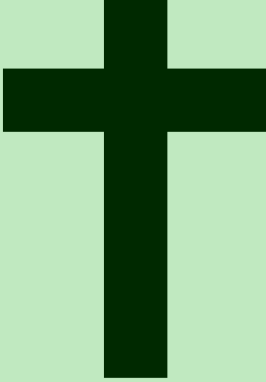

Cacaüyari niuquieya xapayari türatu hecuame

hepaüsita tati'aitüvame tasivicueisitüvame

Qesusi Cürisitu mi'atüa

New Testament in Huichol (MX:hch:Huichol)

**Cacaüyari niuquieya xapayari tü ratu hecuame
hepaüsita tati'aitüvame tasivicueisitüvame
Qesusi Cürisitu mi'atüa
New Testament in Huichol (MX:hch:Huichol)
El Nuevo Testamento de nuestro señor y salvador
Jesucristo**

copyright © 1988 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Huichol

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Huichol [hch], Mexico

Copyright Information

© 1988, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Huichol

© 1988, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-25

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

79690d81-fd4b-51b4-a3a6-712e0fddaca3

Contents

Mateu	1
Maricuxi	77
Rucaxi	123
Vani	202
Nü'arisixi	256
Xumatari	323
1 Curinitutari	354
2 Curinitutari	384
Carasiyatari	405
'Epesutari	417
Piriputari	429
Curusetari	438
1 Tesarunicatari	446
2 Tesarunicatari	453
1 Timuteu	457
2 Timuteu	466
Titu	473
Quirimuni	478
Hepürayusixi	480
Satiyacu	505
1 Pecuru	514
2 Pecuru	524
1 Vani	530
2 Vani	538
3 Vani	540
Cura	542
Masiücütü Que Müratüa	545

MATEU Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütü'üxasitacai

*Qesusi Cürisitu 'inüarieya, que mü'ane münu'ayatücai
(Rucaxi 3:23-38)*

1 'Inüari canihücütüni 'icü. Nuivarite mecani'inüarini, Qesusi Cürisitu que mü'ane müxiüyarieyatücai. Raviri canitusieyatücaitäni, 'Apuhami meta.

2 'Apuhami 'Isahaqui cani'uquiyarieyatücaitäni. 'Isahaqui meta Cacuvu pü'uquiyarieyatücai. Cura pü'uquiyarieyatücai, 'ivamamata. 3 Cura meta Parexi Sara püva'uquiyaritücai, Tamari vavarusitücacu. Parexi Hesirumi pü'uquiyarieyatücai. Hesirumi 'Arami pü'uquiyarieyatücai.

4 'Arami 'Aminaravi pü'uquiyarieyatücai. 'Aminaravi Nahasuni pü'uquiyarieyatücai. Nahasuni Sarumuni pü'uquiyarieyatücai.

5 Sarumuni Puhuxi pü'uquiyarieyatücai, Xahavi varusieyatücacu. Puhuxi Huveri pü'uquiyarieyatücai, Xuti varusieyatücacu. Huveri Quisahi pü'uquiyarieyatücai.

6 Quisahi Raviri pü'uquiyarieyatücai, que mü'ane cuiëpa müti'aitametücai. Raviri Sarumuni pü'uquiyarieyatücai, heitivitüca que mü'ane Huriyaxi mü'üyayatücai.

7 Sarumuni Xupuhami pü'uquiyarieyatücai. Xupuhami 'Aviyaxi pü'uquiyarieyatücai. 'Aviyaxi 'Asa pü'uquiyarieyatücai.

8 'Asa Cusapati pü'uquiyarieyatücai. Cusapati Curami pü'uquiyarieyatücai. Curami 'Usiyaxi pü'uquiyarieyatücai.

9 'Usiyaxi Cutami pü'uquiyarieyatücai. Cutami 'Acaxi pü'uquiyarieyatücai. 'Acaxi 'Esequiyaxi pü'uquiyarieyatücai.

10 'Esequiyaxi Manasexi pü'uquiyarieyatücai. Manasexi 'Amuni pü'uquiyarieyatücai. 'Amuni Cusiyaxi pü'uquiyarieyatücai.

11 Cusiyaxi Quecuniyaxi pü'uquiyarieyatücai, 'ivamamata quepaucua vaüriyarica memëvitüqui Vaviruniasiepatü.

12 Mehevitüquieca Vaviruniya, Quecuniyaxi Saratieri pü'uquiyarieyatücai. Saratieri Suruvaveri pü'uquiyarieyatücai.

13 Suruvaveri 'Aviyuri pü'uquiyarieyatücai. 'Aviyuri 'Eriyaquimi pü'uquiyarieyatücai. 'Eriyaquimi 'Asuru pü'uquiyarieyatücai.

14 'Asuru Saruqui pü'uquiyarieyatücai. Saruqui 'Aquimi pü'uquiyarieyatücai. 'Aquimi 'Eriyuri pü'uquiyarieyatücai.

15 'Eriyuri 'Erehasari pü'uquiyarieyatücai. 'Erehasari Matani pü'uquiyarieyatücai. Matani Cacuvu pü'uquiyarieyatücai.

16 Cacuvu Cuse pü'uquiyarieyatücai. Cuse

Mariya pücünayatücai. Mariyasie caniyenuiva Quesusi, Manayexeyarie mütitevacai Cürisitütütü.

¹⁷ Mücü 'Apurahamisie memüyecü nuivarite xiüyarimama tamamata heimana nauca xiüyariyari mecaniyupaümecaitüni Raviri 'amuyeicacaique. Tamamata heimana nauca xiüyariyari mepüyupaümecai Ravirisie memüyecü Vaviruniyapai memevitüqueique xiüyarimama. Tamamata heimana nauca xiüyariyari mepüyupaümecai Vaviruniyapai memevitüqueique vaxiüyarima Cürisitu mutinuivaxüque.

Quesusi Cürisitu que mütiunuivaxü
(Rucaxi 2:1-7)

¹⁸ Mericüsü müpaü catiniuyüni quepaucua Quesusi Cürisitu mutinuivaxü. Mariya müvarusieyatücaimatü Cusematü mepüyutivitüni quecai, peru mecatineneüquivavetü cuxi, mücü nayehucacaitüni, 'Iyari Mütiyupata ya'ane 'ipitüacu. ¹⁹ Cuse cünaya mayaniquecai, mücü heiseriemecü yacatinicamiecaitüni, peru pücayuvaüriyacai mixaneticü. 'Ayumieme pi'eirimücücai 'avie. ²⁰ Mericüsü müpaü püreuyutimaixüa. Hicü Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame niuxeiya yuheinüsita müpaü 'utaineme, Cuse 'acu Raviri pemünu'aya. 'Axa pepücati'acühüaveni Mariya pemütivitünicü 'a'üya. 'Iyari Mütiyupata ya'ane 'ipitüacu, hesiena püyeya 'icü nunusi. ²¹ 'Uquitüme pütiniveni. Mücü canivatavicueisitüamücü yuteüterima, tita 'axa memüteyurie canivanavairiemücü. 'Ayumieme pepitaterüva Quesusi, taniuquicü Tiyuovicueisitüvame maine.

²² 'Icü naitü müpaü catiniuyüni, maye'anicü tita mütixatacai Ti'aitame, tixaxatame müpaü 'utainecacu,

²³ Camüsü 'üimari müyuxevi payehucani, 'Uqui pütiniveni.

'Emanuheri pütaterüvariени.

Mücü taniuquicü, Cacaüyari Tahesüa Muca paine.

²⁴ Mericüsü Cuse yatihuenuca 'anutaniereca müpaü pütüyuri que mütita'aitüa Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame. Canitivitüni yü'üya. ²⁵ Peru püca'icumaüvacai, 'ariqueque 'uqui 'utinivecuque. Pitaterüvaxü Quesusi.

2

Temaivavemete que memüte'u'axüa

¹ Mericüsü Quesusi Verenipai canetinuiva Cureya cuieyarisie, quepaucua Herurexi mana müti'aitametücai. 'Ana yucüiepa meheycüneca temaivavemete tayeta mepayenexüa, tahixüapa mepu'axüa quiecarisie Querusareme müracuteva, ² müpaü me'utiyuatü, Haqueri peca Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame metinuivaxü. Tame

xurave tepexei 'anatineximecacu, pü'inüarieya. Nenevieri te'ipitüanique tepu'axüa.

³ Hicü ti'aitame Herurexi tiutamariECA niyuxa-muricaitüni, yunaitü Querusaremetarita hepaüna.

⁴ Varucuxeürieca mara'acate memühüritüariecai, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai teüteri vasata miemete yunaime, nivaruta'ivaviya haque metinuivaquecai Cürisitu. ⁵ Müpaü metenicühüaveni, Verenipai vaniu Cureya cuieyarisie. Tamüsü tixaxatame müpaü tiniu'utüani,

⁶ Vereni quiecatari 'acu, Cureya cuieyarisie xemütitei,

Que memütexexeiya,

Te'aitamete Cura cuieyarisie miemete,

Canimarivani xequiecar.

Xesata quiecametütü

Cananucuquemücü ti'aitametütü,

Neteüterima va'üviyanique,

'Ixaherisixi teüteriyari.

⁷ Hicü Herurexi temaivavemete nivaruta'inieni 'avie. Nivaruta'ivaviya heiseriemecü quepaucua masiücütü matüa xurave. ⁸ Nivarenü'ani Verenipai müpaü 'utayüca, Mana xequenehu, heiseriemecü xequenetivava nunusi hepaüsita.

Quepaucua xemeitaxeiya yaxequeneteneutahüavi, mana nemineviyamiecü neta.

⁹ Me'ienieca ti'aitame menecüne. Camüsü xurave memexei 'anatineximecacu, mücü vahüxie neutamiecaitüni. Heta'aca haque müyecatei nunusi, heimana niyuhayeva.

¹⁰ Me'ixeyatü xurave cuini mieme meniyutemamaviecaitüni yemecü. ¹¹ Quita meheutahaxüaca nunusi meniuxeiya varusieya meta Mariya Me'utihüxima'uca nenevieri meneipitüani.

Yupinite mana mete'ucupica, 'imiquieri metenimini huru, 'üca visi mu'üa, mixaxi. ¹² Hicü yuheinüsita mete'utaxatüarieca quename Herurexisüa tavori mecaheuhuni, xeime huyeyari 'utüa meniucacüne yucuepapai.

Que memüte'uyuta'unaxü 'Equipitu cuieyarisiepaitü

¹³ Mericüsü mehecünecu müme, Cuse yuheinüsita canixeiya Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame. Müpaü niutayüni niuqui tuayame, Quenanucuquexi, quenivaranuvitüqui nunusi varusieyamame. 'Equipitupai xequeneyuta'una.

Mana xequene'uvani, 'ariqueque nematitahüave xemahunicü. Herurexi canitivaumücü nunusi 'imienique. ¹⁴ 'Anucuqueca Cuse, yüvicüta nivarevitüni nunusi varusieyata. 'Equipitupai menecüne.

¹⁵ Mana mene'uvacaitüni mexi camüvecai Herurexi. Müpaü tinaye'ani que mainecai Ti'aitame, tixaxatame

ya'utainecacu, Nenitahüave nenive, 'Equipitu cuieyarisie müvayeyanicü.

Herurexi cuyaxi que mütivarenü'a türi memüvarecuinicü

¹⁶ Hicüsüari tiutamarieca Herurexi memicuamanaxücü temaivavemete, cui niuyeha'ani. Nivarenü'ani cuyaxi memüvarecuinicü türi yunaime haica viyari memücahücai cuxi, Vereni memütitecai naisarie 'auriena memütitecai, que memüte'itahüavixü temaivavemete tucari hepaüsita.

¹⁷ 'Anari catinaye'ani tita mütixatacai Cacaüyari, tixaxatame Queremiyaxi müpaü 'utainecacu,

¹⁸ Xevitü pe'enierie Xamasie
'Utasuatü yuheiverietü cuini mieme,
Xaqueri 'utasuatü yunivema vacü
Cayunütüarinüatü 'amemüca'u'uvacü.

¹⁹ Mericüsü Herurexi 'umücu, Cuse yuheinüsita canixeiya Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame 'Equipitu cuieyarisie heyeicatü. ²⁰ Müpaü niutayüni, Quenanucuquexi, queni-varanuvitüqui nunusi varusieyata. Mana quenemie 'Ixa-herisixi vacuieyarisie. Menecuiniri müme memivautüvecai nunusi memimiecucai.

²¹ Hicüri 'anucuqueca nivarevitüni nunusi varusieyata. Mana caneta'ani 'Ixaheri cuieyarisie. ²² Tiutamarieca quename 'Ariquerau ti'aitametücai Cureya cuieyarisie 'uquiyarieya que müti'aitacai Herurexi, peumacai mana munuanicü. Müpaü tiutahüavarieca yuheinüsita, Carereya cuieyarisie püta caneutiyune. ²³ Mana heta'aca quiecarisie nayerüni Nasareti müracutevasie. Müpaü catinaye'ani Ti'aitame que mutayü, texaxatamete yame'utiyuanecacu, quename Nasaretitanaca titevacaquecai.

3

Ti'üyame Vani que müticuxatacai

(Maricuxi 1:1-8; Rucaxi 3:1-9, 15-17; Vani 1:19-28)

¹ Mericüsü Cureya cuieyarisie caninuani Ti'üyame Vani macumavesie ticuxatatü ² müpaü 'utaitü, Xequeteneuhayeva que xemütetyuricai. Canayehuraniri, que mü'ane taheima müti'aita cuitü canisutüamücü 'ena ti'aitatü. ³ 'Icü canihücütüni que mü'ane müxasivacai, quepaucua tixaxatame Quisariyaxi müpaü mutayü,
Xevitü mahiva macumavesie 'uvetü
Xequeneucuha'aritüa Ti'aitame huyeya haitü,
Xexeuravime xequeneutivevi huyeya haitü.

⁴ Mücü Vani cameyu huxariyari cananacatücücaitüni, navi hüyameyariqü rayühüacai. Tüpuxi nivacuacaitüni yeuta mieme xiete ti'iecai. ⁵ 'Ana yunaitü Querusaremetari, yunaitü Cureya cuie quiecatari, yunaitü Curutani hatuxame

tesita quiecatari meni'axecaitüni hesüana. ⁶ Mücü nivaruca'üyacaitüni Curutani hatuxamesie, meyuhecüatacacu 'axa que memüteyuriecai.

⁷ Hicü yumüireme vaxeyatü Pareseusixi Saruseusixi hesüana memü'axecai 'üyarica hepaüsita, müpaü tinivarutahüave, Cari xeme terücaxi xepüva'ivama. Quepaicü pütixehcüatüa xemüyuta'unacü capa 'uxa'a varie xe'uyehecarienicü. ⁸ Müme memüte'uhayevaxü que memüteyuriecai, vahepaü püta xequeteneyurieca, 'uximayasica que müreuyevese. ⁹ Müpaü xepücateyücühüaveni quename xeyüvave müpaü xemutiyanenicü yu'iyarisie, Tame tepünaqui'eriva ta'uquiyari temexeyacü 'Apurahami xe'utiyaatü. Müpaü nepütixecühüave, Cacaüyari caniyüveni 'icü tetexi teüteri müvarayeitüanicü, 'Apurahami nivemama memacüneccü. ¹⁰ Hasa caniuca'aritäarieni cüyexi maxüriyanicü. 'Ayumieme naitü cüye 'aixüa 'anenetü müca'utixuxuavere, mücü 'ari canaxüriyamücü, taipa caneuxüriyamücü. ¹¹ Neri necanixe'uca'üyani hacü, xemüte'uhayevaxücü que xemüteyuriecai. Que mü'ane ne'utüma 'umamie, mücü cui pütürücaüye, necatürücaüyecacu ne. 'Aixüa nepüca'ane nehiesie mütinaquenicü ni nemiparevienicü. Mücü püta que mütixe'uca'üyani, 'Iyari Mütiyupata canixepitüamücü, canixe'itimücü tai que mütiyu'itiva. ¹² Cuxari 'itivame pacue'e, cuini mieme pütiveque yutüricu. Niti'utamücü yu'icuaixi caxetunisie, cuxariyari püta pütataiyani tai mücatüvesie.

Quesusi que mütiuca'üyarie

(Maricuxi 1:9-11; Rucaxi 3:21-22)

¹³ Mericüsü 'ana Quesusi caninuani Carereya cuieyarisie heyeyaca. Curutani hatuxamesie caninuani Vanisüa, 'iya mica'üyacü. ¹⁴ Vani masi niyucu'imavacaitüni müpaü 'utaitü, Neuyeveca masi 'ecü püta pemünesica'üya ne. Queri titayari nehiesüa petinua. ¹⁵ Quesusi müpaü tinitahüave, Müpaü pütüyüni hicü. 'Aixüa cani'aneni yatemütecahunicü naime 'aisicasie, 'ipaü teteyurietü. Hicü Vani müpaü piyuri. ¹⁶ 'Uca'üyarieca Quesusi, hapa nanatiyani cuitü cuiepa. Hicü muyuavi nanacatenire. Nixeiya Cacaüyari 'Iyarieya heimana 'acamicacu cucurupaü 'anetü, hesiena yuhayevaque. ¹⁷ Xevitüta müpaü netayüni taheima, 'Icü caninenivetüni münaqui'eriva. Mücücü necaninaqui'aca.

4

Quesusi que mütiuta'inüasie

(Maricuxi 1:12-13; Rucaxi 4:1-13)

¹ Hicüsüari 'Iyari caneivitüni Quesusi macumavesiepai. Mana Cauyumarie ni'inüatamücücaitüni, siparasü xüca 'axa tiuyurieni, haitü.

² Huta teviyari tucari huta teviyari tucari 'uyuhaqueica, caneuhacamücücaitüni Quesusi. ³ Hicü Cauyumarie nuaca 'ita'inüataque müpaü tinitahüave, Tamüsü, 'ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, müpaü quetineutahüavi 'icü tetexi, pa mayuyeitüanicü. ⁴ Mücü müpaü tinita'eiya, 'Utüarica müpaü paine,

Tevi xüca pa cuaca xeicüa,
Mücücü püca'ayeyurini.
Cacaüyari que mutayü,
Niuquieya naitü peuyeveseta
Mayeyurinicü tevi.

⁵ Hicü Cauyumarie Querusareme neivitüni Cacaüyari quiecarienapaitü. Vatuqui yecürita nenutivitüni. ⁶ Müpaü tinitahüave, 'Ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, vatipai queneucasuna. 'Utüarica müpaü paine,
Yuhesüa miemete niuqui tuayamete
Pütiva'aitüaca 'ahepaüsita.

Yumamacü mepümasituicani
Capa tetesie pe'uti'ücamürecü.

⁷ Quesusi müpaü tinita'eiya, Müpaü paineta 'utüarica, Pepüca'i'isipaneni Ti'aitame mü'acacaüyari, haitü.

⁸ Hicü tavori Cauyumarie neivitüni yemuri cui manutitevasie. Cuiepa memütama vacuie xexuime nixeyasitüani visi mü'ane. ⁹ Müpaü tinitahüave, Nepümasimini 'icü naime, xüca nenevieri penesi'upitüani pe'utitunumaqueme. ¹⁰ Quesusi müpaü tinitahüave,
Quenemie Cauyumarie. 'Utüarica müpaü paine,

Nenevieri pecanipitüaca Ti'aitame
Mü'acacaüyari hücüame.

Mücü hücüa pecanayexeyacamücü.

¹¹ Hicü Cauyumarie nicu'eirieni neyani, niuqui tuayamete me'u'axüaca menipareviecaitüni.

*Quesusi que mütsitüa ti'uximayatü Carereya cuieyarisie
(Maricuxi 1:14-15; Rucaxi 4:14-15)*

¹² Mericüsü tiutamariECA quename Vani heviyarie, Carereypai neyani Quesusi. ¹³ Nasaretisie 'uyupataca, Caperünaume henuaca haracuna tesita maniere, mana nayerüni Savuruni Nepütari vacuieyari müracutevasie. ¹⁴ Müpaü tinaye'ani tita mütxasivacai quepaucua tixaxatame Quisariyaxi müpaü mutayü,

¹⁵ Savuruni cuieyari
Nepütari cuieyari,

Haracuna mananiere
 Curutani 'anutaüye meta,
 Carereya haque memetitei müme memücatateüterima,
 16 Teüteri yüvipa memütitecai
 Müme hecüariya meniuxeiya cui müxavatü.
 Müme 'etüripa memütitecai
 Haque memücuiximecai,
 Müme vahesie mieme
 Hecüarivivame cananatineni.

17 Mericüsü 'ana Qesusi nisütüani ticuxatatü, müpaü
 'utaitü, Xequeteneuhayeva que xemüteyuriecai. Canayehu-
 raniri, que mü'ane taheima müti'aita cuitü canisütüamücü
 'ena ti'aitatü.

*Qesüteveyamete Qesusi que müttivarutahüavixü yunaucame
 (Maricuxi 1:16-20; Rucaxi 5:1-11)*

18 Hicüsüari haracuna tesita 'uyemietü Carereya
 cuieyarisie, nivaruxeiya yuhutame yu'ivamacame.
 Xevitü Simunitütü Pecuru catinitevacaitüni, 'ivaya meta
 'Atürexü. Mana taxaya meneutavivivacaitüni haracunasie,
 memüquesüteveyametetücaicü müme. 19 Hicü müpaü
 tinivarutahüave, Cümü, nehesie xequeteneviyani. Teüteri
 xevacuxexeürivame necanixe'ayeitüamücü, quesüte
 xemütevaruxexeürivapaü hicü. 20 Müme yapaucua yutaxaya
 me'ucu'eirieca hesiena meteniuvia.

21 Mericüsü 'uma 'uyemietü hipame nivaruxeiya
 yuhutame yu'ivamacame, Cacuvu Vani, Severeu nivemama.
 Canuvasio meniyetecaitüni Severeumatü va'uquiyarimatü
 yuvipi memanesiquitüatü. Hicü nivaruta'inieni hesiena
 memüteviyanicü. 22 Cuitü me'icu'eirieca canuva, yu'uquiyari
 me'ucu'eirieca, hesiena meteniuvia.

*Qesusi que mütiva'üquitüacai yumüireme
 (Rucaxi 6:17-19)*

23 Mericüsü naisarie Carereya cuieyarisie caniuyeica-
 caitüni, ti'üquitatü vatuquiteta, ticuxatatü niuqui 'aixüa
 manuyünecü, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu
 ticuxatatü, varanayexürüvatü teüteri naime cuiniyacü
 naime veranariyacü. 24 Naisarie Siriya cuieyarisie
 tiniutamariva que mütiyurienecai. Meni'atüirivacaitüni
 yunaime 'axa memü'itüariecai, müireme cuiniya müvaviyacai,
 müiremecü memü'uximatüariecai, müme cacaüyarixi 'axa
 memü'anene memüvaviyacai, quierixiecate, huriecate. Ni-
 varanayexürüvacaitüni. 25 Cui yumüiretü meneiveiyacaitüni,
 Carereyasie Tamamata Quiecaritesie Querusaremesie
 Cureyasie Curutani 'anutaüyesie meheyecüneca.

5

Xasicaya, yemurisie 'anutiyaca que müticuxatacai

¹ Mericüsü teüteri yumüireme vaxeyatü, mana yemurisie neutiyune. Muva 'anacayacu teyü'üquitüvametemama 'auriena meniu'axüani. ² Mücü tinivaruti'üquitüani ya'utaitü,

Müme 'aixüa memü'itüarie vaxatatü
(*Rucaxi 6:20-23*)

³ 'Aixüa mecani'itüarieca
Müme vaüca memüteheuyehüva yu'iyarisie que
memüteyumate.

Que mü'ane taheima macave mecanexeyacuni
tiva'aitüvametüme.

⁴ 'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüyuheiverie.

Mepünütüarieni.

⁵ 'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüca'ayu'eririya.

Vahesie pütinaque cuie naitü.

⁶ 'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüyuvaüriya

Heiseriemecü yamemütecahunicü
Yaxeicüa tevipaü

Meuhacamücüpaü meuharimücüpaü.

Yamepütepitüarieni mepütihuxani.

⁷ 'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüteyucanenimaya.

Mepütinenimayasieni.

⁸ 'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memü'itiyatüca va'iyari müyuxevinicü.

Mepixeiya Cacaüyari.

⁹ 'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüvanütüani teüteri, 'aixüa memüteyuxeiyanicü.

Mepümasiücünü Cacaüyari nivemama que memütehüme.

¹⁰ 'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüveiyarieca memüyuvaüriyacü heiseriemecü
yamemütecahunicü.

Que mü'ane taheima macave mecanexeyacuni
tiva'aitüvametüme.

¹¹ 'Aixüa xecani'itüarieca xeme

Quepaucua memüxeta'uxive'erieni, quepaucua
memüxe'uveyani,

quepaucua mete'itavatü 'axa memütiyuaneni
xehepaüsita naimecü nehiesie xemümiemetecü.

¹² Xequeneyutemamavieca 'ana xequenenaqui'aca müpaü
xetemaitü, 'aixüa 'aneme xecanipitüariecuni vaüca taheima
mieme. Müpaüta metenivaruveiyacaitüni texaxatamete
xehetüa memü'axecai.

*Cuiepa memütama va'una vahecüarivivamete
(Maricuxi 9:50; Rucaxi 14:34-35)*

¹³ Xeme cuiepa memütama va'una xecanihümetüni. 'Una xüca hamuritü 'ayanique, titacü ha'usivitü rayaniquyeu. 'Asipüca'yüve. Panuyevivivaniquyeu xeicüa, teüteri mepi-caquesinaniquyeu.

¹⁴ Xeme cuiepa memütama vahecüarivivamete xecanihümetüni. Yemuri heima quiecari püca'yüve müti'aviesieni. ¹⁵ Mücü meta, 'ititaiyame cüxeme, cacunicü püca'enucanani, masi vapaitü neitiyemücü. Nivahecüariyacamücü yunaime quita memayetei. ¹⁶ Yaxeicüa xeme, hecüariya xehesüa mieme müpaü quetihecüaca teüteri vahüxie, memüxexeiyanicü 'aixüa que xemüteyurie, 'aixüa memutiyuanenicü xe'uquiyari taheima macave hepaüsita.

Qesusi que mutayü 'inüari niuquiyari hepaüsita

¹⁷ Müpaü xepücatecu'erivani quename nenua ne'ica'unaque 'inüari niuquiyari, texaxatamete vaniuquiyari. Que nemütinua, ne'ica'unaque necapunua, ne'eye'atüanique püta necaninuani. ¹⁸ 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, mexi cataxüve muyuavi cuie, xei hüxiyari xei tuniyari pücatatümayarieni 'inüari niuquiyarisie mieme, naitü mexi ca'aye'ave. ¹⁹ Que mü'ane mitixani'erieni 'icü 'aisica sepa 'imatüme, yativa'üquitüatü teüteri, mücüta 'imatüme pütaterüvarienni, que memütemariva müme memeixeiya que mü'ane taheima macave tiva'aitüvametüme. Perusü que mü'ane yamüticamie yamüti'üquita, mexüacame püta pütaterüvarienni. ²⁰ Müpaü nepütixecühüave, xeme xepüyuvaüriya heiseriemecü yaxemütecahunicü. Mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete, Pareseusixi meta, müme yaxeicüa vaniu mepütējuvaüriya. Mericüte, peuyevese xeme masi yemecü yaxemütecahunicü. Me xüca catixaütüni, tixaü xepücaheutahaxüani haque müra'aita que mü'ane taheima macave.

*Qesusi que mutayü memüha'a vahepaüsita
(Rucaxi 12:57-59)*

²¹ Xepu'enana quename meripai miemetexi müpaü mete'utahüavarie, Pepücati'amemivani. Que mü'ane mütiyumemivani, 'isücame hesiena 'apürahüpani. ²² Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane miheca yu'iva, 'isücame hesiena 'apürahüpani. Que mü'ane 'axa müticühüaveni yu'iva, mücüsie mepüte'uhüpani ta'uquiyarima. Que mü'ane müpaü mütitahüave, Cari pepüca'amate, mücü panutahüiyani xasi taiyariyarisie.

²³ 'Ayumieme xüca 'a'imiquieri pe'atüani mürayutimavatüre, mana xüca yapera'erivani quename 'a'iva tixaütücü 'aixüa

camatixeiya, ²⁴ mana mürayutimavatüre queneucu'eiri 'a'imiquieri. Quenemie meri, 'aixüa xeteyuxeiyatü xequenacüni yu'ivamatü. 'Ariqueque muva pe'ayeneme queneutimava.

²⁵ Cuitü quenehamicutani que mü'ane mümasixaneta mexi huyeta pe'uyeica hamatüana, capa masiyetuanicü 'isücomesüa masixanetame, 'isücame capa masiyetuanicü tupirisüa, capa pe'anutahüiyanicü. ²⁶ 'Icü niuqui caniseüyeni que nemat-icühüave, muva pepücavayeyani mexi pecati'atuave naimecü.

Quesusi que mutayü, que mü'ane micumaüva xeime 'üyaya xeime cünaya, mücü hepaüsita

²⁷ Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Xeime 'üyaya cünaya pepücacumaüvani. ²⁸ Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane mixeiya 'uca 'ihive'erietü, mücü canicumaüvani yu'iyarisie.

²⁹ 'Ayumieme 'ahüxicü 'aserieta miemecü xüca 'axa petiyurieneni, mecuxi quenivatitu'i quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi tixaütü müreuyevenicü 'avaiyarisie mieme, capa pe'axevitü peheucahüiyanicü xasi taiyariyarisie. ³⁰ 'Amama 'aserieta mieme xüca 'axa 'ane matiumayüisitüvani, mecuxi quenavitequi quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi pemanupurunicü capa pe'axevitü peheucahüiyanicü xasi taiyariyarisie.

Quesusi que mutayü, 'uqui yü'üya mucu'eirie hepaüsita
(Mateu 19:9; Maricuxi 10:11-12; Rucaxi 16:18)

³¹ Müpaüta mepüte'utahüavarie meripai miemetexi, Que mü'ane micu'eirie yü'üya, 'eiriya xapayari que'ihuritüani. ³² Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane micü'eiri yü'üya, mücü xeime cünaya cumaüvame canayeitüani yü'üya me xüca 'uca 'icumayüirieni que mü'ane mücayücüna xeicüa. Que mü'ane mitivitüni 'uca mucu'eiriva, mücüta picumaüvani xeime 'üyaya.

Quesusi que mutayü, memüyühuritüa vahepaüsita

³³ Mücü meta, xepu'enana quename meripai miemetexi müpaü metecühüavarüvacai, Pepüca'ahüritüani peti'itavatü, masi que pemüti'ahüritüa yapepüticamieni Ti'aitame masixeyacacu. ³⁴ Ne masi müpaü nepütixecühüave, yemecü xepücayühüritüaca. Taheima mieme muyuavi xexatatü xepücayühüritüaca Cacaüyari muva yu'uenisie 'acaitü müti'aitacü. ³⁵ Cuie xexatatü xepücayühüritüaca cuie 'uveniyatüa mieme quetayatüa mieme mühücücü. Querusareme xexatatü xepücayühüritüaca ti'aitame mütürücaüye quiecarieya mühücü. ³⁶ 'Amu'u pexatatü pepüca'ahüritüaca pemücayüvecü tuxame yüvime

pemeyeitüanicü ni xei cüpayari. ³⁷ Xüca xeyuvaüriyani, hü xequeneutiyuaneni xeicüa, me xüca xecayuvaüriyani, tixaü xequeneutiyuaneni. Tavari xei niuquiyari panayuhayeva, que mü'ane 'axa mütiyuruvasüa canimiemetüni.

Quesusi que mutayü, 'axa memüvayurie 'axa me'itüarieca vahepaüsita

(Rucaxi 6:29-30)

³⁸ Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Yühüxicü pürapica rahüxicü, yutamecü ratamecü. ³⁹ Ne masi müpaü nepütixecühüave, müpaü xeteyurietü xepüca'inenaca que mü'ane 'axa müxeyurie. Masi que mü'ane 'a'auptucuesie mümasicuvaya 'aserieta, ta'aurie pe'aveme queneupitüa tapata. ⁴⁰ Que mü'ane masixanetatü mümasinavairiemücü 'acamixa, queneutauniri 'a'ucarita. ⁴¹ Que mü'ane masiviya hesiena mieme tixaütü pemüranutünicü xei queyari, huta queyari queneumieni 'utüana. ⁴² Que mü'ane tixaütü mümativaviri, queneupitüa, que mü'ane mümasiniüviriemücü pepüca'ixani'erieca.

Que müreuyevese müvanaqui'eriecü müme memeye'unie

(Rucaxi 6:27-28, 32-36)

⁴³ Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Pepinaqui'erieca 'auravatanaca, pepi'uxive'erieca que mü'ane mümasi'aye'unie. ⁴⁴ Ne masi müpaü nepütixecühüave, xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie, xequeneyunenevieca müme memüxe'uveiya vahesie mieme. ⁴⁵ Müpaü xeyüatü püyuritüni yu'uquiyari taheima macave nivemama xemühümecü. Mücü canenatinetüvani yutau 'axa memüteyurie vahesüa 'aixüa memüteyurie vahesüa. Viyeri panacanü'ava müme heiseriemecü yamemütecahu vahesie müme heiseriemecü yamemücatecahu vahesie yaxecüa. ⁴⁶ Xüca xevanaqui'erieca müme memüxenaqui'erie, que xete'a'iva mücücü. Camü, 'asita müme cuviyexunusie mieme memüteyetuiriyari yaxecüa mepüteyurie. ⁴⁷ Xüca yu'ivamarixi xevavaüritüaca hücüa, titasü xeteyurie hipatü yamemücateyurie. Camü, müme memücatateüterima yaxecüa mepüteyurie. ⁴⁸ Xeme püta yemecü xequenaye'axüa, maye'avepaü xe'uquiyari taheima macave.

6

Quesusi que mutayü, müme 'aixüa memüteyurie vahepaüsita

¹ Xequeneyucuerivayurieca capa xete'ayexeiyanicü teüteri vahüxie, müme memüxe'ixüariecacü xeicüa. Me xüca vahüxie xeicüa yaxeteyurieca, tixaütü xepücatepitüarieni, yu'uquiyarisüa taheima macavesüa. ² Quepaucua

pemiparevie puvüre, cuxineta pepüca'aitani 'ahüxie mühäsieriecacü pemüxeiyarienicü, tuquipa caye 'utüa que memüteyurie müme yacü xEICÜA memüteyurie, teüteri 'aixüa memutiyanenicü vahepaüsita. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. ³ 'Ecü püta quepaucua pemiparevie, 'asipepücatayüni, sepa 'amama 'aserieta mieme 'asimücatimate que mütiyuriene 'a'utata mieme, ⁴ 'avie pemiparevicü. 'Ana 'a'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie pümatipitüani 'a'ivarica yunaime vahüxie.

*Quesusi que mutayü nenevieri hepaüsita
(Rucaxi 11:2-4)*

⁵ Quepaucua xemüyunenevie, müme yacü xEICÜA memüyüa vahepaü xepüca'yüaca. Cui püvanaque tuquipa memüti'unicü 'isiquinasie memüti'unicü meyunenevietü teüteri memüvaxeyanicü. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. ⁶ 'Ecü püta quepaucua pemü'anenevie 'aquita queneutahaca. Quitenie pereuneme nenevieri quenepitüaca 'a'uquiyari mana muyeica muye'aviesie. 'A'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie pümatipitüani 'a'ivarica yunaime vahüxie.

⁷ Xeyunenevietü xepüca'imüiriyani niuqui hipame nuivarite vahepaü. Vaüca memutiniucacü, me'enieriecame mepüyuerie. ⁸ Vahepaü xe'anenetü xepüca'acüne. Cacaüyari müxe'uquiyari yapütimate tita xemüteheuyehüva, yaxecate'itavavirievavecacu cuxi. ⁹ 'Ayumieme 'ipaü püta xequeteneyunenevieca xeme, Ta'uquiyari taheima pemacave, Pequereuyehüviyarieni que pemütipasie.

¹⁰ 'Enata queneusutüa peti'aitatü, Yamequeteyurica que mümatinaque Taheima que memüteyurie, cuiepata yaquetiuyüni.

¹¹ 'Icuai hicü mieme que temüteheuyehüva, Yaquetatineumicüani hicü.

¹² Quetatineuyehüvirieca 'axa temüte'uyuricü Tameta temütevareuyehüviricü müme 'axa memütasi'uyuri.

¹³ Pepücatasipitüaca temüta'inüasienicü, Masi quetaneutavicueisitüa 'axa temüca'itüarienicü.

'Ecüsü 'aheyemecü pecatini'aitametüni

Pecanitürücaüyeni

Visi pecani'aneni 'aheyemecü.

Müpaü xEICÜA cani'aneni.

¹⁴ Xüca xetevareuyehüvirieca teüteri 'axa memüteyurie, xe'uquiyari taheima macave püxereuyehüvirieca xemeta.

15 Me xüca xecatevareuyehüvirieca teüteri, xe'uquiyari pücaxereuyehüvirieca xemeta 'axa xete'uyurieyu.

Quesusi que mutayü haquiya hepaüsita

16 Quepaucua xemüyuhaquiya müme yacü xeicüa memüteyurie vahepaü xepücayüaca. Müme yuheiveriecate vahepaü meteyuxexeiyame mepayuyeitüva yacü xeicüa, yuhaquivamete vahepaü memüteyuxexeiyanicü teüteri que memütevaxeiya. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. 17 'Ecü püta quepaucua pemü'ahaquiya, quene'acaviri 'amu'usie, quenanacahütaiima, 18 tiyuhaquivamepaü pemücati'axexeiyanicü, teüteri que mematexeiya. 'A'uquiyari mana muyeica muye'aviesie, mücü püta que matixeiya pepümasiücüni. 'A'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie, mücü pümatipitüaca 'a'ivarica yunaime vahüxie.

Que mütitü'uta taheima mieme

(Rucaxi 12:33-34)

19 Xequeteneuhayeva cuiempa timieme xetixeürietü xeicüa. Cuiempa timieme pütüyusevixima ticümüyarietü tiyucuitamatü, tenavayamete qui vari mepeuhaque, mepinava. 20 Taheima mieme masi xequetenexeürieca. Mücü pücatiyusevixima caticümüyarietü catiyucuitamatü, tenavayamete mepücaheutahaque mepüca'inava. 21 Haque pemeitixeürie, manata 'a'iyari püyecani.

Tavaiyari cüxemeya

(Rucaxi 11:34-36)

22 Tahüxie canihücütüni tavaiyari cüxemeya. 'Ayumieme xüca 'ahüxi yuxevini que pemütixeiya 'apini, 'avaiyarisie naima pepühecüariviyarieca. 23 Me xüca 'ahüxi 'axa 'aneni peti'acahive'eriecacu, 'avaiyarisie pecaniyüriyariacamücü. Mericüte, 'acüxeme xüca 'uyüre, yemecü pepüyüriyarieni.

Cacaüyarisie tiviyatü, yupinisie tiviyatü pücayüve müti'uximayaca 'axeicüa

(Rucaxi 16:13)

24 Tevi pücayüve 'axeicüa yuhutame vahesie tiviyatü müti'uximayaca yucusiyarima. Ni'uxive'eriecamücü xeime 'inaqui'erietü xeime, mesü xeimesie pütiviyani 'ixani'erietü xeime. Xepücayüvave 'axeicüa xemüte'uximayaca Cacaüyarisie xeteviyatü yupinisie xeteviyatü.

Cacaüyari que mütiva'üviya yunivema

(Rucaxi 12:22-31)

25 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xequeteneuhayeva xeyu'iyaritüatü yutucari hepaüsita, tita tetecuan

tita tete'ieni xecateyücühüavetü, yuvaiyari hepaüsita xepücayuyiaritüaca tita tete'anacatüxüani xecateyücühüavetü. 'Icuai xeicüa que titucari, 'ixuriqui ravaiyari que tihücütüni. ²⁶ Xequenivaru'ixüari viquixi taheima miemete. Mepüca'uca'esa mepüca'uca'isana, caxetunisie mepücateti'uta. Sepanetü, xe'uquiyari taheima macave pütivamicua. Mericüte, xeme cuini mieme masi xepeuyevese ni que müme. ²⁷ Xeme quepaicü püyüve yu'iyaritüatü 'a'utevitü mayuyeitüani xüca 'esi'utevini, sepa xei sicuriyari.

²⁸ 'Ixuriqui hepaüsita titayaricutaxi xeteyuyiaritüa. Xequeteneyü'üquitüaca xehe'erivatü texuxuri 'üsita mieme que mütiuyüraxüa. Capüti'uximaya capüvita. ²⁹ Siepüre müpaü nepütixecühüave, Sarumünü sepa naimecü marivetü mayuyeitüvacai visi pücatiyuquemaritüvacai texuxuripaü. ³⁰ Xüca müpaü 'aneni, xüca Cacaüyari müpaü tiquemaritüaca 'üxa 'üsita mieme hicü meuti'u 'uxa'a huxunuta meucahüiva, masi yemecü catixequemaritüaca xeme sepa haveri mieme xeicüa yuri xemüte'erie. ³¹ 'Ayumieme xepücayuyiaritüaca yax'e'utiyuatü, Queri tetecuaca, titari tete'ieca, titacü tetetaquemaritüaca, xe'utiyuatü. ³² Müme memücatateüterima mepivautüve mücü naime. Xe'uquiyari taheima macave yapütimate xemeiyehüvacü 'icü naime. ³³ Xeme masi xequeneyuvaüriyani mücü tixe'aitüvame mühücütünicü, heiseriemecü yaxemütecahunicü. Müpaü xeteyurietü, xepütemiquienita mücü naime. ³⁴ 'Ayumieme xepücayuyiaritüaca 'uxa'a miemecü. 'Uxa'a puxuaveni 'iyaritüarica yücümana. Tita 'axa müti'ane 'ari pütüinaquixü hicü miemecü xemüyuyiaritüacacü.

7

Hipame vahesie xepücate'uhüpani, que mutayü (Rucaxi 6:37-38, 41-42)

¹ Hipame vahesie xepücate'uhüpani, xehesie capa rahüivanicü. ² Hipame vahesie que xemüte'uhüpa, yaxecüa xeme xehesie pürähüivani. Que xemüteva'inüasirie hipame, yaxecüa xepüte'inüasiyarieni. ³ Titayari cui petixeiya xasi 'a'iva hüxita meutavivi, pecahe'erivatü queuruvi mana meutave 'ecü 'ahüxita. ⁴ Que petitahüaveni 'a'iva, Tamüsü nepümasivaye'itirieni xasi 'ahüxita meutavivi, queuruvi heutavecacu cuxi 'ecü 'ahüxita. ⁵ Yacü peputaine xeicüa. 'Ahüxita meri quenivayehüva queuruvi, 'arique 'aixüa peheunieretü pecanayeimücü pemivaye'itirienicü xasi 'a'iva hüxita meutavivi.

⁶ Tita Cacaüyarisie mieme mütipasie xepücatevamicuani süicüri. Cuca cuini müraye'atüca xepüca'acaxürüvani tuixuri

vahüxie, capa me'itiquesinanicü, capa ta'aurie me'axürieme mexe'utisanacü süicüri.

Xüca xeteta'ivauni, xüca xetecuvautüveni, 'itupari xüca xe'uyuitüani, 'aixüa püyüni
(Rucaxi 11:9-13; 6:31)

⁷ Xecatehayevatü xüca xeteta'ivauni, yaxepütemiquieni. Xüca xetecuvautüveni xecatehayevatü, yaxepüte'itaxeyia. 'Itupari xüca xe'uyuitüani xecatehayevatü, xepüteheuyepiyarieni. ⁸ Que mü'ane mita'ivau pitanaqui'erieni yu'ivaurica, que mü'ane mivaune pitaxeyiani, que mü'ane 'itupari mücuyuitüva püreuyepiyarüva.

⁹ Xevitü xeme xüca nu'aya 'itavavirieni pa, tete que timini pa xatatü. ¹⁰ Xüca quesü 'itavavirieni, cu que timini quesü xatatü. ¹¹ Xemesietü sepa 'axa xemü'anene, xüca 'aixüa 'anemecü xetevamicuani yutüriyama, masi vaücavamecü xe'uquiyari taheima macave 'aixüa 'aneme catinivamimücü müme yamemüte'itavavirieni.

¹² 'Ayumieme nai que mütixenaque teüteri memüxeyurienicü xeme, mücü canixe'inüaritücamücü, yaxeyicüa xemüvayurienicü müme meri. Müpaü tiyurienetü canitaxeviriyamücü 'inüari niuquiyari texaxatamete vaniuquiyari naime.

Quitenie 'esimayeva

(Rucaxi 13:24)

¹³ Quitenie 'esimayevasio xequeneutahaxüa. 'Epayeva quitenie, 'epatayeva huye meucayune haque memeuyexürüve. Mepüyümüire mana memeutahaque. ¹⁴ 'Esipayeva quitenie, püyusaipüna huye tucarisiepai meutiylene. Hipatü xeyicüa mepicaxexeyia.

Cüye que mütimasücü yu'icuaaxisie

(Rucaxi 6:43-44)

¹⁵ Xequeneyucuerivayurieca texaxatamete memüte'itava vahepaüsita. Xehesüa mepatahaque muxasi vahepaü meteyuxexeyiatü, masi tetüata mepü'üravesixi püta memütenavaya. ¹⁶ Que memüte'utixuxuavere xepüvaretimani que memü'anene. Caxie que tica'inüiva xuyasio. Pini que tica'inüiva visexasie. ¹⁷ Naitü cüye münararani 'aixüa pütiutixuxuavere. Naitü cüye mütixainirüme 'axa pütiutixuxuavere. ¹⁸ Cüye münarani püca'yüve 'axa mütiutixuxuavereni. Cüye mütixainirüme püca'yüve 'aixüa mütiutixuxuavereni. ¹⁹ Naitü cüye 'aixüa mücatiutixuxuavere canavitequiemücü, taipa caneuxüriyamücü. ²⁰ 'Ayumieme que memüte'utixuxuavereni xepüvaretimani que memü'anene.

Yunaitü muyuavisie mepüca'aye'axüani que mutayü
(Rucaxi 13:25-27)

²¹ Müme müpaü memünetecühüave, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame me'utiyuatü, yunaitü müme mepücaheutahaxüani haque müti'aita que mü'ane taheima macave. Müme xeicüa yamemütecahu que müтинаque ne'uquiyari taheima macave, müme mecaneutahaxüacuni. ²² Mücü tucarisie yumüiretü müpaü mepünetetahüave, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame, neuxei tame temasixatatü tetenicuxatacaitüni, temasixatatü cacauyarixi 'axa memü'anene tepüvareutanü'axüa, temasixatatü marivemecü tepüteyuriecäi. ²³ 'Anari ne müpaü nepütivatahüave, Hasuacu nepücaxematecai. Nehesüa xepücamiemete, xequeneutayeixüa. Cari yaxepüteyurie que mücatiheiserie.

Simiyenitu 'aixüa mü'ane 'axa mü'ane
(Rucaxi 6:47-49; Maricuxi 1:22)

²⁴ 'Ayumieme nepaine, que mü'ane mi'enie 'icü neniucü que nemutayü, yamüticatüa, mücü tevi mütimaivepaü cani'aneni. Mücü niyutaquitüani tetesie. ²⁵ 'Ucaviyecu, hatuxame vayenecu, 'ucu'ecacu, mücü quisie 'uquexüacu 'eca, cacanativeni, tetesie mutaquicaicü simiyenituyari. ²⁶ Masi que mü'ane mi'enie 'icü neniucü, yacaticamietü, mücü tevi 'asimücatimatepaü cani'aneni. Mücü niyutaquitüani xiecaripa. ²⁷ 'Ucaviyecu, hatuxame vayenecu, 'ucu'ecacu, mücü quisie 'uquexüacu, niucaveni. Carima niutayuani 'ativeximetü.

²⁸ Hicüsüari Qesusi quepaucua minü 'icü xasica, teüteri mecaniuhüxiyani 'üquisicayacü. ²⁹ Que mü'ane heiserie mexeyapaü tiniva'üquitüacaitüni. Müme 'inüaricü memüteva'üquitüvacai vahepaü pücati'üquitacai Qesusi.

8

Qesusi que mürenayehüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai
(Maricuxi 1:40-45; Rucaxi 5:12-16)

¹ Mericüsü quepaucua yemurisie macane, teüteri yumüiretü mecaniveiyacaitüni. ² Hicü tevi cuiniyacü müca'itiyacai hesüana nuaca nenevieri canipitüani ya'utaitü, Ti'aitame xüca pe'avaüriyani pepüyüve pemünesi'itienicü. ³ Mücüri yumama 'utaseraca nimayüani ya'utaitü, Nepünevaüriya. Pecaniu'itiyani. Cuiniyaya yapaücua neunuani, 'itiyatü nayani. ⁴ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Neuxei, xeimetüme pepücaraxaxatüvani. Mara'acamesüa quenemie püta quene'ahecüata masixeyacü. 'Imiquieri quenanutimava que mütiu'aitaxü Muisexi yapemütivatahecüatüanicü.

*Quesusi que mürenayehüa cuya nu'aya
(Rucaxi 7:1-10)*

⁵ Mericüsü Caperünaumesie heutahacu cuya hesüana caninuani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame. Mücü vaüriyarica nipitüani ⁶ müpaü 'utaitü, Ti'aitame 'acu, nenive muva nequita pacaca hurietü cui yüanetü cuiniyacü. ⁷ Mücü rehüave, Ne netiyemie nemenayehüanicü. ⁸ Cuya rehüave, Ti'aitame, 'aixüa nepüca'ane nequita pemeutahanicü. Niuqui xEICÜA queneutayüqui. Mücücü panayehüiyani nenive. ⁹ Nesiere necatini'aitüarieca necuyatütü, cuyaxita nepütiva'aitüvame. Xüca müpaü netitahüave xeime, Quenemie ne'utaitü, mücü püyemie. Xeimeta müpaü xüca netiutahüave, Quenaye'a ne'utaitü, mücü canayeimücü. Xüca müpaü netitahüave nehesüa mieme ti'uximayatame, 'Ipaü quetineyurienei, müpaü pütiyurienei. ¹⁰ Quesusi 'ienieca nihüxiyacaitüni. Müpaü tinivarutahüave müme memiveiyacai, 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, ni xeime 'Ixaherisixi vasata 'icüpaü 'aneme nepücahetaxeyave yuri ti'eriecame. ¹¹ Müpaü nepütixecühüave, yumüiretü meni'axüacuni tau matineicasie miemete macayuyipiquesie miemete. Mexa 'aurie mecanayaxicuni 'Apurahamimatü 'Isahaquimatü Cacuvumatü haque müre'aita que mü'ane taheima macave. ¹² Peru müme mana memeutahaxüaniquecai müpaü me'anenetü memutinuiavaxücü, müme püta mecanayeveyariexüacuni tacua, yüvipa yemecü memu'uvanicü. Mana meniutisuanacuni meniutaquevecuni. ¹³ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave cuyaxi tiva'aitüvame, Quenemie. Yuri que pemütiuta'eri, yapeque'itüarieni. 'Anatütü nanayehüiyani nu'aya.

*Quesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya
(Maricuxi 1:29-31; Rucaxi 4:38-39)*

¹⁴ Mericüsü Quesusi Pecuru quie nuaca, nixeiya varücaüya 'ucacaime hüiyacame. ¹⁵ Mamayasie nimayüani. Hüiya nihayeva. 'Anucuqueca tinivarumini.

*Yumüireme que mütiwaranayexüri
(Maricuxi 1:32-34; Rucaxi 4:40-41)*

¹⁶ Hicü 'ucutaicarecu mecani'atüirieni yumüireme teüteri, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai. Cacaüyarixi nivaranuyenü'axüani niuquicü, yunaima püvaranayexüri memütecucuyecai. ¹⁷ Müpaü tiuyuriecu, paye'a Cacaüyari que mutayü, tixaxatame Quisariyaxi ya'utainecacu, Mücütütü cataniunavairieni taveranariya, peitü tacuiniya.

*Teüteri Quesusie memüteviyaquecai
(Rucaxi 9:57-62)*

18 Mericüsü Qesusi vaxeiyatü teüteri que memüteyuxeüriecai 'auriena yumüiretü, tinivaruta'aitüani yuteüterima 'anutaüyepai memenuyevitünicü. 19 Hicü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai hesüana nuaca, müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'acu, 'ahesie necatiniviyamücü. Haque pemeyemie, neta necaniyemieni 'a'utüma. 20 Qesusi rehüave, Cauxaisi yuterü mepexeyia, viquixi taheima miemete yu'itua mepexeyata, peru ne, Yuri Tevi que nemütiteva, haquevasü nepücarexeiya haque nemünetamuritaritüani. 21 Xevitüta tiyü'üquitüvame müpaü tinitahüave, Ti'aitame, queneneupitüa merie nemüyemiecü, nemicateucucü ne'uquiyari 'umüyu. 22 Qesusi rehüave, Nehesie quetinevianisü. Müquite quenivaruhayeva, müme püta memüvacateucucü yuhesüa miemete müquite.

Qesusi que müreinütüa 'eca hamevari
(*Maricuxi 4:35-41; Rucaxi 8:22-25*)

23 Mericüsü canuvasie 'acayerüca neyani Qesusi, hesüana miemete teyü'üquitüvamete yunaitü me'acayaxeca 'üaritü mepecü. 24 Hicü haracuna nenutivayacaitüni, Canuva pücahahecüacai hamevarisata. Qesusi masi canicusucaitüni. 25 Hicü teyü'üquitüvamete 'auriena me'uyuxeürieca menenutahütüani müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame quetaneutavicuesitüa tepeuyevevexime. 26 Mücü müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteheumama. Cari haveri mieme xeicüa yuri xepüte'erie. Hicü 'anucuqueca nitatieni 'eca haracuna. Cui cayuvatü caniutamare. 27 Teüteri menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, Queri 'ane 'icü. Cari 'asita 'eca yapüticamie que maine, haracuna meta.

Cacaüyarixi que memütevaviyacai Catarenatari
(*Maricuxi 5:1-20; Rucaxi 8:26-39*)

28 Mericüsü 'anutaüyepai meheta'axüacu Catarenatari vacuiepapai yuhutatü menenucunaque teuquiyapa meheyecüneca, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai. Cuini mieme metenayu'eririyacaitüni. Hipatü mepücaüyavecai mana memü'uvanicü mücü huyeta, müme vacümana. 29 Mericüsü müpaü meteniuhiva, Que petasiyurieni 'ecü, Cacaüyari pemünu'aya. 'Uva petinua petasi'uximatüanique tucari ca'aye'avecacu cuxi.

30 Mericüsü memanu'uvacaisie tevapai metenicuacaitüni tuixuri yumüiretü. 31 Cacaüyarixi 'axa memü'anene menitavavirieni müpaü me'utiyuatü, Xüca petasi'anuyenü'axüani, mana püta quetanannunü'a cuerietü tuixuri temüvaviyacü. 32 Müpaü tinivarutahüave, Xequenehu manapaitü. Mana mehecüneca menivarutiviyaxüani tuixuri. Yunaitü tuixuri

meniutinausa. 'Axa 'anecüa meneucanausaxüaximene haracunapa. Hapa meniucuni.

³³ Hicü vahüvemete meniyuta'unaxüani. Quiecarisie meheta'axüaca metenicuxatacaitüni naime teüteri cacäuylarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai vahepaüsita. ³⁴ Hicü quiecatari yunaitü mecanivayecüne meheinaquiyuca Qesusi. Me'ixeyatü vaüriyarica menipitüacaitüni müyemiecü vacuiepa mücayuhayevanicü.

9

*Qesusi que mürenayehüa huriecame
(Maricuxi 2:1-12; Rucaxi 5:17-26)*

¹ Mericüsü canuvasio 'acayerüca 'anutaüyepai neyani. Yuquiecarisie ninuani. ² Hicü huriecame meni'atüirieni 'itarisie yecaimo. Qesusi vaxeyatü yuri que memüte'eriecai müpaü tinitahüave huriecame, 'Aiyari queneucayesa nenive. 'Ari pepüreyehüviyari 'axa pemütuyuricü. ³ Hicü hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai müpaü meteniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Cari 'icü pisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. ⁴ Qesusi va'iyaritüarica maitü, müpaü niutayüni, Titayariri 'axa xeteyu'iyaritüatüve yu'iyarisie. ⁵ Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütayünicü, pepüreyehüviyari 'axa pemütuyuricü 'utaitü. Caticuanive masi müpaü püta mütayünicü, quenanucuquexi quenecuyeicani 'utaitü. ⁶ Para yaxemütemaicacü quename heiserie nehexeya cuiepa nemütivareuyehüvirienicü 'axa memüte'uyuricü, Yuri Tevi nehücütütü, hicü müpaü tinitahüave huriecame, Quenanucuquexi, 'a'itari quenacuetü, 'aquie quenemie. ⁷ Hicü 'anucuqueca yuquie neyani. ⁸ Teüteri me'ixeyaca menimamacaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita, heiserie müvarupitüacü teüteri müpaü memüteyurienicü.

*Que mütita'ini Mateu hesiena mütiviyanicü
(Maricuxi 2:13-17; Rucaxi 5:27-32)*

⁹ Hicü Qesusi 'uma 'uyemietü nixeyia tevi Mateu titevacame mana 'acaimo memüte'ayutituayasie. Müpaü tinitahüave, Nehesie quetineviyani. 'Anucuqueca hesiena tiniuviya.

¹⁰ Mericüsü Qesusi mana catinicuacaitüni quita. Yümüretü cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari, 'axa teyuruvamete meta me'u'axüaca Qesusimatü teyü'üquitüvametemama vahamatü metenicuacaitüni 'axeicüa. ¹¹ Pareseusixi mevaruxeyaca müme, müpaü metenivarutahüave teyü'üquitüvametemama, Titayaricutaxi müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari vahamatü 'axa teyuruvamete vahamatü ticua'a mücü

tixe'üquitüvame. ¹² 'Iya varu'enieca müpaü niutayüni, 'Aixüa memüteheuerie mepücaheiyehüva tiyu'uhayemavame. Müme memütecucuye püta mecaneiyehüaca. ¹³ Peuyevese cuxi yaxemüteyü'üquitüanicü que maine mücü niuqui müpaü manuyüne, Nepünaqui'a xüca xeteyucanenimayaca, peru mavari xeicüa pücanesinaque, manuyüne. Ne que nemütinua, nepücanua nevata'inienique müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique nepunua, memütehayevanicü que memüteyuricai.

*Que mütiuta'ivaviyarie haquiya hepäüsita
(Maricuxi 2:18-22; Rucaxi 5:33-39)*

¹⁴ Hicüsüari Vani teyü'üquitüvametemama Quesusisüa meniu'axüani müpaü me'utiyuatü, Tame, Pareseusixi meta, titayari tete'utatihaquiva, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mecayutihaquivacacu. ¹⁵ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Neüqiyapa que meteyüvave 'ixüaramete memüyuheiveriecacü mexi neneüqueme vahamatü 'a'uca. Tucari canaye'amücü quepaucua neneüqueme mütihanieni vasata. 'Anari meniyuhaquicuni. ¹⁶ Tevi 'ixuriqui mücayutatutuecü püca'imatesiquitüani 'ixuriqui müye'i. Manesiquiyari müpaü mü'ane 'ixuriqui pütahana, sanimeyari masi 'axa 'anetü payeica. ¹⁷ Yaxeicüa sixai müyeye'isie pücatuariva caxie vinuyari mücuanacü. Me xüca müpaü tiyurienique, sixai nitisaniqueniqueyu. Vinu nitayeuriveniqueyu, sixai neuyeveniqueyu. Masi sixai mühehecuasie pücatuariva caxie vinuyari mücuanacü. Mücücü naitü püyuhayevani.

*Cairu nu'aya que müranucuquetüarie, 'uca ticuicame Quesusi
'ücarieya 'umayüacu
(Maricuxi 5:21-43; Rucaxi 8:40-56)*

¹⁸ Müya tivacuxaxatüvacacu, teüteri va'uquiyari xevitü nuaca nenevieri canipitüani ya'utaitü, Nenive nemüni xique 'uca. Masi quenemie queneutime'i hesiena, nanutanierimücü. ¹⁹ Quesusi 'anucuqueca neiveiya, teyü'üquitüvameteta 'üaritü. ²⁰ Hicü 'uca 'aura caniuyani müticuyecai, tamamata heimana huta viyari müyuricai xuriyaya caheunuavecacu. Varitana 'uyemietü nimayüani 'ücarieya putuniarisie. ²¹ Yu'iyarisie müpaü tiniyücühüavecaitüni, Xüca ne'imayüani siqueresü 'ücarieya xeicüa, nepanayeveni. ²² Quesusi ta'aurie 'aveca 'ixeiyaca müpaü niutayüni, 'Aiyari queneucayesa nenive. Yuri pemüti'eriecü pepanayehüiyari. 'Anatütü nanayeveni 'uca.

²³ Hicü Qesusi va'uquiyari quie henuaca, cürautavivamete varuxeyaca teüteri meyuxamuriecame meta, ²⁴ müpaü tinivarutahüave, Xequenanuyecüni. 'Üimari pücamüqui. Pucusu masi. Meninanaimacaitüni. ²⁵ Peru varanuyenü'axüacu teüteri, mana heutahacu, 'iviyacu mamayasie, nanucuqueni 'üimari. ²⁶ Müpaü pütiutamarivaxü mücü cuiepa naisarie.

Yuhutatü memacücüpecai meheunenieretü que memüte'ayeitüarie

²⁷ Mericüsü mana 'anuyeyacu, yuhutatü meniveiyacaitüni Qesusi memacücüpecai, meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Raviri pemünu'aya, quetanenenimayaca. ²⁸ Quita heutahacu müme memacücüpecai 'aura menacüne. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Yuri xete'erie quename müpaü neyüve. Müpaü mete'icühüave, Hü Ti'aitame. ²⁹ Hicü nivaramayüaxüani vahüxita müpaü 'utaitü, Yuri que xemüte'erie yaxequ'e'itüarieni. ³⁰ Meheunenieretü menacüne. Hicü Qesusi cuini mieme nivarupitüani yuhaxüama ya'utaitü, Neuxei, xevitü tüma pücaretimani. ³¹ Müme masi mehecüneca metenicuxatacaitüni mücü cuiepa naisarie.

Nenurietü niuvetü que mürayeitüarie

³² Hicü mehecünecu müme hesüana caniu'atüarieni tevi münenuriecaci cacaüyari 'axa mü'ane miviyacaicü. ³³ 'Enuyenü'acu cacaüyari 'axa mü'ane, nenurie niutaniuni. Teüteri menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, Hasuacu müpaü 'anetü pücamarivacai haitüarie 'Ixaheri cuieyarisie. ³⁴ Perusü Pareseusixi müpaü meniutiyuanecaitüni, Cacaüyarixi 'axa memü'anene tiva'aitüvame miparevicü, 'ayumieme nivanuyenü'axüani cacaüyarixi 'axa memü'anene.

Qesusi que mütivanenimayacai teüteri

³⁵ Mericüsü Qesusi naime quiecaritesie 'emacuyeyeusie 'esimüyeyeusie canicuyeicacaitüni ticu'üquit Janetü vatuquiteta, ticuxatatü niuqui 'aixüa manuyüncü, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü, varanayexüruvatü müme naime cuiniyacü naime veranariyacü memütecucuyecai. ³⁶ Teüteri yumüireme vaxeyiatü, nivarutinenimayata, memü'uximatüariecaicü mematixürüvecaicü, muxasi memücaheixeiya yühüveme vahepaü. ³⁷ Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamate, 'Isanari püvaücava, 'isanamete mepücayumüire. ³⁸ 'Ayumieme xequeneutavaviri 'isanari cusiyari, 'isanamete müvatanü'axüanicü yu'isanarita.

10

Tamamata heimana yuhutame que mütivaranayexei nü'arisixi (Maricuxi 3:13-19; Rucaxi 6:12-16)

¹ Mericüsü teyü'üquitüvamete varuta'inieca yu'aurie tamamata heimana yuhutame hesüana memümiemetetücai, heiserie nivarupitüani cacauyarixi memüca'itiyatüca vahepaüsita memüvaranuyenü'axüanicü, memüvaranayexürüvanicü müme naima cuiniyacü naima veranariyacü memütecucuyecai.

² Nü'arisixi tamamata heimana yuhutatü müpaü mecatenitetevacai. Simuni meri Pecuru mütitevacai, 'Atürexitari mü'ivayatücai, Cacuvu Vani meta mü'ivayatücai, Severeu memünivemamatücai, ³ Piripe Parüturume meta, Tumaxi Mateu meta cuviyexunusie mieme mütiyetuiriyarüvacai, Cacuvu 'Aripeu münu'ayatücai Reveu meta Tareu mütitevacai, ⁴ Simuni mücananisitatücai Cura meta 'Isicariutitanaca 'arique miyetua Quesusi.

Tamamata heimana yuhutame que mütivareutanü'axüa (Maricuxi 6:7-13; Rucaxi 9:1-6)

⁵ Mericüsü 'ime Quesusi nivareutanü'axüani tamamata heimana yuhutame müpaü tivaruta'aitüaca, Müme memücatateüterima vahuyeta xepücaheuhuni. Samariyatari vaquiecarisie xepücaheutahaxüani. ⁶ Masi muxasi memeuyexürüve vahesüa xequeneuhuni, 'Ixaherisixi teüteriyari vahesüa. ⁷ Xe'uyehutü 'ipaü xequetenecuxatani, Canayehuraniri, cuitü que mü'ane taheima müti'aita 'enata pisütüani ti'aitatü, müpaü xe'utiyuatü. ⁸ Xequenivaranayexürüvani tecuicucate, xequenivanutanieritüvani müquite, xequeniva'itieca müme cuiniyacü memüca'itiyatüca, xequenivaranuyenü'axüa cacauyarixi 'axa memü'anene. 'Asixecatecuetatüarietü xepüte'umiquie, 'asixecateyucuetatüatü xequetenivamicuani.

⁹ Xepücahenu'üveni ni huru ni pürata ni cuvüre tuminiyari yuvivurasie. ¹⁰ Xerai xepüca'anuhuruvani huyeta mieme. Huta 'ücayari ya cacai xepüca'anu'üni. Mumuxi xepüca'anucueni. Ti'ivamesie pütinaque yu'icuai mümiquienicü yu'ivarica.

¹¹ Quiecarisie quepaucua xemeutahaxüani 'amacuyevasie ya 'esimüyevasie, xequenecuvava que mü'ane mana meca 'aixüa mütiuca'iyari. Hesüana xequeneyuhayevani 'asita quepaucua que xemüyehu. ¹² Quita xeheutahaxüaximetü vaürisica xequenepitüaca quiecame. ¹³ Xüca quiecame 'aixüa tiuca'iyarini, xevaürisica queyuhayevani hesiena. Me xüca 'aixüa catiuca'iyarini, xeveaürisica que'acunuani xehesie. ¹⁴ Que mü'ane mücaxetanaqui'erieni, que mü'ane mücayuvaüriya xeniuqui mü'enienicü, quita xevayenexüaximetü, mücü quiecarisie xevayenexüaximetü, xequeneucasixüa

tumuanari yu'ücasie, mana mücayuhayevacü. ¹⁵ 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tucari 'aye'ayu quepaucua 'isücame müvatahüave, Surumatari Cumuxatari 'esiva cuanivemecü meni'itüariecuni, peru mana quiecatari püta cui cuanivemecü mecani'itüariecuni.

'Arique xepuveiyarieca, que mutayü

¹⁶ Neri que nemütixehentanü'axüa, muxasi vahepaü xecaniyüacacuni 'üravesixi vasata xe'u'uvatü. 'Ayumieme xequetenemaivaveni cuterixi vahepaü, xepüca'inüca tita 'axa müti'anene cucuruxi vahepaü. ¹⁷ Xequeneyucuerivayurieca teüteri vahepaüsita. Müme mepüxeyetuani yu'uquiyarima vahesüa. Mepüxetavayani yutuquiteta. ¹⁸ Cuvexunarurisixi te'aitamete vahüxie xecanenuhapaniecuni nehesüa xemümiemetecü. Müpaü xe'itüarietüvetü xecanivatahecüasitüiyacuni müme hipameta memücatateüterima. ¹⁹ Quepaucua memüxeyetuani, müpaü xepücateyu'iyaritüaca que xemutiyuaneni, quepaü xemütevachüaveni. 'Anaque yaxecatenipitüariecuni que xemutiyuaneni. ²⁰ Xemesü xepücahümetüni que mü'ane yamütayüni 'ana, masi xe'uquiyari 'Iyarieya canihücütücamücü que mü'ane yamütayüni xecuyuitätü.

²¹ Ra'iva pürayetvani mümierienicü. Ra'uquiyari niyetuamücü yunive. Türi meniyeha'acuni yu'uquiyarima vahepaüsita, metenita'aitacuni memücüi'ivacü. ²² Yunaitü mecanixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani heutipareyuque, mücü canitavicueisitüariemücü. ²³ Quepaucua memüxe'uveyiani xeime quiecariyarisie, 'uma püta xeimesiepaitü xequeneyuta'unaxüa. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, quiecarite 'Ixaheri cuieyarisie miemete xepüca'ayenüvaveni mexi necanuaveni, Yuri Tevi que nemütihücü.

²⁴ Tiyü'üquitüvame que tiyüve me'ivacü ti'üquitame ve'emetütü. Ti'uximayatame que tiyüve me'ivacü yucusiyari ve'emetütü. ²⁵ 'Aixüa caniyümücü xüca tiyü'üquitüvame ti'üquitamepaü 'anetü 'ayani xeicüa, xüca ti'uximayatame yucusiyaripaü 'anetü 'ayani xeicüa. Mericüte, qui cusiyari xüca Peheresepuri me'itaterüva masi vaüca yamepütevataterüva hesüana miemete quiecatari.

*Que mü'ane meuyevese mimacarüca
(Rucaxi 12:2-9)*

²⁶ Xepücavamacarüca. Naitü müranucaname, xeiyyarietü catinayeimücü. Tita mütiu'aviesie, mücüta masiücütü payani.

²⁷ Que nemütixetahüave tahücüate tetecuxatatü yüvipa, yax-equetenecuxatani hecüta. Tita xemüte'enie yanetixecuxax-atüvacacu xenacata, vapai yunaime vahüxie xe'uti'utü yax-equeteneuhivani. ²⁸ Xepücavamacarüca müme memüyüvave vai memümienei xeicüa, mecayüvavetü memimieni ra'iyari. Masi xequenemacarüca que mü'ane müyüve mica'una ra'iyari ravaiyari naime xasi taiyariyarisie.

²⁹ Tamüsü 'üxaviquixi que memütetuiya, yuhutatü xei senitavuyari mecate'aye'atüca. Ni xevitü müme cuipepa pücacaveni, xe'uquiyari yacatimaicacu. ³⁰ Xeme xecüpa xemu'usie mieme xexuitü puti'inüasie que mütipaüme. ³¹ 'Ayumieme xepücaheumamaca. Yümüretü 'üxaviquixi que memüte'aye'atüca, masi vaüca xepüte'aye'atüca xeme.

Müme memüyuhecüata Qesusi Cürisitusüa memiemetetütü teüteri vahüxie
(Rucaxi 12:8-9)

³² Que mü'ane müyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa mieme 'utaitü, neta quename hesiena netiviya nepünehecüata ne'uquiyari hüxie taheima macave hüxie. ³³ Que mü'ane masi müyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa camieme 'utaitü, neta quename hesiena necativiya nepünehecüatani ne'uquiyari hüxie taheima macave hüxie.

Qesusi hixüata que mütivasana
(Rucaxi 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ Que nemütinua, müpaü xepücatecu'erivani quename cuipepa memütama 'aixüa meteyuxeiyame nemüvarayeitüanicü nenua. 'Aixüa meteyuxeiyame nemüvarayeitüanicü necapunua, cusiracü memüyutacucuyanicü püta necaninuani. ³⁵ Nepunua meta vahixüata nemüvatasanacü, tevi yu'uquiyari maye'uniecacü, 'uca yuvarusi maye'uniecacü, viquivame yumu'e maye'uniecacü. ³⁶ Müme memeye'unieca tevi, quiena quiecatari mecanihümetücacuni.

³⁷ Que mü'ane vaüca müvanaqui'erie yu'uquiyari yuvarusi 'esiva nesinaqui'erietü ne, 'aixüa püca'ane münesihexeyanicü. Que mü'ane vaüca müvanaqui'erie yunive 'uqui 'uca 'esiva nesinaqui'erietü ne, mücüta 'aixüa püca'ane münesihexeyanicü. ³⁸ Que mü'ane yeme mücayuvaüriya 'asita curuxisie mümierieni, sepa nehamatü muyeica nehesie tiviyatü, mücüta 'aixüa püca'ane münesihexeyanicü. ³⁹ Que mü'ane yutucari mütaxeiya pitatümaiya. Que mü'anesü mitümaiya yutucari nehesüa mümiemecü, mücü heixeyatü payani.

'Ivarica
(Maricuxi 9:41)

40 Que mü'ane müxetanaqui'erie pünesitanaqui'erie neta. Que mü'ane münesitanaqui'erie canitanaqui'erienita 'iya münesiheyenü'a. 41 Que mü'ane mitanaqui'erie tixaxatame, he'erivatü tixaxatame mühücücü xeicüa, mücü tixaxatamepaü pütüpütarieni. Que mü'ane mitanaqui'erie tevi heiseriemecü yamüticamie, he'erivatü yamüticamiecü xeicüa, mücüta tevi heiseriemecü yamüticamiepaü yapütüpütarieni. 42 'Ime sepa memücamamarivave, que mü'ane miharitüani müme xeime, sepa xei vasuyaricü haütümecü xeicüa miharitüa, he'erivatü tiyü'üquitüvame mühücücü, niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yemecü yu'ivarica püpütarieni.

11

Vani Ti'üyamesüa miemete niuqui tuayamete que memüte'u'axüa Qesusisüa
(Rucaxi 7:18-35)

1 Mericüsü Qesusi quepauca mütiutahayevaxü tiva'aitüatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete tamamata heimana yuhutame, mana caneyeyani quiecaritiesie müti'üquitanicü müticuxatanicü.

2 Mericüsü Vani casariyanata 'ayecaitü tiniutamarieni Cürisitu que mütiyurienecai. Nivaretanü'ani yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete. 3 Vacümana Qesusi müpaü tiniutahüave, 'Ecü petihücü que mü'ane 'umamieniquecai, nusu xeime cuxi tepücuevieca. 4 Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xequenehuniri, xequetenetaxatüa Vani tita xemüte'u'eni tita xemüte'uxei hepaüsita, 5 memacücüpe que memüte'anutaneniere, huriecate que memüte'anucu'uve, müme memüca'itiyatücatei cuiniyacü mete'itiyatü que memüte'acüca, memünacatuxietücatei meheu'enanatü que memüte'acüca, müquite que memüte'anucu'uitüariva, puvüresixi que memütecuxaxatüariva niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita. 6 Mücü meta, 'aixüa cani'itüarieca que mü'ane necümana müca'ucununuitüariva.

7 Mericüsü mana me'uyehuximecacu, Qesusi canisütüani tivacuxaxatüvatü teüteri Vani hepaüsita müpaü 'utaitü, Titayari xetehecücünixüa macumavesie. Haca 'ecacü 'uyuaneme que xetehecu'ixüari. Tixaü xüari. 8 Mesü tita xetehecu'ixüari. Xicu 'ixuriqui müyumeni manacatücü xetehecuxei. Tixaü xüari. Tamüsü müme müyumemeni memanacatücü masi te'aitamete vaquita mepayetei. 9 Mesü titayari yemecü xetehecunenierixü. Tixaxatame xexeyaque püta xecatehecücünixüa 'acu. Hü müpaü nepütixecühüave, tixaxatame xepuxei yemecü müti xaxatame

hipatü yamemücatehüme. ¹⁰ 'Icü canihücütüni 'utüarica
 mixatacai müpaü 'anuyütü,
 Camü, neniugui tuayame.
 Necanenunü'amücü 'ahüxiepai
 Micuha'aritüanicü 'ahuye
 Pecanuavecacu cuxi.

¹¹ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, teüteri
 vanivema vasata ni xevitü püca'anucuqueve Vani Ti'üyamepaü
 ve'emetütü. Perusü que müti'ane mücü taheima macave
 ti'aitametücacu, sepa tevi mücave'eme, mücüsie tiviyatü masi
 yemecü püve'eme, Vani hepaüna cave'emetücacu.

¹² Vani Ti'üyame munuasie hicüque, tita temütehhexeiya
 que mü'ane taheima macave tati'aitüvametücacu, mücü naitü
 püviyarixime tüma. Me'iviyacutü mepüyucuitüve memeix-
 eiyanicü yuhesie mieme. ¹³ Texaxatamete yunaitü, 'inüari
 niuquiyarita metenicuxatacaitüni 'arique que mütiyüniquecai
 Vani munuaque. ¹⁴ Xüca xeyuvaüriyani xemitanaqui'erienicü
 'icü niuqui, mücü Vani canihücütüni 'Eriyaxi 'umamienique-
 cai. ¹⁵ Xaütü netü mu'enaxü.

¹⁶ Titapaü mete'aneneme netivaxatani hicü miemete
 teüteri. Türi vahepaü mecani'aneneni quiecarari hixüapa
 memütitei memüvahivi yu'ivama ¹⁷ yame'utiyuatü,
 Cari yacü xEICÜA tepüxecürautaviya,
 Xepücateneitüve.
 Yacü xEICÜA tepütahiveriecai xehesie mieme,
 Xepüca'utisuanacai.

¹⁸ Vani caninuani caticua'atü caye'etü. Müme müpaü
 meputiyuane, Cari cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü. ¹⁹ Ne püta
 Yuri Tevi nehücütütü necaninuani neticua'atü necu'ienetü.
 Müme müpaü meputiyuane, 'E'e, mücü tevi 'icuaicü xEICÜA
 püyüane, vinucü xEICÜA püyüane, püvanaqui'erie müme
 cuviyexunusie mieme memüteteyetuiriyari 'axa teyuruvamete
 yunaime. Sepanetü mücü, Cacaüyari timaivetü que
 mütiyuriene, mücücü yacatinimasiücüni heiserie que
 mürexeiya.

Que memücateyuvaüriyacai quiecaritesie quiecatari
(Rucaxi 10:13-15)

²⁰ Hicü nisütüani varutate'atü teüteri quiecaritesie
 memayetecai haque türücaüyemecü mütiyurienecai
 müiremecü, quiecatari memücatehayevacaicü que
 memüteteyuriecai. ²¹ Müpaü niutayüni, Xüa 'ui Curasini
 quiecatari, xüa 'ui Vesaira quiecatari. Tirusie Sirunisie
 xüca türücaüyemecü tiuyüni que mütiuyü xehesüa, vana
 quiecatari meripai mepütehayeveaqueyu que memüteteyuriecai,
 mepüyuheiveriecaqueyu maixa me'anacatütü heiverica

'inüariyari, naxi meyucavirivatü. ²² Müpaü xeicüa nepütixecühüave, Tirutari Sirunitari vahesie mieme pücuani veni quepaucua 'isücame müvatahüave, peru xeme xehesie mieme cuini mieme pücuani veni masi. ²³ Xemeta Caperünaumetari, que xeteyutituicaniqueyu muyuavisiepai. Müquite vahesüa xepeucaxüriyani püta. Xüca Surumasie türücaüyemecü tiuyünique que mütiuyü xehesüa, mücü quiecarü püraniereniqueyu cuxi hicü. ²⁴ Müpaü xeicüa nepütixecühüave, Suruma cuieyarisie quiecatari vahesie mieme pücuani veni quepaucua 'isücame müvatahüave, peru xeme xehesie mieme cuini mieme pücuani veni masi.

*Nehesüa xequeneu'axüa, xequene'uxipieca, que mutayü
(Rucaxi 10:21-22)*

²⁵ Mericüsü 'ana Qesusi müpaü niutayüni, Ne'uquiyari taheima pemüti'aita cuiepa meta, pamüpariyusi nepümasipitüa 'ecü, pemütiuti'avietaxücü 'icü naimememücaheitimanicü müme memüteyü'üquitüavave memütemaivave, türi püta vahesie mieme masiücüme pemayeitüacü. ²⁶ Hü ne'uquiyari, pepü'avaüriyacai müpaü pemütiyuri enenicü.

²⁷ Nai netiniyetuiriyarieni, ne'uquiyari yanetipitüacacu. Xevitü püca'imaive mücü nu'aya, 'uquiyarieya xeicüa pimate. Xevitü püca'imateta 'uquiyarieya. Nu'aya xeicüa pimate mücü, me xüca nu'aya yuvaüriyani masiücüme meyeitüani xeicüa, peitimani 'uquiyarieya. ²⁸ Nehesüa xequeneu'axüa xemüte'uximayatatüve xemu'ica yunaitü. Ne nepüxe'uxipitüaca. ²⁹ Neyucu xequenanyetecani, xenesi'enietü xequeteneyü'üquitüaca. Ne nepüca'ane'eriya, nepücatinecatave'erie ne'iyarisie. 'Uxipiya xecanetaxeyiacuni yu'iyarisie. ³⁰ Neyucu 'aixüa pü'ane, ne'ica pa'exani.

12

Teyü'üquitüvamete que memüte'itihurucacai türücu 'uxipiya tucarisie

(Maricuxi 2:23-28; Rucaxi 6:1-5)

¹ Mericüsü 'ana Qesusi türücu ma'iviyanecaisie niuyemiecaitüni 'uxipiya tucarisie, teyü'üquitüvametemamata yunaitü. Hicü mepeuhacacuicucacai teyü'üquitüvamete. Menisütüani me'itihurucatü müayari, meteniuticuatücüne.

² Hicü Pareseusixi mevaxeyatü müpaü metenitahüave Qesusi, Neuxei, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete yamepüteyurie que mücatitauniva yamütiyuri enenicü 'uxipiya tucarisie. ³ Mücü müpaü tinivarutahüave, Carü xepüca'iterüvavave que mütiuyuri Raviri quepaucua meuhacamücücai, müme 'utümana memü'uvacaita quepaucua memehacacuicucacai. ⁴ Cacaüyari quita

neutahani, pa Cacaüyari hüxie mamananca niucuan. Heiserie pücahexeyacai miticuanicü, mümeta 'utümana memu'uvacai heiserie mepücahexeyacai memiticuanicü, mara'acate xEICÜA heiserie mepexeyacai. ⁵ Mücü meta, xüari xepüca'iterüvavave que maine 'inüari niuquiyari, mara'acate que memüte'itisana 'uxipiya tucari 'inüariyari tuquipa me'u'uvatü 'uxipiya tucarisie, peru vahesie pücarahüiva mücücü. ⁶ Ne masi müpaü nepütixecühüave, 'ena catinixuaveni tita cui mütive'eme, tuqui 'amüpa cave'emetücacu hepaüna. ⁷ 'Icü niuqui müpaü manuyüne, Nepünaqui'a xüca meteyucanenimayaca, peru mavari xEICÜA pücanesinaque, manuyüne, xüca xemaivavenique xepücate'uhüpaniqueyu müme 'asimemücate'uyuri vahesie. ⁸ Mericüte, Yuri Tevi nehücütütü, 'uxipiya tucari hepaüsitata necatini'aitani.

Tevi mümamavaquicai

(Maricuxi 3:1-6; Rucaxi 6:6-11)

⁹ Mericüsü mana heyeyaca vatuquipa nenuani. ¹⁰ Hicü tevi mana nayecateitüni mümamavaquicai. Müme müpaü metenita'ivaviya Qesusi, Sipara, titauniva 'uxipiya tucarisie menayehüanicü ticuicame, mehaitücaitü memitaxanetacü. ¹¹ Mücüsü müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane xeme xüca muxa hexeyani, muxa xüca 'uxipiya tucarisie xavata heucaveni, cativiyani mivatihanacü. Xüari piviyani. ¹² Mericüte, tevi cuini mieme caraye'axe, muxa mücaraye'axepaü. 'Ayumieme nepaine, canitaunivani 'aixüa mütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ¹³ Hicü müpaü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. 'Itaseracu, 'aixüa 'anetü nayani yuxevitü tapa miemepaü. ¹⁴ Hicü Pareseusixi mevayecüneca meniuyu'enieni hepaüsitana, que memüte'imieniquecai.

Niuqui matüaripai mixatacai Qesusi

¹⁵ Qesusi müpaü retimaica xaüsie neyani. Yümüiretü meniveiyacaitüni. Yunaima nivarayanayexürieni. ¹⁶ Vaüriyarica nivarupitüani capa masiücüme meheyeitüanicü. ¹⁷ Müpaü catinaye'ani Cacaüyari que mutayü, tixaxatame Quisariyaxi ya'utainecacu,

¹⁸ Camü nesiparevivame

Nepenayexei

Nepinaqui'erie

Mücücü nepünaqui'a ne'iyarisie.

Nenipitüamücü ne'iyari.

Hipame nuivarite tinivataxatüamücü

Tita mütiheiserie hepaüsita.

¹⁹ Mücü pücayumieneni

Püca'utahivani.

Xevitü püca'i'enieni

Caye 'utüa 'utaniucame.

²⁰ Haca mutapünarie püca'anumura.

Cüxeme vitayari sepa mücuauniya püca'icutüsüni

Mexi 'e'ivarüme naime

Mücü yatipitüacacu

Tita mütiheiserie.

²¹ Müme memücatateüterima

Yuri mepüte'erieca

Que mü'ane mühücüsie.

Que memüte'ixanetacai Quesusi, müpaü me'utiyuatü quename cacaüyari 'axa mü'ane 'inücai

(Maricuxi 3:19-30; Rucaxi 11:14-23; 12:10)

²² Hicüsüari hesüana caniu'atüarieni tevi cacaüyari 'axa mü'ane minücai macüpecai mücaniuevcai. Quesusi nenayehüani. Nenuriecame niuvetü nayani, heunieretü ratüa.

²³ Memüyümüirecai yunaitü menihüxiyacaitüni. Müpaü meniutiyanecaitüni, Cari 'icü Raviri Nu'aya catihücü.

²⁴ Pareseusixi masi me'u'enanaca müpaü meniutiyuani, 'Icü xüca Peheresepuri cacaüyari 'axa memü'anene mütiva'aitüva ca'inücaque pücvaranuyenü'axüaveniqueyu cacaüyari.

²⁵ Peru Quesusi va'iyaritüarica maitü müpaü tinivarutahüave, Naime cuiepa xüca quiecatari yuhixüata meysana, mana pacumavere. Naime quiecarisie, naime quita xüca quiecatari yuhixüata meysana, quiecarie 'epücareutevini.

²⁶ Xücarie Cauyumarie 'anuyuyenü'ani yücümana, yuhixüata nisane. Que reutevini ti'aitametütü.

²⁷ Mücü meta, xüca Peheresepurisie xeniu netiviyatü nevaranuyenü'avani cacaüyari 'axa memü'anene, que mü'anesie meteviyatü metevanuyenü'ava xeme xenivema. 'Ayumieme müme xehesie mepüte'ahüpani. ²⁸ Mesü Cacaüyari 'Iyarieya xüca hücütüni que mü'ane munesiparevie nevaranuyenü'avacacu cacaüyari 'axa memü'anene, cari Cacaüyari 'ari canisütüani ti'aitatü xehesüa.

²⁹ Mücü meta, quepaü tiyüve tevi mütürücaüye quita meutahaque mütinavanicü piniteya, me xüca ca'ihüani meri mücü mütürücaüye. 'Ihüame pütinavani tita mütixuave quitana.

³⁰ Que mü'ane nehiesie mücativiya, mücü pünesi'aye'unie. Que mü'ane nehamatü müca'icuxeürrie, mücü pitaxürüva.

³¹ 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, naime 'axa que memüteyurie 'axa que memutiyuane teüteri, mepüyüvave memüteheuyehüviyarienicü. Peru müme memisevixima 'Iyari 'axa me'utiyuatü, müme mepücateheuyehüviyarieni.

³² Que mü'ane niuqui yamütayüni nehapaüsita, Yuri Tevi que nemütihücü, mücü püyüve müreyehüviyarienicü, peru que

mü'ane 'axa 'utaitü misevixima 'Iyari Mütiyupata, мүcүcү пүcareuyehüvyarieni 'ena cuiepa, 'umamiesieta.

*Cüye yu'icuaxicü pümasiücü
(Rucaxi 6:43-45)*

³³ Cüye xüca xemaica quename narani 'icuaxieyata 'aixüa caniyümücü. Me cüye xüca xemaica quename xainive, 'icuaxieyata xaxainitü canayeimücü. Cüye yu'icuaxicü pümasiücü. ³⁴ Cari xeme terücaxi xepüva'ivama, quepaü xeyüvave 'aixüa xemütecuxatanicü 'axa xete'u'iyaritü. Que müranayuhayeva ra'iyari tihü necacu, yacatinicuxatamücü yutetacü. ³⁵ Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'icuxeürieme tita 'aixüa müti'anene yuhesie, tita 'aixüa müti'anene canivayehanimücü. Tevi 'axa mütiuca'iyari 'icuxeürieme tita 'axa müti'anene yuhesie, tita 'axa müti'anene canivayehanimücü. ³⁶ Müpaü nepütixecühüave, naime niuqui yacü xEICÜa memutiniuca teüteri, мүcү hepaüsita mepütiniuni quepaucua 'isücame müvatahüave. ³⁷ Que pemitayücü, мүcүcү heiserie pecanipitüariecamücü, mesü que pemitayücü, мүcүcү pepanutahüiyani.

*'Ana miemete 'axa mete'u'iyaritü 'inüari que memüte'itavaviri
Quesusi*

(Maricuxi 8:12; Rucaxi 11:29-32)

³⁸ Mericüsü 'ana hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixi meta hipatü müpaü metenitahüave, Ti'üquitame 'acu, 'inüari tepüxeiyaqueyu yapetatixeisitüacacu. ³⁹ Mücү müpaü tinivaruta'eiya, Hicü miemete teüteri 'axa xepüte'u'iyari, xepüvacumaüva hipame va'ütama. 'Ayumieme 'inüari xenivautüveni, peru 'inüari xepücapitüarieni. Cunasi 'inüari que müratüa tixaxatametütü, müpaü xEICÜa xecatenipitüariecuni 'inüari. ⁴⁰ Cunasi quesü 'amüpasie que mütiyecatei haica tucari haica tucari, müpaürita yaxeicüa Yuri Tevi que nemütiteva, cuieta nepüyecani haica tucari haica tucari. ⁴¹ Ninivesie quiecatari 'amepüti'uni metetahecüataque hicü miemete teüteri vahepaüsita quepaucua 'isücame müvatahüave. Hicü miemete vahesie pürahüiyani 'ana, Ninivetari memüte'uhayevaxücü que memüteyuriecai, Cunasi tivarutaxatüacu. Camüsü, Cunasi que mücatitürücaüyecai, que mü'ane cui mütürücaüye püta 'ena puyeica. ⁴² 'Uca taserie mecatei müti'aitametücai yucuipepa, мүcү 'apütaqueni titahecüataque hicü miemete vahepaüsita. Vahesie pürahüiyani 'ana, мүcү meyetüacü cuie manunierepaitü, mi'enienicü Sarumuni que mütimaivecai. Camüsü Sarumuni que mücatimaivecai, que mü'ane cui mütimaive püta 'ena puyeica.

*Cacaüyari 'axa mü'ane tavarì que mütiyiya tevi
(Rucaxi 11:24-26)*

⁴³ Xevitü cacaüyari müyusevixima 'ixüname tevi, macuvaquisie pücuyeicani 'uxipiya cavaunetü, yutexienetü. ⁴⁴ 'Ana müpaü pütayüni, Nequie nepüyemie nemüvayetüasie. Nuame heutaniemere xüca 'ixeiya 'uyemaveme vaye'itiyacame 'aixüa tiuye'aneme, ⁴⁵ 'ana püyemie, hipame püvata'inieni cacaüyarixi 'atahutame masi cuini mieme 'axa memü'anene. Meheutahaxüame, muva me'ayetetü mepacüne yunaitü. 'Imatürieca mücü tevi masi yemecü 'axa 'itüarienetü payani, müca'itüarienecaipaü matüaripai. Müpaüta mecani'itüariecuni 'icü teüteri hicü miemete 'axa memüteyurie.

*Qesusi 'ivamama varusieya
(Maricuxi 3:31-35; Rucaxi 8:19-21)*

⁴⁶ Tivacuxaxatüvacacu cuxi teüteri yumüireme, varusieya 'ivamama tacua meniti'ucaitüni me'ihüavicütü. ⁴⁷ Xevitü müpaü tinitahüave, Neuxei, 'avarusi 'a'ivama tacua meniti'uca memasihüavicütü. ⁴⁸ Qesusi müpaü tinita'eiya niucame, Que hateri nevarusi ne'ivama. ⁴⁹ Yumama 'utaseratü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete vahepa, müpaü niutayüni, Camü nevarusi ne'ivama. ⁵⁰ Que mü'ane yamütiyuriene que mütinaque ne'uquiyari taheima macave, mücü canine'ivatüni caninevarusitüni.

13

*Ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai
(Maricuxi 4:1-9; Rucaxi 8:4-8)*

¹ Mericüsü 'ana Qesusi quita hayeneca, haracuna tesita niutayerüni taniunique. ² Hicü teüteri yumüiretü meniuyucuxeürieni 'auriena. 'Ayumieme canuvasie püta nicayerüni, mana yecaitü tini'üquitacaitüni, teüteri xiecaripa meti'ucacu. ³ Vaüca tinivaruti'üquitüani 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, ya'utaitü, Mericüsü ti'ivivame neyani, ni'ivienecaitüni. ⁴ Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huye tesita niucaxürieni. Viquixi me'ucaxürieca menicuteüxü. ⁵ Hipatüta ayeparisie tiucaxüri vaüca müca'acucuieyasie. Cuitüya niutineni cuie 'emücasuicaicü. ⁶ Tau hanecu maxürixü niucuini, niutivani mücahananayatücateicü. ⁷ Hipatüta xuyasata mucaxüri, xuya tupiriyayari 'utiyüraca heimana puyetüa. ⁸ Masi hipatüta cuie 'aixüa mü'anesie niucaxürieni. Putixuaverixü, hipatü xei sienituyari nayani, hipatü haica teviyari ratüa, hipatü xei teviyari heimana tamamata ratüa. ⁹ Xaütü netü mu'enaxü.

Titayari müpaü müti'üquitacai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatätü xeicüa

(Maricuxi 4:10-12; Rucaxi 8:9-10)

¹⁰ Mericüsü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca müpaü metenita'ivaviya, Titayari 'üxasi hepaüsita peticuxatätü xeicüa petiva'üquitüa. ¹¹ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Xeme xecaniupitüarieni xemimaicacü tita müti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Müme püta müpaü mepücatepitüarie. ¹² Que mü'ane tixaütü mürexeiya tavari cuxi pütimiqüieni, manayuhayevanicü. Que mü'ane mümave, sepa que mütitita mürexeiya, pütinavaiarieni. ¹³ 'Ayumieme 'üxasi hepaüsita neticuxatätü nepütiva'üquitüa, memücaheunenierecü sepa cui memütaneniere, memücaheu'enanacü sepa cui memüta'enana, 'asimemücatemaivavecü. ¹⁴ Vahesie pütüinaquixü tita mütixatacai tixaxatame Quisariyaxi ya'utaitü, Cui xepüta'enanaca peru xepücatemaivaveni. Cui xepütaneniereni peru tixaütü xepücatexeiyani. ¹⁵ 'Icü teüteri yu'iyarisie mepüyü'üraraxie, Yunacacü haveri mieme xeicüa mepeu'enana. Vahüxie pü'itutupe.

Me xüca müpaü meca'anenique
Yühüxicü mepeuneniereniqueyu
Yunacacü mepeu'enanacaqueyu
Yu'iyarisie mepütemaivaveniqueyu,
Ta'aurie mepaxürerieniqueyu,
Nepüvaranayexürerieniqueyu ne.

¹⁶ Xeme masi 'aixüa xepu'itüarie xemeunenierecü yühüxicü, 'aixüa xepu'itüarie, xemeu'enanacü yunacacü ¹⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yumüretü texaxatamete, yumüretü teüteri heiseriemecü yamemütecahucai, müme mepixeyacucai tita xemütexeiya xeme, peru mepüca'ixei. Mepi'eniecucai tita xemüte'enie, peru mepüca'i'eni.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita que müti'üquitacai

(Maricuxi 4:13-20; Rucaxi 8:11-15)

¹⁸ Mericüte, xequeneu'enana 'üxasi hepaüsita, ti'ivivamesie que mütimasiücü 'üquisica. ¹⁹ Que mü'ane mi'enie 'icü niuqui que müti'ane 'Iya ti'aitametücacu maine, peru 'asimücaretimaive, que mü'ane 'axa mütiyuruva nuame pinavarieni tita 'iyarieyasie mütiuca'iviya. Müpaü cani'itüarieca huye tesita muca'iviypaü. ²⁰ 'Ayeparisie muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, yutemavietü mitanaqui'erie xei mieme. ²¹ Yücümana pücahananatave, 'apücareutere masi. 'Ayumieme quepaucua

mü'uximatüarie, quepaucua muveiyarie 'icü niuqui hepaüsita, yapaucua niucunitüarivani. ²² Mücü meta xuyasata muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, peru püyu'iyaritüa tita cuiepa mütimieme ra'erivatü, pütüyu'irüviya tuminicü yutemavietü. 'Ayumieme niuqui panunamiyari cacaniutixuavere. ²³ 'Aixüa mü'anesie muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, meitima. Mücü niutixuxuavereni, hipatü xei sienituyari pacü, hipatüta haica teviyari racü, hipatüta xei teviyari heimana tamamata racü.

Türicu hepaüsita hamürixa hepaüsita, ticuxatatü que müti'üquitacai

²⁴ Mericüsü tavarita 'üquisica nivarumini 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, müpaü 'utaitü, 'Ipaü catini'aneni, que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Tevi 'imüari 'aixüa mü'anene puca'ivi yuvasiyata. ²⁵ Perusü mecusucacu xevitü mana caninuani 'eye'unietü. Hamürixa 'uca'ivieca türicusata, neyani. ²⁶ 'Utinecu sisiüravitü, tixuaverirümecacu, 'anari masiücütü nayani hamürixa. ²⁷ Hicü te'uximayatamete me'u'axüaca yucusiyarisüa, müpaü metenitahüave, Cusiyari 'acu. 'Imüari 'aixüa cati'anenecai pemica'ivi 'avasiyata. Haqერი pemieme hamürixa. ²⁸ Mücü müpaü pütivaruta'ei, Tevi munesi'aye'unie müpaü pütüyuri. Te'uximayatamete müpaü metenitahüave, Mericüte, pecati'avaüriya temuhu, temicuxeürieni hamürixa. ²⁹ Mücü müpaü niutayüni, Tixaüsü, xücate xe'icuxeürieni hamürixa, 'axeicüa xepivatixünaxüani türicuta yünücame. ³⁰ Xequeneuhayeva 'axeicüa müvaverenicü 'isanaxaque. 'Isanari 'aye'ayu, 'ana müpaü nepütivatahüave 'isanamete, Hamürixa xequeneucuxeüri meri, xequenanahüaxüa xemititaiyacü. Türicu xequeneuti'uta necaxetunisie.

Musitasa 'imüariyari hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai (Maricuxi 4:30-32; Rucaxi 13:18-19)

³¹ Hicü tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü 'üquisica nivarumini müpaü 'utaitü, 'Ipaü pütü'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Musitasa 'imüariyari paü cani'aneni tevi mica'epaü yuvasiyata. ³² 'Imüarite pücaxuave hepaüna 'anenetü 'esipepetü, peru quepaucua mütineni, tupiriyate pücaxuave hepaüna 'anenetü 'epapatü. Cüye payeica 'epatü, taheima miemete viquixi mepüyüvave hesiena memü'axüani memüyuti'ituaütüani.

Pa cuxanariyame hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai (Rucaxi 13:20-21)

³³ Tavarita tinivaruta'üquitüani 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, müpaü 'utaitü, 'Ipaü pütü'ane ti'aitametücacu que mü'ane

taheima macave. Pa cuxanariyamepaü cani'aneni. 'Uca 'ivat-
ituca nenutinütüani pa mütüxiyarisie haica 'axuvayarisie,
'ariqueque niuticuxanare naitü.

*Que mütiyuriencai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü
ti'üquitatü*

(Maricuxi 4:33-34)

³⁴ Müpaü naimecü Quesusi tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri,
'üxasi hepaüsita ticuxatatü tivati'üquitüanique. 'Üxasi hepaüsita
caticuxatatü, 'asipücativacühüavecai. ³⁵ Müpaü püraye'a, Ca-
caüyari que mutayü, tixaxatame ya'utainecacu,
'Üxasi hepaüsita neticuxatatü nepütaniuni.
Nepütitaxata tita müti'aviesiecai
Cuie munetüariapai hicüque.

*Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, hamürixa hepaüsita
ticuxatatü que müti'üquitacai*

³⁶ Mericüsü varenü'aca teüteri quita neutahani.
Teyü'üquitüvamete 'auriena meniti'uni müpaü me'utiyuatü,
Quetaneutahecüasitüiya mücü 'a'üquisica hamürixa hepaüsita
peticuxatatü que pemüti'üquitacai vasiyata mieme.
³⁷ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que mü'ane mica'ivi
'imüari 'aixüa mü'anene, Yuri Tevi que nemütihücü ne
necanihücütüni. ³⁸ Vasiya cuie canihücütüni naitü. 'Imüari
'aixüa mü'anene, müme mecanihümetüni memeixeiya que
mü'ane taheima macave tiva'aitüvametüme. ³⁹ Hamürixa,
mücü 'axa mütiyuruvasüa miemete mecanihümetüni.
Tevi meye'uniecai quiecame, hamürixa muca'ivi, mücü
Cauyumarie canihücütüni. 'Isanari, mücü tucari
canihücütüni quepaucua meutipare. 'Isanamete niuqui
tuayamete metehüme. ⁴⁰ Hamürixa que mütiucuxeüriya que
mütiutitaiyari taipa, müpaürita catiniyümücü quepaucua
maye'ani. ⁴¹ Yuri Tevi que nemütihücü, nepüvatanü'axüani
nehesüa miemete niuqui tuayamete. Müme mepüvacuxeürieni
teüteri memüteyucununitüva, teüteri yamemüteyurie
que mücatiheiserie, mevanücacu müme memünesihexeiya
netiva'aitüvametücacu. ⁴² Memücuxeüriyani, müme
mepüvareucaxürieni huxunuta müvatitavesie. Muva
mepütisuanani mepüyutaqueveni. ⁴³ Müme heiseriemecü
yamemütecahu püta memamarivavetü mecanacünicuni 'ana
haque va'uquiyari müra'aita, tau que mütimerücaüye. Xaütü
netü mu'enaxü.

Tumini mü'aviesiecai

⁴⁴ Mericüsü 'ipaü catini'aneni que mü'ane taheima
macave ti'aitametücacu. Vaücava tuminipaü cani'aneni
mü'aviesiecaipaü cuieta. Tevi heitaxeiyaca tavari niti'avieta.

Cui yutemavietü, mana neyani, catinetuani nai mürexeiyacai neinaneni mücü cuie.

Perüra visi mü'ane cuinie müraye'axe

⁴⁵ Tavarita 'ipaü catini'aneni que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Tituayame picuvaunecai perüra visi mü'anene. ⁴⁶ Xeime perüra hetaxeiyaca cuinie müraye'axecai, mana neyani, tinetuani nai mürexeiyacai, mücü tuminiyaricü neinaneni perüra.

Vipi

⁴⁷ Tavarita 'ipaü catini'aneni, que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Vipipaü cani'aneni haramarasie meuchanivapaü. Mücücü ha tesita mepüvaratinetüa quesüte yücü me'aneneme yusata. ⁴⁸ Quepaucua memutahünixü, menenatihana haramara tesita. Mana metitetü 'aixüa memü'anene menivaranuyeteüxü, menivareucaxürieni quirivasie, 'axa memü'anene mepüvarexüri. ⁴⁹ Müpaürita catiniyümcü quepaucua meutipare. Niuqui tuayamete meneutayeixüani, menivaranuyeteüxicuni 'axa teyuruvamete memüvanü'ü müme heiseriemecü yamemütecachu, ⁵⁰ mepüvareucaxürieni huxunuta müvatitavesie. Muva neputisuanani mepüyutaqueveni.

Rapini xique mütimieme meripai mütimieme

⁵¹ Hicüsüari müpaü tinivarutahüave, 'Icü xetehetima naime. Hü mete'icühüave. ⁵² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Mericüte, 'ayumieme nepaine, que mü'ane 'inüaricü müti'üquitame, quepaucua yamüretimanicü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave, mücü tevipaü caniyüaneni quicü mühüritüariepaü. Yayüanetü, yupinisata pütivayehapa tita xique mütimieme tita meripai mütimieme meta naime.

Qesusi que mütiyuri Nasaretisie

(Maricuxi 6:1-6; Rucaxi 4:16-30)

⁵³ Mericüsü Qesusi tiuhayevaca müpaü ti'üquitatü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, mana heyeyaca niuyupata. ⁵⁴ Yuquiecari nuaca tiniva'üquitüacaitüni vatuquita. Müme 'ayumieme menihüxiyacaitüni. Müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Icü meixeiya, haque pemieme que mütimaive türücaüyemecü que mütiyuriene. ⁵⁵ 'Icü carüpiniteru catinu'aya. Varusieya Mariya catiteva, 'ivamama meta Cacuvu Cuse Simuni Cura mecateteteva. ⁵⁶ 'Ivamama 'ucari yunaitü 'uva mecatetitei tahesüa. Haquesüari pemieme 'icü naitü que mütiyuriene. ⁵⁷ Menitixeümani. Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Tixaxatame naisarie ve'eme cani'erivani. Yucuiépa xeiçüa yuquita ve'eme püca'eriva. ⁵⁸ Mana vaüca pücatiuyuri türücaüyemecü, müme yuri memücate'eriecaicü.

14

*Ti'üyame Vani que mütiümierie
(Maricuxi 6:14-29; Rucaxi 9:7-9)*

¹ Mericüsü 'ana Herurexi canihüritüariecäitüni mücü cuiepa müti'aitanicü. Caniu'ena Quesusi hepaüsita que müranüvaca. ² Müpaü tinivarutahüave memipareviecai, Cari Vani canihücütüni Ti'üyame. 'Umüca panucuque, 'ayumieme türücarüya nicuyütüvani.

³ Mücü Herurexi yatiuta'aitacu meripai, niuviyarüeni Vani, niuhüiyani, nanutahüiyani casariyanata, müpaü mütiñaquecaicü Heruriya. ⁴ Müpaü tiniuyüni, Vani caviyarievätü cuxi müpaü mütitahüavecaicü Herurexi, Pücatauniva pemevitücünicü, 'utaitü, Heruriya xatatü. Mücü Heruriya, Herurexi canicueyatücaitüni meri, ca'inavairievecacu cuxi yu'iva Piripe mütitavacai. ⁵ Herurexi pimiemücücai Vani, peru püvamacarücai teüteri, quename tixaxatametücai memütecu'erivacaicü. ⁶ Mericüsü tucarisie quepaucua Herurexi mutinüivaxüsie, Heruriya nu'aya 'ucatütü tiniutineini vahüxie. Pinaquecai Herurexi. ⁷ 'Ayumieme puyühüritüa, quename tita mütitavavirieniqueyu timiniquecai, 'utaitü. ⁸ 'Iya varusieya yatitahüavecu müpaü tinitahüave, Vani Ti'üyame mu'uya queneneu'ütüa 'ena pateyusie yecäime. ⁹ Ti'aitame cui yuhiverietü müyühüritüacaicü teüteri hamatüana memütecuacai vahüxie, tiniuta'aíta mütimiquienicü. ¹⁰ Neinü'ani cuya tita'aitüaca Vani mu'uya manuxitenicü casariyanata. ¹¹ Mu'uya 'atüariecu pateyusie yecäitü, 'üimari 'umiquieca, pi'ütüa yuvarusi.

¹² Hicü Vani teyü'üquitüvametemama me'u'axüaca meneicueni caxarieya, meneicateucu. Meheyecüneca meteneitaxatüani Quesusi.

*Teüteri que mütiivarumi 'auxüme miriyari
(Maricuxi 6:30-44; Rucaxi 9:10-17; Vani 6:1-14)*

¹³ Mericüsü Quesusi tiutamariëca, neyani canüvasie cay-erüca macumavesiepaitü yuxaüta. Teüteri mete'utamarieca, yü'ücama menecüne quiecaritesie meheyecüneca hepaüsitana meheta'axüanique. ¹⁴ Hicü 'anatiyeiximetü Quesusi, teüteri nivaruxeüya yumüireme. Vanenimayatü, nivanarayexürieni vahesüa miemete tecuicuate. ¹⁵ Hicü 'ucutaicarecu teyü'üquitüvamete 'auriena meniuyucuxeürieni müpaü me'utiyuatü, 'Ena canacumaveni, cananucayaniri memütecuaniquecaicü. Quenivareutanü'axüani teüteri, quiecaritesie memütayeixüanicü, 'icuai memüteyutinänairienicü. ¹⁶ Quesusi masi müpaü tinivarutahüave, Pücaheuyevese memüyehücü. Xeme püta sequetenivarumicua. ¹⁷ Müme müpaü metenita'eüya,

Quete 'ena tixaütü tepücatehexeiya, 'auxüme payari huta quesüteyari xEICÜA tepexeiya. ¹⁸ Müpaü tinivarutahüave, 'Uva nehESÜA xequenatua. ¹⁹ Hicü tivaruta'aitüaca teüteri memücyaxixüanicü 'Üxapa, 'enu'üca 'auxüme payari huta quesüteyari meta, taheima heutiniereca niyutanenevieni. 'Ititaraca pa nivaru'ütüani teyü'üquitüvamete, müme meniivaruta'ütüani teüteri. ²⁰ Yunaitü meniticuani meniutihuxani. Hicü menicuxeürieni tarimeyari manuyuhayevaxü, menitihüniya tamamata heimana huta quirivayari. ²¹ 'Uqisi memüte'ucuai 'auxüme miriyari yacütütü mecaniyupaümecaitüni, 'ucari türi meta mepüca'inüaricai.

*Quesusi ha heima que müramiecai
(Maricuxi 6:45-52; Vani 6:16-21)*

²² Hicüsüari nivarutamexütüani teyü'üquitüvamete, canuvasie memücyaxecü memenuchaitüiyacü 'anutaüyepaitü, 'arique püvarenü'a teüteri. ²³ Varenü'aca, yemurisie neutiyune yuxaüta yutanenevieni. Hicü 'ucuyürecu mana necateitüni yuxaüta. ²⁴ Hicü canuvasie meyetetü ha hixüapa meneutahucaitüni. Cuie hetevacacu, hamevari picuyuitüvacai canuva, hepana mu'ecacaicü. ²⁵ Mericüsü 'esivatücacu tuxacüta, vahepa canamiecaitüni Quesusi haracuna heima 'umietü. ²⁶ Teyü'üquitüvamete me'ixeiyatü haracuna heima 'amiecame, meniyumuinacaitüni, müpaü meteniyücühüavecaitüni, Tietü 'iyari 'uyüximeni. Memamatü meniutihivacaitüni. ²⁷ Hicü Quesusi niutaniuni müpaü tivacühüavetü, Yu'iyari xequeneucayasa, ne nepühücü. Xepücamamaca.

²⁸ Hicü Pecuru müpaü tinita'eiya, Ti'aitame xüca 'ecü pehücütüni, quenetineuta'aitüa mana nemümiecü 'ahesüa, ha heima ne'umietü. ²⁹ 'Iya rehüave, Quenaye'a. Canuvasie 'anacayaca Pecuru, ha heima namiecaitüni. Mana hura ninuani Quesusi manuvecaisie. ³⁰ 'Ixeiyaca 'eca que mütiu'ecacai niutimani. Nicayunirümecaitüni. Niutahiva müpaü 'utaitü, Ti'aitame queneneutavicueisitüa. ³¹ Hicü Quesusi yumama 'utaseraca niviya. Müpaü tinitahüave, 'E'e, cari 'ecü 'esiva xEICÜA yuri pepüti'erie. Titayari peti'a'iyaritüacai. ³² Canuvasie mecayaxirümecacu 'eca neunuani. ³³ Müme canuvasie memüyetecai nenevieri mecanipitüani müpaü me'utiyuatü, Xasonicü Cacaüyari pecaninu'ayatüni 'ecü.

*Teüteri Quesusi que mütivaranaxürüvacai Quenesareti
cuieyarisie
(Maricuxi 6:53-56)*

³⁴ Hicü 'anutaüye mehecüneca, Quenesareti cuieyarisie meneta'axüani. ³⁵ Mana quiecatari menimaicaitüni me'ixeyaca, niuqui meneutanü'axüani 'aura yunaima vahesüa. Meni'atürivacaitüni tecuicuicate yunaima. ³⁶ Cuini mieme menivaviriecaitüni me'imayüanique siquresü 'ixuriquieyasie. Müme memimayüa mepanayexürie yemecü.

15

Titacü müttiseviximarie tevi
(*Maricuxi 7:1-23*)

¹ Mericüsü 'ana Qesusisüa meniu'axüani Pareseusixi, hipatüta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Querusareme memeyecü müpaü me'utiyuatü, ² Titayaricutaxi 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mete'itisana yutusima vayeiyari. Cari mepüca'ucamaimava quepaucua memüte'uticua'a. ³ Mücü masi müpaü tinivaruta'eiya, Titayaricutaxi xeme püta yaxecateyurie Cacaüyari que müti'aita, yuyeyarisie xemüteviyanicü. ⁴ Cacaüyari meripai müpaü niutayüni, Quetinivareuyehüvirieca 'a'uquiyari 'avarusi. Tavarita müpaü niutayüni, Que mü'ane 'axa mutaineni yu'uquiyari yuvarusi hepaüsita, que'umierieni xei mieme. ⁵ Xeme püta müpaü xeniutiyuaneni, Que mü'ane xeniu müpaü müticühüave yu'uquiyari ya yuvarusi, Que nematiparevieniquecai, mücü 'imiquieri püta nepayeitüa, haitü, mücücü xeniu pücaheuyevese 'uxa'atüni varie müttivareuyehüvirienicü yu'uquiyari yuvarusi. ⁶ Xepitürücariyapi tita Cacaüyari mütiutayü, yuyeyarisie yaxemütecahunicü. ⁷ Yacü xEICÜA xeputiyuane. Quisariyaxi 'aixüa putayü ticuxatatü xehepaüsita, müpaü 'utaitü, ⁸ 'Icü teüteri yutetacü xEICÜA

Quename meneteheuyehüvirie meputiyuane.

Que memüte'u'iyari püta, teva mepu'uva.

⁹ Yacü xEICÜA menenayexeiyani

Tita memüte'üquita, teüteri püta va'aisica mühücücü xEICÜA.

¹⁰ Mericüsü yu'aurie varutahüaveca teüteri, müpaü tinivaru-tahüave, Xequeneu'enana, xequetenemaivaveni. ¹¹ Tita tevi teta müreutahaque, mücücü pücaseviximarieni. Masi tita tetana müratineica, mücücü püta caniseviximariemücü tevi.

¹² Hicü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca müpaü metenitahüave, Müpaü pecatimate, Pareseusixi mücü niuqui me'u'enieca meniuyeha'ani. ¹³ Müpaü tinivaruta'eiya, Naitü 'iteüri ne'uquiyari taheima macave müca'ica'e püvatihuna. ¹⁴ Xequenivahayevani. Me'acücüpetü mepüvarahapana hipame memacücüpe. 'Acüpetü xeime macüpe xüca 'ahanani, yuhutatü mevatixavasie meneucaxüriecuni.

15 Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Quetaneutahecüasitüiya 'icü 'üquisica. 16 'Iya rehüave, Cari xemeta 'asixepücatemate. 17 Tietüsü müpaü xecatemaica, naitü rateta müreutahaque huriepana nicayune, nihüani. 18 Tita rateta müratineica 'iyarieyasie püta patineica. Mücütütü niseviximaca tevi. 19 Va'iyarisie natineicani tita memüteyurie, 'axa meteyücühüavetü, meteyumemivatü, mevacumaüvatü hipame va'ütama vacünama, mevacumaüvatü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, metenavayatü, mete'itavatü quepaucua memütehecüata, 'axa me'utiyuatü hipame vahepaüsita. 20 'Icücü caniseviximarieca tevi. Peru müpaü que memütecua'a meca'ucamaimavatü, mücücü pücaseviximarieni tevi.

*Yuri que müti'eriecai 'uca Canani quiecame
(Maricuxi 7:24-30)*

21 Mericüsü mana heyeyaca Quesusi, Tiru Siruni cuieyarisie neyani. 22 Hicü mana caninuani Canani quiecame 'uca mücü cuieyarisie heyeyaca. Niutahivacaitüni müpaü 'utaitü, Quenenenenimayaca Ti'aitame, Raviri pemünu'aya. Nenive 'uca cui püyüane, cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü. 23 Quesusi püca'ita'ei. 'Aura me'acüneca teyü'üquitüvametemama, müpaü metenitahüave, Quenanunü'a. Tasicuveiyanetü putahiva xEICÜA. 24 Mücü müpaü niutayüni, Ne muxasi memeyexürüve vahesüa xEICÜA neneyenü'arieni 'Ixaheri quie quiecatari vahesüa. 25 'Uca 'aura 'ayaca niutihüximaqueni hetüana müpaü tivavirietü, Ti'aitame 'acu, queneneuparevi. 26 Müpaü tinita'eiya, 'Aixüa capü'aneniqueyu xüca tevi türi vapa vanavairienique, sinurixi xüca vaminique. 27 'Uca rehüave, Xasunicü peputaine Ti'aitame, peru 'asita sinurixi mepiticua'a temüxiquiyari vacusiyarima vamexasie manacavivive. 28 Hicü Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Uca 'acu, cuini mieme yuri pepüti'erie. Que matinaque, yapeque'itüarieni. 'Anatütü cananayehüiyani nu'aya.

Quesusi que mütivaranaxexürüie yumüireme

29 Mericüsü mana heyeyaca Quesusi, haracuna tesita caninuani Carereya cuieyarisie. Yemurisie 'utiyaca mana nayerüni. 30 Hicü hesüana meniu'axüani yumüiretü teüteri huriecate mevaravitütü, müme meta vamamate müttunicai memacücüpecai memünenurietücatei hipameri yumüireme. Hetüana menivacutuacaitüni, 'iya nivaranaxexürüvacaitüni. 31 'Ayumieme teüteri menihüxiyani mevaxeyatü nenuriecate que memüteniuvavecai, huriecate que memüte'u'uvacai, memacücüpecai que memüteheuneniercai.

'Aixüa meniutiyuanecaitüni 'Ixaherisixi yucacaüyari hepaüsita.

*Teüteri que mütivarumi nauca miriyari
(Maricuxi 8:1-10)*

³² Hicü Qesusi yu'aurie varutahüaveca yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete müpaü tinivarutahüave, Ne teüteri neni-vanenimayaca. Haica tucari meniuyurieni hicü nehesüa. 'Icuai mepücahexeiyä. Nepücanaevaüriya meyhacacuitüveme nemüvarenü'anicü, capa metiveranaxüame mehecaxürieni huyeta. ³³ Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenitahüave, 'Uva macumavesie haque tepeicaxeiyä pa yapaümeme temütevaminicü teüteri yayupaümeme. ³⁴ Qesusi müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepaümeme xepexeiyä pa. Müme müpaü meniutiyuane, 'Atahutame, quesüte meta yapaümeme 'esimepeme.

³⁵ Tivaruta'aitüaca teüteri memücuayaxixüanicü cuiepa, pa cananucü'üni 'atahuta payari, quesüte meta. ³⁶ Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nititara pa, tivaru'üitüa teyü'üquitüvamete, teyü'üquitüvemeteta metevavuta'üitüa teüteri. ³⁷ Yunaitü mete'ucuaca meniutihuxani. Menicuxeürieni tarimeyari manuyuhayevaxü, 'atahuta quirivayari hüpüneme. ³⁸ Memüte'ucuai nauca miriyari mecaniyupaümecaitüni 'uquisi xeicüa, 'ucari türi meta mepüca'inüaricai. ³⁹ Hicü varutanü'axüaca teüteri canuväsie nicayerüni. Macarani cuieyarisie neyani.

16

*'Inüari que memüte'itavaviri Pareseusixi Saruseusixi
(Maricuxi 8:11-13; Rucaxi 12:54-56)*

¹ Mericüsü Pareseusixi Saruseusixi meniu'axüani. Me'inüatatüvetü, menitavavirieni 'inüari memüxeiyacü taheima mieme mupitüarie. ² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme taicai müpaü xeputyuane, 'Uxa'a xüari sipüreu'ani, camü haivitüri nixuxureni. ³ Ximerita hicü pücavierüme xeputyuane, camü haivitüri nixuxureni 'aneusuica. Tamüsü xepimate que mütiyuxexeiyä haivitüri. Cari xepücaüvave xemeitimanicü 'inüari hicü muxuave que mütiyuxexeiyä. ⁴ Hicü miemete teüteri 'axa mepüteyurie, mepüvacumaüva hipame va'ütama. Müya me'ananetü 'inüari mepücvautüve memixeyacü, peru 'inüari mepücapitüarieni, Cunasi 'inüari que müratüa, müpaü xeicüa mepütepitüarieni. Hicü varucu'eirica neyani.

*Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mümieme
(Maricuxi 8:14-21)*

⁵ Mericüsü teyü'üquitüvamete hamatüana menecüne 'anutaüypai, peru metenatümaiya pa memanu'üniqecai. ⁶ Hicü Qesusi müpäü tinivarutahüave, Yumarima 'aixüa, xequeneyü'üviyani tiyucuxanariyame hepaüsita Pareseusixi Saruseusixi vahesüa mümieme. ⁷ Mücü müpäü meteniyutahüave, Pa temücaheye'üicü 'ayumieme müya canaineni. ⁸ Qesusi retimaica que memüteyücühüavecai, müpäü niutayüni, Titayari niuqui xetexuatüa xeme, pa tepücahexeiya xeteyücühüavetü. 'Esiva cari yuri xepüte'erie. ⁹ Cari 'asixepücatemate cuxi. Xepücahe'eriva 'auxüvime payari cümana yu'auxüvime miriyari mememiquie, quepaümeme quirivayari xemucuxeüri, ¹⁰ mesü 'atahuta payari cümana nauca miriyari mememiquie, quepaümeme quirivayiri xemucuxeüri. ¹¹ Titayari 'asixecatemate, quename pa necaxatatü müpäü netixe'utahüavixü, Xequeneyü'üviyani Pareseusixi Saruseusixi vahesüa mieme tiyucuxanariyame hepaüsita, ne'utaitü. ¹² 'Anaque yamecatenetimani quename memüyü'üviyanicü tiyucuxanariyame hepaüsita cahainecai, masi Pareseusixi Saruseusixi va'üquisica hepaüsita memüyü'üviyanicü püta hainecai.

Pecuru que mütiyuhecüataxi, Qesusisie tiviyatü
(*Maricuxi 8:27-30; Rucaxi 9:18-21*)

¹³ Mericüsü Qesusi Sesareya Piripusie nuaca, nivacu'ivaviyacaitüni yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete müpäü 'utaitü, Teüteri que me'utiyuane ne que nepüpaicü, Yuri Tevi que nemütihücü. ¹⁴ Mümesü müpäü metenita'eiya, Hipatü quename vaniu Vani Ti'üyame pehücü, meputiyuane, hipatüta quename vaniu 'Eriyaxi pehücü, hipatüta quename Queremiyaxi, 'ecüsü texaxatamate xevitü pepühücü meputiyuane. ¹⁵ Müpäü tinivarutahüave, Xemeta, que xe'utiyuane que nepüpaicü ne. ¹⁶ Simuni müpäü tinita'eiya Pecurutütü, Que mü'ane manayexeyarie Cürisitütütü, 'ecü pecanihücütüni, Cacaüyari mayeniere pepünu'aya.

¹⁷ Qesusi müpäü tinitahüaveni, 'Aixüa pepu'itüarie 'ecü Simuni Cunasi pemünu'aya. Tevi vai xuriya xEICÜA hücütütü, yapücamatiu'üquitüa, masi ne'uquiyari taheima macave yamatiniu'üquitüani. ¹⁸ Nesü müpäü nepümaticühüave, 'ecü Pecuru pecanihücütüni, tete pemütiteva. 'Icü tetesie nepüvaruti'uitüani müme 'arique memüyutixexeürivani nehesüa miemete. Müme mepüca'a'ivarieni, sepa memücüi'iva. ¹⁹ Yavi nepümasi'üitüani cümana müxünarüva haque müre'aita que mü'ane taheima macave. Tita cuiëpa pemücatitauni, müpäü pücatitauniyarieni taheimata. Tita cuiëpa pemütitaunie, müpäü pütitauniyarieni taheimata.

20 'Ana nivaruhürütüani teyü'üquitüvamete 'asimemücatehehüavenicü xeime quename Cürisitütücai.

*Quesusi que mütivarutaxatüa que mütimierieniquecai
(Maricuxi 8:31-9:1; Rucaxi 9:22-27)*

21 Mericüsü 'ana Quesusi nisütüani tivahecüatüatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, müpaü 'utaitü, Neuyeveca Querusareme nemeutiyuncü haitü, vaüca nemüticuine ta'uquiyarima vahesüa mara'acate memühürütüarie vahesüa müme meta 'inüaricü memüte'üquitamete vahesüa haitü, nepemierieni, hairieca tucari nepanucuqueni haitü. 22 Hicü Pecuru yateva heivitüca nisütüani 'icu'imaiyatü müpaü 'utaitü, Tixaü Ti'aitame. Müpaü pepüca'itüarieni. 23 Quesusi cui 'enutaxeiyatü müpaü tinitahüave Pecuru, Xaüsie queneuye'a, Cauyumarie 'acu. Pepünesicunuitüamücü, Cacaüyaripaü pemücare'iyaricü, teüteri vahepaü püta pemüre'iyaricü.

24 Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muyeicanicü, que'uyutatüani queyuvaüriyani sepa curuxisie mumierie, nehésie quetiviyani. 25 Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümaiämücü. Que mü'ane püta müyutatümaiya nehésie mieme, niyutavicueisitüamücü yemecü. 26 Tevi nai cuiepa mütixuave xüca ti'ivanique, tita ra'ivaqueyu xüca yutatümaiyanique. Titacü tiyutüani tevi, yutucari mücanavaiyarienicü. 27 Yuri Tevi que nemütihücü, necaninüamücü ne'uquiyaripaü nemarivetü neniüqui tuayamete vahamatü. 'Ana nepürapica, yuxexütü que memütëyuriecai 'anaque 'amecatenapiniyariecuni. 28 Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hipatü 'ena memü'üva mepücacuini mexi mecanesixeyavave Yuri Tevi neye'acacu, neti'aitacacu.

17

*Yücü tiyuxexeyatü que müratüa
(Maricuxi 9:2-13; Rucaxi 9:28-36)*

1 Mericüsü 'ataxeime tucari 'anucayacu, Quesusi canivarevitüni Pecuru, Cacuvu, 'ivaya meta Vani, yemuri 'emutevisie yühücüame. 2 Hicü me'ixeyacacu yücü 'anetü nayeitüarieni. Nayexavatüre taupaü. 'Ixuriquieya tuxatü ratüa hecüariyapaü. 3 Hicü mevaxeyacacu memasiücütü menacüne Muisexi 'Eriyaxi, hamatüana metenicuxatacütüni. 4 Hicü Pecuru müpaü tinitahüave Quesusi, Ti'aitame, 'aixüa cani'aneni, 'üva temu'üvacü tame. Xüari pümasinaque 'ena xamaru nemütivevieni haicame, 'ahésie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme

xeime. ⁵ Taniucacacu cuxi, yapaucua haivitüri müxavatü nivareutinani. Haivitürisie xevitü niutaniuni müpaü 'utaitü, 'Icü caninenivetüni munaqui'eriva, mücücü neninaqui'aca. Xequene'enieca 'iya. ⁶ Me'i'enieca teyü'üquitüvamete, meniutihüxima'uni cuini mieme memamatü. ⁷ Quesusi 'aura 'ayaca, varutimayüaca müpaü niutayüni, Xequenancu'uti xepücaheumamaca. ⁸ Mehanenieretücüneca, Quesusi xEICÜA mepuxeI, xeime pücatixaü.

⁹ Hicü yemurisie me'acanexüaximecacu, Quesusi müpaü tinivaruta'aitüani, Tita xemüte'uxeI, xeme xepücatehaxaxatüvani xeime, mexi cuxi müquite vasata neca'anucuquetüarieve, Yuri Tevi que nemütihücü, 'ariqueque xEICÜA. ¹⁰ Hicü teyü'üquitüvamete müpaü metenitahüave, Mericüte müme 'inüaricü memüte'üquita, titayari müpaü mete'utiyuane quename heuyevese 'Eriyaxi meri munuanicü. ¹¹ Müpaü tinivaruta'eiya, Neuyeveca siepüre 'Eriyaxi meri munuanicü, 'aixüa miyurienicü naima. ¹² Ne masi müpaü nepütixecühüave, 'Eriyaxi 'ari caninuani. Mepüca'imaicai me'ixeyatü, masi que mütivanaquecai yamepiyurie. Yaxeicüata Yuri Tevi que nemütihücü, nepüticuine yamenesiyuriecacu hepaüna. ¹³ 'Ana müpaü mepütehetima teyü'üquitüvamete, Vani Ti'üyame müxatacaicü.

*Quesusi que mürenayehüa temaicü müquierixiecai
(Maricuxi 9:14-29; Rucaxi 9:37-43)*

¹⁴ Mericüsü teüteri yumüiretü mana memu'uvacaisie meta'axüaximecacu, tevi 'aura caniyani hesüana. 'Utitunumaqueca hüxiena ¹⁵ müpaü niutayüni, Ti'aitame 'acu, nenive quenenenimayaca. Püquierixie, cui püyüane. Heiva nativauseni taipa heivata hapa. ¹⁶ Neniva'atüirieni 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete. Mepüyutatexi me'enayehüanique. ¹⁷ Quesusi müpaü niutayüni, 'Acusü xeme hicü xemümiemete yuri xepücate'erie, yu'iyarisie xepüxamurie. Quepaümexa peuyevese xehamatü nemuyeicanicü, quepaümexa nepüxenevieca. Xequenavitüqui 'uva nehesüa. ¹⁸ Hicü Quesusi 'itatiecu cacaüyari 'axa mü'ane minücai, pixünaxü. 'Anatütüri nanayehüiyani temaicü.

¹⁹ Hicü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca Quesusisüa yühücüate müpaü meniutiyuani, Titayari tete'itatexie tame te'eyenü'anique. ²⁰ Müpaü tinivarutahüave, 'Esiva xEICÜA yuri xemüte'eriecü, 'ayumieme xepitatexie. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, musitasa 'imüariyaripaü 'esipemecü xEICÜA xüca yuri xete'erieca, xüca müpaü xete'itahüave mücü yemuri mana muve, Queneu'apata 'uma püta, xe'utiyuatü, mücü niyupatamücü. Xeniquemacacuni naima. ²¹ Peru

yunenevietü yuhaquietü xeicüa caniyüveni meyenü'anicü müpaü mü'ane.

Tavari Quesusi que müttivarutahüavixü que müttimierieniquecai (Maricuxi 9:30-32; Rucaxi 9:43-45)

²² Mericüsü quepauca memuyucuxeüri Carereyasie, müpaü tinivarutahüave Quesusi, Yuri Tevi que nemütihücü, necanijetuiyamücü teüteri vahesüa. ²³ Müme mecanenimiecuni. Hairieca tucarisie necananucuquemücü. Cui mepüyhiveriecai müme.

Tumini tuqui 'amüpasie mieme, que müttiuyutua

²⁴ Mericüsü Caperünaume me'u'axüacu, müme tuqui 'amüpasie mieme tumini memücuxexeürivacai meniu'axüani Pecurusüa. Müpaü metenitahüave, 'Iya xeniu mütixe'üquitüa tuqui 'amüpasie mieme catiyutua. ²⁵ Hü, pütüyutua, rehüave.

Hicü quita heutahacu 'asicatayüvecacu cuxi, Quesusi müpaü tinitahüave, Que peticu'eriva Simuni. Que hate mepücuetatüarie cuiepa memütama teva'aitüvamete vahesüa memüteyutuanicü 'amemüte'apicacü. Te'aitamete vanivema meteyutua, nusu hipatü mepüteyutua. ²⁶ Pecuru, Xüari hipatü mepüteyutua 'utayücu, Quesusi müpaü tinitahüave, Mericüte, vanivema mepüxüxüni. ²⁷ Peru tepücavahaxüatüani. 'Ayumieme haracuna quenemie, mana queneucavivi cuaisü. Que 'anetü meri manuviere quesü, mücü quenanatihani. Pehenutatetapieme mana tumini pepetaxeiya 'auxüme 'inüariyari tuminiyari. Mücü quenivaye'üi quenivaruta'ütüa nehiesie mieme 'ahesie miemeta.

18

Que mü'ane masi müve'eme

(Maricuxi 9:33-37; Rucaxi 9:46-48)

¹ Mericüsü 'ana Quesusisüa meniu'axüani teyü'üquitüvamete müpaü me'utiyuatü, Mericüte, quepaicü masi cuini mieme püve'eme, taheima macave que mütivaxeiya müme mütiva'aitüa. ² Quesusi yu'aurie 'itahüaveca nunusi vahüxie nitaqueni. ³ Müpaü niutayüni, Caniseüyeni que nemütixecühüave, ta'aurie xüca xeca'axürieni, türi vahepaü xe'anenetü xüca xeca'acüne yemecü xepücaheutahaxüani haque müre'aita que mü'ane taheima macave. ⁴ Que mü'ane yuhepaüsita 'asica'utaitü mayuyeitüani 'icü nunusipaü, mücü canihücütüni que mü'ane masi cuini mieme müve'emetüni, taheima macave que mütivaxeiya müme mütiva'aitüa. ⁵ Que mü'ane mitanaqui'erieni xeime nunusi 'icüpaü mü'ane nehiesüa mümiemecü, mücü pünesitanaqui'erieni neta.

*Teüteri que memütecununitüariva
(Maricuxi 9:42-48; Rucaxi 17:1-2)*

⁶ Mesü 'ime mecavavemetetütü yuri memüte'erie nehésie, que mü'ane micunuitüa sepa xeime, 'aixüa caniyüniqeyu masi xüca mata mahete 'acatütüariénique cüipieyasie, xüca haramarasie heucahüiyanique meucatevasie. ⁷ Xüa 'ui que me'itüarieni cuiepa memütama memüyucununitüvacü. Neuyeveca teüteri memücunuitüarieni, peru xüa 'ui mücü tevi que mü'ane müvacunuitüani.

⁸ Xüca 'amama masihecahüpani ya 'a'üca, quenavitequi quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi pemeutahanicü tucari maxuavesie pemamapurutü pe'ücapurutü, peru 'aixüa püca'yüni huta mamayari huta quetayari pehexeyatü xüca peheucahüiyani tai yuheyemecü müta'asie. ⁹ Xüca 'ahüxi masihecahüpani, quenivayetu'i quenehüva. Masi 'aixüa caniyümücü tapa xEICÜA peheunieretü pemeutahanicü tucari maxuavesie, peru 'aixüa püca'yüni naisata peheunieretü xüca peheucahüiyani xasi taiyariarisie.

Muxa meuyevecai 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Rucaxi 15:3-7)

¹⁰ Yumarima 'aixüa xepücavatave'erieca 'ime memücavavemete, sepa xeime. Müpaü nepütixecühüave, müme vaniüqui tuayamete yuheyemecü 'amecaniu'uvani ne'uquiyari taheima macavesüa, mepicühüave. ¹¹ Yuri Tevi nehücütütü que nemütinua, nevatavicueisitüanique memeuyexürie, 'ayumieme necaninuani.

¹² Que xetecu'eriva. Tevi xüca xei sienituyari varexeiyani yumuxasi, xüca xevitü müme heuyeveni, hipame cativacu'eirieni hürisie nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame, cativaumie meuyeve. ¹³ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca 'acu heitaxeiya, mücücü niyutemavieca cuini mieme, que mücatiyutemavie memücaheuyexüriecai vacü nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame vacü. ¹⁴ Müpaü yaxeicüa xe'uquiyari taheima macave püca'yuvaüriya meuyevenicü sepa xevitü 'icü memücavavemete.

*Que müreuyevese müreiyehüvirienicü yu'iva
(Rucaxi 17:3)*

¹⁵ 'A'iva xüca 'axa masi'uyurieni, mana quenemie yaquetineutahüavi yühücüate xeti'tütü 'ecü 'iya. Xüca masi'u'enieni, 'a'ivatütü pühücütüni xeyunaqui'erietü. ¹⁶ Me xüca camasi'u'enieni, xeime quenanuvitüqui ya yuhutame, tehecüatamate vaniüquicü naitü niuqui müseirecü, yuhutame ya yuhaicame vaniüquicü. ¹⁷ Müme xüca cavaru'enieni,

yaquetinivarutahüavi memüyutixexeüriva. Xücate cavaru'enieni memüyutixexeüriva, que mü'ane tanuivarisie mücamiemepäu quetineuxeiya, tiyucuanamepäu.

¹⁸ Caniseüyeni que nemütixecühüave, tita xemücatetaunie 'ena cuiepa, mücü pücatitauniyarieni taheimata, tita xemütetaunie 'ena cuiepa, mücüta pütitauniyarieni taheimata.

¹⁹ Tavari caniseüyeni que nemütixecühüave, yuhutatü xeme xeyu'enietü xüca yaxecüa xeteyumaica 'ena cuiepa tita xemütetavauni hepaüsita, sepa que mütitita, ne'uquiyari taheima macave müpäü catinixepitüamücü. ²⁰ Haque yuhutatü yuhaicatü memeyuxeürie menesitahüaveque, mana nepuyeicani vasata.

²¹ Hicü Pecuru 'aura 'ayaca müpäü tinitahüave, Ti'aitame, quepaümexa nepüreyehüvirieni ne'iva, 'axa nesiyurieyu. 'Atahutamexa va'atü. ²² Quesusi müpäü tinitahüave, Ne 'atahutamexa nepücahaine, masi haica teviyari heimana tamamata heimana 'atahutamexa püta.

Tevi mücayuvaüriyacai müreyehüvirienicü xeime

²³ 'Ayumieme nepaine, 'ipäu catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Tevi yucueipa müti'aitametücai müpäü pütiuta'ai, te'uximayatametemama 'amemüte'apicacü tita müreyevecai. ²⁴ Mericüsü müpäü tisütüacu vavavirietü, xevitü hesüana pü'atüarie, meuyevecai xei miriyari miriyari 'inüariyari 'amürapicacü tumini. ²⁵ Mücaheixeyiacaicü cümana mütiyutuanicü, mücü ti'aitame müpäü pütiuta'ai mütuiyacacü tevi, 'üyayata türiyamamata piniteyata, mücü tuminiyari'icü 'amürapiniyarienicü. ²⁶ Hicü hetüana niutihüximaqueni ti'uximayatame müpäü 'utaitü, Quenenecuevieca cuerietü, nai nepürapica. ²⁷ Hicü mücü ti'uximayatame cusiyarieya 'inenimayatü nixüna, reiyehüviri tita müreyevecai.

²⁸ Mericüsü ti'uximayatame heyaca neitaxeiya yuhepäü 'aneme ti'uximayatame. Peuyevecai 'iya xei sienituyari 'inüariyari xecüa mi'ütüanicü. Cüipitüana 'iviyaca müpäü tinitahüave, Queneneu'ütüa tita müreyevece pemürapinecü.

²⁹ Hetüana niutihüximaqueni hepaüna 'anetü ti'uximayatame, müpäü 'utaitü, Quenenecuevieca cueritü, nai nepürapica.

³⁰ Mücü pücayuvaüriyacai, masi tiniuta'aita casariyanata manutahüiyanicü mexi carapivecai tita müreyevecai.

³¹ Mericüsü hepaüna me'ananetü te'uximayatamete hipatü me'ixeyiaca que mütiuyuri, cuini mieme meniyutihiverieni. Mehecüneca, que mütiuyü nai metenitaxatüani yucusiyari.

³² Hicü cusiyarieya 'itahüaveca müpäü tinitahüave, Cari 'axa pepütiuca'iyari. Camü ne nemareuyehüviri tita müreyevecai pemürapinecü naimecü, yapemutayücü. ³³ Caricuta müpäü careuyevecai 'ecütari peminenimayacacü 'iya 'ahepäü

müti'uximayatame, yaxaicüa que nemümatiunenimayataxü ne.
 34 Cusiyari ha'atü yemecü niyetuani teyu'uximatüvamete
 vahesüa mexi carapivecai tita müreyevecai naima.

35 Yaxaicüata ne'uquiyari taheima macave püxeyurieni xüca
 yuxexütü 'aixüa 'iyaricü xecatevareuyehüvirivani yu'ivama.

19

*Quesusi que müti'üquitacai, memücu'eiriva vaxatatü
 (Maricuxi 10:1-12; Rucaxi 16:18)*

1 Mericüsü Quesusi 'inüca 'icü niuqui, Carereya cuieyarisie
 niyupata, Cureya cuieyarisie neyani Curutani hatuxame-
 yari 'anutaüye. 2 Teüteri yumüretü meniveiyacaitüni. Mana
 nivananayexürüvacaitüni.

3 Mericüsü Pareseusixi hesüana meniu'axüani
 me'ita'inüataque müpaü me'utiyuatü, Titauniva yü'üya
 mücu'eirienicü naimecü. 4 Mücü müpaü tinivaruta'eiya,
 Müpaü xecate'iterüvavave, mücü matüaripai müvarunetüa,
 'uquitüme 'ucatüme müvarutivevi. 5 Müpaü niutayüni,
 'Ayumieme 'uqui niyupatamücü, yu'uquiyari yuvarusi

vahesüa niyeyeimücü, yü'üyasie tiniviyamücü püta.
 Memüyuhutacai xei vaiyari mecanacünicuni meyuxe-
 vitü, cananuyüneni. 6 'Ayumieme mecaniyuxevini,
 mepücayuhutari, xei vaiyari mehümetütü. 'Ayumieme

Cacaüyari müvarutaxeviriyaxücü, tevi pücavataxüriexüani.
 7 Peru müme müpaü metenitahüave, Mericüte, xüca
 müpaü 'aneni, titayari Muisexi müpaü tiu'aitaxü xapa
 'eiriyä hepaüsita mihuritüanicü micu'eirienicü. 8 Mücü
 müpaü tinivarutahüave, Muisexi yu'iyarisie xemü'itutupecü
 canixe'utaunieni xemüvacu'eirienicü yü'üitama. Peru
 matüaripaitü müpaü cacani'anecaitüni. 9 Ne masi

müpaü nepütixetahüave, que mü'ane micu'eirieni yü'üya,
 mitivitüni xeime, mücü canicumaüvamücü que mü'ane
 mücayü'üya xeime cünaya mühücücü, me xüca 'uca
 mü'üyayatücai 'icumayüaveni xeime mücayücüna meri xaicüa,
 picu'eirieni. Que mü'ane meta mitivitüni mücu'eiriva, mücüta
 nicumaüvamücü xeime 'üyaya.

10 Hicü teyu'üquitüvamete müpaü metenicühüaveni,
 Cari xüca müpaü 'aneni 'uqui 'ucamatü que mütivaiyacü,
 'aixüa cani'aneniqueyu masi xüca caneüquenique. 11 Mücü
 müpaü tinivarutahüave, 'Icü niuqui yunaima vahesie
 pücamieme. Müme müpaü memütepitüarie, müme vahesie
 xaicüa canimiemetüni. 12 Hipatü mepücanüquivave müpaü
 me'anenetü memutinüivaxücü. Hipatüta mepücanüquivave
 müpaü me'aneneme teüteri memüvarayeitüacü. Hipatüta
 yücümana mepücanüquivave, yamütüyünicü que müti'ane

ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Que mü'anesie mümieme 'icü, hesiena quetinaqueni.

Quesusi que mutayü türi vahesie mieme 'aixüa memü'itüarienicü

(Maricuxi 10:13-16; Rucaxi 18:15-17)

¹³ Mericüsü 'ana türi meni'atüarieni hesüana, vahesie 'utimeme müyutanenevianicü, peru teyü'üquitüvamete menivarutate'acaitüni. ¹⁴ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xequenivapitüaca türi, xepücavanenaca nehesüa memü'axenicü. Müya memü'anene catiniva'aitüvametüni que mü'ane taheima macave. ¹⁵ Hicü vahesie 'utimeca neyani.

'Uqui müxicütücai

(Maricuxi 10:17-31; Rucaxi 18:18-30)

¹⁶ Hicü 'uqui hecuatü hesüana ninuani müpaü ticühüavetü, Ti'aitame 'acu, tita reuyevese 'aixüa nemütiyurienicü, tucari mücaxüve nemexeyanicü. ¹⁷ Müpaü tinita'eiya, Titayari peneticu'ivaviya tita 'aixüa müti'ane hepaüsita. Que mü'ane 'aixüa mü'ane yuxevitü 'apuyeica Cacaüyaritütü. 'Ayumieme xüca peheutahamücü tucari maxuavesie, yaquetinecamieni que müti'aita. ¹⁸ Rehüave, Que mü'ane 'aisica 'acu. Quesusi rehüave, Müpaü manuyüne, pepücati'amemivani pepüca'icumaüva xeime 'üyaya, pepücatinavayani, peti'itavatü pepücatihecüatani, ¹⁹ quetinivareuyehüvirieca 'a'uquiyari 'avarusi, quenenaqui'erieca 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie manuyüne. ²⁰ Hicü 'uqui müpaü tinitahüave, 'Icü naimesie yanepüticamie temaicüyaripai. Tita cuxi reuyevese. ²¹ Quesusi müpaü tinitahüave, Xüca pe'avaüriyani pemaye'anicü, quenemie, quetineutua 'apini, quetinivarumicua memümamave. Müpaü petiyurieme vaüca pepeucaqueni taheima. 'Ana pe'ayame nehesie quetineuviya. ²² Hicü 'uqui 'icü niuqui 'u'enieca neyani yuhiverietü, vaüca mürexeyacaicü.

²³ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, canicuaniveni xicu maye'anicü müti'aitüvametünicü que mü'ane taheima macave. ²⁴ Tavari müpaü nepütixecühüave, que müticuanive xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü, masi pücacuanive cameyu manuyehanicü 'ivipame hüxieyasie. ²⁵ Me'u'enanaca teyü'üquitüvamete yeme meniuhüxiyani. Müpaü meniutiyuanecaitüni, Xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütavicieisitüarienicü. ²⁶ Hicü Quesusi vaxeyatü müpaü tinivarutahüave, Teüteri mepücayüvave, peru Cacaüyari naimecü caniyüveni. ²⁷ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Camüsü tame tepeicü'eiri naime 'ahesie tepüteviya. Mericüte,

tita tetehexeyani tame. ²⁸ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xeme nehesie xemüteviya, quepaucua cuie mühecuasie temü'axüani, Yuri Tevi nehücütütü quepaucua ne'üvenisie nemayerüni neti'aitatü visi ne'aretü, 'ana xemeta 'isücate xecanacünicuni. Tamamata heimana huta 'üveniyarisie xe'ayaxeme xecateniva'aitüacacuni teüteri tamamata heimana yuhutame nuivarite 'Ixaherisie memüyecü. ²⁹ Que mü'ane micu'eiri yuqui yu'ivama 'uquisi 'ucari, yu'uquiyari yuvarusi yunivema yucue, xüca varucu'eirieni nehesüa mümiemecü, mücü cuini mieme masi varexeiyatü canayeimücü, tucari mücaxüve hexeyiatü payani. ³⁰ Yümüretü hicü miemete memümexüacate 'imatüremete mecanacünicuni, 'imatüremete mexüacate mete'acüne.

20

Caxie haraverita memüte'uximayacai

¹ 'Ipaü catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Tevi quiecame ximeri meri neyani vata'inienique te'ivamete haraveritana memüteta'ivacü caxie hepaüsita. ² Müpaü tivarutahüavecu xei tucarisie mieme que mütiyutuacai, meniuyuvaüriya, nivarenü'ani yuharaverita. ³ Hicü 'anatinecu heyaca nivaruxeiya hipame quiecarí hixüapa memüti'ucái mecate'ivatüvetü. ⁴ Müpaü tinivarutahüave, Xemeta haraverita xequenehu. Que mütiheiserie nepütixepitüani. Hicü menecüne. ⁵ Mericüsü tavori heyaca tuca tavorita cüa caviecacu yaxeicüa pütüuyuri. ⁶ Hicü 'acayunirümecacu neyani. Hipameta nivarecaxeiya mana meti'ucame. Müpaü tinivarutahüave, Titayari 'uva xeteti'u tucaricü xecate'ivatüvetü. ⁷ Müme müpaü metenitahüave, Tevi pücatasita'inieve temüteta'ivacü. Müpaü tinivarutahüave, Xemeta haraverita xequenehu. Que mütiheiserie, yaxepütepütüarieni. ⁸ Mericüsü 'ucutaicarecu haraveri cusiyari müpaü tinitahüave yuparevivame, Te'ivamete quenivaretahüavi, quenivare'ütüani va'ivarica xique miemetexi meri, 'ariqueque ximeri miemetexi. ⁹ Hicü müme 'acayunirümecacu memutahüavarie me'u'axüaca xei tucarisie mieme meniuta'ütüarieni yuxexütü. ¹⁰ Müme matüari memutahüavarie me'u'axüaca, müpaü mepütecu'erivacai vaücava masi memü'ütüarieniquecaicü, peru mümeta yaxeicüa xei tucarisie mieme meniuta'ütüarieni yuxexütü. ¹¹ Me'itanaqui'erieca yu'ivarica, menitini-quimani haravericame ¹² müpaü me'utiyyatü, Camü 'ime 'imatürieaque memü'axüa xei hurayari mepuyuri xei cüa caricuta yaxeicüa pepütivarupitüa tahepaü, sepa

tame temüte'ucacucuincaï tucariçü, sepa temücuaxiyatücatei xüripa tame. ¹³ Mücü 'ita'eiyaca xeime müme müpaü niutayüni, Nehamicu 'axa nepücamasi'uyuri. Pecatiu'avaüri que nemainecai xei tucarisie mieme que memütinetuacai. ¹⁴ Quenanu'üi 'atumini, quenemie. Nepünevaüriya nemi'ütüanicü 'icü 'imatüreme que nemümatiu'ütüa 'ecü. ¹⁵ Catitauniva müpaü nemütiyurienicü nepinicü que mütinaque. Nusu 'axa pepünetiuxei 'ecü 'aixüa nemütiuca'iyaricü. ¹⁶ Müpaü yaxeicüa müme hicü memü'imatüremete, 'ana mexüacate mecanacünicuni, mexüacate 'imatüremete mete'acüne. Yümüiretü meputa'inierie, peru hipatü xeicüa mepanayexeyarie.

Tavari Qesusi que mutayü que mütimierieniquecai
(*Maricuxi 10:32-34; Rucaxi 18:31-34*)

¹⁷ Mericüsü Qesusi Querusareme quepaucua mumiecai, yateva nivarevitüni Tamamata Heimana Yuhutame yühücüame. Mana huyeta müpaü tinivarutahüave, ¹⁸ Neuxei, Querusareme tepeutiylene hicü. Yuri Tevi que nemütihücü necaniyetuiyamücü mara'acate memühüritüarie vahesüa, müme 'inüaricü memüte'üquita vahesüa. Va'isücate mensesita'ivaviyayu necanimieriemücü. ¹⁹ 'Ana meneniyetuacuni müme memücatateüterima vahesüa nemünanaimarienicü nemücuveyaxüanicü curuxisie nemümierienicü. Hairieca tucari 'aye'ayu necananucuquetüariemücü.

Cacuvu Vanimatü que memüte'itavaviri
(*Maricuxi 10:35-45*)

²⁰ Mericüsü hicü Severeu nivemama vavarusi hesüana ninuani yunivema varavitütü. Niutihüximaqueni hetüana tixaütü titavarienique. ²¹ Mücü müpaü tinitahüave, Tita pereuyehüva. Rehüave, Müpaü queneutayüqui, 'icü nenivema yuhutatü memayaxecü xevitü 'aserieta xevitü 'a'utata quepaucua peti'aitatü pemayani. ²² Qesusi müpaü tinivarutahüave, 'Asixepücatemate tita xemütecu'ivava. Nehepaü xete'ucacucuetü xeteyüvave xemenu'ienicü tita nemüranu'ieni ne, nehepaü xeteyüvave xema'ivarienicü, tevi que müranucanamiepaü hacü quepaucua muca'üyarie. Tepüyüvave mete'icühüave. ²³ Müpaü tinivarutahüave, Yemecü nehepaü xepüte'ucacucuieni xe'i'ietü tita nemüranu'ieni, xeca'üyarietü nemüca'üyarienipaü. Peru heiserie nepücahexeyia nemüxepitüanicü ni neserietta xeniu ni ne'utata xemutiyaxecü. Masi müme xeicüa ne'uquiyari micuha'aritäa vahesie mieme, yamecatenipitüarietacuni müme püta.

²⁴ Hicü hipatü tamamata me'u'enanaca menivarutixeümani yuhutame yu'ivamacame. ²⁵ Hicü Qesusi

yu'aurie varutahüaveca müpaü niutayüni, Xeme müpaü xepütemate, müme nuivarite vasata memüte'aitamete, müme meteniva'uxitüaca mete'aitatü. Vavemete heiserie mecanexeyani vahepaüsita que memüteyurieni. ²⁶ Müpaü pücatiyüni xeme xesata. Que mü'ane xeme xesata ve'eme mayaniqueyu, mücü yunaimexeparevivame canayeimücü. ²⁷ Que mü'ane mexüacame mayaniqueyu xesata, yunaimexehesie mieme ti'uximayatü canayeimücü. ²⁸ Yaxeicüa Yuri Tevi nehücütütü que nemütinua, nemüpareviyanicü nepücanua, masi hipame nevaparevienique püta necaninuani, netucari nemüyetuanicü yumüireme vahesie mieme, nevaxünaque.

*Que memüte'anutanenierixü yuhutatü me'acücüpetü
(Maricuxi 10:46-52; Rucaxi 18:35-43)*

²⁹ Mericüsü Quericusie me'ayecünirümeacu, yumüiretü teüteri meniveiyacaitüni. ³⁰ Yuhutatü me'acücüpetü mana menicatecaitüni huye tesita. Hicü me'u'enanaca quename 'anuyeyaniquecai Qesusi, meniutihivani müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu Raviri pemünu'aya, quetanenenimayaca. ³¹ Teüteri menivarutitieni cayuvatü memütetenicü. Müme masi vaüca meniutihivatücüne müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, quetanenenimayaca, Raviri pemünu'aya. ³² Hicü Qesusi mana 'utaqueca nivarutahüave. Müpaü niutayüni, Que tixenaque müpaü nemütiyurienicü xehesie mieme. ³³ Müpaü metenitahüave, Ti'aitame 'acu, tepanutanenierequeyu. ³⁴ Hicü Qesusi vanenimayatü nivaramayüaxüani vahüxita. Yapaucua menanutaneniere, menenucuveiya mümeta.

21

*Querusaremesie que müreutaha
(Maricuxi 11:1-11; Rucaxi 19:28-40; Vani 12:12-19)*

¹ Mericüsü Querusaremesie meni'axüaximecaitüni. Vetüpaquesie nuaca Huriva Mati'u yemuriyaritüa, Qesusi nivarenü'ani teyü'üquitüvamate yuhutame ² müpaü tivarutahüaveca, Quiecarari 'anutaüye mucumasie xequenehu. Cuitü xecanivaretaxeyiacuni puxu macuvie nu'ayamame. Xevaracuxüname xequenivarahapani nehesüa. ³ Xevitü xüca xeta'ivaviya, müpaü xepüte'itahüave, Ti'aitame püvareuyehüva. Cuitü püvaranü'ani. ⁴ Müpaü tiniuyüni maye'anicü que mutayü Cacaüyari, tixaxatame müpaü 'utainecacu, ⁵ Müpaü quetinetahüavi Siyuni müracuseva quiecame, Neuxei, que mü'ane mümati'aitüa 'ahesüa canamieni Ca'ayu'eriyatü, puxusie 'acaitü Puxu nunusisie 'anutiyerüme.

6 Hicü teyü'üquitüvamete mehecüneca, müpaü mete'uyurieca que mütivaru'aitüa Quesusi, 7 puxu meneyehana, nu'ayari. Yü'ücari me'anutiveracu puxusie, nanutiyerüni. 8 Yumüretü teüteri huyeta meni'itüaximecaitüni yü'ücari, hipatü cüye mamateya meheucuvitequetü meni'itüaximecaitüni huyeta. 9 Teüteri yumüretü memuhaitütüacai memu'imamatücai meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa cani'aneni Raviri Nu'aya, 'aixüa queticuniuvani que mü'ane mamie Ti'aitamesüa miemetütü hepaüsita, 'aixüa cani'aneni que mü'ane taheima macave.

10 Hicü Querusareme heutahacu yunaitü quiecatari menanucu'uni müpaü me'utiyuatü, Qesü püpaicü 'icü. 11 Teüteri müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Icü catinixaxatametüni Qesusitütü, Nasareti quiecame Carereya cuieyarisie.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(Maricuxi 11:15-19; Rucaxi 19:45-48; Vani 2:13-22)

12 Mericüsü Qesusi Cacaüyari tuquiya 'amüpata neutahani curaruta. Nivaranuyeveiya yunaime memütetuacai memütenanecai mana curarutapai. Tumini patamete vamexate natixürieni, cucuruxi vatuayamete va'üpari ratixüri. 13 Müpaü tinivarutahüave, 'Ipaü catine'uca, Nequi nenevieri quiyari canimarivacamücü, 'anuyütü, xemesü masi terü xecanayeitüani haque tenavayamete memeyu'avieta.

14 Hicü tuqui curaruyarita 'uvecacu, memacücüpecai memühurietücatei hesüana meniu'axüani, nivaranayexürieni. 15 Hicü mara'acate memühüritäriecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitacai, me'ixeyaca marivemecü que mütiyurienecai, mevaxeyatü türi meta tuqui curaruyarita memutihivacai, 'Aixüa cani'aneni Raviri Nu'aya me'utiyuatü, müme meniuyeha'ani. 16 Müpaü metenitahüave, Cari pecati'ena que memutiyuane 'icü. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hü. Cauca hasuacu xeca'iterüvavave 'icü, Türi memüsiseve vatetasie Niuqui 'aixüa mü'ane

Nepüvayenetüani nehepaüsita,

maine. 17 Hicü varucu'eirieca, quiecarisie nivayeyani Vetaniyapai. Muva necateitüni.

Que mütiuniu, 'axa mü'itüarienicü xapa mücatacacai

(Maricuxi 11:12-14, 20-26)

18 Mericüsü ximeri tavari quiecarisie yemieximetü neuhacamücücaitüni. 19 Xapa cüyeyari 'uxeyaca huye tesita 'uveme, hepana neyani. Tixaü pücatiutaxei hesiena, xavari xeicüa. Müpaü tinitahüave xapa, Tavari

pepücatacaca. Yapaucua niutavani xapa. ²⁰ Me'ixeyaca teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'E'e, quetü, yapaucua putava xapa. ²¹ Quesusi müpaü tivacühüave, Caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca yuri xete'erieca, xüca xe'iyari cayhutani, que mütiuyü xapa hepaüsita, müpaü xepüteyurieca xemeta. Mücü meta, sepa müpaü xemüte'itahüave yemuri mana muve, Queneu'apata, haramarasie queneu'ahüva, xe'utiyuatü, müpaü pütüyüni. ²² Sepa que mütitita, nai xemütetavauni xeyunenevietü, xüca yuri xete'erieca, xeheixeyatü xepacüne.

*Quesusi heiserie que mürexiyacai
(Maricuxi 11:27-33; Rucaxi 20:1-8)*

²³ Mericüsü tuquipa heta'acu mara'acate memühürütüarietü teüteri va'uquiyarima yunaitü 'aura menacüne ti'üquitacacu. Müpaü meniutiyuane, Heiserie haque pemieme pemeixeyia 'ipaü pemütüyuriencü. Quepai 'icü heiserie masi'upitüa. ²⁴ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Neta tixaütü nepütixeta'ivaviya. Xüca xenesita'eiya, neta yanepütixetahüave haque memieme heiserie nemexeyia yanemütüyuriencü. ²⁵ Tamüsü Vani quepaucua müti'üyanecai, haque pemiemetücai 'üyaricaya. Taheima macave pipitüa, teüteri nusu mepipitüa. Mümeri niuqui menixüatüacaitüni müpaü meteyücühüavetü yunaitü, Xüca tame müpaü te'utiyuaneni quename taheima macave 'ipitüa, mücü müpaü pütaticühüaveni, Mericüte, titayari yuri xecate'ita'eriri. ²⁶ Mesü xüca müpaü te'utiyuaneni quename teüteri me'ipitüa xecüa, camü tepüvamacaxe teüteri. Yunaitü Vani tixaxatametüme mepü'erie. ²⁷ Hicü Quesusi müpaü meteniuta'eiya, 'Asitepücatemate. Mücüta müpaü tinivarutahüave, Mericüte, neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeyia yanemütüyuriencü.

Tevi nivemama yuhutame va'üxasi hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

²⁸ Perusü que xetecu'eriva. Tevi yunivema nivarexiyacaitüni yuhutame. Xeimesüa nuaca müpaü tinitahüave, Nenive 'acu, hicü quetine'uximayatamie haraverita. ²⁹ 'Iya rehüave, Nepücanevaüriya. 'Ariquesietü yücü tiyutihüaveca neyani. ³⁰ Mericüsü 'arique 'ivayasüa nuaca yaxecüa tinitahüave. 'Iya, 'Au ne'uquiyari 'utayüca, pücahetüa. ³¹ Mericüte, que mü'ane mücü 'icü yapüticatüa 'uquiyarieya que mütinaquecai. Müpaü mete'icühüave, Matüari mitahüavixüsietü. Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'asita müme memüteyeturiyari cuviyexunu tuminieya, 'ucari meta

tuminicü memüyuvitünüa mecanixe'anuhaitüiyacuni memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü, xeme pücatixaü. ³² Vani xehe süa ninuani huye xexeisitüanique, tixecuxaxatüvatü heiseriemecü yaxemütecahunicü. Yuri xepücate'uta'eri hesiena, peru 'asita müme memüteyetuiriari cuviyexunu tuminieya, 'ucari meta tuminicü memüyuvitünüa müme yuri meteniuta'eriecaxüani hesiena. Xeme masi xete'uxeiyaca que mütiuyü, ni 'ariqueque xepücatehayevacai que xemüteyuriecäi, yuri xepücate'uta'eri hesiena.

*Te'üviyamete 'axa teyuruvamete
(Maricuxi 12:1-12; Rucaxi 20:9-19)*

³³ Xeimeta 'üxasi xequene'enieca xemüteyü'üquitüacacü. Quiecame haraveri niutavevieni. Caxie 'uca'uitüaca nicurarrütüiya, caxie püname nivati'inieni, 'e'utevime niutavevieni neniereme, capa caxie 'ucacuaiyanicü.

Te'üviyamete nivaruhüritüani vacuetatütatü, teva retüa. ³⁴ Mericüsü ticuaximecacu, yuhesüa miemete te'uximayatamete nivarenü'ani te'üviyamete vahesüa memenütünicü 'icuaxi cusiyarisie mütinaquequecaicü. ³⁵ Te'üviyamete masi mevarutiviyaca te'uximayatamete hesüana memeyecü, xeime meniucuvaxüani, xeime mete'umi, xeime mete'utituaxixü. ³⁶ Hicü hipame tavari nivareyenü'axüani te'uximayatamete yumüireme masi. Yaxeicüa mepüvaruyuri.

³⁷ 'Imatürieca vahesüa neinü'ani yunive müpaü 'utaitü, Xüari meteneiyehüviriecuni nenive. ³⁸ Hicü te'üviyamete nu'aya me'uxeiyaca müpaü meniutiyuanecaitüni, Camüsü 'icüsie 'ariqueta catininaquimücü cusiyari pinieya. Cümü tepimieni, tepiviya tita hesiena mütinaque 'arique. ³⁹ Me'iviyaca haraveri vari meneicahüani mepimi.

⁴⁰ Mericüte, quepaucua munuani haraveri cusiyari, que vayurieni te'üviyamete müme. ⁴¹ Müpaü metenitahüave, 'Axa 'anemecü nivatixütüamücü 'axa memüte'uyuricü müme, hipame püta nivahüritüamücü te'üviyamete, 'icuaxiyari memiyetüirieni cusiyari quepaucua tucari maye'ani.

⁴² Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hasuacu xecate'ititerüvavave 'utüarica xapayarisie que maine, Mücü tete memutixani'eri qui vevivamete Mücü 'isiquina titutuicame nayani. Ti'aitame müpaü catiniuyurieni. Canimariveni que temüte'ixeiya, manuyüne. ⁴³ 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xepücapitüarieni xeme xemeixeiyanicü Cacaüyari tixe'aitüvametüme. Hipatü püta 'icuaxiyari memütixuavitüani

yamecatenipitüariecacuni xei nuivariyari. ⁴⁴ Xüca 'iya tetesie 'ucaveni pütimure. Xüca hesiena 'ucaveni tete, pitapüna.

⁴⁵ Hicü mara'acate memühürütüaricai Pareseusixi vahamatü me'ienieca 'üxasieya, müpaü metenimaicaitüni müvaxatacaicü müme. ⁴⁶ Metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü, peru 'asimepücate'uyuri mevamacatü teüteri. Müme müpaü mepütecü'erivacai quename tixaxatame hücütücai Quesusi.

22

Neüquiya 'ixüarariyari 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹ Mericüsü Quesusi tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, 'İpaü catini'ani ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. ² Tevi yucuiepa müti'aitametücai neüquiya 'ixüarariyari niutavevieni yunivesie mieme. ³ Yuhesüa miemete te'uximayatamete nivareutanü'axüani memüvatahüavecü müme meripai memuta'inierie neüquiyacü. Müme memuta'inierie mepüca'yünecai memacüne'cü. ⁴ Tavari tivareutanü'axüa te'uximayatamete hipame müpaü tivarutahüaveca, Memuta'inierie müpaü xequetenivaretahüavi, Neuxei, ne'icuai 'apürapine, turusixi mete'ucui'ivaxü, vacaisixi meta memüvaiyatüca xemütecuanicü, nai pütih'a'arisie. Xequenacüni neüquiyapa. ⁵ Memuta'inierie me'itave'erietü masi meneutayeixüani xevitü yuvaxata, xevitüta yutienitapai. ⁶ Hipatüta mevarutiviyaca te'uximayatametemama, 'axa mepüvaruyuri mepüvarucui. ⁷ Hicü ti'aitame niuyeha'ani. Varenü'acu cuyaxi yuhesüa miemete menivarutixütüani müme teyumemivamete, vaquiecarie mete'utataiyaxü. ⁸ 'Ana müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete te'uximayatamete, Neüquiya pücuha'arisieri peru memuta'inierie 'aixüa mepücate'u'iyaricai. ⁹ 'Ayumieme xequeneutayeixüa huye manuyehanesiepai. Yunaime xemüvaretaxeyia xequenivareta'ini neüquiyapa. ¹⁰ Mericüsü te'uximayatamete huyeta meheutayeixüaca menivarucuxeürieni yunaime memüvaretaxei 'axa teyuruvamete 'aixüa teyuruvamete yunaime. 'Ixüaramete mecanihüpüne'caitüni haque neüquiya meveviya.

¹¹ Mericüsü ti'aitame mana heutahaca vaxeyiaque 'ixüaramete, tevi niuxeyia mana 'acaimie neüquiyapa mieme 'ixuriqui müca'anacatü'cücai. ¹² Müpaü tinitahüave, Nehamicu'acu, quepaütütü 'uva pepataha neüquiyapa mieme 'ixuriqui peca'anacatütü. Mücü cayuvatü tinicateitüni. ¹³ Hicü ti'aitame müpaü tinivarutahüave yuparevivamete,

Xequenanahüa 'ücateyasie mamateyasie, xequenanyehüva tacua yüvipa. Mana pütasuacani püyutaqueveni. ¹⁴ Yümüretüsü meputa'inierie, peru hipatü xeicüa mepanayexeyarie.

Cuviyexunu tuminieya

(Maricuxi 12:13-17; Rucaxi 20:20-26)

¹⁵ Mericüsü Pareseusixi menecüne. Mepuyu'eni que memüte'iviyacü niuquieyasie. ¹⁶ Hicü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete menivarenü'ani hesüana, hipame meta Herurexisie memüteviyacai, müpaü memüte'itahüavecü, Neuxei ti'üquitame tame müpaü tepütemate 'ecü yuri pemutainecü, Cacaüyari huyeya hepaüsita pemüti'üquitacü que mütivaiyacü, pemüca'acuerivayuriecü sepa xevitü que mütiyücühüave, yücü pemücativaxeyiacü teüteri. ¹⁷ Hicümüsüari, yaquetatineutahüavi que pemüticu'eriva. Ti'aitame Sesaxi tumini que mütivava cuviyexunusie mieme, titauniva mütiyutuanicü, pücatauniva nusu. ¹⁸ Quesusi timaitü 'axa que memiyuriecucai müpaü niutayüni, Cari yacü xeicüa xepüyüa. Titayaricutaxi xenete'inüatatüve. ¹⁹ Tumini para xequeneneuxeisitüa xeime cümana mütiuyutua. Müme xei tuminiyari meni'ütüani. ²⁰ Hicü müpaü tinivarutahüave, Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica 'icü. ²¹ Mete'icühüave, Sesaxi. Hicü müpaü tinivarutahüave, Mericüte, tita Sesaxisüa mütimieme xequetenapinirieca Sesaxi, tita Cacaüyarisüa mütimieme, xequetenapinirieca Cacaüyari. ²² Me'i'enieca menihüxyani. Hicü me'icu'eirieca menecüne.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita

(Maricuxi 12:18-27; Rucaxi 20:27-40)

²³ Mericüsü mücü tucarisie Saruseusixi hesüana meniu'axüani. Müme müpaü pütivaniuquitücai quename meca'anutaneniere müquite. Hicü müpaü metenita'ivaviya, ²⁴ Ti'üquitame, Muisexi müpaü niutayüni, tevi xüca 'umüni türi cavarexeiyatü, 'ivaya nitivitümücü yucue, türi nivativevimücü 'ivaya mumüpaü memütetetevacacü. ²⁵ Mericüsü tahesüa 'amenititecaitüni yu'ivamatü 'atahutatü. Vamasi 'utineüqueca niumüni. Türi mücavarexeiyacacü, yü'üya caniuucu'eirieni mutaya mitivitünicü. ²⁶ Mutaya yaxeyicüa tiniuyurieni, 'itivitüca niumüni, 'utümana mieme meta, 'atahutatü yunaitü. ²⁷ 'Imatüriecaque niumüni 'uca. ²⁸ Mericüte quepaucua xeniu memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü, que mü'ane ra'üya pürayani.

²⁹ Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xepuyuyari xemüca'imatecü 'utüarica xapayari que maine, 'asix-emücatematecü Cacaüyari que mütitürücaüye. ³⁰ Quepaucua

memanucu'uni mepücaneneüqueni mepücaviquieca, masi Cacaüyari niuquieya tuayamete vahepaü mepü'aneneni taheima. ³¹ Müquite que memüte'anucu'uni que müre'uxa cauca hasuacu xeca'iterüvavave tita mütixe'utahüavixü Cacaüyari müpaü 'utaitü, ³² Ne 'Apuhami 'Isahaqui Cacuvu necanivacacaüyaritüni, manuyüne. 'Ayumieme müquite pücavaxata, quename vacacaüyari haitü. Memayeyuyuri püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. ³³ Me'u'enanaca teüteri, menihüxiyacaitüni 'üquisicayacü.

*'Aitüarica müve'eme
(Maricuxi 12:28-34)*

³⁴ Mericüsü Pareseusixi me'u'enanaca que mütivarunütüa Saruseusixi meniuyucuxeürieni 'axeicüa. ³⁵ Hicü xevitü müme 'inüari niuquiyari mümaicai nita'inüata müpaü ticu'ivaviyatü, ³⁶ Ti'üquitame 'acu, que mü'ane 'aitüarica masi peuyevese 'inüari niuquiyarisie mieme. ³⁷ 'Iya rehüave, Quenenaqui'erieca Ti'aitame mü'acacaüyari, nai que pemütiuca'iyari, nai que pemüti'amate, nai que pemüticu'eriva, manuyüne. ³⁸ 'Icü 'aitüarica masi yemecü caneuyeveca, cananuhaitüaca. ³⁹ 'Utümana mieme hepaüna cananuyüneni, 'Ahepaü tevi quenenaqui'erieca que pemüti'anaqui'erie, 'anuyütü. ⁴⁰ 'Icü niuqui hutatü canenucutuica 'inüari niuquiyari texaxatamete vaniului naime.

*Cürisitu quepai püranive, que mütivaruta'ivaviyaxü
(Maricuxi 12:35-37; Rucaxi 20:41-44)*

⁴¹ Mericüsü Pareseusixi memuyucuxeürie Quesusi nivaruta'ivaviya ⁴² müpaü 'utaitü, Que xetecu'eriva Cürisitu hepaüsita. Que mü'ane püraxiüyari. Müpaü mete'itahüavixü, Raviri canixiüyarieyatüni. ⁴³ Müpaü tinivarutahüave, Mericüte, Cacaüyari 'Iyarieya 'icuyütüvacacu, titayari Raviritütü Neti'aitüvame titaterüvaxü müpaü 'utaitü, ⁴⁴ Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüa, Neserieta quenacani 'Ahetüapai mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie. ⁴⁵ Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücü quename xiüyarieya. ⁴⁶ Xevitü pücayüvecai mita'eiyacü. Tavari ni xevitü pücayuvaüriyacai tixaütü mütita'ivaviyacü 'arique.

23

*Quesusi que mütivaruniuquima müme 'inüaricü
memüte'üquitametetücai, Pareseusixi meta
(Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 11:37-54; 20:45-47)*

¹ Mericüsü Quesusi tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri yuhesüa miemete teyü'üquitüvameteta ² müpaü 'utaitü, Müme 'inüaricü memüte'üquita Pareseusixita Muisexi

'uvenieyasie me'atetü mepüte'üquita. ³ 'Ayumieme nai que memütexecühüave yaxequeteneyurieca yaxequetenecahuni, peru que memüteyurie yaxepücateyurieca xeme. Mepütecuxata peru yamepücateyurie. ⁴ 'Ica meniucuha'aritäni mahetete mücuanivetüca, teüteri vanaiparisie menivarutitütüvani, peru mepücayuvaüriya ni yu'itüvamecü memüvaporevianicü. ⁵ Nai que memüteyurie, yamepüteyurie teüteri memüvaxeyiacü xEICÜA. 'Epatayeyeu cuitaxiyari cümana niuqui xapayari manahüa quepaucua yuyeyari memüvevie, 'apünene va'ücariputuniyari. ⁶ Püvanaque quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, teüteri vahüxie memayaxecü tuquita, ⁷ püvanaque vaürisica memüpitüarianicü quiecaripari hixüapa, teüteri Ti'üquitame me'utiyuatü memüvatahüavecü püvanaque.

⁸ Xemesü Ti'üquitame xepücate'uterüvarüvani. Xevitiüxa catinixE'üquitüaca, xeme yunaitü xecaniyu'ivamaca. ⁹ Ne'uquiyari xepücatecühüavarüvani cuiepa, xevitiüxa müxe'uquiyaricü taheima macave. ¹⁰ Te'üquitamete xepücate'uterüvarüvani, xevitiüxa tixe'üquitüvame mühücücü Cürisitütütü. ¹¹ Que mü'ane xeme masi mümariva, peuyevese mücü xeparevivame mayanicü. ¹² Que mü'ane tixaütü tihücütütü mayuyeitüva, mücü tixaü catihücütütü canayeitüariamücü masi. Que mü'ane tixaü catihücütütü mayuyeitüva, mücü masi tixaütü tihücütütü canayeitüariamücü.

¹³ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüariani yacü xEICÜA xemüyüacü. Xepücavataunie teüteri memaye'axüanicü mütiva'aitüvametünicü que mü'ane taheima macave. Xeme xepücayuvaüriya müpaü xemüte'aye'axüanicü, müme meta memüyuvaüriya, xepüvanena.

¹⁴ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüariani yacü xEICÜA xemüyüacü. Xepütevarutixütüri viyurasixi vapini, 'exeteheutevitü neneviericü, mücamasiücünicü que xemüteyurie. Xehesie masi yemecü tinahüivamücü.

¹⁵ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüariani yacü xEICÜA xemüyüacü. Naisarie haramarasie cuiepa xepücu'uva, xe'ivautüvetü xeime xenücame xemayeitüanicü. Quepaucua xemeitaxeyia, xecanipata, masi yemecü hesiena müтинаquenicü xasi taiyariyarisie meucahüiyanicü, xehesie 'axa mü'ane que müтинаque xEICÜA pücatixaü.

¹⁶ Xüa 'ui xeme xe'acücüpetü xemüvarahapana hipame, müpaü xe'utiyuatü, Que mü'ane tuqui 'amüpa xatatü müyühuritüa, yacü püyühuritüa. Me xüca yühuritüatü huru

tepüayari xatani cümana müquemaritärie tuqui, peuyevese yamüticamienicü que mutayü. ¹⁷ Cari 'asixepücatemate, xepacücüpe. Que mü'ane masi yemecü peuyevese, huru nusu, tuqui nusu peuyevese tuqui huru müpatacü Cacaüyarisüa mieme mayanicü. ¹⁸ Mücü meta, que mü'ane xeniu mürayutimavatüre xatatü müyühiritüa, yacü püyühiritüa. Me xeniu xüca mavari heimana mürapine xatatü yühiritüani, peuyevese yamüticamienicü que mutayü. ¹⁹ Xepacücüpe. Que mü'ane masi yemecü peuyevese, mavari nusu, mürayutimavatüre nusu peuyevese, mücü mipatacü mavari Cacaüyarisüa mieme mayanicü. ²⁰ Que mü'ane mürayutimavatürecü xatatü müyühiritüa, mücü xatatü püyühiritüa, nai heimana mürapine xatatü püyühiritüata. ²¹ Que mü'ane müyühiritüa tuqui 'amüpa xatatü, mücü xatatü püyühiritüa, que mü'ane tuquita mayeca xatatü püyühiritüata. ²² Que mü'ane muyuavi xatatü müyühiritüa Cacaüyari 'uvenieya xatatü püyühiritüa, que mü'ane hesiena macave xatatü püyühiritüata.

²³ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Tamamata taparisie mieme, xei tapari xepüyüvauriya xemixatüanicü Cacaüyari, 'asita yerüvavuena texuxuri cuminu naime. Peru xepihayeva tita masi müreyevese 'inüari niuquiyarisie mieme, heiseriemecü yaxemüteyuriecacü, xemüteyucananimayacacü, yaxemütecahunicü que xemutiyuane. Müpaü püta püreyevese müpaü mütiyurienenicü, siepüre catihayevatü xei tapari 'ixatüatü. ²⁴ Xe'acücüpetü xepüvarahapana hipame. Cari yu'isarisie xepenuyecase xecüi xemücahexünicü, peru xepexü cameyu 'amüna.

²⁵ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Que mü'ane herie xeicüa müca'itiva tecüxi xacü, müpaü xepüyüa, peru yutaüta xepühüpüne xetenavacutü xeyutatuatü. ²⁶ Cari Pareseu pehücütütü pepacüpe. Taütana meri quenivacu'itixüa tecüxi, herieta 'itiyatü mayanicütari.

²⁷ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Müqui teucume me-unaximapaü xecani'ananeni. Herie visi pütüyuxexeiya, peru pühüne müquite va'umeyari naitü müca'itiyatüca. ²⁸ Xemeta yaxecüa herie xeicüa müme heiseriemecü yamemütecahu vahepaü xepüteyuxexeiya, teüteri que memütexexeiya, peru xepühüpüne yacü xeicüa xeyüatü, yaxecatecacünicütü.

²⁹ Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xeicüa xemüyüacü. Texaxatamete vateucumete xepüvaveviri, müme heiseriemecü

yamemütecahucai vateucumete visi xepüte'uquemaritüa. ³⁰ Müpaü xeputiyuane, Tame xüari xüca 'ate'u'uvanique quepaucua ta'uquiyarima 'amemu'uvacai, tamesüari tepücvapareviecaqueyu mütayeurienicü texaxatamete vaxuriya. ³¹ Xemesietü xepüyuhecüata, müme texaxatamete memüvarucui que xemütevanivema. ³² Xe'uquiyarima que memüte'isutüa mecuxi xequenaye'atüaca vahepaü.

³³ Cari cuterixi xepühüme, terücaxi xepüva'ivama. Quepaütücacu xepüyutavicueisitüani xemücaheucaxüriyanicü xasi taiyariyarisie, 'isücame xeta'ivaviyayu. ³⁴ 'Ayumieme xehesüa nepüvarenü'avani texaxatamete, temaivavemete, 'inüaricü te'üquitamete. Hipame müme xepüvacuini, curuxisie xepüvacavütüani, hipame müme xepüvativayani yutuquita, quiecarisie xepüvaranuyeveveyani xeime quiecarisie. ³⁵ 'Ayumieme xehesie pürahüiyani yunaime heiseriemecü yamemütecahu vaxuriyacü cuiepa mütayeurivecü, Haveri heiseriemecü yamüticamiecai xuriyayacü meri, 'asita Sacariya Verequiyaxi nu'aya xuriyayacüque, xemimi tuquita caheta'avecacu, mürayutimavatüre heyeyacu. ³⁶ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'icü naitü pürahüiyani hicü miemete teüteri vahesie.

Quesusi yuhiverietü que mutayü Querusareme quiecatari vahepaüsita

(Rucaxi 13:34-35)

³⁷ Querusareme 'acu, Querusareme, 'ahesüa quiecatari mecanivatacucuyani texaxatamete, mecanivatituaxani Cacaüyari nü'arimama 'ahesüa memü'axe. Müixa nepünevaüriyacai nemüvacuxeürienicü 'atüriyama, vacana yunivema que mütivacuxeüriva yu'anatüa. Mepücayuvaüri. ³⁸ Camüsü xequi 'uyemavetü pücu'eiriva. ³⁹ Müpaü nepütixetahüave, tavari xepücanesixeiya mexi tucari ca'aye'ave quepaucua müpaü xemutiyaneni, 'Aixüa queticuniuvani que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü mamie hepaüsita.

24

Quesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarieniquecai 'arique

(Maricuxi 13:1-2; Rucaxi 21:5-6)

¹ Mericüsü Quesusi tuqui 'amüpata vayeyaca neyani. Hesüana miemete teyü'üquitüvamete 'aura menacüne me'ixeisitüanique quite tuqui curaruyarita miemete. ² Mücü müpaü tinivacühüaveni, Xete'ixeiya 'icü naime. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tete pücahayevarieni yuheima 'atetü. Naitü masi nica'unariemücü.

*'Inüari que mütimasiücüni taparirümecacu
(Maricuxi 13:3-23; Rucaxi 21:7-24; 17:22-24)*

³ Hicü mana 'ayerücu Huriva Mati'u yemuriyarisie teyü'üquitüvamete 'auriena menacüne yühücüate mecutecacu. Müpaü metenitahüave, Quetatineutaxatüa quepaucua müpaü pütüyüni que pemainecai. Tita ti'inüariyaritüni quepaucua pemunuani, quepaucua mütaparirümeni. ⁴ Hicü Qesusi müpaü tivacühüave, Xequeneyucuerivayurieca capa xevitü tixe'u'irüviyacü. ⁵ Yümüretü mepü'axüani müpaü me'utiyuatü quename nehesüa memiemete, Neri Cürisitu nepühücü, me'utiyuatü. Mepüteva'irüviya yumüireme. ⁶ Xepüva'enieni cuyaxi meyucuitüveme, cuya niuqui xepü'enieni. Yumarima xepücaxamurieca. Peuyevese müpaü mütiyünicü, peru 'acuxi naitü pücatapare mücücü. ⁷ Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite. Xexuime cuieyarisie quiecatari mepüyeha'ani, hipame cuieyarisie miemete mevacuicutü. Naisarie vaüca cuiniya canitixuaverimücü, haca canitavemücü cuie canitayuamücü. ⁸ 'Icü naitü müpaü tiyüyu, mücücü cuiniya püsütüarieni xeicüa.

⁹ 'Anari mecanixeyetuacuni xemü'uximatüariecacü. Mepüxecuinisü, yunaitü nuivarite mepüxe'uxive'erieca nehesüa xemümiemetecü. ¹⁰ 'Ana yumüretü mepücunuitüarieni, mepüyuyetuanı mepüyuye'uxive'erienı. ¹¹ Yümüretü texaxatamete mepanucu'uni mete'itavatü. Mepüteva'irüviya yumüireme. ¹² Cuini mieme memücayuvaüriyacü yamemütecahunicü, 'ayumieme yumüretü mepütivaüripiximeni que memüteyucanaqui'erie. ¹³ Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani tapareyuque, mücü canitavicueisitüariemücü. ¹⁴ 'Icü niuqui'aixüa manuyüne que müti'ane 'Iya ti'aitametücacü manuyüne, mücü catinıcuxaxasıvamücü naisarie memeutitei teüteri, memühecüasıtüyarienicü yunaitü nuivarite. 'Anaque nitaparımücü.

¹⁵ 'Uxa'atüni xepixeiya mücü tevi müvaseviximani müracumaveriyani mana 'utiveme haque mevayepasie Cacaüyarisie mieme, Cacaüyari que mutayü Tanieri tıxaxatame ya'utainecacu, titerüvame quetimaıve tita mütiıxata. ¹⁶ 'Anari müme Cureya cuieyarisie meme'uvani hürisıepai meque'uyuta'unaxüani. ¹⁷ Que mü'ane caretasie müyeca 'uxıpietü, yapaucua que'anacayani. Ni yuquita pücaheutahani yupini tivayepinique, püyuta'una püta. ¹⁸ Que mü'ane yeuta meyeicani yu'ütüma pücanuani yü'ücarı tivayehurienıque. ¹⁹ Xüa 'ui müme memuhuca, müme memütesısıtüani mücü tucarı 'aye'ayu. ²⁰ Xequeneyunenevieca muhaütüsie müca'aye'anicü xemüyuta'unaxüanicü, mesü 'uxıpiya

tucarisie ca'aye'anicü. ²¹ 'Ana cuini mieme 'uximatüarica canitixuaverimücü yamemücate'uximatüarievavepaü cuie munetüariepai hicüque, tavari que mücatitixuavere 'ariqueta. ²² Mücü 'uximatüarica xüca 'esicareuteritüarienique, ni xevitü haquevasü pücatavicueniqueyu. Peru memanuyexeyarie vacü, 'uximatüarica 'esipüreuteritüarieni.

²³ 'Anari xüca xevitü müpaü tixecühüaveni, Camü 'ena caniuyeicani Cürisitu, Camü mana, xüca haineni nusu, yuri xepücate'erieca. ²⁴ Mete'itavatü mepü'axüani Cürisitusixi meyuxatatü texaxatamete meyuxatatü. 'Inüari mepütivevieni mamarivaveme meteva'irüviyaque 'asita müme memanuyexeyarie xüca meyüvavenique. ²⁵ Tamüsü müpaü catiyüvecacu cuxi, müpaü nepütixe'utahüavixü. ²⁶ 'Ayumieme xüca müpaü metexecühüaveni, Neuxei, macumavesie neyeicani, mana xepücaheuyeneicani. Xüca müpaü metexecühüaveni, Neuxei, quita peti'aviesie, yuri xepücate'erieca. ²⁷ Merücarिया naisarie que mütimasiücü muyuavisie tahixüata 'umerücatü tasutüapai, müpaüta naisarie catinimasiücücümücü quepaucua munuani Yuri Tevi. ²⁸ Canimasiücünü caxari sepa haque meca, mana meniyucuxeüriecuni virücüxi.

Yuri Tevi que mütinuani

(Maricuxi 13:24-37; Rucaxi 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

²⁹ 'Ana cuitü 'uximatüarica heunuayu, tau niyürimücü, meseri pücahecüarivieni, xuravesixi mepücaxürieni muyuavisie miemete, müme türücarिया memexeyia muyuavisie mepücuyitüarieni. ³⁰ 'Ana masiücütü canayeimücü Yuri Tevi 'inüarieya taheima. 'Ana yunaitü nuivarite cuiepa memütama meniyutihiveriecuni, mecanixeyiacuni Yuri Tevi muyuavisie mieme haisata 'acamiecame, türücaüyetü cui xavatütü. ³¹ Cuxineta hüsüyacacu püvatanü'axüani yutupirisixima, müme mepüvacuxeürieni müme müvaranuyexei, taserieta ta'utata tahixüata tasutüapai memü'uva, naisarie cuie manuniere muyuavitüa.

³² Pinicü xequeteneyü'üquitüaca. Quepaucua xavari mücavivieni xüca yürani, xüca mamateya cuneicani, müpaü xepütemaica tasüari 'auracacutüca. ³³ Xemeta yaxeyicüa quepaucua xemixeyia 'ipaü tiyüanecacu naitü, müpaü xequetenemaica quename hehura quitenie müta'aximenipaü. ³⁴ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, Hicü miemete mepücacuini mexi ca'aye'ave 'icü naitü. ³⁵ Muyuavi cuie pütixüni, peru nenuqui pücaxüni.

³⁶ Tevi 'asipücatimate quepaucua maye'ani mücü tucari. Taheima miemete tupirisixita 'asimepücatemate, Cacaüyari Nu'aya 'asipücatimate, 'uquiyarieya xEICÜA pütimate.

³⁷ Que mütiuyü Nuhexi 'amuyeicacaisie, müpaüta catiniyümücü quepaucua Yuri Tevi munuani. ³⁸ 'Anapai memücatihauvecai cuxi, mepütecuatüvecai mepü'ietüvecai mepüneneüquecai mepüvatavitütüvacai. 'Ariqueque

tucari naye'ani quepaucua Nuhexi meutaha canuvasie. ³⁹ 'Asimepücatemaicai, 'ariqueque xEICÜA quepaucua ha mütitüa müvarehausitüa yunaime. Yaxeicüa catiniyümücü

quepaucua Yuri Tevi munuani. ⁴⁰ 'Anari yuhutatü xüca me'u'uvani vaxata, xevitü panutivitüquiени xevitü pücu'eiriva.

⁴¹ Yuhutatü xüca metüxüni yu'aurie, xevitü ranutivitüquiени xevitü ticu'eiriva.

⁴² 'Ayumieme xequenayeneniereni 'asixemücatematecü que mü'ane tucarisie munuani xecusiyari. ⁴³ 'Ipaüsiere xequetenemaica, quiecame xüca müpaü timaicaque que mü'ane hurayarisie munuaniquecai tinavayame, payeniereniqueyu püca'ipitüaniqueyu meutahanicü quitana.

⁴⁴ 'Ayumieme xemeta xequeneha'arisieca. Quepaucua canuaximeme xemü'erieca, 'ana caninuamücü Yuri Tevi.

Ti'uximayatame yamüticamie yamücaticamie

(Rucaxi 12:41-48)

⁴⁵ Qui cusiyari que mü'ane pühüritüani yuquita miemete te'uximayatamete vacü, mütivaminicü quepaucua memeyehüva. Que mü'ane yamüticamie, que mü'ane müyumate, mücü canihüritüariemücü. ⁴⁶ 'Aixüa pü'itüarieni

'iya ti'uximayatame xüca cusiyarieya nuame 'itaxeiya müpaü tiyurieneme. ⁴⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, pütihüritüani yupini hepaüsita naime.

⁴⁸ Me xüca 'iya ti'uximayatame 'axa tiuca'iyaritü müpaü tiyücühüaveni yu'iyarisie, Necusiyari 'epüreutevi canuavetü,

⁴⁹ xüca varutivatüyani yuhepaü te'uximayatamete, xüca ticucuaneni xüca cu'ieneni tarüvecarixi vahamatü,

⁵⁰ mücü ti'uximayatame cusiyarieya caninuamücü quepaucua müca'icuevie yapaucua quepaucua 'asimücatimate

ti'uximayatame. ⁵¹ Hixüata piviteni mücü, müme yacü xEICÜA memüyüa vahepaü pütipitüani. Manari putasuacani

püyutaqueveni.

25

Tamamata 'üimarixi va'üxasi hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹ Mericüsü 'ana 'ipaü catini'anemücü ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Neüquiyapa, neneüqueme

mücueviyasie 'üimarixi tamamata yücüxeme me'a'ütü menecüne me'inaqueque. ² Yu'auxüvitü müme 'asimepücatemaicai, yu'auxüvitü mepütemaivavecai. ³ Müme 'asimemücatemaicai yücüxeme me'a'ütü haseitiyari mepücaheyeha. ⁴ Memütemaivavecai haseiti mepahapacai puteyasie yemaneme yücüxeme me'a'ütü. ⁵ Yunaitü mepeucusicuai neneüqueme 'ereutevicacu, meneucusu. ⁶ Tücarî hixüapa xevitü niutahiva, Neuxei neneüqueme mana pamie, xequenenaquiya, 'utaitü. ⁷ Hicü 'üimarixi yunaitü menenucu'uni, menicuha'aritüani yücüxeme. ⁸ Müme 'asimemücatemaicai müpaü metenivarutahüave memütemaivavecai, 'Esiva xequetaneumicua yuhaseiti, tame tacüxeme mütüxüaximecü. ⁹ Memütemaivavecai müpaü metenivaruta'eiya, Tietüsü catinaquimücü tahesie mieme xehesie miemeta. Mecuxi xequenehu tetuayamete vahesüa, xequenenanai yuhesie mieme. ¹⁰ Hicü mexi meheinanetüvecai neneüqueme caninuani. Müme memucuha'arisie 'utümana meneutahaxüani 'ixüararipa. Quitenie neucunare. ¹¹ 'Arique mücaque memeicunanai mecaniu'axüani 'üimarixi müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, Ti'aitame, quetatineuyepiri. ¹² Mücü müpaü tivacühüave, Yuricü nepücaxemate.

¹³ 'Ayumieme nepaine, xemeta xequenayeneniereni 'asixemücatematecü que mü'ane tucarisie que mü'ane hurayarisie munuani.

Vaücava tumini 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹⁴ Mücü meta, 'ipaü catini'anemücü, tevi teva müyemiecai que mütiuyuri. Yu'aurie nivarutahüave yuhesüa miemete te'uximayatamete. Yupini tinivayetuirieni.

¹⁵ Xeime niu'ütüani 'auxüme quirivayari tumini, xeimeta huta quirivayari tiu'ütüa, xeimeta xei quirivayari tumini. Que memüteyüvavecai yuxexütü, yapaümeme mepu'ütüarie. Hicü neyani. ¹⁶ Que mü'ane 'auxüme quirivayari mu'ütüarie tumini, cuitü neyani, mücücü tinituacaitüni. Tavari 'auxüme quirivayari pana'ivaxü tumini. ¹⁷ Yaxeicüa 'iya hutame mu'ütüarie tavari hutame rana'ivaxü. ¹⁸ Peru 'iya xei quirivayari mu'ütüarie mana vayeyaca cuieta nivati'inieni titi'avietaxü yucusiyari tuminieya.

¹⁹ Mericüsü te'uximayatamete vacusiyari 'epüreuterixü, 'ariqueque caninuani. Cuenita nivaruvevirieni. ²⁰ Que mü'ane 'auxüme quirivayari mu'ütüarie nuaca, ni'atüirieni tamamata quirivayari müpaü 'utaitü, Cusiyari 'ecü tumini 'auxüme quirivayari pepünesi'uyetuiri. Neuxei, mücücü tavari 'auxüme quirivayari nepana'ivaxü. ²¹ Cusiyarieya

müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame pecanihücütüni 'aixüa pemütiuca'iyari yapemüticamie. 'Esvacütütü yapepüticamiecai, hicü vaüca nepümatihürütüani. 'Acusiyaripaü pe'atemavietü peque'ayani. ²² Hicü 'iya huta quirivayari mu'ütüarie nuaca müpaü niutayüni, Cusiyari 'ecü tumini huta quirivayari pepünesi'uyetuiri. Neuxei mücücü tavari huta quirivayari nepana'ivaxü. ²³ Cusiyarieya müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame 'aixüa pemütiuca'iyari yapemüticamie pecanihücütüni. 'Esvacütütü yapepüticamiecai, hicü vaüca nepümatihürütüani. 'Acusiyaripaü pe'atemavietü peque'ayani. ²⁴ Hicü 'iya xei quirivayari mutanaqui'erie müpaü niutayüni, Cusiyari nepümasimate 'ecü pema'a'eriyacü. Pepuca'isana haque pemücaheca'e, pepicuxexeüriva haque pemücaheicaxüri. ²⁵ Neri nematü neneyani netiti'avietaxü 'atumini cuieta. Camü 'apini. ²⁶ Hicü cusiyarieya müpaü tinitahüave, Cari ti'uximayatame 'axa pemütiuca'iyari pemü'a'üraxi pecanihücütüni. 'Ecüsietü pepünesimate que nemütiuca'isana haque nemücaheca'e, que nemüticuxexeüriva haque nemücaheicaxüri. ²⁷ 'Ayumieme peuyevceai 'ecü siqueresü netumini pemüyetuanicü tumini hüvemete vahesüa, ne nenuame nepini nemütitanaqui'erienicü yapaümeme 'ana'ivayu. ²⁸ Tamüsü xequenenavairi 'iya tuminieya, xequene'ütüa 'iya tamamata quirivayari mexeiya. ²⁹ Que mü'ane tixaütü mürexeiya tavari cuxi pütimiquieni, manayuhayevanicü. Que mü'ane tixaü mücarexeiya, sepa que mütitita mürexeiya, pütinavaiyarieni. ³⁰ 'Iya ti'uximayatame 'asimücatiuyuri xequenanuyehüva tacua yüvipa. Mana putasuacani pütiyutaqueveni.

'Isücame que mütivata'ivaviya nuivarite

³¹ Mericüsü quepaucua munuani Yuri Tevi marivetü, yunaitü tupirisiximama me'iteütacacu Cacaüyarisie mieme memüpasie, 'ana marivetü payerüni yu'üvenisie. ³² Yunaitü nuivarite menicuxeüriyacuni hüxiena. Nivapatamücü, muxasi vahüveme que mütivapata muxasi sipuri. ³³ Muxasi nivati'uitüamücü yuserieta sipuri yu'utata. ³⁴ 'Ana Ti'aitame müpaü pütivatahüave müme serietana memüti'uni, Xequenaye'axüari xeme. Ne'uquiyari 'aixüa paine xehepaüsita. Xeheixeyatü xequenacüni tixe'aitüvemetüme, xehesie mieme que mütiucuha'arisie quepaucua cuie munetüarie. ³⁵ Ne neheuhacamücücacu xepünete'umi, neheuharimücücacu xepünesi'uharitüa, necuyeicametüme xepünesi'utanaqui'eri, ³⁶ nemavecacu xepünesi'uquemaritüa, neticuyecacu xepünesi'üviyacai, ne'anutahüiyacu nehesüa xepü'axecai. ³⁷ 'Anari müme heiseriemecü

yamemütecahu müpaü metenitahüavicuni, Ti'aitame quepaucua tepümasi'uxei peheuhacamücüme temate'umi, peheuharimücüme tepümasi'uharitüa. ³⁸ Quepaucuasü tepümasi'uxei pecuyeicame temasi'utanaqui'eri, pemaveme temate'utiquemaritüa. ³⁹ Quepaucua tepümasi'uxei peticuyeme pe'anutahüiyacu 'ahesüa tete'axecai. ⁴⁰ Hicü Ti'aitame müpaü tinivatahüavimücü, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, müpaü que xemüvaruyurie 'ime ne'ivama sepa memü'imatüremetetücai, müpaü xepünesi'uyuri ne.

⁴¹ Hicü müpaü pütivacühüavenita müme 'utatana memüti'uni, Nehesüa xequeneutayeixüa xeme 'axa xemütecühüavarüva. Tai yuheyemecü müta'asie Cauyumariesie mieme tupirisiximama vahesie mieme mucuha'arisiesie xequenehu. ⁴² Neri neheuhacamücücacu xepücanete'umi. Neheuharimücücacu xepücanesi'uharitüa. ⁴³ Necuyeicametüme xepücanesi'utanaqui'erie, nemavecacu xepücanesi'utiquemaritüa, neticuyecacu ne'anutahüiyacu xepücanesi'üviyacai. ⁴⁴ Anari müme müpaü metenitahüavicuni, Ti'aitame quepaucua tepümasi'uxei peheuhacamücüme peheuharimücüme pecuyeicame pemaveme peticuyeme pe'anutahüiyacu, temücatavaüriyacai temasiparevienicü. ⁴⁵ Hicü müpaü tinivatahüavimücü, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, müpaü que xemücavaruyuri 'ime ne'ivama sepa memü'imatüremetetücai, müpaü xepücanesi'uyuri ne. ⁴⁶ Mümesü mecaniyehuni yuheyemecü memü'uximatüariecacü, müme heiseriemecü yamemütecahu tucari mücaxüve memexeiyacü püta mecaniyehuni.

26

Que memüte'imieniquecai Quesusi

(Maricuxi 14:1-2; Rucaxi 22:1-2; Vani 11:45-53)

¹ Mericüsü Quesusi 'inüca 'icü niuqui naime, müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, ² Xeme müpaü xepütemate, huta tucari 'anucayayu, Pasicua 'ixüarari canatinemücü quepaucua teme'eriva, Cacaüyari que mütivaruhayevaxü tateüterima. 'Ana Yuri Tevi nehücütütü neniyetuiyamücü curuxisie nemümierienicü.

³ Hicü 'ana mara'acate memühüritüariecai teüteri va'uquiyarima meniuyucuxeürieni mara'acame mühüritüariecaisüa Caipasi mütitevacaisüa. ⁴ Meniuyu'enieni, me'icuananame memiviyacü Quesusi, memimienicü. ⁵ Müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Ixüaramete vahüxie xEICÜA tepüca'iviya, teüteri me'uyuxamurienicü.

Visi mu'üa que mütiucaviriyari Qesusisie
(Maricuxi 14:3-9; Vani 12:1-8)

⁶ Mericüsü Qesusi mana niucateitüni Vetaniasie Simunisüa cuiniyacü meripai müca'itiyacaisüa. ⁷ Hicü 'uca mana ninuani tete puteyayari visi mü'ane 'ahanatü visi mu'üa 'aye'üneme cuini mieme müraye'axe. Neitituani Qesusi mu'uyasie ticuacacu. ⁸ Hicü teyü'üquitüvamete me'ixeyatü meniuyeha'ani müpaü me'utiyuatü, Titayaricutaxi yacü xecüa reiyehüa. ⁹ Püyüveniqueyu vaücavamecü mütuiyacacü, tuminiyari memümiquienicü memümamave. ¹⁰ Qesusi müpaü retimaica, müpaü tinivarutahüave, Titayari xete'i'uximatüa 'uca. 'Aixüa tiniuyurieni nehesie mieme. ¹¹ 'Uxa'atüni varie 'amecaniu'uvacuni memümamave xehesüa, nesiere xehesüa 'anepüca'uyeicani 'uxa'atüni varie. ¹² 'Ipaü que müreititua visi mu'üa nehesie, nesicuha'aritüatü nemücateuquienicü müpaü pütuyuri. ¹³ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, sepatetü haque 'icü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita mecuxaxasivani naisarie cuiepa, que mütiuyuri 'icü 'uca canitaxasiemücü ma'erivanicü.

Cura que mütiuyuvaüri miyetuanicü Qesusi

(Maricuxi 14:10-11; Rucaxi 22:3-6)

¹⁴ Mericüsü Cura Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai 'Isicariutitanaca mütitevacai mana neyani mara'acate memühürütüarielai vahesüa. ¹⁵ Müpaü tinivarutahüave, Tita xenete'ütüani nemüxeyetuirienicü. Müme yuhamatüa me'uyu'enieca xei teviyari heimana tamamata meni'ütüani pürata tuminiyari. ¹⁶ 'Ana nisütüani ticuvaunetü quepaucua 'aixüa müyüniqueyu müvayetuirienicü.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari

(Maricuxi 14:12-25; Rucaxi 22:7-23; Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26)

¹⁷ Mericüsü 'anatücacu Pa Mücacuxanariyari tucariyari, teyü'üquitüvamete Qesusi 'aurie meniuyucuxeürieni müpaü me'utiyuatü, Haque masihenaque 'aixüa temeiyurienicü, 'ecü 'ixüarari 'icuaiyari pemürecuanicü. ¹⁸ Müpaü tivacühüave, Xeimesüa xequenehu quiecarisie. Müpaü xequetenetahüavi, Ti'üquitame müpaü paine, Netucari caneutihuraniri. 'Aqita Pasicua 'ixüarari nepütavevieniqueyu nehesüa miemete teyü'üquitüvamete vahamatü. ¹⁹ Hicü Qesusi que mütivaruta'aitüa yamepüte'uyurie. 'Aixüa mepiyuri Pasicua 'ixüarari 'icuaiyari, para meme'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima.

²⁰ Hicü 'ucutaicarecu mexa 'aurie nayerüni Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü. ²¹ Metecuacacu müpaü nitayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme pünesiyetüani. ²² Cuini mieme meyhiverietü yuxexütü müpaü metenitihüavetücüne, Ne netihücü Ti'aitame. ²³ 'Iya

müpaü tinivarutahüave, Xevitü canihücütüni nehamatü pa manati'üve xacüsie, 'iya caneniyetuamücü. ²⁴ Yuri Tevi que nemütiteva necaniyemieni nemümierienicü que müre'uxa nehepaüsita, peru xüa 'ui 'iya tevi que mü'ane münesiyetuanı Yuri Tevi nehücütüme. Masi 'aixüa pü'aneniqueyu xüca ca'utinuiwaque 'iya tevi. ²⁵ Hicü miyetuaniquecai Curatütü müpaü niutayüni, Ti'üquitame netihücü ne. Rehüave, 'Ecüsü müpaü pecaniutaineni.

²⁶ Hicü metecuacacu Qesusi pa nanucu'üni. 'Aixüa 'utayüca Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita, nititara tivarumi teyü'üquitüvamete. Müpaü niutayüni, Xequenanu'üi xequeneuticua'i. 'Icü caninevaiyaritüni. ²⁷ Hicü 'enucuhana ca tecüxi, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nivaru'itüani müpaü 'utaitü, Yunaitü xequenanuti'ixüa 'icü. ²⁸ 'Icü caninexuriyatüni, türatu müheca caniseiriyamücü. Yümüireme vahesie mieme nitayeurimücü memüteheuyehüviyarienicü 'axa memüte'uyuricü. ²⁹ Müpaü nepütixecühüave, tavari havaicü nepüca'enu'ieni 'icü caxie hayari, mexi tucari ca'aye'ave quepaucua hecuamecü nemenu'ieni xehamatü haque ne'uquiyari müre'aita.

Qesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, que-name ca'imaicai 'utaitü

(Maricuxi 14:26-31; Rucaxi 22:31-34; Vani 13:36-38)

³⁰ Hicü cuicari Cacaüyari hepaüsita me'uticuicaca menecüne Huriva Mati'u. ³¹ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yunaitü xepücunuitüarieni 'icü tücarisie necümana. Müpaü püre'uxa, Nepimieni muxasi vahüveme, muxasi müva'üviyacai menitaxüriexüacuni. ³² Nemierieme ne'anucuqueme nenixe'anucuhaitüiyamücü Carereyasiepaitü. ³³ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Sepanetü yunaitü memucunuitüarie 'acümana, ne hasuacu nepücacunuani. ³⁴ Qesusi rehüave, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, 'icü tücarisie vacana 'uquiri catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü. ³⁵ Pecuru rehüave, Sepanetü meuyevese 'ahamatü nemumierieni, nepücanecu'imavani quename necamasimate ne'utaitü. Yunaitü teyü'üquitüvamete yaxaicüa meniutiyuanecaitüni.

Qesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie

(Maricuxi 14:32-42; Rucaxi 22:39-46)

³⁶ Mericüsü Qesusi Quetisemani mütiyetevasie neta'ani vahamatü. Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, 'Uva xequenateni, ne mexicuxi 'uma nepünenenevimie. ³⁷ Hicü Pecurumame Severeu nivemama yuhutame nivarevitüni manapai, nisütüani yuhiverietü yu'iyaritüatü.

38 Hicü müpaü tinivarutahüave, Ne'iyarisie cuini mieme neninehiverieca, mücücü nenimüximeni. 'Uva xequeneyuhayeva xequenetaneniereni nehamatü. 39 'Esiva 'uma 'uyaca niutihüximaqueni. Niyutanenevieni müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari xüca tüma yüvenique müca'aye'anicü, 'icü hivericacü nemüca'itüarienicü cuerietü. Mesü que münetinaque ne pücatixaü, que matinaque 'ecü püta yaneque'itüarieni. 40 Teyü'üquitüvamete memanatecaisie nuaca, nivaretaxeiya mecusume. Müpaü tinitahüave Pecuru, 'E'e xecateyüvavecai siqueresü xei hurayari xemütanenienenicü nehamatü. 41 Xequenetaneniereni, xequeneyunenevieca capa 'axa xete'uyurienicü xe'uta'inüasieme. Xe'iyari caniyuvaüriyani, xevaiyari masi puverani.

42 Hicü hutarieca heyaca niyutanenevieni müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari, xüca cayüveni 'icü manuyeyanicü, xüca heuyeveca yanemü'itüarienicü, que mümatinaque yaquetiuyüni. 43 Nuaca tavarı nivaretaxeiya mecusume, memücüsımarietücateicü. 44 Varucu'eirieca tavarı heyaca hairieca tiyutanenevi yaxeicüa 'utaitü. 45 Hicü teyü'üquitüvamete memanatecaisie nuaca müpaü tinivarutahüave, Xetecusu cuxi xete'uxipie. Camü, canaye'aximeniri, Yuri Tevi que nemüthücü, nemüyetuiyanicü 'axa teyuruvamete vahesüa. 46 Xequenancu'uti tepüvanaquiyu. Que mü'ane münesiyetuanı 'acanamieni.

Qesusi que mütiuviyarie

(Maricuxi 14:43-50; Rucaxi 22:47-53; Vani 18:2-11)

47 Mericüsü 'utaniucacacu cuxi Cura mana caninuani Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai. Yuvaücavame teüteri yuhamame nivaravitücücaitüni 'ixiparate cüyexi mete'u'ücame, mara'acate memühüritüariecai teüteri va'uquiyarima mevareyenü'acu. 48 'Iya miyetuaniquecai 'inüari püvarupitüa mevayecünirümecacu, müpaü 'utaitü, Que mü'ane nemütavaüritüani ne'l'isetü, mücü canihücütüni. Xequeneuviya. 49 Hicü Qesusisüa nuaca müpaü niutayüni, Que 'acu Ti'üquitame. Ni'iseni. 50 Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Nehamicu, titacü pemütinua, yaquetineuyuri. Hicü 'auriena me'uyucuxeüriea, Qesusi meniuviya.

51 Müme Qesusimatü memu'uvacai xevitü nivatihana yu'ixipara. 'Ivaca ti'uximayatame mara'acame mühüritüariecaisüa mieme, nacaya naviteni. 52 Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Painatana queneuca'uta 'a'ixipara. Yunaitü 'ixiparasie memüteviya, 'ixiparacü mepüca'unarieni. 53 Müpaü pecaticu'eriva nemüyüvecü nemitavavirienicü ne'uquiyari, mücü cuitü müvaranü'anicü yutupirisixima tamamata heimana huta vaxayari meyupaümeme. 54 Peru

xüca müpaü netiyurienique, quepaü raye'aniqueyu 'utüarica meuyevese 'ipaü mütiyüni manuyüne. ⁵⁵ Hicü 'ana Quesusi müpaü tinivarutahüave teüteri, Cari xepeyecü 'ixiparate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, que mütiviviyarüva tinavayame. Müixa tuquita nenayecateitüni tucariçü neti'üquitatü. 'Ana xepücanesihevi. ⁵⁶ Perusü 'ipaü naitü pütüyü, maye'anicü texaxatamete que memutiyua 'utüarica xapayarisie. Hicü teyü'üquitüvamete yunaitü me'icu'eirieca meniyuta'unaxüani.

Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie

(Maricuxi 14:53-65; Rucaxi 22:54-55, 63-71; Vani 18:12-14, 19-24)

⁵⁷ Müme memiviya Quesusi mecani'atüirieni Caipasi. Mücü mara'acame mühürütüariecai canihücütücaitüni. Heşüana müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai meniyucuxeürieni 'uquiravesixi vahamatü. ⁵⁸ Pecuru niveiyacaitüni yateva mara'acame mühürütüariecai quitanapaitü. Mana heutahaca tupirisixi va'aurie nayerüni niereque que mü'itüarieniquecai.

⁵⁹ Hicü mara'acate memühürütüariecai vahamatü yunaitü 'isücate 'axeicüa menivavautüvecaitüni memunenierixü, Quesusi memütaxanetaçü, vaniuquicü mümierienicü.

⁶⁰ Mepüyutexiecai sepa yumüiretü mete'itavatü memu'axüa metehcüatatü que memüte'unenierixü. 'Imatüriea yuhutatü me'anucu'uca, ⁶¹ müpaü meniutiyuani, 'Icü müpaü painecai, Ne necaniyüveni nemica'unacü Cacaüyari tuquieya, tavori hairieca tucari nerenuquitüani. ⁶² Hicü mara'acame mühürütüariecai 'anucuqueca müpaü tinitahüave, Tixaü pecatitaniuni 'ahepaüsita, 'ipaü que memümatexaneta 'ime.

⁶³ Quesusi 'asipücahainecai. Hicü mara'acame mühürütüariecai müpaü tinitahüave, Nepümasihürütüa Cacaüyari mayeyuri masi'eniecacu yapemütaticühüavenicü xüca cürisitu pehücütüni Cacaüyari nu'aya. ⁶⁴ Quesusi cayucu'imavatü müpaü ticühüave, 'Ecü müpaü pecaniutaineni. Mücü meta, müpaü nepütixecühüave, Yemecü xecanenixeiyacuni Yuri Tevi que nemütihücü, mana ne'acaima Que Mü'ane Mütürücaüye serieta, haisata ne'acamicame taheima.

⁶⁵ Hicü mara'acame mühürütüariecai yu'ixuriqui niutasana müpaü 'utaitü, Cari pisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. Que cuxi tetevareuyehüva memunenierixü. Xemetütü hicüri xepi'eni que mütisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. ⁶⁶ Que xetecu'eriva. Müme müpaü metenicühüaveni, Peuyevese mümierienicü.

⁶⁷ Hicü mericü meniti'aüsicamatücüne hüxitana, menitihusutücüne. Hipatü 'auritapana meneitivani ⁶⁸ müpaü me'utiyuatü, Cari pepütixaxatame. Mericüte Cürisitu, quetaneutaxatüa que mü'ane pümasiheutiva.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, quename Qesusi camaicai 'utaitü

(*Maricuxi 14:66-72; Rucaxi 22:56-62; Vani 18:15-18, 25-27*)

⁶⁹ Mericüsü Pecuru tacua niucateitüni. Ti'uximayatame hesüana nuaca 'üimaritütü müpaü tinitahüave, 'E'e, 'ecütari Qesusimatü pepuyeicacai Carereya quiecamematü. ⁷⁰ 'Iya niyucu'imavacaitüni yunaime vahüxie müpaü 'utaitü, 'Asinepücatimate tita pemütixata. ⁷¹ Mana heyacu quitenie xevitü nixeiya 'uca. Müpaü tinivarutahüave müme mana memüti'ucai, 'Icüri Qesusi Nasaretitanacamatü puyeicacai. ⁷² Tavari niyuta'imani yühüritüatü müpaü 'utaitü, Cacaüyari nesi'eniecacu nepaine, nepüca'imate mücü tevi. ⁷³ Yareutevicacu vana memüti'ucai me'u'axüaca müpaü metenitahüave Pecuru, Yuricü 'ecü xevitü pecanihücütüni müme. 'Aniuquicü pepümasiücü que pemütiuniuca. ⁷⁴ Hicü 'axa tiniutiniutüyani, müpaü 'utaitü, Cacaüyari xüca 'axa nesiurienique tüma xüca neti'tavani, yemecü nepaine, nepüca'imate mücü tevi. Yapaucua niutahiva vacana. ⁷⁵ Pecuru ne'erivacaitüni Qesusi niuquieya que mütitahüavixü, Vacana catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani quename pecanesimate pe'utaitü. 'Anuyeyaca niutasuani cui yuhiverietü.

27

Qesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie

(*Maricuxi 15:1; Rucaxi 23:1-2; Vani 18:28-32*)

¹ Mericüsü ximeri yunaitü mara'acate memühüritüariecai teüteri va'uquiyarima vahamatü meniuyucuxeürieni meyu'enienique Qesusi hepaüsita, memimienicü. ² Meneihana hüacame, Piratu meniyetuirieni cuvexunaruri.

Cura que mütiümü

³ Mericüsü Cura miyetua tiutamariECA quename 'isücate mete'uta'aitaxü mümierienicü, yücü tiniyücühüavecaitüni. Vatumini nivarecu'ütüani mara'acate memühüritüariecai 'uquiravesixi, xei teviyari heimana tamamata pürata tuminiyari, ⁴ müpaü 'utaitü, 'Axa nepütiuyuri nemiyetuacü tevi hesiena mücarahüiya, xuriyaya mütayeurienicü. Müme müpaü metenicühüavecaitüni, Sepasü tame, 'ecü püta pepü'acuerivayurieca. ⁵ Tuquita heicaxürieca tumini nivayeyani. Heyaca niuyucavieni.

⁶ Mara'acate memühüritüariecai meheiti'üca tumini müpaü meniutiyuanecaitüni, Pücatauniva temeicaxürienicü tuqui tuminiyari meucavesie, muyetuiyacü tevi xuriyaya mütayeurienicü. ⁷ Me'uyu'enieca cuie mecaniunaneni mücü tuminicü xari vevivame cuieya, mana heu'uvacate

teva miemete vateuquiyapa mayanicü. ⁸ 'Ayumieme mücü cuie Xuriya Mataxüri catiniuyeteveca hicüque. ⁹ 'Anari naye'ani tita Cacaüyari mütiutayü Queremiyaxi müpaü 'utainecacu tixaxatametütü, Menei'üni xei teviyari heimana tamamata pürata tuminiyari, que müraye'arücai 'iya, 'Ixaherisixi teüteriyari müpaü mete'eye'atüacu, ¹⁰ mepi'ütüa xari vevivame meminanairienicü cuie, Ti'aitame que münetiu'aitüa.

Piratu Qesusi que mütiuta'ivaviyaxü

(Maricuxi 15:2-5; Rucaxi 23:3-5; Vani 18:33-38)

¹¹ Mericüsü Qesusi niutaquerieni cuvexunaruri hüxie. Mücü müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü 'ecü. Qesusi cayucu'imavatü rehüave, 'Ecüsü müpaü pecaniutaineni. ¹² Mara'acate memühüritüariecai 'uquiravesixi me'ixanetacacu 'asipücatiuta'a. ¹³ Hicü Piratu müpaü tinitahüave, Pecativa'enie que müreupaüme memaitüca 'ahepaüsita memunenierixü. ¹⁴ 'Iya havaicü püca'ita'ei. 'Ayumieme cui ni'iyarixiecaitüni cuvexunaruri.

Cuvexunaruri que mütiuta'aitaxü. Qesusi mümierienicü

(Maricuxi 15:6-20; Rucaxi 23:13-25; Vani 18:38-19.16)

¹⁵ Mericüsü xexuime 'ixüarapa cuvexunaruri niyuvaüriyacaitüni memanutaxürivacai xevitü müxünarienicü teüteri vahesie mieme, que mü'ane müvanaquecai. ¹⁶ 'Ana 'anutahüiyacame mecanexeiyacaitüni mümarivacai Vaxavaxi müтитеvacai. ¹⁷ Me'uyucuxeüriecu Piratu müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane püxenaque nemüxexünirieni, Vaxavaxiri, mesü Qesusiri Cürisitu müterüvarüva. ¹⁸ Müpaü pütimaicai, me'ütesatü memiyetuacü.

¹⁹ Hicü Piratu mana 'acaicu 'isücame 'uvenieyasie, 'üyaya niuqui neinü'airieni müpaü 'utaitü, Queneuhayeva mücü tevi heiseriemecü yamüticamie. Cümana vaüca nepütiucuinixü neheinüsita hicü yüvicüta.

²⁰ Mericüsü mara'acate memühüritüariecai 'uquiravesixita menivarutahüave teüteri memitavavirienicü Vaxavaxi, memüteta'aitacü Qesusi mümierienicü. ²¹ Hicü müpaü tinivarutahüave cuvexunaruri, 'Ime yuhutame que mü'ane püxenaque nemüxexünirienicü. Müme müpaü mepaitücatei, Vaxavaxi queneuxüna. ²² Piratu tivacühüave, Mericüte, queri ne'iyurieni Qesusi 'icü Cürisitu müterüvarüva. Yunaitü mete'icühüave, Curuxisie que'umierieni. ²³ 'Iya tivarahüave, Titayaricuta, queri tiuyuri 'axa tiuyuri. Müme cuini mieme meniutihivatücüne müpaü me'utiyuatü, Curuxisie que'umierienicü.

²⁴ Piratu tiuxeyiaca que mütiyutexienecai, masi cuini mieme que memüteyuxamuriätüvecäi, ha niuta'aita, niucamaimani teüteri vahüxie müpaü 'utaitü, Ne nepü'itiya, nehésie pücarahüivani 'icü xuriyayacü, xeme püta xehésie pürahüiyani. ²⁵ Yunaitü teüteri müpaü metenitahüave, Xuriyayacü tahésie querahüivani, tatüriyama vahésieta. ²⁶ Hicü nivaruxünirieni Vaxavaxi. Tiuta'aitaca Qesusi mücuveyaxüanicü, niyetuani curuxisie mümierenicü.

²⁷ Mericüsü cuvexunarurisüa miemete cuyaxi parasiyusie meheivitüca Qesusi cuyaxi vaquita, menivaruta'inieni cuyaxi mana memayetecai yunaime. ²⁸ Me'itiquemaripieca, cuya 'ücarieya mütaüraüye menenacuvirieni. ²⁹ Xuya mumayari me'utasaca mu'uyasie menenutimanirieni, haca 'isüyari menicueitüani serietana. Hüxiena metitunuma'utü meninanaimacaitüni müpaü me'utiyuatü, Que 'acu Huriyusixi tiva'aitüvame. ³⁰ Me'i'aüsicavieca, haca meninavairieni, cümana mu'uyasie menicuvayacaitüni. ³¹ Me'inanaimaca meninavairieni 'ücar, menitiquemaritüani 'ixuriquieyacü. Mana meneihana curuxisie mümierenicü.

Qesusi que mütiümierie curuxisie

(Maricuxi 15:21-32; Rucaxi 23:26-43; Vani 19:17-27)

³² Mericüsü mana me'uyehütü menitaxeiya Sirenetanaca Simuni titevacame. Mecaniviya menütüquirienicü curuxieya.

³³ Curucuta mütiuyetevásie meniu'axüani, taniuquicü Müqui Mu'uya Manuca mütiuyetevásie. ³⁴ Mana meni'itüani vinu masina siürica nücame meuyuyehüacacü. He'inüataca püca'i'imücücai.

³⁵ Curuxisie me'icavieca cuyaxi meniyuta'iva que memüteheitahuriexüaniquecaicü 'ixuriquieya. ³⁶ Mana mecatetü meni'üviyacaitüni. ³⁷ Mu'uya heima meneivera xapa, que mütiutaxanesie re'ucame, 'ICÜ QESUSI CANIHÜCÜTÜNI HURIYUSIXI MÜTIVA'AITÜVAME, 'anuyüneme.

³⁸ Mericüsü 'auriena menivarutivütüani tenavayamete yuhutame curuxisie, serietana xeime 'utatana xeime. ³⁹ Hicü müme memanuyecücaai 'axa metenicühüavecaitüni yumu'u me'utisiquetü ⁴⁰ müpaü me'utiyuatü, Cari 'ecü pepica'unaquecai tuqui, haica tucari 'anayeyayu pepenuquitüaniqueca. Parasü, queneu'atavicueisitüa xüca Cacaüyari penu'ayatüni. Curuxisie quenacaye'a.

⁴¹ Müpaüta mara'acate memühürütüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai 'uquiravesixi vahamatü me'inanaimatü yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni, ⁴² Hipame niu nivatavicueisitüvacaitüni, pücaüve müyutavicueisitüanicü yücümana. Cari 'Ixaherisixi catatini'aitüvametüni niu. Mericüte, hicü que'acayani

curuxisie, yuri temüteta'erienicü tame hesiena. ⁴³ Mücüsietü Cacaüyarisie yuri püti'eriecai, hicü xüca 'inaqui'erieca que'itavicueisitüani müpaü mainecaicü, Ne Cacaüyari necaninu'ayatüni. ⁴⁴ Tenavayameteta 'auriena curuxisie memuyevücai yaxaicüa 'axa metenicühüavecaitüni.

Quesusi que mütiyetua yu'iyari

(Maricuxi 15:33-41; Rucaxi 23:44-49; Vani 19:28-30)

⁴⁵ Mericüsü tuca niucuyüre naisarie mana cuiepa cüa caviecacuque niucuhecüare. ⁴⁶ Hicü cüa caviecacu Quesusi carima niutahiva müpaü 'utaitü, Heri, Heri, rama savacütani, taniuquicü Necacaüyari necacaüyari titayari penetiucu'eiri manuyüne. ⁴⁷ Hipatü müme muva memüti'ucai me'u'enanaca müpaü meniutiyuani, 'Eriyaxi niutahüave. ⁴⁸ Xevitü müme 'unausarümetü neyani, ha'iseveme 'acuetü nitihüniya vinu masinacü. Hacasie 'iqueca neitiserieni menu'ienicü. ⁴⁹ Hipatü müpaü meniutiyuani, 'Acuxisü tepütaneniereni, siparasü 'Eriyaxi xüca 'uhamieni 'itavicueisitüanique.

⁵⁰ Quesusi tavari carima 'utahivaca niyetuani yu'iyari. ⁵¹ Hicü 'ixuriqui 'emayesuicai meuvücai tuquita hixüata nisane heimana 'acayuaca. Cuie putayua, tetexi tiutitarixü. ⁵² Teuquiya nanutiyepietücani, yumüiretü Cacaüyari teüterimama memeucusixüa mepanucu'uitüarie. ⁵³ Teuquiyapa meheycüneca Cacaüyari quiecariena meneutahaxüani 'anucuquecu 'iya, yumüiretü mepüvaruxei.

⁵⁴ Hicü cuya mühüritüariecai hipatü hamatüana memi'üviyacai Quesusi quepaucua cuie memuxe 'uyuaneme memixe naitü que mütiuyü, cuini mieme menimamacaitüni müpaü me'utiyuatü, Yuricü 'icü Cacaüyari caninu'ayatücaitüni.

⁵⁵ Yumüiretüta 'ucari mana meniti'ucaitüni teva meta-nenieretü. Müme Quesusimatü menyecüne Carereyasie mete'iminique. ⁵⁶ Mariya Mararatanaca xevitüta Mariya Cacuvu Cuse müvavarusitücai, Severeu nivemama vavarusi hipatüta mana meniti'ucaitüni.

Quesusi que mütiucateuqui

(Maricuxi 15:42-47; Rucaxi 23:50-56; Vani 19:38-42)

⁵⁷ Mericüsü 'acayunirümeccacu, tevi mana ninuani xicutütü 'Arimateya quiecametütü Cuse titevatü mütiyü'üquitüvametücai Quesusisüa mieme. ⁵⁸ Piratusüa nuaca nitavavirieni Quesusi caxarieya. Hicü Piratu müpaü pütü'aitaxü müyetuiriyarienicü. ⁵⁹ Hicü Quesusi caxarieya necueni nita'eima rinu 'ixuriquiyaricü 'itiyacamecü. ⁶⁰ Yuteuquiyapa neitateni mühecuacaisie meripai mütiuta'aitacai müvaye'inierienicü 'aitüa. Tete 'amünena 'acacurupaca teuquiya heunaca, neyani. ⁶¹ Mana

meniucateitüni Mariya Mararatanaca xevitü Mariyamatü teuquiya hüxie.

Cuyaxi que memüte'i'üviyacai teuquiya

⁶² Mericüsü 'uxa'arieca, Pienixi 'utaxücu, mara'acate memühüritüariecai Pareseusixi vahamatü meniuyu-cuxeürieni Piratusüa ⁶³ müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame tame tepe'eriva 'iya tiyu'irüviyame que mainecai 'ayeyuritü cuxi, Haica tucari 'aye'ayu nepanucuqeni 'utaitü. ⁶⁴ 'Ayumieme quetineuta'aita teuquiya mü'üviyarienicü hairieca tixüyuque, capa teyü'üquitüvamete yüvicüta me'axüame me'inavanicü, müpaü capa meteverutahüavecü teüteri, Müquite vasata panucuque. Xüca müpaü meteyurienique, 'imatüriece mieme 'irüinari pe'ivaniqueyu meripai mieme. ⁶⁵ Piratu müpaü tinivacühüaveni, Xemesietü cuyaxi xequenivaranuvitüqui. Xequenehu xequene'üviyani que xemüteyüvave. ⁶⁶ Müme mehecüneca meni'üviyacaitüni teuquiya. Cuyaxi menivaruhüritüani, tetesie teuquiya meniu'inüaritüani yuseyucü.

28

Que müranucuquetüarie 'umieriecu

(*Maricuxi 16:1-8; Rucaxi 24:1-12; Vani 20:1-10*)

¹ Mericüsü 'uxiipiya tucari 'utaxücu semana mexüacame tucarisie yuimuana Mariya Mararatanaca xevitü Mariyamatü mana meniu'axüani me'ixeiyaque teuquiya. ² Hicü cuie carima niutayüani. Taheima nacaneni Ti'aitame tupirieya. Nuaca, heicurupaca tete, hesiena nayerüni. ³ Merücariyapaü pütüyuxexeyacai, 'ixuriquiteya pütuxacai 'üvipaü. ⁴ Me'imacatü tehüvemete cuyaxi meputiyüyüacacai, müquite vahepaü me'ananetü menacüne. ⁵ Hicü niuqui tuayame müpaü tinivarutahüave 'ucari, Xepücaheumamaca xeme. Ne müpaü nepütimate xemicuvautüve Qesusi curuxisie memerie. ⁶ 'Üva pücayecaca. Panucuquetüarie que mainecai. Xequenacüni xequeneu'ixüari haque matequi. ⁷ Hicü cuitü xequenehu, müpaü xequetenivaretahüavi teyü'üquitüvametemama müquite vasata manucuquetüariecü, müxe'anuhaitüiyacü Carereyasiepai. Mana xecaneixeyiacuni. Camü yanepütixe'utahüavixüri. ⁸ Cuitü teuquiyapa meheycüneca memamatü cui meyutemamavietü meniutanausaxüani memütevataxatüanicü teyü'üquitüvametemama. ⁹ Hicü mana me'uhucacu Qesusi nivaranucunaque müpaü 'utaitü, 'Aixüa 'acu. Müme hetüana me'utihüxima'uca menimayüani quetayasie, nenevieri menipitüani. ¹⁰ Hicü müpaü tinivacühüaveni Qesusi, Xepücaheumamaca. Xequenehu,

xequetenivaretaxatüa ne'ivama Carereyapai memüyehücü. Mana mepünesihexeiya.

Cuyaxi que memütevarutahüavixü mara'acate memühürütüariecai

¹¹ Mericüsü 'ucari me'uhucacu, cuyaxi hipatü quiecarisie menecünetä. Naitü que müreyü metenivarutaxatüani mara'acate memühürütüariecai. ¹² Hicü 'uquiravesixi vahamatü me'uyucuxeürieca me'uyu'enieca yunaitü, tumini vaüca menivaru'ütüani cuyaxi ¹³ müpaü me'utiyuatü, Xeme müpaü xequeneutiyuaneni, Teyü'üquitüvametemama meniu'axüani, mepinava mexi tecusucäi. ¹⁴ Xüca cuvexunaruri tiutamarieni, tame 'aixüa tepiyurieni xehesie mücarahüiyanicü. ¹⁵ Müme tumini me'utanaqui'erieca yamepüteyuriecai que memüte'utahüavarie. Müpaü pürecuxaxasiva Huriyusixi vasata hicüque.

Quesusi que mütivaruhürütüa nü'arisixi

(Maricuxi 16:14-18; Rucaxi 24:36-49; Vani 20:19-23)

¹⁶ Hicü teyü'üquitüvamete Tamamata Heimana Xevitü Carereya menecüne mücü yemurisiepai Quesusi que mütivarehüavecai memüyehücü. ¹⁷ Me'ixeyatü nenevieri mecanipitüacaitüni, hipatüsietü müme 'asimepücatemaicai xüca yuritücaitüni me xüca catixaütüni. ¹⁸ Hicü Quesusi 'aura niuyani, tinivarutaxatüani müpaü 'utaitü, Naimecü heiserie nepexeiya taheima cuiepata. ¹⁹ 'Ayumieme xequeneutayeixüa, teyü'üquitüvamete xequenivarayeitüa yunaima nuivarite, xevaca'üyatü ta'uquiyarisüa nu'ayasüa 'Iyari Mütiyupatasüa memümiemetetünicü, ²⁰ xeteva'üquitüatü yamemütecahunicü nai que nemütixe'u'aitüa. Camüsü, nesietü tuçaricü xehamatü nepuyeicani mexi cataparive. Müpaü xeicüa cani'aneni.

MARICUXI Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Ti'üyame Vani que müticuxatacai

(Mateu 3:1-12; Rucaxi 3:1-9, 15-17; Vani 1:19-28)

¹ Niuqui 'aixüa manuyüne Qesusi Cürisitu Cacaüyari münu'aya hepaüsita, 'ipaü tiniusutüarieni. ² Quisariyaxi Cacaüyarisüa mieme mütxaxatametücai xapayasie, müpaü catine'uca,

Camü, nenuqui tuayame necananunü'amücü meri.

Mücü 'aixüa caniyuriemücü 'ahuye pecanuavecacu.

³ Macumavesie xevitü nahivani,

Xequeneha'arütüaca Ti'aitame huyeya, 'utaitü,

Xequeneutixeurariya huyeteya, 'utaitü.

⁴ Que müre'uxa, Vani macumavesie tine'üyanecaitüni, müpaü ticuxatatü, memütehayevecü 'axa memüteyuricaicü, mücücü memüteheuyehüviyarienicü, 'arique memüca'üyarienicü.

⁵ Yunaitü Cureya cuieyarisie quiecatari, yunaitü Querusareme quiecatarita, meneyecüne me'ixeyacutü. Nivareca'üyacaitüni yunaime Curutani hatuxamesie, meyuhecüatacacu 'axa que memüte'uyuri.

⁶ Mücü Vani cameyu huxariyari cananacatücücaitüni, navi hüyameyaricü nayühücaitüni. Tüpuxi nivacuacaitüni, yeuta mieme xiete ni'iecaitüni. ⁷ Que müticuxatacai, müpaü nainecaitüni, Xevitü 'ucanamieni ne'utüma. 'Iya yemecü canive'emetüni, ne pücatixaü. Ne 'aixüa nepüca'ane nehiesie müтинаquenicü ni nemiparevienicü. ⁸ Nesüari necanixe'üyaneni hacü. Mücü canixeca'üyamücü 'Iyari Mütiyupatacä.

Qesusi que mütiuca'üyarie

(Mateu 3:13-17; Rucaxi 3:21-22)

⁹ Mericüsü, 'ana caninuani Qesusi, Nasareti heyeyaca Carereya cuieyarisie. Vani canica'üya Curutani hatuxamesie. ¹⁰ Hicü Qesusi hapa 'anatiyeiximetü, muyuavi niuxeiya 'anacayepierümeme. Canixeiya 'Iyari 'acamieme para hesiena müyuhayevecü, cucurupaü 'anetü. ¹¹ Xevitüta niutaniuni taheima, müpaü 'utaitü, 'Ecü pecaninenivetüni, necamani-naqui'erieca. 'Acümana neninetemavieca.

Qesusi que mütiuta'inüasie

(Mateu 4:1-11; Rucaxi 4:1-13)

¹² Hicü 'Iyari neinü'ani macumavesie. ¹³ Mana niuyeica-caitüni huta teviyari tucari. Cauyumarie ni'inüatanecaitüni.

Yeutari memüvaxuave niuyeicacaitüni Qesusi. Cacaüyari tupirisiximama menipareviecaitüni.

Qesusi que mütsütüa ti'uximayatü Carereya cuieyarisie
(Mateu 4:12-17; Rucaxi 4:14-15)

¹⁴ Mericüsü, Vani 'anutahüiyacu, Qesusi caninuani Carereya cuieyarisie, niuqui cuxatatü 'aixüa manuyüne, que mütiyüni Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü, ¹⁵ ya'utaitü, Tucari canaye'aniri. Hicürixüa Cacaüyari cuitü canisütüamücü 'ena ti'aitatü. Xequeteneuhayeva que xemüteyuriecäi, niuqui 'aixüa manuyünesie yuri xequeteneuta'eri.

Qesusi que müttivaruta'ini hesiena memüteviyanicü
quesüteveyamete yunaucame

(Mateu 4:18-22; Rucaxi 5:1-11)

¹⁶ Mericüsü, haracuna tesita 'uyemietü Carereya cuieyarisie, canivaruxeiya Simuni 'Atüreximame yu'ivamacame. 'Emeneitavivivacaitüni vipi haracunasie, memüquesüteveyametetücaicü müme. ¹⁷ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Cümü, nehésie xequeteneviyani. Teüteri xevacuxexeürivame nenixe'ayeitüamücü, quesüte xemütevaruxexeürivapaü hicü. ¹⁸ Yapaucua yuvipi me'ucu'eirieca, hesiena meteniuviya.

¹⁹ Hicü 'esiva 'umapai 'uyemietü nivaruxeiya Cacuvu Vanimame yu'ivamacame, Severeu nivemama. Müme canuvasie meniyetecaitüni yuvipi memanesiquitüatü. ²⁰ 'Iya nivaruta'inieni hesiena memüteviyanicü. Yuquemasi Severeu me'ucu'eirieca canuvasie yecäime, te'ivamete vahamame, Qesusiasie meteniuviya.

Cacaüyari müca'itiya que mütinücai tevi
(Rucaxi 4:31-37)

²¹ Mericüsü Caperünaume meneta'axüani. Hicü cuitüva 'uxipiya tucarisie, Huriyusixi vatuquita heutahaca, tini'üquitacaitüni. ²² Menihüxiyacaitüni tita müti'üquitacai hepaüsita. Que mü'ane heiserie mexeyapaü tinivaru'üquitüvacaitüni, que memücate'üquitacai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai. ²³ Mericüsü heutahacu, yapaucua tevi caneutahani vatuquita cacaüyari müca'itiya minücai. 'Iya niutahiva ²⁴ müpaü 'utaitü, 'Ai, que petati'uximatüani, Qesusi Nasaretitanaca 'acu. Petasiheuyehüanique petinua. Ne nepümasimate que pemüpaicü. Que mü'ane Cacaüyarisie mieme mupasie, 'ecü pecanihücütüni, tinitahüave. ²⁵ Qesusi nita'imaiya, müpaü ticühüavetü, Cayuvatü 'aixüa, queneuxüna. ²⁶ Hicü mücü cacaüyari müca'itiya, tevi nütü, carima 'utahivatü, nixüna. ²⁷ Yunaitü menihüxiyani. 'Ayumieme niuqui

meniutixüatüatücüne müpaü me'utiyuatü, Titari 'icü. Que titita 'icü 'üquisica mühecua. Camü heiserie hexeyatü tiniva'aitüaca 'asita cacaüyarixi memüca'itiyatüca, müme meni'enieni. ²⁸ Hicü cuitüva naisarie Carereya cuieyarisie tiniutamariva que mütiuyuri.

Quesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya
(Mateu 8:14-15; Rucaxi 4:38-39)

²⁹ Mericüsü tuquita me'ayenexüaca, Simuni 'Atürexixi vaquie menecüne, Vani Cacuvu yunaitü. ³⁰ Simuni varücaüya mana niucateitüni hüiyatü. Cuitüva metenitaxatüani Quesusi que mü'anecai. ³¹ Hicü 'aura 'ayaca, mamaya 'uviyaca, nenucuhana. Yapaucua cahüiyatü nayani 'uca, tinivarumini.

'Acayunecu, yumüiretü que memüte'anayexüriya
(Mateu 8:16-17; Rucaxi 4:40-41)

³² Hicü taicai 'acayunecu, meni'atüirieni tecuicucate yunaima, müme meta cacaüyarixi memüvaviyacai. ³³ Yunaitü quiecatari meniycuxëurieni quitenie hüxie. ³⁴ Yumüireme nivaranyexürieni cui memüyüacai müireme cuiniyacü. Cacaüyarixita nivarayenü'axüani yuvaücavame. Pücavapitüacai cacaüyarixi memütiniunicü, müme memimaicaicü.

Quesusi que müticuyeicacai Carereya cuieyarisie ticuxatatü
(Rucaxi 4:42-44)

³⁵ Hicü 'uxa'arieca ximeri meri 'acuxi yüvicüta nanucuqeni. Quita vayeyaca, neyani macumavesiepai. Mana niuyutanenevieni. ³⁶ Hicü Simuni, hipatüta hamatüana memü'uvacai menenucuyeique Quesusi. ³⁷ Me'itaxeyaca müpaü metenitahüave, Yunaitü mepümasicuvautüve. ³⁸ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Cümüsüari 'uma püta tepüyehu. Hipame quiecaritiesie tepütayeixüani, nemütivaretaxatüanicü manarita. 'Ayumieme necaneyeyani. ³⁹ Hicü mana niuyeicacaitüni, ticuxatatü vatuquiteta naisarie Carereyasie, varayenü'avatü cacaüyarixi.

Quesusi que mürenayehüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai
(Mateu 8:1-4; Rucaxi 5:12-16)

⁴⁰ Mericüsü xevitü cuiniyacü müca'itiyacai caninuani hesüana, cui 'ivavirietü. 'Utitunumaveca hüxiena, müpaü tinitahüave, Xüca pe'avaüriyani, 'ecü pecaniyüveni pemünesi'itieni. ⁴¹ Quesusi 'inenimayatü yumama niutasera. Nimayüani müpaü ticühüavetü, Nesüari nepünevaüriya. Pecaniu'itiyaniri. ⁴² Müpaü titahüavecu yapaucua peunua cuiniya. Tevi 'itiyatü nayani. ⁴³ Cuini mieme 'ihüritüatü, Quesusi neinü'ani cuitüva, ⁴⁴ müpaü ticühüavetü, Amarima 'aixüa, xeimetüme pemücaraxaxatüvani havaicü. Mara'acamesüa quenemie püta. Quene'axeiyänüa.

Pemanayevecü, quenanutimava que müre'aitaxü Muisexi yapemütivatahecüatüanicü. ⁴⁵ Mücü masi mana heyaca yatiniutixatätüyani vaücava. Naisarie tinicuxatacaitüni que mütiyü. 'Ayumieme Qesusi püca'yüvecai quiecarisie me'axeni yuhécüatatü, masi yeuta necateitüni macumavesie. Hesüana meni'axecaitüni naisarie quiecatari.

2

Qesusi que mürenayehüa huriecame

(Mateu 9:1-8; Rucaxi 5:17-26)

¹ Mericüsü yapaümexa tucari 'anucayacu, hutarieca caninuani Caperünaumesie. Catiniutamariva quename quita hayecatei. ² Yümüiretü cuitü meniyucuxeürieni. Memüyümüirecaicü, ni quitenie hüxie mepücatenaquecai. Mücü tinivacüxaxatüvacaitüni niuqui. ³ Hicü hipatü huriecame meni'atüirieni, yunaucatü mehecuetü. ⁴ Hura me'ecuenique meniyutatexieni teüteri memüyümüirecaicü. 'Ayumieme Qesusi manucatei qui heima püta mecaneitiyepieni. Me'ivati'ineca 'ixumari muva meneicatuani huriecame, 'itarisie 'acaime. ⁵ Qesusi varuxeiyaca yuri que memüte'eriecai, müpaü tinitahüave huriecame, Nenive, pepüreuyehüviyarie 'axa pemütüyuricü. ⁶ Hicü hipatü 'inüaricü memüte'üquitametücai muva mecanayetecaitüni. Yu'iyarisie müpaü metenyücühüavecaitüni, ⁷ Titayaricuta müya ticühüave icü. Pisevixima Cacaüyari müpaü 'axa 'utaitü. Quepainetü püyüve müreiyehüvirieni tevi 'axa tiyurieyu. Xevitüxa xeicüa caniyüveni Cacaüyaritütü. ⁸ Qesusi yu'iyarisie timaitü müya memütüyücühüavecaicü, müpaü tinivarutahüave, Titayari müya xeteyücühüave yu'iyarisie. ⁹ Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütitahüave muhurie, Pepüreuyehüviyarie 'axa pemütüyuricü. Caticuanive masi müpaü mütitahüave, Quenanucuquexi, 'a'itari quenanucucue'i, quenecuyeicani. ¹⁰ Paraque müpaü xemütehetimanicü Yuri Tevi netitevatü heiserie nemexeiyacü cuiepa, nemütivareuyehüvirienicü 'axa meteyurieyu, müpaü tinitahüave huriecame, ¹¹ 'Ecü nepümarahüave, quenanucuquexi, 'a'itari quenanucucue'i, 'aquie quenemie. ¹² Hicü nanucuqueni. Yu'itari 'anucucueca neyani yunaimé vahüxie. 'Ayumieme yunaitü menihüxiyani. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita, müpaü me'utiyuatü, Hasuacu tepücanenierivave 'ipaü tiyüaneme.

Que mütita'ini Revi hesiena mütiviyanicü

(Mateu 9:9-13; Rucaxi 5:27-32)

¹³ Mericüsü tavari haracuna tesita neyani Qesusi. Teüteri yunaitü hesüana meni'axecaitüni. Mücü tiniva'üquitüacaitüni. ¹⁴ Hicü mana 'uyemietü nixeiya Revi 'Aripeu münu'ayatücai

teüteri memüte'ayutituayasie 'acaime. Müpaü tinitahüave, Neshie quetineviyani. Revi 'anucuqueca hesiena tiniuviya.

¹⁵ Mericüsü ticuacacu Quesusi Revi quita, yuvaücavatü cuviyexunusie mieme memüteyetuririarie, hipatüta 'axa teyuruvamete metenicuacaitüni Qesusimatü teyü'üquitüvametemama vahamatü. Meniyümüirecaitüni memiveiyacai. ¹⁶ Hicüsüari hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai, müme Pareseusixi vahesie memüteviyacai, müme me'ixeyaca ticuacame 'axa teyuruvamete vahamame müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiryari vahamame, müpaü metenivarutahüave teyü'üquitüvametemama, Neuxei, püticia'a püti'ie müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiryari vahamatü, 'axa teyuruvamete vahamatü. ¹⁷ Quesusi varu'enieca müpaü tinivarutahüave, Müme 'aixüa memüteheuerie tiyu'uhayemavame mepücaheuyehüva. Müme memütecucuye püta mepeiyehüva. Nesü que nemütinua, nepücanua nemüvata'inienicü müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique nepunua, memütehayevacü 'axa memüteyuriecacü.

*Que memüte'ita'ivaviyaxü haquiya hepaüsita
(Mateu 9:14-17; Rucaxi 5:33-39)*

¹⁸ Mericüsü Vani teyü'üquitüvametemama, Pareseusixi yunaitü 'icuai meniyuhaquiecaitüni heiva. Hipatü me'u'axüaca, müpaü metenita'ivaviya, Titayari Vani teyü'üquitüvametemama, teyü'üquitüvamete Pareseusixi vahesüa memümiemete titayari meteyuhaquie, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mecayuhaquiecacu. ¹⁹ Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Que meteyüvave memüyuhaquieca neneüqueme cupaniyerumama, neneüqueme mexi vahamatü 'a'uca. Mexi neneüqueme vasata 'uca, mecapyüvave memüyuhaquieca. ²⁰ Tucari naye'amücü quepaucua neneüqueme müthanieni vasata. 'Ana meniyuhaquiecuni, 'iya tucari 'aye'ayu.

²¹ Tevi 'ixuriqui mücayutatutuvecü püca'imatesiquitüani 'ixuriqui cui müye'i. Mesü xüca müpaü tiyurienique, manesiqui hecuametütü müye'i pütahanaqueyu, sanimeyari masi 'axa 'anetü nayaniqueyu. ²² Tevi sixai müye'isie püca'icatuani vinu mücuanacü, mesü xüca müpaü tiyurienique, sixai nitananequeyu, vinu neyeveniqueyu sixaita. Vinu masi sixai hecuamesie canituarivani mücuanacü.

*Teyü'üquitüvamete que memüte'ivatihunaxüa türicu 'uxipiya tucarisie
(Mateu 12:1-8; Rucaxi 6:1-5)*

23 Mericüsü 'uxipiya tucarisie 'esipa niuyeicacaitüni, teyü'üquitüvametemamata yunaitü. Müme menisütüani me'icahurucatü müayeyari, mana me'u'uvatü. 24 Hicü Pareseusixi müpaü metenitahüave, Neuxei, titayaricuta müpaü meteyurie que mücatitauniva 'uxipiya tucarisie. 25 Quesusi müpaü tinivarutahüave, Hasuacu xecate'ititerüvavave que mütiuyuri Raviri, heiyehüatü heuhacamütü, müme hamatüana memü'uvacaita meheuhacacuicucacu. 26 'Iya Cacaüyari quita neutahani quepaucua 'Aviyatari mühüritüariecai mara'acate vahepaüsita. Pa Cacaüyari huxie mamanari niuticuani. Mara'acate xEICÜA heiserie mepexeiya memiticuanicü mücü pa, hipatü heiserie mepücahexeiya. Müme hamatüana memü'uvacai tinivaruminita Raviri.

27 Müpaüta tinivarutahüave Quesusi, 'Uxipiya tucari caniuti'usieni teüteri vahesie mieme. Teüteri que memüte'uveviya, 'uxipiya tucarisie mieme xEICÜA mepüca'utiveviya. 28 'Ayumieme Yuri Tevi que nemütiteva, 'uxipiya tucari hepaüsitata necatini'aitani.

3

Tevi mümamavaquicai

(Mateu 12:9-14; Rucaxi 6:6-11)

1 Mericüsü tafari tuquita neutahani. Tevi mümamavaquicai muva nayecateitüni. 2 Müme menihupiecaitüni, Capenayehüani 'uxipiya tucarisie meteyücühüavetü, me'ixanetacutü. 3 Hicü Quesusi müpaü tinitahüave tevi mümamavaquicai, Quenanucuquexi, hixüapa queneutaquexi. 4 Müpaü tinivaruta'ivaviya Quesusi, 'Uxipiya tucarisie tipitüarie 'aixüa mütiyurienicü, püpütüarie nusu 'axa mütiyurienicü. Tipitüarie mütiyutavicueisitüanicü, püpütüarie nusu mütiyumienicü. Mümesü cayuvatü meniumacaitüni. 5 Hicü yuhaxüama varuxeyaca, yuhiverietü memüsese'icaicü yu'iyarisie, müpaü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. 'Iya nitasera, 'aixüa 'anetü nayani. 6 Hicü Pareseusixi mevayecüneca, müme Herurexisie memüteviyacai vahamatü meniuyuenieni hepaüsitana, que memüte'imieniquecai.

Teüteri que memüteyucuxeürie haracuna tesita

7 Hicü Quesusi teyü'üquitüvametemama yunaitü haracunapai menecüne. Yumüiretü teüteri meniveiyacaitüni Carereyatari, Cureyatari, 8 Querusaremetari, 'Irumeyatari, Curutani 'anutaüyetari, Tiru 'aurie Siruni 'aurie quiecatari. Yuvaücavatü me'u'enanaca nai que mütiyurienecai, hesüana mecaniu'axüani. 9 Hicü nivaruta'aitüani teyü'üquitüvamete hura memehanacü canuva hesiena mieme, capa me'isaipünacü, memüyumüirecaicü teüteri. 10 Yumüireme

nivaranayexürüvacaitüni. 'Ayumieme yunaitü cuiniya memexeiyacai mesaipünetü hesüana meni'axecaitüni me'imayüanique. 'Ayumieme canuva niuta'aita. ¹¹ Cacaüyarixi memüca'itiyatüca me'ixeyatü, hüksiena meniucaxürüvecaitüni, müpaü mete'uhivatü, 'Ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni. ¹² 'Iya heiseriemecü nivahürütüacaitüni memüca'ihecüatanicü que müpaicütücai.

Tamamata heimana yuhutame que müttivaranuyexei nü'arisixi (Mateu 10:1-4; Rucaxi 6:12-16)

¹³ Hicü neutiylene hürisie. Müme müvaranuyexei nivaruta'inieni hesiena memüteviyanicü. Me'ayecüneca teüteri vasata, hesiena meteniuyiya. ¹⁴ Tamamata heimana yuhutame nivaranuyeteüxüa. 'Arique nivatanü'axüaniqueacaitüni memütecuxatanicü, hamatüana memü'uvanicü, ¹⁵ heiserie niva-pitüaniqueacaitüni memüvaranayexürüvanicü tecuicucate, memüvarayenü'axüanicüta cacaüyarixi 'axa memü'anene. ¹⁶ Simuni püxevitütücai, Qesusi mitaterüvaxü Pecuru, ¹⁷ hipatüta, Cacuvu Severeu nu'aya, Vani Cacuvu 'ivaya, Qesusi müttivarutaterüvaxü Puhanerüquesi, taniuquicü Türrarücamete paine, ¹⁸ 'Atürexü, Piripe, Parüturume, Mateu, Tumaxi, Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Tareu, Simuni mücananisitatücai, ¹⁹ Cura 'Isicariutitanaca 'arique Qesusi müyetua.

Que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima 'Iyari Mütiyupata (Mateu 12:22-32; Rucaxi 11:14-23; 12:10)

Hicü quita meneutahaxüani. ²⁰ Tavari yuvaücavatü teüteri me'u'axüacu müme mepüyutatexie metecuanique. ²¹ Hicü maremama me'u'enanaca, meniu'axüani memenuhanacü. Müpaü meteniyücühüavecaitüni, 'Asipücatimate que mütiyuriene.

²² Mücü meta, hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Querusaremesie memeyecü, müpaü meniutiyuanecaitüni, Peheresepuri pinü'ü. Cacaüyarixi 'axa memü'anene va'uquiyarisie müttivayacü, 'ayumieme püvarayenü'a cacaüyarixi, meniutiyuanecaitüni. ²³ Hicüsüari yu'aurie varutacuevieca, 'üxasicü müpaü tinivaruta'üquitüani, Cauyumarie que tiyüve mayuyenü'anicü yücümana. ²⁴ Yaxeicüata, xeime cuieyarisie quiecatari xüca hixüata meyusana, xüca me'ayuca'unieca, mücü vacuviyexunu püca'yüveni 'emüreutevinicü. ²⁵ Xeime quie miemete hixüata xüca meyusana, xüca me'ayuca'unieca, mepüca'yüveni 'ememüteheutevinicü. ²⁶ Cauyumarie xüca yuca'unarümenique, türücariyaya hixüata xüca yusanaque, 'emüreutevinicü püca'yüveniqueyu. Pütaxüximeniqueyu püta.

²⁷ Tevi pücaýüve meutahanicü mütürücaýe quita, piniteya mütinavanicü, me xüca ca'ihüanique mütürücaýe meri. 'Thüame, pütinavani tita mütixuave quítana.

²⁸ 'Icú niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, naim'e 'axa memüteyurie teüteri, mepüýüvave memüteheuyehüviyarienicü, naim'e 'axa memutiyuane. ²⁹ Masi que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima Cacaüyari 'Iyarieya Mütiyupata, mücü hasuacu pücareuyehüviyarieni mücücü. Hesiena masi catiniuhüivani, yuheyemecü 'emuvecü tita 'axa mütiuyuri. ³⁰ 'Ipaü niutayüni, müme müpaü memutiyanecaicü, Cacaüyari müca'itiya ninüca.

Quesusi 'ivamama varusieya

(Mateu 12:46-50; Rucaxi 8:19-21)

³¹ Hicü varusieya 'ivamama yunaitü mecaniu'axüani. Tacua meti'utü metenitanü'airieni yu'aurie me'icuevietü. ³² Teüteri yumüiretü menayetecaitüni hamatüana. Müpaü metenitahüave, Neuxei, 'avarusi 'a'ivama mepümasiha'ivava tacuapaitü. ³³ Mücü müpaü tinivarutahüave, Quehateri nevarusi ne'ivama. ³⁴ Varanuxeiyatüyaca 'auriena mematecai, müpaü niutayüni, Camü nevarusi ne'ivama. ³⁵ Que mü'ane yamütiyuriene que mütinaque Cacaüyari, mücü canine'ivatüni caninevarusitüni.

4

'Imüari 'ivivame 'üxasi hepaüsita que mütimasiücü

(Mateu 13:1-9; Rucaxi 8:4-8)

¹ Mericüsü tavari haracuna tesita tiniuti'üquita. Hesüana meniycuxeürieni yuvaücavatü teüteri. 'Ayumieme canuvasie nacayerüni hapa yecaimesie. Yunaitü teüteri cuiepa püta meniti'ucaitüni ha tesita. ² Mana vaüca tiniva'üquitüacaitüni 'üxasi hepaüsita. Hicü ti'üquitatü müpaü tinivarutahüave, ³ Xequene'enanaca. Camüsü, 'ivivame neyani. ⁴ Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huyeta niucaxürieni. Viqixi meniucaxürieni meniticuani. ⁵ Hipatüta macutetexiyasie niucaxürieni, vaüca müca'acucueyasie. Cuitüva niutineni, cuie 'emücasuicaicü. ⁶ Hicü quepaucua tau mane nicuini, niutivani mücahananatücateicü. ⁷ Hipatüta xuya 'imüariyarisata niucaxürieni. Xuya niutivere, heimana niuyecüne. 'Imüari cacaniutixuavere. ⁸ Hipatüta cuie 'aixüa müracu'anesie niucaxürieni. 'Utinexüaca 'utivavereca, niutixuavere. Hipatü xei teviyari heimana tamamata nayani, hipatüta haica teviyari ratüa, hipatüta xei sienituyari ratüa. ⁹ Müpaüta niutayüni, Xaütünetü mu'enaxü que'u'ena.

Titayari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü müti'üquitacai

(Mateu 13:10-17; Rucaxi 8:9-10)

10 Hicü yühücate metitetü, müme 'auriena memütitecai, Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü menita'ivaviya 'üxasi hepaüsita que müti'üquitacai. 11 Müpaü tinivarutahüave Quesusi, Xeme xecaniupitüarieni tita mütiuti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Hipatü tacua memütitei püta, naimecü 'üxasi hepaüsita xeicüa mecaniupitüarieni 'utüarica manuyünepaü, para memüca'ixeiyacü, sepa yemecü memütanenierenique, para 'asimemücatehetimanicü, sepa yemecü memü'enanacaque, 12 capa ta'aurie me'axürienicü Cacaüyarisie meteviyaque, capa meteheuyehüviyarienicü.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica ti'ivivame hepaüsita (Mateu 13:18-23; Rucaxi 8:11-15)

13 Hicü müpaü tinivacühüaveni, Cari xeme 'icü 'üxasi hepaüsita xepüca'u'enana. Quetütüri xete'enanani naime 'üxasi hepaüsita. 14 'Ivivame ni'ivieneni niuqui. 15 Hipatü huyeta miemete mecanihümetüni haque niuqui muca'iviya. Quepaucua memi'enie, cuitüva Cauyumarie ni'axeni. Niuqui netücüni vahesüa muca'iviya. 16 Hipatüta yaxeicüa 'imüari mecanihümetüni macutetexiyasie memuca'iviya. Quepaucua niuqui memü'enie, yapaucua menitanaqui'erieni meyutemamavietü. 17 Yücümana mepücahananatüca, masi 'emepücateheutere. Quepaucua memü'uximatüarie quepaucua memutaveiyarie 'icü niuqui hepaüsita, yapaucua meniucunuitüarieni. 18 Hipatüri 'imüari menihümetüni xuya 'imüariyarisata memuca'iviya. Müme niuqui meniu'enieni, 19 masi mepüyuhiveritüa tita hicü mütimieme meha'erivatü, tuminicü meyutemamavietü mepüteyu'irüviya, hipameta vaücavame menihive'erieca. Mücücü niuqui niupünariexüani naisata. Cacanitixuavere. 20 Hipatü 'imüari mecanihümetüni cuie 'aixüa müracu'anesie memuca'iviya. Niuqui mecaniu'enieni, meniuyuvaüriya me'inaqui'erietü, mecanitixuxuavereni. Hipatü xei teviyari heimana tamamata menacüne, hipatüta haica teviyari menacüne, hipatüta xei sienituyari menacüne.

Tita müti'avie que mütihecüasieni (Rucaxi 8:16-18)

21 Hicü müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, Cüxeme que racueiya puticü manunamienicü, 'utatüa mutiquecanicü nusu. Vapai püta caraqueca. 22 Tita müti'avie, masiücütü mayanicü xeicüa 'apuve. Tita müranucaname, mühecüasienicü xeicüa 'apuve. 23 Xaütünetü mu'enaxü que'u'ena.

24 Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, Xequeneyu-cuerivayurieca tita xemüte'enie hepaüsita. Que xemüteva'inüasirie hipame, yaxeicüa xepüte'inüasiyarieni.

Hesiena payaxe, xeme xemü'enana xehesie mieme. ²⁵ Que mü'ane tixaütü mürexeiya, tavari cuxi pütimiquieni. Que mü'ane tixaütü mücarexeiya, sepa que mütitita müreixeiya pütinavaiyarieni.

Üxasi 'imüari hepaüsita, que mütiutineica

²⁶ Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, 'Ipaü catini'aneni Cacaüyari ti'aitametücacu. Camü tevi 'imüari niuta'ivieni cuiepa. ²⁷ Niucahupuni nanucuquecani tucaricü tucaricü. 'Imüari niutineicani niutivavereni, mücü 'asicatimaicacu que mütineica que mütiuvavere. ²⁸ Cuie yuxaüta pitinenetüva cüsunuyari meri, 'arique müayeyari, 'arique tacari. ²⁹ Ticuayu, 'ana türicu xicamete nivaranunü'amücü, 'isanari maye'acü.

Üxasi musitasa 'imüariyari hepaüsita

(Mateu 13:31-32; Rucaxi 13:18-19)

³⁰ Hicü müpaü niutayüni, Que te'utiyuaneni, titapaü ti'aneni Cacaüyari ti'aitametücacu. Que mü'ane 'üxasi hepaüsita tepihecüatani. ³¹ Musitasa 'imüariyariapaü cani'aneni. Cuiepa muca'iviva, xevitü 'imüari hepaüna 'anetü pücaxuave cuiepa 'esipepetü. ³² 'Uca'iviyaca caniutineicani. Tupiriya mutineica, xevitü hepaüna 'anetü pücaxuave 'epapatü. Mamateya neucunexüani 'etütütü. Taheima miemete viquixi mecaniyüvaveni memüyuti'ituatüanicü hesiena 'etüriyarisie.

Titayari Quesusi müti'üquitacai 'üxasi hepaüsita ticuxatatü

(Mateu 13:34-35)

³³ Vaüca 'üxasi hepaüsita ticuxatatü 'iyapaü 'aneneme tinivacuxaxatüvacaitüni niuqui, que memüteyüvavecai memi'enienicü. ³⁴ 'Üxasi hepaüsita caticuxatatü pücativacuxaxatüvacai. Teyü'üquitüvamete xEICÜA me'ayetetü yühücüate tinivarutahecüatüani naima.

Quesusi que mütinütüa 'eca vitari

(Mateu 8:23-27; Rucaxi 8:22-25)

³⁵ Hicü mücü tucarisie 'ucutaicarecu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Hicümüsütari 'anutaüye tepanucüne. ³⁶ Müme mevarucu'eirieca teüteri mana memüti'ucal, meneivitüni ca'anatiyeivecacu canuvasie meyetetü. Hipatüta canuvate menecüne hamatüana. ³⁷ Hicü yapaucua niucu'eca vaücava. Hamevari neucayeurivecaütüni canuvasie. Nitihüniyarümeccaitüni. ³⁸ Quesusi canuva cüsapa nacateitüni, muritarisie 'utimu'utü, cusutü. Menenutahütüani müpaü mete'icühüavetü, Ti'üquitame 'acu, pecareu'acuerivayurie temeuyeveximecü. ³⁹ Hicü 'anucuqueca nitatieni 'eca. Müpaü tinitahüave haracuna,

Cayuvatü 'aixüa, quetineuhayeva. 'Eca neunuani, niucuharuanare yemecü. ⁴⁰ Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Titayari xetemama. Quepaütütü yuri xecate'erie. ⁴¹ Müme masi cuini mieme meniutimamani. Müpaü meteniyutahüave, Quepaicüri pühücü 'icü. 'Asita 'ecatütü haracunatütü meni'enieca que mütiva'aitüa.

5

*Cacaüyarixi 'axa memü'anene que memüte'inücai
Cataratanaca
(Mateu 8:28-34; Rucaxi 8:26-39)*

¹ Mericüsü haracuna 'anutaüye meneta'axüani Cataratari vacuiepa. ² Canuvasie 'anatiyacu, yapaucua tevi cacaüyari müca'itiya minücai nenucunaque müquite vateuquiyapa 'ayeneca. ³ Mücü tevi vateuquiyapa necateitüni. Teüteri menitexiecaitüni me'ihüanique tepüacü. ⁴ Müixa nicuhüivacaitüni tepüacü yumamatesie yü'ücatesie, peru yumamacü tepüa nanutequecaitüni, yü'ücasie mieme nanuyequesinacaitüni. Xevitü hepaüna pücatürücaüyecai mimaxiutacü. ⁵ Tucaricü tucaricü teuquiyapa nicuyeicacaitüni ya hürisie, cuhivanetü, tetecü yucuxitequetü. ⁶ Hicü Qesusi 'uxeiyaca teva 'uyeicame, hepana niutanausa. Hüxiena niutitunumaqueni ⁷ carima 'utahivatü, müpaü 'utaitü, Que peneti'uximatüani, Qesusi 'acu Cacaüyari yunaima vaheima macave pemünu'aya. Nepümasivaviri yanetihüritüatü Cacaüyari, penücahürixüa 'axa nesi'uyurieni. Müpaü niutayüni ⁸ Qesusi müpaü mütitahüavixücü, 'Ecü cacaüyari pemüca'itiya, queneuxüna. ⁹ Hicü müpaü tinita'ivaviya, Que petiteva. Mücü müpaü tinitahüave, Cuyaxi Xei Vaxayari netinitevaca, temütamüirecü. ¹⁰ Vaücava vaüriyarica neyevaviriecaitüni Qesusi mücavaranuyenü'anicü mücü cuiepa. ¹¹ Mericüsü yemuritüa tuixuri metenicuacaitüni yuvaücavatü. ¹² Cacaüyarixi vaüriyarica meneyevaviriecaitüni yamete'icühüavetü, Tuixuri vahesüa quetanannunü'a temüvanünicü müme. ¹³ Hicü Qesusi nivarupitüani. Cacaüyarixi memüca'itiyatüca me'ixünaca tevi menivarutiviya tuixuri, 'esivatücacu huta miriyari meyupaümeme. Tuixuri yapaucua meniutanausa 'aita meneucayune. Hapa meneuxürieni, meniucuini haracunasie.

¹⁴ Hicü tuixuri vahüvemete meniyuta'una. Yameticux-atacaitüni quiecarü 'amüyevasie 'esimüyeyeusie. Teüteri menecüne mecunieretüvetü que mütiyyü. ¹⁵ Qesusi'süa me'u'axüaca menixeiya tevi cacaüyarixi meminücai, Xei Vaxayari memiviyacai. Menixeiya mana 'acaime,

heuquemarimacame, 'aixüa re'iyarime. Meniutimamani.
 16 Hicü müme memunenierixü metenivacuxaxatüvacaitüni
 que mu'itüarie tevi, que mütiuyü tuixuri vahepaüsita.
 17 Teüteri menisütüani vaüriyarica me'ipitüatü vacuiepa
 müyemiecü.

18 Hicü canuvasie cayerüximecacu Quesusi, 'iya tevi ca-
 caüyarixi meminücai vaüriyarica canipitüani hamatüana muye-
 icanicü. 19 Quesusiri püca'ipitüa. Müpaü püta tinitahüave,
 'Aque quenemie 'amarema vahesüa. Yaquetinivaretax-
 atüa vaüca que mütiuyuri Ti'aitame 'ahesie mieme, que
 matiunenimayataxü. 20 Mücü neyani. Tamamata Quiecarite
 müracutevasie nisütüani ticuxatatü vaüca que mütiuyuri Que-
 susi hesiena mieme. Yunaitü menihüxiyacaitüni.

*Cairu nu'aya que müranayehüiya, 'uca müticuyecai 'imayüacu
 Quesusi 'ixuriquieya*

(Mateu 9:18-26; Rucaxi 8:40-56)

21 Mericüsü hutarieca 'anutaüye 'anuyacu canuvasie,
 yuvaücatü teüteri meniyucuxeürieni 'auriena haracuna
 tesita 'uvecacu. 22 Mericüsü tuqui va'ü xevitü, Cairu titevatü,
 mana caninuani. Quesusi 'uxeiyaca niutihüximaqueni
 hüxiena. 23 Vaüriyarica canipitüani müpaü 'utaitü, Nenive
 pemüxime 'ucatütü. Quenemayüamie manayevenicü,
 'ayenieretü mayanicü. 24 Quesusi 'utümana neyani.

Mericüsü meniveiyacaitüni teüteri yumüiretü
 me'isaipünatü. 25 Hicü 'uca 'aniyueicacaitüni vasata
 tamamata heimana huta viyari müyuriecai ticuyetü xuriya
 'uhanisitüatü. 26 Vaüca tini'uxitüariecaitüni yumüireme
 teyu'uhayemavamete vahesüa 'axetü. Tita mürexeyacai nai
 tiniutixütüani tiyutuatü. Yutatexieca, cui niyüanecaitüni
 masi. 27 U'enaca que müticuxaxasivacai Quesusi hepaüsita,
 'utümana 'umietü teüteri vasata, Quesusi 'ixuriquieya
 niuamayüani, 28 müpaü tiyücühüavetü, 'Ixuriquieya xüca
 ne'umayüani xEICÜA, nenanayevemücü. 29 Mericüsü
 yapaucua xuriya peunua maneicacai. Yuvaiyarisie müpaü
 tiniuyumani mücü cuiniya meunuacü. 30 Hicü Quesusi
 yu'iyarisie retimaica yütürücariyacü mi'axixücü xeime,
 yapaucua ta'aurie 'aveca teüteri vasata müpaü niutayüni,
 Quepai ne'ixuriqui pumayüa. 31 Teyü'üquitüvametemama
 müpaü metenitahüave, Cari pevaxeyiatü teüteri naisata
 memasisaipünacacu, müya peraine, quepai pünesi'umayüa
 peraine. 32 'Iya nanieretüyani, que mü'ane miyuri xeiyaque.
 33 'Uca 'uyüyüacatü maricacü, timaitü que mütiuyü yuhesie,
 hüxiena ninuani. Mana 'utihüximaqueca, naime tiniutahecüata
 que mütiuyü, que mütivaiyacü. 34 Hicü müpaü tinitahüave,
 Nenive, yuri pemütiuta'ericü pepanayeve. 'Aiyarisie

peca'uximatüarietü quenemie, 'aixüa pereu'erietü 'uxa'atüni varie yapecatiucacucuetü.

³⁵ Hicü müpaü 'utainecacu cuxi, va'üsüa miemete meniu'axüani müpaü mete'icühüavetü, 'Aniveri pemü. Titayari peti'uximatüa cuxi ti'üquitame. ³⁶ Qesusi varu'enieca müpaü mete'icühüaveme, müpaü tinitahüave va'ü, Pepücaheumaca, yuri quetine'erieca xeicüa. ³⁷ Hicü teüteri pücarupitüa memenuveiyacü. Pecuru Cacuvu yu'ivamacame Vanimame xeicüa nivarupitüani. ³⁸ Hicü va'ü quie heta'aca meyuxamurietüveme nivaruxeiya me'utisuaname me'utihivame yumüireme. ³⁹ Muva heutahaca müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteyuxamurie xete'utisuana. Nunusi pücamüqui. Pucusu xeicüa. ⁴⁰ Müme mecaninanaimacaitüni. Hicü yunaima varayenü'aca, nunusi muyecasio nivareutavitüni cuesieya varusieya mümeta hamatüana memu'uvacai. ⁴¹ Hicü mamayasie tiviereca, müpaü tinitahüave yuniuquicü, Tarita cumi, taniuquicü, 'Üimari 'acu, quenanucuquexi nematinahüaveni. ⁴² Yapaucua nanucuqueni nunusi, niuyeicacaitüni. Tamamata heimana huta viyari nexeyacaitüni. Cuitüva menihüxiyani yemecü. ⁴³ Qesusi heiseriemecü yatinivarutahüave xevitü tüma mücayetimanicü que mütiuyü. Müpaüta tinivarutahüave, memüte'iminicü.

6

Nasareti quiecarisie que mütiuyeicacai Qesusi (Mateu 13:53-58; Rucaxi 4:16-30)

¹ Mericüsü mana neyani, yuquiecarini ninuani. Teyü'üquitüvamete meniveiyacaitüni. ² Hicü 'uxipiya tucari 'aye'acu, tuquita nisütüani ti'üquitatü. Müme memi'eniecai meyumüretü menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Icü meixeiya, haque pemieme. 'Icü que tiupitüarie mütimaivenicü. Que tiupitüarie 'inüari mütürücavi mütiyuriencü. ³ 'Icü caticaripiniteru, Mariya münu'aya. Cacuvu Cuse Cura Simuni va'iva catihücü. 'Uva tahesüa mecatetitei 'ivamama 'ucari. Hicü menitixani'erieni. ⁴ Qesusi müpaü tinivarutahüave, Tixaxatame ve'eme cani'erivani naisarie, masi yuquiecarisie xeicüa yumarema vasata yuquita ve'eme püca'eriva. ⁵ Mana püca'yüvecai xeime 'inüari mütürücaüye mütiyuriencü. Hipame tecuicucate xeicüa yuxexuime vahesie 'utimeca nivananayexürieni. ⁶ Yuri memücate'eriecaicü, ni'iyarixieacaitüni. Hicü quiecarite 'esimüyeueisie tini'üquitancacaitüni.

Tamamata Heimana Yuhutame que mütivareutanü'axüa teyü'üquitüvamete

(Mateu 10:5-15; Rucaxi 9:1-6)

7 Mericüsü Tamamata Heimana Yuhutame varutacuevieca yu'aurie, nivareutanü'axüani yuhutatame. Heiserie nivarupitüani cacaüyarixi memüca'itiyatüca vahepaüsita. 8 Müpaü tinivaruta'aitüani, tixaütü memücate'upiximenicü huyeta, mumuxi xeicüa, 'inüa pücatixaü, cüsiurita pücatixaü, tumini vivurasie yemaneme pücatixaü, 9 memeu'uixüanicü cacai xeicüa, peru huta camixayari memüca'anacatütücanicü tinivaruta'aitüani. 10 Müpaüta tinivarutahüave, Haque xeme'axüani quita, muva xequeneyuhayevani 'asita quepaucua xemüyehuque. 11 Quiecarisie quiecatari xüca mecaxetanaqui'erieni, xüca mecayuvaüriyani memüxe'enienicü, mana xequenanyecüni, tumuanari xequeneucasixüa yucacaisie, müpaü xeteyurietü xemütetahecüatanicü vahesie que mürähüiva. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, Surumatari Cumuxatari cuini mieme mepücatatacuritüarieni müme vahepaü quepaucua 'isücame müvatacuevieni, mücü quiecarisie quiecatari que memütetatacuritüarieni. 12 Hicüsüari teyü'üquitüvamete meneutayeixüani, müpaü metecuxatatü, teüteri memütehayevacü 'axa memüteyuriecü. 13 Yuvaücavame cacaüyarixi menivarayenü'axüani. Tecuicuateta yuvaücavame haseiti mevarucavirivatü menivaranayexürüvacaitüni.

Ti'üyame Vani que mütiumierie

(Mateu 14.1-12; Rucaxi 9. 7-9)

14 Hicü Herurexi müti'aitametücai mana cuiepa niu'ena que mütiuyü. Naisarie tiniutamariva que mü'ane mühücütücai Quesusi. Müpaü meniutiyanecatüni, Ti'üyame Vani caniyüaneni. Nanucuquetüarieni 'umüca, 'ayumieme mücü türücariya nicuyütüvani. 15 Hipatüta müpaü meniutiyanecatüni, 'Eriyaxi canihücütüni, hipatüta, tixaxatame caniyüaneni meripai miemetexi texaxatamete vahepaü 'anetü. 16 Herurexi masi 'u'enaca müpaü niutayüni, Süricü Vani canihücütüni nemi'aitaxü mu'uya manutivitequienicü. Mücü nanucuquetüarieni, rainecai.

17 Mücü Herurexi meripai nivarutanü'ani memiviyacü Vani. Casariyanata nenutahüani, müpaü mütinaquecaicü Heruriya. Müpaü tiniuyüni Herurexi mitivitücü yu'iva 'üyaya, Heruriya mütitevacai, Herurexi 'ivaya Piripe titevacacu. 18 Vani caviyarievätü cuxi müpaü tinicühüavecaitüni Herurexi, Pepücapitüarie pemevitücünicü 'a'iva 'üyaya.

19 Heruriya ni'uxive'eriecaitüni. Niyutexienecaitüni 'imiemütü Vani. 20 Herurexi nimacarücaitüni Vani, 'imaitü tevi mühücütücaicü heiseriemecü yamüticamiecaicü, mupasiecaicü Cacaüyarisie mieme. Ni'üviyacaitüni. 'Tenietü 'asipücatimaicai que mütiyuriemücücai. Siepüre ninaquecaitüni mi'enienicü. 21 Mericüsü tucari naye'ani Heruriya Vani ma'ivacü, quepaucua Herurexi 'ixüarari mutavevi matinuivaxü yutucarisie. Te'aitamete, cuyaxi teva'aitüvamete, Carereyatari va'uquiyarima nivaruta'inieni. 22 Heruriya nu'aya 'uca vatahaca, tiutineica, nivanaquecaitüni Herurexi mümeta hamatüana memütecuacai yunaitü. Cuiepa ti'aitame müpaü tinitahüave 'üimari, Tita mümatinaque queneneutavaviri, nemümasiminicü. 23 Niyühürütüani yarehüavetü, Tita pemünetitavavirieni nepümasimini, sepa cuiepa nemüti'aita hixüata 'arücame pemünetiutavaviri. 24 Hicü mana neyani 'üimari. Müpaü tinitahüave yuvarusi, Tita netitavavirieni. Mücü müpaü tinita'eiya, Vani Ti'üyame mu'uya quenetavavirie. 25 Mexüiva heutahaca cuiepa ti'aitamesüa, nitavavirieni müpaü 'utaitü, 'Ipaü canetininaqueni ne, hicü cuitü pemünesimini Vani Ti'üyame mu'uya, pateyusie yecaime. 26 Cuiepa ti'aitame cui niyuhiveriecaitüni. Muyühürütüacü, teüteri hamatüana memütecuacai vacü, 'ayumieme pücayuvaüriyacai mita'imaiyacü. 27 Cuiepa ti'aitame cuya niutanü'ani cuitü, 'ita'aitüaca Vani mu'uya mütuimiecü. 28 Mücü heyaca, mu'uya nanutiviteni casariyanata. Pateyusie yecaime ni'atüani. 'Üimari niyetuirieni, 'üimarita yuvarusi niyetuirieni. 29 Hicü mete'utamariECA, Vani teyü'üquitüvametemama menecüne, caxarieya menecueni. Teuquiyapa meneiteni.

Teüteri que müttivarumi 'auxüme miriyari

(Mateu 14:13-21; Rucaxi 9:10-17; Vani 6:1-14)

30 Mericüsü nü'arisixi Quesusisüa meniyucuxeürieni, que memüte'uyuri que memüte'üquitacai mete'itaxatüanique. 31 'Iya müpaü tinivarutahüave, Cümüsü taxaüta tepuhu macumavesie, xequene'uxipieca 'esiva. Hipatü yuvaücavatü meni'axecaitüni menecücacaitüni, 'ayumieme tucari mepücahücai ni memütecuanicü müme. 32 Hicü canuvassie menecüne macumavesiepai yühücuate. 33 Yuvaücavatü menivaruxeiya memecü, menimaicaitüni Quesusi. Naime quiecarisie quiecatari yuvaücavatü yü'ücama menecüne me'unasaxüaximetü. Me'uhaitütüatü meneta'axüani müme meri. 34 Hicü 'anatiyeiximetü Quesusi, teüteri nivaruxeiya yumüireme. Nivarutinenimayata, muxasi yühüveme memücahexeiyaya vahepaü memü'anenecaicü. Mana nisütüani tiva'üquitüatü müiremecü. 35 Hicüsüari

ya'atevacacu tau, teyü'üquitüvametemama hesüana
 meniycuxeürieni müpaü me'utiyaütü, 'Ena canacumaveni,
 yacanatevani tau. ³⁶ Quenivareutanü'axüa 'aurava
 memütayeixüanicü quiecarite 'esimüyeyeusie 'emüyeyeusie,
 memütayutinairienicü 'icuai. ³⁷ Mücü masi müpaü tini-
 varuta'eiya, Xeme püta xequetenivarumicua. Müme müpaü
 metenitahüave, Tame tete'inanaiyu pa huta sienituyarisie
 'arücame, tetevamini. ³⁸ Mücü müpaü tinivarutahüave,
 Quepaümeme xepexeiya pa. Xequeneuxeiya. Yametetimaica,
 'Auxüme payari, huta quesüteyarita, metenitahüave.
³⁹ Hicü nivaruta'aitüani yunaime, memücuyaxixüanicü 'üxa
 macuyürasie yayupapaümetü. ⁴⁰ Mana menicuyaxixüani,
 xei sienituyari ya huta teviyari heimana tamamata
 yameyupapaümetü. ⁴¹ Hicü 'auxüme payari 'anu'üca, huta
 quesüteyari meta, yuheima heutinierca, pamüpariyusi
 'ipitüaca Cacaüyari, pa niutitara. Nivaru'ütüani
 teyü'üquitüvamete memüvaminicü. Huta quesüteyari
 niutimura yunaime vahesie mieme. ⁴² Yunaitü mete'ucuaca
 meniutihuxani. ⁴³ Hicü menicuxeürieni pa yuhayevameyari
 tamamata heimana huta quirivayari hüpüneme, quesüteyarita
 'üarime yuhayevame. ⁴⁴ Müme memüte'ucuai 'uquisi xEICÜA
 'auxüme miriyari mecaniyupaümetaitüni.

Quesusi ha heima que mütiuyeicacai
 (Mateu 14:22-27; Vani 6:16-21)

⁴⁵ Hicü nivarutamexütüani teyü'üquitüvamete memacayax-
 ecü canuvasie, memenuyehaitüiyacü Vesairapai haracuna
 'anutaüye, mexi varateütüvacai teüteri. ⁴⁶ Vareutanü'axüaca,
 hürisie neutiyune yutanenevienique. ⁴⁷ Hicü 'ucutaicarecu,
 canuva haracuna hixüapa niuyemiecaitüni. Quesusi cuiepa
 püta niuyeicacaitüni yuxaütame. ⁴⁸ Mana me'uximatüariecame
 nivaruxeiya me'ivequeme, vahepa maye'ecacaicü. Hicü 'esi-
 vatücacu tuxacüta, Quesusi vahepa canamiecaitüni haracuna
 heima 'umietü. Niuyeyaniquecaitüni. ⁴⁹ Müme me'ixeyaca
 haracuna heima 'umiecame, müqui me'erietü, meniutihiva.
⁵⁰ Yunaitü menixeiya, meniyumuinacaitüni. Mücü cuitü
 nivarutahüave. Müpaü niutayüni, Yu'iyari xequeneucayasa,
 ne nepüyüane. Xepücaheumamaca. ⁵¹ Hicü vahesüa ye'acu,
 canuvasie 'acayerücu, 'eca neunuani. Müme cuini mieme
 menihüxiyacaitüni meni'iyarixiecaitüni. ⁵² Pa hepaüsita que
 mütiuyü 'asimepücatehetimaivavecai, masi yu'iyarisie meni-
 upupurucaitüni.

Quesusi que mütiwaranayexürüvacai Quenesareti cuieyarisie
 (Mateu 14:34-36)

⁵³ Hicü 'anutaüye me'anucüneca Quenesareti cuieyarisie meneta'axüani. Mana menecuvieni canuva. ⁵⁴ Canuvasio me'anaticünecu, yapaucua meneitimani quiecatari. ⁵⁵ Naisarie miemete vahesüa meniutanausaxüani. Menisutüani tecuicuate meva'atüvatü 'itarisie me'ahme haque meme'enana quename mana nua. ⁵⁶ Naisarie que müticuyeicacai, quiecarite 'esimüyeyeusie, 'emüyeyeusie, yeuta, tecuicuate menicutuarivacaitüni quiecarü hixüapa, vaüriyarica me'ipitüatü 'ixuriquieya xeicüa memümayüanicü. Yunaitü memicumauvacai menanayexürüvecaitüni.

7

Tita ca'itiyacame meyeitüa tevi (Mateu 15:1-20)

¹ Mericüsü 'auriena meniucuxeürieni Pareseusixi, hipatüta 'inüaricü memüte'üquitametetücai Querusareme memeyecü. ² Menivaruxeiya teyü'üquitüvametemama hipame metecuacame vamama ca'itiyacacu mecamaimatücaitü Huriyusixi vayeiyari que müti'ane. Meniniuquixiecaitüni müme. ³ Pareseusixi, hipatüta Huriyusixi teüteriyari yunaitü, xüca cuini mieme meca'utimaimani, tixaü mepücatecuaca, yutusima vayeiyarisie yametecahutü. ⁴ Quiecarü hixüapa me'ayecücatü xüca mecayuwenani hacü, mepücatecuaca. Vaücava cuxi müireme yeiyari canixuaveni yamemütecahu, tecüxite xarite casute que memüte'itie. ⁵ Hicü Pareseusixi te'üquitameteta müpaü metenita'ivaviya, Titayari yutusima vayeiyarisie yamecatecahu 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete. Mesü vamama ca'itiyacacu mepütecua'a. ⁶ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Cari Quisariyaxi 'aixüa painecai meripai, xexatatü xeme, 'aixüa yuhesie 'axa mü'ane xemü'avietacü. Müpaü catina'uca, 'Icü teüteri yutetacü ve'eme mepünesixata, Que memüte'u'iyari püta teva mepu'uva. ⁷ Xüanacüa xeicüa menenayexeyani Tita memüte'üqita, teüteri va'aisica mühücücü xeicüa. ⁸ Tita müti'aitacai Cacaüyari xete'uhayevaca, teüteri vayeiyarisie xeteniviyani, tecüxite harevemete que xemütehaxina, tavari hepaüna müireme que xemüteyurie. ⁹ Müpaüta tinivarutahüave, Visi xepüteyurie xeme, xe'ihayevaca tita Cacaüyari müti'aitacai yaxemütecahunicü yuyeyarisie. ¹⁰ Muisexi müpaü naineni, Quetini-vareuyehüvirieca 'a'uquiyari 'avarusi. Tavari müpaü canaineni, Que mü'ane 'axa mutaineneni yu'uquiyari yuvarusi hepaüsita, que'umierieni xei mieme. ¹¹ Xemesü püta müpaü xeniutiyuaneni, Tevi xüca müpaü ticühüaveni yu'uquiyari yuvarusi, nepini naime cümana pemüparevianiqueyu, mücü

Curuvani canihücütüni, taniuquicü, nepimini Cacaüyari, que maine, ¹² mücücü xepüca'ipitüaca 'uxa'atüni varie 'asimütiyurienicü yu'uquiyari yuvarusi vahesie mieme. ¹³ Xecaneyetitüani tita Cacaüyari mütiutayü, yaxetecahutü yuyeyarisie, que xemütevetuiri yunivema. Vaücavamecü xepüteyurie 'icüpaü.

¹⁴ Tavari yu'aurie varutacuevieca teüteri, müpaü tinivarutahüave, Xequenene'enieca yunaitü, xequetenemaivaveni.

¹⁵ Tevi 'aurie tixaütü pücatixuave hesiena heutahame müyüveni ca'itiyacame meyeitüanicü. Tita taütana müratineica, mücü püta canihücütüni tita ca'itiyacame müreyeitüva tevi.

¹⁶ Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

¹⁷ Hicü teüteri varucu'eiriecu, quita heutahacu, teyü'üquitüvemetemama menita'ivaviya 'üxasi hepaüsita que müti'üquitacai. ¹⁸ Mücü müpaü tinivarutahüave, Cari xemeta 'asixepücatemaivave vahepaü. Xeme müpaü xecatehetimaive, naitü tevi 'aurie mütixuave hesiena heutahame püca'yüveni ca'itiyacame meyeitüanicü ¹⁹ 'iyarieyasie mücaheutahaquecü. Huriepana püta neutahaqueni, nihüani. Müpaü 'utaitü, naima 'icuai 'itiyacame nixatacaitüni. ²⁰ Tita tevi taüta müratineica, mücü püta canihücütüni tita ca'itiyacame meyeitüa. ²¹ Teüteri va'iyarisie catinimiemetüni 'axa que memüteyücühüave, que memütevacumaüva que mü'ane müca'yü'üya müca'yücüna, ²² que memütenavaya, que memüteyumemiva, que memüte'icumaüva xeime 'üyaya, que memüte'ihive'erie tita mücativapini, 'axa que memüte'u'iyari, que memüte'irüma, que memüteyucahive'erie merucuyatüvetü, que memüteyucasiri, que memüteyusevixima 'axa me'utiyuatü, que memüteyucatave'erie yacü xeicüa que memüteyücühüave. ²³ Mücü naitü 'axa que memüteyurie, vataüta catinimiemetüni. Mücü ca'itiyacame caneyeitüvani tevi.

Yuri que müti'eriecai 'uca Sirupenisiyatanaca
(Mateu 15:21-28)

²⁴ Hicü mana heyaca, Tiru cuieyarisie ninuani, Siruni cuieyarisie. Quita heta'acu, püca'inaquecai Qesusi xevitü mütimariacacü, peru püca'yüveci mana müyuhayevacü camarivatü. ²⁵ Mericüsü, 'uca niu'ena hepaüsitana. Cacaüyari müca'ititya ninücaitüni 'iya nu'aya 'ucatüme. 'Uca cuitü hesüana nuaca, hüxiena niutihüximaqueni. ²⁶ Cüriyecusixi vaniüqui caniniuquieyatücaitüni, Sirupenisisyasie ninuivametücaitüni. Vaüriyarica nipitüacaitüni meyenü'anicü cacaüyari 'axa mü'ane, mixünacü niveya. ²⁷ Qesusi müpaü tinitahüave, Neuyeveca meri türi memütihuxanicü. 'Aixüa püca'ane türi vapa müvanavairienicü, sinurixi müvaminicü. ²⁸ Mücü müpaü

tinita'eiya, Xasunicü peputaine 'uqui, peru 'asita sinurixi mepiticua'a türi vapa mexatüa mücavivive temüxiqiyari. ²⁹ Quesusi müpaü tinitahüave, 'Aixüa pemutayücü, quenemie. Camü cacaüyari 'axa mü'ane 'ari nixüna 'anive. ³⁰ Hicü yuquie heta'aca canitaxeiya yunive 'utasio cacaime, cacaüyari 'axa mü'ane 'ixünacu.

Quesusi que mürenayehüa tevi mücaheu'encai münenuriecäi

³¹ Hicü Tiru cuieyarisie heyeyaca Siruni cuieyarisie niuyeyune. Tamamata Quiecarite müracusevasie 'uyeyaca, Carereya haracunayarisie neta'ani. ³² Mana meni'atüirieni tevi mücaheu'encai münenuriecäi. Vaüriyarica menipitüani hesiena mutimenicü. ³³ Yateva heivitüca hücüame teüteri memüca'anu'uva, nacatana neica'uitüani yu'itüvame. 'Uta'aüsicavieca nimayüani nenieya. ³⁴ Yuheima heutinierca na'aivani Quesusi. Yuniuquicü müpaü tinitahüave tevi, Hepata, taniuquicü quevatiyepietücani paine. ³⁵ Yapaucua nacateya nivatiyepierixüani nenieya niuxünarieni, heiseriemecü 'utaniütü nayani. ³⁶ Hicüsüari nivaruhüritüani xeime memücatehecuxaxatüvanicü, peru que mütivaruhüritüa, müme masi yemecü metenicuxatacätüni naisarie. ³⁷ Vaücavamecü menihüxiyacaitüni teüteri yame'utiyuatü, Naime 'aixüa catiniuyurieni. Müme memücaheu'enanacai meheu'enanacame nivarayeitüvani, müme memücaniuvavecai meniuvaveme nivarayeitüvani.

8

Teüteri que mütivaruni nauca miriyari

(Mateu 15:32-39)

¹ Mericüsü 'anapaitütü tavari yumüiretü teüteri meyucuxeüriecu, 'icuai mecahexeiyacacu, teyü'üquitüvamete nivarutacuevieni yu'aurie. Müpaü tinivarutahüave, ² Ne teüteri nepüvananimaya. Haica tucari mepuyuri nehamatü. 'Icuai mepücahexeiya. ³ Meyehacacuitüveme xüca nevareutanü'axüani vaquie, huyeta mepe'amüxüani, hipatü tevapai mecaniquiecataritüni. ⁴ Teyü'üquitüvametemama müpaü metenita'eiya, Haque mieme peyüve pa mütivaruminicü 'ime 'ena macumavesie. ⁵ Mücü müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepaümeme xepexiya pa. 'Atahutame, meniutiyuani. ⁶ Hicü nivaruta'aitüani teüteri cuiepa memücyaxecü. 'Atahuta payari 'uti'üca, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nititara. Teyü'üquitüvamete nivaru'ütüani memüvaminicü. Müme mecanivarumini teüteri. ⁷ Yapaümeme quesüte menivarexeiyacaitünita 'esimemüpepe. Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, tiniuta'aita quesüte memümüqienicüta. ⁸ Mete'ucuaca meniutihuxani. Yuhayevameyari tarimeyari

meniucuxeürieni teyü'üquitüvamete, 'atahuta quirivayari nayani. ⁹ Esivatücacu nauca miriyari mecaniyupaümecaitüni teüteri. Hicü nivareutanü'axüani. ¹⁰ Teyü'üquitüvamete vahamatü yunaitü canuvasie menacayaxe, Rarümanuta müracutevasie menecüne.

'Inüari que memüte'itavaviri Pareseusixi
(Mateu 16:1-4; Rucaxi 12:54-56)

¹¹ Hicü Pareseusixi meniu'axüani. Menisutüani niuqui mexüatüatü hamatüana, me'ivavirietü 'inüari memüxeiyacü muyuavisie mieme mupitüarie, memi'inüatanicü. ¹² Mücü yu'iyarisie ha'aivatü müpaü niutayüni, Titayari 'inüari metevava hicü miemetexi. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yemecü 'inüari mepücapitüarieni hicü miemetexi. ¹³ Varucu'eirieca hutarieca nacayerüni canuvasie, 'anutaüyepai neyani.

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mümieme
(Mateu 16:5-12)

¹⁴ Mericüsü teyü'üquitüvamete metenatümaiya pa mema'üniqecai. Xeime hücüa mepexeyacai pa canuvasie. ¹⁵ Hicü müpaü tinivaruta'imaiya, Yumarima 'aixüa xequeneyucuerivayurieca tiyucuxanariyame hepaüsita Pareseusixi vahesüa mümieme, Herurexisüa mümieme. ¹⁶ Müme müpaü meteniyutahüave, Pa temücaheye'üicü müya naineni. ¹⁷ Qesusi tiutimaica que memüteyücühüavecai müpaü tinivarutahüave, Titayari niuqui xetexüatüa pa xemücahexeyacü. Xecate'enana, xecatemaivave cuxi. Xe'iyari cuxi tise'se'i. ¹⁸ Xe'uhüxitü xecateheuneniere, xe'unacatü xecateheu'enana, tixaü xecateha'eriva. ¹⁹ 'Auxüme payari ne'utitaracu 'auxüme miriyari vahesie mieme, quepaüme quirivayari hüpüneme xepucuxeürie muyuhayevaxü. Müme müpaü meniutiyuani, Tamamata heimana hutame. ²⁰ Mücü tivarahüave, 'Atahuta payari nauca miriyari vahesie mieme ne'utitaracu, quepaüme quirivayari xepucuxeürie muyuhayevaxü. Müme meniutiyuani, 'Atahutame. ²¹ Müpaü tinivarutahüave, Queri xecatemaivave cuxi.

Macüpecai que müranayehüiya Vesairasie

²² Hicü mecaneta'axüani Vesairapai. Teüteri meni'atüirieni 'uqui macüpecai, vaüriyarica me'ipitüatü mimayüanicü. ²³ Hicü macüpecai mamayasie tiviereca, quiecarı tesitapai neihana. He'aüsicamaxüaca hüxitana, hesiena 'utimeca, müpaü tinita'ivaviya, Tixaü pecatixeiya. ²⁴ Hicü 'anutaniererca müpaü niutayüni, Teüteri cüyexi nepüvaxeyıa yaxeyıcüa me'aneneme, peru teüteri meneu'uvanı. ²⁵ Hicü hutarieca hüxitana niutimeni. Tevi nanutaniere, heunieretü nayani.

Naime tiniuxeiya que mütivayacü. ²⁶ Hicü Qesusi nitanü'ani quiena müpaü titahüaveca, Quiecarisie pepücaheumieni, xeime pepücaraxaxatüvani.

Pecuru que mütiyutahecüataxü
(Mateu 16:13-20; Rucaxi 9:18-21)

²⁷ Hicü Qesusi teyü'üquitüvamete vahamatü yunaitü menecüne. Quiecarite 'esimüyeyeusie meniu'uvacaitüni Sesareya Piripu 'aurie. Mana huyeta me'uyehutü, müpaü tinivaruta'ivaviya teyü'üquitüvamete, Teüteri que me'utiyuane que nemüpaicü ne. ²⁸ Mümeri müpaü metenita'eiya, Hipatü müpaü meniutiyuane, Vani Ti'üyame pemühücücü, hipatüta 'Eriyaxi pemühücücü, hipatüta texaxatamete pemüxevitü. ²⁹ Hicü müpaü tinivaruta'ivaviya, Xemete que xe'utiyuane que nepüpaicü. Pecuru müpaü tinita'eiya, Que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitutütü, 'ecü pecanihücütüni. ³⁰ Hicü nivaruhüritüani 'asimemücatehehüavenicü xeime hepaüsitana.

Qesusi que mütihecüatacai que mütimierieniquecai
(Mateu 16:21-28; Rucaxi 9:22-27)

³¹ Hicüsüari nisütüani tiva'üquitüatü, müpaü 'utaitü, Neuyeveca cuxi ne Yuri Tevi que nemütiteva vaüca nemüticuinecü. Ta'uquiyarima, mara'acate memühüritüarie, mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete mecanenitixani'eriecuni. Necanimieriemücü, necananutanierimücü hairieca tucarisie. ³² 'Icü niuquieya canihecüacaitüni que mutayü. Hicü Pecuru yateva hevitüca nisütüani 'icu'imaiyatü. ³³ Qesusi ta'aurie 'aveca, hipame varuxeiyaca teyü'üquitüvamete, nicu'imaiyani Pecuru müpaü 'utaitü, Xaüsie queneuye'a Cauyumarie Nehüxie pepüca'uveni. 'Ecü Cacaüyariपाü pepücare'iyari, teüteri vahepaü xeicüa pepüre'iyari.

³⁴ Hicü yu'aurie varutacuevieca teüteri, teyü'üquitüvamete vahamame müpaü tinivarutahüave, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muyeicanicü, queyuxani'erieca, queyuvaüriyani sepa curuxisie mümierieni, nehesie quetiviyani. ³⁵ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümaiymücü. Que mü'ane müyutatümaiya nehesie mieme, niuqui 'aixüa manuyünesie mieme, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü. ³⁶ Tevi nai cuiepa mütixuave xüca ra'ivanique, tita ra'ivaqueyu xüca yutatümaiyanique. ³⁷ Tevi titacü tiyutüani yutucari mücanavaiyarienicü. ³⁸ Hicü miemetexi hipame va'üitama memüvacumaüva 'axa memütüyuruva vasata 'uyeicatü, que mü'ane munesiteviya miteviya nenuqui, neta Yuri Tevi que nemütiteva necaniteviyacamücü 'iya quepaucua nemunuani

ne'uquiyaripaü nemarivetü, netupirisixima memüpasiae Cacaüyarisie mieme vahamatü.

9

¹ Hicü müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hipatü 'uva memü'uva mepücacuini mexi mecanenierivave que mütiyüni quepauca Cacaüyari munuani türücaüyemecü ti'aitatü. 'Arique mücaque mecanicuicuni.

Quesusi yücü 'anetü que müratüa
(Mateu 17:1-13; Rucaxi 9:28-36)

² Hicü 'ataxeime tucari 'anucayacu Quesusi nivarevitüni Pecuru Cacuvu Vani yemuri 'amanutitevisie yuhücüame. Mana yücü 'anetü nayeitüarieni vahüxie. ³ Quemarieya xavatütü nayani, cui tuxatü 'üvipaü. Cuipepa mütama turiyame müya 'aneneme pücaüve mitiyeitüani. ⁴ Mana 'Eriyaxi Muiseximatü memasiücütü menacüne, Quesusimatü metenicuxatacaitüni. ⁵ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave Quesusi, Ti'üquitame 'acu, 'aixüa cani'aneni 'uva temu'uvacü. Camüsü xamaru tepütivevieni haicame, 'ahesie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime.

⁶ Pecuru 'asipücatimaicai que mütayüni quecai, teyü'üquitüvamete cui memeumamacaicü. 'Ayumieme müpaü putayü. ⁷ Hicü haivitüri nuaca nivaru'etüriviya. Xevitü niutaniuni haivitürisie ya'utaitü, 'Icü caninenivetüni neninaqui'erieca, xequene'enieca. ⁸ Yapauca mehanieretücüneca naisarie, xeime mepüca'uxei yu'aurie 'uveme, Quesusi xeicüa meniuxeiya.

⁹ Hicü yemurisie me'acanexüaximecacu, Quesusi nivaruta'aitüani 'asimemücatehehüavenicü xeime tita memüte'uxei, mexi Yuri Tevi müquite vasata ca'anucuquevecai cuxi, 'ariqueque xeicüa. ¹⁰ Que mainecai yamecatenicaucaitüni, peru yusata niuqui menixüatüacaitüni tita mütixatacai, manucuqueni müquite vasata que mainecai. ¹¹ Hicü müpaü metenita'ivaviya, Müme 'inüaricü memüte'üquitamete, titayari müpaü mete'utiyuane quename heuyevese 'Eriyaxi meri munuani. ¹² Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Neuyeveca 'Eriyaxi meri munuani 'aixüa miyurieni naime. Masi que re'uxa Yuri Tevi hepaüsita, que müreuyevese vaüca müticuinecü müxani'erivanicü. ¹³ Masi ne müpaü netinixecühüaveni, 'Eriyaxi caninuaniri. Yamepiyuri que mütivanaquecai, müpaü que müre'uxa hepaüsitana.

Quesusi que mürenayehüa temaicü, cacaüyari 'axa mü'ane 'iviyacacu

(Mateu 17:14-21; Rucaxi 9:37-43)

14 Hicü mevaranucu'axirümecacu hipame
teyü'üquitüvamete, yumüireme teüteri menivarux-
eiya teyü'üquitüvamete va'aurie, mümeta 'inüaricü
memüte'üquitametetücai menivaruxeiya niuqui
mexüatüacame vahamame. 15 Hicü teüteri me'ixeyaca
Quesusi, meniuhüxiyani, hepana meniutanausaxüani
menitavaüritüani. 16 Mücü müpaü tinivaruta'ivaviya müme
'inüaricü memüte'üquitametetücai, Titacü niuqui xetexüatüa
vahamatü. 17 Tevi xevitü müpaü tinita'eiya, Neuxei
ti'üquitame, nenive 'uquitüme nepümasi'atüiri, cacaüyari 'axa
mü'ane minü'ücü ca'itaunietü mütaniunicü. 18 Sepa haque
meita'axiya peiyehüpa, cuaimuxari püvayeneica, yutametecü
pütiutaqueve putanaranare. Ne nenivarutavavirieni
teyü'üquitüvamete 'ahesüa miemete memenayehüanicü,
peru mepüyutatexie. 19 Mücü müpaü tinivaruta'eiya,
Cari hicü miemete yuri xepücate'erie. Quepaümexa
peuyevese xehamatü nemucani. Quepaümexa nepüxenevieca.
Xequenavitüqui. 20 Hicüsüari meni'atüirieni. Mücü cacaüyari
'ixeyaca Quesusi, yapaucua nitanüni temaicü. Cuiepa
'ucaveca 'iya, nicurupenecaitüni, cuaimuxari 'anativietü.
21 Quesusi müpaü tinita'ivaviya quemasiya, Quepaümexa
pi'axiya. Mücü müpaü niutayüni, Nunusiyaripai. 22 Müixa
taipa hapa neihüpani 'imienique. 'Ecü xüca peyüveni
'asipemütiyurieni, quetanenenimayaca quetaneparevieca.
23 Quesusi müpaü tinitahüave, Titasü peraine, xüca neyüveni
pemaine. Que mü'ane yuri müti'erie naimecü püyüve.
24 Hicü temaicü quemasiya müpaü tiniuhiva, Yuri
nepüti'erie 'acu, queneneuparevi yuri xüca necati'erieca.
25 Quesusi yumüireme varuxeiyaca me'anausaxüaximeme
hepana meyucuxeürienique, nitatieni cacaüyari 'axa mü'ane
müpaü ticühüavetü, Neuxei 'ecü cacaüyari pemüca'itaunie
mütaniunicü mü'enanicü, ne nematini'aitüaca pemixünacü,
tavari pemüca'iviyanicü. 26 'Iya cacaüyari 'utahivaca 'itacasetü
carima, nixüna. Müquipaü 'anetü nayani temaicü. 'Ayumieme
'esivatücacu yunaitü müpaü meniutiyuani, Caniumüniri.
27 Perusü Quesusi temaicü mamaya 'uviyaca nenucuhana.
'Iya nanucuqeni.

28 Hicü quita heutahacu, teyü'üquitüvametemama müpaü
menita'ivaviya yuhücüate me'ayetetü, Titayari tetetatexie
tame temayenü'anicü. 29 Mücü müpaü tinivarutahüave,
Yunenevietü yuhaquietü xeicüa caniyüveni meyenü'anicü
'ipaü 'aneneme.

Quesusi tavari que mutayü que mütimierieniquecai
(Mateu 17:22-23; Rucaxi 9:43-45)

30 Hicü mana menecüne. Carereya cuieyarisie meniuyecüne. Püca'inaquecai xevitü mütitamarienicü. 31 Teyü'üquitüvamete tiniva'üquitüacaitüni. Müpaü tinivarutahüave, Ne Yuri Tevi nehücütütü nepüyetuiya teüteri vamamasie. Menenimiecuni. Nemierieme, hairieca tucari 'anucayayu nenanucuquemücü. 32 Müme 'icü niuqui nepücahetimaivavecai. Menimamacaitüni me'ita'ivaviyaque.

*Que mü'ane masi müve'eme
(Mateu 18:1-5; Rucaxi 9:46-48)*

33 Mericüsü Caperünaume meneta'axüani. Quita meheutahaxüacu müpaü tinivaruta'ivaviya, Titacü niuqui xetexüatüacai huyeta. 34 Müme cayuvatü xEICÜA meniumacaitüni, niuqui memüxüatüacaicü huyeta que mü'ane müme masi müve'emetücaicü. 35 Hicü 'ayerüca, Tamamata Heimana Yuhutame varutacuevieca yu'aurie, müpaü tinivacühüaveni, Xevitü xüca ve'eme 'ayeimücüni, neuyeveca yunaime vaparevivame mayuyeitüanicü 'imatüreme mayuyeitüanicü. 36 Hicü nunusi 'ahanaca vahixüapa nitaqueni. 'Itituca müpaü tinivarutahüave, 37 Que mü'ane xeime mütanaqui'erieni 'ipaü me'aneneme türi nehesüa mümiemecü, mücü canenitanaqui'erimücü ne. Que mü'ane munesitanaqui'erieni ne xEICÜA pücanesitanaqui'erieni, masi que mü'ane munesiheyenü'a canitanaqui'erimücüta.

*Que mü'ane mücatasi'aye'uni, mücü tahesie tiniviyani
(Rucaxi 9:49-50; Mateu 10:42)*

38 Vani müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, xeime tahesie mücativiya tecaniuxeyia varayenü'avame cacaüyarixi 'axa memü'anene, 'ahesüa niu miemetütü. Mücü tahesie mücativiyacü, 'ayumieme tepinena. 39 Quesusi müpaü niutayüni, Xepüca'inenaca. Tevi xüca türücaüyemecü 'inüari tiyurieneni, müpaü 'utaitü quename nehesüa mieme, quetiüyveni cuitüva nehepaüsita 'axa mutaineneni. 40 Que mü'ane mücatasi'aye'uni, tahesie catiniviyani. 41 Que mü'ane xei tecüxiyari müxeharitüani Cürisitusüa miemete xemühümecü, yemecü peixeyani tita müra'ivaxü.

*Titacü mütitiquetamüre
(Mateu 18:6-9; Rucaxi 17:1-2)*

42 Que mü'ane mitiquetamüra xeime 'icü türi yuri memüte'erie, masi 'aixüa püyüniqueryu mata mahete xüca 'ecatütüanique cüipieyasie, haramarasie xüca heucahüiyanique meripai. 43 'Amama xüca masihecahüpani, quenavitequi. Masi 'aixüa püyüniqueryu pemamapurutü xüca peheutahanique tucari maxuavesie, hutame pe'ucamamatü xasi taiyariyarisie pemücaheutahanicü mücatüvesie. 44 Mana

cuisi müvacüme pücamüni tai pücatüveni. ⁴⁵ 'A'üca xüca masihecähüpani, quenavitequi. Masi 'aixüa püyüniqeyu xüca pe'ücapurutü peheutahanique tucari maxuavesie, hutame pe'uca'ücatü xasi taiyariyarisie pemücahüiyanicü mücatüvesie. ⁴⁶ Mana cuisu müvacüme pücamüni tai pücatüveni. ⁴⁷ 'Ahüxi xüca masihecähüpani, quenivatitu'i. Masi 'aixüa püyüniqeyu xüca peheutahanique haque Cacaüyari müra'aita tapa pe'acüpetü, xasi taiyariyarisie pemücahüiyanicü hutame pe'ucähüxitü. ⁴⁸ Mana cuisu müvacüme pücamüni, tai pücatüveni.

⁴⁹ Yunaitü meni'itiyacuni taicü, naitü mavari que müti'itiva 'unacü. ⁵⁰ 'Una 'aixüa cani'aneni, peru xüca hamuritü 'ayanique, titacü ha'usivime xeteheyeitüaniqueyu 'una. 'Una xequenexeiyani yuhesie 'aixüa xeteyuxexeyatü.

*Quesusi que müti'üquitacai, 'uqui yü'üya mücu'eirie hepaüsita
(Mateu 19:1-12; Rucaxi 16:18)*

10

¹ Mericüsü mana heyeyaca, Cureya cuieyarisie 'uyeyaca, Curutani hatuxame 'anutaüye ninuani. Mana tavaru teüteri hesüana meniuxeuëriecaitüni. Que mütiyurienecai, tavaru tiniva'üquitüacaitüni. ² Hicü Pareseusixi meniu'axüani, müpaü mete'icu'ivaviyatü me'inüatatüvetü, Titauniva 'uqui yü'üya mücu'eirienicü me'utiyuatü. ³ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que tixe'u'aitüa Muisexi. ⁴ Müme müpaü metenitahüave, Muisexi nipitüani tevi xapa mütavevienicü 'eiriyu hepaüsita, 'arique micu'eirienicü. ⁵ Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xe'iyari müsese'icü 'ayumieme 'icü 'aitüarica tinixe'uta'utüirieni. ⁶ Peru matüaripai naitü mütiunetüariepai, Cacaüyari nivarutivieni 'uquitüme 'ucatüme. ⁷ 'Ayumieme 'uqui niyupatamücü, yuquemasi yuvarusi vahesüa niyeyemücü, yu'üyasie tiniviyamücü. ⁸ Memüyuhutacai xei vaiyari mecanacünicuni meyuxevitü, cananuyüneni. 'Ayumieme mecaniyuxevini, mepücahütari. ⁹ Mericüsü Cacaüyari que mütivaruxeviriyaxü, tevi pücatataxüriexüani.

¹⁰ Hicü quita me'ayetetü, teyü'üquitüvamete tavaru menita'ivaviya mücü hepaüsita que mutayü. ¹¹ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane 'icu'eirieme yü'üya, xeime püta mütivitüni, mücü nicumaüvani que mü'ane mücayü'üya. ¹² 'Ucata xüca 'icu'eirieni yücüna, xeime püta xüca 'uticünata, mücü nicumaüvani que mü'ane mücayücüna.

*Quesusi que mütiunü, türi 'aixüa memü'itüarienicü
(Mateu 19:13-15; Rucaxi 18:15-17)*

¹³ Hicü hesüana mecaniva'atüvacaitüni türi vahesie mutimenicü, peru teyü'üquitüvamete menivarutate'acaitüni.

¹⁴ Quesusi varuxeiyaca teyü'üquitüvamete que memüteyuriecai niuyeha'ani. Müpaü tinivarutahüave, Xequenivapitüaca türi nehesüa memü'axenicü. Xepücavanenasitüiyani. Cacaüyari müya me'aneneme catiniva'aitüvametüni. ¹⁵ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nunusipaü mücayuvaüriya Cacaüyari mütita'aitüanicü yapücatipitüarieni. ¹⁶ Hicü yumamasie varutitücütü yacaniutainecaitüni para 'aixüa memü'itüarienicü vaheima 'utimeca.

'Uqui müxicütücai

(Mateu 19:16-30; Rucaxi 18:18-30)

¹⁷ Mericüsü Quesusi niyemieximecaitüni. Hicü tevi 'unausarümetü hesüana ninuani. Hüxiena niutitunumaqueni müpaü ticu'ivaviyatü, Ti'üquitame 'aixüa pemütiuca'iyari 'acu, tita reuyevese nemütiyurienicü tucari mücaxüve nehesie mütinaquenicü. ¹⁸ Quesusi müpaü tinita'eiya, Titayari 'aixüa netiuca'iyarime penetixata. Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'apüca'uyeica, Cacaüyari yuxevitü 'aixüa pütüuca'iyari püta. ¹⁹ 'Ecüsü 'aitüarica pepümate, pepücati'amieni, xeime 'üyaya cünaya pepücacumaüvani, pepücatinavayani, xeimesie pepücarahüpani peti'itavatü, pepücati'acuamanani, 'aquemasi 'avarusi quetinivareuyehüvirieca, que manuyüne. ²⁰ 'Iya müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, 'icü naimesie yanepüticamie temaicüyaripai. ²¹ Quesusi 'ixeyatü ninaqui'eriecaitüni. Müpaü tinitahüave, Xevitiüxa xeiçüa peuyevese yapemütiyurieni. Quenemie, tita pemürexeiya quetinetua, tuminiyari quenivarumicua puvüresixi. Mücücü muyuavisie vaüca pepeucaqueni. Pevare'ütüame quenaye'a, nehesie quetiniviyani, sepa curuxisie pemumierienique. ²² 'Icü niuquicü panutixünetüya. Yuhiverietü caneyani vaüca mürexeiyacaicü.

²³ Hicü Quesusi yu'aurie hanieretüyaca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Canicuaniveni xicusixi memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü.

²⁴ Teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni niuquieyacü. Quesusi hutarieca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Nenivema, canicuaniveni müme yuri memüte'erie tuminisie memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü.

²⁵ Sepa mücacuanivenique cameyu manuyehani 'ivipame hüxieyasie, peru siepüre yeme pücuane xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü. ²⁶ Müme masi vaüca menihüxiyacaitüni. Müpaü meteniyücühüavecaitüni, Mericüte, xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütavicueisitüarienicü.

²⁷ Hicü Quesusi vaxeyatü müpaü niutayüni, Teüterü mepüçayüvave memüyutavicueisitüanicü, masi Cacaüyari caniyüveni müvatavicueisitüanicü. Cacaüyari naimecü

caniyüveni. ²⁸ Hicüsüari Pecuru nisutüani müpaü ticühüavetü, Camüsü tame naime tete'ucu'eirieca 'ahesie tepüteviya. ²⁹ Qesusi müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane micu'eirie yuqui yu'ivama yuvarusima yuquemasima yü'ütama yunivema yucüe, xüca varucu'eirieni necümana, niuqui 'aixüa manuyünesie mieme, ³⁰ xei sienituyari masi varexeiyatü canayeimücü hicü quite, 'ivamarixi, yuvarusima, yunivema, cuie. 'Uximatüarietü varexeiyatü canayeimücü. Tucari 'umamiesie 'aye'ame, tucari mücaxüve hexeiyatü canayeimücü. ³¹ Peru yuvaücavatü hicü memüve'emete, 'imatüremete mecanacünicuni, 'imatüremete ve'emete mecanacünicunita.

Tavari Qesusi que mutayü que mütimierieniquecai
(Mateu 20:17-19; Rucaxi 18:31-34)

³² Mericüsü huyeta meniuhucaitüni Querusareme meutiyune 'utüa, Qesusi nanuhaitüacaitüni. Teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni. Hipatü memiveiyacai menimamacaitüni. Hicü tavari yateva canivarevitüni Tamamata Heimana Yuhutame. Nisutüani tivacuxaxatüvatü que mü'itüarieniquecai, ³³ müpaü 'utaitü, Neuxei, Querusareme teneta'axüacuni. Ne Yuri Tevi que nemütiteva necanietuiyamücü mara'acate memühüritüarie vahesüa, müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahesüa. Va'isücate menesitahüaveyu, necanimieriemücü, menesiyetuayu teüteri memücahuriyusixi vahesüa. ³⁴ Müme mecanenitananaimacuni, yuhaxüama nehiesie meniuta'aüsicaviecuni menenicuvaxüacuni, mecanenimiecuni. Peru hairieca tucari 'aye'ayu, necananucuquemücü.

Cacuvu Vanimatü que memüte'itavavirie
(Mateu 20:20-28)

³⁵ Hicü Severeu nivemama Cacuvu Vani yuhutatü 'aura me'acüneca, müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, pütasinaque tahesie mieme yapemütiyurienicü, que temümatetavavirieni. ³⁶ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que tixenaque yanemütiyurienicü xehesie mieme. ³⁷ Müpaü metenita'eiya, Quetaneupitüa 'atemutiyaxecü xevitü 'aserieta xevitüta 'a'utata, quepaucua visi pe'aretü pemayani. ³⁸ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, 'Asixepücatemate tita xemütecu'ivava. Nehepaü xete'ucacucüinetü xeteyüvave xemenu'ienicü tita nemüranu'ieni ne, nehepaü xeteyüvave xema'ivarienicü tevi que müranucanamiapaü hacü quepaucua muca'üyarie. ³⁹ Müme müpaü meniutiyuani, Tecaniyüvaveni. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Yemecü tita nemüranu'ieni xecananu'iecuni, nemüca'üyarienipaü xecanica'üyariecuni. ⁴⁰ Peru heiserie nepücahexeiyä nemüxepitüanicü ni neserieta ni ne'utata

'axemutiyaxecü. Masi müme vahesie mieme mucuha'arisie zeicüa, müme yametenipitüariecuni.

⁴¹ Hipatü Tamamata me'u'enanaca que memutiyuanecai, menisütüani mevaxeümatü Cacuvu Vani. ⁴² Quesusi yu'aurie varutacuevieca yunaime, müpaü tinivarutahüave, Xeme müpaü xepütemate, müme nuivarite vasata memümariva mete'aitametetütü meteniva'uxitüaca mete'aitatü. Vavemete heiserie mecanexeiyani vahepaüsita que memüteyurieni. ⁴³ Müpaü pücatiyüni xeme xesata. Que mü'ane ve'eme mayaniqueyu xesata, yunaime xeparevivame canayeimücü. ⁴⁴ Que mü'ane mexüacame mayaniqueyu xesata yunaime xehesie mieme vaüriyarica ti'uximayatü canayeimücü. ⁴⁵ Yuri Tevi que nemütiteva, que nemütinua, nemüpareviyanicü nepücanua, masi nevaparevienique püta necaninuani, netucari nemütatuanicü yumüreme vahesie mieme, nevaxünaque.

*Que müranutanierixü Varütimeyu macüpecai
(Mateu 20:29-34; Rucaxi 18:35-43)*

⁴⁶ Mericüsü Quericu meneta'axüani. Mana meheye-huximecacu 'iya Quesusi, teyü'üquitüvametemama yunaitü, yumüiretü teüteri vahamatü, tevi macüpecai mana niucateitüni huye tesita tivautü, Varütimeyu titevatü, Timeyu nu'ayatütü. ⁴⁷ 'Icü 'u'enaca quename Quesusi Nasaretitanaca 'uyüximecai, nisütüani müpaü tiuhivatü, Quesusi 'acu Raviri pemünu'aya, quenenenenimayaca cuerietü. ⁴⁸ Yumüiretü menitate'acaitüni cayuvatü müticanicü. Mücüsü masi carima müpaü tiniuhivacaitüni, Raviri nu'aya 'acu, quenenenenimayaca cuerietü. ⁴⁹ Quesusi mana 'utaqueca, müpaü niutayüni, 'Aura xequenehüaviyu. Müme mehecüneca 'aura menitahüave macüpecai, müpaü me'utiyuatü, 'Aiyari queneucayesa quenanucuquexi, 'aura pümasitahüave. ⁵⁰ Mücü yü'ücaru hevieveca, 'anucuqueca, Quesusisüa neyani. ⁵¹ Quesusi müpaü tinitahüave, Que matinaque nemümasiyurienicü. Macüpecai müpaü niutayüni, Ti'üquitame nepayeniereniqueyu. ⁵² Quesusi müpaü tinitahüave, Quenemie, yuri pemütiuta'ericü pepanayeve. Yapaucua nanutanriere, huyeta neiveiya Quesusi.

*Querusaremesie que müreutaha
(Mateu 21:1-11; Rucaxi 19:28-40; Vani 12:12-19)*

11

¹ Mericüsüari Querusaremesie me'axüaximecacu Vetüpaquesie Vetaniyasie, yemuritüa me'u'axüacu Huriva Macu'u müracusevasie, yuhutame nivarutanü'ani

teyü'üquitüvamete. ² Müpaü tinivarutahüave, Quiecari 'anutaüye mucumasie xequenehu. Mana xe'anutahaxüaximetü puxu nunusi xecanetaxeiyacuni hacuviecame, tevi hesiena müca'anutiyerüve cuxi. Xequenacuxüna xequenahani. ³ Xevitü xüca müpaü tixecu'ivaviyani, Titayari müya xeteyurie 'utaitü xeme müpaü xequenetiyya, Ti'aitame neiyehüaca, cuitüva canenü'amücü. ⁴ Mericüsü mehecüneca caye 'utüa meneitaxeiya puxu nunusi 'acuviecame quitenie 'aurie. Menecuxüna. ⁵ Teüteri mana memüti'ucai hipatü müpaü metenivaruta'ivaviya, Que xeteyurie puxu nunusi xe'acuxünatü. ⁶ Hicü yametenivarutahüave que mütivarutahüavixü Qesusi, teüteri yametenivarupitüani. ⁷ Puxu meneyehana Qesusisüa. Hicü yü'ücar me'enutiveriecu, hesiena nanutiyerüni. ⁸ Yümüretü me'ivaüritüatü yü'ücar meni'itüaximecaitüni huyeta. Hipatüta cüye xavari me'uhapatü meniyetuaximecaitüni.

⁹ Memuhaitütüacai, memu'imamatücai müpaü metenihivacaitüni, Quetaneutavicueisitüa 'aixüa, 'aixüa queticuxaxasivani 'iya hepaüsita, que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü 'amamie hepaüsita, ¹⁰ que mü'ane Ti'aitametütü maye'ani tatevari Raviri müti'aitacaipaü, mücü hepaüsita. 'Aixüa cani'aneni que mü'ane taheima macave.

¹¹ Mericüsü Qesusi Querusaremesie neutahani, tuqui 'amüpata neutahani. Hanieretüyaca naisarie nivayeyani 'acayunirümecacu. Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü yunaitü menecüne Vetaniyapai.

*Que mütiuniu 'axa mü'itüarienicü xapa mücatacacai
(Mateu 21:18-19)*

¹² Mericüsü 'uxa'arieca Vetaniya meheycüneca Qesusi neuhacamücücaitüni. ¹³ Xapa 'uxeiyaca tevapai xavacame, hepana neyani 'ixeiyaque, siparasü xüca tixaü ticaxeiyaqueyu hesiena. Mana nuaca tixaütü cacatiniucaxeiya, xavari xeicüa, maxuxuavere müca'aye'avecaicü. ¹⁴ Qesusi hicü müpaü tinitahüave xapa, Hasuacu xevitü tüma 'a'icuaxi pücaticuani. Meni'enieni teyü'üquitüvametemama.

*Que müti'iti tuqui 'amüpa
(Mateu 21:12-17; Rucaxi 19:45-48; Vani 2:13-22)*

¹⁵ Hicü Querusareme meneta'axüani. Qesusi tuqui 'amüpa curaruyarita heutahaca, nisütüani varanuyeveveyatü müme tuqui curaruyarita memütetuacai memütenanecai. Tumini patamete vamexate natixürieni, cucuruxi vatuyamete va'üparite natixürieni. ¹⁶ Pücapitüacai tixaü mete'apitü memanuyecücanicü tuquita. ¹⁷ Mana tini'üquitacaitüni müpaü tivacühüavetü, 'Ipaüri care'uxa, Nequie nenevieri qiyari

canimarivacamücü yunaime nuivarite vahesie mieme. Xemesü püta terü xecanayeitüaca haque tenavayamete memüyu'avieta. ¹⁸ Hicü mara'acate memühüritüarietcai, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü yunaitü meni'enieni, menimacarücaitüni, teüteri yunaitü memühüxiyacaicü tita müti'üquitacai hepaüsita. 'Ayumieme mara'acate metenicuvautüvecaitüni que memüte'imienique. ¹⁹ Hicü 'ucutaicarecu quiecarisie nivayeyani.

Xapa que mütiuva, tiutaniucu para 'axa mü'itüarienicü
(Mateu 21:20-22)

²⁰ Mericüsü ximeri 'ame'uyehuximetü, xapa meniuxeiya vaquime naitü nanayaripaitü. ²¹ Pecuru heye'erieca que mütiuyü müpaü tinitahüave Qesusi, Neuxei Ti'üquitame, 'iya xapa pemaxaxatacai 'axa mü'itüarienicü, mücü caniutavaniri. ²² Qesusi müpaü tinivacühüaveni, Cacaüyarisie yuri xequetene'erieca. ²³ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane müpaü mütitahüave 'icü yemuri, 'Ena quene'apata, haramarasie queneu'ahüva 'utaitü, xüca yu'yarisie cayuxamurieca, masi xüca yuri ti'erieca quename müpaü tiyüni que maine, müpaü catiniyümücü hesiena mieme. ²⁴ 'Ayumieme nepütixecühüave, naime xemütetavauni xeyunenevietü, yuri xequetene'erieca quename xe'itanaqui'eri. Müpaü yuri xete'eriecacu, yacatiniyümücü xehesie mieme. ²⁵ Quepaucua xemüyunenevie, xüca xeimesie xetehüacuni xequeteneuyehüvirieca, mütixehueyehüvirienicüta xeme xe'uquiyari muyuavisie macave, ta'aurie que xemüte'axürüve. ²⁶ Me xüca xecatevareuyehüvirieni teüteri, xe'uquiyari muyuavisie macave pücatixehueyehüvirieni xeme ta'aurie que xemüte'axürüve.

Qesusi heiserie que mürexeyacai
(Mateu 21:23-27; Rucaxi 20:1-8)

²⁷ Mericüsü tavarı meneta'axüani Querusaremesie. Tuqui curaruyarita yeyeicacacu, mara'acate memühüritüarietcai, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, 'uquiravesixi vahamatü yunaitü 'aura meniu'axüani. ²⁸ Müpaü metenita'ivaviya, Haque pemieme heiserie pemexeiya 'ipaü pemütiyurienecü. Quepaicü heiserie masipitüa 'ipaü pemütiyurienecü. ²⁹ Hicü Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Neta nepüxeta'ivaviya xeimecü xecüa. Xüca xenesita'eiya, neta nepütixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'ipaü pemütiyurienecü. ³⁰ Vani quepaucua müti'üyanecai, taheima timiemetücai 'üyarica, teüteri vahesüa pümiemetücai nusu. Xequeneneuta'eiya.

31 Hicü müme niuqui menixüatüacaitüni müpaü me'utiyuatü, Xüca tame müpaü te'utiyuani quename taheima miemetücai, mücü müpaü nitayümücü, Titayari yuri xecate'i'erri. 32 Masi xüca müpaü te'utiyuani quename teüteri vahesüa miemetücai, quesü yüni. Müpaü meteniyücühüavecaitüni memüvamacarücaicü teüteri. Müme yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni Vani hepaüsita, quename yuricü tixaxatametücai. 33 'Ayumieme müpaü metenita'eiya Qesusi, 'Asitepücatemate. Qesusita müpaü tinivaruta'eiya, Mericüte, neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'ipaü nemütiyuriencü.

*Te'üviyamete 'axa teyuruvamete
(Mateu 21:33-46; Rucaxi 20:9-19)*

12

1 Hicüsüari nisütüani tivacuxaxatüvatü, 'üxasi hepaüsita ti'üqitatü. Müpaü niutayüni, Tevi haraveri caniutavevieni. Caxie 'uca'uitüaca, 'utatesaca, vati'ineca caxie püname, 'e'utevime 'utavevieca neniereme capa caxie 'ucacuaiyanicü, te'üviyamete nivaruhüritüani vacuetatüatü, tevapai caneyani. 2 Hicü tucari 'aye'acu muticuacuaxesie, ti'uximayatame niutanü'ani te'üviyamete vahesüa, haraverita mieme 'icuaxi yapaümeme mütanaqui'erienicü cusiyarisie mieme. 3 Müme masi me'iviyaca, me'icuvaxüaca, yacü xEICÜA maveme meneinü'ani. 4 Hutariecata xeime niutanü'ani ti'uximayatame vahesüa. Mücü menituaxa mu'uyasie, meninanimacaitüni. 5 Xeimeta 'utanü'acu, menimieni. Yuvaücavame cuxi nivanü'acaitüni. Hipame menivarutivani, hipame menivarucuni.

6 Xeime cuxi canexeyacaitüni yunivetüme münaqui'eriecai. 'Imatürieca nitanü'ani vahesüa, müpaü tiyücühüavetü, Meteneiyehüviriecuni nenive. 7 Te'üviyamete masi müpaü meteniyücühüavecaitüni, Camüsü, 'icüsie catininaquimücü cusiyari piniteya. Cümü tepimieni, tahesie püta mütinaquenicü. 8 Hicü me'iviyaca menimieni, haraveri varie meneicahüani.

9 Mericüte, que tiyurieni haraveri cusiyari. Caninuamücü, te'üviyamete nivatixütüamücü, hipame nivahüritüamücü püta yuharaveri. 10 Cari ni 'icü 'utüarica xecatetiterüvavave, Mücü tete memutaxani'eri qui vevivamete, Mücü 'isiquina titutuicame nayani.

11 Ti'aitame müpaü catiniuyurieni, Canimariveni que temüte'ixeiya.

12 Müpaü mepütemaicai müvaxatacaicü 'üxasi hepaüsita ti'üqitatü. 'Ayumieme metenicuvautüvecaitüni que

memüte'iviyacü, peru menivamacarücaitüni teüteri. Hicü meheicu'eirieca menecüne.

Cuviyexunu tuminieya

(Mateu 22:15-22; Rucaxi 20:20-26)

¹³ Hicüsüari hesüana menivarutanü'ani Pareseusixi hipame, mümeta Herurexisie memüteviyacai hipame, niuquieyasie memiviyacü. ¹⁴ Mana me'u'axüaca müpaü metenitahüave, Neuxei ti'üquitame, tame tepümasimate 'ecü yuri pemutainecü, pemüca'acuerivayuriecü sepa xevitü que mütiyücühüave, yücü pemücativaxeyacü teüteri, masi Cacaüyari huyeya hepaüsita pepüti'üquita que mütivaiaacü. Tamüsü, titauniva mütiyutuanicü Sesaxi cuviyexunuyasüa mieme, pücatauniva nusu. ¹⁵ Tepi'ütüani, tepüca'i'ütüani nusu. Mücü yatimaitü yuhesie 'axa mü'ane que memüte'avietacai, müpaü tinivarutahüave, Titayari xenete'inüatatüve. Tuminiyari xequena'üi nemixeyacü xeime. ¹⁶ Müme meni'atüirieni xeime. Müpaü tinivarutahüave, Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica 'icü. Sesaxi mu'uya canihücütüni, 'utüaricayata, metenita'eiya. ¹⁷ Qesusi müpaü tinivarutahüave, Tita Sesaxisüa mütimieme, Sesaxi xequetenapinirieca. Tita Cacaüyarisüa mütimieme, Cacaüyari xequetenapinirieca. Menihüxiyani que mutayü.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita

(Mateu 22:23-33; Rucaxi 20:27-40)

¹⁸ Hicü hesüana meniu'axüani Saruseusixi. Müme yame-niutiyuanecaitüni quename müquite meca'anutaneniereni. ¹⁹ Hicü müpaü metenita'ivaviya, Neuxei ti'üquitame, Mui-sexi 'ipaü catiniu'utüani tahesie mieme, tevi xüca masicaya 'umüni, xüca cueya 'uyuhayeva türi cavarexeiyatü, mücü tevi canitivitümücü yucue, türi nivativevimücü masicaya nivemama memütaterüvarienicü. ²⁰ Mericüsü 'atahutatü 'amenititecaitüni 'ivamarixi. Vamasi 'uca niutivitüni, ni-umüni türi cavaruhayevaca. ²¹ Mutaya nitivitünita, mücüta tiumü türi cavaruhayevaca. 'Iyata mutaya yunaitüta yax-eicüa menitivitüni. ²² 'Atahutatü yunaitü 'ivamarixi türi mepücaruhayevaxü. Yunaitü me'ucuicu, 'ucata tiumü. ²³ Mericüte, quepaucua xeniu memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü quepai ra'üya pürayani.

²⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Camü, 'ayumieme xecaniyuyarieca, 'utüaricayari xemücamatecü, que mütitürücaüye Cacaüyari 'asixemücatematecü. ²⁵ Quepaucua müquite memanucu'uni, mepücaneneüqueni mepücaviquieca. Cacaüyari tupirisiximama taheima miemete vahepaü mecaniyüacacuni püta. ²⁶ Müquite

vahepaüsita que müre'uxa que memüte'anucu'uni, cari xecate'ititerüvavave Muisexi xapayasie haque tupiriya mexata, Cacaüyari que mütitahüavixü, 'Apurahami, 'Isahaqui, Cacuvu necanivacacaüyaritüni ne, cananuyüneni. ²⁷ 'Ayumieme müquite pücavaxata quename vacacaüyari haitü. Memayeyuyuri püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. Cuini mieme xepüyuyari.

'Aitüarica müve'eme
(*Mateu 22:34-40*)

²⁸ Hicü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai 'aura 'ayaca, varu'enieca niuqui mexüatüacame, tinimaicaitüni 'aixüa mütivata'eiyacü, müpaü tinita'ivaviya Qesusi, Que mü'ane 'aitüarica masi püve'eme naime 'aitüaricasie mieme. ²⁹ Qesusi müpaü tinita'eiya, 'Ipaü cananuyüneni 'aitüarica müve'eme, Xequeneu'enana 'Ixaherisixi. Ti'aitame mütacacaüyari, 'iya Ti'aitame caniyuxevini. ³⁰ Peninaqui'eriecamücü Ti'aitame mü'acacaüyari naime que pemüre'iyaricü, naime que pemüti'amatecü, naime que pemüticu'erivacü, naime 'atürücariyacü. 'Icü 'aitüarica masi canive'emetüni. ³¹ 'Esivatücacu hepaüna müve'emecü 'ipaü cananuyüneni, Peninaqui'eriecamücü 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'eriepaü. Xevitü 'aitüarica pücaxuave masi ve'emetütü, 'icü hutatü xeicüa. ³² Hicü 'iya ti'üquitame müpaü tinitahüave, 'Aixüa pü'ane ti'üquitame. Yuri pecaniutaineni, Cacaüyari caniyuxevini, xevitiüxa 'apüca'uyeica hepaüna 'anetü, que pemaine. ³³ Xüca tevi 'inaqui'erieca naime que müre'iyaricü, naime que mütimaivecü naime yutürücariyacü, xüca yuhepaü tevi naqui'erieca que mütiyunaqui'eriepaü, yemecü 'aixüa caniyümücü, que mücatiyüni naitü mavari mütaiya mücui'iva. ³⁴ Hicü Qesusi 'ienieca timaivemepaü que mütita'ei müpaü tinitahüave, Teva pepüca'uyeica pemaye'anicü, Cacaüyari mati'aitüvametütü mayanicü. Hipatü tavari mepücayuvaüriyacai tixaütü memüte'ita'ivaviyacü.

Cürisitu quepai püranive, que mütivaruta'ivaviyaxü
(*Mateu 22:41-46; Rucaxi 20:41-44*)

³⁵ Qesusi müpaü niutayüni tuquita ti'üquitatü, Titayari müpaü mete'utiyuane müme 'inüaricü memüte'üquitamete, quename vaniu Cürisitu Raviri xiüyarieya hücütüni. ³⁶ Mücü Raviritütü müpaü niutayüni 'Iyari Mütiyupata 'icuyuitüvacacu, Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüva, Neserieta quenacani 'Aquetatüa mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie.

³⁷ Tamüsü Raviri Neti'aitüvame tinitaterüva. Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücüni quename

xiüyarieyatüni. Teüteri meyutemamavietü meni'eniecaitüni yuvaücavatü.

Quesusi que mütivaxanetacai sicürivanusixi

(Mateu 23:1-36; Rucaxi 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Ti'üquitatü müpaü tinivarutahüave, Xequeneyu-cuerivayurieca müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahepaüsita, müme müvanaque memeu'uvanicü 'etütüme me'anacatütü, quiecarí hixüapa vaürisica memüpítüarienicü, ³⁹ teüteri vahüxie memayaxecü tuquita, quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, müme vahepaüsita. ⁴⁰ Viyurasixi vapini mepütevarutixütüiri, 'emetehutevitü neneviericü mücamasiücünicü que memüteyurie. Vahesie masi yemecü tinahüivani.

Viyura tumini que müti'atüiri Cacaiyari

(Rucaxi 21:1-4)

⁴¹ Hicü tumini macaxürüva cacuniyari hüxie niutayerüni Quesusi. Teüteri nivaxeiyacaitüni tumini me'acaxürüvame cacunisie. Xicusixi yumüiretü vaüca meneicaxürüvacaitüni. ⁴² Mericüsü xevitü viyura caninuani tuminicü mavetü, hutame neucaxürieni xei senitavuyari müraye'atüca 'axeicüa. ⁴³ Hicü yu'aurie varutacuevieca teyü'üquitüvamete, müpaü tinivarutahüave Quesusi, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'icü viyura tumini mavetü cacunisie neicaxürieni vaücava, müme yunaitü memecaxürüva 'esiva xeicüa meneicaxürieni. ⁴⁴ Yunaitü müme meneicaxürieni tita müranuyuhayeva, peru 'iya yuhaveri mieme neucaxürieni, naimé cümana mütiyumicuacai.

13

Quesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarieniquecaicü 'arique

(Mateu 24:1-2; Rucaxi 21:5-6)

¹ Hicü tuquita 'ayenecacu, teyü'üquitüvametemama xevitü müpaü tinitahüave, Neuxei, ti'üquitame, tetexi que timamari-vave quite. ² Quesusi müpaü tinitahüave, 'Icü qui petix-eiya 'amüpapa. Tete püchayevarieni yuheima 'atetü. Naitü canica'unariemücü.

'Inüarite que mütimasiücüni taparirümecacu

(Mateu 24:3-28; Rucaxi 21:7-24; 17:22-24)

³ Hicü Huriva Macu'u yemurisie 'ucaicu tuqui 'amüpa hüxie, Pecuru Cacuvu Vani 'Atürexí yühücüate müpaü metenita'ivaviya, ⁴ Quetatineutaxatüa quepaucua müpaü pütüyüni que pemaine. Tita ti'inüariyaritüni quepaucua maye'aximeni 'icü naitü. ⁵ Quesusi nisutüani müpaü tivacuxaxatüvatü, Yumarima 'aixüa, xevitü catixe'u'irüviya.

⁶ Yumüretü mecani'axüacuni müpaü me'utiyuatü quename nehesüa memiemete, Ne Cürisitu necanihücütüni, me'utiyuatü. Yumüireme menivacuamanacuni.

⁷ Xeme quepaucua xemüva'enieni cuyaxi meyucuitüveme, quepaucua xemi'enieni cuya niuqui, xepücayumurieca. Neuyeveca müpaü mütiyünicü, peru 'acuxi naitü pücatapare mücücü. ⁸ Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite, xexuime cuiesie quiecatari mecaniyeha'acuni hipame cuiesie miemete mevacuicutü. Naisarie cuie canitayüamücü, haca canitavemücü. Peru que mütiyüni, mücücü canisütüariemücü xEICÜA cuiniya.

⁹ Xemesü xequeneyucuerivayurieca. Mecanixeyetuacuni 'isücate vahesüa. Tuquiteta xecanitiveiyacuni. Cuvex-unarurisixi te'aitamete vahüxie xecaniti'ivaviyariecuni nehesüa xemümiemetecü, xemüvahecüatüacacü que xemüte'unenierixü. ¹⁰ Neuyeveca 'icü niuqui 'aixüa manuyüne memütaxatüarienicü yunaitü nuivarite meri. ¹¹ Quepaucua memüxetiviya memüxe'anuhapani 'isücate vahüxie, xeta'icuevatü xepücayu'iyaritüaca que xemutiyuaneni. Masi que xemütepitüarieni 'ana, müpaü xeputiyuaneni. Xeme xepücahüme que mü'ane yamütayüni, 'Iyari Mütiyupata püta canihücütüni que mü'ane yamütayüni. ¹² Ra'iva pürayetuani mümierienicü, quemasieya yunive niyetuamücü, türi meniyeha'acuni yu'uquiyarima vahepaüsita, metenita'aitacuni memücüi'ivanicü. ¹³ Yunaitü menixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani quepaucua mümünique, mücü nitavicueisitüariemücü.

¹⁴ Xeme 'uxa'atüni xenixeyiacuni mücü tevi müvaseviximani müracumaveriyani mana 'utiveme haque 'aixüa müca'ane mutivenicü, que mainecai tixaxatame Tanieri. Titerüvame quetimaiveni tita mütiyata. 'Ana hürisie mequeyuta'una müme Cureya cuieyarisie meme'uvani. ¹⁵ Que mü'ane caxetunisie macaca 'uxipietü, mücü 'anacayame yuquita pücaheutahani yupini tivayepinique. ¹⁶ Que mü'ane yeuta meyeicani, yu'utüma pücanuani yu'ücaru tivayehurienique. ¹⁷ Xüa 'ui müme memuhuca müme memütësisitüa 'ana. ¹⁸ Xequeneyunenevieca müpaü catiuyünicü muhaütüsie. ¹⁹ 'Iya tucarisie 'uximatüarica canitixuaverimücü cuini mieme, matüaripai quepaucua Cacaüyari nai mütiunetüa hicüque que mücatixuavecai, tavari que mücatixuavenita. ²⁰ Ti'aitame xüca 'esicareiteritüanique 'uximatüarica, ni xevitü tevi pücatavicueniqueyu. Mesü müme müvaranuyexei vacü 'esipüreiteritüa.

²¹ Anari xevitü xüca müpaü tixecühüaveni, Camü, 'ena caniuyeicani Cürisitu, Camü mana, xüca haineni nusu, yuri

xepücate'i'erierieca que mü'ane müya mutaineni. ²² Yacü Cürisitusixi, yacü texaxatamete mecani'axüacuni. 'Inüari mecanitiveviecuni mamarivaveme mevacuamanaque 'asita müme memanuyexeyarie xüca meyüvavenique. ²³ Xemesü xequeneuyü'üviya. Nai nepütixe'utaxatüa yacatiyüvecacu cuxi.

Yuri Tevi que mütinuani

(Mateu 24:29-35, 42-44; Rucaxi 21:25-36)

²⁴ 'Ana 'iya 'uximatüarica heunuayu, tau caniyürimücü, mesa cacanihecüarivimücü, ²⁵ xuravesixi mecanicaxüricuni muyuavisie miemete, müme türücariya memexeyia muyuavisie mecaniyuitüariecuni. ²⁶ 'Ana Yuri Tevi que nemütiteva mecanenixeiyacuni haisata ne'acamiecame, cui netürücaüyetü, nexavatütü. ²⁷ 'Anarita netupirisixima nenivatanü'axüamücü, müme nemüvaranuyexei neni-vacuxeürimücü, taserieta ta'utata tahixüata tasütüapa memeu'uva, naisarie cuie manuniere muyuavitüa.

²⁸ Narüca xeha'erivatü müpaü xequetenemaica, quepau-cua xavari mücavivieni xücarü yürani, xüca mamateya cune-icani, tasüari 'auracacutüca. ²⁹ Xemeta yaxecüa, quepau-cua xemixeyia 'ipaü tiyüaneme, yaxequetenemaica quename hehurari, quitenie müta'aximenipaü. ³⁰ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hicü miemetexi mepücatixüni, mexi 'icü naitü ca'aye'ave. ³¹ Cuie muyuavi naitü canitixümücü, peru ne neniucü pücaxüni.

³² Tevi 'asipücatimate quepauca maye'ani 'iya tucari, taheima miemete tupirisixita 'asimepücatemate, neta 'asinepücatimate Cacaüyari Nu'aya nehücütütü. Ne'uquiyari xeicüa catinimaica.

³³ Yumarima, xequenayeneniereni xequeneyunenevieca, 'asixemücatematecü quepauca maye'ani. ³⁴ Müpaü cani'aneni que mütiuyü, tevi tevapai metüa, yuqui mucu'eiri. Te'uximayatamete nivaruhüritüani yuxexuime, vamayüitaricü vahüritüatü. Quiteni tihüveme tiuta'aitüani mayenierenicü. ³⁵ Xemeta 'ayumieme xequenayeneniereni, 'asixemücatematecü quepauca munuani qui cusiyari, ya taicai ya tucari hixüapa, ya vacana tahivayu, ya yuimuana. ³⁶ Xequenayeneniereni capa xecusume xe'utaxeyacü yapauca nuame. ³⁷ Que nemütixecühüave xeme, yunaime netinivacühüaveni vahesie müтинаquecü, xequenayeneniereni.

14

Que memüte'iviyaquecai Quesusi

(Mateu 26:1-5; Rucaxi 22:1-2; Vani 11:45-53)

1 Mericüsü huta tucari neuyevecaitüni 'ixüarari maye'anicü quepaucua mema'erivacai Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima, quepaucua pa cacuxaxanime memücuacai. Mara'acate memühürütüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü me'icuanamatü, que memüte'imienicü. 2 Müpaü meteniyücühüavecaitüni, Mecuxi 'ixüaramete vahüxie 'asitemücateyurieni, teüteri capa meyutaxamurienicü.

Visi mu'üa que mütiucaviriyari Qesusisie
(Mateu 26:6-13; Vani 12:1-8)

3 Mericüsü Vetaniasie 'uyeicatü tiniucuan Simunisüa que mü'ane cuiniyacü müca'itiyacaisüa. Hicü 'uca mana caninuan tete visi mü'ane puteyayari 'ahanatü, visi mu'üa 'aye'uneme narüru titevacame canücame cui müraye'arücai. Puteya cüpieya 'anumuraca, Qesusi mu'uyasie neitiyeurieni visi mu'üa. 4 Hipatü meha'atü müpaü meteniyücühüavecaitüni, Titayaricuta yacü xeicüa reiyehüa 'icü visi mu'üa. 5 Püyüveniqueyu mituanicü 'icü visi mu'üa haica sienituyari 'inüariyaricü heimana yapäumemecü, tuminiyari memümüquienicü puvüresixi. Menitiecucaitüni 'uca.

6 Peru Qesusi müpaü niutayüni, Xequeneuhayeva, titayari xete'i'uximatüa. 'Aixüa catiniuyurieni nehiesie mieme. 7 'Uxa'atüni varie 'amecaniu'uvacuni puvüresixi xehesüa. Quepaucua xemüyuvaüriya xecaniyüvaveni 'aixüa xemüvayurienicü, nesiere xehesüa 'anepüca'uyeicani 'uxa'atüni varie. 8 'Icü que mütiyüvecai, müpaü catiniuyurieni. Ne'ayeyuricacu cuxi, caneniucavirieni nemücateuquienicü. 9 Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, sepanetü haque mecuxaxasivani 'icü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita naisarie cuiepa, 'icü 'uca que mütiuyuri canita'üxasisiemücü ma'erivanicü.

Cura que mütiyuvaüriya miyetuanicü Qesusi
(Mateu 26:14-16; Rucaxi 22:3-6)

10 Hicü Cura 'Isicariutitanaca, Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai, caneyani mara'acate memühürütüariecai vahesüa 'iyetuanique. 11 Müme me'i'enieca meniyutemamaviecaitüni. Müpaü metenitahüave tumini memi'üitüaniquecaicü. Mücü tinicuvaunecaitüni quepaucua 'aixüa mütiyüni queca miyetuanicü.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari
(Mateu 26:17-29; Rucaxi 22:7-23, Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26)

12 Mericüsü Pa Mücacuxaxani 'ixüarariyari sutüariecacu, quepaucua memüvacuicai muxasi türixi meteha'erivatü

Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima, teyü'üquitüvametemama müpaü metenitahüave, Haque masihenaque temuhucü 'aixüa temeiyurienicü, 'ixüarari 'icuaiyari pemürecuanicü. ¹³ Hicü yuhutame teyü'üquitüvamete nivarutanü'ani müpaü tivarutahüaveca, Quiecarisie xequenehu. 'Uqui mana püxe'anucunaque ye'ü 'ahanatü hecuanüca. Mücü xequenanuveiya. ¹⁴ Haque meuhani, müpaü xequeteneta'hüavi quiecame, Ti'üquitame müpaü paine, Hipatüte haqueva qui müme nemütiva'üquitüa nehamatü 'ixüarari 'icuaiyari temücuanicü. ¹⁵ Mücü qui taüta xe'utivitüme püxexesitüani hipame qui 'emüyeva naitü 'ureyepicame 'aixüa tiha'aritäarietame. Muva 'aixüa xequeteneyuri tahesie mieme. ¹⁶ Hicü mana menecüne teyü'üquitüvamete. Quiecarisie meneta'axüani. Que mütivarutahüavixü meteniutaxeiya. Muva 'ixüarari 'icuaiyari 'aixüa meteniuyurieni para memüteha'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima.

¹⁷ Mericüsü 'ucutaicairecu, Quesusi, Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü yunaitü mecaniu'axüani. ¹⁸ 'Ame'atecacu metecuacacu, Quesusi müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme nehamatü müticua'a pünesiyetüani. ¹⁹ Hicü meniyuhiverietücateitüni. Müpaü metenita'ivaviya yuxexütü, Ne netihücü. ²⁰ Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Xeme Tamamata Heimana Yuhutatü, xevitü canihücütüni que mü'ane pa manati'üve nehamatü 'icü xacüsie. ²¹ Yuri Tevi que nemütiteva, nepüyemie nemümierienicü que müre'uxa nehepaüsita, perusü xüa 'ui que mü'ane munesiyetüani Yuri Tevi nehücütüme. 'Aixüa cani'aneniqueyu masi xüca ca'utinuiwaque 'iya.

²² Hicü metecuacacu, Quesusi pa 'anucü'üca 'aixüa 'utayüca Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita, 'ititaraca pa, nivarumini, müpaü 'utaitü, Xequenanu'üi, 'icü caninevaiyaritüni. ²³ Tecüxi 'anucuhanaca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari nivaru'itüani. Yunaitü menenuti'ixüani mücüsie. ²⁴ Müpaü tinivarutahüave, 'Icü caninexuriyatüni, türatu mühecua caniseiriyamücü. Yümüireme vahesie mieme nitiyuriyamücü. ²⁵ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tavari caxie hayari nepüca'anu'ieni mexi ca'aye'ave quepaucua hecuamecü nemenu'ieni haque Cacaüyari müra'aita.

Quesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, que-name ca'imaicai 'utaitü
(Mateu 26:30-35; Rucaxi 22:31-34; Vani 13:36-38)

26 Hicü cuicari Cacaüyari hepaüsita me'utacuicaca, menecüne Huriva Macu'u yemurisie. 27 Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yunaitü hicü tücaricü xenicunuitüariecuni necümana, que müre'uxa, Muxasi vahüveme necanimiemücü, muxasi menitaxüriexüacuni. 28 Nesü nemierieme ne'anutaniereme necanixe'anucuhaitüiyamücü Carereyasiepai. 29 Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Ne sepanetü yunaitü memücunuitüarienique, nepücacunuani ne. 30 Quesusi müpaü tinitahüave, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, hicü yüvicüta vacana hutacüa catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü. 31 Mücü cuini mieme masi müpaü putayü, Sepanetü 'ahamatü nemumierienique, yanepücatinecu'imavani. Yunaitü yaxeicüa meniutiyuanecaitüni.

Quesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie
(Mateu 26:36-46; Rucaxi 22:39-46)

32 Hicü Quetisemani müracutevasie menecüne. Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, 'Uva xequenateni mexi nenenevie. 33 Pecuru, Vani, Cacuvu nivaravitüni yateva. Mana cuini mieme 'uta'aivatü yuhiverietü nayani. 34 Müpaü tinivarutahüave, Ne'iyarisie cuini mieme neninehieverieca, mücücü nemüximetü tüma. 'Uva xequeneyuhayeva xequenetaneniereni. 35 Hicü 'esiva yateva niuyani. 'Utihüximaqueca cuiepa, niyutanenevieni xüca tüma xüa tiyüvenique müca'aye'aniqueyu que mütiyüniquecai. 36 Müpaü niutayüni, Ne'uquiyari 'acu, naimecü pepüyüve 'ecü. 'Icü tecüxi quenanhani cuerietü hivericacü yanemüca'itüarenicü, mesü que münetinaque ne pücatixaü, 'ecüsü que mümatinaque püta quetiuyüni. 37 Hicü muva ninuani, nivarutaxeiya mecusume. Müpaü tinitahüave Pecuru, Simuni 'acu, peticusu. Pecatiyüvecai pemütanierenicü xei hurayari. 38 Xequenetaneniereni, xequeneyunenevieca capa 'axa xete'uyurienicü xe'uta'inüasieme. Xe'iyari püyuvaüriya, xevaiyari püta puverarani. 39 Hicü hutarieca heyaca niyutanenevieni yaxeicüa 'utaitü. 40 Hutarieca muva nuaca nivarutaxeiya tavari mecusume memücusimarietücateicü. 'Asimepücatematecai que memüte'ita'eiaquecai. 41 Hicü hairieca muva nuaca müpaü tinivarutahüave, Hicürixüa xequenecusuni xequene'uxipieca. 'Ariri cümütücar, canaye'ani. Camüsü, Yuri Tevi nehücütütü, 'axa teyuruvamete vamamasie nepüyetuiyani. 42 Xequenancu'uti, tepüvanaquiya. Neuxei, que mü'ane münesiyetuani 'acanamieni.

*Quesusi que mütiuviyarie**(Mateu 26:47-56; Rucaxi 22:47-53; Vani 18:2-11)*

⁴³ Mericüsü yapaucua müpaü tivacühüavecacu cuxi, Cura caninuani, Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai. Yuvaücavame teüteri yuhamame nivaravitücücaitüni cusirate cüyexi mete'u'ücame. Mara'acate memühürütüarietai, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai 'uquiravesixita menivareyenü'ani. ⁴⁴ Mericüsü que mü'ane miyetuaniquecai 'inüari nivarupitüani teüteri mevayecünirümecacu ya'utaitü, Que mü'ane memütavaürütüani ne'i'isetü, mücü canihücütüni. Xequeneuviya 'iya, xequenanuhani 'aixüa xe'ihütü. ⁴⁵ Hicü Cura nuaca, 'aura niuyani cuitü. 'Aixüa 'acu Ti'üquitame titahüaveca, ni'iseni. ⁴⁶ Hicü müme meniviya.

⁴⁷ Müme 'aura memütü'ucal, xevitü yucusira vatihanaca, nivani ti'uximayatame mara'acame mühürütüarietaisüa mümiemetücai. Nacaya naviteni. ⁴⁸ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme cari xepeyecü cusirate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, tinavayamepaü que mütiviviyarüva. ⁴⁹ Müixa xesata neniuyeicacaitüni tucaricü tuquita neti'üquitatü, xepücanesihevi. Peru que'aye'ani 'utüarica que maine. ⁵⁰ Hicü yunaitü me'icu'eirica meni'yuta'unaxüani.

Temaicü que mütiyu'unaxü

⁵¹ Xevitü temaicü niveiyacaitüni rinu savanayaricü yu'eimatü mümavecaicü. Meniviya temaicü, ⁵² peru mücü yusavana 'ucu'eirica niyuta'una mavetü.

*Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie**(Mateu 26:57-68; Rucaxi 22:54-55, 63-71; Vani 18:12-14, 19-24)*

⁵³ Hicü mara'acame mühürütüarietaisüa meneihana Quesusi. Mana meni'yucuxeürieni mara'acate memühürütüarietai 'uquiravesixi, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai yunaitü. ⁵⁴ Pecuru tevapai niveiyacaitüni, mara'acame mühürütüarietai qui 'aurie ninuani. Tacua tupirisixi vahamatü niutivecaitüni tai 'aurie cüxetü.

⁵⁵ Hicü mara'acate memühürütüarietai yunaitü 'isücate menivavautüvecaitüni tehecüatamete, memixanetacü Quesusi, vani'quicü memimienicü. Haquevasü mepücavarutaxei.

⁵⁶ Yümüretü mete'itavatü menihecüatacaitüni que vaniü memüte'unenierixü peru vaniüqui püca'yuxevicai.

⁵⁷ Hipatü me'anucu'uca menitahecüata mete'itavatü que memüte'unenierixü vaniü, müpaü me'uti'yuatü, ⁵⁸ Tame teni'enieni 'ipaü haineme, 'Icü tuqui mamacü muveviya nenita'unamücü, haica tucari 'anucayayu xeimeta nenitavevimücü mamacü caveviyacame. ⁵⁹ Ni müpaü que memütehecüatacai, vaniüqui pücataxevirivecai.

60 Mericüsü mara'acame mühiritüariecai vahixüapa 'utaqueca, Quesusi niuta'ivaviya müpaü 'utaitü, 'Asipecatita'ani. Que tita 'icü memütehecüata 'ahepaüsita. 61 Mücü masi cayuvatü mana niuvecaitüni, tixaü püca'uta'a. Mara'acame hutarieca müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü peticürisitu. Que mü'ane 'aixüa müticuxaxasiva, 'ecü petinu'aya. 62 Quesusi müpaü tinita'eiya, Ne necanihücütüni. Yuri Tevi que nemütiteva, xeme xecanenixeiyacuni, Que Mü'ane Mütürücaüye serieta ne'acaime. Ne'acamieme taheima mieme haisata xecanenixeiyacuni. 63 Hicü mara'acame yu'ixuriqui 'utisanaxüaca müpaü niutayüni, Que cuxi tetevareuyehüva tehecüatamete. 64 Xeme xecani'enieni que mütisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. Que xeteyücühüave. Müme yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni quename müpaü reuyevecai mümierienicü.

65 Hipatü menisütüani hesiena me'uti'aüsicavivatü me'inanaimatü. Meheitinaca huxiena, menitihusutücüne müpaü mete'icühüavetü, Quetinehecüatani quepai müyüane. Tupirisixita me'iviyaca menicusunacaitüni.

*Pecuru que mütiyucu'imavacai, Nepüca'imate Quesusi 'utaitü
(Mateu 26:69-75; Rucaxi 22:56-62; Vani 18:15-18, 25-29)*

66 Mericüsüari Pecuru vatipai 'uvecacu qui 'aurie tacua, 'uca caninuanani müti'uximayatametücai mara'acame mühiritüariecaisüa mieme. 67 Pecuru 'uxeyaca cüxecame, heutaniereca, müpaü niutayüni, 'Ecüta 'iya Nasaretitanacamatü pecaniuyeicacaitüni Quesusimatü. 68 Mücü niyucu'imavacaitüni, müpaü 'utaitü, Ne havaicü nepüca'imate, 'asinepücatimate que pemaine. Müpaü 'utayüca quitenie nanuyeyani. Vacana niutahiva. 69 Hicü 'iya 'uca hutarieca 'ixeyaca nisütüani müpaü tivacühüavetü müme mana memüti'ucai, 'Icü xevitü canihücütüni müme. 70 Mücü tavari niyucu'imavacaitüni. Yareutevitüta müme mana memüti'ucai tavari müpaü metenitahüave Pecuru, Yuricü 'ecü xevitü müme pecanihücütüni. Camüsü Carereya pecaniquiecametüni, vahepaü pemütiuniucacü. 71 Hicü nisütüani müpaü 'utaitü, Cacaüyari 'axa xüca nesiurienique tüma xüca neti'tavani, yemecü nepaine, tixaü 'icü tevi nepücamate xemixata. 72 Cuitüva hutarieca vacana niutahiva. Pecuru Quesusi niuquieya na'erivani que mütitahüavixü, Vacana hutarieca catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pecani'acu'imavamücü quename pecanesimate pe'utaitü. 'Icü nai ra'erivatü niutasuani.

15

Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie

(Mateu 27:1-2, 11-14; Rucaxi 23:1-5; Vani 18:28-38)

¹ Hicüsüari 'ucatarecu cuitü mara'acate memühüritüariecai, 'uquiravesixi, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, hipatüta 'isücate yunaitü meyucuxeürieca meyu'enieca, Quesusi menehana hüacame, Piratu meniyetuiriene.
² Piratu müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü. Mücü cayucu'imavatü müpaü tinita'eiya, 'Ecüsü müpaü pecanaineni. ³ Mara'acate memühüritüariecai menixanetacaitüni vaücava. ⁴ Tavari müpaü tinita'ivaviya Piratu, Tixaü pecatita'ani. Camü que müreupaüme memümasixaneta. ⁵ Quesusi tavari tixaü cacaniuta'ani. 'Ayumieme Piratu niuhüxiyani.

Cuvexunaruri que mütiuta'aitaxü, Quesusi mümierienicü

(Mateu 27:15-31; Rucaxi 23:13-25; Vani 18:38-19.16)

⁶ Mericüsü xexuime visie mücü 'ixüararipa vahesie mieme nenayexünacaitüni 'anutahüivacame, que mü'ane memivaviriecai. ⁷ Xevitü nanutahüivacaitüni 'ana Vaxavaxi titevatü. 'Iya cuviyexunu 'unamete vahamatü nanutahüivacaitüni. Müme cuviyexunusixi mevaca'unarümetü meteniyucuini. ⁸ Hicü yumüretü teüteri me'u'axüaca menitavaviriene, yamütiyurienicü yaxecüa que mütiyurienecai xexuime visie vahesie mieme. ⁹ Piratu müpaü tinivarutahüave, Xeme tixenaque nemüxe'anayexünirienicü Huriyusixi tixe'aitüvame. ¹⁰ Mücü müpaü catinimaicaitüni memiyetuacü me'ütesatü mara'acate memühüritüariecai. ¹¹ Mara'acate memühüritüariecai menivarucuyütüani teüteri memitavaunicü Vaxavaxi püta manayexünarienicü. ¹² Piratu müpaü tinivarutahüave tavari, Mericüte, queri ne'iyuriene 'icü Huriyusixi tixe'aitüvame que xemüte'iterüva. ¹³ Müme me'ita'eiyatü müpaü metenihiva, Curuxisie quenemi'a. ¹⁴ Piratu müpaü tinivarutahüave, Titayaricuta, tita 'axa tiuyuri. Müme masi cuini mieme meniutihivacaitüni, Curuxisie quenemi'a, me'utiyuatü. ¹⁵ Hicü Piratu vanaqui'aritäamütü teüteri, Vaxavaxi nivananayexünirieni. Tiuta'aitaca Quesusi mücuveiyaxüanicü niyetuani curuxisie mücaviyanicü.

¹⁶ Hicü cuyaxi xaüsie meneivitüni mana quita parasiyu 'amüpata, parasiyu Püreturiu mütiuyetevasio. Yunaimo cuyaxi mana memayetecai menivaruta'inieni. ¹⁷ 'Ixuriqui mütaüraüye menenacatütüani, xuya mumayari me'utasaca menenutimanirieni. ¹⁸ Menisütüani me'ivaüritüatü müpaü me'utiyuatü, Que 'acu tüma Huriyusixi tiva'aitüvame. ¹⁹ Hacacü menitivaxüani mu'uyasio.

Menicu'aüsicamavacaitüni. Me'utitunuma'uca yacü nenevieri menipitüacaitüni. ²⁰ Me'inanaimaca 'ixuriqui mütaüraüye menenutihünirieni, 'ixuriquieya menenacatütüani.

Quesusi que mütiümierie curuxisie

(Mateu 27:32-44; Rucaxi 23:26-43; Vani 19:17-27)

Mericsü meneivitüni curuxisie me'imienique. ²¹ Cuyeicame me'uviyaca mecanita'aitüani curuxieya menucue'irienicü. Cuyeicame Simuni Sirenetanaca catinitevacaitüni, Herecanituru Xupu niva'uquiyaritüacaitüni. Xaüsie heyeyaca, quiecarisie ni'aximecaitüni.

²² Mericsü Curucutapai meneivitüni Quesusi, taniuquicü Müqui Mu'uya Manuca mütiuyetevasio. ²³ Hicü vinu masivi nücame menenu'itüaniquecaitüni meuyuyehüacacü, peru Quesusi püca'enu'i. ²⁴ Mericsü curuxisie menicavieni. 'Ixuriquieya meniyutahuritüani, meyu'ivatüvetü memütetimanicü tita memüte'anuhurieniquecai yuxexütü.

²⁵ Mericsü 'utaxürecu curuxisie menicavieni. ²⁶ Que mütiuxanesie yatiniu'utüarieni, Huriyusixi Tiva'aitüvame 'anuyütü. ²⁷ Tenavayamete menivarutivütüani yuhutame curuxitesie hamatüana serietana xeime 'utatanata xeime. ²⁸ 'Ana naye'ani 'utüaricayari müpaü müre'uxa, Müme memitisana 'inüari niuquiyari, xevitü cani'erivacaitüni.

²⁹ Müme menanuyecücaai meninanaimacaitüni, yumu'u me'utisiquetü, müpaü me'utiyuatü, 'E'e, cari 'ecü tuqui pepüta'unaquecai, haica tucari 'anuyeyayu pepenuvevieniquecai. ³⁰ Parasü, queneu'atavicueisitüa, curuxisie pe'acayeicatü. ³¹ Yaxeicüata mara'acate memühuritüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü meninanaimacaitüni müpaü meteyücühüavetü, Nivarutavicueisitüani hipame, pücaüve müyutavicueisitüanicü yücümana. ³² Cürisitutütü, 'Ixaherisixi niu mütatü'aitüvame, curuxisie que'acayani, temixeyacü, yuri temüteta'erixüanicü. Müme 'auriena memutivütüarie curuxisie mümeta 'axa meniutiyuanecaitüni hepaüsitana.

Quesusi que mütiyetua yu'iyari

(Mateu 27:45-56; Rucaxi 23:44-49; Vani 19:28-30)

³³ Mericsü tuca 'ayacu, naisarie niucüyüre, cüa caviecacuque niucuecüre. ³⁴ 'Anari Quesusi carima müpaü tiniuhiva vaniuquicü, 'Eruhi, 'Eruhi, rama savacütani, taniuquicü necacaüyari, necacaüyari titayari penetiucu'eiri, maine. ³⁵ Hipatü mana memütü'ucai me'i'enieca müpaü meniutiyuani, Neuxei, 'Eriyaxi niutahüave. ³⁶ Xevitü 'unausarümetü neyani, ha'iseveme niutahüniya vinu masinacü. Hacasie 'iqueca neitiserieni müpaü 'utaitü, 'Acuxisü tecanitaneniericuni, xüca 'uhamieni 'Eriyaxi

'ecaxünaque. ³⁷ Hicü Qesusi carima 'utahivaca, yu'iyari niyetuani. ³⁸ Hicü 'ixuriqui meuviecai tuquita hixüata nisane heimana 'acayuaca. ³⁹ Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame Qesusi hüxie muvecai, 'ixeyaca yu'iyari que mütiyetua müpaü niutayüni, 'Icü yuricü Cacaüyari caninu'ayatücaitüni.

⁴⁰ Mericüsü 'ucari meninenierecaitüni yateva meti'utü, Mariya Mararatanaca, Mariya Cacuvu 'Esimutevi Cuse müvavarusitücai, Sarumeri, hipatüta mana meniti'ucaitüni.

⁴¹ Müme meniveiyacaitüni quepauca Carereyasie muyeicacai, metenimicuacaitüni. Hipatüta yuvaücavatü 'ucari 'utümana memu'axüa Querusaremesie mana meniti'ucaitüni.

Qesusi que mütiuteuqui

(Mateu 27:57-61; Rucaxi 23:50-56; Vani 19:38-42)

⁴² Mericüsü 'acayunirümeccacu, tucari memüyucuha'aritüvacaisie, 'uxa'arieca 'uxipiya tucari maye'aniquecaicü, ⁴³ Cuse 'Arimateyanaca caninuanani. 'Iya 'isücate canixevitütücaitüni 'aixüa mümarivacai, müta'icuevacai Cacaüyari ti'aitametütü mayanicü. Yu'iyari heucayeca Piratusüa ninuani, Qesusi caxarieya nitavavirieni. ⁴⁴ Piratu niuhüxyani 'ari mumücü. Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame niutacuevieni yu'aurie. Nuacu, Piratu nita'ivaviya que müreutevicai Qesusi hemüquitü. ⁴⁵ Cuyaxi tiva'aitüvame yatitahüavecü Piratu, quename hemü, caxari niyetuirieni Cuse. ⁴⁶ Mücü rinu savanayari hecunaneca, 'ecacueca caxari, savanacü nita'eima, teuquiyapa neitatani 'aita müvaye'inieriecaisie. Neicurupa tete quiteniesie, neicunani. ⁴⁷ Mariya Mararatanaca, Mariya Cuse müvarusiyatücaimatü menixeiya haque neutateque.

16

Que müranutanierixü 'umierieca

(Mateu 28:1-10; Rucaxi 24:1-12; Vani 20:1-10)

¹ Mericüsü 'uxipiya tucari 'utixücu, Mariya Mararatanacari, Mariya Cacuvu müvarusiyatücaimatü, Sarumematü, 'uhaye visi mu'üa menecunaneni, memüyehucü meheitavirienique caxari. ² Ximeri cuitü 'atinecu tau semana mexüacame tucarisie, teuquiyapa meneta'axüani.

³ Müpaü meteniyucu'ivaviyacaitüni, Quepai tete pütasiheuhüvirieni teuquiya quitenie meuca. ⁴ Mana me'utananierieca mecanixeiya tete heuhüiyacame, 'amünecai.

⁵ Hicü teuquiyapa meneutahaxüani. Vaserieta 'acaima temaicü meniuxeiya, mutuxa 'amütevi 'anacatücüme. Meniutimamani. ⁶ Mücü müpaü tinivarutahüave, Xepücamacama. Qesusi xepücuvautüve Nasaretitanaca

curuxisie mucaviya. Cananucuquetüarieniri, 'uva pücayeca. Neuxei 'uva meniteni. ⁷ Hicüri xequenehu. Müpaü xequetenivaretahüavi teyü'üquitüvametemama Pecurumame, quename niu xe'anuyehaitüiyaxü, Carereyapai hetüa, quename mana xeheixeiya, que mütixe'utahüavixü. ⁸ Hicü teuquiyapa mevayecüneca meniyuta'una. Me'utiüyüüacatü me'umamatü menacüne. Xeime tüma 'asimepücate'utahüavixü memümamacaicü.

Quesusi masiücütü que mürayuyeitüa, Mariya Mararatanaca 'ixeiycacu
(Vani 20:11-18)

⁹ Hicü semana mexüacame tucarisie 'anutaniereca Quesusi ximeri, masiücütü nayuyeitüani meri Mariya Mararatanaca 'ixeiycacu. Que mü'ane meripai memiviyacai cacaüyarixi 'axa memü'anene 'atahutatü, Quesusi müvarayenü'a, mücü Mariya canihücütücaitüni mixei. ¹⁰ Mücü heyaca, yatinivarutaxatüani müme hamatüana memü'uvacai, meyhiveriecacu me'utisuanacacu. ¹¹ Müme me'u'enanaca quename 'ayeyuricai, quename mücü 'ixei, yuri mepücate'uta'eri.

Quesusi masiücütü que mürayuyeitüa, teyü'üquitüvametemama me'ixeiycacu yuhutatü
(Rucaxi 24:13-25)

¹² 'Arique masiücütü nayuyeitüani yücü 'anetü, yuhutatü müme yeutapai memuhucal me'ixeiycacu. ¹³ Müme yu'utüma menecüne, hipame teyü'üquitüvamete yametenivaretahüave que mütiuyü. Mümeta 'acuxi yuri mepücatevaruta'eriri.

Quesusi que mütivaruhüritüa nü'arisixi

(Mateu 28:16-20; Rucaxi 24:36-49; Vani 20:19-23)

¹⁴ 'Imatüriecata masiücütü nayuyeitüani Tamamata Heimana Xevitü teyü'üquitüvamete me'ixeiycacu metecuacacu. Nivarutatieni yuri memücate'eriecaicü, yu'iyarisie memüsese'icaicü, yuri memücatevaruta'eriricü müme memixei 'anucuquecu. ¹⁵ Hicü müpaü tinivarutahüave, Naisarie cuiipa xequeneutayeixüa. Niuqui 'aixüa manuyüne xequetenivacuxaxatüvani yunaime queyupaümetü memunetüarie. ¹⁶ Que mü'ane yuri mütita'erieni müca'üyarieni, mücü nitavicueisitüariemücü. Que mü'ane yuri mücati'erie, 'isücame ninenamücü hesiena mürähüivacü. ¹⁷ 'Ipaü 'anenetü 'inüarite canitixuaverimücü haque meme'uva müme yuri memüte'erie. Nehesüa memümiemetecü menivarayenü'axüacuni cacaüyarixi 'axa memü'anene. Menitiniucuni niuqui mühehecacü. ¹⁸ Cuterixi xüca mevaranucu'üni, müümüya xüca me'anü'ieni, tixaü

'asipücavayurieni. Tecuicucate vahesie xüca me'utimeni müme mepanayexürieni.

Que müranutitüa
(Ruxaci 24:50-53)

¹⁹ Mericüsü Ti'aitame Qesusi müpaü tivarutahüaveca, taheima nanutivitüquiени, Cacaüyari serieta nayerüni.

²⁰ Naisarie meneutayeixüani müme metecuxatatü, Ti'aitame vapareviecacu vaüca tiyuriенecacu vaniuqui seiriyacacu 'inüari que mütivapitüacai. Müpaü xEICüa cani'aneni.

RUCAXI Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Teuquiru que mütiutavaüiritüa

¹ Yumüiretü meniuyuvaüriya memüteti'utüanicü naima hepaüsita tasata que mütiuyü. ² Müme sutüapai memunenierixü, tupirisixi memacü niuqui 'aixüa manuyüne metecuxatätü, müme metateniyetuirieni mücü niuqui. ³ Neta nai que mütiuyü matüaripai hicüque heiseriemecü netinicuvaunecaitüni. 'Ayumieme nemareuyehüvirietü, Teuquiru 'acu, nepünevaüriya xexuime naima namaraca'utüirienicü ⁴ yapemütimaicacü 'icü niuqui pemu'eni hepaüsita que mütise'i.

Que mütiutahüavarie, Vani 'ariqueque que mütinuivaquecai

⁵ Mericüsü quepaucua Herurexi müti'aitametücai Cureya cuieyarisie, mara'acame 'aniuyeicacaitüni Huriyusixi teüteriyari vamara'acate xevitü hücütütü, Sacariya titevatü, 'Aviyaxi teüterimama metenitetevacaitüni mara'acate vahamatü müti'uximayacai. Yü'üya canexeyacaitüni 'Erisaveti titevacame, mara'acame nu'ayatüme. ⁶ Yü'üitatü heiseriemecü yameteniyuriecäitüni Cacaüyari hüxie. Yametenicahucaitüni Ti'aitame que müti'aitacai naima, vahesie carahüivacacu. ⁷ Nunusi mepücahexeyacai 'Erisaveti mücayüvecaicü. Mecani'uquiravesixitücaitüniri.

⁸ Mericüsü Sacariya mara'acametütü tini'uximayacaitüni Cacaüyari hüxie quepaucua 'Aviyaxi teüterimama vahesie mütiunaquixü. ⁹ Mara'acate que mütivayeiyaritücai, hesiena tiniunaque heiva Ti'aitame tuquitana meutahanicü, müticüsinaianicü. ¹⁰ Quepaucua maye'a mütitacüsinaiyacü, yunaitü teüteri tacua meniuneneviecaitüni. ¹¹ Hicü nixeiya niuqui tuayame Ti'aitamesüa mieme mana 'utiveme müracüsinaiyasie serieta. ¹² Sacariya 'ixeyatü niuyütüarieni yu'iyarisie, niutimani. ¹³ Hicü niuqui tuayame müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca, Sacariya 'acu. 'A'ivaaurica pü'enierie. 'A'üya 'Erisaveti xenive canitinuivitämücü. Vani petiniterüvamücü.

Peni'atemaviecamücü vaüca,
'A'iyari cuini mieme ninaqui'acamücü

¹⁴ Yumüiretü mecaniyutemamaviecacuni

Quepaucua mütinuiva.

¹⁵ Canimarivemücü Cacaüyari hüxie.

Caxie vinuyari,

Xeime vinuta pücaye'eni.

'Iyari Mütiyupata

Caniviyamücü püta tinuivayu.

¹⁶ 'Ixaherisixi teüteriyari yumüireme

Ta'aurie canivaraxüriemücü,

Ti'aitame memayexeyanicü

Yucacaüyaritüme.

¹⁷ Canenucuhaitüiyamücü Ti'aitame

'Eriyaxipaü tiuca'iyaritü,

Türücariyaya hexeyiatü.

Va'uquiyarima ta'aurie nivaraxüriemücü,

Yütüriyama memüvara'erivanicü,

Müme yuri memücate'erie

Ta'aurie nivaraxüriemücü,

Müme heiseriemecü yamemütecahu vahepaü

memüteyücühüavenicü.

Nivacuha'aritüamücü teüteri,

Ti'aitame memücueviecacü.

¹⁸ Hicü Sacariya müpaü tinicühüaveni niuqui tuayame, Que

'aneme 'inüariyaticü yanepütimaica. Necani'uquirasitüni,

ne'üyata tucariya ranutitüa. ¹⁹ Hicü niuqui tuayame müpaü

tinicühüaveni, Ne Cüravieri necanihücütüni. Cacaüyari hüxie

neniuveni. Yanemümatitahüavecü necaneyenü'arieni, nemati-

taxatüanicü 'icü niuqui 'aixüa manuyüne. ²⁰ Hicü camü,

cayuvatü pepütierüni, pecaniuvetü pecanayeimücü mexi

ca'aye'aveni, 'ecü yuri pemücatiuta'ericü neniuguisie. Peru

neniuqui canaye'amücü quepaucua tucari maye'ani.

²¹ Mericüsü teüteri menicueviecaitüni Sacariya.

Meni'iyarixiecaitüni 'emüreutevicaicü tuquita. ²² Hicü

vayeyaca niyutatexieni varahüavetü. Müme yametenetimani

quename tixaütü tiuxei tuquita. 'Iya yumamacü

nivacu'inüaritüvacaitüni. 'Aniucateitüni caniuvetü.

²³ Hicü heutiparecu 'uximayasicaya, yuquie caneyani.

²⁴ Hicü 'ana 'üyaya 'ayehucatü nayani 'Erisaveti.

Niyu'avietacaitüni 'auxüme meseri müpaü 'utaitü,

²⁵ Camü, 'ipaü tiniuyurieni Ti'aitame, yuvaüriyatü 'aixüa

münesiyurienicü, teüteri memücanesinanaimacacü.

Mariya que mütiutahüavarie, Quesusi 'ariqueque que mütitinuivaquecai

²⁶ Mericüsü 'ataxevirieca meserisie Cacaüyari nitanü'ani

yuniuqui tuayame Cüravieri, Carereya cuieyarisie quiecarisie

Nasareti müracutevasie. ²⁷ 'Üimari mücaxuriquicaisüa

nitanü'ani Mariya mütitivacaisüa. Nitiviquiximecaitüni,

'uqui Cuse titevatü nitivitüniqecaitüni. Cuse Raviri

caninunuiyariyatücaitüni. ²⁸ Hicü Mariyasüa heutahaca

niuqui tuayame, müpaü niutayüni, 'Aixüa 'acu. Ti'aitame 'aixüa catiniuca'iyarini 'ahesie mieme, 'ahamatü puyeica. ²⁹ Mücü yu'iyarisie niuyuitüarieni, yatinicu'erivacaitüni titayari müpaü mütivaüritüa. ³⁰ Niuqui tuayame müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca, Mariya 'acu. Cacaüyari 'aixüa pütüuca'iyari 'ahesie mieme. ³¹ Hicüri pe'ayehucatü pecanayeimücü, pecanitinivemücü. Quesusi pecatiniterüvamücü.

³² Canimarivemücü,

Que mü'ane taheima macave nu'aya canimarivacamücü.

Ravirisie caniyeyeimücü,

Ti'aitame Cacaüyaritütü canipitüamücü

Raviri 'uvenieyasie mayerünicü

Que müti'aitacai 'iya.

³³ 'Ixaherisixi teüteriyari

Catinivata'aitüamücü yuheyemecü.

Que müti'aita

Pücatipare hasuacu.

³⁴ Hicü Mariya müpaü tinitahüave niuqui tuayame, Mericüte, quepaütütü 'ipaü pütüyüni. 'Uqui nepücamate. ³⁵ Niuqui tuayame müpaü tinitahüave,

'Iyari Mütiyupata 'ahesie caninuamücü.

Que mü'ane taheima macave

Yütürücariyacü camani'etüriviyamücü.

'Ayumieme nunusi mütinuiva canipasiemücü

Cacaüyarisie mieme,

Müpaü catinimarivacamücü

Cacaüyari nu'ayatütü.

³⁶ Camü, 'a'iva yateva 'Erisaveti 'ayehucatü nayani 'ucarasitütü. 'Ataxeime meseri niyurieca 'iya caniveveme memüxataca. ³⁷ Cacaüyari pücauyatexieni, naimecü püyüveni püta. ³⁸ Mariya müpaü tinitahüave, Mericüte, ne Ti'aitame necatini'uximayatameyatüni. Que pemaine yaquetiuyüni.

Hicü niuqui tuayame caneyani.

Mariya que mürecu'ivataxü 'Erisavetisüa

³⁹ Hicüsüari yucaha'aritüaca caneyani Mariya. Yumexüitüatü quiecarisie neta'ani hürü mananiere Cureya cuieyarisie. ⁴⁰ Sacariya quita heutahaca, nitavaüritüani 'Erisaveti. ⁴¹ Mericüsü 'Erisaveti quepaucua mi'eni

Mariya 'ivaüritüacacu, nunusi neucuyaxüani huriepana. Hicü 'Iyari Mütiyupata niviya 'Erisaveti. ⁴² Müpaü niutayüni carima, Vaüca 'aixüa pepu'itüarie, hipatü 'ucari temüca'itüariepaü. 'Aixüa cani'itüariemücü que mü'ane pemütinuivitüani. ⁴³ Nehesie que tinaque neti'aitüvame

varusieya münesi'ivatamiecü. ⁴⁴ Camü, 'avaürisica ne'u'eniecu,

nunusi yutemavietü neucuyuaxüani nehuriepa. ⁴⁵ 'Aixüa pecani'itüariemücü yuri pemütiuta'ericü quename 'aye'ani naitü que pemütiutahüavarie, Ti'aitame que mûmaretahüavixü.

⁴⁶ Hicü Mariya müpaü niutayüni,
Ne'iyari müpaü paine, Ti'aitame canitürücaüeni.

⁴⁷ Ne'iyari niyutemavieca nehe'erivatü

Cacaüyari münesi'utavicueisitüacü.

⁴⁸ Caneniuxeiya ti'uximayatame que nemütihücü hesiena mieme,

Sepa tixaü nemücatihücü.

Camü, 'uxa'a varie yunaitü nuivarite

'Aixüa ne'itüariename mecaneni'eriecacuni.

⁴⁹ Que mü'ane mütürücaüye

Marivemecü caneniuyurieni.

Mücü Pasiecame canixasivani.

⁵⁰ Canivanenimayaca yunaimememüteheiyehüvirie,

Vanivemata nivanenimayaca.

⁵¹ Yücümana que mütiyuriene

Canimasiücüni que mütitürücaüye.

Nivareutaveiyaxüani müme memüteyucatave'erie

Yu'iyarisie que memütecu'eriva,

⁵² Cuiepa te'aitamete nivarunavairieni

Tita memüte'aita,

Müme tixaü memücatehüme püta

Nivaruhüritüani vaüca.

⁵³ Memeuhacacuicuai nivarutihüniya 'aixüa mü'anecü.

Memeuca'ucai nivareutanü'axüani memamaveme.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nisütüani tasiparevietü 'Ixaherisixi teüteriyari

Hesüana mieme temüte'uximayatamete,

He'erivatü que mütivarutahüavixü ta'uquiyarima.

Caninenimayaca 'Apurahami yuheyemecü,

Cataninenimayaca tame hesiena temüyecü.

⁵⁶ Mericüsü Mariya 'Erisavetisüa niucateitüni 'esivatücacu haica meseri. 'Arique yuquie neyani.

Vani Ti'üyame que mütiutinuiavaxü

⁵⁷ Mericüsü tucari naye'ani 'Erisaveti mütinivenicü. 'Uquitüme niutiniveni. ⁵⁸ Hicü 'auravatari maremama

yunaitü mete'utamarieca Ti'aitame vaüca que mütitanenimayataxü, hamatüana mecaniyutemamaviecaitüni.

⁵⁹ Hicü 'atahairieca tucarisie mecaniu'axüani me'i'inüaritüanique nu'esi Huriyusixi vaxitequiyacü. Sacariya mecateniterüvaquecaitüni 'uquiyarieyapaü. ⁶⁰ 'Ana varusieya

müpaü niutayüni, Tixaüsietü. Vani catinitevacamücü püta.

⁶¹ Müme müpaü metenitahüave, Haquevasü 'amare pumave müpaü titevatü. ⁶² Yumamacü menitahüave quemasieya,

que mütinaque mütiterüvarienicü. ⁶³ Xapa 'uta'ivaüca,

müpaü 'utaineme canaca'utüani, Vani catinitevacamücü püta. Yunaitü meniuhüxiyani. ⁶⁴ Hicü yapaucua nenieya niuxünarieni. Niutaniuni 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. ⁶⁵ 'Auravatori yunaitü mecanimamacaitüni. Naisarie Cureya hüriyarisie que mütiuyü catinicuxaxasivacaitüni. ⁶⁶ Yunaitü memü'enanacai meniuyu'iyaritüacaitüni müpaü meteyücühüavetü, Que 'anetü payani 'icü nunusi. Mücü meta, Ti'aitame yütürücariyacü nipareviecaitüni.

Sacariya que mutayü, Cacaüyarisie mieme ticuxatatü

⁶⁷ 'Ana Cacaüyari 'Iyarieya Mütiyupata caniviyani nunusi 'uquiyarieya. Sacariya niutaniuni Cacaüyarisie mieme müpaü 'utaitü,

⁶⁸ 'Aixüa queticühüavarüvani Ti'aitame, Que mü'ane 'Ixaherisixi mütacacaüyari. Nisutüani yuteüterima va'üviyatü, 'Aixüa 'iyurienetü memüxünarienicü.

⁶⁹ Que mü'ane mütürücaüye niuquerieni, mütasitavicueisitüanicü,

Raviri quie mieme,

Raviri müti'uximayacaicü Cacaüyarisie mieme

⁷⁰ Meripaitü que mainecai que mütiyurieniquecai.

Yametenicuxatacaitüni texaxatametemama

Memupasie hesiena mieme,

Memutiniucacaicü hesiena mieme.

Müpaü meniutiyuanecaitüni

⁷¹ Mütasi'utavicueisitüaniquecaicü

Müme memütasi'aye'uni memücatasi'a'ivacü,

Müme memütasi'uxive'erie memücatasi'a'ivacü.

⁷² Müpaüta meniutiyuanecaitüni

Müvanenimayataquecaicü ta'uquiyarima

He'erivatü türatu mutavevi yücümana,

⁷³ Que mütiuyuhüritüa yaticühüavetü ta'uquiyari 'Apurahami

Quename tasipitüaniquecai ⁷⁴ tecamamatü

Temütavicueisitüarienicü

Müme memütasi'aye'uni memücatasi'a'ivacü,

Temeyexeianicü 'iya que mütinaque,

⁷⁵ Hesiena mieme tepasietü,

Heiseriemecü yatetecahütü,

Hüxiena te'u'uvatü mexi te'ayeneniere.

⁷⁶ 'Ecü meta nunusi 'acu,

Que mü'ane taheima macavesüa mieme tixaxatame

Pecatiniuterüvarüvamücü.

Ti'aitame pepanucuhaitüiya

Huyeya 'aixüa pemüyurienicü.

⁷⁷ Teüterimama petinivatahecüatüamücü

Que mütivatavicueisitüani pehaitü,

Que mütiwareuyehüvirieni müme 'axa memüte'uyuri pehaitü.

⁷⁸ Müpaü catiniyuriemücü

Tacacaüyari mütiyucanenimayacü.

'Ayumieme que mü'ane taheima mümieme caninuamücü.

⁷⁹ Nivahecüariviyamücü müme yüvipa memütitei,

Müme meta mecui'ivarümetü memüyüriyarie

Nivahecüariviyamücü.

Ta'ücate cataniseiriyamücü,

Temeu'uanicü haque 'aixüa temütetaxeianicü

Cacaüyarimatü.

⁸⁰ Mericüsü nunusi caniverecaitäni. 'Iyarieya türücaüyetü nayani. Macumavesie neyeicacaitüni mexi tucarieya ca'aye'avecai cuxi masiücütü mayanicü 'Ixaherisixi vahüxie.

2

Qesusi que mütiutinuiwaxü

(Mateu 1:18-25)

¹ Mericüsü 'ana 'aisica neutanü'ariexüani Sesaxi 'Acusitusüa mieme, müpaü 'utaitü, yunaitü cuiepa memütama memayucayasacü. ² Mücü 'inüari matüaripai mieme puyü quepaucua Sireniyu mehüritüariecai Siriya cuieyarisie. ³ Yunaitü meca-neutayeixüani memayucayasacü yuxexütü yuquiecarisie. ⁴ Hicü Cuse Carereya cuieyarisie Nasareti müracusevasie neyeyani. Cureya cuieyarisie ninuani Raviri quiecariena Vereni müracusevasie. Raviri quie canimiemetücaitäni, Raviri nunuiyarieya canihücütücaitäni. ⁵ Macayerienicü neyeyani Mariya 'avitütü mücü mayehucacaicü. 'Üyaya nayaniquecaitäni. ⁶ Mana mexi me'u'uvacai, tucarieya naye'ani mütinivenicü. ⁷ Hicü yumatüari niutiniveni. Tuvaxatecü nicu'eima, vacaisixi vacanuvacie nicate ni mücaxuavecaicü vahesie mieme memüva'axüaniquecaisie.

Taheima miemete niuqui tuayamete que memütevarutahüavixü muxasi vahüvemete

⁸ Mericüsü 'ana muxasi vahüvemete mana meniu'uvacaitüni. Yeuta menivahütüvecaitüni yumuxasi yüvicüta. ⁹ Hicü vahüxie niutaqueni niuqui tuayame Ti'aitamesüa mieme. Va'aurie nacuxavatücaitäni Ti'aitame hecüariyayacü. Vaüca menimamacaitüni. ¹⁰ Hicü niuqui tuayame müpaü tinivarutahüave, Xepücamamaca. Hicü nenixetaxatüamücü niuqui 'aixüa manuyüne. Vaüca canixuavecamücü temavierica yunaime teüteri vahesie mieme. ¹¹ 'Icü tücarisie tiyüvicueisitüvame canetinuiva xehesie mieme. Raviri quiecariena tineyüni. Que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütütü canihücütüni, Ti'aitame canihücütüni. ¹² 'Icü 'inüaricü xecaneitimaicuni. Nunusi

xecanexeyiacuni tuvaxatecū 'eimeme, vacaisixi vacunuvasie heyecaimē.

¹³ Hicū yapaucua niuqui tuayame 'aurie meniuti'uni muyuavisie miemete yumüiretū, 'aixüa me'utiyuatū Cacaüyari hepaüsita, müpaü me'utiyuatū,

¹⁴ Taheima visi catinicühüavarüvani Cacaüyari.

Cuiepa 'aixüa mecatenixeiyariecuni teüteri Müme vacümana münaqui'a.

¹⁵ Mericüsü niuqui tuayamete muyuavisie meheutiynixüacu, müpaü meteniyühüavecaitüni muxasi vahüvemete, Hicümüsüari tepüyehu Verenipaitü. Tepi'ixüariyu que mainecai, Ti'aitame que mütatiutahüavixü.

¹⁶ Meyumexüitüatü menecüne. Mevaruta'ivauca Mariyamame menivarutaxeiya Cuse, nunusi meta vacaisixi vacanuvase yecaimē. ¹⁷ Mevaruxeiyaca metenicuxatacaitüni que memüte'utahüavarie nunusi hepaüsita.

¹⁸ Yunaitü memü'enanacai menihüxiyacaitüni que memütevarutahüavixücü muxasi vahüvemete. ¹⁹ Masi Mariya ni'üviyacaitüni yu'iyarisie 'icü naime, yu'iyaritüatü hepaüsitana.

²⁰ Hicū menecüne muxasi vahüvemete 'aixüa metecuxatatü Cacaüyari hepaüsita nai que memüte'uxeicü nai que memüte'u'enicü. Naitü catiniuyüni que memüte'utahüavarie.

Tuquita que müti'atüarie Quesusi

²¹ Mericüsü 'atahairieca tucari meni'inüaritüani Huriyusixi teüteriyari vaxitequiyacü. 'Ana Quesusi tiniuterüvarieni, niuqui tuayame que mütiterüvaxü yuvarusisie ca'ayecaicu cuxi.

²² Mericüsü Muisexi 'inüaricü catini'aitacaitüni nivecame hepaüsita. Tucari 'aye'acu memüyu'itienicü, Querusareme menecüne nunusi meheyetuanique Ti'aitamesüa. ²³ Müpaü catine'uca 'inüari xapayarisie, Ti'aitame meripaitü que mainecai, Yunaitü 'uquisi matüarixi memütinunuiva, müme mecanipasiecacuni Ti'aitamesie mieme. ²⁴ Menecüne memütemavanicü Ti'aitame que mainecai, xüa 'inüari xapayarisie que müre'ucai, Cucuruxi xei parisi, mesü veuraixi türixi yuhutame mecanivaremavacacuni, 'utaitü.

²⁵ Hicū tevi Querusareme necateitüni Simiyuni titevatü. 'Iya heiseriemecü yaticamietü Cacaüyari nayexeyiacaitüni. Nicueviecaitüni 'Ixaherisixi teüteriyari vanütüvame. 'Iyari Mütiyupatacü nihünecaitüni. ²⁶ Müpaü tiniupitüarieni, 'Iyari Mütiyupata que mütitahüavixü, quename cuitü camüniquecai. 'Ixeiyame que mü'ane Ti'aitame micayeniquecai Cürisitütüme xeicüa, 'anarique canimüniquecaitüni. ²⁷ Hicū 'Iyari 'inücu, Huriyusixi vatuquipa ninuani. 'Arique Quesusi 'uquiyarimama meneutahaxüani yame'iyurienique nunusi,

Huriyusixi que mütivayeyari, 'inüari niuquiyarisie que müre'uxa. ²⁸ 'Ana Simiyuni nenutuni. 'Aixüa niutayüni

Cacaüyari hepaüsita, müpaü 'utaitü,

²⁹ Hicürixüa necusiyari 'acu,

Pepeye'atüa 'aniuqui.

Pepünesi'uxünaxü

Ne'iyarisie neca'uximatüariecacu.

'Ahesie mieme nepüti'uximaya.

³⁰ Hicürixüa necümana nepütiuxei

Que pemütivavicueisitüani teüteri.

³¹ Nepixei tita pemütiha'aritüa

Yunaime teüteri vahüxie.

³² Canivahecüariviyamücü hipame nuivarite,

Visi te'aneneme catanayeitüamücü

'Ateüterima 'Ixaherisixi

³³ Hicü 'uquiyarieya varusieya meniyu'iyaritüacaitüni müpaü mainecaicü hepaüsitana. ³⁴ 'Aixüa xepü'itüarieca,

niutayünita Simiyuni. Müpaü Mariya tiniutahüave nunusi varusieya,

Camü 'icü nunusi

Yümüretü 'Ixaherisixi

Mematixürienicü,

Yümüretüta

Memanucu'unicü

Canü'ayumiemetüni.

'Inüari caniyümücü,

Caniniuquimariecamücü.

³⁵ 'Ecüta 'a'iyarisie

Pecanisequiemücü hivericacü,

Cumu 'ixipara que mütiyuseve.

Mücü que mütiyurienei,

Yümüretü memasiücütü mecanacünicuni

Que memüteyücühüave yu'iyarisie.

³⁶ Xevitüta 'acaniuyeicacaitüni 'ucarasitütü, Hana titevatü. Mücü Cacaüyari niuquieya canicuxatacaitüni.

Panuhari caninu'ayatücaitüni, 'Aseri nunuivarieyatütü.

Caniseüyecaitüni, nauca teviyari heimana nauca viyari

canihücaitüni. 'Utiviquieca 'atahuta viyari piteütacai

yücüna, ³⁷ 'umücu yuxaüta 'eniucateitüni. Tuqui

curaruyarita püca vayeyeicacai masi yuhaquetü yunenevietü

pü'ayumiemetücai tucarcü tucarcü. ³⁸ Hicü 'aura 'uyaca

pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari. Qesusi hepaüsita

tinivacuxaxatüvacaitüni Querusaremetari memüta'icuevacai

memütaxünarienicü yunaitü.

Nasareti que memütehecü

39 Hicü meheye'atüaca naime que müre'uxa 'inüari xapayarisie, Ti'aitame que mainecai meripaitü, Carereyasie menecüne. Yuquiecarı meneta'axüani Nasareti müracutevasie. 40 Mericüsü nunusi niverecaitüni türücaüyetü timaivetü nayeiximecaitüni, Cacaüyari 'aixüa pütiuca'iyaricai hesiena mieme.

Temaicüyari Quesusi tuquita que mütiyeyecacai

41 Mericüsü xexuime visie 'uquiyarımama Querusareme meneta'axecaitüni 'ixüararipa quepaucua meme'erivacai, Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. 42 Hicü quepaucua tamamata heimana huta viyari mühücai, mana meneutiyunüani, teüteri que mütivayeyarıtücai 'ixüararipa. 43 Hicü heutiparecu, yu'utüma mehahuximecacu, Quesusi Querusareme neyuhayeva, 'asimecatemaicacu 'uquiyarımama. 44 Teüteri vasata 'uyeicame me'erietü, xei tucari meniu'uvacaitüni. 'Ana yu'ivama yumarema vahesüa menitivautücüne. 45 Meca'itaxeiyavavetü, Querusareme menacunuaxüani me'icuvautüvetü.

46 Hicü hairieca tucari meneitaxeiya tuqui curaruyarita 'ayecaime, te'üquitamete vahixüapa 'ucaime. Niva'eniecaitüni nivacu'ivaviyacaitüni. 47 Yunaitü memi'eniecai menihüxiyacaitüni timaitü que mütivacu'eyacai. 48 Hicü 'uquiyarımama me'ixeyatü meni'iyarixiecaitüni. Varusieya müpaü tinitahüave, Nenive, titayari müya petatiuyuri. Tepümasicuvautüve tetahiverietü 'a'uquiyarimatü. 49 Müpaü tinivarutahüave, 'E'e, cari xepünesicuvautüvecai. Tamü, 'asixecatemaicai, meuyevesecü ne'uquiyari quiya hepaüsita nemü'ayumiemetünicü. 50 Müme 'asimepücateheitima niuquieyasie que mainecai.

51 Hicü vahamatü neyani, Nasareti meneta'axüani. Que memaitücatei yacatinicamiecaitüni. Varusieya yu'iyarisie ni'üviyacaitüni 'icü naime. 52 Quesusi timaivetü canayeiximecaitüni, caniverecaitüni. Cacaüyari, teüterita masi vaüca sime-tenixeyiacaitüni.

3

Vani Ti'üyame que müticuxatacai

(Mateu 3:1-12; Maricuxi 1:1-8; Vani 1:19-28)

1 Mericüsü 'ana Tiveriyu Sesaxi tamamata heimana 'auxüme viyari niuyurieni ti'aitatü, Punisiyu Piratu niucayerieni 'isücametütü Cureya cuieyarisie, Herurexi nihüritüariyecaitüni Carereya cuieyarisie müti'aitanicü, Piripe Herurexi mü'ivayatücai catini'aitacaitüni 'Itureya cuieyarisie Türacuniti cuieyarisie, Risaniyaxi catini'aitacaitüni 'Aviriniyasie, 2 'Anasi Caipasi mecanihüritüariyecaitüni

mara'acate. 'Ana Cacaüyari yuniuqui nipitüani Vani Sacariya nu'aya, macumavesie 'uyeicame. ³ Naisarie Curutani hatuxameyari tesie niuyeicacaitüni müpaü tivacuxaxatüvatü, memütehayevecü que memüteyuriecai para Cacaüyari mütivareuyehüvirienicü 'axa que memüte'uyuri, mücücü memüca'üyarienicü. ⁴ Yacatiniyurienecaitüni que müre'uxa Quisariyaxi xapayasie, Cacaüyari niuquieyacü que müticuxatacai,

Xevitü mahiva macumavesie 'uветü,
 Xequeneucuha'aritüa Ti'aitame huyeya, haitü,
 Xexeuravime xequeneutivevi huyeya, haitü.

⁵ Naitü 'aqui cananuparecutüariexüamücü,
 Naitü yemuri 'emütütü 'esimütütü 'acuveritü
 canayeitüariemücü

Tita mütitutune xexeuravitü nayeimücü

Tita müracutetexiya 'acuharuanitü canayeimücü

⁶ Yunaitü teüteri mepixeiya que mütiyuvicueisitüva Cacaüyari.

⁷ Vani müpaü tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri memü'axecai müvaca'üyacü, Cari xeme terücaxi xepüva'ivama. Quepaicü pütixehécüatüa xemüyuta'unacü capa 'uxa'a varie xehecariecacü. ⁸ Müme memüte'uhayevaxü que memüteyuriecai, vahepaü püta xequeteneyurieca, que müreuyevese. Xepüca'isütüaca yu'iyarisie müpaü xeteyücühüavetü, Tepünaqui'eriva ta'uquiyari temexeyacü 'Apurahami. Müpaü nepütixecühüave, Cacaüyari caniyüveni 'icü tetexi teüteri müvarayeitüani 'Apurahami nivemama. ⁹ 'Ari hasa caniuucuha'aritüarieni cüyexi maxürienicü. 'Ayumieme naitü cüye 'aixüa 'anenetü müca'utixuxuavere canaxüriyamücü, taipa caneuxüriyamücü.

¹⁰ Teüteri müpaü metenicu'ivaviyacaitüni, Mericüte, quesü teteyurieca tame.

¹¹ 'Iya müpaü tinivacühüavecaitüni, Que mü'ane huta camixayari mexeiya, que'imini que mü'ane mücaheixeiya. Que mü'ane 'icuai mexeiya yaxeicüa quetiurieneni.

¹² Memüteyetuiriyari cuviyexunusie mieme meni'axecaitüni, memüca'üyarienicü. Müpaü metenicühüavecaitüni, Ti'üquitame 'acu, que teteyurieca tame.

¹³ 'Iya müpaü tinivacühüavecaitüni, Que xemüte'u'aitüarie, heimana mieme xepücatevauca. ¹⁴ Cuyaxita müpaü metenicu'ivaviyacaitüni, Qesü teteyurieca tame.

'Iya müpaü tinivacühüavecaitüni, Xepücatenavayani, 'itaricacü xepücatavaviyani. Xequenenaqui'aca yu'ivaricacü.

¹⁵ Mericüsü 'ana teüteri menita'icuevacaitüni yu'iyarisie meyu'iyaritüatü yunaitü Vani hepaüsita, xüca mücü Cürisitu hücütüni me xüca catixaütüni, me'utiyuatü. ¹⁶ Peru Vani müpaü tinivarutahüave yunaime, Neri hacü nepüxe'uca'üya.

'Ucanamieni que mü'ane cui mütürücaüye, necatürücaüyecacu ne. 'Aixüa nepüca'ane nehésie mütinaquenicü nemipareviecacü ni nemenacuveñirienicü cacaiya cuitaxiyari. Mücü püta que mütixe'uca'üyani, 'Iyari Mütiyupata canixepitüamücü, canixe'itimücü tai que mütiyu'itiva. ¹⁷ Cuxari 'itivame pacue'e, cuini mieme pütiveque yutüricu. Niti'utamücü yu'icuañi caxeñisie, cuxariyari püta pütataiyani tai mücatüvesie.

¹⁸ Masi vaüca nivatuicacaitüni teüteri, niuqui 'aixüa manuyüne nivacuxaxatüvacaitüni. ¹⁹ Hicü Herurexi mücü cuieya nihüritüariecaitüni müti'aitanicü. Yu'iva niu'üyapieni, Heruriya titevacame niutivitüni. Vaücava catiniyurieneccaitüni Herurexi 'axa tiyurienetü. 'Ayumieme Vani nitate'acaitüni. ²⁰ Hicü Herurexi nayuye'atüani 'axa que mütiyurieneccai, Vani manutahüacü casariyanata.

Quesusi que mütiuca'üyarie

(Mateu 3:13-17; Maricuxi 1:9-11)

²¹ Mericüsü quepaucua yunaitü teüteri memuca'üyarie, Quesusita caniuca'üyarieni. Mexi yuneneviecai, taheima nanacatenire. ²² 'Iyari Mütiyupata heimana nacaneni, que mütiyuxexeyacai cucurupaü 'anetü. Xevitü taheima müpaü netayüni, 'Ecü pecaninenivetüni pemünaqui'eriva. 'Acümana necaninaqui'aca.

Quesusi teucarimama

(Mateu 1:1-17)

²³ Mericüsü Quesusi xei teviyari heimana tamamata viyari yacütütü nihücaitüni quepaucua misütüa müpaü tiyurienetü. Cuse caninu'ayatücaitüni, que memütecu'erivacai. 'Iya 'Erie caninu'ayatücaitüni, ²⁴ 'iyata Matati caninu'ayatücaitüni, 'iyata Revi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Merüqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cana caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, ²⁵ 'iyata Matatiyaxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Amuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nahumi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Esürie caninu'ayatücaitüni, ²⁶ 'iyata Nacahi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Mahati caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matatiyaxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Semei caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, ²⁷ 'iyata Cuhana caninu'ayatücaitüni, 'iyata Xesa caninu'ayatücaitüni, 'iyata Suruvaveri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Saratieri caninu'ayatücaitüni, ²⁸ 'iyata Nerie caninu'ayatücaitüni, 'iyata Merüqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arie caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cusami caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Erimurami caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Eri caninu'ayatücaitüni, ²⁹ 'iyata Cusue caninu'ayatücaitüni,

'iyata 'Eriyeseri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Curimi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matati caninu'ayatücaitüni, ³⁰ 'iyata Revi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Simiyuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cunani caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Eriyaquimi caninu'ayatücaitüni, ³¹ 'iyata Mereya caninu'ayatücaitüni, 'iyata Mainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata Matata caninu'ayatücaitüni, 'iyata Natani caninu'ayatücaitüni, ³² 'iyata Raviri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Quisahi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Huveri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Puhuxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Sarumuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nahasuni caninu'ayatücaitüni, ³³ 'iyata 'Aminaravi caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arami caninu'ayatücaitüni, 'iyata Hesirumi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Parexi caninu'ayatücaitüni, ³⁴ 'iyata Cura caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cacuvu caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Isahaqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Apurahami caninu'ayatücaitüni, 'iyata Tare caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nacuri caninu'ayatücaitüni, ³⁵ 'iyata Seruqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata Racau caninu'ayatücaitüni, 'iyata Perequi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Heveri caninu'ayatücaitüni, ³⁶ 'iyata Sara caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arüpasari caninu'ayatücaitüni, 'iyata Semi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nuhexi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Ramequi caninu'ayatücaitüni, ³⁷ 'iyata Matusareni caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Enuqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata Careri caninu'ayatücaitüni, 'iyata Maharareri caninu'ayatücaitüni, ³⁸ 'iyata Cainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Enuxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata Seti caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arani caninu'ayatücaitüni, 'iyata Cacaüyari caninu'ayatücaitüni.

4

Quesusi que mütiuta'inüasie

(Mateu 4:1-11; Maricuxi 1:12-13)

¹ Mericüsü, Quesusi 'Iyari Mütiyupatacü hünetü mana neyeyani Curutani hatuxameyarisie. 'Iyari Mütiyupata nivitüximecaitüni macumavesie 'uyeicacacu ² huta teviyari tucari. Cauyumarie ni'inüatanecaitüni, siparasü xüca 'axa tiuyurienique tüma, 'utaitü. Tixaü caticuaivetü yapaümexa tucari, cuini mieme catineuhacamücücaitüni. ³ Hicü Cauyumarie müpaü tinitahüave, Tamüsü, 'ecü xüca Cacaüyari penu'ayatüni, 'icü tete müpaü quetineutahüavi, pa payuyeitüani. ⁴ Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Utüarica müpaü

paine, Tevi xüca pa cuaca xeicüa, mücücü püca'ayeyurini. Cacaüyari que mutayü, niuquieya naitü peuyeveseta.

⁵ Hicü Cauyumarie vapai heivitüca, cuiepa memütama vacuie nai nixeisitüani xei nieriyaricü. ⁶ Cauyumarie müpaü tinitahüave, Heiserie nepümasipitüaca 'icü naime hepaüsita, yunaitü visi memümatecühüavenicü nepümasipitüaca. 'Icü nai necanietuiriyarieni, heiserie nepexeiya nemiminicü que mü'ane münesinaque. ⁷ 'Ecü 'ayumieme nenevieri xüca penesi'upitüani, 'icü naitü 'apini pürayani. ⁸ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Quenemie Cauyumarie. 'Utüarica müpaü paine, Nenevieri pepipitüani Ti'aitame 'acacaüyari, Mücü hücüame pepayexeiyani.

⁹ Hicü Cauyumarie neivitüni Querusareme. Vatuqui yecürita nenutivitüni. Müpaü tinitahüave, 'Ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, vatipai queneucasuna. ¹⁰ 'Utüarica müpaü paine,

Yuhesüa miemete
Niuqui tuayamete
Pütiva'aitüaca
'Ahepaüsita,
Memümasi'üviyacü.

¹¹ Müpaü paineta 'utüarica,
Yumamacü mepümasituicani,
Capa tetesie pe'uti'ücamürecü.

¹² Qesusi müpaü tinitahüave, Müpaü paineta,
Pepüca'i'isipaneni Ti'aitame mü'acacaüyari.

¹³ Hicü Cauyumarie naimecü 'ita'inüataca neyani 'ariqueta 'ita'inüataque.

*Qesusi que mütsitüa yu'uximayasica Carereyasie
(Mateu 4:12-17; Maricuxi 1:14-15)*

¹⁴ Mericüsü Qesusi yu'utüma neyeyani Carereyapaitü, 'Iyari 'itürücariyacacu. Naisarie canitutamariva hepaüsitana.

¹⁵ Tinicu'üquitaneaitüni vatuquiteta. Yunaitü 'aixüa metenicuxatacaitüni hepaüsitana.

*Qesusi que mütiuyuri Nasaretisie
(Mateu 13:53-58; Maricuxi 6:1-6)*

¹⁶ Hicü Nasaretita ninuani mataverixüsie. Yuyeyari cu'erivatü, tuqita neutahani 'uxipiya tucarisie. Nanucuqueni tititerüvaque. ¹⁷ Hicü xapa niuhuritüarieni Cacaüyari niuquieya maye'uxa, Quisariyaxi que müraca'utüa. 'Itaveraca nitaxeiya niuqui haque müpaü maine,

¹⁸ Ti'aitame 'Iyarieya caneniuyiya
Canenihuritüani
Niuqui 'aixüa manuyüne
Nemüvacuxaxatüvanicü

Memümamave,
 Caneneyenü'ani
 Nemüvaranayexürenicü
 Müme memüyuhiverie
 Yu'iyarisie,
 Yanemütivatahüavecü
 Müme memanutaxüriya,
 Quename me'utixünarie.
 Yanemütivatahüavecüta
 Müme memacücüpe,
 Quename me'anutaneniere,
 Nemüvaxünaçü
 Müme memüviyarietüca,
¹⁹ Nemüticuxatanicü,
 Tucari 'aye'a
 Ti'aitame müyuväüriya
 Vahesie mieme, ne'utaitü.

²⁰ Hicü 'itacuicuieca xapa, 'iyetuirieca tiyuparevivame, mana nayerüni ti'üquitame 'uvenieyasie. Yunaitü tuquita memayetecai cui menixeyacaitüni. ²¹ Hicü nisütüani müpaü tivacuxaxatüvatü, 'Icü tucarisie naye'ani 'icü 'utüarica que maine, xe'i'eniecacu xeme. ²² Yunaitü metenihecüatacaitüni me'i'enieca. Menihüxiyacaitüni niuqui visi manuyüne tetana mayeneicacaicü. Müpaü meniutiyuanecaitüni, Camüsü, 'icü Cuse catinu'aya. ²³ 'Ana müpaü tinivacühüaveni, Xüari 'icü niuquiyaricü xepünetecühüave, Tiyu'uhayemavame 'acu, sipasü 'acümana quena'anayehüva. Que temüte'u'enana Caperünaume que müreyü, 'enata 'aquiecarisie yaxeyicüa quetineyurieneni, xepünetecühüaveni va'atü. ²⁴ Müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tixaxatame pücanaqui'eriva yuquiecarisie. ²⁵ Yuri nepaine, 'Ixaheri cuieyarisie yumüiretü viyurasixi meniu'uvacaitüni quepaucua 'Eriyaxi 'amuyeicacai, quepaucua muyuavisie müreunami haica viyari heimana 'ataxeime meseri, quepaucua haca mutave naisarie cuiepa. ²⁶ Müme vahesüa püca'utanü'arie 'Eriyaxi ni xeimesüa, Siruni cuieyarisie püta niutanü'arieni Sarepüta müracutevasie viyurasüa. ²⁷ Mücü meta, yumüiretü 'ameniu'uvacaitüni 'Ixaheri cuieyarisie cuiniyacü meca'itiyatücaitü quepaucua 'Eriheu 'amuyeicacai tixaxatametütü. Ni xevitü tüma püca'u'itiya mana quiecatari, Siriyatanaca püta caniu'itiyani Nahamani titevatü.

²⁸ Hicü me'i'enieca que müticuxatacai, meniuyeha'ani yunaitü tuquita memayetecai. ²⁹ Me'anucu'uca, vaquiecarie yemurisie manierecü quiecarie yeta 'ai heima meneihana mana meheicahüanique. ³⁰ 'Iya vahixüata heutayuneca caneyani.

Cacaüyari müca'itiya que mütiyiacai tevi
(*Maricuxi 1:21-28*)

³¹ Mericüsü quiecarisie ninuani Caperünaume müracusevasie Carereya cuieyarisie. Mana 'uxipiya tucarisie tiniva'üquitüacaitüni. ³² Müme menihüxiyacaitüni 'üquisicayacü, heiserie hexeyatü mütaniucacaicü.

³³ Hicü tuquita nayecateitüni tevi cacaüyari müca'itiya 'iviyacacu. ³⁴ Carima niutahiva müpaü 'utaitü, 'Ai, que petati'uximatüa Qesusi Nasaretitanaca. Petasica'unaque cari pepunua. Ne nepümasimate que pemüpaicü. Cari 'ecü pepühücü Cacaüyarisie mieme pemupasie. ³⁵ Hicü Qesusi nitatieni müpaü 'utaitü, Hicü cayuvatü, queneuxüna. 'Iya cacaüyari 'ita'uimüraca tevi vahixüapa, nixüna caticuinitüaca. ³⁶ Yunaitü meniutimamani. Meteyucuxaxatüvatü müpaü meniutiyanecaitüni, Que 'aneme niuqui pexeiya. Heiserie hexeyatü nivarutate'ani cacaüyarixi memüca'itiyatüca türücariya hexeyatü, menivatixünani. ³⁷ Naisarie quiecarie 'aurie canicuxaxasivacaitüni, Qesusi que mütiyuriencai.

Qesusi que mürenayehüa Pecuru varücaüya
(*Mateu 8.14-15; Maricuxi 1.29-31*)

³⁸ Mericüsü tuquita vayeyaca Simuni quie ninuani. Hicü hüiya yeme niviyacaitüni Simuni varücaüya. Menitavavirieni miparevienicü. ³⁹ 'Auriena 'utaqueca, nitatieni hüiya. Hicü hüiya nihayeva. Yapaucua 'anucuqueca nivarutiparevietüyani.

Que mütiwaranayexüri 'acayunecu
(*Mateu 8:16-17; Maricuxi 1:32-34*)

⁴⁰ Hicü tau 'acayunecu, yunaitü memüvarexeiyacai tecuicucate müireme cuiniyacü memütecucuyecai hesüana mecaniva'atüani. Yuxexuime vahesie 'utimeca nivananayexürieni. ⁴¹ Cacaüyarixi 'axa memü'anene canivaruta'aitüani memüvatixünacü yumüireme memütevacuinitüacai. Müme meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni. Qesusi varutate'aca cacaüyarixi, pücapapitüacai memütiniunicü memimaicaicü quename Cürisitu hücütücai heiserie mupitüarie.

Qesusi que müticuyeicacai Carereya cuieyarisie, ticuxatatü
(*Maricuxi 1:35-39*)

⁴² Hicü 'ucatarecu neyani macumavesie. Teüteri yumüiretü menicuvautüvecaitüni. Me'itaxeiyaca vaüriyarica menipitüacaitüni mücavacu'eirienicü. ⁴³ Mücü masi müpaü tinivarutahüave, Neuyevaca hipame quiecaritiesie niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü, que mütiyüni

Cacaüyari ti'aitacacu, peuyevese nemüticuxatanicü.
'Ayumieme nepeyenü'arie. ⁴⁴ Cureya cuieyarisie tuquiteta
catinicuxatanecaitüni.

5

Qesüte que memütevaratixüri Qesusi niuquieyacü
(Mateu 4:18-22; Maricuxi 1:16-20)

¹ Mericüsü Qesusi Quenesareti haracunayari tesita niuecaitüni ticuxatatü. Yumüiretü menisaipünacaitüni, me'i'eniecutü Cacaüyari niuquieya. ² Hicü canuva niuxeiya hutame ha tesita 'aheicame quesüteveyamete vacanuva. Qesüteveyamete me'anaticüneca yuvipi meni'ecuacaitüni. ³ Hicü xeimesie cayerüca Simuni canuvayasie, nitavavirieni haracunasie 'esiva meutahanicü. Canvasie yecaitü tiniva'üquitüacaitüni teüteri. ⁴ Hicü yuxasica 'unüca, müpaü tinitahüave Simuni, 'Emeucatevasie queneuyeye'a, 'avipi mana queneucavivi quesüte pemüvaratixürüenicü. ⁵ Hicü Simuni müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'acu, tücacüta nai tepayequexi, tepüte'uta'uxitüa yacü xEICÜ, tixaü tepücate'umi. Masi müya pemainecü, neneicaviviemücü vipi. ⁶ Yamete'uyurieca menivaratixürüeni quesüte cuini mieme meyupaümeme. Vipi nitananirümecaitüni. ⁷ Hicü yucupaniyeruma xeime canvasie memüyetecai yumamacü menivarumaviya memacünecü memüvaparevüenicü. Meniu'axüani, yucanuvate meniutihüniyaxüani hutame. 'Esivatücacu meniucayunixüani. ⁸ Hicü nai tiuxeiya Simuni, Pecuru mütitevacai, niutitunumaqueni Qesusi hÜxie müpaü 'utaitü, Ti'aitame, queneneuhayeva. Ne 'axa nepütüyuriene. ⁹ Niutimani 'iya, yunaitü hamatüana memü'uvacai meniutimamani müya yupaümeme memüvaratixürüenicü quesüte. ¹⁰ Yaxeicüata Severeu nivemama meniutimamani Cacuvu Vani Simunimatü memüte'uximayacai. Hicü Qesusi müpaü tinitahüave Simuni, Pepücamaca. Hicüsü 'uxa'atünita teüteri püta pecanivacuxeürimücü. ¹¹ Hicü canuva me'anatihapaca cuiepa, naime meteniucu'eirüeni Qesusisie meteviyaque.

Qesusi que mürenayehüa tevi cuiniyacü müca'itiyacai
(Mateu 8:1-4; Maricuxi 1:40-45)

¹² Mericüsü xeime quiecarisie niuyeicacaitüni Qesusi. Ticuicame mana niucateitüni müca'itiyacai naitü heupünitü. Hicü Qesusi 'uxeiya, niutihüximaqueni, müpaü titavavirienique, Ti'aitame xüca pe'avaürüyani, pepüyüve pemünesi'itienicü. ¹³ 'Iya yumama 'utaseraca nimayüani müpaü 'utaitü, Nepünevaürüya, pequeheu'itüyani. Yapaucua cuiniya nihayeva. ¹⁴ Hicü Qesusi müpaü tinita'aitüani

'asimücatitahüavecü xeime. Müpaü tinitahüave, Quenemie mara'acame masixeyacü. Pemu'itiyacü quetineutimava cumu Muisexi que mütiu'aitaxü pemütivatahecüatüanicü. ¹⁵ Perusü masi cuini mieme catinicuxaxasivacaitüni hepaüsitana. Teüteri yumüretü meniyutixexeürivacaitüni memi'enienicü memanayexürüvenicü cuiniya que memütehexeiyacai. ¹⁶ Quesusi masi macumavesie neyeicacaitüni yutanenevienique.

*Quesusi que mürenayehüa huriecame
(Mateu 9:1-8; Maricuxi 2:1-12)*

¹⁷ Mericüsü xeime tucarisie tini'üquitacaitüni. Mana menayetecaitüni Huriyusixi teüteriyari yuyeyaricü memüpasiecai Pareseusixi memüteyuterüvacai, hipatüta Huriyusixi va'inüaricü memüte'üquitametetücai. Naime quiecaritiesie Carereya cuieyarisie Cureya cuieyarisie meneyecüne Querusaremesieta. Cacaüyari türücariyaya canixuavecacaitüni Quesusi müvaranayexürüvanicü. ¹⁸ Hicü teüteri meniu'axüani me'ehanatü huriecame 'itarisie yecaimie. Quesusi müvacateisie meni'atüaniquecaitüni huxiena me'itenique. ¹⁹ Meniyutatexieni meheutahaxüanique teüteri memüyumüirecaicü, 'ayumieme qui heima meneutimamaque. Racüriyuyari mevati'unaca, Quesusi huxie meneicatuani tevi 'itari naime teüteri vahixüapapai. ²⁰ Hicü varuxeyaca yuri que memüte'eriecai, müpaü niutayüni, 'Axa que pemütiiyuri pecatineuyehüviyarieni.

²¹ Hicü Pareseusixi, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, müme menisütüani müpaü meteyücühüavetü, Que püpaicü 'icü 'axa mutaine Cacaüyari hepaüsita. Quepaicü püyüve mütivareuyehüvirienicü 'axa mete'uyurieu, Cacaüyari xEICÜA püyüve. ²² Quesusi retimaica que memüteyücühüavecai müpaü tinivarutahüave, Titayarisü müya xeteyücühüave yu'iyarisie. ²³ Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütayünicü, 'Axa que pemütiiyuri pepüreuyehüviyarie, caticuanive masi müpaü mütayünicü, Quenanucuquexi quenecuyeicani. ²⁴ Peuyevese müpaü xemütemaicacü, Yuri Tevi que nemütiteva, heiserie nemexeyacü cuiepa nemütivareuyehüvirienicü müme 'axa memüte'uyuri, 'ana müpaü tinitahüave huriecame, 'Ecü 'acu nemarähüave, quenanucuquexi, 'a'itari quenanucue'i, 'aquie quenemie. ²⁵ Yapaucua nanucuqueni vahüxie, titasie müracatei neicueni, yuquie neyani 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. ²⁶ Hicü yunaitü menihüxiyacaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita. Cuini mieme metenimamacaitüni müpaü me'utiyuatü, Mamarivaveme tepuxei hicü.

Que mütitá'ini Revi, hesiena mütiyianicü
(Mateu 9:9-13; Maricuxi 2:13-17)

²⁷ Mericüsü neyani. Tevi cuviyexunusie mieme mütiyetuiriyari niuxeiya Revi titevacame memüte'ayutituaya 'acaime. Müpaü tinitahüave, Nehesie quetiniviyani. ²⁸ Nai tiucu'eirieca, 'anucuqueca, hesiena tiniuviya.

²⁹ 'Ana Revi 'icuai niuvevieni yuquita Quesusisie mieme. Yümüretü memüteyetuiriyari cuviyexunusie mieme, hipatüta teüteri metenicuacaitüni hamatüana. ³⁰ Hicü Pareseusixi, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi vahesie memüteviyacai, müme meniniuquixiecaitüni müpaü metevacühüavetü hesüana miemete teyü'üquitüvamete, Titararicutaxi müme cuviyexunusie mieme memüteyetuiriyari vahamatü 'axa teyuruvamete vahamatü xetecua'a xete'ie. ³¹ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Müme 'aixüa memüteheu'erie mepücaheiyehüva tiyu'uhayemavame, müme memütecucuye püta mecaneiyehüaca. ³² Ne que nemütinua, nepücanua nemüvata'inienicü müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique necaninuani, memütehayevacü 'axa que memüteyuriecai.

Que mütiuta'ivaviyarie haquiya hepaüsita
(Mateu 9:14-17; Maricuxi 2:18-22)

³³ Mericüsü müpaü metenitahüave, Vanisüa miemetexi teyü'üquitüvamete müixa mepüyuhaqui mepeyevaviri Cacaüyari. Pareseusixi vahesüa miemetexita yaxaicüa mepüteyurie. 'Ahesüa miemetexi masi titacutaxi metecua'a mete'ie. ³⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Que tiyüve müvahaquisitüani 'ixüaramete neüquiyapa mexi neneüqueme vasata 'uyeica. ³⁵ Tucari paye'ani quepaucua vasata manuhanieni neneüqueme. 'Anaque mepüyuhaquieni.

³⁶ Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpaü 'utaitü, Tevi capitasana 'ixuriqui hecuame, mimanesiquitüanicü ye'ime. Me xüca müpaü tiuyurienique, hecuame pütasanequeyu, mühecuamatü müye'i 'axa pütixuxexeyaniqueyu. ³⁷ Mücü meta, caxie vinuyari pücacatuariva sixai müyeye'isie mücuanacü. Me xüca müpaü tiuyurienique cuanatü pütasanaqueyu sixai, pütayeuriniqueyu, sixaita peuyeveniqueyu. ³⁸ Masi caxie vinuyari sixai mühehecuasie püta canituarivani mücuanacü. ³⁹ Tevi meripai mieme 'anיעu 'anuti'ieme, cuaname pücaheu'imücüni. Müpaü paineni, Meripai mieme 'aixüa cana'aneni.

6

'Uxipiya tucarisie türicu que memüte'uticuai teyü'üquitüvamete (Mateu 12:1-8; Maricuxi 2:23-28)

¹ Mericüsü 'uxipiya tucarisie mana türicu ma'iviyasie niuyemiecaitüni. Teyü'üquitüvamete müyari menivati-hunatücüne. Yumamasie me'itüminatü menicuacaitüni. ² Hicü Pareseusixi hipatü müpaü meniutiyuane, Titayari müpaü xeteyurie que mücatitauniva yamütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ³ Qesusi müpaü tinivarutahüave, Cari hasuacu xepüca'ititerüvavave que mütiuyuri Raviri quepaucua meuhacamücücai, müme 'utümana memeu'uvacaita quepaucua memeuahacacuicuai. ⁴ Cacaüyari quita caneutahani. Pa muva Cacaüyari hüxie mamanecai 'anaca'üca, nitacuani, nivaruminita müme 'utümana memeu'uvacai. Heiserie pücahexeyiacai miticuanicü, mara'acate xEICÜA heiserie mepexeyiacai. ⁵ Müpaüta tinivarutahüave, Heiserie necanexeyiani 'uxipiya tucari hepaüsitata Yuri Tevi nehücütütü.

Tevi mümamavaquicai

(Mateu 12:9-14; Maricuxi 3:1-6)

⁶ Mericüsü tavari 'uxipiya tucarisie tuquita heutahaca tini'üquitacaitüni. Tevi muva nayecateitüni mümamavaquicai yuserieta. ⁷ Müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixita menihupiecaitüni, siparasü xüca 'uxipiya tucarisie 'enayehüanique tüma, me'utiyaütü, mücücü memitaxanetacü. ⁸ Timaitü que memüteyücühüavecai, müpaü tinitahüave tevi mümamavaquicai, Quenanucuquexi, tahixüata queneutaquexi. 'Anucuqueca mana niutaqueni. ⁹ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, 'Ipaü nepütixecu'ivaviya. 'Uxipiya tucarisie titaunivani para 'aixüa mütiyurienenicü, nusu 'axa mütiyurienenicü püta pütaunivani. Titaunivani para tevi mütavicueisitüanicü, nusu mica'unacü püta pütaunivani. ¹⁰ Yunaima varanuxeiyatüyaca, müpaü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. Müpaü tiuyuriecua mamaya 'aixüa 'anetü nayani. ¹¹ Müme cuini mieme meteniuyeha'ani. Menisütüani metecuxatatü queri memiyurieniquecai Qesusi.

Que mütiwaranuyeteüxixü nü'arisixi Tamamata Heimana Yuhutame

(Mateu 10:1-4; Maricuxi 3:13-19)

¹² Mericüsü 'ana hürisie neutiuyune yutanenevienique. Xei tücari nenevieri nipitüacaitüni yucacaüyari. ¹³ Hicü 'ucatarecu, yu'aurie nivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete. Vasata nivararanuyeteüxü tamamata heimana yuhutame. Nü'arisixi tinivaruterüva müme ¹⁴Simuni

'arique Pecuru mütiterüvaxü, 'Atürexî Simuni 'ivaya, Cacuvu, Vani, Piriipe, Parüturume, ¹⁵ Mateu, Tumaxi, Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Simuni serutisita mütitevacai, ¹⁶ Cura Cacuvu nu'aya, Cura 'Isicariutitanaca 'ariqueque miyetua.

*Quesusi que mütivaruparevi yumüireme
(Mateu 4:23-25)*

¹⁷ Hicü vahamatü 'anacayaca, macuveresie niutaqueni. Yumüiretü hesüana miemete teyü'üquitüvamete, cuini mieme yumüiretü teüterita naisarie Cureyasie Querusaresiesie memeyecü, hipatü racusita memeyecü Tiru 'aurie Siruni 'aurie, mana meniu'axüani memi'enienicü, memanayexüriyanicü cuiniya que memütehexeiyacai. ¹⁸ Müme cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvanücai mepanayexüriya. ¹⁹ Teüteri yunaitü menimayüacucaitüni türücarिया müvayeneicacaicü hesiena varanayexürüvatü yunaime.

*Müme 'aixüa memü'itüarie, müme 'axa memü'itüarie meta
(Mateu 5:1-12)*

²⁰ Mericüsü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete vaxeiyatü müpaü niutayüni, 'Aixüa xecani'itüarieca xeme xemümamave Cacaüyari xecanexeyani tixe'aitüvametüme. ²¹ 'Aixüa xecani'itüarieca xeme hicü xemeuhacacuicu. Xecanitihuxacuni. 'Aixüa xecani'itüarieca xeme hicü xemutisuana. Xecaniutinavecuni.

²² 'Aixüa xecani'itüarieca quepaucua teüteri memüxe'uxive'erie, quepaucua memücaxenaqui'erie yuhesüa, quepaucua 'axa memutiyuane xehepaüsita, quepaucua memüxexani'erie 'axa xemü'anene me'utiyuatü, Yuri Tevisie xemüteviyacü. ²³ Xequeneyutemamavieca vaüca 'iya tucarisie, xequeteneuye'ani. Vaüca taheima mieme xecana'ivacuni. Va'uquiyarima yaxeicüa mepüvaruyuri texaxatamete Cacaüyari niuquieya memücuxatacai.

²⁴ Masi xüa 'ui, xeme xemüxicusixi. 'Ariri yunaqui'eriya xecanaye'atüani.

²⁵ Xüa 'ui xeme hicü xemühuxa. Xepeuhacacuicuni.

Xüa 'ui xeme hicü xemutinave. Xepüyuhiverieca xeputisuanani.

²⁶ Xüa 'ui xeme quepaucua yunaitü teüteri visi memutiyuane xehepaüsita. Va'uquiyarima yaxeicüa mepüvaruyuri texaxatamete memüte'itavacai.

*Que müreuyevese müvanaqui'eriecacü müme memeye'unie, Quesusi 'inüarieya que maine
(Mateu 5:38-48; 7:12)*

27 Masi müpaü nepütixecühüave xeme xemü'enana, xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie. 'Aixüa xequenivayurieca müme memüxe'uxive'erie. 28 Müme 'axa memutiyuane xehepaüsita, vahepaüsita 'aixüa xequeneutiyuaneni xeme. Xequeneyunenevieca müme memüxesevixima vahesie mieme. 29 Que mü'ane 'a'aurita mümasiheutivani, ta'aurie quenaniere tapata mümasiheutivanicü. Que mü'ane mümasinavairieni 'a'ücari, pepüca'inenaca 'acamixata mümasinavairienicü. 30 Que mü'ane tixaütü mümatiutavaviri, quetineupitüa, que mü'ane 'apini mümatinavairieni, pepüca'iviyani. 31 Que tixenaque, teüteri müya memüxeyurie xeme. Que mütixenaque xeme, mücü canixe'inüaritücamücü, müya xemüvayurienicü hipame meri.

32 Xücate xevanaqui'erieca müme memüxenaqui'erie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete mecanivanaqui'erieca müme memüvanaqui'erie. 33 Xücatari 'aixüa xevayurieca müme 'aixüa memüxeyurie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete yaxaicüa mepüteyurie. 34 Xücatari xetevaruniütüani müme mete'apicame xemü'erie, titacü 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa teyuruvamete mepüyuniütüva tavari memüte'apiniyariyecä. 35 Masisü xequenivanaqui'erieca müme memüxe'aye'unie, 'aixüa xequeteneyurieca, xequeneyuniütüaca 'asixecateyu'iyaritüatü. Müpaü xeteyurietü cuini mieme xecatenavacuni, que mü'ane taheima macave nivemama xecanihümetücacuni. Mücü 'aixüa pütüuca'iyari müme pamüpariyusi memücateyupitüva vahesie mieme, müme 'axa memüteyurie vahesie miemeta. 36 Xequeteneyucanenimayaca, xe'uquiyari que mütiyucanenimaya.

*Hipame vahesie xepücate'ahüpani, que mutayü
(Mateu 7:1-5)*

37 Hipame vahesie xüca xecate'ahüpani, xehesietari pücarahüivani. Xüca xecateyuxanetani xemetari xepücaxanesieca. Xüca xecavaranutaxürüvani, xemetari xepüca'anutaxürüvani. Xüca xetevareuyehüvirieca, xemetari xepüteheuyehüviyarieni. 38 Xüca xevamicuani, xemetari xepümüquieni. 'Aixüa ti'inüasiecame 'anucapünariyecame 'anutacasiecame 'anacaxürüveme xepümüquieni. Que xemüte'u'inüata, müpaüta xepüte'inüasiyarieni.

39 Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, Macüpe que tiyüve menuhana xeime macüpe. Yuhutatü mecateheucaxürüeni mevatiavasie. 40 Que tiyüve ti'üquitame ma'iva

müti'üquitüarie. 'Aye'atüarieme, que mü'ane müti'üquitüapaü timaivetü canayeimücü.

⁴¹ Titayari petixeiya xasi 'a'iva huxita meutavivi, pec-
ahe'erivatü queuruvi 'ahuxita meutave. ⁴² Quepaütütü
petiyüve müpaü pemütitahüavecü 'a'iva, Neuxei ne'iva, nepi-
vaye'itieni xasi 'ahuxita meutavivi, pe'utaitü, peca'ixeyatü
queuruvi 'ahuxita meutave. Yacüsü peputaine xeicüa. Queni-
vaye'itie merie mücü queuruvi 'ahuxita meutave, 'ana 'aixüa
'anemecü peheunieretü pecanayeimücü pemivaye'itirienicü
xasi 'a'iva huxita meutavivi.

Cüye que mütimasiücü yu'icuaxicü

(Mateu 7:17-20; 12:34-35)

⁴³ Cüyeyari pücanarani, xüca 'icuaxiyari cüxaisietücani. Mücü
meta, cüyeyari pücacüxaisie xüca 'icuaxiyari 'aixüa 'anenedi.
⁴⁴ Xexuitü cüye yu'icuaxicü canimasiücüni. Xuya püca'inüve
narüca. Tupiriya müxuyatücasie püca'itixexeüriva caxie. ⁴⁵ Tevi
'iti'utame tita 'aixüa müti'anene yu'iyarisie, nivayehanimücü
tita 'aixüa müti'anene. Tevi 'axa mütiyuriene püta 'iti'utame tita
'axa müti'anene, nivayehanimücü tita 'axa müti'anene. Que
müranayuhayeva ra'iyari tihü necacu, müpaü tinicuxatamücü
yutetacü.

Simiyenitu 'aixüa mü'ane 'axa mü'ane

(Mateu 7:24-27)

⁴⁶ Titayaricutaxi Ti'aitame, Ti'aitame 'acu xenetecühüave,
'asixecatayurietü que nemütixecühüave. ⁴⁷ Yunaitü nehösüa
memü'axe, neniüqui memü'enie yametecahutü, que
memü'anene nepütixetaxatüani. ⁴⁸ Tevi qui mutavevipaü
mecani'anenedi. Heucatevame vati'ineca, tetesiepai
neitivevieni simiyenituyari. 'Ana ha nivayenedi, quisie
niuquexüani, peru niuyutatexieni 'ivatayuitüanique. 'Aixüa
'anemecü müveviyacaicü pücatayua. ⁴⁹ Perüsü que
mü'ane münesi'enie yacaticamietü, mücü xeime tevi qui
mutavevipaü cani'anenedi. Cuiepa 'acaimie niutavevieni
xeicüa, simiyenituyari püca'utavevi. 'Ana hesiena
niuquexüani ha, xei mieme necaina. Carima niucaveni
qui.

7

Quesusi ti'uximayatame que müranayehüa cuyasüa mieme

(Mateu 8:5-13)

¹ Hicü 'inüca 'icü niuqui naimie teüteri me'i'eniecu,
Caperünaume neyani. ² Mericüsü cuya 'aniuye-
icacaitüni xei sienituyari cuyaxi müvaravitücücai,
ti'uximayatame nexeyacaitüni minaquieriecai. 'Iya
tinecuyecaitüni canemüximecaitüni. ³ Hicü cuya, 'u'enaca

Qesusi hepaüsita, nivarenü'ani Huriyusixi teüteriyari va'uquiyarima memeita'inienicü 'umamiecü menayehüanicü ti'uximayatame. ⁴ Müme Qesusisüa me'u'axüaca cuini mieme mecateni'iniecaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa caniyümücü pemeiparevienicü, hesiena catininaqeni. ⁵ Cataninaqui'erieca tanaime tame, tuqui cataniutavevirieni yücümana. ⁶ Hicü Qesusi va'utüma neyani. Yateva 'umiecacu, cuya yuhamicuma nivarutanü'ani yamemüte'itahüavecü, Ti'aitame pepücati'a'uxitüaca. Ne 'aixüa nepüca'ane 'ecü pematahanicü nequita. ⁷ 'Ayumieme 'ahesüa nepücahetüa, 'aixüa neca'aneme ne'erietü 'ahesüa nemümiécü. 'Ecü müpaü xeicüa quenetayüqui, panayehüiyani ti'uximayatame. ⁸ Nesü necatini'aitüarieca necuyatütü cuyaxita nepütiva'aitüvame. Xüca müpaü netitahüave xeime, Quenemie, mücü püyemieni, xeimeta xüca müpaü netitahüave, Quenaye'a, mücü canayeimücü, xüca müpaü netitahüave nehesüa mieme ti'uximayatame, 'Ipaü quetineyurieneni, müpaü pütüyurieneni. ⁹ Hicü Qesusi 'i'enieca niuquieya, niuhüxiyani. Ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave teüteri memeveyacai, Müpaü nepütixecühüave, ni 'Ixaherisixi vasata 'icüpaü 'aneme nepücahetaxeyave yuri ti'eriecame. ¹⁰ Hicü müme memeyenü'arie yu'utüma mehecüneca, quitana me'u'axüaca, meneitaxeyia ti'uximayatame 'aixüa reu'eriecame.

Viyura nu'aya que müranucuquetüa Qesusi

¹¹ Mericüsü 'arique neyani quiecarí Naini müracusevasiepaütü. Hesüana miemete teyü'üquitüvamete meniteütacaitüni, hipatüta teüteri yumüiretü. ¹² Quiecarí quitenie heutahaximecacu, müqui nivayecueiyani. Müqui varusieya hücüame nexeyacaitüni 'iya yunivetüme, cünaya meripai 'umücu. Quiecatari yumüiretü meniteütacaitüni. ¹³ Hicü Ti'aitame 'ixeyatü nitinenimayata. Müpaü tinitahüave, Pepüca'utasuacani. ¹⁴ Mana 'uyacu, 'imayüacu müqui cacunieya, müqui cuecuevemete meniti'uni. 'Iya müpaü niutayüni, Temaicü 'acu, quenanucuquexi nepaine. ¹⁵ Tevi mümüquicai nanucuyerüni niutiniütüyani. Qesusi niyetuani varusieyasüa. ¹⁶ Hicü yunaitü meniutimamani. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita müpaü me'utiyuatü, Tixaxatame mütürücaüye tasata caninuani. Cacaüyari canisütüani tasi'üviyatü yuteüterima. ¹⁷ Hicü que mütiuyuri canicuxaxasivacaitüni naisarie Cureya cuieyarisie 'aurienata.

Vani Ti'üyamesüa miemete niuqui tuayamete que memüte'u'axüa
(Mateu 11:2-19)

18 Mericüsü Vanisüa miemete teyü'üquitüvamete metenitaxatüani Vani nai que mütiuyü hepaüsita. 'Ana Vani yu'aurie varutahüaveca yuhutame yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 19 Ti'aitamesüa nivarenü'ani müpaü memutiyanenicü, 'Ecü petihücü 'upemamiecai xeniu, nusu xeime püta tepücuevieca. 20 Hesüana me'u'axüaca müme, müpaü metenitahüave, Vani Ti'üyame 'ahesüa cataneyenü'ani müpaü 'utaitü, 'Ecü petihücü 'upemamiecai xeniu, nusu xeime püta tepücuevieca. 21 'Anatütü Qesusi yumüireme nivarananayexürieni, müme cacaüyarixi 'axa me'ananeme memüvarexeiyacai, hipame meta müireme cuiniyacü memü'uximatüariecai. Memacücüpecai yumüireme nivarupitüani memanutanenierenicü. 22 Hicü müpaü tinivarutahüave niuqui tuayamete, Xequeneuhuni, xequenetaxatüa Vani tita xemüte'uxei tita xemüte'u'eni hepaüsita mieme, memacücüpe que memüte'anutaneniere, huriecate que memüte'anucu'uve, müme memüca'itiyatücatei cuiniyacü memeucupüpünicai müme que memüte'u'itiya, memücaheu'enanacai hicü que memüteheu'enana, müquite que memüte'anucu'uitüariva, memümamave niuqui 'aixüa manuyüncü que memütecuxaxatüariva. 23 Mücü meta, 'aixüa cani'itüarieca que mü'ane müca'ucunuitüarieve necümana.

24 Hicü Vanisüa miemete niuqui tuayamete mehecüncu, nisütüani Vani hepaüsita tivacuxaxatüvatü teüteri, müpaü 'utaitü, Tita xetehecu'ixüari macumavesie. Haca 'ecapa mücuyuitüarieximecai xepuxei va'atü. Tixaü xüari. 25 Peru tita xetehecu'ixüari. Tevi 'ixuriqui müyumeni manacatücücai xepuxei va'atü. Tixaüsü, müme visi mü'anene memanacatücü xicusixi vahepaü memüyüa, müme te'aitamete vaquita mepayetei püta. 26 Titasüari xetehecu'ixüari. Tixaxatame xepuxei va'atü. Hü, müpaü nepütixecühüave, tixaxatame xepuxei, texaxatamete que mü'ane masi cuini mieme mütiyüve, que mü'ane müvara'iva hipame texaxatamete xepuxei. 27 'Icü canihücütüni 'utüarica mixata müpaü 'utaitü, Camü neniucü tuayame.

Nepenunü'ani 'ahüxiepai.

Micuha'arütüanicü 'ahuye

Pecanuavecacu cuxi.

28 'Ipaü nepütixecühüave, Müme 'ucari vahesie memütinunuiva ni xevitü pücave'eme Vanipaü. Perusü que mü'ane masi yemecü mücave'eme müme Cacaüyari mütiva'aitüa vasata, mücü pe'iva Vani ve'emetütü.

29 'Ipaü nepaine, teüteri, mümeta cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari yunaitü Vani me'u'enieca metenihecüatacaitüni Cacaüyari hepaüsita heiserie que

mürexeya, quepaucua memuca'üyarie Vanisüa. ³⁰ Peru Pareseusixi, hipatüta 'inüari niuquiyari memümate, mücü menitixani'erieni Cacaüyari que mütiyurieniquecai vahesie mieme. Vanisüa mepüca'uca'üyarie. ³¹ 'Ayumieme nepaine, hicü miemete titapaü mete'anenemete netivaxata. ³² Türi vahepaü mecani'aneneni quiecaru hixüapa memütitei me'uyutihivatü müpaü me'utiyuatü, Cari yacü zeicüa tepüxecürautaviriecei, Xepücanaitüvecal.

Tepütahiveriecei xehesie mieme,

Xepüca'utisuanacal.

³³ Vani Ti'üyame caninuani pa cacua'atü caxie vinuyari caye'etü, xeme 'ayumieme müpaü xeputiyuane, Cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü. ³⁴ Ne Yuri Tevi nehücütütü necaninuani neticua'atü necu'ienetü, xeme 'ayumieme müpaü xeputiyuane, 'E'e, 'iya tevi 'icuaicü zeicüa püyüane, vinucü zeicüa püyüane, püvanaqui'erie müme cuviyexunusie mieme memütetyeturiyari 'axa teyuruvamete yunaima. ³⁵ Perusü yunaitü yuricü memütemaivave que memütetyurie canimasiücüni heiserie que mürexeya Cacaüyari timaivetü.

Quesusi que mütiyuri Simuni quita

³⁶ Mericüsü Pareseusixi xevitü nita'inieni hesüana müticuanicü. Pareseu quita heutahaca mana nayerüni. ³⁷ Hicü 'uca mana mequiecametücai 'axa mütiyuruvametücai, tiutamariECA Pareseu quita mayecateicü Quesusi, caninuani tete puteyayari 'ahanatü visi mu'üacü hüneme. ³⁸ Quetateya 'aurie niutaqueni 'utasuatü. 'Ucaiya nicaxürüvecaitüni quetateyasie, yücüpacü nitivasiüxa. Niti'iseni quetateyasie, visi mu'üa nitivirieni. ³⁹ Hicü 'iya Pareseu mita'ini müpaü tiniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Cari 'icü xüca yuricü tixaxatametünicue, pimaicaqueyu 'icü 'uca micumayüaxime, que mütiyuriene pütimaicaqueyu, 'axa tiyuruvame que mütihücü. ⁴⁰ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Simuni 'acu, 'esiva nepümasitahüavequeyu. 'Iya tita'ei, 'Au, Ti'üquitame. ⁴¹ Müpaü niutayüni, Mericüsü heiva neyevacaitüni yuhutatü memüte'ipitüanicü xeime, meripai que mütiyaruniütüa. Xevitü 'auxüme sienituyari 'inüariyari ni'ütüaniquecaitüni, xevitüta huta teviyari heimana tamamata 'inüariyari ni'ütüaniquecaitüni. ⁴² Tixaü memücatehexeyacaiicü memüte'ipitüanicü, 'iya tinivareuyehüvirieni yuhutame. Mericüte, que mü'ane müme masi pinaqui'erie tevi mütiyareuyehüviri. ⁴³ Simuni müpaü tinita'eiya, Xüari que mü'ane masi vaücavamecü müreyehüviyari, mücü masi vaüca ninaqui'eriecamücü. Quesusi müpaü rehüave, Heiseriemecü pepüti'acühüave. ⁴⁴ Hicü ta'aurie 'aveca, 'uca 'uxeyaca,

müpaü tinitahüave Simuni, Queneuxeiya 'icü 'uca. Ne 'ahesüa nenuacu 'aquita, 'ecü ha pepücanesi'uhanitüa nequetate nemütihaxinicü. 'Iya püta yu'ucaicü nitihaviyatüyani nequetate, yücüpacü nitivasiüxa. ⁴⁵ 'Ecü penesitapatü pepücanesi'utavaüritüa. 'Iya püta ne'atahacu hicüque pücatihayevave nesicu'isevetü nequetatesie. ⁴⁶ 'Ecü pepücanesi'ucaviri nemu'usie. 'Iya püta visi mu'üa pünesi'utiviri nequetatesie. ⁴⁷ 'Ayumieme nepümaticühüave, vaüca que mütiyucanaqui'erie canimasiücüni que müreyehüviyarie 'axa tiuyurieca vaücava. Que mü'ane 'esiva xEICÜa müreyehüviyari, mücü 'esiva xEICÜa tiniyucanaqui'erieca. ⁴⁸ Hicü müpaü tinitahüave 'uca, 'Axa que pemütuyuri pepüreyehüviyarieri. ⁴⁹ Hicü hipatü 'auriena mematecai müpaü meteniyutihüavetücüne yu'iyarisie, Que püpaicü 'icü mütivareuyehüviri 'axa que memüte'uyuri. ⁵⁰ Masi 'iya müpaü tinitahüave, Yuri pemütiuta'ericü peputavicueisitüarie. 'Aiyarisie peca'uximatüarietü quenemie.

8

'Ucari que memüte'ipareviecai Quesusi

¹ Mericüsü 'arique canicuyeicacaitüni quiecarie 'emüyeyeusie 'esimüyeyeusie. Nicuxatacaitüni niuqui 'aixüa manuyüne, tivacuxaxatüvatü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Tamamata heimana yuhutatü hamatüana meniu'uvacaitüni, ² hipatüta 'ucari memanayexüriya cacaüyarixi 'axa memüteyurie mevarunücu, metecucuyecu. Xevitü müme Mariya Mararatanaca catinitevacaitüni, meripai muxüinarie cacaüyarixi 'axa memü'anene me'inücacu 'atahutatü, ³ xevitüta Vana catinitevacaitüni Susa mü'üyayatücai, mücü Susa mühüritüariecai Herurexi mütimicuanicü, xevitüta Susana, hipatüta yumüiretü. Menivapareviecaitüni müme yupinitecü.

Ti'ivivame 'uxasieya hepaüsita ticuxatatü que müti'üquitacai (Mateu 13:1-9; Maricuxi 4:1-9)

⁴ Mericüsü yumüiretü teüteri hesüana meniyuxeüriecaitüni, müireme quiecaritiesie meheyecüneca. Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitatüyani müpaü 'utaitü, ⁵ Ti'ivivame neyani 'imüari ca'ivienique. Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huye tesita niucaxürieni niutiquesinire. Viquixi taheima memu'uva menicucuanie. ⁶ Hipatüta niucaxürieni 'ayeparisie. 'Utineca niutivani müca'acuhavirecaicü. ⁷ Hipatüta niucaxürieni xuyasata. Hamatüana 'utinexüaca xuya, nenucanani. ⁸ Hipatüta niucaxürieni 'aixüa müracu'anesie. 'Utineca niutixuavere xei sienituyari payeixüa. Müpaü 'utayüca carima müpaü niutayüni, Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

Titayari müpaü müti'üquitacai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticux-atatü xeicüa

(Mateu 13:10-17; Maricuxi 4:10-12)

⁹ Hicü hesüana miemete teyü'üquitüvamete menicu'ivaviyacaitüni queri haine mücü 'üxasi. ¹⁰ Müpaü niutayüni, Xeme xecanipitüarieca xemimaicacü tita mütiuti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Hipatü püta 'üxasicü xeicüa mecanipitüarieca, para meheunenieretü memüca'ixeyacü, meheu'enanatü memüca'i'enienicü.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita que müti'üquitacai

(Mateu 13:18-23; Maricuxi 4:13-20)

¹¹ 'Üxasicü 'ipaü catinimasiücüni. 'Imüari, Cacaüyari niuquieya canihücütüni. ¹² Huye tesita miemete, müme mecanihümetüni memü'enana, peru cuitü cani'axeni Cauyumarie, va'iyarisie ninavani niuqui capa me'utavicueisitüarienicü yuri mete'uta'eriecaxüame. ¹³ 'Ayeparisie miemete, müme mecanihümetüni memitanaqui'erie niuqui meyutemamavietü me'u'enanaca, peru müme mepücahananatüca. Yareutevitü yuri meteni'erieca, peru quepaucua memüta'inüasieni mecanicunuitüariecuni. ¹⁴ Xuyasata mucaxüri, müme mecanihümetüni memü'enana, peru 'iyaritüaricacü tuminicü hicü mieme tucari naqui'eriyayacü meyüatü mecananucanaca mepüca'aye'axüani. ¹⁵ 'Aixüa müracu'anesie miemete, müme mecanihümetüni niuquisie memüteviya 'aixüa 'iyaricü meyuvaüriyatü me'u'enanaca. Müme meniutixuxuavereni mete'uca'enivatü.

Cüxeme

(Maricuxi 4:21-25)

¹⁶ Cüxeme 'utaiyame püca'iti'avieta, xarita pücaheicayeni, 'utatüa pücaheitayeni, masi vapaitü neitiyemücü, müme mematahaxüaxime hecüariyaya memüxeiyacü. ¹⁷ Naitü mütiuti'aviesie masiücütü nayeimücü, naitü müranucanami nitamarivamücü, masiücütü nayeitüariemücü. ¹⁸ 'Ayumieme xequeneyucuerivayurieca que xemüte'enana. Que mü'ane tixaütü mürexeiya canimiquieca. Que mü'ane tixaü mücarexeiya, tita rexeiyame mütiyu'erie catininavaiyariemücü.

Quesusi 'ivamama varusieya

(Mateu 12:46-50; Maricuxi 3:31-35)

¹⁹ Mericüsü varusieya 'ivamama meniu'axüani hesüana. Meniyutatexieni me'itahüaveque, teüteri yuvaücavatü memayeteaicü. ²⁰ Hicü müpaü tiniutahüavarieni, 'Avarusi

'a'ivama tacua meniti'uni memasixeyacutü. ²¹ Mücü müpaü tinivacühüaveni, 'Ime Cacaüyari niuquieya memü'enie yamemütecahu, 'ime mecanihümetüni nevarusi ne'ivama.

Quesusi 'eca que müreunuitüa
(Mateu 8:23-27; Maricuxi 4:35-41)

²² Mericüsü heiva canuvasie nicayerüni, hesüana miemete teyü'üquitüvamete vahamatü. Müpaü tinivarutahüave, Haracuna 'anutaüye tepanucüne. Mana menecüne. ²³ Hapa me'uhucacu 'iya neucuni. Hicü 'eca cüsituyari muva carima nacaneni, haracunasio niuquexüani. Canuva tahünirümeccacu mepucuerivayüa. ²⁴ Hicü menenutahütüani müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, Ti'üquitame, tepeuyevexime. Quesusi 'anucuqueca nitatieni 'eca hamevari meta. Neunuani, cayuvatü niutamare. ²⁵ Hicü müpaü tinivarutahüave, Queri yuri xete'erie. Meheumamatü meniuhüxiyacaitüni müpaü meteyücühüavetü, Qesü püpaicü 'icü. Ni'aitüaca hamevari ha, yapüticamie que maine.

Cacaüyarixi que memüte'iviyacai Catarenatanaca
(Mateu 8:28-34; Maricuxi 5:1-20)

²⁶ Hicü Catarenasixi vacuieyarisie meneta'axüani canuvasie meyetetü, Carereya 'anutaüyesie. ²⁷ Heucaqueximeccacu cuiépa, tevi nenucunaque mana müquiecametücai, cacaüyarixi 'axa memü'anene meminücai müixa. 'Ayumieme mücü 'ixuriq-uite püca'anacatücücai, quita püca'ayecatei, masi teuquiyasata niuyeicacaitüni. ²⁸ Quesusi 'uxeiyaca, 'utahivaca nativeni hetüana müpaü tiuhivatü, Que peneti'uximatüa Quesusi, Cacaüyari taheima macave pemünu'aya. Nepümasivaviri cuerietü, penücahürixüa nesi'uximatüaca. ²⁹ Müpaü niutayüni mücü, Quesusi tita'aitüacu cacaüyari müca'itiya, mixünacü tevi. Müixa viyari niviyacaitüni cacaüyari 'axa mü'ane. Tevi nanutahüivacaitüni tepüacü 'acuvietü yumamasie yü'ücasie. 'Ititequetü tepüa carenayari nivayeyeicaitüni macumavesiepaitü cacaüyari 'axa mü'ane 'inücacu. ³⁰ Mericüsü Quesusi müpaü tinita'ivaviya, Que petiteva 'ecü. 'Iya yumüiretü cacaüyarixi meminücaicü müpaü niutayüni, Xei Vaxayari netinitevaca. ³¹ Mümeri cuerietü vaücavamecü menivaviriecäitüni Quesusi mücavatanü'anicü meucatevasie memüyehucü. ³² Mericüsü mana hura yumüiretü tuixuri metenicuatüvecäitüni yemuritüa. Menitavavirieni cacaüyarixi müpaü mütivapitüanicü memüvativiyacü tuixuri. Yacatinivarupitüani. ³³ Hicü cacaüyarixi 'axa memü'anene me'ixünaca tevi, menivarutiviya tuixuri. Hicü tuixuri yunaitü meniutinausa. 'Axa 'anecüa meneucanausaxüaximecäitüni, haracunapa meneuxürieni.

³⁴ Hicü tuixuri vahüvemete me'uneniereco que mütiuyü meni'yuta'unaxüani. Quiecarisie metenicuxatacaitüni quiecarie 'aurie meta. ³⁵ Mana meneyecüne me'ixeiyaque que mütiuyü. Quesusisüa me'u'axüaca tevi meniutaxeiya cacaüyarixi memixünaxü. 'Aixüa reuquemaritä Quesusitüa nacateitüni heuyumarietü. Meniutimamani. ³⁶ Hicü memunenierixü metenivarutaxatüani que mütiutavicueisitüarie tevi cacaüyarixi meminücai. ³⁷ Hicü yunaitü Catarenasixi vacuie memütamacai meyumüiretü menitavavirieni vahesüa müyemiecü. Cuini mieme mecatenimamacaitüni. Quesusi canuvasie cayerüca caneyani yu'utüma. ³⁸ Hicü 'iya tevi cacaüyarixi memixünaxü nitavavirieni hamatüana mücuyeicanicü. Masi Quesusi neiyenü'ani müpäü 'utaitü, ³⁹ 'Aque quenemie. Mana quetinivaretaxatüa nai Cacaüyari que masi'uyuri. Neyani naisarie quiecarisie ticuxatatü que mütitavicueisitüa Quesusi.

Cairu nu'aya que müranuquetüarie, 'uca ticuicame Quesusi 'ücarieya 'umayüacu

(Mateu 9:18-26; Maricuxi 5:21-43)

⁴⁰ Mericüsü Quesusi 'anutaüye heta'acu, yumüiretü teüteri menitavaüritüani me'icuevietü. ⁴¹ Hicü tevi mana caninuani Cairu titevatü. 'Iya tuqui va'üya canihücütücaitüni. Quesusitüa 'ativeca vaüriyarica nitavavirieni quitana müyemiecü. ⁴² Xeücüame neixeyacaitüni yunive 'ucatüme, tamamata heimana huta viyari yacütütü hücame. Nemüximecaitüni.

Mericüsü muva 'uyemiecacu yumüiretü teüteri menisaipünacaitüni. ⁴³ Hicü 'uca mana niuyeicacaitüni. Tamamata heimana huta viyari niyurieacaitüni, xuriyaya cacaneunuavecaitüni. Teyu'uhayemavamete vahesüa yupini tiniutixütüacaitüni naime, ni xevitü püca'yüveci menayehüanicü. ⁴⁴ Hicü Quesusi varita 'uyemietü 'ücarieya niu'mayüani. Yapaucua neunuani xuriyaya mi'axiyacai. ⁴⁵ Hicü Quesusi müpäü niutayüni, Quepaicü pünesi'umayüa. Yunaitü meyucu'imavacacu, müpäü niutayüni Pecuru, Ti'üquitame, yunaitü teüteri 'a'aurie mepüyucuxeüri mepümasisaipüna, quepai pünesi'umayüa, peraine. ⁴⁶ Quesusi müpäü niutayüni, Xevitü pünesi'umayüa. Türücariya nehésie vayeneicacacu yanepütimaicai. ⁴⁷ Hicü 'uca yatimaitü 'avie mücayüanecaicü, 'utayüyüacatü ninuani. Hetüana 'ativeca yunaime teüteri vahürüpa nitaxatüani que mütimayüa, yapaucua que müranayehüiya. ⁴⁸ Quesusi müpäü tinitahüave, Nenive yuri pemütiuta'ericü pecaniutavicueisitüarieni. 'Aiyarisie peca'uximatüarietü quenemie.

⁴⁹ Mericüsü müpäü 'utainecacu cuxi, xevitü va'ü quie meyetüa mana caninuani müpäü titahüaveque va'ü, 'Ari

'anive canemüni yemecü. Ti'üquitame pepücati'uxitüaca.
⁵⁰ Hicü Qesusi 'u'enaca müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca.
 Yuri quetineuta'eri xEICÜA, nitavicueisitüariemücü. ⁵¹ Hicü
 Qesusi heutahaca quita, hipame pücarupitüa hamatüana
 memeutahaxüanicü müvayecateisie, Pecuru Vani Cacuvu
 xEICÜA nunusi 'uquiyarieya varusieya xEICÜA nivarupitüani.
⁵² Yunaitü meniutisuanacaitüni mene'erivacaitüni
 meyhiverietü. Qesusi müpaü niutayüni, Xepüca'utisuanani.
 Pücamüqui, pucusu masi. ⁵³ Müme meninanimacaitüni
 metemaitü yeme mümüquicaicü. ⁵⁴ Hicü mamaya 'uviyaca
 müpaü tinitahüave, Nunusi 'acu, quenanucuquexi. ⁵⁵ Hicü
 'iyarieya ninuani. Yapaucua nanucuqueni. Qesusi
 müpaü tiniuta'aita mütimiquienicü. ⁵⁶ Hicü 'uquiyarimama
 menihüxyani. 'Iya müpaü tinivarutahüave, Ni xeime tüma
 xepücatehaxaxatüvani que mütiuyü hepaüsita.

9

*Tamamata heimana yuhutame que mütivareutanü'axüa
 teyü'üquitüvamete*

(Mateu 10:5-15; Maricuxi 6:7-13)

¹ Mericüsü varucuxeürieca tamamata heimana
 yuhutame, türücarıya nivarupitüani heiserie memexeiyanicü
 cacaüyarixi 'axa memü'anene yunaima vahepaüsita, cuiniya
 hepaüsitata memüvaranayexürüvanicü. ² Nivareutanü'axüani
 memütecuxatanicü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu,
 memüvaranayexürüvanicü teüteri. ³ Müpaü tinivarutahüave,
 Tixaü xepücatehetücünü huyeta mieme, mumuxi xerai 'inüa
 tumini, huta camixayari xepüca'anacatücünü meta. ⁴ Haqueva
 quita xemetanaqui'erivani muva xequeneyuhayevani 'asita
 quepaucua xemüyehuque. ⁵ Haque xemücahetanaqui'eriva,
 quiecarisie yaxequeteneuhuni, 'inüaricü yucacaisie
 mieme tumuanari xequeneucasixüa, müpaü xeteyurietü
 xemütehecüatanicü vahesie que mürähüivanicü. ⁶ Müme
 meheutayeixüaca quiecaritesie menicu'uvacaitüni
 metecuxatatü mevaranayexürivatü tecuicuicate naisarie.

*Herurexi que mütiyu'iyaritüacai Qesusi hepaüsita, Vani
 Ti'üyame 'umieriecu*

(Mateu 14:1-12; Maricuxi 6:14-29)

⁷ Hicü Herurexi mühürütüariecai mücü cuiepa müti'aitanicü,
 mücü tiniutamarieni que mütiyurienecai Qesusi naima.
 'Asipücatimaicai que mütiyurieniquecai hipatü müpaü
 memaitücateicü quename vaniu Vani müquite vasata
 'anucuquetüarie, ⁸ hipatüta quename 'Eriyaxi masiücütü
 'atüa, hipatüta quename xevitü 'anucuque meripai miemete
 texaxatamete. ⁹ Perusü Herurexi müpaü canainecaitüni,

Vani mu'uya nanutivitequiени yanetiuta'aitacu ne. Peru que püpaicü 'icü hepaüsitana müya 'anuyüneme nemü'enie. Nixeyamücücaitüni Quesusi.

Auxüme miriyari que müivarumi

(Mateu 14:13-21; Maricuxi 6:30-44; Vani 6:1-14)

¹⁰ Mericüsü nü'arisixi me'u'axüaca, nai Quesusi meteniutaxatüani que memüte'uyuri. Mücüri varavitütü neyani yühücüame quiecarari Vesaira müracuteva 'aurie macumavesie. ¹¹ Teüteri yamete'utamarieca meniveiyacaitüni. Varutanaqu'erieca tinivacuxaxatüvacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Müme müpaü memüteheuyehüacai nivaranaxeyürieni.

¹² Mericüsü tau nacayunirümecaitüni. Hicü tamamata heimana yuhutatü hesüana meyucuxeürieca müpaü metenitahüave, Teüteri quenivareutanü'axüa 'aurava memüyehücü quiecarite 'emüyeyeu 'esimüyeyeusie memüyehenicü 'icuai memecaxeyacü. 'Ena macumavesie teniu'uvani. ¹³ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme püta xequetenivarumicua. Müpaü meniutiyuane, Vaüca 'icuai tepücahexeiya, 'auxüme payari huta quesüteyari xeicüa. Me xüca 'icuai tenanaiyuni 'ime teüteri yunaimе vahesie mieme. ¹⁴ 'Uquisi 'auxüme miriyari yacütütü mecaniyupaümecaitüni. Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Yaxequetenivarutahüavi memücuyaxixüanicü huta teyiyari heimana tamamata yacütütü meyupapaümetü. ¹⁵ Müme müpaü mepüte'uyuri, yunaimе mepüvareucuyasaxüa. ¹⁶ Hicü 'enu'üca nitaneneviya 'auxüme payari huta quesüteyari meta, taheima heutiniereca. 'Ititaratü nivata'üitüvacaitüni teyü'üquitüvamete memüvamicuanicü teüteri. ¹⁷ Yunaitü meniticuani meniutihuxani. Tarimeyari niucuxeüriyani manuyuhayevaxü, tamamata heimana huta quirivayari paümetü nayani.

Pecuru que mütiuyutahecüataxü Quesusisie tiviyatü

(Mateu 16:13-19; Maricuxi 8:27-29)

¹⁸ Mericüsü Quesusi niyuneneviecaitüni yuxaüta, teyü'üquitüvamete mana me'u'uvacacu. Müpaü tinivaruta'ivaviya, Teüteri que metecuxata que mü'ane nepühücü ne. ¹⁹ Müme müpaü metenita'eiya, Hipatü müpaü meniutiyuaneni, quename Vani Ti'üyame pehücü, hipatüta quename 'Eriyaxi pehücü, hipatüta quename petixaxatame, meripai miemete texaxatamete quename pehücü pemanucuque. ²⁰ Hicü müpaü tinivacühüaveni, Xemete que xe'utiyuane que nepüpaicü. Pecuru müpaü tinita'eiya, Que mü'ane Cacaüyari heiserie mipitüa Cürisitütüme, 'ecü pecanihücütüni.

Quesusi que mütivarutahüavixü que mütimierieniquecai
(Mateu 16:20-28; Maricuxi 8:30-9.1)

²¹ Quesusi cuinie tinivaruhüritüani, müpaü tiva'aitüatü 'asimemücatehehüavenicü xeime 'icü hepaüsita. ²² Müpaü niutayüni, Yuri Tevi que nemütiteva, neuyeveca cuxi vaüca nemüticuinecü. Ta'uquiyarima, mara'acate memühüritüarie, mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete yunaitü mecanenitixani'ericuni, necanimieriemücü, hairieca tucarisie necananuquetüariemücü.

²³ Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni yunaime, Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü muyeicanicü, queyutatuaca, queyuvaüriyani tucaricü sepa curuxisie mumierie, nehésie quetiviyani. ²⁴ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü caniyutatümaiyamücü. Que mü'ane müyutatümaiya necümana, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü. ²⁵ Tevi nai cuiepa mütixuave xüca ra'ivaque, tita ra'ivaqueyu xüca heuyuyehüanique xüca yutatümaiyanique. Tixaü pücara'ivaqueyu. ²⁶ Que mü'ane munesiteviya miteviya nenuqui, neta Yuri Tevi que nemütiteva nepiteviyani 'iya quepaucua nemunuani nemarivetü, ne'uquiyaripaü visi ne'aretü, netupirisixima memüpasie Cacaüyarisie mieme vahamatüa. ²⁷ Xasunicü nepütixecühüave, hipatü 'uva memü'uva mepücacuini mexi mecanenierivave que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. 'Ariqueque mecanicuicuni.

Yücü tiyuxexeyatü que müratüa
(Mateu 17:1-8; Maricuxi 9:2-8)

²⁸ Mericüsü 'inüca 'icü niuqui, 'atahaica tucari yacütütü 'anucayacu, yemurisie neutiyune yutanenevienique, Pecuru Vani Cacuvu varavitütü. ²⁹ Hicü yunenevecacu niericaya yücü tiyuxexeyatü nayani, 'ixuriquiteya tuxatü xavavatütü nayani. ³⁰ Hicü 'uqisi yuhutatü hamatüana meteniutixatatücüne. Müme Muisexi 'Eriyaxi mecanihümetücaitüni, ³¹ visi meteyuxexeyatü Quesusipaü metenicuxatacaitüni que mütiyemiecai, que müraye'aniquecai Querusaremesie. ³² Mericüsü Pecuru hipatü hamatüana memü'uvacai yunaitü mecanicusucaitüni. Cui nieme mecateneucusicucaitüni. Me'anutaneniereca menixeyia visi 'aneme, 'uqisi menivaruxeyia yuhutame 'auriena meti'ucame. ³³ Müme meyehuximecacu Quesusisüa, Pecuru müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'aixüa cani'aneni 'uva temu'uvacü. Hicümü haica xamaruyari tepütivevieni, 'ahésie mieme xeime, Muisexisie mieme xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime. Müpaü niutayüni 'asicatimaitü que mainecai. ³⁴ Yaticuxatacacu haivitüri nanutateni nivareutinani. Vareutinaximecacu meniutimamani. ³⁵ Hicü haivitürisata

xevitü müpaü niutayüni, 'Icü caninenivetüni, yemecü nemenuyexei. Xequene'enieca. ³⁶ 'Utaniucu, Quesusi yuxaüta niuyuhayeva. Müme cayuvatü meniutamare. 'Ana xeime mepücatehaxaxatüvacai tita memüte'uxei hepaüsita.

Quesusi que mürenayehüa nunusi cacaüyari 'axa mü'ane miviyacai

(Mateu 17:14-21; Maricuxi 9:14-29)

³⁷ Mericüsü 'uxa'arieca yemurisie me'acahucacu yumüiretü menivarancunaque teüteri. ³⁸ Hicü 'uqui teüteri vasata 'uetü müpaü tiniuhiva. Ti'üquitame 'acu, nenive queneuxeiya cuerietü xüa. Xei hücüa necanexeyani. ³⁹ Cacaüyari 'axa mü'ane picuviviya. Yapaucua picunünüve 'utahivacacu cuaimuxari vayeneicacacu. Haveri mieme picuhayeicava 'esivatücacu 'imieximetü xeicüa. ⁴⁰ Nevarutavaviriecu 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete memenunü'anicü mecaniuyutatexieni. ⁴¹ Hicü Quesusi müpaü niutayüni, Cari hicü miemete yuri xepücate'erie, yu'iyarisie xepüyuxamurie. Quepaümexa peuyevese xehamatü nemuyeicani, quepaümexa nepüxenevieca. 'Ena quenatu'i 'anive. ⁴² 'Amieximecacu cacaüyari 'axa mü'ane nenucahüani 'ixamurietü. Hicü Quesusi cacaüyari müca'itiya 'utatiecu nanayeveni nunusi, 'uquiyarieya niyetuirieni. ⁴³ Yunaitü meni'iyarixiecaitüni Cacaüyari müya mütitürücaüyecaicü.

Tavari Quesusi que mütivarutahüavixü que mütimierieniquecai
(Mateu 17:22-23; Maricuxi 9:30-32)

Hicü yunaitü mehüxiyacacu nai que mütiyurienecaicü, müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, ⁴⁴ Xeme 'icü niuqui yu'iyarisie xequeneucayesa. Yuri Tevi netitevatü neniyetuiyamücü teüteri vamamasie. ⁴⁵ Müme mepücaheitimaivavecai 'icü niuqui. Vahesie mieme ni'aviecaitüni, ya'ayumieme yamepücatehetimaivavecai. Memamatü mepücayuvaüriyacai memita'ivaviyaquecai 'icü niuqui hepaüsita.

Que mü'ane müve'eme, que mutayü
(Mateu 18:1-5; Maricuxi 9:33-37)

⁴⁶ Mericüsü niuqui meniutixüatüatücüne, que mü'ane müme masi ve'emetütü mayaniquecai. ⁴⁷ Quesusi timaitü que memüteyücühüavecai yu'iyarisie, nunusi yu'aurie niutaqeni. ⁴⁸ Müpaü tinivarutahüave, 'Icü nunusi matetü quename nehesüa mieme, мүcü 'ayumiemeyaricü xüca 'itanaqui'erieni, neta canenitanaqui'erimücü. Que mü'ane munesitanaqui'erieni ne, 'iyata canitanaqui'erimücü munesihyenü'a. Que mü'ane yunaime xesata masi vaüca tixaü mücatihücü, мүcü canive'emetüni.

*Que mü'ane mücatasi'aye'unie cataniparevieca, que mutayü
(Maricuxi 9:38-40)*

⁴⁹ Hicü Vani müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, xeime tepuxei 'ahesüa niu miemetütü mütiva'aitüacai cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvaxünacü teüteri. Peru tenitanenani 'ahesie mücativiyacü tahepaü. ⁵⁰ Qesusi müpaü tinitahüaveni, Xepüca'inenaca. Xüca catasi'aye'unieca cataniparevieca.

Qesusi que mütivarutati Cacuvu Vanimame

⁵¹ Mericüsü tucari 'aye'aximecacu manutivitüquienicü, 'ana neutiyune Querusareme cayucunuitüanüatü. ⁵² Niuqui tuayamete nivaranucuhaisitüiya. Müme mana me'uyehütü Samariyatari vaquiecarisie meniu'axüani tixaütü memütecuh'a'aritüanicü hesiena mieme. ⁵³ Quiecatari mepücaheitanaqui'erie yemecü Querusareme müyemiecaicü. ⁵⁴ Teyü'üquitüvamete Cacuvu Vanimatü mete'utamariECA müpaü metenitahüave, Ti'aitame, camatinaque temutiniucanicü 'Eriyaxi que mütiuyuri, tai taheima macanenicü müvatitaiyacü müme. ⁵⁵ Peru Qesusi ta'aurie 'aveca nivarutatiene müpaü 'utaitü, Cari xeme 'asixepücatemate que mü'ane 'iyarisie xemüteviya. ⁵⁶ Yuri Tevi netitevatü, que nemütinua, teüteri va'iyari neheuyexürienique nepücanua, masi nevatavicueisitüanique püta necaninuani. Hicü xeime quiecarisie püta menecüne.

*Teüteri Qesusisie memüteviyacuai
(Mateu 8:19-22)*

⁵⁷ Mericüsü huyeta me'uyehucacu, xevitü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, 'ahesie necatiniviyamücü. Haque pememie, neta necanimieni. ⁵⁸ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Cauxaisi yuterü mecanexeyani, viquixi taheima miemete yu'itua metehexeyata, perusü ne Yuri Tevi netitevatü tixaü nepücarexeiya haque nemünetamuritaritüani.

⁵⁹ Hicü xeimeta müpaü tiniutahüave, Nehesie quetineviyani. 'Iya müpaü tinitahüave, Queneneupitüa merie nemüyemiecü, ne'uquiyari nemücateucucü hemüyuque. ⁶⁰ Müpaü tinita'eiya, Müquite quenivaruhayeva müme püta memüvacateucucü yuhesüa miemete müquite. 'Ecü pütasü quenemie, quetinecuxatani que müti'ane Cacaüyari ti'aitametüacu.

⁶¹ Hicü xevitüta müpaü tinitahüave, 'Ahesie necatiniviyamücü Ti'aitame. Queneneupitüa xEICÜa ne'ivama nemüvatateütüanicü merie. ⁶² Qesusi müpaü tinitahüave, 'Icumayüame hararu, xüca yu'utüma 'utaniereni, 'aixüa püca'yüni. Cacaüyari yacü xEICÜa canexeyamücü ti'aitüvametüme.

10

Que müitivareutanü'axüa haica teviyari heimana tamamata

¹ Mericüsü 'arique Ti'aitame hipameta varuhüritüaca haica teviyari heimana tamamata meyupaümeme, yuhutatame nivareutanü'axüani memanucuhaitütüanicü naime quiecarisie naime quiepa haque mücü meta'aniquecai. ² Müpaü tinivarutahüave, 'Isanari püvaücava, 'isanamete mepücayumüire. 'Ayumieme xequeneutavaviri 'isanari cusiyari, 'isanamete müvatanü'anicü yu'isanarita. ³ Xequeneuhuniri. Camü que nemütixetanü'axüani, muxasi türixi vahepaü xecaniyüacacuni 'üravesixi vasata xe'u'uvatü. ⁴ Xepücaheitücüni vipura xerai cacai. Huyeta xeime xepücavaüritüaca. ⁵ Haque xeme'axüani quita, müpaü meri xequeneutiyuaneni, 'Uva quiecatari 'aixüa xequetexeyarieca. ⁶ Xüca mana 'ayecani que mü'ane müyuvaüriya 'aixüa mütixeyarienicü, hesiena tinaquetü canayeimücü xevaürisica. Me xüca müpaü 'anetü ca'ayecani, xevaürisica caninuamücü xehesie. ⁷ Manatütü mücü quita xequeneuyahayevani xetecuatü xete'ietü tita memütexemicuani. Ti'ivamesie catininaqueni 'ivaricaya. Xepücaypatatüveni hipame vaquita. ⁸ Haque quiecarisie xeme'axüani, haque memüxetanaqui'erieni, xequetenecuaca tita xemütemiquireca. ⁹ Xequenivaranayexüri tecuicucate mana miemete. Müpaü xequetenivacuxaxatüvani, Hicürixüa naye'aniri, Cacaüyari canisütüani 'ena ti'aitatü. ¹⁰ Haque quiecarisie memücaxetanaqui'erieni xehe'axüayu, vacaye 'utüa xe'uyehütü müpaü xequeneutiyua, ¹¹ 'Asita tumuanari xequiecarisie mieme mütasiciuema tacacaisie, tepiticase texehcüatütatü. Sepanetü xemücatasi'utanaqui'eri, ipaü xequetenemaica, tucari maye'acü Cacaüyari misütüacü ti'aitatü. ¹² 'Ipaü nepütixecühüave, tucariyari 'aye'ayu cuanivemecü mecani'itüariecuni vana quiecatari Suruma quiecatari cacuanivemecü me'itüariecacu masi.

*Que memücateyuvaüriyacai quiecaritiesie**(Mateu 11:20-24)*

¹³ Xüa 'ui xeme Curasini quiecatari, xüa 'ui Vesaira quiecatari. Türücaüyemecü xüca tiuyüni que Tirusie Sirunisie que mütiuyü xehesüa, meripai mepütehayevequeyu que memüteyuriecai, mepüyuhiveriecaqueyu maixa me'anacatütücaitü hiverica 'inüariyari, naxi meyucavirivatü. ¹⁴ Masi Tiru quiecatari Siruni quiecatari cacuanivemecü masi mecani'itüariecuni quepaucua 'isücame müvata'ivaviya, xeme püta cui cuanivemecü xe'itüariecacu. ¹⁵ Xemeta Caperünaumetari, que xeteyutituicaqueyu muyuavisiepai. Müquite vahesüa püta xecaneucaxüriyacuni.

16 Que mü'ane müxe'enie pünesi'enie. Que mü'ane müxexani'eri pünesixani'eri. Que mü'ane münesixani'eri pixani'eri que mü'ane münesiheyenü'a.

Hutarieca que memüte'u'axüa haica teviyari heimana tamamata

17 Mericüsü haica teviyari heimana tamamata hutarieca meniu'axüani meyutemamavietü, müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, 'asita cacaüyarixi 'axa memü'anene yamepütecahu que temüteva'aitüa 'ahesüa temümiemetecü.

18 Müpaü tinivacühüaveni, Nesü necanixeiya Cauyumarie muyuavisie 'anacahüiyacu merücariyapaü. 19 Tamüsü heiserie nenixe'upitüani cuterixi terücaxi xemüvatiquesinacü, 'iya mütasi'aye'unie türücariyaya naime xema'ivacü heiserie necanixe'upitüani. Tixaü 'axa pücatixeyurieni. 20 Mücücü xepücayutemamavieca, cacaüyarixi yamemütecahucü que xemüteva'aitüa xeicüa. Xequeneyutemamavieca masi xemacayasariécü taheima.

Qesusi que mütiyutemaviecai

(Mateu 11:25-27; 13:16-17)

21 Mericüsü 'ana niyutemaviecaitüni 'Iyari Mütiyupata yatipitüacacu. Müpaü niutayüni, Ne'uquiyari pemüti'aita taheima cuiépa meta, pamüpariyusi nepümasipitüa 'icü pemütiuti'avietaxücü, müme memüteyü'üquitüavave müme memütemaivave memücaheitimanicü, türi püta vahesie mieme masihücüme pemayeitüacü. Hü ne'uquiyari, 'aixüa 'ane pepü'eriecai müpaü pemütiyurienecaicü.

22 Nai netiniyutuiriyarieni ne'uquiyari yanetipitüacacu. Xevitü 'asipücatimate que müpaicü nu'aya, 'uquiyarieya xeicüa müpaü catinimaica. Xevitü 'asipücatimate que müpaicü 'uquiyarieya, nu'aya xeicüa müpaü catinimaica, me nu'aya xüca yuvaüriyani mixeisitüanicü xeime, mücüta müpaü catinimaica.

23 Hicü ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamate yühücüate metitecacu, Müme memunerixü que xemüte'unenierixü xeme, 'aixüa mecani'itüarieca müme. 24 Müpaü nepütixecühüave, yumüiretü texaxatamete te'aitamete meta mepixeyiacucai tita xemüte'uxei xeme, peru mepüca'ixei. Mepi'eniecucai tita xemüte'u'eni, peru mepüca'i'eni.

Samariyatanaca 'aixüa mütiuca'iyaricai

25 Mericüsü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai nanucuqueni 'i'isipanique. Müpaü niutayüni, Ti'üquitame, tita reuyevese müpaü nemütiyurienicü, tucari mücaxüve nehésie mütinaquenicü. 26 'Iya müpaü rehüave, 'Inüari niuquiyarisie que re'uxa. Que peticuterüva. 27 Mücü müpaü

tinicühüaveni, Müpaü cananuyüneni, Peninaqui'eriecamücü Ti'aitame mü'acacaüyari naime que pemüre'iyaricü naime que pemüti'amatecü, naime 'atürücariyacü, naime que pemüticu'erivacü. Mücü meta, pecaninaqui'eriecamücü 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie. ²⁸ Quesusi müpaü tinita'eiya, Heiseriemecü peputa'a. Müpaü xüca petiyurieneni, pecanayeyuricamücü.

²⁹ Peru mücü heiseriemecü yaticamiecatü yuhecüatamütü müpaü tinicühüaveni Quesusi, Mericüte, que püpaicü nehepaü tevi. ³⁰ Hicü 'ita'eiyaca, Quesusi müpaü niutayüni, Heiva tevi Querusareme heyeyaca Quericu neucamiecaitüni. Mericüsü tenavayamete menenucunaque. Me'itiquemaripieca me'icuvaxüaca meneçüne müximeme me'ucu'eirieca. ³¹ Mericüsü 'asicatimaitü que mütiuyü mana neucamiecaitüni mara'acame mücü huyeta. 'Ixeiyaca mana niuyeyani yateva. ³² Yaxeicüatari Revi nuivarieyasie mieme xevitü tuquita mütiparevivametücai muva 'uyemietü yateva niuyeyani. ³³ Perusü xevitiüxa Samariyatanacatütü mana 'uyemietü hesüana caninuani. 'Ixeiyaca nitinenimayata. ³⁴ 'Aura 'uyaca 'ixuriqui neiverieni xuriya maneicacaisie, haseiticü vinucü 'i'uhayemaca. 'Enuti'icataca yupuxusie mesunipai cani'atüani. Mana ni'üviyacaitüni. ³⁵ Hicü 'uxa'arieca xei teviyari 'inüariyari vati'üca ni'ütüani mesuni cusiayari müpaü ticühüavetü, Quene'üviyani. Hesiena mieme xüca tixautü petinanaimücü, xüca 'acuxi heuyeveca, nepütinetuani quepaucua nemayeneni. ³⁶ Hicü Quesusi müpaü tinitahüave xevitü mi'isipanecai, Mericüte que peticu'eriva. 'Ime yuhaicatü que mü'ane yuhapaü tevipaü pixei, tenavayamete me'enucunaquecu mücü tevi. ³⁷ 'Iya müpaü rehüave, Que mü'ane mitinenimayataxü, mücü pühücütücai. Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, 'Ecütari quenemie, hepaüna quetineyurieneni.

Quesusi que mürecu'ivataxü Mariya Marita vahesüa

³⁸ Mericüsü mana meniu'uvacaitüni. Hicü Quesusi xeime quiecarisie neutahani. 'Uca Marita titevatü nita'inieni yuquita. ³⁹ Yu'iva 'ucatüme pexeyacai Mariya titevacame. Mücü Quesusitüa 'acaitü ni'eniecaitüni niuquieya. ⁴⁰ Mericüsü Marita püyuxamuriecai vaüca ticumaüvatü mütivaminicü. Mana 'utaqueca müpaü niutayüni, Ti'aitame, yapecara'eriva ne'iva nexaüta münesi'ucu'eiricü nemütixeminicü. Yaquetineutahüavi pünesiparevieni. ⁴¹ Quesusi müpaü tinicühüaveni, Neuxei Marita, vaücavacü pepü'a'iyaritüa pepü'amuina. ⁴² 'Esiva peuyevese xeicüa, xevitü xeicüa. Mariya canenuyexeiya tita masi 'aixüa müti'ane. Pücanavaiyarieni.

11

Nenevieri hepaüsita que müti'üquitacai Quesusi
(Mateu 6:9-15; 7:7-11)

¹ Mericüsü heiva 'aniucateitüni yunenevietü. Yunenevieri 'unücu, hesüana miemete teyü'üquitüvamete xevitü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quetatine'üquitüaca temütaneneviecacü, Vani que müti'varu'üquitüa yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete. ² Mücü müpaü tinivacühüaveni, Quepauca xemüyunenevie 'ipaü xequeneutiyua, Ta'uquiyari taheima pemacave, Quememateheuyehüvirieca que pemütipasie. 'Enata queneusütüa pe'ti'aitatü.

Cuiepa yamequeteyurieca que matinaque, Taheima que memüteyurie.

³ 'Icuai tucaricü que temüteheiyehüva, Tucaricü yaquetatinemicuani.

⁴ 'Axa que temüte'uyuri quetatineuyehüvirieca,

Tameta tetevareuyehüviriecacu Müme 'axa memütasiyurie yunaitü.

Pepücatasipitüaca temü'inüasienicü, Masi quetaneutavicueisitüa

'Axa temüca'itüarienicü.

⁵ Müpaüta tinivarutahüave, Xüca xevitü xeme yuhamicu hexeyani, mücü xüca hesüana nuani tucari hixüapa müpaü rehüavetü, Nehamicu 'acu, haica payari queneneuniütüa.

⁶ Tamüsü xevitü nehamicu nehesüa caninuani cuyeicame, tixaü necarexeiyacacu nemütimini. ⁷ Quita mayeca müpaü que 'utayüni, Quetineuhayeva. Quitenie püreuname, netüriyama tanaitü tepuhe. Nepüca'yüve nemanucuqueni nemümasiniütüani.

⁸ Müpaü nepütixecühüave, canihamicuyatüni, peru mücü 'ayumiemeyaricü xeicüa püca'anucuqueni püca'iniütüani. Siqueresü 'iya munua müca'yutiteviyacü püta quiecame panucuqueni piniütüani tita müreyehüva. ⁹ Müpaü nepütixecühüave ne, xüca xe'ita'ivauni xecatehayevatü xecanimiquecuni. Xüca xe'icuvauni xepitaxeiya. 'Itupari xüca xe'uyuitüani xepüteheuyepiyarieni.

¹⁰ Yunaitü memita'ivau mepitanaqui'erie yu'ivaurica, yunaitü memicuvautüve mepitaxeiya yunaitü, 'itupari memücu'yuitüva mepüteheuyepiyarüva.

¹¹ Que mü'ane xeme yunive mexeiya, xüca nu'aya pa 'itavavirieni, que 'imini tete pa xatatü. Me xüca quesü 'itavavirieni, que 'imini cu quesü xatatü. ¹² Me xüca 'itavavirieni tavari, que 'imini terüca. ¹³ Xeme 'axa xemüte'u'iyari xüca 'aixüa 'anemecü xetevamicuani yütüriyama, xe'uquiyari taheima macave masi yemecü

'Iyari Mütiyupata taheima mümieme canivamimücü müme memitavaviri.

Que memüte'ixanetacai Quesusi, müpaü me'utiyuatü quename cacaüyari 'axa mü'ane 'inücai

(Mateu 12:22-30; Maricuxi 3:19-27)

¹⁴ Mericüsü nitahüave cacaüyari 'axa mü'ane mixünacü tevi. 'Iya cacaüyari 'iviyacacu tevi pünenuriecai. Hicü cacaüyari 'ixünacu, tevi tiniutixatatüyani münenuriecai. Teüteri menihüxiyacaitüni. ¹⁵ Peru hipatü müme müpaü meniutiyuanecaitüni, Cacaüyarixi 'axa memü'anene va'uquiyarisie mütiyiyacü Peheresepurisie, 'ayumieme nivananuyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene. ¹⁶ Hipatüta me'isipatü 'inüari menitavavirieni taheima mieme. ¹⁷ Mücü va'iyaritüarica maitü müpaü tinivarutahüave, Naime cuiepa, xüca quiecatari hixüata meyusana, mana pacumavere. Xeime quie quiecatari xüca hixüata meyusana menita'unicuni. ¹⁸ Cauyumarie xüca hixüata yusana, que reuterive ti'aitametütü. Xemesü xeputyuane quename Peheresepurisie netiviyatü nevaranuyenü'ava cacaüyarixi 'axa memü'anene. ¹⁹ Ne mericü xüca Peheresepurisie netiviyatü nevaranuyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene, xenivema que mü'ane rahesie meteviyatü mepüvaranuyenü'ava. Müme 'ayumieme xehesie mecatenahüpacuni. ²⁰ Mesü xüca Cacaüyari türücarियayacü püta nevaranuyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene, xehesüa canisütüani Cacaüyari ti'aitatü.

²¹ Tevi mütürücaüye cuya tepüaya ma'ü mexi 'i'üviya quie, cayuvatü puma piniteya. ²² Que mü'ane masi yemecü mütürücaüye nuame 'e'ivame, pinavairieni cuya tepüaya hesiena yuri müti'eriecai, yucupanieruma püvamini tepüateya.

²³ Que mü'ane nehiesie mücativiya pünesi'aye'uni. Que mü'ane nehamatü müca'icuxexeüriva pitaxürüva.

Cacaüyari 'axa mü'ane tavari que mütiyiva tevi

(Mateu 12:43-45)

²⁴ Cacaüyari 'axa mü'ane 'ixüname tevi, macuvaquisie puyeicani 'uxipiya cuvaunetü. Yutexienetü müpaü paineni, Nepüyemie nequita nemüvayetüasie. ²⁵ Nuame pitaxeiya vaye'itiyacame 'aixüa tiuye'aneme. ²⁶ 'Ana püyemie püvata'inieni hipame cacaüyarixi masi cuini mieme 'axa memü'anene 'atahutame. Meheutahaxüame, muva me'ayetetü mepacüne. 'Imatürieca mücü tevi masi yemecü 'axa 'itüarietü payani, que müca'itüariecai matüaripai.

Müme yuricü 'aixüa memü'itüarie

²⁷ Mericüsü müpaü ticuxatacacu, 'uca teüteri vasata muye-icacai niutahiva müpaü 'utaitü, 'Aixüa que 'itüariacaitüni que mü'anesie pemüyecatei que mü'ane mümasisisitüacai. ²⁸ Mücü müpaü niutayüni, Masisü püta, 'aixüa que me'itüarica müme Cacaüyari niuquieya memü'enie yamemütecahu.

'Ana miemete 'axa mete'u'iyaritü 'inüari que memüte'itavaviri (Mateu 12:38-42; Maricuxi 8:12)

²⁹ Hicü teüteri meycuxeürieximecacu müpaü tiniutixatatüyani, Hicü miemete teüteri 'axa teyuruvamete mecanihümetüni. Menicuvautüveni 'inüari, peru 'inüari mepücapitüarieni. Cunasi 'inüarieya xeicüa mecanipitüariecuni. ³⁰ Cunasi 'inüari que müratüa Ninivetari vahesie mieme, neta Yuri Tevi que nemütiteva 'inüari necanayeimücü hicü miemete teüteri vahesie mieme. ³¹ 'Uca taserieta müti'aitametücai cuiëpa cananucuquemücü titahecüataque hicü miemete teüteri vahepaüsita quepaucua 'isücame müvata'ivaviya, vahesie pürahüivani mücü meyetüacü cuie manunieresie mi'enienicü Sarumuni que mütimaivecai. Tamüsü que mü'ane mütimaive Sarumuni que mücatimaivecaipaü 'uva puyeica. ³² Ninivesie quiecatari mepanucu'uni metetahecüataque hicü miemete vahepaüsita. Vahesie pürahüivani, Ninivetari memüte'uhayevaxücü que memütëyuricai Cunasi tivarutaxatüacu. Tamüsü que mü'ane mütürücaüye Cunasi mücatitürücaüyecaiipaü 'uva puyeica.

Tavaiyari cüxemeya (Mateu 5:15; 6:22-23)

³³ Cüxeme 'utaiyame püca'iti'avieta, cacunicü püca'enucanani. Vapai püta pecayeni, teüteri me'atahaxüaximetü memixeyacü hecüariyaya. ³⁴ Mericüte, tahüxie tavaiyari cüxemeya canihücütüni. Xüca 'ahüxi 'aixüa reu'erieca, 'aixüa 'iyaricü xüca peti'amicuani, pecanihecüariviyarieca 'avaiyarisie naimë. Me xüca 'axa 'aneni 'ahüxi, pecati'amimütü 'avaiyarisie pecaniyüriyarieca. ³⁵ 'Ayumieme quene'acuerivayurieca, 'ahesüa mieme cüxeme capa 'uyürecü. ³⁶ Xüca 'avaiyarisie pehecüariviyarieca naimesie, tixaü catiyürivecacu, naitü canihëcüacamücü, cüxeme que matihecüariviya xavatütü.

Qesusi que mütivaniuquimacai Pareseusixi, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamame

(Mateu 23:1-36; Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 20:45-47)

³⁷ Mericüsü tiuhayevacu, Paresetütü nita'inieni hesüana müticuanicü. Muva heutahaca mana nayerüni. ³⁸ Pareseu 'ixeyaca niuhüxiyani müca'ucamaimacü meri caticuaivetü cuxi. ³⁹ Hicü Ti'aitame müpaü tinitahüave, Hicümüsüari

xeme Pareseusixi tecüxi xacü herie xepüca'itiva, peru yutaüta xepühüpüne xetenavacutü 'axa xeteyurietü.
⁴⁰ 'Asixepücatemate. Que mü'ane mitavevi herie taütanata catitavevi. ⁴¹ Masi taütana miemecü xequeteneyumicuanı xeteyucanenimayatü, mücücü naitü 'itiyatü nayeimücü xehesie mieme.

⁴² Perusü xüa 'ui xeme Pareseusixi. Tamamata taparisie mieme, xei tapari xepüyuvaüriya xemixatüanicü Cacaüyari yerüvavuena xura naime tupiriyasie mieme peru xepücayuvaüriya heiseriemecü yaxemütecahunicü, xepücayuvaüriya xeminaqui'eriecacü Cacaüyari. Müpaü püta püreuyevese müpaü xemüteyuriecacü, siepüre xecatehayevatü xei tapari xe'ixatüatü.

⁴³ Xüa 'ui xeme Pareseusixi. Püxenaque yunaime vahüxie xemayexecü tuquita, xemüvaüritüariēcacü quiecarı hixüapa.

⁴⁴ Xüa 'ui xeme. Teuquiya müca'aviesiepaü xecanı'aneneni. Teüteri teuquiya mecaniquesinani 'asimecatemaitü.

⁴⁵ Mericüsü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, müya pe'utaitü pepütasinıuquıma tameta. ⁴⁶ 'Iya müpaü tinicühüaveni, Xüa 'ui xemetari 'inüaricü xemüte'üquıta. Teüteri xepüvaruti'icatüva 'icate mücuanıvecü. Va'icate xemücumaüvani ni yu'itüvamecü xepücayuvaüriya xevaparevienıque.

⁴⁷ Xüa 'ui xeme. Texaxatamete vateuquıya 'inüariyari xecanıvevieca, xe'uquıyarıma mevarucuıcu. ⁴⁸ 'Ayumieme xepüyuhēcüata, xe'ıyari yacanı'aneneni xe'uquıyarıma que memüte'uyuri. Müme mepüvarucui, xeme va'inüari xepüvevi.

⁴⁹ Cacaüyari timaıvetü 'ayumieme müpaü niutayüni, Texaxatamete nepüvatanü'airıexüanı nü'arisixi meta. Hipame müme mepüvacuıni mepüvaruveıyani. ⁵⁰ 'Ayumieme hicü miemete teüteri vahesie catınahüıvamücü yunaime texaxatamete vaxuriyacü cuie munetüariesie hicüque mütaıeurıvecü, ⁵¹ Haverı xuriyayacü merı 'asıta Sacarıya xuriyayacüque mumıerie mürayutımatüre heyeyaca tuquıta caheta'ıvetü. Hü, yanepütıxecühüave, hicü miemete teüteri vahesie catınahüıvamücü.

⁵² Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquitamete. Xepınava quıtıne yavıyari cümana teüteri metemaıvavemete memacünequecai. Xemetütü xepüca'aye'axüavave, xepüvanena hipame memaye'axüanıquecai.

⁵³ Mericüsü vayeyacu müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi yunaitü menıtıxēümatüćüne cuıni mieme. Menıtı'ıvavıyatüćüne müticuxatanıćü vaücava hepaüsıta ⁵⁴ me'ıhupıetü memıvıniyanıćü niuquıeyacü.

12

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mieme

1 Mericüsü 'ana teüteri vaüca miriyari meyupaümetü meyucuxeüriecu yuquetasie me'a'uvecacu, nisutüani müpaü tivacuxaxatüvatü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Xequeneyucuerivayurieca masi Pareseusixi vahesüa mieme tiyucuxanariyame hepaüsita, yacü xeicüa que memüteyurie 'avie, xemeta capa xe'useviximarienicü.

2 Peru naitü müranucuname xeyarietü nayeimücü, naitü mütiuti'aviesie masiücütü canayeimücü. ³ 'Ayumieme müpaü nepaine, nai que xemütecuxata yüvipa, hecüaripa cani'enieriecamücü. Cayuvatü xemutiyuane quita, qui heima meti'utü yamecatenihivacuni.

Que mü'ane xepümacaxe

(Mateu 10:28-31)

4 Müpaü nepütixecühüave xeme necupaniyeruma, xepücavamacarüca müme memüyüvave tavaiyari memümiene xeicüa peru 'arique memücayüvave 'asimemüteyuriene masi vaüca. ⁵ Nepütixetaxatüani que mü'ane xemümacarüca. Xequenemacarüca que mü'ane 'imieme tevi heiserie mexeiyä meicahüanicüta xasi taiyariyarisie. Hü, müpaü nepütixecühüave, 'iya xequenemacarüca.

6 Tamüsü 'üxaviquixi que memütetuiya yu'auxüvitü huta senitavuyari mecate'aye'axe. Peru ni xevitü müme pücatümayarie Cacaüyari hüxie. ⁷ Mücü meta, xecüpa xemu'usie mieme naitü püti'inüasieve. Xepücaheumamaca. Yümüretü 'üxaviquixi que memüte'aye'atüca, xeme masi vaüca xepüte'aye'atüca.

Que mü'ane müyutahecüata teüteri vahüxie, quename nehesüa mieme

(Mateu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

8 Müpaü nepütixecühüave, yunaitü memüyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa memiemete, neta Yuri Tevi que nemütiteva necaninehecüatamücü quename vahesie netiviya Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahüxie.

⁹ Que mü'ane müyucu'imava teüteri vahüxie quename nehesie camieme 'utaitü, mücüta pücamarivani Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahüxie.

¹⁰ Yunaitü memüniuquixi Yuri Tevi hepaüsita, mecaniyüvaveni memüteheuyehüviyarienicü. Perusü que mü'ane 'axa mütayüni 'Iyari Mütiyupata hepaüsita, mücü pücaüyüveni müreyehüviyarienicü.

¹¹ Quepaucua xemanuhapanieni tuquipa miemete vahüxie te'aitamete heiserie memexeiyä vahüxie, xepücayü'iyaritüaca

quepaü xemütetiniuni yuhesie mieme, que xemutiyuane.
 12 'Anatütü 'Iyari Mütiyupata müpaü pütixe'üquitüaca que müreuyevese müpaü xemutiyuanenicü.

Tevi müxicutücai 'asimücatimaicai

13 Hicü teüteri vasata 'uветü xevitü müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, yaquetineutahüavi ne'iva munesi'ütüanicü tita nehesisie mütinaque taquemasi tita mütatiucu'eiriri.
 14 Quesusi müpaü tinitahüave, Neuxei, que mü'ane xe'isücame pünesi'ayeitüa xepini nemütisananicü. 15 Hicü müpaü tinivarutahüave, Xequeneyucuerivayurieca naimecü, xequeneyü'üviyani capa xeteyucahive'eriecacü 'axa müti'anecü. Piniteya ranuyuhayevacacu pücatucari. 16 Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpaü 'utaitü, Tevi müxicutücai cuie nexeyacaitüni cuini mieme mütiutixuxuavitüvacai. 17 Hicü müpaü tiniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Qesü netiyurieni. Tixaü nepücarexeiya haque nemeiti'uta netüricu. 18 Hicü müpaü niutayüni, Tamüsü 'ipaü nepütiyurieni. Nepica'una necaxetunite, 'epapame masi nepütivevieni. Mana nepeiti'uta netüricu nepinite. 19 'Anari ne'iyarisie müpaü nepütinecühüaveni, Ne'iyari 'acu, vaüca pinite pecatiniuti'uta müixa viyarisie mieme. Quene'uxipiaca quetinecuaca quetine'ieca pe'atemavietü. 20 Perusü Cacaüyari müpaü tinitahüave, Cari 'asipepücatimate. Hicü tücacüta 'a'iyari pepütavaviyarieni. Tita pemütiuti'utaxü, que mü'ane piniteya pürayani 'ana. 21 Yaxeicüa cani'aneni que mü'ane yuhesie mieme müyuti'usiri vaüca, peru mücaxicu Cacaüyari que mütxeixia.

Que mücareuyevese müyu'iyaritüacacü müyumuinaniciü
 (Mateu 6:25-34)

22 Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xepücayu'iyaritüaca yutucari hepaüsita que xemütecuañi, yuvaiyari hepaüsita que xemüteyutiquemaritüani.
 23 'Icuai xEICÜA pücatucari, 'ixuriqui xEICÜA pücaravaiyari.
 24 Xequenivara'erivani cuasari. Mepüca'uca'e mepüca'isana. Caxetuni 'iqui mepücahexeiyä. Cacaüyaritütü catinivamicuañi. Viquixi que memüte'aye'axe, xeme cuini mieme masi xecate'aye'axe. 25 Que mü'ane xeme yu'iyaritüatü püyüve 'e'utevitü mayuyeitüani xüca 'esi'utevini. 26 Mericü 'esiva xEICÜA xüca xecayüvaveni, titayari xeteyu'iyaritüa naimecü.

27 Tuturi xequena'erivani, que mücativita que mücatisa'a. Peru 'ipaü nepütixecühüave, Sarumuni cuini mieme visi que mü'anecai, visi pücaranacatücücai vahepaü ni xeimepaü 'icü tuturi. 28 Mericü xüca Cacaüyari müpaü tiquemaritüaca 'üxa

'üsita mieme hicü muxuave 'uxa'a huxunuta meucaxüriyani, masi yemecü catixequemaritüaca xeme. Cari 'esiva xeicüa yuri xepüte'erie. ²⁹Tita xemütecua'acü xepüca'ayumiemetetüni, tita xemüte'iecü meta, xepücamuinarieca. ³⁰Teüteri naisarie cuiepa miemete 'ipaü 'aneneme nai mepücvautüve. Xeme xe'uquiyari masi müpaü pütimate xemeiyehüvacü 'icü. ³¹Xemesü xequeneyuvaüriyani Cacaüyari tixe'aitüvame mühücütünicü. Müpaü xeteyurietü, 'icü nai xepümüqienitari.

Que mütiti'uta taheima mieme

(Mateu 6:19-21)

³²Nemuxasima sepa xemücayumüire, xepücaheumamaca. Xe'uquiyari caniyuvaüriyani mütixepitüanicü tita mürexeiya ti'aitametütü. ³³Xequetenetuaca yupinite, xeteyuparevietü xequeteneyumicüani. Xequenanuhuri tumini maname mücaye'irive. Taheima xequeneuti'uta tita mücatixüve, haque tinavayame 'aura mücaheyeica haque cuisü mücareticuitamava. ³⁴Haqueva xemeiti'uta, manata miemecü xe'iyari yacani'anemücü.

Ti'uximayatame mücaha'arisie

³⁵Xequeneyuha'aritüaca xe'ayühüatücaitü xecüxeme tacacu. ³⁶Xemeta teüteri vahepaü xequeneyüaca yucusiyari memücuevie. 'Asimecatemaitü quepaucua neüquiya 'ixüararipa mayeyani, mecanicuevieca cuitüva memüteheuyepienicü nuayu 'itupari heyuitüayu. ³⁷'Aixüa mecani'itüariecacuni müme te'uximayatamete xüca vacusiyari nuame varetaxeiya me'ayeneniereme. Yuricü nepütixecühüave, panuyühüani, mexa 'aurie püvacuyasaxüani, mana 'uyeicatü pütivamini. ³⁸Sepa tücari hixüapa sepa yuimuana munua, müya meteyuriecacu xüca varetaxeiya, 'aixüa mecani'itüariecacuni müme. ³⁹'Ipaüsü xequetenemaica, xüca quiecame müpaü timaicaque quepaucua tinavayame munuaniquecai, püca'ipitüaniqueyu meutahanicü quitana. ⁴⁰Xemeta xequeneha'arisieca. Quepaucua necanuaximeme xemünesi'erieca, Yuri Tevi que nemütiteva, 'ana necaninuamücü.

Ti'uximayatame yamücatiamie

(Mateu 24:45-51)

⁴¹Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Ti'aitame, 'icü 'üxasi hepaüsita peti'üquitatü tame petatixata, nusu pepüvaxata yunaime. ⁴²Ti'aitame müpaü rehüave, Qui cusiyari que mü'ane pühürütüani yuquie quiecatari vacü, tucari 'aye'ayu müvati'inüasirienicü va'icuai. Que mü'ane yamüticamie, que mü'ane mütiyumate, mücü canihürütüariecamücü. ⁴³Mücü ti'uximayatame 'aixüa cani'itüariecamücü xüca

cusiyarieya nuame 'itaxeiya müpaü tiyurieneme. ⁴⁴ Yuricü nepütixecühüave, yupini nai hepaüsita pütihürütüani. ⁴⁵ Me xüca mücü ti'uximayatame müpaü tiyücühüaveni yu'iyarisie, Necusiyari 'epüreutevi canuavetü, xüca varutivatüyani te'uximayatamete 'uqisi 'ucari, xüca ticucuaneni xüca cu'ieneni xüca taveneni, ⁴⁶ mücü ti'uximayatame cusiyarieya caninuamücü quepaucua müca'icuevie, yapaucua quepaucua 'asimücatimate ti'uximayatame. Hixüata piviteni, pipitüani yamemücatecahu vahepaü. ⁴⁷ Mücü ti'uximayatame yamütimaicai que mütinaquecai cusiyarieya, peru mücayucuha'aritüa 'asimücatiuyuri que mütinaquecai, mücü cuini mieme canicuveiyaxüamücü. ⁴⁸ Que mü'ane püta 'asicatimaitü yamütuyuri para mücoveiyaxüanicü, 'ayüveca xeicüa pücuveiyaxüani. Que mü'ane vaüca mütiumiquie, mücü vaüca pütitavaviyarieni. Que mü'ane vaüca mühürütüarie, vaüca masi pütitavaviyarieni.

*Quesusi hixüata que mütivasana
(Mateu 10:34-36)*

⁴⁹ Ne necaninuani tai nemeucahüanicü cuiepa. Xücate 'utinaisienique tüma. ⁵⁰ Peuyevese nema'ivarienicü nemümierenicü, tevi que müranucanamiapaü hacü quepaucua muca'üyarie. Haveri mieme nepütüca'eniva mexi ca'aye'ave. ⁵¹ Que xetecu'eriva nemunuacü nevapitüanique cuiepa memütama 'aixüa memütexuyexiyanicü. Tixaüsietü, 'ipaü nepütixecühüave, hixüata nemüvasanacü püta nepunua. ⁵² Hicü 'uxa'atüni yu'auxüvitü xei quiyarita miemete hixüata mepüyusanani yuhaicatü yuhutame mevaraye'unietü, yuhutatü yuhaicame mevaraye'unietü. ⁵³ Hixüata mepüyusanani 'uquiyarieya 'eye'uniecacu yunive, nu'aya 'eye'uniecacu yu'uquiyari, varusieya 'eye'uniecacu yunive 'uca, nu'aya 'eye'uniecacu yuvarusi, yumu'e'ema me'ayuye'uniecacu.

*Titayari xecate'i'inüata 'icü tucarisie mieme, que mutayü
(Mateu 16:1-4; Maricuxi 8:11-13)*

⁵⁴ Hicü müpaü tinivarutahüave teüteri, Quepaucua xemix-eiya haivitüri 'e'a'enirümeme tau macayuyuiquesie, cuitü xeputiyuane quename caviyerüme. Müpaü pütüyünitütü. ⁵⁵ Quepaucua taserieta mu'eca, müpaü xeputiyuane quename 'uxüca. Müpaü pütüyüni. ⁵⁶ Xeme yacü xeicüa xecaniyüaca, xepi'inüata cuie que mütüyuxexieya muyuavi meta. Titayari xecate'i'inüata 'icü tucarisie mieme.

*Queneunütüa masixaneta, que mutayü
(Mateu 5:25-26)*

⁵⁷ Titayarita yücümana xecateheitimaivave tita mütiheiserie.
⁵⁸ Quepaucua 'isücomesüa pemanuhanieni, huyeta xe'uhutü
 queneunütüa 'axanetame masixünacü, capa 'isücame hüxie
 masihe'atüanicü, 'isücame capa masiyetüanicü tupirisüa,
 tupiri capa masi'anutahüanicü casariyanata. ⁵⁹ Müpaü
 nepümaticühüave, muva pepücavayeicani mexi pecati'atuave
 naimecü.

13

Xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie, xecanicuicuni, que mutayü

¹ Mericüsü hipatü 'ana me'u'axüaca metenitaxatüani
 Carereyatari vahepaüsita, Piratu mütiuta'aitaxü
 memücüi'ivacü mexi metemavatüvecai. ² 'Iya müpaü
 tinivacühüaveni, Que xetecu'eriva. Müya memüte'ucuinixücü
 que metemasiücü, quename mümetütü masi yemecü
 'axa meteyuriecai, hipatü Carereyatari yunaitü 'axa que
 memücate'uyuri. ³ Pücatixaü. Masi müpaü nepütixecühüave,
 xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie xeme, vahepaü
 xecanicui'ivacuni yunaitü. ⁴ Müme meta tamamata heimana
 'atahaicatü memüyupaümecai vahesie mucave mücü tuxi
 Siruhesie müvarucui, que xetecu'eriva müme vahepaüsita.
 Que metemasiücü quename masi cuini mieme vahesie
 rahüivacai, hipatü teüteri Querusareme memütama yunaime
 vahesie que mücarahüivacai. ⁵ Pücatixaü. Masi müpaü
 nepütixecühüave, xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie,
 yaxecüa xecanicui'ivacuni yunaitü.

Cüye müca'utixuaverixü hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁶ Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tini'üquitacaitüni.
 Tevi 'aniucateitüni cüye muca'iteüritaxü yuharaverita. Mana
 ni'axecaitüni 'icuxaxi cuvaunetü cüyesie mieme. Cacanitax-
 exeiyacaitüni. ⁷ Hicü haraverita mühürütüariecai müpaü tini-
 utahüave, Camüsü haica viyari nepeucuyeixüa 'icuxaxi necu-
 vaunetü 'icü cüyesie mieme. Nepüca'itaxeiyave. Quenahüva,
 titayari cuie tisevixima xecüa. ⁸ Peru tihüveme müpaü
 tinicühüaveni, Cusiyari 'icü visie queneuhayeva xecüa, mexi
 hetüana nehecuieviyatüyani mexi havunu nehavivietüyani.
⁹ Xüca 'utixuavere 'aixüa püyüni. Me xüca catixaütüni, te-
 pehüani que pemaine.

Quesusi que mürenayehüa 'uca 'uxipiya tucariyarisie

¹⁰ Mericüsü 'uxipiya tucarisie tini'üquitacaitüni heiva
 xeime tuquita. ¹¹ 'Uca mana nayecateitüni cacauyari
 'axa mü'ane miviyacai tamamata heimana 'atahaica
 viyari 'iveranariyatü. Nanacatusicaitüni, püca'yüvecai

müyutaseiriyacü naime. ¹² Hicü Qesusi 'ixeyaca yu'aurie 'itahüaveca müpaü tinitahüave, 'Uca pepuxünarie que pemütiverancai. ¹³ Hesiena 'utimecu yapaucua niutaseire. 'Aixüa nainecaitüni Cacaüyari hepaüsita. ¹⁴ Hicü tuqui va'üya ha'atü Qesusi menayehüacü 'uxipiya tucarisie, müpaü tinivarutahüave teüteri, 'Ataxevitü tucari puxuave quepaucua meuyevese yamüti'uximayacacü. Mücü tucarisie 'ayumieme xequene'axeni xequenayanayexürivani, peru 'uxipiya tucarisie pücatixaüsietü. ¹⁵ Hicü Ti'aitame müpaü tinita'eiya, Cari xeme yacü xeicüa xepüyüa. Yuxexuitü xeme 'uxipiya tucariyarisie xecatevaxüna yupuixisixi yupuxuri haque memacuvü, xecatevarehapana xecatevaharitäva. ¹⁶ 'Icü 'uca 'Apurahami caninu'ayatüni, peru Cauyumarie necuviecaitüni tamamata heimana 'atahaica viyari. Careuyevese 'uxipiya tucarisie müxünarienicü 'acuvietü. ¹⁷ Müpaü 'utayücu meniuyutiteteviya yunaitü memeye'uniecai, hipatü teüteri yunaitü meyutemamaviecacu nai que mütiyurieneacacü marivemecü.

Musitasa 'imüariyari hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai (Mateu 13:31-32; Maricuxi 4:30-32)

¹⁸ Hicü müpaü niutayüni, Queri ti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Que 'aneme 'üquisicayari nexatatü nepihécüatani. ¹⁹ Musitasa 'imüariyari paü cani'aneni. Tevi 'enütücüca yuharaverita neicaxürieni. 'Utavereca cüye nayani. Viquixi taheima miemete meniyuti'ituatüvacaitüni mamateyasie.

Pa cuxanariyame hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai (Mateu 13:33)

²⁰ Hicü tavari müpaü niutayüni, Que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, que 'aneme 'üquisicayaricü nepihécüatani. ²¹ Pa cuxanariyame paü cani'aneni. 'Uca 'enu'üca nitimuina pa mütüxiyarisie haica 'axuvayarisie, 'ariqueque naitü niuticuxanare.

Quitenie 'esimayeva (Mateu 7:13-14, 21-23)

²² Hicü quiecarite 'emacuyeyeusie 'esimüyeyeusie caniuyeicacaitüni ti'üquitatü, Querusareme 'uyemietü. ²³ Mericüsü xevitü müpaü tinita'ivaviya, Ti'aitame, hipatü xeicüa metetavicueisitüariexime. 'Iya müpaü tinivarutahüave, ²⁴ Xequeneyumexütüaca xemeutahaxüanicü quitenie 'esimayevasie. Müpaü nepütixecühüave, 'arique yumüiretü meneutahaxüacacacuni peru meniyutatexicuni. ²⁵ Quiecame 'anucuqueme quepaucua müreunani quitenie, 'ana xeme tacua xeniyuhayevacuni 'itupari xeyuitüatüvetü müpaü xe'utiyaatü, Ti'aitame 'acu, quetatineuyepiri.

Peru mücü müpaü tinixetahüavimücü, Ne nepücaxemate haque xememiemete. ²⁶ 'Ana xenisutüacuni müpaü xe'utiyaütü, Tame 'ahesüa tepütecuacai tepüte'iecai, 'ecüta tacaye 'utüa pepüti'üquitacai. ²⁷ 'Ana müpaü tinixetahüavimücü, Nepücaxemate haque xememiemete. Nehesüa xepücamiemete, xequeneutayeixüa. Cari yunaitü yaxepüteyurie que mücatiheiserie. ²⁸ Mana xeniutisuanacuni xecaniyutaquevecuni, quepaucua xemüvaxeiya 'Aurahami 'Isahaqui Cacuvu texaxatamete yunaime mana me'u'uvame haque Cacaüyari müre'aita, xeme püta xe'anuyexüriyayu. ²⁹ Tau matineicasie miemete macayuyuiquesie miemete mecani'axüacuni, taserieta miemete ta'utata miemete mete'axüani meta. Mexa 'aurie menayaxicuni haque Cacaüyari müre'aita. ³⁰ Camüsü, hicü miemete 'imatüremete, hipatü müme 'ana mexüacate mecanacünicuni, hicü miemete mexüacate meta, hipatü müme 'imatüremete mecanacünicuni.

Quesusi yuhiverietü que mutayü Querusareme quiecatari vahepaüsita

(Mateu 23:37-39)

³¹ Mericüsü 'ana Pareseusixi hipatü hesüana meniu'axüani müpaü mete'icühüavetü, 'Uma quenemie, Herurexi pümasimiemücü. ³² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Müpaü xequetenehüaviyu nesimariutame, Neuxei, ne hicü 'uxa'a nepüvaranuyenü'avani cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvatixünacü teüteri, nepüvaranayexürieni tecuicucate. 'Ayeimana nepaye'atüarienitütü. ³³ Mücü xeicüa, neuyeveca hicü'uxa'a nemücuyeicanicü varie meta. Vaüriyarica peuyevese yunaitü texaxatamete memücüi'ivacü Querusareme, xaüsie pücatixaü. ³⁴ Querusareme, Querusareme, 'ahesie quiecatari mecanivacuica texaxatamete, mecanivatituaxani müme 'ahesüa memeyenü'ariva. Müixa que nemütivacuxeürimücücai 'anivema, vacana yupixüxüisi que mütivacuxexeürivapaü yu'anatüa. Mepücayuvaüriyacai. ³⁵ Camü xequi pücu'eiriva 'uyemavetü. 'Ipaü nepütixetahüave, tavori xepücanesixeiya mexi tucari ca'aye'ave quepaucua müpaü xemutiyuaneni, 'Aixüa que ticühüavarüvani que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü munua.

14

Quesusi que mürenayehüa tevi meuhatücatei

¹ Mericüsü Quesusi xeimesüa ninuani 'uxipiya tucarisie ticuanique. Mita'ini teüteri va'uquiyarima canixevitütücaitüni Pareseutütü. Müme menihupiecaitüni. ² Hicü tevi meuhatücatei hüxiena nacateitüni. ³ Quesusi müpaü tinivaruta'ivaviya müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai

Pareseusixi meta, Catitauniva 'uxiþiya tucarisie menayehüanicü tevi, pücatauniva nusu. ⁴ Müme cayuvatü meniumacaitüni. Hicü ticuicame 'umayüaca nenayehüani neinü'ani. ⁵ Hicü müpaü tinivacühüaveni, Xevitü xeme xüca puxuya heucaveni müvatixavasie, ya puixieya xüca heucaveni, cuitü cativatihana 'uxiþiya tucarisie. ⁶ Mepücayüvavecai tixaü memutiyanenicü 'icü hepaüsita.

Neüquiya 'ixüaramete

⁷ Hicü varuxeiyaca que memütehenuyexeiyacai haque masi 'aixüa mü'anenecai memayaxecü, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müme memuta'inierie. Müpaü tinivarutahüave, ⁸ Quepaucua tevi müxeta'inieni neüquiya 'ixüararipa, haque masi 'aixüa mü'ane, mana xepüca'ayaxiqueni. Cauca xeime masi ve'eme 'uta'inie, 'ecü 'esiva peve'emetücacu xeicüa. ⁹ 'Ahesüa nuame que mü'ane müxe'uta'ini müpaü pümaticühüaveni, Queneupitüa 'icü püta 'ena mayerünicü. 'Ana 'ecü pe'ateviyatü 'imatüreme 'üparieyasie pe'acaitü pepayani. ¹⁰ Masi quepaucua pemüta'inierieni, mana quenayexi 'imatüreme 'üparisie. Quepaucua munuani que mü'ane mümasi'uta'ini, müpaü pümatitahüave, Nehamicu, 'uma püta quenayexi 'aurava 'ura. 'Ana visi püraniuvani 'ahepaüsita yunaima 'ahamatü memuta'inierie vahüxie. ¹¹ Yunaitü tixaütü metehümetüme memayuyeitüva, tixaü mecatehümetütü mecanayeitüariecuni, peru que mü'ane tixaü catihücütüme mayuyeitüva, mücü tixaütü tihücütütü canayeitüariemücü.

¹² Hicü müpaü tinitahüave que mü'ane mita'ini, Quepaucua 'icuai pemüvevieca ya tuca ya taicai, pepücava'inieca 'ahamicuma 'a'ivama 'amarema 'auravatari memeuca'u xeicüa, tavari capa müme memasi'uta'inienicü, capa perapiniyariyecacü. ¹³ Masi quepaucua 'icuai pemüvevieca, queniva'inieca müme memümamave memümamavavaqui memühurietüca memacücüpe püta. ¹⁴ Müme tixaü mepücatehexeiyca cümana tavari memümate'apiniriecacü. Müpaü petiyurienetü 'aixüa pecani'itüariyecamücü, tavari pepürapiniyariECA quepaucua memanucu'uni müme heiseriemecü yamemütecahu.

'Icuai mariveme hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹⁵ Hicü memuta'inierie xevitü, 'icü 'u'enieca, müpaü tinitahüave, 'Aixüa cani'itüarieca que mü'ane mürecuani haque Cacaüyari müre'aita. ¹⁶ Peru Qesusi müpaü tinicühüaveni, Xevitü tevi 'icuai niuvevieni mariveme. Yümüireme nivaruta'inieni. ¹⁷ Hicü tucari 'aye'acu memütecuanicü, neinü'ani yuhesüa mieme ti'uximayatame müpaü tivatahüaveque memuta'inierie, Xequenacüni,

hicürixüa pücuha'arisie. ¹⁸ Hicü yuxexuitü yunaitü meniuyuti'imatücüne. Xevitü meri müpaü tinitahüave, Cuie nepenanai, peuyevese nemixeyamiecü. Nepücaýüve nemümiécü, quenereuyehüviri. ¹⁹ Xevitüta müpaü titahüavixü, Puixisixi nepüvarenanai 'auxüme yutayari. Nevareta'inüataque nepümie. Nepücaýüve nemümiécü, quenereuyehüviri. ²⁰ Xevitüta müpaü titahüavixü, 'Uca nepuvitütüarie, 'ayumieme nepücaýüve nemümiécü. ²¹ Hicü ti'uximayatame nuaca müpaü tinitahüave yucusiyari. Hicü quiecame 'uyeha'aca müpaü tinitahüave yuhesüa mieme ti'uximayatame, Cuitü quiecarisie quenemie caye 'utüa huyeta. Memümamave memümamavavaqui memacücüpe memühurietüca quenivaravitüqui 'uva. ²² 'Arique müpaü niutayüni ti'uximayatame, Cusiyari, que pemütiuta'aitaxü yanepütüuyuri. Mepücahüpüne cuxi. ²³ Hicü cusiyarieya müpaü tinicühüaveni yuhesüa mieme ti'uximayatame, Huyeta quenemie tesariya que mütiucumane, vaüriyarica quenivarepitüa memahucü nequita memütahü necü. ²⁴ 'Ipaü nepütixecühüave, müme memuta'inierie, ni xevitü müme pücahe'inüata ne'icuai.

Que müraye'axe xüca Cürisitusie tiviyani

²⁵ Mericüsü yumüretü teüteri 'ütümana meniuhucaitüni. Ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave, ²⁶ Xüca nehesüa nuani, xüca cava'uxive'erieca yu'uquiyari yuvarusi yü'üya yütüriyama yu'ivama, xücate ca'ixive'erieca yutucari meta, pücaýüve nehesüa mieme tiyü'üquitüvame mayuyeitüvanicü. ²⁷ Que mü'ane mücayuvaüriya curuxisie mümierieni, que mü'ane nehamatü müca'uyeica, mücü pücaýüve nehesüa mieme tiyü'üquitüvame mayuyeitüanicü. ²⁸ Xevitü xeme xüca tuxi tavevimücüni, mana carayerüni merie titi'inüataque que müraye'aca, xüca heixeyani cümana minüni, me xüca catixaütüni. ²⁹ Simiyenituyari taveviyu, yutatexieyu minünicü 'aixüa pücaýüni, yunaitü mecanitinanaimatücüne memüneniere ³⁰ müpaü me'utiyuatü, 'Icü tevi qui caniusütüani, püyutatexie püca'inü. ³¹ Xeime cuiepa ti'aitame xüca yemieximieni xeime ti'aitamematü memüyutacuinicü, mana meri carayerüni, müpaü tiyücühüavetü tamamata miriyari varavitütü xüca 'acu yüveni menucunaquecü 'iya xei teviyari miriyari varavitütü hepana mamie. ³² Me xüca catixaütüni, teva heyeicacacu cuxi neüquixivieya, nü'arisixi penunü'airieni, pitavavirieni 'aixüa memüteyuxeianicü. ³³ Yaxeicüatari yunaitü xeme xüca yupinite nai xecate'ucu'eirieni, xepücaýüvave nehesüa miemete teyü'üquitüvamete xemayuyeitüvanicü.

*'Una hamuritü que mürayuyeitüa
(Mateu 5:13; Maricuxi 9:50)*

³⁴ 'Una 'aixüa cani'aneni. Xücate 'una hamuritü 'ayanique, titacü ra'usiürequeyu 'unatütü. ³⁵ Aixüa cacani'aneniqueyu cuiëpa meviviyanicü ni xasipa. Nanuyehüiyamücü xeicüa. Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

15

*Muxa meuyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai
(Mateu 18:10-14)*

¹ Mericüsü müme cuviyexunusie mieme memüteyetuiriyari 'axa teyuruvamete meta hesüana meni'axecaitüni yunaitü me'i'nenique que müticuxatacaicü. ² Hicü Pareseusixi, müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai meta, meniniuquixiecaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Icü 'axa teyuruvamete canivanaqu'erieca, vahamatü tinecuaca.

³ Hicü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, ⁴ Xevitü xeme xüca xei sienituyari varexeiyani yumuxasi, xevitü xüca heuyeveni, mana 'üxapa cativacu'eirieni hipame nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame, cativaumie meuyeve, 'itaxeyameque xeicüa pütihayeva. ⁵ Yuteva hetaxeyame, yunaiparie heicuyeme niyemieni yutemavietü. ⁶ Yuquie nuame nivacuxeürimücü yumarema 'auravatari yunaime müpaü tivacühüavetü, Xemeta xequeneyutemamavieca nehepaü, nemeitaxeicü nemuxa meuyevecai. ⁷ Müpaü nepütixecühüave, hepaüna meyüatü, cuini mieme mecaniyutemamavieca taheima quepaucua xevitü mütihayeva 'axa tiyurienetü. Nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucatü heiseriemecü yamemütecahu tixaü memücateheuyehüva memütehayevecü 'axa meteyurietü, müme vahepaüsita 'esiva xeicüa mepüyutemavie.

Tumini meuyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁸ 'Uca xüca tamamata tuminiyari hexeyani pürata tuminiyari, xei tuminiyari xüca heuyehüani, catitaiya cüxeme, caracu'itieni yuquita, 'aixüa 'anemecü caticuvauni. 'Itaxeyameque pütihayeva. ⁹ 'Itaxeyame nivacuxeürimücü yumarema 'auravatari yunaime müpaü 'utaitü, Xemeta xequeneyutemamavieca nehepaü, netumini nemutaxeicü nemeiyehüacai. ¹⁰ Müpaü nepütixecühüave, yaxecüa Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete temavierica mecanexeyani, quepaucua xevitü mütihayeva 'axa tiyurienetü.

'Uquirasi nu'aya meuyevecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

11 Müpaü niutayünita, Tevi yuhutame nivarexeiyacaitüni yunivema. 12 Hicü mutaya müpaü tinitahüave yu'uquiyari, Ne'uquiyari, 'apinisie mieme mücü quenetineyetuiri nehesie mieme mayanicü quepaümetü nehesie mütinaque 'apinitücai. 13 'Ana yupini tinivayetuiriene yuhutame yunivema. Hicü yapaümexa 'anucayacu mutaya nai tiucuxeürieca teva caneyani xeime cuieyarisie. Yupini catineuyehüani mana yacü xeicüa. 14 Mericüsü nai tiutixütüacu, haca niutaveni cuini mieme mücü cuieyarisie. Reuyehüatü nayani. 15 Hicü mana quiecomesüa nuaca hesiena tiniuviya. Mücü neinü'ani tuixuri mütivaremicuanicü cuiepana. 16 Huxaimütü nihive'eriecaitüni tita memütecuacai tuixuri vapinuripaü 'aneneme, peru ni xevitü pücatimi. 17 Mericüsü 'uca'iyaritü nayani. Müpaü niutayüni, Ne'uquiyarisüa miemete te'ivamete pa mepexeiya 'anuyuhayevacame, ne masi 'uva nepümüxime hacacü. 18 Nepüyemie mecuxi ne'uquiyarisüa. Müpaü nepüreitahüave, Ne'uquiyari, 'axa nepütiuyuri. Taheima macave yamücahainesie, 'ecüta yapemücahainesie nepütiuyuri. 19 'Aixüa nepücatiuca'iyari, heiserie nepücahexeiya para hutarieca 'anive nemayanicü. 'Ahesüa miemete te'ivamete vahepaü xeicüa quenetinepitüaca nemünehayevacü. 20 Hicü yucuha'aritüaca yu'uquiyarisüa neyani. 'Eteva cuxi 'amiecacu 'uquiyarieya nixeiya, nitinenimayata. 'Utanausaca 'enucunaqueca 'enacaviyatücaitü ni'iseni. 21 Hicü nu'aya müpaü tinitahüave, Ne'uquiyari, 'axa nepütiuyuri. Taheima macave yamücahainesie, 'ecüta yapemücahainesie nepütiuyuri. 'Aixüa nepücatiuca'iyari, heiserie nepücahexeiya para hutarieca 'anive nemayanicü. 22 'Uquiyarieya masi müpaü tinivarutahüave te'uximayatamete, Xeiya 'aixüa, 'ixuriqui masi 'aixüa mü'ane herie mieme xequenayehuri xequenacatütüa, hanira xequeneucamaniri mamayasie, cacai meta 'ücayasie. 23 Xequenehaniyu siqueru müvaiya 'aixüa mü'ane, xequeneumi'a. Tetecuatü tepütatemamavieca. 24 'Icü nenive 'umüme nene'eriecaitüni peru nanutaniere, neuyevecaitüni peru niutaxeiyarieni. 'Ana meyutemamavietü menacüne yunaitü.

25 Mericüsü masicaya xaüsie neyecacaitüni. 'Amietü, qui 'aurie 'uyeicatü, niva'eniecaitüni xavererusixi vainarurisixi. 26 Yu'aurie 'itahüaveca ti'uximayatame xeime, nita'ivaviya que reyüane. 27 Mücü müpaü tinicühüaveni, 'Aiva caninuani. 'A'uquiyari canimieni siqueru müvaiya 'aixüa mü'ane mitanaqui'ericü 'aixüa

reu'eriecame. ²⁸ Hicü masicaya niuyeha'ani, pücayuvaüriyacai meutahanicü. 'Uquiyarieya vayeyaca nicunütüvacaitüni. ²⁹ Müpaü tinitahüave yu'uquiyari, Neuxei, müixa viyari netini'uximayacaitüni 'ahesüa, hicü cuxi netini'uximayaca. Ne hasuacu nepücamasicu'imaiyacai, yanepüticamiecai. Peru ne hasuacu capüra nunusi pepücanesimive, nemarema vahamatü nemünetemaviecacü. ³⁰ Hicüri 'icü 'aniye ninuani 'atumini nai hetixütüaca 'ucaravesixi vahesie. Cari siqueru müvaiya pepumi hesiena mieme. ³¹ Hicü 'uquiyarieya müpaü tinitahüave, Nenive, 'aheyemecü nehesüa peniucani. Nepini naitü catini'apinitüni. ³² Neuyevecaitüni temütatemamaviecacü. Camüsü 'icü 'a'iva 'umüme neni'eriecaitüni, peruri panutanierixü punua. Meuyevecai niutaxeiyarieni.

16

Ti'uximayatame yamücaticamiecai hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹ Müpaüta tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Tevi müxicutücai caneixeyacaitüni ti'uximayatame mühüritüariecai quiyacü. Müpaü tiniutahüavarieni quename ti'uximayatame pini reuyehüaximecai. ² Hicü yu'aurie 'itahüaveca müpaü tinitahüave, Titayari niuqui neti'enie 'ahepaüsita. 'Inüari queneneutaveviri 'ahüritüaricacü. Nepücamasipitüani tavari pemühüritüariecacü. ³ Hicü yu'iyarisie müpaü tiniyücühüavecaitüni ti'uximayatame, Que netiyurieneni. Necusiyari nehüritüarica pünesinavairieni. Nepücatürücaüye para nemüti'ivanenicü ne'inetü, nepüneteviya 'icuevaricü. ⁴ Hicürixüa nepüretima que nemütiyurieneni quepaucua nemüpasieni quepaucua nemücatihüritüarieca para hipame vaquita nemünaqui'erivanicü. ⁵ Hicü yuxexexuime varahüavixüaca müme memüte'apicaquecai cusiyarieyasüa, müpaü tinitahüave meri munua, Quepaümetü peuyevese para pemürapicacü necusiyarisüa. ⁶ 'Iya müpaü tinitahüave, Xei sienituyari tamüpuhari haseiti. Müpaü tinicühüaveni, 'I, 'axapa quenanhuri quepaümemeccü pema'acaye. Cuitü mana quenayexi, xeime püta quenaca'utüa huta teviyari heimana tamamata maine. ⁷ Müpaüta tinitahüave xeime, 'Ecüsü quepaümetü peuyevese pemürapicacü. 'Iya rehüave, Xei sienituyari necayari türicu. Müpaü tinicühüaveni, 'I, 'axapa quenanhuri quepaümemeccü pemü'acaye maine. Xeime püta quenaca'utüa naucateviyari maine. ⁸ Hicü cusiyarieya 'aixüa nainecaitüni ti'uximayatame hepaüsita sepa heiseriemecü mücayänecai, timaitü müyüanecaicü. Hicü miemete masi

metemaitü mecaniyüaca yuteüterima vahepaüsita, hecüaripa miemete yamecayüacacu vahepaü.

⁹ Neta müpaü netinixe'utahüave xeme, teüteri yupinicü yamecateniyurieca que mücatiheiserie. Peru xeme yupinicü hipame xequenivatemavieritüaca. Müpaü xeteyurietü, quepaucua pini müreutipare, xemeta xecanitanaqui'erivacuni haque qui mücahexüvesie.

¹⁰ Que mü'ane yamüticamie 'esitipaümeme tihüritüarietü, mücü yacatinicamiemücü xüca vaücava hürütüarieca. Que mü'ane heiseriemecü yamücaticamie 'esitipaümeme tihüritüarietü, mücüta yapücaticamiene xüca vaücava tihüritüarieca. ¹¹ Hipatü pinicü yamecateniyurieca que mücatiheiserie. Xeme xüca yaxecatecahuni müpaü 'aneme pini hepaüsita xetehürütüarietü, quepaicü pütixehürütüani tita yuricü mütipini hepaüsita, yaxetecahume 'erietü. Haquevasü. ¹² Xüca yaxecatecahuni xeime piniteya hepaüsita xetehürütüarietü, que mü'ane tita mütixepini pütixemini. Haquevasü.

¹³ Ti'uximayatame pücaýve yuhutame vahesie mieme müti'uximayacacü yucusiyarima. Xeime cani'uxive'eriecamücü xeime püta naqui'erietü, ya xeimesie tiniviyamücü xeime püta xani'erietü. Xepücaývave xemüte'uximayacacü Cacaýyarisie mieme yupinisie mieme 'axeicüa.

¹⁴ Mericüsü Pareseusixi 'icü nai meteniu'enieni. Müme tumini memühive'eriecaicü menitave'eriecaitüni. ¹⁵ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme yuri xecateniva'eritüaca teüteri quename heiserie xeyüa xe'utiyuatü, peru Cacaýyari pimate xe'yari. Tita teüteri mamarivaveme memütexeiya, mücü pütixani'eriva, Cacaýyari que mütixeiya.

Que müti'ane 'inüari niuquiyari hexeyiacacu, que müti'ane Cacaýyari ti'aitametücacu

¹⁶ 'Inüari niuquiyari, texaxatamete vaniuqui mecani'eniecaitüni teüteri Vani canuavecacu cuxi. Nuacuque hicüque niuqui 'aixüa manuyüne püta canicuxaxasivani, que müti'ane Cacaýyari ti'aitametücacu, yunaitü cuini mieme mecaniyuvaüriyani hesiena memüteviyanicü. ¹⁷ Masi pücacuaniveniqueyu muyuavi cuie meutiparecü, peru cuini mieme pücaniveniqueyu xei 'utüaricayari xei hüxiyari müca'aye'anicü 'inüari niuquiyari que maine.

*Quesusi que müti'üquitacai, memücu'eiriva vaxatatü
(Mateu 19:1-12; Maricuxi 10:1-12)*

¹⁸ Que mü'ane 'icü'eirieme yü'üya, xeime püta mütivitüni, mücü xeime püta canicumauvani xeime cünaya hücütütü.

Que mü'ane mitivitüni 'uca mucu'eiriva, mücûta nicumaüvani xeime 'üyaya.

Xicu Rasarumatü

¹⁹ Mericüsü tevi 'aniyueicacaitüni xicutütü. Tataüravime nanacatücücaitüni, rinu 'ixuriquiyari meta. Tucaricü visi tinicücaitüni. ²⁰ Xevitü mavetü Rasaru titevatü mana ni'atüarivacaitüni xicu quitenie. Caneu'esacaitüni. ²¹ Nihuxaimücücaitüni, ticuaimütü tita müranacavivivecai xicu mexayasie. 'Asita süicüri me'acüneca menisenacaitüni 'esaya. ²² Mericüsü mümave niümüni. Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete menenutivitüni 'Apurahami 'aurie. Hicütari xicu tiumü tiucateuque. ²³ Müquite vasata 'ucaitü neutiniere 'uximatüarietü. Tevapai nixeiya 'Apurahami, Rasaruta tiuxe 'auriena 'uticaime. ²⁴ Müpaü: tiniuhiva, Ne'uquiyari 'Apurahami, quenenenimayaca, Rasaru quenanu'a hapa meiquenicü yu'itüvame cüsie münesixeriyacü nenenisie, cui nemüyüanecü 'ena taipa. ²⁵ Hicü 'Apurahami müpaü niutayüni, Nenive, quena'erivani 'aixüa 'aneneme pehexeyatü pematüacü quepauca pemapayuricai, Rasaruta yaxecüa 'axa 'aneneme hexeyatü matüacü. Mücü 'uva niunütüarieni hicü, 'ecü püta pepü'uximatüarie. ²⁶ Mücü meta, xeme tame tahixüata 'aquí 'emeucateva puseiriyarie, para müme memücayüvavenicü sepa memanucünicu xehesüapaitü, para vanata tahesüapaitü memüca'anacüneccü. ²⁷ Hicü müpaü tinitahüave 'iya, Ne'uquiyari, nepümasivaviri Rasaru pemanunü'anicü nequemasisüa. ²⁸ Yu'auxüvime nepüvarexeiya ne'ivama. Tinivahecüatüacamücü müme, capa 'uva me'u'axüanicü mürayuti'uximatüatüre mümetari. ²⁹ Hicü 'Apurahami müpaü tinicühüaveni, Muisexi xapaya mecanexeyani, texaxatamete vaxapa. Mequeva'enieca müme que memutiyuane. ³⁰ 'Iya re'eiya, Tixaü ne'uquiyari 'Apurahami. Masi xüca xevitü müquite vasata mieme vahesüa nuani, mepütehayeve que memüteyurie. ³¹ Mücü müpaü tinicühüaveni, Xüca mecava'enieca Muisexi texaxatamete, sepa xevitü manucuquenique müquite vasata, mepücayuvaüriyaniqueyu.

17

Teüteri que memütecunuitüarieni

(Mateu 18:6-7, 21-22; Maricuxi 9:42)

¹ Müpaüta tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Peuyevese teüteri memücunuitüarienicü, peru xüa 'ui que mü'ane müvacunuitüani. ² Hesiena mieme masi 'aixüa püyüni queyu xüca mata 'acatütüarienique cüipitüana, xüca haramarasie heucahüiyanique, capa

'icunuitüanicü ni xeime 'ime sepa vaüca memücamariva.
³ Xequeneyü'üviyani xeme. Xüca 'a'iva 'axa masi'uyurieni, queneunütüa. Xüca tihayevamücüni que mütiyurienecai, quetineuyehüviri. ⁴ Sepa xei tucarisie müixa 'axa masi'uyurienique 'atahutamexa, tavari xüca 'atahutamexata 'ucunuanique 'ahesüa, Nepütihayeva que nemütiuyuri, utaitü, quetineuyehüviri 'ecü.

Quetanepitüaca masi vaüca yuri temüte'eriecacü, que memutiyanecai

⁵ Hicü nü'arisixi müpaü metenitahüave Ti'aitame, Quetanepitüaca masi vaüca yuri temüte'eriecacü. ⁶ Ti'aitame müpaü niutayüni, Xüca musitasa 'imüariyaripaü 'esipemecü yuri xete'eriecaque, müpaü xepüte'itahüavequeyu xapa mana muve, Quenivatixünarieni, haramarasie queneuca'iteüsie. Yapüticamieniqueyu que xemutiyuane.

Que müreuyevese yamütiyurienenicü ti'uximayatame

⁷ Xevitü xeme xüca ti'uximayatame hexeiyani mucuiesanane ya muxasi müvahüne, xüca nuani ti'uximayatame retahayevame, müpaü quetitahüave, Quenaye'a xeiya, quetinecuaca. ⁸ Pücatixaü, müpaü masi cusiyari catitahüave, 'Aixüa quetineuyuri para nemüticuanicü ne, quene'atiquemaritüa quena'ahüa quenetineumicua mexi neticua'a mexi neti'ie. 'Arique mücaque pepüticuanicü pepüti'ieni 'ecütari. ⁹ Pamüpariyusi que 'ipitüani ti'uximayatame yatiyurienecacu que mütiu'aitüarie. Tixaü xüari. ¹⁰ Xemetari yaxaicüa, quepaucua yaxemüteyurieca nai que xemüte'u'aitüarie, müpaü xequeneutiyaneni, Te'uximayatamete tecanühümetüni xaicüa, tixaütü tahesie pücatinaque. Que müreuyevcai xaicüa tepüte'uyuri.

Tamamata que memüte'u'itiya, cuiniya müvaviyacai

¹¹ Mericüsü Querusareme 'uyemietü Samariya cuieyari Carereya cuieyari mayunaquecaisie niuyemiecaitüni. ¹² Xeime quiecarisie ta'aximecacu tamamata 'uquisi menenucunaque cuiniyacü memüca'itiyatücatei. Teva meti'utü ¹³ meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Quesusi 'acu, Ti'üquitame 'acu, quetanenenimayaca. ¹⁴ Varuxeiyaca müpaü tinivarutahüave, Xequenehu mara'acate memüxexeyiacü. Hicü me'uyehutü me'itiyatücaitü mecanacüne. ¹⁵ Hicü xevitü müme 'uniereca que müranayehüiya, pucunua 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita, carima 'utaniutü. ¹⁶ Niutihüximaqueni Quesusitüa pamüpariyusi 'ipitüatü. Mücü Samariya caniquiecametücaitüni. ¹⁷ Hicü Quesusi müpaü niutayüni,

Tamamata mecate'u'itiya. 'Atanaucatü que meteheuyunixü. ¹⁸ Hipatü mecatexuave memüyuvaüriya memucunuaxüanicü para 'aixüa memutiyanenicü Cacaüyari hepaüsita, 'icü xaüsie quiecame xEICÜA punua. ¹⁹ Hicü müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi quenemie. Yuri pemütiuta'ericü, 'ayumieme peputavicueisitüarie.

Quepaucua tucari maye'aniquecai para Cacaüyari misutüanicü ti'aitatü
(Mateu 24:23-28, 36-41)

²⁰ Mericüsü Pareseusixi menicu'ivaviyacaitüni quepaucua maye'aniquecai tucari para Cacaüyari misutüanicü ti'aitatü. Müpaü tinivarutahüave, Tanieretü xEICÜA 'asipücaretimani quepaucua misutüani ti'aitatü Cacaüyari. ²¹ Pücaüveni müpaü mütayüni, Camü 'ena, camü 'uma. Que müti'ane Cacaüyari ti'aitametüacu, 'ari xesata canisutüani ti'aitatü.

²² Hicü müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Tucari canaye'amücü quepaucua müpaü xemutiyaneni, Xüca tuma 'aye'anique Yuri Tevi tucarieya siquere xevitü, peru xepüca'ixeiya mücü tucari. ²³ Müpaü mepütexetahüave, Camü 'uma peyeica, camü 'ena. Xepücatayeixüani, xepücavaranuveiya. ²⁴ Merücariya naisarie que mütihecüarivie muyuavi 'umerücatü taserieta ta'utatapaitü, yaxEICÜA neta müpaü nepütimasiücüre naisarie netucari 'aye'ayu Yuri Tevi que nemütiteva. ²⁵ Perusü neuyeveca meri vaüca nemüticuinecü, memünesitixani'erienicü hicü miemete teüteri neuyevecata. ²⁶ Que mütiuyü quepaucua Nuhexi 'amuyeicacai, yaxEICÜA catiniyümücü quepaucua netucari maye'ani. ²⁷ 'Ana mepütecatüvecai mepü'ietüvecai mepüneneüquecai mepüvatavitütüvacai. 'Ariqueque tucari naye'ani quepaucua Nuhexi canuvasie neutaha. 'Ana ha tiyaca nivaruca'una yunaime meniuthauni. ²⁸ Müpaürita que mütiuyü quepaucua Ruti 'amuyeicacai yapütüyüni. 'Ana mepütecatüvecai mepü'ietüvecai mepütenanecai mepütetuacai mepuca'esacai mepüquitüvecai. ²⁹ Tucari 'aye'acu quepaucua Ruti meyetüa Surumasie, 'ana tai niucaviye 'asupüre nütü, nivareuyehüani yunaime. ³⁰ Müpaü catiniyümücü mücü tucarisie quepaucua nemasiücütü nemayani, Yuri Tevi que nemütiteva.

³¹ 'Iya tucarisie que mü'ane caxetunisie macaca 'uxipietü, piniteya quita tiyepicacu, mücü 'anacayame pücativayepini. YaxEICÜata que mü'ane yuvaxata meyeica yu'utüma pücanuani. ³² Xequena'erivani Ruti 'üyaya que mu'itüarie. ³³ Que mü'ane müyutavicueisitüamücü niyutatümayamücü. Que mü'ane müyutatümaiya, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü.

³⁴ Yanepütixecühüave, 'iya tücarisie yuhutatü mepücahini xe'i 'utayarisie. Xevitü nanutivitüquiemücü, xevitü pücu'eiriva. ³⁵ Yuhutatü mepütüxüni 'axeicüa. Xevitü panutivitüquieni xevitü pücu'eiriva. ³⁶ Yuhutatü vaxata mepe'uvani. Xevitü panutivitüquieni, xevitü pücu'eiriva.

³⁷ Müpaü metenicühüaveni, Ti'aitame haque müpaü püreyüni. Müpaü tinivacühüaveni, Haque caxari meca, mana virücüxi mepüyucuxeürieni.

18

Viyura 'isücame vahepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹ Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü müpaü tinivaruta'üquitüani quename heuyevese yuheyemecü müyuneneviegacü, cavaüripietü. ² Müpaü niutayüni, 'Isücame xeime quiecarisie necateitüni. Cacaüyari pücamacarücai 'iya, pücala'eniecai teüteri. ³ Mericüsü 'uca cünaya mumü mana necateitüni mücü quiecarisie. 'Isücomesüa ni'axecaitüni müpaü 'utaitü, Heiserie queneneupitüa munesi'aye'unie yamücatiyurienicü. ⁴ Müixa pücayuvaüriyacai 'isücame. Peru 'arique müpaü tiniyücühüavecaitüni, Sepa nemüca'imacarüca Cacaüyari, sepa nemücava'enie teüteri, ⁵ 'icü 'ucarasi cünaya mumü canetini'uxitüaca. Mecuxi heiserie necanipitüamücü, capa 'uta'axetü nesi'utaxütüanicü.

⁶ Mericüsü Ti'aitame müpaü niutayüni, Xecani'enieni niuquieya que mutayü mücü 'isücame heiseriemecü yamücatiyurienecai. ⁷ Cacaüyari masi heiserie cativapitüani müme müvaranuyexei tucaricü tücaricü memitihivie. Que reutevini vaparevietü. ⁸ Yanepütixecühüave, cuitü heiserie canivapitüamücü. Masicutatü, quepaucua nemunuani Yuri Tevi nehücütütü, yuri mete'eriecame netivataxeiya cuiepa 'acu.

Pareseu tivavavirivame vahepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁹ Ipaüta tini'üquitacaitüni 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, hipatü yuhesie yuri memüte'eriecaicü quename heiseriemecü yametecahucai, mevaxani'erietü hipame. Müme müpaü tinivarutahüave, ¹⁰ Teüteri tuquipa meneutiyunixüani meyu-tanenevienneque yuhutatü. Xevitüri Pareseu pühücütücai, xevitüta tevi cuviyexunusie mieme mütiyetuiriyari pühücütücai. ¹¹ Mericüsü Pareseu mana 'utaqueca nenevieri niyupitüacaitüni müpaü 'utaitü, Cacaüyari, pamüpariyusi nemanipitüaca hipame teüteri vahepaü nemüca'anecü ne. Müme mepütenavaya, heiseriemecü yamepücatecahu, hipame va'ütama mepüvacumaüva, mesü 'icü tivavamepaü mepü'anene. ¹² Ne masi hutacüa nepünehaquiva xexuime

semanasie, ne'ivarica naima xei tapari nepütinetua tuqita mieme, tamamata taparisie mieme. ¹³ Hicü tivavame yateva 'uvetü pücayuvaüriyacai siquere yuheima meutinierecü. Masi yutavisie yucusunatü hivericacü müpaü niutayüni, Cacaüyari 'acu, quene'avaüriya 'aixüa pemünetixeyacü, 'axa netiyuruvametüme. ¹⁴ Müpaü nepütixecühüave, mücü masi yuquie neucayune heiserie hexeyatü, Pareseu pücatixaü. Yunaitü tixaütü metehümetüme memayuyeyitüva, tixaü mecatehümetütü mecanayeyitüariyecuni, peru que mü'ane tixaü catihücütüme mayuyeyitüva, mücü tixaü tihücütütü canayeyitüariemücü.

Quesusi que mütiuyuri türi vahesie 'aixüa memü'itüarienicü
(Mateu 19:13-15; Maricuxi 10:13-16)

¹⁵ Mericüsü 'asita türi mecaniva'atüvacaitüni heşüana vahesie mutimenicü. Teyü'üquitüvamete mevaruxeyiaca menivarutate'acaitüni. ¹⁶ Hicü Quesusi yu'aurie nivarutahüave türi müpaü 'utaitü, Xequenivapitüaca türi nehesüa memü'axenicü. Xepücavanenaca. Cacaüyari müya me'aneneme catiniva'aitüvametüni. ¹⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, nunusi 'aixüa 'iyaricü que mütiyuvaüriya, que mü'ane hepaüna mücayuvaüriya Cacaüyari müti'aitüacacü, mücü pücatipitüarieni meixeyanicü müti'aitüacacü.

'Uqui müxicütücai

(Mateu 19:16-30; Maricuxi 10:17-31)

¹⁸ Mericüsü te'aitamete xevitü müpaü tinita'ivaviya, Ti'üquitame 'aixüa pemütiuca'iyari, que netiyuriyeyu nehesie pütinaque tucari mücaxüve. ¹⁹ Quesusi müpaü tinita'eiya, Titayari 'aixüa netiuca'iyarime penetixata. Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'apüca'uyeica. Cacaüyari yuxevitü 'aixüa pütüuca'iyari püta. ²⁰ 'Ecü 'aisica pepümate, xeime 'üyaya pepücacumaüvani ya xeime cünaya, pepücati'amemivani, pepücatinavayani, xeimesie pepücarahüpani peti'itavatü, 'aquemasi 'avarusi quetinivareuyehüvirieca, que manuyüne. ²¹ 'Iya rehüave, 'Icü naimesie yanepüticamie temaicüyaripai. ²² Quesusi 'u'enaca müpaü tinitahüave, Xei mieme xEICÜA peuyevese yapemütiyurieni. Nai pemürexeyia quetineutua, quetinivarumicua memümamave. Müpaü petiyurieme muyuavisie vaüca pepeucaqueni. 'Arique quenayaca, nehesie quetineviyani. ²³ Hicü mücü niuqui 'u'enieca niyhiveriecaitüni vaüca mürexeyiacaicü. ²⁴ Hicü Quesusi 'ixeyatü yuhiveriecame, müpaü niutayüni, Canicuaniveni xicusixi memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü. ²⁵ Sepa mücuaniveniqueyu cameyu manuyehanicü 'ivipame hüxeyasie, peru siepüre masi yeme pücuane xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü. ²⁶ Memü'enanacai müpaü

meniutiuyani, Mericüte, xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütaviceuisitüarienicü. ²⁷ 'Iya müpaü tiutayü, Tita teüteri memütetexie, Cacaüyari caniyüveni. ²⁸ Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Camü, tame tapini nai tete'ucu'eirieca 'ahesie tepüteviya. ²⁹ Müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane micu'eirie yuqui yu'uquiyarima yü'üya yu'ivama yumarema yütüriyama, yamütiyünicü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, ³⁰ mücü cuini mieme masi vaüca varexeiyatü canayeimücü hicü, tucari 'umamiesie 'aye'ame, tucari mücaxüve hexeiyatü canayeimücüta.

Tavari Quesusi que mutayü que mütimierieniquecai
(Mateu 20:17-19; Maricuxi 10:32-34)

³¹ Hicü Tamamata Heimana Yuhutame yateva varevitüca müpaü tinivarutahüave, Neuxei, Querusareme teneta'axüacuni. Naitü que müre'uxa texaxatamete vaxapasie Yuri Tevi hepaüsita, naitü catinaye'amücü. ³² Necaniyetuiyamücü müme memücatateüterima vahesüa, necaninanaimariemücü 'axa netinitahüavariemücü, ³³ mecaneni'aüsicamacuni meha'atü. Menešicuvaxüame mecanenimiecuni. Peru hairieca tucarisie necananucuquemücü. ³⁴ Müme 'asimepücatemaicai tita mütixatacai. Niuquieya masi pü'aviesiecai vahesie mieme. 'Asimepücatehetima que müticuxatacai.

Macüpecai que müranutanierixü Quericutanaca
(Mateu 20:29-34; Maricuxi 10:46-52)

³⁵ Mericüsü Quericu quiecarisie 'aye'aximecacu Quesusi, xevitü 'acüpetü mana huye tesita niucateitüni tivautü. ³⁶ Hicü varu'enieca yumüireme teüteri me'anuyecücame nivacu'ivaviyacaitüni que mütiyüniquecai. ³⁷ Müpaü metenitahüave quename Quesusi 'uyüximecai Nasaretitanaca. ³⁸ Hicü macüpe carima niutahiva müpaü 'utaitü, Quesusi 'acu Raviri pemünu'aya, quenenenenimayaca cuerietü. ³⁹ Mexüacate menitatieci cayuvatü müticanicü. 'Iya masi carima niutahiva müpaü 'utaitü, Raviri nu'aya 'acu, quenenenenimayaca cuerietü. ⁴⁰ Hicü Quesusi mana 'utaqueca nita'aita mahanienicü hesüana. Nuacu 'auriena müpaü tinitahüave, ⁴¹ Que matinaque nemümasiyurienicü. Rehüave, Ti'aitame, nepayeniereniqueyu. ⁴² Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Quenanutanierisü. Yuri pemütiuta'ericü pepanayeve. ⁴³ Yapaucua nanutanierie. Neiveiya 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. Yunaitü teüteri me'ixeyaca visi meniutiuyanecaitüni Cacaüyari hepaüsita.

19

Quesusi Saqueumatü que memütecuxatacai

¹ Hicü heutahaca Quericusie hixüata niuyemiecaitüni.
² Mericüsü tevi mana niucateitüni Saqueu titevatü. Mücü tevavamete catiniva'aitüvametücaitüni cuviyexunusie mieme, püxicütücai. ³ Nixeyamücücaitüni Quesusi que müpaicütücai, peru 'esimutevicaicü puyutatexie teüteri memüyumüirecaicü. ⁴ Vahüxie 'utanausaca nitimaque xapasie mixeyiacü, mana muyeyaniquecaicü. ⁵ Hicü Quesusi mana 'uyemietü neutiniere. Müpaü tinitahüave, Saqueu, quenacamaqui xeiya. Peuyevese 'aquita nemenuanicü hicü. ⁶ Cuitü nacamaque, yutemavietü nitanaqui'erieni. ⁷ Me'ixeyiaca yunaitü meniniuquixiecaitüni hepaüsitana müpaü me'utiyuatü, Cari tevi 'axa mütiyuruvasüa punua. ⁸ Peru Saqueu mana 'uветü müpaü tinitahüave Ti'aitame, Neuxei Ti'aitame, nepini hixüata 'arücame nepütivamini memümamave. 'Itaricacü que nemütivacuamanacai hipame, naucamecü nepürapica. ⁹ Hicü Quesusi müpaü tinicühüaveni, Camü, 'icü quie quiecatari meputavicueisitüarie hicü. Senecatü 'icütari 'Apurahami canixiüyarieyatüni. ¹⁰ Yuri Tevi que nemütiteva, necaninuani nemüvacuvaunenicü müme memeyexürie nemüvatavicueisitüanicü.

Tamamata tumini müvaru'ütüa hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹¹ Mericüsü 'icü me'eniecacu tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani, Querusareme 'aurie meyeicacaicü, mümeta müpaü memütecu'erivacaicü quename cuitü 'isütüaniquecai ti'aitatü Cacaüyari masiücütü 'ayame. ¹² Müpaü niutayüni, Tevi ve'eme münu'ayatücai teva caniyemiecaitüni xeime cuieyarisie. Mana cayerieme para yucuepa ti'aitametütü mayanicü, 'ariqueque ninuaniquecaitüni. ¹³ Hicü tamamata yu'aurie varutahüaveca yuhesüa miemete te'uximayatamete, tumini nivaru'ütüani xei sienituyari yuxexuime. Müpaü tinivarutahüave, Xequetenetuaca mexi necanuave. ¹⁴ Mericüsü hesüana miemete quiecatari meni'uxive'eriecaitüni. Niucamete menivarenü'ani 'utümana müpaü me'utiyuatü, Tame tepüca'inaqui'erie 'icü mütati'aitüacacü. ¹⁵ Mericüsü 'anucayerieca 'ayeneca ti'aitametütü, tiniuta'aita hesüana memütahüavarienicü te'uximayatamete tumini müvaru'ütüa yamüretimanicü que memüte'uyuri yuxexuitü metetuatü. ¹⁶ Mericüsü mexüacame caninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari, 'atuminicü xei sienituyaricü tamamata sienituyari nepana'ivaxü. ¹⁷ Müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü,

ti'uximayatame 'aixüa pemütiuca'iyari pecanihücütüni. 'Esi paümecü yapetihürütüarica yapeticamietü pepatüa. Camü, heiserie nemanipitüaca, tamamata quiecariyari petiva'aitüvame pemayanicü. ¹⁸ Hicü xevitü ninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari, 'atuminicü xei sienituyaricü, 'auxüme sienituyari nepana'ivaxü. ¹⁹ Müpaü tinitahüave 'iyata, Mericüte, 'ecü pepühürütüarie 'auxüme quiecariyari petiva'aitüvame pemayanicü. ²⁰ Hicüta xevitü ninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari camü 'atumini xei sienituyari. Nepiti'avietaxü paniyucü 'eimeme, ²¹ nemasimacatü pema'a'eriyacü 'ecü, pemenu'üvecü tita pemücatiucaye, pemica'isanacü tita pemücatiuca'e. ²² Müpaü tinita'eiya, 'Ahesie pepurahüpa 'acümana que pemutayü, ti'uximayatame 'aixüa pemücatiuca'iyari pemühücücü. 'Ecüsü müpaü pepütimaicai neman'e'riyacü, nemenu'üvecü tita pemücatiucaye, ne'ica'isanatü tita pemücatiuca'e. ²³ Titayari siquere netumini pecatietua tumini hüvemesüa, para nenuame nemüvaye'ünicü yapaümeme 'ana'ivame. ²⁴ Hicü müpaü tinivarutahüave yutupirisixima, Mücü tuminieya xequenenavairi, xequene'ütüa 'iya tamamata sienituyari mexeiya. ²⁵ Müpaü metenitahüave, Ti'aitame, tamamata canexeyaniri. ²⁶ Müpaü nepütixecühüave, yunaitü tixaütü memütehexeiya mepütemiqüeni, peru que mü'ane tixaü mücarexeiya, sepa que mütitita mürexeiya pütinavaiyarieni. ²⁷ Müme meta memünesi'aye'uniecai memücanesinaqui'eriecai netiva'aitüvame nemayanicü, 'uva xequenivarahapaca, nehüxie xequenivarucuya.

Querusaremesie que müreutaha

(Mateu 21:1-11; Maricuxi 11:1-11; Vani 12:12-19)

²⁸ Mericüsü müpaü 'utayüca neyani Querusareme heuti yuneque. ²⁹ Hicü Vetüpaque Vetaniya quiecaritiesie heta'aximetü, Huriva Macu'u müracutevasie yemuri hetüa nuaca, yuhutame nivarutanü'ani teyü'üquitüvamete ³⁰ müpaü haitü, Quiecar'i'anutäye mucumasie xequenehu. Mana xeheutahaxüame xepeitaxeiya puxu nunusi hacuviecame, tevi müca'anutiyerüve cuxi hesiena. Xehecuxüname xequenahani. ³¹ Xevitü xüca müpaü tixe'utahüave, Titayari xete'ecuxüna, müpaü xepüte'itahüave, Ti'aitame peiyehüva.

³² Hicü memutanü'arie menecüne. Meneitaxeiya que mütivarutahüavixü. ³³ Puxu nunusi mecuxünacacu, cusiyari-mama müpaü metenivarutahüave, Titayari xete'ecuxüna puxu nunusi. ³⁴ Müme müpaü metenivarutahüave, Ti'aitame peiyehüva. ³⁵ Hicü Quesusisüa meneihana. Yü'ücarite me'enutitüaca puxu nunusisie menenutiye ni Quesusi. ³⁶ Hicü 'uyemiecacu yü'ücarite meni'itüaximecaitüni

huyeta. ³⁷ Hicü Huriva Macu'u yemuriyaritüa viyeta me'ucahutü, yunaitü teyü'üquitüvamete meyumüiretü meyutemamavietü menisutüani carima 'aixüa me'utiyuatü Cacaüyari hepaüsita, nai que memüte'uxei türücaüyemecü que mütiuyü hepaüsita ³⁸ müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa queticühüavarüvani que mü'ane ti'aitametütü 'umamie, que mü'ane Tati'aitüvamesüa miemetütü 'umamie. Taheima 'aixüa mequeteyuxeiyani, vapaitü visi meque'utiyuaneni. ³⁹ Hicü Pareseusixi hipatü memu'uvacai teüteri vasata müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, 'ahesüa miemete quenivarutati'a teyü'üquitüvamete. ⁴⁰ Müpaü tinivarutahüave, Yanepütixehahüave, 'ime xüca cayuvatü me'umacaque, tetexi püta mepütihivaqueyu.

⁴¹ Mericüsü 'aura 'umietü 'ixeiyaqa quiecari, niutasuani he'erivatü, ⁴² müpaü 'utaitü, 'Ecütütü siquere 'icü tucarisie xüca tüma peheitimanique tita müreuyevese para 'aixüa pemütixeiariacacü. Masi niuti'aviesieni hicü 'ahüxicü pemüca'ixeiyaqü. ⁴³ Tucari canaye'amücü, 'ana müme memümasi'aye'unie cuya tesariyayari meniti'uitüacuni 'a'aurie, 'ana 'a'aurie meniti'uicuni, para teüteri memücavayecü. ⁴⁴ Mecamanatihüacuni cuiepa 'ecü, 'ateüterimata 'ahesüa memüyetei mepatixüriyani cuiepa. 'Ahesie tete xevitü pücacu'eiriva yuheima 'atetü. Müpaü catiniyümücü 'ecü pemüca'imaicaicü tucari quepaucua Cacaüyari müyuvaüriyacai 'ahesie mieme.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(Mateu 21:12-17; Maricuxi 11:15-19; Vani 2:13-22)

⁴⁵ Hicü tuqui 'amüpa curaruyarita heutahaca nisutüani varanuyeveveyatü tetuayamete ⁴⁶ müpaü tivacühüavetü, 'Ipaü püre'uxa, Nequi nenevieri caniquiyaritüni. Xeme püta terü xecanayeitüani haque tenavayamete memeyu'avieta.

⁴⁷ Mericüsü tucariqü tini'üquitacaitüni tuqui curaruyarita. Mara'acate memühürütüariacai, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, teüteri va'uquiyarima yunaitü menicuvautüvecaitüni me'imienique. ⁴⁸ Peru müme mecaniyutatexieni müpaü meteyurienique, yunaitü teüteri memi'eniecaicü me'ihive'erietü niuquieya.

20

Quesusi heiserie que mürexeyacai

(Mateu 21:23-27; Maricuxi 11:27-33)

¹ Mericüsü heiva teüteri tiniva'üquitüacaitüni tuqui 'amüpa curaruyarita 'aye'vetü, niuqui 'aixüa manuyüne vacuxaxatüvatü. Hicü mara'acate memühürütüariacai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai vahamatü 'uquiravesixi

vahamatü meniu'axüani. ² Müpaü metenitahüave, Quetatineutahecüatüa haque memieme heiserie pemexeiya 'ipaü pemütiyuriencü. Que mü'ane 'icü heiserie masipitüa 'iya pemütiyuriencü. ³ Müpaü tinivarutahüave, Mericüte neta xei niuquiyari nepüxeta'ivaviya. Yaxequeteneutahüavi ne. ⁴ Vani quepaucua müti'üyanecai, taheima mieme yatipitüariecai, teüteri xEICÜA yamepüte'ipitüa nusu. ⁵ Mümeri müpaü meteniyücühüavecaitüni, Xüca tame müpaü te'utiyuani quename taheima mieme pitüariecai mücÜ müpaü canitayümücÜ, Mericüte, titayari yuri xecate'ita'eriri. ⁶ Masi xüca müpaü te'utiyuani quename teüteri me'ipitüacai, yunaitü teüteri tetecü mepütasitituaxa, yuri memüte'eriecÜ quename Vani tixaxatame hücütücai Cacaüyarisüa mieme. ⁷ Hicü müpaü metenita'eiya quename 'asimecatemaicai haque mepitüariecai. ⁸ Qesusita müpaü tinivaruta'eiya, Mericüte neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'iya nemütiyuriencü.

Te'üviyamete 'axa teyuruvamete
(Mateu 21:33-44; Maricuxi 12:1-11)

⁹ Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü nisütüani tiva'üquitüatü teüteri müpaü 'utaitü, Tevi haraveri putavevi. Te'üviyamete nivaruhüritüani vacuetatüatü. Tevapai caneyani müixa. ¹⁰ Hicü tucari canaye'ani maticuacuaxesie. Ti'uximayatame niutanü'ani te'üviyamete vahesüa memiyetuirienicü haraverita mieme yapaümeme cusiyarisie mieme. Peru te'üviyamete me'icuvaxüaca yacü xEICÜA maveme meneinü'ani. ¹¹ Hicü tavori ti'uximayatame niutanü'ani. Müme me'icuvaxüaca 'iyata, me'inanaimaca, meneinü'ani yacü xEICÜA maveme. ¹² Tavori hairieca xeime niutanü'ani. Meheicuvitexüaca menenuyehüani.

¹³ Hicü haraveri cusiyari müpaü niutayüni, Queri netiyurieni. Nenive nepanunü'ani neminaqui'erie. Tietü metehieyhüviriecuni. ¹⁴ Hicü te'üviyamete me'ixeiya, niuqui meniutixüatüatücüne müpaü me'utiyuatü, Camüsü, 'icüsie catininaquimücü cusiyari pinieya. Tepimieni tahesie püta mütinaquenicü pinieya. ¹⁵ Hicü haraveri vari meneicahüani, menimieni. Mericüte, que vayurieni haraveri cusiyari. ¹⁶ Caninuamücü, nivatixütüamücü müme te'üviyamete. Hipame püta nivahüritüamücü yuharaveri. Müme memü'enanacai müpaü meniutiyuane, Xüca müpaü catiuyünique tüma. ¹⁷ 'Iya vaxeyatü müpaü niutayüni, Mericüte, xüca müpaü catiyüni, titayari 'ipaü raine 'utüarica 'aumü, MücÜ tete memutixani'erie qui vevivamete, MücÜ 'isiquina titutuicame nayani.

18 Yunaitü mücü tetesie memacaxürieni mepütimurixüani. Que mü'anesie mücaveni, pitaviviexüani.

Cuviyexunu tuminieya

(Mateu 21:45-46; 22:15-22; Maricuxi 12:12-17)

19 Mericüsü 'anatütü müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai mara'acate memühürütüaricai yunaitü metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü, peru menivamacarücaitüni teüteri müpaü metemaitü, müme müvaxatacaicü mücü 'üxasi hepaüsita ti'üquitatü. 20 Hicü me'itihupienique menivarutanü'ani 'avie nenieremete teüteri heiseriemecü yamemütecahu vahepaü memüyüacai yacü xeicüa. Me'iviyame niuquieyacü meniyetuaniquecaitüni, cuvexunaruri mita'ivaviyacü 'isücametütü. 21 Hicü menicu'ivaviyacaitüni müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, tame tepütemate 'ecü heiseriemecü pemüticuxatacü, heiseriemecü pemüti'üquitacü. Yücü pepücativaxeyia teüteri, masi Cacaüyari huyeya hepaüsita pepüti'üquita que mütivaiyacü. 22 Tamüsü, titauniva temütetatuanicü Sesaxi cuviyexunuyasüa mieme, pücatauniva nusu. 23 Timaitü que memüte'l'irüviyacai, müpaü tinivarutahüave, Titayari xenete'inüatatüve. 24 Tuminiyari xequeneneuxeisitüa. Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica. Müme müpaü metenitahüave, Sesaxi mu'uya canihücütüni, 'utüaricaya meta. 25 Müpaü tinivarutahüave, Mericüte tita Sesaxisüa mütimieme, Sesaxi xequetenapinirieca, tita Cacauyarisüa mütimieme, Cacaüyari xequetenapinirieca. 26 Mepüyutatexi niuquieyasie me'iviyacutü teüteri vahüxie. Mehüxiyatü müya mütivarutahüavixücü cayuvatü meniumacaitüni.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita

(Mateu 22:23-33; Maricuxi 12:18-27)

27 Mericüsü Saruseusixi hipatü meniu'axüani müpaü memutiyanecai quename müquite meca'anucu'uni. Hicü müme menita'ivaviya, 28 müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, Muisexi müpaü catiniu'utüani tahesie mieme, tevi xüca masicaya 'umüni neüquetü, xüca türi cavarexeiyani, mücü tevi mutaya canitivitümcü yucue, türi nivativevimücü yumasica nivemama. 29 Mericüsü 'atahutatü 'amenititecaitüni 'ivamarixi. Vamasica 'itivitüca 'uca niümüni, türi cavaruhayevaca. 30 Mutaya yaxecüa tiniuyurieni, tiümü türi cavaruhayevaca. 31 'Iyata mutaya hairieca nitivitüni niümüni. Yaxecüa 'atahutatü yunaitü türi mecavaruhayevaca meniucüni. 32 'Imatüriecata niümüni 'uca. 33 Mericüte, quepaucua xeniu memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü, quepai ra'üya pürayani.

³⁴ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Hicü miemete teüteri mepüneneüque mepüviquie. ³⁵ Müme vahesie mütinaque mücü cuie mühecuasie memaye'axüanicü, vahesie mütinaque memanucu'unicü müquite vasata, müme mepücaneneüqueni mepücaviquieca. ³⁶ Mücü meta, 'ana mepüçayüaveni tavari memücuinicü, Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahepaü me'anenetü. Masi Cacaüyari nivemama mecanihümetüni, müme memanucu'uni. ³⁷ Müquite que memüte'anucu'uni, müpaüta Muisexi tiniu'üquita, yuxapasie haque tupiriya mexata. Müpaü cananuyüneni, 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu vacacaüyari canihücütüni Ti'aitametütü. ³⁸ 'Ayumieme müquite püçavaxata quename vacacaüyari haitü. Memayeneniere püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. Yunaitü mepayeneniere que mütivaxeyia. ³⁹ Hicü müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai hipatü müpaü metenicühüaveni, Ti'üquitame, 'aixüa pepaine. ⁴⁰ Tavari mepüçayuvaüriyacai memita'ivaviyacü.

*Cürisitu quepai püraxiüyari, que mütivaruta'ivaviyaxü
(Mateu 22:41-46; Maricuxi 12:35-37)*

⁴¹ Hicü müpaü tinivarutahüave Qesusi, Titayari müpaü mete'utiyuane quename Cürisitu Raviri xiüyarieya hücü. ⁴² Mücü Raviritütü cuicari xapayarisie müpaü paine, Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüa, Neserieta quenacani. ⁴³ 'Ahetüapai mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie. ⁴⁴ Hicümü Raviritütü Neti'aitüvame tinitaterüva. Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücü quename xiüyarieya.

*Qesusi que mütivaxanetacai müme 'inüaricü
memüte'üquitametetücai
(Mateu 23:1-36; Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 11:37-54)*

⁴⁵ Mericüsü yunaitü teüteri me'l'eniecacu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, ⁴⁶ Xequeneyucuerivayurieca müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahepaüsita, müme müvanaque 'etütüme me'anacatütü memeu'uvanü, müme memeunaqui'a vaürisica memüpitüaricü quiecarü hixüapa, teüteri vahüxie memüyeyaxecü tuquita, quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, müme vahepaüsita. ⁴⁷ Müme viyurasixi vapini mepütevarutixütüri, 'emeteheutevitü neneviericü para mücamasiücünicü que memüteyurie. Müme vahesie masi yemecü tinahüivani.

21

Viyura tumini que müti'atüiri Cacaüyari
(*Maricuxi 12:41-44*)

¹ Mericüsü heutaniereca nivaruxeiya xicusixi yu'imiquieri meheucaxürüvame tumini cacuniyarisie tuquita. ² Hicü 'uca tiuxei cünaya mumü tuminicü mümavecai mana heicaxürüvame huta senitavuyari. ³ Müpaü niutayüni, Ni-uqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'icü viyura tuminicü mavetü cacunisie neicaxürieni vaücava, müme yunaitü 'esiva xeicüa meneicaxürieni. ⁴ Müme yunaitü yuhayevame meneucaxürieni Cacaüyarisie mieme 'imiquieri. 'Icü 'uca yuhaveri mieme püta neucaxürieni cümana mütiyumicuacai naime.

Qesusi que mutayü, tuqui 'amüpa que mütica'unarieniquecai
'arique

(*Mateu 24:1-2; Maricuxi 13:1-2*)

⁵ Mericüsü hipatü tuqui 'amüpa hepaüsita metenicuxata-caitüni, que mütiquemaritüariecai tete visi 'anenemecü mavari visi 'anenemecü. Müpaü niutayüni Qesusi, ⁶ Xepixeiya 'icü. Tucari canaye'amücü quepaucua tete pücacu'eiriva yuheima 'atetü. Naitü püca'unarieni.

Inüarite que mütimasiücüni taparirümecacu

(*Mateu 24:3-28; Maricuxi 13:3-23*)

⁷ Müme müpaü metenita'ivaviya, Ti'üquitame, quepaucua müpaü pütüyüni que pemaine. Tita ti'inüaritüni quepaucua maye'aximeni. ⁸ Hicü müpaü niutayüni, Xequeneyucuerivayurieca capa xeheuyexürüyanicü. Yümüretü mecani'axüacuni, quename nehesüa memiemete me'utiyuatü, Ne necanihücütüni me'utiyuatü, Tucari canaye'aniri me'utiyuatü. Va'utüma xepücahecücani. ⁹ Quepaucua cuyaxi xemüva'enieni meyucuitüveme, quepaucua xemütetamarieni memanucu'uiximecü cuyacü, xepüca'atixürüveni maricacü. Neuyeveca müpaü mütiyünicü meri, peru 'acuxi cuitü pücatapare.

¹⁰ 'Ana müpaü tinivarutahüave, Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite. Xexuime cuieyarisie quiecatari mepüyeha'ani hipame cuieyarisie miemete mevacuicutü. ¹¹ Cuie carima canitayuamücü, xexuime quiecariyarisie haca canitavemücü vaüca cuiniyata. 'Inüari mamarivaveme muyuavisie mexeyatü, mecanimariusiecacuni.

¹² Yacatiyüvecacu cuxi, mepüxetiviya xeme, mepüxe'anuyeveiya. Mepüxeyetuani tuquiteta, casariyanata xemanutaxürüyanicü. Xepanuhapaniexüani te'aitamete vahüxie 'isücate vahüxie nehesüa xemümiemeteçü.

¹³ Müpaü xe'itüarieme xecaniyüvavecuni xemüthehecüatanicü.

14 'Ayumieme yu'iyari xequeneseiriyani, xetiviyarieme xepücayuyaritäaca que xemutiyuaneni. 15 Ne püta temaivavemete necanixe'ayeitüamücü, xemütiniunicü. 'Ayumieme yunaitü memüxe'aye'unie mecaniyutatexicuni mexe'a'ivacutü mexeniuquimacutü. 16 'Asita xe'uquiyarima xe'ivama xemarema xehamicuma mecanixeyetuacuni. Hipame xeme mepüxecuini. 17 Yunaitü mecanixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. 18 Peru ni xei cüpayari pücaheuyeveni xemu'usie mieme. 19 Xete'uca'enivatü tucari xecaniyupitüacacuni.

20 Quepaucua xemüvaxeiya cuyaxi Querusareme 'aurie meyucuxeürieximecacu, 'ana müpäü xecatenimaicacuni maye'aximecü quepaucua 'acumavetü mayani. 21 'Ana müme Cureya cuieyarisie meme'uvani meque'uyuta'unaxüani hürisie. Müme quiecarisie memütiteni mequevayecüni. Müme yeuta meme'uvani mepücaheutahaxüani quiecarisie. 22 Mücü tucarisie heiseriemecü mepüte'apiniyarieni quiecatari, 'ana catinaye'amücü naitü que müre'uxa. 23 Xüa 'ui müme memuhuca müme memütësisitüani mücü tucarisie. 'Üximatüarica canitavemücü cuiepa, haxüa canitixuaverimücüta 'icü teüteri vahepäüsita. 24 'Ixiparacü menitacui'ivacuni, yunaime nuivarite vahesüa mecananuhapaniecuni vaüriyarica. Nuivarite memücatateüterima mepütetürücariya Querusaremesie mexi vatucari cataparive.

Yuri Tevi que mütinuani

(Mateu 24:29-35, 42-44; Maricuxi 13:24-37)

25 'Inüarite pütixuavere tausie mesasie xuravesixi vahesie. Cuiepa meta nuivarite mepü'iyarixitüariëca meyuhiverietü, 'asimecatemaitü que memütëyurieni, haramara hamevari que mütiyuane, müpäü meteyumaitü. 26 Maricacü teüteri mepü'amüxüani mehe'erivatü cuiepa memütama que memü'itüarieni. Taheima miemete türüçavimete mepütayuitüariënita. 27 'Ana Yuri Tevi que nemütiteva mecanenixeiyacuni haisata ne'acamieme netürüçayetü cui nexavatütü. 28 Yatisutüarieximecacu xequeneutineniereni 'aixüa xequeteneyumaica. 'Ana paye'aximeni quepaucua xemütixünarieni.

29 Hicü 'üxasi hepäüsita ticxatatü tinivaruta'üquitüani müpäü 'utaitü, Xequeneu'ixüari pini ya naime cüyexi. 30 Quepaucua mütixavata, xe'i'ixüarietü yücümana xepütëmaica tasüari 'auracacutüca. 31 Xemeta yaxëicüa, quepaucua xemixëiya 'ipäü yüaneme, xequetenëmaica maye'aximecü Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü.

³² Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hicü miemete mepücatixüni mexi ca'aye'ave naitü. ³³ Muyuavi cuie naitü canitixümücü, peru nenuqui pücaxüni.

³⁴ Xequeneyü'üviyani capa xe'iyari 'u'itutuperecü xecu'ixüaratüvecacu xetarüvecacu cuiepa mieme tucaricü xeyu'iyaritüacacu. Xüca müpaü xeteyuriecaque, 'iya tucari yapaucua püxe'axe ³⁵ viniyaripaü. Mücü tucarisie menita'axiyariecuni yunaitü cuiepa memütama naisarie. ³⁶ Xequenayeneniereni 'aixüa, yuheyemecü xeyunenevietü para xemüyüvavenicü, Yuri Tevi huxie xemaye'axüanicü xetavicueme 'uximatüaricasata 'umüramie.

³⁷ Mericüsü tucaricü tuqui 'amüpa curaruyarita niuye-icacaitüni ti'üquitatü. Tücaricü vayeyeicatü Huriva Macu'u yemuriyarisie nehupucaitüni. ³⁸ Yunaitü teüteri yuimuana meni'axecaitüni hesüana me'i'enienique tuquipa.

22

Que memüte'imieniquecai Quesusi

(Mateu 26:1-5, 14-16; Maricuxi 14:1-2, 10-11; Vani 11:45-53)

¹ Mericüsü 'ixüarari canahurare quepaucua pa mücacuxanariyarie memücuacai mehe'erivatü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. ² Hicü mara'acate memühürütüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai metenicuvautüvecaitüni que memüte'imieniquecai memüvamacarücaicü teüteri.

³ Hicü Cauymarie niviya Cura 'Isicariutitanaca. Mücü Tamamata Heimana Yuhutame canixevitütücaitüni. ⁴ Heyaca mara'acate memühürütüariecai vahesüa vacuyaxima vahesüa, metenicuxatacaitüni que mütivayetuirieniquecai. ⁵ Müme meniyutemamaviecaitüni. Mepuyu'enie müpaü me'utiyuatü quename tumini me'i'ütüaniquecai. ⁶ Mücü 'iyarieya ya'anecacu tinicuvaunecaitüni quepaucua 'aixüa müyüuniquecai müvayetuirienicü teüteri 'ameca'u'uvacacu.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari

(Mateu 26:17-29; Maricuxi 14:12-25; Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26)

⁷ Mericüsü Pa Mücacuxanariyari tucariyari naye'ani. 'Ana peuyevecai memüvacuinicü muxasi türixi 'ixüararicü. ⁸ Hicü Quesusi nivarutanü'ani Pecuru Vanimame müpaü haitü, Xequenehu 'aixüa xequeneyuri 'ixüarari 'icuaiyari, temütecuanicü. ⁹ Müme müpaü metenitahüave, Haque masihenaque 'aixüa temeiyurienicü. ¹⁰ Müpaü tinivarutahüave, Camüsü xeheutahaxüaximecacu quiecarisie 'uqui nixe'anucunaquimücü ye'ü 'ahanatü hecuhanüca. Mücü xequenanuveiya quita haque meuhani. ¹¹ Müpaü

xepüteheitahüave muva quiecame, Ti'üquitame müpaü pümarahüave, Hipatüte haqueva qui müme nemütiva'üquitüa nehamatü 'ixüarari 'icuaiyari temücuanicü. ¹² Mücü qui taüta xeheutivitüme canixexeisitüamücü hipame qui 'amüyeva naitü 'ureyepicame. Muva 'aixüa xequeteneyuri. ¹³ Hicü menecüne, meneitaxeiya que mütivarutahüavixü. Muva 'ixüarari 'icuaiyari 'aixüa meniuyurieni para meme'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima.

¹⁴ Hicü 'aye'acu mexa 'aurie nayerüni, nü'arisixi yunaitü. ¹⁵ Hicü müpaü tinivarutahüave, Cuini mieme nepihive'eriecai xehamatü 'icü 'ixüarari 'icuaiyari nemücuanicü necaticuinivetü cuxi. ¹⁶ Yanepütixecühüave, tavarü 'icü nepücacuani mexi ca'aye'ave tita 'ixüarari müti'inüariyari Cacaüyari ti'aitametücacu. ¹⁷ Hicü tecüxi 'anuhanaca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari müpaü niutayüni, Xequenanuhani 'icü, yuxexuitü xequenanuti'inüataxüa. ¹⁸ Yanepütixecühüave, ni hicü ni 'uxa'atüni varie tavarü nepüca'enu'ieni caxie hayari mexi ca'aye'ave Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. ¹⁹ Hicü pa 'anu'üca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari 'ititaraca nivarumini müpaü 'utaitü, 'Icü caninevaiyaritüni xehesie mieme müyetuiyani. 'Ipaü xequeteneyurieca xemünesi'a'erivanicü. ²⁰ Yaxeicüa tiniuyurieni tecüxi hepaüsita mete'ucuacu müpaü 'utaitü, 'Icü tecüxita mieme türatu hecuame canihücütüni nexuriyacü, müseiriyarieni xehesie mieme que mütitayeuriyani.

²¹ Perusü que mü'ane münesiyetuani 'ena paca, mamaya mexasie pama haque nemaca. ²² Yuri Tevi que nemütiteva, necaniyemieni nemümierienicü, que müti'aisie yamütiyünicü, perusü xüa 'ui que mü'ane münesiyetuani.

²³ Müme menisütüani niuqui mexüatüatü que mü'ane müme müxatacai quename müya tiyurieniquecai 'utaitü.

Ti'uximayatü hipame vahesie mieme, ve'eme que mürayani

²⁴ 'Anata müme me'ütesatü menayu'iva que mü'ane müme masi müve'emetücai. ²⁵ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Nuivarite teva'aitüvamete meteniva'uxitüaca mete'aitatü, müme heiserie memexeiya vahepaüsita quename 'aixüa meteyuruvamete meteniyuterüvani. ²⁶ Xeme püta müpaü xepüca'yüaca. Masi que mü'ane xeme müve'eme, mücü que mü'ane masi mühecuapaü queyüaneni. Que mü'ane mütixe'aitüa, mücü que mü'ane xehesie mieme müti'uximayapaü queyüaneni. ²⁷ Que xetecu'eriva, que mü'ane masi püve'eme, que mü'ane quiecametütü müticua'a, que mü'ane miparevie timicuatü, mücü nusu püve'eme. Xüari quiecame masi püve'eme. Perusü ne xesata nepuyeica xehesie mieme neti'uximayatü püta.

28 Xeme nehesisie xecateniviyacaitüni xecatehayevatu ne'inüasiencacu. 29 Ne'uquiyari que münetiucaye ti'aitame nemayanicü, neta yaxaicüa te'aitamete necanixecayasamücü. 30 Nehamatü xecatenicuaicuni xeteni'iecuni mexa 'aurie ne'acaima neti'aitametücacu. 'Isücate xecanacünicuni, 'uvenisie xe'ayaxeme xecateniva'aitüacacuni teüteri tamamata heimana yuhutame nuivarite 'Ixaherisie memüyecü.

Quesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, que-name ca'imaicai 'utaitü

(Mateu 26:31-35; Maricuxi 14:27-31; Vani 13:36-38)

31 Neuxei Simuni, yumarima 'aixüa. Cauyumarie püxevaucui, püxeta'inüata, püxeticase türicupaü. 32 Ne masi nepünetanenevie 'ahesie mieme pemücatihayevacü yuri peti'erietü. 'Ecüta quepaucua pemütihayeva peheuyevausetü quenivatuicani 'a'ivama. 33 Mücü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, nepünevaüriya 'ahesie nemütiviyanicü sepa nemanutahüiyani sepa nemumierieni. 34 Rehüave, Pecuru 'acu, müpaü nepümaticühüave, vacana catahivavecacu cuxi hicü, 'ecü haicacüa pecani'acu'imavamücü, quename pecanesimate pe'utaitü.

Que mutayü 'aye'aximecacu

35 Hicü müpaü tinivarutahüave, Quepaucua nemüxeheutanü'axüa cüsiuri xerai cacai xecate'upicame, tixaü xeteheuyehüacai 'acu. Müme Tixaüsü meniutiyuani. 36 Müpaü tinivarutahüave, Hicüsü püta müpaü pücatiyüni. Que mü'ane cüsiuri mexeiya queheihurieni, xerai meta yaxaicüa. Que mü'ane mücaheixeiya cuya cusiraya yü'ücari que'utuani que'inaneni. 37 Yanepütixecühüave, peuyevese nehesisie maye'atüarienicü müpaü que müre'uxa, 'Inüari niuquiyari sanamete vahepaü niu'itüarieni que müranuyüne. Naitü nehepaüsita que müre'uxa canaye'atüarieximeni. 38 Hicü müme müpaü meniutiyuani, Ti'aitame, neuxei cusirate 'uva hutatü. 'Ariri, tinivacühüaveni.

Quesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie

(Mateu 26:36-46; Maricuxi 14:32-42)

39 Mericüsü vayeyaca neyani haque me'axecai Huriva Macu'u yemuriyarisie. Teyü'üquitüvamete meniveiyacaitüni. 40 Hicü muva heta'aca müpaü tinivarutahüave, Xequeneyunenevieca, capa xe'uta'isiparienicü. 41 Hicü yuxaüta yerümütü yateva niuyani memanucateisie tete que mürehüiva yacütütü. 'Utitunumaqueca niyutanenevieneni 42 müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari, xüca pe'avaüriyani, 'icü tecüxi quenanuhani cuerietü yanemüca'itüarienicü. Masi que münetinaque ne pücatixaü, que matinaque 'ecü

püta yaquetiuyüni. ⁴³ Hicü niuqui tuayame masiücütü nayuyeitüani taheima mieme 'itürüariyatü, nixeiya. ⁴⁴ Hicü cui yüanetü hivericacü, masi cuini mieme yutatuatü niyuneneviecaitüni. Cuaxiyaya xuriya suniriyaripaü cani'anenecaitüni cuiepa caxürüvetü.

⁴⁵ Mericüsü yutanenevieca 'anucuqueca teyü'üquitüvamete vahesüa nuaca mana nivarutaxeiya mecusume hivericacü. ⁴⁶ Müpaü tinivarutahüave, Titayari xetecusu. Xequenanucu'uti xequeneyunenevieca capa xe'uta'isiparienicü.

Quesusi que mütiuviyarie

(Mateu 26:47-56; Maricuxi 14:43-50; Vani 18:2-11)

⁴⁷ Mericüsü 'utaniucacacu cuxi yumüretü teüteri meniu'axüani. Xevitü nivaravitücücaitüni Tamamata Heimana Yuhutame vahesie miemetütü Cura titevatü. Quesusi 'aurie niutaqueni 'i'isenique. ⁴⁸ Peru Quesusi müpaü tinitahüave, Cura, penesi'iseme penetiyetüani Yuri Tevi que nemütiteva. ⁴⁹ Teüterimama metemarietü que mütiyüni quecai müpaü meniutiyuani, Ti'aitame, tacusiracü tetetacuini. ⁵⁰ Xevitü müme nicuva tevi mara'acame mühüritüariyecaisüa mieme müti'uximayatametücai. Nacaya naviteni serietana mieme. ⁵¹ Peru Quesusi müpaü niutayüni, 'Ari xequeteneuhayeva. 'Imayüaca nacaya nenayehüani. ⁵² Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave mara'acate memühüritüariyecai cuyaxi tuquipa miemete 'uquiravesixi memeyecü me'iviyaque, Cari xepeyecü cusirate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, tinavayamepaü que mütiuviyarüva. ⁵³ Tucaricü xehesüa ne'uyeicacacu tuquipa xepücanesi'umayüa. Peru 'icü xetucari canihücütüni yamütiyünicü, Yüvicame heiserie pexeiya hicü.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, Nepüca'imate Quesusi 'utaitü

(Mateu 26:57-58, 69-75; Maricuxi 14:53-54, 66-72; Vani 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Mericüsü me'iviyaca meneivitüni. Mara'acame mühüritüariyecai quita meni'atüani. Pecuru yateva niveiyacaitüni. ⁵⁵ Tacua hixüapa me'utinaicu me'utiyaxecu Pecuruta niutayerüni va'aurie. ⁵⁶ Hicü xevitü 'üimari mana müti'uximayacai 'ixeiya hecüaripa 'ucaime 'ixeyatü müpaü niutayüni, Cari 'icüta hamatüana niuyeicacaitüni. ⁵⁷ Mücü niyucu'imavacaitüni müpaü 'utaitü, 'Uca 'acu, nepüca'imate. ⁵⁸ Yareutevitüta xevitü 'ixeiya müpaü tiutayü, 'Ecüsü xevitü müme pecanihücütüni. Pecuru müpaü tiutayü, Que cüxipa ne nepücahücü. ⁵⁹ Hicü xei hurayari 'aye'acu yacütüni quecü xevitüta heiseriemecü müpaü niutayüni, Masi 'icü hamatüana niuyeicacaitüni, pücarereyatanaca. ⁶⁰ Pecuru raine, Quetütüri, ne 'asinepücatimate que pemaine. Yapaucua

haniucacacu cuxi vacana niutahiva. ⁶¹ Ti'aitame ta'aurie 'aveca neutanriere Pecuru xeyatü. Hicü Pecuru Ti'aitame niuquieya na'erivacaitüni que mütitahüavixü, Vacana catahivavecacu cuxi hicü, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani quename pecanesimate pe'utaitü. ⁶² Vayeyaca niutasuani cui yuhiverietü.

Quesusi que mütinanaimariecai que müticuveivacai
(Mateu 26:67-68; Maricuxi 14:65)

⁶³ Hicü 'uquisi Quesusi memü'üviyacai meninainamacaitüni. Menicuvayacaitüni. ⁶⁴ Meheitinaca menicu'ivaviyacaitüni yame'utiyuatü, Cari Cacaüyarisüa mieme pepütixaxatame. Quetaneutaxatüa, quepaicü masicuvaya. ⁶⁵ Vaüca masi metenicühüavecaütüni 'axa me'utiyuatü.

Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie
(Mateu 26:59-66; Maricuxi 14:55-64; Vani 18:19-24)

⁶⁶ Mericüsü 'ucatarecu teüteri va'uquiyarima meniyucuxeürieni mara'acate memühüritüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai. Meni'atüani memayuxeüriceaisie. ⁶⁷ Müpaü metenitahüave, Que mü'ane heiserie mupitüarie xüca pehücütüni 'ecü pecürisitütütü, yaquetatineutahüavi. Müpaü tinivaruta'eiya, Xüca yanetixehahüavenique yuri xepücaneteta'eririeniqueyu. ⁶⁸ Xüca nexecu'ivaviyanique xepücanesiha'eiyaniqueyu, xepücanesixünaqueyu. ⁶⁹ Peru hicüri 'uxa'atünita Yuri Tevi que nemütiteva Cacaüyari mütürücaüye serieta nepacani. ⁷⁰ Yunaitü müpaü metenicühüaveni, 'A, 'ecü xeniu Cacaüyari petinu'aya. Tivarahüave, Xeme müpaü xeputiyua, ne nepühücü. ⁷¹ Müpaü meniutiyuani, Que cuxi tetevareuyehüva tehécüatamete. Tamesietü tep'eni tetana mieme.

23

Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie
(Mateu 27:1-2, 11-14; Maricuxi 15:1-5; Vani 18:28-38)

¹ Hicü yunaitü mepanucu'ui meneihana müta'ivaviyarienicü Piratusüa. ² 'Ana menisütüani me'ixanetatü müpaü me'utiyuatü, Te'icu'ivaviyatü 'ipaü tecatenimaica, cuamanarica vevietü tiniva'üquitüaca tateüterima, nivanenaca memücateyutuanicü Sesaxi cuviyexunuya tuminieya, müpaü canaineni quename heiserie 'upitüarie Cürisitütütü, ti'aitame yuxatatü. ³ Hicü Piratu müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü. Tita'ei, 'Ecüsü müpaü pecanaineni. ⁴ Hicü Piratu müpaü tinivarutahüave mara'acate memühüritüariecai, teüteri memüyucuxeürie, Que nemütimate, tixaü pücareuyevese

'icü tevi müxanesiecacü. ⁵ Müme masi cuini mieme menicu'imavacaitüni yame'utiyuatü, Canivaxamurienei teüteri, ti'üquitatü naisarie Cureya cuieyarisie, Carereya cuieyarisie heisutüaca 'uvapaita.

Quesusi que mütiutahüavarie Herurexi hüxie

⁶ Mericüsü Piratu 'u'enaca nicu'ivavacaitüni xüca Carereyatanaca hücutücaitüni tevi. ⁷ TiutamariECA Herurexi mehüritüariecaisie müquiecametücaicü, hesüana neinü'ani, Herurexi Querusaremesie muyeicacaicü 'ana. ⁸ Mericüsü Herurexi Quesusi xeyiatü niyutemaviecaitüni vaüca. Müixa nixeyamücücaitüni mü'enacaicü hepaüsitana. Müpaü tinicu'erivacaitüni, Quesusi tixaütü mütiyurieniquecaicü 'inüari, 'ixeyamütü. ⁹ Vaüca niuqui nicu'ivaviyacaitüni, 'iya 'asicare'eyacacu. ¹⁰ Peru mara'acate memühüritüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai yunaitü mecaniu'axüani, carima menixanetacaitüni. ¹¹ 'Ana Herurexi yucuyaxima vahamatü menitave'eriecaitüni me'inanaimatü. 'Ixuriqui visi mü'anecü me'itiquemaritüaca tavari meneinü'ani Piratusüa. ¹² Mücü tucarisie Herurexi Piratu meniutemaviecaitüni. Mepayuca'uniecai müixa, 'anaque 'aixüa mepüteyuxeiyacai.

'Isücame que mütiuta'aitaxü, Quesusi mümierienicü

(Mateu 27:15-26; Maricuxi 15:6-15; Vani 18:39-19:16)

¹³ Hicü Piratu varucuxeürieca mara'acate memühüritüariecai 'isücate teüteri yunaime, ¹⁴ müpaü tinivarutahüave, Nehesüa xepi'atüa 'icü tevi, quename cuamanarica vevietü tiva'üquitüa teüteri xe'utiyuatü. Camü, xehüxie ne'ita'ivaviyaca ne, que nemütimate, tixaü pücareuyevese 'icü tevisie mürahüiyanicü que xemüte'ixaneta. ¹⁵ Herurexita yaxaicüa niutayüni, nexe'utanü'acu hesüana tavari nehesüa caneyenü'aniri. 'Asipücatiuyuri hesiena müтинаquenicü mümierienicü. ¹⁶ 'Ayumieme nepütita'aita mücuveyaxüanicü, 'arique nepixüna.

¹⁷ Mericüsü 'ixüararipa neuyevecaitüni xeime müvaxünirienicü 'anutahüiyacame. ¹⁸ 'Ana yunaitü 'axeicüa meniutihiva müpaü me'utiyuatü, Quenemi'a 'icü, quetaneuxüniri Vaxavaxi püta. ¹⁹ Mücü müyumienecaicü quiecarisie, xeime mumericü, casariyanata nanutahüiyacaitüni. ²⁰ Piratu tavari nivarutahüave, Quesusi xünamütü. ²¹ Müme masi meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Curuxisie quenecavi, quenemi'a. ²² Hairieca müpaü tinivarutahüave, Titayaricutaxi, quecuta tiuyuri 'icü. Que nemütimate ne, tixaü pücareuyevese mümierienicü. 'Ayumieme cuveyaxüayu nepixüna. ²³ Müme masi carima menivaviriecaitüni curuxisie mümierienicü. Teüteri, mara'acate memühüritüariecai hivaricü

mene'iva. ²⁴ Hicü Piratu müpaü tiniuta'aita yamütiyünicü que memüte'ivautüvecai müme. ²⁵ Nixüna que mü'ane memüvaucal, que mü'ane manutahüiyacal casariyanata müyumienecaicü xeime mumicü, Qesusi püta neyetuani yamüranayeyanicü que mütivanaquecal.

*Qesusi que mütiucaviya curuxisie, que mütiumierie
(Mateu 27:32-44; Maricuxi 15:21-32; Vani 19:17-27)*

²⁶ Mericüsü mehevitütü me'imienique, meniviya xeime Simuni titevacame Sirenetanaca. Mücü xaüsie heyeyaca, quiecarisie ni'aximecaitüni. Menititütüani curuxi Qesusi 'utüma menutünicü.

²⁷ 'Ana yumüiretü teüteri meniveiyacaitüni, 'ucari meta me'utisuatü me'isuariviyatü. ²⁸ Hicü ta'aurie 'aveca müpaü Qesusi tinivarutahüave, Xeme 'ucari Querusaremetari xepüca'utisuanani nehapaüsita. Yuhepaüsita püta yunivema vahepaüsita xequeneutisuanani. ²⁹ Tucari canaye'amücü quepaucua müpaü memutiyuaneni, müme memüca'yüvave türi memüvarexeiyanicü, müme 'aixüa mepü'itüarie, müme memücatinivevave müme memücatesisitüavave, 'aixüa mepü'itüarie müme. ³⁰ 'Anari menisütüacuni müpaü mete'icühüavetü hürü, Taheima quenanacaxürü, müpaüta metenivatahüavicuni yemurite, Xequetaneuti'avieta. ³¹ Hicüpaü xüca meteyurieni cüye yuricacu, quesü tiyüni tavayu.

³² Hipatüta yuhutatü mepehapanie 'axa teyuruvamete memücu'ivacü hepaüna. ³³ Mericüsü quepaucua memü'axüa Müqui Mu'uya Manuve müracusevasie, mana curuxisie menitivieni. 'Axa teyuruvameteta menivarutivütüani, serietana xeime 'utatanata xeime. ³⁴ Hicü Qesusi müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, quetinivareuyehüvirieca. 'Asimepücatemate que memüteyurie.

'Ana cuyaxi meniyuta'iva 'ixuriquiteya meyutahurütüanique. ³⁵ Teüteri mana meniti'ucaitüni metanenieretü. 'Isücate menitave'eriecaitüni müpaü me'utiyuatü, Hipame niu püvavicueisitüacal, yücümana queyutavicueisitüani xüca 'acu hücütüni que mü'ane Caca'yari heiserie mipitüa Cürisitutüme, que mü'ane manayexeyarie xüca hücütüni 'icü.

³⁶ Cuyaxita yaxaicüa meninainamacaitüni me'axetü masina me'itüatü ³⁷ müpaü me'utiyuatü, 'Ecü Huriyusixi tiva'aitüvame xüca pehücütüni, quene'atavicueisitüa. ³⁸ Mücü meta, xapa mu'uya heima meneimani, 'ICÜ HURIYUSIXI TIVA'AITÜVAME CANIHÜCÜTÜNI 'anuyüneme Cüriyecusixi Xumatari Hepürayusixi teüteriyari vaniuquicü 'aye'uxame.

³⁹ Hicü 'axa teyuruvamete mana memutivücaixevitü 'axa tinicühüavecaitüni, müpaü 'utaitü, Cari 'ecü

pecaticürisitu. Mericüte, quene'atavicueisitüa, tameta quetaneutavicueisitüa, ticühüavetü. ⁴⁰ Xevitü püta tapa mutiviecai nitatieni müpaü 'utaitü, Cari 'ecü Cacaüyari pecatimacaxe sepa hepaüna pemü'itüariene yaxeicüa petiutahüavarieca. ⁴¹ Peru caniheiserietüni tahesie que mütiunaquixü, que müreuyevese xeicüa tepü'itüarietüve yatemüteyuriecaicü. 'Icü masi tixaü 'asipücatiyurieve. ⁴² Müpaü niutayünita, Qesusi 'acu, quenena'erivani quepaucua pemunuani ti'aitame pehücütütü. ⁴³ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, hicütütü nehësüa pepeyeicani visi müracu'anesie.

Qesusi que mütiyetua yu'iyari

(Mateu 27:45-56; Maricuxi 15:33-41; Vani 19:28-30)

⁴⁴ Mericüsü tuca naye'ani. Mana cuiepa nacuyüre naisarie cüa caviecacuque. ⁴⁵ Tau 'uyürecu 'ixuriqui meuviecai tuqui 'amüpata hixüata nisane. ⁴⁶ Hicü Qesusi carima 'utahivaca müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, ne'iyari nepümasihüritüa. Müpaü 'utayüca yu'iyari niyetuani.

⁴⁷ Hicü cuya mühüritüariecai 'uniereca que mütiuyü 'aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita müpaü 'utaitü, Xüari 'icü tevi heiserie pexeyacai. ⁴⁸ Yunaitü teüteri menenierenique memüyucuxeürie, me'uneniereca que mütiuyü, yu'utüma menecüne yutavisie meyucusunatü hivericacü. ⁴⁹ Peru yunaitü memimaicai mana meniti'ucaitüni yateva. 'Ucari meta hamatüana memeyecü Carereyasie, müme mana meniti'ucaitünita menenieretü.

Qesusi que mütiuteuqui

(Mateu 27:57-61; Maricuxi 15:42-47; Vani 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Mericüsü tevi 'aniuyeicacaitüni Cuse titevatü. 'Isücate canixevitütücaitüni, 'aixüa pütiuca'iyaricai heiseriemecü yapüticameicai. Mücü yapüca'anecai que memüteyu'eni que memüte'uyuri. 'Arimateya caniquiecametücaitüni Cureya cuieyarisie, yuri tini'eriecaitüni ta'icuevatü Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. ⁵² Hicü Piratusüa nuaca nitavavirieni Qesusi caxarieya. ⁵³ Hecacueca nicu'eima rinu 'ixuriquiyaricü, neicuteucu teuquiyapa 'aitüa müvaye'inieriesie haque tevi hasuacu mücaheutatequievesie. ⁵⁴ Mericüsü püpienixitücai 'ana, 'uxipiya tucari püsütüariximecai.

⁵⁵ Meneiveiya 'ucari Carereyasie memeyecü 'utümana. Menixeiya teuquiya, caxarieya mete'uxei que mütiuteque. ⁵⁶ Yu'utüma mehecüneca 'aixüa meniyurieni visi mu'üa mixaxi nücame 'uhaye.

Mericüsü 'uxipiya tucarisie mecani'uxipiecaitüni 'aisica que maine.

24

Que müranutanierixü 'umierieca

(Mateu 28:1-10; Maricuxi 16:1-8; Vani 20:1-10)

¹ Perusü ximeri cuitü, teuquiyapa meniu'axüani semana mexüacame tucarisie visi mu'üa me'ahapatü memicuxeüri.

² Hicü tete meniutaxeiya heuhüiyacame quitenie meucatei. ³ 'Umeheutahaxüaca teuquiyapa, mepüca'itaxei Ti'aitame Qesusi caxarieya. ⁴ 'Asimepücatemaicai que memüteyurieniquecai müpaü mütiuyücü. Hicü 'uquisi yuhutatü va'aurie meniuti'uni merücavime me'anacatütü.

⁵ Memamacacu cuiepa metihüxima'ucacu müpaü metenivarutahüave, Titayari müquite vasata xete'ivautüve mücü mayeyuri. ⁶ 'Uva pücayecaca, cananucuquetüarieni püta. Xequena'erivani que mütixe'utahüavixü Carereyasie 'uyeicatü cuxi, ⁷ que xemüte'utahüavarie Yuri Tevi hepaüsita, que müreuyevecai müyetuiyanicü 'axa teyuruvamete memiviyacü, curuxisie mümierienicü, hairieca tucarisie manucuquenicü que müreuyevecai. ⁸ 'Ana mene'erivani niuquieya. ⁹ Hicü teuquiyapa mevayecüneca menecüne. 'Icü naime metenivarutaxatüani Tamamata Heimana Xeime, hipameta yunaime. ¹⁰ 'Ucari Mariya Mararatanaca, Vana, Mariya Cacuvu müvarusieyatücai metenitetevacaitüni. Hipatüta vahamatü memu'uvacai 'ucari yunaitü yametenivarutaxatüani nü'arisixi. ¹¹ Peru müme yacü me'utiyuaneme meni'eriecaitüni metecuxatacacu, yuri mepücatevaruta'eriri.

¹² Perusü Pecuru caneyani teuquiyapa 'unausarümetü. 'Anahuca nixeiya 'ixuriqui mana 'acateme 'uyemaveme. Yuquie neyani vaüca 'iyarixietü que mütiunierixü hepaüsita.

Que memüte'ixei, 'Emau huyeyari 'utüa me'uyehutü

(Maricuxi 16:12-13)

¹³ Mericüsü mücü tucarisie yuhutatü müme huyeta menecüne, quiecarisie meneta'axüaniquecaitüni 'Emau müracusevasie. Querusareme nehuracaitüni, yanetevacaitüni tamamata heimana huta quirumeturuyari xeicüa.

¹⁴ Metenicuxatacaitüni naitü que mütiuyü hepaüsita.

¹⁵ Mericüsü metecuxatacacu niuqui mexüatüacacu Qesusitütü nivaranucu'axe me'uhucacu. Vahamatü niemiecaitüni. ¹⁶ Mepücapitüariecai memeitimanicü.

¹⁷ Müpaü tinivarutahüave, Que titita 'icü niuqui xemüxüatüa xe'uhutü. Titayari xeteyuhiverie. Müme mana meniuti'uni me'ayexüxünitü yühüxie. ¹⁸ Xevitü müme Cüreupaxi mütitevacai müpaü tinitahüave, Cari 'ecü 'asipepücatimate Querusareme que müreyü tacai 'atu. 'Asita cücamete müpaü mepütimate. ¹⁹ 'Iya müpaü tinivacühüaveni, Que reyücuta.

Müme müpaü mete'itahüavixü, Quesusi Nasaretitanaca, que müranayetüa pecatimate. Mücü 'uqui Cacaüyarisie mieme catinixaxatametücaitüni. Que mütiyurienecai que müticuxatacai, canitürücaüyecaitüni Cacaüyari hüxie yunaime teüteri vahüxie. ²⁰ Tamara'acate memühürütüarie ta'isücateta meniyetuani hesiena mürahüiyanicü mümierenicü, 'arique curuxisie mepeimie. ²¹ Tamesietü tecanita'icuevacaitüni yuri tete'erietü 'iya mühücütücaicü que mü'ane mütasitixünaquecai 'Ixaherisixi teüteriyari. Mücü meta, haica tucari caniyuriecari hicü, müya reyücu. ²² Süricüte, 'ucari tasata miemete mepütasihüxiyatüa hicü. Ximeri vaniu menecücünixüani teuquiyapa, ²³ peru caxarieya mepücahexei. Meniu'axüani müpaü me'utiyuatü quename niuqui tuayamete mevarexei meteheinüme meyu'erietü. Müme vaniu quename Quesusi 'ayeyuri metenivaretahüave. ²⁴ 'Ana hipatüta tahamatü memü'uva teuquiyapa menecüne. 'Ucari que memaitücatei, müpaü 'aneme mepetaxei, peru Quesusi mepücahexei. ²⁵ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Cari 'asixepücatemate, yu'iyarisie xepu'itutupe, 'acuxi yuri xepücateta'erivave texaxatamete que memütecuxatacaisie naime. ²⁶ Careuyevecai Cürisitu müpaü müticuinecü, 'arique mücaque visi 'anetü carayaniquecai. ²⁷ 'Ana Muisexi xapaya xatatü meri yunaime texaxatamete vaxapa xatatü, nisütüani tivahecüasitüiyatü que müre'ucai hepaüsitana naime 'utüaricasie.

²⁸ Mericüsü quiecari haque memeta'axüaniquecai meneta'axüani. 'Iya masi teva niumiecaitüni. ²⁹ Müme cuini mieme meni'iniecaitüni müpaü me'utiyuatü, Tahamatü quene'ahayeva, 'esivatücacu putaicai pacayunirüme. Hicü muva neutahani vahamatü müyuhayevacü. ³⁰ Hicü vahamatü 'ayerüca mexa 'aurie, 'enu'üca pa, 'aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita. 'Ititaraca nivarumini. ³¹ 'Ana vahüxie canenarietü nayani, meneitimani. 'Iya masi camasiücütü nayuyeitüani tavari memüca'ixeyacü. ³² Hicü müpaü metenyücühüavecaitüni, 'E'e, 'ayumieme ta'iyarisie cuini mieme tepütayetuacai mexi taticuxaxatüvacai huyeta te'uhucacu, mexi tasihecüasitüiyacai 'utüarica que maine.

³³ Hicü me'anucu'uca cuitü, Querusareme menecüne yu'utüma. Tamamata Heimana Xeime hipameta menivaretaxeiya meyuxeüriecame. ³⁴ Müme müpaü meniutiyuanecaitüni, Caniyuritüni, Ti'aitame panucuque. Masiücütü nayuyeitüani Simuni 'ixeyacacu. ³⁵ Mümeta metenivarutaxatüani huyeta que müreyü, que memüteheitima pa 'utitaracu.

Quesusi masiücütü que mürayuyeitüa teyü'üquitüvamete

*memixeyacü**(Mateu 28:16-20; Maricuxi 16:14-18; Vani 20:19-23)*

³⁶ Mericüsü metecuxatacacu cuxi, 'iya vahixüata niutaqeni. Müpaü niutayüni, 'Aixüa 'acu. ³⁷ Müme meniutimamani, müqui mexeyame meyu'erietü. ³⁸ Mücüsü müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteyuxamurie. Titayari xete'isutüa niuqui xexuatüatü yu'iyarisie. ³⁹ Xequeneu'ixüari nemamate ne'ücate, ne necanihücütüni. Xequeneneumayüa xequeneneuxeiya. 'Iyari 'ume pücahexeiya vai pücahexeiya nehepaü. ⁴⁰ Müpaü 'utayüca yumamate yü'ücate nivaruxeisitüani. ⁴¹ Meyutemamavietü mehüxyatü, cayuri mepü'eriecai cuxi. Hicü müpaü tinivarutahüave, Tixaü xecatehexeiya 'uva ticuaivame. ⁴² Qesü vaiyari menimini variquime texicamame. ⁴³ 'Enu'üca nitacuani vahüxie. ⁴⁴ Mericüsü müpaü tinivarutahüave, 'Icü niuqui necanixecuxaxatüvacaitüni xehamatü ne'uyeicatü cuxi, müpaü ne'utaitü quename heuyevecai maye'atüarienicü naitü nehepaüsita que müre'uxa Muisexi 'inüarieya niuquiyarisie texaxatamete vaxapasie cuicari xapayarisie ne'utaitü. ⁴⁵ 'Ana va'iyari nivatiyepieni memeitimanicü tita 'utüarica xapayari mütixatacai. ⁴⁶ Müpaüta tinivarutahüave, Müpaü püre'uxa, que müreuyevecai Cürisitu nehücütütü müya netinicuinequecaitüni, hairieca tucarisie nenanucuqueniquecaitüni müquite vasata. ⁴⁷ Mücü meta, yunaitü nuivarite müpaü mecatenitahüavariecuni, xüca xetehayeva que xemüteyuriecai, xenesihahüavetü que mü'ane nemühücü, xepüteheuyehüviyarieni 'axa xemüte'uyuricü. Querusareme meri, 'ariqueta xaüsie yacatinicuxaxasivamüc. ⁴⁸ Xeme xecanihümetüni xemunenierixü xemihecüata 'icü que mütiuyü hepaüsita. ⁴⁹ Ne meta nepütixehanü'airieni tita ne'uquiyari mürainecai mütixeminiquecaicü. Xeme quiecarisie xequeneyuhayevani tucari 'aye'ayuque quepaucua türücariya xemüpitüarieni taheima mieme, 'anaque xepüvayecüne.

*Que müranutitüa**(Maricuxi 16:19-20)*

⁵⁰ Hicü nivarayevitüni Vetaniya 'aurie. Yumama teicü heseratü niutaniuni 'aixüa memü'itüarienicü. ⁵¹ Mexi müpaü 'utaniucacai vahesüa nayeyani, muyuavisie nanutivitüquiени. ⁵² Müme nenevieri me'ipitüaca Querusareme menecüne cuini mieme meyutemamavietü. ⁵³ Tucariicü tuqui curaruyarita meniu'uvacaitüni 'aixüa me'utiyuatü Cacaüyari hepaüsita. Müpaü xEICÜa cani'aneni.

VANI Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiü'üxasitacai

Niuqui tevi que müratüa

¹ Sutüapai niuqui caniyüanecaitüni. Niuqui niteütacaitüni Cacaüyari. Canicacaüyaritücaitüni niuquitütü. ² Mücütütü niuqui sutüapai Cacaüyari niteütacaitüni. ³ Naitü tiniuneni mücü 'inetüacu. Xüca mücü ca'inetüanique, pücaneniqueyu ni xevitü. ⁴ Mücüsüa tucari canixuavecaitüni. Tucari teüteri vahecüariviyame canihücütücaitüni. ⁵ Hecüariya yüvipa nihecüariyani, yüriya pücahe'ivave.

⁶ Mericüsü tevi Cacaüyari meiyenü'a 'aniucateitüni Vani titevatü. ⁷ Mücü titahecüataque caninuani, hecüariya hepaüsita mütihahecüatacä, yunaitü yuri memüteta'erienicü tiutahecüatacacu 'iya. ⁸ 'Iya hecüariya pücahücütücai. Titahecüataque hecüariya hepaüsita xEICÜa caninuani. ⁹ Tita yuricü mütihecüariya, tita mütihahecüatüa yunaime teüteri, mücü cuiepa caninuaximecaitüni.

¹⁰ Cuiepa caniuyeicacaitüni, cuie niuneni 'iya 'inetüacu, masi cuiepa memütama mepücaheitima. ¹¹ Yuquie caninuani, teüterimama mepücaheitanaqui'eri. ¹² Queyupaümetü memitanaqui'eri, müme yuri memüte'erie que mü'ane mühücüsie, müme heiserie nivarupitüani Cacaüyari nivemama memacü necü. ¹³ Teüteri que memüte'ununuivasi mepücayecü, va'uquiyarima meyhive'eriecacu teüteri que memüteyurie, mana mepücayecü, 'uqui türi vavevimücücacu, mana mepücayecü. Cacaüyarisie püta mepüyecü.

¹⁴ Mericüsü mücü niuquitütü tevi canayani, tasata 'ucaitü ratüa. Tame tecanixeiya visi que mü'ane'ai, 'uquiyarieya visi que mütipitüa yunive muyuxevi. Canaye'ani 'aixüa tiuca'iyaritü yuri ticuxatatü. ¹⁵ Vani tinihecüatacaitüni hepaüsitana. Canahivacaitüni müpaü 'utaitü, 'Icü canihücütücaitüni nemixatacai yane'utaitü, 'Iya ne'utüa 'umamie nesi'anuhaitüiyatü nayani meripai mümiemecü, ne meripai necamiemetücacu.

¹⁶ 'Iya que müraye'ave, yacatatini pitüaca hepaüna te'anenetü temacü necü tanaitü. 'Aixüa tiuca'iyaritü pütasiyuriene, pütasimüiriyarüme. ¹⁷ 'Inüari niuquiyari tecaniupitüarieni Muisexi tasi'upitüacu. Tepupitüarie mücü 'aixüa mütiuca'iyarinicü tahepaüsita, tita yuri müraine temütehhexeyanicü, Qesusi Cürisitu yatatiupitüacu. ¹⁸ Xevitü hasuacua püca'ixeyave Cacaüyari. Cacaüyari muyuxevi,

que mü'ane yu'uquiyarisie mütiviya, mücü canihēcütani yu'uquiyari.

Vani ti'üyame que mütiutahecüataxü

(Mateu 3:11-12; Maricuxi 1:7-8; Rucaxi 3:15-17)

¹⁹ Mericüsü müpaü tiniutahecüata Vani quepaucua Huriyusixi hesüana memüvareyenü'a mara'acate Revitasixi vahamame Querusareme memeyecü memita'ivaviyacı, 'Ecüri que pepüpaicü. ²⁰ Mücü puyutahecüataxü, pücayu'umavacai. Masi puyutahecüataxü müpaü 'utaitü, Neri Cürisitu nepücahücü. ²¹ Müme mete'ita'ivaviya, Qesü 'ane. 'Eriyaxi pecatihücü. Mücü tiutayü, Ne pücatixaü. 'Ecü pecatihücü mücü tixaxatame, mete'icühüave. Mücü tivaruta'ei, Havaicü. ²² Müme 'ayumieme mete'itahüaveri, Que pepüpaicüte, xasuni temütevaretahüavecü müme memütasiheyenü'a. Que pe'utaine 'ahepaüsita. ²³ Mücü tiutayü, Nesü necanihücütüni que mü'ane mücuxaxasivacai haque müpaü mainecai, Xevitü mahiva macumavesie, Xauraüyeme xequeneutavevi Ti'aitame huyeya 'utaitü, Quisariyaxi tixaxatame mainecai. ²⁴ Müme memeyenü'ari Pareseusixi vahesüa mecanimemetetücaitüni. ²⁵ Hicü menita'ivaviya müpaü mete'icühüavetü, Mericüte, titayari peti'üyane xüca pecacürisitutüni xüca 'Eriyaxi pecahücütüni xüca mücü tixaxatame pecahücütüni. ²⁶ Vani nivaruta'eiya ya'utaitü, Nericü necatini'üyaneni hacü. Xesata 'acaniiveni xevitü, xemüca'imate xeme. ²⁷ 'Iya ne'utüma 'ucanamieniri. Ne 'aixüa nepücatiuca'iyari nehesie mütinaquenü ni nemiparevienicü nemixünirienicü cacaiya cuitaxiyari. ²⁸ Müpaü tiniuyüni Vetavarasie Curutani hatuxame 'anutaüye. Mana catini'üyanecaitüni Vani.

Muxa Nunusi Cacaüyarisüa mümieme

²⁹ Mericüsü 'uxa'arieca Vani canixeiya Qesusi 'a'amiecame. Müpaü niutayüni, Camü muxa nunusi Cacaüyarisüa mieme. Cuiepa memütama tita 'axa memüteyurie canivacunavairivani mücü. ³⁰ Mücü canihücütüni que mü'ane hepaüsita nemainecai, Ne'utüma 'ucanamieni 'uqui nesi'anuhaitüiyatü matüa, meripai mümiemecü, ne meripai necamiemetücacu. ³¹ Nesüari nepücaheitimaitüyeicacai, peru mümasiücünicü 'Ixaherisixi vahüxie, 'ayumieme necaninuani hacü netiuca'üyatü. ³² Hicü Vani tiniutahecüata müpaü 'utaitü, Ne necanixeiya 'Iyari taheima 'acamieme cucuru 'amacamiempaü. Hesiena niyuhayeva. ³³ Ne nepüca'imaicai cuxi, masi que mü'ane munesiheyenü'a nemütiuca'üyanicü hacü, mücütütü müpaü pünetiutahüavixü, Que mü'ane heima pemixeiya 'Iyari 'acamieme hesiena yuhayevame, 'iya

canihücütüni que mü'ane mütiuca'üya 'Iyari Mütiyupata rapitüatü. ³⁴ Nesü necaniuniere, necatiniutahecüata 'icü Cacaüyari Nu'aya mühücü.

Matüari teyü'üquitüvamete memacü

³⁵ Hicü 'uxa'arieca tavari mana niutivecaitüni Vani, teyü'üquitüvametemama yuhutatü mana meteti'ucaita. ³⁶ 'Ixeiyaca Quesusi 'uyeicacacu, müpaü niutayüni, Camü muxa nunusi Cacaüyarisüa mieme. ³⁷ Yuhutatü teyü'üquitüvametemama mecani'enieni müpaü haineme, mecaneiveiya Quesusi. ³⁸ Hicü Quesusi ta'aurie 'aveca, varuxeiyaca me'iveiyame, müpaü tinivarutahüave, Tita xetecuvautüve. Müme metenitahüave, Xavi, haque pepeca. Xavi taniuquicü Ti'üquitame paine. ³⁹ Mücü tivaruta'ei, Xequenacüni xepüeniene. Hicü mana meniu'axüani, meniuneniene haque mecatei. 'Iya tucarisie me'iteütatü meniyuhayeva, memenuveyiacü tau ya'atevacacu.

⁴⁰ Mericüsü yuhutatü memu'enaxü Vani que mainecai, memeiveiya Quesusi, xevitü 'Atürexü catinitevacaitüni Simuni Pecuru mü'ivayatücai. ⁴¹ 'Iya yu'iva Simuni netaxeiya meri. Müpaü tinitahüave, Tecaneitaxeiya Mesiya, taniuquicü Cürisitu heiserie mupitüarie maine. ⁴² Quesusisüa caneivitüni. Quesusi 'ixeiya müpaü niutayüni, 'Ecü Simuni pecanihücütüni, Vani pemünu'aya. Sepaxi pepütitaterüvariene, taniuquicü Pecuru maine, Tete maine.

Quesusi que mütivaruta'inie Piripe Natanaheri

⁴³ Hicü Quesusi 'uxa'arieca Carereyapai niyeimücücaitüni. Canitaxeiya Piripe, müpaü tinitahüave, Quenenanuveyiya. ⁴⁴ 'Iya Piripe Vesaira caniquiecametücaitüni 'Atürexü Pecuru vaquiecarü. ⁴⁵ Hicü Piripe neitaxeiya Natanaheri. Müpaü tinitahüave, Que mü'ane raxatatü Muisexi mütiuta'utüa 'inüari niuquiyarisie, texaxatameteta mete'uti'utüa metexatatü, mücü tenetaxeiya. Quesusi canihücütüni Cuse nu'aya Nasaretitanaca. ⁴⁶ Natanaheri müpaü tinitahüave, Nasaretisie que tiyüve 'aixüa müti'ane mürayeneica. Piripesü müpaü titahüave, Quenenierimie. ⁴⁷ Hicü Quesusi Natanaheri niuxeiya 'a'amiecame. Müpaü niutayüni hepaüsitana, Camü yuricü 'Ixaheri teviyari canihücütüni 'icü, püca'irümari. ⁴⁸ Natanaheri müpaü tinitahüave, Haque pepünesihetima 'ecü. Quesusi müpaü tinitahüave, Piripe camatitahüavivecacu cuxi, quepaucua pinitüa pemucatei, nepümasi'uxei. ⁴⁹ Natanaheri müpaü tita'ei, Ti'üquitame, 'ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni, 'Ixaherisixi tati'aitüvame pecanihücütüni. ⁵⁰ Quesusi müpaü tita'ei, Nemutainecü pinitüa pe'ucaime nepümasi'uxei, yuri petiuta'eri. 'Ipaü

'aneneme masi vaücava pecanixeyiamücü. ⁵¹ Müpaü tinitahüaveta, Niuqui caniseüeni que nemütixecühüave, xecanixeyiacuni muyuavisie reuyepiyacame, Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete xetevaxeiya me'anuticücame me'acaneicame Yuri Tevisüa.

2

Neüquiya quememüte'uvevi Canasie

¹ Mericüsü hairieca tucari 'aye'acu meneitineüquitüani xeime. 'Ixüarari mepeveviecai Canasie Carereya cuieyarisie. Qesusi varusieya mana niuyeicacaitüni. ² Qesusi niuta'inierieni, teyü'üquitüvameteta mete'uta'inieri 'ixüararipa. ³ Hicü vinu 'ayexücu Qesusi varusieya müpaü tinitahüave, Vinu mepücahexeiya. ⁴ Qesusi müpaü tinitahüave, 'Uca titasü tetehexeiya 'ecü ne 'axeicüa. Netucari cuxi püca'aye'ave. ⁵ Hicü varusieya müpaü tinivarutahüave teparevivamete, Sepa que mütixehahüave, yaxequetenecahuni. ⁶ Mericüsü mana meniyetecaitüni tete ye'üyari 'auxüvitü Huriyusixi que memüte'it'itiva yupini. Xexuimesie müpaü paümetü tinacananaquecaitüni nauca teviyari ya xei sienituyari ritüruyari yacütüniquetü. ⁷ Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Ha xequeneutihüniya ye'ürütesie. Cüsitanapai mecanitihüniya. ⁸ Müpaü tinivarutahüave, Xequenivatihapaniri, 'ixüarari mühüritüariesüa xequenanhapani. Müme mecaneihapanirieni. ⁹ Mühüritüarie quepaucua menu'tinüataxü 'iya ha vinu matüa, 'asicatimaitü haque memiemetücai, teparevivamete memüvatihapa yametemaicacusüari, 'iya 'ixüarari mühüritüariecai nitahüave neneüqueme. ¹⁰ Müpaü tinitahüave, Cari yunaitü teüteri vinu 'aixüa ma'ane mecaniva'itüaca meri. Quepaucua memütitarüveni 'axa mü'ane mepüva'itüa. 'Ecüsü püta pecaniticuerieni vinu 'aixüa ma'ane hicüque. ¹¹ 'Ipaü tiniuyurieni Qesusi Canasie Carereya cuieyarisie 'isutüatü 'inüari que mütiyurienecai. Masiücütü nayuyeitüani que mütimarivecai. Teyü'üquitüvamete yuri mecateniuta'erieni hesiena.

¹² Mericüsü 'arique Caperünaume neuyeyune mücüri, varusieyari, 'ivamamari, teyü'üquitüvametemamari. Mana müixa mepüca'uyuhayevaxü.

Qesusi que mütivaranuyeveiya tuquita

(Mateu 21:12-13; Maricuxi 11:15-18; Rucaxi 19:45-46)

¹³ Mericüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütiteva canahuracaitüni. Qesusi Querusareme neutiyune. ¹⁴ Mana tuqui curaruyarita nivaretaxeiya memüvareutatuayacai puixisixi muxasi cucuruxi. Tumini patamete tivaretaxei

mana me'ayeteme. ¹⁵ Caunari tiyuvayame 'utavevieca yunaime nivaranyeveiya tuqui curaruyarita, muxasi puixisixi vahamame. Tumini patamete vatumini nanacaxürieni, vamexate natixürieni. ¹⁶ Memüvareutatuayacai cucuruxi müpaü tinivarutahüave, 'Icü xequenanyue'üi tacuapai. Ne'uquiyari quiya xepüca'ayeitüvani tetuayamete vaquie. ¹⁷ Teyü'üquitüvamete mene'erivani niuqui müpaü müre'uxa, 'Aqui yemecü nemücueriecü neputa'unari. ¹⁸ Hicü Huriyusixi müpaü metenita'eiya, Tita petatixeisitüani 'inüari müya pemütiyurienecü. ¹⁹ Qesusi müpaü tivaruta'ei, 'Icü tuqui xequeneuca'una, ne hairieca tucari 'anucayayu necanenucuquetüamücü hutarieca. ²⁰ 'Ayumieme Huriyusixi müpaü meniütüyani, 'Icü tuqui veviyari huta teviyari heimana 'ataxevime viyari caniyurieni. Cari 'ecü haica tucari perenucuquetüani. ²¹ Masi mücü yuvaiyari canixatacaitüni tuquitüme. ²² Quepaucuari müquite vasata manucuquetüarie, teyü'üquitüvametemama mene'erivacaitüni müpaü mutayücü. 'Ana yuri metenita'eririeni 'utüarica, yuri mete'ita'eririta niuqui Qesusi mutayücü.

Qesusi que mütivamaicai yunaime teüteri

²³ Mericüsü Querusareme 'uyeicacacu Pasicua 'ixüararipa, yumüretü yuri meteniuta'eriecaxüani que mü'ane mühücütücaisie me'ixeyaca 'inüariteya mücü que mütiyurienecai. ²⁴ Masi Qesusitütü pücauyetuacai xeimesie, 'iya müvamaicacü yunaime, ²⁵ tixaü mücareuyehüacaicü xevitü mütitahecüatacü tevi hepaüsita. 'Iyasietü yücümana tinimaicaitüni tita tevi 'iyariesiasie mütiyeca.

3

Qesusi Nicuremumatü que memütecuxatacái

¹ Mericüsü tevi 'eniuyeicacaitüni müpareseütücai Nicuremu titevatü, Huriyusixi teva'aitüvamete müxevitütücai. ² 'Iya Qesusisüa caninuanani yüvicüta. Müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, tame müpaü tecatenimaica, 'ecü Cacaüyarisüa pemiemetütü pemunuacü peti'üquitametütü. Xevitü pücaüyveniqueyu 'icü 'inüari mütiyurieneeni pemütiyurieneapai, me xüca Cacaüyari hamatüana ca'uyeicanique. ³ Qesusi nita'eiya, Caniseüyeni que nematicühüave, xüca hutarieca ca'utinuiwa tevi, pücaüyve mixeiya tita Cacaüyari müra'aita. ⁴ Nicuremu rehüave, Tevi quepaü tiyüve mutinuiva 'uquirasitütü. Tiyüve hutarieca yuvarusisie meutahani mutinuiva. ⁵ Qesusi tita'ei, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, hasie 'iyarisie xüca ca'utinuiwa, pücaüyve meutahani Cacaüyari müra'aitasie. ⁶ Tita tevisie mütiyenuiva

canitevitüni. Tita 'iyarisie mütiyenuiva cani'iyaritüni. ⁷ Pemücahüxiyaca nemütixecühüavecü quename heuyevese xeme hutarieca xemütinunuiva. ⁸ Que mütinaque caniu'ecani. Pecani'enieca yuariyaya, perusü 'asipepücatimate que müraneica que müreumie. Müpaü mecani'aneneni yunaitü 'iyarisie memüyenunuiva. ⁹ Nicuremu müpaü tita'ei, Qesü quepaütütü 'icü. ¹⁰ Qesusi müpaü tinita'eiya, 'Ecü 'Ixaherisixi pecatiniva'üquitüvametüni. Cari 'icü pecatimate. ¹¹ Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, tecatenicuxatani tita temütemate hepaüsita, tetenihecüatani tita temüte'uxei hepaüsita. Xemesü xepüca'itanaqui'eri tita temütetahecüataquecai. ¹² Xüca yuri xecate'erieca tita cuiepa mütimieme nexecuxaxatüvacacu, quepaütütü yuri xeteta'erieniqueyu xüca nexecuxaxatüvanique tita taheima mütimieme.

¹³ Xevitü taheima püca'anutiyeive, 'iya taheima macane Yuri Tevitütü xeicüa pemari. ¹⁴ Muisexi macumavesie 'uyeicatü cu muyetepaü, müpaürita caneuyevecani Yuri Tevi muyetequieni ¹⁵ yunaitü yuri memüte'erie hesiena tucari mücaxüve memexeianicü.

Cacaüyari que mütivanaqui'erie cuiepa memütama

¹⁶ Cacaüyari 'ipaü tinivanaqui'erieca cuiepa memütama. Yunive muyuxevi caniyetuanı memücatatümayarienicü yunaitü yuri memüte'erie hesiena, tucari mücaxüve memexeianicü püta. ¹⁷ Cacaüyari cuiepa que müreiyenü'a yunive, müpaü pücatiuyuri müvaranutaxürıenicü cuiepa memütama. Masi cuiepa memütama memütavicueisitüarienicü cümana, 'ayumieme püta neiyenü'ani.

¹⁸ Que mü'ane yuri müti'erie hesiena, püca'anutahüiyani. Que mü'ane yuri mücati'erie 'ari nanutahüyaniri, yuri mücatiuta'erievecü que mü'ane Cacaüyari Nu'aya muyuxevi mühücüsie. ¹⁹ Ipaü tinivaranutaxürüvani 'isücame. Hecüariya cuiepa caninuaniri. Teüteri yüriya mecaninaqui'eriecaitüni, hecüariya mecanaqui'erietü, 'axa memüteyuricaicü. ²⁰ Yunaitü 'axa memüteyurie mecani'uxieca hecüariya, hecüaripa mepücacünicu capa me'utatierivanicü que memüteyurie. ²¹ Que mü'ane yamütiyuriene tita yuri müraine, hecüaripa püyeimücü mümasiücünicü que mütiyuriene Cacaüyarisie tiviyatü.

Neneüqueme teütameya que mütiyutemavie

²² Mericüsü 'arique Qesusi teyü'üquitüvametemamata menecüne Cureya cuieyarisie. Mana vahamatü 'etineutere ti'üyanetü. ²³ Vanita tini'üyanecaitüni 'Enunisie Sarimi 'aurie,

ha mana vaüca muhanecaicü. Meniu'axecaitüni meni-
uca'üyarüvacaitüni. ²⁴ Vani casariyanata püca'anutahüiyavecai
cuxi.

²⁵ 'Ayumieme Vanisüa miemete teyü'üquitüvamete hipatü
Huriyusixi vahamatü niuqui menixüatüacaitüni 'itiya
hepaüsita. ²⁶ Vanisüa me'u'axüaca müpaü metenitahüave,
Ti'üquitame, 'iya 'ahamatü meyeicacai hatuxame Curutani
müracuteva 'anutaüye, que mü'ane hepaüsita pemütihecüatacai,
titayari re'üyane hicü. Yunaitü hesüana meni'axeni.

²⁷ Vani müpaü tinivarutahüave, Tevi pücaüve tixaütü
mütiutanaqui'erieni, me xüca taheima mieme yatipitüarieca
püyüve. ²⁸ Xemetütü xecatenihecütani nehepaüsita müpaü
que nemainecai, Ne Cürisitu nepücahücü, masi huxiena
nemetanü'arie. ²⁹ Que mü'ane 'uca viquivame mexeiya,
'uqui neneüqueme canihücütüni. Neneüqueme teütameya
mana mutive mi'enie, mücü caniyutemavieca mi'eniecü
neneüqueme. 'Ayumieme 'icü netemavierica naye'aniri.
³⁰ Neuyeveca 'iya ve'eme mücuxaxasivarümeni marivatü
mayeiximeni, ne püta nemütaparirümeni reuyevese.

Que mü'ane taheima macane

³¹ Que mü'ane taheima macane nai catinita'aitüani. Que
mü'ane cuiepa mutine cuiepa canimiemetüni, catinicux-
atani cuiepa mieme. Que mü'ane muyuavisie macane nai
catinita'aitüani. ³² Tita mütiuxei, tita mütiu'eni, mücü hepaüsita
tinihecütani. Xevitü püca'itanaqui'eri tita mütiutahecüataxü.
³³ Que mü'ane mitanaqui'eri tita mütiutahecüataxü, mücüri
niyu'inüaritüani müpaü 'utaitü quename Cacaüyari yuri haine.
³⁴ Que mü'ane Cacaüyari meiyenü'a, mücü Cacaüyari ni-
uquieyacü catinicuxatani. Cacaüyari nipitüani yu'iyari,
que müreupaüme cati'inüatatü. ³⁵ 'Uquiyarieya yunive ni-
naqui'erieca. Nai tiniyetuirieni mamayasie. ³⁶ Que mü'ane
nu'ayasie yuri müti'eri tucari mücaxüve canexeiyani. Que
mü'ane yamücaticamie nu'aya que maine, pücaheitimani tucari,
masi Cacaüyari 'ihcacacu püyuhayeva.

4

Qesusiri 'uca Samariyatanacamatü que memütecuxatacai

¹ Mericüsü Ti'aitame tiniutamarieni Pareseusixi
memu'enanacü quename Qesusi yumüireme
teyü'üquitüvamete varayeitüvacai va'üyanecai, Vani hipame
xeicüa va'üyanecacu. ² Qesusi yücümana pücavaruca'üyacai,
teyü'üquitüvametemama püta mepüvaruca'üyacai. ³ Müpaü
tiutamariECA Cureya neyeyani, hutarieca Carereya ninuani.

⁴ Neuyevecaitüni Samariya cuieyarisie meutayunecü.
⁵ Hicü quiecarisie ninuani Samariya cuieyarisie Sicari

mütiyetevasie. Mana canehurani cuie Cacuvu yunive mumi Cuse. ⁶ Pusu Cacuvu müvati'inixü mana nitiniereni. Mericüsü Quesusi 'uxetü yeyacü ya' Janetü mana nacateitüni pusu tesie tuca. ⁷ Mericüsü 'uca mana caninuani Samariya quiecame cuhanünetü. Quesusi müpaü tinitahüave, Queneneuharitüa. ⁸ Teyü'üquitüvametemama quiecarı hixüapa mene'uvacaitüni 'icuai meheunanaiyuca. ⁹ Hicü 'uca Samariyatanaca müpaü tinitahüave, Quepaütütü 'ecü pemühuriyu ha penetivaviri ne nemüsamariyatanaca nemü'uca. Huriyusixi tixaü xepücatehexeiya Samariyatari tahamatü. ¹⁰ Quesusi tita'ei, Xüca pe'imaicaque tita Cacaüyari matimicua, xüca pe'imaicaque quepai ha mümasivaviri, Queneneuharitüa ne'utaitü, 'ecüsü püta pepünesıtavavirieniqueyu, nepümasiharitüaniqueyu ha muhanesie mieme. ¹¹ Mücü rehüave, Neuxei, hanüveme pepücahexeiya. Pusu peucateva. Haque pepeixeiya mücü ha muhanesie mümieme. ¹² Ta'uquiyari Cacuvu nive'emetücaıtüni 'icü pusu mütasi'umi. 'Ena nitiharevecaitüni 'iya, nivemamata tevamamata. 'Ecü masi que petive'eme que mücü. ¹³ Quesusi nita'eiya, Yunaitü 'icü ha memütihareve tavari mepeuharicuni. ¹⁴ Que mü'ane manuhareni ne ne'iharitüayu tavari hasuacua pücaheuharımücüni. Masisü mücü ha nemiharitüani, mücü haixa canayeımücü hesiena 'atineicatü tucari mücaxüve 'ipitüatü. ¹⁵ 'Uca müpaü tita'eiyaxü, Neuxei, 'icü ha queneneuharitüa tavari nemücaheuharımücünicü, 'uvapai nemücahanünenicü. ¹⁶ Tita'ei, Mericüte, 'acüna quene'iniemie, 'uvapai xequenacüne. ¹⁷ 'Uca müpaü tita'ei, Nepücarecacüna. Quesusi müpaü tinitahüave, 'Erite, 'aixüa pecanaineni nepücarecacüna pehaitü. ¹⁸ Yu'auxüme pepüvarexeiyacai 'acünama. Mücü meta, hicü pemeixeiya, mücü püca'acüna. 'Ayumieme xasunicü peputaine. ¹⁹ 'Uca müpaü tita'ei, Camü, nemanetimani 'ecü, tixaxatame pecanihücütüni. ²⁰ Tame ta'uquiyarima 'icü yemurisie mecaniyutinenevivacaitüni. Xeme xenıtiyuaneni quename heuyevese Querusareme memüyutinenevivani. ²¹ Quesusi tita'ei, Neuxei 'uca, yuri quenetine'eririeca. Tucari canaye'amücü quepaucua nenevieri xemüca'ipitüaca yu'uquiyari 'icü yemurisie ni Querusareme. ²² Xeme nenevieri xepipitüa que mü'ane xemücamate. Tame püta nenevieri tenipitüaca que mü'ane temümate, vicueisitüarica mayeneicacü Huriyusixi tahesie. ²³ Masi tucari canaye'amücü, hicü canaye'aniri, quepaucua müme yuricü memüyutineneviva nenevieri memipitüani yu'uquiyari yu'iyaricü yuri me'utiyuatü. Mücü meta, ne'uquiyari müya me'aneneme nivacuvauneni nenevieri

memipitüanicü. ²⁴ Cacaüyari cani'iyaritüni. Neuyeveca müme nenevieri memipitüa yu'iyaricü memipitüanicü yuri me'utiyuatü. ²⁵ 'Uca tita'ei, Ne necatinimaica quename 'uhamie Mesiya Cürisitu heiserie mupitüarie mütiteva. Quepaucua munuani 'iya, nai catatinitahecüatüamücü. ²⁶ Qesusi tita'ei, Nesü necanihücütüni 'ahamatü nemüticuxata.

²⁷ Hicü teyü'üquitüvamete mecaniu'axüani. Meniuhüxiyani 'ucamatü müticuxatacaicü. Siepüre xevitü 'asipüca'utayü, Tita peticuvaune, titayari hamatüana peticuxata nusu. ²⁸ Hicü 'uca yuye'ü 'ucu'eirieca quiecarisie neyani. Müpaü tinivaretahüave 'uquisi, ²⁹ Camü xequene'ixüariyu tevi müneretahecüatüa nai que nemütiiyuri. Caticürisitu 'icü. ³⁰ Quiecarisie mecanayecüne, hepana menahucaitüni. ³¹ Mericüsü mexi 'ame'ahucai, teyü'üquitüvamete menita'inieni müpaü me'utiyuatü, Ti'üquitame, quetineucuacari. ³² 'Iya müpaü tinivarutahüave, Ne 'icuai necanexeiyani xemüca'imate xeme. ³³ 'Ayumieme müpaü meteniyücühüavecaitüni teyü'üquitüvamete, Xevitü cati'atüiri catimi. ³⁴ Qesusi tivarutahüave, Que nemüticamie tita mütinaque 'iya munesiheyenü'a, 'uximayasicaya que nemütinüxime, mücü canine'icuaitüni. ³⁵ Xeme müpaü xecate'utiyuane, Nauca meseri tixüyu 'isanari naye'amücü. Camü müpaü nepütixecühüave, Xequenetaneniereni, vaxa xequenexeiyani. 'Aixüa nivavaquiniri xemüca'isanacü. Hicü ³⁶ 'isaname catini'ivaneni. Nicuxeürieni tita mütiutixuaverixü, tucari mücaxüve memexeiyanicü, 'esame 'isanamematü yaxeicüa memüyutemamaviecacü. ³⁷ 'Icü hepaüsita niuqui yuri paine, Xevitü cani'esametüni, xevitüta ti'isaname maine. ³⁸ Ne nepüxeheutanü'axüa xemüca'isanacü xemücateha'uximayacaisie. Hipatü mecateni'uximayacaitüni. Va'uximayasica xehesie tiniunaque.

³⁹ Mericüsü yumüiretü mana quiecatari Samariyatari yuri mecateniuta'erieni hesiena 'uca tiutahecüatacu yuniuquicü ya'utaitü, Nai que nemütiiyuri canetiniutahecüatüani. ⁴⁰ 'Ayumieme Samariyatari hesüana me'u'axüaca mecanita'inieni vahesüa müyuhayevacü. Mana huta tucari niyuhayeva. ⁴¹ Hipatüta yumüiretü yuri mecateniuta'erieni niuquieyacü. ⁴² Müpaü metenitahüave 'uca, Hicürixüa 'aniuquicü xeicüa yuri tepücate'erie. Tameri tecani'enieni, tecatenimaica 'icü yuricü cuiepa memütama vavicueisitüvame mühücücü.

Qesusi que mürenayahüa ti'aitame parevivameya nu'aya

⁴³ Mericüsü huta tucari 'anucayacu mana neyani. Carereya caninuani. ⁴⁴ Qesusi yücümana tiniutahecüata quename

tixaxatame yucuepa 'aye'aveme ca'eriva. ⁴⁵ Peru quepau-
cua Carereya munua Carereyatari mecanitanaqui'erieni nai
mete'uxeiyaca que müreyurienecai Querusareme 'ixüararipa.
Mümeta mecanecu'ixüara.

⁴⁶ Mericüsü hutarieca Canasie ninuani Carereya
cuieyarisie ha vinu mayeitüasie. Xevitü cuiepa ti'aitame
müparevivameyatücai mana niuyeicacaitüni. Nu'aya
tinecuyecaitüni Caperünaumesie. ⁴⁷ TiutamariECA 'iya
quename Qesusi Cüreya heyetüa Carereya nua, hesüana
caneyani. Nitavavirieni mana müyemiecü, menayehüanicü
nu'aya. Mücü nemüximecaitüni. ⁴⁸ Qesusi 'ayumieme
müpaü tinitahüave, Cari xüca 'inüarite xecaxeyani,
mamarivavemeta, yuri xepücateta'erienicuta. ⁴⁹ Mücü
ti'aitame parevivameya müpaü tinitahüave, Neuxei, mana
quenemie nenive camüvecacu cuerietü. ⁵⁰ Qesusi titahüave,
Quenemie. 'Anive nayeyuriniri. Hicü mücü tevi yuri
tiniuta'erieni niuqueiyasie Qesusi que mütitahüavixü.
Neyani. ⁵¹ Mana heutamiecacu te'uximayatametemama
menenucunaque metehühüvetü niveya mayeyuricüri.
⁵² 'Iya niuta'ivauni ya'utaitü que 'upaucucacu manayeve.
Müme müpaü metenitahüave, Tacai 'esiva cüa caviecacu
cahüiyatü nayani. ⁵³ Hicü quemasieya tinetimani 'ana
maye'acaicü quepauca Qesusi mütitahüavixü, 'Anive
nayeyuriniri. Mücüri yuri tiniuta'erieni, yunaitü hesüana
quiecatarita. ⁵⁴ 'Ipaü hutarieca 'inüari tiniuyurieni Qesusi
Cüreya heyeyaca Carereya nuaca.

5

Ticuicame Vetesita mayecatei

¹ Mericüsü 'arique Huriyusixi va'ixüarari naye'ani.
Qesusi Querusareme neutiyune. ² Querusareme ha
mana niyemacaitüni Muxasi Vaquitenie hura. Hepürayusixi
vaniquicü Vetesita tiniuyetevacaitüni ha muyemacai.
'Etüpivari niye'ucaitüni 'auriena 'auxüvitü. ³ Mücütüa
mcanayetecaitüni yumüiretü tecuicucate, memacücpe,
memühurietüca, memümamavavaqui, meta'icuevatü ha
mücuyuitüarienicü. ⁴ Heiva mana niuta'axecaitüni niuqui
tuayame. Ha nicuyuitüvacaitüni. Que mü'ane meri
mana munua ha 'ucuyuitüariecu nanayeveni sepa que
müticuyecai. ⁵ Mericüsü xevitü tevi mana nayecateitüni
xei teviyari heimana tamamata heimana 'atahaica viyari
müticuyecai. ⁶ Qesusi 'ixeyaca mana 'ucaime, heitimaica
müixa müyuriecaicü, müpaü tinitahüave, Peti'avaüriya
pemanayeveni. ⁷ Ticuicame müpaü tinita'eiya, Neuxei
'uqui, havaicü tevi munesiheucahüani hapa quepauca ha

mucuyuituarie. Mana ne'ucamiecacu xevitü meri mana caninuani. ⁸ Qesusi tinitahüave, Quenanucuquexi, 'a'itari quenanucucue'i, quenecuyeicani. ⁹ Cuitüva 'aixüa reu'erietü nayani tevi. Yu'itari nanucucueni, nicuyeicacaitüni.

Mericsü mücü tucari 'uxipiya tucari canihücütücaitüni. ¹⁰ 'Ayumieme Huriyusixi müpaü metenitahüave 'iya manayehüiya, Hicü 'uxipiya tucari canihücütüni. Heiserie pepücahexeiya 'a'itari pamanucucuenicü. ¹¹ Mücü müpaü tivaruta'ei, Que mü'ane 'aixüa nereu'eriecame münesi'ayeitüa, mücü canetiniutahüave, 'A'itari quenanucucue'i quenecuyeicani. ¹² Müme müpaü metenita'ivaviya, Que püpaicü mücü tevi müya mümatiutahüavixü, Quenenucucue'i quenecuyeicani. ¹³ Manayehüiya 'asipücatimaicai que müpaicütücai, metüacü Qesusi yumüiretü me'u'uvacacu mana. ¹⁴ Hicü 'ariquemüca Qesusi nitaxeiya tuqui curaruyarita. Müpaü tinitahüave, Camüsü 'aixüa pereu'erietü pecanayani. Tavari 'axa pepücareyurieneni capa vaüca pe'u'itüarienicü masi. ¹⁵ Tevi neyani. Müpaü tinivarutahüave Huriyusixi quename Qesusi hücütücai que mü'ane 'aixüa reu'eriecame meyeitüa. ¹⁶ 'Ayumieme Huriyusixi meniveiyacaitüni Qesusi müpaü mütiyurieneaicü 'uxipiya tucarisie. ¹⁷ Qesusisü müpaü tinivaruta'eiya, Ne'uquiyari müya tiniu'uximayatani hicüque, neta müya netiu'uximayata. ¹⁸ 'Ayumieme masi cuini mieme menicuvautüvecaitüni Huriyusixi me'imienique, 'uxipiya tucari 'inüariyari mayeyetitüaximecaicü, masisü cuxi Cacaüyari müxatacaicü yu'uquiyaritüme, Cacaüyaripaü 'anetü 'ayuyeitüvatü.

Cacaüyari Nu'aya heiserie que mürexeiya

¹⁹ Hicü 'ayumieme Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, nu'aya 'asipücaüve yücümana, que mütixeiya yu'uquiyari yatiyurieneme xEICÜA püyüve. Tita mütiyuriene 'iya, müpaüta yaxeicüa tiniyurieneni nu'aya. ²⁰ Ne'uquiyari yunive pünaqui'erie. Naime catinixeisitüani que mütiyuriene 'iya. 'Icü que mütiyuriene 'esiva marivemecü xEICÜA, yemecü nixeisitüamücü mamarivavemecü, xemühüxiyanicü xeme. ²¹ Ne'uquiyari mütivaranucu'uitüvapaü müquite, tucari mütivarupitüvapaü nu'ayata müpaü catinivaru'uitüvani müme müyuvaüriya müvaranucu'uitüanicü. ²² Mücü meta, ne'uquiyari xeime püca'inüata 'isücamepaü, masi heiserie nipitüani yunive 'isücamepaü mita'inüatacü naime, ²³ yunaitü ve'eme memü'eriecacü nu'aya, yaxeicüa ve'eme memü'eriepaü 'uquiyarieya yunive meiyenü'a. Que mü'ane ve'eme müca'erie nu'aya, ve'eme püca'erie 'uquiyarieyata meiyenü'a.

24 Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nenuqui mü'enie, yuri ti'eririetü 'iya münesiheyenü'a, mücü tucari mücaxüve canexeyani. 'Isücame hüxie pücatacueviyani, masi niuyupata, camüquitüri, 'ayeyuritü püta hicü. 25 Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tucari naye'amücü, hicüri naye'aniri, quepaucua müquite memi'enieni Cacaüyari Nu'aya 'utaniucame. Müme memü'enanani mecanayeyuyuricacuni. 26 Ne'uquiyari yücümana tucari que mürexeiya, müpaü yaxecüa tinipitüani yunive tucari mexeyanicü yücümana. 27 Heiserie tipitüata 'isücamepaü müva'inüatacü Yuri Tevi mühücücü. 28 Tixaü xepücahüxiyaca 'icücü. Tucari naye'amücü quepaucua yunaitü memucateuqui memi'enieni 'iya 'utaniucame. 29 Mepüvaticünetä. Müme 'aixüa memüteyuricai menanucu'uicuni tucari memüpütüarienicü, 'axa memüteyuricai mete'anucu'uni memanutaxüriyanicü.

Que memüte'ihecüata Cürisitu

30 Ne necümana 'asinepücatiyüve. Que nemüti'ena, müpaü nepütiva'inüata 'isücamepaü neyüanetü. Que mütiheiserie nepüva'inüata nemüca'icuvaunecü tita münetaque ne, tita mütinaque 'iya münesiheyenü'a püta nemücuvaunecü. 31 Ne xüca nehepaüsita netihécüatanique, yuricü nepücatihécüataniqueyu. 32 Xevitü 'ecaniuyeicani mütihecüata nehepaüsita. Necatinimaica 'iya yuri mütihecüatacü nehepaüsita que mütihecüata. 33 Xeme Vanisüa xecaniyarenü'ani. Mücü tita yuri müraine hepaüsita tiniutahecüata. 34 Ne masi nepüca'itanaqui'eri tita teüteri memütehecüata nehepaüsita, perusü 'ipaü necaniutaineni xemütaviecüeisitüarienicü xeme. 35 'Iya cüxeme canihücütücaitüni tatü hecüarivietü. Xeme xeniyuvaüriyacaitüni xemüyutemamaviecä 'iya yatixehécüariviyacacu yareutevitü. 36 Mücü nehepaüsita mütihecüata, mücü masi türücaüyemecü catinihecüatani, tita mütihecüatacai Vani 'esiva xecüa tihecüatacacu. Tita nemütiyuriene, ne'uquiyari que münetiupitüa nemeye'atüanicü, 'icü 'uximayasica que nemütiyuriene, 'icü nehepaüsita tinihecüatani quename ne'uquiyari nesiheyenü'a. 37 Mücürita ne'uquiyari münesiheyenü'a, mücütütü nehepaüsita tinihecüatani. Xeme hasuacua xepüca'i'enievave 'utaniucame, xepüca'ixeyavave que mütiyuxexeyia. 38 Niuquieya xepücahexeyia xehesie yuhayevame yuri xemücate'l'eririecü que mü'ane 'Iya meiyenü'a. 39 'Utüaricasie xequetenecuvava, müpaü xemütecu'erivacü quename mücücü tucari mücaxüve xehexeyia. Mücütütü canihücütüni tita nehepaüsita

mütihecüata. ⁴⁰ Xepücayuvaüriya nehepa xemahuni tucari xemexeiyanicü.

⁴¹ Tita teüteri memütexata visi menetexeyiatü, mücü nepüca'utanaqui'eri. ⁴² Siepüre nepüxehetima xeme, xemücajuhayevecü xe'inaqui'erietü Cacaüyari. ⁴³ Ne necaninuani ne'uquiyarisüa nemiemetütü. Xemeri xepücanesi'utanaqui'eri. Xüca xevitü nuani yuhesüa miemetütü püta, xecanitanaqui'ericuni 'iya. ⁴⁴ Que xeteyüvave yuri xemüteta'erienicü xüca xe'itanaqui'erieni tita xemütexata visi xeteyuxeiyatü, xücarita xecatecuvautüveni 'iya muyuxevi Cacaüyaritütü visi mütixexeiyanicü xeme. ⁴⁵ Müpaü xepücatecu'erivani quename nexetaxaneta ne'uquiyari hüxie. Xevitü 'acaniuyeicani müxexaneta. Muisexi canihücütüni. Hesiena xeniu yuri xepüte'erie. ⁴⁶ Xücasü yuri xete'eriecaque Muisexisie, nehiesietari yuri xepüte'eriecaqueyu. 'Iya nehepaüsita tiniuti'utüani. ⁴⁷ Xüca 'iya 'utüaricayasie yuri xecate'erieca, queri yuri xeteta'erieni tita nemüticuxatasie.

6

Que mütivarumi 'auxüme miriyari

(Mateu 14:13-21; Maricuxi 6:30-44; Rucaxi 9:10-17)

¹ Mericüsü 'arique caneyani Qesusi. Carereya haracunayarisie Tiveriya müracutevasie 'anutaüye neta'ani. ² Yümüiretü mecanicuveiyatüvecaitüni teüteri 'inüari memüxeiyacaicü que mütiyurienecai tecuicucate vahesie. ³ Hicü hürisie neutiyune Qesusi. Mana necateitüni, teyü'üquitüvametemamata metehetitecai hamatüana. ⁴ Mericüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütiteva nahuracaitüni. ⁵ Hicü Qesusi heutaniereca, yumüireme varuxeiyaca hepana me'atihume, müpaü tinitahüave Piripe, Haque tepeinanaiyu pa 'ime memütecuanicü. ⁶ Müpaü tiutayü 'i'isipatü. Mücüsietü tinimaicaitüni que mütiyurieniquecai. ⁷ Hicü Piripe nita'eiya, Pa huta sienituyari 'inüariyarisie 'atü capütinaque vahesie mieme yuxexuitü 'esiva xeicüa memita'üixüanicü. ⁸ Xevitü teyü'üquitüvametemama 'Atürexü mütitevacai Simuni Pecuru 'ivaya müpaü tinitahüave, ⁹ 'Ena puyeica temaicü sevara payari 'auxüvime huta quesüteyari vara'ütü. Perusü 'icü que tipaüme yumüireme vahesie mieme. ¹⁰ Qesusisü müpaü tiutayü, Xequenivaranucayasa teüteri. Mana vaüca nacu'üxayacaitüni. Hicü 'uquisi menanucayaxe 'auxüme miriyari meyupaümetü yacütüniquetü. ¹¹ Hicü Qesusi nenu'üni pa. Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari tinivarumini mana memütitecai. Yaxeicüa tinivarumini quesüteta quepaü memüteucaicucai. ¹² Hicü

me'utihuxacu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Xequeneucuxeüri tarimeyari manuyuhayevaxü capa reuyevenicü. ¹³ 'Ayumieme mecanicuxeürieni. Tamamata heimana huta quirivayari meniutihüniya tarimeyari tecua'amete memicu'eirie 'auxüme sevara payarisie mieme. ¹⁴ Mericüsü teüteri me'ixeyaca 'inüari mütiuyuri müpaü meniutiyanecaitüni, Cari yuricü 'icü canihücütüni 'iya tixaxatame cuiepa 'umamie. ¹⁵ Hicü retimaica Qesusi quename me'axüaniquecai me'iviyaquecai tiva'aitüvame memayeitüanicü, tavari yuxaüta mana neutiyune hürisie.

Qesusi que mütiuyeicacai haracunasio
(Mateu 14:22-27; Maricuxi 6:45-52)

¹⁶ Mericüsü quepaucua tau macayunixü teyü'üquitüvamete mana meniucanexüani haracunapai. ¹⁷ Canuvasie mecayaxeca haracuna 'anutaüye menecüne Caperünaumepai. Hicü niucuyüleri. Qesusi vahesüa pücanuavecai cuxi. ¹⁸ Carima 'u'ecacacu haracuna niuyuanecaitüni. ¹⁹ Hicü yateva 'auxüme 'ataxeime quirumeturuyari me'uhutü mecanixeyia Qesusi haracunasio 'uyeicame canuva hepa 'amiecame. Meniutimamani. ²⁰ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Ne nepühücü. Xepücaheumamaca. ²¹ Hicü meniyuvaüriya memitanaqui'erienicü canuvasie. Yapaucua canuva nivataneni cuiepa haque memeucünecai.

Teüteri que memüte'icuvautüvecai Qesusi

²² Mericüsü 'uxa'arieca teüteri haracuna 'anutaüye memüti'ucal mecaniuneniere mana mucateicü xevitü canuva xEICÜA, hipatü pücatixaü. Mepunenierixü Qesusi müca'acayerüvecal mücü canuvasie teyü'üquitüvamete vahamatü, masi teyü'üquitüvamete memecü yuhücüate. ²³ Hipatüta canuvate menyecüne Tiveriya. Mana hura meniu'axüani haque pa memeticuai Ti'aitame pamüpariyusi 'ipitüacu Cacaüyari. ²⁴ Me'uneniereca teüteri Qesusi mana müca'uyeicacaicü, teyü'üquitüvametemamata memüca'u'uvacaicü, mümetari canuvatesie mecayaxeca menecüne Caperünaumepai me'icuvautüvetü Qesusi.

Qesusi pa tucari tiyupitüvame mühücü

²⁵ Haracuna 'anutaüye meheitaxeyaca müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, quepaucua pepunua 'uvapai. ²⁶ Qesusi müpaü tivaruta'ei, Niuqui caniseüeni que nemütixecühüave, xepücanesicuvautüve 'inüarite xemüxeicü. Pa xemeticuaicü xemetihuxaicü püta xepünesicuvautüve. ²⁷ Xepücate'uximayaca 'icuai mütipünive xema'ivacü xEICÜA. Xequetene'uximayaca püta xeme'ivacü 'icuai 'amütiterive tucari mücaxüve müxepitüa Yuri Tevi mütxemini.

'Uquiyarieya Cacaüyaritütü ni'inüaritüani 'iya. ²⁸ 'Ayumieme müpaü metenitahüave, Queri teteyurieca Cacaüyari 'uximayasicaya temüte'uximayacacü. ²⁹ Quesusi müpaü tivaruta'ei. 'Icü canihücütüni Cacaüyari 'uximayasicaya, yuri xemüte'eriecacü 'iya meiyenü'asie. ³⁰ Müme mete'icühüave, Mericüte, tita petiyuriene 'inüari, temixeyacü, yuri temümateta'eririenicü. Que petiu'uximayata. ³¹ Tame tatevarima manana payari metenicuacaitüni macumavesie, que müre'uxa, Taheima mieme pa tinivamicuacaitüni. ³² Hicü Quesusi müpaü tivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, Muisexi capühücütücai que mü'ane müxe'umi mücü pa taheima mieme. Ne'uquiyari püta tinixemicuani tita yuricü mütipa taheima mieme. ³³ Que mü'ane taheima macaneica, tucari müvamicua cuiepa memütama, mücütütü canihücütüni Cacaüyarisüa mieme pa. ³⁴ Müme metehehüave, Ti'aitame, 'aheyemecü quetatineumicua 'icü pa. ³⁵ Quesusi müpaü tivarutahüave, Ne necanihücütüni pa tucari tiyupitüvame. Que mü'ane nehesüa müye'ani pücaheuhacamücüni. Que mü'ane nehesie yuri müti'erie havai pücaheuharimücüni hasuacua. ³⁶ Masi yanepütixecühüavecai, xepünesixeyia peru yuri xepücate'erie. ³⁷ Naime ne'uquiyari müneti pitüa nehesüa püye'ani. Que mü'ane nehesüa müye'ani, tacua nepüca'anuyehüani. ³⁸ Ne taheima nepüca'acane tita müneti naque yanemütiyurienenicü. Tita münetaque 'iya münesiheyenü'a püta yanemütiyurienenicü nepacane. ³⁹ 'Ipaü catininaqueni 'iya münesiheyenü'a, nai münetiupitüa nemücaheiyehüanicü ni xeime, masi nemenucuquetüanicü tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare. ⁴⁰ 'Ipaürita catininaqueni ne'uquiyari, yunaitü memixeyia nu'aya, yuri memüte'erie hesiena, tucari mücaxüve memexeyanicü. Ne nepüvaranucu'uitüani tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare.

⁴¹ Hicü Huriyusixi meniniuquixiecaitüni hepaüsitana müpaü mutayücü, Ne pa necanihücütüni taheima macane. ⁴² Müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Icü catiquesusi Cuse münu'aya. Tame quemasieya varusieya tepüvamate. Quetütü paine hicü taheima macane. ⁴³ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Xepücaniuquixieca yusata. ⁴⁴ Xevitü püca'yüve nehesüa müye'ani, me xüca ne'uquiyari münesiheyenü'a 'enucuhana xeicüa püyüve. Ne tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare necanenucuquetüamücü. ⁴⁵ Texaxatamete vaxapasie müpaü catine'uca, Cacaüyari tiniva'üquitüaca yunaima. Yunaitü memü'enana ne'uquiyari que maine, memütüyü'üquitüa, müme nehesüa mecaniye'axüacuni.

⁴⁶ Perusü xevitü püca'ixeyave ne'uquiyari. Que

mü'ane Cacaüyarisüa miemetütü 'amuyeica, mücü xeicüa canixeyaveni ne'uquiyari. ⁴⁷ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nehésie yuri müti'erie, tucari mücaxüve canexeyani. ⁴⁸ Ne pa tucari tiyupitüvame necanihücütüni. ⁴⁹ Xetevarima manana payari metenecuacaitüni macumavesie. Müme menecuini. ⁵⁰ 'Icü canihücütüni pa mayeyuri taheima macaneica tevi miticuanicü mücamünicü. ⁵¹ Ne necanihücütüni pa mayeyuri taheima macane. Xüca tevi 'icü pa 'uticuani, yuheyemecü payeyurini. 'Icü pa nemüyetuani ne, nevaiyari canihücütüni, cuiépa memütama vatucari cani'ayumiemetüni.

⁵² Hicü Huriyusixi meniuyamurietüvecaitüni yametyücühüavetü, Quetütü püyüve 'icü yuvaiyari mütasimicua temiticuanicü. ⁵³ Quesusi 'ayumieme müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca xeca'iticuani Yuri Tevi vaiyarieya, xüca xuriyaya xeca'anü'ieni, tucari xepücahexeiya yuhésie. ⁵⁴ Que mü'ane nevaiyari mücüa'a nexuriya mü'ie, tucari mücaxüve canexeyani. Tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare, necanenucuquetüamücü. ⁵⁵ Ne nevaiyari yuricü cani'icüaitüni, nexuriya yuricü cananu'ivani. ⁵⁶ Que mü'ane nevaiyari mücüa'a nexuriya mü'ie, mücü nehésie tiviyatü niyuhayevamücü, neta hesiena netiviyatü netinehayeva. ⁵⁷ Ne'uquiyari mayeyuri cuiépa que münerenü'apaü, ne que nemürayeyuri ne'uquiyaricü, müpaürita yaxecüa que mü'ane münesicua'a, mücüta canayeyuricamücü necümana. ⁵⁸ 'Icü canihücütüni pa taheima macane. Xetevarima que memüte'ucuai que memüte'ucui, müpaü püca'ane. Que mü'ane 'icü pa mücüa'a yuheyemecü canayeyuricamücü. ⁵⁹ Müpaü niutayüni Caperünaumesie ti'üquitatü tuquita.

Niuqui tucari mücaxüve hepaüsita

⁶⁰ Hicü 'ayumieme teyü'üquitüvametemama yumüiretü me'u'enanaca müpaü meniutiyuani, 'Icü niuqui canicuaniveni. Quepai püyüve mi'enieni. ⁶¹ Quesusi yu'iyarisie retimaica memüniuquixiecaicü teyü'üquitüvametemama 'icü hepaüsita, müpaü tinivarutahüave, 'Icücü xetetiquestamürique 'acu. ⁶² Qesü yüniqueyu xüca xe'ixeyanique Yuri Tevi mana 'utimiecame haque meripai mecatei. ⁶³ 'Iyari canihücütüni tucari tiyupitüvame. Vaiyari 'asipüca'yüni. Tita nemütixecuxaxatüva ne, mücü cani'iyaritüni canitucaritüni. ⁶⁴ Peru hipatü xeme yuri xepücate'erie. Quesusi matüaripai nivamaicaitüni quehate müme yuri memücate'eriecai, timaicaita que mü'ane miyetuaniquecai. ⁶⁵ Müpaü tinicuxatacaitüni, 'Ayumieme

nepütixecühüave, xevitü mücayüve nehesüa müye'ani xüca ne'uquiyari müpaü catipitüaca.

⁶⁶ Mücücü yumüretü teyü'üquitüvametemama yucutama menitacüni, hamatüana mepüca'u'uvacairi. ⁶⁷ 'Ayumieme Quesusi müpaü tinivarutahüave tamamata heimana yuhutame, Xemerita xeteyuvaüriya xemüyehu. ⁶⁸ Simuni Pecuru müpaü tinita'eiya yucu'imavatü, Ti'aitame, quepai rahesüa tepütēyehu. 'Ecüsü niuqui tucari mücaxüve hepaüsita pecanexeyani. ⁶⁹ Hicürixüa yuri tecateniuta'erieni, tecamanetimani 'ecü que mü'ane Cacaüyarisüa mümieme müpasie pemühücücü. ⁷⁰ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Camü necatixe'anayexei tamamata heimana yuhutame xeme. Xevitü xeme Cauyumariepaü cani'aneni. ⁷¹ Mücü Cura Simuni nu'aya 'Isicariutitanaca nixatacaitüni. Mücü niyetuaniquecaitüni xevitü mühücütücai tamamata heimana yuhutatü.

7

Quesusi 'ivamama yuri que memücate'eriecai hesiena cuxi

¹ Mericüsü 'arique Quesusi Carereya niuyeicacaitüni. Pücayuvaüriyacai Cureya muyeicani Huriyusixi memicuvautüvecacü me'imienique. ² Hicü Huriyusixi va'ixüarari nahuracaitüni quepaucua xamaru memutiveviva. ³ 'Ivamama 'ayumieme müpaü metenitahüave, 'Uva peyeyame Cureya quenemie, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete memixeyiacü tita pemütuyuriene. ⁴ Tevi 'avie capütuyuriene, ticuvaunetü yunaime vahürüpa mümarivanicü. Xüca müpaü petiyuriene, pemaücümē quena'ayeitüa cuiēpa memütama vahüxie. ⁵ 'Ivamamata yuri mepücate'eriecai hesiena. ⁶ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Ne netucari püca'aye'ave cuxi. Xeme tixaü xepücatetacuevi. ⁷ Cuiēpa memütama mepücaüvave memüxe'uxive'erieca. Ne püta mecaneni'uxive'erieca vahepaüsita nemütihecüatacü, tita memütēyurie 'axa mü'anene nemutainecü. ⁸ Xemeri xequene'ixüarayü. Ne cuxi nepüca'ixüaramie 'icüsie, netucari müca'aye'avecü cuxi. ⁹ Müpaü tivarutahüaveca Carereya niyuhayeva.

Quesusi que mütiuyuri 'ixüararipa quepaucua xamaru memutiveviva

¹⁰ Hicü 'ivamama meheu'ixüarayucacu 'iyata neyani 'arique, 'avie xEICÜa cayuhecüatatü. ¹¹ Hicü Huriyusixi meneicuvautüvecaitüni 'ixüararipa müpaü me'utiuyatü, Haque peyeica 'iya. ¹² Teüteri vaüca mepütecuxatacai hepaüsitana, 'avie xEICÜa. Hipatü müpaü meniutiyanecaitüni, Masi 'aixüa pütüca'iyari. Hipatüri mete'utiyanecai, Tixaüsietü

püvareuyexürüva teüteri. ¹³ Masi xevitü teüteri vahürüpa pücatixatacai hepaüsitana yunaitü memüvamacarücaicü Huriyusixi.

¹⁴ Hicü 'ixüarari hixüaparietari Quesusi neutiyune tuquipa. Mana tini'üquitacaitüni. ¹⁵ Huriyusixi meni'ixiyacaitüni yame'utiyuatü, Queri timaive 'icü 'utüarica. Pücatiyuti'üquitüave. ¹⁶ Qesusiri 'ayumieme müpaü tinivarutahüave, Tita nemüti'üquita nehesüa pücamieme. Que mü'ane munesiheyenü'asüa püta canimiemetüni. ¹⁷ Xüca tevi yuvaüriyani yamüticamienicü tita mütinaque 'iya, catinimaicamücü tita nemüti'üquita hepaüsita, xüca Cacaüyarisüa miemetüni, me xüca necümana ne'utaineneni nusu. ¹⁸ Que mü'ane yücümana mutaine catinicuvauneni visi müticühüavarüvanicü. Que mü'ane müticuvauneni visi müticühüavarüvanicü 'iya meiyenü'a püta, mücü yuri paine, tita mücatiheiserie pumave heisiena.

¹⁹ Camü Muisexi catixe'upitüa 'inüari niuquiyari xemeixeyanicü. Perusü ni xevitü xeme yapücaticamie 'inüari niuquiyarisie. Titayari xenetecuvautüve xenesimienique. ²⁰ Teüteri müpaü mete'ita'ei, Cari cacaüyari 'axa mü'ane pümasinü'ü. Quepai masicuvaune masimienique. ²¹ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Ne 'uxi'iyari tucarisie heiva xei'cüa tixaütü nepütüyuri, peru yunaitü xecanihüxiyaca. ²² 'Ayumieme meta Muisexi nixe'upitüani xitequiya 'inüariyari. Muisexisüa pücamieme, tatevarima vahesüa püta canimiemetüni. Peru 'uxi'iyari tucarisie xepi'inüaritüa 'uqui nunusi. ²³ Xüca 'uqui 'uxitequi'eni 'uxi'iyari tucarisie Muisexisüa mieme 'inüari niuquiyari müca'ayeitüarienicü, que xeneteheca ne nai 'aixüa reu'eriecame nemayeitüacü xeime tevi 'uxi'iyari tucarisie. ²⁴ Que mütiyuxexeiya xei'cüa niuqui xepücavevieca, que mütiheiserie püta xequenevevieca niuqui.

Caticürisitu 'icü, que memutiyanecai

²⁵ Hicü Qerusaremetari hipatü 'ayumieme müpaü meniutiyanecaitüni, 'Icü catihücü memicuvautüve me'imienique. ²⁶ Camü yunaime vahürüpa catinicuxatani, 'asimepücatehehüave. Ta'uquiyarima xüari yuricü mepücaheitima 'icü mücürisitu heiserie mupitüarie. ²⁷ Perusü tame tecanimaica 'icü haque memieme. Quepaucua munuani Cürisitu, xevitü 'asipücatimaica haque memieme.

²⁸ Hicü Qesusi müpaü tiniuhiva tuqui curaruyarita ti'üquitatü, Xeme xenetemate 'acu, haque nememieme xetemate. Ne necümana nepücanua. Masi yuri canaineneni 'iya munesiheyenü'a. Xeme xepüca'imate. ²⁹ Nesü necanimaica hesüana nemümiemecü, munesiheyenü'acü.

³⁰ Hicü mecanicuvautüvecaitüni me'iviyaque. Xevitü püca'ivi tucarieya müca'aye'avecaicü cuxi. ³¹ Teüteri yumüiretü yuri mecateniuta'erieni hesiena. Müpaü meniutiyanecaitüni, Quepauca munuani Cürisitu, masi vaüca catiyurieneni 'inüarite, 'e'ivatü 'icü que mütiyuriene.

Pareseusixi que memütevaretanü'a tupirisixi memiviyacü Quesusi

³² Hicü Pareseusixi meniva'eniecaitüni teüteri hepaüsitana vaüca metecuxatame. Mara'acate memühürütüariecai Pareseusixi vahamatü mecanivaretanü'ani tupirisixi memiviyacü. ³³ Hicü müpaü niutayüni Quesusi, Yareutevitü cuxi xehamatü neniuyeicamücü. 'Arique 'iya münesiheyenü'asüa nepüyemie. ³⁴ Xepünesicuvautüveni peru xepücanesitaxeiya. Mücü meta, haque nemeyeicani xepüca'yüvave xemeta'axüani. ³⁵ Huriyusixi müpaü meteniyücühüavecaitüni, Que tiyune 'icü temüca'itaxeiyacü. Cüriyecusixi vasata memeutayeixüa vahesüa catiyemie, Cüriyecusixi tivareti'üquitüanique. ³⁶ Qesü 'icü titita niuqui müya mutaine, Xepünesicuvautüveni, xepücanesitaxeiya, haque nemeyeicani xepüca'yüvave xemeta'axüani, haitü.

Hatüapaü mü'anene ha muhanesie miemepäü

³⁷ Hicü ve'eme tucarisie 'ixüarari heutiparirümecacu, mana niuvecaitüni Qesusi. Nahivacaitüni müpaü 'utaitü, Xüca tevi heuharimücüni, nehesüa quenuani, que'anuharenü. ³⁸ Que mü'ane nehesie yuri müti'erie, 'utüarica manuyünepäü, hatüapaü 'anenetü canihühanecamücü taütana ha muhanesie miemepäü 'anenetü. ³⁹ Müpaü niutayüni 'Iyari xatatü memitanaqui'erieniquecai müme yuri memüteta'erieniquecai hesiena. Mücü 'Iyari mepücatanaqui'erivavecai cuxi Qesusi cuxi visi 'anetü müca'ayeitüarievecaicü.

Teüteri hixüata que memüte'uyusanaxü

⁴⁰ Hicü teüteri hipatü 'icü niuquite me'u'enieca müpaü meniutiyanecaitüni, Yuricü mücü tixaxatame canihücütüni 'icü. ⁴¹ Hipatüta mete'utiyanecai, Cari 'icü Cürisitu canihücütüni. Hipatüta mete'utiyanecai, Masi Cürisitu Carereya pücamiemetüni. ⁴² Camü 'utüarica müpaü caranuyüne, Cürisitu Raviri püxiüyarieyatüni, quiecarisie Raviri mecateisie pümiemetüni Verenisie. ⁴³ 'Ayumieme teüteri hixüata meniyyusana cümana. ⁴⁴ Hipatüta müme meniviyacuaitüni, perusü xevitü püca'ivi.

Tevi hasuacu pücatixatacai 'icü müticuxatapaü, que memutiyanecai

⁴⁵ Hicü tupirisixi meniu'axüani mara'acate memühürütüariecai vahesüa Pareseusixi vahesüa. Mümeri

müpaü metenivarutahüave, Titayari xecate'i'atüa.
⁴⁶ Tupirisixi müpaü metevaruta'ei. Tevi hasuacuari
 pücatixatacai 'icü tevi müticuxatapaü. ⁴⁷ Hicü Pareseusixi
 müpaü metevaruta'ei, Cari xemeta xepeuyexüriya. ⁴⁸ Camü
 te'aitamete Pareseusixi que mü'ane müme hesiena yuri
 pütiuta'eri. ⁴⁹ Peru 'icü teüteri 'inüari niuquiyari memücamate
 'axa mepütecühüavarüva. ⁵⁰ Hicü 'iya meripai Quesusisüa
 munua yüvicüta Nicuremu müpaü tinivarutahüave, xevitü
 mühücütücaicü müme, ⁵¹ Camüsü ta'inüari niuquiyaricü
 tepüca'enutahüani tevi xüca meri teca'i'enieni que mutaine,
 xüca teca'imaica que mütiyuriene. ⁵² Mümeri müpaü
 metenita'eiya, Qesü 'ecütari Carereya petimieme.
 Quetinecuvava, quetinexeyani Carereyasie müca'ayenevecü
 tixaxatame havaicü.

'Uca muviyari xeime cünayamame meyucumaüvacacu

⁵³ Yuxexuitü yuquie mepeutayeixüa.

8

¹ Qesusisü yemurisie neyani Huriva Mati'u müracusevasie.
² Ximeri tavari tuquipa ninuani. Yunaitü teüteri hesüana
 meni'axecaitüni. Mana 'ayerüca tiniva'üquitüacaitüni. ³ Hicü
 te'utüvamete Pareseusixi vahamatü mecani'atüirieni 'uca
 muviyarie xeime cünayamame meyucumaüvacacu. Hixüapa
 me'itaqueca ⁴ müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, 'icü 'uca
 caniuviyarieni xeime cünayamatü meyucumaüvame. ⁵ 'Inüari
 niuquiyarisie Muisixi müpaü catatiniu'aitüani tetexicü
 temüvatituaxanicü müya memüyüa. Camüsü que petayüni 'ecü.
⁶ Müpaü meniutiyuani me'i'isipatüvetü me'itaxanetaque.
 Qesusisü 'anacatusireca, cuiepa tiniuta'utüani yu'itüvamecü.
⁷ Müme 'ameteheuterecu meheicu'ivaviyatü, 'iya
 nanucuqueni. Müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane
 xeme 'axa mücatiyurieve, mücü meri pitatuaxa tetcü.
⁸ Tavari 'anacatusireca, cuiepa tiuta'utüa. ⁹ Mümeri
 memü'enana, va'iyari vatate'acacu, meneutayeixüani
 yuxexuitü me'ayecücatü, 'uquiravesixi meri. Qesusi
 yuxaüta niyuhayeva, 'uca hixüapa muvecai tiyuhayevaxüta.
¹⁰ Hicü 'anucuqueca Qesusi, hipame cavaxeyatü, 'uca
 xeicüa, müpaü tinitahüave, Neuxeï, 'uca, haquevari müme
 masixanetamete. Xevitü 'ahesie carahüa. ¹¹ 'Iya tiutayü,
 Ti'aitame, haquevasü. Qesusi titahüavixü, Neta 'ahesie
 nepücatihüani. Quenemie, tavari 'axa pepücareyuriene.

Qesusi cuiepa memütama vahecüarivivame mühücü

¹² Mericüsü Qesusi tavari tinivarutixatüani müpaü 'utaitü,
 Ne cuiepa memütama vahecüarivivame necanihücütüni.
 Que mü'ane münesi'anuveiya yüvipa püca'uyeicani, masi

hecüariya canexeyacamücü tucaritüme. ¹³ Pareseusixi 'ayumieme müpaü metenicühüaveni, 'Ecü 'ahepaüsita xeicüa pecatinihecüatani. Tita pemütihecüata pücahuri. ¹⁴ Quesusi müpaü tinivaruta'eiya, Sepasü nehapaüsita nemütihecüata, tita nemütihecüata puyuri nemütimatecü haque nememieme que nemütimie. Xeme 'asixepücatemate haque nememieme que nemütimie. ¹⁵ Xeme teüteri vahepaü xepüteyu'inüata. Ne püta tevi nepüca'inüata. ¹⁶ Masisü xüca ne'ita'inüataque, nepihecüatüaniqueyu tita yuricü müti'inüari nehexeiyatü, nexaüta nemüca'uyeicacü, 'iya munesiheyenü'a nehamatü muyeicacü. ¹⁷ Mücü meta, xe'inüari niuquiyarisie müpaü catine'uxani, Yuhutatü teüteri tita memütetahecüata puyuri. ¹⁸ Mericüte, ne necanihücütüni que mü'ane nehapaüsita mütihecüata, ne'uquiyari munesiheyenü'a nehapaüsita tinihecüatanita. ¹⁹ Müme müpaü metenitahüave, Haqueri 'a'uquiyari. Quesusi müpaü tivaruta'ei, Xeme xepücanesimate ne, ne'uquiyarita xepücamate. Xüca xenesimaicaque ne, ne'uquiyarita xepümaicaqueyu. ²⁰ 'Icü niuquicü catinicuxatacaitüni tumini mahüriesie tuqui curaruyarita ti'üquitatü. Xevitü püca'ivi tucarieya müca'aye'avecaicü cuxi.

Que nemüreumie xepücaüyvave xemeta'axüani, que mainecai

²¹ Hicü tavari müpaü tinivarutahüave, Nesü nepüyemie. Xepünesicuvautüveni, tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü xecanicuicuni. Que nemüreumie xepücaüyvave xemeta'axüani. ²² Huriyusixi 'ayumieme müpaü metenicuxatacaitüni, Yücümana catiyumieni müpaü mutayücü, Que nemütimie xepücaüyvave xemeta'axüani. ²³ 'Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme 'ena xepümiemete. Ne püta taheima necanimiemetüni. Xeme 'ena cuiepa xepümiemete. Ne püta 'ena cuiepa nepücamieme. ²⁴ 'Ayumieme yanepütixe'utahüavixü xemücuini tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü. Xüca yuri xecate'uta'erieni quename ne nehücü, xecanicuicuni tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü. ²⁵ Müme müpaü metenicühüavecaitüni, 'Ecü que pepüpaicüte. Quesusi tivarahüave, Yemecü nepühücü tita nemütixecuxaxatüva. ²⁶ Vaüca necaneixeyani xehepaüsita nemüticuxatanicü, xehesie nemütihüpanicü. 'Iya munesiheyenü'a masi yuri canaineni. Tita nemütieu'eni 'iya yahainecacu, mücü nepütivataxatüani cuiepa memütama. ²⁷ Müme 'asimepücatehetima yu'uquiyari müvacuxaxatüvacaiü. ²⁸ Hicü Quesusi müpaü niutayüni, Quepaucua xemenutihana Yuri Tevi, 'anari xepütehetimani ne nemühücücü, necümana 'asinemücatiuriencü. Ne'uquiyari münetiü'üquitüapaü, müpaü xeicüa nepüticuxata. ²⁹ Mücü meta, 'iya munesiheyenü'a

nehamatü caniuyeicani. Pücanesi'ucu'eiri nexaüta, neheyemecü yanemütiyuriencü tita mütinaque.

³⁰ 'Ipaü ticuxatacacu yumüiretü yuri mecateniuta'erieni hesiena.

Tita yuri maine canixetixünamücü, que mainecai

³¹ Quesusi 'ayumieme müpaü tinivarutahüave müme yuri memüte'ita'eriri Huriyusixi, Xeme nenuquisie xeteviyatü xüca xeyuhayevani, yuricü nehesüa miemete teyü'üquitüvamete xecanihümetüni. ³² Tita yuri müraine xecanetimaicuni. Mücü yuri maine canixetixünamücü.

³³ Müme müpaü metenita'eiya, Tame 'Apurahami tecanixiüyarimamatüni. Xeimesie mieme vaüriyarica tepücate'uti'uximayataxü hasuacua. Que pehaine, xexüxünitü xemacüne pemaine.

³⁴ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yunaitü 'axa memüteyurie vaüriyarica meteni'uximayaca tita 'axa müti'anesie mieme. ³⁵ Mericüte, vaüriyarica müti'uximaya yuheyemecü 'apüca'uca quiecamepaü. Quiecame nu'aya püta 'apuca yuheyemecü.

³⁶ Xüca nu'aya xetixünamücü, panasi xexüxünitü xecanacünicuni. ³⁷ Ne nepütimate 'Apurahami xemüxiüyarimama. Siepüre xecanenicuvautüveni xenesimienique nenuqui müyutexiecü xehesüa. ³⁸ Tita nemütiuxe ne'uquiyarisüa yanepüticuxata. Xemesüari tita xemüte'u'eni yu'uquiyarisüa yaxepütecahu.

³⁹ Müme müpaü mete'ita'ei, Tame ta'uquiyari 'Apurahami canihücütüni. Quesusi müpaü tivarutahüave, 'Apurahami xüca xexiüyarimamatüni, 'Apurahami que mütiyuriencai yaxequeteneyurieca. ⁴⁰ Masi hicü xepünesicuvautüve xenesimienique. Ne necanitevitüni nemütixecuxaxatüva tita yuri müraine que nemütieu'anaxü Cacaüyarisüa. Xehepaü capütüiyuri 'Apurahami. ⁴¹ Xeme xe'uquiyari que mütiyuriene yaxetenicahuni. Mete'itahüave, Tametütü tavarusi que mü'ane mücacünayatücai, mücü pücatasi'utivevi. Xei 'uquiyariyari tecanexeyani Cacaüyaritüme. ⁴² Quesusi müpaü tivarutahüave, Xüca Cacaüyari xe'uquiyaritünique, xecaneninaqui'eriecaqueyu ne. Ne Cacaüyarisüa necaneyeyani necaninuaniri. Mücü meta, necümana nepücanua. 'Iya püta caneneyenü'ani. ⁴³ Titayari xecateheitimaivave tita nemütixata. Xemücaüyüvavecü nenuqui xemü'enieni, 'ayumieme xepüca'iquema. ⁴⁴ Xeme yu'uquiyarisüa xecanimiemetetüni Cauyumariesüa. Xecaniyuvaüriyani yaxemüteyuriecacü tita mütihive'erie xe'uquiyari. 'Iya meripai catiniyumemivani. Tita yuri mürainesie tiviyatü 'apüca'uvecai, tita yuri müraine mumavecü hesiena. Quepaucua 'itaricacü müticuxata, yücümana

tinicuxatani müti'itavacü, memüte'itava müva'uquiyaricü. ⁴⁵ Ne püta yuri nemainecü, yuri xepücanete'eriri. ⁴⁶ Que mü'ane xeme nehésie pürahüani, 'axa nemütiuyuri 'utaitü. Me xüca yuri nehaineni, titayari yuri xecanete'eriri. ⁴⁷ Que mü'ane Cacaüyarisüa mümieme cani'enieca tita Cacaüyari müticuxata. 'Ayumieme xepücaheu'enana, Cacaüyarisüa xemücamiemetecü.

Cürisitu que 'amütiuyeicacai sutüapai

⁴⁸ Huriyusixi müpaü metenita'eiya, Cari 'aixüa teniutiyuaneni quename 'ecü pesamariyatanaca, quename cacaüyari 'axa mü'ane masinü'ü. ⁴⁹ Qesusi tivaruta'ei, Neri cacaüyari 'axa mü'ane pücanesinü'ü. Masi 'aye'ame ne'erietü nepixata ne'uquiyari, xeme püta ne'aye'ame xecanesi'erietü xepünesixata. ⁵⁰ Ne tixaü nepücaticuvaune visi nemüticühüavarüvanicü. Que mü'ane müticuvaune visi nemüticühüavarüvanicü, que mü'ane 'isücamepaü müva'inüata, mücü 'acaniuyeicani. ⁵¹ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca tevi nenuquisie yaticamieni, hasuacua pücahetimani müya. ⁵² Huriyusixi müpaü mete'itahüave, Hicürixüa tepütehetima cacaüyari 'axa mü'ane mümasinü'ü. Camü 'Apurahami caniumüni, texaxatameteta mete'ucui. 'Ecüsü müpaü pecanaineni, xüca tevi nenuquisie yaticamieni, müya pücameica hasuacua. ⁵³ 'Ecü que petive'eme ta'uquiyari 'Apurahami 'asicayüvecacu. Mücü caniumüni, texaxatameteta mete'ucui. Titari pera'ayeitüaxime. ⁵⁴ Qesusi tivaruta'ei, Xüca ne visi nehainenique nehapaüsita, tixaü pücatihücütüni queyu visi que nemüticühüavarüvaniqueyu. Ne'uquiyari canihücütüni que mü'ane visi maine nehapaüsita. Xeme yaxeputiyuane quename xecacaüyari 'iya. ⁵⁵ Masi xepücaheitimaivave. Nesü püta necanimaica. Xüca nehainenique quename neca'imate, xehepaü neti'itavatü nenayaniqueyu. Masiri necanimaica, niuquieyasie yanepüticamie. ⁵⁶ Xe'uquiyari 'Apurahami cuini mieme tiniyutemavieca netucari ha'erivatü mixeyacü. Nixeiya, tinaqui'acai. ⁵⁷ Huriyusixi 'ayumieme müpaü metenitahüave, 'Ecü huta teviyari heimana tamamata viyari pepücahü. Que petixei 'Apurahami. ⁵⁸ Qesusi tivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'Apurahami 'aca'uyeicacacu cuxi, 'aneniuyeicani ne. ⁵⁹ Hicü 'ayumieme tetexi mecaniutitücü me'ituaxaque. Qesusi niyuti'avieta, tuqui curaruyarita nivayeyani vasata 'umietü.

9

Qesusi que mürenayehüa tevi 'acüpetü mutinuivaxü

- ¹ Hicü mana 'uyemietü tevi niuxeiya 'acüpetü mutinuivaxü.
² Teyü'üquitüvametemama müpaü metenita'ivaviya,

Ti'üquitame 'acu, quepai 'axa pütuyuri, 'icü 'axa tiuyuri, 'uquiyarimama nusu 'axa mepüte'uyuri, 'acüpetü mutinuivaxücü. ³ Quesusi müpaü niutayüni, 'Icü müpaü püca'ane 'axa mütiuyuricü, ni 'uquiyarimamata 'asimemüte'uyuricü müpaü püca'ane. Mümasiücürecü Cacaüyari que mütiyuriene hesiena püta cani'aneni. ⁴ Caneuyeveca 'iya munesiheyenü'a que müti'uximaya, yanemütiyurieneenicü ne 'uhecüacacu cuxi. Yüriya 'acanamieni quepaucua mücayüve müti'uximayaca. ⁵ Quepaucua cuiepa nemuyeica, necanihecüariyatüni cuiepa memütama vahesie mieme. ⁶ Müpaü 'utayüca niuta'aüsicavieni cuiepa. Haxu 'uhaviyaca yu'aüsicacü, hüxitana haxu nevirixüani. ⁷ Müpaü tinitahüave, Quenemie, mana quenehütaimami ha mayema Siruhe müracutevasie, taniuquicü Mutanü'arie müracutevasie.

Hicü neyani, nanacahütaima, heunieretü 'ayaca, nacunuani. ⁸ Hicü 'auravatariri, mümeri meripai memixeyacai rimusnavieneme, müpaü meniutiyuanecaitüni, 'Icü catihücü mana mutiyeixacai müticu'ivavacai. ⁹ Hipatü mete'utiyuanecai, 'Eri, 'iya pühücü. Hipatüta mete'utiyuanecai, Tixaüsüari, hepaüna pütuyuxexeya xEICÜA. 'Iyasü müpaü nainecaitüni, Ne nepühücü. ¹⁰ Hicüsü müpaü metenitahüave, Mericüte, que petiunieritüarie. ¹¹ 'Iya müpaü tivaruta'ei, Mücü tevi Quesusi mütiteva haxu 'uhaviyaca nehüxita canenavirixüani. Müpaü netiutahüavixü, Siruhe quenemie quenehütaimamie. Neheyaca ne'anacahütaimaca nepanutanierixü. ¹² Müme metehühüave, Haqueri mücü. Hauqi, tiutayü.

Pareseusixi que memüte'ita'ivaviyaxü macüpecai manayehüiya

¹³ Mericüsü Pareseusixi vahesüa mecaneivitüni macüpecai. ¹⁴ 'Uxiyiya tucari nihücütücaitüni quepaucua Quesusi haxu muhaviyaxü menutanieritüa. ¹⁵ 'Ayumieme tavarı menita'ivaviya Pareseusixi que tiunierixü. 'Iya müpaü tivarutahüave, Haxu pünesi'avirixüa nehüxita, nepanacahütaimaxü, hicü nepeuniere. ¹⁶ Pareseusixi hipatü 'ayumieme müpaü meniutiyuanecaitüni, Xüari 'iya tevi Cacaüyarisüa pücamieme, 'uxiysiya 'inüariyarisie yamücaticamiecü. Hipatü mete'utiyuanecai, Quepaü tiyüve tevi 'axa mütiyuriene 'inüari 'ipaü 'aneneme mütiyuriene. Hixüata mepuyusanaxüa. ¹⁷ 'Ayumieme tavarı müpaü metenitahüave macüpecai, Que pe'utaine 'ecü 'iya hepaüsita. Pümasi'anutanieritüa. 'Iya rainecai, Catinixaxatametüni. ¹⁸ Hicü Huriyusixi yuri mepücate'uta'eri quename 'acüpecai 'anutanierixü, 'arique xEICÜA yuri mepüte'uta'eri mevarutahüaveca manutanierixü 'uquiyarimama. ¹⁹ mevaruta'ivaviyaca müpaü me'utiyuatü,

'Icū tixenive, hepaüsitana xemutiyuane quename 'acüpetü 'utinuivoxü. Que yüanetü hicü peuniere. ²⁰ 'Uquiyarimama menivaruta'eiya yame'utiyuatü, Tame tepütématique 'icü tanive mühücü 'acüpetü mutinuivoxü. ²¹ Masi hicü que yüanetü meuniere 'asitepücatemate. Quepai menutanieritüa 'asitepücatemate. Mücü xequeneuta'ivaviya. 'Ecaniuteviniri, yücümana caniyutaxatamücüri. ²² 'Uquiyarimama müpaü meniutiyuanecaitüni Huriyusixi memüvamacarücaicü. Huriyusixi meyu'enieca müpaü meteniyücühüavecaitüni, quename xüca xevitü yutahecüatanique Cürisitusie tiviyatü, tuqita capitüarieniqueyu. ²³ 'Ayumieme 'uquiyarimama meniutiyuani, 'Ecaniuteviniri, xequeneuta'ivaviya mücü. ²⁴ Hicü hutarieca menitahüave tevi macüpecai. Müpaü metenitahüave, 'Aixüa queneutayüqui Cacaüyari hepaüsita. Tame tepütématique 'icü tevi 'axa mütiyuriene. ²⁵ Mücü müpaü tivaruta'ei, Me 'asinepücatimate xüca 'axa tiyurieneni. 'Icü xeicüa necatinimaica ne. 'Ana nepacüpecai, hicürixüa nepeuniere. ²⁶ Hicü müpaü metenitahüave, Que masi'uyuri. Que matiunieritüa. ²⁷ Müpaü tinivaruta'eiya, Meripai yanepütixe'utahüavixü, xepücaheu'enana. Que cuxi xete'enacu tavari. Xemeta teyü'üquitüvametemama xecate'acünicu. ²⁸ Müme 'axa mepüte'itahüavixü müpaü mete'icühüavetü, 'Ecüsü hesüana mieme tiyü'üquitüvame pepühücü. Tame Muisexisüa miemete teyü'üquitüvamete tepühüme. ²⁹ Tame tecatenimaica Cacaüyari mütitahüavixü Muisexi. 'Icü püta 'asitepücatemate haque memieme. ³⁰ Tevi müpaü tivaruta'ei, Camüte, 'icü pümarive. Xeme 'asixepücatemate haque memieme, peru pünesi'anutanieritüa ne. ³¹ Tepütématique Cacaüyari mücava'enie 'axa memüteyurie. Masi xüca tevi Cacaüyari 'ayexeiyani, xüca yaticamieni tita mütinaque Cacaüyari, cani'eniecamücü 'iya. ³² Sutüapai hicüque pücaxasiva quename tevi 'enutanieritüa que mü'ane 'acüpetü mutinuivoxü. ³³ Xüca 'icü Cacaüyarisüa camiemetünique, pücayüveniqueyu 'asimütiyurieni. ³⁴ Müme mete'ita'ei, Cari 'ecü 'axa petiyurienetü peputinuivoxü yemecü. 'Ecü que petati'üquitüa tame. Tacua mecanenuyehüani.

Yu'iyarisie que memüte'acücüpe teüteri

³⁵ Mericüsü caniu'ena Qesusi quename tacua mehenuyehüa. 'Itaxeyaca müpaü niutayüni, 'Ecü yuri peti'erie que mü'ane Yuri Tevi mühücüsie. ³⁶ 'Iya tita'ei, Ti'aitame, que püpaicü yuri nemütita'erienicü hesiena. ³⁷ Qesusi titahüave, Pepixei. Que mü'ane 'ahamatü müticuxata, mücü necanihücütüni. ³⁸ 'Iya tiutayü, Yuri nepüti'erie, Ti'aitame 'acu. Nenevieri nipitüaniri. ³⁹ Qesusi müpaü niutayüni, Ne necaninuani 'ena cuiepa nemüvapatacü,

memücaheuneniere memanutanenierenicü, memeuneniere me'acücüpetü memacü necü.

⁴⁰ Mericüsü Pareseusixi hipatü hamatüana memü'uvacai 'icü meniu'enieni. Müpaü metenitahüave, Tamerita tete'acücüpe. ⁴¹ Quesusi müpaü tivarahüave, Xüca xe'acücüpenique, mücücü xehesie pücarahüivaniqueyu. Masi hicü müpaü xeputiyuane quename xeheuneniere. 'Ayumieme 'apuve xehesie que mürahüiva.

10

Muxasi vacurarü hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane quitenie mücaheutahani muxasi vacuraruta, huteicü püta meutimaque, mücü tinavayame canihücütüni catininavamücü. ² Que mü'ane quitenie meutahani, muxasi canivahüvemetüni. ³ 'Iparevivame quitenie catineuyepivani hesiena mieme. Muxasi mecanimaica niuquieyasie. Yuxexuime püvarahüave yumuxasi que memüteteteva, nivananuyevitüni. ⁴ Quepaucua yumuxasi yunaime müvaranuyevitü, mücü varanuhaitüiyatü caniumieni. Muxasi 'utümana mecaniveiyani niuquieyasie memimatecü. ⁵ Cuyeicame mepüca'anucuveiya, meniyuta'unacuni püta cu'uvamete vaniuguisie memücavamatecü.

⁶ Quesusi 'icü 'üquisica xatatü müpaü tinivacuxaxatüvacaitüni. Müme 'asimepücatehetima tita mütihücütücai mütivacuxaxatüvacai.

Quesusi muxasi vahüveme 'aixüa mütiuca'iyari mühücü

⁷ 'Ayumieme tavari müpaü niutayüni Quesusi, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, ne muxasi necanivaquite-nietüni. ⁸ Yunaitü memü'axüa necanuavecacu cuxi ne, tenavayamete mecanihümetüni, menivanavatüveni. Muxasi mepücavaru'eni masi. ⁹ Ne necaniquitenietüni. Necümana xüca tevi heutahani, nitavicueisitüariemücü. Neutahamücü nivayeyeicamücü, macüsüraüye netamariecaxüamücü.

¹⁰ Tinavayame vanavamütü vacuimütü vata'unamütü xeicüa cani'axeni. Ne püta necaninuani tucari memexeianicü, 'anuyuhayevame memexeianicü. ¹¹ Ne ti'üviyame 'aixüa nemütiuca'iyari necanihücütüni. Ti'üviyame 'aixüa mütiuca'iyari yutucari niyetuani muxasi vahesie mieme. ¹² Ti'ivame, que mü'ane mücavahüveme, muxasi mücavacusiari, mücü canixeiyani 'ürave 'a'amieme. Mücü muxasi nivacu'e'irivani niyuta'unani. 'Ürave nivativiyamücü nivataxüriexüamücü. ¹³ 'Iya müti'ivamecü xeicüa pücayuuerivayurie muxasi vahepaüsita.

14 Ne necatini'üviyametüni 'aixüa nemütiuca'iyari. Nemuxasima nepüvamate, mümeta menetemate nemuxasi, 15 yaxaicüa ne'uquiyari münetimepaü, ne nemimatepaü ne'uquiyari. Netucari necaniyetuani muxasi vahesie mieme. 16 Hipameta muxasi nepüvarexeiya 'icü xei curaruyarita memücamiemete. Neuyeveca nemüva'atüani mümeta. Neniuqui mecani'eniecuni. Xeime mehexeiyatü ti'üviyame, xei curaruyari mehexeiyatü mecanacünicuni.

17 'Ayumieme ne'uquiyari caneninaqui'erieca netucari nemüyetuacü tavari nemitanaqui'erienicü. 18 Xevitü pücanesinavairieni, necümana püta necaniyetuamücü. Heiserie necanexeyani nemiyetuanicü, heiserie nerexeyata tavari nemitanaqui'erienicü. 'Ipaü ne'uquiyari canetiniu'aitüani.

19 Mericüsü tavari hixüata meniyusana Huriyusixi 'icü niuquieyacü. 20 Yümüretü müme müpaü meniutiyuanecaitüni, Cari cacaüyari 'axa mü'ane caninüca 'iya, pücayumate. Tita-yari xete'i'enie. 21 Hipatüta mete'utiyanecai, 'Icü niuquieya, cacaüyari 'axa mü'ane minü'ü capüniuquieya. Cacaüyari 'axa mü'ane que tiyüve müvaranutanieritüani memacücüpe.

Huriyusixi que memüte'ixani'eri Quesusi

22 Mericüsü 'ana 'ixüarari naye'ani quepauca hehecuame memayeitüvacai Querusaremesie. Niuhaütücaitüni. 23 Quesusi tuqui curaruyarita niyeyeicacaitüni Sarumuni 'etüpivarieyatüa. 24 Hicü Huriyusixi 'auriena meniyucuxeürieni. Müpaü metenitahüave, Quepaümexa pepütasi'iyaritüaca. 'Ecü xüca pecürisitütüni, heiseriemecü quetatineutaxatüa. 25 Quesusi tivaruta'ei, Yanepütixe'utahüavixüri, haquevasü yuri xepücate'erie. 'Icü tita nemütiyuriene ne'uquiyarisüa nemiemetütü, mücü nehepaüsita catinihecütani. 26 Masi yuri xepücate'erie, nemuxasi vahesie xemücamiemetecü, que nemütixecuxaxatüvacai. 27 Nemuxasi mepünesi'enie, neta nepüvamate, mecaneniuveyani. 28 Tucari mücaxüve nenivapitüaca. Hasuacuari mepücata'unarieni. Xevitü pücavativiya nesinavairienique nemamasie. 29 Ne'uquiyari müme münesiyetui, mücü yemecü canitürücaüyeni, hipatü yunaitü mecatürücavicacu. Xevitü pücayüve müvativiya 'inavairienique ne'uquiyari mamayasie. 30 Ne ne'uquiyarimatü tenitaxevini. 31 Hicü Huriyusixi tavari tetexi meniutitücü me'ituaxaque. 32 Quesusi müpaü tinivarutahüave, Camü vaüca nepüxe'uxeisitüa 'uximayasica 'aixüa mü'anene ne'uquiyarisüa mümieme. Que 'aneme 'uximayasicacü xepünesituaxa. 33 Huriyusixi müpaü mete'ita'ei, 'Uximayasica 'aixüa mü'anecü tepücamasituaxa, 'axa pemutainecü püta tepümasituaxa. 'Ecü tevi pehücütütü

cacaüyari pena'ayeitüvani. ³⁴ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Camü 'ipaü care'uxa xe'inüari niuquiyarisie, Ne xemücacaüyarixi neputayü. ³⁵ Xücarı cacaüyarixi varutaterüva müme vahesüa munua Cacaüyari niuquieya, xücarı 'utüarica cayüveni mayeyeitüarieni, ³⁶ 'iya ne'uquiyari mipataxü yuhesie mieme, cuiepa meiyenü'a, quename 'axa 'utaine queri xe'utiyuane hepaüsitana, müpaü nemutayücü, Cacaüyari necaninu'ayatüni. ³⁷ Xüca yanecatiyuriene ni ne'uquiyari que mütiyuriene, yuri xepücaneteta'eririeni. ³⁸ Me xüca yanetiuriene ni, sepa yuri xemücanete'eririne ne, tita nemütiyurienesie püta yuri xequetene'erieca müpaü xemütetimanicü quename ne'uquiyari nehesie tiviya, neta ne'uquiyarisie netiviya. ³⁹ Hicü tavarı menicuvautüvecaitüni me'iviyaque. Mücü neyani meca'iviyavecacu.

⁴⁰ Mericüsü mana neyani tavarı Curutani 'anutaüye haque Vani meripai müti'üyanecai. Mana niyuhayeva. ⁴¹ Yümüiretü hesüana meni'axecaitüni. Müpaü meniutiyuanecaitüni, Vani 'inüari pücatiuyuri. Naime que müticuxatacai Vani 'icü tevi hepaüsita, yuri canainecaitüni. ⁴² Mana yumüiretü yuri meteniuta'erieni hesiena.

11

Rasaru que mütiümü

¹ Mericüsü tevi catinecuyecaitüni Rasaru titevatü, Vetaniya mecatei, Mariya quiecariena Maritata Mariya mü'ivayatücai quiecariena quiecametütü. ² 'Iya Mariya canihücütücaitüni que mü'ane Ti'aitame mucaviri visi mu'üacü, quetateya mucavasiüxaxü yücüpacü. 'Iya 'ivaya Rasaru recuyecai. ³ Hicü 'ivamama 'ucari niuqui mecaneitanü'airieni Quesusi yame'utiyuatü, Ti'aitame neuxeı, 'iya que mü'ane peminaqui'eri tinicuyeni. ⁴ Quesusi 'u'enaca müpaü niutayüni, 'Icü cuiniya mümünicü püca'ayumieme. Masi Cacaüyari visi 'anetü mayeitüarienicü pühücü, Cacaüyari Nu'aya visi 'anetü mayeitüarienicü mücü cuiniyacü. ⁵ Quesusi nivanaqui'eriecaitüni Marita 'ivayata Rasaruta. ⁶ 'Ayumieme quepaucua mu'enaxü quename recuyecai, mana niyuhayeva huta tucari haque meyeicacai. ⁷ 'Ana müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete 'ariquemüca, Cümü tavarı Cureya tepuhu. ⁸ Teyü'üquitüvamete müpaü mete'icühüave, Ti'üquitame, xique Huriyusixi mepümasicuvautüvecai memasituaxaque. Tavarı petimie 'uma. ⁹ Quesusi müpaü tivaruta'ei, Camü tamamata heimana huta hurayari carexeiya xei tucari. Xüca hecüaripa 'uyeicani tevi, püca'uti'ücamüre, 'ena cuiepa mieme hecüariya müxeiyacü. ¹⁰ Xüca yüvipa 'uyeicani pütiquetamüre hecüariya mümavecü hesiena. ¹¹ Müpaü niutayüni. 'Arique müpaü

tinivarutahüave, 'Iya teminaqui'eri Rasaru canecusuni. Ne nepümie nementahütüanicü. ¹² Teyü'üquitüvamete müpaü mete'itahüave, Ti'aitame, camü xüca hecusuni pütavicueisitüarieni. ¹³ Qesusi müpaü putayü memücü. Mümecusutü me'uxipi haineme mepü'eriecai. ¹⁴ Hicü 'ayumieme Qesusi müpaü tinivarutahüave heiseriemecü, Pemü Rasaru. ¹⁵ Mana nemücaheycacaicü ne'iyari 'aixüa puyü xehesie mieme, yuri xemüteta'erienicü. Masi tepuhu hesüana. ¹⁶ Hicü Tumaxi Vavari mütitevacai müpaü tinivarutahüave hipame teyü'üquitüvamete, Cümüri tepuhu hamatüana temecuinicü tametari.

Qesusi va'uitüvame mühücü tucari mühücü

¹⁷ Mericüsü Qesusi henuaca müpaü tiniutimarieni quename Rasaru nauca tucari yuriecari teuquiyapa yecaitü. ¹⁸ Vetaniya Qerusareme nehuracaitüni, haica quirumeturuyari xeicüa petevacai. ¹⁹ Huriyusixi yumüiretü meniu'axüani Marita Mariya vahesüa memüvanütüanicü va'iva hepaüsita. ²⁰ Hicü Marita quepaucua mütiutamari quename Qesusi nuaximecai, neicunaque. Mariyari quita nayecateitüni. ²¹ Hicü Marita müpaü tinitahüave Qesusi, Ti'aitame, xüca 'ena pe'uyeicanique, ne'iva pücamüniqueyu. ²² Hicürita nepütimate nai pemütitavavirieni Cacaüyari, Cacaüyari pümasipitüani. ²³ Qesusi müpaü titahüave, 'A'iva nanucuquemücü. ²⁴ Marita müpaü titahüave, Ne nepütimate manucuqueni tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare, quepaucua memanucu'uni. ²⁵ Qesusi müpaü titahüave, Ne necanihücütüni va'uitüvame, tucari netihücüta. Que mü'ane nehiesie yuri müti'erie, sepa mümüqui, canayeyuricamücü. ²⁶ Yunaitü memayeyuyuri, nehiesie yuri memüte'erie, hasuacuari mepücacuini. 'Ipaü yuri peti'erie 'ecü. ²⁷ Müpaü titahüave, Hü Ti'aitame. Ne yuri necatini'erieca 'ecü pemücürisitu, 'ecü Cacaüyari Nu'aya cuiepa 'umamie pemühücü.

Qesusi que mütiutasua haque memeicateuquixü Rasaru

²⁸ Müpaü 'utayüca neyani. Yühücüate me'ayetecacu nitahüave yu'iva Mariya, müpaü tinitahüave 'avie, Ti'üquitame caninuani. Pümasitahüave. ²⁹ Mücü 'u'enaca cuitüva nanucuqueni, hesüana neyani. ³⁰ Qesusi quiecarisie pücanavecai. Manari cuxi niutivecaitüni Marita menucunaquixüsie. ³¹ Hicü Huriyusixi Mariyamatü memayetecai quita, meminütüacai, me'ixeyaca Mariya cuitüva 'anucuquecu heyacu, mecaneiveiya, teuquiyapa metüa mana tasuanique metecu'erivatü.

³² Hicü Mariya quepauca munua Qesusi manutivecaisie, 'ixeyaca, hetüana niutitunumaqueni müpaü ticühüavetü, Ti'aitame xüca 'ena pe'uyeicanique ne'iva pücamüniquoyu. ³³ Qesusi quepauca mixei 'iya 'utasuacame Huriyusixi hamatüana memu'axüa me'utisuaname, yu'iyarisie niyumuinanecaitüni, niyu'uximatüacaitüni. ³⁴ Müpaü niutayüni, Haque xepeicateuquixü. Müpaü mete'itahüave, Ti'aitame quenaye'a queneuxeiya. ³⁵ Qesusi niutasuani. ³⁶ Huriyusixi 'ayumieme müpaü meniutiyuanecaitüni, Neuxei que tinaqui'eriecai. ³⁷ Hipatü müme mete'utiyuane, 'Icü menutanieritüa macüpe, catiyüveniqueyu mipitüanicü 'icüta mücamünicü.

Rasaru que müranucuquetüari

³⁸ Hicü Qesusiri tavari yumuinatü yu'iyarisie teuquiyapa ninuani. Mücü caniterütücaitüni, tetcü tineunacaitüni quitenie. ³⁹ Qesusi müpaü niutayüni, Xequeneuhüva tete. Müqui 'ivaya Marita müpaü titahüave, Ti'aitame, pucuri'üari. ⁴⁰ Qesusi müpaü titahüave, Müpaü necamatiutahüavixü, xüca yuri petita'erieni pecanixeiyamücü que mütimarive Ca-caüyari. ⁴¹ Hicü tete mecaneuhüani. Qesusi heutinierca müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, pamüpariyusi necamanip-itüaca pemünesi'u'enicü. ⁴² Nesü nepütimaicai 'aheyemecü pemünesi'enie, masi teüteri ne'aurie memüti'u vahesie mieme, müpaü neputayü, yuri memüteta'erienicü quename penesihyenü'a 'ecü. ⁴³ Müpaü 'utayüca carima niutahiva, Rasaru, quenevayeye'a haitü. ⁴⁴ Mümüquicai nivayeyani 'ixuriquitecü 'eimetü quetateyasie mamateyasie. Hüxiena panucuhüacai tuvaxacü. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Xequeneuxüna. Xequeneupitüa müyemiecü.

Que memüte'imieniquecai Qesusi

(Mateu 26:1-5; Maricuxi 14:1-2; Rucaxi 22:1-2)

⁴⁵ Hicü Huriyusixi yumüretü Mariyasüa memu'axüa memunenierixü que mütiuyuri, yuri mecateniuta'erieni hesiena. ⁴⁶ Masi hipatü müme Pareseusixi vahesüa menecüne. Metenivaretaxatüani que mütiuyuri Qesusi. ⁴⁷ 'Ayumieme mara'acate memühürütüariecai Pareseusixi vahamatü meniyucuxeürieni meyu'enienique. Müpaü meteniyutahüave, Qesü teteyurieni. 'Icü tevi vaüca 'inüari tiniyurieneni. ⁴⁸ Xüca te'ipitüaca müpaü mütiyurieneni, yunaitü yuri mecatenita'ericuni hesiena. 'Anari Xumatari meni'axüacuni, mepütasinavairieni 'icü 'ena, tateüterima mepütasinavairienita. ⁴⁹ Xevitü müme Caipasi mütitevacai, mara'acametütü mühürütüariecai mücü viyarisie, müpaü tinivarutahüave, Xeme 'asixepücatemate. ⁵⁰ Müpaü xepücatehetimaivave masi 'aixüa müyünicü tahesie mieme,

xevitü tevi mümünicü teüteri vahesie mieme, capa meheuyevenicü tateüterima. ⁵¹ Müpaü püca'utayü yücümana. 'Iya viyarisie mara'acame mühürituarie mühücütücaicü yacatinicuxatacaitüni quename Quesusi vateüterima vahesie mieme müniquecai. ⁵² 'Iya vateüterima vahesie mieme xeicüa pücamüniquecai, masi pümüniquecai müvacuxeürenicü Cacaüyari nivemama memeutaxüriexüa memüyutaxevirecü. ⁵³ Hicü 'iya tucarisie menisutüani meyu'enietü memimienicü.

⁵⁴ Hicürita Quesusi teüteri vahürüpa püca'uyeicacairi Huriyusixi vasata. 'Iya cuieyarisie püta macumave 'aurie neyani, quiecari 'Epüraini müracutevasie. Mana niyuhayeva teyü'üquitüvamete vahamatü.

⁵⁵ Mericüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütiteva nahuracaitüni. Yümüiretü 'esimüyezeusie quiecatari menecüne Querusareme 'ixüarari casutüarievecacu cuxi memüyu'itienicü. ⁵⁶ Menicuvautüvecaitüni Quesusi. Tuqui curaruyarita me'aye'utü müpaü meteniyücühüavecaitüni, Que xetecu'eriva, xüca ha'ixüaramieni 'iya. ⁵⁷ Mara'acate memühüritüariecai Pareseusixi vahamatü müpaü mecateniu'aita, xüca tevi retimanique haque meyeicacai, mitahecüataniquecai memiviyacü.

12

Vetaniyasie 'uca visi mu'üa que müticavirie Quesusisie
(Mateu 26:6-13; Maricuxi 14:3-9)

¹ Hicü 'ataxeime tucari heuyevecacu Pasicua maye'anicü, Quesusi Vetaniya ninuani haque Rasaru manucatei, Quesusi menucuquetüa müquite vasata. ² Hicü mana menivarucuxeürieni hamatüana memütecuanicü. Marita nivapareviecaitüni. Hamatüana mematecai, xevitü Rasaru canihücütücaitüni. ³ Hicü Mariya naru visi mu'üa canücame vaüca müraye'axe ne'üni, merie quiruyaripaü paümeme. Quesusi quetayasie nicavirieni. Quetaya niucavasiüxa yücüpacü. Naisari quita visi tiniuye'üacaitüni narucü. ⁴ Hicü teyü'üquitüvametemama xevitü, Cura 'Iscariutitanaca, miyetuaniquecai, müpaü niutayüni, ⁵ Titayariri catiutuiya 'icü visi mu'üa haica sienituyari 'inüariyari, müva'ütüanicü memümamave. ⁶ Müpaü niutayüni memümamave müvara'erivacaicü pücatixaü, masi mütinavayametücaicü püta müpaü tiutayü. 'Iya vatumini maname 'ahanatü, tita hesiena mütiucaxüri nivati'üvecaitüni. ⁷ Quesusi müpaü niutayüni, Quetineuhayeva. 'Ipaü catiniuyurieni neteuquiya tucarisie mieme maye'aximecü. ⁸ Yuheyemecü yuhesüa xecanivarexeiyani memümamave. Ne püta xepücanesihexeya yuheyemecü.

Que memüte'imieniquecai Rasaru

⁹ Hicü Huriyusixi yumüiretü meteniutamarieni quename muva hayecatei. Quesusicü xeicüa mepüca'axecai, Rasaruta mexeiyaque müquite vasata menucuquetüacü meni'axecaitüni. ¹⁰ Hicü mara'acate memühüritüariecai meyu'enieca 'axeicüa meniütüyuani quename Rasaruta memieniquecai ¹¹ yumüiretü Huriyusixi cümana memecücü, Quesusisie yuri memüte'uta'ericü.

Que müreutaha Querusaremesie

(Mateu 21:1-11; Maricuxi 11:1-11; Rucaxi 19:28-40)

¹² Mericüsü 'uxa'arieca yumüiretü teüteri 'ixüaramete meniu'enanani quename Qesusi 'uhamiecai Querusareme. ¹³ Parapa mamateya me'uhapatü menecüne meheinaquiya. Müpaü meteniuhivacaitüni, Quetaneutavicueisitüa 'aixüa.

'Aixüa queticühüavarüvani

Que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü 'umamie hepaüsita

'Ixaherisixi tati'aitüvame hepaüsita.

¹⁴ Hicü Qesusi puxu 'utaxeyaca hesiena nanutiyerüni, que müre'uxa,

¹⁵ Siyuni quiecame nu'aya, pepücaheumaca.

Camü 'iya mümati'aitüa 'ucanamieni

Puxu nunusisie 'acaitü.

¹⁶ Teyü'üquitüvametemama 'icü mepücahetimaivavecai meripai. Quepaucuari visi 'anetü matüa Qesusi, 'anaque mecanaye'erieni müpaü müre'uxa hepaüsitana, müpaü memiyuri.

¹⁷ Mücü teüteri hamatüana meme'uvacai quepaucua mitahüavixü Rasaru müvayeyanicü teuquiyata, quepaucua menucuquetüa müquite vasata, mümerita mecani-hecüatacaitüni. ¹⁸ 'Ayumieme teüteri meneinaquiyauni memü'enanacü quename 'icü 'inüari tiuyuri. ¹⁹ Hicü Pareseusixi müpaü meteniyücühüavecaitüni, Xepüneniere 'asixemüca'yüvave. Camü yunaitü cuiepa memütama 'utümana menecüne.

Cüriyecusixi que memüte'icuvautüvecai Qesusi

²⁰ Mericüsü teüteri memü'axüa 'ixüararipa meyu-tanenevienique, hipatü müme mecanicüriyecusixitücaitüni.

²¹ Müme Piripesüa meniu'axüani Vesairasie Carereya cuieyarisie mecateisüa. Mecanita'ivaviya yame'utiyaütü, Neuxei, Qesusi tepüxeiyaqueyu. ²² Piripe neyani. Nitahüave 'Atürexü. Hicü 'Atürexü Piripematü menecüne. Müme menitahüave Qesusi. ²³ Qesusi nivaruta'eiya ya'utaitü, Tucari naye'aniri Yuri Tevi nehücütütü visi ne'anetü nemayanicü. ²⁴ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave,

xüca türicu 'imüariyari ca'ucateuquiyani cuiepa 'ucaveca, yuxaüta niyuhayeva xEICÜA. Mesü xüca 'ucateuquiyani, vaüca canititacaimücü. ²⁵ Que mü'ane yutucari münaqui'eri canitatümayiamücü. Que mü'ane 'ena cuiepa yutucari mü'uxive'erie, yuheyemecü caneixeyacamücü, pücaxüveni. ²⁶ Xüca tevi nesiparevivame yüaneni, quenesiheveiya ne. Haque nemeyeicani, manarita caniyueicamücü nesiparevivame. Xüca tevi nesiparevivame yüaneni, ne'uquiyari 'aye'ame ni'eriecamücü 'iya.

Quesusi que mütimüniqecai que mainecai

²⁷ Hicüri ne'iyari niyumuinaneni. Queri ne'utaineni. Ne'uquiyari, queneneutavicueisitüa 'icü tucarisie que nehaineniqueyu. Masi 'icü 'ayumieme necaninuani 'ena cuiepa. ²⁸ Ne'uquiyari, visi peticühüavarüvatü quena'ayeitüa. Hicü xevitü niutaniuni taheima müpaü 'utaitü, Neri visi neticühüavarüvatü nepaneyeitüave, tavarita müpaü necatiniyuriemücü. ²⁹ Teüteri yumüiretü mana memüti'ucai memü'enana müpaü meniutiyuanecaitüni, Camü necutürarücani. Hipatüta mete'utiyuanecai, Xüari niuqui tuayame pitahüavixüri. ³⁰ Quesusiri müpaü tinivaruta'eiya, 'Iya nehiesie mieme püca'utaniu, xehesie mieme püta putaniu. ³¹ Hicürixüa 'ena cuiepa memütama nivatahüavimücü 'isücame. Hicürixüa 'iya mütiva'aitüva cuiepa memütama tacua nanuyehüiyamücüri. ³² Ne xüca cuie heima ne'anucuhanieni, yunaime necanivarahapamücü nehepa. ³³ Müpaü niutainecaitüni tihecüatatü que mütimierieniquecai. ³⁴ Teüteri 'ayumieme müpaü metenita'eiya, Tame 'inüari niuquiyaricü tecaniu'ena quename 'iya Cürisitu yuheyemecü yuhayeva. Que pehaine meuyevese Yuri Tevi manucuhanienicü pemaine. Que püpaicü 'icü Yuri Tevi mütitiva. ³⁵ Quesusiri 'ayumieme müpaü tinivarutahüave, Yareutevitü cuxi xEICÜA hecüariya xesata caniyueicamücü. Mexi hecüariya xehexeiya xequeneu'uvani, yüriya capa xeha'ivacü. Que mü'ane yüvipa muyeica 'asipücatimate que mütimie. ³⁶ Mexi hecüariya xehexeiya, yuri xequetene'erieca hecüariyasie, hecüaripa miemete xemacüneccü.

Müpaü tinicuxatacaitüni Qesusi. 'Arique heyaca niyuti'avieta memücaheitaxeyacü.

Huriyusixi yuri que memücate'eriecai

³⁷ Sepasü müya paümeme 'inüari mütiyurienecai vahüxie, yuri mecacateni'eriecaitüni hesiena. ³⁸ Müpaü catinaye'ani Quisariyaxi tixaxatame niuquieya müpaü mutayücü, Ti'aitame quepai yuri pütita'eriri taniuqui. Quepai püxeisitüarie Ti'aitame türücariyaya.

39 'Ayumieme mepüçayüvavecäi yuri memüteta'erienicü, tavari müpaü mutayücü Quisariyaxi,

40 Nivaracüpiriya vahüxita,
Nivaruseiriya va'iyarisie,
Capa yuhüxicü meheunenierenicü,
Capa yu'iyarisie meteyücühüavenicü,
Capa ta'aurie me'axürienicü nemüvaranayexürienicü.

41 Müpaü niutayüni Quisariyaxi quepaucua mixei visi que mü'anecai, quepaucua hepaüsitana müticuxatacai.

42 Siepüresü hipatü teüteri va'uquiyarima yumüiretü yuri mecateniuta'erieni hesiena. Pare-seusixi vacü mepüçayuecüatacai capa tuquita me'anuyeveyarienicü. 43 Vaüca nivanaquecaitüni teüteri 'aixüa memütevacühüavenicü, 'esiva xeicüa vanaquecacu Cacaüyari püta 'aixüa mütivacühüavenicü.

Qesusi niuquieya que mütivaranutaxürieni teüteri

44 Hicü Qesusi müpaü tiniuhiva, Que mü'ane nehesie yuri müti'erie, nehesie xeicüa yuri pücati'erie. Masi que mü'ane münesiheyenü'asie yuri tini'erieca. 45 Que mü'ane münesixeiya, canixeiyani 'iya münesiheyenü'a. 46 Ne nehecüariyatütü cuiepa necaninuani yunaitü yuri memüte'erie nehesie yüvipa memüçayuhayevacü. 47 Xüca tevi 'icü 'u'enieni que nemüticuxata, xüca yacaticamieni, ne nepüca'ixaneta. Cuiepa memütama nevataxanetaque nepücanua, cuiepa memütama nevatavicueisitüanique püta necaninuani. 48 Que mü'ane münesixani'eri, neniüqui müca'utanaqui'eri, caneixeiyani que mü'ane mixaneta. Mücü neniüqui que nemutayü, mücü canitaxanetamücü, tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare. 49 Ne necümana 'asinepücatixata. Masi 'iya münesiheyenü'a ne'uquiyaritütü, canetiniuta'aitüani que nemutaineni que nemüticuxatani. 50 Ne necatinimaica tita müti'aita 'iya, tucari mücaxüve mühücücü. Tita nemüticuxata ne, ne'uquiyari que münetiutahüavixü, müpaü necatinicuxatani.

13

Qesusi que mütivaruhaxina teyü'üquitüvamete vaquetasie

1 Mericüsü Pasicua 'ixüarari püçasutüarievecäi cuxi. Qesusi catinimaicaitüni tucarieya maye'a müyupatacü 'ena cuiepa müyemiecü yu'uquiyarisüa. Yuhesüa miemete cuiepa memütama que mütivanaqui'eriecai, 'aye'arücamecü nivanaqui'eriecaitüni. 2 Hicüsüari metenicuacaitüni. Cauyumarieri müpaü tini'iyaritüani Cura 'Isicariutitanaca Simuni nu'aya miyetuanicü Qesusi. 3 Mericüsü Qesusi müpaü tinimaicaitüni 'uquiyarieya nai mütiyetuiri mamayasie. Cacaüyarisüa meyetüacü timaitü, Cacaüyarisüa

müyemiecü timaitü, ⁴ nanucuqueni mexa 'aurie macatei. Herie mieme yu'ixuriqui 'anutihünaca vasiüxame 'anuhurieca nayühüani. ⁵ Ha 'acatuaca pateyusie, nisütüani vahauxinatü teyü'üquitüvamete vaquetasie, vacavasiüxatü vasiüxamecü cümana mayühüacü.

⁶ Hicü Simuni Pecuru manucatei ninuani. Mücü tinitahüave, Ti'aitame, 'ecü penetihauxina nequetasie. ⁷ Qesusi müpaü tita'ei, Ne tita nemütüyuriene 'asipepücatimate hicü, 'ariquemücaque pecaneitimaimücü. ⁸ Pecuru rehüave, Hasuacuari pepücanesihauxinani nequetasie. Qesusi müpaü tita'ei, Xüca necamasihauxinani, 'ahesie pücatinaqueni nehepaü. ⁹ Simuni Pecuru müpaü titahüave, Ti'aitame, nequetasie xeicüa pepücanesihauxinani, masi nemamasieta nemu'usieta cuerietü. ¹⁰ Qesusi müpaü ticühüave, Que mü'ane mecu'üvaxü pücaheiyehüva hauxinarica, yuquetasie xeicüa. Masi naitü caneu'itiyaca. Xemerita xecani'itiyatücani, peru yunaitü pücatixaü. ¹¹ Mücüri canimaicaitüni quepai miyetuaniquecai. 'Ayumieme yunaitü xemüca'itiyatüca niutayüni.

¹² Vaquetasie varuhausica, yu'ixuriqui herie mieme 'anacatüca, mana 'ayerüca, hutarieca müpaü tinivarutahüave, Xetemate tita nemütüyuri xehesie mieme. ¹³ Xeme Ti'üquitame Ti'aitame xepünete'uterüva. 'Aixüa xepaitüca nemühücü. ¹⁴ Mericüte, ne Ti'üquitame Ti'aitame nehücütütü xüca xequetasie nex'e'uhauxini, caneuyeveca xemeta yunaitü xemüyutihauxinani yuquetasie. ¹⁵ Xemünesi'üquenicü 'inüari necanixe'upitüani xemeta müpaü xemüteyuriecacü nemüxe'uyuripaü. ¹⁶ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane vaüriyarica müti'uximaya pücahe'iva yucusiyari cui ve'emetütü, 'iya cave'emetücacu. Nü'ari pücahe'iva que mü'ane meiyenü'a cui ve'emetütü, 'iya cave'emetücacu. ¹⁷ Xüca 'ipaü xetemaica, xecaniyutemamaviecacuni xüca yaxetecahuni.

¹⁸ Yunaimie xehepaüsita nepücatixata. Ne nepüxemate quehate nemüxe'anuyexei. Masi müpaü netiniuyuriene 'utüarica maye'anicü müpaü maine, 'Iya ne'icuai mücuacai yuquepusacü pünesi'uquesi. ¹⁹ Hicüri necatinixetaxatüamücü yacatiyüvecacu cuxi, yuri xemüteta'erienicü quename ne nehücü quepaucua müpaü mütiyüni. ²⁰ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane mitanaqui'erie que mü'ane nemanunü'ani, mücü caneniutanaqui'erieni ne. Que mü'ane munesi'utanaqui'erie ne, 'iya munesiheyenü'a caniutanaqui'erienita.

*Qesusi que mütiutahecüataxü Cura que mütiyetuaniquecai
(Mateu 26:20-25; Maricuxi 14:7-21; Rucaxi 22:21-23)*

²¹ Müpaü 'utayüca Quesusi niyumuinanecaitüni yu'iyarisie. Tiniutahecüata, müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme caneniyetuamücü. ²² Teyü'üquitüvamate meniuyuxexeyacaitüni me'iyarixietü 'asimecatemaitü quepai müraxatacai. ²³ Xevitü tiyü'üquitüvame Quesusi 'aurie niucateitüni Quesusi minaqu'eriecai. ²⁴ Simuni Pecuru 'ayumieme nitamaviya. Müpaü titahüave, Quepai pepüraxata quetineutahüavi. ²⁵ Mücü Quesusi 'aurie 'ucaitü ta'aurie 'aveca müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quepai pühücü. ²⁶ Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Iya canihücütüni pa tarimeyari nemi'ütüani ne'itihaviyame xacüsie. Hicü pa 'utihaviyaca nenucu'üni, ni'ütüani Cura 'Isicariutitanaca Simuni nu'aya. ²⁷ Pa 'anu'ücu, 'ana Cauyumarie caniviya мүcü. Quesusi müpaü tinitahüave, Que pemütüyurieni, xeiya quetineuyuri. ²⁸ Müme mana mematecai ni xevitü 'asimepücatemaicai titayari mürehüavecai. ²⁹ Cura vatumini maname mahanacaicü, hipatü müpaü metenicu'erivacaitüni Quesusi mütitahüavixücü, Tita temüteuyehüva 'ixüararipa quetinenanaimie, tumini müva'ütüaniquecai memümamave nusu metecu'erivacai. ³⁰ Cura pa 'anu'üca caneyani. Niuyüvicaitüni.

Hecuamecü que mütiu'aita

³¹ Mericüsü quepaucua metüa, müpaü niutayüni Quesusi, Hicürixüa Yuri Tevi visi 'anetü nayeitüarieni, Cacaüyarita visi 'anetü rayeitüari hesiena tiviyatü. ³² Xüca Cacaüyari visi 'anetü 'ayeitüarieni hesiena tiviyatü, Cacaüyarita yücümana visi 'aneme canayeitüamücü Yuri Tevi. Cuitüva visi 'aneme rayeitüani. ³³ Nenivema, yareutevitü xeicüa xehamatü necaniuyeicamücü. Xenenicuvautüvecuni. Que nemütivacühüavecai Huriyusixi, haque nemeyemie xepücaüyvave xemeta'axüani ne'utaitü, yaxecüa netinixehahüaveni xeme hicü. ³⁴ Hecuamecu necatinixe'aitüaca, xequeneyunaqui'erieca. Ne que nemütixenaqui'eriecaipaü, xequeneyunaqui'erieca yunaitü. ³⁵ 'Icücü yunaitü mecatenimaicacuni nehesüa miemete teyü'üquitüvamate xemühüme, xüca xeyunaqui'erieca yuhesie.

Quesusi que mütiutahecüataxü Pecuru que mütitanenaniquecai
(Mateu 26:31-35; Maricuxi 14:27-31; Rucaxi 22:31-34)

³⁶ Simuni Pecuru müpaü tinitahüave, Ti'aitame, haque pepeyemie. Quesusi müpaü tita'ei, Haque nemeyemie pepücaüyve pemünesi'anuveiya hicü. 'Arique pepünesi'anuveiya. ³⁷ Pecuru müpaü titahüave, Ti'aitame, titayari necatüyve nemümasi'anuveiya hicü. Netucari nepüyetuani 'ahesie mieme.

38 Quesusi müpaü tita'ei, 'Atucari nehesie mieme petiyet-uanitütü. Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, vacana catahivavecacu, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü.

14

Quesusi huye ta'uquiyarisüa meutiyune mühücü

1 Yu'iyarisie xüca xecayumuinani. Cacaüyarisie yuri xecateni'erieca, nehesietari yuri xequetene'erieca. 2 Ne'uquiyari quiecariena vaüca canexuaveni qui. Xüca müpaü ca'anenique, müpaü nepücatixecühüaveniqueyu. Nepüyemie xehesie mieme 'aixüa nemeiyurienicü mana. 3 Xüca neheyani, xüca xehesie mieme 'aixüa neheyurieni mana, tavari necaninuamücü, nehesüa nenixe'anuvitümücü, haque nemeyeica xemeta mana xeme'uvanicü. 4 Haque nemeyemie xecatenimaica, huye xetemateta. 5 Tumaxi müpaü tinitahüave, Ti'aitame, tame 'asitepücatemate haque pemeyemie. Que tete'imali huye. 6 Quesusi müpaü ticühüave, Ne necanihücütüni huye, tita yuricü müraine netihücü, tucari netihücü. Xevitü ne'uquiyarisüa püca'aye'ave yuxaüta, necümana xeicüa paye'ave. 7 Xüca xenesihetimanique, ne'uquiyarita xepümaicaqueyu. Hicürixüa xecaneitimani xecanixeiya. 8 Piripe müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quetaneuxeisitüa 'a'uquiyari. Mücücü tepünaqui'aca. 9 Quesusi müpaü titahüavixü, Müixa xehamatü ne'uyeicacacu pecaneretimaive cuxi, Piripe 'acu. Que mü'ane munesixeiya, ne'uquiyarita canixeyani. Quepaütütü peputaine, 'a'uquiyari quetaneuxeisitüa pemaine. 10 Yuri pecati'eri quename ne ne'uquiyarisie netiviya, ne'uquiyarita nehesie tiviyä. Que nemütixecuxaxatüva, necümana nepücaticuxata. Ne'uquiyari nehesie tiviyatü müyuhayeva, mücü yacatiniyurieneni. 11 Yuri xequetene'erierieca ne'uquiyarisie nemütiviyacü, ne'uquiyarita nehesie mütiviyacü. Me xüca müpaü yuri xecate'erieca, yanemütiyurienecü püta yuri xequetene'erieca. 12 Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nehesie yuri müti'eri yacatiniyurienemücü que nemütiyuriene ne. Canena'ivamücü yatiyurienetü, ne ne'uquiyarisüa nemüyemiecü. 13 Sepanetü que mütitita xemünetetavavirieni nehesüa xemiemetetütü, ne müpaü necatiniyuriemücü, ne'uquiyari visi 'anetü mayeitüarienicü yunivesie tiviyatü. 14 Xücaritixaütü xenete'utavavirieni nehesüa xemiemetetütü, ne müpaü necatiniyuriemücü.

'Yari Mütiyupata que mütivareyenü'airieniquecai, que mainecai

15 Xüca xenesinaqui'erieca, yaxequetenecahuni que nemüti'aita. 16 Neta nepitavavirieni ne'uquiyari. Mücü xeime canixepitüacamücü Titutuicametüme xehamatü muyeicanicü yuheyemecü. 17 'Iyari yuri maine necanixatani. Cuiepa memütama mepüca'yüvave memitanaqui'erieni memüca'ixeyavavecü memüca'imatecü. Xemerü xecani-maicatütü. Xeteütatü niyuhayevani, xehesie catiniviyani. 18 Ne nepücaxecu'eirieni nepücaxenutuita. Xehesüa necani'axemücü. 19 Yareutevitü cuxi, cuiepa memütama mepücanesixeyia. Xeme püta xepünesixeyia. Nemayeyuricü, xemerita xecanayeyuyuricacuni. 20 'Iya tucari 'aye'ayu, müpaü xecatenimaicacuni ne ne'uquiyarisie nemütiviyacü, xeme nehesie xemüteviyacü, neta xehesie nemütiviyacü. 21 Que mü'ane mimate tita nemüti'aita, yamüticamie, mücü canihücütüni que mü'ane münesinaqui'erie. Que mü'ane münesinaqui'erie, ne'uquiyarita caninaqui'eriecamücü 'iya. Neta netinaqui'erieca, nemasiücüme nepaneyeitüani hesiena.

22 Xevitü Cura müca'isicariutitanacatücai müpaü tinitahüave, Ti'aitame que 'uyü pemasiücütü pema'ayeitüani tame tahesie pemainecü, cuiepa memütama vahüxie pücatixaü. 23 Quesusi müpaü tita'ei, Xüca tevi nesinaqui'erieca, nenuquisie yacatinicamiemücü. Ne'uquiyari caninaqui'eriecamücü 'iya. Hesüana tecani'axecuni, hesüana tenitaquicuni. Que mü'ane mücanesinaqui'eri, nenuquisie yapücaticamie. 24 'Icü niuqui xemü'enie, nehesüa pücamieme. Ne'uquiyari münesiheyenü'asüa canimiemetüni püta.

25 'Icü netinixe'utaxatüani xehesüa ne'uyeicatü. 26 Titutuicame, 'iya 'Iyari Mütiyupata ne'uquiyari meiyenü'ani nehesüa miemetüme, mücü catinixeta'üquitüamücü naimie. Catinixeta'eritüamücü nai que nemütixecuxaxatüvacai ne.

27 Müpaü nepütixe'uhayevi, yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü. Nehepaü yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü nepüxepitüa. Cuiepa memütama que memüteyupitüva nepücatixepitüa. Xe'iyari xüca cayumuinaneni, xüca camamaca. 28 Xeneniu'enieni, nemüyemie, xehesüa nemayeneni que nemütixe'utahüavixü. Xüca xenesinaqui'eriecaque, xecaniyutemamaviecaqueyu ne'uquiyarisüa nemüyemiecü. Ne'uquiyari yemecü canive'emetüni, ne hepaüna nepüca'eme. 29 Hicü yanepütixe'utahüavixü yacatiyüvecacu cuxi, yuri xemüteta'erienicü quepaucua müpaü mütiyüni.

30 Hicü xehamatü vaüca nepücaticuxataniri. Que mü'ane mütiva'aitüva cuiepa memütama 'ucanamieni. Tixaü pücarexeiya nehesie timieme. 31 Masi cuiepa memütama memütehetimanicü ne'uquiyari nemünaqui'erie, ne'uquiyari

que münetiu'aitüa, müpaü netiniyurieneni. Xequenanucu'uti, cümü tepüyehuri.

15

Quesusi tita yuricü mütinanayari mühücü

¹ Ne nana necanihücütüni, tita yuricü mütinanayari. Ne'uquiyari catini'üviyametüni. ² Yunaitü nana mamateya nehese memüteviya xüca meca'utixuxuavereni, 'iya nivaranuyexürimücü. Yunaitü memutixuxuavere, 'iya nivati'itimücü masi vaücava mütxuaverenicü. ³ Hicürixüa xecaniu'itiyani xeme neniuguicü nemütixecuxaxatüvacaiçü. ⁴ Nehesie xeteviyatü xequeneyuhayevani, neta xehesie netiviyatü netinehayeva. Mamateya püca'yüve yücümana mütxuavere xüca nanayarisie tiviyatü cayuhayeva. Yaxeicüa xemerita xepüca'yüvave xemütixuavere xüca nehese xeteviyatü xecayuhayeva.

⁵ Ne nanayari necanihücütüni, xeme mamateya xetehüme. Que mü'ane nehese tiviyatü müyuhayeva, neta hesiena netiviyacacu, mücü vaüca canitixuaverimücü. Nehesie xecat-eviyatü 'asixepücateyüvave xeme. ⁶ Xüca tevi nehese tiviyatü cayuhayeva, nana mamayaripaü cananuyehüiyamücü, nitavamücü. 'Icuxeüriyame taipa neuxüriyamücü, nitai-yariemücü.

⁷ Xüca nehese xeteviyatü xeyuhayeva, xücaritita nemüticuxata xehesie tiviyatü yuhayeva, tita mütxenaque xequenecuvava, müpaü catiniyümücü xehesie mieme. ⁸ Ne'uquiyari visi 'anetü canayeitüarivani quepaucua vaüca xemutixuxuavere, quepaucua nehesüa miemete teyü'üquitüvamete xemacüca. ⁹ Ne'uquiyari münetinaqui'eriecaipaü, müpaüta necatinixenaqui'eriecaitüni. Xequeneyuhayeva nehese xeteviyatü, ne nexenaqui'eriecacu. ¹⁰ Xüca yaxetecahuni que nemütü'aita, xeniyuhayevacuni nehese xeteviyatü, nexenaqui'eriecacune, ne'uquiyari 'aisicayasie yanemüticamiepaü, iyasie netiviyatü nemünehayevapaü nesinaqui'eriecacu 'iya.

¹¹ 'Ipaü netinixecuxaxatüvacaitüni netemavierica xehesie müyuhayevanicü, xetemavierica maye'atüarienicü.

¹² 'Ipaü necatini'aitani, xequeneyunaqui'eriecaque nemütixenaqui'eriecai ne. ¹³ Que tevi

yamücatiyucanaqui'eriepaü, vaüca masi pütüyucanaqui'erieyutucari yetuatü müme müvanaqui'erie vahesie mieme.

¹⁴ Xeme xecaninenaqui'erimatüni xüca yaxetecahuni que nemütixe'aitüa. ¹⁵ Te'uximayatameteri nepücatixe'uterüva.

Ti'uximayatame 'asipücatimate que mütiyuriene cusiyarieya. Ne masi nenaqui'erima nepütixe'uterüva, naime

nemütü'eni ne'uquiyarisüa nepütixe'uta'üquitüa. ¹⁶ Xeme xepücanesi'anayexei. Ne püta nenixe'anayexeiya. Nepüxe'uhürütüa xemüyehucü, xemutixuxuaverenicü, xehesüa mieme 'icuaxi müyuhayevanicü, sepanetü que mütitita xemitavavirieni ne'uquiyari nehesüa xemiemetetütü müxepitüanicü. ¹⁷ 'Ipaü necatinixe'aitüaca, sequeneyunaqui'erieca.

Cuiepa memütama que memütexe'uxive'erieca

¹⁸ Xüca cuiepa memütama mexe'uxive'erieca, yaxequetenemaica, memünesita'uxi ne meri. ¹⁹ Xüca cuiepa xemiemetetünique xeme, cuiepa memütama mecanixenaqui'eriecaqueyu yuteüterima. Xemeri cuiepa xepücamiemete, ne masi nenixe'anayexeiya cuiepa memütama vasata. 'Ayumieme cuiepa memütama mecanixe'uxive'erieca. ²⁰ Neniuqui xequena'erivani que nemütixe'utahüavixü, Que mü'ane müti'uximayatame pücahe'iva yucusiyari cui ve'emetütü 'iya cave'emetücacu. Que memünete'uveveyacai ne, xemeta mecanixetaveveyacuni. Neniuquisie yamepücatecahucai, yaxEICÜa xeniuquisieta yamepücatecacüne. ²¹ Masi 'ipaü naime mecanixeyuriecuni nehesüa xemümiemetecü, memüca'imatecü 'iya munesiheyenü'a.

²² Xüca necanuanique, xüca necavarutaxatüanique, tita 'axa müti'ane mepücatehexeiyaqueyu. Hicüri tixaü mepücatehexeiya memiti'avietacü tita 'axa memüteyurie. ²³ Que mü'ane ne'uquiyari mü'uxive'erie, netari caneni'uxive'erieca. ²⁴ Vasata xüca yanecatuyurienique xevitü yamücatiyurievapü, müme tita 'axa müti'ane mepücatehexeiyaqueyu. Hicüri mecaniuneniere, mecatani'uxive'erieca neri ne'uquiyarita. ²⁵ Masi niuqui canaye'atüarieni 'inüari niuquiyarisie müpaü müre'uxa, Sepa 'asinemücatuyuri, mecaneni'uxive'eriecaitüni.

²⁶ Quepaucua munuani 'iya Titutuicame nemüxehanü'airieni ne'uquiyarisüa mieme, 'Iyari yuri maine ne'uquiyarisüa mayeneica quepaucua munuani, 'iya nehepaüsita catinitahecüatamücü. ²⁷ Xemetari xecatenitahecüatacuni nehamatü xemu'uvacü matüaripaitü.

16

¹ 'Ipaü nepütixecuxaxatüvacai xemücatiquetamürecü. Müme mepücaxepitüani tuquita. ² Masicutaxi tucari canaye'amücü quepaucua yunaitü memüxecuini Cacaüyari me'ayexeiame memüyu'erieca. ³ Müpaü mecateniyuriecuni memüca'imatecü ne'uquiyari, memücanesimatecü neta. ⁴ Masi 'ipaü netinixecuxaxatüvacaitüni, xeme'erivanicü neniuqui

quepaucua maye'ani tucariyari, müpaü nemütixe'utahüavixü xeteha'erivatü.

'Iyari Mütiyupata que mütiyuriene

Matüaripai 'ipaü nepücatixe'utahüavixü xehamatü nemuye-icacaicü. ⁵ Hicü necaniyemieni 'iya munesihyenü'asüa. Xevitü xeme pücanesita'ivaviyave, haque pepeyemie 'utaitü. ⁶ Müpaü nemütixecuxaxatüvacaicü xe'iyari canihüpüneni hivericacü. ⁷ Ne nepütixecuxaxatüva tita yuri müraine, masi 'aixüa caniyümücü xehesie mieme nemüyemiecü. Me xüca necaheyani, Titutuicame pücanuani xehesüa. Masisü xüca neheyani, necanixehanü'airiemücü. ⁸ 'Iya nuame nivatatiemücü cuiepa memütama tita 'axa memüteyurie hepaüsita, tita mütiheiserie hepaüsita, titacü müranutahüiyani hepaüsita. ⁹ Tita 'axa memüteyurie hepaüsita püvatatieni yuri memücate'eriecü nehiesie. ¹⁰ Tita mütiheiserie hepaüsita tivatatieni ne'uquiyarisüa nemüyemiecü, tavari xecanesixeyacacu. ¹¹ Titacü müranutahüiyani hepaüsita tivatatieni, cuiepa memütama tiva'aitüvame que müranutahüiya.

¹² Vaüca cuxi necaneixeiyani nemütixetaxatüanicü. Xeme xEICÜA xepücaYÜVave cuxi xemi'enieni hicü. ¹³ Quepaucua 'iya munuani 'Iyari yuri maine, 'iya nixehECÜatüamücü xemeitimanicü naitü yuri maine. Yücümana pücaticuxatani. Tita müti'enie catinitaxatamücü. Tita 'umüramie tinixetaxatüamücü. ¹⁴ 'Iya visi ne'aneme canenayeitüamücü. Tita nehESÜA mütimieme catinanupimücü catinixetaxatüamücü. ¹⁵ Quepaü mürexeiya ne'uquiyari, naitü catininepinitüni. 'Ayumieme neputayü, tita nehESÜA mütimieme catinanupimücü tinixetaxatüamücü.

Xeyutihiverieme masi que xemüteyutemamavieca, que mainecai

¹⁶ Yareutevitüri xepücanesixeiya. Tavari yareutevitüta xecanenixeyacuni.

¹⁷ 'Ayumieme teYÜ'üquitüvamate hipatü müpaü meteniyücühüavecaitüni, Titari taticühüave, yareutevitü xepücanesixeiya, tavari yareutevitü xepünesixeiya 'utaitü, müpaüta 'utaitü, ne'uquiyarisüa nemüyemie. ¹⁸ 'Ayumieme mete'utiyuanecai, tita 'icü tixata yareutevitü maine. 'Asitepücatemate quetütü mutaine. ¹⁹ Qesusi müpaü tinetimani memi'ivaviyacucaicü. Müpaü tinivarutahüave, 'Icücü niuqui xetexüatüa, müya nemutayücü, yareutevitü xepücanesixeiya, tavari yareutevitü xepünesixeiya nemainecai. ²⁰ Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xecaniutisuanacuni xeniyuhiverieacuni. Cuiepa memütama

püta meniyutemamavieacuni. Xeme xecaniyuhiverieacuni, peru xeyutihiverieme masi xeyutemamavietü xecanacünicuni. ²¹ 'Uca tiniverümetü niyuhiveriecamücü tucarieya maye'acü. Nu'esi 'utinui vacu 'uximatüarica pücaha'eriva müyutemaviecü tevi mutinui vacü cuiepa. ²² 'Ayumieme xemeta hiverica xecanexeyani hicü. Tavari necanixexeyamücü. 'Ana xe'iyari niyutemamaviecamücü. Xevitü pücaxenavairieni xetemavierica.

²³ 'Iya tucarisie tixaü xepücanetecu'ivaviyani. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, sepa que mütitita xemüte'itavavirieni ne'uquiyari nehesüa xemiemetetütü, yacatinixepitüamücü. ²⁴ Hicüque tixaütü xepücate'itavavirievave nehesüa xemiemetetütü. Xequeneutavaviriri, xenitanaqui'eriecuni xetemavierica maye'anicü.

Ne necane'iva tita cuiepa mütimieme, que mainecai

²⁵ 'Icü ha'aviecamecü necatinixetaxatüacaitüni. Tucari canaye'amücü quepaucua nemücatixetaxatüani ha'aviecamecü, masi heiseriemecü necatinixetaxatüamücü ne'uquiyari hepaüsita. ²⁶ 'Iya tucarisie xecanitavaviriecuni nehesüa xemiemetetütü. Ne 'asinepücatixecühüave quename xehesie mieme ne'itavavirieni ne'uquiyari. ²⁷ 'Iyasü ne'uquiyaritütü canixenaqui'erieca, xeme xemünesinaqui'eriecaicü, yuri xemüte'uta'ericü quename Cacaüyarisüa neheyetüa. ²⁸ Ne ne'uquiyarisüa nemiemetütü necaneyeyani, cuiepa necaninuani. Tavari nepüyemie cuiepa, ne'uquiyarisüa necaniyemieni. ²⁹ Teyü'üquitüvamete müpaü meniutiyuani, Camü hicürixüa heiseriemecü pecatinicuxatani, ha'aviecamecü pecaticuxatatü. ³⁰ Hicü müpaü tepütemate nai pemütimate, tixaü pücareuyevese xevitü mümasicu'ivaviyanicü. 'Ayumieme müpaü yuri tecateni'erieca Cacaüyarisüa pemeyetüacü. ³¹ Qesusi müpaü tivaruta'ei, Yuri xete'erie hicü 'acu. ³² Camü tucari canaye'amücü, canaye'aniri masi, quepaucua xemütaxüriyaxüani yuxexuitü yuquie. Xepünesicu'eirieni nexaütamecü. Masi nexaütamecü nepüca'uyeica, ne'uquiyari nehamatü puyeica. ³³ 'Ipaü necatinixecuxaxatüvacaitüni yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü nehesie xeteviyatü. Cuiepa 'uximatüarica xecanexeyacacuni. Yu'iyari xequeneucayesa masi, ne necane'iva tita cuiepa mütimieme.

17

Qesusi que mütiyutanenevi teyü'üquitüvamete vahesie mieme

¹ Mericüsü müpaü tinicuxatacaitüni Qesusi. Yuheima heutiniereca müpaü niutayüni, Ne'uquiyari, tucariri paye'a. Visi 'ane quenayeitüa 'anive, 'iyata 'anive visi pe'aneme

mümasi'ayeitüanicü ² heiserie pemipitüapaü yunaima teüteri vahepaüsita, 'iya tucari mücaxüve müvapitüacacü yunaima pemiyetuirie 'ecü. ³ 'Icü tucari mücaxüve canihücütüni, memümasimaicacü 'ecü pe'axevitü yuri pemücacaüyari, memünesimaicacü neta Quesusi Cürisitu pemünesiheyenü'a.

⁴ Ne cuiepa visi pe'aneme nemanayeitüani. Que pemünetihühütüa yanemütiyurienenicü, netinaye'atüaniri. ⁵ Hicüri ne'uquiyari, 'ahesüa visi ne'aneme quenenayeitüa, visi nemü'aneicaipaü cuie caxuavecacu cuxi.

⁶ Ne nepümasitahecüataxü 'ecü que pemü'ane mücü teüteri vahüxie, cuiepa memütama vasata miemete pemünesiyetuiuri vahüxie. Mepü'ateüterimatücai, pepünesiyetuiuri müme. 'Aniuquisie yamecatenichuni. ⁷ Hicürixüa müpaü mecatenetimani quename 'ahesüa nemieme, nai pemünetiyetuiuri. ⁸ Niuqui pemünesi'upitüa nenivarupitüani müme. Mümerita mecanitanaqui'erieni. Müpaü mecatenetimani, yuricü 'ahesüa nemeyetüacü. Yuri mecateniuta'erieni quename penesiheyenü'a.

⁹ Vahesie mieme nepümasitavaviri. Cuiepa memütama vahesie mieme nepücamasivaviri, müme pemünesiyetuiuri vahesie mieme püta nepümasivaviri, 'ateüterima memühümeccü. ¹⁰ Naitü nepini 'apini catinihücütüni, 'apini nepini tihücüta. Vahesie netiviyatü visi ne'aretü necanayeitüarivani.

¹¹ 'Ari cuiepa nepüca'uyeica. 'Ime masi cuiepa mecaniu'uvani, ne 'ahesüa neniyemieni. Ne'uquiyari pemüpaside, queniva'üviyani müme pemünesiyetuiuri 'ahesüa memümiemetecü, memüyutaxevirecü que temütetaxevi tame. ¹² Mexi vahamatü ne'uyeicacai necaniva'üviyacaitüni müme pemünesiyetuiuri 'ahesüa memümiemetetücaicü. Nenivacueriecaitüni. Xevitü müme püca'uta'unari, 'iya xeicüa 'unaricacü mü'ayumiemetücai niuta'unarieni 'utüarica maye'anicü.

¹³ Hicü 'ahesüa neniyemieni. 'Ipaü netinicuxatani cuiepa, yuhesie netemavierica memexeiyanicü 'aye'arücame.

¹⁴ Ne 'aniuqui necanivarupitüani. Cuiepa memütama mecanivaruti'uxive'erietücüne cuiepa memücamiemetecü, ne cuiepa nemücamiemepaü. ¹⁵ Nepücamasivaviri pemüvaranuvitünicü cuiepa memüca'u'uvanicü. Masi nepümasivaviri pemüva'üviyanicü tita 'axa müti'ane hepaüsita.

¹⁶ Cuiepa mepücamiemete ne cuiepa nemücamiemepaü.

¹⁷ Tita yuri mürainecü quenivapatani 'ahesie mieme. 'Aniuqui canihücütüni tita yuri müraine. ¹⁸ Cuiepa pemünesiheyenü'apaü, neta nepüvareutanü'axüa cuiepa.

¹⁹ Vahesie mieme nepasietü nepüyüane, mümerita 'ahesie mieme memüpasienicü tita yuri mürainesie meteviyatü.

20 'Ime xeicüa vahesie mieme nepücamasivaviri. Masi müme nehiesie yuri memüteta'erieni vaniuquicü, müme vahesie mieme nepümasivavirieta ²¹yunaitü memüyuxevinicü, ne'uquiyari 'acu, 'ecü nehiesie pemütiviyapaü, neta 'ahesie nemütiviyapaü, mümerita tahesie memüteviyanicü, cuiepa memütama yuri memüteta'erienicü quename 'ecü penesiheyenü'a. ²²Visi ne'aneme pemünesi'ayeitüapaü, neta müpaü me'aneneme nenivarayeitüani memüyuxevinicü tame temütaxevipaü, ²³ne vahesie netiviyacacu, 'ecüta nehiesie petiviyacacu, me'aye'atü memüyutaxevirecü, cuiepa memütama memütemaicacü quename penesiheyenü'a, quename müpaü petivarutanaqui'eri pemünetiunaqui'eripaü ne.

²⁴Ne'uquiyari, tita pemünetiyetuiri, müpaü pünetinaque, haque nemeyeicani, mümeta nehamatü meme'uanicü, memünesixeyacü visi ne'aneme que pemünerayeitüa. Tamüsü 'ecü pecaneninaqui'eriecaitüni cuie cuxi canevecacu. ²⁵Ne'uquiyari yapemütiyuriene que mütiheiserie, cuiepa memütama mepücamasihetimaivave. Ne püta nepümasihetima. 'Ime müpaü mecatenetimani quename penesiheyenü'a. ²⁶Ne necanivarutahecüatüani memümasimaicacü 'ecü que pemü'ane. Yaxeicüa netinivatahecüatüamücü, pemü'ahayevacü 'ecü pevanaqui'erietü que pemünetinaqui'eriecai ne, neta vahesie nemütiviyanicü.

18

Que memüte'ivi Quesusi

(Mateu 26:47-56; Maricuxi 14:43-50; Rucaxi 22:47-53)

¹Müpaü 'utayüca caneyani Quesusi teyü'üquitüvamete vahamatü. 'Aquisie Cariuxa Muye'u mütiuyetevasio menanucüne haraveri muyemacaisiepai. Mana neutahani teyü'üquitüvamete vahamatü. ²Hicü Cura miyetuaniquecai mana canemariecaitüni, müixa Quesusi teyü'üquitüvamete vahamatü memüyuyexexeürivacaicü muva. ³Cura cuyaxi varavitütü, tupirisixi mara'acate memühürütüariecai vahesüa miemete Pareseusixi vahesüa miemete varavitütü, mana caninuani cüxemete haurite cusirate mete'u'ütü. ⁴Qesusiri nai timaitü 'amüramiecai hepana, nivayeyani. Müpaü tinivarutahüave, Quepai xepütehacuvautüve. ⁵Müme müpaü metenita'eiya, Qesusi Nasaretitanaca. 'Iya müpaü tivarutahüave, Nesü nepühücü. Cura miyetuaniquecai mana niutivecaitüni vahamatü. ⁶Hicü ne nepühücü tivarutahüavecü yucuta meniyeccüne, mecanatixürieni cuiepa. ⁷'Ayumieme tavari müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepai xepütehacuvautüve. Müme müpaü mete'utiyuane, Qesusi Nasaretitanaca. ⁸Qesusi müpaü tivaruta'ei,

Yanepütixehahüave, ne nepühücü. Xücarı xenesicuvautüveni ne, xequenivaruhayeva 'ime memüyehücü, ⁹ maye'anicü niuquieya que mainecai, Müme pemünesiyeturi nepücavareuyexüriexüa xeime. ¹⁰ Hicü Simuni Pecuru cusira 'acavietü nivatihana. Mara'acame mühürütüariecai ti'uximayatameya niuvani. Serietana mieme nacaya neucuviteni. Ti'uximayatame Marucu catinitevacaitüni. ¹¹ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave Pecuru, 'Acusira queneucaquesa painatana. Ne necarenu'ieni 'iya tecüxita mieme ne'uquiyari münesi'itüani yanemüranayeyanicü.

Mara'acame mühürütüariecaisüa que mütiu'atüarie Qesusi
(Mateu 26:57-58; Maricuxi 14:53-54; Rucaxi 22:54)

¹² Hicü cuyaxiri, cuyaxi tiva'aitüvameri, Huriyusixi vatupirisixiri mecaniviya Qesusi. Menihüani. ¹³ 'Anasisüa meri mecani'atüani. 'Iya Caipasi munieya nihücütücaitüni. Caipasi mara'acate vahepaüsita canihürütüariecaitüni mücü viyarisie. ¹⁴ Caipasi tihücütücai que mü'ane müvaruti'imaiyaxü Huriyusixi masi 'aixüa müyünicü xevitü tevi mümünicü teüteri vahesie mieme, 'utaitü.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, quename Qesusi camaicai
'utaitü
(Mateu 26:69-70; Maricuxi 14:66-68; Rucaxi 22:55-57)

¹⁵ Mericüsü Simuni Pecuru niveiyacaitüni Qesusi, xevitüta tiyü'üquitüvame tiveiyacai. Mara'acame mühürütüariecai nimaicaitüni 'iya tiyü'üquitüvame. Qesusimatü neutahani mara'acame mühürütüariecai curarutanapai. ¹⁶ Pecurusü mana niutivecaitüni tacua quitenie 'aurie. Hicü mücü tiyü'üquitüvame mara'acame mühürütüariecai mimaicai mana neyani. Nitahüave quitenie tihüveme, curarutapai Pecuru ni'atüani. ¹⁷ 'Üimari quitenie mütihüvemetücai müpaü tinitahüave Pecuru, 'Ecüta 'icü tevi teyü'üquitüvametemama vahesüa mieme pecatihücü. 'Iya tiutayü, Ne pücatixaü. ¹⁸ Hicü te'uximayatamete tupirisixi vahamatü mana meniuti'ucaitüni mecüxetü me'atinaica, muhaütücaicü. Pecuruta vahamatü niutivecaitüni cüxetü.

'Anasi que mütitavaviyaxü Qesusi
(Mateu 26:59-66; Maricuxi 14:55-64; Rucaxi 22:66-71)

¹⁹ Mericüsü mara'acame mühürütüariecai canita'ivaviya Qesusi teyü'üquitüvametemama vahepaüsita, tita müti'üquitacai hepaüsita. ²⁰ Qesusi müpaü tinita'eiya, Ne teüteri vahüxie netinicuxatacaitüni cuiepa. Ne neheyemecü netini'üquitacaitüni tuquiteta, tuqui 'amüpatata, haque yunaitü Huriyusixi memüyutixexeüriva. Ne tixaütü nepücaticuxatacai 'avie. ²¹ Titayari peneticu'ivaviya ne. Quenivaruta'ivaviya müme memünesi'eniecai püta, siparasü

que nemütivacuxaxatüvacai. Camü 'ime mecatenimaica que nemutayü. ²² Müpaü 'utayücu, xevitü tupiri mana mutivecai canivani Quesusi müpaü 'utaitü, Quepaü petita'eiya mara'acame mühürütüarie. ²³ Quesusi müpaü tita'ei, Xücasü 'axa ne'utaineni, quetineutahecüata tita 'axa müti'anecü. Me xüca 'aixüa ne'utaineni, titayari penetiüva. ²⁴ Hicü 'Anasi neinü'ani hüiyacame Caipasisüa mara'acame mühürütüariecaisüa.

*Pecuru tavari que mütiyucu'imavacai, quename Quesusi ca-
maicai 'utaitü*

(Mateu 26:71-75; Maricuxi 14:69-72; Rucaxi 22:58-62)

²⁵ Mericüsü Simuni Pecuru mana niutivecaitüni cüxetü. Hicü müpaü mete'itahüave, 'Iya teyü'üquitüvametemama vahesüa mieme pecatihücü. Mücü niyuta'imani, müpaü niutayüni, Ne pücatixaü. ²⁶ Mara'acame mühürütüariecai te'uximayatametemama xevitü, 'iya Pecuru minacavite canimariyatücaitüni. Mücü müpaü rehüave, Quete ne necamarexei vana haraverita hamatüana pe'uyeicame. ²⁷ Tavari niyuta'imani Pecuru. Yapaucua niutahiva vacana.

Piratusüa que mütiu'atüarie Quesusi

(Mateu 27:1-2, 11-14; Maricuxi 15:1-5; Rucaxi 23:1-5)

²⁸ Hicü Caipasisüa meheycüneca mecani'atüani Quesusi 'isücame quie. Niyuimuanatücaitüni. Mümeri mepücaheutahaxüa 'isücame quita capa meca'itiyatü me'acü necü, masi Pasicua 'icuaiyari memütecuanicü. ²⁹ 'Ayumieme Piratu tacua nivayeyani vahüxie. Müpaü niutayüni, Titacü xete'ixaneta 'icü tevi. ³⁰ Müme müpaü metenita'eiya, Xüca 'icü 'axa catiyurienenique, tepücamasiyetuirieniqueyu. ³¹ Hicü Piratu müpaü tivarutahüave, Xequenanutüqui. Xequeneuta'inüata xe'inüari niuquiyari que maine. Huriyusixi müpaü mete'itahüave, Tame heiserie tepücahexeiya temimienicü tevi. ³² Mücücü naye'ani Quesusi niuquieya mutainecai que mütimüniquecai ticuxatatü. ³³ Hicü tavari Piratu neutahani 'isücame quita. Nitahüave Quesusi, müpaü tinitahüave, 'Ecü Huriyusixi petiva'aitüvame. ³⁴ Quesusi müpaü tita'ei, 'Acümana müpaü petiutaine, hipatü nusu memate'utahüavixü nehepaüsita. ³⁵ Piratu tita'ei, Ne netihuriyu. 'Ateüterima, mara'acate memühürütüarie mepümasiyetua nehesüa. Que petiuyuri. ³⁶ Quesusi müpaü tita'ei, 'Ena cuiepa pücamieme que nemüti'aita. Xüca 'ena cuiepa miemetünique que nemüti'aita, netupirisixima mecaniyucitüveniqueyu nemücayetuiyanicü Huriyusixi vahesüa. Masi hicü que nemüti'aita 'uva pücamieme. ³⁷ Piratu müpaü titahüave, Que peti'aitametüni 'ecü. Quesusi

müpaü tita'ei, 'Ecü pecaniutaineni ne ti'aitame nemühücü. 'Ayumieme necaniutinuiwa, 'ayumieme cuipea necaninuani, nemütitahecüatanicü tita yuri müraine hepaüsita. Yunaitü yuri mürainesie miemete mecaneni'enieca ne'utaniucame. ³⁸ Piratu müpaü tinitahüave, Que titita yuri maine.

*'Isücame que mütiuta'aitaxü, Qesusi mümierienicü
(Mateu 27:15-31; Maricuxi 15:6-20; Rucaxi 23:13-25)*

Hicü müpaü 'utayüca tavari nivayeyani Huriyusixi vahüxie. Müpaü tinivarutahüave, Ne tixaü nepücatiucaxei nemütihüpanicü hesiena. ³⁹ 'Ipaü cani'aneni xeyeyari, xeime nemüxexünirienicü Pasicua 'ixüararipa. Mericüte, xecateyuvaüriya nemüxexünirieni Huriyusixi tixe'aitüvame. ⁴⁰ Hicü müpaü meniutihiva tavari, Mücü pücatixaü, Vaxavaxi püta me'utiyuatü. 'Iya Vaxavaxi catininavayametücaitüni.

19

¹ Hicü Piratu neivitüni Qesusi, tiniuta'aita mücuveiyaxüanicü. ² Cuyaxita xuya mumayari me'utasaca mu'uyasie menenutimanirieni. Herie mieme 'ixuriqui mütaüraüyecü menenacuvirieni. ³ Hüxiena meni'axecaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa 'acu Huriyusixi tiva'aitüvame. Menicuvaxüanita.

⁴ Hicü tavari tacua nivayeyani Piratu. Müpaü tinivarutahüave, Camü 'uva tacuapai nepüxe'atüirieni xemütemaïcaicacü tixaü nemücatiucaxeicü hesiena nemütihüpanicü. ⁵ Hicü Qesusi nivayeyani xuya mumayari 'anamatü, herie mieme 'ixuriqui mütaüraüye 'anacuvietü. Müpaü tivarahüave, Camü tevi. ⁶ Hicüri mara'acate memühüritüarietia tupirisixita quepaucua memixei meniutihiva müpaü me'utiyuatü, Curuxisie queneumi'a, curuxisie. Piratu müpaü tivacühüave, Xemesü xequenanutüqui, curuxisie xequenemi'a. Neri tixaü nepücatiucaxei hesiena nemütihüpanicü. ⁷ Huriyusixi müpaü mete'ita'ei, Tame 'inüari niuquiyari tecanexeyani. Mücü 'inüari que maine, neuyeveca 'icü mümüni Cacaüyari nu'aya mayueitüacü.

⁸ Piratu 'icü niuqui 'u'enieca masi vaüca neumacaitüni. ⁹ Tavari 'isücame quita heutahaca müpaü tinitahüave Qesusi, Haque pepemieme 'ecü. Qesusiri haquevasü cacanita'eiya. ¹⁰ Piraturi müpaü titahüave, Pecanetita'eiya ne. Pecatimate ne heiserie nemexeyia nemümasixünacü, heiserie nerexeyata curuxisie nemümasimienicü. ¹¹ Qesusi müpaü tita'ei, 'Ecü heiserie pepücahexeyaniqueyu nehepaüsita taheima miemecü xüca pecapitüarietiaque. 'Ayumieme 'iya munesiyetua 'ahesüa, mücü masi vaücava 'axa tiniuyurieni. ¹² Piratu

'ayumiemeri tinicuvaunecaitüni que mütixünacü. Huriyusixi mecaniutihiva müpaü me'utiyuatü, Xüca 'icü pe'uxüna, pepüca'inaqui'erie Ti'aitame Sesaxi. Yunaitü te'aitamete memayuyeitüa mecaney'eunieca Sesaxi.

¹³ Hicü Piratu 'icü vaniuqui 'u'enieca nivayehana Quesusi. Mana caniucayerüni Piratu yu'uvenisie Macutenusariya müracutevasie, Hepürayusixi vaniuquicü Cavata müracutevasie. ¹⁴ 'Iya tucarisie meniha'aritäacaitüni Pasicua 'ixüarariyari. 'Esvatücacu tuca nayeiximecaitüni. Müpaü tinivarutahüave Huriyusixi, Camü tixe'aitüvame. ¹⁵ Mümeri meniutihiva, Quenanuvitüqui, quenanutüqui, curuxisie quenemi'a. Piratu müpaü tivacühüave, Quetütüri curuxisie nepeimieni tixe'aitüvame. Mara'acate memühürütüariecai müpaü mete'ita'ei, Tame xeime tepücahexeiyata'aitüvame, Sesaxi xeicüa pütati'aitüvame. ¹⁶ Hicü nivayetuiriene curuxisie mümierienicü. Hicü meneihana Quesusi.

Quesusi que mütiumierie curuxisie

(Mateu 27:32-44; Maricuxi 15:21-32; Rucaxi 23:26-43)

¹⁷ Yucuruxi 'atütü mana neyani Müqui Mu'uya Manuca müracutevasie, Hepürayusixi vaniuquicü Curucuta müracutevasie. ¹⁸ Manari curuxisie menitivieni. Yuhutame hamatüana meteverutivütüa naisata, Quesusi vahixüata. ¹⁹ Piratuta 'inüari niuta'utüani. Curuxisie neimani. Müpaü catine'ucaitüni, QUESUSI NASARETITANACA HURIYUSIXI TIVA'AITÜVAME. ²⁰ Huriyusixi yumüiretü menititerüva 'iya 'inüari quiecaru mehuracü Quesusi mamieriesie. Hepürayusixi Xumatari Cüriyecusixi vaniuquitecü püraye'uxacai. ²¹ Hicü Huriyusixi vamara'acate memühürütüariecai müpaü metenitahüave Piratu, Pepücaniu'utüani Huriyusixi Tiva'aitüvame. 'Ipaü püta, 'Iya mainecai Huriyusixi nepütiva'aitüvame pepütiniu'utüani. ²² Piratu müpaü tivaruta'ei, Que nemütü'utüa netiniuta'utüaniri.

²³ Hicü cuyaxi curuxisie me'icavieca Quesusi, 'ixuriquiteya meneutahuriexüani. Naucame menayeitüani, yuxexütü cuyaxi xei 'ixuriquiyari memexeiyanicü, tetüata mieme 'ixuriquita 'aparüte yuxaüta. Tetüata mieme 'ixuriquieya pücavipecai, yuxevitü ni'iseccaitüni naitü. ²⁴ Hicü müpaü meteniyutahüaveni, Camü tepüca'itisanani. Masi tepütata'iva, siparasü quepai pe'iva. Müpaü tinaye'atüariene 'utüarica müpaü maine, Ne'ixuriqui meniutapataxüani yuhesie mieme, ne'ixuriquicü menayu'iva.

Mericüsü müpaü mecateniuyuriene cuyaxi. ²⁵ Quesusi curuxieya 'aurie meniti'ucaitünita Quesusi varusieya, varusieya 'ivaya, Mariya Cüreupa 'üyaya, Mariya

Mararatanaca yunaitü. ²⁶ Quesusisü varuxeiyaca mana meti'ucacu yuvarusi, 'iya tiyü'üquitüvame münaqui'eriecai, müpaü tinitahüave yuvarusi, 'Uca 'acu, camü 'anive. ²⁷ 'Arique müpaü tinihüritüani 'iya tiyü'üquitüvame, Camü 'avarusi 'utaitü. 'Iya tucarisie tiyü'üquitüvame yuhesüa nei'inieni.

Quesusi yu'iyari que mütiyetua

(*Mateu 27:45-56; Maricuxi 15:33-41; Rucaxi 23:44-49*)

²⁸ 'Anari Quesusi müpaü timaitü naitü 'ari maye'atüaricü, 'utüarica maye'atüaricü müpaü niutayüni, Nepeuharimücü. ²⁹ Xari mana niucateitüni vinu masina hünütü. Hicü ha 'iseveme mucuxani me'utahüniyaca vinu masinacü, hisupu cüyeyarisie me'iyeca, teniena meneitiserieni. ³⁰ Quesusi he'inüatata vinu masina müpaü niutayüni, Canaye'aniri. Yumu'usie 'anacatusireca niyetuani yu'iyari.

Cuya que müreitise Quesusi 'aquitana

³¹ Mericüsü 'iya tucarisie meniha'aritäacaitüni 'ixüarari. 'Ayumieme Huriyusixi menitavavirieni Piratu vavatute memütitaracü memüvaraca'unicü, caxarite memücajuhayevacü curuxisie me'uyevütü 'uxipiya tucarisie. 'Iya 'uxipiya tucari yemecü cani'ixüararitäacaitüni. ³² 'Ayumieme cuyaxi mana meniu'axüani, memucavütüarie curuxisie hamatüana xeime vatuteya meniutitara, xeimetari vatuteya mete'utitaraxü. ³³ Quesusisüa me'u'axüaca vatuteya mepüca'utitaraxü memixeicü müquime.

³⁴ Masi xevitü cuya pisicacü neitiseni 'aquitana. Yapau-cua naneni xuriya hata. ³⁵ Que mü'ane munierixü tiniutahecüata. Tita mütahecüata yuri canaineni. Mücüta tini-maica yuri mainecü, yuri xemüte'eriecacü xemeta. ³⁶ Müpaü tiniuyüni 'utüarica maye'atüaricü müpaü mutaine, 'Ume-yari pücatitare. ³⁷ Tavari xevitü 'utüarica 'ipaü naineni, Mecani'ixüaricuni que mü'ane memuse.

Teuquiyapa que memüteheite Quesusi

(*Mateu 27:57-61; Maricuxi 15:42-47; Rucaxi 23:50-56*)

³⁸ Mericüsü 'arique Cuse 'Arimateyatanaca canitavavirieni Piratu menucuenicü Quesusi caxarieya. 'Iya Cuse Quesusisüa mieme catiniyü'üquitüvametüacaitüni 'avie, müvamacarücaicü Huriyusixi. Piraturi canipitüani. Neyani, caxarieya necueni. ³⁹ Nicuremu mana ninuanita meripai hesüana munua yüvicüta. 'Iyasü miru haruhemame visi mu'üa mutacuicuiya ni'atüani merie necapaü päummeme. ⁴⁰ Hicü meneicueni Quesusi caxarieya. Menicu'eima 'ixuriquitecü visi mu'üa me'icavirieca. Müpaü cani'aneni Huriyusixi vayeiyari teuquiyacü. ⁴¹ Mana curuxisie mamieriesie haraveri niyemacaitüni. Haraverita teuquiyapa xique

müvaye'inierie nicumacaitüni. Xevitü cuxi mücü teuquiyapa pücacateuquievecai. ⁴² Muva 'ayumieme meneiteni Qesusi, Huriyusixi memüyuha'aritüacaicü 'iya tucarisie, teuquiyapa mehuracaicü.

20

Que müranucuque Qesusi müquite vasata

(Mateu 28:1-10; Maricuxi 16:1-8; Rucaxi 24:1-12)

¹ Mericüsü mexüacame tucariyarisie semanasie teuquiyapa ninuani Mariya Mararatanaca 'uyüvicacu cuxi yuimuana. Heuhüiyacame niuxeiya tete teuquiya hüxie meucatei. ² Hicü nausarümetü neyani. Simuni Pecurusüa ninuani, xeimesüata tiyü'üquitüvame Qesusi minaqu'eriecaisüa. Müpaü tinivarutahüave, Teuquiyapa menivayecueni Ti'aitame. 'Asitepücatemate haque memeite. ³ Hicü Pecuru neyani xevitü tiyü'üquitüvamematü. Teuquiyapa menahucaitüni. ⁴ Yuhepaüsita meniunausarümecaitüni. Xevitü tiyü'üquitüvame masi niutanausacai, Pecuru na'iva, naye'ani meri teuquiyapa. ⁵ 'Anahuca nixeiya 'ixuriquite mana 'acateme, peru muva pücaheutaha. ⁶ Hicü Simuni Pecuru 'u'imatütü ninuani. Teuquiyapa neutahani. 'Ixuriquite niuxeiya mana 'acateme. ⁷ Tuvaxa tiuxe mu'uya me'eimecai 'ixuriquite 'aurie caticateme, yateva ticateme püta tutunime 'uxeicüa. ⁸ 'Ana neutahani 'iya tiyü'üquitüvame 'umexüatü munua teuquiyapa. Nixeiya, yuri tiniuta'erieni. ⁹ Müme cuxi mepücaheitimaivavecai 'utüarica meuyevecaicü müquite vasata manucuqueni maine. ¹⁰ Hicü teyü'üquitüvamete yuquie menecüne.

Masiücütü que mürayuyeitüa Qesusi Mariya Mararatanaca hüxie

(Maricuxi 16:9-11)

¹¹ Mericüsü Mariya teuquiya hüxie niutivecaitüni tacua 'utasuatü. Hicü 'utasuatü nanahuni, teuquiyapa neutaniere. ¹² Mana nivaruxeiya niuqui tuayamete yuhutame me'anacatuxame. Xevitü Qesusi mu'uya manucatei nacateitüni, xevitüta quetaya manucatei racatei haque Qesusi caxarieya manutequiecai. ¹³ Müme müpaü metenitahüave, Neuxei 'uca, titayari petiutasuaca. ¹⁴ Müpaü tivacühüave, Neti'aitüvame mepecuei, 'asinepücatimate haque memeite. Müpaü 'utayüca ta'aurie naveni. Nixeiya Qesusi mana 'utiveme, masi 'asipücatimaicai müquesusitücaicü. ¹⁵ Qesusi müpaü tinitahüave, Neuxei 'uca, titayari petiutasuaca. Quepai pepüracuvaune. Mücü haravericame 'erietü müpaü tinitahüave, Neuxei 'uqui, xüca 'ecü peheicueni, queneneutaxatüa haque pemeite.

Neri nenenucueimücü. ¹⁶ Quesusi müpaü ticühüave, Mariya 'acu. 'Iya hepana 'aniereca müpaü tinitahüave Hepürayusixi vaniuquicü, Xavuni, taniuquicü Ti'üquitame maine. ¹⁷ Quesusi müpaü ticühüave, Pepücanesiviyani. Ne'uquiyarisüa nepüca'anutiyeive cuxi. Masi ne'ivama vahesüa quenemie. Müpaü quetinivaretahüavi, Ne'uquiyarisüa müxe'uquiyarisüa nenanutiyeimücü, necacaüyarisüa müxecacaüyarisüa neranutiyani. ¹⁸ Hicü Mariya Mararatanaca mana ninuani müpaü tivacuxaxatüvatü teyü'üquitüvamete Ti'aitame müxeicü, müpaü mürehüavecaicü.

Masiücütü que mürayuyeyitüa Quesusi teyü'üquitüvamete vahixie

(Mateu 28:16-20; Maricuxi 16:14-18; Rucaxi 24:36-49)

¹⁹ Mericüsü 'acayunecu мүcü mexüacame tucariyarisie semanaside, teyü'üquitüvamete memütitecaisie quiteniete reunatücaicacu memüvamacarücaicü Huriyusixi, Quesusi ninuani. Vahixüapa niutaqueni. Müpaü tinivarutahüave, Xüca xeca'uximatüarieca yu'iyarisie. ²⁰ Müpaü 'utayüca nivaruxeisitüani yumamate yu'aqui. Teyü'üquitüvamete meniyutemamaviecaitüni Ti'aitame mexeyatü. ²¹ Hicü Quesusi tavari müpaü tivarutahüave, Xüca xeca'uximatüarieca yu'iyarisie. Ne'uquiyari münesihyenü'apaü, neta müpaü necanixeheutanü'axüani. ²² Müpaü 'utayüca nivaru'iyamani. Müpaü tivarutahüave, Xequeneutanaqui'eri 'Iyari Mütiyupata. ²³ Sepa que memühate xemüteyareuyehüvirieni tita 'axa memüteyurie, meteneuyehüviyariecuni. Sepa que memühate xemüvavesitüaca tita 'axa memüteyurie, menivecacuni mepücajutaxüna.

Tumaxi yuri que мүcati'eriecai

²⁴ Mericüsü Tumaxi Vavari мүtitevacaı tamamata heimana yuhutame vahesüa mieme canihücütücaitüni. 'Iya vahamatü püca'uyeicacai quepaucua Quesusi munua. ²⁵ Hicü hipatü teyü'üquitüvamete müpaü metenicuxaxatüvacaitüni, Ti'aitame tecaniuxeiya, me'utiyuatü. 'Iya tivacühüave, Xücari mamayasie neca'ixeiyani cürapuxi 'uxayari, xüca ne'itüvamecü neca'imayüani cürapuxi 'uxayari, 'aquieya xüca nemamacü neca'imayüani, yuri nepücatita'erieniri.

²⁶ Mericüsü 'atahairieca tucari 'anucayacu tavari menititecaitüni quita teyü'üquitüvametemama. Tumaxita vahamatü tiucatei. Hicü quiteniete reunarümacacu Quesusi ninuani. Vahixüapa niutaqueni. Müpaü tinivarutahüave, Xüca xeca'uximatüarieca yu'iyarisie. ²⁷ Hicü müpaü titahüavixü Tumaxi, Quenaye'a, 'a'itüvamecü queneneumayüa nemamatesie, 'amamacü queneneumayüani ne'aquita. Yuri pecati'erietü pepüca'ayeiximeni, yuri peti'erietü püta

quenaye'a. ²⁸ Tumaxi müpaü tinita'eiya, Neti'aitüvame necacaüyari 'acu. ²⁹ Quesusi müpaü titahüave, Yuri petiuta'erie pemünesi'uxeicü. Müme memücanesixeyavave peru yuri memüte'erie, müme mecaniyutemamavieca.

Titayari maca'utüari xapa

³⁰ Mericüte, 'inüari yücü 'aneneme müireme yatiniyurienecaitüni Quesusi teyü'üquitüvamete vahüxie, que mücare'utüarie 'icü xapasie. ³¹ 'Icürü canaca'utüarieni yuri xemüte'eriecacü Quesusi мүcürisitucü, Cacaüyari münu'ayacü. Yuri xete'erietü tucari xemexeyanicü hesüana xemiemetetütü raca'utüarie.

21

Masiücütü que mürayuyeitüa Quesusi teyü'üquitüvamete atayuhutame vahüxie

¹ Mericüsü 'arique tavari Quesusi masiücütü nayuyeitüani teyü'üquitüvamete vahüxie Tiveriya haracunayarisie. 'Ipaü masiücütü nayuyeitüani. ² 'Axeicüa meniu'uvacaitüni Simuni Pecuru, Tumaxi Vavari mütitevacai, Natanaheri Canatanaca Carereya cuieyarisie mieme, Severeu nivemama, teyü'üquitüvametemama hipatü yuhutatü. ³ Simuni Pecuru müpaü tinivarutahüave, Ne nepüquesüveyami. Müpaü mete'itahüave, Tame 'ahamatü tepuhu tanaitü. Mana menecüne, canuvasie menicayaxe. Mücü tücarisie tixaütü mepücate'u'axixü. ⁴ Mericüsü 'esiva 'uhecüacacu mana niutaqueni Quesusi haracuna tesita. Masi teyü'üquitüvamete mepüca'imaicai Quesusitüme. ⁵ Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Neuxei temari, 'icuai xecatehexeiya. Müpaü mete'ita'ei, Havaicü. ⁶ 'Iya tivacühüave, Vipi xequeneucavivi canuva serieta. Mana xecanivacaxeyacuni. Mana meneicavivieni. Mepüutatexi me'ihanatü memüvaücavacaicü quesüte. ⁷ Hicü 'iya tiyü'üquitüvame Quesusi minaqü'eriecai müpaü tinitahüave Pecuru, Cari Ti'aitame canihücütüni. Hicü Simuni Pecuru 'u'enaca quename Ti'aitame hücütücai, yu'ixuriqui herie mieme 'anacuvieca 'amavetü 'amuyeicacaicü, hapa neucasuna. ⁸ Hipatü teyü'üquitüvamete canuvasie meyetetü mecaniu'axüani vipi me'uhaximetü quesüte mehüneme. Cuiepa pücahetevacai, huta teviyari heimana tamamata mamayari xEICÜA petevacai. ⁹ Cuiepa me'u'axüaca tü menixueiya 'etiniereme, quesü tüpa 'acaimete'uxeipamame. ¹⁰ Quesusi müpaü tinivarutahüave, Qesüte xique xemüvarutivi xequenivara'üi. ¹¹ Simuni Pecuru mana neutimaque, vipi canihana cuiepa. Qesüte 'amepapatü menihüenecaitüni, xei sienituyari heimana huta teviyari heimana tamamata heimana

yuhaicatü meniyupaümecaitüni. Sepanetü memüvaücavacai, püca'utasanixü vipi. ¹² Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xequenacüni xequetenecuacari. Teyü'üquitüvamete ni xevitü pücayuvaüriyacai 'ecü que pepüpaicü titahüaveque, Ti'aitame mühücütücaicü memütemaicaicü. ¹³ Hicü Quesusi mana ninuani, pa nanucu'üni. Nivarumini, quesü yaxecüata tivarumi.

¹⁴ 'Ana hairieca masiücütü nayuyeitüani Quesusi teyü'üquitüvamete vahüxie müquite vasata 'anucuqueca.

Nemuxasi türixi quetinivarumicua, que mainecai

¹⁵ Mericüsü mete'ucuacu Quesusi müpaü tinitahüave Simuni Pecuru, Simuni 'acu Vani nu'aya, vaücava penetinaqui'erie, 'ime 'esiva xEICÜA menesinaqui'eriecacu. 'Iya rehüave, Hü Ti'aitame. 'Ecü pepütimate nemümasinaqui'erie. Titahüave, Mericüte, nemuxasi türixi quetinivarumicua. ¹⁶ Hutarieca müpaü titahüave, Simuni 'acu Vani nu'aya, penetinaqui'erie. Müpaü titahüave, Hü Ti'aitame. 'Ecü pepütimate nemümasinaqui'erie. Müpaü titahüave, Nemuxasi queniva'üviyani. ¹⁷ Hairiecaritahüave, Simuni 'acu Vani nu'aya, penetinaqui'erie. Pecuru niyuhiverieca hairieca penetinaqui'erie mütitahüavixü. Müpaü tinitahüave, Ti'aitame, 'ecü nai pecatinimaica. Pepütimate nemümasinaqui'erie. Quesusi titahüave, Quetinivarumicua nemuxasi. ¹⁸ Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, quepaucua pemühecuacai 'acümana pena'ahüayacaitüni peticuyeicacai haque pemeuyeimücücai. Quepaucua pemütaseüye, xevitü camananahüamücü maranuhana haque pemücaheuyeimücü, 'amama penitaseraxüamücü. ¹⁹ Müpaü niutayüni tihecüatatü que mütimüni quecai visi 'aneme 'ayeitüanique Cacaüyari. Müpaü 'utayüca müpaü tinitahüave, Quenenanuveiya ne'utüma.

Mücü tiyü'üquitüvame Quesusi minaqu'eriecai

²⁰ Pecuru ta'aurie 'aveca nixeiya mücü tiyü'üquitüvame Quesusi minaqu'eriecai, mücü memüte'ucuaisie 'auriena mucatei müpaü mütitahüavixü, Ti'aitame que paicü masiyetüani. Nixeiya 'iya varuveiyame. ²¹ Pecuru 'ixeyaca mücü, müpaü tinitahüave Quesusi, Ti'aitame que tiyurieni 'iya. ²² Quesusi müpaü ticühüave, Xüca nesi'unaqueque 'icü müyuhayevacü nemunuanique, quesü pe'aneniqueyu 'ecü. Quenenanuveiya ne'utüma. ²³ 'Ayumieme ta'ivama vasata 'icü niuqui canixasivacaitüni, quename 'iya tiyü'üquitüvame camüni quecai. Masi Quesusi müpaü pücatitahüavixü mücamüni quecaicü. Xüca nesi'unaqueque müyuhayevacü nemunuanique, quesü pe'aneniqueyu 'ecü, püta titahüavixü.

24 Mücü tiyü'üquitüvame canihücütüni que mü'ane mütihecüata 'icü hepaüsita, que mü'ane mütiuti'utüa 'icü. Tepütemate tita mütihecüata yuri maine.

25 Vaücava cuxi yücü 'anenetü canixuaveni que mütiuyuri Qesusi. Xüca xexütü tiuti'utüarienique, müpaü nepüticu'eriva, 'ena cuiepa pücatinaqueniqueyu xapate mütitü'utüarieniqueyu. Müpaü xeiçüa.

NÜ'ARISIXI Que Memüte'uyuri

Que memüte'utahüavarie memeixeyaniquecaicü 'Iyari Mütiyupata

¹ Neuxei Teuquiru, matüaripai mieme xapa neputavevi mexüacame, nai que mütiuyü hepaüsita ticuxatame, Qesusi que mütisutüa yatiyurienetü yati'üquitatü. ² Müpaü tiuyurieca, 'ana nanutivitüquieni, 'aisica varupitüaca nü'arisixi müvaranuyeteüxixü, 'Iyari Mütiyupata yati'aitacacu. ³ Tiucuineca мүсү, vahesüa 'ayenieretü puyuecüatacai mamarivaveme tiyurienetü. Huta teviyari tucari mepixeyacai. Tinivacuxaxatüvacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu.

⁴ Hicü vahamatü 'a'ucaitü 'ipaü tinivaruta'aitüani, Xepüca'ayecücani Querusareme, masi xequetenecuevieca tita ne'uquiyari mütixatacai quename tixehanü'airieni, que nemütixe'utahüavixü. ⁵ Vani hacü tiniuca'üyacaitüni, xeme püta xepüca'üyarieni 'Iyari Mütiyupatacü yapaümexa tucari tixüyu. Müpaü niutayüni.

Qesusi que müranutitüa

⁶ Mericüsü мүме hamatüana memuyucuxeürie müpaü metenicu'ivaviyacaitüni, Neuxei Ti'aitame, hicü petatipitüa tame 'Ixaherisixi teüteriyari temütetati'aitüanicü meripaipaü. ⁷ Mүсүсү müpaü tinivarutahüave, Xeme xehesie pücatinaque xemütemaicacü viyari tucari hepaüsita. Ne'uquiyari püta nipata мүсү naime heiserie mexeyanicü hepaüsitana. ⁸ Masisü xecanitürücariyariecuni 'Iyari Mütiyupata xehesie tiviyayu. Xemunenierixü xepüyüaca xetehecüatatü nehepaüsita Querusareme, naisarie Cureyasie Samariyasie naisarie cuie manunierepai.

⁹ Müpaü 'utayüca, мүме me'ixeyacacu, nanutivitüquieni. Hai niucuyani memüca'ixeyacü. ¹⁰ Hicü yuheima me'utinenierecacu mexi 'utimiecai, camü 'uquisi yuhutatü va'aurie meniuti'uni me'anacatuxatü. ¹¹ Mүме müpaü metenivarutahüave, Carereyatari 'acu, titayari yuheima xete'utineniere. Mүсүтүтү xesata 'uветү meutivitüquie yuheima Qesusitütü, que xemüte'ixei heutimieme yuheima, yaxeycüa 'anetü caninüamүсү.

Que, memütehenuyexei xeime мүһүритүаренисү Cura tiuta-hayevacu

12 Mericüsü yemuri Huriva Mati'usie me'ayenexüaca Querusareme meniu'axüani. 'Uxipiya tucarisie tevi que mütipitüarie muyeicanicü, müpaü pehura Querusareme. 13 Me'u'axüaca, quita meheutahaxüaca meneuticüne qui taüta. Mana mepü'axecai Pecuru Cacuvu Vani 'Atürexipiripe Tumaxi Parüturume Mateu Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Simuni müserutisitatücai, Cura Cacuvu 'ivaya. 14 Müme yunaitü 'axeicüa mepü'ayumiemetetücai neneviericü, 'ucarita, Mariyata Qesusi müvarusieyatücai, 'ivamamata.

15 Mericüsü 'ana Pecuru nanucuqueni yu'ivama vahixüapa. Teüteri 'axeicüa meyuxeürietü xei sienituyari heimana xei teviyari yacütütü meniyupaümecaitüni. Müpaü niutayüni Pecuru, 16 Ne'ivamarixi, neuyevecaitüni 'utüarica maye'anicü, meripai que mütiutayü 'Iyari Mütiyupata, Raviri müpaü 'utayücu Cura hepaüsita, que mü'ane müvarevitü müme memivi Qesusi hepaüsita. 17 Tame xevitü pühücütücai, 'icü tahüritüarica hesiena pütinaquecai. 18 Mericüsü vaniu cuie punanai mücü tumini ma'ivaxücü yatuyurieca que mücatiheiserie. Mana 'ativeca yuhuriepa pasanixü, cuinurieya naitü navivieni. 19 Querusareme memütama yunaitü mepüte'utamari. 'Ayumieme mücü cuie Haserama catinacutevaca vaniuquicü, taniuquicü Xuriya Mataxüri racuteva. 20 Puta'utüarie Cuicari Xapayarisie müpaü 'anuyütü,

Que'uyemaveni quiya,
Xevitütüma püca'ayecani.
Müpaü panuyüneta,
Que mütihüritüariecai,
Xevitü püta yaquetihüritüarieca.

21 Mericüte, neuyeveca xevitü müme 'uquisi tahamatü memü'uvacai tucaricü quepaucua Ti'aitame Qesusi tahesüa manuyeicacai 22 'iya tucarisie Vani meca'üyaxüsie, 'iya tucarisie tasata manutivitüquieque, peuyevese xevitü müme memunenierixü tahamatü tihecüatatü mayanicü que müranucuque.

23 Hicü yuhutame menivaruti'uitüani Cuse Varüsavaxi müтитеvacai Cusitu müremu'uhüacai, Matiya. 24 Meniyutanenevieni müpaü me'utiyuatü, 'Ecü Ti'aitame pecatinimaica yunaima va'iyari. Queta-neuxeisitüa que mü'ane pemanuyexei 'icü yuhutame, 25 hesiena mütinacuenicü 'icü hepaüsita mühüritüarienicü mütanü'arienicü, Cura yatuhayevacu yuhuyeripa metüacü. 26 'Inüari meputavevi que mü'ane mühücütüni. Matiyasie tiniunaque. Mepi'inüataxü tamamata heimana xevime nü'arisixi vahamatü.

2

'Iyari Mütiyupata que mütinua

¹ Mericüsü 'ixüarari 'atahutarieca semanasie mieme 'aye'acu yunaitü mepüyuxeüriecai yameteyurienique 'uxeicüa. ² Yapaucua taheima mieme 'ecapaü 'anetü niuyuanı türücaüyetü carima 'uyemietü. Mücü yuariya putahünixü quita memüvayetecaisie. ³ Taipau 'aneneme mepuxeı yuxexuime vahesie 'a'ucame. ⁴ Yunaime püvaruvi 'Iyari Mütiyupata. Mepisutüa me'utiniütü niuquitecü, 'Iyari que mütivapitüacai memütiniunicü.

⁵ Mericüsü Querusareme mepütitecai Huriyusixi Cacaüyari memayexeyacai yunaime nuivarite vahesüa memümiemetetücai naisari muyuavitüa. ⁶ Quepaucua yuariya muyua yunaitü mepuyuxeüri, mepüxamuriyacai yuxexuitü yuniuquicü memüva'eniecaicü me'utiniucame. ⁷ Mepü'iyarixiecai mepühüxiyacai müpaü me'utiyuatü, Neuxei, 'icü yunaitü memutiniuca mecatecarereyatari. ⁸ Quetütüri 'icü teteva'enie taxexuitü taniuquicü memutiniuca que temüte'ununuivaxü. ⁹ Parutiyatari, Meriyatari, 'Eramitatari, Mesuputamiyasie temütama, Cureyasie Caparusiyasie Punitusie 'Asiyasie ¹⁰ Püriquiyasie Pamüpiriyasie 'Equipitusie 'Apüricasie Sirene temütama, Xumatari memü'ivatatüve, ¹¹ Huriyusixi, hipatü Huriyusixi memacü, Cüretatari, 'Araviyatari, tanaitü tepüva'enie me'utiniucame taniuquicü, que mütimarive Cacaüyari me'utiyuaneme. ¹² Yunaitü meni'iyarixiecaitüni, 'asimepücatemaicai quetütü mütiyüanecai, yuxexuitü müpaü meteyücühüavetü, Que tititari 'icü. ¹³ Hipatü mevananaimatü müpaü meniutiyuanecaitüni, Mepuhuxa xEICÜa vinu macacacü.

Pecuru que müticuxatacai heiva

¹⁴ Hicü Pecuru 'anucuqueca tamamata heimana xevime vahamatü, carima niutaniuni, müpaü tinivarutahüave, Neuxei Huriyusixi, yunaitü Querusareme xemütama. Xequetenemaica 'icü, xequeneneu'enie que nemütayüni. ¹⁵ 'İme mepücatarüve xeme xemütecü'erivapaü, 'esiva xEICÜa tucari püxüca. ¹⁶ Masi 'icü canihücütüni tita mütxasivacai, tixaxatame Cuheri ya'utainecacu, ¹⁷ Müpaü paine Cacaüyari, tucari 'aye'ayu quepaucua mütaparirümeni, müpaü pütüyüni.

Ne'iyari nepütatuani teüteri yunaime vahesie. Xenivema nehesisie mieme mepütaniuni 'uquisi 'ucari, Xetemari hecüta heinüsipaü 'aneneme mepüxeiyani, Xe'uquiravesixi cusipa mepütheinüni.

¹⁸ Yuricü müme nemütiva'aitüa 'uquisi 'ucari vahesie

Ne'iyari nepütatvani 'iya tucarisie,
Nehesie mieme mepütaniuni.

¹⁹ Nepüvahüxiasitüani vaheima muyuavisie,
Hetüanata cuiepa 'inüari nepütiyurieni vaücava,
Xuriya, tai, 'aüxi cüsi nücame 'inüariyari.

²⁰ Tau yüvitü canayeimücü,
Meserita xuriya payani.

'Arique 'upamie Ti'aitame мүcü tucarisie marivemesie xavatümesie.

²¹ 'Anarique yunaitü memihüaveni que mü'ane Ti'aitame мүhücü,

Müme mepütavicueisitüarieni.

²² Neuxei 'Ixaherisixi, 'icü neniuiqui xequene'enieca.
Cacaüyari xesata pitahecüataxü Qesusi Nasaretitanaca marivemecü tiyurienetü türücaüyemecü, 'inüari tiyurienetü, 'iyacü que mütiuyuri Cacaüyari xesata que xemütemate xeme.

²³ Cacaüyari müpaü tiyücühüavetü, matüaripai müpaü timaitü, nicayeni müyetuiyanicü. 'Inüari sanamete xetevaruta'aitüaca xeniviya, vamamacü cüyesie xe'icavieca xecanimieni.

²⁴ Cacaüyari nenucuquetüani 'ixünaca que mürehüiyacai müquitü. 'Iya pücaüvecai müquitü muyuhayevacü. ²⁵ Raviri müpaü paine hepaüsitana,

Ti'aitame nepüxeiyacai yuheyemecü nehüxie,
Neserieta mutivecü nepücacuyvani.

²⁶ Ne'iyarisie 'ayumieme nepünetemavi,
Nenetemavietü nepütaniuni nenenicü.

Sepa necaxari 'amuca,
Mexi neta'icueva yuri nepüti'erie

²⁷ Quename ne'iyari peca'ucu'eirieni müquime.

Que mü'ane pemupataxü 'ahesie mieme pepüca'ipitüaca mütapüne.

²⁸ Pepünesi'utamaricasitüa nemayeyurinicü.

Temavierica pepünesipitüaca vaücava, nehamatü pe'uyeicatü.

²⁹ Neuxei 'ivamarixi. 'Aixüa cani'aneni heiseriemecü mütiexcuxaxatüvanicü tatevari Raviri hepaüsita. Caniumüni 'iya, tiucateuqui, macateuquesie mana tiuca cuxi tasata hicüque. ³⁰ Tixaxatame hücütütü catinimaicaitüni

quename Cacaüyari 'üyühuritüa heiseriemecü müpaü 'utaitü, xevitü Ravirisie müyeyaniquecai heiserie püpütüarieniquecai Cürisitutütü, picayeniquecai 'uvenieya müra'aitasie haitü.

³¹ Matüaripai 'ixeyatü müpaü caniutayüni, Cürisitu que müranucuque ticuxatatü, müpaü 'utaitü,

'Iyarieya püca'ucu'eirivaxü müquitü,
Vaiyarieya püca'utapünixü.

³² Mericüsü Cacaüyari penucuquetüa 'iya Qesusi.
Tame tanaitü tepühüme temunenierixü temitahecüata.

33 'Anutivitüqueica Cacaüyari serieta, nitanaqui'erieni tita 'uquiyarieya mütitahüavixü mütipitüaniquecai, 'Iyari Mütiyupata hücütüme. Mücü niutatواني que xemüte'ixeiya que xemüte'l'enie. 34 Mücü Raviritütü püca'anutitüa muyuavisie, siepüre müpaü paine,

Ti'aitame müpaü tinitahüave 'iya müneti'aitüva,
Neserietta mexicuxi quenacani

35 Müme memümasi'aca'unie nemüva'atüani 'ahetüa.

36 Heiseriemecü 'ipaü xequetenemaica yunaitü 'Ixaheri quie quiecatari. Cacaüyari Ti'aitame payeitüa 'icü Quesusi, heiserie canipitüani que mü'ane xemumi curuxisie.

37 Mericüsü me'u'enanaca yu'iyarisie mepühiveritüariecai. Müpaü metenivarutahüave Pecuru hipame nü'arisixita, 38 Que teteyurieni ta'ivama. Pecuru müpaü tinivarutahüave, Xequeteneuhayeva que xemüteyurie, yuxexütü xepüca'üyarieni Quesusi Cürisitu xehüavetü. Tita 'axa xemüte'uyuri, xepüteheuyehüviyarieni. Xepütemiquieni 'Iyari Mütiyupata.

39 'Icü que mutayü que mütiyurieni niuquieya xehesie pümieme, xetüriyama vahesie timiemeta, yunaimete vahe-
miemete vahesie timiemeta, müme müvata'inieni Ti'aitame tacacaüyari vahesie timiemeta. 40 Hipame müireme niuquicü püvarutahecüasitüiyaxü, nivavaviriecaitüni müpaü 'utaitü, Xequeneyutavicueisitüa hicü miemete 'axa memüte'u'iyari vasata.

41 Hicü müme niuquieya memutanaqui'eri meniuc'a'üyarieni. Mepüvarutinüi mücü tucarisie teüteri haica miriyari yacütütü. 42 Yamepü'ayumiemetetücai tita nü'arisixi memüte'üquitacai me'enietü meyuparevietü me'ititaratü pa meyunenevietü.

Que memüte'u'uvacai müme matüari Cürisitusie memüteviyacai

43 Hicü yuxexütü yu'iyarisie meheumamatü menacüne. Vaücava mamarivavame 'inüari meteniyuriecaitüni nü'arisixi.

44 Yunaitü yuri memüte'uta'eri meniyuteütacaitüni yunaitü meyuxevitü, 'axeicüa mepeixeyacai naimete. 45 Yucue yupinite mepüte'utua, mepüvavitüacai yuxexütü que memüteheiyehüacai. 46 Tucarcü yamepü'ayumiemetetücai mepüyuxeüriecai tuqui curaruyarita. Mepititaracai pa qui meuti'uta, yu'inüa meputicuai meyutemamavietü 'aixüa mete'u'iyaritü.

47 Meputiniucacai Cacaüyari hepaüsita 'aixüa me'utiyuatü. Yunaitü teüteri 'aixüa mepütecuerivacai vahepaüsita. Tucarcü Ti'aitame püvaxeüriecai müme memütavicueisitüarieximecai vaxeviriyatü.

3

Muhurie que müranayehüiyya

1 Mericüsü Pecuru Vanimatü meneuticüne tuquipa cüa caviecacu tau quepaucua müyuneneviva. 2 'Uqui hurietü mutinuivaxü mana ni'atüarivacaitüni. Tucarcü menitiye-sacaitüni tuqui quitenie Visi Mü'ane müracutevasie. Mana rimusina püvavaviriecai müme tuquita memeutahaquecai. 3 Varuxeiyaca Pecuru Vani tuquita meheutahaxüaximecacu, rimusina püvavaviriecai. 4 Pecuru 'ixeyatü, Vanita, müpaü Pecuru tinitahüave, Quetaneuxeiya. 5 Mücü nivaruxeiya tixaü mete'iminiqueme 'erietü. 6 Müpaü niutayüni masi Pecuru, Ni pürata tuminiyari ni huru tuminiyari nepücahexeiya. Tita nemürexeiya, mücü nepümatimini. Quesusi Cürisitu Nasaretitanacasüa nemümiemecü nepaine, quenanucuquexi quenecuyeicani. 7 Serietana 'iviyaca mamayasie nenucuhana. Yapaucua niutiserire 'ücateya turuteya. 8 'Anucusunaca niutaqueni, nicuyeicacaitüni. Vahamatü neutahani tuquita cuyeicatü 'utisucucacatü 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. 9 Yunaitü teüteri menixeiya 'uyeicame 'aixüa 'utaineme Cacaüyari hepaüsita. 10 Meneitimani quename mücü hücütücai que mü'ane mutiyeixacai rimusinavietü tuqui quitenie Visi Mü'ane müracutevasie. Mepühüxiyacai mepü'iyarixiecai müya mütiyücü.

Pecuru que müticuxatacai Sarumuni Nivetarieyatüa

11 Hicü mücü tevi nivaruviya Pecuru Vanimame. Teüteri me'unasarümetü mehüxiyatü vahesüa mepu'axüa Sarumuni Nivetarieyatüa mütiyetevasie. 12 Pecuru varuxeiyaca müpaü tinivarutahüave teüteri, Neuxei 'Ixaherisixi, titayari xetehüxiya 'icücü. Titayari xetatexeiya müpaü xetecu'erivatü, tatürücariyacü Cacaüyari cui temayexeyiacü nusu 'uyeicame temeyeitüa 'icü. 13 'Aurahami 'Isahaqui Cacuvu vacacaüyari tatevarima müvacacaüyari mariveme nayeitüani yunive Quesusi. 'Iya xepüyetua xepitixani'eri Piratu huxie quepaucua mücü mixünaquecai. 14 Xeme masi xepitixani'eri que mü'ane mupasie Cacaüyarisie mieme que mü'ane heiserie mexeiya, xepitavaviri tiyumemivame püta müxünarienicü, 15 tucari tiyupitüvame xepumi. Cacaüyari nenucuquetüani müquite vasata. Tame tepühüme temunenierixü temihecüata. 16 Yuri mütiuta'ericü que mü'ane mühücüsie, mücü 'ayumieme pitiseraxü 'icü xemüxeiya xemimate. Yuri que müti'erie Quesusi 'ipareviecacu, müpaü naime 'aixüa reu'eriecame neyeitüani yunaimexehüxie.

17 Hicütütüri ne'ivamarixi, ne nepütimate xeme müpaü xepüte'uyuri 'asixecatemitü, xe'uquiyarima vahepaü. 18 Cacaüyari meripai müpaü putayücai yunaitü texaxatametemama müpaü me'utiyanecacu, quename

Cürisitu ticuinequecai que mü'ane Cacaüyari heiserie mipitüaniquecai. Müpaü tinaye'atüani. ¹⁹ 'Ayumieme xequeteneuhayeva que xemüteyurie, ta'aurie xequenaxürieca manuyeitüarenicü tita 'axa xemüte'uyuri, xehesüa 'uxipiya maye'anicü Ti'aitamesüa mieme, ²⁰ menü'anicü mücü Cürisitu que mü'ane xehesie mieme mucayeri, Qesusi heiserie mupitüari. ²¹ Peuyevese mütanaqui'eriyani taheima mexi tucari ca'aye'ave quepaucua 'aixüa mütiyurieni naime, que müticuxatacai Cacaüyari, texaxatametemama hesiena mieme memupasie meripai miemete yame'utiyuanecacu. ²² Muisexi müpaü pütivarutahüavixü Tatevarima, Ti'aitame müxecacaüyari tixexaxatüvame payeitüani xeime xe'ivama vasata mieme nehepaü 'aneme. Xeme xepi'enieca nai que mütixetahüave. ²³ Que mü'ane müca'i'enieni mücü tixaxatame, teüteri vasata pü'unierieca.

²⁴ Camüsü yunaitü texaxatamete, Samueri meri, 'arique yuxexuitü quemeyupaümetü memütecuxaxatacai, 'icü tucari hepaüsita metenihecüatacaitüni. ²⁵ Xeme texaxatamete xepüvanivema. Xehesie catiniunaque 'iya türatu Cacaüyari mitavevi xetevarima vahamatü. Cacaüyari müpaü tinitahüave 'Apurahami, Que mü'ane 'ahesie müyeyani 'aixüa nivayuriemücü nuivarite cuiepa miemete yunaima. ²⁶ Mericüte, Cacaüyari 'enucuquetüaca yunive, peiyenü'a xehesie mieme meri 'aixüa müxeyurienicü, yuxexuitü ta'aurie xemaxürienicü tita 'axa xemüteyurie xetecu'eirieme.

4

Pecuru Vanimatü que memüte'utahüavarie 'isücate vahesüa

¹ Mericüsü metevacuxaxatüvacacu cuxi teüteri, yapaucua vahesüa meniu'axüani mara'acate, tuqui mühürütüariematü Saruseusixi vahamatü ² meha'atü Pecuru Vani memüteva'üquitüacaicü teüteri, memüvahecüatüacaicü müquite vasata que müranucuqueni me'utiyuatü Qesusi mexatatü. ³ Mepüvarutiviyaxü, mepüvaranutaxüri 'uxa'ariecaque mucutaicairixücüri. ⁴ Yümüretü memi'eniecai niuqui yuri mepüte'uta'erie. 'Uquisi 'auxüme miriyari yacütütü meyupaümetü mepacü.

⁵ Hicü 'uxa'arieca Querusaremesie mepüyucuxeüri va'uquiyarima, 'uquiravesixi, müme 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitametetücai, ⁶ mücü meta, 'Anasi mühürütüariecai mara'acate vahepaüsita, Caipasi, Vani, Herecanuturu, yunaitü mara'acate memühürütüariecai vaquie miemete. ⁷ Mana yuhixüapa mevati'uitüaca mecanivaruta'ivaviya 'ipaü me'utiyuatü, Que 'aneme türücariya xehexiyatü, que mü'anesüa xemiemetütü müya xepüteyurie xeme.

⁸ Hicü 'Iyari Mütiyupatacü hünetü müpaü tinivarutahüave Pecuru, Neuxei teüteri va'uquiyarima 'uquiravesixi xemü'ixaherisixi, ⁹ 'icü tucarisie tepüta'ivaviyarieixime 'aixüa temiyuricü tevi ticuicame, que mütiuivicueisitüarie 'icü. ¹⁰ Siepüre xequetenemaica yunaitü, yunaitü teüteri 'Ixaherisixita yamequetemaica, Quesusi Cürisitu Nasaretitanacasüa mümiemecü, mücüsie tiviyatü 'icü 'ena puve xehüxie 'aixüa reu'erietü. Curuxisie xepicavi Quesusi, Cacaüyari nenucuquetüani müquite vasata. ¹¹ 'Icü tete canihücütüni xemixani'eri qui vevivamete, tete 'amünena sicurita mieme canayani. ¹² Xevitüta 'apüca'uyeica tasitavivicueisitüvame. Ni xevitü püca'ucayerie muyuavitüa tame teüteri tasata cümana temütavivicueisitüarienicü, mücü xeicüa pucayerie.

¹³ Mericüsü menivaxeyacaitüni Pecuru Vanimame mecamaçame. Müpaü metenimaicaitüni hasuacua memücateyü'üquitüacaicü müme, tixaü memücatehümetücaicü. Menihüxiyacaitüni, menivaretimani Quesusimatü que memüte'u'uvacai. ¹⁴ Me'ixeyatü mücü 'uqui manayehüiya va'aurie 'uveme, mepüçayüvaveçai memüvaniquimanicü. ¹⁵ Mericüsü mevaruta'aitüaca memanuyecünecü 'isücate vahesüa, mecaniuyu'enieni ¹⁶ müpaü me'utiyuatü, Qesü teteyurieni 'icü teüteri vahepaüsita. Yuricü vacümana 'inüari püreyü, yunaitü que memütemate, que mütimasiücü yunaitü Querusareme memütama vahüxie. Tame tepüçayüvave müpaü temutiyuanenicü quename 'asicatiuyü. ¹⁷ Mericüte, tavari capa cuxasivanicü teüteri vasata, cümü türücaüyemecü tepüvahüritüani 'uxa'atüni varie 'iyasüa memiemetetütü memüca'icühüavenicü xeimeri. ¹⁸ Yuhesüa mevarutahüaveca yemecü mecanivaruta'aitüani tixaü memücatecuxatanicü memücateti'üquitanicü Quesusisüa memiemetetütü. ¹⁹ Pecuru Vanimatü müpaü metenivaruta'eiya, Xequeteneuta'inüata xeme xüca heiseritüni Cacaüyari hüxie temüxe'enienicü, Cacaüyari püta temüca'enienicü. ²⁰ Mesü tepüçayüvave temütehayeve tetecuxatatü tita temüte'uxei tita temüte'u'eni hepaüsita. ²¹ Müme tavari yametevaruta'aitüaca menivarutatüani. Tixaütü mepücate'ucaxei memüva'uximatüacacü teüteri vacü, yunaitü 'aixüa memutiyuanecaicü Cacaüyari hepaüsita mete'utamarioca que mütiuyü. ²² 'Iya tevi huta teviyari heimana yapaümeme viyari pexeyacai mücü 'inüaricü manayehüiya.

Yuri memüte'erieçai que memüte'uyutanenevi

²³ Mericüsü me'uxünarioca meniu'axüani yuteüterima vahesüa. Mecanivarutahecüatüani nai que memütevacühüaveçai mara'acate memühüritüarieçai 'uquiravesixi vahamatü.

24 Müme mevaru'enieca 'axeicüa müpaü metenitahüave Cacaüyari, Nai Ti'aitame 'ecü Cacaüyaritütü muyuavi peputavevi, cuie haramara naime vahesie mütitama petiutivevi. 25 Müpaü peniutayüni mücü pemüti'aitüacai Raviri tatevari yutetacü müpaü ticuxatacacu, 'aiyari Mütiyupata ya'utainecacu,

Titayari meteyuxamurie teüterixi,

Titayari xüanacüa metecu'eriva nuivarite.

26 Cuiepa memütama teva'aitüvamete xurucu mepu'ucai,

Va'uquiyarima 'axeicüa mepuyucuxeüri

Ti'aitame me'aye'unietü,

Que mü'ane heiserie mipitüa Cürisitütüme me'aye'unietü.

27 Tamüsü 'anive 'ahesie mieme mupasie Qesusi hepaüsita que mü'ane heiserie pemipitüa hepaüsita, yuricü mepuyucuxeüri 'icü quiecarisie Herurexi Punisiyu Piratu teüteri memücahuriyusixiri 'Ixaherisixiri teüteriyari yunaitü.

28 Meniyucuxeürie yametyurienique tita 'amamacü pemütiyurieniquecai meripai pemüti'acühüavecaicü que mütiyüniqecai. 29 Hicürixüa Ti'aitame quenivaruxeiya 'axa que memutiyuane, quetatineupitüa tame pemütati'aitüa tixaü tecaheumamatü temütecuxatanicü 'aniuqui hepaüsita,

30 'ecüta 'amama queneutasera teüteri memanayexüriyanicü 'inüarite petiyurienecacu mamarivaveme petiyurienecacu mücü 'anive 'ahesie mieme mupasie Qesusisüa temümiemetecü. 31 Hicü me'uyutaneneviecu mana niutayuani memayuxeüriesie. 'Iyari Mütiyupatacü meniutihüne yunaitü, Cacaüyari niuquieya menicuxatacaitüni mecamamatü.

'Axeicüa que memütheixeyacai naime

32 Queyupaümetü yuri memüte'uta'erie va'iyari caniyuxevicaitüni, yaxeicüa mepüte'u'iyaricai. Ni xevitü 'asipücahainecai yupini mütipinieyatücai, masi naime 'axeicüa metenexeyacaitüni. 33 Cui türücaüyemecü nü'arisixi mecatenihecüatacaitüni Ti'aitame Qesusi hepaüsita que müranucuque. 'Aixüa yemecü meteniu'iyaricaitüni yunaitü. 34 Tixaü pücareuyehüacai xevitü müme. Yuxexuitü cuie, qui nusu, memexeyacai meneituacaitüni, que memütheitua tuminiyari meni'atüvacaitüni, 35 nü'arisixi vahetüa menitimana.

Menivapitüacaitüni yuxexuime que memütheiyehüacai. 36 Mericüsü Cuse, nü'arisixi meteniterüva Verunave, taniuquicü Titutuicame maine. Mücü pürevitatücai, Sipüresie petinuivaxü. Mücüta cuie pexeyacai. 37 Heituaca, que müreitua menu'üi, ni'atüani, nü'arisixi vahetüa nitimana.

5

Hananiya Sapiramatü 'axa que memüte'uyuri

¹ Mericüsü 'uqui Hananiya mütitevacai yü'üitatü Sapiramatü mecaneituani cuie. ² Yuhesie mieme 'esiva niyuhayevieni que müreitua, 'üyayata yatimaicacu. Hipame pü'atüa, nü'arisixi vahetüa pitimanaxü. ³ Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Neuxei Hananiya, titayari Cauyumarie 'a'iyari tinü'ü, pemüti'itai 'Iyari Mütiyupata, yapaümeme pemeucu'üicü cuie pemetuasie mieme. ⁴ Süricüte quepaucua mü'acuietücai catini'apinitücaitüni. Peheituaca heiserie pepexeyacai cuxi hepaüsitana. Titayariri 'a'iyarisie peti'acühüave 'ipaü. 'Ecü teüteri pepücativaru'itai, Cacaüyari püta pecatiniu'itaiya. ⁵ Hicü 'icü niuqui 'u'enieca Hananiya, 'ativeca pümü. Mepümamacai yemecü yunaitü memü'enanaxü. ⁶ Me'anucu'uca 'uquisi me'icü'eimaca mepeicuei me'icateucuque.

⁷ Hicü haica hurayari yacütütü 'aye'acu 'üyaya canin-uani 'asicatimaitü que mütiuyü. ⁸ Pecuru müpaü tinitahüave, Yaquenetineutahüavi, yucuei yapaümemecü xüca xeheituani. 'Iya müpaü tinitahüave, 'Eri, müpaü cani-paümeccaitüni. ⁹ Pecuru müpaü titahüave, Titayari xete'uyu'eni 'ipaü xemüte'i'isipacacü Ti'aitame 'Iyarieya. Neuxei 'acüna teucumete mana meniuti'uca quiteni 'aurie. Mecamananucueicunita 'ecü. ¹⁰ Yapaucua canativeni hetüana, tiumü. 'Uquisi meheutahaxüaca mepicaxei müquime. Meheicueca mecaneicuteucu cünaya 'aurie. ¹¹ Vaücava mepümamacai yunaitü memüyuyexexeürivacai, yunaitü memi'eni 'icü.

'Inüarite mamarivaveme que mütiuyü

¹² Mericüsü nü'arisixi vamamacü vaücava 'inüarite mamarivaveme tiniuyüni teüteri vahüxie. Yunaitü 'axeicüa meniu'uvacaitüni Sarumuni Nivetarieyatüa. ¹³ Hipatüri memamatü vahesie mepücateviyacai. Siepüre teüteri yemecü 'aixüa meniutiyuanecaitüni vahepaüsita. ¹⁴ Yümüiretü meniycuxexeürivacaitüni yuri mete'uta'erieca Ti'aitamesie 'uquisi 'ucari. ¹⁵ Müpaürita caye 'utüa meputuarieximecai tecuicucate 'utasie 'isisie me'aheitü, Pecuru siqueresü 'etürieya siparasü maye'ani vahesie xeime 'anuyenecacu. ¹⁶ Yümüiretütü Querusareme hura quiecatari meni'axecaitüni mevaravitütü tecuicucate, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüva'uximatüacai vahamame, yunaitü mepanayexüri.

Pecuru Vanimatü que memüte'utaveiyarie

¹⁷ Hicü me'anucu'uca mara'acame mühüritüariecairi, yunaitüri 'auriena memü'uvacai memütecü'erivacai

Saruseusixi memütecu'erivapaü, müme meni'uxiva'acaitüni.
 18 Mecanivarutiviya nü'arisixi, mepüvaranutaxüri casariyanata.
 19 Ti'aitame niuquieya tuayame tücaricü püreuyepieyä casariyanata. Püvaranuyevitü müpaü 'utaitü,
 20 Xequenehu, tuqui curaruyarita xequenaye'uca. Xequetenivacuxaxatüvani teüteri naime que mütixasiva tevi 'ipaü tucari que mürexeiyani hepaüsita.
 21 Me'i'enieca meneutahaxüani tuqita tuxacüta. Mana meteni'üquitacaitüni.

Mara'acame mühüritüariecai, müme 'auriena memü'uvacai me'u'axüaca menivarucuxeürieni 'isücate yunaime 'Ixaheri xiüyarimama va'uquiyarima. Mepüvarenü'a tupirisixi casariyanapai memüva'atüanicü.
 22 Tupirisixi me'u'axüaca mepücavaretaxe casariyanata. Ta'aurie mepaxüri, metenivarutahecüatüani
 23 müpaü me'utiyuatü, Panasi casariyana tepetaxe 'aixüa renacame, tehüvemetepeti'ucai quitenie 'aurie, perusü teteheuyepieca xeime tepücahetaxe quita.
 24 'Aruvasini tuqita miemete tupirisixi tiva'aitüvame, mara'acate memühüritüariecaita mepüvaru'enie 'icü vaniuquicü. 'Asimepücatemaicai vahepaüsita que mütiuyü.
 25 Xevitü nuaca tinivarutahecüatüani müpaü 'utaitü, Neuxei müme 'uquisi xemüvaranutaxüri, müme tuqui curaruyarita mepaye'u meteva'üquituatü teüteri.

26 'Ana 'aruvadini petüa tupirisixi varavitütü. Menivaravevitüni siepüre carima mecavaravitütü, memüvamacarücaicü teüteri capa mevarutituaxacü tetcü.
 27 Mericüsü meva'atüaca menivaruti'uitüani 'isücate vahüxie. Mara'acame mühüritüariecai nivaruta'ivaviya
 28 müpaü 'utaitü, Tamesü cuini mieme tecatexe'uta'aitüa xemücate'üquitanicü mücüsüa xemiemetetütü. Camüsü, Querusareme xepüte'utihüniyaxü yü'üquiscacü. Xeme tahesie xepüte'ahüpaniqueyu 'iya tevi xuriyayacü.
 29 Pecuru nü'arisixi vahamatü mevacu'eiyatü müpaü metenivarutahüave, Püreuyevese siepüre temi'enienicü Cacaüyari, teüteri sepa temücava'enieni.
 30 Tatevarima vacacaüyari nenucuquetüani Qesusi xeme xemimi cüyesie xe'icavivatü.
 31 Cacaüyariri Ti'aitame Tiyuvicueisitüvame nanutivitüni yuserieta, müxepitüanicü 'Ixaherisixi xemütehayevanicü que xemüteyurie, tita 'axa xemüteyurie xemüteheuyehüviyarienicü.
 32 Tame tecanihümetüni temunenierixü temütehecüata 'icü que mütiuyü hepaüsita. Müpaüta tinihecüatani 'Iyari Mütiyupata Cacaüyari müvarupitüa müme memi'enie.

33 Müme me'u'enanaca meniuyeha'ani menivacuicucaitüni.
 34 Hicü xevitü 'anucuqueca memayuxeüriesie Pareseu mühücütücai, Camarieri mütitevacai, 'inüari niuquiyari

ti'üquitameya mühücütücai, ve'eme memü'eriecai yunaitü teüteri, mücü tivaruta'aitüaca memüvaranuyenü'anicü mücü teüteri yareutevicacu, ³⁵ müpaü tinivarutahüave, Neuxei 'Ixaherisixi, yumarima 'aixüa que xemüteyurieni 'icü teüteri vahepaüsita. ³⁶ Meripai panucuque Teuraxi, ya'utaitü quename yüvemetücai. Nauca sienituyari 'uquisi yacütütü hesiena mecateniviyacaitüni. Mücü pumierie, yunaitü memi'eniecai mepeutaxüriexüa, tixaü mepücate'acü. ³⁷ 'Arique nanucuqueni Cura Carereyatanaca quepaucua memacayasarie. Teüteri yumüireme canivarevitüni yu'utüma. Mücüta pu'unieriecai, yunaitü memi'eniecai mepeutayeixüa. ³⁸ Hicüri nepaine, xequenivaruhayeva 'ime teüteri, xequenivarutixüna. Que memütecu'eriva que memüteyurie xüca teüteri vahesüa miemetüni cani'unieriecamücü. ³⁹ Mesü xüca Cacaüyarisüa miemetüni püta, xepüca'yüvaveni xemeye'unie tietüsü Cacaüyari xe'aye'unieca.

⁴⁰ Mericüsü meni'enieni. Yuhesüa mevarutahüaveca nü'arisixi mevarutivaca müpaü metenivaruta'aitüani memücatiniunicü Quesusisüa memiemetetütü. Menivarutixüna. ⁴¹ 'Isücate vahesüa menivayenexüani meyutemamavietü Cacaüyari meyüvaveme müva'eriecaicü memütave'erivanicü hesüana memümiemetetücaicü. ⁴² Tucaricü tuquita yuquiteta mepücatehayevacai mete'üquitatü metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne quename Quesusi heiserie hexeiya Cürisitütü me'utiyuatü.

6

Teparevivamete que memüte'anayexeyarie 'atahutatü

¹ Mericüsü 'ana mepütetamüiriyarümecai teyü'üquitüvamete. Müme Cüriyecusixi vaniuquicü memutiniucacai mepünüquixiecai müme Hepürayusixi vaniuquicü memutiniucacai vahepaüsita, viyurasixi vahesüa miemete memüvaratümaiyaicü tucaricü quepaucua memüvapareviecai. ² Tamamata heimana yuhutatü mevarucuxeürieca teyü'üquitüvamete müpaü mecatenivarutahüave, 'Aixüa püca'aneniqueyu tame Cacaüyari niuquieya xüca tehayeavaque mexasie temüte'apinenicü püta. ³ Hicü ta'ivama, xequenivacuvava yusata 'uquisi 'atahutame 'aixüa memütehecüasie 'Iyaricü memühüpüne memütemaivave. Müme tepüvahüritüani 'icü hepaüsita que müreuyevese. ⁴ Tamesü tetanenevietü niuquicü texeparevietü tepü'ayumiemetetüni. ⁵ Mericüsü 'icü niuqui püvanaquecai yunaitü memüyucuxeüri. Mepüvaranuyexei 'Esitevani, 'uqui yuri müti'eriecai 'Iyari Mütiyupatacü mühüncacai, Piriye, Purucuru, Nicanuri, Timuni, Parumenaxi,

Nicuraxi Huriyu mayuyetitüa 'Anutiyuquiyatanaca.
 6 Mepüvaruti'uitüa nü'arisixi vahüxie. Müme meyunenevietü
 yametenivaruhüritüani vaheima me'utimetü.

7 Mericüsü Cacaüyari niuquieya niutixuavere.
 Teyü'üquitüvamete mepütetimüriyarümecai vaücava
 Querusaremesie. Mara'acate yumüiretü mepu'enana yuri
 mete'erietü.

'Esitevani que mütiuviyarie

8 Mericüsü 'Esitevani 'aixüa tiuca'iyaritü türücaüyemecü
 tiyurienetü vaücava tiniyurienecaitüni teüteri vasata,
 'inüari mamarivaveme tiyurienetü. 9 Hicü tuqui 'epuvecai
 Xünariecate Sirenetari Herecanütüreyatari Vatuqui titevatü.
 Mana miemeteri, Sirisiya 'Asiya miemete vahamatü
 mepanucu'ui mehe'ivarümetü niuqui mexüatüatü
 'Esitevanimatü. 10 Mepitexiecai que müticuxatacai
 mütimaivecaicü, 'Iyari mipareviecaicü. 11 Mepüteva'aitüacai
 'uqisi memütecuxatanicü 'ipaü, Tame tepi'enie 'axa
 'utaineme Muisexi hepaüsita Cacaüyari hepaüsita
 me'utiyuatü. 12 Mepüvaxamuriecai teüteri, 'uquiravesixi,
 müme 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitacai. Yapaucua
 me'u'axüaca meniviya, meneivitüni 'isücate vahesüa. 13 Mana
 mepüvaruti'uitüa hipame memütehecüatanicü mete'itavatü
 yame'utiyuatü, 'Icü tevi pücatihayeva 'axa 'utaitü 'icü 'ena
 Cacaüyarisie mieme mupasie hepaüsita, ta'inüari niuquiyari
 hepaüsita. 14 Tepi'enie müpaü 'utaineme quename 'icü
 Qesusi Nasaretitanaca 'i'unieca 'icü 'ena, quename 'ipata
 tayeiyari Muisexi mütsi'upitüa. 15 Me'i'ixüarietü yunaitü
 mana memütitecai memayuxeüriesie, mecanixeiya niericaya
 taheima mieme niuqui tuayame niericayapaü 'aneme.

7

'Esitevani que mütiutaniu yuhesie mieme, que mütiümü

1 Mericüsü mara'acame mühüritüariecai müpaü
 niutayüni, Müpaü ti'ane 'icü. 2 'Iya rehüave, Neuxei
 'ivamarixi, 'uquiyarima, xequeneu'enana. Tatevari
 'Apurahami 'ixeyacacu Cacaüyari visi mü'ane masiücütü
 nayuyetitüani Mesuputamiasie 'uyeicacacu Haranisie
 caheta'avetü cuxi. 3 Müpaü tinitahüave Cacaüyari,
 Quenemie 'ena 'acuipepa 'amarema vahesüa, cümü
 mücü cuieyarisie nemümasihetamaricasitüani quenemie.
 4 Mericüsü Cariteyusixi vacuie heyeyaca Haranisie
 niucayerüni. Manata quemasieya 'ümücu Cacaüyari
 nipata 'icü cuiepa haque xeme'uva hicü. 5 Cacaüyari
 püca'imi 'ena mütinäqueni ni yü'ücacü mücataquenicü, masi
 Cacaüyari müpaü tinitahüave quename 'ipitüaniquecai mücü,

pinieya mürayanicü, 'arique hesiena memüyecünequecaita vapini mürayanicü, sepa yunive müchaxeyacai cuxi. ⁶ Müpaü tinitahüave Cacaüyari, 'Atevarima cu'uvamete mepacüne hipame vacuiepa. Mepüteta'uximayasitüarieni vaüriyarica. Nauca sienituyari viyari meniyuriecuni 'axa me'itüarietüvetü muva. ⁷ Necanivataxanetamücü 'iya nuivari vaüriyarica memütevata'uximayasitüani. Müpaü niutayüni Cacaüyari, 'Ariquemücaque menayecünicuni, ne'uximayasica menexeyacuni 'ena. ⁸ Xitequiya 'inüariyari 'ipitüatü nitavevirieni türatu. Müpaüri yüanecacu 'Apurahami nitinuivitüani 'Isahaqui. 'Atahairieca tucarisie pi'inüaritamü 'ixitetü, 'Isahaquita müpaü piyuri Cacuvu, Cacuvuta müpaü tivaruyuri tamamata heimana yuhutame tatevarima.

⁹ Müme tatevarima me'ita'uxieca Cuse menitüani 'Equipitusie manuvitüquienicü. Cacaüyari hamatüana puyecacai. ¹⁰ Nitavicueisitüani nai que müti'uximatüarietü, pipitüa 'aixüa mütixeyarienicü mütimaivenicü Parahuni huxie 'Equipititari mütiva'aitüvametücai huxie. Mücüri 'isücame neyeitüani Cuse 'Equipitu cuieyari hepaüsita naime yuquita mieme hepaüsita 'ihüritüatü.

¹¹ Mericüsü pühacaxatücai naisarie 'Equipitusie Cananisie, me'uximatüarieximecacu vaücava. 'Icuai mepüca'ucaxexeyacai tatevarima. ¹² 'U'enaca Cacuvu quename 'icuai hexuavecai türicutütü 'Equipitusie, canivarenü'ani tatevarima heiva. ¹³ Hutarieca me'u'axüacu Cuse puyuecütaxü yu'ivama vahüxie. Parahunita canivaretümani Cuse maremama. ¹⁴ Cuse tiutanü'aca nivaruta'inieni yuquemasi Cacuvu yunaime yumarema haica teviyari heimana tamamata heimana 'auxüvitü meyupaümeme teüteri. ¹⁵ Mücü Cacuvu caneyani 'Equipitusie. Mana canemüni, tatevarima mana mecanecuinita. ¹⁶ Mana mepayevitüqui Siquemisiepai, mepucateuquixüa teuquiyapa 'Apurahami minanai pürata tuminiyaricü 'Emuri nivemama Siquemitari me'ituiricu.

¹⁷ Mericüsü 'ayehuracacu mücü tucari maye'atüarienicü tita Cacaüyari yühüritüatü mütitahüavixü 'Apurahami que mütiyünequecai haitü, mücü teüteri mepütetimüiriyarümecai 'Equipitusie. ¹⁸ 'Anari panucuque xevitü 'Equipititari tiva'aitüvametütü. Mücü püca'imaicai Cuse. ¹⁹ Mücü cuiepa ti'aitame tateüterima pütivacuamanacai. 'Axa püvaruyuri tatevarima 'üsita memüvarecu'eirienicü yutüriyama, capa meyutinuivitüaxüanicü. ²⁰ Mericüsü 'ana canitinuiva Muisexi. Visi pü'anecai Cacaüyari huxie. Mücü haica meseri puverecai yu'uquiyari quie. ²¹ Quepaucua mucu'eirivaxü, Parahuni nu'aya nicaxeyia 'ucatütü, yunivepaü pitaveriyaxü. ²² Püti'üquitüarie Muisexi naime que memütemaivavecai

'Equipitutari yatimaitü. Que mütiniuvecai que mütüyuri püyüvemetücai.

²³ Mericüsü huta teviyari viyari hexeyatü puyuvaüri müva'ivatamiecü yu'ivama 'Ixaheri xiüyarimama. ²⁴ 'Ixeiyatü xeime 'axa 'itüariyecame, heimana niutuanani, 'aixüa pütüyuri hesiena mieme, pimi 'Equipitutanaca. ²⁵ Müpaü tinicu'erivacaitüni quename 'ivamama metemaicaquecai Cacaüyari que mütivatavicueisitüaniquecai 'iya vapareviécacu. Mümesü müpaü mepücatemaicai. ²⁶ Mericüsü 'uxa'arieca menixeiya teyucucuyamete. Nivanütüamücücaitüni 'aixüa memüteyuxeiyanicü müpaü 'utaitü, Neuxei, xeme xecaniyu'ivamaca. Titayari 'axa xeteyuyurie. ²⁷ Que mü'ane yu'iva 'axa müyurienecai penuyehüa Muisexi müpaü 'utaitü, Quepaicü tati'aitüvame ta'isücame pümasi'acaye 'ecü. ²⁸ Cauca penesimemücü neta, tacai pemütimpäü 'Equipitutanaca. ²⁹ Hicü 'ienieca mücü niuqui niyuta'una Muisexi. Cuyeicame nayani Mariyani cuieyarisie. Mana meniutinunuiva nivemama yuhutatü.

³⁰ Mericüsü huta teviyari viyari 'anuye'acu, macumavesie canixeiya niuqui tuayame taipa 'uveme tupiriya matitavecaisie yemuri 'aurie Sinahi mütitevasie. ³¹ Mücü Muisexi 'ixeyaca heinüsicapaü 'aneme canihüxiyacaitüni. 'Aura 'ayacu müretimanicü que mütüyüanecai, Ti'aitame putaniu müpaü 'utaitü, ³² Ne 'atevarima necanivacacaüyaritüni. 'Aurahami 'Isahaqui Cacuvu necanivacacaüyaritüni. Mücü Muisexi 'uyüyüacatü pücayuvaüriyacai münierenicü. ³³ Ti'aitame müpaü tinitahüave, 'Acacai quenanuyexünaxüa 'a'ücasie, mana pemanuca nehesie mieme mupasiecü. ³⁴ Yemecü necanivaxeiya neteüterima que memüte'uximatüarie 'Equipitusie. Necaniva'enieca mema'aiva. Nenacanenü mana nemüvarayevitünicü. Cümüsüari nepümasi'anunü'ani 'Equipitusie.

³⁵ Mücü Muisexi memutixani'eri müpaü me'utiyaütü, Quepai tati'aitüvame ta'isücame pümasi'ayeitüa, mücütüme Cacaüyari caneyenü'ani tiva'aitüvame vavicueisitüvame, niuqui tuayame muxei tupiriyasie 'uveme 'ipareviécacu yütürücariyacü. ³⁶ Mücüri nivarayevitüni 'inüari tiuyurieca mamarivaveme tiuyurieca 'Equipitu cuieyarisie, Haramara Müxetasie, macumavesieta yatiyurienetü huta teviyari viyari. ³⁷ 'Icü Muisexi canihücütüni que mü'ane müpaü mütivarutahüavixü 'Ixaheri xiüyarimama, Ti'aitame müxecacaüyari tixexaxatüvame nanucuquetüamücü xe'ivama vasata nehapaü 'aneme. Xepi'enieca. ³⁸ 'Icü Muisexi canihücütüni que mü'ane meyeicacai memüyuyexexeürivacai vahesüa macumavesie, niuqui tuayamematü meyeicacai

mitahüavixü yemurisie Sinahi mütitevasie, tatevarima vahamatü meyeicacai. Mücüta niuqui mayeyuri putanaqui'erie tasipitüanique.

³⁹ Müme tatevarima mepüca'i'eniecucai, masi mepenuehüacuai. Yu'iyarisie ta'aurie mepaxüricuai 'Equipitusie ⁴⁰ müpaü mete'icühüavetü 'Aruni, Cacaüyarixi quetaneutiveviri. Müme tahüxi meniyehuni. Tame 'asitepücatemate que mütiuyunixü 'icü Muisexi mütasi'ayevitü 'Equipitusie. ⁴¹ 'Ana siqueru meputavevie, mavari mepütecupi mücü cacaüyaritüa. Mecaniyutemamaviecaitüni

tita yumamacü memüte'utivevi me'ayexeyatü. ⁴² Hicü Cacaüyari ta'aurie pave. Püvayetua taheima memücaneniene yunaima va'uximayasica memexeyanicü, müpaü que müre'utüarie texaxatamete vaxapayarisie müpaü 'anuyütü, Xeme 'Ixaheri quie quiecatari

Xenete'atüirivacai 'acu caxarite mavarite Huta teviyari viyari macumavesie xehe'uvatü.

⁴³ Masi xepeyexeyacai Muruqui xiriquireya,

Xemüpani yucacaüyari xuraveyari, Vahepaü tiyuxexeyame xepüyueviriecai Neneviri xemüvapitüanicü.

Nesü necanixe'anuvitümücü Vaviruniya varita.

⁴⁴ Mericüsü 'ixuriqui tuquiyari haque hecüasica mayecatei mana niuecaitüni tatevarima vahesüa macumavesie, que mütiu'aitaxü mücü mitahüavixü Muisexi quename hepaüna 'aneme 'ita'aitaquecai 'ixuriqui tuquiyari, 'inüari muxepaü 'aneme. ⁴⁵ Mücü tuqui meputanaqui'eri tatevarima. Cusuematü meniatüani quepaucua memüvareutaveiyaxüa 'ena memütitecai hipame nuivarite. Mümesietü Cacaüyari vaüriyarica püvati'unasitüa tatevarima vahüxie. 'Arique 'aniuyeicacaitüni Raviri. ⁴⁶ Cacaüyari 'aixüa tiniuca'iyaricaitüni hesiena mieme. Mücü pitavaviri Cacaüyari qui vevimütü haque Cacuvu Cacaüyarieya mayecanicü. ⁴⁷ Sarumuni püta pitaveviri qui, ⁴⁸ sepanetü mücü taheima mümieme tixaü quita müca'ayeca mamacü müveviyata. Que maine tixaxatame,

⁴⁹ Muyuavi canine'üvenitüni haque nemüra'aita. Cuie püta nequetatüa pucuma. Que 'aneme qui xepünesitavevirieni, Naineni Ti'aitame, Haque nemeca'uxipieni.

⁵⁰ Camüsü, ne nemamacü 'icü naime nepütiutivevi.

⁵¹ Xeme xecüipi püsese'i, yu'iyarisie yunacata xepüca'inüaritärievave Cacaüyari 'inüarieyacü, xeme yuheyemecü xepi'unie 'Iyari Mütiyupata xemeri xetevarimata. ⁵² Que

mü'ane texaxatamete 'atiuyeicacai meca'itaveiyavecacu xetevarima. Mepüvarucui müme meripai memitahecüataxü 'iya Heiserie Mexeiya 'umamieniquecai. Mücüri xepüyetua, teyucucuyamete xepacü hicü. ⁵³ 'Inüari niuquiyari xeputanaqui'eri niuqui tuayamete metexe'aitüacacu, yaxepücatecahu.

'Esitevani que mütiumerie

⁵⁴ Mericüsü me'ienieca 'icü, yu'iyarisie mepuyeha'a. Mepüyutaquevecai me'ihecatü. ⁵⁵ 'Esitevaniri hünētü 'Iyari Mütiyupatacü, heutinieretü yuheima, visi 'aneme catinixeiya Cacaüyari, Qesusi tiuxei Cacaüyari serieta 'utiveme. ⁵⁶ Müpaü niutayüni, Camü, muyuavi nepüxeiya 'anacatenime, Yuri Tevi Cacaüyari serieta 'utiveme netixeiya. ⁵⁷ Carima me'utihivatü meneuyucanaca yunacata. Meniviya 'axeicüa. ⁵⁸ Quiecarisie menenuyehüani, meneitituaxixüani tetcü. Tehecüatamete memunenierixü yu'ixuriqui meputivivi 'uquitüa Sauru mütitevacaitüa. ⁵⁹ Meneitituaxixüani 'Esitevani. Mücü nitahüave Qesusi. Müpaü niutayüni, Qesusi Ti'aitame 'acu, queneutanaqui'eri ne'iyari. ⁶⁰ 'Utitunumaqueca carima caniutahiva, Ti'aitame 'acu, 'icü 'axa memüteyuriecü vahesie pepücarahüpani. Müpaü 'utayüca caneucuni.

8

Sauru que mütivaruveiyacai memüyutixexeürivacai

¹ Sauruta 'iyarieya 'aixüa pü'anecai mumieriecü. Mericüsü 'ana Querusaremesie memüyutixexeürivacai carima menitaveiyarieximecaitüni memü'uximatüariecaicü. Yunaitü meneutayeixüani naisarie quiecarie mucumanesie Cureyasie Samariyasie. Nü'arisixi xEICÜA meniyuhayeva. ² 'Uquisi Cacaüyari memayexeyacai meneicuteucu 'Esitevani, vaücava me'utisuatü hepaüsitana. ³ Sauru cuini mieme püva'uximatüacai memüyutixexeürivacai. Vaquita peutahaquecai, varayehapaca 'uquisi 'ucari nivaranutaxürüvacaitüni.

Niuqui 'aixüa manuyüne que müticuxasivacai Samariyasie

⁴ Mericüsü memeutaxüriexüa naisarie meneutayeixüani niuqui 'aixüa manuyüne mecuxatatü. ⁵ Piriperi nuaca Samariya quiecarisie tinivahecüatüacaitüni Cürisitu heiserie mupitüarie hepaüsita. ⁶ Meni'enieni yunaitü que mutainecai Piripe 'axeicüa me'ienietü me'ixeyatü 'inüari que mütiyurienecai. ⁷ Cacaüyarixi 'axa memü'anene carima me'utihivatü mepüvarutixünaxüa yumüireme memüvaviyacai. Yuvaücavatü memütutunicai

memühurietücatei menanayexürieni. ⁸ Mücü quiecarisie yemecü meniyyutemamaviecaitüni.

⁹ Mericüsü 'uqui Simuni mütitevacai mana puyeicacai mücü quiecarisie meripaitü vaquevayatü, Samariyatari tiva'irüviyatü, müpaü 'utaitü quename türücaüyecai. ¹⁰ Yunaitüri 'uquiravesixi türita mepi'eniecai müpaü me'utiyuatü, 'Icü Cacaüyari türücariyaya canihücütüni, Mümarive mütiteva. ¹¹ Mepi'eniecai müixa mütiva'irüviyacaicü vaquevayatü. ¹² Quepaucua yuri memüte'ita'eriri Piripe tivacuxaxatüvame niuqui 'aixüa manuyüne, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü, que mü'ane Qesusi Cürisitu mühücü cuxatatü, 'uqisi 'ucari mepuca'üyarie. ¹³ Mücüta Simuni yuri tiniuta'erieni. 'Uca'üyarieca pipareviecai Piripe. 'Ixeiyatü 'inüari türücaüyemecü vaücavamecü que mütiyurienecai pü'iyarixiecai.

¹⁴ Mericüsü me'u'enanaca nü'arisixi Querusareme meme'uvacai quename Samariyatari me'itanaqui'eri Cacaüyari niuquieya, vahesüa mepüvarenü'a Pecuru Vanimame. ¹⁵ Müme meheta'axüaca meniyyutanenevieni vahesie mieme 'Iyari Mütiyyupata mehexeiyatü memacüneccü. ¹⁶ 'Acuxisü pücativiyavecai ni xeimesie müme. Mepuca'üyarie xeicüa Cürisitusüa memiemetetütü. ¹⁷ 'Ana vaheima meniutimeni, 'Iyari Mütiyyupata mehexeiyatü menacüne.

¹⁸ Hicü Simuni nivaruxeiya 'Iyari que memüte'upitüari nü'arisixi vaheima me'utimecu. Nivaranu'üirieniquecaitüni tumini ¹⁹ müpaü 'utaitü, Xequeneupitüa neta 'icü türücariya, que mü'ane heima nemutimeni 'Iyari Mütiyyupata hexeiyatü mayanicü. ²⁰ Pecuru müpaü tinitahüave, 'Atumini 'ahamatü que'uta'une, tita Cacaüyari mütimicua tuminicü nanaiyacame pemü'eriecaicü. ²¹ 'Icü paürisie mieme 'ecü tixaütü pepücarexeiyani, 'ahesie pücatinaqueni. 'A'iyari pücaheiserie Cacaüyari 'ixeyacacu. ²² Quetineuhayeva que pemütiyuriene, pe'icü'eirieme 'icü tita 'axa pemütiyuriene, queneutavaviri Ti'aitame siparasü xüca pereuyehüviyariemücü 'ipaü pemüti'acühüavecü. ²³ Ne nepümasixeiya siüricapaü pehasivime, tita mücatiheiserie penücame. ²⁴ Hicü Simuni müpaü tinita'eiya, Xemesü xequeneutavaviri Ti'aitame nehiesie mieme, 'asinemüca'itüarienicü que xemutiyuane.

²⁵ Hicü mümeri mevarutahecüatüaca me'itixataca Ti'aitame niuquieya, ta'aurie mepaxüri, Querusareme menecüne. Metenicuxatacaitüni niuqui 'aixüa manuyüne naisarie Samariyatari vaquiecaritiesie.

Piripe 'Etiyyupiyatanacamätü que memütecuxatacai

²⁶ Mericüsü Ti'aitame niuquieya tuayame müpaü tinitahüave Piripe, Quenanucuquexi, taserieta quenemie

huyeta Querusareme mayehane 'utüma quiecarì Caxa müracusevasie müye'axe, haque macumave. ²⁷ 'Anucuqueca neyani. Camüsü 'uqui 'Etiyupiyatanaca vaücavamecü mühürütüaricai 'enunucütütü, 'Etiyupiyatari va'uquiyari 'uca Canarase müteveacaisie miemetütü. Catinihürütüaricaitüni naimè piniteya hepaüsita. Mücü 'uqui necuyeixüani Querusareme müyutanenevienicü, yu'utüma 'acunuaca pumiecai ²⁸ yucaxetasie yecaitü, titerüvatü tixaxatame Quisariyaxi xapaya. ²⁹ Cacaüyari 'Iyarieya müpaü tinitahüave Piripe, Mana quenemie, 'aura queneuye'a mücü caxeta 'aurie. ³⁰ 'Unausarümetü Piripe, ni'enieni titerüvacame tixaxatame Quisariyaxi xapaya. Müpaüsü tinitahüave, Petimate 'acu tita pemütiterüva. ³¹ Mücüri rehüave, Que netiyüveniqueyu, me xüca xevitü canesi'utahecüatüanique. Piripe niuta'inieni manutimaquecü, 'auriena mayerünicü.

³² 'Ipaü panuyüne 'utüarica miterüvacai,
Muxa nunusipaü ni'atüarieni mümierienicü,
Muxa müca'utaniucapaü texitamete vahüxie
Müpaüta püca'utaniu.

³³ Tixaü mücaratüacü, heiserie püca'upitüarie
Que müreuyevecai quepaucua muta'inüasie.
Quepai püvamaica türiyamama
Tucarieya munavaiyariécü cuiepa.

³⁴ Hicü tevi mühürütüaricai müpaü tinita'eiya Piripe, Yaquenetineutahüavi cuerietü, quepai püraxata tixaxatame. Püyuxata, xeime püta püxata nusu. ³⁵ Piripe niutaniuni, nisütüani mücü 'utüaricasie tihecüatüatü ticuxaxatüvatü niuqui 'aixüa manuyüne Qesusi hepaüsita. ³⁶ Huyeta me'uhütü haixapa meniu'axüani. Müpaü niutayüni tevi, Camü ha. Titari reuyevese nemüca'üyarienicü. ³⁷ Müpaü niutayüni Piripe, Xüca 'a'iyarisie yemecü yuri peti'erieca, 'aixüa caniyümücü. Mücü müpaü tinita'eiya, Ne yuri necatini'erieca Cacaüyari Nu'aya Qesusi Cürisitu mühücü. ³⁸ Nita'aita mana mütaquenicü caxeta. Yuhutatü meneucacüne hapa Piripe tevi mühürütüaricaimatü. Nica'üya. ³⁹ Hapa me'anaticünecu Ti'aitame 'Iyarieya canitihana Piripe. Tevi tavari püca'ixei, yutemavietü yuhuyeta niemiecaitüni. ⁴⁰ Piripe 'Asutusie caniuyeicacaitüni. Tinicuxatacaitüni niuqui 'aixüa manuyüne naisarie cuyeicatü quiecaritesie, 'arique peta'a Sesareyapaitü.

9

Sauru ta'aurie que mürave
(Nü'arisixi 22:6-16; 26:12-18)

1 Mericüsü Sauru 'uxiva'atü cuxi müpaü 'utaitü müvacuiniquecai Ti'aitame teyü'üquitüvametemama, caninuani mara'acame mühüritüariecaisüa. 2 Nitavavirieni xapate mütivati'utüirienicü tuquita miemete Ramasicusie, müpaü 'utaineme, Xücasü 'icü varetaxeiya hipame mücü huyeta miemete 'uquisi 'ucari, nivaravitümücü mehüatücaime Querusaremepai. 3 Hicü huyeta 'uyemiecacu, Ramasicu hura 'aye'aximecacu, 'auriena niucumerüca taheima mieme. 4 Cuiepa 'ucaveca ni'enieni xeime müpaü haineme, Sauru 'acu, Sauru, titayari peneticuveiyane 'ecü. 5 Mücü rehüave, 'Uqui que pepüpaicü. 'Iya müpaü niutayüni, Nesü necaniquesusitüni pemünesicuveyiane. Pümasi'ucucuine pemüca'avaüriyacü, pemüti'aquesinacü pe'anaseivatü tisevemecü. 6 Sauru 'utayüyüacatü matü müpaü niutayüni, Ti'aitame, tita matinaque yanemütiyurieni. Ti'aitame rehüave, Hicü quenanucuquexi, quiecarisie queneutahaqui. Manari yapepüretahüavarieni que müreuyevese pemütiyurienenicü. 7 'Uquisi hamatüana memü'uvacai mehüxiyatü meniuti'uni me'i'enietü que mu'ane mutaniu, peru tevi mecaxeyatü. 8 Hicü nanucuqueni Sauru cuiepa. Yühüxita 'anutaniereca tixaü pücatiuxei. Mepeiha mamayasie metivütü, meni'atüani Ramasicupai. 9 Haica tucari puyuri caheunieretü caticuatü caharetü.

10 Mericüsü xevitü mana niuyeicacaitüni Ramasicusie tiyü'üquitüvametütü Hananiya titevatü. Tücaricü heinüsita Ti'aitame müpaü tinitahüave, Hananiya 'acu. Mücü müpaü niutayüni, Camüsü Ti'aitame ne necanihücütüni. 11 Ti'aitame müpaü rehüave, Quenanucuquexi, mana quenemie caye Müxëuraüye mütiteva 'utüa. Cura quita queneta'ivau Tarusutanaca Sauru mütiteva. Camü mana peyunenevi. 12 Mücüta heinüsita nixeiya 'uqui Hananiya titevacame mana ye'arücame heimana 'utimecame manutanierecü. 13 Hananiya müpaü tinita'eiya, Ti'aitame nepüvaru'eni yumüireme metecuxatame 'icü 'uqui hepaüsita, naime 'axa que mütivayurienecai müme 'ateüterima Querusaremesie. 14 'Enata heiserie menipitüani vaniu mara'acate memühüritüarie müvaviyanicü yunaime 'uva mematetahüave. 15 Ti'aitame müpaü tinitahüave, Quenemiesü. Ne nepenuyeteüxixü 'icü, mütihecüatanicü nehëpaüsita nuivarite vahüxie cuiepa te'aitamete vahüxie 'Ixaheri xiüyarimama vahüxie. 16 Netinita'üquitüamücü que müreuyevese müticuinecü nehësie mieme. 17 Hicü Hananiya petüa, quita neutahani. Heimana 'utimeca müpaü niutayüni, Ne'iva Sauru, Ti'aitame caneneyenü'ani ne. Mücü Qesusi pemuxeï huyeta pe'aye'aximetü, mücü

caneneyenü'ani peheunieretü pemayanicü, pemühüenicü 'Iyari Mütiyupatacū. ¹⁸ Yapaucua payexüri hüxitana cunieripau 'anenetü. Heunieretü nayani, 'anucuqueca niuca'üyarieni. ¹⁹ 'Itanaqui'erieca 'icuai türücaüyetü nayani. Mericüsü Ramasicusie puyeicacai yapaümexa tucari teyü'üquitüvamete vahamatü.

Sauru que müticuxatacai Ramasicusie

²⁰ Cuitüva Huriyusixi vatuquiteta tinihecüatacaitüni Qesusi hepaüsita, 'Iya Cacaüyari caninu'ayatüni 'utaitü. ²¹ Menihüxiyacaitüni yunaitü memi'eniecai. Müpaü meniutiyanecaitüni, Cari 'icü canihücütüni que mü'ane müvaraye'uniecai müme memehüave mücü que mü'ane mühücü Querusareme quiecatari, 'uvata 'ayumieme munua, müvaranuvitünicü mehüatücaime mara'acate memühürütüarie vahesüa. ²² Sauru yemecü canitürücariximecaitüni. Niva'iyarixitüacaitüni Huriyusixi Ramasicusie memütamacai, nivarutahecüatüani quename 'iyatütü que mü'ane heiserie mupitüarie hücü Cürisitu.

Sauru que mütiutavicuei Huriyusixi me'imiecucau

²³ Mericüsü müixa tucari 'utixücu Huriyusixi mecaniyu'enieni me'imienique. ²⁴ Sauru tinetimanü que memüteyurieniquecai. Quiecarü quitenitesie tucari'icü tücaricü menihupiecaitüni me'imienique. ²⁵ Quirivasie me'icayeca tesariya varie meneicatuani yüvicüta teyü'üquitüvamete.

Sauru que mütiuyeicacai Querusaremesie

²⁶ Hicü Querusareme nuaca pütiviyamücücai teyü'üquitüvamete vahesie. Yunaitü mepimacarücai yuri mecate'erietü quename tiyü'üquitüvametücai. ²⁷ Verunave heivitüca cani'atüani nü'arisixi vahesüa. Nivarutahecüatüani ya'utaitü quename huyeta 'ixei Ti'aitame, quename Ti'aitame 'itahüavixü, quename Ramasicusie camatü ticuxatacai Qesusisüa miemetütü. ²⁸ Hicü vahesüa niuyeicacaitüni Querusaremesie naisarie cuyeicatü. ²⁹ Pücamacai mütaniunicü Ti'aitamesüa mümiemetücaicü. Niuqui nixüatüacaitüni Cüriyecusixi vaniuquicü memutiniucacai vahamatü. Mümesü menimecucaitüni. ³⁰ 'Ivamariximama yametehetimaica menevitüni Sesareyasiepai, Tarusupaitü meneitanü'ani.

³¹ Mericüsü memüyutixexeürivacai naisarie Cureyasie, Carereyasie, Samariyasie mepüca'uximatüariecai. Mepuseiriyarie, 'ameniu'uvacaitüni metehiyehüvirietü Ti'aitame. 'Iyari Mütiyupata müiremecü nivatuicacaitüni.

'Eneya que müranayehüiya

³² Mericüsü Pecuru naisarie pücuycacai. Manata penua Cacaüyari teüterimama vahesüa Rirasie memütamacai. ³³ Mana

nicaxeiya xeime 'uqui 'Eneya mütitevacai 'atahaica viyari müyuriecai yu'utasio cacaitü mühriceaicü. ³⁴ Müpaü tinitahüave Pecuru, 'Eneya 'acu, Quesusi Cürisitu pümasi'anayehüa. Quenanucuquexi, 'a'isi queneutacuicui. Yapaucua nanucuqueni. ³⁵ Yunaitü Rirasie Sarunisie memütamacai menixeyacaitüni. Ta'aurie me'axüriea Ti'aitamesie meteniviyani mümerita.

Maxama que müranucuquetüari

³⁶ Mericüsü tiyü'üquitüvame 'uca Cupesie necateitüni Tavita titevatü, taniquicü Rurucaxi titevatü Maxama titevatü. Mücü 'aixüa ti'aneneme tiniyurieneccaitüni cuini mieme, tiniyucanenimayacaitüni. ³⁷ Hicü 'ana tiutacuineca caniumüni. Me'itahauxica qui taüta meneitateni. ³⁸ Mericüsü Rirasie pehura Cupe. Teyü'üquitüvamete me'u'enanaca quename Pecuru mana heyeicacai, hesüana menivarenü'ani 'uqisi yuhutame müpaü mete'itavavirienique, Penücahürixüa 'areutevini tahesüa pemünuani. ³⁹ Pecuru 'anucuqueca vahamatü petüa. Nuacu qui taüta meneitivitüni. 'Auriena menu'axüani yunaitü 'ucari vacünama memucui, me'utisuatü me'ixeisitüatü 'ixuriquite tetüata miemete herie miemete miveviecai Maxama vahesüa 'uyeicatü. ⁴⁰ Yunaima nivaranuyenü'ani Pecuru. 'Utitudumaqueca niyutanenevieni. Ta'aurie 'aveca caxari manucatei müpaü niutayüni, Tavita 'acu, quenanucuquexi. Mücü nanutaniere. Pecuru 'uxeiyaca 'aniutayerüni. ⁴¹ 'Iya mamayasie tiviereca nenucuhana. Yuhesüa nivarutahüave Cacaüyari teüterimama 'ucari vacünama memucui vahamame. Niyetuani 'ayeniereme. ⁴² Naisarie tiniutamariva Cupesie, yuvaücavatü yuri meteniuta'erieni Ti'aitamesie. ⁴³ Müixa tucari Cupesie pecatei Simunisüa navi 'uhayamesüa.

10

Pecuru Curineriyumatü

¹ Mericüsü 'uqui Sesareyasie pecatei Curineriyu titevatü xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüatü. Mücü cuyaxi 'Itariyasie Miemete Cuyaxi mepütetetevacai. ² 'Iya caneyexeyacaitüni Cacaüyari, tineiyehüvirieccaitüni, yunaitü quiena quieccatarita. Vaücava tiniyurieneccaitüni teüteri vahesie mieme vanenimayatü, nenevieri pipitüacai Cacaüyari yuheymecü. ³ Mericüsü heinüsipaü 'aneme niuxeiya hecüacame cüa caviecacu tau yacütütü. Cacaüyari niuquieya tuayame hesüana neutahani. Müpaü tinitahüave, Curineriyu 'acu. ⁴ Mücü 'ixeyatü pümacai. Müpaü niutayüni, Tita 'acu 'uqui. Mücü

müpaü tinitahüave, 'Anenevieri 'ananimayasica nanutiye-
 icani Cacaüyari hüxie, pümasi'a'eriva. ⁵ Hicü quenivara-
 nunü'a 'uqisi Cupepai memivitüyucü xeime Simuni Pecuru
 mütiteva. ⁶ Mücü necani Simunisüa navi 'uhayamesüa.
 Quiya haramara tesita peve. Mücü camatinitaxatüamücü
 que müreuyevese yapemütiyurienicü. ⁷ Heyacu niuqui tu-
 ayame yamütitahüavixü, yu'aurie püvarutahüavixü yuhutame
 yunü'arivamete cuya meta Cacaüyari mayexeyacai, memi-
 pareviecai xevitü mühücütücai. ⁸ Tivarutahecüatüaca naime,
 nivarenü'ani Cupepai.

⁹ 'Uxa'arieca me'uhucacu cuxi, quiecarí 'aurie
 me'aye'axüaximecacu, neutiyani Pecuru qui heima manu-
 vericaísie yutanenevienique tuca. ¹⁰ Neuhacamücücaitüni,
 reucuaimücücai. Mexicuxi 'aixüa ticuyüncái 'icuái
 pütüheini. ¹¹ Nixeiya muyuavi 'anacatenime, paüri
 'acamieme savanapaü 'aneme, cuiepapai macatuiya 'eyeutü
 tesitana tivütücaitü. ¹² Mana meniye'ucaitüni yunaitü
 cuiepa temiemete nauca 'üçayari memexeiya, cuterixi,
 viquixi taheima miemete. ¹³ Xevitü müpaü tinitahüave,
 Quenanucuquexi Pecuru, quenivarucuya quenivaruticua'í.
¹⁴ Pecuru müpaü niutayüni, Tixaü Ti'aitame. Hasuacu
 nepüca'iticuaive paüri 'axa müti'anene mücati'itiyatüca.
¹⁵ Hutarieca müpaü tinitahüave mücü, Tita Cacaüyari müti'itie
 'axa ti'aneneme pepücatixata.

¹⁶ Haicacüa müpaü pütüyü, cuitü yapaucua mücü
 paüri panutihani taheima. ¹⁷ Pecuru 'asicatimaicacu
 tita müti'ayumiemetücai heinüsi, camü 'uqisi Curineriyu
 müvareyenü'a quiteni meniu'axüani me'icu'ivavatü
 Simuni quiya. ¹⁸ Meputihivacai meheicu'ivaviyatü xüca
 mana hecateitüni Simuni Pecuru mütiteva. ¹⁹ Mücü
 Pecuru yu'iyaritüacacu heinüsi hepaüsita, 'Iyari müpaü
 tinitahüave, Neuxei, 'uqisi yuhaicatü mepümasicu'ivava.
²⁰ Quenanucuquexi, mana queneucaye'a, vahamatü
 quenemie peca'a'iyaritüatü. Nesü nepüvareyenü'a.
²¹ 'Anacayaca haque memeti'ucái 'uqisi Pecuru müpaü
 tinivarutahüave, Camüsü ne necanihücütüni xemicuvautüve.
 Titayari xete'u'axüa. ²² Mümesü müpaü meniutiyuani,
 Curineriyu xei sienituyari cuyaxi mütiva'aitüvame, mücü
 heiseriemecü yapütüyuriene, püreiyehüviri Cacaüyari.
 Yunaitü Huriyusixi teüteriyari mepitahecüata. Niuqui
 tuayame Cacaüyarisüa mümieme müpaü tinitahüave 'ahesüa
 mütiutanü'acü yuquie masi'inietü, niuqui mü'enienicü 'ecü
 yapeticuxatacacu. ²³ Quita nivaruta'inieni, nivarupitüani
 haque memayexecü.

'Uxa'arieca 'anucuqueca vahamatü neyani. Hipatü

'ivamarixi Cupesie miemete vahamatü menecüne.
 24 'Uxa'arieca Sesareyapai meneta'axüani. Curineriyu
 nivarecueviecaitüni varuta'ineca yumarema yuhamicuma
 müvanaqui'eriecai. 25 Heutahaximecacu Pecuru, Curineriyu
 nenucunaque. Hetüana 'ucaveca nenevieri pipitüa.
 26 Pecuru nenucuquetüani müpaü 'utaitü, Quenanucuquexi.
 Nesü 'ahepaü necanitevitüni. 27 Metecuxatacacu mana
 neutahani. Nivaretaxeiya yuvaücavame memüyuxeürie.
 28 Müpaü tinivarutahüave, Xeme müpaü xepütemate, que
 mü'ane Huriyu teviyari mühücü pücatauniva mütiyianicü
 xeime nuvarisie, va'aurie mamienicü. Perusü Cacaüyari
 müpaü pünetiutahecüatüa tevi mücayüve müpaü mütayüni
 quename tevi 'axa 'ane quename ca'itiya. 29 'Ayumieme
 necanecu'imavatü necaninuani quepaucua nemeyevitüquie.
 Hicü necanixecu'ivaviyaniqueyu titayari xenete'utanü'airi.

30 Curineriyu müpaü tinitahüave, Ranuca'atu
 nepünehaquiecai 'epaucua. Cüa caviecacu tau yacütütü
 nenineneneviecaitüni nequita. Camü 'uqui nehüxie
 putique 'ixuriqui merücaüyeme 'anacatütü 31 müpaü
 'utaitü, Curineriyu 'acu, pe'enierie 'anenevieri. Cacaüyari
 pümasiha'eriva que pemüti'acanenimaya. 32 Mericüte,
 quetineutanü'a Cupepai. Queneta'ini Simuni Pecuru
 mütiteva. Mücü Simuni navi 'uhayame quie peca haramara
 tesita. Nuame pümatitaxatüani. 33 Hicü cuitü nepütiutanü'a.
 'Ecüsü 'aixüa petiniuyurieni pemunuacü. Hicüsüari tanaitü
 'uva tepütacuxeüri Cacaüyari hüxie temi'enienicü naime
 Ti'aitame mümati'aitüa.

Pecuru que mütiyarutaxatüa Curineriyüsüa

34 Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Yuricü hicürixüa
 nepütimate, Cacaüyari yücü pücativaxeiya teüteri, 35 masi
 yuxexuime nuivarite vasata que mü'ane müreyehüviri, que
 mü'ane heiseriemecü yamütiyuriene, Cacaüyari pitanaqui'eri
 'iya. 36 Niuqui 'aixüa manuyüne meyenü'a 'Ixaheri
 xiüyarimama vahesüa müpaü paine quename Qesusi
 Cürisitu vapitüani yu'iyarisie memüca'uximatüariecacü.
 Mücü Qesusi yunaima tiva'aitüvame canihücütüni.
 37 Xemerü xepütemate naisarie Cureyasie que mütiyüy,
 Carereyasie tiusutüariecu quepaucua Vani mütihecüatacai
 que memüteca'üyarieniquecai. 38 Qesusi Nasaretitanaca
 canihücütüni, que mü'ane Cacaüyari micaviri yu'iyari
 Mütiyupatacü türücariyacü. Mücü 'aniuyeicacaitüni 'aixüa
 tiyurienetü, yunaima Cayumarie müva'uximatüacai
 varanayexürüvatü, Cacaüyari muyeicacaicü hamatüana.
 39 Tameta tepühüme temunenierixü temütehecüata
 naime hepaüsita que mütiyurie Huriyusixi vacuiepa

Querusaremesie. Müme menimieni me'icavivatü cüyesie. ⁴⁰ Cacaüyari nenucuquetüani hairieca tucarisie. Nipitüani masiücütü mayanicü ⁴¹ yunaitü teüteri meca'ixeyiacacu, tehecüatamete xEICÜA Cacaüyari müvaranuyexei matüaripai menixeiya, temixei tame temütecuacai temüte'u'i hamatüana müquite vasata 'anucuquecu. ⁴² Pütasi'uta'aitüa temütevacuxaxatüvanicü teüteri, temütehecüatanicü quename 'icü hücü que mü'ane Cacaüyari micaye 'ayenenieremete müquiteta va'isücame mayanicü. ⁴³ Hepaüsitanata yunaitü texaxatamete mecatenihecüatani müpaü me'utiyuatü, müme hesiena yuri memüte'erie tinivareuyehüvirieni tita 'axa memüte'uyuricü hesüana memümiemetecü.

Teüteri memücahuriyusixitücai meheixeyatü que memüte'acü 'Iyari Mütiyupata

⁴⁴ Mericüsü 'icü niuqui ticuxatacacu cuxi Pecuru, 'Iyari Mütiyupata vahesie tiniviyani, yunaitü niuquieya memü'enie vahesie. ⁴⁵ Yuri memüte'eriecai Pecurumatü memü'axüa memühuriyusixitücai mecanihüxiyacaitüni memücahuriyusixi müpaü memüte'umiquiecü, 'Iyari Mütiyupata vahesie mutatuiyacü. ⁴⁶ Mepüva'eniecai metecuxatame niuquitecü, 'aixüa me'utiyuaneme Cacaüyari hepaüsita. ⁴⁷ Mericüsü müpaü tinivarutahüave Pecuru, Quepai püvanenasitüiya ha, memücaca'üyarienicü 'ime. Havaicü. 'Iyari Mütiyupata meputanaqui'eriexüa tahepaü. ⁴⁸ Tinivaruta'aitüani memüca'üyarienicü Qesusi Cürisitu mehüavetü. 'Ana menitavavirieni vahesüa 'amüreutevinicü yapaümexa tucari.

11

Pecuru que mütiyarutahecüatüa memüyuyexexeürivacai Querusaremesie

¹ Mericüsü nü'arisixi ta'ivamata Cureyasie memü'uvacai meteniutamarieni quename müme memücahuriyusixitücai me'itanaqui'eri Cacaüyari niuquieya. ² Quepaucua Querusaremesie meutiyunixü Pecuru, müme xitequiya 'inüariyarisie miemete meniniuquixiecaitüni ³ müpaü me'utiyuatü, Titayari 'ecü petinua müme memüca'inüaritüarie xitequiya 'inüariyariicü vahesüa, vahamatü perecuacai. ⁴ Pecuru tinivarutixatüatüyani xexuime que müreyü müpaü 'utaitü, ⁵ Ne quiecaru Cupe müracutevasie neneyeicacaitüni. Nenenenevietü, heinüsipaü 'aneme nexeyatü, necanixeiya paüri taheima 'acamieme tesitana tivütücaime savana 'amayeyevapaü tiyuxexeyame. Ne'aurie niucaveni. ⁶ Neni'ixüariecaitüni nehe'erivatü. Nenivaruxeiya nauca 'ücatayari memexeiya cuiepa miemete, yeutari cuterixi viquixi taheima miemete. ⁷ Nepi'enie xeime müpaü

münetiutahüavixü, Quenanucuquexi Pecuru, quenivarucuya quenivaruticua'i. ⁸ Nesü müpaü neniutayüni, Tixaü Ti'aitame, tita 'axa müti'anene mücati'itiya hasuacua neteta pücaheutahave. ⁹ Hutarieca müpaü canetiniuta'eiya que mü'ane taheima mutaniucacai, Tita Cacaüyari müti'itie pepücahaine 'ecü quename 'axa ti'anene. ¹⁰ Haicacüa müpaü pütiuyü. Paüri naitü nanutihanieni taheima. ¹¹ Camüsü yapaucua meniu'axüani yuhaicatü 'uquisi mücü qui nemüvayecateisie, nehesüa memeyenü'ari Sesareyasie meheycüneca. ¹² 'Iyari müpaü pünetiutahüavixü, Vahamatü quenemie tixaü pecati'a'iyaritüatü. 'Ime ta'ivama 'ataxevitü menesiteütacacu mana teneta'axüani. 'Uqui quita teneutahaxüani. ¹³ Mücü catatiniutahecüatüani que mütxei niuqui tuayame yuquita 'utiveme müpaü 'utaineme, Cupepai quetineutanü'a memevitünicü Simuni Pecuru mütiteva. ¹⁴ Mücü pümatitaxatüani niuqui cümana pemütavicueisitüarieni 'ecü, 'aquie quiecatarita metetavicueisitüarieni yunaitü. ¹⁵ Ne netiusutüacu neticuxatatü, 'Iyari Mütiyupata vahesie pütiuyiyaxü tahepaü sutüapai tahesie mütiuyiyaxüpaü. ¹⁶ Ne nepeye'erie Ti'aitame niuquieya que mainecai, Vani pütiuca'üyacai hacü, xeme püta xepüca'üyarieni 'Iyari Mütiyupatacä. ¹⁷ Mericüte, Cacaüyari yaxaicüa que mütatiupitüa yuri temüteta'erienicü Ti'aitame Qesusi Cürisitusie, müpaürita tinivarupitüani müme. Ne quesü netiyüvecai nemitanenanicü Cacaüyari. ¹⁸ Hicü 'icü me'u'enieca, cayuvatü meniumacaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita müpaü me'utiyuatü, Mericüte Cacaüyari tinivarupitüani müme memücahuriyusixita memütehayevanicü que memüteyuriecai para tucari memexeyanicü.

Que memüteyuyexexeürivacai 'Anutiyuquiyasie

¹⁹ Mericüsü müme memüveveyarietüvecai 'umieriecu 'Esitevani meneutayeixüani. Meneta'axüani Penisiyasie Sipüresie 'Anutiyuquiyasie. Niuqui mepücatevacuxaxatüvacai hipame, Huriyusixi xEICÜ. ²⁰ Hipatü müme mecanisipüretaritücaitüni mecanisirenetaritücaitüni. Müme 'Anutiyuquiya me'u'axüaca metenivacuxaxatüvacaitüni Cüriyecusixi niuqui 'aixüa manuyüne Ti'aitame Qesusi hepaüsita. ²¹ Mücü Ti'aitame yütürucariyacü nivapareviecaitüni. Yuvaücavatü yuri mete'erietü, ta'aurie me'axürieca, Ti'aitamesie meteniviyani.

²² Mericüsü vahepaüsita mepu'enanaxü müme memüyuyexexeürivacai 'ana Querusaresie. Verunave menenü'ani 'Anutiyuquiyapai. ²³ Nuaca, nieretü 'aixüa quemütiuca'iyaricai Cacaüyari, caniyutemaviecaitüni. Yunaime nivatuicacaitüni Ti'aitamesie memüteyivanicü

ya'ayumiemetücacu va'iyari. ²⁴ Mücü 'uqui 'aixüa pütüyurienecai, pühünecai 'Iyari Mütiyupatacū, yuri pütü'eriecai vaūca. Yumüiretū yemecū Ti'aitamesie meteniviycaitüni.

²⁵ Hicū Verunave Tarusupai neyani 'icuvaunetū Sauru. Heitaxeyaca caneivitüni 'Anutiuyuquiyapai. ²⁶ Mana xei viyari mepuyurie memüyuyexexeürivacai vahamatū meyucuxexeürivatū. Yumüireme meteniva'üquitüacaitüni vaūcava. 'Anutiuyuquiyasie teyü'üquitüvamete Cürisitiyanusixi mepüte'utaterüvari meri.

²⁷ Mericüsü 'ana menacanaxüani texaxatamete Querusaremetari 'Anutiuyuquiyapai. ²⁸ Xevitū 'anucuqueca Hacapu mütitevacai tiniutahecüata 'Iyari müpaū titahecüatüacu quename hacaxa 'ayaniquecai vaūcava naisarie teūteri mematitecaisie. Müpaū pütüiyü quepaucua Cürauriyu müti'aitametücai mücü cuiepa. ²⁹ Yuxexütü teyü'üquitüvamete que memüteheixeyacai, meniYuvaüriycaitüni tixaütü memüte'anunü'anicü memüvaporevienicü yu'ivama Cureyasie memütamacai. ³⁰ Müpaüsü mepüte'uyuri. Meneinü'a va'uquiyarima vahesüa. Verunaveri Saururi menei'üni.

12

Cacuvu 'umieriecu Pecuru que müranutahüiya

¹ Mericüsü 'ana Herurexi müti'aitametücai mücü cuiepa nivarutiviya memüyuyexexeürivacai hipame 'axa vayurienique. ² 'Ixiparacū tiniuta'aita mümierienicü Cacuvu Vani mü'ivayatücai. ³ Retimaica que mütivanaquecai Huriyusixi, müpaūta 'arique niviya Pecuruta, 'iya semanasie quepaucua 'ixüararipa pa mücuxaxani mecuatü memüte'uhayevaxü. ⁴ Pecuru 'uviyaca nenutahüani. Nivaruhütüani tamamata heimana 'ataxime cuyaxi yunanaucatü memi'üviyanicü. Pasicua 'ixüarariyari 'aye'ayu teūteri vahüxie ni'atüarieniquecaitäni Pecuru mümierienicü. ⁵ Mücü ni'üviyariecaitäni casariyanata. Memüyuyexexeürivacai mecatehayevatü nenevieri mepipitüacai Cacaüyari hesiena mieme.

Pecuru que mütiuxünarie casariyanata

⁶ Mericüsü quepaucua Herurexi 'uxa'arieca mi'atüaniquecai Pecuru teūteri vahüxie mümierienicü, mücü tücarisie nicusucaitüni Pecuru yuhutatü cuyaxi naisata me'uti'ucacu, huta tepüayaricü 'acuvietü. Tehüvemete quitenie hüxi meni'üviycaitüni casariyana. ⁷ Camüsü Ti'aitame niuquieya tuayame mana niutiqeni. Quitapai pucumerücaxü. Serietana heicuvaca Pecuru nenutahütüani müpaū 'utaitü, Quenanucuquexi xeiya. Tepüa panacaxüri mamayasie puxünixü. ⁸ Niuqui tuayame müpaū tinitahüave, Quena'ahüa,

'acacaisie queneuquexi. Müpaü pütuyuri. 'Arique müpaü tinitahüave, 'A'ücari quenivacuquema quenenanuveiya. ⁹ 'Anuyeyaca neiveiya. 'Asipücatimaicai muyuritücai que mütiyuriencai niuqui tuayame. Heinüsi püta pü'eriecai. ¹⁰ Me'anuyenexüaca xeime yuhutame tehüvemete va'aurie, tepüa 'itupariyarisie meniu'axüani quiecarisie muyenena. 'Itupari yücümana natenire vahesie mieme. Mana me'anuyenexüaca xeime cayesie menanuyenexüani. Yapaucua neyani hesüana niuqui tuayame. ¹¹ Hicü Pecuru tiyumaica müpaü niutayüni, Hicürixüa nepütimate yuricü T'aitame meiyenü'a yuniuqui tuayame. Herurexi nesi'uviyacu pünesi'uxünaxü, Huriyusixi teüteriyari que memünetexeyacucai nai pünesi'uxünaxü.

¹² Mericüsü yatiumaica mana ninuani Vani Maricuxi mütitevacai varusieya quie, Mariya mütitevacai varusieya. Muva meniyuxeüriecaitüni yumüretü meyunenevietü. ¹³ 'Itupari vari neyütüani. 'Üimari püvayetüa Xute mütitevacai heu'enaque. ¹⁴ Tinetimani Pecuru müniunqueiyatücaicü, peru cacatineuyepieni müyutemaviecaicü. Masi 'unausarümetü quita tinivarutahecüatüani Pecuru quitenie mutivecaicü. ¹⁵ Müme müpaü metenitahüave, Tietü peca'amaica. Mücüsü, Xüari mücü pühücü 'utaitü, müpaü tinivacühüavecaitüni masi. Müme müpaü meniutiyuani, Niuquieya tuayame pühücü. ¹⁶ Pecuru mana puyuhayevacai heyüitüvatü. Meteheyepieca menixeiya, menihüxiyacaitüni. ¹⁷ Yumamacü nivaru'inüaritüani cayuvatü memütamarecü, tinivarutahecüatüani T'aitame que mütivayevitü casariyanata. Müpaü tinivarutahüave, Yaxequetenivarutahecüatüa Cacuvu ta'ivamarixita. 'Anuyeyaca xaüsie neyani.

¹⁸ Mericüsü 'ucatarecu cuyaxi yemecü meniyuxamuri-etüvecaitüni queri tiyunixü Pecuru me'utiyuatü. ¹⁹ Herurexi heicuvauca pücaheitaxei. 'Ayumieme nivaruta'ivaviya tehüvemete, tini'aitacaitüni memücüi'ivacü. Hicü Herurexi Cureya heyeyaca yapaümexa tucari neyuriecäitüni Sesareyasie.

Herurexi que mütiümü

²⁰ Mericüsü Herurexi püvaxeümacai Tirutari Sirunitari. Müme 'axeicüa meniu'axüani hesüana, me'itihamicutaca que mü'ane cuiepa ti'aitame quita mühürütüariecai Purasitütütü. 'Aixüa memüteyuxeiyanicü menitavavirieni, vacuiepa quiecatari memeyehüacaicü 'icuai mematücünicü ti'aitame cuieyarisie timieme. ²¹ Xeime tucarisie Herurexi ti'aitame 'ixuriquiyari 'anacatütü, ti'aitame 'uvenieyasie 'acaitü, tinivacuxaxatüvacaitüni. ²² Teüteri müpaü

meniutihivacaitüni, Tevi püca'utaine, Cacaüyari püta putaine.
 23 Ti'aitame niuquieya tuayame yapaucua nivani 'aixüa müca'utainecaicü Cacaüyari hepaüsita. Cuisietü niümüni.

24 Mericüsü Ti'aitame niuquieya naisarie pü'enieriecai niu-timüire.

25 Verunave Saurumatü Querusareme me'ayenexüaca yu'utüma meniucunuaxüani 'aye'acu vahüritüarica. Meneivitüni Vani Maricuxi mütitevacai.

13

Verunave Saurumatü heiva que memüthehecü metecuxatatü

1 Mericüsü memüyuyexexeürivacai 'Anutiyaquiyasie hipatü mecatenixaxatametetücaitüni meteni'üquitametetücaitüni Verunave, Simuni Niqeri mütitevacai, Rusiyu Sirenetanaca, Manaheni ti'aitame Herureximatü memutivaverixü, Sauru. 2 Müme Ti'aitame 'uximayasicaya yameteyuriecacu meyuhaquiecacu, müpaü niutayüni 'Iyari Mütiyupata, Nehesie mieme xequenivarupata Verunave Saurumame 'ipaü memüte'uximayacacü que nemütivatahüave. 3 Me'uyuhaquieca meyutanenevieca vaheima me'utimeca memühüritüariecaicü, menivarutatuani.

Nü'arisixi que memütecuxatacai Sipüresie

4 Mericüsü 'Iyari Mütiyupata nivarenü'ani. Sereusiyasie menecüne. Mana naviyasie menecüne Sipürepai. 5 Saramina me'u'axüaca metenihecüatacaitüni Cacaüyari niuquieya Huriyusixi vatuquiteta. Vani püvatupiritücai. 6 Cuie hapa müyema 'amacuyevasie meniuyecüne Papuxipai. Mana meneitaxeiya xeime Huriyu mütiyuquevayametücai, ti'itavatü mütixaxatametücai, Paruquesusi mutitevacai. 7 Mücü necateitüni que mü'ane cuiepa mühüritüariecaisüa, Seruquiyu Pauru mütitevacaisüa mütimaivecaisüa. 'Iya nivaruta'inieni Verunave Sauru. Ni'eniemücücaitüni Cacaüyari niuquieya. 8 Vahepaüsita ni'uxiva'acaitüni mücü tiyuquevayame 'Erimasi mütitevacai Cüriyecusixi vaniuquicü. Nicunuitüamücücaitüni que mü'ane cuiepa mühüritüariecai yuri mücatita'erienicü. 9 Saurutütü, Papuru mütitevata, hünetü 'Iyari Mütiyupatacü, 'ixeyatü, 10 müpaü niutayüni, Cari 'ecü pepühüne naima 'irümaricü nai 'axa müti'anecü. Cauyumarie pepünü'aya, pepica'una nai mütiheiserie, pepücatihayeva 'ecü pe'itunatü Ti'aitame huyeya müxexeuravi. 11 Camüsü Ti'aitame pümasinenani yumamacü. Pe'acüpetü peca'ixeyavetü tau penayeimücü yapaümexa. Yapaucua pucucutuxaxüa pu'iyüri. Cumenetü xeime nicuvaunecaitüni menuhanacü mamayasie tiviereme.

12 'Iya cuiepa mähüritüariecai 'uniereca que mütiuyü yuri tiniuta'erieni. Pühüxiyacai Ti'aitame 'üquisicaya hepaüsita.

Papuru Verunavematü que memütecuxatacai 'Anutiuyuquiyasie Pisiriya cuieyarisie

13 Mericüsü Papuxisie menecüne müme Papurumatü memü'uvacai. Perüque meniu'axüani Pamüpiriya cuieyarisie. Vani mana nanayeyani vahesie. Ta'aurie 'aveca Querusareme neyani. 14 Mümesü me'anucüneca Perüque, meniu'axüani 'Anutiuyuquiyasie Pisiriya cuieyarisie. Meheutahaxüaca Huriyusixi vatuquita 'uxipiya tucarisie mana menatecaitüni. 15 'Utiterüvariecu 'inüari xapayari texaxatamete vaxapayari, tuqui vava'üte niuqui menenü'ani vahesüa müpaü me'utiyuatü, Ta'ivama xüca niuqui xehexeyani xemüvatuicanicü teüteri, yaxequeteneutaxata. 16 Papuru 'anucuqueca yumamacü varu'inüaritüaca müpaü niutayüni,

Neuxei 'Ixaherisixi, xemeta Cacaüyari xemüteheuyehüviri, xequene'enanaca. 17 'Icü 'Ixaherisixi teüteriyari vacacaüyari nivaranyeteüxü tatevarima. Teüteri vahesie mieme 'aixüa pütüuyuri quepaucua memücu'uvametetücai 'Equipitu cuieyarisie. Yütürücariyacü nivarayevitüni muva. 18 Huta teviyari viyari yacütütü tinivamicuacaitüni macumavesie me'u'uvacacu. 19 Varuca'unaxüaca 'atahutame nuivarite Canani cuieyarisie mana nivarupitüani vacuie vahesie mütinaquenicü. 20 'Arique nauca sienituyari heimana huta teviyari heimana tamamata viyari yacütütü 'isücate nivapitüacaitüni, 'ariqueta Samueri pütixaxatametücai. 21 Mericüsü 'ana menitavavirieni cuiepa ti'aitame. Cacaüyari nivarupitüani Sauru Sixi nu'aya Venicamini nuivarieyasie mieme. Huta teviyari viyari 'anucayacu 22 Cacaüyari nipata. Nicayeni Raviri, cuiepa ti'aitame mayanicü vahesie mieme. Müpaü tinitahecüata hepaüsitana, Ne nenitaxeyia Raviri Quisahi nu'aya, 'uquitüme ne'iyaripaü yaticamieme. Naime que münetaque yatiniyuriemücü. 23 'Iyasie memüyecü xevitü, Cacaüyari que mainecaipaü 'Ixaherisixi vavicueisitüvame payeitüa Qesusi. 24 Meripai canuavecacu cuxi mücü, Vani tinivahecüatüacaitüni yunaime 'Ixaherisixi teüteriyari memüca'üyarienicü metehayevatü que memüteyuriecai. 25 Yu'uximayasica nüximetü Vani, müpaü niutainecaitüni, Que xetecu'eriva ne nemühücü. Nesü nepücahücü. Camü xevitü ne'utüma 'upamie. Nesü 'aixüa nepücatiucayari nehiesie mütinaquenicü ni cacaiya nemixünirienicü nemiparevienicü.

26 Neuxei 'ivamarixi, 'Apurahami xemüxiüyarimama, xeme Cacaüyari xeteheuyehüvirietü xemu'uva, xehesie mieme

peyenü'ari 'icü niuqui que xemütetavicueisitüarieni manuyüne.
²⁷ Querusareme memütama va'uquiyarimata mepücaheitima
 Quesusi, mepücaheitima texaxatamete vaniuqui 'uxiپیا
 tucarisie mütiutiterüvarüva, masi mepeye'atüa mücü
 niuqui me'enutahüatü. ²⁸ Sepa tixaü memücate'utaxei
 me'imienique, menitavavirieni Piratu mümierenicü.
²⁹ Mete'aye'atüaca naime hepaüsitana mütiuti'utüarie,
 mehecaxünaca cüyesie, teuquiyapa meneitateni. ³⁰ Cacaüyari
 püta müquite vasata nenucuquetüani. ³¹ Müixa tucari
 müme hamatüana memeutiyunixü Querusaremepaitü
 Carereyasie meheycüneca, müme mecanixeyacaitüni.
 Müme memunenierixü metenivahecüatüaca teüteri hicü
 cuxi.

³² Tameta tepütexetaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne,
 quename 'ipaü tiuyü que mütivarutahüavixü tatevarima
 manuyüne. ³³ Cacaüyari 'enucuquetüaca Quesusi müpaü
 püreye'atüa tame temüvatüriyama tahesie mieme. Müpaüta
 hutarieca mieme cuicari Cuicari Xapayarisie müpaü
 paine, 'Ecüsü pecaninenivetüni, hicü nepümasi'utinuivitüa.
³⁴ Müpaü paineta quename 'enucuquetüayu müquite
 vasata, hasuacuari tavari catapünequecai müpaü 'utaitü,
 Ne yaneticamietü netinixepitüamücü tita nemütiuta'aitaxü
 Raviri hepaüsita. ³⁵ 'Ayumieme xeime cuicarisie müpaü
 paineta, Que mü'ane pemipataxü 'ahesie mieme, mücü
 pepücapitüani mütapüncü. ³⁶ Mericüsü Raviri yutucarisie
 miemete varuparevieca, Cacaüyari que mütiyücühüavecai,
 müpaü tineucuni Raviri. Yutevarima vahesüa neyani.
 Xüari putapünixü. ³⁷ Mücü masi que mü'ane Cacaüyari
 menucuquetüa, mücüri pücapünicai. ³⁸ 'Ayumieme
 yaxequetenemaica xeme ne'ivama, müpaü tepütexehecüatüa,
 tita 'axa xemüteyurie xemüteheuyehüviyarieni 'iya
 yamütiuyuricü. Naime cümana xemücaüvavecai heiserie
 xemüpitüarienicü Muisexi 'inüarieya niuquiyaricü,
³⁹ mücüsie meteviyatü yunaitü yuri memüte'erie heiserie
 mecanipitüarieca. ⁴⁰ Yumarima 'aixüa 'asixe'itüarienicü
 texaxatamete vaxapayarisie que maine,

⁴¹ Neuxei tave'eriecate,

Xequene'iyarixieca xequenecui'ini.

Que nemütiyurieni ne mexi xe'u'üva,

Yuri xepücate'erieca sepa xevitü mütixe'utaxatüanique.

⁴² Mericüsü me'ayenexüaca Huriyusixi vatuquita, müme
 menivarutavavirieni 'icü niuqui memütecuxatanicü tavari
 'uxiپیا tucarisie. ⁴³ Tuquipa mehecünecu yumüretü
 Huriyusixi menivaranucuveiya Papuru Verunavemame,
 hipatüta Cacaüyari me'ayexeyatü Huriyusixi memayuyeitüa

vahamatü. Müme metenivacuxaxatüvacaitüni menivatuicacaitüni memüyuhayevacü tavari memüca'yupatacü Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu vahesie mieme.

44 Hicü tavari 'uxi'piya tucarisie 'esivatücacu yunaitü quiecatari meniyucuxeürieni memi'enienicü Cacaüyari niuquieya.

45 Huriyusixi mevaruxeyi'aca müme memüyucuxeüri, meniuye'uxiva'ani. Meneuniuni Papuru niuquieya hepaüsita 'axa metecuxatatü.

46 Papuru Verunave mecama'matü müpaü meniuti'yuani, Püreuyevacai temütexetaxatüanicü xeme Cacaüyari niuquieya meri. Xeme xepixani'eri, xecaniyuhecüatani 'aixüa xemücate'u'iyari xehesie mütinaquenicü tucari mücaxüve.

'Ayumiemericiü ta'aurie tepaxüri, nuivarite tenivatahüavicuni. 47 Müpaü pütatiuta'aitüa Ti'aitame müpaü 'utaitü,

Ne hecüarivivame nepümasi'ucaye nuivarite vahesie mieme Pemüvatavicueisitüanicü naisari cuie manunierapai.

48 Hicü nuivarite me'i'enieca meniyutemamaviecaitüni. 'Aixüa meniuti'yuane'caitüni Cacaüyari niuquieya hepaüsita. Yunaitü tucari mücaxüve memupitüarieniquecai yuri meteniuta'erieneni.

49 Mücü cuiepa naisarie pü'enieriecai Ti'aitame niuquieya.

50 Huriyusixi mepüvarutaxamuri 'ucari memütehaye'xeiyacai memümarivacai, quiecatari va'uquiyarimata, memüvaruveiyanicü Papuru Verunave. Menivaranuyenü'ani yucuiepa.

51 Müme meneicasixüani tumuanari yü'ücatesie 'inüari meyurietü vahepaüsita. 'Icuniyu meneta'axüani.

52 Teyü'üquitüvamete vaücava meniyutemamaviecaitüni, 'Iyari Müti'yupatacü mecanihüpüne'caitüni.

14

Papuru Verunavematü que memüte'uyuri 'Icuniyusie

1 Mericüsü 'Icuniyusie meyuteütatü meneutahaxüani Huriyusixi vatuquita. Metenicuxatacaitüni, 'ayumieme yuri meteniuta'erieneni Huriyusixi Cüriyecusitüxita yumüiretü.

2 Huriyusixi yuri memücate'eriecai mepüvarucunuitüa mepüvahaxüatüacai müme memüca'huriyusixitücai ta'ivama vahepaüsita.

3 Müme masi müixa 'amepütitecai mecama'matü Ti'aitamesüa memümiemetetücaicü. 'Iya tinihecüatacaitüni niuqui 'aixüa que mütiuca'iyari manuyüne hepaüsita. Püvarupitüaxüa yumamacü 'inüari mamarivaveme memütëyurienicü.

4 Hicü quiecatari hixüata mepüyusanaxü. Hipatü Huriyusixi vahesie meteniviyacaitüni, hipatüta nü'arisixi vahesie meteviyacai.

5 Müme memüca'huriyusixitücai Huriyusixi vahamatü va'uquiyarima vahamatü menisütüani 'axa mevayuriecütü mevatuaxicütü.

6 Nü'arisixi

yamepütehetima, mepüyuta'unaxüa quiecaritiesie Risitürasie Rerüvesie mana hurava Ricahuniya cuieyarisie. ⁷ Muva mepe'uvacai metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne.

Papuru que mütiutuaxi Risitürasie

⁸ Mericüsü 'uqui Risitürasie pecatei müyutexiecai yü'ücatecü, hurietü mutinuivaxü hasuacua müca'uyeicacai. ⁹ Mücü ni'eniecaitüni Papuru ticuxatame. 'Iya 'ixeyatü, yatimaitü yuri müti'eriecaicü mütavieeisitüarienicü, ¹⁰ carima müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi, 'a'ücate queneutixusera. Niutisuna, cuyeicatü nayani. ¹¹ Teüteri me'ixeyaca Papuru que mütiuyuri, me'utihivatü Ricahuniyatari vaniuquicü, müpaü meniutiyuani, Cacaüyarixi tahesüa mepacanexüa teüteri vahepaü meteyuxexeyatü. ¹² Verunave meputaterüvaxü Cupiteri, Papuru mete'utaterüvaxü Mericuriyu mücü niuqui mecutuacü masi. ¹³ Cupiteri tuquieya quiecarari 'aurie manuve, mara'acameya niva'atüani turusixi va'avate xuturiyatücaime quiteniesie. Teüteri vahamatü, 'iya mavari nivacui'iriemücücaitüni. ¹⁴ Me'u'enanaca nü'arisixi Verunave Papuru, yu'ixuriqui metisanatü me'unasaxüaximetü meniu'axüani teüteri vahesüa me'utihivatü ¹⁵ müpaü me'utiyuatü, Xeme 'acu titayari müpaü xeteyurie. Tame xehepaü tecaniteüteritüni, xehepaü teteniu'iyarini. Tepütexetaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne ta'aurie xemaxürienicü, xetehayevame 'icü yacü xemüyüa, Cacaüyari mayeyurisie xemüteviyanicü püta. Mücü muyuavi cuie haramara putivevi, naime vahesie mütiyeyeica tiutivevi. ¹⁶ Xeteüterima quepaucua memanüticüpai nivapitüacaitüni yunaime nuivarite yuhuyeta memeu'uvanicü. ¹⁷ Siepüre pücauyahayevacai caheixeyatü que mü'ane mitahecüataque. 'Aixüa tiniyurienecaitüni, taheima mieme viyeri pütaspitüacai, 'icuaxi mutixuxuavere pütaspitüacai. Xe'iyarisie putihüniyaxü xemütecuacacü xemüyutemamaviecacü. ¹⁸ Müpaü me'utiyuaca haveri mieme xeicüa menivarucunuitüani teüteri mavari memücavacui'irienicü.

¹⁹ Mericüsü Huriyusixi mana meniu'axüani 'Anutiuyuquiyasie 'Icuniyusie meheycüneca. Menivarucunuitüani teüteri. Menitituaxixüani Papuru. Meneihana quiecarari tesie müquime me'eritü. ²⁰ Teyü'üquitüvamete mehaquetücünecu 'auriena, nanucuqueni. Quiecarisie neutahani. 'Uxa'arieca Rerüve petüa Verunavematü.

²¹ Mana niuqui 'aixüa manuyüne metenivacuxaxatüvacaitüni quiecatari, yuvaücavame meteniva'üquitüacaitüni. 'Arique ta'aurie menaxürieni, Risitürasie 'Icuniyusie 'Anutiuyuquiyasie meniuyecüne. ²² Teyü'üquitüvamete va'iyari

meniutuicaxüani metevacuxaxatüvatü para yuri mete'erietü memüyuhayevacü, müpaü me'utiyuatü que müreuyevese vaüca te'u'uximatüarieme temeulahaxüani Cacaüyari müra'aitasie. ²³ Naisarie memüyutixexeürivacai va'uquiyarima menivaranucayasa. Meyutanenevieca me'uyuhaquieca mepihüritüa Ti'aitame müme yuri memüte'uta'erie hesiena vahepaüsita.

Que memüteheta'axüa 'Anutiyuquiyasie Siriya cuieyarisie

²⁴ Hicü Pisiriya cuieyarisie mepuyecü. Pamüpiriya cuieyarisie meniu'axüani. ²⁵ Perüquesie niuqui mete'utixataca meniucayune Hatareyasie. ²⁶ Mana naviyasie menecüne 'Anutiyuquiyasiepai haque memetatuiya Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyarinicü vahesie mieme, memüte'uximayacacü que memüteheye'atüa. ²⁷ Me'u'axüaca menivarucuxeürieni memüyuyexexeürivacai. Metenivacuxaxatüvacaitüni quepaümeme mütiyuriencai Cacaüyari vahamatü 'uyeicatü, müpaüta que müreteni yuri memüteta'erienicü nuivarite. ²⁸ Müixa meniyuhayeva teyü'üquitüvamete vahesüa.

15

Querusaremesie que memüte'uyu'eni

¹ Mericüsü hipatü Cureya meheycüneca meteniva'üquitüacaitüni ta'ivama müpaü me'utiyuatü, Xeme xüca xitequiyacü xeca'inüaritüarieni que maine Muisexi yeiyarieya, xepücaüyvave xemütavicueisitüarienicü. ² Papuru Verunave yemecü meniniuquixiecaitüni niuqui metexüatüacai müiremecü vahepaüsita. 'Aixüa meniyurieni Papuru Verunavematü hipatü müme me'üaritü Querusareme memanüticünecü nü'arisixi vahesüa 'uquiravesixi vahesüa 'icü niuqui hepaüsita.

³ Mana memüyuyexexeürivacai mepüvarenü'a. Penisiasie Samariyasie mepuyecü metecuxatatü nuivarite vahepaüsita quename ta'aurie me'axürie me'utiyuatü. Yunaime ta'ivamarixi mepüvatemavieriyacai yemecü.

⁴ Meheta'axüacu Querusareme, müme memüyuyexexeürivacai nü'arisixi 'uquiravesixi yunaitü menivarutanaqui'erieni. Metenitahecütani naima que mütiyuriencai Cacaüyari vahamatü 'uyeicatü. ⁵ Mericüsü hipatü Pareseusixi vahepaü memütecü'erivacai mecananucu'uni müpaü me'utiyuatü, Peuyevese temüvata'aitüani memü'inüaritüarienicü xitequiyacü, Muisexi 'inüari niuquiyarisie yamemütecahunicü reuyevese.

6 Hicü meniucuxeürieni nü'arisixi 'uquiravesixi yametehtimanique 'icü niuqui hepaüsita. 7 Vaüca niuqui mexüatüacacu, Pecuru 'anucuqueca müpaü tinivarutahüave,

Neuxei 'ivamarixi, xeme müpaü xepütemate, Cacaüyari meripaitü pünesi'anuyexei xesata, müme memücahuriyusixi memi'enienicü niuqui 'aixüa manuyüne ne ne'utaniucacacu, mücücü memütavicueisitüarienicü. 8 Cacaüyari ta'iyari mümate tinivarutahecüatüani vapidütatü 'Iyari Mütiyupata tahepaü.

9 Yücü pücatatiuxei müme tame. Yuri mete'uta'eriecu nivaru'itirieni va'iyari. 10 Hicü camüsüari, titayari xete'i'isipatüve Cacaüyari, titayari yuyeyari xetevaranuyetequirie teyü'üquitüvamete puixisixi vahepaü. Tatevarima tameta tepütatexiecai temenuyetenicü. 11 Masi Ti'aitame Qesusi 'aixüa mütiuca'iyaricü yuri tepüte'erie quename tetavicueisitüarieni tame vahepaü.

12 Mericüsü yunaitü cayuvatü meputamarixü, mepüvaru'enie Verunave Papuru metehécüatame 'inüari mamarivaveme que mütiyurienecai Cacaüyari memücahuriyusixi vasata müme metecuxatacacu. 13 Cayuvatü mehexeyacacu müpaü tinivaruta'eiya Cacuvu, Ne'ivamarixi xequenene'enieca. 14 Simuni tiniutahecüata Cacaüyari meripai que mütiyuvaüri menuyexeyacü xei nuivariyari nuivarite vasata hesüana memümüemetetünicü. 15 Yaxeicüa paine texaxatamete vaniuqui, müpaü que müre'utüariepaü,

16 'Arique ta'aurie nepaveni.

Raviri quiya nepütavevieni mü'unicai.

Cüyexiyari mana meutihe nai nepanucu'uitüani.

Nepiseiriya.

17 'Ayumieme teüteri memüyuhayeva menicuvaucuni

Ti'aitame

Yunaitü nuivarite vahesie mieme nemücühüavarüva

Neteüterima memüteteteva

18 Müpaü paine Ti'aitame masiücüme meyeitüa 'icü matüaripai.

19 'Ayumieme ne 'ipaü nepüticu'eriva, tepücava'uximatüaca müme memücahuriyusixi ta'aurie memaxürie Cacaüyarisie memüteviya. 20 Xapacü tepüvata'aitüani xEICÜA

memüyucuerivayuriecacü tita mütisevixima tetexi vahesie mütimiemeçü, mücü hepaüsita, memücavacumaüvanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, memüyucuerivayuriecacü 'ucaviyacame vaiyarieya hepaüsita xuriya hepaüsita memüca'icuanicü. 21 'Iya Muisexi meripaitü hicüque

püvarexeiya müme memitahecüata quiecarí mucumanesie vatüquiteta yamemüte'ititerüva 'uxipiya tucarisie.

22 Mericüsü nü'arisixi 'uquiravesixi vahamatü yunaitü memüyuyexexeürivacai vahamatü 'aixüa 'aneme

meni'eriecaitüni yusata memüvaranuyexeyacü 'uquisi, memüvaranunü'anicü 'Anutiyuquiyapai Papuru Verunave vahamame. Menivaranuyexeiya Cura Varüsavaxi mütitevacai, Siraxi meta. Müme 'uquisi mepüte'aitametetücai yu'ivama vasata. ²³ 'Ipaü meteniu'utüani memenuhurienicü xapa, Nü'arisixi 'uquiravesixi 'ivamarixi tecanixevaüritüaca ta'ivamarixi 'Anutiyuquiyasie Siriyasie Sirisiyasie xemümiemete xemünuivarite. ²⁴ Tepu'enana quename hipatü tahesüa miemete mexexamurietüvecai yuniuquicü xe'iyari meyütüatüvetü mexe'aitüatü xemüyu'inüaritüanicü xitequiyacü, 'inüari niuquiyarisie yaxemütecahunicü. Tame tepücateva'aitüa. ²⁵ Mericüte, 'axeicüa te'uta'enieca 'aixüa 'aneme teni'eriecaitüni temüvaranuyeteüxücü 'uquisi temüvaranunü'anicü xehesüa Verunave Papuru temüvanaqui'eri vahamame. ²⁶ Müme yutucari meniyeuacaitüni Qesusi Cürisitu Tati'aitüvamesüa memümiemetecü. ²⁷ 'Ayumiemericü tepüvarenü'a Cura Siraxita. Müme yuniuquicü yaxaicüa mepütexehécüatüani. ²⁸ 'Aixüa 'anemeta tepü'eriecai tameri, 'Iyari Mütiyupatata, haheteme temücaxeti'icatüanicü, 'icü xEICÜa que müreuyevese, ²⁹ xemüca'icucacü tita tetexi memütexatüarie, xuriya, que mü'ane mücaviyacame vaiyarieya, xemücavacumaüvanicü que mü'ane mücaxe'üya mücaxecüna. Xüca mücü xeca'umayüani, 'aixüa xepüyüaca. Müpaü xEICÜa cani'aneni.

³⁰ Mericüsü müme memeyenü'ari meniu'axüani 'Anutiyuquiyasie. Mevarucuxeüriea yunaime meniyeuani xapa. ³¹ Me'itaterüvaca mecaniyutemamaviecaitüni 'ivamarixi memütuicariecaicü. ³² Cura Siraxi memütexaxatametetücaicü, vaüca metecuxatatü menivatuicacaitüni yu'ivama, menivaseiriyacaitüni. ³³ Yapaümexa tucari me'uyurieca, yu'ivama vahesüa menecüne 'aixüa metevaxeyatü. Müme memüvareyenü'a vahesüa meniu'axüani. ³⁴ Siraxisietü 'aixüa tini'eriecaitüni mana muyuhayevacü. ³⁵ Papuru Verunavematü mana meniyyuhayevani 'Anutiyuquiyasie mete'üquitatü Ti'aitame niuquieya, metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne hipame yumüireme vahamatü.

Papuru 'icu'eirieca Verunave que müretüa hutarieca ticux-atatü

³⁶ Mericüsü yapaümexa tucari 'anucayacu, Papuru müpaü tinitahüave Verunave, Cümüsüari hutarieca tepüyehu, ta'ivama tepüva'ivatayu naime quiecaritesie haque temütecuxatacai Ti'aitame niuquieya, parasü que metecahu. ³⁷ Verunave nivitümücücaitüni Vani Maricuxi mütitevacai. ³⁸ Papururi müpaü tinicu'erivacaitüni, 'aixüa püca'anecai memenuvitünicü que mü'ane müvarecu'eirie Pamüpiriyasie,

vahamatü mücahetüa müti'uximayacacü. ³⁹ 'Ayumieme mepuyeha'a, mepeutayeixüa. Verunave Maricuxi havitütü naviyasie petüa Sipürepai. ⁴⁰ Papururi 'enuyexeyaca Siraxi caneyani. Ta'ivama menihüritüani Ti'aitame 'aixüa mütiuca'iyarinicü müme vahepaüsita. ⁴¹ Siriyasie Sirisiyasie puyetüa vatuicatü müme memüyutixexeürivacai.

16

Timuteu que mütvateütacai Papuru Siraxi

¹ Mericüsü Rerüve Risitüra caneta'ani. Mana pecatei tiyü'üquitüvame Timuteu titevatü. Varusieya Huriyu yuri müti'eriecai nihücütücaitüni, quemasieya Cüriyecu tihücütücai. ² 'Ivamarixi Risitüratari 'Icuniyutari menihecüatacaitüni. ³ Papuru pita'ini hamatüana müyemiecü. Ni'inüaritüani 'ixitetü Huriyusixi teüteriyari vayeiyari que maine, Huriyusixi muva memütamacai vacü, yunaitü memimaicaicü quemasieya mücüriyecutücaicü. ⁴ Mecu'uvatü quiecaritiesie menivahüritüacaitüni yamemütecahunicü 'aisicasie que memüte'aitacai nü'arisixi 'uquiravesixi Querusaremetari. ⁵ Memüyutixexeürivacai menituicariecaitüni yuri mete'erietü. Tucarcü que memüyupaümecai metenimüiriyacaitüni.

Papuru heinüsita que mütxei Maseruniyatanaca

⁶ Mericüsü Püriqiyasie Carasiya cuieyarisie meniuyecüne. 'Iyari Mütiyupata püvanenacai 'Asiyasie memücatecuxatanicü niuqui. ⁷ Misiya cuieyari tesita me'u'axüaca Vitiniyasie meneuyeyunequecaitüni. Qesusi 'Iyarieya yapücativarupitüa. ⁸ Misiya cuieyari tesita me'uyenexüaca mana meneucacüne Türuhasipai. ⁹ Yüvicüta heinüsita Papuru nixeiya 'uqui Maseruniyatanaca muva 'utiveme yativavirietü müpaü 'utaitü, Quenanaye'a 'anataüye Maseruniyapai, quetaneparevieca. ¹⁰ Yuheinüsita 'ixeyacu cuitü tepicuvau que temüte'anucü necü 'anutaüye Maseruniyapai müpaü tete'umaica Cacaüyari müta'si'uta'linie temütevaretaxatüanicü niuqui 'aixüa manuyüne.

Que memüte'anutaxüriya Piripusie

¹¹ Mericüsü Türuhasi tehecüneca heiseriemecü tecaneta'axüani Samutürasiyasie, 'uxa'arieca Quiecarü Mühecuasiepai teneta'axüani, ¹² 'arique Piripusiepai. Mücü quiecarü 'amüyeva nihücütücaitüni 'esimüyeyeu hesiena mütiyiya Maseruniya cuieyarisie. Xumatari canivacuruniyatücaitüni. Yapaümexa tucari teniuyurieni 'iya quiecarisie. ¹³ 'Uxipiya tucarisie tepanuyenexüa quiecarü tesie. Mana hatüa tesita mürayutinenevitüre 'uveme teni'eriecaitüni. Mana tetiyaxeca tenivarutaxatüani

'ucari mana memüyuxeürie. ¹⁴ Xevitü 'uca Ririya mütitevacai purupura 'ixuriquiyari mutuacai Tiyatira quiecarisie mieme meyexeyacai Cacaüyari, mücü pütasi'u'enie. Ti'aitame nivatıyepieni 'iyarieya mi'enienicü Papuru que mainecai. ¹⁵ Mücü puca'üyarie, quiena quiecatarita. Hicü cataniuta'inieni müpaü 'utaitü, Xeme Ti'aitamesie yaneticamieme xüca xenesi'erieca, nequie xequeneu'axüaca, mana xequenetiteni. Müpaü 'utaitü vaüriyarica cataniupitüani.

¹⁶ Mericüsü mürayutinenevitüre tehecünece, 'üimari vaüriyarica müti'uximayacai catananucunaque. Xevitü cacaüyari pinücai mütimaicai que mütiyüñiquecai 'arique. Mücü ticuxatatü que mütiyüñiquecai vaüca püti'ivacai yucusiyarima vahesie mieme. ¹⁷ Mücü pütasi'uveiyacai Papuru tameta. Putahivacai müpaü 'utaitü, Cacaüyari taheima macavesie mieme mepüte'uximaya 'icü 'uquisi. Mepütexetahecüasitüani huye xemütavicueisitüarienicü. ¹⁸ Müpaü tiniyurieneçaitüni müixa tucari. Hicü puti'uxixü Papuru. Ta'aurie 'aveca müpaü tinitahüave 'iya cacaüyari, Quesusi Cürisitusüa nemümiemecü nepümasita'aitüani, queneuxüna.

¹⁹ Cuitü nixüna. Cusiyarımama me'uneniereca que müretüa cümana memüte'ivaniquecai, mepüvarutivi Papuru Siraxi. Quiecarı hixüapa mepüvarehapa haque va'uquiyarima memacatei. ²⁰ Mevarevitüca püraheturisixi memü'isücatetücai vahesüa, müpaü meniutiyuani, 'Icü teüteri mepüvaxamurietüve tahesüa quiecatari. Mecani-huriyusixitüni. ²¹ Mepiheçüata tutuyari tame Xumatari temücataunıva temitanaqui'erieni yatemüteyurienicü. ²² Yunaitü meniuyucuxeürieni vahepaüsita. 'Isücate va'ixuriqui menıvaranutihünirıexüani. Meteniuta'aita memütiveıyanicü cüyecü. ²³ Mevarutivaca vaüca, menıvaranutaxürieni casariyanata. Menihürıtüani 'aixüa mütiva'üviyanicü tihüveme. ²⁴ Mücü 'aisica 'utanaqui'erıeca nıvaranutaxürıeni mutapurupai. Neıye'uitüani va'ücate tiyüxürüvamesie.

²⁵ Mericüsü tücari hixüapa yacütütü Papuru Siraximatü meyunenevietü menınüavacaitüni Cacaüyari. Vahamatü memanutaxürıyacai menıva'enıecaitüni. ²⁶ Yapaucua cuie carıma nıutayuanı, casariyanatüa mieme tiıtayua. Naitü quitenıete püreutenirixüa. Yunaimे vatepüate canacaxürıeni vamamasie va'ücatesie. ²⁷ 'Anutanıereca tihüveme, 'ıxeıyaca casariyana quitenie hatetenime, yucusıra nıvatıhana yumıenıque, memanutaxürıyacai meyuta'unaxüame 'erietü. ²⁸ Papuru carıma nıtahıvıeni, Penücahürıxüa petı'acınitüani rehüavetü, Tame tanaitü

'uva tecanayeteni haitü. ²⁹ 'Ita'aitüaca tai, 'utayüüacatü, quita neutasuna. Pucave Papuru Siraxi vahetüa. ³⁰ Tacua varanuyevitüca müpaü niutayüni, Neuxei, tita reuyevese yanemütiyurienicü nemütavicueisitüarienicü. ³¹ Müme müpaü meniutiyuani, Yuri quetineuta'eri Ti'aitame Quesusisie, mücücü pecanitavicueisitüariemücü 'ecüri, 'aquie quiecatarita. ³² Metenivacuxaxatüvacaitüni Cacaüyari niuquieya 'iya, yunaime quitana memüye'uvacai hamatüana. ³³ Mücü nivarevitüni cuitü yüvicüta, nivarahauxixüani memaveiyatücateisie. Yareutevitü mepuca'üyarie 'iya, yunaitü hesüana miemete 'axeicüa. ³⁴ Yuquie varevitüca mexasie 'atinapini, yunaitü yuri mete'uta'erieca Cacaüyarisie 'axeicüa meniyutemamaviecaitüni.

³⁵ Hicü 'ucatarecu 'isücate yutupirisixi menivarenü'ani müpaü me'utiyuatü, Quenivarutixüna mücü teüteri. ³⁶ Tihüveme nitahecüatüani Papuru 'icü niuqui hepaüsita, müpaü 'utaitü, 'Isücate niuqui meneyenü'ani xemütixünarienicü. Hicüsüari xe'ayecüneme xequenehu xeca'uximatüarietü. ³⁷ Papuru müpaü tinivarutahüave, Müme mepütasi'utiva yunaime vahüxie sepa 'isücame havai pücatatahüave, sepa temüxumanusixi. Mepütasi'anutaxüri. Caucasü hicü metasi'anuyenü'ani 'avie. Tixaütütüri, 'uva meque'u'axüani, mümetütü mequetasi'anuyevitüni. ³⁸ Tupirisixi metenivarutahecüatüani 'isücate que mütiuyü. Quepaucua memü'enana quename Xumanusixi mehümetücai, mepümamacai. ³⁹ Me'u'axüaca menivanütüacucaitüni, mevaranuyevitüca menivarutavavirieni memüyehucü 'iya quiecarisie. ⁴⁰ Hicü casariyanata me'ayenexüaca Ririyasüa meniu'axüani. Mevaruxeyaca yu'ivamarixi menivatuicani menecüne.

17

Tesarunicatari que memüteyuxamuriecai

¹ Mericüsü 'Amipipurisie 'Apuruniyasie me'uyecüneca meneta'axüani Tesarunicasiepai. Huriyusixi vatuqui mana niuvecaitüni. ² Papuru que mütiyeyariefatücai, vahesüa neutahani, hairieca 'uxipiya tucarisie tinivacuxaxatüvacaitüni ³ 'utüaricasie mieme vahecüatüatü vatuicatü quename reuyevcai 'iya Cürisitu heiserie mupitüarie müticuinecü müquite vasata manucuquenicü, müpaü 'utaitü, 'Icü nemüxehecüatüa, 'icü que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitu canihücütüni Qesusitütü. ⁴ Hipatü müme yuri meteniuta'erieni, Papurusie Siraxisie meteniuvia. Yümüiretü Cüriyecusixi memeyexeyacai Cacaüyari, yumüiretü 'ucari ve'emete mecanihümetücaitüni.

5 Huriyusixi yuri memücate'eriecai me'uxiva'atü menivaruta'inieni hipame 'axa memüteyuriecai quiecarı hixüapa memü'uvacai, mevaruxeürieca yumüireme menivareutaxamuriexüani quiecatari. Casuni quie me'u'axüaca mepüvarutavaviri memüvaranuyevitünicü nü'arisixi quiecatari memüyuyexexeürivacai vahürüpa. 6 Mecavataxeiyavavetü, Casuni hipame 'ivamamata mepüvarahapa 'isücate vahüxie müpaü mete'uhivatü, 'Ime naisarie cuiepa memütama menivaxamurietüveni, 'uvata meniu'axüani. 7 Casuni nivarutanaqui'erieni. 'Ime yunaitü yamepücatecahu Sesaxi que müti'aita, meniutiyuani quename xevitü ti'aitametütü 'a'uyeica Qesusitütü. 8 Müpaü me'utiyuatü menivamuinacaitüni yunaime memü'uvacai, 'isücateta memi'enie 'icü. 9 Casuni hipatüta meniucuetatüarieni 'uxa'atüni varie 'asimücatiyünicü, meniutixünarieni.

Papuru Siraximatü que memütecuxatacai Vereyasie

10 Mericüsü cuitü yüvicüta teyü'üquitüvamete mepüvarenü'a Papuru Siraxi memüyehucü Vereyasiepai. Mana me'u'axüaca Huriyusixi vatuquita meneutahaxüani. 11 Mana memütamacai Huriyusixi yemecü 'aixüa mepüte'u'iyaricai, Tesarunicatari yamecate'u'iyaricacu. Menitanaqui'erieni niuqui vaüca meyuvaüriyatü. Tucaricü metenicuvautüvecaitüni 'utüarica xapayarisie siparasü xüca müpaü 'aneniqueyu 'icü. 12 Yumüiretü müme yuri meteniuta'erieni. 'Ucari memücüriyecusixitücai memüseüyecai, 'uquisita yuvaücavatü yuri mepüte'uta'erie. 13 Mericüsü Huriyusixi Tesarunicatari metenetimani quename Papuru tihecüatacai Cacaüyari niuquieya Vereyasieta. Manarita meniu'axüani mevacyuitüvatü mevamuinatüvetü teüteri yumüireme. 14 'Ivamarixi cuitü meneinü'ani Papuru haramara tesita müyemiecü. Siraxi Timuteu Vereyasie meniuhayeva. 15 Müme memiteütacai Papuru meneivitüni 'Atenasiepai. Mana menitinuaxüani 'iya müpaü tivaruta'aitüacu, Siraxi Timuteu hesüana memü'axüanicü mexüima.

Papuru que mütiuyeicacai 'Atenasie

16 Mericüsü Papuru vacuevietü 'Atenasie, yu'iyarisie niyühüavecaitüni müvaxeyacaicü quiecatari tetexi me'ayexeyame yemecü. 17 Tuquita niuqui nixüatüacaitüni Huriyusixi vahamatü, hipameta Cacaüyari memayexeyacai vahamatü. Quiecarı hixüapata tucaricü niuqui nixüatüacaitüni mana memü'uvacai vahamatü. 18 Hipatü 'Epicureyusixi 'Esituicusixi temaivavemete meniti'eiyarümeacaitüni. Hipatü müpaü meniutiyuanecaitüni,

Titacuta raineniqueyu 'icü niuquivivame, hipatüta 'ipaü mete'utiyuanecai, Süricüte cacaüyarixi xaüsie miemete nivahecüatani. Müpaü meniutiyuanecaitüni Papuru Quesusi müxatacaicü, müquite que memüte'anucu'uni müticuxatacaicüta. ¹⁹ Menevitüni 'isücate 'Arexixi yemuriyarisie memüyuyexexeürivacai vahürüpa müpaü me'utiyuatü, Siparasü tame xüca teyüvaveni temeitaniqueyu que mütitita 'icü 'üquisica mühecua pemüxata. ²⁰ Xaüsie timieme pepütasi'atüiri tanacata. 'Ayumieme tecatenetimaniqueyu que maine 'icü. ²¹ 'Atenatari yunaitü, cu'uvamete mana memü'ivatatüveta 'asimepücateyuruva, tixaütü mütihecua mepütahüavicu mepüte'eniecu xeicüa.

²² Hicü 'isücate vahixüata 'uветü 'Arexixi yemuriyarisie müpaü niutayüni Papuru, Neuxei 'Atenatari, necanixexeiyani xeme naimecü xevarayexeyame memanucuneniere. ²³ 'Uva necuyeicatü ne'ixüarietü tita xemüte'ayexeyia, neneitaxeyia mürayutimavatüre, hesiena mütiuti'utüari 'ipaü, CACAÜYARI TEMÜCAMATESIE PÜMIEME 'ICÜ. Mericüte, que mü'ane xemayexeyia xeca'imaitü, mücü nenixetahecüatüamücü ne.

²⁴ Mücü Cacaüyari mitivevi cuie, nai cuiepa mütimieme, mücü tini'aitani muyuavisie cuiepata. Mücü mamacü müveviyata püca'ayeca tuquita, ²⁵ teüteri yumamacü mepüca'eyexeyia, tixaü mücareuyehüvacü. Mücütütü pütivamicua vatucari va'iya naimе.

²⁶ Xeime tevi va'uquiyari 'ayeitüaca, püvarutivevi yunaime nuivarite naisarie cuie manuniere memütamacacü. Vatucarite meripai pucaye, vacuie 'inüariyari tiucaye ²⁷ memicuvaunicü Cacaüyari siparasü mecumetüvetü memitaxeyiacü. Xüari mücü teva püca'uyeica taxexuime tahesüa. ²⁸ 'Iyasie teteviyatü tenayeneniereni tenicuyuaneni teniu'uvani, müpaü que memutiyuanepaü hipatü teyününüavamete xehesüa miemete, Tame hesiena tepüyecü, me'utiyuatü. ²⁹ Mericüte, xücasü hesiena teyecüne, 'aixüa püca'ane para müpaü temüte'ixeyiani hurupaü püratapaü tetepaü 'aneme, tevi veviyayapaü 'aneme, tita tevi mütiyücühüavepaü 'aneme. ³⁰ Mericüsü Cacaüyari 'axa pücatixeyiacai tita memütexeyuricai quepaucua 'asimemücatemaicai, peru hicüri püvahecüasitüa yunaime teüteri naisarie memütama memütehayevanicü que memütexeyurie. ³¹ Xeime tucari pütucaye müva'inüatanicü cuiepa memütama heiseriemecü yüanetü, 'iya 'uqui manuyexei yatiyuriencacu. Cacaüyari yuricü nivarutahecüatüani yunaime, 'enucuquetüaca 'iya müquite vasata.

32 Hicü me'u'enanaca müquite que memüte'anucu'uni, hipatü meninanaimacaitüni, hipatüta müpaü meniutiyuani, Hutarieca tepümasi'enieni 'icü hepaüsita. 33 Hicü tiuhayevaca Papuru, vahixüata nayeneni. 34 Hipatü hesiena meteviyatü yuri meteniuta'erieni. Riyunisiyu mü'isücametücai 'Arexi yemuriyarisie miemetütüri, xevitü 'uca Ramarisi mütitevacairi, hipatüri vahamatü yuri mepüte'eriecai.

18

Papuru que mütiuyeicacai Curinitusie

1 'Arique 'Atenasie heyeyaca Curinitusie neta'ani. 2 Muva neitaxeiya xeime Huriyu 'Aqira mütitevacai Punitusie metinuivaxü yü'ütacame Pürisiramame. Xique punua 'Tariya cuieyarisie heyeyaca, Cürauriyu mütivaruta'aitüacü yunaime Huriyusixi memüyehucü Xumasie. Vahesie tiniuviya Papuru. 3 Vahepaü 'ivarica mexeyacaicü, vahesüa niucateitüni, meteni'uximayacaitüni yuhamatü. Müme 'ixuriqui quiyari mecanivevivametetücaitüni. 4 Xexuime 'uxiپیا tucarisie tuquta tinicuxatacaitüni, Huriyusixi Cüriyecusixi yuri tiniva'eritüamücücaitüni.

5 Hicü Siraxi Timuteu meheyecünecu Maseruniyasie, me'u'axüacu, Papuru niuquicü 'ayumiemetütü nayani, tivahecüatüatü Huriyusixi quename Qesusi hücü que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütü. 6 Me'i'uxive'eriecacu 'axa me'utiyuanecacu müme, Papuru yu'ixuriqui 'utacaseca 'inüari 'ayeitüaca, müpaü tinivarutahüave, Xeme yuhesie xepütehahüpa xüca xe'ucuini. Ne püta nepü'itiya. Hicürixüa memücahuriyusixi vahesüa nepüyemie. 7 Muva 'ayeneca xeime quie ninuani Cusitu mütitevacai quiecame. Mücü neyexeyacaitüni Cacaüyari. Quiena pehuracai tuqui. 8 Cürisipu tuqui va'üyaritütü yuri tinita'eririeni Ti'aitame, yunaitü quiena quiecatari hamatüana yuri mete'uta'erita. Yümüretü Curinitutari me'u'enanaca yuri mepüte'uta'eri mepuca'üyarie. 9 Yüvicüta Ti'aitame müpaü tinitahüave Papuru heinüsita, Pepücamaca, masi quetinecuxatani, cayuvatü pepücatiani. 10 Ne 'ahamatü 'anepuyeica, xevitü tixaü pücamasiviya 'axa masiyurienique. 'Icü quiecarisie yuvaücavame teüteri necanivarexeiyani. 11 Xei viyari heimana 'ataxeime meseri mana puyuriecai tiva'üquitüatü Cacaüyari niuquieya.

12 Mericüsü, Careuni cani'isücametücaitüni, 'Acaiya cuieyarisie mühürütüariecai. Huriyusixi 'axeicüa mepuyuxeüri Papuru mehecatü. Meneivitüni 'isücame 'uvenieya hüxie haque müre'inüatacai 13 müpaü me'utiyuatü, 'Icü yuri tiniva'eritüaca teüteri Cacaüyari

memayexeiyanicü 'inüari niuquiyari que mücahaine.
 14 Papuru 'esivatücacu pütaniuximecai, masi Careuni müpaü tinivarutahüave Huriyusixi, Neuxei Huriyusixi, 'icü xüca caheiserietünique xüca cuamanaricatünique 'icü, xasunimecü nepüxe'enienuqueyu Huriyusixi. 15 Mesü xüca xeniuquixieca niuqui hepaüsita terüvarica hepaüsita xe'inüari hepaüsita xeicüa, 'aixüa xequeteneuyuri xemetütü. 'Isücame nepüca'ayeimücü 'icü hepaüsita. 16 Nivaranuyenü'ani yuhüxie. 17 Müme yunaitü me'iviyaca Susitenexi tuqui va'üyari mühücütücai, meneicuvaxüani 'isücame 'uvenieya hüxie. Careuni 'asipücahainecai 'icü hepaüsita.

Papuru que müreta'a 'Anutiyuquiyasie, hairieca que müreyetüa ticuxatanique

18 Mericüsü Papuru müixa tucari mana puyuhayevaxü. Varutateütüaca yu'ivama Siriyasie nanuyani naviyasie. Pürisira 'Aqira hamatüana menecüne. Meripai müyühuritüacaicü, 'ayumieme Senicüreyasie yumu'usie pucaxiri. 19 Hicü 'Epesusie meneta'axüani. Mana nivarecu'eirieni Papuru. 'Iya tuqita heutahaca niuqui nixuatüacaitüni Huriyusixi vahamatü. 20 Müme menitavavirieni yapaümexa tucari müyurienicü vahesüa, perusü mücü pücayuvaüriyacai. 21 Nivarutateütüani masi müpaü 'utaitü, Yemecü neuyeveca Querusareme nemü'ixüaramieni 'umamiesie. Hutarieca neninuamücü xehesüa xüca müpaü tinaqueni Cacaüyari. Hicü 'Epesusie neyani. 22 Hicü Sesareyapai nuaca, heutiyuneca, nivavaüritüani memüyutixexeürivacai, 'arique 'Anutiyuquiyasie petüa. 23 Yapaümexa mana 'uyurieca caneyani 'uyemietü Carasiya cuieyarisie Püriquiyasie yunaima teyü'üquitüvamete vatuicatü.

'Apuruxi que müticuxatacai 'Epesusie

24 Mericüsü Huriyu teviyari 'aniuyeicacaitüni 'Apuruxi müтитеvacai Herecanitüreyasie metinuivaxü. 'Epesusie caninuani. 'Aixüa pü'anecai niucamecü. 'Utüarica xapayaricü pütürücaüyecai. 25 Mücü Ti'aitame huyeya hepaüsita tiniuta'üquitüarieni. 'Aixüa 'iyaricü niyuvaüriyacaitüni. Tinicuxatacaitüni ti'üquitatü heiseriemecü Qesusi hepaüsita, sepa mütimaicai Vani que mütiu'üyacai xeicüa. 26 Tuqita nisütüani ticuxatatü yutatuatü. Me'i'enieca Pürisira 'Aqira menita'inieni, heiseriemecü masi meteni'üquitüacaitüni Cacaüyari huyeya hepaüsita. 27 Mücü niyeimücücaitüni 'Acaiya cuieyarisie. 'Ivamarixi me'ituicatü metenivaruta'utüirieni teyü'üquitüvamete memitanaqui'erienicü. Henuaca vaüca nivapareviecaitüni müme yurü memüte'uta'eri Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu.

28 Yunaima vahüxie cuini mieme nivara'ivaxüani Huriyusixi yuniuquicü, 'utüarica xapayarisie tivaxeisitüatü quename que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütütü, Quesusi hücütücai.

19

Papuru que mütiuyeicacai 'Epesusie

1 Mericüsü 'Apuruxi Curinitusie 'uyeicacacu cuxi, Papuru hürü 'utüa 'uyeyaca 'Epesusie neta'ani. Hipame nivaretax-eiya muva teyü'üquitüvamete. 2 Müpaü tinivarutahüave, 'Iyari Mütiyupata xete'utanaqui'eri yuri xete'uta'erieca. Mümesü müpaü metenitahüave, Masi tepüca'enanavave quename 'Iyari Mütiyupata xuave. 3 Mücü müpaü niutayüni, Mericüte, titasie xeteviyatü xete'uca'üyarie. Müme müpaü meniutiyuani, Vani que mütiu'üyacai teniuca'üyarieni tame. 4 Papuru müpaü niutayüni, Vani nivaruca'üyacaitüni metehayevacacu que memüteyuriecai, müpaü tivacuxaxatüvatü teüteri yuri memüteta'erienicü que mü'ane 'utümana 'umamiecaisie. Mücü Quesusi canihücütücaitüni Cürisitütütü. 5 Me'u'enanaca meniuca'üyarieni Ti'aitame Quesusisüa memiemetetütü. 6 Vaheima 'utimecu Papuru, 'Iyari Mütiyupata mehexeiyatü mepacü. Ni-uquitecü meniutiniutücüne, Cacaüyarisie mieme metenicuxatacaitüni. 7 Yunaitü tamamata heimana yuhutatü yacütütü mepüyupaümecai 'uquisi.

8 Mericüsü haica meseri puyuriecai Huriyusixi teüteriyari vatuquita 'axetü, ticuxatatü camatü. Niuqui nixüatüacaitüni, yuri tiniva'eritüamücücaitüni, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü. 9 Hipatü menisese'icaitüni. Yuri mecacateniuta'erieni, 'axa me'utiyuatü 'iya huye hepaüsita yumüireme vahüxie. Papuru varucu'eirieca nivaranuyevitüni teyü'üquitüvamete. Tucaricü Tiranu müti'üquitacaisie niuqui nixüatüacaitüni. 10 Müpaü tiniyuriencaitüni huta viyari. Yunaitü 'Asiyasie memütamacai Huriyusixi Cüriyecusixi meni'enieni Ti'aitame Quesusi niuquieya. 11 Mericüsü 'inüari türücavime tiniyuriencaitüni Cacaüyari Papuru yatiyuriencacu, xaüsie müpaü mücatiyuriencapaü. 12 Tecuicucate mepüvarahuririvacai tuvaxate peserate manacatütücatei Papuru. Mücücü yucuiniyacü mepanayexürüvecai, cacaüyarixi 'axa memü'anene mepüvarutixünaxü.

13 Hipatü cu'uvamete Huriyusixi cacaüyarixi memüvaranuyenü'avacai, müme menitixatatücüne Ti'aitame Quesusi, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvanücai teüteri vahepaüsita, müpaü me'utiyuatü, Ne nepüxe'aitüa Quesusisüa Papuru mitahecüatasüa nemümiemecü,

me'utiyuatü. ¹⁴ Hicü Huriyu 'Isiqueva mütitevacai mara'acate memühürütüariecai vahesüa mümiemetücai, mücü 'atahutame nivarexeiyacaitüni yunivema müpaü memüteyuriecai. ¹⁵ Hicü cacaüyari 'axa mü'ane müpaü tinivaruta'eiya, Qesusi nepümate, Papuruta nepetima. Xemesü que xepühatetütü. ¹⁶ Mücü tevi cacaüyari 'axa mü'ane miviyacai vaheima niutiveni, nivara'iva yunaima türücaüyetü. Mümesü memamavetü meheuxitequietücaitü meniyuta'una 'iya quita. ¹⁷ Yametenetimani que mütiuyü yunaitü Huriyusixi Cüriyecusixi 'Epesusie memütamacai. Cui menimamacaitüni yunaitü. Que mü'ane Ti'aitame Qesusi mühücü 'aixüa cuxasivatü nayani.

¹⁸ Yümüretü yuri memüte'uta'eri meniu'axüani meyumurucuitütü me'ihécüatatü yu'iquevari. ¹⁹ Yümüretü müme memüteyuquevayametetücai, xapayari me'ucuxeürieca menititaiya yunaima vahüxie. Meniti'inüata 'axeicüa que müraye'arücai xapayari. Huta teviyari heimana tamamata miriyari pürata tuminiyari 'inüariyari naye'arücaitüni. ²⁰ Müpaü tiuyücu, Ti'aitame niuquieya türücaüyemecü niutimüire, caniütürücare.

²¹ Mericüsü müya tiuyücu, Papuru yu'iyarisie niyuvaüriya Maseruniasie 'Acaiyasie 'uyeyame meta'anicü Querusaremesie, müpaü 'utaitü, Mana neheta'ayu, 'arique peuyevese nemixeiya Xumata. ²² Yuhutame 'iparevivamete Timuteu 'Erasitu varenü'aca Maseruniasie, mücütütü 'acuxi 'apüreutevicai 'Asiyasie.

Que memüteyuxamurie 'Epesutari

²³ Mericüsü 'ana vaücavamecü mepüyumuinacai teüteri 'iya huye hepaüsita. ²⁴ Xevitü Remetüriyu mütitevacai püratavevivame mühücütücai, pürata cacaüyarixiyari püvaveviecai Riyanapaü tiyuxexeiya. 'Iya müpaü tiyurienetü vaüca 'ivarica nivapitüacaitüni tevevivamete. ²⁵ Hicü varucuxeürieca müme, vahepaü te'uximayatamete vahamame, müpaü niutayüni, Neuxei, xeme xecatenimaica tame temüte'iva 'icü ta'uximayasicacü. ²⁶ Müpaü xepütexeiya, müpaü xepüte'enana, Papuru yuri que mütiva'eritüa que mütivarucunuitüa yumüireme teüteri, 'ena 'Epesusie xEICÜA pücatixaü, masi naisarie 'Asiyasie 'esivatücacu. Müpaü tinicuxatani 'iya, müme mamacü memüveviya cacaüyarixi memücahüme haitü. ²⁷ Mücü meta, tita temütehhexeiya tame pücuerviva'ane capa xüanacüa 'ayanicü. Masita, 'icü cacaüyari mütürücaüye Riyana tuquieya, tixaü catihücütüme cauca me'erieca teüteri. Yunaitü 'Asiyatari, naisarie cuiépa memütamata, que mü'ane memayexeiya, 'icü türücariyaya püca'unarieximeni.

28 Hicü me'u'enanaca mepuyeha'a. Meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Canitürücaüyeni 'Epesutari tacacaüyari Riyana. 29 Quiecarisie pühüncaci yuariyacü. 'Axeicüa mepecü me'unasaxüaximetü xeüripa, mevarutiviyaca Cayu 'Arisitaricu Maseruniyatari, Papuru teütameteya memühümetücai. 30 Papuru nihamücücaitüni haque quiecatari memeyuxeürie, peru teyü'üquitüvamete mepüca'ipitüa. 31 Hipatü 'Asiya cuieyarisie quiecatari va'uquiyarima, hamicumama mehümetütü, metenetanü'ani hesüana me'itavavirietü xeüripa mücamiecü. 32 Mericüsü hipatü yücü mete'uhivatü hipatüta yücü mete'uhivatü meniutihivacaitüni. Mana xeicüa meniucuxeürie yunaitü, yumüiretü 'asimepücatemaicai titayari muva memüte'u'axüa. 33 'Amemu'uvacai vasata menenuyexeiya Herecanituru, Huriyusixi me'itaquecu vahüxie. Herecanituru yumamacü varu'inüaritüaca nitaniumücücaitüni yuhesie mieme memüyucuxeüri vahüxie. 34 Meheitimaica Huriyu mühücütücaicü, carima meniutihivacaitüni 'axeicüa yunaitü huta hurayari meyurietü müpaü mete'uhivatü, Canitürücaüyeni 'Epesutari tacacaüyari Riyana. 35 Mericüsü quiecarisie mieme sicürivanu vanütüatü müpaü tinivarutahüave 'amemu'uvacai, Neuxei 'Epesutari, haquevasü tevi 'asimücatimate quename 'Epesu quiecatari Riyana mütürücaüye vava'ütemama tehüme, Cupiterisüa macane tete cacayariyari vava'ütemama quename tehüme. 36 Mericüte, xüca müpaü 'aneni, xüca cayuxamurieca 'icü niuqui, neuyeveca cayuvatü xemütamarecü xemücarucusixitünicü. 37 Xeniva'atüani 'icü 'uquisi, sepa 'axa memücate'uyuri tuqui hepaüsita, sepa 'axa memücatecuxata xecacaüyari hepaüsita. 38 'Ayumieme Remetüriyu, tevevivamete hamatüana memu'uva xüca tixaü metehexeiya xeime hepaüsita, tucari puxuave quepaucua 'isücate 'amemütiteni, müme cuiepa memühüritüarie 'ameniu'uvani. Mana mequehei'atüani yuxanesica. 39 Xücasü masi cuxi xetecuvauni, 'aixüa püyüni quepaucua quiecatari memüyuxeürie, 'inüari niuquiyari que maine. 40 Hicümüsüari tepücuerviva'aca capa tahesie rahüiyanicü cuya temüvevecü hicü, sepa mücareuyevecai. Tame tepücaüyavave 'asitemütiyuani tahesie mieme 'icü xamuriyacü. 41 Müpaü 'utayüca nivaranuyenü'ani memayuxeürie.

20

Papuru que müretüa Maseruniyasie Cüresiyasie

1 Mericüsü yuariya heunuacu, Papuru yu'aurie nivarutahüave teyü'üquitüvamete. Vatuicaca varutateütüaca Maseruniyapai neyani. 2 Muva 'uyemietü, nivatuicacaitüni

vaücavame niuquicü. 'Arique Cüresiya cuieyarisie neta'ani. ³ Haica meseri yuriecacu, Huriyusixi meniye'eni me'imienique quepaucua Siriyapai müyemiecai. 'Ayumieme müpaü tiniyumaicaitüni Maseruniya püta muyeyunecü. ⁴ 'Asiyapai hamatüana meniu'uvacaitüni Supateri Vereyatanaca 'Arisitaricu Secunitu memütesarunicataritücai, Cayu Rerüvetanaca, Timuteu, Tiquicu Türupimumatü memü'asiyataritücai. ⁵ Müme mehaitütüaca metanecueviecaitüni Türuhasisiepai. ⁶ Tamesü Piripusie tecaneyecüne naviyasie, pa cacuxanariyame 'ixüarariyari 'anutiyacu. Vahesüa teneta'axüani Türuhasisie 'auxüme tucari 'anucayacu. Mana 'atahuta tucari tepuyuri.

Papuru que müttivaruteütüa Türuhasitari varecu'ivataca

⁷ Mericüsü mexüacame tucari semanasiie tenitacuxeürieni pa temütitaracü. Papuru tinivacuxaxatüvacaütüni. 'Uxa'arieca müyemiecaicü, 'ayumieme 'apüreuterixü ticuxatatü tucari hixüapaque. ⁸ Vaücava puti'ucal cüxemete qui taüta haicacüa heutitevacacu temütayexeüriesie. ⁹ Xevitü temaicü 'Euticu müttitevacai mana nacateitüni quitenie. Mücü neucuni yemecü. Papuru vaüca ticuxatacacu, nayexüne cusutü, neucaveni haicame quiyarisie, müquitü niuticueiyani. ¹⁰ 'Anacayaca Papuru, heimana niuveni, niviya, müpaü niutayüni, Cayuvatü xepücayumuinani. 'Iyarieya 'upüyeca. ¹¹ Hicü neutiyani Papuru. Pa 'utitaraca, he'inüatata 'icuai, mana tinicuxatacaütüni vaücava. 'Atinecu tau caneyani. ¹² Meni'atüani temaicü 'ayeniereme, mepütuicariecai vaücava.

Que memüteheta'axüa Miretusie, Türuhasisie meheyecüneca

¹³ Hicü tame naviyasie tepecü te'uhaitütüatü. 'Asunisie teneta'axüani. Mana tepenucunaquequecai. Papurumatü müpaü tetenipini. 'Iya yü'ucama neta'aniquecaütüni. ¹⁴ 'Asunisie tasi'anucunaquecu, te'itanaqui'erieca naviyasie, Mitirenepai tenecüne. ¹⁵ Manata 'uxa'arieca tenecüne naviyasie teheta'axüanique Quiuxi hüxie, 'uxa'arieca Samusie tepeta'axüa, 'arique Turuquiriyu teheta'axüaca 'uxa'arieca Miretupai teneta'axüani. ¹⁶ Müpaü pütüyumaicai Papuru, temuyecünequecai 'Epesu 'aurie, tucari mücayurienicü 'Asiya cuieyarisie. Niyumexütüacaitüni xüca yüvenique Querusareme meyeicanicü 'ixüarari 'atahutarieca semanasiie mieme 'aye'ayu.

Miretusie que mütticuxatacai Papuru vateütüatü

¹⁷ Hicü Miretusie 'ucaütü, retanü'aca 'Epesusie, nivarecu'inieni memüyutixexeürivacai va'uquiyarima. ¹⁸ Hesüana me'u'axüacu müpaü tinivarutahüave, Xeme xecatenimaica matüaripai nemunua 'Asiyasie, tucari'cü

que nemütiuyeicacai xehesüa. ¹⁹ Ti'aitamesie mieme netini'uximayacaitüni tixaü netihücütüme necane'erietü, ne'utasuatü, ne'inüasienetü, Huriyusixi que memüteyu'eniecai nehepaüsita. ²⁰ Nepücanecu'imavacai, nepünevaüriyacai nemütixetahecüatüanicü tita müreyevecai, teüteri vahüxie xequitata netinixe'üquitüacaitüni püta. ²¹ Huriyusixi Cüriyecusixi müpaü nepütixetahecüatüacai xetehayevame que xemüteyurie Cacaüyarisie xemüteviyanicü, yuri xemüteta'erienicü Tati'aitüvame Quesusisie. ²² Hicüsüari ne Querusaremesie nepüyemie ne'iyarisie vaüriyarica nepitüarietü. 'Asinecacatinimaica que neme'itüarieni mana. ²³ 'Ipaü xeicüa nepütimate, 'Iyari Mütiyupata pünetitahecüatüa xexuime quiecarisie, müpaü 'utaitü quename caunaritecü 'uximatüaricacü necueviya mana. ²⁴ Sepanetü, netucari raye'arücame nepüca'eri nehiesie mieme. Nepinüniqeyu xeicüa neyeiya nenetemavietü, nepinüniqeyu nehüritüaricacü Ti'aitame Quesusi que münetiuhüritüa, nemütihecüatanicü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari manuyüne hepaüsita.

²⁵ Hicümüsüari ne nepütimate hasuacuari nenierica xepücaxeyia yunaitü xeme xehesüa nemuyeicacai netihēcüatatü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. ²⁶ 'Ayumieme 'icü tucarisie necatinixe'utahecüatüani quename ne'itiya, quename ni xeime xuriyayacü necarahüviyarüva. ²⁷ Tixaü nepücanecu'imavacai, nepünevaüriyacai nemütixetaxatüanicü naima Cacaüyari mütisütüa. ²⁸ Xequeneyucuerivayurieca xeme, xequenivacuerivayurieca mümeta muxasi vacümana 'Iyari Mütiyupata xehüritüariecame müxe'ayeitüa, xemüva'üviyanicü müme yunaima Ti'aitamesüa miemete memüyutixexeüriva, 'iya müvarunanai yuxuriyacü. ²⁹ Nesü necatinimaica neyemieyu 'arique 'üravesixi xesata meneutahaxüacuni teyu'uximatüvamete. Mepücahavayeva muxasi. ³⁰ 'Uquisi xesata menanucu'uicuni tutunimecü me'utiniütü, yu'utüma memüvarahapanacü teyü'üquitüvamete. ³¹ 'Ayumieme xequenayeneniereni, xequena'erivani haica viyari tucarcü tücaricü que nemücatinehayevacai nexecu'imaiyatü yuxexuime, ne'utasuatü.

³² Hicürixüa xehepaüsita nenihüritüani Cacaüyariri, niuquiyarita. Mücü niuqui quename 'aixüa tiuca'iyari manuyüne, mücü caniyüveni müxeseiriyani, müxepitüani xehesie mütinaquenicü yunaima Cacaüyari müvarupataxü yuhesie mieme, müme vahesie que mütinaqueni. ³³ Ne xeime tuminieya püratu huru 'ixuriquiyata nepüca'ihive'eririecai. ³⁴ Masi xeme xecatenimaica

'icü nemamacü nepütinepitüacai tita nemüreuyehüacai ne, nehamatü mem'u'vacai tita memüteheuyehüacai nepütivapitüacaita. ³⁵ Neheyemecü netinixehécüatüacaitüni müpaü xete'uximayatatü xemüvaporevienicü müme memücatürücavi, xeme xema'erivanicü Ti'aitame Quesusi niuquieya que mutayü, Que mü'ane mütiyumicua yemecü caniyutemavieca, que mü'ane mütimiquie 'esiva xEICÜA caniyutemavieca.

³⁶ Hicü müpaü 'utayüca, 'utitunumaqueca, yunaime vahamatü niyutanenevieni. ³⁷ Yunaitü vaüca meniutisuanacaitüni. Cüpieyasie me'acavütü meni'iseni ³⁸ meyhiverietücaitü yeme niuquieyacü que maineacicü, quename niericaya mecaxeyaniquecai tavari. Meneiteüta naviyasiepai.

21

Papuru que müreta'a Querusaremesie

¹ Hicü tevarutateütüaca tenecüne. Heiseriemecü te'u'uvatü naviyasie Cuhusipai teneta'axüani, 'uxa'arieca Ruraxisiepai, 'arique Patarasiepai teneta'axüani. ² Mana tepeitaxeiya naviya Penisiyasie muyeyunequecai. Te'acayaxeca tenecüne. ³ Te'ixeyaca Sipüre, ta'utata teheicu'eirieca, Siriyasie teneta'axüani. Mana Tirusie teniuyeyunixüani naviya mana müti'icapiyaniquecaicü. ⁴ Tevaretaxeiyaca teyü'üquitüvamete, 'atahuta tucari teniuyurieni mana. 'Iyari müpaü tiva'üquitüacacu müpaü metenitahüave Papuru müca'uyeyanicü Querusaremepaitü. ⁵ Yapaümexa tucari 'anucayacu, te'ayenexüaca tenecüne. Yunaitü 'ucarita türita mepütasi'uvitüximecai quiecarisiepai. Mana ha tesita te'utitunuma'uca, tetatanenevieca, ⁶ tenitataateütüaxüani. Tame mücü naviyasie tepacayaxixü, mümesü yuquiecarisie meniucunuaxüani.

⁷ Tirusie teheyecüneca mücü naviyasie, tavari tenecüne. Turemaira tecaneta'axüani. Mana tevarutavaüritüaca 'ivamarixi, xei tucari tepuyuri vahesüa. ⁸ Teheyecüneca Papurumatü temu'vaca, 'uxa'arieca Sesareya teneta'axüani. Piripe niuqui 'aixüa manuyü necü müti xaxatametücai, mücü quita teheutahaxüaca hesüana tenitahayeva. 'Iya xevitü canihücütücaitüni 'atahutame vasata. ⁹ Yunaucame yunivema püvarexeiyacai 'üimarixi texaxatamete. ¹⁰ Hicü yapaümexa tucari te'uyurieu, xevitü muva nacaneni Cureyasie heyeyaca, tixaxatametütü Hacapu mütitievacai. ¹¹ Tahesüa nuaca, Papuru hüyameya 'uviyaca, yü'ücate yumamate niutihüani müpaü 'utaitü, 'Iyari Mütiyupata müpaü paine, 'icü hüyame cusiyarieya, 'ipaü meteneihüacuni Huriyusixi Querusaremesie. Menivayetuiriecuni müme

memücahuriyusixi. ¹² Te'i'enieca 'icü, tame quiecatari vahamatü tenitavavirieni Querusaremepai müca'uyeyanicü. ¹³ Papuru müpaü tatiniuta'eiya, Titari xeteyurie xe'utisuatü ne'iyari xeveranariyatü. Ne nepüha'arisi Querusaremesie nemühüiyanicü, masi nemümünicü Ti'aitame Quesusisüa nemümiemecü. ¹⁴ Ca'ucunuitüariecu cayuvatü tepumacai, müpaü te'utiyuatü, Mericüte, yaquetiuyüni que mütinaque Ti'aitame.

¹⁵ Mericüsü yapaümexa tucari 'utixücu tetacuha'aritüaca Querusaremesie teneutiyune. ¹⁶ Teyü'üquitüvamete Sesareyasie miemete hipatü tahamatü mepu'uvacai xeime mehavitütü Münasunitüme. Mücü Sipüretanaca tiyü'üquitüvame canihücütücaitüni matüaripai mieme. Mana hesüana tepütahayevequecai.

Papuru Cacuvu que mütiutavaüritüa

¹⁷ Mericüsü Querusaremesie teheta'axüacu, 'ivamarixi metaniutanaqui'erieni meyutemamavietü. ¹⁸ Uxa'arieca Papuru Cacuvusüa neutahani tahamatü. Hesüana meniu'uvacaitüni va'uquiyarima yunaitü. ¹⁹ Varutavaüritüaca tinivahecüatüacaitüni naime que mütihüritüariecai hepaüsita xexuime que mütiuyuri Cacaüyari nuivarite vasata. ²⁰ Müme me'u'enanaca 'aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita. Müpaü metenitahüave, Neuxei ta'iva, pecanivaxeyaveni quepaümeme miriyari Huriyusixi yuri memüte'erie. Yunaitü yemecü mepüteviya yu'inüari niuquiyarisie. ²¹ Müpaü mepütecühüavarüva 'ahepaüsita, quename yapeti'üquitane yunaitü Huriyusixi nuivarite vasata memütama yamemücatecahunicü Muisexi niuquieyasie pe'utaitü vaniu, yape'utaitüta vaniu memücava'inüaritüanicü yütüriyama xitequiyacü, yututuyarisie yamemücatecahunicü vaniu. ²² Queteri 'aneni. Yümüretü xüari mepüyuxeürieni. Mepü'enanani pemunua. ²³ Mericüte, 'ipaü quetineuyuri que temümatecühüave. 'Uva tasata mepu'uva 'uqisi yunaucatü, paye'axime memüyuxünacü que memütüyühüritüacai. ²⁴ Quenivaranuvitüqi, queneu'a'itieca vahamatü, quetineu'atua vacüpa mücaxirienicü 'inüari mayanicü vatucari maye'acü. Müpaü petiyurieyu yunaitü mecatenimaica tixaü mücatihücü que memütecühüavarüva 'ahepaüsita, masi 'inüari niuquiyarisie yapeticamietü 'apemuyeica. ²⁵ Mümesü memücahuriyusixi yuri memüte'uta'erie, niuqui tepüvarenü'airi teva'aitüatü müpaü 'anenemesie yamemücatecahunicü, masi memüca'icucacü tita tetexi memütexatüarie, xuriya, caviyacame, que mü'ane mücayü'üya mücayücüna memücavacumaüvanicü.

Papuru que mütiuviyarie tuquita

²⁶ Hicü 'uxa'arieca Papuru nivarevitüni müme 'uquisi. Vahamatü neutahani tuqita yu'itieca, müpaü tihecüatatü que-name tucari 'aye'a memuyu'iti, yuxexuime vamavari mexica'atüarievecai.

²⁷ Mericüsü 'atahuta tucari 'aye'aximecacu, Huriyusixi 'Asiyasie miemete me'ixeyaca Papuru tuqita, menivarutamüina yunaima muva memu'uvacai. Meniviya ²⁸ müpaü me'utihivatü, Xequetaneuparevi 'Ixaherisixi. 'Icü tevi canihücütüni que mü'ane tateüterima vahepaüsita 'inüari niuquiyari hepaüsitata 'icü 'ena hepaüsitata 'axa mütiva'üquitüa yunaima naisarie. Hicüri Cüriyecusixi 'uva nivaratavitüni tuqita, 'icü 'ena Cacaüyarisie mieme müracupasie caniuseviximani. ²⁹ Meripai mepixeyacai Türupimu 'Epesutanaca hamatüana 'uyeicame quiecarisie. Papuru tuqita hetavitüme mepü'eriecai.

³⁰ Yunaitü quiecatari meputayua. Teüteri me'unasaxüaximetü meniu'axüani. Me'iviyaca Papuru, menenuyehana tuqui tacua. Yapaucua 'itupariyari neunarixüani. ³¹ Hicü me'imiecucacu, niuqui nenuani xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvamesüa quename yunaitü Querusareme quiecatari metemuinatüvecai. ³² Cuitü cuyaxi varevitüca, xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamete varevitücata, mücü mana niutanausa vahesüa. Teüteri mevaruxeyaca cuyaxi tiva'aitüvame, cuyaxirita, meteniuhayeva me'icuvayatü Papuru. ³³ 'Aura 'ayaca cuyaxi va'uquiyari, niviya. Tiniuta'aita memihüanicü huta tepüayaricü. Nivaruta'ivaviya que müpaicütücai que mütiuyuri. ³⁴ Hipatü yücü meteniuhivacaitüni, hipatüta yücü mete'uhivacai. 'Asimücaretimaivecaicü heiseriemecü müme memutihivacaicü, 'ayumieme nivaruta'aitüani memenuvitünicü cuyaxi vaqui. ³⁵ 'Imumütüa me'u'axüaca, püreuyevecai cuyaxi me'enuyevietü memenuhanacü vaüriyarica, teüteri memüsaipünecaicü. ³⁶ Yümüiretü meniveiyacaitüni, Queneumi'a mete'uhivatü.

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu teüteri vahüxie

³⁷ Hicü meheutahaxüaximecacu cuyaxi vaquita, Papuru müpaü tinitahüave cuyaxi tiva'aitüvame, Catiyüve nemasitahüave. 'Iya müpaü niutayüni, Que petiniuve 'ecü Cüriyecusixi vaniuquicü 'acu. ³⁸ 'Iya 'Equipitutanaca pecatihücü meripai cuya matüa, 'uma macumavesiepaitü müvarevitü navaxa'üvemete nauca miriyari meyupaümeme. ³⁹ Papuru müpaü tinitahüave, Nesü necanihuriyutüni, necanitarusutanacatüni Sirisiya cuieyarisie nemiemetütü, quiecarari 'amüyevasie necaniquiecametüni. Hicü nepümasivaviri, queneneupitüa nemütivatataxatüanicü teüteri.

40 'Ipitüacu, Papuru 'imumuisie 'utivetü yumamacü nivaru'inüaritüani teüteri. Cayuvatü me'utamarecu yeme, Hepürayusixi vaniuquicü niutaniuni, müpaü 'utaitü,

22

¹ Neuxeï 'ivamarixi 'uquiyarimata. Xequenene'enieca nehiesie mieme que nemütitaniuni hicü xehüxie. ² Hicü me'i'enieca Hepürayusixi vaniuquicü ticuxatame, masi cayuvatü mepumacai. Müpaü niutayüni,

³ Ne necanihuriyütüni. Tarususie Sirisiya cuieyarisie nenetinuiva. Neniutavere 'icü quiecarisie Camarierisüa netine'üquitüatü heiseriemecü tatevarima va'inüari niuquiyari hepaüsita. Ne neheyemecü nepü'ayumiemetücai Cacaüyari hepaüsita, xehepaü 'icü tucarisie xemü'ayumiemetepaü.

⁴ 'Icü huyeta miemete nepüvareutaveiyaxüa nevacuinique. Nepüvarutihüa, netivaranutaxüri 'uquisi 'ucari. ⁵ Mara'acame mühüritüarie, ta'uquiyarimata yamepünetehecüata. Mümeri menesi'uhuritüacu xapa ta'ivama vahesie mieme, neneyani Ramasicusie nevaravitünique Querusaremesie mehüatücaime müme mana memecü, memanutaxüriyanicü.

*Papuru ta'aurie que mürave, que müticuxatacai
(Nü'arisixi 9:1-19; 26:12-18)*

⁶ Mericüsü ne'uyemiecacu, Ramasicu 'aurie ne'aye'aximecacu, yapaucua tuca taheima mieme hecüariya niucumerüca ne'aurie. ⁷ Cuiepa nenativeni. Xeime nepu'eni müpaü müneretahüavixü, Sauru 'acu, Sauru, titayari penetiuveiya. ⁸ Nesü müpaü netinita'eiya, 'Uqui que pepüpaicü 'ecü. 'Iya müpaü netiniutahüave, Ne necanique-susitüni Nasaretitanaca pemünesi'uveiya. ⁹ Nehamatü memü'uvacai hecüariya menixeyacaitüni meniutimama. Mepüca'i'eniecai que mü'ane müneticühüavecai. ¹⁰ Ne müpaü neniutayüni, Que netiyurieni ne Ti'aitame. Ti'aitame müpaü pünetiutahüavixü, Quenanucuquexi, Ramasicusie quenemie. Manari yapepütitahüavarieni naima que müti'aisie yapemütiyurienenicü. ¹¹ Nepütauruxiecai xavatüricü. Müme nehamatü memü'uvacai menesi'ahanacacu, neninuani Ramasicusie.

¹² Mericüsü xevitü Hananiya mütitevacai mana peyecacai 'uquitütü 'aixüa yamüticamiecai 'inüari niuquiyarisie. Yunaitü Huriyusixi muva memütamacai menihecüatacaitüni. ¹³ Hicü nehesusüa nuaca, mana 'utivetü, müpaü pünetiutahüavixü, Ne'iva Sauru, quenanutanieri. 'Anatütü ne'anutaniererca nenixeyia. ¹⁴ Mücü müpaü niutayüni, Tatevarima vacacüyari matüaripai camananuyexeyia yapemütimanicü tita mütinaque, 'iya Heiserie Mexeyia pemüxeyanicü, niuquieya

pemü'enienicü 'utaniucame. ¹⁵ Que pemütiumierixü que pemütü'enaxü yapecatinivahecüatüamücü yunaime teüteri. ¹⁶ Hicümüsüari, titayari petita'icuevani. Quenanucuquexi, queneuca'üyari, tita 'axa pemütüuyuri quene'ahauxina pehehüavetü que mü'ane mühücü.

Papuru que mürenü'arie memücahuriyusixi vahesüa

¹⁷ Mericüsü Querusareme nenuaca, tuqui curaruyarita nenenenevietü, heinüsüpaü 'aneme neniuxeiya. ¹⁸ Nenixeiya Ti'aitame müpaü neticühüaveme, Quene'amexütüaca, Querusareme quenayeye'a, memüca'itanaqui'ericü 'aniuqui que pemütihecüata nehepaüsita. ¹⁹ Nesü müpaü necaniutayüni, Ti'aitame, müme mecatenimaica ne que nemüticuyeicacai tuquiteta nevaranutaxürüvatü nevahüatü müme yuri memüte'eriecai 'ahesie. ²⁰ Mücü meta, quepaucua 'Esitevani xuriyaya mutaxüri 'ahepaüsita mütihecüatacai, ne 'aneputivecai ne'iyari ya'anecacu, ne'ihütü müme memimieniquecai va'ixuriquite. ²¹ Mücü müpaü pünetiutahüavixü, Quenemiesü, tevapai necamananunü'amücü memücahuriyusixi vahesüa.

Cuyaxi tiva'aitüvame que mütivi Papuru

²² Mericüsü teüteri meni'eniecaitüni 'iya niuquique, perusü 'ana carima meputihivaxü müpaü me'utiyaütü, Queneumi'a, cuiepa püca'uyeicani que mü'ane müpaü mütiyuriene. 'Aixüa cacani'aneni 'ayenieretü müyuhayeva. ²³ Me'utihivacacu yu'ixuriqui 'itüata mehevivivacacu tumuanari me'uti'enisitüvacacu, ²⁴ cuyaxi tiva'aitüvame tiniuta'aíta manovitüquienicü cuyaxi vaquita, müpaü 'utaitü, Tepita'inüata 'aruvasinini 'icuvaxüayu, yanemüretimanicü titayari müya mete'uhivacai hepaüsitana. ²⁵ Mexi me'enutihanacai navicü quita, Papuru müpaü tinitahüave xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mana 'utivecacu, Que xetetauniva xemicuvaxüani tevi Xumasie müquiecame ca'itahüavivecacu 'isücame. ²⁶ Xei sienituyari tiva'aitüvame 'u'enaca, xei miriyari tiva'aitüvamesüa neyani. Tiniutahecüata müpaü 'utaitü, Que petiyuriemücü. 'Icü tevi Xuma caniquiecametüni. ²⁷ Nuaca xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame, müpaü tinitahüave, Yaquenetineutahüavi, 'ecü Xuma petiquiecame. 'Iya, Hü, niutayüni. ²⁸ Cuyaxi tiva'aitüvame müpaü tinita'eiya, Cari ne vaüca netinetuaca quiecame nepatüa. Papuru müpaü tinitahüave, Nesü müpaü ne'aretü nenetinuiva. ²⁹ 'Ayumieme yapaucua hesüana menecüne müme memita'inüataquecai. Xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame nimacaitüni yamüretimacü quename Xuma quiecame hücütücai, quename 'ihüacai.

'Isücate que memüte'ita'ivaviyaxü Papuru

³⁰ Hicü 'uxa'arieca heiseriemecü tinimaimücücaitüni titayari Huriyusixi meteniuquixiecai hepaüsitana. Pixünaxü, tinivaruta'aitüani memüyucuxeürienicü mara'acate memühürütüariecai 'isücate yunaitü. Heivitüca Papuru, vahüxi nitaqueni.

23

¹ Hicü Papuru varuxeyaca 'isücate, müpaü niutayüni, Ne'ivamarixi, ne'iyari 'aixüa 'anecacu canesitate'acacu 'aneniuyeicani Cacaüyari huxie meripai hicü cuxi. ² Hicü Hananiya mara'acametütü mühürütüariecai tinivaruta'aitüani müme 'auriena memüti'uca teniena memitavanicü. ³ Hicü Papuru müpaü tinitahüave, Cacaüyari pümasivani 'ecüta, que pemütimasiücü yapepüca'ane 'ixumari münaximapaü. 'Ecü 'apecanacani penesi'inüatanetü 'inüari niuquiyari que maine, masi 'inüari mücahainepaü püta pepüti'aita nemüveiyanicü. ⁴ Mana memu'uvacai müpaü meniutiyuani, Tietüsü pe'itatieni Cacaüyari mara'acameya mühürütüarie. ⁵ Papuru müpaü niutayüni, Ne'ivama, 'asinepücatimaicai mara'acame mühürütüarie mühücücü. Müpaü pütü'utüarie, 'Axa pepüca'utaineni 'ateüterima tiva'aitüvame hepaüsita.

⁶ Mericüsü retimaica Papuru hixüata me'atü memüsaruseusixitücai hixüata me'atü memüpareseusixitücai, 'isücate vahüxie müpaü tiniuhiva, Ne'ivamarixi ne necanipareseutüni, Pareseu nepünu'aya. Yanetita'icuevatü yuri nemüti'eriecü quename müquite me'anucu'uni, 'ayumieme nepü'inüasie. ⁷ Mexi cuxi 'utaniuca, Pareseusixi Saruseusixi meniuticuitücüne. 'Amemu'uvacai hixüata meniyusana. ⁸ Saruseusixi müpaü meputiyuane quename müquite meca'anucu'uni, quename niuqui tuayamete tixaü mecatehüme, quename 'iyari tixaü catihücü. Pareseusixi yamecani'aneneni naimecü. ⁹ Hicü carima meniutihiva. Me'anucu'uca hipatü 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi vahesie memüteviyacai, meniuticuitücüne müpaü me'utiyuatü, Tame tixaütü tepücate'ucaxei 'axa ti'aneme 'icü tevi hepaüsita. Tietüsü 'iyari 'itahüave niuqui tuayame nusu. ¹⁰ 'Utimüirecu 'imieri, xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame nimacaitüni capa hixüata me'isanacü Papuru. Tinivaruta'aitüani yucuyaxima memeutacünecü, memiviyacü vasata, memenuvitünicü cuyaxi vaquita.

¹¹ 'Uxa'arieca yüvicüta Ti'aitame 'auriena 'utivetü müpaü niutayüni, Pepücamaca Papuru. Que pemünetihécüatacai Querusaremesie, müpaü tineuyeveca pemünetihécüatanicü Xumasieta.

Que memüte'imieniquecai Papuru

¹² Mericüsü 'atinecu tau, Huriyusixi hipatü meniyu'enieni. Meniyühiritüani müpaü me'utiyuatü, Tepüca'anuhareni tepücatecuaca te'imiemeque Papuru. ¹³ Huta teviyari meyupaümetü yacütüniquetü müpaü meteniyühiritüacaitüni. ¹⁴ Mara'acate memühiritüariecai vahesüa yu'uquiyarima vahesüa me'u'axüaca müpaü meniutiyuani, Tame müpaü tepüte'utahuritüa, tixaütü tepücateha'inüatani Papuru temiemeque. ¹⁵ Hicü 'ayumieme xeme 'isücate vahamatü yaxequeteneutahüavi xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame xehesüa mevitünicü, 'aixüa 'anemecü masi xemütetimanicü hepaüsitana yacütüniquetü. Tame canuavecacu cuxi 'uma tenetaha'aritüaca temimienicü.

¹⁶ Mericüsü Papuru masuya niu'ena que memüte'imieniquecai. Mana nuaca, cuyaxi vaquita heutahaca, tinitaxatüani Papuru. ¹⁷ Papuru yu'aurie 'itahüaveca xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamete xeime, müpaü niutayüni, 'Icü temaicü quenanutitüqui xei miriyari cuyaxi tixe'aitüvamesüa. Tixaü pürexeiya yamütitahüavecü. ¹⁸ 'Iya caneivitüni xei miriyari tiva'aitüvame hüxie. Müpaü niutayüni, Papuru manutahüiya yu'aurie nesi'utahüaveca pünesi'utavaviri 'ahüxie nemenuvitünicü 'icü temaicü. Tixaütü niu pürexeiya yamümatitahüavecü. ¹⁹ Xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame tiviereca mamayasie vatipai yühücate mematitei neihana müpaü ticu'ivaviyatü, Que titita pemeixeiya yapemüneticühüave. ²⁰ Mücü müpaü niutayüni, Huriyusixi mepuyu'enie. Mepümasitavavirieni 'uxa'a pemenuvitünicü Papuru 'isücate vahesüa, heiseriemecü memütemaicacü hepaüsitana yacütütü. ²¹ 'Ecü pepücava'enieni. Huta teviyari yacütütü 'uquisi vahesüa miemete mepicuevie. Müpaü mepüte'uyühuritüa memücatecuacacü memüca'anuharenicü me'imiemeque. Hicü meniyuha'aritüaca memasicuevietü pemü'avaüriyanicü. ²² Hicü xei miriyari tiva'aitüvame neinü'ani temaicü müpaü ti'aitüaca, Tixaü xeime pepücaraxaxatüvani 'icü hepaüsita que pemünetiutahecüatüa.

Papuru que mürenü'arie Perixi mü'isücomesüa

²³ Mericüsü yu'aurie varutahüaveca xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamete yuhutame, müpaü niutayüni, Xequenivarucuha'aritüaca huta sienituyari cuyaxi, cavayasie memayaxivave haica teviyari heimana tamamata, 'ixipara vivamete huta sienituyari vahamame, Sesareyasie memüyehücü haica hurayari 'aye'ayu yüvicüta. ²⁴ Cavayasixi xequenivarexeiya, Papuru me'anuhanatü memivicueisitüanicü Perixi mü'isücomesüa. ²⁵ Xapa nita'utüirieni 'ipaü 'utaineme,

26 Ne Cürauriyu Risiyaxi nepümasivaüritüa 'isücame pemütürücaüye Perixi. 27 Huriyusixi meniviya 'icü tevi, 'esivatücau menimieni. Yanetiümaica, cuyaxi vahamatü nepiviya, nemüretimacü Xuma müquiecamecü. 28 Netimaimütü titayari meteniuquixiecai hepaüsitana, neneivitüni va'isücate vahesüa. 29 Nepüvaretaxei meniuquixiecame que maine va'inüari niuquiyari hepaüsita. Tixaü 'asipücati'anecai hesiena mürähüiyani mümierienicü manutahüiyanicü. 30 Müpaü netiutahüavariëca memimieniquecaicü 'icü tevi, cuitüva necaneinü'ani 'ahesüa. Nepütivaruta'aitüa müme hepaüsitana memüniuquixie 'ahüxie memitahüavecü. Müpaü xeicüa.

31 Mericüsü cuyaxi que mütivaruta'aitüa, yüvicüta meneivitüni Papuru 'Anutipatürisisiepai. 32 'Uxa'arieca mevarucu'eirieca müme cavayasie mematecai memüyehucü hamatüana, cuyaxi yuquiepai meniucunuaxüani. 33 Müme Sesareyasie meheutahaxüaca, xapa meniyetuirieni 'isücame. Papuruta mete'iyetüiri. 34 'Itaterüvaca xapa, nita'ivaviya Papuru que mü'ane cuieyarisie mümiemetücai. Sirisiyasie mümiemetücai timaitü 35 müpaü niutayüni, Mericüte, nepümasi'enieni me'axüayu müme 'ahepaüsita memüniuquixie. Tiniuta'aita Herurexi parasiyuyasie me'üviyariecacü.

24

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu Perixi hüxie

1 Mericüsü 'auxüvirieca tucari 'anucayacu, mara'acame mühürütüariecai mana neta'ani Hananiya mütitevacai, hipatüta va'uquiyarima, xevitüta Teruturu müniucametücai mete'u'axüa. 'Isücame hüxie meteniutahecüata Papuru hepaüsita. 2 'Isücame 'itahüavecü, Teruturu nisütüani 'ixanetatü, müpaü 'utaitü, Yemecü cayuvatü pecatanipitüaca 'ecü. Timaiveme pemühücücü pecaniheiserietüaca vaücava tateüterima tahesie mieme. 3 Neuxei Perixi pemütürücaüye, naisarie tenitanaqu'erieni naime pamüpariyusi temasipitüatü. 4 Mericüte necamasi'uximatüamütü vaüca niuquicü, 'ayumieme nepümasitavaviri pemütasi'enienicü yareutevitü 'aixüa pemütiuca'iyaricü. 5 Tenitaxeiya 'icü tevi 'axa tiyurieneme cuya vevieneme yunaime Huriyusixi vasata naisarie cuiepa. Nasaretitanacasie memüteviya catiniva'aitüvametüni. 6 Tuquita neutahani 'iseviximanique. Tepivi, teni'inüatacucaitüni que maine ta'inüari niuquiyari. 7 Perusü nuaca Risiyaxi xe'i miriyari cuyaxi tiva'aitüvame mühücü, vaüriyarica cataniunavairieni. 8 Catatineta'aitüani tame hepaüsitana temüniuquixie 'ahesüa temüyehucü. 'Ecüta

pe'ita'ivaviyame pecaniyüveni pemüretimani naima que temüteniuguixi hepaüsitana.

⁹ Huriyusixita hepaüna mecaniniuquimacaitüni, quename müpaütütü 'ane me'utiyaatü. ¹⁰ Hicü 'isücame yumu'ucü 'i'inüaritüacu mütaniunicü, müpaü niutayüni Papuru,

Yanetimaitü 'ecü müixa viyari que pemütiuyuri 'ena 'icü teüteri va'isücame pehücütütü, 'ayumieme 'aixüa 'iyaricü nehiesie mieme nepütaniuni que müticuxasiva nehepaüsita. ¹¹ 'Ecü pecaniyüveni pemütimaica, tamamata heimana huta tucari püca'anucayeive cuxi quepaucua nemeutiyunixü Querusaremesie nemünetanenevienicü. ¹² Sepa tuqui 'amüpata, tuquite 'esimüpepeta, quiecarisieta, tixaü mepücanesihetaxei niuqui nexüatüacame xeimematü, teüteri nevacuyataneme. ¹³ Mepücaüvave memiseiriyani yuniuqui que memüteniuguixie nehepaüsita hicü. ¹⁴ 'Ipaü nepümatitahecüatüaniqueyu, ne 'iya huyeta netiviyatü nepüti'uximaya tatevarima vacacaüyarisie mieme, sepa müme xaüsie tiviyacame memüxata 'iya huye. Yuri nepüti'eri naitü que mütiuti'utüarie 'inüari xapayarisie texaxatamete vaxapayarisie. ¹⁵ 'Imetütü vahepaü yuri que memüte'erie meta'icuevatü, neta yuri netini'erieca müpaü netita'icuevatü Cacaüyari müvaranucu'uitüani müquite, heiseriemecü yamemüteyurie, heiseriemecü yamemücateyurie yunaima. ¹⁶ Mücücü yanetinicuvauneni ne'iyari mücanesitatienicü naima hepaüsita, sepa Cacaüyari hepaüsita, sepa teüteri vahepaüsita.

¹⁷ Ne tumini nenicuxeürieni neteüterima vahesie mieme. Yapaümexa viyari müpaü netiniyuriencaitüni. 'Arique 'uva neninuani ne'eütü. ¹⁸ Müpaü netiyuriencacu hipatü Huriyusixi 'Asiyatari menenetaxeiya tuqita nene'itiecama. Yümüiretü teüteri 'amepüca'u'uvacai ne'aurie, nepücavamuriecäi. ¹⁹ Neuyeveca memü'axüani 'ahüxie müme, reuyevese müme memüniuquixieni que memüneteniuquimanique. ²⁰ Mesü, 'ime 'ena yameque'utiyaneni tita memüte'ucaxei mücatiheiserie quepaucua ne nemutivecai 'isücate vahüxie, ²¹ tita memüte'ucaxei xeime neniugui hepaüsita que nemütiuhiva vahüxie ne'utivetü müpaü ne'utaitü, Müquite me'anucu'ume nemüti'eriecü, 'ayumieme xehesüa neni'inüasieca hicü.

²² Mericüsü Perixi heiseriemecü tinimaicaitüni 'iya huye hepaüsita. 'Ayumieme müpaü tinivaruta'eiya, Nuayu Risiyaxi xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame, nepi'inüatani xeniugui. ²³ Tinita'aitüani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mi'üviyanicü, mi'uxipitüacacü, mücavanenacacü hesüana miemete memiparevienicü hesüana memü'axenicü.

24 Mericüsü yapaümexa 'anucayacu, Perixi mana niuyeicacaitüni yü'üitatü Rurusiramatü mähuriyütücai. Yu'aurie nitacuevieni Papuru, ni'eniecacaitüni ticuxatame yuri que müti'erie Cürisitu Quesusisie. 25 Ticuxatacacu tita mütiheiserie hepaüsita, tevi que mütiyünü'a hepaüsita, tevi que mütitainüasieni hepaüsita, Perixi pümacai. Müpaü tinitahüave, Hicürixüa quenemie. Quepaucua tucari nemühüca ne'aurie nepümasitacuevieni. 26 Siepüre nicueviecacaitüni Papuru mi'ütüaniquecai tumini 'iya mixünacü ticu'erivatü. 'Ayumieme müixa yu'aurie pitacuecuevivacai, tinicuxatacacaitüni hamatüana. 27 Huta viyari 'uyurieca Perixi niuyupata. Purusiyu Pesitu 'isücame nayani. Perixi vanaqui'aritämütü Huriyusixi, 'ayumieme hüacame necu'eirieni Papuru.

25

Papuru que mütitahüavimücücai Sesaxi

1 Mericüsü Pesitu nuaca haque mehüritüariecai, hairieca tucari 'aye'acu, Sesareya heyeyaca Querusaremesie ninuani. 2 Mara'acate memühüritüariecai Huriyusixi va'uquiyarima huxiena meniu'axüani metehécüatatü Papuru hepaüsita. Menitavavirieni 3 müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa petiüca'iyaritü Querusaremesie quenanunü'a Papuru. Müme meneicueviecaquecacaitüni me'imienique huyeta 'uyemieme. 4 Pesitu masi müpaü tinivaruta'eiya, Sesareyasiepai nepei'üviyani Papuru. Ne yareutevitü mana nepümie. 5 Xesata miemete teyüvavemete nehamatü meque'uhuni, müme mequeheniuquixieca hepaüsitana, xüca tixaütü catiheiserietüni 'icü tevi hepaüsita.

6 Mana müixa püca'uyuri, 'atahaica tucari xEICÜa ya tamamata. 'Arique Sesareyasie neyani. 'Uxa'arieca yu'aveni haque müre'inüatacai 'acaitü tinivaruta'aitüani memi'atüanicü Papuru. 7 Mana nuacu 'auriena meniyuxeürieni Huriyusixi Querusaremesie miemete. Vaüca türücvimecü metenexeyacaitüni memüniuquixienicü hepaüsitana. Mepüyatatexie me'iseiriyatü yuniuqui. 8 Papuru müpaü tiniütaniuni yuhesie mieme, Huriyusixi va'inüari niuquiyari hepaüsita, tuqui hepaüsita, Sesaxi hepaüsita, 'asinepücatiuyuri 'axa ti'aneme, 'utaitü. 9 Pesitu vanaqui'aritämütü Huriyusixi müpaü tinita'eiya Papuru, Peti'avaüriya Querusareme pemüyemie mana nemümasita'inüatacä 'icü niuquixiya hepaüsita. 10 Papuru müpaü niutayüni, Ne Sesaxi 'avenieya huxie xEICÜa 'anepütiveni nemü'inüasienicü. Mana xEICÜa peuyevese nemü'inüasieni. 'Axa nepücvarayuri Huriyusixi, heiseriemecü que pemütimate 'ecü. 11 'Axa

xüca netiuyurienique, tixaü xüca netiuyurienique que müreyevese nemümünicü, nepücanecu'imavaniqueyu nemümünicü. Mesü xüca tixaütü catihücütüni 'icü que memüteniuxixie nehapaüsita, xevitü tixaü püca'yüve münesiyetüani vanaqui'aritäamütü. Necanitähüavimücü Sesaxi. ¹² Hicü Pesitu varutahüaveca 'imavamete müpaü tinita'eiya, Sesaxi petitähüavimücü 'acu. Mericüte, Sesaxisüa pecaniyemieni.

Papuru que müti'atüarie 'Acüripa Verenise vahüxie

¹³ Mericüsü müxa tucari 'anucayacu, cuiepa ti'aitame 'Acüripa mütitevacai Verenisematü meneicu'ivata Pesitu Sesareyapai. ¹⁴ Yapaümexa tucari mana mepuyuri. Pesitu tinicuxaxatüvacaitüni cuiepa ti'aitame Papuru hepaüsita, müpaü 'utaitü, Xevitü tevi 'uva pucu'eiriva Perixi mivi menutahüa. ¹⁵ Querusaremesie neheta'acu, hepaüsitana meteniutahecüata mara'acate memühüritüarie, Huriyusixi va'uquiyarima, menesivavirietü manutahüiyanicü. ¹⁶ Nesü müpaü netinivaruta'eiya, Xumatari tatutuyari müpaü püca'ane, tepüca'iyetüani 'uqui, hüxiena meca'axüavavecacu cuxi müme hepaüsitana memüniuquixie, cayüvecacu cuxi yuhesie mieme mütaniuni vaniuquixiya 'hepaüsita. ¹⁷ 'Uva me'u'axüacu, 'ayumieme 'enepücareuterixü. 'Uxa'arieca 'isücame 'uvenieyasie haque nemüra'inüata ne'ayerüca, nenivaruta'aitüani memevitünicü 'iya 'uqui. ¹⁸ Müme memüniuquixiecai quepauca memanucu'ui, mepücaniuquixiecai 'axa müti'ane mütiuyuricü, que nemütimaicai ne. ¹⁹ Niuqui xüatüaricacü xEICÜa tita memüte'ayexiya hepaüsita xeime Qesusi hepaüsita mümüquicai, Papuru 'ayeniereme müxatacai, mücücü püta meniniuquixiecaitüni hepaüsitana. ²⁰ Nesü 'asinepücatimaicai 'icü niuqui hepaüsita. 'Ayumieme müpaü netinitahüave, Peti'avaüriya Querusaremesie pemüyemie mana peme'inüasienicü 'icü hepaüsita. ²¹ Papuru caneniutavavirieni nemi'üviyanicü, ti'aitame 'Aucusitu mi'enienique. 'Ayumieme netinivaruta'aitüani memi'üviyanicü Sesaxisüa nemenunü'anique. ²² 'Acüripa müpaü tinitahüave Pesitu, Nesüari necani'enieniqueyu 'iya tevi. Müpaü niutayüni, Mericüte 'uxa'a pecani'eniemücü.

²³ 'Uxa'arieca meniu'axüani 'Acüripa Verenisematü cuini mieme mete'uniütü memamarivavetü. Mana mürayuti'enieritüre meneutahaxüani xei miriyari cuyaxi teva'aitüvamete vahamatü, 'uquisi quiecatari memüva'uquiyarimatücai vahamatü. Pesitu tinivaruta'aitüani memevitünicü Papuru. ²⁴ Hicü Pesitu müpaü niutayüni, Ti'aitame 'Acüripa, xemeta yunaitü tahamatü xemüyucuxeüri

'uquisita, manari xenixeyani que mü'ane hepaüsita vaüriyarica memünesi'upitüa yunaitü Huriyusixi teüteriyari Querusaremesie 'uvata, müpaü mete'uhivatü quename 'aixüa ca'ane mayeyurini. ²⁵ Ne tixaütü nepücatiucaxei que mütiuyuri que müreyeveve mumünicü. 'Iyasü yamütitahüavimücücaicü 'Aucusitu, ne yanepütinemaicai nemenunü'anicü. ²⁶ Niuqui müheiserie nepücahexeiya nemiti'utüirienicü cuiepa ti'aitame. 'Ayumieme neni'atüani xehesüa, 'ahesüatütü ti'aitame 'Acüripa, pe'iti'inüatayu tixaütü nemürexeiyanicü nemütiti'utüanicü. ²⁷ Timaivemepaü nepücaüni queyu xüca xeime nehenü'anique hüacame, necatihecüatatü que mütiniuquimarie.

26

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu 'Acüripa hüxie

¹ Mericüsü 'Acüripa müpaü tinitahüave Papuru, PecanipitüariECA 'ahesie mieme pemütaniunicü. Papuru yumama 'utaseraca müpaü niutayüni, ² Neuxei ti'aitame 'Acüripa, nenetemaviecame nepüne'eri 'ahüxie nemutaniucü hicü naime Huriyusixi que memüneteniuquima hepaüsita. ³ Huriyusixi naime vayeiyari mücü vaniüqui que memütexüatüa pecatinimaica 'aixüa 'anemecü. 'Ayumieme nepümativaviri pemünesi'enienicü peca'uxivetü.

Papuru que mütiyueicacai meripai

⁴ Mericüte yunaitü Huriyusixi mecanenimaica que nemüticuyeicacai neteüterima vasata Querusaremesie, matüaripai temaicüyaripai que nemüticuyeicacai. ⁵ Müme matüaripai memünesimaicai xüca metehécüatanique, müme müpaü meniutiyaneniqueyu ne que nemüticuyeicacai Pareseusixi vahesie netiviyatü. Pareseusixi tita temütehaxeyiasie yeme yamepütecahu. ⁶ Hicü yuri neti'erietü nemüticueviecü tita Cacaüyari mütivarutahüavixü tatevarima mütivaminiquecai, 'ayumieme 'uva neputive ne'inüasietü. ⁷ Yunaitü tateüterima tamamata heimana yuhutatü nuivarite temühüme tucaricü tucaricü 'uximayasicayacü te'eyexeyatü cuini mieme teneicuevieca Cacaüyari siparasü xüca müpaü tetepitüariECA. Neuxei ti'aitame, ne yuri nemü'teriecü müpaü neticuevietü, 'ayumieme nehepaüsita mepünüquixie Huriyusixi. ⁸ Titayari xeme xecatëyüvave yuri xemüte'erieca quename Cacaüyari varanucu'uitüani müquite.

Papuru que mütivaruveiyacai

⁹ Neri heuyevacame nepü'eriecai vaüca 'axa nemiyurienicü que mü'ane Qesusi Nasaretitanaca mühücü. ¹⁰ Müpaüta netiniyuriencaitüni Querusaremesie. Yümüireme

Cacaüyari teüterimama casariyanata nepüvaranutaxürüvacai, mara'acate memühürütüariecai heiserie menesi'upitüacu. Mecui'ivarümeccacu, neniüqui nepeuyequescacai vahepaüsita. ¹¹ Naime tuqiteta müixa nepüvaranutaxürüvacai, vaüriyarica nepüvapitüacai 'axa memutiyuanenicü Quesusi hepaüsita. Vaücava nevahecatü necanivataveveyacaitüni hipame quiecaritesie.

Ta'aurie que mürave Papuru
(Nü'arisixi 9:1-19; 22:6-16)

¹² Mericüsü mara'acate memühürütüariecai heiserie menesi'upitüacu menesi'uhürütüacu Ramasicusie neneyani. ¹³ Neuxeï ti'aitame, tuca huyeta ne'uyemietü nenixeiya hecüariya taheima mieme masi que taupaü xavatüme ne'aurie 'acuxavatüme, nehamatü memu'uvacai va'aurieta. ¹⁴ Tanaitü cuiepa tepatixüri. Ne xeime neniü'enieni müpaü münetiutahüavixü Hepürayusixi vaniüquicü, Sauru 'acu, Sauru, titayari penetiüveiya. Pümasi'ucucuine pemüca'avaüriyacü, pemüti'aquesinacü pe'anaseivatü tisevemecü. ¹⁵ Nesü müpaü netinitahüave, Que pepüpaicü 'uqui. Ti'aitame müpaü netayüni, Nesü necaniquesusitüni pemünesi'uveiya. ¹⁶ Hicürixüa quenanucuquexi, 'aücacü queneuveni. 'Icü 'ayumieme pepünesi'uxeï, pemanayex-eiyariecü netupiri pemayanicü, pemütihecüatanicü que pemünetixuei que pemünetixeyanita. ¹⁷ Nepümasitavicueisitüani 'ateüterima vasata memücahuriyusixi vasata, müme vahesüa nemanananunü'amücü ¹⁸ pemüvaranutanenieritüvanicü, yüriya mecu'eirieme hecüariyasie memüteviyanicü, Cauyumarie türücüariyaya mecu'eirieme Cacaüyarisie memüteviyanicü, tita 'axa memüteyurie memüteheuyehüviyarienicü nehiesie yuri mete'erietü, vahesie mütinaquenicü tita memütetanaqui'erieni müme nemüvarupataxü nehiesie mieme.

Papuru que müticamiecai tita mütiuxeisie

¹⁹ 'Ayumieme ti'aitame 'Acüripa, yaneticamietü nepatüa que nemütixei taheima mieme. ²⁰ Masi yunaime Ramasicutari meri, 'arique Querusaremetari, naisarie Cureya cuieyarisie miemete, memücahuriyusixita netinivahecüatüacaitüni memütehayeivanicü que memüteyurie ta'aurie me'axürieme Cacaüyarisie memüteviyanicü, yametyurietü müme memüte'uhayevaxü que memüteyuriecai vahesie que mütinaque yamemüteyuriecacü. ²¹ 'Ayumieme Huriyusixi tuqita menesi'uviyaca yumamacü mepünesimieniquecai. ²² Cacaüyari nesiparevieccacu hicüque, 'ena neputive netivahecüatüatü teüteri te'aitamete yunaime. Muisexi, texaxatameteta que memutiyuanecai que mütiyüniqecai, müpaü xEICÜa nepaine, ²³ quename heuyevcai Cürisitu

müticuinecü nehaitü, quename mücü meri 'anucuqueca müquite vasata, vatahecüatüaniquecai tateüterima memücahuriyusixita hecüariya hepaüsita, müpaü ne'utaitü.

Papuru yuri que müti'eritüamücücai 'Acüripa

²⁴ Mericüsü müpaü 'utayücu, Pesitu carima müpaü tinitahüave, Papuru pepüca'amatesüari. Vaüca pemüti'a'üquitüacü pepütixamurie. ²⁵ Papuru müpaü tinitahüave, Tixaüsietü Pesitu pemütürücaüye, ne nepücatixamurie. Que nemüticuxata, neniüqui yuri paine, timaiveme niuquieya pühücü. ²⁶ Cuiepa ti'aitame 'icü nai pütimate, necamatü yanetinehüaveni 'iya. 'Icü camaicame nepüca'eri, sicurita yapücatiuyü 'icü. ²⁷ Neuxei ti'aitame 'Acüripa, yuri peti'erie 'ecü texaxatamete vaniüquisie. Ne necatinimaica yuri pemüti'erie. ²⁸ 'Acüripa müpaü tinitahüave Papuru, Cari yapaucua Cürisitiyanupaü netiyurieneme pepünesi'ayeitüaniqueyu. ²⁹ Papuru müpaü tinitahüave, Nenevieri nepipitüaniqueyu Cacaüyari, sepa yapaucua sepa yapaümexa tucaricü, 'ecüri yunaitüta xemünesi'enie hicü, xücatüma nehepaü xe'ananetü xehacüneque, 'icü tepüa xeicüa xecahexeiyaütü cümana nemühüa.

³⁰ Hicü müpaü 'utayücu, cuiepa ti'aitame 'isücameta Vereniseta vahamatü memateita menanucu'uni. ³¹ Me'anuyecüneca yunaitü yameteniyücühüavecaitüni müpaü me'utiyuatü, 'Icü tevi 'asipücatiuyuri que müreuyevese mümünicü manutahüiyacü. ³² 'Acüripa müpaü tinitahüave Pesitu, 'Icü tevi püyüveniqueyu müxünarieni, xüca ca'itahüavimücünique Sesaxi xeicüa.

27

Papuru que mürenü'arie Xumasiepai

¹ Mericüsü quepaucua Pesitu yamütuyuma temüyehücü naviyasie 'Itariyapai, mepüvayetua Papuru hipame manutaxüriyacai vahamame. Vahepaüsita menihüritüani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame Curiyuxi mütitevacai. Cuyaxi müvaravitücücai 'Aucusitu Cuyaximama mepütetetevacai. ² Naviya 'Aruramitiyusie pümiemetücai. 'Asiya cuieyari tesita niuyeyeicacaitüni. Mana te'acayaxeca tecanecüne. Tahamatü niuyeicacaitüni 'Arisitaricu Tesarunicatanaca Maseruniya cuieyarisie mümiemetücai. ³ 'Uxa'arieca Siruni teneta'axüani. 'Iya Curiyuxi 'aixüa tiniuca'iyaricaitüni Papuru hepaüsita. Nipitüani menuanicü yuhamicuma vahesüa memiparevienicu. ⁴ Manarita tepeyecü, Sipüre 'aurie temüca'enisitüariecaisie tecaniuyecüne tahepa maye'ecacaicü. ⁵ Haramara 'utüa teniuyecüne Sirisiya 'aurie Pamüpiriya 'aurie. Mana teneta'axüani Mira Risiya cuieyarisie.

6 Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mana neitaxeiya naviya Herecanitüreyasie mieme 'Itariyasie müyemiecai. Mücüsie cataneutahatüani. 7 Müixa tucari 'axücai mana tepu'uvacai. Haveri mieme teneta'axüani Cüniru hüxie. 'Eca mütasi'anutavayacaicü, mana teneyecüne. Cüretatüa teniuyehuaitüni, viye manucasuri Sarumune müracuseva 'aurie teniuyecüne. 8 Mana haveri mieme xeicüa tenanuyenexüani. 'Arique teneta'axüani Visi Müracu'ane Mürayutituiva müracusevasie. Mana nehuracaitüni quiecaru Raseya müracuseva. 9 Hicü müixa tucari 'anucayacu, nicueriva'anecaitüni naviya, manutiyaacaicü Huriyusixi vahaquiya. Papuru nivaruta'imaiya 10 müpaü tivacühüavetü, Neuxei, 'ipaü nepütimate, xe'ica naviyata pütatümaiarieni peuyeveni, tameta tepütatümaiarieni tepeuyexürieni texücayhuni. 11 Xei sienituyari tiva'aitüvame masi nivaru'enieni naviya mücuyuitüvacai naviya cusiyarieyamame, Papuru que mainecai püca'i'eniecai. 12 Mürati'icapiva pücatinaquequecai muhaütüsie. 'Ayumieme yumüiretü mepüyu'enie memüyehucü mana, siparasü Penisesie xüca meyüvavenique memeta'axüani, mana memütitenicü muhaütüsie. Penisi catinacutévaca haque mürati'icapiva Cüretasie. Tasutüa ta'utata paye'eca tahepa.

Vitari que müttivarutayuitüvacai haramarasie

13 Mericüsü taserieta 'aye'ecacacu, tita memüteheuyehüacai mete'utanaqui'erieme mepüyu'eriecai. Me'enatihanaca tihaname, Cüreta 'aurie mepayenexüa. 14 Yareutevitü carima 'upacane 'eca teücapaü, Ta'utata Mieme titevatü 'eca. 15 Naviya niuviya. Te'utatatexieca ta'aurie temehüanicü tahepa maye'ecanicü, tepihayevaxü. Tahüxie tepu'enixüaximecai. 16 Cuie hapa müyema hetüa Cüraura müracusevatüa te'anuyenexüaca, haveri mieme xeicüa tepüyüvavecai temiviyacü canuva 'esimüpe. 17 Mehenatihanaca menenacahüaxüani naviya caunari me'anacavütüaca. Mepümamacai capa Sirite xiecariyarisie mete'utavaxüanicü. Yucarüpa mecaxüraca, müpaü me'ananetü yuhüxie meniu'enixüaximecaitüni. 18 Vitari yemecü pütasi'utayuitüvacai. 'Uxa'arieca yu'ica menanatixürieni. 19 Hairieca tucarisie tamamacü naviya piniteya tetenanatixürieni. 20 Müixa tucari tau pücahecüacai, xuravesixi mepücahecüacai. Vitari pücatihayevamücücai. Müixa tucari 'anucayacu tetavicueniqueme tepücata'eriecairi.

21 Hicü müixa tetahaquiecacu, 'ana Papuru vahixüapa 'utaqueca müpaü niutayüni, Neuxei, 'aixüa cani'aneniqueyu xüca xenesi'u'enienique yanemainecaicü Cüretasie temücaheyecünecü 'ipaü tetatümaiarietü teteheuyexürietü.

²² Hicüsüari nepaine, xequeneyutemamavieca. Xevitü xeme yutucari pücatatümaiya, naviya xeicüa peuyeveni. ²³ Tacai yüvicüta 'iya que mü'anesüa nemümieme hesiena mieme nemüti'uximaya Cacaüyari niuquieya tuayame ne'aurie puvecai. ²⁴ Müpaü niutayüni, Papuru 'acu, pepücamaca. Neuyeveca Sesaxi hüxie 'apemutiveni. Camü Cacaüyari pümasi'upitüa yunaime 'ahamatü memü'uva naviyasie. ²⁵ 'Ayumieme nepaine, xequeneyutemamavieca. Ne yuri nepüti'erie Cacaüyarisie quename müpaü tiyüni que nemütiutahüavarie. ²⁶ Cuie hapa müyemasie tepütixüriyani xeicüa tame.

²⁷ Hicü tamamata heimana naurieca tucarisie yüvicüta tahüxi tepeutacüne haramara 'Aruriyaticu müracusevasie. Tücaru hixüapa yacütütü naviya vequemete cuie hehurame mepü'eriecai. ²⁸ Caunari 'inüariyari meneucavivieni yuhetüa. Meniti'inüata xei teviyari mamayari heucatevame. Yareutevitü hutarieca meneicavivieni, tamamata heimana 'auxüme mamayari meniuti'inüata. ²⁹ Menimamacaitüni tetesie tetetivaxüaniqueme me'erietü. Nauca tehapanameteyari cüsapana mehavütüaca, xücatüma 'ucatareque meteniyücühüavecaitüni. ³⁰ Naviya vequemete metenicuvautüvecaitüni que memüteyuta'unacü naviyasie. Canuva 'esimüpe meneucatuani haramarasie yame'utiuyatü mete'itavatü quename hüxienapai tehapanamete me'anuhanaquecai. ³¹ Papuru müpaü tinivarutahüave xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame cuyaximame, 'Ime xüca naviyasie mecayuhayeva, xepücaüyaveni xemütavicueni xeme. ³² Cuyaxiri canuva 'esimüpe caunariyari menexitexüaniri, mana niucaveni.

³³ Mexi cuxi catucaritücai, Papuru nivatuicacaitüni yunaime 'inüa memüticuanicü, müpaü 'utaitü, 'Icü tucarisie tamamata heimana nauca tucari xepuyuri xeta'icuevatü xecatecuatü. ³⁴ 'Ayumieme nepaine, 'icuai xequeneutanaqui'eriri. Mücü 'apuve xemütavicuenicü. Xevitü xeme xei cüpayari yumu'usie pücaheuyehüani. ³⁵ Müpaü 'utayüca pa 'uti'üca pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari yunaime vahüxie. 'Ititaraca, nisütüani 'icuatü. ³⁶ Mümeta meniyuvaüriya, 'icuai meniutanaqui'erieni. ³⁷ Tanaitü naviyasie temüyetecai huta sienituyari heimana haica teviyari heimana tamamata heimana 'ataxevitü tecanipaümecaitüni. ³⁸ Te'utihxacari 'icuaicü, naviya tena'exanariya tehenatixüriece türicu haramarasie.

Naviya que mütiutatümaiya

³⁹ Mericüsü tau hanecu, cuie mepücamacai. Yusi-curiviyame cuie mepuxei haque macuxiecariyacai.

Cuiepa mepeitihüaniquecai naviya xüca meyüvavenique.
⁴⁰ Tehanamete meniutatvani, menicu'eirieni haramarasie.
 Mexicuxirita 'itunisitüvame caunariyari meniuxüna. Carüpa
 'esimüyeva metixüraca, cuiepa menitinexüaximecaitüni.
⁴¹ Haramara mayunaquesie meniu'axüani. Muva cuiepa
 menatinexüani. Surieya cuiepa neuhani, mana niyuhayeva
 niuseire. Cüsapana nita'unirümeccaitüni türücariyacü. ⁴² Hicü
 hipatü cuyaxi menivacuicucaitüni memanutaxüriyacai,
 capa xevitü tavicuenicü 'uhaximetü. ⁴³ Xei sienituyari
 cuyaxi tiva'aitüvame masi pitavicueisitüamücücai Papuru.
 'Ayumieme nivarutanenani 'asimemücateyurienicü que
 memaitücaitei. Niva'aitücaitüni müme memahauvavecai
 memeucasunaxüanicü meri, cuiepa memütinexüanicü,
⁴⁴ hipatüta 'arique cüyesie hipatü naviyasie miemetesie
 'amemütinexüanicü. Müpaü mete'uyurieca yunaitü
 meputavicuei cuiepa me'uta'axüaca.

28

Papuru que mütiuyeicacai Maritasie

¹ Mericüsü te'utavicueca, 'anaque tetenetimani Marita
 müracutevacai cuie hapa müyemacai. ² Teüteri muva
 miemete yemecü 'aixüa meteniu'iyaricaitüni tahepaüsita.
 Meniutinaini, muva metani'atüani tanaime müviyecaicü
 muhütücaicü. ³ Hicü Papuru necucü'eni, taipa nenutixürieni.
 Cu macuxücasie heyeyaca, mamayasie niqeni. ⁴ Teüteri
 muva miemete me'ixeyatü cu mamayasie haviecame,
 müpaü meteniuyutahüave yunaitü, Nusenu 'iya tevi
 xüari tiyumemivame canihücütüni, sepa mutavicuei
 haramarasie, heiserie pücapitüari 'ayenieretü müyuhayevacü.
⁵ Masi 'iya yumama niutasique. Cu taipa neuveni.
 Tixaü 'asipüca'u'itüari. ⁶ Müme mepicueviecai müpaü
 metecu'erivatü, Tietüsü tahaimücü, müquitü cavemücü
 yapaucua. Me'icueviecacu me'ixüariecacu müixa,
 'asipüca'uyü. 'Ayumieme yücü meteniyücühüaveni.
 Müpaü meteniutiniutücüne, Xüari canicacaüyaritüni.
⁷ Mericüsü mana hurava cuie nicumacaitüni, Pupiriyu
 mütipinieyatücai. Yunaimie haramarasie müyema cuiepa
 memütamacai püva'uquiyaritücai 'iya. Tasi'utanaqui'erieca
 haica tucari 'aixüa tiuca'iyaritü pütasi'upitüa haque
 teme'axüani. ⁸ Pupiriyu quemasieya hüiyacü hacuisicü
 ticuyetü 'aniucateitüni. Papuru hesüana neutahani,
 yutanenevieca heimana 'utimeca nenayehüani. ⁹ Müpaü
 tiuyücu, haramarisie müyema cuiepa memütamacai
 hipatü tecuicucate meniu'axüani, meniuti'uhayemarieni.

10 Müme vaücava metatenimicuacaitüni. Teyehuximecacu mepütatemicuacai tita temüteheuyehüacai.

Papuru que müreta'a Xumasie

11 Hicü haica meseri 'utixücu, naviyasie tenecüne. Haramarasie müyema cuiepa nitiheteitüni mücü naviya muhaütücaisie. Herecanitüreyasie pümiemetücai, Vavarixi pü'inüariyatücai. 12 Siracusa teheta'axüaca, haica tucari tepütahayevacai. 13 Mana teheyecüneca, Requiyu teneta'axüani. Xei tucari 'anucayacu, taserieta pa'ecacai. Hutarieca tucarisie Puteuri teneta'axüani. 14 Mana tenivaretaxeiya ta'ivamarixi. Müme mepütasi'uta'inie 'atahuta tucari temüyurienicü vahesüa. Müpaü tete'uyurieca, Xumasie teneta'axüani. 15 Ta'ivamarixi mana miemete meni'enanacaitüni tahepaüsita. Menayenexüani metasi'anucunaqueque 'Apiyu Pürasayarisiepaütü, Haica Canitinayari Macu'upai. Papuru varuxeyaca, pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari. Vaüca niyuvaüriyacaitüni. 16 Xumasie teheutahaxüacu, xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame nivayetuanı memanutaxüriyacai cuya mühüritüariyecaisüa. Papuru niupitüarieni yuxaüta mecanicü cuya 'i'üviyamematü.

Papuru que müticuxatacai Xumasie

17 Mericüsü hairieca tucarisie Papuru yuhesüa nivaruta'inieni müme Huriyusixi memüva'uquiyarimatücai. Me'u'axüacu müpaü tinivarutahüave, Neuxei 'ivamarixi, sepa 'asinemücatiuyuri teüteri vahepaüsita, tatevarima vatutuyari hepaüsita neca'uxiva'atü, nepüyetuiya Querusaremesie nehüatü Xumatarı vahesüa. 18 Müme va'isücate mesi'u'enieca menenixünacuacaitüni 'asinemücatiuyuricü que müreuyevacai nemümünicü. 19 Huriyusixi memeniucacaicü neniüqui hepaüsita, 'ayumieme vaüriyarica nepihüavimücücai Sesaxi, sepa neteüterima vahepaüsita tixaütü nemücarexeiyacai nemütiniuquixienicü. 20 'Ayumiemerıciü nenixeta'inieni tahüxi temütinenierenicü nemütixecuxaxatüvanicü. Yuri neti'erietü nemicueviecü tita 'Ixaherisixi temütecuevi, 'ayumieme 'icü tepüa nepa'ü. 21 Mümesü müpaü metenicühüaveni, Tame xapate tepü'ca'utanaqui'erivave Cureyasie miemete 'ahepaüsita. Xevitü ta'ivama pücanuave 'axa tatihecüatüatü 'axa ticuxatatü 'ahepaüsita. 22 Tecamani'enieniqueyu que pemüticu'eriva. 'Iyasie memüteviya vahepaüsita 'icü xEICÜA tepütemate, naisarie 'axa metenicuxasivani.

23 Mericüsü tucari menipitüani memü'axüanicü. Hesüana manucateisie yumüiretü meniu'axüani. Tinivacuxaxatüvacaitüni tivahecüatüatü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, yuri tiva'eritüamütü Qesusisie, Muisexi 'inüariyaricü texaxatamete vaxapayaricü 'iseiriyatü

yuniuqui. 'Amanamecü mütiucatarixü 'acayunecuque tinicuxatacaitüni. ²⁴ Hipatü meni'eniecaitüni niuquieya, hipatü yuri mepücate'uta'erie. ²⁵ Yunaitü yaxaicüa mecateyücühüavetü meneutayeixüani, xei niuquiyari 'utaniucu Papuru 'ipaü 'utaitü, 'Iyari Mütiyupata 'aixüa caniutayüni, Quisariyaxi tixaxatame müpaü tivacühüavecacu tatevarima,

²⁶ 'Icü teüteri vahesüa quenemie, müpaü quetinivaretahüavi, Yemecü xepü'enanani peru tixaü xepücate'enieni.

Yemecü xepüneniereni peru tixaü xepücatexeyia.

²⁷ 'Icü teüteri yu'iyarisie mepüyü'üraraxi.

Vaüriyarica xEICÜa mepü'enana yunacatecü.

Vahüxite pu'itutupe

Capa meheunenierenicü yühüxicü,

Capa me'u'enananicü yunacatecü

Capa yametetimanicü yu'iyarisie,

Capa ta'aurie me'axürienicü

Capa nevaranayexürienicü.

²⁸ 'Ayumieme yaxequetenemaica xeme, Cacaüyari 'icü niuqui caneyenü'ani memücahuriyusixi vahesüa memütavicueisitüarienicü. Mümesü mecani'eniecacuni.

²⁹ Hicü müpaü 'utayücu Huriyusixi menecüne niuqui mexüatüatü vaücava.

³⁰ Mericüsü huta viyari mana peyuri yücümana tiyutuatü. Mana nivanaqui'eriecaitüni yunaimemü'axecai hesüana. ³¹ Camatü tinivahecüatüacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Tiniva'üquitüacaitüni Ti'aitame Quesusü Cürisitu hepaüsita, canenarietü.

XUMATARI

Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaiürisica

¹ Ne Papuru nenixevaüritüaca Cürisitu Quesusisie mieme nemüti'uximayatame, nemuta'inierie nü'ari nemayanicü, nemupasie Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü.

² Meripai Cacaüyari nainecaitüni temeixeianiquecaicü mücü niuqui, texaxatametemama yametecuxatacacu 'utüaricacü hesüana mümiemecü, ³ yunive xatatü. Tevi hücütütü, nu'aya caniutinuiva Ravirisie müyetüa. ⁴ Müquite vasata manucunquecü, türücariyacü caniucayerieni Cacaüyari Nu'ayatütü, 'Iyari Cacaüyarisie mieme mütasipata que müticaye. Quesusi Cürisitu nixatacaitüni mütati'aitüvame.

⁵ Mücücü 'aixüa tepü'itüarie 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu, tepeutanü'ariexüata para yunaitü nuivarite yuri mete'erietü yamemütecahunicü, que mü'ane mühücüsie mieme meyüatü.

⁶ Xemeta nuivarite xecanihümetüni xemuta'inieri Quesusi Cürisitu teüterimama xemacü necü.

⁷ Netinixe'uta'utüirieni yunaime Xumasie xemütama Cacaüyari müxenaqui'erie, xemuta'inierie hesiena mieme xemüpasienicü. Cacaüyari müta'uquiyari, Ti'aitame Quesusi Cürisituta, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Papuru que müti'ivatamüccücai Xumasie

⁸ Mericüsü Quesusi Cürisitu nesipareviecacu pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari meri yunaime xehesie mieme, naisarie cuiepa mücuxaxasivacü yuri que xemüte'erie.

⁹ Ne'iyaricü Cacaüyarisie mieme nepüti'uximayata, niuqui nu'aya hepaüsita 'aixüa manuyüne necuxatatü. 'Iya Cacaüyari müpäü pütihecüata, que nemütixexata necatihayevatü quepaucua nemünenenevie neheyemecü

¹⁰ ne'ivavirietü 'uxa'a varie sipara xüca 'ari 'aixüa nepitüarieni xehesüa nemüyemiecü, müpäü tinaquecacu Cacaüyari.

¹¹ Nepütinecahive'eri nemüxexeyacü, 'Iyarisie mieme nemüxeminicü xemütuicariecacü, ¹² neta yacütütü xehesüa temüvaüriyarienicü yuri xemüte'eriecü xeme, neta yuri nemüti'eriecü.

¹³ Ne'ivama müpäü pücanetinaqueniequeyu xüca 'asixecatemaicaque müixa que nemütinecuha'aritüvacai xehesüa nemüyemiecü, sepa nemücapitüariecäi hicüque. 'Icuaxi nehexeiyatü nepayaniqueyu xehesüa, hipame

nuivarite vahesüa nemeixeyapaü. ¹⁴ Neuyevaca nemütivataxatüani Cüriyecusixi memücacüriyecusixita, temaivavemete memücatemaivaveta. ¹⁵ 'Ayumieme ne'iyari yapü'ane nemütixetaxatüanicü niuqui 'aixüa manuyüne xemeta Xuma xemütama.

Niuqui 'aixüa manuyüne que mütitürücaüye

¹⁶ Nepüca'iteviya niuqui 'aixüa manuyüne. Türücariya canihücütüni Cacaüyarisüa mieme, yunaitü yuri memüte'erie memütavicueisitüarienicü cani'ayumiemetüni, Huriyusixi meri, Cüriyecusixita. ¹⁷ Xüca yuri ti'erieca, mücü niuquisie canimasiücücamücü Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva, para yuri müti'eriecacü, que müre'uxa, Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie, mücü canayeyuricamücü yuri müti'eriecü.

Teüteri vahesie que mürahüiva

¹⁸ Masi haxüa canimasiücüni, Cacaüyari taheima macave que mütiheca naime teüteri que memüteyurie mecaheyexeyatü heiseriemecü yamecatecahutü, müme meminena tita yuri müraine heiseriemecü yamecatecahutü. ¹⁹ Tita mütiyüve mütimaica Cacaüyari hepaüsita, mücü canimasiücüni vahesüa. Cacaüyaritütü yatinivaruxeisitüani. ²⁰ Cuie munetüariapai hicüque, tita mücatixeyarieve hepaüsitana, yuheyemecü que mütitürücaüye que müticacaüyari, mücü catinihecüaca yara'erivacacu tita mütiutivevi hepaüsita. 'Ayumieme 'asimepücaüvave yuhesie mieme memütiniunicü. ²¹ Cacaüyari mehetimaica, 'aixüa mepüca'utiyuanecai hepaüsitana Cacaüyari hepaüsita temutiyuanepaü. Pamüpariyusi mepüca'ipitüacai. Masi yacü metecuxatatü menacüne mexi niuqui mexütüacai. Va'iyari 'asimatimaivecacu, niucuyüre va'iyarisie. ²² Temaivavemete meyuxatatü 'asimecatemaivavetü menacüne. ²³ Cacaüyari mücapünive visi mü'ane, menipata tevi müpünivepaü tiyuxexeyame memayexeyanicü püta, viquixi vahepaü yeutari vahepaü cuterixi vahepaü tiyuxexeyame.

²⁴ 'Ayumieme Cacaüyari nivayetüani yu'iyarisie mete'ucahive'eriecacu, para meca'itiyatü memacüncü, memiseviximanicü yuvaiyari yusata. ²⁵ Cacaüyari yuri que maine, müme menipata 'itarica memexeyanicü püta. Tita mütiyeviya mepayexeyacai, hesiena mieme mepüte'uximayatacai, mecaheyexeyatü que mü'ane mitivevi. 'Aixüa yemecü queticühüavarüvani 'iya yuheyemecüsü, müpaü xeicüa pü'ane.

²⁶ 'Ayumieme Cacaüyari nivayetüani memihive'eriecacü tita 'axa müti'anene. Va'ucariri me'icu'eirica tita 'ucari memüteyuruva, 'ucapaü mecateyurietü mepacü.

27 'Uquisita yaxaicüa, me'icu'eirieca tita 'ucari memüteyuruva, mepüyutaiyacai meyhive'erietü. 'Uquisi 'uquisi vahamatü yamepüteyuriecäi que mücatinaque. Que müreyevecai yamemüteheuyexürüvecaicü, mepüte'epiniriecai yuvaiyarisie.

28 Müpaü memücatecu'erivacaicü quename 'aixüa 'ane me'erivanicü Cacaüyari, 'ayumieme Cacaüyari nivayetuanı que mücatinaque yamemütecu'erivanicü, que mücatinaque memüteyuriecäcü. 29 Mecanaye'axüani que mücatiheiserie meyüatü, mevacumaüvatü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, 'axa metecuyuruvatü, naimetehive'erietü, 'axa me'ananetü. Menihüpünecaitüni me'ütesatü meyucuitü meha'atü meteyu'irüviyatü 'axa metecu'erivatü. 30 Mecani'avieniucani, mecaniniuquixieca, Cacaüyari mecani'uxieca, mecatenıtave'erieca naimeme, menanuyehaitürüveni, metenyucatave'erieca, metenicuvautüveni 'axa que mütiyuruva, yu'uquiyarima mepücava'enie. 31 Yu'iyari mepüca'enie vatate'acacu, yamepücatecahu que memütiyuane, mepüsese'i, mepücayunütüanüa, mepücateyucanenimaya. 32 Müme mepütehetima tita Cacaüyari mütixata tüheiserietüme, quename yunaitü müya memüteyurie vahesie tinaque memücuinicü 'utaitü. Müme masi müya mecatenyurieca, masicutari meninaqui'aca hipatü yamemüteyuriecü.

2

Cacaüyari heiseriemecü que mütivaranutaxürüva

1 'Ayumieme 'ecü sepa que pemüpaicü pemüniuquixie, 'ahesie mieme pepücataniuni. Xeime que pemütiniuquima, mücücü pepü'aniuquima. Cari yaxaicüa petiniyurieneni 'ecü müpaü que pemütiniuquixie. 2 Tame müpaü tepütimate, Cacaüyari yuri haitü müvaranutaxürüvacü müme müya memüteyurie. 3 Camüsü 'ecü pemüvanıquima müme müya memüteyuruva, vahepaü petiyurienetü queri peticu'eriva 'ecü pepütavicueni quepaucua Cacaüyari masi'anutahüani. 4 Mesü cauca pe'ixani'eri cuini mieme 'aixüa que mütiuca'iyari que mütita'icueva que mücatiyumexüitüa. Cauca 'asipecatimate Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyaricü para pemütihayevanicü que pemütiyuriene. 5 'Ecüsü 'a'iyari müse'icü pemüca'avaüriyacü pemütihayevanicü que pemütiyuriene, 'ahesie mieme pepüti'utane haxüa, 'iya tucarisieque quepaucua pemühecarieni, quepaucua masiücütü mayani heiseriemecü que mütivaranutaxürüva Cacaüyari. 6 Mücü que memüteyurie pütivapitüani yuxexuime. 7 Müme mete'uca'enivatü 'aixüa meteyuruvatü memütecvautüve visi me'ananetü que memüte'acüne,

'aye'amete que memütehe'erivani, que memücatetipüne, müme nivapitüamücü yuheyemecü memayeyuyurinicü. ⁸ Mümesü yuhesie mieme xEICÜA memü'ayumiemete, yamemücatecahu tita yuri mürainesie, yamemütecahu tita mücatiheiseriesie püta, müme haxüa canivapitüamücü vahecätü. ⁹ Nivahiveritüamücü niva'uximatüamücü yunaimete teüteri yu'iyarisie 'axa memüteyuruva, Huriyusixi meri, Cüriyecusixita. ¹⁰ Nivapitüamücü visi me'ananetü memacü necü, 'aye'amete memü'erivanicü, yu'iyarisie memüca'uximatüariecacü tivapitüani yunaimete 'aixüa memüteyuruva, Huriyusixi meri, Cüriyecusixita.

¹¹ Cacaüyari yücü pücativaxeiya teüteri. ¹² Queyupaümetü 'inüari niuquiyari mecahexeyatü 'axa memüteyurie, müme mepücuini 'inüari mecahexeyatü. Queyupaümetü 'inüari niuquiyari mehhexeyatü 'axa memüteyurie, müme 'inüari manuyünepaü mepanutaxüriyani. ¹³ Müme memi'enie xEICÜA 'inüari niuquiyari, müme heiserie mepücahexeiya Cacaüyari huxie. Müme yamemütecahu 'inüari niuquiyari que maine, müme püta heiserie mecanipitüariecuni. ¹⁴ Müme memücahuriyusixi 'inüari niuquiyari memücahexeiya, quepaucua yücümana yamemüteyurie que maine 'inüari niuquiyari, sepa 'inüari niuquiyari memücahexeiya, 'inüari niuquiyari mehhexeyatü mepacüne yücümana. ¹⁵ Mümeri mepüyuhecüata tita 'inüari niuquiyaricü yamütiyuriene metehexeyatü yu'iyarisie müraye'uxa. Va'iyari que memüteyumate tinihecütani vahepaüsita. Yuhamatü metecuxatatü, que memüteyu'iyaritüa yuhesie metenahüpani, yuhesie mieme meniutiniucani nusu. ¹⁶ Müpaü catiniyümücü 'iya tucarisie quepaucua Cacaüyari müvata'ivaviyani teüteri tita memüte'uti'avietaxü hepaüsita Cürisitu Quesusi varahüavecacu, nenuqui 'aixüa manuyüne que maine.

Huriyusixi 'inüari niuquiyari que memütehhexeiya

¹⁷ Mericüte 'ecü Huriyu pemütiutaterüvarie, yuri pemüti'erie 'inüari niuquiyarisie, 'aixüa pemüti'acühüave Cacaüyarisie pemütiviyacü, ¹⁸ pemimate tita mütinaque, pemütimaive tita 'aixüa müti'ane pemütiuta'üquitüariecü 'inüari niuquiyarisie miemecü, ¹⁹ pevaranucuhapame memacücüpe pemü'a'eri, hecuarivivame pemü'a'erie yüvipa memü'uva vahesie mieme, ²⁰ ti'üquitame pemü'a'erie 'asimemücatemate vahesie mieme, türi tiva'üquitüvame pemü'a'erie, 'inüari niuquiyari pehexeyatü pemeixeiya tita timaiveme mütimate tita yuri müraine 'uxeicüa, ²¹ camüsü 'ecü xeime pemüti'üquitüa, pecati'a'üquitüa 'ecü. 'Ecü müpaü pepüticuxata quename 'aixüa ca'ane xüca tinavayani. Mericüte, petinavaya 'ecü. ²² 'Ecü müpaü pepüticuxata

quename 'aixüa ca'ane micumaüvanicü xeime 'üyaya xeime cünaya. Mericüte, peticumaüva 'ecü. 'Ecü müpaü pepaine quename pevaxani'erie tetexi cacaüyarixiyari. Mericüte, petinava vapini vamavari. ²³ 'Ecü 'aixüa pepüti'acühüave 'inüari niuquiyari pemexeyacü. Mericüte, pe'itisanatü 'inüari niuquiyari müpaü metecu'erivame petivarayeitüa quename Cacaüyari 'asicayüve. ²⁴ Camüsü, que müre'uxa, que mü'ane Cacaüyari mühücü 'axa canixasivani nuivarite vasata xecümana.

²⁵ Xitequiya 'inüariyari camaniparevieca xüca 'inüari niuquiyarisie yapeticamieni. Masi xüca 'inüari niuquiyari petisanatü peyüaneni, sepa xitequiya 'inüariyari pemexeyia, peca'inüasietü pepa'ayeitüa. ²⁶ Masisü xüca que mü'ane 'iya 'inüari mücahexeyia yaticamieni que mütiheiserie 'inüari niuquiyari que maine, 'inüari sepa mücahexeyia, 'inüasiecame cati'erivani 'iya. ²⁷ Que mü'ane yuvaiyarisie müca'inüasie xitequiyacü, peru meye'atüva 'inüari niuquiyari que maine, mücü 'ahesie pürähüpani 'inüari niuquiyari pemütisanacü, sepa 'utüaricayari pemexeyia sepa 'inüariyari pemexeyia. ²⁸ Que mü'ane herie xeicüa Huriyu teviyari mühücü, mücü Huriyu pücahücü. Que mü'ane herie xeicüa yuvaiyarisie xeicüa mü'inüasie xitequiyacü, mücü püca'inüasie. ²⁹ Masi que mü'ane yutaüta mühuriyu, mücü püta Huriyu canihücütüni. Que mü'ane yu'iyarisie mü'inüasie, mücü 'Iyari mainepaü püta pü'inüasie, sepa müca'inüasie 'utüarica müti'eniüriücüpaü. Que mü'ane müpaü mü'ane, teüteri visi mepüca'utiyuaneni hepaüsitana, Cacaüyari püta visi paineni hepaüsitana.

3

Tita rexeiya Huriya hipatü memücaheixeyia

¹ Mericüte tita rexeiya Huriyu hipatü memücaheixeyia. Que tiparevie xitequiya 'inüariyari. ² Vaücavamecü piparevie, naïmecü. Camüsü meri, Huriyusixi niuqui Cacaüyarisüa mümieme hepaüsita mepuhüritüari. ³ Quete 'aneni xüca hipatü yamecatecahucaitüni. Cacaüyari yacaticamietü que rayeitüarieni müme yamemücatecahucaicü. ⁴ Pücatixaüsietü. Masi Cacaüyari tita yuri mürainesie yaqueticamieni, sepa yunaitü teüteri memüte'itava, que müre'uxa,

Para 'aniuquicü pemümasiücünicü heiserie que pemürexeiya, Para heiserie pemüpitüarienicü quepaucua pemütaxanesieni.

⁵ Mericüsü tame heiseriemecü yatecatecahucacu xüca masiücütü 'ayani Cacaüyari heiseriemecü que müticamie, que te'utiyuanenisüari tame. Cacaüyari tiyüane que mücatiheiserie haxüacü rapitü. Tevipaü nepüticuxata. ⁶ Pücatixaüsietü. Xüca

müpaü 'anenique, Cacaüyari quepaü tivata'ivaviyaqueyu cuiepa memütama 'isücamepaü.

⁷ Perusü neti'itavacacu ne xüca masiücünü Cacaüyari que müticamie tita yuri mürainesie, masi yeme visi 'anetü mayanicü Cacaüyari, titayari neranutahüiyani ne 'axa tiyuruvamepaü. ⁸ Müpaü cati'aneniqueyu masi, 'axa temütecühüavarüvapaü, hipatü memutiyanepaü quename müpaü tehaitüca tame, Cümü 'axa tepüteyuriene 'aixüa 'anetü mayanicü te'utiyuatü vaniu. Heiseriemecü mecanixani'erivani müme müpaü memutiyuane.

Pumave que mü'ane heiseriemecü yamüticamie

⁹ Mericü titanetü. Tame masi 'aixüa tete'anene. Tixaü yemecü. Teteniutahecüata Huriyusixi Cüriyecusixita yunaitü tita 'axa müti'anesie que memüteviya, ¹⁰ que müre'uxa, Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie 'apüca'uyeica ni xevitü.

¹¹ Que mü'ane mütimaive 'apüca'uyeica,

Que mü'ane micuvaune Cacaüyari 'apüca'uyeica.

¹² Yunaitü mepeuyexüri, 'axa me'anenetü mepacü 'axeicüa.

Que mü'ane 'aixüa ti'aneme mütiyuriene 'apüca'uyeica,

Xevitü tüma pumave.

¹³ Tivaxürüvame müqui terüya canihücütünü reutenitü.

Mepüte'irüma yunenicü.

Xaye 'uhayeya vateta payeca.

¹⁴ Vateta pühüne 'axa 'anuyütü hasivitü.

¹⁵ Yü'ücatecü mepüyumexütüa xuriya memütayeurienicü.

¹⁶ Yuhuyeta mepüte'uca'una mepüteyuhiveritüa.

¹⁷ Huye haque mücatiyyu'uximatüa mepücahemaririe.

¹⁸ Mepücateheiyehüvirie Cacaüyari yuhesüa.

¹⁹ Hicü tame müpaü tepütemate, naime 'inüari niuquiyari que maine, pütivarutaxatüa müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya, yunaime vateni müranunamacü, Cacaüyari müvataxanetacü yunaime cuiepa memütama. ²⁰ Cacaüyari huxie 'inüari niuquiyari que maine yamütiuyuricü, mücücü ni xevitü tevi heiserie pücapitüarieni. Masi 'inüari niuquiyaricü pütimate tita 'axa müti'ane.

Heiserie que mütipitüariva yuri müti'eriecü

²¹ Hicüri masi, masiücütü canayani Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva, sepa 'inüari niuquiyari mumavenique. 'Inüari niuquiyari, texaxatamete vaxapayarita yacatinihecüatani.

²² Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva yuri ti'eriecacu Qesusi Cürisitusie, mücü nimasiücünü, heiserie que mütiyapitüa yunaime yuri memüte'erie. Yücü mepüca'anene.

²³ 'Axa mepüte'uyuri yunaitü, yunaitü mepüca'aye'axüavave Cacaüyari visi mütivaxeiyacü, ²⁴ heiserie mepupitüarie

'asimecatecuetatüarietü 'aixüa mütiuca'iyaricü 'iya, Cürisitu Quesusi müvatixünacü. ²⁵ Cacaüyari nicayeni 'iya 'aixüa miyurienicü yuxuriyacü temüteheuyehüviyarienicü xüca yuri tete'erieca. Müpaü tiuyurieca masiücüme nayeitüani heiserie que mürexeiya, sepa mücativacühüavecai tita meripai 'axa memüte'uyuri hepaüsita, Cacaüyari mücayumexüitüacaicü 'ana. ²⁶ Nicayeni masiücüme mayeitüanicü hicü, heiserie que mürexeiya. 'Ayumieme mücü heiserie canexeiyani, heiserie canipitüanita que mü'ane 'amuyeica yuri ti'erietü Quesusisie.

²⁷ Hicüri quepaü 'aixüa tiyücühüaveni yuhepaüsita. Havaicü pücaýüve. Mericüte que mü'ane 'inüariyaricü catiyüve. Tita mütiyuriene, mücü ti'inüariyari va'atü. Tixaüsietü. Yuri que müti'erie, mücü cani'inüariyaritüni püta. ²⁸ Tame 'ipaü tetenitamaica, teüteri heiserie mecanipitüarieni yuri memüte'eriecü, sepa yamemücate'uyurienique 'inüari niuquiyari que maine.

²⁹ Mesü Cacaüyari Huriyusixi xeicüa tivacacaüyari. Memücahuriyusixita cativacacaüyari. Hü, memücahuriyusixi canivacacaüyaritüni. ³⁰ Mericüte, Cacaüyari caniyuxevini. Heiserie nivapitüamücü müme xitequiya 'inüariyari memexeiya, müme yuri memüte'eriecü. Heiserie nivapitüamücüta müme xitequiyacü memüca'inüasie, müme yuri memüte'eriecü. ³¹ 'Ayumieme nepaine, xüanacüa tetehayeitüa 'inüari niuquiyari xüca yuri tete'erieca. Tixaüsietü. Tepiseiriya püta 'inüari niuquiyari.

4

'Apurahami que mütiuyuri

¹ Mericüte que te'utiyaneni tita 'Apurahami mütiucaxeia hepaüsita. Mücü yateva canita'uquiyaritüni hesiena temüyecü. ² 'Ipaü teputiyuane, xüca 'Apurahami heiserie 'upitüarienique tixaütü mütiuyuricü, caniyüveniqueyu 'aixüa mütiyücühüaveni yuhepaüsita. Masi Cacaüyari hüxie pücaýüve. ³ Que haine 'utüarica xapayari. 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari, 'ayumieme Cacaüyari heiserie hexeiame nimaicaitüni 'iya, paine. ⁴ Que mü'ane tixaü mütiyuriene, tita müti'iva 'imiquieri püca'eriva. Peuyevese masi menu'ünicü. ⁵ Que mü'ane püta 'asicatiyurienetü yuri müti'eri 'iyasie, müme memücaheyexeiya Cacaüyari que mü'ane heiserie müvapitüasie, mücü heiserie hexeyatü canimarivani yuri müti'eriecü. ⁶ Ravirita müpaü canaineni tevi que mütiyutemavie, quepaucua Cacaüyari heiserie hexeiame mimate, sepa tixaü mücatiuyurienique, ⁷ Mecaniyutemamavieca quepaucua memüteheuyehüviyarieni 'Inüari que memüte'utisanaxü,

Quepaucua tita 'axa memüte'uyuri müranucanamieni.

⁸ Caniyutemavieca мүcü tevi,

Ti'aitame xüca 'axa tiyurieneme ca'erieca.

⁹ Mericüte 'ipaü meteyutemamavie мүме xitequiya 'inüariyari memexeiya xEICÜA. Müme memüca'inüasieta, müpaü mecateyutemamavie. Müpaü teputyuane, 'Apurahami yuri müti'eriecaicü, 'ayumieme heiserie hexeyiatü canimarivacaitüni. ¹⁰ Que 'anetü müpaü ti'erivacai.

Xitequiya 'inüariyari rexeiyacai 'ana, pücaheixeyiacai nusu. Xitequiya 'inüariyari pücahexeyiacai, masi püca'inüasievecai. ¹¹ Xitequiya niutanaqui'erieni 'inüaritüme. Caniuseyumarieni heiserie mupitüariecü yuri tiuta'erieca mexi xitequiya 'inüariyari cahexeyiacai. 'Ayumieme yunaitü yuri memüte'erie xitequiya 'inüariyari mecahexeyiatü, мүме va'uquiyari nayani, мүме heiserie mehhexeyiatü memümarivanicü. ¹² Mümeta xitequiya 'inüariyari memexeiya va'uquiyari nayani, мүме xitequiya 'inüariyari xEICÜA memexeiya pücatixaü, masi мүме yamemütecahuta ta'uquiyari 'Apurahami huyetana yuri que müti'eriecai xitequiya 'inüariyari cahexeyiatü.

Yuri ti'eriecacu hesiena que mütiunaquixü tita mütiutaxasie

¹³ Quepaucua 'Apurahami müpaü mütiutahüavarie, nivemamata, quename hesiena tinaquequecai naitü cuie, 'inüari niuquiyari hexeyiatü müpaü pücatiutahüavarie. Heiserie 'upitüarieca püta yuri mütiuta'ericü, müpaü pütiutahüavarie.

¹⁴ Xücarı мүме 'inüari niuquiyarisie memüteviya vahesie tinaquenique, xüanacüa xEICÜA yuri tepüte'eriecaqueyu, yacü xEICÜA müpaü pütiutahüavarieniqueyu 'iya. ¹⁵ 'Inüari niuquiyari haxüa pütiyupitüva. 'Inüari niuquiyari caxuavecacu, püca'itisana.

¹⁶ 'Ayumieme yuri ti'eriecacu müpaü cani'aneni, para müpaü mütiyünicü 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu, tita mütitaxatüa müseiriyarienicü yunaime nivemama vahesie mieme, мүме 'inüari niuquiyarisie memüteviya vahesie mieme xEICÜA pücatixaü, masita мүме 'Apurahamipaü yuri memüte'erie vahesie mieme. Mücü tanaimе canita'uquiyaritüni,

¹⁷ que müre'uxa, Ne yumüireme nuivarite va'uquiyari nepümasi'ayeitüa. Cacaüyari hüxie yuri pütiuta'eri hesiena, que mü'ane müquite müvaranutanieritüva, que mü'ane mütitahüave tita 'emücatiuve mütinenicü, мүcü hesie.

¹⁸ Mücü que mücatiyüvecai yuri müti'eriecacü ta'icuevatü, ta'icuevatü yuri tini'eriecaitüni. 'Ayumieme yumüireme nuivarite va'uquiyari nayani, müpaü que mütiutahüavarie, Müya meyupaümetü mecanacünicuni 'anivema. ¹⁹ Püca'utaveranaxü yuri ti'erietü, sepa me'erivacai

yuvaiyari que mütimüximecai 'esivatücacu xei sienituyari viyari mexeyacaicü, sepa me'erivacai Sara mücayüvecai mütinivenicü. ²⁰ Pücayxamuriecai yücü ticu'erivatü tita Cacaüyari mütitaxatüa hesiena mütinaquequecaicü, mücü hepaüsita, yuri cati'erietü pücahatüa. Masi yuri que müti'eriecai pütürücariyariecai, visi 'ixatatü Cacaüyari. ²¹ Müpaü pütüyumaicai, tita mütitahüavixü 'iya quename yatiyurieniquecai, müpaüta niyüvecaitüni yamütüyurienicü. ²² 'Ayumiemerü heiserie pitüarietame ni'erivacaitüni, yuri müti'eriecaicü.

²³ Que müti'erivacai 'iya, hesiena mieme xEICÜA pücaraca'utüarie, ²⁴ masi tahesie miemeta müpaü pütü'utüarie. Müpaüta tepüte'erivani tame yuri tete'erietü 'iyasie que mü'ane müquite vasata menucuquetüa Tati'aitüvame Quesusi, mücü hesie. ²⁵ Mücü püyetuyi ta'aurie temaxürü, panucuquetüarie heiserie temüpütüarienicü.

5

Tita temütehexeiya heiserie temüpütüarietü

¹ Mericüte heiserie temüpütüarietü yuri tete'erietü, 'ayumieme 'aixüa tecatenitaxeyani Cacaüyariyatü, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu yatatipitüacacu. ² Mücü yatatipitüacacuta, yuri tete'erietü müpaü teni'itüarieca, Cacaüyari 'aixüa tiniuca'iyarini tahesie mieme. 'Ateputi'u 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu. 'Aixüa tepütetacühüave yuri temüte'erietü teta'icuevatü Cacaüyari visi mütatixeyanicü. ³ Mücü meta, 'aixüa tepütetacühüave temü'uximatüarietü müpaü tetemaitü, xüca te'uximatüarieca, tete'uca'enivatü tepacüne. ⁴ Xüca tete'uca'enivani, te'inüasietü tepacüne. Xüca te'inüasieca, teyüvavetü tepacüne yuri temüte'erietü teta'icuevatü. ⁵ Müpaü teteta'icuevatü xüca yuri tete'erietü, tepücateviyasitüarieni, Cacaüyari ta'iyarisie müthünüyacü tasinaqui'erietü, 'Iyari Mütiyupata temüpütüarie yatiyurienecacu.

⁶ Cürisituri, quepaucua temuveraranicai cuxi tame, caniumüni tame Cacaüyari temüca'ayexeiya tahesie mieme, tucari 'aixüa mü'ane 'anuyeyacu. ⁷ Hicümüsü haveri mieme xEICÜA xevitü pümüniqueyu tevi heiseriemecü yamüticamiesie mieme. Capücarü yuvaürüyaniqueyu 'asita mumünicü tevi 'aixüa mütiuca'iyarisie mieme. ⁸ Masi Cacaüyari 'ipaü tiuyurieca masiücüme nayeitüani que mütatinaqui'erie, Cürisitu tahesie mieme mumücü tame 'axa teteyurietü cuxi. ⁹ Xuriyayacü heiserie temüpütüarietü hicü, masi vaücava mücü pütasitaviceisitüani temücahecarietü. ¹⁰ Te'eye'unietü Cacaüyari nu'aya mumücü, tepupasie

'aixüa temütetaxeiyanicü Cacaüyariatü. 'Ayumieme 'aixüa tetetaxeiyatü, masi vaücava tepütaviceisitüarieni 'iya mayeyuricü. ¹¹ Mücü meta, 'aixüa tepütetacühüave Cacaüyari teha'erivatü Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu yamütiuyuricü. Mücü canihücütüni que mü'ane mütasi'upataxü 'aixüa temütetaxeiyanicü.

'Arani Cürisitupaü que mü'ane

¹² Mericüsü tita 'axa müti'ane catiniuneni cuiepa tevi müyuxevicai 'axa mütiuyuricü. 'Axa mütiuyuricü caniumüni. Müpaürita 'ayumieme yunaitü teüteri mecui'itü menacüne, yunaitü 'axa memüte'uyuricü. ¹³ 'Inüari niuquiyari caxuavecacu cuxi, cuiepa memütama 'axa mepüteyuriecäi. Peru 'inüari niuquiyari caxuavecacu, tevisie pücarahüiva 'axa xüca tiuyurieni. ¹⁴ Masi 'Arani meri, 'arique yunaitü Muisexi 'amuyeicacapai, yunaitü me'uyuitüariECA mepucui, sepa hepaüna 'axa memücate'uyuri, 'Arani ta'aurie mavepaü que mücatiheiseriecäi. Mücü 'Arani que mü'ane 'umamieniquecäi cani'üquisicayaritüni.

¹⁵ Peru ta'aurie que mürave, müpaüta yaxeicüa tepücate'umiquie. Mücü müyuxevicai ta'aurie mavecü, hipatü mepucui, peru masi vaücava 'aixüa pütiuca'iyari Cacaüyari, masi vaücava mepüte'umiquie, xevitü tevi Quesusi Cürisitütütü 'aixüa tiuca'iyaritü que mütimüriyaxü 'imiquieri hipame vahesie mieme. ¹⁶ Tita mütivarumi, mücü müpaü püca'ane que mütiuyü quepaucua mücü müyuxevicai 'axa mütiuyuri. Heiva 'axa mütiuyuricü, nanutahüiyani 'inüasietü. Masi que mütivarumi müixa ta'aurie me'axüriecu, heiserie mecaniupitüarieni püta. ¹⁷ Yuxevitü ta'aurie mavecü, yunaitü mepuyuitüarie memücüi'inicü xeimecü. Masi vaücava müme memüyuvaüriya memitanaqui'erienicü cuini mieme que mütiuca'iyari 'iya, que mütimüriyaxü yu'imiquieri heiserie vapitüatü, müme me'ayeyuyuritü mepüte'aitani tevi müyuxevi Quesusi Cürisitütütü müpaü mütiuyuricü.

¹⁸ Hicüri 'ayumieme, xevitü ta'aurie mavecü que memüte'anutaxüriya yunaitü teüteri, müpaürita yaxeicüa yunaitü teüteri heiserie mecaniupitüarieni memayeyuyurinicü, xevitü heiseriemecü yamütiuyuricü. ¹⁹ Xevitü tevi yamücaticamiecaicü, hipame 'axa teyuruvamete que mütivarayeitüa, müpaürita yaxeicüa hipame heiserie mehexeiyame nivarayeitüamücü xevitüta yamüticamiecaicü.

²⁰ 'Inüari niuquiyariri punua masi yemecü mütitamüirecü ta'aurie que memüte'axürie. Masisüari yemecü tiutamüriyacu tita 'axa memüte'uyuri, 'anata Cacaüyari masi cuini mieme cuxi 'aixüa pütiuca'iyaricai, ²¹ tita 'axa müti'ane que mütivacuyuitüvacai vacui'itü, müpaürita yaxeicüa Cacaüyari

'aixüa tiuca'iyaritü müvayuitüanicü heiserie vapitüatü, tucari mücaxüve vapitüatü, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu yativapitüacacu.

6

Que temüte'ucui 'axa temücateyuriecacü, que temüte'ayeyuyuri Cürisitusie teteviyatü

¹ Mericüte que te'utiyaneniri. Capüca müpaü 'axa teteyurietü tetahayevani, 'iya masi cuini mieme 'aixüa mütiuca'iyarinicü. ² Pücatixaüsietü. Tameri temucui para 'axa temücateyuriecacü, queri tete'ayeyuyurini müpaü teteyurietü. ³ Capüca 'asixecatemate, tame quetapaümetü temuca'üyarie Cürisitu Qesusisie temüteviyanicü, tame tecanica'üyarieni hepaüna temücuinicü. ⁴ 'Ayumieme hamatüana tepucateuquixüa müpaü tete'uca'üyarieca temücuinicü, para yaxaicüa hepaüna temu'uvanicü te'utihecuaritarieme que temüteyurie te'ayeyuyuritü tameta, müpaüta Cürisitu manucuquepaü müquite vasata ta'uquiyari visi mü'ane 'enucquetüaca.

⁵ Quepaucua hepaüna temucui hamatüana tecanitaxevire. 'Ayumieme masisüari hepaünata tenanucu'uicuni. ⁶ 'Ipaü tepütemate, que temü'anenecai matüaripai, tecaniucui'iva hamatüana curuxisie, müca'unarienenicü tita 'axa temüte'uyuri tavaiyarisie, tavari vaüriyarica temücate'uximayacacü tita 'axa müti'anesie mieme. ⁷ Que mü'ane mümüqui, mücü heiserie pexeiya 'axa mücatiyurienenicü. ⁸ Tame Cürisitumatü temucui, 'ayumieme yuri teteni'erieca hamatüana tepayeyuyurini. ⁹ Müpaü tepütemate, Cürisitu müquite vasata 'anucuqueca hutarieca pücamüni. Püca'yüve mücuyuitüarienenicü mümünicü. ¹⁰ Que mütiümü, tita 'axa müti'ane hepaüsita caniumüni xei mieme. Que mürayeyuri, Cacaüyarisie mieme canayeyurini. ¹¹ Xemeta yaxaicüa müquite xequeneyu'erieca 'axa xemücateyuriecacü, xe'ayeyuyurime püta xequeneyu'erieca Cacaüyarisie mieme, Tati'aitüvame Cürisitu Qesusisie xeteviyatü.

¹² 'Ayumieme xevaiyari mümüximesie xe'u'uvatü, xepücacuyuitüarieni 'axa xemüteyuriecacü yaxemütecahunicü que mütiucahive'erie xevaiyari. ¹³ Xepüca'iyetuaniri yuvaiyari para cümana 'axa xemüteyuriecacü heiseriemecü yaxecatecahutü. Masisü müme memanutanenierixü müquite vasata vahepaü xeyüatü, xequeneyuyetuaca Cacaüyari müxecuyuitüarienenicü xevaiyari, heiseriemecü yatiyurienetü. ¹⁴ Xepüca'yüvaveni xemücuyuitüarienenicü 'axa xemüteyuriecacü. Xepüca'yüa 'inüari niuquiyari mütixe'aitüacü. Que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari mütixe'aitüacü püta xecaniyüaca.

Que temüte'uximaya tita mütiheiseriesie mieme

¹⁵ Quesü 'aneni. 'Inüari niuquiyari mücatati'aitüacü, que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari püta mütati'aitüacü, 'ayumieme 'axa teteyurieca. Pücatixaüsietü. ¹⁶ Capüca 'asixecatemate, que mü'anesüa xemüyuyetua xemüte'uximayacacü 'iyasie mieme yaxemütecahunicü que maine, vaüriyarica te'uximayatamete xepühüme que mü'anesie mieme yaxemütecahu que maine. Xüca tita 'axa müti'anesie mieme xete'uximayaca, xecanicuicuni. Me xüca xete'uximayaca yaxetecahutü Cacaüyari que maine, heiserie xehexeyatü xecanacünicuni. ¹⁷ Pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, sepa tita 'axa müti'anesie mieme xemüte'uximayacai, yu'iyaricü yaxetecahutü xenacüne que xemüteyeturiyarie yaxete'üquitüarietü. ¹⁸ Xe'utixünarieca 'axa xemücateyuriecacü, tita mütiheiseriesie mieme xete'uximayatü xenacüne. ¹⁹ Tevipaü nepüticuxata xemüveraranicü teüteri vahepaü xete'u'iyaritü. Xepüyuyetuacai xevaiyari müti'uximayacacü tita mücati'itiasie mieme tita 'inüari mütisanasie mieme, 'inüari xemütisananicü. Hicürita yaxecüa xequeneyuyetua xevaiyari müti'uximayacacü tita mütiheiseriesie mieme, 'iyasie mieme xemüpasienicü.

²⁰ Quepaucua tita 'axa müti'anesie mieme xemüte'uximayacai, xepuxüünicai tita mütiheiserie hepaüsita. ²¹ Que xete'utixuxuaverecai 'ana. Hicü xepüyuteteviya mücü hepaüsita. Que mü'ane müpaü mütiyuriene, mücü müquitü canayeimücü. ²² Hicü püta xe'utixünarieca 'axa xemücateyuriecacü, Cacaüyarisie mieme xete'uximayatü, 'ayumieme xepütixuxuavere xemüpasienicü 'iyasie mieme. Que mü'ane müpaü mütiyuriene, mücü tucari mücaxüve hexeyatü canayeimücü. ²³ Camüsü, que mü'ane 'axa mütiyuri, mücü müyacü 'apürapiniyarieni, masi Cacaüyari que mütatimicua, mücü tucari mücaxüve catanimicuacamücü Tati'aitüvame Cürisitu Quesusisie teteviyacacu.

7*Memüneneüque vahesie que mütimasücü 'üquisica*

¹ Ne'ivamarixi, xeme xemütemate que mütitita 'inüari niuquiyari, nepütixetaxatüaniqueyu. Capüca 'asixecatemate, 'inüari niuquiyari püti'aitüa tevi mexi 'ayeyuri xecüa. ² 'Inüari niuquiyari que maine, peuyevese 'uca mürecacüna yücünasie mütiviyanicü mexi 'ayeyuri 'iya. Xüca cünaya 'umüni, puxünixü, 'inüari niuquiyari racüna müxata 'asipücahaine hepaüsitana. ³ Mericüte, xüca xeime 'uquisie tiviyani mexi cünaya 'ayeyuri, 'uca micumaüva que mü'ane mücayücüna canitaterüvariemücü. Mesü xüca 'umüni cünaya, puxünarie, 'inüari

niuquiyari 'asicahainecacuri hepaüsitana. 'Ana xüca xeime 'uquisie tiviyani, 'uca micumaüva que mü'ane mücayücüna pücahücütüni.

⁴ Müpaüta yaxeicüa xeme ne'ivama, Cürisitu yuvaiyarisie mumieriecü, xemeta xeniucui'iva 'inüari niuquiyari 'asimücahainenicü xehepaüsita. 'Ayumieme xeimesie xepüteviya, que mü'ane müquite vasata manucuquesie, Cacaüyarisie mieme temutixuxuaverenicü. ⁵ Quepaucua teüteri vahepaü temüte'u'iyaricai, 'axa que temüteyuriecäi tetetacahive'erietü, tavaiyari niucuyuitüarivacaitüni, 'inüari niuquiyari yataticuyütüvacacu. 'Ayumieme teniucui'ine que temüte'utixuxuaverercai. ⁶ Hicüri tenixüxünini, 'inüari niuquiyari 'asipücahaine tahepaüsita temucuicü tita mütativiyacai mücatasiviyacüri. 'Ayumiemeriecü hecuamecü 'Iyari que maine teteni'uximayaca, 'utüarica ye'imecü que müti'eniürücü püta tepücate'uximaya.

Tita 'axa müti'ane nehesie que mütiyeca

⁷ Queri te'utiyuaneni. Capüca 'inüari niuquiyari 'axa 'ane. Pücatixaüsietü. Masi xüca 'inüari niuquiyari caxuavenique, ne nepücaretimaniqueyu 'axa que nemütiyuriene. Hive'erica nepücahetimaniqueyu xüca 'inüari niuquiyari müpaüca'anuyünenique, Pepücati'acahive'erieca. ⁸ 'Aisicayari muxuavecaicü, tita 'axa nemütiyuri nisütüani nesicuyütüvatü para naimécü nemütinecahive'eriecacü. Xüca 'inüari niuquiyari 'umavenique, tita 'axa müti'ane pümüquiniyeyu. ⁹ Nesü heiva 'inüari niuquiyari necahexeyatü 'anepuyeicacai. Quepaucua 'aisica münesi'u'axixü, tita 'axa nemütiyuriencäi nanutanierie. Neri neniumüni. ¹⁰ Mücü 'aisica münesi'anutanieritüaniqueca, que nemütitaxei, mücü pünesi'umi püta. ¹¹ Peru 'aisica muxuavecaicü, tita 'axa nemütiyuri nisütüani neti'irüviyatü, mücü 'aisicacü pünesi'umi.

¹² 'Ayumieme 'inüari niuquiyari Cacaüyarisüa canimiemetüni, 'aisicata hesüana pümieme, püheiserie, 'aixüa pü'ane. ¹³ Mericüte, mücü 'aixüa mü'ane tihücü tita münetiümüie. Pücatixaüsietü. Masiri, para mümasiücünicü 'axa que müti'ane, tita 'axa nemütiyuri pünesi'umi, 'icuyütüvatü tita 'aixüa müti'ane. 'Ayumieme 'aisica muxuavecaicü, cuini mieme 'axa 'anetü nayani tita 'axa nemütiyuri.

¹⁴ Tame tepütemate, 'inüari niuquiyari 'iyarisie pümieme. Ne püta teüteri vahepaü nepütüca'iyari xeiçüa. Tita 'axa müti'ane pünesi'unanai. ¹⁵ Nepüca'imate tita nemütiyuriene. Tita münetiinaque yanepücatiyuriene, masi tita nemüti'uxie yanepütüyuriene. ¹⁶ Hicü mericü, xüca tita mücanetiinaque yanetiuriene, 'ayumieme 'aixüa nepütixeyia 'inüari niuquiyari, quename 'aixüa 'ane ne'utaitü. ¹⁷ Hicü neri

nepücahücü que mü'ane müpaü mütiyuriene, masi tita 'axa müti'ane nehesie mütiyeca, mücü yapütiyuriene. ¹⁸ Ne nepütimate, nehesie tita 'aixüa müti'ane mücatiyecca, teüteri vahepaü que nemütiuca'iyari. 'Aixüa nepütiyuriene ni queyu peru nepünetexie 'aixüa que nemütiyuriene ni queyu. ¹⁹ 'Aixüa que nemütiyuriene ni queyu, müpaü nepücatiyecca. Masi 'axa que nemücatiyecca ni queyu, müpaü püta nepütiyuriene. ²⁰ Mericüte xüca yanetiuriene ni que mücanetinaque, neri müpaü nepücatiyecca, tita 'axa müti'ane nehesie mütiyeca püta yapütiyuriene.

²¹ 'Ipaü nepüretima 'inüari hepaüsita, quepaucua nemünevaüriya 'aixüa nemütiyurienicü, tita 'axa müti'ane nehesie 'apuve. ²² Que nemütinemate ne'iyarisie, nepünetemavi Cacaüyari 'inüarieya hepaüsita, ²³ peru 'inüari yücü 'aneme nepüxeiya nevaiyarisie tiviyame. Mücü 'inüari, que nemütinemate 'inüariyari matü mepuyucuitüve. Mücü 'inüari 'axa mü'ane nevaiyarisie mütiyiya pünesi'uvi.

²⁴ Ne xüa 'ui nepü'uximatüarie. Quepai pünesitavicueisitüani 'icü caxari que mütiümü. ²⁵ Pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, Qesusi Cürisitu mütatü'aitüvame nesipareviecacu. 'Ayumieme, que nemütinemate, nepüti'uximaya Cacaüyari 'inüarieyasie mieme, teüteri vahepaü que nemütiuca'iyari püta, nepüti'uximaya 'inüari 'axa mü'anesie mieme.

8

Que temüte'ayeyuyuri 'Iyarisie teteviyatü

¹ 'Ayumieme hicürixüa müme Cürisitu Qesusisie memüteviya mepüca'anutaxüriyaniri, müme 'amemüca'u'uva teüteri vahepaü mete'u'iyaritü, 'Iyari püta que maine 'amemu'uva. ² Mücü 'inüari cümana 'Iyari tucari mipitüa que mü'ane Cürisitu Qesusisie mütiyiya, mücü pünesi'uxünaxü, mücanesicuyuitüvanicü mücü 'inüari cümana 'axa nemütiyuriene cai, cümana nemümü. ³ 'Inüari niuquiari que mücatiyecca, que mütiyeranicai temüteütericü, Cacaüyari püta nenutahüani tita 'axa müti'ane que memüteyurie teüteri vahepaü mete'u'iyaritü. Nenutahüani yunive heyenü'aca teüteri 'axa memüteyuruva vahepaü 'aneme, heiyenü'aca tita 'axa müti'ane hepaüsita. ⁴ Müpaü catiniuyuriene, tita mütiheiserie 'inüari niuquiari que maine maye'atüarienicü tahesie, tame 'atemüca'u'uva teüteri vahepaü tete'u'iyaritü, 'Iyari püta que maine 'amemu'uva tahesie.

⁵ Müme teüteri vahepaü mete'u'iyaritü 'amemu'uva, müme teüteri vahepaü mepüteyumate. Müme 'Iyari püta que maine 'amemu'uva, müme 'Iyaripaü mepüteyumate. ⁶ Xüca teüteri vahepaü tiyumaica, canimümücü. Xüca 'Iyaripaü

tiyumaica, canayeyuricamücü, yu'iyarisie püca'uximatüarieca.
 7 Que mü'ane teüteri vahepaü mütiyumate, mücü Cacaüyari
 cani'uxieca. Yapücatiecamie Cacaüyari 'inüarieyasie, ni müpaü
 püca'yüve. 8 Müme teüteri vahepaü memüte'u'iyari, müme
 'asimepüca'yüvave para Cacaüyari münaqui'acacü.

9 Xemeri teüteri vahepaü xepücate'u'iyari. 'Iyarisie püta
 xepüteviya, xücate Cacaüyari 'Iyarieya xehesie yecani. Xüca
 xevitü Cürisitu 'Iyarieya cahexeyani, mücü Cürisitusüa
 pücamieme. 10 Xüca Cürisitu xehesie tiviyani, xevaiyari
 canimüquini 'axa xemüte'uyuricü, xe'iyari masi canayeyurini
 heiserie xemupitüariecü. 11 Que mü'ane menucuquetüa
 Qesusi müquite vasata, mücü 'Iyarieya xüca xehesie yecani,
 que mü'ane menucuquetüa Cürisitu Qesusi müquite vasata,
 mücütütü canenutanieritüamücü xevaiyari cuicui'ime,
 'Iyarieya xehesie mütiyecä yatiyurieneacu.

12 'Ayumieme ne'ivama, tixaütü püreuyevese
 yatemüteyuriecacü. Peru pücaheuyevese teüteri vahepaü
 temüyüacacü que memüte'u'iyari, 'ate'u'uvatü teüteri
 que memüte'u'iyari. 13 Xüca 'axe'u'uvani teüteri
 que memüte'u'iyari, xepücuini. 'Iyari xepareviecacu
 xüca xe'imieni tita yuvaiyarisie mütiyuriene tevi,
 xenayeyuyuricacuni.

14 Queyupaümeme Cacaüyari 'Iyarieya müvaravitücü, müme
 Cacaüyari nivemama mecanihümetüni. 15 Xeme 'iyari
 xepüca'utanaqui'erie vaüriyarica xemüte'uximaya hesiena
 mieme, tavari xemümamacacü. Xenitanaqui'erieni 'Iyari
 Cacaüyari nivemama müxe'ayeitüa püta. Mücüsie teteviyatü
 müpaü tepüte'uhiva, Quemasi, 'uquiyari. 16 Mücü 'Iyari
 ta'iyarimatü 'axeicüa mepütehecüata quename Cacaüyari
 türiyamama tehüme. 17 Xüca tetüriyamamatüni, tixaütü tahesie
 pütinaqueni. Tita Cacaüyari mütatimini tahesie pütinaqueni,
 Cürisitusie que mütinaquenita, xücate hamatüana tete'ucuine,
 hamatüanatarari visi te'ananetü temayeitüarienicü.

18 'Ipaü nepüticu'eriva, que temütecuine hicü, mücü tixaütü
 catihücütüme tepü'erieca quepaucua temüxeisitüarieni
 visi que müti'ane 'uxa'a varie. 19 Naitü mütiunetüari
 püta'icueva Cacaüyari nivemama memasiücütü memacüneccü,
 cui vaxeyiamütü. 20 Tita mütiunetüari xüanacüa que
 mürayeitüari, müpaü mütiyuvaüriyacaicü müpaü pücatiyüyü.
 Que mü'ane müpaü 'aneme meyeitüa yamütiuyuricü püta
 puyü. Ta'icuevatü xeicüa yuri tini'erieca. 21 Tita mütiunetüari
 'ayumieme püxünarieni, tita mütipünive müca'l'aitüacacüri,
 masi Cacaüyari türiyamama visi memü'anene vahepaü xünitü
 mayanicü. 22 Müpaü tepütemate, naitü mütiunetüari 'axeicüa
 ma'aiva, 'axeicüa müticuine hicüque. 23 Mücü meta, tameta

'Iyari temexeiya tita 'umüramiesie timiemetüme, siepüre tataüta tena'aivani teta'icuevatü Cacaüyari nivemama temacüncü quepaucua tavaiyari müxünarieni. ²⁴ Müpaü yuri tete'erietü teteta'icuevatü teputavicueisitüari. Peru xüca 'ixeiya tita müticuevie, masi püca'icuevieri. Queri ticuevieca tita mütixeiya. ²⁵ Perusü xüca te'icuevieca tita temücatexeiya, tenita'icuevani tete'uca'enivatü.

²⁶ Müpaürita yaxeicüa 'Iyari pütasiparevi que temüteverarani. 'Asitepücatemate tita temüte'itavavirieni que müreuyevese. Mücü 'Iyari masi tahesie mieme nitavavirivani Cacaüyari, ha'aivatü niuquiyari que mücatixuave. ²⁷ Que mü'ane ta'iyari müta'inüata, mücü catinimaica que müticu'eriva 'Iyari, 'iya mitavavirivacü Cacaüyari que mütinaque, müme Cacaüyarisie mieme memupasie vahesie mieme.

Yemecü que temütehe'iva naime

²⁸ Tame müpaü tecatenimaica, müme meminaqu'erie Cacaüyari, 'iya nivaparevieca, naime ticuyuitüvatü para 'aixüa memü'itüarienicü müme memuta'inieri, 'iya que mütiyuriemücücai meripai. ²⁹ Müme meripai müvamaicai, müme nu'ayapaü me'aneneme püvarayeitüamücücai meripai, 'iya yumüireme 'ivamarixi vamasica mayanicü. ³⁰ Müme meripai müya me'aneneme müvarayeitüamücücai, müme nivaruta'inieni. Müme müvaruta'inie, heiserie nivarupitüani. Müme heiserie müvarupitüa, visi me'aneneme nivarayeitüani.

³¹ Queri te'utiyaneni xüca müpaü 'aneni. Xüca Cacaüyari tasinaqu'erieca, quepai pütasi'uxive'erieca. ³² Que mü'ane yunive müca'utavicueisitüa, miyetua püta tanaime tahesie mieme, 'iya xüari hamatüana naime pütatiminita. ³³ Quepai püvaxanetani müme Cacaüyari müvaranuyexei. Cacaüyari canihücütüni que mü'ane heiserie müvarupitüa. ³⁴ Quepairi püvaranutaxürieni. Cürisitu Quesusi canihücütüni que mü'ane mumü, que mü'ane masi manucuque, que mü'ane Cacaüyari serieta macaca, que mü'aneta tahesie mieme mitavaviriva. ³⁵ Quepai pütasipata Cürisitu mücatasinaqu'eriecacü. Xüca te'uximatüarieca, xüca tesaipünarieca, xüca te'utaveiyarieni, xüca teheuhacacuicuni, xüca temamaveni, xüca te'ucueriva'itüarieni, xüca tecui'ivarümeni, mücü naitü que tiyüve. ³⁶ Que müre'uxa,

Taheyemecü tepücui'iva 'ahesüa temümiemetecü.

Muxasi memücui'ivanipaü teni'erivani.

³⁷ Sepasü naime, cuini mieme tecatene'ivani 'icü naime 'iya mütasinaqu'erie yatatipitüacacu. ³⁸ Ne müpaü nepütinemate, sepa temücuini sepa temayeyuyurini, sepa niuqui tuayamete sepa te'aitamete memüyüaca, sepa tita hicü mütimieme sepa tita 'uxa'a mütimieme, sepa memütürücavi, ³⁹ sepa müreutiteva

sepa müreucateva, sepa que mütitita que 'anetü mütiunetüari, mücü pücaýüveni mütasipata Cacaýyari mücatasinaqui'eriecacü, Cürisitu Quesusi mütati'aitüvame que mütatinaqui'erie.

9

'Ixaherisixi que memüte'anayexeiari

¹ Yuri nepaine Cürisitusie netiviyatü. Nepücati'itava, ne'iyari nehamatü yatinihecüatani 'Iyari Mütiyupatasie netiviyacacu.

² Müpaü nepaine, yemecü nepühiverie, ne'iyarisie nepüticuine necatihayevatü. ³ Nemeuyehüiyaniqueyu

Cürisitusie necativiyatü nemayanicü, ne'ivama vahesie mieme, müme memünemarema que memüte'utinunuiva, müme vahesie mieme. ⁴ Müme mecani'ixaherisixitüni.

Müme Cacaýyari nivemama mepayeitüari, visi ti'aneme mepüte'upitüari, türatute mepupitüari, 'inüari niuqui-

yari mepupitüari, Cacaýyarisie mieme 'uximayasica mepexeiya, mepüte'utahüavari que memütemiquieniquecai.

⁵ Ta'uquiyarima mepüva'uquiyarima, vasatata canimiemetüni que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitutütü, que mütiunuivaxü. 'Iya nai ti'aitame Cacaýyari canihücütüni. 'Aixüa quetixasivani yuheyemecü. Müpaü xEICÜA pÜ'ane.

⁶ Perusü Cacaýyari niuquieya pücaýutatexie, müpaü püca'ane. Yunaitü 'Ixaherisie memüyecü, müme mepüca'ixaherisixi. ⁷ 'Apurahamisie memüyecücü xEICÜA,

yunaitü mepücatüriyamama. Masi müpaü paine, 'Isahaquisie memüyecüne, müme 'anivema mecanitaterüvariecuni. ⁸ 'Ipaü cani'aneni, türi vaiyarieyasie memüyecü, müme Cacaýyari

türiyamama mepücahüme, masisü müme memutinunuivaxü Cacaýyari que mütitahüavixü mütiminiquecai, mümetütü

nivemama meputaterüvari. ⁹ Catinitahüave que mütiminiquecai müpaü haitü, 'Epaucua nepayeneni. 'Ana

Sara yunive pexeiyaniri. ¹⁰ Mücürita, 'ana Xevecasie yamepüte'inüaricai türi, ta'uquiyari 'Isahaqui muyuxevicai va'uquiyaritücacu.

¹¹ Mecatinunuivavecacu cuxi, tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane mepücateyurievavecai cuxi para müseiriyarienicü

tita Cacaýyari mütiyuriemücücai que mütivaranuyeteüxixü, ¹² que mü'ane müvaruta'inie yatiyurienetü, sepa tevi que mütiyurienecai. 'Ana Xeveca müpaü pütiutahüavari, Masicaya

catini'uximayacamücü yumutasie mieme, ¹³ que müre'uxa, Nepinaqui'eriecai Cacuvu, 'Esahu püta nepu'uxiecai.

¹⁴ Mericüte, que te'utiyaneni. Cacaýyari que mücatiheiserie pücatiyuriene. Pücatixaüsietü. ¹⁵ Müpaüri pütitahüavixü

Muisexi, Nepinenimaya que mü'ane nemünenimayatamücü, nepi'üviya que mü'ane nemü'üviyamücü. ¹⁶ 'Ayumieme

sepasü xevitü yamütiyuvaüriya yamütiunanausa, Cacaüyari mütiyucanemimaya canihücütüni que mü'ane müpaü müyüane. ¹⁷ 'Utüarica niuquiyari müpaü püticühüave Parahuni, 'Ayumieme nepümasi'anucuquetüa, 'ahesie nemütihecüatanicü que nemütitürücaüye, naisari cuiepa nemücuxasivanicü que mü'ane nemühücü. ¹⁸ 'Ayumieme caninenimayaca que mü'ane münenimayatamücü, se'ime nayeitüani que mü'ane se'ime mayeitüamücü.

¹⁹ Süricü müpaü pepüneticühüaveni, Mericüte, titayaricuta tiniuquixie cuxi. Quepai pi'uxive'erieca tita mütiyuriemücü 'iya. ²⁰ Neuxei, 'ecüsüari que pepüpaicü pemita'eiyanicü Cacaüyari. Tita mütiuveviya que ticühüaveni 'ivevivame, Titaryari 'ipaü ne'aneme penetiutavevi, 'utaitü. ²¹ Camü 'ivevame heiserie carexeiya haxu hepaüsita, xei tapuriyaricü mütitivevienicü xeime xari visi mürapiyacacü, xeimeta 'axa mürapiyacacü.

²² Sepa Cacaüyari masiücüme mayeitüamücü que mütiha'a, titahecüatamütü que mütitürücaüye, quesü yüni xüca cui tiuca'enivatü 'inevieni paüri mühecarieni müha'arisie müca'unarienicü. ²³ Müpaü pütüyuri mütihecüatanicü vaücavamecü visi que müti'ane, visi 'aneme 'ayeitüatü paüri münenimaya, meripai micuha'aritüa visi 'anetü mayanicü.

²⁴ Tamesü tecanihümetüni. Pütasi'uta'inie, Huriyusixi vasata xeicüa pücatixaü, masi memücahuriyusixi vasatata pütasi'uta'inie. ²⁵ Que maine Huxeya xapayarisie, Müme memücaneteüterimatücai, neteüterima nepütivataterüva. 'Iya mücanaqui'erivacai, münaqui'eriva nepütitaterüva.

²⁶ Haque müpaü memütetahüavarie, Xepücaneteüterima, Mana Cacaüyari mayeyuri nivemama mepütaterüvarieni.

²⁷ Quisariyaxita müpaü tiniuhiva 'Ixaheri hepaüsita, Sepanetü 'Ixaheri xiüyarimama haramarasie mieme xiecaripaü memüyupaümenique, hipatü xeicüa mecanitavicueisitüariecuni. ²⁸ Heye'atüatü yuniuqui, 'imexütüatü yacatiniyuriemücü Ti'aitame cuiepa. ²⁹ Meripai que mainecaita Quisariyaxi,

Que mü'ane yumüireme mütiva'aitüvame Xüca catasi'ucu'eiririenique tatüriyama, Surumatari vahepaü tecani'itüarieniqueyu, Cumuxatari vahepaü tepü'aneneniqueyu.

Huriyusixi teüteriyari que memütheiyehüva niuqui 'aixüa manyüne

³⁰ Mericüte, que te'utiyaneni. Müme memücahuriyusixi memücayumexütüacai heiserie memexeianicü, müme heiserie mecaniupitüarieni. Heiserie mepexeiya yuri memüte'eriecü. ³¹ 'Ixaherisixi püta memüyumexütüacai

heiserie memexeianicü 'inüari niuquiyarisie mieme, müme mepüca'aye'axüa 'inüari niuquiyarisie. ³² Titayariri. Yuri mepücate'eriecai, masi que memüteyuriecai mepüyumexüitüacai. 'Ayumieme mepüca'aye'axüa. Meputi'ücamürixü tete mürati'ücamüritüresie, ³³ que müre'uxa, Camü Siyunisie nepicaye tete mürati'ücamüritüre, Tete cümana memüti'ücamürique. Que mü'ane yuri müti'erie 'iyasie pücayteviyani.

10

¹ Ne'ivama, ne'iyaricü 'ipaü nepüreixeiyaniqueyu, 'ipaü nepütivaviri Cacaüyari müme vahesie mieme, memütavicueisitüarienicü. ² Netinihecüatani cuini mieme Cacaüyarisie mieme que memüteyumexüitüa, masi 'aixüa metemaitü mepücayumexüitüa. ³ 'Asimepücatemate heiserie que mütiyupitüva Cacaüyari. Yücümana püta mepütecuvautüve heiserie que memüteyupitüanicü. 'Ayumieme yamepücatecahu Cacaüyari que maine, heiserie müvapitüanicü. ⁴ Cürisitu nitaparitüani 'inüari niuquiyari, yunaitü yuri memüte'erie heiserie memüpütüarienicü.

⁵ Muiseixiri müpaü tiniu'utüani, 'inüari niuquiyaricü heiserie que mürexeiya xatatü, müpaü 'utaitü, Que mü'ane tevi müpaü mütiyurieni, mücü canayeyuricamücü cümana. ⁶ Peru yuri müti'eriecü heiserie que mürexeiya, 'ipaü püta paine, 'Aiyarisie müpaü pepücati'acühüaveni, quepai taheima peutimieni pe'utaitü, Cürisitu manacavitünicü peticu'erivatü, ⁷ quepai peucamieni meucatevasie pe'utaitü nusu, Cürisitu manativitünicü müquite vasata peticu'erivatü. ⁸ Masi que haine. Niuquiyari canehuraniri 'atenisie 'aiyarisie. Tita temütecuxata yuri que müti'erie hepaüsita, mücü canihücütüni. ⁹ Müpaü paine, xüca 'atenicü peti'ahecüatüaca Qesusisie petiviyatü Ti'aitame que mütihücü, xüca 'aiyari'icü yuri peti'erieca quename Cacaüyari henucuquetüa müquite vasata, pecanitavicueisitüariemücü. ¹⁰ Yu'iyaricü tevi yuri püti'erie heiserie müpitüarienicü. Yutenicü pütiyuhecüatüa mütavicueisitüarienicü.

¹¹ 'Ipaü paine 'utüarica xapayari, Yunaitü hesiena yuri memüte'erie mepücayteveviyani. ¹² Huriyusixi Cüriyecusixi yücü mepüca'anene. Yunaime Tiva'aitüvame caniyuxevini, cui pütivamicua yunaitü memitahüave. ¹³ Yunaitü memitahüaveni Ti'aitame mepütavicueisitüarieni. ¹⁴ Mericüte, que mü'anesie yuri memücate'uta'erie que mete'ihüaveni. Quepaü yuri meteta'erienie que mü'anesie 'asimemücatehetimaivave hepaüsitana. Quepaü meteheitimani xüca 'umaveni que mü'ane mütivacuxaxatüvani. ¹⁵ Quepaü metecuxatani xüca mecaheutanü'ariexüani. Que müre'uxa, Müme memütecuxata

que mücati'uximatüarieca yu'iyarisie, niuqui 'aixüa manuyüne memütecuxata, visi que 'anene ni vaqueiya.

¹⁶ Masi yunaitü yamepücatecacü niuqui 'aixüa manuyüne que maine. Quisariyaxi müpaü paine, Ti'aitame, quepai yuri tita'eririe tita mütiu'enie yatetecuxatacacu tame. ¹⁷ Tita mütiu'enie mi'axixücü, 'ayumieme tevi yuri pütiuta'erie. Müpaü catini'enani, tita müticuxasiva Cürisitu hepaüsita mi'axixücü.

¹⁸ Masisü müpaü nepaine, mete'u'enana 'acu. Camüsü, Naisarie cuiëpa peutayeixüa vaniuqui, Cuie manunierëpai neta'axüani vaxasica.

¹⁹ Mericüte, müpaü nepaineta, Süricü 'Ixaherisixi yamecatehetima 'acu. Mericüsü Muisëxi meri 'ipaü paine, Xe'ütesacame nepüxe'ayeitüani xemüvatesanicü Müme xei nuivariyari memücahüme.

Xevahecame teüteri 'asimemücatemaivave nepüxe'ayeitüani.

²⁰ 'Arique Quisariyaxi camatü 'ipaü paine, Müme memücanesicuvautüvecai mepünesi'utaxei.

Müme nehëpaüsita memücatecu'ivavacai,

Vahüxie nemasiücütü nenayani.

²¹ Müpaüta naineni 'Ixaherisixi vahepaüsita, Tucaricü nemama nepeutasera teüteri yamemücatecahu memü'uxiva'a vahepa.

11

Hipatü 'Ixaherisixi que memüteyuhayevani

¹ Mericüsü 'ayumieme 'ipaü nepaine, Cacaüyari tivarutixani'erie yuteüteriima. Pücatixaüsietü. Neri 'Ixaherisixi necanixevitütüni. 'Aurahamisie nepüyetüa, Venicamini nuivarieyasie nepümieme. ² Cacaüyari pücavarutixani'erie yuteüteriima meripai müvamaicai. Mesü

'asixecatëmate que maine 'utüarica xapayari 'Eriyaxi xatatü. Mücü nitavavirieni Cacaüyari 'Ixaherisixi vahepaüsita, müpaü 'utaitü, ³ Neuxei Ti'aitame, mepüvarucui müme memütecuxatacai 'ahesie mieme. Mëpica'unaxüa haque

'amavari müratimemierivasie. Ne nexaüta nepünehayeva, mepünesicuvautüve memünesimienicü. ⁴ Peru Cacaüyari que tita'eitütü. 'Ipaüsietü, Nehesie mieme 'atahuta miriyari nepüvatiyasa 'uquisi, Vahari hüxie memücacatunuma'uivave.

⁵ Müpaüri yaxëcüa hicüta mepüyuhayevaxü hipatü memanayexëiyarie 'aixüa que mütiuca'iyari 'iya. ⁶ Camü 'aixüa mütiuca'iyaricü mepanayexëiyari, tixaütü memüte'uyuricü mepüca'anayexëiyari. Mesü, 'aixüa que mütiuca'iyari, xüca tixaütü meteyurieca me'anayexëiyariënique, mücü püta 'aixüa pücatiuca'iyariniquëyü. Xücateri

me'anayexeyarienique tixaütü memüte'uyuricü, 'aixüa tiuca'iyaritü pücavaranayexeyaquyu. Mesü, que memüte'uyurie, xüca 'aixüa tiuca'iyaritü varanayexeyaquque, müme püta tixaütü mepücateyurieniqueyu.

⁷ Queteri 'aneni. 'Ixaherisixi mepücaheitaxei tita memütecuvautüvecai. Müme memanayexeyarie meneitaxeya püta. Hipatü müme mesese'itü menacüne, ⁸ que müre'uxa,

Cacaüyari 'iyari müyü'üraxie nivarupitüani, Hüxi tivarupitüa cümana memücaheunenierenicü, Naca tivarupitüa cümana memücaheu'enanacü Hicüque.

⁹ Ravirita müpaü paine, Mexasie quepaucua memüte'apica, 'Ipari que'ayani, viniyari que'ayani vahesie mieme, Meque'utiquetamürixüani muva.

'Amemüte'apinepaü mequete'epinirieni.

¹⁰ Vahüxi que'acüpire memücaheunenierenicü.

Me'anacatutusitü meque'acüne yuheyemecü.

Memücahuriyusixi que memütetavicueisitüarieni

¹¹ Mericüsü nepaine, metiquetamürixüaca mecatehecaxüri yuheyemecü. Pücatixaüsietü. Masi ta'aurie memaxüricü müme, müme memücahuriyusixi mepütavicueisitüarieni, Huriyusixi memü'ütesanicü. ¹² Ta'aurie memaxüricü cuiepa memütama vaüca que memüte'upitüarie, müme memüyutexiecü memücahuriyusixi vaüca que memüte'upitüarie, camü masi vaücava mecatepitüarieni cuxi quepaucua memaye'axüani Huriyusixi.

¹³ Ne müpaü nepütixecühüave xeme xemücahuriyusixi, ne que nemürenü'arie memücahuriyusixi vahesüa, 'aixüa nepaine nehuritüarica hepaüsita, ¹⁴ siparasü xüca neyüveni nemüva'ütesatüanicü ne'ivamarixi, siparasü xüca nevatavicueisitüani hipame müme. ¹⁵ Müme memüxani'erivacü, cuiepa memütama meniupasieni 'aixüa memütexeyarienicü. Masi vaücava cuxi catiyüni quepaucua memünaqui'erivani. Xüari cuiepa memütama 'ayumieme mepanutaneniereni müquite vasata. ¹⁶ Hecume mavariyari xüca Cacaüyarisie mieme 'upasieni, naitü yacatinipasiemücü. Nanayari xüca Cacaüyarisie mieme 'upasieni, mamateyata canipasiemücü.

¹⁷ Hicü hipatü mamateya menanumurixüani, 'ecü huriva yeutanaca pehöcütütü vasata peniucaquerieni huriva cüyeyari nanayasie mieme hayari que müracacapaü pe'ietü pemayanicü vahepaü. ¹⁸ 'Ayumieme pepücatave'erieca

mamateya. Xücari pevatave'erieca, camü 'ecü pepüca'itituica nanayari, nanayari püta pümasitituica 'ecü.

¹⁹ 'Ecüri müpaü pepütayüni, Mamateya mepanumurariexüa nemücaquerienicü ne. ²⁰ Mericüte, yuri memücate'eriecaicü, 'ayumieme mepanumurariexüa. 'Ecüsü yuri pemüti'eriecü 'apepuve. Pepüca'anuyehaitürüve que pemüti'amate, masi queneumaca. ²¹ Xücari Cacaüyari cavarucu'eirieni mamateya yücümana memutinexüa, tietü camasicu'eiriemücü 'ecüta. ²² Camü 'aixüa que tiuca'yari que tise'ita Cacaüyari. Canise'icaitüni memacaxüri vahepaüsita. 'Aixüa catiniuca'iyarini 'ahepaüsita xüca pe'ahayevani 'aixüa tiuca'iyaricacu 'iya. Me xüca catixaütüni, penanuvitequiemücü 'ecüta. ²³ Mümerita xüca yuri mecate'erietü mecayuhayevani, müme mepeca'uitüarieni. Cacaüyari türücariya canexeiyani tavari müvaca'uitüanicü. ²⁴ 'Ecüri huriva yeutanaca mutinuivaxüsie pemiemetütü penanuvitequieni, haraverita mieme hurivasie peniucquerieni que pemücatiunuivaxü. Masi yemecü müme mamateya mücü hurivasie memümiemete mecateca'uitüarieni yücüyeyarisie.

'Imatürieca que memütetavicueisitüarieni 'Ixaherisixi

²⁵ Ne'ivama, yacü xeicüa capa temaivavemete xeyu'eriecacü, pücanesinaqueniyeu xüca xecaheitimanique 'icü niuqui muti'aviesiecai. Hipatü xeicüa 'Ixaherisixi mesese'itü menacüne, mexi yunaitü memücahuriyusixi meca'aye'axüavave. ²⁶ Müpaü tiyüyu, yunaitü 'Ixaherisixi menitavicueisitüariecuni, que müre'uxa, Tiyuvicueisitüvame Siyunisie nayeyeimücü.

Ta'aurie pehüani Cacuvu, Cacaüyari ca'ayexeiyatü mücayuhayevacü.

²⁷ 'Ipaü netinivaveviriemücü türatu Quepaucua nemüvanavairieni tita 'axa memüte'uyurie.

²⁸ Niuqui 'aixüa manuyüne que müticuxasiva, müme meniu'uxiva'ani, xeme 'aixüa xemü'itüarienicü. Peru que memüte'anayexeiyarie, Cacaüyari püvanaqui'erie va'uquiyarima müvanaqui'eriecaicü. ²⁹ Cacaüyari pücaypata que mütivamicua que mütiva'inie. ³⁰ Xemesü que yaxemücatecahucai'anapai, hicü que xemütenenimayasie mexi müme yamecatecahu, ³¹ yaxaicüa müme hicü yamepücatecahu mexi xenenimayasie xeme, mümerita hicürixüa memünenimayasiecacü. ³² Cacaüyari yunaime nivayetuanı yamemücatecahunicü, yunaime müvanenimayacacü.

³³ Quetimarive, Cacaüyari vaücava que mürexeiya, que mütimaive, vaüca que mütimate. Que tiyutexie tevi 'i'ınüatatü tita mütüyücühüave Cacaüyari, 'icuvaunetü huyeteya.

³⁴ Quepai püretima Ti'aitame que mütüyumate,

Quepai picu'imaiya.

³⁵ Quepai pütimicua meri, 'amürapinenicü 'iya.

³⁶ Naitü hesüana catinaneicani, 'acatinuveni 'iya ticuyuitüvacacu, hesiena catinimiemetüni. 'Aixüa queticuxasivani yuheyemecü.

12

Que müreuyevese yamütiyurienenicü Cacaüyarisie mieme pasi-etü

¹ 'Ayumieme ne'ivama Cacaüyari mütiyucananimayacü, müpaü netinixevavirieca, xemiyetuanicü yuvaiyari mavari mayanicü mayeyuri mupasie minaque Cacaüyari. Mücü 'uximayasicacü xecaneyexeyacacuni 'iyarisie mümiemecü. ² Müme hicü cuipea memütama xepücava'üqueni, masi yücü xe'enenetü xequenacüni xetihehecuareme que xemütecu'eriva. Müpaü xeteyurietü heiseriemecü xeneitimaicuni tita mütinaque Cacaüyari, tita 'aixüa müti'ane titacü mütinaqui'a titacü müraye'ave.

³ 'Iya 'aixüa mütiuca'iyaricü nehesie mieme, 'ayumieme müpaü nepütixecühüave yuxexütü yuhesüa xemetitei, xepüca'anuyehaitürüveni xeteyücühüavetü yuhepaüsita que mücareuyevese yaxemüteyücühüavenicü. Masi yaxequeteneyücühüaveni para 'aixüa xemüteyumaicacü püta, yuxexütü Cacaüyari que mütixe'u'inüasirie yuri xemüte'eriecacü. ⁴ Tavaiyari caniyuxevini, peru paüriyari hesiena mümieme canimüreni. Xexütü paüriyari yücü pütiyuruva. ⁵ Tameta temümüire, xei vaiyari tecanihümetüni Cürisitusie teteviyatü. 'Axeicüa taxexütü tinitapinitüni.

⁶ Yücü teteniumiquivani, 'iya 'aixüa que mütiuca'iyari taxexuime tahesie mieme. Xüca müpaü tete'umiquieni texaxatamete temacüneccü, yatepüte'umiquiva yuri que temüte'erie. ⁷ Xüca teteparevivametetüni, teteparevietü yatepüte'umiquiva, xüca tete'üquitametetüni, tete'üquitatü yatepüte'umiquiva, ⁸ xüca tetetutuicametetüni, tevatuicatü yatepüte'umiquiva. Que mü'ane mütivamicua, 'aixüa 'iyaricü mütivamicuanicü yapütiumiquiva, que mü'ane müti'aita, yamütiyumexütüacacü yapütiumiquiva, que mü'ane müvanenimaya hipame, müyutemaviecacü yapütiumiquiva.

Cürisitu teüterimama que yamemütecahuni

⁹ Yacü xeicüa xecayüatü xequeteneyucanaqui'erieca. Xe'ixeümatü tita 'axa müti'ane, tita 'aixüa müti'anesie xequeteneviyani. ¹⁰ Que xemütevanaqui'erie yu'ivamarixi, yu'iyaricü xequenivahive'erieca. Yuxexütü masi xequenivapitüaca yu'ivama ve'emete xeva'erietü.

11 Xepüca'yü'üraraxieca que xemüteyümexüitüa. 'Aixüa 'iyaricü xequeneyuvaüriyaca. Xequetene'uximayaca Ti'aitamesie mieme.

12 Yuri que xemüte'erie xeta'icuevatü, xequeneyutemamavieca. Que xemüte'uximatüarie, xequeteneuca'enivani. Que xemüteyünenevie, xepücatehayevani.

13 Cacaüyari teüterimama que memüteheiyehüva, xequenivaparevieca. Xequeneyümexütüaca xeva'inietü cu'uvamete.

14 'Aixüa xequetenivaxatani müme memüxe'uveiya vahapaüsita 'aixüa memü'itüarienicü. 'Aixüa xequetenivaxatani, tixaü xepücatevaxatani para 'axa memü'itüarienicü.

15 Memüyutemamavie vahamatü xequeneyutemamavieca. Memütisuana vahamatü xequeneutisuanani.

16 Yaxeicüa xequeteneyücühüaveni yuhepaüsita yuxexütü. Xepüca'anuyehaitürüveni que xemüteyümate, masi tixaütü memücatehüme vahamatü xequeneu'uvani. Yacü xeicüa xetecu'erivatü, xetemaivavemete xepüca'yü'erieca.

17 Ni xeime 'axa xepücate'apica 'iya 'axa xe'uyuriecu. Xequetenecuvava 'aixüa xemüteyuriecacü yunaime teüteri vahüxie.

18 Xüca xeyüvaveni, que xemüteyurie xeme, cayuvatü xequeteneteni yunaime teüteri vahamatü.

19 Nenaqui'erima, yuhesie mieme xepüca'yucuitüveni, masi xequetenehayevani müme püta memühecarienicü. Müpaü püre'uxa, Ne xehesie mieme nepünemieneni. 'Anepürapica ne, canaineni Ti'aitame.

20 Masisü xüca que mü'ane mümasi'uxie heuhacamücüni, quetineumicua. Xüca heuharimücüni, queneuharitüa. Müpaü petiyurienetü pecanihiveritüamücü müpaü mütiyumaicacü que mü'ane muteviyasitüariepaü.

21 Xepüca'ipitüani tita 'axa müti'ane müxeha'ivanicü, masi xequena'ivani tita 'axa müti'ane, 'aixüa xeteyurietü püta.

13

1 Yunaitü yamequetecahu que memüte'aita müme heiserie memexeiya memüte'aitanicü, müme vaheima memucayasarie. Tevi heiserie pücahexeiyaniqueyu müti'aitanicü, me xüca Cacaüyari ca'ipitüanique. Müme heiserie memexeiya hicü memüte'aitanicü mecani'aisieca, Cacaüyari tiva'aitüacacu.

2 'Ayumieme que mü'ane meye'unie cuiepa ti'aitame, mücü caneye'unieca tita Cacaüyari mütiuta'aitaxü. Müme memeye'unie yücümana menanuyutaxüricuni.

3 'Isücate mepüca'yüa memimariutanicü que mü'ane 'aixüa mütiyuriene, masi mepüyüa memimariutanicü que mü'ane 'axa mütiyuriene püta. Pereuyeimücü peca'imacarütü que mü'ane heiserie mexeiya müti'aitanicü 'acu. Mericüte, 'aixüa quetineyurieneni.

Mücüri 'aixüa paineni 'ahapaüsita.

4 Cacaüyari parevivameya canihücütüni 'aixüa

pemü'itüarienicü. Me xüca 'axa petiyurieneni, queneumaca. Yacü pücahecue'e 'ixipara. Cacaüyari parevivameya canihücütüni haxüacü mürepinirienicü que mü'ane 'axa mütiyuriene. ⁵ 'Ayumieme peuyevese yamüticamienicü que müti'aita, haxüacü xeicüa pücatixaü, masi yu'iyarisie 'aixüa mütiyumaicacüta. ⁶ 'Ayumiemerita xepüteyutuani que xemüteheuyehüviyarüva. Müme Cacaüyari tupirisiximama mecanihümetüni, mücücü mecani'ayumiemetetüni.

⁷ Xequetenivarapinirieca yunaima tita müreuyevese. Xequene'ütüa que mü'ane meuyevese xemi'ütüanicü tita xemüteheuyehüviyarüva. Xequene'ütüa que mü'ane meuyevese cuviyexunu tuminieya xemi'ütüanicü. Xequeteneuyehüvirieca que mü'ane meuyevese xemüteheiyehüviriecacü. Ve'eme xequenexatani que mü'ane meuyevese ve'eme xemüxatanicü. ⁸ 'Aixüa püca'yüni xüca heuyeveca xeime xemüte'apiniriecacü. Peuyevese xeicüa xemüyunaqui'eriecacü püta. Que mü'ane minaqu'erie xeime, mücü caneye'atüaniri 'inüari niuquiyari. ⁹ Mücü niuqui, xeime 'üyaya pepücacumaüvani, pepücati'amemivani, pepücatinavayani, peti'itavatü pepücatihecüatani, pepücati'acahive'erieca, que maine, xevitü 'aisica xüca xuavenita, mücü naitü catiniyutaxevire 'icü niuquicü, Pepinaqui'erieca 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie 'ecü. ¹⁰ 'Inaqu'erietü yuhepaü tevi, 'axa püca'iyurieneni. 'Ayumieme tiyucanaqui'erietü caneye'atüamücü 'inüari niuquiyari.

¹¹ Mücü meta, xenimaicari 'icü tucari. Hicürixüa canaye'aniri xemanutanenierenicü xecusutü. Hicü canahuraniri temütavicueisitüarieni. Quepaucua yuri temüte'uta'erie pücahahuracai hicüpaü. ¹² Tücarü pütixüxime, tucari nehuraniri. Hicü 'ayumieme teque'icu'eirieni tita teüteri memüteyurie yüvipa timieme. Cuya tepüayari teque'anacatücünü hecüaripa mieme. ¹³ 'Aixüa 'anemecü teque'u'uvani hecüaripa memü'uva vahepaü teyüatü, teca'ixüaratüvetü tecatarüvetü tecarucusixitütü tecaheutayexürietü tecata'eririyatü teca'ütesatü. ¹⁴ Masi xequenanacatücünü que mü'ane Ti'aitame Qesusi Cürisitu mühücü. Xepücayuha'aritüaca yaxemüteyuriecacü que memüte'ucahive'erie teüteri vahepaü xete'u'iyaritü.

14

Müme memüverarani yuri que memüte'erie

¹ Xequeneutanaqui'erie que mü'ane müverani yuri que müti'erie, peru niuqui xemüxüatüacacü que müticu'eriva hepaüsita pücatixaü. ² Xevitü yuri catini'erieca quename

yüve nai müticuaca, xevitüta müverani sisiüravime xeicüa püca'a. ³ Que mü'ane müticua'a püca'itave'erieca que mü'ane mücaticua'a. Que mü'aneta mücaticua'a püca'iniuquimani que mü'ane müticua'a, Cacaüyari mitanaqui'ericü 'iya. ⁴ 'Ecüsü que pepüpaicü peminiuquimanicü que mü'ane xeimesie mieme müti'uximaya. Yucusiyari hürüpa 'aputive 'apative nusu. 'Aputivenitütü. Cusiyarieya türücariya pexeiya 'amitaquetüanicü.

⁵ Mücü meta, xevitü tucariite yücü 'aneneme cani'erieca, xevitüta naitü tucari yaxecüa ti'aneneme ni'erieca. Yuxexuitü yu'iyarisie heiseriemecü mequeteyumaica. ⁶ Que mü'ane ma'eriva tucari, Ti'aitamesie mieme yüanetü cana'erivani. Que mü'ane mücaha'eriva tucari, mücüta Ti'aitamesie mieme yüanetü pücaha'eriva. Que mü'ane müticua'a, Ti'aitamesie mieme yüanetü catinicuaca, pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari. Que mü'ane mücaticua'a, mücüta Ti'aitamesie mieme yüanetü pücaticua'a, pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari.

⁷ Xevitü tame yuhesie mieme xeicüa püca'ayeyuri, yuhesie mieme xeicüa püca'umüni. ⁸ Xüca te'ayeyuyurini, Ti'aitamesie mieme tenayeyuyurini. Xüca te'ucuini, Ti'aitamesie mieme tenicuicuni. 'Ayumieme sepa temayeyuri sepa temücuini, Ti'aitamesüa tecanimiemetetüni. ⁹ 'Ayumiemerita Cürisitu niümüni nanutaniera, müme memümüquite memayeyuyurita tiva'aitüvame mayanicü.

¹⁰ 'Ecüri titayari petiniuquima 'a'iva. 'Ecütari, titayari peti-tave'erie 'a'iva. Tanaitü tecaniuti'uicuni Cacaüyari 'uvenieya hüxie. ¹¹ Müpaü püre'uxa, Ne necanayeyurini, canaineni Ti'aitame.

'Ayumieme nehüxie yunaitü menicatunuma'uicuni, Yunaitü yutetacü 'aixüa mecanihécüatacacuni Cacaüyari.

¹² Hicü 'ayumieme taxexuitü tahesie mieme tepütiniuni Cacaüyari hüxie.

Xepüca'icahüani titasie mütitiquetamüreni xe'iva

¹³ 'Ayumieme tepücataniuquimatüveni. Masi 'ipaü xequeteneyumaica püta, xemüca'icahüani titasie mütitiquetamüreni xe'iva, titacü mativauseni. ¹⁴ 'Ipaü nepütimate, Ti'aitame Qesusisie netiviyatü 'ipaü yuri nepüti'erie, tixaütü xüca cati'itiyaca, yücümana müpaü püca'ane. Masi xeicüa, que mü'ane ca'itiyacame mü'erie, mücüsie mieme püca'itiya. ¹⁵ Xüca 'a'iva 'uhiveritüarieni 'icuaicü, 'ecü pe'inaqui'erietü pepüca'yüane. 'Aicuaicü pepüca'ica'unani que mü'anesie mieme mumü Cürisitu. ¹⁶ Tita xehesie mieme 'aixüa müti'ane, xüca tüma 'axa caticuxasivanique. ¹⁷ Cacaüyari 'i'aitüacacu xüca 'a'uyeicani tevi, sepa müticua'a sepa müranuye'e, heiserie

caniupitüarieni, yu'iyarisie püca'uximatüarie, niyutemavieca 'Iyari Mütiyupatasie tiviyatü. ¹⁸ Que mü'ane müpaü tiyurienetü müti'uximaya Cürisitusie mieme, Cacaüyari caninaqui'acamücü 'iya hepaüsita, teüterita meneitimaicuni 'aixüa que mütiyuriene.

¹⁹ 'Ayumiemicü tame tenitamexütüaca cümana ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, cümana 'axeicüa temütaseiriyanicü tanaitü. ²⁰ 'Icuaicü pepüca'ica'unani tita Cacaüyari mütiuyuri. Naitüri catini'itiyaca, peru 'axa püyüni xüca tevi ticuatü 'itiquetamüra xeime. ²¹ 'Aixüa püyüni queyu masi xüca vai pecacua'anique xüca vinu peca'anuye'enique, xüca tixaü pecatiyurienenique cümana 'a'iva mativauseni mütiquetamüre müveranare. ²² Yuri que pemüti'erie, 'acümana yaquetinecu'erivani Cacaüyari hüxie. Caniyutemavieca que mü'ane yuhesie mücarahüpa paüri 'aixüa 'aneme 'erietü. ²³ Que mü'ane müyuxamurie yücü ticu'erivatü, mücü nanutahüiyamücü xüca ticuaca, yuri ti'erietü mücayüanecü. Nai mütiyuriene yuri que mücati'erie, 'axa tiniyurieneni.

15

Memütürücavi memüverarani

¹ Caneuyevecani tame temüyüvavemete teminevieni tita memücateyüvave müme memüverarani. Tepücayüaca para taxaütame xeicüa temünaqui'acacü. ² Taxexuitü tequeyüaca tahepaü tevi püta münaqui'acacü, 'aixüa mü'itüarienicü müseiriyarienicü. ³ Ni Cürisitu pücayüanecai para yuxaütame xeicüa münaqui'acacü, masi que müre'uxa, Müme 'axa que memutiyuanecai 'ahepaüsita, vaniuquixiya pünesi'u'axixü ne püta. ⁴ Naitü meripai mütiuti'utüarie, temüteti'üquitüarienicü tiniuti'utüarieni, para tete'uca'enivatü 'utüarica xapayari tasinütüacacu yuri temüte'eriecacü teta'icuevatü. ⁵ Mücü Cacaüyari müpaü mütatipitüva temüte'uca'enivanicü temünütüarienicü, mücü quexepitüaca yaxeicüa xemüteyumaicacü yuhesüa, Cürisitu Qesusi que maine, ⁶ 'axeicüa xei tetayaricü xe'utaniütü 'aixüa xemutiyuanenicü que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu mücacaüyarieya mü'uquiyarieya hepaüsita.

Niuqui 'aixüa manuyüne memücahuriyusixi vahesie que mütimieme

⁷ 'Ayumieme xequeneyutanaqui'erie yunaitü, Cürisitu müxe'utanaqui'eripaü, Cacaüyari 'aixüa müticühüavarüvanicü. ⁸ 'Ipaü nepaine, Cürisitu müme xiteguiya 'inüariyari memexeiya vaparevivame nayani, masiücüme meyeitüanicü yuri que maine Cacaüyari, mitaseiriyanicüta tita meripai mütiyarutahüavixü ta'uquiyarima quename

metemiquieniquecai, ⁹ mūmeta memūcahuriyusixi 'aixūa memutiyanenicū Cacaūyari hepaūsita mūvanenimayacū, que mūre'uxa,

'Ayumieme 'aixūa nemanihecūatacamūcū memūcahuriyusixi vahesūa,

Nemaninūavacamūcū que mū'ane pemühūcū.

¹⁰ Tavari mūpaū paine,

Xemūcahuriyusixi xequeneyutemamavieca teūterimama vahamatū.

¹¹ Tavarita,

'Aixūa xequeteneutahūavi Ti'aitame hepaūsita

Yunaitū xemūcahuriyusixi.

Yunaitū nuivarite 'aixūa mequehaitūcani hepaūsitana.

¹² Tavari Quisariyaxi mūpaū paine,

Quisahi que mieme tinitinemūcū nana,

Que mū'ane manucuqueni mūtiva'aitūanicū memūcahuriyusixi.

Hesiena yuri mecateni'eriecacuni

Memūcahuriyusixi meta'icuevatū.

¹³ Hicū 'iya Cacaūyari mūtasi'upitūva temūta'icuevanicū yuri tete'erietū, mūcū quexehūniyani naimecū xemūyutemamaviecacū yu'iyarisie xemūca'uximatūariecacū mexi yuri xete'erie, masi vaūcava yuri xemūte'eriecacū xeta'icuevatū, 'Iyari Mūtiyupata xetūrūcariyacacu.

¹⁴ Neri yuri nepūti'erie ne'ivama xehepaūsita, quename yūcūmana xehūpūne 'aixūa xeteyurietū, quename xe'aye'axūavave nai xetemaitū, quename xeyūvave xemūyu'imaiyanicū.

¹⁵ Hipame tapari necueriva'atū nepūtixe'uta'utūiri, tavari nexeha'eritūatū hepaūsitana yacūtūniqueū, Cacaūyari 'aixūa tiuca'iyaritū mūpaū mūnetiumicū,

¹⁶ Cūrisitu Qesusi parevivameya nemayanicū memūcahuriyusixi vahesie mieme, mara'acamepaū neti'uximayatū Cacaūyari niuquieya 'aixūa manuyūnesie mieme, mūme memūcahuriyusixi mavari memacūnecū memūtanaqui'eriva, Cacaūyarisie mieme memupasie 'Iyari Mūtiyupata yativapatacacu.

¹⁷ Hicūsū Cūrisitu Qesusisie netiviyatū necaniyūveni 'aixūa nemūtinecūhūaveni nehepaūsita, tita Cacaūyari mūtiyuriene nexatatū.

¹⁸ Nepūcacueriva'a tixaūtū nemūtixatanicū, tita Cūrisitu mūtiyuri yanetiurienecacu ne xEICŪA nepūtixatani. Yanetiurienecacu, mūme memūcahuriyusixi yametecahutū menacūne, netaniucacacu neti'uximayacacu,

¹⁹ tūrūcariya nehexeyiacacu 'inūarite mamarivavemete mūtiyūnicū, tūrūcariya nehexeyiacacu 'Iyarisūa mūmieme. Querusareme neheyeyaca 'Iriricupai neheuyeyuneca nenaye'ani yemecū neticuxatatū

niuqui 'aixūa manuyūne Cūrisitu hepaūsita, ²⁰ 'ipaū

netinemexütüatü, nemüticuxatanicü niuqui 'aixüa manuyüne haque que mü'ane Cürisitu mühücü mücaxasieve xeicüa, capa xeime tenarieya heima ne'anuquinicü ne. ²¹ Masi müpaü que müre'uxa,

Müme 'asimemücate'utahüavarie hepaüsitana, müme menixeiya-acacuni,

Hepaüsitana memüca'u'enana meneitimaicuni.

Papuru que müreuyeimücücai Xumapaitü

²² 'Ayumieme müixa nepacunuitüarie nemücaxe'u'ivatamienicü.

²³ Hicüri 'uva pumaveri haque nemüre'uximayaca. Müixa viyari nepütihive'erie nemüxe'u'ivatamienicü ²⁴ quepaucua 'Isipaniya nemümie. Ne'anuyeneme nepüxexeyaniqueyu.

Xemeta mana xepünesi'anuyenü'ani, xehesüa netemavie-itüarieyu 'esiva meri. ²⁵ Masi hicü Querusareme nepüyemie

nevaparevienique Cacaüyari teüterimama. ²⁶ Maseruniyatari

'Acaiyatari meniyuvaüriya 'axeicüa tixaütü memütevamienicü müme memümamave Cacaüyari teüterimama vasata memetitei

Querusaremetari. ²⁷ Müpaü meteniyuvaüriyani, neuyevecata

müpaü memütevarapinirienicü. Memücahuriyusixi vahepaü

meheixeyiatü mepacü 'Iyarisie timieme. Peuyevese

mümetari memüvaparevienicü vaiyarisie timieme hepaüsita.

²⁸ 'Ayumieme 'icü ne'aye'atüame, 'icü va'imiquieri

nevayeturieme, nenayeimeimücü, xehesüa ne'anuyeneme

'Isipaniya nemeta'anicü. ²⁹ Xehesüa quepaucua nemeta'ani,

nepütimate nemunuani nehünetü niuqui Cürisitu hepaüsita

'aixüa manuyünesie timiemecü 'aixüa xemü'itüarienicü.

³⁰ Qesusi Cürisitu mütati'aitüvamecü, 'Iyari mütasipitüacü

temütetacanaqui'eriecacü, 'ipaü netinixetavavirieni ne'ivama,

cui xemünesipareviecacü nenevieri xe'ipitüatü Cacaüyari

nehesie mieme ³¹ nemütavicueisitüarienicü, Cureya

memütama yamemücatecahu 'axa memücanesiyurienicü,

memünaqui'acacüta Cacaüyari teüterimama, que

nemütivaparevieni Querusaremesie, ³² para xehamatü

nemü'uxipiecacü quepaucua nenetemavietü nemeta'ani

xehesüa, que mütinaque Cacaüyari. ³³ Mücü Cacaüyari

mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, mücü

que'uyeicani yunaime xehamatü. Müpaü xeicüa nepaine.

16

Que mütivavaüritüacai

¹ Nenixehecüatüani ta'iva 'uca Peve mütiteva. Mücü tiparevivame canihücütüni Senicüreyasie memüyuyexexeüriva vahesüa. ² Xequeneutanaqui'erie Ti'aitamesie xeteviyatü, que

müreuyevese Cacaüyari teüterimama memüyutanaqui'erienicü.

Xequeneuparevi xüca tixaütü reuyehüaca xehesüa. Mücü

tiparevivametütü nivaparevieca yumüireme, neta caneniu-
parevieni.

³ Xequenivavaüritüaca Pürisira 'Aquiramame. Nehamatü
mepüte'uximaya Cürisitu Qesusisie teteviyacacu.

⁴ Nemayeyurinicü ne, meniucueriva'itüarieni meniucui'iva
tüma. Ne nexaüta pamüpariyusi nepücapitüa, masi
yunaitü memüyutixexeüriva memücahuriyusixi pamüpariyusi
mepüvavitüata nehamatü. ⁵ Vaquita memüyuyexexeürivata
xequenivavaüritüaca. Xequenevaüritüaca 'Epainetu

neminaqui'erie. Mücü meri 'Asiyatari vasata peu'isanari
Cürisitusie mieme. ⁶ Xequenevaüritüaca Mariya vaüca
müti'uximayacai xehesie mieme. ⁷ Xequenivavaüritüaca
'Aniturunicu Cuniyaximame nenuivarisie memümiemete
nehamatü memanutaxüriya. Müme menive'emetetüni
nü'arisixi vasata. Cürisitusie mepüteviyacai ne hesiena
necativiyavecacu cuxi.

⁸ Xequenevaüritüaca 'Amupüriyatü neminaqui'erie
Ti'aitamesie netiviyatü. ⁹ Xequenivavaüritüaca 'Uruvanu

tahamatü müti'uximaya Ti'aitamesie teteviyacacu, 'Isi-
taquimame neminaqui'erie. ¹⁰ Xequenevaüritüaca 'Aperexi
mü'inüasieve Cürisitusie tiviyatü. Xequenivavaüritüaca

'Arisitupuru quie miemete. ¹¹ Xequenevaüritüaca Heruriyuni
nenuivarisie mümieme. Xequenivavaüritüaca Narusisu
quie miemete, queyupaümetü Ti'aitamesie memüteviya.

¹² Xequenivavaüritüaca Türipina Türipusamame Ti'aitamesie
meteviyatü memüte'uximaya. Xequenevaüritüaca Perüsira
münaqui'eriva vaücava müti'uximayacai Ti'aitamesie tiviyatü.

¹³ Xequenivavaüritüaca Xupu manayexeyari Ti'aitamesie
tiviyatü, varusieyamame nevarusipaü mü'anecaita.

¹⁴ Xequenivavaüritüaca 'Asinicüritu Pürecuni Herümexi
Patüruva Herüma hipame 'ivamarixi vahamatü memü'uva.

¹⁵ Xequenivavaüritüaca Pirurucuxi Curiyamame, Nereya
'ivaya 'ucamame, 'Urimipata yunaitü Cacaüyari teüterimama
vahamatü memü'uva.

¹⁶ Xequeneyuvaüritüaca 'isiyacü Cacaüyarisüa que
xemütemiemete. Yunaitü Cürisitusüa miemete naisari
memüyutixexeüriva mepüxevaüritüa.

¹⁷ Ne'ivama 'ipaü netinixevavirieca, xequenivaxeyani
müme hixüata memüxesana memüxeti'ücamüra, müme
memüyüa que yaxemücate'uta'üquitüarie. Xequeneyupata
vahepaüsita. ¹⁸ Tati'aitüvame Cürisitusie mieme

mepücate'uximaya müya memü'anene, yuyuriepa mieme
püta mepüte'uximaya. 'Aixüa me'utiyuatü peru yacü
xeicüa, visi me'utiniütü mepüteva'irüviya müme tita
'axa müti'ane memücateha'eriva va'iyari. ¹⁹ Xeme que
xemütecahu metenetimani yunaitüri. 'Ayumieme xehepaüsita

nepünetemavi. 'Ipaü pünetinaque, xemütemaivavenicü 'aixüa xeteyurietü, xemüca'inücacü püta tita 'axa müti'ane. ²⁰ Mücü Cacaüyari mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, mücü nixepitüamücü xemicaquesinacü Satanaxi yareutevitü. Tati'aitüvame Qesusi xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme.

²¹ Timuteu nehamatü müti'uximaya nixevaüritüaca, Rusiyuta Casunita Susipaterita nenuivarisie memümiemete.

²² Ne Terütiyu 'icü xapa nemaca'utüa nepüxevaüritüa Ti'aitamesie netiviyatü.

²³ Que mü'anesüa nemü'axe ne, yunaitü memüyuyexexeüriva memü'axeta hesüana, Cayütütü canixevaüritüaca. 'Erasitu quiecatari vatumini hüveme, ta'iva Cuarutumatü menixevaüritüaca.

²⁴ Yunaime xehesie mieme xüca 'aixüa tiuca'iyarini Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu.

Visi queticühüavarüvani Cacaüyari

²⁵ Mücü caniyüveni müxetuicanicü, que maine niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxata, xasica Qesusi Cürisitu hepaüsita que maine. Catinicuxasivani que maine niuqui 'iya mitahecüataxü. Mücü niuqui müixa caniuti'aviesiecaitüni cayuvatü xEICÜA, ²⁶ hicürixüa masiücütü nayani. Texax-atamete va'utüarica ya'utainecacu, que mütiuta'aitaxü mücü Cacaüyari yuheyemecü 'amuyeica, canivarutahecüatüani yunaime nuivarite para yamemütecahunicü yuri mete'erietü.

²⁷ Mücü Cacaüyari muyuxevi mütimaive, visi queticühüavarüvani Qesusi Cürisitu hepaüsita yuheyemecü. Müpaü xEICÜA cani'aneni.

CURINITUTARI

Mexüacame Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Ne Papuru, ta'iva Susiteneximatü, tecanixevaüritüaca Curinitutari. Cürisitu Qesusi caneniuta'inieni nü'ariecame nemayanicü, müpaü mütinaquecaicü Cacaüyari. ² Curinitutari xemeyutixexeüriva Cacaüyarisüa xemiemetetütü, tenixevaüritüaca. Cürisitu Qesusisie xeteviyatü, xecaniupasieni Cacaüyarisie mieme. Xecaniuta'inierieni yaxemütepasienicü, que memüte'uta'inierie yunaitü naisarie memehüave que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu mühücü, que mü'ane müme tiva'aitüvame mühücü tameta tati'aitüvame mühücü. ³ Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi Cürisitu mütati'aitüvame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie.

Pamüpariyusi que mütipitüacai, 'iyarisie timieme memütecumiquivacaicü

⁴ Neheyemecü pamüpariyusi necanipitüaca Cacaüyari xehepaüsita, 'aixüa tiuca'iyaritü mütixe'umicü Cürisitu Qesusisie xeteviyacacu. ⁵ Nai tinitimüriyarümeni xehesie mieme, hesiena xeteviyacacu. Naimecü xecaniyüvaveni xemütiniunicü, naime xecatenimaica, ⁶ xehesie que mütiuseiriyarie mücü niuqui mihecüata Cürisitu. ⁷ 'Ayumieme naime xecatenicumiquivani, tixaü pücareuyevese mexi xe'icuevie Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu, masiücütü mayeitüarienique. ⁸ Mücü canixeseiriyamücü xeme, tapareyuque, xehesie mücarahüivanicü 'iya tucarisie quepaucua munuani Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu. ⁹ Cacaüyari que maine yacatinicamieni. Mücü canihücütüni que mü'ane müxe'uta'ini xemüyutaxevirecü nu'ayamatü Qesusi Cürisitu mütati'aitüvamematü.

Cürisitu que tisanive

¹⁰ Perusü ne'ivama, vaüriyarica siepüre necanixepitüaniqueyu, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitusüa temiemetetütü 'ipaü ne'utaitü, xeniuqui yuxevicacu yaxecüa xequetenecu'erivani, hixüata xepücayusanani. Masi xequenütüarieca yaxecüa xeteyumaitü, yaxecüa xetecu'erivatü. ¹¹ Hipatü Curuhesüa miemete müpaü mecanetenuhecüatüani xehepaüsita ne'ivama, quename vaniu, hipatü xeme xeyucitüve. ¹² 'Ipaü nepaine, xeme

yuxexuitü 'ipaü xeputiyuane, Ne Papurusie necatiniviyani, xevitüta, Nesü 'Apuruxisie püta necatiniviyani, xevitüta, Nesü Sepaxisie püta necatiniviyani, xevitüta, Nesü Cürisitusie püta necatiniviyani. ¹³ Cürisitu que tisanive 'acu. Ne Papuru xehesie mieme que netiumierie curuxisie. Papurusüa xemietemetütü que xete'uca'üvaxü. ¹⁴ Cari pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, xeime tüma nemüca'uca'üyaxücü xeme, Cürisipu xeicüa, Cayu xeicüa, ¹⁵ capa 'uxa'atüni varie xevitü müpaü hainenicü, quename xeme xe'uca'üyarie nehësüa xemietemetütü. ¹⁶ Mesü necanivaruca'üyata 'Esitepanaxi quie quiecatari. 'Asinepücara'eriva xeimetüme que nemütü'üyaxü. ¹⁷ Cürisitu que münereyenü'a, capünesihyenü'a nemütü'üyanenicü xeicüa. Niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü caneneyenü'ani masi, peru nemüticuxatanicü yacü timaivemepaü necati'enierietü yacü xeicüa ne'utaitü. Me xüca müpaü netiuniucanique, yacü xeicüa catinixaxasivaniqueyu que mütiumierie Cürisitu curuxisie.

Türücariya que mütatipitüa, temaivavemete que mütarayeitüa Cürisitu, Cacaüyari yatipitüacacu

¹⁸ 'Icü niuqui que mütiumierie curuxisie manuyüne, yacü haineme mecani'erieca müme memütatümaiariexime. Tameri püta temütavicueisitüariexime que temüte'l'enie, mücü niuqui türücariya canihücütüni Cacaüyarisüa mümieme. ¹⁹ 'Ipaü catine'uca,

Tita memütemate temaivavemete, mücü necanica'unamücü. Tita memütemaivave yüvemete, mücü necanixani'eriecamücü.

²⁰ Haquevari temaivavemete, haquevari müme 'inüaricü memüte'üquita, haquevari niuqui xüxüatüvamete hicü miemetexi. Camüsü, tita memütemaivave cuiepa memütama, yacü xeicüa haineme canayeitüani Cacaüyari. ²¹ Cui timaivetü, müpaü tiniuta'aïta Cacaüyari, cuiepa memütama que memütemaivave memüyutatexienicü meheitimanique Cacaüyari. Masi caniyuvaüriya Cacaüyari niuqui mücuxasiva müvatavicueisitüanicü müme yuri memüte'erie, sepa mücü niuqui yacü xeicüa haineme memü'erie hipatü.

²² Huriyusixi teüteriyari 'inüarite menivauca, Cüriyecusixi timaiveme niuquieya menivauca. ²³ Tame Cürisitu püta tecanixatani, que mü'ane curuxisie mumierie que mütihücü. Mücücü Huriyusixi meniutiquetamürixüani, yacü xeicüa ticuxasivame meni'erieca hipatü memücahuriyusixi. ²⁴ Tame püta temuta'inierie, sepa Huriyusixi sepa Cüriyecusixi, müpaü tetenitamaica, Cürisitu canihücütüni que mü'ane türücariya mütasipitüa Cacaüyarisüa miemetütü, que mü'ane temaivavemete mütasia'ayeitüa Cacaüyari que mütimaive.

25 Sepanetü xüca Cacaüyari yacü xEICÜA hainenique, mücüsiere masi yemecü catinimaiveniqueyu, teüteri hepaüna 'asimecatemaivavecacu. Sepa xüca Cacaüyari catürücaüyenique, masi yemecü canitürücaüyeniqueyu, teüteri hepaüna mecatürücavicacu. 26 Xequetena'erivani que xe'anelenitü xemuta'inierie ne'ivama. Camüsü, hipatü xEICÜA xeme xecatenimaivavemetetüni, teüteri que memütecü'eriva. Hipatü xEICÜA xepüve'emete, hipatü xEICÜA mamarivavemete xepüvanivema, que xemüte'uta'inierie. 27 Masi 'ena cuiepa miemete tita yacü haineme memüte'erie cananuyeteüxieni Cacaüyari, para mütiivatiteviyasitüanicü temaivavemete. Canenuyeteüxieni tita mücatitürücavi 'ena cuiepa, mütiivatiteviyasitüanicü müme memütürücavi. 28 Cacaüyari canenuyeteüxieni tita tixaü mücatihücü, tita mütiixani'eriva, tita 'amücatiuve meta, para yacü xEICÜA meyeitüanicü tita mütiixuave, 29 capa xevitü tevi ve'eme yuxatanicü Cacaüyari hüxie. 30 Masi Cacaüyari müxe'unetüacü, 'ayumieme 'axecaniu'uvani, Cürisitu Quesusisie que xemüteviya. Cürisitu canihücütüni que mü'ane Cacaüyari micaye, temaivavemete mütas'i'ayeitüanicü, tasipitüatü heiseriemecü yatemütecahunicü, tasipatatü Cacaüyarisie mieme, tasixünatü. 31 'Ayumieme müpaü cani'aneni que müre'uxa, Que mü'ane ve'eme müxatamücü, Ti'aitame quexatani ve'emetüme.

2

Que müticuxatacai Cürisitu hepaüsita, curuxisie que mütiiumierie

1 Yaxeicüa neta ne'ivama, quepaucua xehesüa nemunua, cui yüvemepaü nepücayüanecai que nemütiuniucacai, que nemütimaivecai, quepaucua nemütixecuxaxatüvacai ne'ihécüatatü Cacaüyari que mü'ane. 2 'Ipaü netininemaicaitüni püta, tixaü nepücara'erivaniquecai xehesüa ne'uyeicatü, Quesusi Cürisitu xEICÜA netina'erivaniquecaitüni, que mü'ane curuxisie mumierie que mütiHücü. 3 Nesüari necatürücaüyetü masi necaninuani xehesüa, neheumatü vaüca, ne'uyüyüacatü. 4 Que nemütiuniucacai, tita nemüticuxatacai, timaivemepaü nemüti'enierienicü xEICÜA nepücayüanecai, visi netiuniütü xEICÜA yuri nemütixe'eritüanicü nepücayüanecai. Masi necanixehécüatüacaitüni 'Iyari que müti'ane, Cacaüyari que mütitürücaüye, 5 capa heuyevecacü tita teüteri memütemaivave para yuri xemüte'eriecacü xeme, masi Cacaüyari türücariyasie püta yuri xemüte'eriecacü.

Tita Cacaüyari 'Iyarieya masiücüme mürayeitüa

6 Tetemaivavetü masi tetenicuxatani müme memaye'axüavave vasata. Peru que temütemaivave, hicü miemetexi müpaü mepücatemaivave. Hicü miemetexi teva'aitüvameteta müpaü mepücatemaivave, müme yacü xeicüa memacünirüme. 7 Masi que temütecuxata tame, tenihecüatani tita müti'aviesiecai, que mütimaive Cacaüyari tetecuxatatü. Timaivavetü que mütiyurieniquecai 'arique, visi te'aneneme que mütarayeitüani, mücü 'ana pücamasiücücai hicüque, sepa Cacaüyari müpaü mütiyumaicai cuie canetüarievacacu cuxi. 8 Hicü miemetexi teva'aitüvamate hasuacua müpaü mepücatehetimaivavecai ni xevitü. Xüca müpaü metehetimanique, curuxisie mepüca'imieniqueyu Ti'aitame visi mü'ane. 9 Masi que müre'uxa, Tita tevi mücatixeyave yühüxicü, mücati'enieve yunacacü, Titacü mücatiyu'iyaritüave tevi, Müya 'aneneme Cacaüyari nivaruha'aritärieni Müme meminaqui'erie.

10 Müya 'aneneme Cacaüyari masiücüme canayeitüani, 'Iyari yatatixeisitüacacu. Mücü 'Iyari catinimaica naisarie que müti'ane, naitü que mütiyumate Cacaüyari.

11 Teüteri, que titita tevisie mieme yamütime tevi que mütiyumate. Tevi 'iyarieya hesiena müyeca canihücütüni tita müpaü mütime. Yaxeicüata tevi 'asipücatimate Cacaüyari que mütiyumate. Cacaüyari 'Iyarieya xeicüa müpaü catinimaica. 12 Tame 'uva cuiepa mieme 'iyari tepüca'uyeyesa. 'Iyari Cacaüyarisüa mümieme püta tecaniuyeyeca, temütemaicacü tita Cacaüyari mütatiumi. 13 Tita 'Iyarisie mütimieme tetenivahecüasitüiyani müme 'Iyari memuyeyesa. 'Ayumieme quepauca temixata tita Cacaüyari mütatiumi, tepücatecuxata que temüte'u'üquitüarie teva'enietü müme teüteri vahepaü xeicüa memütemaivave. Yatetenicuxatani 'Iyari que mütati'üquitüa püta.

14 Tevi mücü 'Iyari müca'uyeyesa pücayuvaüriya mitanaqui'erienicü tita Cacaüyari 'Iyarieyasie mütimieme. Yacü xeicüa haineme cani'eriecamücü. Pücayuve yamüretimanicü, me 'Iyari 'ipareviecacu xeicüa caniyüvemücü mita'inüatacü que müti'ane tita 'Iyarisie mütimieme. 15 Que mü'ane mücü 'Iyari muyeyesa püta, nai catinita'inüatamücü, peru xevitü 'Iyari müca'uyeyesa hepaüna püca'ita'inüata que mü'ane miyeyesa. 16 Que müre'uxa, Quepaicü pütimate que müticu'eriva Ti'aitame, quepai pütita'üquitüani. Peru tame Cürisitupaü tetenicu'erivani.

3

Cacaüyarimatü que temüte'uximaya

¹ Neri ne'ivama, 'ana nepüçayüvecai nemütixecuxaxatüvanicü que nemütivacuxaxatüva müme 'Iyari memuyeyesa. Müme vai xEICÜA memühüme, türi Cürisitusie memüteviya que nemütivacuxaxatüva, müpaü püta netinixecuxaxatüvacaitüni xeme. ² Resi nenixemicuacaitüni, 'icuai nepüçaxe'umi, xemüca'iquemacaiçü. Peru hicü cuxi xepüca'iquema, ³ vaisie xemüteviyacü cuxi. Mexi xeyumexütüa hipame vahepaüsita, mexi xeyucuitüve cuxi, cari vaisie xecateviya xEICÜA, teüteri vahepaü xecateyüa. ⁴ Xevitü quepaucua müpaü maine, Nesü Papurusie necatiniviyani, xevitüta, Nesü 'Apuruxisie netiniviyani, cari teüteri xEICÜA xecanihümetüni.

⁵ Mericüte, 'Apuruxitütü que titita. Papurutütü que netitita. Cacaüyari parevivametemama tecanihümetüni, tacümana yuri xeteniuta'erieni. Ti'aitame que mütatiumi taxexuime, ⁶ ne neniuca'eni, 'Apuruxi ni'ipanecaitüni. Peru Cacaüyari canihücütüni mitinetüa. ⁷ 'Ayumieme 'esame tixaü pücatihücü, 'ipavame tixaü pücatihücü. 'Iya xEICÜA mitinetüa tixaütü catinihücütüni Cacaüyaritütü. ⁸ Mecaniyuxevini 'esame 'ipavame. Yuxexütü yu'ivarica mecateni'ivacacuni que memütecumaüvacai. ⁹ Cacaüyarimatü tecateni'uximayaca. Xemeri Cacaüyari vasiyaya xecanihümetüni.

Mücü meta, Cacaüyari veviyaya xecanihümetüni. ¹⁰ Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que münetiiumi, müpaü nepütitavevi tesariya quitüa mieme, qui vevivamete tiva'aitüvamepaü neyüanetü mütimaivepaü. Xevitü qui pütavevieni heimana. Yuxexütü mequeyucuerivayurieca que memüte'iveviva. ¹¹ Tesariya quitüa mümieme 'apuve yuxevitü. Xevitü püçayüve tavari mitavevieni xeime. Qesusi Cürisitu canihücütüni tesariya 'amuve. ¹² Hurucü pürataçü tetexi visi mü'anecü xüca 'utaquini heimana, cüyexicü 'üxacü müaxacü nusu, ¹³ yuxexuime vaveviya canihēcüacamücü. Tucari 'aye'ayu hecüatü canayeimücü, tucari masiücütü que mürayani tai xuavecacu. Tai canita'inüatamücü yuxexuime vaveviya, 'aixüa que müti'anene. ¹⁴ Tita mütiutavevie xüca yuhayeva, 'ivevivame catini'ivacamücü. ¹⁵ Me xüca 'utitani, 'ivevivame tinitatümaiymücü. 'Ivevivame xEICÜA canitavicueimücü, peru que mü'ane taicü mutavicueipaü catini'eriecamücü.

¹⁶ Xüari xeme müpaü xecatenimaica, Cacaüyari tuquieya xemühümecü haque Cacaüyari 'Iyarieya meyeca. ¹⁷ Tevi xüca 'ica'una Cacaüyari tuquieya, Cacaüyari canica'unamücü 'iya. Cacaüyari tuquieya canipasieca hesiena mieme. Xemeri xepühüme tuqui.

¹⁸ Xepüçateyu'irüviyani. Xüca xevitü xeme timaiveme yu'erieca, temaivavemete que memüteyu'erie hicü

miemetexi, 'asicatimaitü püta que'ayani, yuri timaivetü mayanicü. ¹⁹ Cuiepa memütama que memütemaivave, yacü xEICÜA haineme cani'erieca Cacaüyari. 'Ipaü catine'uca, Temaivavemete que memüteyucamana, mücü yacatinivaviyani. ²⁰ Tavarü 'ipaü catine'uca, Ti'aitame catinimaica niuqui que memütexüatüa temaivavemete, yacü xEICÜA niuqui memüxüatüacü catinimaica. ²¹ 'Ayumieme 'aixüa püca'ane ve'emete müvaxatanicü teüteri. Masi naitü xehesüa catinimietüni. ²² Sepa Papuru, sepa 'Apuruxi sepa Sepaxi, sepa cuie, sepa xemayeneniere, sepa xemucui, sepa hicü mieme xemütehexeiya, sepa 'uxa'atüni varie mieme xemütehexeiya, naitü xehesüa catinimietüni. ²³ Xemeta Cürisitusüa xecanimietetüni, Cürisituta Cacaüyarisüa canimietüni.

4

Nü'arisixi que memütehüritüariecai

¹ 'Ipaüta tequete'erivani tame, Cürisitu tupirisiximama que temütehüme, que temüte'uhüritüarie temihecüatanicü tita müti'aviesiecai Cacaüyari hepaüsita. ² Camüsü 'ena xüca hüritüarieca, caneuyeveca yamüticamienicü. ³ Peru xüca xeme xenesicu'ivaviyanique 'isücate vahepaü, xüca 'isücate memüteüteri xEICÜA menesicu'ivaviyanique, tixaü nepücan'e'iyaritüacaqueyu mücücü. Ni necümana nepücan'e'ivaviyave. ⁴ Sepa 'asinemücatimate nehiesie nemürahüpanicü, mücücü xEICÜA heiserie nepücahexeiya. ⁵ Ti'aitame püta canihücütüni que mü'ane 'isücametütü munesicu'ivaviyani. 'Ayumieme xepüca'inüatani tucariyari ca'aye'avecacu cuxi, Ti'aitame 'acuxi canuavecacu. Mücü canihecüariviyamücü tita mütiuti'aviesie yüvipa. Masiücüme caneyetüamücü que memüteyurieu teüteri yu'iyarisie. 'Anaqueri yuxexitü 'aixüa mecatenicühüavarüvacuni, Cacaüyari que mütivanaquisitüani.

⁶ Yanemütixehecüatüanicü ne'ivama, 'ayumieme necaninexatacaitüni, 'Apuruxi necanixatacaitünita, para xetasiha'erivatü xemeitimanicü 'icü 'inüari, Que müre'uxa püca'anuyehaitürüveni, manuyüne, capa xevitü 'utahüsierienicü, xeimecü naqui'atü, xeime püta xani'erietü. ⁷ Camüsü quepaicü pe'anuyehaitürüveme pümasi'ayeitüa. Tita perexeiya pecatimiquievätü. Mericüte, xüca petiumiquieni, titayariri ve'eme peti'axata, pecaticumiquivame pe'axatatü.

⁸ Xemeri xüari xeniuhuxaca, naimexetehexeiya xenacüneri. Xecanaye'axüani te'aitamete xe'acüneca, xetasitave'erietü tame. Xüca yuricü te'aitamete xe'acüneque tüma, tametari xehamatü tete'aitatü temacüneccü.

9 'Ipaü netinicu'erivani, Cacaüyari pütasi'ucayasaxü tame nü'arisixi, 'imatüremete temühümetünicü, müme memanutaxüriya mecui'ivaque vahepaü temü'anenenicü. Te'ixüariyatü tecanacüne cuiepa memütama vahüxie, Cacaüyari tupirisiximama teüterita vahüxie. 10 Tame yacü te'utiyaneme tecani'erivani Cürisitusie mieme, cari xeme püta xecatenimaivaveni Cürisitusie xeteviyatü. Tameri tepücatürücavi, cari xeme xecanitürücvini. 'Aixüa xecatenicuxaxasivani xeme, tame püta tenixani'erivani. 11 Hicüque teneuhacacuicuni teneuharicuni tenimamaveni teniutiveiyani teneu'uvacatetüni. 12 Tetenita'uxitüaca tamamacü tete'ivatü. 'Axa tetecühüavarüvatü, 'aixüa teputyuane. Te'uveyarietü yatepüte'uca'eniva. 13 'Axa me'utiyanecacu tahepaüsita, tepüvanütüa. Cuiepa xasiyaripaü tecani'aneneni, naime temüxiquiyaripaü tecani'aneneni hicüque.

14 'Ipaü neti'utüatü nepücaxeteviyasitüamücü. Masi nepüxenütüamücü nenivema xemühümecü nemüxenaqui'eriecü. 15 Sepa tamamata miriyari xemüvarexeiyanique texe'üquitüvamete Cürisitusie xeteviyacacu, yumüireme xepücavarexeiya yuquemasima. Cürisitu Qesusisie netiviyatü, niuqui 'aixüa manuyüne neticuxatatü, necanixe'utinuitüani. 16 'Ayumieme vaüriyarica necanixepitüaca, xenesi'üquetü xequenacüni.

17 Müpaü xemütecahunicü, 'ayumieme xehesüa nepeitanü'a Timuteu. Mücüta caninenivetüni, neninaqui'erieca, yacatinicamieni Ti'aitamesie tiviyatü. Mücü canixe'aye'eritüamücü que nemütiuyeica Cürisitu Qesusisie netiviyatü, yaxeicüa que nemüti'üquita naisarie memeyutixexeüriva vahesüa. 18 Hipatü vaniu mecaniutihüsierieni, xehesüa necaheta'ame me'erietü. 19 Neri cuitüva necaneta'amücü xehesüa, xüca müpaü tinaqueni Ti'aitame. 'Ana nepüretimani que memütetürücavi müme müpaü memütehüsierietüca, sepa que memütecuxata. 20 Cacaüyari ti'aitametücacu, pücaheuyevese vaüca müticuxatanicü. Mücü ti'aitametücacu, türücarिया puxuave püta. 21 Que tixenaque. Xehesüa netita'ani nexetavayatü. Nepeta'ani nusu nexenaqui'erietü neca'ane'eriyatü 'acu.

5

Que mütiuta'inüasie xevitü mürucuyanecai

1 Cari müpaü catiniciuniuvani, quename xeniu, xevitü xeme 'icumaüva que mü'ane mücayü'üya. Que memücateyurie nuivarite, yacatiniyurieneni 'iya 'icumaüvatü. Yuteivari xeniu canitutivütüni. 2 Cari xeme

xepühüsierietüca. Caneuyeveca masi xemutisuananicü, yusata xemenuyenü'anicü müya mütiyuriene. ³ Nesü sepa nevaiyarisie teva nemuyeica, netininemaica xehesüa nemuyeicanipaü. ⁴ 'Ipaü xequeteneuyuri Ti'aitame Quesusi xehüavetü. Xequeneuyucuxeürie, neta xehamatü ne'uyeicacacu yacütütü. Tati'aitüvame Quesusi xetürüçayacacu, ⁵ xequeneyetua que mü'ane müya mü'ane, Cauyumarie mica'unacü vaiyarieya, 'iyarieya püta mütavicueisitüarienicü 'iya tucarisie quepaucua munuani Ti'aitame.

⁶ Ve'emete que xemüteyuxata, mücü 'aixüa püca'ane. Müpaü xecatamate, 'esipemecü pa naitü caniutacuxaniriyarieni ticuxanariyamecü. ⁷ Xequeneyu'itieca ticuxanariyame müye'i mumavenicü, 'axa que xemüteyuriecai. Pa mühecuca püta xequenacüni, xemü'itiatücanicü yaxaicüa mücü 'ixüararipa que memüte'l'itiva pa cuxaxanime, cacuxaxanime xaicüa memütecuanicü püta. Mücü 'ixüararipa muxasi türixi que memüte'ucuicuiva, teüteri meteha'erivacacu Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima, hicüta yaxaicüa mavariyari 'ari caniumierieni Cürisitutütü. ⁸ 'Ayumieme tame temü'ixüaramete yacütütü, ye'imecü cuxaxanimecü tepüçayüaca, 'axa 'aneneme tehexiyatü 'axa teteyurietü. Masi cacuxaxanitü que müticuaiva 'ixüararipa, tameta 'aixüa tequetehecüasieca, yuri teque'utiyaneni.

⁹ Müpaü netinixe'u'utüirieni xeime xapasie, xemüçavanücacü rucusixi ne'utaitü. ¹⁰ Nesü nepüçavaxatacai 'ena cuiëpa memürucusixi, müme naime memütehive'erie yuhesie mieme, memütenavaya, mümeta tetexi memüvarayexeiya. Müme yemecü xüca xecavanücaque, caneuyevecaqueyu masi cuiëpa xemüçayuhayevacü, xemanuyecünecü püta. ¹¹ 'Ipaü necanaineni hicü, que nemütixe'u'utüiri 'ana, ta'iva yuxatatü xüca rucuyaneni, xüca naime tihive'erieca yuhesie mieme, xüca tetexi varayexeiyani, xüca 'axa 'utaineni hipame vahepaüsita, xüca taveneni, xüca tinavayani, müpaü nepaine, müpaü 'aneme xepücanüca, ni hamatüana xepücatecuaca. ¹² Careuyevese 'acu xemüva'inüatanicü yuhesüa miemete. Queri reuyevecaqueyu nemüvata'inüatanicü tacua miemete, ¹³ Cacaüyari püta mü'isücamecü müvacu'ivaviyacü. Peru yusata xequenanuyenü'a xeme que mü'ane 'axa mütiyuriene.

6

Que mütivarutahüavixü, que memüteyuxanetacai 'isücate yuri memücate'erie vahüxie

¹ Xevitü xeme xüca 'ixanetamücünü yu'ivatüme, queri tiyumaica menuhanacü 'isücate yuri memücate'erie vahüxie,

Cacaüyari teüterimama vahüxie püta cayuvaüriyatü. ² Müpaü xecatemate, Cacaüyari teüterimama 'isücate tenacünicuni cuiepa memütama tevat'i'ivaviyaque. Xücasü xeme xehümetüni xemüva'inüatani cuiepa memütama, titayari xecateyüvave xemüte'inüatanicü 'esitipeme hepaüsita. ³ Müpaü xecatemate, tame tepüvata'inüatani Cacaüyari tupirisiximama. Pini hepaüsita titayari xecateyüvave masi yemecü. ⁴ Me xücarü pini hepaüsita xeyuxanetani, titayari xetevarayasa 'isücate memücamariva memüyuyexexeüriva vasata memüva'enienicü. ⁵ Nexeteviyasitüanique 'ipaü netinicuxatani. Ni xevitü 'acatiuyeica xesata timaivetü, yüvetü müti'inüatanicü 'ivamama que memüteyuxaneta. ⁶ Masisü yu'ivamatü xepüyuxaneta, müya xeteyurietü müme yuri memücate'erie vahüxie.

⁷ Masiri mexi xeyuxaneta, yemecü xeniyutexieca xemaye'axüanicü. Titayari masi xecatevapitüaca hipame, 'axa memüxeyurienicü, titayari masi xecateyutauni xemünavaiyarienicü. ⁸ Peru xeme püta 'axa xecaniyuyurieni. Xecaniyunavatüveni yu'ivamatü.

⁹ Müpaü xecatemate, müme 'axa memüteyurie vahesie pücatinaqueni memaye'axüanicü Cacaüyari tiva'aitüvame mayanicü. Xepücateyu'irüvianiri. Xüca 'icumaüvani que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, tetexi xüca varayexeyani, xüca 'icumaüvani xeime 'üyaya cünaya, xüca 'uquitütü 'ucari vahepaü yüaneni, 'uquitütü xüca 'icumaüvani xeime 'uqui, ¹⁰ xüca tinavayani, xüca naimetihive'erieca yuhesie mieme, xüca taveneniri, xüca 'axa 'utaineneni hipame vahepaüsita, xüca ticumaüvani hipame tivapini, hesiena pücatinaqueni maye'anicü, Cacaüyari ti'aitüvame mayanicü. ¹¹ Müpaü xe'ananetü xecanihümetücaitüni hipatü. Perusü hicürixüa xecaniu'itiyani masi. Xecaniupasieni Cacaüyarisie mieme. Heiserie xecaniupitüarieni, Ti'aitame Qesusi Cürisitusüa xemiemetetütü, tacacaüyari 'iyarieyasie xeteviyatü.

Yuvaiyarisie xe'u'uvatü, visi ticuxaxasivame xequenayeitüa Cacaüyari

¹² Heiserie necanexeyani nai nemütiyurienenicü, que pemaine. Xasunicü, peru nai netiyurienetü nepücapareviyani. Que pemaine, heiserie nepexeyani nai nemütiyurienenicü, peru nepücanevaüriya tixaütü heiserie mexeyanicü nehepaüsita. ¹³ 'Icuai rayuriepa catini'ayumiemetüni, rayuriepa 'icuaisie catini'ayumiemetünita, que pemaine. Hü, peru Cacaüyari 'uxa'atüni varie canitaxütüamücü rayuriepa 'icuaime. Peru ravaiyari para micumaüvanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, mücücü püca'ayumieme. Ti'aitamesie mieme püta catini'ayumiemetüni, Ti'aitame tavaiyarisie mieme

catini'ayumiemetüni. ¹⁴ Cacaüyari canenucuquetüani Ti'aitame. Catananucu'uitüamücü tameta yütürücariyacü.

¹⁵ Müpaü xecateme, xevaiyari Cürisitu mamateya 'ucateya canihücütüni. Mericüte, tita Cürisitu vaiyarieyasie mütimieme, ne que netinavairieni Cürisitu, para 'uca tuminicü muyuvitünüa pinieya mürayanicü. Pücatixaü yemecü. ¹⁶ Müpaü xecateme, que mü'ane 'uca tuminicü muyuvitünüasie mütiviya, yuhamatü xei vaiyari mecanacücani meyuxevitü. Que maine 'utüaricayari, Yuhutatü xei vaiyari mecanacünicuni meyuxevitü. ¹⁷ Masi que mü'ane Ti'aitamesie mütiviya, yuhamatü xei 'iyariyari mecanacücani meyuxevitü.

¹⁸ Xequeneyuta'una capa xe'imayüanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna. Naime 'axa que mütiyuriene tevi, pücayusevixima yuvaiyarisie, peraine. Pücatixaü, masi que mü'ane micumaüva que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, mücü püyusevixima yuvaiyarisie. ¹⁹ Müpaü xecateme, xevaiyari tuqui canihücütüni 'Iyari Mütiyupatasie mieme, xehesie müyecacü. Cacaüyari canixepitüaca mücü 'Iyari. Xeme yücümana xepücayucusiyarima. ²⁰ Xevitü püta 'uyutuacu xepunanaiya. 'Ayumieme yuvaiyarisie visi ticuxaxasivame xequenayeitüa Cacaüyari, yu'iyarisie meta, Cacaüyari mücusiaryeacü.

7

Müme memüneneüque memüviqi vahepaüsita

¹ Nepütixetaxatüaniqueyu yuxapasie que xemünete'uta'ivaviyaxü. 'Aixüa cani'aneni xüca 'uqi 'uca cacumaüvani. ² Peru rucusixi memüyumüirecü, 'uqisi yuxexütü yü'ütama mequevarexeiyani, 'ucarita yuxexütü yücünama mequevarexeiyani. ³ 'Uqi que'ipitüaca yü'üya que müreuyevese, yaxecüata 'uca quetipitüaca yücüna. ⁴ 'Uca heiserie pücahexeiya yuvaiyari hepaüsita, cünaya püta heiserie canexeiyani. Yaxecüata 'uqi heiserie pücahexeiya yuvaiyari hepaüsita, 'üyaya püta heiserie canexeiyani. ⁵ Xepücatehayeva xeyucumaüvatü, me xeyu'enietü 'esiva xecüa xüca yaxeteheutevini, neneviericü xemü'ayumiemetetünicü, tavari xeyuxevitü xe'acüneque, capa Cauyumarie xe'uta'inüatacü, capa xecayüvavenicü xemüteyu'aitüacacü.

⁶ 'Ipaü nepaine xemütemaicacü que xemüte'upitüarie. Netixe'aitüatü nepücahaine. ⁷ Müpaü pünetinaqueniequeyu, xüca yunaitü teüteri nehepaü me'anenenique. Masisü Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü yücü catinivapitüaca yuxexuime, xeime 'ipaü, xeimeta müpaü.

⁸ 'Ipaü netinivarutahüave müme memücaneneüque memücaviqi, viyurasixi meta. 'Aixüa caniyümücü xüca

nehepaü me'anenetü meyuhayeva. ⁹ Me xüca müpaü mecaüvaveni, meque'utineneüque meque'utiviquieni. Mecuxi queneüqueni, mecuxi queviequieca, capa 'utatanicü.

¹⁰ Peru müme memüneneüque memüviqui, müpaü netiniva'aitüaca, masi ne pücatixaü, Ti'aitame püta müpaü tinivaruta'aitüani, 'uca yücüna pücacu'eirieni. ¹¹ Me xüca 'icu'eirieni, neuyeveca caviquietü müyuhayevacü, ya neuyeveca hutarieca munuanicü yücünasüa. 'Uquita yü'üya pücacu'eirieni.

¹² Hipameri müpaü netinivarutahüave, Ti'aitame 'asimüca'utayücü 'icü hepaüsita, xevitü ta'ivatütü yü'üya xüca 'avitücüni yuri cati'eriecame, xüca 'üyaya yuvaüriyani hamatüana mucanicü, mücü püca'icu'eirieni yü'üya. ¹³ 'Uca meta yücüna xüca hexeiyani yuri cati'eriecame, xüca cünaya yuvaüriyani hamatüana mucanicü, mücü püca'icu'eirieni yücüna. ¹⁴ 'Uqui yuri mücati'erie canipasieca yü'üyasie tiviyatü. 'Uca yuri mücati'erieta canipasieca ta'ivasie tiviyatü. Mesü xüca müpaü ca'anenique, xenivema mepüca'itiyatücanique, peru müpaü mü'aneü, mecanipasieca Cacaüyarisie miemecü. ¹⁵ Peru que mü'ane yuri mücati'erie xüca 'eirimücüni yuri ti'eriecame, mecuxi queheyani. Pücaheuyevese ta'iva 'uquitütü 'ucatütü hesiena tiviyatü müyuhayevacü xüca müpaü 'aneni. Cacaüyari que mütatiuta'ini, cataniuta'inieni hesiena temüteviyanicü teca'uximatüarietü ta'iyarisie. ¹⁶ 'Uca queri petimate, xüca pe'itavicueisitüani 'acüna. 'Uquita que petimate xüca pe'itavicueisitüani 'a'üya.

¹⁷ Mücü xEICÜari, Ti'aitame que mütivarupitüa yuxexuime, que me'anenetü 'amemu'uvacai yuxexuitü quepaucua Cacaüyari müvaruta'ini, müpaü me'anenetü meque'u'uvani. 'Ipaü netiniva'aitüaca yunaitü memeyutixexeüriva naisarie. ¹⁸ Huriyusixi vaxitequiyacü 'inüasietü xüca 'uta'inierieni, pücaheyetüani va'inüari. Ca'inüasietü vaxitequiyacü xüca 'uta'inierieni, pücayu'aitani mü'inüaritüarienicü. ¹⁹ Sepa mu'inüasie, sepa müca'u'inüasie, xüca yaticamieni que müti'aita Cacaüyari, mücü xEICÜa caneuyeveca. ²⁰ Yuxexuitü que me'anenetü memuta'inierie, müpaü meteyurietü mequeyuhayeva. ²¹ Vaüriyarica peti'uximayacai quepaucua pemuta'inierie. Sepasü pepüca'a'iyaritüaca mücücü. Me xüca peyüveni pemüxünecü, 'aixüa caniyümücü masi. ²² Que mü'ane muta'inierie Ti'aitamesie mütiviyanicü, vaüriyarica ti'uximayatame hücütütü, xünariecame nayani Ti'aitamesie mieme. Müpaüta yaxeicüa, que mü'ane muta'inierie xünitü, 'iya Cürisitusie mieme catini'uximayatametüni. ²³ Xevitü 'uyutuacu xepunanaiya. Te'uximayatametütü xepüca'acüne teüteri vahesie mieme. ²⁴ Yuxexuitü

que me'anenetü memuta'inierie, müpaü meteyurietü mequeyuhayeva Cacaüyarisie meteviyatü. Müpaü nepaine ne'ivama.

²⁵ Müme memücaxuriquitüca vahepaüsita tixaü nepücarexeiya Ti'aitame yatü'aitacu. Peru que nemüticu'eriva netinixetaxatüani müpaü netimaitü, Ti'aitame caneninenimayaca neniüqui müseüyenicü. ²⁶ 'Ayumieme 'ipaü 'aixüa 'aneme neni'erieca hicü temü'uximatüariecü, 'aixüa cani'aneni xüca tevi yuhayeva que müti'ane. ²⁷ 'Uca petiuvitütüarie 'acu. Mericüte, pepücaticuvauneni pemü'axünacü. 'Uca petimave 'acu. Pepüca'icüvauni 'uca. ²⁸ Me xüca peneüqueni, 'aixüa cani'aneni, 'axa petiuyurieme pepüca'a'erieca. 'Üimari mücaxuriqui xüca 'utiviquieni, 'aixüa cani'aneni, 'axa tiuyurieme pücayu'erieca. Mücü xeicüa, müme memüvitütüarie mecani'uximatüariecuni mexi yuvaïyarisie me'u'ua. Ne masi nepünaqui'acaqueyu xüca xeca'uximatüariecaque.

²⁹ 'Ipaü nepaine ne'ivama, tucari canaye'aximeniri. Mexicuxi, müme memüvaravitücü yü'ütama, yaxecüa müme memücavaravitücü vahepaü meque'aneneni, ³⁰ mümeta memutisuana müme memüca'utisuana vahepaü meque'aneneni, mümeta memüyutemamavie müme memüca'yutemamavie vahepaü meque'aneneni, müme memütenanetüve, müme memüca'atüiyarievave vahepaü meque'aneneni, ³¹ müme memi'usarüva 'ena cuiepa timieme, yaxecüa müme memüca'i'usarüva vahepaü meque'aneneni. 'Icü cuie que mü'ane 'epücareutere.

³² Pünesinaque xemücayu'iyaritüacacü vaüca xeteha'erivatü. Que mü'ane mücareca'üya, Ti'aitamesie timiemecü niyu'iyaritüaca, que mütinaqui'asitüani Ti'aitame. ³³ Que mü'ane müreca'üya cuiepa timiemecü niyu'iyaritüaca, que mütinaqui'asitüani yü'üya. ³⁴ Hutamecü müpaü tinimaica. 'Uca mücarecacüna mücaxuriqui meta niyu'iyaritüaca Ti'aitamesie timiemecü, hesiena mieme müpasienicü yuvaïyarisie yu'iyarisietä. Que mü'ane mürecacüna niyu'iyaritüaca cuiepa timiemecü, que mütinaqui'asitüani yücüna.

³⁵ 'Ipaü netinicuxatani xemüparevianicü. Nexeviniyamütü nepüca'utaine. 'Aixüa 'anemecü xemümasiücünicü que müreuyevese neputaine, Ti'aitamesie mieme xemü'ayumiemetetünicü xecacuhapanietüvetü.

³⁶ Me xüca 'üimari hexeiyani mücaxuriqui, 'aixüa que mücati'ane 'iyurieme xüca yu'erieca, xüca 'e'uteviniri, xüca reuyevaca müpaü mü'anenicü, que mütinaque yaquetiuyurieni. 'Aixüa caniyümücü, meque'utineneüque, 'axa mete'uyurieme mepücayu'erieca. ³⁷ Que mü'ane müseire

yu'iyarisie, tixaü careuyehüatü, yünü'avetü que mütiyumate, xüca yu'iyarisie müpaü tiyumaica mi'üviyanicü caxuriquime que mü'ane hesüana mümieme, 'aixüa catiniyuriemücü. ³⁸ 'Ayumieme que mü'ane mivitütüa 'üimari mücaxuriqui hesüana mümieme, mücü 'aixüa catiniyuriemücü, que mü'ane müca'ivitütüa masi 'aixüa catiniyuriemücü.

³⁹ Caneuyeveca 'uca yücünasie mütiviyanicü mexi 'ayeyuri 'uqui. Xüca cünaya 'umüni, canixünariemücü. Caniyüvemücü mütiviquienicü que mütinaque, peru Ti'aitamesie tiviyatü xeicüa canitivitümücü. ⁴⁰ Ne que nemüticu'eriva, caniyutemaviecamücü masi xüca müpaü 'anetü yuhayeva. Müpaüta netinicu'erivani, neta Cacaüyari 'Iyarieya nepexeiya.

8

Tita tetexi memütemaviyari hepaüsita

¹ Tita cacaüyarixi memütemaviyari hepaüsita netinixetaxatüaniqueyu. 'Ipaü tetenimaica, quename tanaitü tetemate que temütecu'eriva. Peru yatetemaitü que temütecu'eriva, mücücü tecanihüsieriecuni xeicüa. Tetetacanaqui'erietü püta tecaniseiriyariecuni masi. ² Tixaütü timaiveme xüca yu'erieca, 'acuxi 'asipücatimaive que müreuyevese yamütimaicacü. ³ Masi xüca 'inaqui'erieca Cacaüyari, Cacaüyari canimaicamücü müya mü'ane.

⁴ Mericüte, 'icuai hepaüsita cacaüyarixi que memütemaviyari, müpaü tepütemate, tete pücaxuave cuiepa yuri mücacaüyari, xevitü pücaxuave cacaüyaritütü. 'Iya yuxevitü 'acaniuveni xeicüa cacaüyaritütü. ⁵ Peru sepa 'amemu'uva müme cacaüyarixi memüte'umamativa taheima cuiepa, cacaüyarixi que memüteyumüire, te'aitamete que memüteyumüire, ⁶ masi tame que temütemate, Cacaüyari caniyuxevini ta'uquiyaritütü. Naitü hesiena canayeneicani, tame hesiena mieme tecani'ayumiemetetüni. Ti'aitameta caniyuxevini Quesusi Cürisitu hücütütü. Naitü tiniunetüarieni 'iya 'inetüacu, tameta teniunexüani 'iya tasi'UNETÜACU.

⁷ Peru yunaitü 'ipaü mepücatemate. Hipatü 'acuxi mecacanivaratümayavaveni, mevamaive'erietü memanucuneniere. Müme quepaucua memicua'a tete mavarieya, mücü cacaüyari mecana'erivani. Müpaü metecu'erivatü mecaniyuseviximaca yu'iyarisie, memücaseseüye que memüteyumatecü. ⁸ Mericüte, ta'icuai pücatasi'aye'atüani Cacaüyarisüa. Sepa temüca'icua'a, yaxecüa tixaü tepücateheuyehüva. Mesü, sepa temicua'a, mücücü tepücapareviya. ⁹ Xequeneyucuerivayurieca, capa xavarutiquetamüracü müme memücaseseüye, xetecuatü heiserie que xemütehhexeiya. ¹⁰ 'Ecü müpaü xeniu pemütimate,

xüca caseüyetü masixeiyani mana peticuacame xeime cacaüyari tuquieyasie, que mütiyumate catiüvaüriyarieni müticuanicü tita mütimaviyari mücü cacaüyari. ¹¹ 'Iya mücaseüye canitatümaiariemücü masi, 'ecü müpaü pemütimatecü, sepa mü'a'iva, sepa Cürisitu hesiena mieme mumü. ¹² Müpaü 'axa xevayurietü yu'ivama, xevatavayatü müme que memüteyumate, 'axa xecaniyurieca Cürisitu. ¹³ 'Ayumieme xüca 'icuaicü 'utiquetamüre ne'iva, mecuxi nemüca'iticuani vai neheyemecü, capa ne'itiquetamüracü ne'iva.

9

Nü'arütütü heiserie que mürexeiyacai

¹ Camüsü necatinenü'ave ne. Necatinü'ariecame 'acu. Quesusi necatiuxei Tati'aitüvame. Xeme xecatehüme tita mütiutixuaverixü neticumauvacacu ne, Ti'aitamesie netiviyatü. ² Sepa hipatü nü'ariecame memücanesi'eriecaque, xeme xecanenimaica nü'ari que nemütihücü. Ne'inüari xecanihümetüni, xecümana catinimasiücüni nü'ari que nemütihücü Ti'aitamesie netiviyatü.

³ 'Ipaü nepaine ne'utaniütü nehiesie mieme, neva'eiyatü müme memünesixaneta. ⁴ Camüsü, heiserie tecatehexeiya temütemiquienicü para temütecuanicü temüte'ienicü. ⁵ Heiserie tecatehexeiya ta'ütama temüvaravitücünicü ta'utüma, 'ivamarixi mehümetüme, que memüteyurie hipatü nü'arisixi, Ti'aitame 'ivamama que memütevaravitücü, Sepaxita que mütiyuriene. ⁶ Ne xEICÜA Verunave xEICÜA xüari müpaü tepücatepitüarie, temütehayevacü tete'ivatü. ⁷ Tamüsü, quepaicü cuya payani yuxaüta tiyupitüatü. Quepaicü haraveri muca'iteüta pücaticuani 'icuaxiyari. Quepaicü va'üviyatü muxasi, varesiyari ca'anü'ieni. ⁸ Tevipaü xEICÜA que neticuxata, 'ipaü ne'utaitü. 'Inüari niuquiyari yaxeicüa caraine 'acu. ⁹ Müpaü catine'uca Muisexi 'inüarieyasie, Pepüca'isurihüani puixi quepaucua mitiquesina türicu mütihenarienicü. Puixisixi vahütü xEICÜA que ticuxata Cacaüyari. ¹⁰ Masi tahesie mieme caticuxata. Tahesie mieme yemecü müpaü püraca'utüarie, meuyevesecü cuiesaname mücuiesananenicü yuri ti'erietü mexi ta'icueva, 'uvameta müti'unicü yuri ti'erietü quename 'icuaxiyari hexeiyatü 'ayani. ¹¹ Tame 'iyarisie timieme tecaniuca'eni xehesüa. 'Aixüa catiyüni vaisie timieme xüca te'uca'isanani yaxetatemicuacacu. ¹² Hipame xecanivapitüaca heiserie memexeianicü xehepaüsita. Tame masi yemecü heiserie tecatehexeiya temütemiquienicü.

Peru sepa heiserie temexeiya mücücü, müpaü tepücaýüa. Naime tepütenevie masi, temüca'inenacacü niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita. ¹³ Müpaü xecatemate, müme tuquita memüte'uximaya, müme tuquita mieme mepütecua'a. Müme müratimavatüre memü'ayumieme, mavaripa mieme meteniuhapanani. ¹⁴ Ti'aitame yaxeicüa tinivaruta'aitüani müme niuqui 'aixüa manuyüne memücuxata, müme memüte'ivanicü yametcuxatatü. ¹⁵ Ne xeicüa nepücanaevaüriya müpaü nemütiyurienenicü. Que nemütiu'utüa meta, müpaü nepüca'utaine yanemütimiquienicü. Mecuxi nemümüniqueyu masi. Xevitü yacü ne'utaineme pücanesi'ayeitüani, 'aixüa que nemüticuxata nehepaüsita.

¹⁶ Sepa niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxata, masi mücücü nepücaýüe 'aixüa nemüticuxatanicü nehepaüsita. Vaüriyarica masi netinicuxatani. Xüa 'ui, que nemütinemaicaqueyu, xüca niuqui 'aixüa manuyüne necacuxatanique. ¹⁷ Xüca nenevaüriyanique müpaü nemütiyurienenicü, nepüti'ivaniqueyu. Masi nepuviyarie hüritüaricacü, sepa nemücanaevaüriyanique. ¹⁸ Querite neti'ivani 'acu. Niuqui 'aixüa manuyüne xüca necuxatani necatinecuetatütü, mücü canine'ivaricatüni. Netinicuxatamücüni yanecatiyurienetü heiserie que nemürexeiya, niuqui 'aixüa manuyüne necuxatatü.

¹⁹ Sepa nemünenü'ave, yunaime vahesie mieme vaüriyarica neti'uximayatatü nepaneyeitüva, yumüireme masi nemüvarahapanacü. ²⁰ Huriyusixi nevacuxaxatüvatü, nepühuriyuta, nemüvarahapanacü Huriyusixi. Müme 'inüari niuquiyarisie mepüteviya, 'ayumieme vahepaü ne'aretü nepaneyeitüva nemüvarahapanacü müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya, sepa va'inüarisie nemücativiya ne. ²¹ Nuivarite meta mücü 'inüari niuquiyari memümamave nevacuxaxatüvatü, vahepaü ne'aretü nepaneyeitüva, nemüvarahapanacü müme 'inüari niuquiyari memümamave, sepa Cacaüyari hüxie 'inüari nemücamave ne, Cürisitu 'inüarieya nehexeiyatü. ²² Müme memücaseseüye nevacuxaxatüvatü, necaseüyetü nepaneyeitüva, nemüvarahapanacü müme memücaseseüye. Yunaime nevacuxaxatüvatü, naime nenaneyeitüvani xüca 'acu naimecü nevatavicueisitüani hipame. ²³ İpaü naime yanecatiniyurieneni niuqui 'aixüa manuyünesie mieme, neta nehiesie mieme mütinaquenicü que maine niuquiyari.

²⁴ Müpaü xecatemate, müme parecu memüte'unanausa, yunaitü metanausame, xevitü xeicüa heixeyatü nayeimücü 'ivaricasie mieme. Yaxeicüata xeme, xequeteneunanausani para xeheixeyatü xemacü necü. ²⁵ Yunaitü parecu

memüte'unanausa mecateniyu'aitüaca naimecü. Müpaü metenyurieca müme muma mütixainive memühuritüarienicü. Tame masi muma mücatixainive tecanihuritüariecuni. ²⁶ Nesietü que nemütiunanausa, 'aixüa necatinimaica que nemütimie. Que nemütinemiene, 'eca nepücacuvaxüaxime. ²⁷ Masi nevaiyari nepücuvaya. Nepünemaxiuta capa ne'utixani'erivacü ne, netivacuxaxatüvame hipame.

10

Que mütivacu'imaiyacai capa tetexi mevarayexeiyanicü

¹ Yaxeicüa ne'ivama, neuyeveca müpaü xemütemaicacü, tatevarima yunaitü mücü haivitüritüa quepaucua mem'uvacai, yunaitü mana haramarasie quepaucua memanucü, ² yunaitü müme yacütütü Muisexisie meteviyatü meniuca'üyarieni haivitürisie haramarasie. ³ Yunaitü 'axeicüa 'iyarisie mieme metenicuacaitüni, ⁴ yunaitü 'axeicüa 'iyarisie mieme meteniharecaitüni. 'Iyarisie mieme tete müvaruveiyacai, mücü nivaharitüacaitüni. Mücü tete Cürisitu canihücütücaitüni. ⁵ Sepanetü, Cacaüyari pücanaqui'acai yumüireme vahepaüsita. Macumavesie mecaniutixüriyaniri vacaxarite.

⁶ Mericüsü, mücü 'inüari caniyüni tahesie mieme, capa te'ihive'eriecacü tita 'axa müti'anene, müme memüteyucahive'eriecaipaü. ⁷ Yaxeicüa tetexi xeverayexeyatü xepüca'acüne, hipame müme vahepaü. Müpaü catine'uca, Teüteri meniucayaxixüani memütecuanicü memüte'ienicü, 'arique menanucu'uni memüteneitüvenicü. ⁸ Yaxeicüata, que mü'ane mücata'üya mücatacüna tepücavacumaüvani, hipatü müme que memüte'uyuri. Mevarucumayüaca, meniucui ni xei tucarisie, xei teviyari heimana haica miriyari meyupaümetü müme. ⁹ Mücü meta, tepücate'i'uxitüaca Ti'aitame te'i'isipatüvetü, hipatü müme que memüte'uyuri. Me'i'isipaca, cuterixi vacü meniutatümaiyanieni müme. ¹⁰ Mücü meta, xepücaniuxieca, yaxeicüa hipatü müme que memüte'uyuri. Me'uniquixiecu, ti'uname nivaruca'una müme.

¹¹ Mericüte, que memü'itüarie müme, 'inüari caniyüni. Yacatinaca'utüarieni que mütiuyü, temü'imaiyarienicü tame, tucari manucatüa maye'acü, taparetü 'ate'u'uvacacu tame. ¹² 'Ayumieme que mü'ane 'a'uveme müyu'erie, mücü queyü'üviyani capa 'acavenicü. ¹³ Teüteri que memüte'isiparie xecüa xecateni'isiparieca xeme. Cacaüyari masi yacatinicamieni que maine. Mücü pücaxepitüani xemü'isiparienicü que xemücateyüvave. Xe'isipariecacu masi canixepitüamücü que xemütevicuecacü, xepitüatü xemüyüvavenicü xete'uca'enivatü.

14 'Ayumieme nenaqui'erima, xequeneyuta'una capa tetexi xevarayexeyanicü. 15 Temaivavemete nemütivacuxaxatüvapaü, müpaü necatinixecuxaxatüvani xeme. Yücümana xequeneu'inüata tita nemüraine. 16 Tecüxi hepaüsita quepaucua 'aixüa temutiyuane Cacaüyari hepaüsita, mücü tecüxicü tecatetaxevi Cürisitumatü, yuxuriya que mütiutayeyuri. Pa quepaucua temititara, mücü pacü tecatetaxevi Cürisitumatü, yuvaiyarisie que mütiumierie. 17 Mücü pa que mütiyuxevi, tameta tamüiretü xei vaiyari tecanihümetüni. Tanaitü 'axeicüa tenitihapanani xei payarisie mieme.

18 Mücü meta, müme 'Ixaheri nuivarieyasie memütinunuiva xequenivara'erivani. Müme mavari memütecua'a, mecateyuxevi müratimavatüre miemematü. 19 Mericüte, quesü nehainericü. Tita tete mütimaviyari tixaütü mütihücücü neraine. Tete cacaüyariyari tixaütü mütihücücü neraine. 20 Masisüari 'ipaü nenaineni, tita memütemava nuivarite, cacaüyarixi 'axa memü'anene vahesie mieme mecatenimavani, que mü'ane yuri cacaüyari müchücüsie mieme. Pücanesinaque xemüyutaxevirecü cacaüyarixi 'axa memü'anene vahamatü. 21 Xepücaüyave Ti'aitame tecüxieyasie mieme xemanu'ieni, mexi xe'enuye'e cacaüyarixi 'axa memü'anene vatecüsiesie mieme. Xepücaüyave Ti'aitame 'icuaiya xemütecuaani, mexi xetecua'a cacaüyarixi 'axa memü'anene va'icuai. 22 Me, tete'ihaxüatüani Ti'aitame. Que tetetürücavi tame, Ti'aitame tahepaü catitürücaüyecacu.

Nai xequeteneyurica Cacaüyari visi müticuxaxasivanicü

23 Que pemaine, heiserie tecanexeyani nai temüteyurienicü, peru nai teteyurietü tepücapareviyani. Heiserie tecanexeyani nai temüteyurienicü 'acu, peru nai teteyurietü tepücaseiriyarieni. 24 Mecuxi yuxexuitü mepücatecuvauni yuxaüta 'aixüa memü'itüarienicü. Mequetecuvauni hipatü püta 'aixüa memü'itüarienicü.

25 Naitü mütituiya quiecaru hixüapa, mücü xequetenecuaca, tixaü xecayu'iyaritüatü que xemüteyumate. 26 Cuie Ti'aitame pinieya catinihücütüni, naitü cuiepa mütixuave catinipinieyatüni.

27 Peru xevitü yuri cati'erietü xüca xe'uta'inieni xemütecuanicü quiena, xüca xeyuvaüriyani xemuhücü, nai que xemütemiquieni xequeteneuticua'i, tixaü xecayu'iyaritüatü que xemüteyumate. 28 Peru xevitü xüca müpaü tixe'utahüaveque, 'Icü tete mavarieya canihücütüni, 'utaitü, mecuxi xepüca'iticuaniqueyu, xehe'erivatü que mü'ane yamütixe'utahécüatüa, xehe'erivatü que mütiumate, capa

yu'iyaritüanicü. ²⁹ Que xemüteyumate xeme, 'asinepücahaine. 'Iya püta que mütiyumate nepaine.

Meriçüte, peru 'aixüa que tiyüni, xüca nenenü'avetü nexani'erivani, xevitü müyu'iyaritüacü que mütiyumate. ³⁰ Xüca ne'iticuani pamüpariyusi ne'ipitüatü Cacaüyari, titayariri 'axa neticühüavarüva ne'icuatü, hepaüsitana pamüpariyusi nemipitüacü Cacaüyari. ³¹ Mericüsü, sepa xemüte'ie, sepa tita xemüteyurie, nai xequeteneyurieca Cacaüyari visi müticuxaxasivanicü. ³² Xepücavati'ücamüraxüani Huriyusixi, müme memücahuriyusixi meta, müme meta memeyutixexeüriva Cacaüarisüa miemete. ³³ Naimecü necatiniyurieneni memüpareviyanicü yunaitü. 'Aixüa nemü'itüarienicü ne, mücücü nepücayüane. Yümüiretü 'aixüa memü'itüarienicü püta necaniyüaneni, memütavicueisitüarienicü müme.

11

¹ Xenesi'üquetü xequenacüni, neta que nemüti'üque Cürisitu.

'Ucari que memüte'umucuresi

² 'Aixüa nepaine xehepaüsita xemünesiha'erivacü naimecü, yaxemütecahucü yeiyarisie que nemütixeyetui. ³ Peru neuyeveca müpaü xemütemaicaacü, Cürisitu yunaime 'uquisi canivamu'utüni, 'uquita 'uca canimu'uyatüni, Cacaüyarita Cürisitu canimu'uyatüni. ⁴ 'Uqui xüca yutanenevieni, xüca ticuxatani, yucumu'ututü, caniyuteviyasitüaca yumu'ucü. ⁵ 'Uca püta xüca yutanenevieni, xüca ticuxatani, cayucumu'ututü, caniyuteviyasitüaca yumu'ucü. Yaxeicüa catiniyüni queyu xüca yumu'usie yucaxicanique. ⁶ Xüca cayucumu'utuca 'uca, mecuxi queheyucaxicani. Me 'uca xüca yuteviyani yucaxime, mu'umesetü, queyucumu'utuca masi. ⁷ Pücaheuyevese müyucumu'utucacü 'uqui, Cacaüyari 'üquisicaya mühücücü, hesiena mümasiücücü que mü'ane Cacaüyari. 'Ucasie masi canimasiücüni que mü'ane 'uqui. ⁸ Sutüapai 'uqui 'ucasie püca'ayene, 'uca 'uquisie payene püta. ⁹ Mücü meta, 'uqui püca'UNETÜARIE 'ucasie mieme, 'uca 'uquisie mieme caninetüarieni püta. ¹⁰ 'Ayumieme caneuyeveca 'uca 'inüari manuyecacü yumu'usie, cümana mümasiücüni heiserie que mürexeiya, Cacaüyari tupirisiximama vara'erivatü. ¹¹ Peru Ti'aitamesie meteviyatü que memüte'u'uva, 'uca 'apüca'uyeica 'uqui caheuyehüatü, 'uquita 'apüca'uyeica 'uca caheuyehüatü. ¹² 'Uca 'uquisie payene 'ana, peru 'uqui 'ucasie püyenuiva. Naitü masi Cacaüarisie catinayenexüani.

¹³ Yücümana xequeneu'inüata que xemüteyumate. 'Aixüa ti'ane xüca 'uca nenevieri 'ipitüani Cacaüyari cayucumu'ututü. ¹⁴ Camü yututuyaricü müpaü xecate'üquitüarie, que mütitevive

'uqui xüca cüpateya 'etütüni, ¹⁵ 'uca püta visi que müti'ane xüca cüpateya 'etütüni. Yücüpa caniumiquieni manuyunacacü. ¹⁶ Me xüca xevitü niuquixiemücüni, müpaü quetimaica, tame tepücaheixeiya yeiyari müpaü 'aneme, Cacaüyarisüa miemete memeyutixexeüriva, mümeta mücü yeiyari mepücahexeiya.

Que memüte'iseviximacai Ti'aitame 'Icuaiya 'inüariyari

¹⁷ 'Ipaü que nemütix'eaitüa, nepücayüve 'aixüa nemutainenicü xehepaüsita, que xemüteyuyexexeüriva. 'Aixüa xepüca'itüariva yaxeteyuyexexeürivatü, 'axa xecani'itüarieca püta. ¹⁸ Mücü meri, que müraniuva, 'axeicüa quepaucua xemüyuyexexeüriva, yuhixüata xecaniyusanani. Hixüata 'arücamecü müpaü yuri nepüti'erie que müraniuva. ¹⁹ Süricü neuyeveca yuxexuime vahesie xemüteviyanicü, xesata mümasiücünicü müme memühecüasie. ²⁰ 'Axeicüa quepaucua xemüyuyexexeüriva que xemütecua'a, Ti'aitame 'Icuaiya pücahücü. ²¹ Yuxexuitü xecaniyumexütüaca, yu'icuai xe'ahapatü, quepaucua xemütecua'a. Xevitü neuhacamücüni, xevitüta nitaveca. ²² Cari quite xepücatehexeiya xemütecuanicü xemüte'ienicü. Masicutaxi xetevateviyasitüa müme tixaü memücatehexeiya, xevaxani'erietü müme memüyuyexexeüriva Cacaüyarisüa miemete. Queri netixetahüave. 'Aixüa netiutaineni xehepaüsita 'acu. 'Ipaü que xemüteyurie, 'aixüa nepüca'utaineni xehepaüsita.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari

(Mateu 26:26-29; Maricuxi 14:22-25; Rucaxi 22:14-20)

²³ Que nemütixeyetui, neta necaniyetuiriarieni Ti'aitamesüa mieme. Müpaü tiniuyüni. Mücü tücarisie quepaucua müyetuiyaniquecai, Ti'aitame Qesusi pa nanucu'üni. ²⁴ Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, canititara pa, müpaü 'utaitü, 'Icü nevaiyari canihücütüni. Xehesie canimiemetüni. 'Ipaü xequeteneyurieca xemünesiha'erivanicü ne. ²⁵ Yaxeicüata tiniuyurieni tecüxi 'anucuhanatü mete'ucuacu, müpaü 'utaitü, 'Icü tecüxita mieme türatu mühecua canihücütüni. Nexuriyacü caniseiriyariemücü. Quepaucua xemi'ieca, 'ipaü xequeteneyurieca xemünesiha'erivanicü. ²⁶ Quepaucua 'icü pa xemuticua'ani, 'icü tecüxi quepaucua xemanuye'eni, xecatenihecüatacacuni que mütiümü Ti'aitame, mexi canuave.

Que mütiyüni xüca 'iticuani Ti'aitame 'Icuaiya, 'iyarieya yaca'anecacu

²⁷ 'Ayumieme que mü'ane 'icü pa müticuani 'icü tecüxi manu'ieni, hesiena catinaquecacu 'iyarieya que müti'ane, hesiena pürahüiyani miseviximacü Ti'aitame vaiyarieya xuriyaya. ²⁸ Tevi queyu'inüatani. Müpaü tiyurienetü,

'icü pa quehecuaca, 'icü tecüxita mieme que'anuye'eni. ²⁹ Mesü, ticua'atü 'ienetü xüca heiseriemecü catimaica tita vaiyarieya müti'hücü, yuhesie rahüpatü catinicuacamücü cani'iecamücü. ³⁰ Müpaü xemüteyuricü, 'ayumieme xeneuveraranini yumüiretü xeme, xetenicucuyeni, yuvaücvatü meneucusu. ³¹ Xüca tacümana teta'inüataque, tatacuri tepücapitüarieniqueyu. ³² Peru Ti'aitame quepaucua mütasita'inüata, teteni'üquitüarieca 'uximatüaricacü, capa te'anutaxüriyanicü cuiepa memütama vahamatü.

³³ 'Ayumieme ne'ivama, quepaucua xemüyuxeürrie xetecuanique, xequeneyucuevieca. ³⁴ Xüca heuhacamücüni, yuquita quetiucuanı, capa xe'u'inüasienicü xeyucuxeürrieme. Hipatü müreyeveşe 'aixüa netiniyurıemücü quepaucua nemunuani.

12

'Iyarisie timieme que temüte'umiquiva

¹ Ne'ivama, neyevaca 'ipaü xemütemaicacü tita 'Iyarisie mütimieme hepaüsita. ² Xeme müpaü xecatenimaica que müti'anecai quepaucua xemünuivaritetücai xEICÜA. Xecanicuhapanietüvecaitüni tetexi memücanıuvave vahesüa, que xemütecühüavarüvacai. ³ 'Ayumieme 'ipaü netinixetahecüatüaniqueyu, tevi xüca müpaü 'utayüni, Qesusi 'axa queticuxaxasivani, 'utaitü, mücü Cacaüyari 'Iyarıeyasie tiviyatü püca'utaine. Mücü meta, tevi xüca müpaü 'utayüni, Qesusi catini'aitametüni, 'utaitü, 'Iyari Mütiyupatasie tiviyatü xEICÜA canıyüveni müpaü mütayüni.

⁴ Yücü tepüte'umiquiva, 'Iyari yuxevicacu. ⁵ Yücü tepüte'uhüritüariva, Ti'aitame yuxevicacu. ⁶ Yücü tepütecuyuitüariva, Cacaüyari yuxevicacu. Mücü canihücütüni que mü'ane yunaimे müvacuyuitüva naimecü. ⁷ Taxexuime tahesie, 'Iyari masiücütü canayeitüarivani, 'aixüa temü'itüarienicü tanaitü. ⁸ Xevitü canipitüarieca mütaniunicü timaıvemepaü, 'Iyari yatipitüacacu. Xevitüta canipitüarieca mayeniıvenicü vaüca timaitü, mücütütü 'Iyari yuxevitü que mütipitüa. ⁹ Xevitüta canipitüarieca yuri müti'eriecacü, mücü 'Iyarisie tiviyatü. Xevitüta canipitüarieca müvaranayexürüvanicü tecuıcuicate, mücü 'Iyari müyuxeıısie tiviyatü. ¹⁰ Xevitüta canipitüarieca türücaüyemecü yamütiyurıenenicü, xevitüta müticuxatanicü, xevitüta müva'inüatanicü 'iyarite, xüca 'aixüa me'aneneni me xüca 'axa me'aneneni. Xevitüta 'aiteüya vevietü mütaniunicü canipitüarieca, xevitüta mütihecüatanicü que müticuxaxasıva 'aiteüya vevıecacu. ¹¹ Mücü 'Iyari yuxevitü canihücütüni

que mü'ane müvacuyitüva yunaime. Yücü catinivapitüaca yuxexuime, que mütiyuvaüriya.

Xei vaiyari tecanacüne tanaitü

¹² Yaxeicüa tavaiyari caniyuxevini, tamamate ta'ücate tatenite naitü timüirecacu. Naitü tavaiyarisie timieme timüirecacu müyuxevipaü vaiyari, müpaüta cani'aneni Cürisitu. ¹³ 'Iyari müyuxevi que mütatiutaxeviriyaxü, xei vaiyari tecanacüne quepaucua temuca'üyarie, sepa Huriyusixi Cüriyecusixi temühüme, sepa vaüriyarica temüte'uximaya, sepa temütanü'a. Tanaitü tecaniuhatuuyarieni, 'Iyari müyuxevi tahesie mieme mütayeuriyacü.

¹⁴ Mücü meta, ravaiyari xei mamayari xei 'ücyari pücahücü. Pümüire püta. ¹⁵ Ra'üca xüca müpaü hainenique, Ne ramama nemücahücücü, 'ayumieme ravaiyarisie nepücamieme, ravaiyarisie camiemetütü püca'ayaniqueyu, müpaü 'utayüca xEICÜA. ¹⁶ Ranaca xüca müpaü hainenique, Ne rahüxie nemücahücücü, 'ayumieme ravaiyarisie nepücamieme, ravaiyarisie camiemetütü püca'ayaniqueyu, müpaü 'utayüca xEICÜA. ¹⁷ Ravaiyari naitü xüca hüxitünique, queti'enaniqueyu. Naitü xüca nacatünique, queri reu'ücueniqueyu. ¹⁸ Peru hicü Cacaüyari ravaiyarisie canicayasa xexuime que mütinaque. ¹⁹ Me naitü xüca xei paüriyaritünique, queri tihücütüniqueyu ravaiyari. ²⁰ Masi pümüire, peru ravaiyari caniyuxevini.

²¹ Rahüxie pücayüve müpaü mütitahüave ramama, Nepücamasiheuyehüva, 'utaitü. Yaxeicüata ramu'u pücayüve müpaü mütitahüave ra'ücate, Nepücaxeheuyehüva, 'utaitü. ²² Masi tita catitürüca vime temüte'erie, mücü yemecü tepeuyehüva. ²³ Tavaiyarisie timieme, tita 'aixüa cati'aneneme temüxata, mücü tecaniquemaritüaca masi. Tavaiyarisie tita visi mücatixeyarie, visi 'anenetü masi canayeitüarivani, ²⁴ tita visi mütixeyarie müpaü mücareuyeveseccü. Masi Cacaüyari nitaxeviriyani tavaiyari, 'aixüa 'iyurienetü masi tita tixaü müreuyehüva, ²⁵ tavaiyari capa hixüata saninicü, masi tita tavaiyarisie mütimieme 'axeicüa mütiyü'üviyanicü naitü. ²⁶ Xei paüriyari xüca ticuyeni, naitü hamatüana tinicuyecamücü. Xei paüriyari xüca visi 'u'itüarieni, naitü hamatüana niyutemaviecamücü.

²⁷ Xemeri Cürisitu vaiyarieya xecanihümetüni. Yuxexuitü vaiyarieyasie timieme xei paüriyari xecanihümetüni, que xemüte'upitüarie. ²⁸ Müme memeyutixexeüriva, hipame canivarucayasa Cacaüyari nü'arisixi meri, 'arique texaxatamete, 'arique te'üquitamete, 'anarique müme türücaüyemecü memüteyurie, 'arique müme memütemiquiva memüvaranayexürüvanicü tecuicucate, teparevivamete

meta, te'aitamete, mümeta 'aiteüya memüvevie. ²⁹ Yunaitü nü'arisixi que metehüme. Yunaitü texaxatamete que metehüme. Yunaitü te'üquitamete que metehüme. Yunaitü türücaüyemecü que meteyurie. ³⁰ Yunaitü que metemiquiva memüravanayexürüvanicü tecuicucate. Yunaitü 'aiteüya que metevevie. Yunaitü que mete'ihēcüata tita müticuxaxasiva 'aiteüya vevecacu. ³¹ Xequeneyuvaüriyani 'aixüa 'aneneme masi xemütemiquienicü. 'Acuxi huye yemecü 'aixüa mü'ane necanixetahecüatüamücü.

13

Cuini mieme que müreuyevese mütiyucanaqui'eriecacü

¹ Xüca 'aiteüya nevevienique que memüteniuvave teüteri Cacaüyari tupirisiximama yunaitü, peru xüca necatinecanaqui'eriecaque, tepüa mucuyuanepaü necanayaniqueyu, tirinari mutatiriurücapaü. ² Xüca netiumiquienique nemüticuxatanicü, xüca netimaicaque naime que müti'avie, naime meta que mütimasiücü, naimecü yuri neti'erietü xüca neyüvenique yemurite nemüvatayuitüanicü, peru xüca necatinecanaqui'eriecaque, tixaütü nepücatihücütüni queyu. ³ Xüca nepini naime netivaminique hipame, xüca neneyetuanique nevaiyari mütataiyarienicü, peru xüca necatinecanaqui'eriecaque, tixaütü nepücara'ivaqueyu.

⁴ Tiyucanaqui'erietü 'ecatineutevini caha'atü. 'Aixüa catiniuca'iyarini tiyucanaqui'erietü, pücayumexütüa hipame vahepaüsita vara'ivamütü. Tiyucanaqui'erietü pücatiyucatave'erie, püca'utahüsierie. ⁵ Yapücatiyuriene que mütiyuteviyasitüa. Pücaticuvaune tita yuhesie mütimieme xeicüa, pücayhaxüatüa, 'axa müti'anene pücara'eriva. ⁶ Pücayumemavie yameteyuriecacu hipatü que mücatiheiserie, masi tita yuri müraine hepaüsita caniyutemavieca. ⁷ Nai tininevieca, naimecü yuri catini'erieca, naimecü canita'icuevani yuri ti'erietü, naimecü catiniuca'enivani.

⁸ Que mütiyucanaqui'erie, hasuacua pücatapare. Que temütecuxata, mücü canitaparimücü. 'Aiteüya que temütevevie, mücü pücaheuyevaca. Que temütemaivave, mücütä canitaparimücü. ⁹ Xei taparie xeicüa tecanimaica, xei taparie xeicüa tetenicuxatani. ¹⁰ Quepaucua munuani que mü'ane tixaütü mücareuyehüva, tita xei tapariesie mütimieme catinitaparimücü.

¹¹ Quepaucua nemünunusitücai, nununsipaü netinicuxatacaitüni, nununsipaü netininemaicaitüni, nunusipaü netinicu'erivacaitüni. Quepaucua 'uqui nematüa, netiniuhayeva nunusipaü neyüanetü. ¹² Cahecüacamecü

tecanineniereni hicü, que mü'ane xicüri mayeyüvisie mücanierepaü. 'Anari tahüxie teniutineniericuni püta. Xei tapariecü netinimaica hicü, 'anari püta netinitimaimücü, yaxaicüa 'iya münesimatepaü. ¹³ Mericüsü, yuri que temüte'erie, que temüteta'icueva, que temütetacanaqui'erie, mücü haicatü 'ecatineuterimücü. Que temütetacanaqui'erie, mücü masi caneuyevaca.

14

'Aiteüya que memüteveviecai

¹ Xequeneyumexütüaca xemüteyucanaqui'eriecacü. Mücü meta, xequeneyuvaüriyani 'Iyarisie timieme xemütehexeiyanicü, peru masi yemecü xequeneyuvaüriyani xemütecuxatanicü. ² Que mü'ane 'aiteüya müvevie, mücü pücavatähüave teüteri. Nitähüave Cacaüyari püta. Tevi püca'i'enie, catinicuxatani tita müti'avie 'Iyari 'icuyuitüvacacu. ³ Que mü'ane mütixaxatame, mücü masi canivarutahüaveni teüteri, vaseiriyatü vatuicatü vanütüatü. ⁴ Que mü'ane 'aiteüya müvevie, mücü niyuseiriyani yuxaüta, peru que mü'ane müticuxata, mücü nivaseiriyani müme memüyuyexexeüriva.

⁵ Caneninaqueni yunaitü 'aiteüya xemüveviecü, peru pünesinaqueni queyu masisü xüca xetecuxatanique. Que mü'ane müticuxata 'aixüa caniyüaneni, que mü'ane 'aiteüya müvevie 'aixüa cayüanecacu hepaüna, me xüca xevitü tihecüatani que mutaine xEICÜA, 'aixüa caniyüaneni, müme memüyuyexexeüriva memüseiriyarienicü. ⁶ Hicüri ne'ivama, xüca xehesüa nenuanique 'aiteüya nevevietü, tita netixepitüaniqueyu, me xüca nexetahüavenique netihécüatatü tita müti'aviesiecai, xüca ne'ayeniuenique, xüca neticuxatanique, xüca neti'üquitanique xEICÜA mücücü tixaü nepütixepitüaniqueyu.

⁷ Tamüsü, tita mücarayeyuri caniniuveni cürautatütü canarütütü. Xüca 'aixüa catipünarieca, que timasiücüni tita müticürautasieni tita müticanarisieni. ⁸ Cuxineta xüca hüsierieca cahecüaca, quepai püyucuha'arütüani cuya. ⁹ Xemerita yaxaicüa, yunenicü xüca niuqui 'aixüa mühecüa xeca'utiniucani, que timasiücüni que xemutiyuane. 'Ecapa xEICÜA xeputiniucani. ¹⁰ Xüari teüteri vaniuqui canimüireni 'ena cuiepa. Yuxexütü yuniuquicü me'utiniütü mecani'enerieca. ¹¹ Masi xüca 'asinecatimaica que mutaine niucame, yacü xEICÜA tiriurücame necani'eriecamücü niucame, mücüta yaxaicüa canetini'eriecamücü ne. ¹² Xemeta xeyuvaüriyatü xemüteheixeiyanicü tita 'Iyarisie

mütimieme, xequetenecuvava cuini mieme xemüvaseiriyanicü müme memüyuyexexeüriva.

13 'Ayumieme que mü'ane 'aiteüya müvevie, queyutanenevieni müyuhēcüatanicü que mutaine. 14 Xüca nentanenevieni 'aiteüya nevevietü, ne'iyaricü nepünenenevie, peru tixaü pücatiutixuxuavere que nemütinematē. 15 Qesü yüni. Ne'iyaricü nepünenenevieca, peru yanetinemaitü que nemutaine, müpaüta netinineneneviecamücü. Ne'iyaricü nenitacuicamücü, peru yanetinemaitü que nemutaine, müpaüta nenitacuicamücü. 16 Camüsü xüca 'a'iyaricü xeicüa 'aixüa pehaineni Cacaüyari hepaüsita, 'iya vana muca 'enamate memateisie, quepaüricü müpaü paineni, Caniyuritüni niuqui, 'utaitü, quepaucua 'ecü pamüpariyusi pemütayüni. 'Asipücatimate que pemutaine. 17 'Ecü 'aixüa 'anemecü pamüpariyusi pe'ipitüacacu Cacaüyari, 'iya püta pücaseiriyarie mücücü. 18 Ne pamüpariyusi necanipitüaca Cacaüyari, cuini mieme nemüyüvecü 'aiteüya nemüvevie, nexeha'ivatü xeme yunaime. 19 Peru xeüripa necaninevaüriyani masi 'auxüme niuquiyari nemütaniunicü yanetinemaitü que nemutaine, nemütiva'üquitüanicü hipame, sepa tamamata miriyari niuquiyari nemücataniunicü 'aiteüya nevevietü.

20 Ne'ivama, türi vahepaü xepücateyumaica. 'Aixüa cani'aneni xüca türi vahepaü 'asixecatemaica tita 'axa müti'ane hepaüsita, peru xequenaye'axüa püta que xemüteyumate. 21 'Inüari niuquiyarisie müpaü catine'uca, Nenivatahüavimücü 'icü teüteri, hipatü yücü memütiniuca yametevacuxaxatüvacacu. Müme vaniuqui yücü mü'anene, vatenicü nenitayümücü. Sepa müpaü nemütüyurieni mepücayuvaüriyani memünesi'enienicü, canaineni Ti'aitame. 22 'Ayumieme 'aiteüya 'inüari pücahücü müme yuri memüte'erie vahesie mieme. Müme yuri memücate'erie püta vahesie mieme cani'inüaritüni. Tixaxatame niuquieya 'inüari pücahücü müme yuri memücate'erie vahesie mieme. Müme yuri memüte'erie püta vahesie mieme cani'ayumiemetüni. 23 Hicü 'axeicüa xüca meyucuxeürieni yunaitü memüyuyexexeüriva, yunaitü 'aiteüya mevevietü, xüca mana meheutahaxüani hipatü 'enamate ya yuri memücate'erie, cari müpaü mecanitiyuacuni, quename xecayumate xeme. 24 Me xüca yunaitü metecuxatani püta, xüca mana heutahani 'enametütü ya yuri cati'erietü, yunaitü menitahecüatacuni que mütiuyuri, yunaitü meni'inüatacuni. 25 Tita müti'aviesiecai 'iyarieyasie masiücütü nayeimücü. Müpaü tiu'ename, 'utihüximaqueme, nenevieri canipitüamücü Cacaüyari, müpaü 'utaitü, Yuricü Cacaüyari xehesie

catiniviyani.

Naitü heiseriemecü quetiuyüni

²⁶ Queteri 'aneni ne'ivama. Quepaucua xemüyucuxexeüriva, yuxexütü masi cuicari xecanexeyani, ya 'üquitüarica, ya xecaniha'arisieca xemütehecüatanicü tita xemüte'uxeisitüarie, ya 'aiteüya xemüvevienicü, ya xemütehecüatanicü tita müticuxaxasiva 'aiteüya veviecacu. ²⁷ Naitü masi quetiuyüni xemüseiriyarienicü. Xüca 'aiteüya vevimücüni, yuhutatü xeicüa yuhaicatü nusu, xevitü meri, xevitüta 'arique, müpaü mequeteyurieni. Xevitüta que'ihēcüatani vaniuqui. ²⁸ Me xüca 'uca'ayecani que mü'ane mütihecüatani 'aiteüya veviecacu, niucame cayuvatü que'umaca xeüripa. Mecuxi queyutaxatüani yücümana, quetitaxatüani Cacaüyari. ²⁹ Texaxatamete yuhutatü ya yuhaicatü mequetecuxatani, hipatü meque'i'inüatani tita memüte'utiyua. ³⁰ Xüca xevitü mana 'acaitü tixaütü tiupitüarieni mütihecüatanicü, que mü'ane müticuxata quetihayeva. ³¹ Xecaniyüvaveni xemütecuxatanicü yuxexütü, xevitü meri, xevitüta 'arique, memütüyü'üquitüanicü yunaitü, memütüicarienicü yunaitü. ³² Texaxatamete yu'yari mecani'aitüaca, ³³ Cacaüyari tiyuxamuriecame mücahücücü, cayuvatü tiyupitüvame mühücücü püta.

Que memütēyurie naisarie haque Cacaüyari teüterimama memeyutixexeüriva, ³⁴ cayuvatü meque'umaca 'ucari xeüripa. Mepücapitüariva memütiniunicü. Mequete'aitüarieca masi, yaxecüa 'inüari niuquiyarita mainepaü. ³⁵ Xüca tixaütü meteyü'üquitüacuni, yücünama mequevacu'ivaviyani yuqita. 'Aixüa püca'ane xüca 'uca 'utaniuni xeüripa.

³⁶ Mesü, xehesüa xeicüa que rayene Cacaüyari niuquieya. Xehesüa xeicüa quetina. ³⁷ Xüca tixaxatame yu'erieca, 'Iyari hexeyame xüca yu'erieca, müpaü quetimaica, tita nemütixe'utüirie, mücü Ti'aitame 'aitüaricaya canihücütüni. ³⁸ Me tevi xüca müpaü catimaica, mücüta pücamarivani.

³⁹ 'Ayumieme ne'ivama, xequeneyumexütüaca xemütecuxatanicü, peru xecavanenatü 'aiteüya memüvevienicü. ⁴⁰ Naitü heiseriemecü quetiuyüni, xevitü meri, xevitüta 'arique.

15

Cürisitu que müranucuquetüarie 'umierieca

¹ Ne'ivama, necanixetahecüasitüiyamücü niuqui 'aixüa manuyüne, que nemütixecuxaxatüvacai. Xecanitanaqui'erieni mücü niuqui, hesiena xeteviyatü xecaniuti'uni. ² Xüca cui xe'eyexeyani tita nemütixecuxaxatüvacai, mücü niuquicü

xecanitavicueisitüarieximeni, me yacü xEICÜA xÜCA yuri xete'uta'erieni.

³ Ne necanixeyetuirieni tita masi müreyeveve, que nemütiyetuiriarie neta, quename Cürisitu 'umü tame 'axa temüte'uyuricü, 'utüaricate mainepaü, ⁴ quename 'ucateuque, quename 'anucuquetüarie hairieca tucari 'aye'acu, 'utüaricate mainepaü, ⁵ quename Sepaxi 'ixei, 'arique Tamamata Heimana Yuhutatü me'ixei. ⁶ 'Arique 'auxüme sientuyari heimana yameyupaümetü mecanixeiya 'axeicüa 'ivamarixi. Yümüretü müme 'ameniu'uvani hicüque, hipatüri meneucusuri. ⁷ 'Arique Cacuvu nixeiya, 'ariqueta nü'arisixi yunaitü menixeiya.

⁸ 'Imatürieca neta necanixeiya, que mü'ane 'axa 'anetü mutinuivaxüpaü ne'anetü. ⁹ Nü'arisixi vasata necani'imatüremetüni ne, 'aixüa nepücatiuca'iyari nehésie mütnaquenicü nü'ariecame nemütaterüvarienicü, nemüvareutaveiyaxüacaicü müme memeyutixexeüriva Cacaüyarisüa miemete. ¹⁰ Peru Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme müpaü necani'aneni que nemü'ane. Yacü xEICÜA pÜCA'uyü, 'aixüa que mütiuca'iyaricai nehésie mieme. Ne masi cuini mieme necatini'uximayaca, müme yunaitü que memücate'uximayatavave. Peru ne nepücahücü que mü'ane müpaü mütiyuriene. Cacaüyari pÜTA 'aixüa tiuca'iyaritä nehamatü yacatini'uximayaca. ¹¹ Mericüte, sepa ne, sepa müme, müpaü tetenihecütani, xemeta müpaü yuri xeteniuta'erieni.

Müquite que memüte'anucu'uni

¹² Cürisitu xÜCA cuxaxasivani müquite vasata manucuquetüarie, que me'utiyuane xeme hipatü, quename vaniu, müquite meca'anucu'uni. ¹³ Müquite xÜCA meca'anucu'uni, Cürisituta pÜCA'anucuquetüarie. ¹⁴ Mericüte, xÜCA Cürisitu ca'anucuquetüarieni, xÜANACÜA canayani tita temütehecüata, xÜANACÜA yuri xecateniuta'erieni. ¹⁵ XÜCA müquite meca'anucu'uni, canimasiücünü que temüte'itava tameta, 'axa temütehecüatacü Cacaüyari hepaüsita, quename henucuquetüa Cürisitu te'utiyuatü, 'iya cahenucuquetüacu, xÜCA müpaü 'aneni. ¹⁶ Mericüsü, müquite xÜCA meca'anucu'uni, Cürisitu pÜCA'anucuquetüarieveta. ¹⁷ XÜCA Cürisitu ca'anucuquetüarieni, xÜANACÜA yuri xeteniuta'erieni, tita 'axa xemüteyuriecäisie xeteniviyani cuxi. ¹⁸ Mücü meta, müme memeucusixüa Cürisitusie meteviyatü, müme meniutatümaiarieniri. ¹⁹ 'Uva mexi te'ayeyuyuri, xÜCA yuri tete'eriecaqueyu Cürisitusie teta'icuevatü xEICÜA, yunaime teüteri vasata tame masi neuyevecaqueyu temünenimayasienicü.

²⁰ Peru müpaü püca'ane. Cürisitu cananucuquetüarieniri müquite vasata, müme memecucusixüa vamatüari hücütütü. ²¹ Tevi que mütiuyuri, tame tenitacucuvani. Yaxeicüata xevitü tevi que mütiuyuri, mecananucu'uicuni müquite. ²² 'Aranisie meteviyatü yunaitü que memütetacucuve, müpaürita Cürisitusie meteviyatü yunaitü mecananutanieritüariecuni, ²³ yuxexütü que mütivarunaquixü. Cürisitu vamatüaritütü cananucuqueniri. 'Ariqueta müme Cürisitusüa memümiemete mecananucu'uicuni quepaucua munuani. ²⁴ 'Arique naitü catinitaparimücü, quepaucua Cürisitu müyuyetuanı que müti'aita, 'uquiyarieya müti'aitanicü Cacaüyaritütü. Yacatiniyeturiemücü vaca'uname yunaitü memüte'aita, yunaitü heiserie memexeiya türücarıya memexeiya. ²⁵ Caneuyeveca mücü müti'aitanicü mexi vara'ıva yunaimememü'uxie. ²⁶ 'Imatürieca que mürayu'ıvani, catanıtaxünamücü temücatacucuvanicüri. ²⁷ Naime canıucayasa 'ıya mi'aitüacacü, que maine 'utüarica. Quepaucua müpaü maine, naitü canıucayasarieni 'utaitü, canahecüaca müca'ixatacü que mü'ane micayasaxü naime, Cürisitu mi'aitüacacü. ²⁸ Quepaucua mücü mi'aitüaca naime, 'anari mücüta yücümana niyuyetüamücü, 'uquiyarieya püta mi'aitüacacü, 'uquiyarieya naime mucayasaxücü nu'aya mi'aitüacacü. 'Ana Cacaüyari naitü catınayeimücü yunaimememü vahesie mieme.

²⁹ Mesü xüca müpaü ca'aneni, que meteyurieni müme memuca'üyarie müquite vahesie mieme. Xüca yemecü müquite meca'anucu'uitüarieni, titayari vahesie mieme mete'uca'üyarie.

³⁰ Tameta titayari tetcuerıva'a tucarıcü. ³¹ Tucarıcü 'esivatücacu necanicumemierıvani tuma. 'İpaü nepaine 'aixüa nemutainecü xehepaüsita ne'ıvama, que nemütinetemavie nexeha'erivatü Cürisitu Qesusi mütati'aitüvamesie nemütıviyacü. ³² Teüterı que memütenınıuqui, 'Epesusie xüca ne yeutari vahematü tetacuitüvecaitüni, tıtasü nera'ıva. Müquite xüca meca'anucu'uitüarieni, cümü mecuxi temütücüani temüte'ieni, 'uxa'a temücüini.

³³ Xepücate'ırüviyarıeni. Vanütü 'axa 'anenemete, canıse-vixımamücü yeıya 'aixüa mü'ane. ³⁴ Xequenanutahütüvani heiseriemecü que müreyeveıe. 'Axa xepücateyurıeca. Hipatü 'asımepücatemate Cacaüyari hepaüsita. 'İpaü nepaine nexete-yıyasıtüanıe.

Quepaü me'ananetü mepanucu'uni

³⁵ Perusü xüarı müpaü paineni xevitü, Quepaü mete'anucu'uitüarieni müquite. Que 'anecacu vavayıari mepaye'axüanı. ³⁶ Cari 'asımepücatimate müpaü pehaitü. Tıta pemütıuca'e, mücü xüca ca'umüni, püca'anutanieritüarieni.

37 Mücü meta, tita pemütiuca'e, tita mütitineicapaü 'aneme pepüca'uca'e. 'Imüari mümave xeicüa peniuca'eni, türicu 'imüariyari ya xeime 'imüariyari. 38 Cacaüyari caniquemaritüaca que mütinaque, yücü tiquemaritüatü xexuime 'imüari que mü'anene. 39 Naitü vai yaxeicüa püca'anene. Teüteri vavaiyari püxevitü, vatevama vavaiyari yücü pü'anene, quesüte vavaiyari yücü pü'anene, viquixi vavaiyari yücü pü'anene. 40 Taheima miemete, cuiepa miemete, yunaitü yücü mecani'aneneni. Taheima mieme visi pü'anene, cuiepa mieme visi 'anenetü yücü pü'anene. 41 Tau visi cani'aneni, mesata visi pü'ane yücü 'anetü, xuravesixita visi mepü'anene yücü me'anenetü. Xuravesixi yuxexuitü visi me'anenetü yücü mecani'aneneni. 42 Müpaürita catiniyümücü quepaucua müquite memanucu'uitüarieni. Tita tipünirümetü mütiuca'esi, mücü catipünivetü catinanucuquetüariemücü. 43 Tita 'axa ticühüavarüvatü mütiuca'esi, mücü visi 'anetü cananucuquetüariemücü. Tita catürücaüyetü mütiuca'esi, mücü türücaüyetü cananucuquetüariemücü. 44 Vaitütü tita mütiuca'esi, mücü 'iyarisie miemetütü cananucuquetüariemücü. Xüca ravaiyari xuaveni vai xeicüa hücütütü, ravaiyari canixuavenita 'iyarisie miemetütü.

45 Müpaü catine'uca, Mexüacame tevi, 'Arani mütitevacai, tiyumaitü 'ayeyuritü canayani. Mücü 'imatüreme 'Arani püta, 'iyari tucari tiyupitüvame canayani. 46 Peru tevi 'iyarisie mieme pücahexeiya meri. Vai xeicüa canexeiyani meri, 'arique 'iyarisie mieme canexeyacamücü. 47 Mexüacame tevi cuiepa canimiemetücaitüni, cuiecü mutaveviya. 'Imatüreme tevi taheima püta canimiemetüni. 48 Que mü'ane mücü cuiecü mutaveviya, müpaüta mecani'aneneni cuiepa miemete. Que mü'ane mücü taheima mümieme, müpaüta mecani'aneneni taheima miemete. 49 Que temüte'u'uvacai mücü cuiecü mutaveviyapaü tequemaritüarietü, yaxeicüa 'atecaniu'uvacuni 'iya taheima mümiemepaü tequemaritüarietü.

50 'Ipaü nepaine ne'ivama, tita mütivai mütixuriya, mücü pücaüveni heixeyatü mayanicü tita Cacaüyari müra'aita. Tita mütipünive pücaüveni heixeyatü mayanicü tita mücatipünive. 51 Camü netinixetahecüasitüiyamücü tita müti'aviesiecai. Tanaitü tepücaheucusu, peru tanaitü tecanipasiecuni 52 yapaucua, xei cüpiyaricü, 'imatürieca cuxineta tahüsierieyu. Canitahüsieriemücü, müquite mecananucu'uitüarietüni mecatipünivavetü, tameta tecanipasiecuni. 53 Caneuyeveca 'icü mütipünive menacatüni tita mücatipünive, 'icü mumüxime menacatüni tita mücatimüve peuyevese. 54 'Anari, quepaucua 'icü mütipünive menacatüni tita mücatipünive, quepaucua 'icü

mumüxime menacatüni tita mücatimüve, 'ana canaye'amücü mücü niuqui müpaü müre'uxa,

Tacucuyame canitaxütüarieni 'a'ivarieca.

⁵⁵ Haqueva pepüra'iva, 'ecü pemütasicuicai 'acu.

Haqueva pepütasiheseni, 'ecü pemütasicuicai 'acu.

⁵⁶ 'Axa temüteyuriecü tenicuseivani tecuitü. 'Inüari niuquiyari canitürucariyani tita 'axa temüteyurie. ⁵⁷ Pamüpariyusi tecanipitüaca Cacaüyari, mücü mütasipitüacü temüte'ata'ivanicü, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu tasipareviecacu.

⁵⁸ 'Ayumieme ne'ivama nemüxenaqui'erie, xeseiriyarietü xequenacüne, xepücayuyuitüarinüaca. Cuini mieme xequetene'uximayaca Ti'aitamesie mieme yuheyemecü, müpaü xetemaitü, Ti'aitamesie xeteviyatü sepa xemüteyu'uxitüa, xüanacüa püca'ayani.

16

Tumini que memüte'ucuxeürie Cacaüyari teüterimama vahesie mieme

¹ Tumini hepaüsita netinixetaxatüaniqueyu, que xemüte'icuxeüriexime Cacaüyari teüterimama vahesie mieme. Que nemütivaruta'aitüa Carasiya cuieyarisie memeyutixexeüriva, xemeta yaxeicüa xequeteneyurieca.

² Mexüacame tucarisie xexuime semanasie, yuxexütü xeme xeque'iti'uta yuhesüa, xe'ixeürietü 'aixüa que xemu'itüarie, 'ana xemüca'icuxexeürivanicü quepaucua nemünuani.

³ Mana quepaucua nemeta'ani, müme memü'inüasie xemüvaranuyexeyacü, müme xapa nevahuritüame nenivaranunü'amücü, xe'imiquieri memanu'unicü Querusaremepai. ⁴ Xüca 'aixüa 'aneni nemüyemiecü neta, müme mepünesiteütani.

Papuru que mütiuyeicaniquecai

⁵ Xehesüa necaneta'amücü Maseruniyasie neheyeyame. Maseruniyasie nepeuyeyanisü. ⁶ Xehesüa capüca nenehayeva yapaümexa, ya macuhaütüsie naime.

'Arique xeme xecanenanunü'acuni que nemüreyune.

⁷ Ne'ivatametü xeicüa nepücaheuyeimücü xehesüa. 'Enepüreuteviniqueyu masi xehesüa, xüca Ti'aitame müpaü netipitüaca. ⁸ 'Epesusie nepünehayeva 'auracacuque 'ixüarari 'atahutarieca semanasie mieme 'aye'ayuque. ⁹ Quitenie catiniuyepiyani 'amuyeyevasie nemüti'uximayacacü, yumüiretü me'uxiva'acacu.

¹⁰ Timuteu xüca henuani, xequeneyumexütüaca mücü 'aixüa 'iyaricü xehesüa muyeicanicü. Cacaüyarisie mieme catini'uximayaca nehepaü. ¹¹ 'Ayumieme xevitü püca'itave'erieca. 'Aixüa xeteyuxexeyatü xequenananunü'a

nehesüa müyemiecü. Ne necanicuevieca 'ivamarixi vahamatü.

¹² Ta'iva 'Apuruxi hepaüsita nepütixetaxatüaniqueyu. Vaüriyarica necanipitüacaitüni xehesüa müyemiecü 'ivamarixi vahamatü. Hicü pücayuvaüriyacai yemecü, peru quepaucua tucari mühäca püyemie niu.

Vaürisica que müttivarunü'airiexüa

¹³ Xequenayeneniereni. 'Aixüa xequeneuti'uti yuri xete'erietü. Se'imecü xequeneüyüaca. Xequeneturücavini xeturücariyarietü. ¹⁴ Nai que xemüteyurie, xeteyucanaqui'erietü yaxequetenecahuni.

¹⁵ Ne'ivama, 'ipaü netinixevavirieca. Xeme xecanivamaica 'Esitepanaxi quie quiecatari. 'Acaiya cuieyarisie nivesicayari mecanihümetüni. 'Ayumiemete mecanayuyeitüani memüvaporevienicü Cacaüyari teüterimama. ¹⁶ Xequeniva'enieca müya memü'anene,

yunaime meta müya memüteparevie memüte'uximaya. ¹⁷ Necaninetemavieca 'Esitepanaxi Purutunatumatü 'Achicumatü memü'axüacü yunaitü. Xehesie mieme mepünesitemavieritüa, sepa xemücaüyüvavecai yunaitü xemahunicü. ¹⁸ Mecaneniu'uxipitüani ne'iyarisie, xe'iyarisie mecanixe'u'uxipitüanita. 'Ayumieme xequenivamateni müme müya memü'anene.

¹⁹ 'Asiyatari memeyutixexeüriva mecanixevaüritüaca. 'Aqira Pürisiramatü, müme vaquita memüyuyexexeüriva vahamatü, yunaitü menixevaüritüaca vaücava, Ti'aitamesie meteviyatü. ²⁰ 'Ivamarixi yunaitü menixevaüritüaca. Xequeneyuvaüritüaca xemeta xeyuviyatü que xemütepasie.

²¹ Nemamacü neti'utüatü nenixevaüritüaca ne Papuru.

²² Xüca xevitü ca'inaqui'erieca Ti'aitame, 'axa que'u'itüarieni. Hepürayusixi que memüteniniuqui, Marana Ta, me'utiyuatü, taniuquicü nepaine, Quenaye'a Ti'aitame.

²³ Ti'aitame Qesusi xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme. ²⁴ Yunaime necanixenaqui'erieca, Cürisitu Qesusisie netiviyatü.

CURINITUTARI Hutarieca Mieme Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaiürisica

¹ Ne Papuru necanixevaüiritüaca. Cürisitu Quesusi nü'ari pünesi'ayeitüa, caneneyenü'ani müpaü mütinaquecü Cacaüyari. Ta'iva Timuteumatü tenixevaüiritüaca Curinitusie xemütama xemüyutixexeüriva, Cacaüyari teüterimama xemühüme. Yunaitü xemupasie hesiena mieme naisarie 'eristaruyarisie xemütama 'Acaiyasie tenixevaüiritüaca. ² Cacaüyari müta'uquiyari Ti'aitame Quesusi Cürisitumatü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie.

Papuru que müti'uximatüariecai

³ Que mü'ane Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu mücacaüyarieya mü'uquiyarieya, mücü hepaüsita 'aixüa queticuxaxas-ivani. Mücü ta'uquiyaritütü catiniyucanenimayaca, Cacaüyaritütü naimecü catiniyuparevieca. ⁴ Mücü taheyemecü cataniparevieca te'uximatüariecacu, tameta temüyüvavenicü naimecü temüvapareviecacü hipame sepa que memüte'uximatüarie, Cacaüyari mütatipareviepaü tame. ⁵ Tame yemecü que temütecuine Cürisitu mütiucuinixüpaü, müpaüta yemecü tecatenipareviyaca mücü yatatipitüacacu Cürisitu. ⁶ Sepa temü'uximatüarie, mücü xecanipareviyacuni xeme, xenitavicueisitüariecuni que temüyüa. Me sepa temüpareviya, mücü xecanipareviyacuni xemeta quepaucua xemüte'uca'eniva xete'ucacucuetü que temüte'ucacucuetü tame. ⁷ Yuri que temüte'erie xehepaüsita, tepütürüariyari. Müpaü tepütemate, xeme tahamatü que temütetaxevi yaxecüa tete'ucacucuetü, müpaüta xeme tame tecanitaxevicacuni tanaitü tepareviyatü.

⁸ Ta'ivama peuyevese müpaü xemütemaicacü, cui tepe'uximatüariecai 'Asiya cuieyarisie te'u'uvatü. Cuini mieme pütihetecai yemecü, tepüca'iquemacai. 'Asitepücatemaicai xüca tetavicueniquecaitüni ya temütecuiniquecai. ⁹ 'Asita ta'iyarisie müpaü tepütetacühüavecai, tepücuiniquecai. Peru müpaü tiniuyüni tahesie yuri temücate'eriecacü, Cacaüyarisie püta, que mü'ane müquite müvaranucu'uitüvasie, mücüsie yuri temüte'eriecacü puyü. ¹⁰ Mücü cataniutavicueisitüani capa müpaü tete'ucucünicü. 'Uxa'atüni varie pütasitavicueisitüanita, que mü'anesie yuri temüte'erie. Tavarita catanitavicueisitüamücü,

11 xeme xetasipareviecacu xe'ivavirietü Cacaüyari tahesie mieme. Müpaü xeteyurieyu, yumüretü pamüpariyusi mecanipitüacacuni tahepaüsita, yametemaitü que temütemiquie yumüretü memüyunenevicü.

Titayari Curinitusie pücahetüa Papuru

12 'Aixüa temutiyuanenicü müpaü tepaitüca tahepaüsita, ta'iyarisie 'aixüa tepütetamate que temüyüa 'ena cuiepa. Müpaü tepütemate, Cacaüyarisie mieme tepasietü tepüyüa, 'aixüa tetehecüasietü tepüyüa Cacaüyari que mütatipitüa. Teüteri vahepaü que memütemaivave tepüca'yüa, masi Cacaüyari yatatipitüacacu 'aixüa que mütiuca'iyari, müpaü püta tecaniyüaca cuiepa memütama vahesüa, xehesüa yemecü müpaü tepüyüa. 13 Taxapa que müti'eniürüicü xEICÜA, que xemütatemate, müpaü xEICÜA te'utiyuatü tepütexe'utüirie. Siqueresü xepütasihetima peru 'esiva xEICÜA, 14 'aixüa püyüniqueyu xüca naimecü püta xetasihetimanique, müpaü xetemaitü, mücü tucarisie quepaucua munuani Tati'aitüvame Quesusi, 'ana xepüyüvaveni 'aixüa xemutiyuanenicü xetasiha'erivatü, yaxeicüa 'aixüa temutiyuanenipaü tame texeha'erivatü.

15 Müpaü yuri nemüti'eriecaicü xehepaüsita, 'ayumieme müpaü nepütinemaicai, hutacüa xehesüa nepunuaniquecai xaüsie necaheta'aveme meri, tixaütü nemütixeminicü. 16 Xehesüa neheta'ame Maseruniya cuieyarisie nepüyemiecai, tavari Maseruniya neheyeyame xehesüa nepunuaniquecai xemünesi'anunü'anicü Cureya cuieyarisiepai. 17 Que xetecu'eriva, müpaü netinemaitü yacü xEICÜA netinepatacai. Teüteri vahepaü neyüanetü netinematetü, Hü ne'utaitü, que netinepata Tixaü ne'utaitü. 18 Yapüticamie Cacaüyari que maine. Yaxeicüa tame que temütexetahüave, taniuqui pücahuta, püyuxevi. Xüca müpaü reuyeveca Hü temutiyuanenicü, Tixaü tepüca'utiyuane, ya Tixaü xüca reuyeveca temutiyuanenicü, Hü tepüca'utiyuane. 19 Cacaüyari nu'aya Cürisitu Quesusitütü xehesüa canicuxaxasivacaitüni tetecuxatacacu ne Sirivanu Timuteu. Niuqui mücü hepaüsita manuyüne pücahuta, püyuxevi müpaü 'anetü mühücücü Cürisitu. 20 Nai que mutayü Cacaüyari quename tiyurieni, mücüta niuqui pücahuta, püyuxevi Cürisitu meye'atüacü. 'Ayumieme quepaucua 'aixüa temutiyuane Cacaüyari hepaüsita, tepüyüvave müpaü temutiyuanenicü, Müpaü cani'aneni, te'utiyuatü, Cürisitu müpaü mütiuyuricü. 21 Mücü Cacaüyaritütü canihücütüni que mü'ane mütasiseiriya xeme tame Cürisitusie temüteviyanicü. Mücü heiserie pütasi'upitüa, 22 yuhesie mieme pütasi'u'inüaritüa, ta'iyarisie

yu'iyari pütasi'upitüa 'inüaritüme mümasiücünicü tita tahesie mütinäque.

²³ Ne nepitahüave Cacaüyari netucari münesinavairienicü xüca neti'tavani que nemaine. Nepacunua 'axa nemücxeretahüavecü. 'Ayumieme Curinitu nepücahetüa tavari. ²⁴ Müpaü tepücahaitüca tetexe'aitüacutü yuri que xemüte'erie. 'Aixüa xecaneuti'uni yuri xete'erietü. Masi müpaü tepaitüca xehamatü tete'uximayatü xemüyutemamaviecacü.

2

¹ Müpaü nepütinemaicai 'ana, 'aixüa pücaýüniqeyu xüca tavari nenuanique xehesüa nexehieveritüatü, netinecühüavetü. ² Xüca nexehieveritüacaque xeme, quepaicü pünesitemavieritüaniqueyu ne. Nexehieveritüacacu que xenetetemavieritüaniqueyu. ³ 'Ayumieme xapa müpaü nepütü'utüa, capa nenuayu menesi'uheiveritüanicü müme meuyevese masi memünesitatemavieritüanicü püta. 'Ipaü yuri nepütü'erie yunaime xehepaüsita, xüca nenetemavieca ne xemeta xepüyutemamavieca yunaitü. ⁴ Cui ne'uximatüarietü 'ana, nesaipünarietü ne'iyarisie müpaü netinixe'u'utüirieni vaüca ne'utasuatü. Peru xemüheiveritüariecacü yanepücatü'utüa, masi müpaü xemütemaiecacü vaüca que nemütixenaqui'erie yanepütü'utüa.

Papuru que müreiyehüviri tevi 'axa mütiyurienecai

⁵ Xevitü que mütiyurienecai pücanesi'uheiveritüa ne, masi neca'anuhaitüamütü nepaine siquere 'esiva püxehieveritüa xeme yunaime. ⁶ Mücüsie catiniunaque que xemüte'itatacuritüacai xe'uyu'enieca. ⁷ 'Ayumieme xepüyüvave masi xemüteheiyehüvirienicü hicü, xepüyüvave xeminütüanicü mücü tevi, capa 'utaxütüarienicü yuheiverietü 'anayuhayevamecü. ⁸ 'Ayumieme vaüriyarica necanixepitüaca xemihécüasitüianicü que xemüte'inaqui'erie. ⁹ 'Ayumieme müpaü nepütixe'u'utüirie, yanemütimaiecacü nexeh'inüatame xüca naime hepaüsita yaxetecahuni. ¹⁰ Que mü'ane xemüteheuyehüviri, neta yaxaicüa nepüreyehüviri. Que nemüreyehüviri, sepa hesiena nemücatihüpacai ne, nexeha'erivatü yanepüreyehüviri Cürisitu nesixeyiacacu, ¹¹ capa Cauyumarie tasicuamanacü. 'Aixüa tepütemate que mütiyuruva 'iya.

Que mütiyu'iyaritüacai Papuru, Türuhasisie 'uyeicatü

¹² Mericüsü, Türuhasi necaninuani niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita para nemüticuxatanicü, peru quitenie sepa müreyepiyacai nehiesie mieme Ti'aitamesie que nemütiviya nemüticuxatanicü, ¹³ nepüca'uxipiecai ne'iyarisie,

nemücaheitaxeiyavecaicü ne'iva Titu. Nevarutateutüaca masi necaneyeyani Maseruniya cuieyarisiepai.

Que mütatihecüatüa Cürisitusie teteviyacacu

¹⁴ Masi Cacaüyari pamüpariyusi quepitüarieca. Mücü yuheyemecü pütasihēcüatüa Cürisitusie que temüteviya, teüteri vahüxie tasicuvitünetü yu'utüma. Tacümana naisarie müpaü catinihecüatani visi que mü'itüarie Cürisitu xüca maica. ¹⁵ Tame 'inüari tecanihümetüni 'üca visi mu'üapaü Cacaüyari que mütatixeiya, temi'eritüacü Cürisitu que müti'ane. Mümëta memütavicueisitüariexime que memütatexeiya, memücuixime meta que memütatexeiya tecani'inüaritüni. ¹⁶ Memücuixime vacü tepumüqui'üa temüva'eritüacü que memütëcuini, peru müme memütavicueisitüariexime vacü tepütucari'üa temüva'eritüacü que memüte'ayeyuyurini. Mericüte, quepaicü piquema 'icü naimë. ¹⁷ Tame yumüireme vahepaü tepüca'anene. Harerusixi vahepaü tepücatetacuamana Cacaüyari niuquieya tecuxatatü. Masi 'aixüa tetehecüasietü, Cacaüyari que mütareyenü'a, Cacaüyari tasixeyyacacu teyüatü, Cürisitusie teteviyatü müpaü tetenicuxatani.

3

Que temüte'uhüritüarie türatu mühecua hepaüsita

¹ Müpaü te'utiyuatü tavari tete'isutüa para temühecüacacü xemütasimaicacü 'acu. Hipame vahepaü que teteheiyehüva xapa mütasihēcüatüacacü temümarivanicü, yaxemüte'u'utüiyarienicü yaxemüteti'utüanicü nusu. ² Xeme taxapa xecanihümetüni ta'iyarisie müre'uxa. Yunaitü teüteri mepüyüvave memititerüvanicü müpaü memütetimanicü mexexeyatü. ³ Xecanimasiücüni xeme Cürisitu xapaya xehümetütü yatetehüritüariecacu tame. Mücü xapa tauxicü püca'utüarie, Cacaüyari mayeyuri 'iyarieyacü püta pü'utüarie. Tetesie pücare'uxa, vaisie püta teüteri va'iyarisie püre'uxa.

⁴ Cürisitu yatatipitüacacu, müpaü tetetamaitü, yuri teteni'erieca Cacaüyarisie. ⁵ Müpaü te'utiyuatü 'asitepücahaitüca quename tacümana tixaütü teyüvave, tacümana tixaütü temüte'usutüa tepücatecu'eriva. Masi que temüteyüvave, Cacaüyari yatatipitüacacu tepüyüvave. ⁶ Mücüri que mütatiupitüa, pütasi'uhüritüa türatu hecuame hepaüsita. Peru 'utüarica hepaüsita xëicüa pücatasi'uhüritüa, masi 'iyarisie mieme hepaüsita püta pütasi'uhüritüa. 'Utüarica hexeyiatü xëicüa canimümücü, peru yu'iyarisie heixeyiatü tucari canipitüariecamücü.

⁷ Mücü türatu cümana mümüni visi 'anëtü ninuani tetesie müre'uxacai Muisexi que mütiuhüritüarie. 'Ixaherisixi teüteriyari mepüca'yüvavecai memi'ixüarienicü Muisexi

hüxieya, visi mayexavatücaicü sepa mayeyeiximecai.
⁸ Mericüte, masi vaücava visi cati'aneni türatu 'iyarisie mümieme xüca hepaüsitana hürütüarieca. ⁹ Xüca visi 'uyüni yatihürütüariecacu türatu hepaüsita cümana teüteri memütixani'eriva, masi vaücavamecü 'anayuhayevamecü visi pütüyüni yatihürütüariecacu türatu hepaüsita cümana heiserie memüpütüarieca. ¹⁰ Mücü meta, tita visi müti'anecai visi pücatiyuxexeiya hicü, 'iya püta cuini mieme visi 'anetü me'ivacü. ¹¹ Tita mayeiximecai visi pü'anecai, peru masi vaücava visi cani'aneni tita mücatixüve.

¹² Müpaü yuri temüte'eriecü, 'ayumieme cui tetayetuatü tepütecuxata. ¹³ Muisexipaü tepücaüya, 'ixuriquicü que müreyucunacai 'Ixaherisixi teüteriyari yuheyemecü memüca'ixeyiacü, que mürayeyeiximecai. ¹⁴ Mücü teüteri me'u'itutupetü menacüne que memüteyu'iyaritüacai. Hicüque yaxeicüa mücücü 'ixuriquicü heuyucunatü caniyuhayeva quepaucua mütiterüvarüva Türatu Meripai Mieme xapayari. Pücaheucuyepiva, Cürisitusie tiviyacacu xEICÜA püca'unarüva. ¹⁵ Masi hicüque Muisexi xapaya titerüvarüvacacu, mücü 'ixuriqui heuyucunatü canacavüre va'iyarisie. ¹⁶ Peru que maine, Quepaucua ta'aurie mave 'itahüaveque Ti'aitame, 'ana heucunatü caninavaiyariemücü, 'anuyütü, müpaü pü'ane. ¹⁷ Mericüsü Ti'aitame haitü 'iyari canixatani. Haque Ti'aitame 'iyarieya meyeica, tevi caniyünü'aca mana. ¹⁸ Tame tanaitü tahüxie caheucunacacu tepihecüata Ti'aitame visi que müti'ane, sepa yüxaüyemecü, xicürisie que mütihecüata tevi. 'Ayumieme tepücupasiva, visi te'ananetü tepacünirüme, hepaüna te'ananetü tetetaxexeyatü tete'acünirüme. Ti'aitame 'iyaritütü müpaü catiniyurienei.

4

¹ 'Ayumieme müpaü tetehürütüarietü tepücavaüripie, masi que temütenenimayasie tepüyüa. ² Peuyevese hipatü memüyuteteviyanicü 'avie que memüteyurie, peru tame tecateniutixani'erieni mücü naime. 'Atepüca'u'uva teteta'irüviyatü, ha tepüca'inütüa Cacaüyari niuquieya, que mütivaüyacü püta tetecuxatatü. Masiücüme tepeyeitüa tita yuri müraine, Cacaüyari tasixeyiacacu tepütahecüata, yunaitü teüteri yu'iyarisie müpaü memütemaicacü quename yuri. ³ Taniuqui 'aixüa manuyüne sepa meucuname, memütümaiariexime que memüte'i'enie xEICÜA caneucunaca. ⁴ Hicü miemete vacacaüyari canivacüpiriyaxüani müme yuri memücate'erie que memüteyumate yu'iyarisie, capa hecüariya me'uxeüyacü, niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu que mütimarive manuyüne que mütivahecüariviyaqueyu. Mücü Cürisitu Cacaüyari cani'inüarieyatüni, hepaüna pütüyuxexeiya.

⁵ Mücü meta, tame tepücatecuxata tahepaüsita, masi müpaü püta tepütecuxata, quename Cürisitu Quesusi ti'aitame hücü te'utiyuatü, quename tame xeparevivamete tehüme Cürisitusüa temümiemetecü te'utiyuatü. ⁶ Que mü'ane Cacaüyaritütü müpaü mutayü, Hecüariya yüvipa que'uneni, 'utaitü, mücütütü catanihecüariyani ta'iyarisie. 'Ayumieme yatete'imaitü Cacaüyari que mütimarive, Cürisitusie que mütimasiücü, tecanihecüariviyarieca.

Que temüte'ayeyuyuri yuri tete'erietü

⁷ 'Icü naitü cui püraye'axe, peru haxuta tecaneixeiya ni xeicüa 'icü türücariya, mümasiücünicü Cacaüyarisüa mümiemecü, tahesüa mücamiemecü. ⁸ Sepa naimecü temü'uximatüarie, tepücaha'ivarie. Sepa 'asitemücatemate que temüteyurieni, tepücavaürapie. ⁹ Sepa temeutaveiyariexüa, tepücacu'eiriva. Sepa tematixüriya, tepüca'utümaiyarie. ¹⁰ Taheyemecü tepücuixime tavaiyarisie, Quesusi que mütiumü. 'Ayumieme tucari canimasiücünü tavaiyarisie, Quesusi que mürayeyuri canimasiücünü. ¹¹ Tame temayeyuyuri taheyemecü teniyetuiyani temücuinicü Qesusisüa temümiemetecü, mümasiücünicü tavaiyarisie que mürayeyuri Quesusi, sepa temücuixime. ¹² 'Ayumieme tecuiximetü tecaniyüaca, xemesü xe'ayeyuyuritü xepüyüa.

¹³ Que müre'uxa, Yuri nepütiuta'erie, 'ayumieme neputaniu 'anuyütü, tameta yaxaicüa tepüte'u'iyari. Yuri tepüte'erie, 'ayumieme teputiniuca ¹⁴ müpaü tetemaitü, que mü'ane menucuquetüa Ti'aitame Quesusi, mücü catananucu'uitüamücü tameta Qesusipaü, xehamame meta catanaye'atüamücü yuhesüa. ¹⁵ Müpaü naitü catiniyümücü xehesie mieme. 'Ayumieme mücü yeme 'aixüa tiuca'iyaritü yumüireme vahesie mieme, pamüpariyusi canipitüariecamücü. Mücücü Cacaüyari visi que müti'ane canicuxaxasivamücü.

¹⁶ 'Ayumieme tepücavaürapie. Sepa herie temütüpünirüme, tateüta tecanihecüariyarieca tucaricü. ¹⁷ Pücahahete, que temüte'uximatüarie hicü, 'epücareutere. Peru yatete'uximatüarieme, taheyemecü cui visi 'anemecü tepü'icatüarieca mücaxüvecü. ¹⁸ Peru tepüca'icuvautüve tita temütexeiya, tita temücatexeiya vave püta tecanicuvautüveni. Tita temütexeiya 'apücatiterive, tita temücatexeiya vave püta yuhayemecü 'apütiterive.

5

¹ Müpaü tecatenimaica, xüca ca'unarieni 'icü xamaru haque temayetei 'ena cuiepa, qui tecanexeiya ni Cacaüyari mütasipitüa mamacü mücaveviya yuhayemecü 'amuve muyuavisie. ² Mücü meta, müpaü te'anenetü

teniu'aivani te'itücutü haque temayeteni taheima mieme.
³ Müpaü tete'itüme yemecü tepücamaveni. ⁴ 'Icü xamarutüa te'ayetetü teniu'aivani tesaipünetü. Tasüari tecaheutaquemaripicutü, masi tepeitücuni, tita mürayeyuri yuhesie mixeviriyanicü tita mütimüxime. ⁵ Mericüte, Cacaüyari canihücütüni que mü'ane müta'utivevie müpaü mütiyünicü. Mücüta yu'yari cataniupitüani 'inüaritüme mümasiücünicü tita tahesie mütinaque.

⁶ 'Ayumieme ta'yari tepucayesa taheyemecü. Müpaü tepütemate, mexi tavaiyarisie te'u'uva, Ti'aitamesüa tepüca'u'uva. ⁷ Yuri tete'erietü tecaniu'uvani, te'ixeyatü tepüca'u'uva. ⁸ 'Ayumieme ta'yari tepucayesa, tepütavaüriya masi temicu'eirienicü tavaiyari, Ti'aitamesüa püta teme'uvanicü. ⁹ 'Ayumiemeta tecanitamexütüaca teminaqui'aritüanicü sepa 'uva temu'uva sepa hesüana temu'uva. ¹⁰ Caneuyevecani tanaitü temasiücütü temayeitüarienicü Cürisitu 'uvenieya hüxie haque mütatücu'ivaviya, taxexütü temüte'apiniyarienicü 'aixüa que temüte'uyuri'axa que temüte'uyuri, tavaiyarisie te'u'uvatü que temüte'uyuri.

Que temütehürütüarie, temütecuxatanicü, teüteri Cacaüyarimatü 'aixüa memüteyuxeiyanicü

¹¹ 'Ayumieme müpaü tetemaitü, müpaü que müreuyevese müreiyehüvirienicü Ti'aitame, yuri teteniva'eritüaca teüteri. Tecanimasiücünü Cacaüyari que mütatixeiya. Yuri tepüte'erie quename temasiücü xemeta que xemütatexeiya, que xemüteyumate yu'iyarisie. ¹² Müpaü te'utiyuatü tavari tepüca'isutüa tetahecüatatü xemütasimaicacü. Masi müpaü te'utiyuatü tecanixepitüaca 'aixüa xemutiyuanenicü xetasiha'erivatü, niuqui xemexeyanicü cümana xemüvata'eiyacü müme herie mieme xeicüa meha'erivatü 'aixüa memutiyuane yuhepaüsita, 'iyarisie mieme memücaha'eriva 'aixüa me'utiyuatü yuhepaüsita. ¹³ Sepa 'asitemücatemate, Cacaüyarisie mieme teniyüaca. Me sepa temütemaivave, xehesie mieme tepüyüa. ¹⁴ Cürisitu mütasinaqui'eriecü, 'ayumieme tinaquemecü tepüyüa, tepüca'yüvave yücü temüteyuriecacü. Müpaü masi tepütehetime, xevitü yunaima vahesie mieme caniumüni, 'ayumieme yunaitü mepucui. ¹⁵ Mücü meta, yunaima vahesie mieme pümü, müme memayeyuyuri yuhesie mieme memüca'ayeyuyurinicüri, que mü'ane vahesie mieme mumü manucuquetüarie, mücüsie memiemetetütü püta memüyüacacü. ¹⁶ 'Ayumieme hicü xeime tepücamate teüteri que memüte'imate. Sepa temimaicai Cürisitu teüteri que memütehe'eriva, hicü müpaü tetehe'erivatü tepüca'imate.

17 'Ayumieme xüca Cürisitusie tiviyani, yücü 'anetü tiniunetüarieni. Tita meripai mütimieme cananucayune. Camü, naitü yücü 'anetü nayani.

18 'Icü naima Cacaüyari catiniusutüani. Mücü pütasi'upitüa 'aixüa temütetaxeiyanicü hamatüana, Cürisitu müpaü mütiuyuricü. Cataniuhürütüani temütēcuxatanicü, hipatüta hamatüana 'aixüa memütēyuxeiyanicü, 19 müpaü te'utiyuatü, Cacaüyari Cürisitusie tiviyatü müpaü pütivapitüa cuiēpa memütama hamatüana 'aixüa memütēyuxeiyanicü, vahesie pücatihüpa 'axa memüte'uyuricü, masi pütasi'uyetui mücü niuqui 'aixüa que temütetaxeiya hamatüana manuyüne, te'utiyuatü. 20 'Ayumieme Cürisitu nü'arimama tecanihümetüni, hesiena mieme tecaniutiniucani, müpaü tetemaitü, Cacaüyari canixetuicani müpaü te'utiyuanecacu, Cürisitusie mieme te'utiniutü vaüriyarica tecanixepitüaca, Cacaüyari matü 'aixüa xemütēyuxeiyanicü. 21 Que mü'ane 'axa mücatiyurievecai Cacaüyari müpaü piyuri 'axa tiyuruvamepaü mü'itüarienicü tahesie mieme, tame hesiena teteviyatü heiserie temexeyanicü Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva.

6

1 Mücü meta, hamatüana müpaü tete'uximayatü, vaüriyarica tecanixepitüaca xeme, xe'itanaqui'erieme tita Cacaüyari mütixemicua 'aixüa tiuca'iyaritü, xüanacüa xemüca'itanaqui'erienicü. 2 Müpaü paine,

Tucari 'aixüa mü'anesie

Nemaniu'enieni,

Tucari 'aye'acu

Xemütavicueisitüarienicü

Nemaniuparevieni.

Camü hicü tucari 'aixüa mü'ane canihücütüni, camü hicü tucari canaye'ani xemütavicueisitüarienicü.

3 Ni xeime tepüca'ucununuitüva tixaütü hepaüsita, 'icü hürütüarica capa 'useviximariēcacü que temütēhürütüarie.

4 Masi Cacaüyari teparevivamete tehümetütü naimecü tepütahecüata. Vaüca tepüte'uca'eniva te'uximatüarietü, tete-heuyehuatü, tetatexietüvetü, 5 tecuveivatü, te'anutaxürivatü, teüteri meyuxamurietüvecacu, tete'uximayatü, tucari tecahütü cusicü 'icuaicü. 6 Tepü'itiya, tepütemate tita müreuyevese, müixa tepüvanevie hipame, 'aixüa tepüte'u'iyari,

'Iyari Mütiyupata tepexeiya, yacü tepücatetacanaqui'erie,

7 yuri tepütēcuxata, Cacaüyari türücariyaya tepexeiya, heiserie temupitüariecü cuya tepüaya tepupitüarie naisata mieme cümana temütacuitüveni. 8 Visi tetexeyarietü 'axa tetexeyarietü yaxeicüa tepüyüa, 'axa tetēcuxaxasivatü 'aixüa tetēcuxaxasivatü yaxeicüa tepüyüa. 'Irumari tepüxasiva peru

yuri tepütecuxata, ⁹ quename tecamariva meputiyuane peru yunaitü mepütasimate, quename tecuixime meputiyuane peru camü tepayeyuyuri, quename tetatacuritüariexime meputiyuane peru tepücacui'iva, ¹⁰ tepütaheiveri peru taheyemecü tepütatemamavi, tepüpüvüresixi peru xicusixi tepüvarayeitüva yumüireme, tixaütü tepücatehexeiya peru naitü pütitapini.

¹¹ 'Aixüa 'iyaricü tepütexecuxaxatüva Curinitutari, yeme ta'iyari 'apüneüna que temütexenaqui'erie.

¹² Que temütexexeiya, ta'iyari pücasaipüne, xeme püta xepüyusaipüna yu'iyarisie. ¹³ Mericüte, netüriyama que nemütivacühüaveniqueyu, müpaü nepütixetahüave, yaxaicüa xequeteneuyuri que temüxeyurie, xe'iyari 'amütanerecü.

Cacaüyari mayeyuri tuquieya que temütehüme

¹⁴ Yuri memücate'erie vahamatü xepücayuxeviriyani. Titari rexeyia tita mütiheiserie tita 'aisica mütitisanamatü. Que tiyuxevini hecüariyamatü yüriya. ¹⁵ Que meteyu'enie Cürisitu xeime cacaüyari 'axa mü'anematü. Tita tinaque tevi yuri müti'eriesie 'axeicüa yuri mücati'eriesie. ¹⁶ Cacaüyari tuquitana que metenaque tetexi cacaüyarixi. Pücaüyvesietü. Tame Cacaüyari mayeyuri tuquieya tecanihümetüni, que mutayü Cacaüyari,

Vahesüa neniucaimücü

Vasata neniuyeicamücü

Vacacaüyari nepühücütüni,

Müme neteüterima mepühümetüni.

¹⁷ 'Ayumieme müpaü paine,

Vasata xequenayecüneca,

Xequeneyupata

Canaineni Ti'aitame,

Xepüca'imayüani

Tita mücati'itiya.

Xüca müpaü xeteyurieca

Neri nenixetanaqui'erimücü

¹⁸ Xe'uquiyari necanayeimücü,

Xeme nenivema

'Uquisi 'ucari

Xecanacünicuni

Canaineni Ti'aitame

Nai mütürücaüye.

7

¹ Mericüte nenaqui'erima, müpaü temüte'utahüavariecü quename müpaü tiyurieni, tepüta'itieca naime mütiyusevixima tavaiyarisie ta'iyarisie. Tepaye'axüaximeni tepasietü Cacaüyarisie mieme, teteheiyehüvirietü.

Papuru que mütiyutemaviecai, Curinitutari mete'uhayevacu que memüteyuriecai

2 Yu'yari 'axequeneutaneriya xemütasinaqui'eriecacü. Ni xeime 'axa tepüca'uyuri, tixaü tepücate'inavairi xeime, tepüca'icuanaxü ni xeime. ³ Müpaü que nemaine, xehesie nemütiuhüpanicü 'asinepücahaine. Meripai müpaü nepütixecühüavecai quename ta'iyarisie texeha'eriva, quename 'axeicüa tetaxevi sepa temücuini sepa temayeyuyurini. ⁴ Müiremecü nepücan'e'iyaritüa xehepaüsita, cui 'aixüa nepüticuxata xehepaüsita. Sepa naimecü temü'uximatüarie, nepaye'a nenütüarietü, panayuhayeva netemavierica.

⁵ Mericüsü Maseruniya cuieyarisie te'u'axüaca tepüca'uxipivavecai tavaiyarisie, naimecü masi tecani'uximatüariecaitüni. Ta'aurie pütiyucinecai, tateüta tepümamacai. ⁶ Perusü que mü'ane Cacaüyaritütü müvanütüva müme memüyuheiverie, mücü cataniunütüani tameta, Titu munuacü. ⁷ Munuacü xEICÜA pücatixaü, masi mücü munütüariecü xehepaüsitata tepunütüarie tame, taticuxaxatüvacacu Titu que xemütatexeiyaqueyu, que xemüteyuheiverie, que xemüteyumexütüa nehiesie mieme. 'Ayumieme ne masi yemecü nepünetemaviecai.

⁸ Ne xapacü sepa nemüxe'uheiveritüa, yücü nepücatinecühüave. Sepa yücü nemütinecühüavecai 'ana, müpaü netimaitü mücü xapa müxe'uheiveritüacü siqueresü yapaümexa, ⁹ peru hicü masi nepünetemavie. Xemuheiveritüariecü, mücücü nepücanetemavie. Masi yaxete'uheiveritüarieca xemüte'uhayevaxücü que xemüteyuriecai, 'ayumieme nepünetemavie. Cacaüyari tixepitüacacu xecaniuheiveritüarieni, 'ayumieme tixaü xepücate'utümayaxü müpaü temüte'uyuricü. ¹⁰ Xüca yuheiverieca Cacaüyari tipitüacacu, pütihayeva que mütiyurienecai, pütavicueisitüarienita. Tihayevame que mütiyurienecai, tavari 'axa pücatiyücühüaveni yamütiuhayevaxücü. Me xüca yuheiverieca cuiepa memütama vahepaü xEICÜA, püpütüarieni mumünicü. ¹¹ Neuxei que mütiyüü quepaucua Cacaüyari müxe'upitüa xemüyuheiveriecacü. Mücücü xepuyuvaüri, mücü meta, xepüyutahecüataxü yuniuqui, xepüyuyehexaxü, xeputimama. 'Ana xepünesixeyacucai, xepüyumexütüacai, 'aixüa xepiyuri naime. Naimecü xeniyuhecüatani xemü'itiyacü mücü que mütiyüücü. ¹² Mericüte, müpaü nepütixe'u'utüiri, peru que mü'ane yu'iva 'axa muyuri neha'erivatü xEICÜA nepücatiu'utüa, que mü'ane 'axa mu'itüarie neha'erivatü xEICÜA nepücatiu'utüa. Xeme yücümana müpaü xemütemaicacü que xemüteyuvaüriya tahesie

mieme Cacaüyari xexeyacacu, 'ayumieme yanepütü'utüa.
 13 Müpaü mütiuyücü, 'ayumieme tepunütüarie tame.

Mücü meta, tame müpaü tete'unütüarieca, masi vaüca tenitatemaviecaitüni Titu müyutemaviecaicü, yunaitü cayuvatü xemipitüacü 'iyarieyasie. 14 'Aixüa que nemütitaxatüa xehepaüsita, nepüca'uteviyasitüarie neniüqui hepaüsita. Masi yaxaicüa yuri que temütexecuxaxatüvacai naimecü, müpaüta caniyuritücaitüni 'aixüa que temüte'itaxatüa Titu. 15 Mücüta cuini mieme masi canixenaqui'erieca xeha'erivatü yaxemütecahucü yunaitü, xeha'erivatü que xemüte'itanaqui'eri xe'umamatü xe'uyüüacatü. 16 Neta nepünetemavi nemüyüvecü ne'iyari nemeucayesacü xehepaüsita naimecü.

8

Tumini que memüte'ucuxeüri Cacaüyari teüterimama vahesie mieme

1 Tepütexetaxatüaniqueyu ta'ivama, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que mütivarupitüa müme memeyutixexeüriva Maseruniya cuieyarisie memütevamicuanicü hipame.

2 Vaücava mepü'inüasietüve me'uximatüarietü, peru cananayuhayevani vatemavierica. Sepa yemecü memüpüvüresixi, mepimüiriyaxü 'aixüa 'iyaricü que memütevamicuacai. 3 Que nemütüinierixü yanepütihecüata. Que memüteyüvavecai xEICÜA nepücahaine, masi yemecü mepüca'uyuticueri que memütevamicuacai hipame. Yücümana

4 vaüriyarica metasipitüatü mecatanüutavavirieni müpaü temütevatauniecü, mevaparevietü memüyuxevinicü Cacaüyari teüterimama vahamatü. 5 Que temütecu'erivacai müpaü memüteyurieniquecaicü yamepücate'uyuri. Masi meniyuyetuani meri Ti'aitame mütiva'aitüanicü, tameta temüteva'aitüanicü müpaü mütinaquecü Cacaüyari.

6 'Ayumieme Titu vaüriyarica tecaniupitüani 'icü 'imiquieri müraye'atüanicü xeme xehesüata mücü meripai misütüacü 'ixeürietü. 7 Vaücava naitü tinimüiriyarümeni xehesie mieme que xemüteyurie, yuri xete'erietü, xetecuxatatü, xetematetü tita müreuyevese, naimecü xeyuvaüriyatü texenaqui'eriecacu. Mericüte, yaxaicüa 'icü 'imiquierita xequeneutimüiriya.

8 Netixe'aitüatü 'asinepüca'utaine hicü. Masi hipatü müpaü memüteyuvaüriyacü, nexenüatätü nepaine, xüca hecüsieca quename xemeta xeteyucanaqui'erie. 9 Xeme müpaü xepütehetima 'aixüa que mütiuca'iyari Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu. Mücü sepa müxicutücai, xehesie mieme püvüre nayuyeitüani, xeme xicusixi xemacü necü, 'iya püvüre matüacü.

10 'Icū hepaüsita que nemüticu'eriva müpaü netinixe'utaxatüani. 'Aicü xepuyuvaüri xemisutüanicü müpaü xeteyurietü, 'anata xepisutüa. Mericüte, hicü 'aixüa caniyümücü xehesie mieme xüca müpaü xeteyurieni, 11 xüca müpaü xete'aye'atüani que xemüteyurie. Xe'iyari que mü'anenecai müpaü xemüteyuvaüriyanicü, müpaüta xequetenaye'atüaca, que xemüteyüvave. 12 Xüca ra'iyari yati'aneni, tita mürexeiya pünaqui'erivani, sepa tixaütü mücarexeiya.

13 Peru müpaü nepücahaine hipatü memü'icapiyanicü xeme xemücuanimasitüarienicü, 14 masi müyeyesitüarienicü hicü nepaine. Tita müranuyuhayeva xehesie mieme hicü, mücücü xequenivaparevieca müme memüteheuyehüva, mümeta 'uxa'atüni varie vahesie mieme 'anayuhayevame mücücü memüxepareviecacü xeme que xemüteheuyehüaca meyeyesitüarienicü, 15 yaxaicüa que müre'uxa, Que mü'ane vaüca mütiucuxeüri, püca'anayuhayevaxü. Que mü'ane 'esiva mütiucuxeüri, tixaütü pücareuyehüacai.

Titu

16 Pamüpariyusi necanipitüaca que mü'ane Cacaüyaritütü müpaü mipitüa Titu yu'iyarisie müpaü mütiyuvaüriyanicü xehesie mieme tahepaü. 17 Cataniu'enieni vaüriyarica que temüte'ipitüa, peru yemecü masi müyuvaüriyacaicü, yücümana xehesüa püyemie.

18 Hamatüana tenenunü'acuni ta'iva mümariva niuqui 'aixüa manuyüne que müticuxata, yunaitü memüyutixexeüriva memeitima naisarie. 19 Mücü meta, memüyutixexeüriva mecanenayexeiya tahamatü muyeicanicü 'icü 'imiquieri manu'üiyanicü que temütehüritüarie, Ti'aitame hepaüsita 'aixüa müticuxaxasivanicü, temümasiücünicü tameta que temütetavaüriya. 20 Müpaü tepütetacuerivayurie, xevitü capa niuquixiecacü 'icü 'imiquieri hepaüsita que mütivaücava cümana temühüritüarie. 21 Tita 'aixüa müti'ane, mücücü tepütamexütüa Ti'aitame que mütatixeiya, teüteri meta que memütatexeiya.

22 Vahamame tenenunü'acuni xeime ta'iva. Müixa te'ita'inüataca müiremecü, tepeitima que mütiyuvaüriya. Hicüsüta masi püyuvaüriya, müiremecü yuri müti'eriecü xehesie. 23 Titu hepaüsita, müpaü nepütixecühüaveni nehamatü müyuxevicü, nehamatü müti'uximayacü xehesüa. Ta'ivama vahepaüsita, müpaü nepütixecühüaveni memüyutixexeüriva vanü'arima memühümecü, vacümana Cürisitu ve'eme mücuxasivacü. 24 'Ime xequenivahecüasitüiyani quename yuri que xemüteyucanaqui'erie, quename yuri 'aixüa

que temütevacühüave xehepaüsita, xaüsie memeyutixexeüriva mexexeyiacacu.

9

Tuminicü que memütevaparevieniquecai 'ivamarixi

¹ Mericüsü, müpaü que xemüte'icuxeürie Cacaüyari teüterimama vahesie mieme, tavari niuqui pücaheuyevese mücü hepaüsita para nemütixeti'utüiriecacü. ² Ne müpaü nepütimate que xemüteyuvaüriya, 'ayumieme 'aixüa nepütivacuxaxatüva Maseruniyatari xehepaüsita. Müpaü nepütivacühüave, 'Acaiyatari 'aicü mepüha'arisiecai müpaü memüteyuriecacü. Müpaü xemüteyumexütüacü xeme mümeta mepüyumexütüa yumüretü. ³ Nenivaranunü'amücü ta'ivama capa xüanacüa 'ayanicü tita 'aixüa nemütivacuxaxatüva xehepaüsita, tita xemüte'ucuxeürie, mücü nexatatü. Peuyevese masi xemücuha'arisienicü yaxecüa que nemütivacühüavecai xehepaüsita. ⁴ Maseruniyatari ne'utüma xüca me'u'axüani, müme xüca mexe'utaxeyiaque xecaha'arisiecame, tepütateteviyaniqueyu tame müpaü yuri tete'erieme xehepaüsita. Que xemüteyuteteviyaniqueyu xeme 'asitepüca'utiyuane. ⁵ 'Ayumieme müpaü nepüticu'eriva meuyevesecü vaüriyarica nemüvapitüanicü ta'ivama memünesi'anuhaisitüiyacü xehesüapai, memüxecuha'arisitüanicü müpaü 'aixüa que xemüteyuriecucüai meripaitü xemüvamicüanicü hipame. Peuyevese mücuha'arisienicü xe'iyari ya'anecacu, yuhesie mieme xe'icueriecacu pücatixaü.

⁶ 'Icü xecüa, que mü'ane 'esipaüme muca'esa 'icuerietü yu'imüari, 'esipaüme xecüa canica'isanamücü. Que mü'ane naime tatuatü mica'esa, mücü 'anayuhayevame püca'isana. ⁷ Yuxexütü matüaripai yücümana que memüteheitima yu'iyarisie, müpaü mequeteheyurieca, mecayuheiverietü meviyariecame mecayuerietü, müpaü püta mequetevamicüani. Cacaüyari caninaqui'erieca que mü'ane yutemavietü mütivamicüa. ⁸ Cacaüyari caniyüveni mimüiriyani tita mütixepitüa 'aixüa tiuca'iyaritü, manayuhayevanicü. Xüca müpaü 'aneni, yuheyemecü naitü müreyevese xepütehexeyiani, xepüyüvaveni 'aixüa xemüteyuriecacü naimesie, ⁹ que müre'uxa, Canenuxürietüyani naisarie, Tinivarumini memüteheuyehüacai, Heiseriemecü yaticamietü Tita mütiuyuri Yuheyemecü 'epütiterive.

¹⁰ Que mü'ane 'imüari mimicua 'esame, 'icuai mütasimicua müticuaiyanicü, mücü püxemicuanita xeme, pütimüiriyani tita xemüte'uca'esa pixuaveritüani tita mütiutixuxuavere heiseriemecü yaxemütecahucü. ¹¹ Naime hepaüsita xicusixi xepayeitüarieni yeme 'aixüa 'iyaricü xemütevamicuanicü hipame. Que temüteyurie, müpaü xetevamicuayu, pamüpariyusi canipitüaricamücü Cacaüyari. ¹² Müpaü xetevaparevietü yu'uximayasicacü xepüvaraye'atüani que memüteheuyehüva Cacaüyari teüterimama hicü. Mücü heima 'aixüa püyünita, yumüretü pamüpariyusi memipitüacü Cacaüyari. ¹³ Xeme xepümasiücü que xemüte'u'inüasie müpaü xemütevapareviecü. 'Ayumieme 'aixüa meniutiyaneni Cacaüyari hepaüsita yaxemütecahucü, yaxaicüa que xemüteyuecüata quename niuquisie xeteviya Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyünesie, 'aixüa 'iyaricü xemüvarumicü müme hipameta yunaime. ¹⁴ Mümerita xehesie mieme quepaucua memüutineneviva mecanixehive'eriecacuni, Cacaüyari cui 'aixüa mütiuca'iyaricü xehesie mieme. ¹⁵ Pamüpariyusi quepitüarica Cacaüyari, müpaü mütatiumicü que temücateyüvave yatemütehecüatanicü.

10

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu, que müreye'atüa yühürütüarica 'utaitü

¹ Neri Papuru nehücütütü vaüriyarica necanixepitüacaqueyu. Cürisitu mümaxiucü müca'ayu'eriyacü, müpaü nepaine. Tahüxie te'utinierecacu tixaütü nepücatihücü xeniu xehesüa ne'uyeicatü, teva ne'uyeicatü nepane'erिया püta que nemütixecühüave xeniu. Yane' Janetü xeniu nepaine. ² Mericüte, nepüxevaviri mücaheuyevecanicü nemüxetahüavecü ne'ane'eriyatü xehesüa nenuame, sepa müpaü nemütimate, xüca 'aixüa 'aneme ne'erica nemüyüvecü nemane'eriyanicü hipame vahepaüsita, vaisie teteviyatü te'u'uvame memütasi'erie, müme vahepaüsita. ³ Sepa 'atemu'uva tavaiyarisie, vaisie teteviyatü tepücatacuitüve. ⁴ Vaisie pücamieme cuya tepüaya cümana temütacuitüve. Pütürücavi püta Cacaüyarisie mieme, temica'unaxüanicü cuyaxi vaqui. ⁵ 'Iyaritüarica tenica'unarümeni que memüteyücühüave teüteri, sepa que mütitita Cacaüyari müraye'unie memüca'imaicacü, mücü tecanica'unarümeni. Naime 'iyaritüarica tepanutahüva yamüticamienicü Cürisitu que maine. ⁶ Taheyemecü tepüha'arisie temüvatatacuritüanicü yunaime memücayuvaüriya yamemütecahunicü, xe'aye'atüariyu xeme yaxetecahütü. ⁷ Xequeneuxeiya tita xehüxie müraniere. Xevitü xüca yu'iyarisie Cürisitusüa mieme yu'erica, müpaüta

masi yu'iyarisie quetiyücühüaveni, mücü Cürisitusüa que mütimieme, tameta hesüana tepümiemete. ⁸ 'Icü heiserie temexeiya tame, Ti'aitame müpaü pünetiupitüa nemüxetürücarianicü, nemüxeca'unaxüanicü müpaü pücanetiupitüa. Mericüte, xüca 'esiva ne'anuyehaitürüveni ve'eme nenexatatü 'icü heiserie temexeiya, nepücaneteviyani müpaü ne'utaitü. ⁹ 'Aixüa püca'yüni xüca nexemariutame ne'erivani xapacü. ¹⁰ Müpaü püraniuva, xapacü que maine pahete pütürücavi, peru yuvaiyarisie 'uva 'uyeicatü 'asipüca'yüve, yuniuquisie püxani'eriva. ¹¹ Müpaü quetiyücühüaveni que mü'ane müya maine, que temü'anene taniuquisie xapa tevevietü teva te'u'uvatü, müpaü yaxaicüa tepüteyurieni 'ate'u'uvatü.

¹² Mücü meta, tame tepücatavaüriya temütacayasanicü müme va'aurie, temüta'inüatanicü vahepaü te'ananetü, müme yuhesie mieme memüyuhecüata memümarivanicü. Müme masi memüyuti'inüatacü yu'inüaricü, yücümana memüyuxeyacü meyu'inüatatüvetü, 'asimepücatemaivave. ¹³ Tame püta ve'emetete que temütetaxata, que müreyü haque temücahe'aitüarie 'asitepücahaitüca. Masi Cacaüyari que mütare'inüasiri, mana que müreyü tepütecuxata tetaxatatü. 'Asita xehesüapaitü tepu'inüasiyarie. ¹⁴ Xüca xehesüa tecahüritüariecaque, tepanuyehaitürüveniqueyu müpaü te'utiyuatü, peru tame meri tepu'axüa xehesüa niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyüne tecuxatatü. ¹⁵ 'Ayumieme tahepaüsita que temütecuxata, que müreyü haque temücahe'aitüarie 'asitepücatecuxata. Hipatü que memüte'uximaya hepaüsita, 'asitepücahaitüca quename tame püta müpaü tete'uyuri tehaitü. Mücü meta, müpaü yuri tecateni'erieca xehepaüsita, quepaucua xemutixuxuavereni yuri xete'erietü, 'ana tepücasaipüneni xehesüa xEICÜA temüte'uximayacacü. Naisarie püta haque teme'inüasiyarie, mana tepüte'uximayaca. ¹⁶ 'Asita xearitapaitü niuqui 'aixüa manuyüne tepücxatani. Peru haque xevitü meye'atüa yühüritüarica que müre'inüasiyarie, 'asitepücahaitücani quename tame püta müpaü tete'uyuri.

¹⁷ Masisü niuqui que maine, Que mü'ane ve'eme müxatamücü, Ti'aitame quexatani ve'emetüme. ¹⁸ Que mü'ane yücümana müyuhecüata, mücü pücamasiücü que mütiu'inüasie, masi que mü'ane mütiuhecüata Ti'aitame, mücü püta pümasiücü que mütiu'inüasie.

11

Müme yacü xEICÜA memütexaxatametetücai

1 Xüca xenesitanevienique tuma yareutevitü mexi tevi 'asimücatimatepaü neticuxata 'esiva. Tasüari xepünesitanevieni. 2 Cacaüyari que mütiyumexütüta xehesie mieme, neta müpaü nepütinemexütüta xehesie mieme, 'ayumieme müpaü nepaine. Nepüxeyetua xeimesüa, Cürisitumatü xemüyuxevinicü, yaxeicüa 'üimari mücaxuriqui que mütiviquitüariva 'uqui yuxevitü xeicüa mitivitünicü. 3 Ne nepüma capa xe'useviximarienicü que xemüteyücühüave yu'iyarisie, yaxeicüa mücü cu que müti'irüviyaxü 'Eva. Me xüca müpaü tiuyünique, xe'iyari pücauyuxeviniqueyu, Cürisitusie xeicüa xepücateviyaniqueyu, xepüca'itiyacaqueyu. 4 Cari 'aixüa 'anemecü xecanitanevieni xüca xevitü nuani xeime Qesusi yücü mü'ane cuxatatü tame temüca'ixatacai, me xüca xecuxaxatüvani xeime 'iyari yücü mü'ane xeheixeyatü xemacü necü xemüca'itanaqui'erivave, me xüca niuqui 'aixüa manuyüne yücü mü'ane xecuxaxatüvani xemüca'itanaqui'erivavecai. Xüari xepinevie müya müticuxata. 5 Ne müpaü nepüticu'eriva, müme cuini mieme vaniu memünü'arisixi, müme tixaütü mepücatehexeiyä neta que nemücareixeiyä. 6 Sepa que mü'ane mücaniuepaü nemüticuxata, tevi 'asimücatimatepaü nepüca'ane que nemütimaive. Masi naimecü, que temü'anene yatepütexehecüasitüiya, yunaitü que memütatexeyä.

7 Me queri 'axa netiuyuri quepaucua tixaütü necatihücütütü nemaneyeitüa xeme püta tixaütü xehümetütü xemayeitüarienicü. Queri 'axa netiuyuri necaxecuetatütü nemüxecuxaxatüvanicü Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne. 8 Xaüsie memeyutixexeüriva nenivanavanecaitüni yacütütü, vatumini nenaqui'erietü, xehesie mieme nemüti'uximayacacü. 9 Xehesüa ne'uyeicatü quepaucua nemüreyehüacai, nepücaxe'uximatüacai ni xeime. Que nemüreyehüacai mepünete'umicuacai ta'ivama Maseruniasie memeyecü. Müpaü netiyurienetü naimecü nepücanetauniecai nemüxe'uximatüanicü, müpaüta yaxeicüa nepütiyurieneni. 10 Yuri que maine Cürisitu, neta yuri nepaine. 'Ayumieme müpaü nepaine, yemecü nepücanenarieca müpaü netinexatatü naisarie 'Acaiya 'eristaruyarisie. 11 Titayari müpaü netinemate. Nemüxenaqui'eriecü 'ayumieme müpaü nepütinemate. Cacaüyari müpaü pütimate que nemütixenaqui'erie.

12 Que nemütiyuriene, yaxeicüa müpaü nepütiyurieneni. Müme memisütüaniqueyu tahepaü metexeyarietü, ve'emete que memüteyuxataniqueyu, müpaü netiyurienetü necanivanenäsitüiyamücü müme. 13 Müya memü'anene mepüte'itava, yacü xeicüa mecaninü'arisixitüni. Mepü'irümarisixi masi que memüte'uximaya, sepa memuyupata Cürisitu

nü'arimama vahepaü memüteyuxexeiyanicü. ¹⁴ Mücücü tepücahüxiya. 'Asita Cauyumarieta puyupata hecüaripa mieme niuqui tuayamepaü mütiyuxexeiyanicü. ¹⁵ 'Ayumieme mariveme tepüca'erie xüca müme hesiena mieme memüte'uximaya me'uyupata, müme tita mütiheiseriesie mieme memüte'uximaya vahepaü memüteyuxexeiyanicü. Müpaü mepüte'aye'axüani, que memüte'uximaya müpaü mepüpütüarieni.

Papuru que mütiucuinixü nü'ari mühücütücaicü

¹⁶ Tavari müpaü nepütayüni, capa xevitü 'asinecatimaicame nesi'eriecacü. Mesü xüca müpaü neti'erivani, sepa 'asinemücatimate, siqueresü xequeneneutanaqui'erie, ve'eme nemünexatanicü 'esiva yacütütü. ¹⁷ Que nemüticuxata hicü, Ti'aitame que müticuxata 'asinepücahaine, masi que mü'ane 'asimücatimatepaü, que mü'ane ve'eme müyuxatapaü müpaü yuri ti'erietü yuhepaüsita, müpaü püta nepaine. ¹⁸ Yümüretü ve'emete mepüyuxata tita yuvaiyarisie mütimieme meteha'erivatü xEICÜA. Mericüte neta xüari vahepaü yacütütü ve'eme nepünexatani. ¹⁹ Cari xeme xepütemaivave, 'ayumieme xeyutemamavietü xepüvanevie müme 'asimemücatemate. ²⁰ Xepinevie sepa xevitü müxeviya xemüte'uximayacacü vaüriyarica, sepa xepini mütxe'utixütüiri, sepa müxe'anaviviya, sepa müxetave'erie, sepa müxetavaya xehüxie. ²¹ Tame xEICÜA müpaü temücaxeyuriecaicü xüari xeniu tepüveraranicai, 'ayumieme xüari xeniu peuyevese neneteviyatü nemütaniuni.

Mericüte, tevi 'asimücatimatepaü neticuxatatü cuxi müpaü nepaine, xevitü que mütiyuvaüriya sepa cueriva'anemecü, neta müpaü nepüyüve sepa cueriva'anemecü. ²² Hepürayusixi teüteriyari metehüme. Neta nepühücü. 'Ixaherisixi teüteriyari metehüme. Neta. 'Apurahamisie meteyecü. Neta. ²³ Cürisitusie mieme mete'uximaya. 'Asimücatimatepaü nepaine, ne masi vaücava yanepüti'uximaya. Ne nepüvara'iva müixa neti'uximayatü masi, masi müixa ne'anutahüivatü, masi vaücava necuveivatü, masi müixa necueriva'aretü nemümünicü. ²⁴ Huriyusixi püresusixi que memütevarutiva xei veiyari meuyevecanicü huta teviyari veiyari müca'ayanicü, ne 'auxümexa müpaü nepu'itüarie. ²⁵ Haicacüa cüyecü nepeuceveiyaxü. Heiva neputuaxi tetexicü. Haicacüa haramarasie ne'uyeicacacu naviya pucayunixü. Xei tucari xei tucari nepuhaximecai 'amatiyevasio. ²⁶ Müixa ne'uyeicatü nehuyeta nepücueriva'ane, nemarima hatuxamesie, nemarima tenavayamete vacü, nemarima neteüterima vacü, nemarima teüteri memücahuriyusixi vacü, nemarima quiecarisie, nemarima macumavesie, nemarima

haramarasie, nemarima müme 'ivamarixi memüyuterüva mete'itavatü, müme vacü. ²⁷ Neti'uximayatü ne'uxetü, tucari necahütü cusicü, neheuhacamütü neheuharimütü, tucari necahütü 'icuaicü, neheuxerimütü nemavetü nepüyüane.

²⁸ Mücü pücanaitü, peru heimanata tucaricü nepüsaipüne, peuyevese nemüne'iyaritüanicü yunaitü memeyutixexeüriva vahesie mieme. ²⁹ Xevitü xüca veranini, neta neveranitä nepütinemaica. Xüca xevitü 'ucunuitüarieni, mucunuitüariécü nepüha'a neta. ³⁰ Mericüte xüca xeniu heuyeveca ve'eme müyuxatanicü, ne xüari ve'eme nepünexatani, que nemütiverani neticuxatatü. ³¹ Que mü'ane Ti'aitame Qesusi mücacaüyarieya mü'uquiyarieya, que mü'ane hepaüsita 'aixüa müticuxaxasiva, mücü müpaü pütimate nemücati'itavacü que nemaine. ³² Ramasicu quiecarisie 'Aretaxi quepaucua müti'aitametücai, hesüana mieme 'isücame cuyaximame mepütehücai Ramasicutari vaquiecaru quitenie memünesiviyacü. ³³ Ne neputavicuei memücanesiviyacü, tesariya tenieyasie neheucatuiyaca quirivasie neyecaitü tesariya varita.

12

Que mütiupitüarie yuvaiyarisie mücuseivanicü

¹ Mericüte, xüari peuyevese ve'eme nemünexatanicü. 'Aixüa capüyüni siepüre, peru heinüsipaü que nemütüunierixü, tita Ti'aitame masiücüme mürayeitüa, mücü hepaüsita nepüticuxatani. ² Ne nepimate tevi Cürisitusie mütiyia. Tamamata heimana nauca viyari 'anuyeyacu, nanutihanieni mücü muyuavisie Cacaüyarisüa yemecü. 'Asinepücatimate xüca 'iyarieya xEICÜA 'utihanieni, me xüca vaiyarieya naitü 'utihanieni, Cacaüyari müpaü pütimate. ³ Mericüsü, müya 'aneme tevi nepümate, xüca 'iyarieya xEICÜA 'utihanieni, me xüca vaiyarieya naitü 'utihanieni 'asinepücatimate, Cacaüyari müpaü pütimate, ⁴ peru panutihanie visi müracu'anesepai. Niuqui ne'enieni müpasie tevi müpaü mücatayünicü, tevi heiserie mücahexeiyacü müpaü mainenicü. ⁵ Mericüte müya 'aneme hepaüsita neticuxatatü ve'eme nepüxatani, peru necümana ve'eme nepücanexatani, me xüca nenexatani que nemütiverani nehaitü xEICÜA. ⁶ Süricüte xüca nenevaüriyanique ve'eme nemünexatanicü, tevi 'asimücatimatepaü nepücatayüniyeyu, yuri nepaineniqueyu püta. Perusü nepücanevaüriya ve'eme nemünexatanicü, capa xevitü müpaü ticu'erivanicü quename yücü ne'ane, que münetixeyia que müneti'enie, müpaü neca'aneme capa 'eriecacü.

⁷ Capa ne'anuyehaitürüvenicü temavierica nera'erivatü ne'iyarisie, nera'erivatü marivemecü masiücütü que mürayeitüarie nehesie mieme, 'ayumieme nepupitüarie nevaiyarisie nemücuseivanicü. Cauyumarie tupirieya nepanayenü'aiyari munesicuvayanicü, capa ne'anuyehaitürüvenicü temavierica nera'erivatü. ⁸ Haicacüa vaüriyarica nenipitüani Ti'aitame 'icü hepaüsita, nehesie mayeyanicü. ⁹ Peru mücü müpaü pünetiutahüavixü, 'Aixüa netiuca'iyaritü que nemasiyuriene, tavari tixaü pepücareuyehüaca. Peveranicacu netürücarिया paye'atüariva. 'Ayumieme nenetemavietü masi nepünexatani que nemütiverani, Cürisitu türücariyaya nehesie müyuhayevanicü. ¹⁰ 'Ayumieme nepeunaqui'a neveranitü 'axa neticühüavarüvatü nereuyehüatü netaveiyarietü nenetexienetü Cürisitusüa nemümiemecü. Müpaü nepütimate, quepauca nemüverani, 'anari necanitürücaüyeni.

Papuru que mütiyu'iyaritüacai Curinitutari memüyuyexexeürivacai vahepaüsita

¹¹ Mericüsü tevi 'asimücatimatepaü neticuxatatü nenayani. Xeme xecümana peuyevecai müpaü nemütiyurienicü. Peuyevecai masi xemünesihécüatanicü xeme püta que nemütimariva. Haquevari müme cuini mieme vaniu memünü'arisixi tixaütü mepücatehexeiya, neta que nemücareixeiya, sepa tixaütü nemücatihücü. ¹² Siqueresü 'inüari cümana Cacaüyari nü'arieya mümasiücü puyü xehesüa, naimecü netiuca'enivacacu, naimesie 'inüari neveviacacu mamarivavemecü türücaüyemecü. ¹³ Ne necümana nepücaxe'uximatüacai tumini hepaüsita. Xüari müpaü netiyurienetü necaxe'uximatüatü, 'axa nepüxe'uyuri xeniu, yanetivavavirietü hipame xaüsie memeyutixexeüriva, 'axa nepücavaruyuri xeniu. Xequeteneuyehüviri müpaü xeniu 'ana nemüxe'uyuricü.

¹⁴ Camüsü hicü hairieca nepüha'arisie xehesüa nemüyemiecü. Tavari nepücaxe'uximatüani. Nepücatihive'erie xepini, tucari xemexeiyanicü püta nepütihive'erie. Vaüriyarica pücaheuyevese türi meme'ücacü yu'uquiyarima vahesie mieme, va'uquiyarima püta yutüriyama vahesie mieme meme'ücacü peuyevese. ¹⁵ Nesü nenetemavietü nepixütüani naimé nemürexeyia, sepa yemecü nemutaxütüarieni ne, xeme xe'iyari 'aixüa mü'itüarienicü. Perusü xüca cuini mieme nexenaqui'erieca, queri 'esiva xeicüa netinaqui'eriva mücücü.

¹⁶ Mericüte xeniu cuini mieme nepücaxeviyacai. Perusü xüari xeniu 'irümarí nemühücücü nenixetaviviyani nexé'irüvyatü. ¹⁷ Mericü müme nemüvareutanü'axüa xehesüa,

queri nexera'ivaxü vacümana. Pücatixaüsetü. ¹⁸ Ne vaüriyarica nenipitüani Titu, hamatüana neneinü'ani mücü ta'iva xeime. Mericüte, que tixeha'ivaxü Titu. Havaicü. Camü yaxeicüa tecate'u'iyari que temüte'u'uva, taqueta catiyuxevitütü. Puyuxevi.

¹⁹ Xüari müpaü xepütecü'eriva quename 'icü niuquicü naimecü tahesie mieme te'utiniuca xemütasi'enienicü xeme. Pücatixaüri. Masi Cacaüyari tasixeyacacu, Cürisitusie teteviyatü, müpaü püta tepütecuxata. Tanaqui'erima naima que temüteyurie, xemütürücariyarienicü pü'ayumieme. ²⁰ Nepüma xeicüa capa nenuame nex'eucaxeyacü que mücanetinaque xe'aneneme, xemerita capa xenesi'ucaxeyacü que mücatixenaque ne'aneme. Nepüma capa xeyucitüvenicü, capa xeyü'ütesatüvenicü, capa xe'uyuhecatüvenicü, capa xetecuvautüvenicü hipame xemüvara'ivanicü, capa xevaruni-uquimanicü hipame, capa yunacata xeyuniuquimanicü, capa xeteyucatave'eriecacü, capa xeyuxamuruyanicü. ²¹ Nepüma nenuayu tavori capa necacaüyari tixaütü necatihücütüme nesi'ayeitüanicü xehesüa ne'uyeicacacu, capa neneheveriecacü nevara'erivatü yumüireme 'ana meripai 'axa memüteyuriecäi yamemücatehayevaxü 'axa que memüteyuriecäi meca'itiatücaitü, mevacumaüvatü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, meyutatuatü memürucuyatüvenicü que memüteyucahive'erie.

13

Teütüarica

¹ Hairiecari neniymeximeni xehesüa hicü. Yuhutatü ya yuhaicatü memunenierixü vaniucicü naitü niseiriyariemücü. ² Meripai müpaü nepütivarutahüavixü müme 'ana 'axa memüteyuriecäi xehesüa ne'uyeicacacu hutarieca nemunua, hicüta xehesüa neca'uyeicatü yaxeicüa müpaü nepütivacühüave hipameta yunaime, tavori xüca nenuani nepücavahayeva. ³ 'Inüari xepüvava quename Cürisitu 'u'inüasie maniuca neticuxatacacu ne, 'ayumieme nepücavahayeva. Mücüri pücaverani que müxeyuriene, masi canitürücaüyeni xehesie tiviyatü. ⁴ Sepa curuxisie mumierie müveranicaicü, Cacaüyari mütürücaüyecü canayeyuriniri masi. Tameta sepa hesiena temüteviya tepüverarani, masi Cacaüyari mütürücaüyecü hesiena teteviyatü tepayeyuyurini texeparevienique.

⁵ Xequeneuyu'inüata xüca 'acu 'axe'u'uvani yuri xete'erietü me xüca catixaütüni. Xequeneyu'iyaritüaca xüca 'acu müpaü xete'u'inüasieni. Yuxexütü yu'iyarisie tietü xecayumaica que xemü'anene, Qesusi Cürisitu xehesie mütiviyacü. Müpaü xüari xepütemate yuhepaüsita, me xüca xexani'erivani

xeicüa. ⁶ Neri nepüta'icueva yuri neti'erietü quename müpaü xetehetimani, quename tame tecaxani'eriva. ⁷ Nenevieri tepipitüa Cacaüyari, xeme 'axa xemücateyuriecacü haquevasü. Müpaü tepücate'ivaviri teüteri memü'inüasie vahepaü temütetaxexeiyanicü xeicüa, masi xeme 'aixüa xemüteyuriecacü püta müpaü tepüte'ivaviri, sepa tame xani'erivamete temü'eriva. ⁸ Tame türücariya tepücahexeiya temeye'uniecacü tita yuri müraine, tita yuri mürainesie mieme temüte'uximayacacü xeicüa türücariya tepexeiya. ⁹ 'Ayumieme tepütatemamavie quepaucua temüverarani tame, xeme püta xetürücavicacu. Müpaüta tepütetaneneviva, xemaye'atüarienicü xeme. ¹⁰ 'Ayumieme müpaü nepütiuti'utüa xehesüa neca'uyeicatü, xehesüa nenuame türücaüyemecü nemücatiyurienenicü, sepa heiserie nemexeiya müpaü nemütiyurienenicü. Ti'aitame mücü heiserie pünesi'upitüa nemüxetürücariyanicü, nemüxeca'unaxüanicü müpaü pücanetiupitüa.

¹¹ Mericüte ne'ivama, xequeneyutemamavieca. Xequenaye'axüaca xemümanesiquitüarieni. Xequenene'enieca que nemütixetuica. Xequeneyuxevini que xemüteyücühüave yu'iyarisie. 'Aixüa xequeteneyuxeiyani. Müpaü xüca xeteyurieca, que mü'ane Cacaüyaritütü mütasipitüa temütetacanaqui'eriecacü temüca'uximatüariecacü ta'iyarisie, mücü xehamatü caniuycamücü. ¹² Xequeneyuvaüritüaca xeyuviyatü Cacaüyari teüterimama xemühümecü. ¹³ Cacaüyari teüterimama yunaitü menixevaüritüaca.

¹⁴ Ti'aitame Qesusi Cürisitu 'aixüa quetiuca'iyarini yunaine xehesie mieme, Cacaüyari quexenaqui'erieca, 'Iyari Mütiyupata quexetaxeviriya yunaime.

CARASIYATARI

Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Ne Papuru nenü'ariecametütü necanixevaüritüaca. Que nemütiuhüritüarie, teüteri mepücanesiheyenü'a, tevi pücanesi'ucaye. Quesusi Cürisitu püta caneniucayeni nü'ariecame nemayanicü. Que mü'ane 'umieriecu menutanieritüa, Cacaüyaritütü müta'uquiyari, mücü müpaü canetiniuhüritüani. ² Ta'ivama nehamatü memü'uva tanaitü tecanixevaüritüaca xeme xemeyutixexeüriva Carasiya cuieyarisie miemete müpaü te'utiyuatü. ³ Que mü'ane müta'uquiyari Cacaüyaritütü, que mü'ane müti'aitame Quesusi Cürisitutütü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie. ⁴ Mücü Quesusi canihücütüni que mü'ane müyuyetua, tame 'axa temüteyurie temüxünarienicü. 'Ayumieme pütasitavicueisitüani, hicü miemetexi 'axa memüteyurie vasata te'u'uvacacu. Müpaü catininaqueni tacacaüyari ta'uquiyari. ⁵ Visi queticuxaxasivani 'iya hepaüsita yuheyemecü. Müpaü xeicüa cani'aneni.

Xevitü niqüi pumave 'aixüa manuyüne

⁶ Nepü'iyarixi yanetimaitü yapaucua xemüyupatarümecü. Xenicu'eirieni que mü'ane müxe'uta'ini, Cürisitu 'aixüa tiuca'iyaricacu. Xeteniuyiya niuqui yücü manuyünesie püta. ⁷ 'Iya niuqui pücahücü 'aixüa manuyüne. Masi hipatü 'amepu'uva mexexamurietü me'ipatacutü niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita. ⁸ Sepanetü tame, sepa taheima mieme tupiri, xüca xecuxaxatüvanique niuqui 'aixüa niu manuyüne, xüca niuqui temüxecuxaxatüvacaipaü ca'anuyünenique, püxani'erivaniqueyu 'iya. ⁹ Que temutiyuanecai meripai, tavari hicü que nemaine, xüca xevitü xecuxaxatüvani, xüca niuquieya xemitanaqui'eripaü ca'anuyüneni, quexani'erivani.

¹⁰ Mericüte, 'ipaü neticuxatatü, queri neticuvaune teüteri que memünetenaqui'eriecacü. Cacaüyari püta que münetinaqui'eriecacü nepüticuvaune. Que neti-vanaqui'asitüamücü teüteri. Xüca nevarunaqui'asitüanique teüteri hicü, Cürisitusie mieme ti'uximayatame nepücahü cütüniqueyu.

Papuru que müti'uximayacai

¹¹ Ne'ivama, müpaü nepütixehécüatüaniqueyu 'icü niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxata hepaüsita. Mücü niuqui tevi

pücaveviyaya. ¹² Neri quepaucua nemitanaqui'eri, tevi pücanesiyetui. Nepeitima tevi caneti'üquitüacacu. Quesusi Cürisitu masiücütü 'ayacu püta nenitanaqui'erieni.

¹³ Camüsü, xemeri xepu'enana que nemüticuyeicacai meripai, Huriyusixi vayeiyarisie netiviyatü. Ne cuini mieme nepüvataveveyacai Cacaüyari teüterimama memüyutixexeürivacai. Nepüvaruca'unacai. ¹⁴ Huriyusixi vayeiyarisie netiviyatü nepanuyehaitürüvecai yumüireme ne'ivama vahüxie nehepaü paümeme viyari memühücai nenuivarisie miemete, masi yemecü nenevaüriyatü netusima vayeiyaricü. ¹⁵ Masi que mü'ane munesi'upataxü necatinuivavecacu cuxi, que mü'ane 'aixüa tiuca'iyaritü munesi'uta'ini, mücü Cacaüyari, 'ana ninaquecaitüni ¹⁶ yunive masiücüme mayeitüanicü yanetimaicacu, hepaüsitana nemüticuxatanicü nuivarite memücahuriyusixi vasata. 'Ana teüteri memüvaite memüxuriyate xEICÜA 'asinepücativarahüvecai. ¹⁷ Müme nü'arisixi memühümetücai yanecatihüritüarievecacu cuxi, müme vahesüa nepücahetüa Querusaremesie. Masi 'Araviya cuieyarisie necaneyani cuitü. 'Arique tavari Ramasicu necaninuani.

¹⁸ 'Arique haica viyari 'utixücu, Querusareme neneyani, nemeitimanicü Sepaxi. Tamamata heimana 'auxüme tucari nepuyuri hesüana. ¹⁹ Hipame nü'arisixi nepücavarexei, Cacuvu xEICÜA Ti'aitame 'ivaya nepexei. ²⁰ Camü, Cacaüyari hüxie, nepücati'itava que nemütixe'u'utüiri.

²¹ 'Arique nepetüa Siriya cuieyarisie Sirisiya cuieyarisie. ²² Müme Cürisitusie meteviyatü memüyutixexeürivacai Cureya cuieyarisie, müme mepücanesihetimaivavecai cuxi. ²³ Müpaü mepüte'enanacai xEICÜA, quename vaniu, que mü'ane mütasitaveveyacai meripai, mücü ticuxata hicü niuqui 'aixüa manuyüne tita yuri temüte'erie hepaüsita, quename vaniu ticuxata tita 'anapai mütica'unamücücai hepaüsita. ²⁴ 'Aixüa meniutiyanecaitüni Cacaüyari hepaüsita necümana.

2

Hipatü nü'arisixi que memüteheitima Papuru

¹ 'Arique tamamata heimana nauca viyari 'utixücu, tavari neneyani Querusareme Verunavematü, Titu ne'avitütü.

² Mana nepetüa Cacaüyari masiücüme mayeitüacü mana nemümiécü. Tahücüate te'ayetecacu mamarivavemete vahamatü, netinivarutaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne, que nemüticuxata nuivarite memücahuriyusixi vasata, capa xüanacüa 'ayanicü ne'uximayasica que nemütimie que nemütimiecaita. ³ Peru Titu, sepa nehamatü muyeicacai, sepa Cüriyecu mühücü, pücaheuyevecai mücü mü'inüaritüarienicü

Huriyusixi vaxitequiyacü, ⁴ sepa memi'inüaritüacucaï hipatü yacü 'ivamarixi tahepaü memüteyuniniütüva. Müme menatahaxüani tasata que memütatehupienicü tame que temütetanü'a Cürisitu Qesusisie teteviyatü. Mepütasiviyacucaï vayeiyarisie mieme temüte'uximayacacü. ⁵ Müme heiva xüca tevaru'enienique que memütate'aitüacucaï, xeme xepücayuhayeveaqueyu xeheixeyiatü niuqui 'aixüa manuyüne, yuri que müraine.

⁶ Peru mamarivavemete, Cacaüyari yücü mücativaxeiyacü teüteri, 'ayumieme neta 'asinepücatine'iyaritüa que memü'anenecai meripai. Müme mamarivavemete tixaütü mepücate'utihüpacai nenuiqui hesie. ⁷ Masisü müpaü metenimaicaitüni nemuhüritüariecü niuqui 'aixüa manuyüne nemütivataxatüanicü müme xitequiyacü memüca'inüasie, yaxeicüa Pecuru que mütiuhüritüarie mütivataxatüanicü Huriyusixi xitequiya 'inüariyari memexeiya. ⁸ Müpaü metenimaicaitüni, que mü'ane micuyütüva Pecuru mütanü'arienicü müme memüxitequie vahesüa, mücütä canenicuyütüvani ne, nuivarite memücahuriyusixi vahesie mieme.

⁹ Müpaü metemaitü que nemütiumiquiva Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu, Cacuvu Sepaxi Vani, 'iquisaraüte que memütemarivacai, müme mepütasi'umayüa ne Verunave, temütaxevi me'utiyuatü, xeme nuivarite memücahuriyusixi vahesüa xemüyehucü, tameri Huriyusixi memüxitequie vahesüa temüyehucüta me'utiyuatü, ¹⁰ xemüvara'erivanicü xeicüa puvüresixi me'utiyuatü. Nesietü 'aixüa 'iyaricü müpaü nemütiyurienenicü nepünevaüriya.

Papuru que müreitati Pecuru 'Anutiyuquiyasie

¹¹ Masi quepaucua Sepaxi munua 'Anutiyuquiyasie, tahüxie te'utinenieretü nepeye'uniecai, meuyevecaicü hesiena mütiuhüivanicü. ¹² Hipatü Cacuvusüa miemete meca'axüavavecacu cuxi, nuivarite memücahuriyusixi vahamatü pütiuticua'acai. Masi me'u'axüacu müme, niyuti'imatüyani. Püyupatanecai vaniuquixiya macatü müme xitequiya 'inüariyarisie memüteviyacaicü. ¹³ Hipatü Huriyusixi yacü mepüte'uyuri hepaüna. Yaxeicüa Verunave püti'irüviyarie yacü meteyuriecacu. ¹⁴ Perusü quepaucua ne müpaü nemütivaruxei, ta'aurie me'axüriecu, heiseriemecü meca'u'uvacacu niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, yuri que müraine, müpaü nepütitahüavixü Sepaxi yunaime vahüxie, 'Ecü Huriyu pehücütütü, xüca pe'uyeicani nuivarite memücahuriyusixi vahepaü peyüanetü, Huriyupaü pecayüanetü 'ecü, titayaricuta vaüriyarica

petivapitüa nuivarite memücahuriyusixi, Huriyusixi vahepaü memüyüacacü.

Yunaima vahepaü, Huriyusixi teüteriyari yuri mete'erietü xeicüa mepütavicueisitüarieni

¹⁵ Tame que temüte'ununuivaxü, Huriyusixi tecanühümetüni, nuivarite memücahuriyusixi, yamemücateyurie 'inüari niuquiyari que müti'aita, tame tepücahüme. ¹⁶ Peru tame müpaü tepütehetima, tevi xüca tiyurieneni 'inüari niuquiyari que müti'aita, mücücü heiserie pücapitüarieni. Masi xeicüa xüca yuri ti'erieca Cürisitu Quesusisie, mücücü püta heiserie canipitüariemücü. 'Ayumieme tameta vahepaü yuri tepüte'uta'eri Cürisitu Quesusisie, heiserie temüpütüarienicü yuri tete'erietü Cürisitusie. Xüca yatete'uyurienique 'inüari niuquiyari que müti'aita, mücücü masi heiserie tepücapitüarieniqueyu. 'Utüaricayari müpaü paine, Haquevasü heiserie pücapitüarieni yatiyurienetü 'inüari niuquiyari que müti'aita.

¹⁷ Tameri müpaü tepütetavaüriya, heiserie temüpütüarienicü. 'Ayumieme Cürisitusie teteniviyani. Mericüte, xüca müpaü tetetavaüriyani, quesü yüni xüca vahepaü temasiücünü yatemücateyuriecü, 'inüari niuquiyari que müti'aita. Cürisitu 'axa teyuruvamete tarayeitüa. Pücatixaüsietü. ¹⁸ Xüca tavari ne'enuquitüanique tita nemütiuca'unaxü, 'axa tiyuruvamepaü nepünehecüataniqueyu masi, tita nemüranuquitüamücü yaxecüa müpaü mainecü. ¹⁹ Neri yanetiuyurieca que müti'aita 'inüari niuquiyari, ne'icu'eirieca, necaniumüni. 'Ayumieme 'inüari niuquiyari tavari pücaneti'aitüani Cacaüyarisie mieme püta nemayeyurinicü. ²⁰ Cürisitumatü neniumierieni curuxisie. Hicüri que nemürayeyuri, ne necümana nepücahücü que mü'ane mayeyuri. Cürisitu masi canihücütüni mayeyuri nehesie tiviyatü. Que nemürayeyuri hicü nevaiyarisie, nepayeyuri yuri neti'erietü Cacaüyari nu'ayasie, que mü'ane münesinaqui'erie, que mü'ane nehesie mieme müyuyetua, mücü hesie. ²¹ Nepüca'ixani'eri Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari. Xüca heiserie 'upitüarienique yatiyurienetü que maine 'inüari niuquiyari, Cürisitu xüanacüa xeicüa canimüni queyu.

3

Cacaüyari 'Iyariya caniutanaqui'eriva yuri ti'eriecacu

¹ Cari 'asixepücatemate Carasiyatari. Quepai püxe'utiquevayaxü, xecunuitüatü para yaxemücatecahunicü tita yuri mürainesie. Xeme yaxetemaicacu, Quesusi Cürisitu putahecüasie, curuxisie que mütiümierie. ² Mericüte, 'ipaü xeicüa nepütixeta'ivaviyaqueyu. 'Iyari

xete'utanaqui'eri yaxemüte'uyuricü 'inüari niuquiyari que müti'aita. Xepitanaqui'eri nusu yuri xemüte'uta'ericü que xemüte'u'enana. ³ Panasi 'asixecatemate. 'Iyarisie xeteviyatü, xepisutüa yuri xete'erietü. Hicü vaisie püta xeteviyatü, que xete'aye'axüani. ⁴ Cuini mieme xete'u'itüarie, yacü xeicüa. Xüari yacü xepüca'u'itüarie. ⁵ Hicümüsüari, 'iya que mü'ane 'Iyari müxemicua, que mü'ane türücaüyemecü müxecuyuitüva, müpaü tiyuriene yaxemüte'uyuricü 'inüari niuquiyari que müti'aita. Müpaü pütüyuriene nusu yuri xemüte'eriecü que xemüte'u'enana.

⁶ Yaxeicüata 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari. 'Ayumieme heiserie hexeyame cani'erivacaitüni. ⁷ 'Ayumieme müpaü xecatenimaica, müme 'amemu'uva yuri mete'erietü, müme 'Apurahami mecanixiüyarimamatüni. ⁸ 'Utüaricayarisie meripai müpaü tinimasiücücaitüni, nuivarite memücahuriyusixi yuri metenita'erieniquecaitüni, mücücü Cacaüyari heiserie nivapitüaniquecaitüni. 'Ayumieme niuqui 'aixüa manuyüne 'Apurahami meripaitü müpaü tiniutahüavarieni, 'Acümana yunaitü nuivarite mepütemavieritüarieni. ⁹ 'Ayumieme müme 'amemu'uva yuri mete'erietü, müme mepütemavieritüarie, que mü'ane 'ana yuri müti'eriecaimatü 'Apurahamimatü.

¹⁰ Müme püta 'amemu'uva yameteyurietü que müti'aita 'inüari niuquiyari, mücüsie meteviyatü, müme mecanixani'erivani. Müpaü catine'uca, Mecanixani'erivani yunaitü yamemücatecahu, nai que müre'uxa 'inüari xapayarisie. ¹¹ Müpaü catinihecüaca, Cacaüyari hüxie ni xevitü heiserie pücapitüarie 'inüari niuquiyarisie tiviyatü. Müpaü püta panuyüne, Que mü'ane heiserie mupitüarie yuri ti'erietü canayeyuricamücü. ¹² Peru que mü'ane 'inüari niuquiyari mexeiya, mücü 'apüca'uyeica yuri ti'erietü. Müpaü panuyüne masi, Que mü'ane yamütüyuriene que maine, mücü canayeyuricamücü xüca yatiyuriene.

¹³ Cürisituri cataniunaneni, cataniuxüna temücaxani'erivanicü 'inüari niuquiyari mainepaü. Mücü püta caniutixani'eriva tahesie mieme, que müre'uxa, Yunaitü cüyesie memacavüre menixani'erivani. ¹⁴ Müpaüri tiniuyurieni, nuivarite memücahuriyusixi memüta'axiyarienicü hepaüna, 'Apurahami que mütiutahüavarie, mümeta meyutemamavietü memacü necü, Quesusi Cürisitusie meteviyatü. Müpaüta tiniuyurieni temitanaqui'erienicü 'Iyari yuri tete'erietü, que temüte'utahüavarie temeixeiyaniquecaicü.

Cacaüyari que mutayü que mütatipitüaniquecai, 'inüari niuquiyari caxuavecacu cuxi

15 Ne'ivama nepütixetaxatüaniquayu, que memüteyurie teüteri neticuxatatü. Tevi xüca tiyuta'utüirieni, tita türiyamama vahesie mütinaqueni 'utaitü, xüca 'aixüa 'aneni que maine, xevitü masi xüanacüa pücaheyeitüani türatuya, hesiena pücatihüpani. 16 Mericüte, 'Apurahamiri, que mü'ane hesiena müyeyaniquercaita, que maine 'utüaricayari, müme müpaü mepüte'utahüavarie tita vahesie mütinaqueni quecai. Pücafaxatacai müme hesiena memüyecünequecai, yumüireme vaxatatü. Yuxevime püta nixatacaitüni hesiena müyeyaniquercai, Cürisitu xatatü. 17 Mericüsü que nemaine, Cacaüyari türatu niutavevieni Cürisitu hepaüsita. 'Inüari 'ariquemücaque caninuani, nauca sienituyari heimana xei teviyari heimana tamamata viyari 'anuyeyacu. 'Ayumieme pücayüve xüanacüa meyeitüanicü niuqui, Cacaüyari que mütitahüavixü hesiena mütinaqueni quecaicü. 18 Xüca hesiena tinaqueni que 'inüari niuquiyarisie tiviyacacu, yacü xeicüa pütitahüavequeyu quename 'iminiquecai. Perusü Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü tiniunaquisitüani 'Apurahamisie, müpaü titahüaveca hesiena mütinaqueni quecaicü.

19 Mericüsü, titayari tixuave 'inüari niuquiyari. Mücü tiniuhüiyani niuquisie, mümasiücünicü teüteri que yamemücatecahu. Niuquisie tiniuhüiyani mexi canuavecai que 'ane 'Apurahamisie müyeyaniquercai, que mü'ane müpaü mütiutahüavarie que mütimiquieniquecai. Cacaüyari tupirisiximama mepuhüritüarie memiyetuanicü 'inüari. Niucameta caniyetüiriyarieni teüteri vahesie mieme, müme meheixeyatü memacü necü. 20 Hicü tevi xüca yücümana yüaneni, pücaheiyehüva niucame. Peru Cacaüyari yuxevitü caniyüaneni.

Titayari 'inüari niuquiyari tixuave

21 Mericüte 'inüari niuquiyari catiyucitüve mücumatü, Cacaüyari que mütitahüavixü que mütimiquiecaicü. Pücatixaüsietü. Xüca 'inüari niuquiyari te'upitüarinenique, müyüve tucari mütasipitüanicü, xasunimecü heiserie tepexeyaniquayu 'inüari niuquiyarisie teteviyatü. 22 'Utüaricayari masi nivananutaxürüvani yunaima, vahecüatüatü que memütexani'eriva 'axa memüte'uyuricü. Müpaü mütivananutaxürüvacü, 'ayumieme neuyeveca yuri memüteta'erienicü Qesusi Cürisitusie, para müme yuri memüte'erie müpaü memütepitüarinenicü, Cacaüyari que mutayü que mütivaminiquecaicü.

23 Titasie yuri temüte'erie 'acuxi canuavecacu, tenanutaxüriyacaitüni, 'inüari niuquiyari tasi'üviyacacu. Tepanutanamiecai yuri temüteta'erienicü 'arique, masiücütü mürayaniquiecaicü titasie yuri temüteta'erieniquecai.

24 'Ayumieme 'inüari niuquiyari ti'uximayatamepaü cani'anecaitüni, tahepaüsita mühüritüaricai mexi tetüritücai, Cürisitusie teteviyatü temacüncü, heiserie temüpitüaricicü yuri tete'erietü. 25 Hicürixüa caninuani titasie yuri temüte'erie. 'Ayumieme ti'uximayatame 'ari pücahüritüarie tahepaüsita.

26 Yuri xecateni'erieca, 'ayumieme Cacaüyari nivemama xecanihümetüni, Cürisitu Qesusisie xeteniviyani.

27 Queyupaümetü xemuca'üyarie Cürisitusie xeteviyatü, xeme xecaniyupata, Cürisitupaü xe'anenetü xemacüncü.

28 Hicürixüa sepa mühuriyu sepa mücüriyecu, sepa müti'uximayatame sepa mütiyunü'avame, sepa mü'uqui mü'uca, yunaitü xecaniyuxevini Cürisitu Qesusisie xeteviyatü.

29 Mericüsü, Cürisitusüa xecanimiemetetüni. 'Ayumieme que mü'ane 'Apurahamisie müyeyaniquecai, xeme xecanihümetüni. Xehesie pütiunaquixü que mütiutahüavarie 'iya.

4

1 'Ipaü nepaine, quiecame nu'aya mexi nunusitüni, ti'uximayatamepaü cani'arani, sepa naitü mütipinieya, sepa hesiena mütiunaquixü. 2 Hipatü masi meni'aitüaca mexicuxi, heiserie menexeyani piniteya hepaüsita. 'Arique tucarieya naye'amücü, 'uquiyarieya que mutayü. 3 Tameta yaxeicüa, quepaucua temütüritücai, vaüriyarica tetenyuriecaitüni que mütatü'aitüvacai 'üquitüarica cuiepa mieme, hecuamete que memüte'üquitüarie. 4 Peru quepaucua tucari 'aixüa mü'ane maye'a, 'ana Cacaüyari yunive caneyenü'ani, 'ucasie müyenuivaxü, müti'aitüaricai 'inüari niuquiyari que müti'aita.

5 Caneiyenü'ani müvananenicü müme memüte'aitüarie 'inüari niuquiyari que müti'aita, vaxünaque. Caneiyenü'anita, tame nivemama temacüncü.

6 Mücü meta, Cacaüyari yunive 'iyarieya neyenü'ani, ta'iyarisie müyecanicü müpaü tiuhivatü, Nequemasi, ne'uquiyari. Mücü canimasiücünü xemünivemamacü.

7 Mericüsü hicürixüa ti'uximayatame pepücahücü. Pecaninu'ayatüni püta. Xüca penu'ayatüni, tita Cacaüyarisüa mütimieme catiniunaque 'ahesie, müpaü pe'aneme mümasi'ayeitüacü Cürisitu.

Ta'aurie xepüca'axürieni tavari xemüteta'aitüaricicü

8 'Anapai xemüca'imaicacü que mü'ane mücacaüyari, vaüriyarica xecateniyuriecaitüni que memütexe'aitüacai müme memüca'yuricacaüyarixi. 9 Hicürixüa xecaneitimani que mü'ane müyuricacaüyari, masisü püta, Cacaüyari canixehetimani xeme. Mericüte, titayari ta'aurie xete'axüri, tavari mücü 'üquitüaricasie xeteviyacutü, hecuamete que

memüte'üquitüarie, muverani, tixaütü mücarexeiya. Titayari xeteyuvaüriya, tavari vaüriyarica xemüteyuriecacü que mütixe'aitüa mücü 'üquitüarica. ¹⁰ Cari tucari xepüvevie, semanasio, meserisio, 'ixüarari matineicasio, visio. ¹¹ Necanimaca, müpaü neticu'erivatü, xüari xüanacüa nayani que nemütiune'uxitüa xehesüa.

¹² Ne'ivama, 'ipaü nepütixetavavirieniqueyu. Nehepaü xeteyurietü xequenayuyeitüa, ne xehepaü netiyurienetü nemaneyeitüacü. Xeme 'axa xepücanesi'uyuri. ¹³ Masi müpaü xepütemate, quepaucua matüaripai nemütixe'utaxatüa niuqui 'aixüa manuyüne, müpaü nepütüuyuri nemüticuyecaicü nevaiyarisio. ¹⁴ Sepa nemüxecuanivesitüa müpaü ne'anetü nevaiyarisio, xeme xepücanesi'utitave'eri xepücanesi'utixani'eri. Xepünesi'utanaqui'eri püta, Cacaüyari tupiriyepaü, Cürisitu Qesusipaü. ¹⁵ Xeyutemamaviecame xecaniyu'eriecaitüni 'ana. Queri 'uyü. Ne nepütihecüata que xemüteyumaicai que xemüteyuvaüriyacai. 'Asita xüca xeyüvavenique, yühüxi xepüvatituniquyeu 'ana, xepünesiminiquyeu. ¹⁶ Xeneüquixivi neratüa, tita yuri müraine nemütixe'utahecüatüacü.

¹⁷ Müme meniyumexütüaca mexehive'erietü, peru müpaü que memüteyuriecü, 'aixüa xepüca'itüarieni. Masi mepüxecunaniquyeu xemüpasienicü xevahive'erietü müme xeicüa. ¹⁸ Mericüsü 'aixüa cani'aneni yuheyemecü xüca hive'erievani para 'aixüa mü'itüarienicü, sepa xehesüa nemücaheyeicanique ne. ¹⁹ Xeme xepünenivema, peru xehesio mieme tavari necatinicuineni 'uca mütiniverümepaü, mexi Cürisitupaü xe'ananetü xetiverirüme. ²⁰ Xüca tüma xehesüa ne'uyeicanique hicü. Xüari yücü nepütü'eniürüicüniquyeu que nemaine. 'Asinepücatimate que nemütüyurieni xehepaüsita.

Sara Hacarimatü 'üquisica que memüte'acü

²¹ Mericüte, xeme xemüyuvaüriya xemüte'aitüariecacü 'inüari niuquiyari que müti'aita, 'ipaü xeicüa xequeneteneutahüavi. Xecateheitimaivave 'inüari niuquiyari que maine. ²² Müpaü catine'uca, 'Apurahami yuhutame nivarexeiyacaitüni yunivema. Xevitü ti'uximayatameyasio caniyenuiva, xevitüta müyünü'asio tiyenuivaxü. ²³ Que mü'ane ti'uximayatamesio müyenuivaxü, mücü canitünuiva teüteri que memüte'ununuiva, vaisio xeicüa. Que mü'ane müyünü'asio müyenuivaxü, mücü masi canitünuiya Cacaüyari müpaü mütitahüavixücü 'Apurahami, que mütinüivaquecaicü. ²⁴ Mericüsü, mücü naitü que mütiuyü, 'üquisica canayani. 'Ucari que mütivaxata, türatute canixatani hutame. Xevitü türatu yemurisio catiniutaxatüarieni, Sinahi mütitevasio. Müme mücü türatusio memüyenunuiva, vaüriyarica te'uximayatamete mecanacünicuni. 'Uca

Hacari mütitevacai canixatani. ²⁵ Mücü Hacari, yemuri canihücütünita 'Araviya cuieyarisie, Sinahi mütiteva. Yaxeicüata Querusareme canihücütüni, mücü quiecarı hicü 'emuve. Vaüriyarica catini'uximayaca, nivemamata vaüriyarica meteni'uximayaca. ²⁶ Xevitü püta Querusareme taheima mieme, mücü müyünü'a canihücütüni, tame canitavarusitüni. ²⁷ Müpaü catine'uca, Quene'atemavieca 'uca pemücaniveve, Türi pemücvarexeiya.

Queneutacuica,
 Queneutahiva 'uca pemücatiucuinixü.
 Que mü'ane türi mücvarexeiya,
 Mücü masi yumüireme püvarexeiyani yunivema,
 Que mü'ane mürecacüna
 Hipame xeicüa püvarexeiyani.

²⁸ Xeme ta'ivama, Cacaüyari müpaü mutayücü 'ayumieme xeniutinunuiva, yaxeicüa que mütiutinuiavaxü 'Isahaqui, Cacaüyari yamutayücü. ²⁹ Mericüsü, 'anapai que mü'ane mutinuiavaxü que memüte'ununuiva teüteri xeicüa, mücü niveiyacaitüni que mü'ane mutinuiavaxü que mutayü 'Iyari. Hicüta yaxeicüa cani'aneni. ³⁰ Peru que haine 'utüaricayari. Müpaü paine, Quenivarayenü'a ti'uximayatame nu'ayamame. Ti'uximayatame nu'ayasio tixaütü pücatinaque. Müyünü'a nu'ayasio püta catininaquimücü naitü. ³¹ 'Ayumieme ne'ivama, ti'uximayatame tepücanivemama. Müyünü'a püta tecaninivemamatüni.

5

Xequeneuti'uti 'aixüa, xemuxünariecü

¹ Cürisitu cataniuxüna temütanü'acacü 'iyapaü. 'Ayumieme xequeneuti'uti 'aixüa. Tavari cüye xepüca'anuyetequiyarieni, vaüriyarica xemüte'uximayacacü.

² Camüsü ne Papuru müpaü nepütixehécüatüa, xüca xeyu'inüaritüani Huriyusixi vaxitequiyacü, Cürisitu pücaxeparevieni. ³ Tavari nepüvahécüatüa yunaima teüteri memüyu'aita müpaü memüte'inüaritüarienicü, caneuyeveca yamemütecahunicü nai que müti'aita 'inüari niuquiyari.

⁴ Xeme müxenaque heiserie xemüpitüarienicü 'inüari niuquiyarisie xeteviyatü, xecaniupasieni, Cürisitusie xepücateviya. Xecanitatümaiya Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari. ⁵ Tame püta teta'icuevatü müpaü yuri teteni'erieca, tepaye'axüani heiserie xemüpitüarienicü xüca yuri tete'erieca, 'Iyari tasipareviecacu. ⁶ Cürisitu Quesusisie xüca tiviyani, sepa mü'inüaritüarie sepa müca'inüaritüarie,

'aixüa caniyümücü xüca yuri ti'erieca xeicüa. Peru yuri que müti'erie, tiyucanaqui'erietü caniyüanemücü.

⁷ 'Aixüa xepüte'unanausacai. Que mü'ane püxe'utiquetamüraxü, que mü'ane püxe'ucunuitüa yaxemücatecahunicü tita yuri mürainesie. ⁸ Müpaü yuri que xemüte'uta'eritüarie, mücü que mü'ane müxe'iniesie pücamieme. ⁹ Ticuxanariyame 'esipemecü niutacuxanariyarieni pa naitü. ¹⁰ Ne müpaü yuri netini'erieca Ti'aitamesie xehepaüsita, quename xecayupata, yaxaicüa xemüteyumaicacü meripaipäu. Masi que mü'ane müxemuina, tatacuri que mütipitüarie, müpaü catiniuca'enivamücü sepa que müpaicü.

¹¹ Neri ne'ivama, xüca müpaü cuxi neticuxatanique, quename heuyevese mü'inüaritüarienicü xitequiyacü ne'utaitü, titayari netitaveiyarieniqueyu cuxi. Niuqui Cürisitu que mütiümierie curuxisie que manuyüne, mücü 'ari pücavarucununuitüvaniqueyu teüteri, xüca müpaü neticuxatanique. ¹² Mecuxi memanuyuxiteni müme müpaü memütexexamurie.

¹³ Xeme ne'ivama, xeniuta'inierieni teyunü'avamete xemacü necü. Perusü xeicüa, que xemüteyunü'a, xepüca'ipitüani yuvaiyari misütüanicü xecuyuitüvatü. Masi xeteyucanaqui'erietü xequetene'uximayaca yuxexütü, yunaimie vahesie mieme. ¹⁴ Caneye'atüamücü 'inüari niuquiyari naimie, xüca xei niuquiyarisie yaticamiene. Mücü niuqui müpaü panuyüne, Pepinaqui'erieca 'ahepaü tevi, yaxaicüa que pemüti'anaqui'erie'ecü. ¹⁵ Masi xüca xeyucümeni, xüca xeyuticuaiximeni, yumarima 'aixüa xeyutixütüani.

Que mütiyurieneni yuvaiyarisie tiviyatü, que müti xuxuavereni 'Iyari 'icuyuitüvacacu

¹⁶ 'Ipaü nepaine, xequeneu'uvani 'Iyari xecuyuitüvacacu. Müpaü xüca xeteyurieca, xepücaheye'atüani tita xevaiyari mütihive'erie. ¹⁷ Tavaiyari catiniyucahive'erieca mücü 'Iyari que mücatiyucahive'erie. 'Iyarita tiniyucahive'erieca tavaiyari que mücatiyucahive'erie. Mecanayuye'unieca, yaxemücateyuriecacü que xemüteyuvaüriya. ¹⁸ Perusü xüca 'Iyari xecuvitüneni, xepücate'aitüarieca 'inüari niuquiyari que müti'aita.

¹⁹ Catinimasiücüni que mütiyurieneni yuvaiyarisie tiviyatü. 'Ipaü catiniyurienemücü tevi. Que mü'ane mücayü'üya mücayücüna nivacumaüvamücü, yacatiniyurienemücü que mücati'itiya, que mütiyucahive'erie canirucuyanemücü. ²⁰ Tetexi canivarayexeyacamücü, tiniyuquevayamücü. Tinayuye'uniecamücü, niyümienemücü, niyumexütüacamücü hipame vahepaüsita, niyuhaxüatüacamücü, yuhesie mieme xeicüa caniyüanemücü,

niyuxamuriecamücü, yuxexuime vahesie catiniviyacamücü,
²¹ tinayu'ivacamücü, tiniyumemivamücü, canitavenemücü,
 nicu'ixüaranemücü, müpaü 'aneneme catiniyurienemücü.
 Mücü hepaüsita, que nemütixecu'imaiyacai, yaxaicüa
 netinixecu'imaiyani, müme müpaü memüteyurie, vahesie
 pücatinaqueni Cacaüyari tiva'aitüvame mühücütünicü.

²² Peru que mütixuaveriya 'Iyari, 'ipaü püta tiniyurienemücü
 tevi. Tiniyucanaqui'eriecamücü, niyutemaviecamücü,
 yu'iyarisie püca'uximatüarieca, tiniuca'enivamücü, 'aixüa
 tiniuca'iyaricamücü, 'aixüa nivayurienemücü hipame,
 yacatinicamiemücü que maine, ²³ yu'iyarisie tixaü
 pücareuyehüaca, caniseüyecamücü tiyu'aitüatü. 'Inüari
 pücaxuave mixani'erie, xüca müpaü tiyurieneni. ²⁴ Müme
 Cürisitu Quesusisüa memümiemete, müme curuxisie meca-
 nimieni yuvaiyari, mete'uhayevaca que memüteyumaicai
 que memüteyucahive'eriecai quepaucua yuvaiyarisie
 memüteviyacai. ²⁵ Mericüsü, 'Iyari tasicuyuitüvacacu
 tecanayeyuyurini.

²⁶ Yacü xEICÜA tetetamaitü tepücahacüne, tetahaxüatüatü
 tetehata'ivacutü tepücahacüne.

6

Xequeneyuparevieca

¹ Peru ne'ivama, xüca tevi 'utaxeyarieni ta'aurie 'avetü,
 xeme 'axemu'uva 'Iyarisie xeteviyatü, xequeneheiserietüaca
 que mü'ane müpaü mütiuyuri, ve'emete xecayuxatatü
 yu'iyarisie. Quene'a'üviya masi, capa pe'uta'inierienicü 'axa
 pemütiyurienicü 'ecüta. ² Yuxexuitü xequenivaparevieca
 hipame yunaima va'icacü. Müpaü xeteyurietü
 xecaneye'atüacuni Cürisitu 'inüarieya.

³ Tixaü tihücütüme xüca yu'erieca, peru xüca tixaütü
 catihücütüni masi, yücümana niyucuanamamücü.

⁴ Yuxexuitü mequeyu'inüatani que memüteyurie.
 Mücü niyutemaviecamücü yuhepaüsita, yuta'inüatame
 que mütiuyuri yuxaütame, hipatü que memüte'uyuri
 yacara'erivatü. ⁵ Yuxexuitü yu'ica meque'atücüni.

⁶ Que mü'ane müti'üquitüarie niuqui hepaüsita, mücü
 queyuxevini que mü'ane müti'üquitüamatü, naima 'aixüa
 müti'anecü 'iparevietü.

⁷ Xepücateyu'irüviyani, Cacaüyari pücayunanaimarinüa.
 Que mütiuca'e tevi, müpaü pütü'isana. ⁸ Que mü'ane
 yuvaiyarisie xEICÜA mütiuca'e, vaiyarieya pitixuavitüirieni
 püniya, 'ica'isanayu. Que mü'ane 'Iyarisie mütiuca'e, 'Iyari
 pitixuavitüirieni tucari mücaxüve, 'ica'isanayu. ⁹ Cümü
 tepüca'u'uxeni 'aixüa teteyurietü. Tucari 'aye'ayu tepü'isanani

xüca teca'amüni mexi cuxi ca'aye'ave. ¹⁰ Hicümüsüari que temütüyvave, 'aixüa tequeyayurieca yunaima, masi yemecü müme Cacaüyarisüa memüquiecatari yuri memüte'erie.

Papuru que mütiyutemaviecai he'erivatü que mütiümierie Cürisitu curuxisie

¹¹ Neuxei, 'utüaricate que mütipapa, nemamacü que nemütixe'utüirie. ¹² Müme 'aixüa memütexeyarieniqueyu herie, müme mecanihümetüni vaüriyarica memüxepitüa xemü'inüaritüarienicü xitequiyacü. Peru müpaü metenyurieca xEICÜA, memücaheutaveiyariexüanicü Cürisitu Qesusi curuxieya hepaüsita. ¹³ Müme memüyu'aita memü'inüaritüarienicü xitequiyacü, ni müme yamepücatecahu 'inüari niuquiyari que müti'aita. Canivanaqueni xEICÜA xeme xemü'inüaritüarienicü, müme mücücü memüyutemamaviecacü, meteha'erivatü herie que xemüte'u'inüaritüarie. ¹⁴ Perusü ne pücatixaü, yemecü nepücanetemavieca hipame vaücavame nera'erivatü. Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu que mütiümierie curuxisie nehe'erivatü, mücücü xEICÜA nepünetemavieca. Mücü que mütiümierie curuxisie, tita cuiepa mütimieme pütiumierie que nemütixeiya. Neta nepumierie 'anemüca'uyeicanicü tita cuiepa mütimiemesie netiviyatü. ¹⁵ Sepa mu'inüaritüarie, sepa müca'u'inüaritüarie, xüca xEICÜA hecuamecü 'unetüarieni yücü 'anemecü, mücü xEICÜA neuyeveca. ¹⁶ Queyupaümetü 'amemu'uva 'icü 'inüaricü püta, xüca meca'uximatüarieca yu'iyarisie, xüca menenimayasieca, müme Cacaüyari 'Ixaherisixi mütiavaruterüva.

¹⁷ 'Uxa'atüni varie xevitü pücanesi'uximatüaca. Nevaiyarisie 'inüari nepexeiya Qesusi 'uxaya.

¹⁸ Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu xüca 'iteütani xe'iyari, ne'ivama. Müpaü xEICÜA.

'EPESUTARI Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Ne Papuru necanixevaüritüaca. Nü'ariecame necanihücütüni Cürisitu Quesusisüa mieme müpaü mütinaquecü Cacaüyari. Cacaüyari teüterimama nenixevaüritüaca 'Epesusie xemütama yuri xemüte'erie Cürisitu Quesusisie xemüteviya. ² Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi Cürisitu müti'aitameta 'aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

'Aixüa 'aneneme que temüte'upitüarie Cürisitusie teteviyatü, 'iyarisie mieme

³ 'Aixüa queticuxaxasivani Cacaüyari, que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu mü'uquiyarieya. Cürisitusie teteviyacacu mücü 'aixüa cataniuyurieni tasi'upitüaca naima 'aixüa mü'ane 'iyarisie mieme, muyuavisie mieme tasipitüatü. ⁴ Cuie canetüarievecacu cuxi, Cürisitu ha'erivatü 'aixüa cataniuyurieni tasi'anayexeyaca hesiena mieme temüpasiecacü, tahesie mücarahüivanicü tasixeyyacacu. ⁵ Tasinaqui'erietü, meripai yatiyücühüaveca, pütasi'ucayasaxü nivemama temacü necü, Qesusi Cürisitu yatarayeitüacacu. Caninaqui'aca müpaü tiyurienetü. ⁶ Cataniucayasa 'aixüa temutiyuanenicü hepaüsitana, visi que mütatimicua. Müpaü pütatiumi, que mü'ane münaqui'erivasie temüteviyacü. ⁷ Mücü xuriyaya mutayeuriyacü, hesiena teteviyatü tecaniuxünarieni. Tecateneuyehüviyarieca 'axa temüte'uyuri. Müpaü catatineuyehüvirieni cuini mieme 'aixüa tiuca'iyaritü. ⁸ Tinimüiriyacaitüni tita mütiyurienecai tahesie mieme 'aixüa tiuca'iyaritü. Naimecü temaivavemete catanayeitüaca catanipitüaca 'aixüa temütecu'erivanicü naima hepaüsita, ⁹ catatinihecüasitüaca tita mütinaque. Meripai pücatimasiücücai tita mütinaque, peru Cürisitu ha'erivatü yapütiyuvaüriya mütatihecüasitüanicü. ¹⁰ Müpaü catinaye'atüaniquecaitüni quepaucua tucari 'aixüa mü'ane maye'aniquecai, nitaxeviriyaquecaitüni naima Cürisitusie tiviyacame, naima taheima mieme cuiepa mieme.

¹¹ Mücü meta, mücüsie teteviyatü tecananayexeyarieni. Müpaü tepüte'ucayasarie teüterimama temacü necü, müpaü catiniyuriemücücaitüni meripai, müpaü tiniyücühüavecaitüni que mü'ane nai müticyuyitüva yatiyücühüavetü que mütinaque. ¹² Tame meri yuri temüte'uta'eri Cürisitusie, tame tecananayexeyarieni 'aixüa temutiyuanenicü 'iya

hepaüsita visi que mü'ane. ¹³ Xemeta xecani'enieni niuqui yuri maine, mücü niuqui que xemütetavicueisitüarieni maine. Hesiena yuri xeteniuta'erieni. 'Ana xepu'inüaritüarie, 'Iyari Mütiyupatacü xepuseyumarie. Cacaüyari müpaü putayü xemeixeyaniquecaicü mücü 'Iyari, ¹⁴ mücüta canihücütüni tita temütepitüarie hicü mieme, mümasiücünicü tita tahesie mütinaque quepaucua mütasitaxüna yuteüterima. 'Ana 'aixüa teniutyuanecuni 'iya hepaüsita visi que mü'ane.

Que temüte'upitüarie ta'iyarisie temütemaivavenicü

¹⁵ 'Ayumieme ne neretimaica yuri que xemüte'erie Ti'aitame Quesusisie, ne'u'enaca que xemütevanaqui'erie yunaime Cacaüyari teüterimama, ¹⁶ nepücatihayeva pamüpariyusi ne'ipitüatü Cacaüyari xehesie mieme. Nenenenevietü nepehüave xehesie mieme, ¹⁷ müpaü netinenenevietü, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu Cacaüyarieya, ta'uquiyari visi mü'ane, xüca müpaü tixepitüaca yu'iyarisie xemütemaivavenicü, naitü mütimasiücünicü xehesie mieme xe'imaicacu. ¹⁸ Müpaüta nepütinenenevie, yu'iyarisie xehecüariviyarieme xüca xe'imaica tita temütecuevi mücü tasi'uta'iniecu, xemütemaicacü tita mütatipitüani, vaüca que mütipaüme visi que müti'ane tita tahesie mütinaque Cacaüyari teüterimama vahamatü, ¹⁹ xemütemaicacü meta marivemecü que mütitürücaüye tasiparevienique tame yuri temüte'erie. Yütürücariyacü müpaü caniyüveni, yemecü türücaüyetü, ²⁰ yaxeicüa que mütiuyuri Cürisitusie mieme 'enucuquetüatü müquite vasata, yuserieta 'icayetü muyuavisie. ²¹ Mana yunaime vaheima nacaveni teva, müme memüte'aita heiserie memexeiya memütürücavi memüva'uquiyarima, sepa que memüteteteva, yunaime vaheima nacaveni, hicü miemete vaheima, tucari 'umamiesie miemete vaheima. ²² Müpaüta pütüuyuri naime ra'ivatü mütita'aitacü. Müpaü tinipitüani nai müticuyitüanicü memüyutixexeüriva vahesie mieme, tevi mu'uya micuyitüvapaü yuvaiyari. ²³ Memüyutixexeüriva vaiyarieya mecanihümetüni. Müme mecaniutihüniyarieni, vahüniyacacu que mü'ane nai mütihüniya naisarie.

2

Que temüte'utavicueisitüarie Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyaricü

¹ Xemeta hepaüna canixe'anutanieritüani sepa xemümüquitetücai xeheuyexürietü 'axa xeteyurietü. ² 'Anapai xeniu'uvacaitüni müpaü xeteyurietü que memüteyurie hicü miemete cuiepa memütama, que mütiyuriene que mü'ane mütiva'aitüa müme heiserie memexeiya 'ecapa memanucuneniere. Que mütiyuriene mücü cacaüyari hicü müvacuyitüva müme memücayuvaüriya

yamemütecahunicü, müpaü xecateniyuriecaitüni xeme.
³ Müme tevanütü 'anapai tecaniu'uvacaitüni tanaitü que temüteta'ucahive'eriecai vaisie teteviyatü. Que mütnaquecai tavaiyari, que temütetacühüavecai, yatecatenyuriecaitüni. Que temü'anecai tacümana, tahesie catininaquequecaitüni temühecarienicü, yaxecüa hipame vahepaü. ⁴ Masi Cacaüyari vaüca cataninaqui'eriecaitüni, niyutatuacaitüni tasinenimayatü. ⁵ 'Ayumieme sepa temümüquitetücai teheuyexürietü, mücü Cürisitumame catananutanieritüani. 'Aixüa mütiuca'iyaricü xeputavicueisitüarie. ⁶ Hamatüana catananucu'uitüani, cataniucayasa muyuavisie Cürisitu Quesusisie teteviyacacu. ⁷ Tucari 'umamiesie müthecüatanicü que mütiyutatua 'aixüa tiuca'iyaritü, 'ayumieme müpaü tiniuyurieni. Yatinihecüatamücücaitüni 'aixüa tasiyurienetü Cürisitu Quesusisie temüteviyacü. ⁸ Müpaü 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme xeputavicueisitüarie yuri xete'erietü. Peru que xemüte'utavicueisitüarie, yücümana xepüca'utavicueisitüarie. Cacaüyari püta yacatinixe'upitüani. ⁹ Tixaütü xemüte'uyuricü xepüca'utavicueisitüarie. 'Ipaü nepaine capa xevitü naqui'acacü yücümana. ¹⁰ Mücü 'ivevarimama tecanihümetüni. Cürisitu Quesusisie teteviyatü tecaniunetüarieni 'aixüa temüteyuriecacü, Cacaüyari meripai que müticaye müpaü teteyurietü temu'uvanicü.

Curuxisie 'umierieca, 'aixüa que mütiuyuri, 'aixüa temütexeyariecacü

¹¹ 'Ayumieme xequetena'erivani xeme 'anapai que xemü'anecai. Xepücahuriyusixitücai herie que xemü'anecai. Müme 'inüasiecate memüte'uyuterüva, müme mecanixetave'eriecaitüni müpaü me'utiuyatü quename xeme vahepaü xeca'inüasievave, müme yuvaiyarisie memeixeyiacaicü Huriyusixi va'inüari, mamacü que mütiuxiteque. ¹² 'Anapai xepücaheixeyiacaicü Cürisitu. Xepüyupatacai 'Ixaherisixi teüteriyari vahepaü heiserie xecahexeyiatü. Quiecame heiserie que mürexeiya, xeme xaüsie miemete vahepaü xepü'anecai. 'Asixepücatemaicai türatute hepaüsita, Cacaüyari que mainecai que mütivapitüaniquecai. Tixaü xepücatecueviecai, Cacaüyari xepücahexeyiacaicü 'ena cuiepa. ¹³ Hicürixüa Cürisitu Quesusisie xeteviyatü 'aura xenacüne xeme teva xemu'uvacai 'ana, Cürisitu xuriyaya mutayeuricü. ¹⁴ Mücü canihücütüni que mü'ane mütasipitüa 'aixüa temütetaxeyanicü. Huriyusixi, mümeta memücahuriyusixi, nivarutaxeviriya yunaima. Quepaucua temataca'uniecai, tesariya varita temuti'ucapaü tecani'anecaitüni, peru Cürisitu nenuta'una tesariya. ¹⁵ Que temüte'ataca'uniecai, cataniunütüani quepaucua mumierie. 'Inüari niuquiyari

nanuyeitüani que temüte'aisiecai xexuime 'aisicacü. Müpaü tiniuyurieni nuivari yücü mü'ane münetüanicü, tasitaxeviriyaca tame xeme hesiena teteviyacacu, que mütatipitüa 'aixüa temütetaxeianicü. ¹⁶ Müpaü tiniuyurieni meta Cacaüyarimatü 'aixüa temütetaxeianicü xei vaiyari tehümetütü. Müpaü catinaye'atüani curuxisie 'umierieca, tasinütüatü temataca'uniecaicü.

¹⁷ 'Ana nuaca niuqui 'aixüa manuyüne nixecuxax-atüvacaitüni, xeme tevapai xemu'uvacai 'aixüa que xemütexeyarie tameta 'aura temu'uvacai catanicux-axatüvacaitüni 'aixüa que temütexeyarie. ¹⁸ Müpaü mütiuyuricü, tanaitü heiserie tecanexeyiani temaye'axüanicü ta'uquiyarisüa xei 'iyariyarisie teteviyatü. ¹⁹ Hicürixüa 'ayumieme xaüsie xepücaquiecatari, cücamete xepücahüme. Masi Cacaüyari teüterimama vahamatü heiserie xepexeyia, Cacaüyari quie xepücaquiecatari. ²⁰ Nü'arisixi texaxatamete que memütecuxatacai, tesariya quitüa miemepaü 'aneme mecaniutavevieni. Vahesie xeteviyatü xecanacüne, qui que mütiveviva tesariya heima. Cürisitu Qesusitütü canihücütüni sicurita mieme tete 'amüvena. ²¹ Mücüsie tiviyatü canixeviriyarieca naitü müveviya, Ti'aitamesie que mütiviya tuqui payeica Cacaüyarisie mieme müpasie. ²² Xemeta hesiena xeteviyatü xecaniti'uitüarieximeni xei quiyari xemacüncü 'axeicüa, Cacaüyari xetaüta mayecanicü yu'iyaricü.

3

Papuru que mütiühiritüariecai teüteri memücahuriyusixitücai vahesie mieme

¹ 'Ayumieme nenevieri necanipitüani Cacaüyari. Ne Papuru necanihücütüni que mü'ane Cürisitu Qesusisie mieme nemanutahüiya xeme xemücahuriyusixi xehesie mieme. ² Xüari xepu'enana que nemütiühiritüarie, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu. Müpaü nepütiupitüarie xehesie mieme. ³ Xepu'enana que mütiuyü quepaucua nemütü'üquitüarie tita müti'aviesiecai hepaüsita. Cacaüyari yücümana masiücüme canayeitüani. Müpaü ne'utaitü nepütixe'uta'utüri 'esiva. ⁴ Que nemainecai, xe'iterüvatü xecaniyüvaveni xemütemaicacü que nemütimaive 'icü niuqui mü'aviesiecai Cürisitu müxata hepaüsita. ⁵ Meripai teüteri memanüticü vavarita, 'ana müpaü mepücate'üquitüariecai teüteri, hicü masi nü'arisixi memupasie Cacaüyarisie mieme, texaxatametemama meta, müme müpaü mepüte'üquitüarie 'Iyari yativahecüatüacacu. ⁶ Müpaü mepütehetima, teüteri memücahuriyusixi Huriyusixi vahamatü yaxecüa vahesie pütinaque, xei vaiyari mepacü Huriyusixi vahamatü,

'axeicüa mepeixeiya tita Huriyusixi memüte'utahüavarie quename meheixeiyaniquecai müme. Cürisitu Qesusisie meteviyatü müpaü mepu'itüarie niuqui 'aixüa manuyüncü. ⁷ Neri mücü niuqui hepaüsita nepuhütüarie Cacaüyari que münetiumi 'aixüa tiuca'iyaritü, yütürüariyacü que münetiyuitüa. ⁸ Mericü sepa yunaime Cacaüyari teüterimama vahepaü nemücave'eme, 'aixüa tiuca'iyaricacu müpaü nepütiumiquie, niuqui 'aixüa manuyüne nemüvacuxaxatüvanicü hipame nuivarite müpaü ne'utaitü, vaüca que mürexeiya Cürisitu, yatemücatemaivavepaü. ⁹ Müpaüta nepütiumiquie, nemütivahecüasitüiyanicü yunaime tita Cacaüyari mütiyurieniquecai. Müpaü pücatimasiücücai, catini'aviesiecaitüni masi matüaripai. Cacaüyari nai munetüa, mücü xeicüa müpaü catinimaicaitüni que mütiyurieniquecai. Yacatini'avietacaitüni ¹⁰ masiücütü mayanicü hicü, memüyutixexeüriva yametehecüatacacu, müme muyuavisie memüte'aita heiserie memexeiya yamemütehetimanicü, müiremecü que mütimaive Cacaüyari, tahesie yatimasiücücacu. ¹¹ Müpaü pütüyurieniquecai, yapütüyücühüavecäi meripai, müpaüta tinaye'atüani Tati'aitüvame Cürisitu Qesusi yatiyurienecacu. ¹² Mücüsie teteviyatü heiserie tecanexeiyani temitahüavecü tetatatuatü, 'aixüa 'iyaricü temaye'axüanicü huxiena, yuri temüte'eriecü hesiena. ¹³ 'Ayumieme nepüxetavaviri xemücavaüripiecacü ne'uximatüariēcacu xehesie mieme. Müpaü nemü'itüariēcü, 'ayumieme xepaye'axüani visi xe'anenetü xemacüncü.

Que temütetatexie tetemaitü vaüca que mütatinaqui'erie

¹⁴ 'Ayumieme nenititunumaqueni nenevieri ne'ipitüanique Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu 'uquiyarieya. ¹⁵ Mücü meha'erivatü yunaitü nuivarite yamecatenitetevaca cuiepa memütama muyuavisie memütama. ¹⁶ Nepineneviya, mücü vaüca que mürexeiya visi 'aneneme, müxepitüanicü yemecü xemütürüariyarienicü yuhesie 'Iyarieya yatixetürüariyacacu, ¹⁷ mücü meta, quexepitüaca Cürisitu xe'iyarisie müyecanicü yuri xete'eriecacu. Xeteyucanaqui'erietü xequeseiriyarica, cüye que mütise'i hananatü, qui que mütise'i tesariyasie vetü. ¹⁸ Müpaü xeteyucanaqui'erietü 'axeicüa xequeyüvaveni xemütehetimanicü, yunaime Cacaüyari teüterimama vahamatü, que macuyeva que meutateva que meutiteva que meucateva Cürisitu que mütiyucanaqui'erie, ¹⁹ xemimaicacü Cürisitu naqui'eriyaya, sepa tevi müyutexie yatimaitü. Xequ'eutihüniyarieni, hepaüna xemü'anenenicü, Cacaüyari que mü'ane.

²⁰ Que mü'ane müyüve masi cuini mieme mütiyurienenicü sepa que mütitita, tame masi que temücate'ivavirievave que

temücateta'iyaritüavave, türücariyaya que mütaticuyuitüva,
²¹ mücü hepaüsita 'aixüa meque'utiuyaneni metasiha'erivatü
 tame temütatixexeüriva Cürisitu Quesusi meha'erivatü,
 yunaitü teüteri mexi me'anuticüca yuheyemecü. Canise'ini
 'icü niuqui.

4

'Iyari que mütatixeviriya

¹ 'Ayumieme neri ne'anutahüiyacame nemühücücü
 Ti'aitamesie netiviyatü, vaüriyarica necanixepitüaca, 'aixüa
 'anemecü xemu'uvanicü, que müreuyevese yamüticamienicü
 que mü'ane muta'inierie que xemüte'uta'inierie xeme.
² Tixaütü xecatehümetütü xequenayuyeitüaca naimecü,
 xepüca'ayu'eririyani, 'axequeteneutevini xecaha'atü,
 xequeneyunevieca masi xeyunaqui'erietü. ³ 'Iyari que
 mütatixeviriya, xequeneyumexüitüaca xemüyuhayevacü
 xeyuxevitü 'aixüa xeteyuxeiyatü. ⁴ Xei vaiyari
 tecanühümetüni, 'Iyarita caniyuxevini. Yaxeicüa xeme
 quepaucua xemuta'inierie, tita xetecuevietü xemüte'acü,
 mücüta caniyuxevini. ⁵ Ti'aitame caniyuxevini, xeimesie
 yuri tecateni'erieca xeimesie teteviyatü tecaniuca'üyarieni.
⁶ Cacaüyari yunaime müva'uquiyari mücüta caniyuxevini.
 Mücü yunaime catiniva'aitüaca, yunaime canivacuyuitüvani,
 yunaime vahesie catiniviyani.

⁷ Masisü taxexuitü yatepütemiquie que temüte'inüasiyari,
 Cürisitu que mütatimicua. ⁸ 'Ayumieme müpaü paine 'utüarica,
 Vapai 'anutiyaca

Me'anutaxüriyacame nivarehapani yumüireme,
 'Imiquiericü tinivarumini teüteri.

⁹ Mericüte tita tixata, Vapai 'anutiyaca haitü. Müpaü xüari
 paine, peucayune meri 'emeucatevasie cuiepapaitü. ¹⁰ Que
 mü'ane meucayunixü, mücü canihücütünita que mü'ane
 muyuavi heima manutitüa teva, nai mühüniyanicü. ¹¹ Mücü
 müpaü pütivarumi, hipatü nü'arisixi memacüneccü, hipatüta
 texaxatamete, hipatü tehecüatamete, hipatü meta te'üviyamete
 te'üquitamete. ¹² Yacatinivarumini varaye'atüanique
 yuteüterima yamemüte'uximayacacü que memüte'uhüritüarie.
 Vacümana Cürisitu vaiyarieya caniveriyaricamücü.
¹³ Müpaü tecatenipitüarieca mexi te'aye'axüaxime
 tanaitü temütaxevinicü yuri que temüte'erie Cacaüyari
 nu'ayasio, que temüte'imate. Müpaü tecatenipitüarieca
 tevi maye'ave temacüneccü, temüseseyüenicü Cürisitu que
 müraye'avepaü, mücü Cürisitu ta'inüaritücacu. ¹⁴ 'Ana
 tepütehayevani türi vahepaü teyüatü. Tepücacuyuitüarivani
 naima 'uquisicacü, hamevari que mütiyuane 'ecacü,

teüteri que memüteyucumana, que memüteyu'iyaritüa mete'irümatü memeuyexürienicü. ¹⁵ Masi yuri te'utiyaütü tetetacanaqui'erietü, tecanivericuni 'iyapaü te'ananetü temacü necü naimecü. 'Iya canitamu'ütüni Cürisitütütü. ¹⁶ Tanaitü hesiena teteviyatü tecanitaverirümeni, tevi vaiyarieya yumu'usie tiviyatü que mütivere naitü. Vaiyarieya navütüarieni niutaxeviriyarieni, turuyari naitü 'ixeviriyacacu, xexuitü vaiyariteya yatiyurienecacu que müreuyevese. Yaxeicüa tevi vaiyarieya que mütiyuveriya yücümana, tameta tetetacanaqui'erietü tecanitärücariyarieca vaiyarieya tehümetütü.

Yücü 'anemecü que mürayeyuri Cürisitusie tiviyatü

¹⁷ 'Ayumieme 'ipaü nepaine, Ti'aitamesie netiviyatü 'ipaü nepüthecüata. Xepüca'a'uvani hipatü que memüyüa memücatateüterima. Yacü xEICÜa metenicu'erivani müme, ¹⁸ mecaniuyüriyarieni que memüteyumate yu'iyarisie, heiserie mepücahexeiyä Cacaüyari tucari müvapitüanicü, müme 'asimemücatematecü va'iyari müsese'icü. ¹⁹ Que memü'anene, müme yu'iyarisie mecaniximümüanini, mepüyuyetua memürucuyatüvenicü que memüteyucahive'erie, yamemüteyuriecacü naime tita mücati'itiya yuhesie mieme metehive'erietü. ²⁰ Peru xeme müpaü xepücate'u'üquitüarie Cürisitu hepaüsita. ²¹ Xüari hepaüsitana xepütëmarie, hesiena xeteviyatü xepüte'u'üquitüarie tita yuri müraine, Qesusisie que mütimasiücü. ²² 'Ayumieme que xemüte'u'üquitüarie, xequenanutihüna tita mütiye'i, xequeteneuhayeva que xemüyüacai meripai. Que mü'ane müpaü müyüane, mücü canitapünirümeni 'irümarie que mütihive'eritüa. ²³ Yücü xe'ananetü püta xequenacüni, yu'iyarisie que xemüteyücühüave. ²⁴ Xehēcuarīyarietü que xemüyüa hicü, xequenacatüqui tita yücü müti'ane, tita mütiunetüarie Cacaüyaripaü 'anetü. Müme tita yuri mürainesie memümiemete vahepaü heiseriemecü yaxequetenecahuni, Cacaüyari xe'ayexeyiatü xequeneyüaca.

²⁵ 'Ayumieme xequeteneuhayeva xete'itavatü. Yuxexuitü yuri xequeteneyutahüavi, tanaitü 'axeicüa temütaxevicü xei vaiyarisie temiemetetütü.

²⁶ Xüca xeha'aca, 'aixüa püca'yüni xüca 'axa xeteyurieca. 'Aixüa püca'ane tau macayune xecayunütüavavecacu. ²⁷ Mücü meta, xepüca'ipitüaca Cauyumarie 'asimütiyurienenicü.

²⁸ Que mü'ane mütinavayame quetiuhayeva tinavanetü. Queticumaüvani masi yumamacü 'aixüa tiyurienetü, tixaütü mürexeyanicü mütivamicuanicü müme memüteheuyehüva.

²⁹ Niuqui mütipünirüme xüca vayeyani xeteta, 'aixüa püca'yüni, masi xüca 'aixüa 'aneni xeniucü 'iseiriyatü

que mü'ane meiyehüva, müpaü xequeneutiyuaneni püta, 'aixüa xemüvayurienicü 'enamete. ³⁰ Xepüca'ihiveritüaca Cacaüyari 'Iyarieya Mütiyupata. Mücü canixeseyutüni cümana xemu'inüasie mexi tucari ca'aye'ave quepaucua temüxünarieni.

³¹ Xequeteneuhayeva xehayusiüriyatü xeteyuca'uxive'erietü xeyuhaxüaviyatü xe'utihivatü 'axa xe'utiyuatü. Mücü naitü quetixani'erivani xehesüa, naitü 'axa müti'aneta. ³² 'Aixüa xete'u'iyaritü xequenacüni que xemüyuyurie, xequeneyunenimayaca, xequeteneuyuyehüvirieca, Cacaüyari que mütixeheuyehüviri xeme Cürisitusie tiviyatü.

5

Hecüaripa miemete vahepaü xequeneüyüaca

¹ Mericüsü Cacaüyari xe'üquetü xequenacüni. Que mü'ane müxenaqui'erie nivemama vahepaü xequeneüyüaca.

² Xeteyucanaqui'erietü xequeneu'uvani, yaxaicüa Cürisitu que mütatinaqui'erie, que mütiyuyetua tahesie mieme mümierienicü. Mavaritütü caniyuyetuanı 'ixatüatü Cacaüyari, 'inaqui'asitüatü.

³ Hipatü menivacumaüvani que mü'ane mücava'üya mücavacüna, mepüca'itiyatüca, yuhesie mieme metenihive'erieca naime. Masi que memüteyurie, mücü xepücacuxatani xeme, meuyevesecü müme Cacaüyarisie mieme memupasie müpaü memücateyuriecacü. ⁴ Hipatü müpaü mecateniyurieca, que temüteteviyasitüarieniqueyu xüca vahepaü teteyuriecaque. Yacü xEICÜa mecaniutiyuaneni, mecaniyunanaımaca 'axa mü'anecü. 'Aixüa püca'ane müpaü xemüteyuriecacü, masi peuyevese pamüpariyusi xemipitüacacü Cacaüyari. ⁵ Teüteri mepüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna, mepüca'itiyatüca, nai mepütehıve'erie yuhesie mieme. Tita mütihive'erie, mücü payexeiya yucacayıari. 'İpaü xequetenemaıca, yunaitü müya memüteyurie, müme vahesie pücatinaque memaye'axüanicü Cürisitu tıva'aitüvame mayanicü, Cacaüyari meta. ⁶ Xevitü caxe'ucüamana 'eca niuqui vevietü. Müya memüteyuriecü, 'ayumieme Cacaüyari püvaheca müme memücayuvaüriya yamemütecahunicü. ⁷ Mericüte, xepücaıyuxeviriyani vahamatü que memüteyurie.

⁸ Meripai yüvıpa xepümiemetetücai, hicürıxüa masi hecüaripa xemiemetetütü xenacüne Ti'aitamesie xeteviyatü. Hecüaripa miemete vahepaü xequeneüyüaca. ⁹ Hecüarıya que mütıxüaverıya, 'ıpaü catiniyurienemücü tevi. Naımecü 'aixüa catiniyurienemücü, heiseriemecü yacatinıcamiemücü, yuri

caniutainemücü. ¹⁰ Xequeneyü'üviya yaxemütehetimanicü tita mütinaque Ti'aitame. ¹¹ Xepüca yuxeviriyani müme yüvipa mieme memüteyurie vahamatü. Tixaü pücatitixuavere que memüteyurie. Masi xequenivahecüatani que memüteyurie. ¹² 'Avie que memüteyurie müme, püyuteviyasitüaniqueyu xüca 'icuxatanique. ¹³ Peru mücü naitü hecüasietü, masiücütü canayeitüarivani hecüaripa. Hecüariya canihücütüni tita masiücüme mürayeitüa naime. ¹⁴ 'Ayumieme müpaü paine, 'Ecü pemücusu
 Quenanutanieri,
 Müquite vasata
 Quenanucuquexi,
 Cürisitu
 Camanihecüariyamücü.

¹⁵ 'Ayumieme xequeneyucuerivayurieca 'aixüa que xemüte'u'uva. 'Asimemücatemate vahepaü xepüca yüaca, memütemaivave vahepaü xequeneyüaca püta. ¹⁶ Quepaucua xemüyüvave 'aixüa xemüteyurienicü, yemecü müpaü xequeteneuyuri, teüteri hicü miemete 'axa memüteyuriecü. ¹⁷ 'Ayumieme 'asixecateyumatepaü xepüca yüaca, masi 'aixüa xequetenemaica tita mütinaque Ti'aitame. ¹⁸ Xepücatarüvetüveni vinucü. Müpaü tiyurienetü pürucuyaneni xeicüa. Masi 'Iyaricü xequenehüpüneni püta. ¹⁹ Quepaucua xemüteyutahüave, Cacaüyari cuicarieya xequeneuticuica, nüavari Cacaüyari hepaüsita manuyüne, cuicari 'Iyarisie timieme hepaüsita manuyüne xequeneuticuica, xe'inüavatü Ti'aitame yu'iyarisie. ²⁰ Yuheyemecü naimecü pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari müta'uquiyari, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitusüa xemümiemetecü.

Xeyuxevitü yaxequetenecahuni

²¹ Xeyuxevitü yaxequetenecahuni xemüteheiyehüviricü Cürisitu.

²² 'Ucari yaxequetenecahuni xecünama que memaitüca, yaxaicüa que xemütecahu Ti'aitame ti'aitacacu. ²³ 'Uqui 'uca mu'uya canihücütüni, yaxaicüa Cürisitu memüyutixexeüriva vamu'u canihücütüni. Mücüta canihücütüni que mü'ane yu-vaiyari mutavicueisitüa. ²⁴ Memüyutixexeüriva yamecatenicahuni que müti'aita Cürisitu. Müpaürita yaxaicüa 'ucari yamequetecahuni que memaitüca vacünama sepa que mütitita.

²⁵ Xeme 'uquisi xequenivanaqui'erieca yü'ütama, Cürisitu mütivanaqui'eripaü memüyutixexeüriva, müyuyetuapaü mümürierenicü vahesie mieme. ²⁶ Yuhesie mieme müvapatacü müpaü tiniuyurieni, va'itietü hacü niuquicü. ²⁷ Müpau pütuyuri yücümana, yühüxie müvati'uitüanicü

memüyutixexeüriva visi me'aneneme, mecaheucuyüyüvime, mecaheuviviravime, sepa tita müpaü müti'ane, masi memüpasiecacü püta vahesie mücarahüivanicü. ²⁸ Yaxeicüa neuyeveca 'uquisi memüvanaqui'eriecacü yü'ütama, yuvaiyari memütenaqui'eriepaü. Que mü'ane minaqui'erie yü'üya, mücü caniyunaqui'erieca. ²⁹ Tevi hasuacu püca'i'uxie yuvaiyari, masi piveriya piquemaritüa. Cürisitu yaxeicüa püvayurie memüyutixexeüriva, ³⁰ vaiyarieya memühümeccü. Vaiyarieya 'umeyarieya tepühüme tame. ³¹ Que maine, 'Ayumieme tevi püyupata, yuquemasi yuvarusi vahesüa püyeyani, yü'üyasie pütiviya. Memüyuhutacai xei vaiyari mepacüne meyuxevitü. ³² 'Icü niuqui masi canitürücaüyeni, sepa mü'aviesiecai. Cürisitu hepaüsita memüyutixexeüriva vahepaüsita nepaine. ³³ Mericüte xemeta yuxexuitü yunaitü yü'ütama xequenivanaqui'erieca xemüteyunaqui'eriepaü. 'Ucari meta, mequetevareuyehüvirieca yücünama.

6

¹ Türi xequeniva'enieca yu'uquiyarima Ti'aitamesie xeteviyatü. Müpaü xüca xeteyurieca püheiserie.

² Quetinivareuyehüvirieca 'aquemasi 'avarusi que maine, mücü 'aisica canive'emetüni. Müpaü paineta quename tixaütü tipitüarieni, müpaü haitü, ³ Müpaü petiyurienetü 'aixüa pepü'itüarieni 'epepüreutevini cuiepa, haitü.

⁴ Xemeta xemüva'uquiyarima xepücavahaxüatüaca yütüriyama. Masi xequenivaveriyani xeteva'üquitüatü xevara'imaiyatü que müreuyevese yamütiyurienicü Ti'aitamesie tiviyatü.

⁵ Te'uximayatamete xequeniva'enieca müme memüxecusiyarima cuiepa, xeheumamatü xe'utiyüyüacatü. 'Aixüa 'iyaricü xete'uximayatü, Cürisitusie mieme masi xecateni'uximayacacuni. ⁶ Vahüxie xEICÜA

xepücate'uximayaca teüteri xevanaqui'aritüanique. Masi Cürisitusüa miemete te'uximayatamete xemühümeccü, yu'iyaricü yaxequeteneyurieca tita mütinaque Cacaüyari.

⁷ Xeyuvaüriyatü xequetene'uximayaca, que mü'ane Ti'aitamesie mieme müti'uximayapaü xeyüatü, teüteri vahesie mieme pücatixaü. ⁸ Müpaü xequetenemaica, yuxexuitü 'aixüa que memüteyurie, müpaü mecatenipitüariecuni Ti'aitame yativapitüacacu, sepa te'uximayatamete memühüme, sepa memüyunü'a.

⁹ Xemerita xemüvacusiyarima, yaxeicüa xequenivayurieca. Xequeteneuhayeva xevamarivecatüatü, müpaü xetemaitü, que mü'ane müvacusiyari müxecusiyari 'axeicüa, mücü taheima pacave Ti'aitametütü, yücü pücativaxeiya teüteri.

Cacaüyari que mütiva'ixiparatüa yucuyaxima

10 'Imatürieca ne'ivama, Ti'aitamesie xeteviyatü xequenetürücariyarieca, que mü'ane mütürücaüye xetürücariyacacu. 11 Cacaüyari que mütiva'ixiparatüa yucuyaxima, mücücü xequeneyucuha'aritüaca cuyacü, xemüyüvavenicü xemüti'ucacü xecacuyuitüarietü Cauyumarie 'irümarieyasata. 12 Tameri teüteri tevaraye'unietü tepücatacuitüve. Masi te'aitamete, heiserie hexeyiamete, müme memüte'aita 'ena yüvipa naisarie cuiepa, 'iyarite memüyucuitüve tita 'axa müti'anesie mieme muyuavisie memuxuave, müme tevaraye'unietü püta tepütaacuitüve. 13 'Ayumieme xequenanu'üi Cacaüyari cuyaximama vatepüa naime. Mücücü xecaniyüvaveni xemeye'uniecacü sepa tucari 'axa mü'ane, xecaniyüvavecuni xemüti'unicü xecacuyuitüarivatü, naime xe'aye'atüame. 14 'Ayumieme 'axequeteti'uca 'aixüa. Cuya que mürayuhüa, xemeta tita yuri müraine xequenecuxatani. Cuya tepüa que müranacatücü yutavie capa 'u'axienicü, xemeta heiseriemecü yaxequetenecahuni. 15 Yucacaisie que müreuquexüa, xemeta xequeneyucuha'aritüaca niuqui 'aixüa manuyünesie xeteviyatü, 'aixüa que temütexeiyarie manuyünesie. 16 Mücü meta, 'eyeume que müracaxu'u cümana müyucunarüma, xemeta yuri xequetene'erieca. Müpaü xepüyüvaveni xemitünicü naime 'axa mütiuca'iyari 'ürüteya mütaivave. 17 Cuya yumu'usie tepüa que müranaquesa, xemeta müpaü xequetenemaica, xemutavicueisitüariecü. 'Ixipara que müracue'e, Cacaüyari niuquieya xehexeyiatü xequeneyucuitüveni, 'Iyari que mütiyumiene mücücü. 18 Naimecü xequeneyunenevieca xequenevavirieca. Yuheyemecü nenevieri xequenepitüaca 'Iyarisie xeteviyatü. Müpaü xemüteyuriecacü, xequeneyühütüaca, yemecü xepücatehayevani xe'ivavirietü Cacaüyari yunaime teüterimama vahesie mieme. 19 Nehesie miemeta xequeneyunenevieca, niuqui nemüpütüariecacü quepaucua nemütaniuni, nenetatuatü nemihecüatanicü tita müti'aviesiecai niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita. 20 Mücüsie mieme necaniniucametüni sepa tepüacü nemanutahüiya. Xequeneyunenevieca nemünetatuanicü niuquisie mieme, que müreuyevese nemütaniunicü.

Vaürisica que mütivareutanü'airixüa

21 Yaxemütemaiccacü xemeta que nemüranayemie que nemütiyuriene, naime yacatinixetaxatüamücü Tiquicu. Mücü canita'ivatüni teminaqui'erie. Tiparevivame yamüticamie canihücütüni Ti'aitamesie mütiviya.

²² 'Ayumieme xehesüa nepenunü'ani yaxemütemaicacü que temüte'anayecü, xe'iyari mütuicariēcacü.

²³ Cacaüyari müta'uquiyari, Ti'aitame Qesusi Cürisituta xüca mevapitüaca 'ivamarixi memüca'uximatüariēcacü yu'iyarisie, xüca mevapitüaca memüyunaqui'eriecacü yuri mete'erietü. ²⁴ 'Aixüa mequete'u'iyarini müme yuheyemecü meminaqui'erie Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu vahesie mieme yunaimie vahesie mieme.

PIRIPUTARI

Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaiürisica

¹ Papuru Timuteumatü tecanixevaüritüaca, te'uximayatamete tehümetütü Cürisitu Qesusisie mieme. Yunaitü Cacaüyarisie mieme xemupasie Cürisitu Qesusisie xeteviyatü Piripusie xemütama te'üviyamete teparevivamete, yunaime tecanixevaüritüaca. ² Cacaüyari mütä'uquiyari, Ti'aitame Qesusi Cürisitumatü xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü.

Papuru que mütiyuneneviecai yuri memüte'erie vahesie mieme

³ Pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari quepaucua nemüxeha'erivani. ⁴ Quepaucua nemivavirie yunaime xehesie mieme, nenetemavietü necaninenenevieca neheyemecü. ⁵ Pamüpariyusi necanipitüaca xeme tame temütaxevicü hicü tanaitü niuqui 'aixüa manuyüne tecuxatatü yaxecüa matüaripaü. ⁶ 'Ipaü yuri netini'erieca, que mü'ane misütüa xecuyütüvatü 'aixüa xemüteyuriecacü, mücütütü catinaye'atüamücü tita mütiyuriene tucari 'aye'ayu quepaucua Cürisitu Qesusi munuani. ⁷ Caniheiserietüni 'ipaü nemütinemaicacü yunaime xehepaüsita, nemüxenaqui'eriecü 'aixüa 'iyaricü. Xeme neta tanaitü tepütaxevi tetemaitü 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari, ne'anutahüiyacacu niuqui 'aixüa manuyünesie mieme ne'utaniucacacu ne'ihecüatüatü niuqui que mütiheiserie. ⁸ Cacaüyari catinihecüatani que nemütixexeyamücü yunaime, Cürisitu Qesusipaü netinemaitü. ⁹ 'Ipaü necatininenenevieca, xeme masi yemecü xeteyucanaqui'erietü xemacü necü heiseriemecü xetemaivavetü, nai xetemaitü que müreyevese yaxemüteyuriecacü, ¹⁰ xemüyüvavenicü xemipatacü tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane que xemüte'imate. Müpaü xeteyurieyu, tucari 'aye'ayu quepaucua Cürisitu munuani canimasiücücamücü que xemücateseviximarieca, xehesie que mücarahüivani. ¹¹ 'Ana heiserie xecanipitüaricacuni, que mütiyupitüva Qesusi Cürisitu. 'Ana mücücü visi 'anetü canayeitüariemücü Cacaüyari, 'aixüa catinicuxaxasivamücü hepaüsitana.

Xüca ne'ayeyurini Cürisitu 'aixüa canicuxaxasivamücü, que mutayü

¹² Ne'ivama nepütixetaxatüaniqueyu que nemüranayetüa hepaüsita, müpaü xemütemaicacü, 'aixüa puyü masi vaüca

mü'enierienicü niuqui 'aixüa manuyüne. ¹³ Yunaitü cuviyexunu quita miemete hipatüta yunaitü müpaü mepütehetima quename Cürisitusüa nemiemetütü ne'anutahüiya. ¹⁴ 'Ivamarixi 'esivatücacu yunaitü menesih'erivatü que nemüranutahüiya, Ti'aitamesie meteviyatü mecaniyuvaüriyani masi vaüca Cacaüyari niuquieya memücuxatanicü mecaheumamatü meyutatuatü.

¹⁵ Hipatü siepüre 'asita me'ütesatü meyucucicutü mepütecuxata Cürisitu hepaüsita, hipatü püta 'aixüa mete'u'iyaritü mepütecuxata. ¹⁶ Müme menesinaqui'erietü mepütecuxata müpaü metemaitü, ne niuqui 'aixüa manuyünesie mieme nemutaniucacü, 'ayumieme nepüyüane. ¹⁷ Hipatü püta mepütehecüata Cürisitu hepaüsita mevara'ivacutü hipame, va'iyari cayuxevicacu. Que memüteyurie, müpaü mepütecu'eriva, masi vaüca nepü'uximatüarica ne'anutahüiyatü. ¹⁸ Sepanetü que memüteyurie, Cürisitu canicuxaxasivani. Ne 'ayumieme nepünetemavie, sepa memütecuxata yacü xeicüa meyüatü, sepa yuricü meyuvaüriyatü memüyüa.

Mücü meta, nepücatihayevani nenetemavietü. ¹⁹ Müpaü nepütimate, 'icü naitü 'aixüa püyüni nemütavicueisitüaricicü xeyuneneviegacu xeme, Qesusi Cürisitu 'iyarieya nesituicacacu. ²⁰ 'Ipaü yemecü yuri nepüti'erie neta'icuevatü, 'uxa'atüni varie nepücatevijasitüariceni. Masi Cürisitu que mütive'eme canimasiücücamücü yaxecüa meripaipaü. Menesixeyiatü nevaiyarisie que nemütiuyeica nenetatuatü, teüteri müpaü mecatenimaicacuni sepa nemayeyurini sepa nemümü. ²¹ Sepa nemayeyuri, Cürisitu 'aixüa canicuxaxasivamücü. Sepa nemümü, masi 'aixüa caniyümücü. ²² Nevaiyarisie ne'uyeicacacu xüca tixaütü tiutixuavere neti'uximayacacu, quesü yüni. 'Asinepücatimate que mü'ane masi 'aixüa müyüniqeyu. ²³ 'Esimacuyeva nepüyüane. Nepünevaüriya nemüyemiecü Cürisitumatü mana nemeyeicanicü. Müpaü masi 'aixüa pü'aneniqueyu. ²⁴ Perusü xehesie mieme caneyeveca masi nemünehayevacü 'ena nevaiyarisie netiviyatü. ²⁵ Hicürixüa nepüretima que nemütiyurieni, müpaü necatinimaica nemünehayevanicü. Yunaime xehesüa necaninehayevamücü nexeparevietü masi vaüca xemüyüvavenicü, xemüyutemamaviegacü yuri xete'erietü. ²⁶ Müpaü xüca netiyurieneni, Cürisitu Qesusisie xeteviyatü yemecü xepüyüvaveni 'aixüa 'ane xemütemaicacü xenesih'erivatü, quepaucua xehesüa nemunuani tavari.

²⁷ 'Ipaü xeicüa xequeteneyurica, que müreuyevese yamütiyurienenicü heixeyiatü niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyüne, müpaü xequeteneu'uvani cuiepa.

Xüca müpaü xeteyurieca, sepa xehesüa nemeyeicani nexexeyiatü, sepa tevapai nemeyeica xehepaüsita ne'ematü xeicüa, müpaü necatinimaicamücü xemüseseüyenicü 'iyari xehexeyiatü müyuxevi, yaxaicüa xetecu'erivatü yunaitü xemüyucuitüvecü capa xe'unavaiyarienicü titasie yuri xemüte'erie niuqui 'aixüa manuyüne que maine, ²⁸ xepüca'utiüyüacani quepaucua müme memüxe'aye'unie memüxemariutani. Müpaü xeteyurietü 'inüari xenacünicuni vahepaüsita, que memüteheuyexüriyani. Xemeta yuhesie mieme 'inüari xepacüne que xemütetavicueisitüarieni Cacaüyari xetavicueisitüayu. ²⁹ Cürisitusüa xemümiemetecü xepupitüarie yuri xemüte'eriecacü hesiena, masisü cuxi xepupitüarie xemütecuinitüarieni hesiena mieme. ³⁰ Yaxaicüa nehepaü xequeteneyucitüveni hicü, que xemünetexeyiacai yanetinemieme, hicüta que xemüte'enana quename yanetinemiene.

2

Cürisitu tixaütü catihücütütü que müratüa, 'arique ve'eme que müratüa

¹ Caniyuritüni, Cürisitusie teteviyatü tecanituicarieca tecaninütüarieca que temütetacanaqui'erie, 'Iyarimatü tecan-itaxevini tanaitü, tetenitacanenimayaca que temüte'u'iyari.

² 'Ayumieme nepaine, xüca müpaü 'aneni, xequeneyatüa xenesitemavieriyatü. Yaxaicüa xequeteneyumaica, yaxaicüa xequeteneyucanaqui'erieca, yuhepaü xequetenecu'erivani, xequeneyuvaüriyani yu'iyarisie xemüyuxevinicü. ³ Hipame xevera'ivacutü xepücayüaca, teüteri xehepaüsita 'aixüa memutiyanenicü xeicüa xepücayüaca. Vavemete masi xequeniva'erieca hipame, xeme püta tixaütü xecatehümetüme xequeneyu'erieca yücümana. ⁴ Yuxexuitü xeme xepücatecuvautüveni tita xehesie mütimieme xeicüa. Tita hipame vahesie mütimieme püta xequetenecuvautüveni.

⁵ 'Ipaü xequeteneyumaica yu'ivama xevera'erivatü que mütiyumate Cürisitu Quesusisie tiviyatü.

⁶ Cacaüyari que mü'ane,

Mücü yaxaicüa pü'anecai.

Peru müpaü pücaticu'erivacai

Quename 'aixüa yüniqueyu

Xüca Cacaüyaripaü ve'eme

'Ayueitüanique,

Sepa müyüvecai.

⁷ Catiniuhayeva

Heiserie hexeyiatü

Que mü'ane vaüriyarica

Müti'uximayapaü 'anetü
 Nayuyeitüani.
 Teüteri vahepaü 'anetü
 Nayani.
⁸Meriçüsü
 Xeiyarietü
 Tevipaü 'anetü
 Tixaütü cañihücütütü
 Canayuyeitüani.
 Yacatinicamiecaitüni
 Sepa mumü,
 Curuxisie caniumierieni.
⁹'Ayumieme Cacaüyari
 Ve'eme caneyeitüani.
 Canipitüani
 Visi mütimarivanicü
 Que mü'ane mühücü
 Hipatü que memücatemarivapaü.
¹⁰'Uxa'atüni varie
 Quepaucua Qesusi
 Mütahüavarieni
 Que mü'ane mühücü,
 Müpaü que mütimariva
 'Ana yunaitü
 Mecanicatunuma'uicuni
 Nenevieri mecanipitüacuni
 Taheima memütama
 Cuiepa memütama
 Cuietüa memütama,
¹¹Yunaitü
 Mecaniyutahecüatacuni,
 Que memüteheitima
 Qesusi Cürisitu
 Quename Ti'aitame hücü,
 Me'utiyuatü.
 'Ana 'aixüa canicuxaxasivamücü
 Cacaüyari müta'uquiyari.

Cuiepa memütama que temütevahecüatüa

¹² Xemeta nenaqui'erima, müpaü nepütixetahüave,
 yuheyemecü yaxetenicahucaitüni xehesüa neheyeicacacu.
 Hicü tevapai neheyeicacacu masi vaüca peuyevese
 yaxemütecahunicü Cürisitupaü. Yaxequeteneyurica que
 müreyevese yaxemüteyuriecacü mexi xetavicueisitüariexime,
 peru xeheumatü xe'utiyüüacatü. ¹³ Cacaüyari
 canihücütüni que mü'ane yamütiyuriene xesata, xecuyuitüvatü
 xemüyuvaüriyanicü, 'arique meta yaxemüteyuriecacü. Que
 mütixecuyuitüva yacatiniyümücü que mütinaque.

14 Müpaü nai yaxequetenecahuni, xecaniuquixietü niuqui xecaxüatüatü. 15 Müpaü xeteyuriecacu, xehesie pücarahüivani, xepüca'inüca tita 'axa müti'ane. Masi Cacaüyari nivemama xecanacünicuni, xepücaseviximarieca teüteri vasata xe'u'uvatü va'iyari mütotuni memeuyexüri. Vasata xe'u'uvatü xecanivahecüariviyani, xuravesixi que memütehecüarivie cuiëpa. 16 Niuqui xecanexeiyani varanutanieritüvame. 'Ayumieme 'aixüa 'ane netinimaicamücü nexeha'erivatü quepaucua tucari maye'ani, quepaucua Cürisitu munuani. Xehesie catinimasiücücamücü 'ana, xüanacüa que nemücatiunanausa xüanacüa que nemücati'uximaya. 17 Xeme yuri que xemüte'erie, Cacaüyari xecanayexeiya yaxaicüa que mü'ane mavari müvevi meixeiypaü yucacaüyari. Hesiena mieme xeteni'uximayaca. Xüca ne'umierieni müpaü yuri xemüte'eriecacü, nexuriyacü xüca xemavari 'uxurimarieni, mücücü necaninaqui'acamücü. Xeme yunaitü que xemüteyutemamavie, ne xehepaü necaninetemavieca. 18 Mericüte xemerita yaxaicüa xequeneyutemamavieca, 'axeicüa temütatemamaviecacü.

Timuteu 'Epaüruritu que memüteyurieniquecai

19 Ti'aitame Qesusisie netiviyatü 'ipaü nepüticu'eriva, yareutevitü xehesüa nepenunü'ani Timuteu, ne'iyarisie nemütürücariyarienicü neretimaimie xehepaüsita. 20 Xeime nepücahexeiya hepaüna tiuca'iyarime, mücü xeicüa 'aixüa 'iyaricü caniyu'iyaritüacamücü xehesie mieme. 21 Hipatü yunaitü tita vahesie mütimieme xeicüa metenicuvautüveni, tita Cürisitu Qesusisie mütimieme mepücatecuvautüve. 22 Xeme xepimate 'iya, que müti'inüasie que mütimasiücü, xepütemate nehamatü que müti'uximaya niuqui 'aixüa manuyüne tetecuxatacacu, ranive yuquemasiimatü müti'uximayapaü. 23 'Ayumieme 'ipaü nepüticu'eriva, nepenunü'ani cuitü neretimaimie que mütiyüni nehepaüsita. 24 Ti'aitamesie netiviyatü yuri nepüti'erie cuitüva nemüyemiecü neta.

25 Müpaüta netinicu'erivani, peuyevese ta'iva nemanunü'anicü xehesüa 'Epaüruritu. Mücü nehamatü catini'uximayaca, tahamatü tecanicuyaxitüni. Xeme xecaneiyenü'ani nehesüa münesipareviecacü que müreuyevëcai. 26 Yunaimie nixexeyamücüni, niyuhiveriecaitüni xemu'enanacü que müticuyëcai. 27 Tasüari catinicyuecaitüni, 'esivatücacu caniumüni. Masi Cacaüyari nitinenimayata, 'axeicüa nesinenimayatü neta, capa nenetihiverieme tavari nenetihiveriecacü. 28 'Ayumieme necaninevaüriyani nemanunü'anicü xemüyutemamaviecacü xeme tavari xe'ixeyatü, neta necanehiverietü nemayanicü. 29 Hicüri

xequeneutanaqui'erie Ti'aitamesie xemüteviyacü,
 vaüca xequeneyutemamavieca xehe'erivatü. Müya
 memü'anene vavemete xequeniva'erieca. ³⁰ Cürisitusie
 mieme ti'uximayatü caniumüni tüma. Yücümana
 caniyucuerivayuriecaitüni meye'atüanicü que müreyevecai
 xemünesiparevieniqueaicü.

3

Heiserie nepexeiya que mütivaiyacü

¹ Mücü meta ne'ivama, xequeneyutemamavieca
 Ti'aitamesie xeteviyatü. Tavari 'ipaü netixe'utüirietü,
 nepünevau'riya, niuquicü nepüca'uxive. 'Aixüa
 caniyümücü masi xehesie mieme xecueriva'anecacu.
² Xequeneyucuerivayurieca müme nemüvaxatacai 'axa
 memüteyurie vahepaüsita, müme süicüri vahepaü
 memüca'itiyatüca, müme vahepaüsita. Xequeneyu-
 cuerivayurieca que memütexe'inüaritüacu vitequiyacü.
³ Tame püta Cacaüyari 'inüarieya tepexeiya, tame püta
 tepühüme Cacaüyari temayexeiya 'Iyari que maine.
 Tame taheyemecü tecaninaqui'aca Cürisitu Qesusisie
 temüteviyacü. Mücü meta, yuri tepücate'erie herie miemesie.
⁴ Müme que memü'anene herie miemesie yuri memüte'erie,
 neta müpaü necani'aneni. Xüca xevitü müpaü ticu'erivani
 quename yüve herie miemesie yuri müti'eriecacü, ne
 masi necaniyüveniqueyu. ⁵ Ne'utinivaca 'atahairieca
 tucarisie necaniu'inüasieni Huriyusixi vaxitequiyacü.
 'Ixaheri teüteriyari vahesie Venicamini nuivariyarisie
 necaniyeyani. Hepürayu teviyari necanihücütüni
 Hepürayusixi vahesie nemüyetüa. 'Inüari niuquiyarisie
 que nemütiviyacai, Pareseu necanihücütücaitüni. ⁶ Que
 nemütinevau'riyacai yaneticamietü, necanivataveviyacaitüni
 memüyutixexeürivacai. Heiserie que nemürexeyacai 'inüari
 niuquiyarisie yaneticamietü, nehiesie pücarahüivacai
 yemecü. ⁷ Perusü Cürisitusie nemütiviyacü müpaü
 nepütinestate, mücü nai netiniutatümaiya, naime cümana
 'aixüa nemü'itüarieniquecai. ⁸ Mücü meta, sepa que
 mütitita, naitü tiniutatümaiarieni que nemütixeiya, müpaü
 nemütinestatecü, masi yemecü 'aixüa necani'itüariemücü
 ne'imaitü neti'aitüvame Cürisitu Qesusi. Mücüsie
 nemümiemecü 'ari naime netiniutatümaiya. Sepanetü,
 mücü naitü xasi xEICÜa canihücütüni que nemütixeiya.
 Necaninevau'riyani masi Cürisitu nehexeyatü nemayanicü,
⁹ hesiena netiviyatü yanepütixeyariecaqueyu xEICÜa.
 Necümana heiserie nepücahexeiya, 'inüari niuquiyarisie
 yaneticamietü heiserie nepücanepitüa necümana. Masi

heiserie que nemürexeyia, Cürisitusie yuri nemüti'eriecü püta heiserie necanexeyiani, Cacaüyari heiserie que münetipitüa yuri nemüti'eriecü. ¹⁰ 'Ipaü xeicüa nepütinevaüriya, nemimaicacü Cürisitu, nehesie nemimaicacü türücariyaya cümana müranucuquetüarie, ne hamatüana temütaxevinicü que mütiucuinxü netimaitü, hepaüna ne'aretü nemayanicü mücü que 'aretü matüa 'umierieca. ¹¹ Necanaye'aniqueyu xeicüa nemanucuquetüarienicü müquite vasata.

Que mütiunanausacai, he'ivanique

¹² 'Acuxi müpaü nepüca'ane, 'acuxi nepüca'aye'ave. Cürisitu Qesusi pünesi'u'axixü, neta nemi'axenicü tita münetimini. 'Ayumieme nepünemexütüa, yanemüraye'anicü. ¹³ Ne'ivama, ne'aye'ame nepücane'erie cuxi. Peru siqueresü 'ipaü netiniyuriene, nenetümaiya nesutüa mieme, necaninetatuani masi hicü nemi'axenicü neyeta mieme. ¹⁴ Yanetiunanausatü nepünemexütüa neme'ivacü, Cacaüyari que münetiuta'ini taheima miemecü nemü'ayumiemetünicü Cürisitu Qesusisie netiviyatü.

¹⁵ Quetapaümetü temüseseüye 'ipaü tequetecu'erivani. Xüca yücü xetecu'erivani, Cacaüyari yacatinixehécüatüamücü. ¹⁶ Que temüte'aye'axüavave, müpaü yatequetecahuni.

¹⁷ Ne'ivama 'axeicüa xequenene'üqeni ne que nemütiyuriene. Tame 'inüari tecanihümetüni. Müme tahepaü memüte'u'uva, müme xequenivaxeyiani. ¹⁸ Yümüretü que memüte'u'uva, mecaneye'unieca Cürisitu que mütiümierie curuxisie. Vahepaüsita müixa netinixecuxaxatüvacaitüni, hicüta yaxecüa nepaine ne'utasuatü. ¹⁹ Müme que memüte'aye'axüani, menica'unariecuni xeicüa. Yuhuca mecanayexeyiani yucacaüyaripaü. Visi me'aneneme mecaniyuxatani quepaucua müpaü memüyüa que temüteteviyasitüarie. Cuiepa timiemecü xeicüa mecatena'erivani. ²⁰ Tame püta muyuavisie tecaniquiecataritüni. 'Ayumieme tecanicuevieca tasivicueisitüvame Ti'aitame Qesusi Cürisitu 'umamiecü. ²¹ 'Iya yücü 'aneneme caneyetitüamücü tavaiyari. Hicü tixau tecatehümetütü 'icü tavaiyarisie tecaniu'uvani. Peru 'ana yuvaiyaripaü 'aneneme caneyetitüamücü, visi 'aretü que mütiuyeica mücü. Müpaü tiniyuriemücü yütürucariyacü. Müpaü titürücaüyetü caniyüveni naime yaticamieme mayetitüanicü, mücü que müti'aita.

4

Yuheyemecü xequeneyutemamavieca Ti'aitamesie xeteviyatü, que mutayü

1 'Ayumieme nepaine, Ti'aitamesie xeteviyatü xecacuyitüarivatü xequeneuti'uti, nenaqui'erima. Müpaü nepütixecühüave nexexeyamütü ne'ivama nemüxenaqui'erie. Xeme xecanihümetüni xemünesitemavieritüa, xehesie catinimasiücüni que nemüreyehüviyarie. Yaxeicüa ve'eme muma que mütiuhanitüariva, neta necanixehexeyani xeme ne'inüaritüme.

2 Neuxei 'Ehuriya, neuxei Sinitique, vaüriyarica necanixepitüaniqueyu yaxeicüa xemüteyumaicacü xeca'ütesatü Ti'aitamesie xeteviyatü. 3 'Ecü meta nehamatü yuricü pemicuhanane hararu, nepümasitavavirieniqueyu 'ecü pemüvapareviecacü mücü 'ucari. Nehamatü 'axeicüa tepütacuitüvecai niuqui 'aixüa manuyüne tecuxatatü, Cüremenitimatü hipameta vahamatü nehapaü te'uximayatamete. Müme mepacayasarie quename tucari mehexeiya.

4 Mericüte, yuheyemecü xequeneyutemamavieca Ti'aitamesie xeteviyatü. Tavari nepaine, xequeneyutemamavieca. 5 Yunaitü teüteri mequexexeyani xeca'ayu'eririyacacu. Ti'aitame hura caniuyeicani.

6 Xepücayu'iyaritüaca tixaütü hepaüsita. Masi naimecü xeyunenevietü xe'ivavirietü pamüpariyusi xe'ipitüatü, yaxequeteneutahüavi Cacaüyari tita xemüte'ivavirie.

7 'Ana Cacaüyaritütü nixepitüacamücü yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü. Müpaü tixepitüatü cani'üviyacamücü xe'iyari, sepa xeme 'asixemücatemate que mütiyüveni mi'üviyanicü. Que xemüteyücühüavesie canixe'üviyacamücü Cürisitu Quesusisie xeteviyacacu.

'Icü hepaüsita xequeteneyücühüaveni, que mutayü

8 Mücü meta, ne'ivama, naitü yuri müraine, naitü müreyehüviyarie, naitü mütiheiserie, naitü müti'itiya, naitü visi mü'ane, naitü 'aixüa maine, sepa que mütitita xüca 'aixüa 'aneni xüca 'aixüa ticuxaxasivani, mücü hepaüsita yaxequeteneyücühüaveni xeme.

9 Que xemüte'u'üquitüarie, que xemüteyetuiriyarie, que xemünete'u'eni, que xemünete'uxe'i yanetiuriyecacu, müpaü yaxequeteneyurieca. 'Ana que mü'ane müxepitüa yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, mücü Cacaüyaritütü xehamatü caniyueicamücü.

Piriputari que memüte'imicuacai

10 Ti'aitamesie netiviyatü yemecü nepünetemavie tavari xemisutüacü xenesiha'erivatü. Süricü xepünesiha'erivacai, masi pumavecai xevitü xeme müyüvecai tixaütü mütiyurienicü. 11 Ne nereuyehüatü nepücahaine. Nepü'iyamate ne'iyari 'aixüa müyünicü necümana, sepanetü que

nemüranayemie. ¹² Nepü'iyamate tixaü necatihücütütü, vaüca nerexeyiatüta nepü'iyamate. Naimecü yanepüretima nemütahuxanicü nemühacamünicü vaüca nemürexeyanicü tixaütü nemücarexeyanicü nepü'iyamate. ¹³ Naime necaniquemaca Cürisitusie netiviyatü, 'iya nesitürücariyacacu. ¹⁴ Siepüre 'aixüa xepüte'uyuri nehamatü xeyuxeviriyatü que nemüti'uximatüariecai.

¹⁵ Xeme Piriputari müpaü xepütemate que mütiuyü quepaucua niuqui 'aixüa manuyüne musutüarie cuxaxasivatü, Maseruniya quepaucua nemeyetüa. 'Ana memüyutixexeürivacai mepücanesipareviecai. Mepücanetemicuacai neheixeyatü nemayanicü, xeme xEICÜa xepünetemicuacai. ¹⁶ Tesarunicapai neheyeicacacu tita nemüreyehüacai xepünete'utanü'airi heiva hutarieca.

¹⁷ Neticuvaunetü tavari yaxemüneteminicü nepücahaine. Nepüticuvaune tita mütixemaquieri püta mayanicü. ¹⁸ Necanitanaqui'erieniri xe'imiquieri naime, cananuyuhayevani. Catinaye'ani tita nemüreyehüacai, 'Epapüruritu nesi'ü'ütüacu tita xemüteheyenü'a. Que xemüte'uyuri, mücü visi mu'üapaü caninaqui'erivani, mavari münaqui'eriva canihücütüni, caninaqueni Cacaüyari.

¹⁹ Mücü meta, necacaüyaritütü catinaye'atüamücü tita xemüteheuyehüaca hepaüsita naime, vaüca mürexeyacü visi 'aneneme, müpaü que mütimasiücü Cürisitu Quesusisie. ²⁰ Cacaüyari müta'uquiyari 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. Canise'ini 'icü niuqui.

Vaürisica que mütivarunü'airixüa

²¹ Xequenivavaüritüaca Cacaüyari teüterimama yunaima, Cürisitu Quesusisie temüteviyacü. Nehamatü memü'uva ta'ivama menixevaüritüaca. ²² 'Ena yunaitü Cacaüyari teüterimama mepüxevaüritüa, müme meta Sesaxisüa miemete cuviyexunusixi.

²³ Ti'aitame Quesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xe'iyarisie mieme. Müpaü xEICÜa cani'aneni.

CURUSETARI

Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Ne Papuru, ta'iva Timuteumatü, tecanixevaüritüaca. Nü'ariecame necanihücütüni Cürisitu Qesusisie mieme, müpaü mütinaquecü Cacaüyari. ² Tecanixevaüritüaca ta'ivama yuri xemüte'erie Curusetari, Cacaüyari teüterimama xemühüme Cürisitusie xeteviyatü. 'Ipaü teputyuane, Cacaüyari müta'uquiyari Tati'aitüvame Qesusi Cürisitumatü xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Que mütitavaviri Cacaüyari, müvapitüanicü memütemaicacü 'Iyarisie timieme

³ Tetanenevietü, taheyemecü xehepaüsita pamüpariyusi tecanipitüaca Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu 'uquiyarieya, Cacaüyari hücütüme. ⁴ Tenu'ena yuri que xemüte'erie Cürisitu Qesusisie, que xemütevanaqui'erie Cacaüyari teüterimama yunaime. ⁵ Müpaü xeteniyurieca 'amuvecü tita xehesie mieme müti'üviyarie taheima, yaxete'icuevietü. Xeme meripai xeniu'enanani que müti'üviyarie, cuxaxasivacacu niuqui 'aixüa manuyüne que mütivaiaçü. ⁶ Mücü niuqui canixe'uta'axiyani. Naisarie cuiepa catinitixuaverirümeni, canitaverirümeni yaxecüa que mütiuyü xehesüa. Niuqui caniusutüarieni 'iya tucarisie quepaucua xemu'enana, quepaucua xemütehetima yuricü 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari, ⁷ 'Epapüraxi que mütixe'uta'üquitüa. Mücü tahepaü catini'uximayatametüni, tecaninaqui'erieca, yacatinicamieni Cürisitu parevivameya hücütütü xehesie mieme. ⁸ 'Iya cataniutahecüasitüiya que xemüteyucanaqui'erie 'Iyarisie xeteviyatü.

⁹ Yatetemaitü 'anapai hicüque, tame 'ayumieme tepücatehayeva tetanenevietü xehesie mieme, müpaü tete'ivavirietü Cacaüyari, xemühüpünenicü yaxetemaitü tita mütinaque Cacaüyari, naimecü xetemaivavetü, 'Iyarisie timieme xetemaitü naimecü, ¹⁰ 'axemu'uvanicü meta que müreuyevese Ti'aitamesüa miemete memü'uvanicü, xe'inaqui'asitüatü naimecü. Tepivavirie mütiutixuxuaverenicü 'aixüa xeteyuriecacu naimecü, xemütivaverirümenicü que xemüte'imate Cacaüyari. ¹¹ Tepivavirie xemütürücariyarienicü, naimecü xetürücavitü, 'iya que mütitürücaüye marivetü, para xemüyüvavenicü xemüte'uca'enivanicü, 'exemüteheutevinicü xecaha'atü, ¹² xeyutemamavietü pamüpariyusi xemipitüacacü

ta'uquiyari. 'Iya yüvemete catanayeitüani, tahesie müтинаquenicü tita müтинаqueni Cacaüyari teüterimama vahesie, hecüaripa me'u'uvacacu. ¹³ Cataniutavicueisitüani Cacaüyari, yüriya heiserie mücahexeyanicü tahepaüsita. Cataniupata, que mü'ane münaqui'erie tati'aitüvame mayanicü, nu'ayatütü. ¹⁴ Mücüsie teteviyatü tecaniuxünarieni, que mütareuyehüviri 'axa temüte'uyuricü.

Cürisitu mumücü, que temüte'upitüarie 'aixüa temütexeyarienicü

¹⁵ Tepücaýüvave temixeyacü Cacaüyari, peru 'iya cani'üquisicayatüni. Canive'emetüni heiserie hexeyatü tita mütiunetüarie hepaüsita. ¹⁶ Hesiena tiviyatü, naitü tiniunetüarieni, tita taheima mütimieme, tita cuiepa mütimieme, tita temütexeyia, tita temücatexeyia meta, vavemete, müme memüva'uquiyarima, te'aitamete, müme heiserie memexeyia, naitüri tiniunetüarieni 'iya 'inetüacu. Hesiena mieme tiniunetüarienita. ¹⁷ 'Iya 'acaniuyeicacaitüni tixaütü catinetüarievecacu cuxi. Naitü catiniyuxevini 'iyasie tiviyatü. ¹⁸ Mücü meta, tame temütatixexeüriva tevi vaiyariyapaü te'anecacu, 'iya canitamu'utüni, tisütüvame hücütütü. 'Iya müquite memanucu'uni vamexüacame canihücütüni, naimecü ve'eme mayanicü. ¹⁹ Cacaüyari que mütiyuvaüriya, naitü que 'anetü mühücü Cacaüyari, mücü Cürisitusie 'acaniuveni. ²⁰ Müpaüta tiniuyuvaüriya, mipatacü naime Cürisitu yatiyuriencacu, para naitü 'aixüa mütxeyarienicü 'iya que mütxeyia. Curuxisie yuxuriya que mütiutayeyuri, pipitüa tita cuiepa mütimieme tita taheima mütimieme hamatüana 'aixüa memütexeyianicü.

²¹ Xemeta 'anapai xepüyupatacai xaüsie miemete xe'ayueitüatü. Que xemütexyüchüavecai, xecani'uxive'eriecaitüni mexi 'axa xeteyuriecái. Hicürixüa 'aixüa xetexeyarietü xecanayeitüarieni, ²² 'iya tevitütü yuvaiyarisie mumücü. Müpaü tiniuyurieni müxe'aye'atüanicü Cacaüyari huxie, hesiena mieme xepasiecacu, xecaseviximariyecacu, xehesie carahüivacacu. ²³ Müpaü catiniyümücü xücate xeyuhayeva yuri xete'erietü, xetesariya türücaüyecacu xehetüa, xeseiriyarietü xecacuyaximetü, masi xe'icuevietü tita mütxata niuqui 'aixüa manuyüne. Xecani'enieni 'iya niuqui, canihécüasieca naisarie que müranetüarie muyuavitüa. Ne Papuru neniuhüritüarieni hepaüsitana.

Papuru que mütiuhüritüarie nuivarite vahesie mieme

²⁴ Hicüsüari ne necaninetemavieca sepa nemü'uximatüarie xehesie mieme. Necaneye'atüani tita müreuyevese nemü'uximatüariyecacü, Cürisitu que müti'uximatüarie.

Nevaiyarisie müpaü netiniyurieneni 'iya vaiyarieyasie mieme, memüyutixexeüriva mehümetücacu. ²⁵ Ne vaparevivame necanayani, Cacaüyari que münetiuhürütüa xehesie mieme, 'aye'arücamecü nemüticuxatanicü Cacaüyari niuquieya. ²⁶ 'Iya niuqui cani'aviesiecaitüni. Tucari manucatüasie pücamaşıücücai, teüteri quepaucua memanuticü müpaü mepücatemaicai. Masi hicü masiücütü canayani, Cacaüyari teüterimama müpaü memütemaicacü. ²⁷ Cacaüyari niuyuvaüriya müpaü mütiva'üquitüanicü müme, vaücavamecü visi que müti'ane 'icü niuqui mü'aviesiecai, que mütimarive nuivarite vasata. Cürisitu xehesie catiniviyani, 'ayumieme xecanicuevieca visi müti'ane. Mücü canihücütüni niuqui mü'aviesiecai.

²⁸ Tame tecanihecüatani Cürisitu, que temütevacu'imaiya yunaime teüteri, que temüteva'üquitüa yunaime teüteri tetemaivavetü naimecü, temüvaraye'atüanicü yunaime teüteri me'aye'arücame Cürisitusie meteviyame. ²⁹ 'Ayumieme netinine'uxitüaca, yemecü neti'uximayatü, 'iya türücaüyemecü que münetiyütüa.

2

¹ Neuyeveca xemütemaicacü vaüca que nemütine'uxitüa xehesie mieme, Rautiseyatari vahesie mieme meta, hipameta queyupaümetü memücanesixeyavave vahesie mieme, ² va'iyari mütuicarienicü, memüyutaxevirecü meyunaqui'erietü, memeuca'unicü yemecü yametemaitü que mütiheiserie, memeitimanicü tita Cacaüyari müti'avietacai. Mücü Cürisitu canihücütüniri, ³ hesiena mü'aviesiecü nai que müreucave Cacaüyari, que mütimate que mütimaive. ⁴ 'Ipaü nepaine, xevitü pücatixe'irüviyani visi tiuniütü xEICÜA. ⁵ Sepa nevaiyarisie xehesüa nemüca'uyeica, ne'iyarisie püta xehesüa neniuyeicani nenetemavietü, nexexeyatü 'aixüa xete'aitüariecame, xesese'ime yuri xete'erietü Cürisitusie.

⁶ Qesusi que xemüteyeturiyarie Ti'aitametüme Cürisitutüme, yaxEICÜA hesiena xeteviyatü 'axequeneu'uvani. ⁷ Hesiena xequeteneviyani cüye que mütiyiya yunanayarisie, qui que mütiyiya tesariyasie. Heiseriemecü xequeneseiri-yarieni yuri xete'erietü, xemüte'u'üquitüariepaü. Pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari, vaücava yuri xete'erietü.

Tucari que mürexeyia yemecü, Cürisitusie tiviyatü

⁸ Xequeneyucuerivayurieca capa xevitü xenavanicü, timaivemepaü ticuxatatü, yacü xEICÜA tixe'irüviyatü teüteri que memüteyuyeturi yuyeyari, hehecuamete cuipea memütama que memüte'üquitüarie, peru Cürisitu que maine caticuxatatü.

9 'Iya vaiyarieyasie 'acaniuveni naitü que 'anetü mühücü Cacaüyari. 10 Xemeta hesiena xeteviyatü xecanaye'axüani. Yunaitü memüte'aita heiserie memexeiya canivamu'utüni. 11 Hesiena xeteviyatü xecaniu'inüaritüarieni yacütütü, peru ramamacü que mütixitequie pücatixaü. Cürisitu püta que mütixe'u'inüaritüa, canixe'upitüani xemütehayevacü yaxeteyurietü teüteri vavaiyari que mütivacuyuitüva. 12 Quepaucua xemuca'üyarie, hamatüana xepucateuqui. Mücü meta, quepaucua xemuca'üyarie, xecananucu'uitüarieni, yuri xete'erietü quename müpaü tixecuyuitüaniquecai Cacaüyari, yaxaicüa que mürenucuquetüa Cürisitu müquite vasata. 13 Sepa xemümüquitetücai xeheuyexürüvetü xeca'inüaritüarievavetü que xemüteteüteri, 'iya canixe'anutanieritüani Cürisitumame. Catatineuyehüvirieni naima que temüteheuyexürüvecai. 14 Que temüte'ataca'utüa yacütütü 'aitüaricasie yatemütecahunicü, mücü 'utüarica hixüapa 'uuetü que mütatica'unaquecai, Cürisitu neyeitüani heihurica yacütütü, yucuruxisie 'icürapuximaca. 15 'Ixuriqui müye'ipaü nivarevivieni müme memüte'aita heiserie memexeiya, vahecüatüatü yunaima vahüxie. Curuxisie 'uyevietü, nivarehapani yu'utüma, vara'ivaca.

Taheima timiemecü xequeneyuvaüriyani

16 Xevitü 'ayumieme pücaxexanetani que xemütecua'a, que xemüte'uye'e, que xemüte'ivevie 'ixüarari ya mesa 'ixüarariyari ya 'uxipiya tucari, que xemücate'ivevie nusu. 17 Mücü tita 'umüramie 'etüriyaya canihücütüni, peru que mü'ane 'umamie, Cürisitu canihücütüni. 18 Xevitü pücaxetave'erica, sepa 'iya müyuvaüriya müyu'usiviecacü, sepa müyuvaüriya müvarayexeyanicü Cacaüyari tupirisiximama, sepa vaüca müyu'iyaritüa yuheinüsi hepaüsita. Que mü'ane müya mü'ane canihüsierica, tita vaiyarieyasie mütimieme xaicüa cana'erivani, 19 tamu'usie cativiyatü. Peru mücü tamu'utütü canihücütüni que mü'ane mütimicua yuvaiyari. Turuyaricü tatayaricü canitaxeviriyani yuvaiyari mütaverecü, Cacaüyari que mütiveriya.

20 Mericüte, Cürisitumatü xüca xe'ucuini, para tavari xemücacuyuitüarienicü hehecuamete cuiepa memütama que memüte'üquitüarie, titayari 'aumü 'axete'u'uva cuiepa memütama que memütexe'aitüa, 21 Tixaü pepüca'icumaüvani 'icü, pepüca'icuaca 'iya, pepüca'imayüani 'icü, que memutiyuane. 22 Mücü naitü canitixümücü mayüiyatücaitü. Xepücateyu'aitüarinüa teüteri que memüte'aita que memüte'üquita. 23 Que memüteyurie, timaiveme niuquieyapaü catini'eniürücünü, que memüteyumaive'erie, que memüteyu'usiviva, carima

que memiyurie yuvaiyari. Peru que memüteyurie, 'asimepücaýüvave para memücateha'erivanicü tita vavaiyarisie mütimieme xeicüa.

3

¹ Xüca Cürisitumatü xe'anucu'uitüarieni, taheima timiemecü xequeneyuvaüriyani, haque meca Cürisitu, Cacaüyari serieta 'acaitü, mana timiemecü. ² Taheima timiemecü xequeneyumaica, cuiépa timiemecü pücatixaü. ³ Xeme xecaniucuiniri. Que xemüte'ayeyuyuri, xecani'aviesieca Cürisitumatü, Cacaüyarisie xemüteviyacü. ⁴ Cürisitu canitatucaritüni. Quepaucua masiücütü mayani, 'anata xeme hamatüana xemasiücütü xecanacünicuni visi müracu'anesie.

Que temüte'u'uvacai meripai, que temüte'uhecuariyarie

⁵ 'Ayumieme müquite xequenayuyeitüaca que xemütecumaüvacai yuvaiyarisie cuiépa timiemecü. Xepüca'icumaüvani que mü'ane mücaxe'üya mücaxecüna. Xepücateyucahive'erieca. Xepücate'ihive'erieca tita 'aixüa mücati'anene, tita mücatixepini. Que mü'ane mütihive'erie tita mücatipinieya, tete 'ayexeyamepaü caniyüanamücü. ⁶ Müpaü memüteyuriecü, 'ayumieme Cacaüyari haxüa canivapitüamücü müme yamemücatecahu. ⁷ Xemeri quepaucua müpaü xeteyurietü 'axemu'uvacai 'anapai, yaxecüa yaxecateniyuriecaitüni que memüte'u'uva. ⁸ Hicü masi xequeteneuhayeva que xemüteyuriecái naime, que xemüteyuca'uxive'eriecai, que xemüteyuhaxüatüacai, 'axa que xemüteyuriecucái, 'axa que xemütiyuanecái hipame vahepaüsita, niuqui 'axa manuyüne que xemütexüatüacai yutetacü. ⁹ Xepücateyu'itaiyani. Xequenehüva mücü tevi müye'i, xecahe'erivatü que xemüteyuriecái meripai. ¹⁰ Mühecu püta xequenacatüqui, xehecuariyariximetü yemecü que xemüteyurie hicü, xemimaicacü Cacaüyari, xevevicamepaü xe'ananetü xemacüneccü. ¹¹ 'Iyasie tiviyatü sepanetü mücüriyecu mühuriyu, sepa mu'inüasie Huriyusixi vaxitequiyacü, sepa müca'u'inüasie, sepa tahepaü mücaniuve, sepa müsitiyanaca, sepa vaüriyarica müti'uximaya, sepa müyunü'a, Cürisitu naitü canihücütüni, yunaime vahesie catiniviyani.

¹² 'Ayumieme nepaine, Cacaüyari müxe'anuyexeicü, teüterimama xemühümeccü, xemünaqui'erivacü, xeteyucanenimayatü xequenacüni yu'iyarisie, mühecu xe'anacatütü. 'Aixüa xequeneyuyuriecá, xequenayuyeitüa, xepücateyucatave'erieca, 'axequeteneutevini xecaha'atü. ¹³ Xequeneyunevieca, xequeteneuyuehüvirieca masi, xüca xevitü 'iniuquimamücüni xeime. Ti'aitame que mütixehueyhüviri, xemeta hepaüna xequeneyüaca.

14 Xe'ixeviriyatü naime, xequeteneyucanaqui'erieca, xemaye'axüanicü. 15 Cürisitu que mütixepitüa yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, quetixe'aitüaca xe'iyarisie. Xecaniuta'inierieni yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, xei vaiyari xemühümecü. Mücü meta, pamüpariyusi teyupitüvamete xequenacüni.

16 Cürisitu niuqueiya xehesie queheyecani yemecü, naimecü xetemaivavecacu. Mücücü xequeteneyü'üquitüaca xequeneyutuicani, Cacaüyari cuicarieyacü, nüavari Cacaüyari hepaüsita manuyü necü, cuicari 'Iyarisie timieme hepaüsita manuyü necü xeteyücühüavetü. Xequeneuticuicani, yu'iyarisie xe'inüavatü Cacaüyari, pamüpariyusi xe'ipitüatü. 17 Naime sepa tita xemüteyurie, sepa xemutiniuca sepa xemütecumaüva, naime xequeteneyurieca Ti'aitame Qesusüsüa xemiemetetütü. 'Iya xepareviecacu, pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari müta'uquiyari.

Que müreuyevese yamüvayurienenicü hipame, xüca hecuamecü 'ayeyurini

18 'Ucari xequeniva'enieca yücünama, que müreuyevese Ti'aitamesie xeteviyacacu. 19 'Uquisi meta, xequeni-vanaqui'erieca yü'ütama, 'axa xepücatevacühüaveni. 20 Türi meta, yaxequetenecahuni naime que memütexecühüave xe'uquiyarima. Ti'aitamesie xeteviyacacu, müpaü püreuyevese. Müpaü xeteyuriecacu, caninaqui'aca. 21 Xeme meta xemüva'uquiyarima, xepücavahaxüatüaca yunivema, capa me'utivaüripienicü. 22 Xeme vaüriyarica xemüte'uximaya, yaxequetenecahuni naime que memütexe'aitüa xecusiyarima cuiepa memütama. Vahüxie xEICÜA xepücateyurieca vanaqui'eriyacü, xevanaqui'asitüanique teüteri. 'Aixüa 'iyaricü püta xequetene'uximayaca Ti'aitame xeteheuyehüvirietü. 23 Sepa tita xemüteyurie, yu'iyaricü yaxequeteneyurieca Ti'aitamesie mieme, teüteri vahesie mieme pücatixaü, 24 müpaü xetemaitü, 'apuve yuri cusiyari. Que mütiunaquixü xehesie xemayüitaricü, xehesie catininaquisitüamücü 'iya. Yucusiyarisie mieme xequetene'uximayaca Cürisitusie mieme. 25 Que mü'ane heiseriemecü yamücatiuriene, mücü catinapiniyariemücü que mütiuyuri. Cacaüyuri yücü pücativaxeyia teüteri.

4

1 Xemeta xemüvacusiyarima, que mütheiserie xequeteni-vapitüaca te'uximayatamete, yaxEICÜA xevayurietü, müpaü xetemaitü, xemeta taheima xemeixeyacü yucusiyari.

2 Xepücatehayevani xeyunenevietü. Neneviericü xequenayeneniereni, pamüpariyusi xe'ipitüatü. 3 Quepaucua

xemüyunenevie, tahesie miemeta xequeneyunenevieca, Cacaüyari quitenie müreyepienicü tahesie mieme, niuqui temütecuxatanicü, tita müti'aviesiecai Cürisitu hepaüsita temütecuxatanicü. Müpaü nemütiyuriencü nepanutahüiya hicü. ⁴ Xequeneyunenevieca nemihecüatanicü tita müti'aviesiecai, que müreyeveşe yanemüticuxatanicü.

⁵ Xetemaivavetü xequeneyüaca tacua miemete xevacühüavetü. Quepaucua xemüyüvave 'aixüa xemüteyurienicü, yemecü müpaü xequeteneuyuri. ⁶ Que xemütecuxata, 'aixüa xete'u'iyaritü xequetenecuxatani 'unacü yacütütü, xeniüqui cahamuricacu. Xequeteneyü'üquitüaca quepaü 'aixüa müyüni xemüvata'eiyacü yuxexuime.

Vaürisica que mütiavarunü'airiexüa

⁷ Naime que nemütiuyuri catinixetaxatüamücü Tiquicu. 'Iya canita'ivatüni teminaqui'erie, tiparevivame yamüticamie canihücütüni, tahepaü catini'uximayaca Ti'aitamesie mieme. ⁸ Xemütemaicacü tahepaüsita, xe'iyari mütuicarienicü, 'ayumieme necanenunü'amücü xehesüa, ⁹ 'Unesimumame. Mücüta canita'ivatüni teminaqui'erie, yacatinicamieni, xehesüa miemetütü. 'Uva que mütiyüane naime mecatenixetaxatüacuni.

¹⁰ Canixevaüritüaca 'Arisitaricu nehepaü muviyarie. Maricuxita Verunave masuya püxevaüritüa. Xepüte'aitüarie hepaüsitana. Xüca xehesüa nuani, xequeneutanaqui'eri. ¹¹ Qesusi meta Cusitu mütiteva nixevaüritüaca. Huriyusixi vasata, 'ime xEICÜa nehamatü meteni'uximayaca Cacaüyari 'ena ti'aitatü mayanicü. Mecanenivaüriyani müme. ¹² 'Epaüraxi xehesüa mümieme canixevaüritüaca, Cürisitu Qesusisie mieme ti'uximayatü. Yuheyemecü xehesie mieme tiniyu'uxitüaca yunenevietü, müpaü 'utaitü, xemücacuyuitüarienicü xe'aye'atü, yemecü xeyuvaüriyatü naimecü que mütinaque Cacaüyari. ¹³ Necanihecüataniqueyu, ca'uxetü que müti'uximaya xehesie mieme, Rautiseyatari vahesie mieme, Hierapuritari vahesie mieme. ¹⁴ Rucaxi canixevaüritüaca tiyu'uhayemavametütü neminaqui'erie, Remaxi meta püxevaüritüa.

¹⁵ Xequenivavaüritüaca 'ivamarixi Rautiseyatari, Nimüpamame, müme memüyuyexexeüriva quitana vahamame. ¹⁶ Quepaucua 'icü xapa mütiterüvariени xehüxie, xequenivaruhüritüa Rautiseyatari memüyuyexexeüriva memiterüvanicü mümeta. Rautiseya mieme xapa xequeneterüvani xemeta. ¹⁷ 'Ipaü xequeteneutahüavi 'Aruquipu, Quene'acuerivayurieca pemeye'atüanicü 'ahüritüarica, que pemütiuhüritüarie Ti'aitamesie petivyatü.

18 Ne Papuru nemamacü neti'utüatü necanixevaüritüaca.
Xequenena'erivani ne'anutahüiyacame. 'Aixüa
quetiuca'iyarini xehesie mieme.

TESARUNICATARI

Mexüacame Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Papuru Sirivanumatü Timuteumatü tecanixevaüiritüaca Tesarunicatari xemüyuyexexeüriva Cacaüyari müta'uquiyarisie xeteviyatü, Ti'aitame Qesusi Cürisitusieta xeteviyatü. 'Aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecäü.

Tesarunicatari 'üquisica que memüte'acü

² Taheyemecü pamüpariyusi tecanipitüaca Cacaüyari yunaime xehesie mieme, texexatatü quepaucua temütatineneviva. ³ Tecatehayevatü yatetena'erivani

que xemüteyurie yuri xete'erietü, que xemüte'uximaya xeteyucanaqui'erietü, que xemüte'uca'eniva xe'icuevietü Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu, tacacaüyari ta'uquiyari hüxie.

⁴ Neuxei ne'ivama Cacaüyari müxenaqui'erie, tepütemate xemanayexeyariecü. ⁵ Müpaü tepütemate taniuqui 'aixüa manuyüne xehesüa mücanuacü niuquicü xeicüa. Türücariyacü püta punua, 'Iyari Mütüyupatacü punua, yuricü tetetamaicacu punua. Xeme xepütemate xesata que temü'anenecai xehesie mieme.

⁶ Xeme xetasi'üquetü xenacüne, Ti'aitameta xe'üquetü xepacü. Xepitanaqui'erie niuqui vaüca xe'uximatüarietetü, xeyutemamavietü siepüre 'Iyari Mütüyupata que mütixetemavieriya. ⁷ Müpaü xeyüatü 'üquisica xenacüne

yunaime yuri memüte'erie vahesie mieme, Maseruniyatari 'Acaiyatarita. ⁸ Xehesüa putiraurüca Ti'aitame niuquieya.

Cacaüyarisie yuri que xemüte'erie xeme, Maseruniyasie 'Acaiyasie xeicüa pücaticuxasiva, masisü naisarie tinicuxasivani. 'Ayumieme tixaüri pücareuyevese tame temütiniunicü. ⁹ Mümetütü tahepaüsita metenicuxatani

quetütü reyü quepaucua tame xehesüa temeta'axüa, que reyü quepaucua ta'aurie xemaxürrie, quepaucua Cacaüyarisie xemüte'uviyaxü tetexi xexarucu'eirieca,

xemüte'uximayacacü Cacaüyari mayeyuri yuricü 'amuyeicasie mieme, ¹⁰ xemicueviyecacü Nu'aya taheima macaneni. Cacaüyari yunive nanucuquetüani müquite vasata. Qesusi canihücütüni que mü'ane mütasi'utavicueisitüa haxüa

maye'axime mücatasi'axixüanicü.

2

Papuru que mütivapareviecai Tesarunicatari

¹ Neuxei ta'ivama, xemetütü müpaü xepütemate, xüanacüa püca'uyü quepaucua xehesüa temu'axüa. ² Sepa temüte'ucuinixü xehesüa tecata'axüavavetü cuxi, sepa 'axa temütecühüavarüvacai Piripusie, xeme que xemütemate, tacacaüyarisie teteviyatü tepücamamacai, 'ayumieme tetenixe'utaxatüani Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne cui tete'uxitüarietü. ³ Que temütexetuica, temeuyexürüvecü temüca'itiyatücacü tepücatecuxata tete'irüvietü, ⁴ masi Cacaüyari que mütatiuta'inüataxü temühürütüarietacü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, müpaü püta tetenicuxatani. Teüteri tevatemavieritüacutü tepücatecuxata, que mü'ane ta'iyari müta'inüatane tetemavieritüacutü tetenicuxatani püta Cacaüyaritüme. ⁵ Tame hasuacu visi tete'unütü 'irümaricü tepüca'yüacai, que xemütemate xeme. Tixaü tepücatehive'eriecai 'avie. Cacaüyari munierixü yacatini-hecütani. ⁶ Tepücatecuvautüvecai teüteri tahepaüsita 'aixüa memutiyanenicü, ni xeme ni hipatü, sepa temüyüvavecai vaüriyarica temüxepitüanicü Cürisitu nü'arimama temühümecü. ⁷ Masisüari xesata tepüyüacai carima tecateyurietü. Sisivame yunivema müvaveriyapaü teniyüacaitüni. ⁸ Tame yaxecüa texehive'erietü tenitavaüriyacaitüni temüxeyetuirienicü Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne, masisü cuxi tenitavaüriyacaitüni temüxeyetuirienicü ta'iyarita, tanaqui'erima xemacü. ⁹ Camüsü ta'ivama, müpaü xetena'erivani que temüte'uximayacai que temüteta'uxitüacai. Tucaricü tücaricü tete'uximayatü capa tetexe'uxitüanicü ni xeime, tetenixecuxaxatüvacaitüni Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne.

¹⁰ Xeme xemunenierixü Cacaüyarimatü xetenihecütani que temüyüacai xeme yuri xemüte'erie xehesie mieme, Cacaüyarisie mieme yatetecahutü, heiseriemecü teteyurietü, tahesie carahüivacacu. ¹¹ Müpaüta yaxecüa xecatenimaica que temütexetuicacai, va'uquiyari yunivema müvatuicapaü, texteuicatü texe'imaiyatü yuxexuime, ¹² texehürütüatü 'axemu'uvanicü que müreyeveve 'amuyeicanicü Cacaüyarisie mieme. Mücü canixe'inieca 'axemu'uvanicü 'iya tixe'aitüacacu, müxe'inie visi xe'anenetü xemayeitüarienicü hepaüna.

¹³ 'Ayumieme tameta tecatehayevatü pamüpariyusi tecanipitüaca Cacaüyari 'icü, quepaucua xemitanaqui'eri Cacaüyari niuquieya xetasi'u'enieca, teüteri vaniuqui xe'erietü xemüca'itanaqui'ericü, yuricü Cacaüyari niuquieya que mütihücü püta xemitanaqui'ericü. Mücü

canixecuyuitüvani xeme yuri xemüte'erie. ¹⁴ Xeme ta'ivama, te'üquemete xenacüne xeve'üquetü müme Cacaüyarisie mieme memüyutixexeüriva Cureya cuieyarisie Quesusi Cürisitusie memüteviya. Xeteniucüne xeteüterima mexe'uximatüacacu vahepaü, yaxecüa Huriyusixi memüva'uximatüacaipaü müme. ¹⁵ Huriyusixi Ti'aitame meniumieni Quesusi, menivarucuini Cacaüyari texaxatametamata. Mepütasi'anuyexüri tame. Mepüca'inaqui'aritüa Cacaüyari mepüvaraye'unie yunaime teüteri. ¹⁶ Mepücatasitaunie temütevacühüavenicü müme memücahuriyusixi memütavicueisitüarienicü. Müpaü mecateniyurieni yuheyemecü memeye'atüanicü tita 'axa memüteyurie. 'Imatürieca haxüa nivaru'axixüani müme.

Papuru que mücativeütacai memüyuyexexeürivacai

¹⁷ Masi ta'ivama, tame sepa yapaümexa xemütasinutuita tahüxi teca'utinenierecacu peru ta'iyarisie xecatasinutuitatü, masi cuini mieme tenitamexüitüacaitüni temixeyacü xenierica, cui texehive'erietü. ¹⁸ 'Ayumieme xehesüa tepeucünicuca. Ne Papuru heivari tavarita nepeuyeimücücai, peru Cauyumarie pütasinencai. ¹⁹ Tita tetecuevie, titacü tetetatamavie, titacü 'aixüa tetetacühüaveni tahepaüsita, muma manamana 'aixüa mütiyücühüavepaü, Tati'aitüvame Quesusi hüxie 'aixüa tetetacühüavetü quepaucua munuani. Xemeri xecatehüme. ²⁰ Xeme xecümana visi tetenixeiyarieca, xeme xecatanitemavieritüaca.

3

¹ 'Ayumieme tecate'uca'enivatüri, 'aixüa tetenitamaicaitüni 'Atenasie temücu'eirivacü taxaüta. ² Timuteu tenenü'ani. Mücü canita'ivatüni, Cacaüyari caniparevivameyatüni, tahamatü catini'uximayaca niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyüne ticuxatatü. Teneinü'ani müxeseiriyanicü müxeväüriyanicü yuri xemüte'eriecacü 'aixüa, ³ ni xevitü mücacunuitüarienicü xe'uximatüariecacu hicü. Xemetütü müpaü xepütemate, tepucayasari 'uximatüaricacü. ⁴ Xehesüa te'u'uvatü, yacatiyüvecacu cuxi, müpaü tetenixe'utahüave quename te'uximatüariecaquecai. Müpaü tiniuyüni, müpaü xetenimaica xeme. ⁵ Nesü 'ayumieme necatiuca'enivatüri nepüretanü'a yanemüretimanicü yuri que xemüte'erie, cauca tiyu'isipavame xeta'isipave neticu'erivatü, cauca xüanacüa 'ayani tete'uta'uxitüacu neticu'erivatü.

⁶ Hicürixüa Timuteu xehesüa heyeyaca tahesüa caninuani. 'Aixüa catatiniutahecüatüani yuri que xemüte'erie, que xemüteyucanaqui'erie, 'aixüa que xemütatecu'eriva, yuheyemecü xetasixeyacutü tame temüxexeyacupaü. ⁷ 'Ayumieme teniutuicarieni xehepaüsita yuri xemüte'eriecü ta'ivama, sepa temüteuyehüva temü'uximatüarie naimecü.

8 Hicüsüari tenayeyuyurini xüca 'axe'uti'uca xeme, Ti'aitamesie xeteviyatü. 9 Queri teteyüvave temütehpinirieni Cacaüyari pamüpariyusi te'ipitüatü xehepaüsita, temavierica xemütasi'upitüacü vaücavame tacacaüyari hüxie. 10 Tucaricü tücaricü panuyuhayeva ta'ivaurica, te'ivaviriecacu temixeyiacü xenierica, temüxe'aye'atüirienicü tita müreuyevese yuri xete'eriecacu.

11 Mücütütü Cacaüyari müta'uquiyari, Quesusi mütati'aitüvame, xüca 'aixüa 'iyurieni tahuye xehesüa temeta'axüanicü. 12 Xemeta xüca Ti'aitame xeve'eriyani xeteyucanaqui'eriecacu, xenaqui'eriya manuyuhayevanicü xeyunaqui'eriecacu yunaitü, xevanaqui'eriecacu yunaime, yaxecüa que temütexenaqui'erie. 13 Müpaü xeyüacacu, xe'iyari caniseiriyariemücü, xehesie carahüivacacu, xemeta Cacaüyarisie mieme xepasieyu Cacaüyari müta'uquiyari hüxie, quepaucua munuani Tati'aitüvame Quesusi yunaime Cacaüyarisüa miemete vahamatü.

4

Que mütiyueicani Cacaüyari münaqui'acacü

1 'Imatürieca ta'ivama tepüxetavaviri, Tati'aitüvame Quesusisüa temiemetetütü tepüxetuica 'axemu'uvanicü que xemütehetima tame tetexecuxaxatüvacacu que müreuyevese 'axemu'uvanicü xeminaqui'aritüanicü Cacaüyari, müpaütütü cuini mieme 'axemüte'u'uvanicü, 'axemüte'u'uvapaü.

2 Xeme xepütemate que temütexe'uta'aitüa Ti'aitame Quesusi tasipareviacacu. 3 Ipaü pütinaque Cacaüyari, hesiena mieme xemüpasienicü. 'Ayumieme xepücavacumaüvani que mü'ane mücayü'üya mücayücüna. 4 Xeme yuxexuitü xequetenemaica xemüvaravitücünicü yü'üya, Cacaüyarisie mieme xepasietü, ve'eme xe'erietü, 5 xecateyucahive'erietü que mütixenaque xecüa, nuivarite Cacaüyari memücamate vahepaü. 6 Xepüca'anuyehaitürüveni, xepüca'icumannana yu'iva que xemüteyurie. Ti'aitame 'apürapica mücü naimecü, meripai que temütexe'utahüavixü, que temütexecuhecüasitüiya. 7 Cacaüyari pücatasi'uta'inie teca'itiatücaitü temacüneccü. Hesiena mieme temüpasienicü püta pütasi'uta'inie. 8 'Ayumieme que mü'ane mixani'erie 'icü, tevi pücaxani'erie, masi Cacaüyari püta püxani'erie, que mü'ane mütatimicua Yu'iyari Mütiyupata.

9 Xeme tixaü xepücateheuyehüva nemütixeta'utüirienicü tevi que mütivanaqui'erie yu'ivama ne'utaitü. Cacaüyari tinixe'üquitüaca xeme xemüyunaqui'eriecacü. 10 Müpaü xecatenivanaqui'erieca yunaime yu'ivama naisarie Maseruniyasie memütama. Camü ta'ivama, tenixevavirieca

masi müpaü xemüteyuriecacü, ¹¹ vaücava xemütecuvaunicü cayuvatü xemexeiyanicü, yuxexuitü yu'uximayasicacü xemüyüacacü, yumamacü xemüte'uximayacacü que temütexe'uta'aitüa. ¹²Müpaü xeteyurietü 'aixüa xeniu'uvacuni que müreuyevese müme vana memücu'u vahepaüsita, tixaü xepücateheuyehüaca.

Ti'aitame que mütinuani

¹³ Ta'ivama, müpaü pücatatinaquequeyu xüca 'asixecatemaicaque müme memücusu vahepaüsita. Pücatasinaquequeyu xüca xeyuheiveriecaque hipatü yuri memücate'erie meta'icuevatü vahepaü. ¹⁴ Tame yuri teteni'erieca Qesusi mumü peru manucuque. 'Ayumieme Cacaüyari yaxeicüa niva'atüamücü Qesusisimame müme memeucusixüa Qesusisie meteviyatü.

¹⁵ 'Ipaü tetenixecühüaveni Ti'aitame niuquieya mühücücü, tame temütahayeva te'ayeyuyuritü cuxi Ti'aitame munuanique, tame tepücavaranyehaitüiyaxüani müme memeucusixüa. ¹⁶ Mücü Ti'aitame taheima pacaneni 'utaniütü ti'aitatü, niuqui tuayamete tiva'aitüvame 'utaniucacacu, Cacaüyari cuxinetaya hüsiriecacu. Müme memeucusixüa Cürisitusie meteviyatü menanucu'uicuni meri. ¹⁷ Tameta temücu'eirivani te'ayeyuyuritü cuxi, 'ana cuitü tecananutivitüquiecuni vahamatü 'axeicüa haisata, Ti'aitame temanunaquecü taheima. Müpaü tiyüyu, taheyemecü 'ateniu'uvacuni Ti'aitamematü. ¹⁸ 'Ayumieme sequeneyünütüaca yuxexuitü 'icü niuquicü.

5

¹ Ta'ivama, vitarite tucarite hepaüsita tixaü xepücateheuyehüva xemüteta'utüiyarienicü. ² Xeme heiseriemecü müpaü xepütemate, Ti'aitame tucarieya müpaü catinaye'amücü tinavayame tücacüta mü'axepaü. ³ Quepaucua müpaü memutiyuaneni, Cayuvatü tepexeiya, tepücacueriva'a me'utiyuatü, 'ana menica'unariecuni. Yapaucua püva'axe 'uca mütiniverüme cuiniyaya mi'axepaü. Mepücatavicueni. ⁴ Xeme püta ta'ivama, yüvipa xepüca'u'uva, 'iya tucari pücaxe'axeni tinavayamepaü. ⁵ Xeme yunaitü hecüaripa xecanimiemetetüni, tucarisie xepümiemete que xemüte'ununuiva. Tücacüta tepücamiemete, yüvipa tepücamiemete. ⁶ Mericüte, 'ayumieme tepüca'u'itutupeni hipame vahepaü. Tepayeneniereni püta, tepütamaica. ⁷ Cucusumete tücacüta mecanicusuni. Tarüvecarixi tücacüta mecanitarüveca. ⁸ Tame tucarisie püta temümiemete tenitamaicacuni. Yuri que temüte'erie, que temütetacanaqu'erie, müpaü tetenenacatücücuni cuya

camixayapaü temütacuerienicü tatavisie. Tamu'usie cuya xupureruyapaü tepenacaqueni que temüteta'icuevacü temütavicueisitüarienicü. ⁹ Cacaüyari 'ena pücatasi'ucaye temühecarienicü. Pütasi'ucaye temaye'axüanicü püta que temütetavicueisitüarieni, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu yatatipitüacacu. ¹⁰ Mücü tahesie mieme pümü, tame 'axeicüa temayeyuyurinicü hamatüana, sepa temayeneniere sepa temücucusu. ¹¹ 'Ayumieme xequeneyuvaüriyani, xequeneyuseiriyani xemüyutaxevirecü, yaxecüa que xemüteyurie.

Papuru que mütivatuicacai 'ivamarixi

¹² Ta'ivama, 'ipaü tetenixevavirieca, xemüvamatanicü müme memüte'uximaya xesata, müme memüxe'uquiyarima Ti'aitamesie meteviyatü, müme memüxe'imaiya. ¹³ Cui ve'emete xequeniva'erieca xevanaqui'erietü müpaü memüte'uximayacü. 'Aixüa xequeteneyuxeiyani yunaitü.

¹⁴ Ta'ivama, 'ipaüta tetenixetavavirieniqueyu, xequeni-varuta'imaiya müme memi'üraxie 'aisica. Xequenivavaüriyani müme memücatürücavi yu'iyarisie. Xequenivatuicani müme memüverarani. Müixa xequeteneucanenevieca yunaime vahesie mieme.

¹⁵ Xequeneyucuerivayurieca capa xevitü 'axa tipinirienicü xeime, 'iya 'axa miyuricü. Masi yuheymecü xequetenecuvava 'aixüa xemüyuyuriecä yuxexuitü, 'aixüa xemüvayuriecä yunaime.

¹⁶ Xequeneyutemamavieca yuheyme. ¹⁷ Xecatehayevatü xequeneyunenevieca. ¹⁸ Pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari naime hepaüsita. Müpaü catininaqueni Cacaüyari yaxemüteyuriecä Cürisitu Quesusisie xeteviyatü.

¹⁹ 'Iyari xepücacutüsani. ²⁰ Xepüca'itave'erieca texaxatamete vaniuqui, ²¹ masi xequeteneuta'inüata naime. Tita 'aixüa müti'anesie xequeteneviyani. ²² Nai 'axa müti'anene sepa que mü'ane xequeteneuhayeva.

²³ Mücütütü Cacaüyari mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüarietacü, mücü xüca xe'aye'atüani xepatatü yuhesie mieme. Xüca xe'üviyarieni xe'aye'axüavavetü que xemüte'u'iyari que xemüteyumate que xemütevaiyarite, xehesie carahüivacacu quepaucua Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu munuani. ²⁴ Que mü'ane müxe'uta'inie yacatinicamieni, müpaü catiniyuriemücü.

Que mütivavaüritüa, que müreyenü 'aixüa 'utaitü vahepaüsita

²⁵ Ta'ivama, tahesie miemeta xequeneyunenevieca.

²⁶ Xequenivavaüritüaca ta'ivamarixi yunaime, pasiecate que memüteyuvaüritüa.

²⁷ Ne nepüxehüritüa Ti'aitame nesi'eniecacu, yunaitü 'ivamarixi memüterüviyarienicü 'icü xapa.

²⁸ Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme. Müpaü xeicüa cani'aneni.

TESARUNICATARI Hutarieca Mieme Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

¹ Papuru Sirivanumatü Timuteumatü tecanixevaüiritüaca Tesarunicatari xemüyuyexexeüriva Cacaüyari müta'uquiyarisie xeteviyatü, Ti'aitame Qesusi Cürisitusie xeteviyatü. ² Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi Cürisitu müti'aitame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Cacaüyari que mütiva'inüatani müme 'axa memüteyurie quepaucua Cürisitu munuani

³ Neuxei ta'ivama, neuyeveca tame taheyemecü pamüpariyusi temipitüacacü Cacaüyari xehepaüsita, que müreyeveve yatemüteyuriecacü xeme xemütetave'eriyarümecü yuri xete'erietü, yuxexütü yunaitü xemütetamüiriyarümecü xeteyucanaqui'erietü. ⁴ 'Ayumieme tameri 'aixüa te'utiyuatü xehepaüsita yatecatenivacuxaxatüvani müme memüyutixexeüriva Cacaüyarisie meteviyatü. Müpaü tetenivacühüaveni, que xemüte'uca'eniva, yuri que xemüte'erie mexi xetaveveiyarüva, mexi xe'uximatüarie, nai que xemü'itüarietetü. ⁵ Yaxe'itüariecacu canimasiücünü Cacaüyari heiseriemecü que müti'inüata 'isücametütü. Müpaü xeteta'inüasieme xemeta xecanimarivacacuni, xehesie que mütinaqueni 'axemu'uvanicü Cacaüyari tixe'aitüvametücacu. Müpaü mütiyünicü xetenicuineni xemeta.

⁶ Camüsü, Cacaüyari heiseriemecü catiniyuriemücü que mütivapinirieni va'uximatüatü müme memüxe'uximatüa, ⁷ que mütixepinirieni xemeta xe'uxipitüatü xeme xemü'uximatüarie, yatati'uxipitüatü tameta, quepaucua masiücütü mayani Ti'aitame Qesusi taheima 'acamietü, yuniuqui tuayamete memütürücavi vahamatü 'acamietü, ⁸ taipäü merücaüyetü. Heiseriemecü canivaranutaxüriemücü müme memüca'imate Cacaüyari, müme yamemücatecahu Tati'aitüvame Qesusi niuquieya 'aixüa manuyünesie. ⁹ Müme müpaü memü'anene que memüte'anutaxüriyani, vahesie tininaquimücü memüca'unarienenicü yuheyemecü, Ti'aitame huxieya mecaxeyatü, türücaüyetü que mütimarive meca'ixeyatü ¹⁰ quepaucua munuani. Caninuamücüsü visi mütixeyarienenicü yuteüterima vahesie tiviyatü, yunaitü yuri memüte'uta'erie memühüxiyanicü me'ixüarietetü 'iya tucarisie. Müpaü

catiniyümücü yuri xemüte'ita'eriricü tita temütehecüatacai xehesüa.

¹¹ Müpaü mütiyünicü, xehesie mieme tenitanenevieca taheyemecü, tacacaüyari müpaü mütixemaicacü xeme xe'u'uvame que müreuyevese 'amuyeicanicü Cacaüyari 'ita'inieyu. Tepütanenevieta tacacaüyari yütürücariyacü meye'atüanicü naime que xemüteyuvaüriya 'aixüa xeteyuriecütü, naime que xemüteyurie yuri xete'erietü. ¹² Müpaü tiyüyu, que mü'ane Tati'aitüvame Quesusi mühücü visi catinixeyariemücü xehesie tiviyatü. Xemeta visi xecatenixeyariyecuni hesiena xeteviyatü, tacacaüyari Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu 'aixüa mütiuca'iyaricü.

2

Masiücütü que mürayani 'iya tevi yamütiyurieneni que mücatiheiserie

¹ Hicü ta'ivamarixi, 'ipaü tetenixetavavirieniqueyu yaxemüteyuriecacü xeteha'erivatü que mütinuani Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu, xeteha'erivatü hesüana que temütecuxeüriyani. Tepüxetavavirie

² yapaucua xemüca'ucuyuitüarienicü que xemüteyumate, xemücamuinariecacü sepa müxemuina xevitü 'iyari ya niuqui ya xapa tahesüa vanü mümieme, müpaü 'utaitü quename Ti'aitame tucarieya 'aye'ari. ³ Xüca tüma haquevasü xevitü caxe'ucumanaque. 'Asipüca'yüni mexi cuya cayusutüave meri, 'arique mexi masiücütü ca'ayeive mücü tevi yamütiyurieneni que mücatiheiserie, que mü'ane müca'unarieni. ⁴ 'Iya neye'uniecamücü nitave'eriecamücü naime cacaüyari mütiteva, naitü mürayexeyari. Yücümana canayerümücü Cacaüyari tuquieyata, cacaüyari yuxatatü.

⁵ Müpaü xecateha'eriva müpaü nemütixetaxatüacaicü quepaucua xehesüa nemeyeicacai cuxi. ⁶ Hicürita xecatenimaica tita mütinena, masiücütü müca'ayanicü mexi tucariyari ca'aye'ave. ⁷ Tita mücatiheiserie 'ari 'avie caniyüaneni. Masi hicü xEICÜa caniyüaneni mexi que mü'ane hixüatapai 'uvetü minena ca'anuyevitüquieve cuxi. ⁸ Yemieyu, masiücütü nayeimücü 'iya yamütiyurieneni que mücatiheiserie. Ti'aitame Quesusi canimiemücü 'iya yu'iyacü yuteta miemecü, canica'unamücü masiücütü 'ayuyeitüame quepaucua munuani. ⁹ 'Iya püta caninuamücü Cayumarie 'icuyuitüvacacu. Nai türücaüyetü punuani 'inüarite müti'itava tiyurienetü mamarivaveme. ¹⁰ Yamütiyurienecü que mücatiheiserie, naimecü nivacuamanamücü müme memüca'unariexime, memücayuvaüriyacaicü meminaqui'eriecacü tita yuri

müraine memütavicueisitüarienicü. ¹¹ 'Ayumieme Cacaüyari püvaranü'airiva 'irümarı müvacuyitüva, yuri memüteta'erienicü 'itaricasie, ¹² memanutaxüriyanicü yunaitü yuri memücate'ita'eriri tita yuri müraine, ması memünaqui'a yameteyurietü que mücatiheiserie.

Que memüte'anayexeyarie memütavicueisitüarienicü

¹³ Masi neyevaca tame taheyemecü pamüpariyusi tempitüacacü Cacaüyari xehepaüsita, ta'ivama Ti'aitame müxenaqui'erie. Sutüapai Cacaüyari nixe'anuyexeyia xemütavicueisitüarienicü hesiena mieme xepasietü 'iyari que mütixepata, yuri xete'erietü yuri que maine. ¹⁴ 'Ayumieme canixe'uta'inieni tame niuqui 'aixüa manuyüne tetexecuxatüvacacu, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitupaü visi xe'anenetü xemacü necü.

¹⁵ Hicümüsüari ta'ivama, xequeneuti'uti 'aixüa. Xequeneuviya tita xemüteyeturiyari que xemüte'uta'üquitüarie ya niuquicü ya taxapacü. ¹⁶ Tati'aitüvame Qesusi Cürisitütütüri, Cacaüyari müta'uquiyari, que mü'ane mütasinaqui'erie, mütasituica yuheyeme, mütasipitüa 'aixüa temüta'icuevanicü yuri tete'erietü, ¹⁷ 'iya xüca xetuicani xe'iyarisie, xüca xeseiriyani nai que xemüteyurie que xemaitüca 'aixüa ti'aneme.

3

Cacaüyari niuquieya 'aixüa quecuxasivani

¹ Mericüsü 'ivamarixi, xequeneyunenevieca tahesie mieme, Ti'aitame niuquieya cuitüva mü'enierienicü naisarie, 'aixüa mücuxasivanicü que müyüane xehesüa, ² tameta temütavicueisitüarienicü müme teüteri yamemüteyurie que mücareuyevese, 'axa memüte'u'iyari 'asimemücatasiyurienicü. Yunaitüsietü yuri mepücate'erie. ³ Masi Ti'aitame que maine yacatinicamieni. Mücü canixeseiriyamücü, canixe'üviyacamücü que mü'ane 'axa mütiuca'iyari 'asimücaxeyurienicü. ⁴ Ti'aitamesie teteviyatü 'ipaü yuri teteni'erieca xehepaüsita, müpaü xeteniuyurieni que temüte'aita, müpaü xeteniuriecacunita. ⁵ Ti'aitame xüca 'aixüa 'iyurieni xe'iyari Cacaüyari paü xemüteyucanaqui'eriecacü, Cürisitupaü xemüte'uca'enivanicü.

Que müreyevese müti'uximayacacü

⁶ Ta'ivama, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitusüa temümiemetecü 'ipaü tetenixe'aitüaca, xemüvahayevacü yunaine ta'ivama 'amemu'uva meyü'üraxietü yamecatecahutü que temütexe'uyetui. ⁷ Xeme yücümana xecatenimaica que müreyevese xemütasi'üquenicü tame. Xehesüa te'u'uvatü tepücata'üraxiecai. ⁸ Ni xeimesüa pa tepücatecuacai

tecatetatuatü. Masi tete'uximayatü teteta'uxitüatü tucariçü tücaricü tecateni'uximayacaitüni xeme temücatexe'uxitüanicü ni xeime. ⁹ Heiserie tecahexeyiatü tepüçayüacai. Heiserie tecanexeyianitütü temütexe'uxitüanicü, peru müpaü tecateni'uximayacaitüni masi 'üquisica tematayeitüanicü, xemütasi'üquenicü. ¹⁰ Mücü meta, quepaucua xehesüa teme'uvacai müpaü tetenixe'aitüacaitüni, xüca xevitü cayuvaüriyani müti'uximayacacü, mecuxi mücü tixaü mücaticuani. ¹¹ Tepü'enana quename hipatü 'ame'u'uva xesata meyu'üraxietü, mecate'uximayatü, yacü xeicüa meniuquixietü püta. ¹² Müpaü tepüteva'aitüa müme müpaü memü'anene, Ti'aitame Qesusi Cürisitusüa temümiemetecü müpaü tepütevatuica, cayuvatü metitetü mete'uximayatü yu'icuai memütecuanicü.

¹³ Xemeta ta'ivama, xepüca'u'uxeni 'aixüa xeteyurietü. ¹⁴ Xevitü xüca ca'i'enieni tita temüte'utiyuane 'icü xapasie tete'utüatü, xequetimati 'iya, hamatüana xepüçayünüca, 'iya müteviyasitüarienicü. ¹⁵ Xepücatecu'erivani hepaüsitana xemütecu'erivapaü que mü'ane müxe'aye'unie hepaüsita, masi xequene'imaiyani xemi'imaiyapaü yu'iva püta.

'Imatürieca que mütivaxata 'aixüa memü'itüarienicü

¹⁶ Masi que mü'ane yu'iyarisie müca'uximatüarie Ti'aitametütü, yuheyemecü xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariēcacü sepa naimecü. Ti'aitame yunaimexematü xüca 'a'uyeicani.

¹⁷ Ne Papuru nenixevaüritüaca nemamacü neti'utüatü. 'Icü canine'inüaritüni naime xapasie, 'ipaü nepütü'utüa. ¹⁸ Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu 'aixüa xüca tiuca'iyarini yunaimexehesie mieme. Müpaü xeicüa cani'aneni.

TIMUTEU Mexüacame Xapayari Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

¹ Ne Papuru Cürisitu Qesusi nü'arieya necanihücütüni müpaü mütü'aitaxücü tasivicueisitüvame Cacaüyari, que mü'anesie yuri temüte'erie mexi teta'icueva meta Cürisitu Qesusi müpaü mütü'aitaxücü. ² Nemanivaüritüaca Timuteu. Yuricü pecaninenivetüni yuri temüte'eriecü. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Qesusita mütati'aitüvame, xüca 'aixüa mete'u'iyarini 'ahesie mieme, xüca memasinenimayaca, xüca memasipitüaca 'a'iyarisie pemüca'uximatüariecacü.

'Uquisica 'axa mü'ane hepaüsita que müti'imaiyaxü

³ Maseruniya cuieyarisie quepaucua nemüyemieximecai, müpaü nepümatituicacai 'Epesusie pemü'ahayevacü, pemütiva'aitüanicü hipame capa yücü mete'üquitanicü ⁴ capa meva'enienicü yacü xEICÜa que memüte'ÜXASITA niuqui mücaparivecü xeime ramare hepaüsita. Que mü'ane müpaü müti'üquita niuqui xüatüarica püvevie xEICÜa, pücaheye'atüa tita Cacaüyari mütihüritüa para yuri ti'erietü yamütüyurienenicü.

⁵ 'Icü 'ayumieme pucuyüane xasica, mütiyucanaqui'eriecacü 'iyarieya 'itiyacacu, ca'itate'acacu, yuri ti'erietü peru huta 'iyariyari cahexeyatü. ⁶ Hipatü xaüsie me'ucuyuneca mücü hepaüsita, ta'aurie menaxürieni. 'Ayumieme yacü xEICÜa mecatenicuxatani. ⁷ Püvanaque 'inüari niuquiyari hepaüsita memüte'üquitanicü, peru 'asimepücatemate tita memütéhaitüca. Mepücaheitimaivave tita memütexata, sepa türücaüyemecü müpaü memütécuxata.

⁸ Süricüte müpaü tepütémate, 'inüari niuquiyari 'aixüa cani'aneni tevi xüca yaticamieni he'erivatü 'inüari mühücücü, ⁹ müpaü timaitü, 'inüari pücaheuyevese xüca tevi heiseriemecü yaticamieni hesiena. Müme 'inüari memütisana vahepaüsita püta pücuxasiva, müme memüca'enana vahepaüsita, müme Cacaüyari memüca'ayexeiya 'axa memütéyurie vahepaüsita, müme 'axa memü'anene Cacaüyari memüxani'erie vahepaüsita, müme memüvacuya yu'uquiyarima yuvarusima memütéyumemiva vahepaüsita, ¹⁰ memüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna vahepaüsita, 'uquisi hipame 'uquisi memüvacumaüva vahepaüsita, müme memüvanava teüteri vahepaüsita, müme memütéyu'itaiya vahepaüsita, müme memüyühüritüa mete'itavatü müme vahepaüsita. Hipatü yunaitü memeye'unie 'üquisica müseüye, müme

vahepaüsita pücuxasiva 'inüari, ¹¹ que maine mücü niuqui müpaü manuyüne visi que mütimarive Cacaüyari yutemavietü, que nemütihüritüarie yanemüticuxatanicü ne.

Papuru que mütiuhüritüarie

¹² Pamüpariyusi necanipitüaca que mü'ane munesitürücariya Quesusi Cürisitu müti'aitüvame, mücü yaneticamieme munesi'eriecü, munesi'ucayecü müpaü nemüti'uximayacacü, ¹³ sepa ne meripai nemiseviximacai 'axa ne'utaitü hepaüsitana, sepa nemitaveiyarümecai, sepa nemitave'eriecai. Nepunenimayasie masi müpaü nemütiyurienecai'cü 'asinecatimaitü quepauca yuri nemücati'eriecai. ¹⁴ Tati'aitüvame cuini mieme 'aixüa pütüaca'iyaricai nehiesie mieme, pünesi'upitüa yuri nemüti'eriecacü nemütinecanaqui'eriecacü Cürisitu Quesusisie netiviyatü.

¹⁵ 'Icü niuqui yuricü paine, neuyeveca münaqui'erivanicü yemecü, quename Cürisitu Quesusi cuiepa nua 'axa teyuruvamete vatavicueisitüanique. Ne 'axa teyuruvamete vasata nepüve'eme. ¹⁶ Peru 'ayumieme nepunenimayasie, Quesusi Cürisitu masi vaücavamecü masiücüme mayeitüanicü nehiesie, naimecü que müreuterive tiuca'enivatü, 'inüari nemayanicü mexüacame nehücütütü, memünesiha'erivanicü müme 'arique hesiena yuri memüteta'erieni yuheyemecü memayeyuyurinicü. ¹⁷ Que mü'ane cuie naime müti'aitame yuheyemecü, que mü'ane capünivetü caxeiyarievetü yuxevitü timaivetü mücacaüyari, mücü ve'eme quexasivani, visi quetixeyarieca yuheyemecü. 'Icü niuqui canise'ini.

¹⁸ Neuxei nenive Timuteu, 'ipaü nepümati'aitüa, nepümasihüritüa yaxecüa niuqui 'ahepaüsita que mütiexasivacai meripai quename müpaü petiyurieniquecai. Que pemütihecüasiecai, cuyapaü queneyüaneni, 'aixüa 'anemecü quene'amieneni yuri peti'erietü 'aiyari camasi'utate'acacu.

¹⁹ Hipatü memitixani'ericü yu'iyari varutate'acacu, vacanuva pucayunixü yuri que memüte'eriecai.

²⁰ Müpaü mecani'aneneni Himeneu Herecanituru. Nepüvayetua Cauyumarie müvaviyacü. Mücücü müpaü mepüte'üquitüarieca 'axa memüca'utiyanenicü.

2

Nenevieri hepaüsita que müti'üquitüa

¹ 'Ayumieme müpaü nepümatituica müpaü yemecü müreuyevesecü, xequenevavirica Cacaüyari, nenevieri xequenepitüaca, vaüriyarica xequenepitüaca, pamüpariyusi xequenepitüaca yunaime teüteri vahesie mieme, ² cuiepa te'aitamete vahesie mieme, yunaime vavemete vahesie

mieme, tame cayuvatü te'umatü teca'uximatüarietü 'atemu'uvanicü, naimecü Cacaüyari te'ayexeyatü 'aixüa tetecahutü. ³ Xüca müpaü 'aneni, 'aixüa caniyümücü, catininaquimücü tasivicueisitüvame Cacaüyari que mütixeyia. ⁴ Müpaü pütinaque yunaitü teüteri memütavicueisitüarienicü, tita yuri müraine metemaitü memacü necü. ⁵ Cacaüyari caniyuxevini. Niucame meta que mü'ane Cacaüyari teüteri müvatahüave, mücüta püyuxevi tevitütü Cürisitu Quesusitütü. ⁶ Mücü püyuyetua yunaima vahesie mieme vaxünaque. Müpaü pütihēcüasie tucari 'aixüa mü'ane 'aye'acu. ⁷ Neta 'ayumieme nepuqueri tixaxatame nü'ari. Yuri nepaine, nepücati'itava. Nepuqueri memücahuriyusixi nemütivata'üquitüanicü tita yuri temüte'erie hepaüsita tita yuri müraine hepaüsita.

⁸ 'Ayumieme müpaü pünetinaque, haqueva memeyu-tixexeüriva 'uquisi mequeyunenevieca yumamatecü meheutimetü mepasietü tixaü mecaha'atü niuqui mecaxüatüatü yu'iyarisie. ⁹ 'Ucari yaxecüa, va'ixuriqui 'aixüa requemaricacu mequeyuquemaritüaca mecateyucatave'erietü que memüteyuxexeyia, meyumaivavetü püta. Sarica huru perüra 'ixuriqui cui müraye'axe mücü naitü pücavaquemari. ¹⁰ 'Aixüa meteyurietü visi mequeteyuquemaritüaca püta. 'Aixüa caniyümücü müpaü memüteyuriecacü 'ucari xüca müpaü me'utiyaneni quename Cacaüyari me'ayexeyia. ¹¹ 'Uca cayuvatü 'umatü queti'yü'üquitüaca, naimecü ti'aitüarietü. ¹² Nepüca'itauni 'uca müti'üquitüanicü müti'aitüacacü 'uqui, masi peuyevese cayuvatü mumacacü püta. ¹³ 'Arani meri putaveviya, 'arique 'Eva. ¹⁴ 'Arani meta pücatü'irüviyarie, peru 'uca tiu'irüviyarieca 'aisica saname patüa. ¹⁵ Nitavicueisitüariemücü quepaucua mütiniveni, yuri mete'erietü meteyucanaqui'erietü mepasietü xüca meyuhayevani meyumaivavetü.

3

Que müreuyevese te'üviyamate müpaü memü'anenenicü

¹ 'Icü niuqui yuricü paine. Que mü'ane ti'üviyame mayeimücü, mücü 'uximayasica 'aixüa mü'ane pühive'erie. ² 'Ayumieme caneuyevaca ti'üviyamesie tixaütü mücarahüivanicü, sepa mutaxanesie. Xeime hücüa pavitücüni 'uca, püyumaica, pütimaiveni, 'aixüa pütiquemaca, püvanaqui'erieca tevanarixi, pütü'üquitaveni, ³ tavecame pücahücütüni, pücavativayani, masi püca'ayu'eriyani, pücayumieneni, tumini pücahive'erieca, ⁴ 'aixüa 'anemecü pütiva'aitüaca yuquie quiecatari, yütüriyama püvarexeiyani tiva'aitüatü naimecü 'aixüa ticamietü. ⁵ Que mü'ane 'asimücatimate yuquie quiecatari mütiva'aitüacacü,

queri tiva'üviyani memüyuyexexeüriva Cacaüyarisüa miemete. ⁶ Xique yuri mütiuta'eri pücahücütüni, capa 'uhüsierieme 'acavenicü Cauyumariepaü tatacuri pitüarietü. ⁷ Caneuyeveca tacua miemete 'aixüa memüte'ihecüatanicü capa tatierivatü 'uviyarienicü Cauyumarie viniyarieyasie.

Que müreuyevese teparevivamete müpaü memü'anenenicü

⁸ Teparevivamete yaxeicüa peuyevese müpaü memü'anenenicü. 'Aixüa mepütecahuni, hutacüa mehaitücaitü yücü mepücahaitücani, yamepüca'ayumiemetetüni vaücava vinücü, tumini mepücahive'erieca meteyucuamanacutü, ⁹ va'iyari 'itiatücaicacu cavatate'acacu mepi'üviyani niuqui masiücütü mayeitüarie titasie yuri temüte'erie hepaüsita. ¹⁰ Mümeta yaxeicüa vahepaü meque'uta'inüasieni meri xüca meyüvaveni, 'arique teparevivamete meque'acüne xüca vahesie carahüivani. ¹¹ Va'ütama yaxeicüa 'aixüa mepütecahuni, niuquiperaxi mepüca'yüaca, mepüyumaica, yamepütecahuni naimecü que memaitüca. ¹² Teparevivamete 'ameque'u'uvani yuxexuime mevaravitütü yü'ütama, 'aixüa 'anemecü meteva'aitüatü yütüriyama yuquie quiecatari. ¹³ Müme teparevivamete 'aixüa memeye'atüa yühüritüarica, müme mepüte'iva 'aixüa memümarivanicü, cui meyuyetuatü yuri memüte'eriecacü Cürisitu Qesusisüa miemete vahepaü.

Niuqui masiücütü matüa, que temüteheyexeiya Cacaüyari manuyüne

¹⁴ Müpaü nepütita'icueva, cuitüva 'ahesüa nemeta'anicü. ¹⁵ Me xüca 'enereutevini, müpaü nepümati'utüirie pemütimaicacü que müreuyevese yamütiuyeicanicü Cacaüyari quie quiecatari vasata. Müme mecanihümetüni memüyutixexeüriva Cacaüyari mayeyurisie memiemetetütü, 'iquisaraü tenari mecanihümetüni mitituica tita yuri müraine. ¹⁶ Müpaü catinihecüaca, pümarive mücü niuqui masiücütü matüa, que temüteheyexeiya Cacaüyari manuyüne.

'Iya masiücütü nayani

Yuvaiyarisie 'uyeicatü.

Heiserie pupitüarie

Yu'iyari hexeyatü.

Niuqui tuayamete mepixei.

Pücuxaxasivacai

Nuivarite vasata.

Yuri mepüte'uta'eri hesiena cuiepa.

Visi 'anetü panutivitüquie.

4

Que mutayü, 'arique que memütehayevasi yuri mete'erietü

1 Yacatinihecüaca 'Iyari que maine. 'Imatürieca 'aye'aximecacu, hipatü metenihayevacuni yuri que temüte'erie. Mepüva'enieni 'iyarite memüte'irüma, cacaüyarixi 'axa memü'anene que memüte'üquita, 2 mete'itavatü yacü xeicüa metecuxatatü. Cauyumarie 'inüarieyacü mepütitepüatüarieni yu'iyarisie, 'ayumieme pücarutate'ani va'iyari. 3 Müpaü mepüte'aitani memücaneneüquenicü memücaviquiecacü, memütehayanicü hipame 'icuai metecuatü, sepa Cacaüyari minetüa 'icuai memenu'unicü pamüpariyusi me'ipitüatü müme yuri memüte'erie, müme tita yuri müraine memütehetime. 4 'Aixüa cani'aneni naitü Cacaüyari mütiunetüa. Tixaütü pücatixani'eriva xüca 'utanaqui'eriva pamüpariyusi 'ipitüacacu Cacaüyari. 5 Cacaüyari niuquieyacü nitipasivani neneviericü.

Cürisitu Quesusi parevivameya 'aixüa mü'ane

6 Müpaü xüca petiva'aitüaca 'ivamarixi, Cürisitu Quesusi parevivameya 'aixüa mü'ane pecaniyüanemücü, peveretü niuqui yuri que temüte'erie pe'enietü, 'üquisica müseüye pe'enietü que pemütiveiya 'inüaritüme. 7 Que memüte'u'üxasita Cacaüyari meca'ayexeyatü 'ucaravesixi va'üxasicü, mücü quenexani'erieca. Quetine'a'üquitüaca masi pemü'iyamacacü Cacaüyari pemayexeyanicü türücaüyemecü. 8 Xüca tiyü'üquitüaca vaiyari mü'iyamacacü, 'esiva püyüne, peru xüca Cacaüyari 'ayexeyani, 'aixüa püyüne naimecü, tucari mexeyacü que temüte'utahüavarie temeixeyanicü. Payeyurini hicü, tucari 'umamiesieta payeyurini. 9 Mücü niuqui yuricü paine, neuyeveca münaqui'erivanicü yemecü. 10 Müpaü mü'anecü, 'ayumieme tepüteta'uxitüa, 'axa tepütécühüavarüva, yuri temüte'uta'ericü Cacaüyari mayeyurisie teta'icuevatü. Mücü yunaimie teüteri canivavicueisitüvametüni, masi yemecü

11 Müpaü quetine'aitatü quetine'üquitani. 12 Xevitü pücamasitave'erieca pemühecuacü. Masi müme yuri memüme yuri memüte'erie püvavicueisitüvame. müte'erie müpaü memü'anenenicü, 'inüari quena'ayeitüvani que pemütütaniuca, que pemütüyeica, que pemütü'acanaqui'erie, que yapemüticamie 'aniuquicü, que pemütü'itiya. 13 Nemunuanique quene'ayumiemetüni petiterüvatü niuqui memü'enienicü, pevatuicatü, peti'üquitatü. 14 Quetineuhayeva pe'itümayatü tita pemütüpitüarie 'iyarisie timieme. Müpaü pepütüpitüarie tixaxatame ticuxatacacu, quepaucua 'uquiravesixi 'axeicüa 'ahesie memutimeixüa.

15 Mücücü quene'ayumiemetüni, mücüsie queneuye-icani yunaitü memümasixeyacü que pemüraye'axime.

16 Quene'a'üviya quene'üviyani 'üquisica. Müpaü

petiyurienetü quene'ahayeva. Mücücü pepü'atavicueisitüani pepüvatavicueisitüani müme memümasi'enieta.

5

Que müreyevese müpaü müvayurienicü hipame

¹ 'Uquirasi pepücatieni, masi pepinütüani 'a'uquiyaripaü. 'Uquisi 'a'ivama vahepaü quetinivacühüaveni. ² 'Ucaravesixi 'ateteima vahepaü quetinivacühüaveni, 'ucari 'a'ivama vahepaü quetinivacühüaveni naimecü pe'itiatü.

³ Quetinivareuyehüvirieca 'ucari vacünama memucui xüca yemecü meyuxevini. ⁴ Que mü'ane cünaya 'umücu yütüriyama yumama'üma müvarexeiya, masi yemecü neuyeveca müme yamemüteyü'üquitüanicü memüteyevareuyehüvirienicü yuquie quiecatari, 'amemüte'apicacü mevaparevietü yu'uquiyarima. Müpaü memüteyuriecacü pinaque Cacaüyari. ⁵ Que mü'ane cünaya mumü yuxaüta 'amuca yemecü, mücü yuri püt'erie Cacaüyarisie, 'ivavirietü nenevieri 'ipitüatü pü'ayumieme tucaricü tücaricü. ⁶ Peru 'ucatütü que mü'ane que mütiyücühüave xEICÜA 'amuyeica hive'ericacü, mücü müquitü 'apuyeica sepa mayeniere. ⁷ Müpaü quetiniva'aitüaca tixaü vahesie mücarahüivanicü. ⁸ Mesü, que mü'ane mücativamicua yumarema, yuquie quiecatari masi, mücü püyucu'imava, yuri temüte'eriesie camiemetütü püyuhecüata, tevi yuri mücati'erie hepaüna 'axa pücaüane.

⁹ 'Uca cünaya mumü que'acayerieni xüca haica teviyari viyari hüca xEICÜA, xüca yücünasie xeimesie tiviyacaitüni, ¹⁰ xüca 'aixüa timarivani 'aixüa mütiyurienecü, xüca türi vaveriyaveni, xüca tevanarixi vanaqui'erieca, xüca Cacaüyari teüterimama va'ücate hauxinaveni, xüca vapareviveni müme memü'uximatüariecai, xüca yaticamiecaitüni naimecü 'aixüa tiyurienetü.

¹¹⁻¹² Memühehecua vacünama memucui, pepücavaracayasa. 'Uxa'atüni varie mepüviquieconi, yunaqui'eriyaü mepücuhanieni. Mücücü yuhesie mepüte'ahüpani yamemücatecahucü que memüte'uyuhüritüa Cürisitu hesie mieme. ¹³ Mücü meta, müpaü mepüteyü'üquitüaca memüyü'üraraxiecacü quieta me'u'uvatü xEICÜA. Meyü'üraraxietü, masicutari niuquiperaxi mepüyüaca, tita 'aixüa mücati'ane yamütayünicü, müpaü mepütecuxatani. ¹⁴ 'Ayumieme müpaü nepüticu'eriva, peuyevese müme memühehecua vacünama memucui memütivitüquienicü, memütinivexüanicü, yuquita memüte'aitanicü. Xüca müpaü meteyurieca, tixaütü mepücate'ipitüaca que mü'ane mütasi'aye'unie misütüanicü 'axa taticühüavetü. ¹⁵ Hipatüsetü 'ari ta'aurie mepaxurie Cauyumarie me'anuveiyaque.

16 Que mü'ane yuri müti'erie 'uquitütü 'ucatütü xüca yu-marema varexeiyani 'ucari vacünama memucui, quevapare-vieca müme. Pücava'uximatüaca memüyuyexexeüriva. Müme püta mepüpavarevieca 'ucari yemecü yuxaüta memü'uva.

17 Ta'uquiyarima 'aixüa 'anemecü memüte'aita 'aixüa mequete'uxeiyarieni masi vaüca. Müme memüte'uximaya metecuxatatü mete'üquitatü masi yemecü mequete-heuyehüvyarieni. 18 'Utüarica xapayari müpaü paine, Pepüca'isurihüaca puixi quepaucua türicu müquesinani müthenarienicü. Müpaürita paine, Ti'ivamesie catininaqueni 'ivarica.

19 Heiserie haineme pepüca'erieca xüca 'itaxaneta mühürütüarie, me xüca yuhutatü yuhaicatü memunenierixü metehécüatani xeicüa pepüva'enieca. 20 Müme 'axa memüteyurie quenivarutati'a yunaitü memasi'eniecacu hipatüta marica memexeiyanicü. 21 Nemanihürütüaca Cacaüyari masixeiyacacu Cürisitu Qesusi masixeiyacacu niuqui tuayamete memanayexeyarie memasixeiyacacu, müpaü yaquetinecamieni, cuitü pepüca'itahüave tevi peti-marietü xeicüa peru peca'i'enievetü. 'Asipepücatiyurieneni xeimesie petiviyatü xeime püta petave'erietü. 22 Cuitüva tevisie pepüca'utimemeni 'umarivacacuque. Mücü meta, 'axa que memüteyurie hipatü, 'ahesieta rahüivanicü. Pe'itiyatü quene'a'üvyani.

23 Peru quetineuhayeva ha xeicüa peharetü, masi 'esiva vinu quenanuye'eni 'ayuriepa pemüticuyecü müixa.

24 'Axa que memüteyurie hipatü mepanuhaitürüve, cuitü mepümasiücü sepa 'isücame mücavatahüavive. Hipatü 'axa que memüteyurie mepu'imatü mepücaviyarievave cuitüva. 25 Yaxeicüa müme 'aixüa memüteyurie cuitüva mepümasiücü, me sepa memücamasiücü, mepücayüvave memü'aviesiecacü yuheyemecü.

6

1 Vaüriyarica te'uximayatamete cüye memanuyetequiyarie, yemecü vavemete mequeva'erieca yucusiyarima. Xüca müpaü meteyurieca, 'axa pücaticuxasivani que mü'ane Ca-caüyari mühücü, 'üquisicata 'axa pücaticuxasivani. 2 Me vacusi-yarima xüca yuri mete'erieca, mepücavatave'erieca yu'ivama mevaxeyatü, masi 'aixüa 'iyaricü mequete'uximayaca vahesie mieme yuri memüte'eriecü memünaqui'erivacü müme 'aixüa memü'itüarie mete'uximayacacu. Müpaü quetine'üquitani müpaü quetinivatuicani.

Cacaüyari que mürayexeyia, que müтинаqui'a

³ Xüca yücü ti'üquitani xevitü, xüca yaca'aneni, niuqui müseüye ca'eniemütü Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu müniuquieya ca'eniemütü 'icü 'üquisica cümana Cacaüyari temayexeiya, ⁴ mücü pühüsierie, 'asipücatimate. Catinicuyeni niuqui xüatüarica cuvaunetü xeiçüa, niuqui hepaüsita tiyumiemütü. Mücüsie payeneica que memüteyü'ütesa, que memüteyuheca, que memütevasevixima hipame 'axa me'utiyuatü vahepaüsita, 'axa que memüteyücühüave, ⁵ que memücatehayeva meniuquixietü. Müpaü mepüteyurie teüteri memütüpünirüme que memüteyumate memeivivi tita yuri müraine. Müpaü metenicu'erivani, que mü'ane mürayexeiya 'ivarica pexeiya. ⁶ Siepüre xüca Cacaüyari 'ayexeiyani tixaütü careuyehüatü, yemecü püti'iva. ⁷ Tixaütü tepücate'atücücai cuiepa temu'axüa, 'ayumieme tepücaüvave tixaütü temüte'anutüni temüyehu. ⁸ 'Icuai quemari tehexeiyaütü, mücücü tequenaqui'aca. ⁹ Müme memeuca'unicü xeiçüa memüyüa, müme mepecaxürieni me'inüasietü, viniyaricü mepüviyarieni, vaüca mepüteyucahive'erieca 'asimecatemaitü, meteyucunitüatü. Mücü hive'ericca teüteri püvacatuica memüca'unarienicü memütatümaiyarienicü. ¹⁰ Teüteri que memüte'ihive'erie tumini, mücü nanarisie canitutineicani naitü 'axa müti'anene. Hipatü müpaü meteyuvaüriyatü mepeuyexüri, yuri mecate'erietü mepacü. Yu'iyarisie mepüyucuseve vaücava hivericacü.

Yuri ti'erietü quemütiunanausani yutatuatü

¹¹ 'Ecüsü Cacaüyari teviyari pecanihücütüni. Quene'ata'una mücücü. Müpaü püta quetine'amexütüaca, heiseriemecü yapemüticamienicü, Cacaüyari pemayexeiyanicü, yuri pemüti'eriecacü, pemüti'acanaqui'eriecacü, pemütiuca'enivanicü, pemücaha'a'eriyanicü. ¹² 'Aixüa 'anemecü pe'atatuatü queneutananausani yuri pet'erietü, queneuviya tucari mücaxüve. Mücü 'ayumieme peputa'inierie, yumüiretü tehecüatamete memasixeyacacu 'aixüa 'anemecü pepü'ahecüatacai yape'aretü. ¹³ Cacaüyari nai mürayenieritüa masixeyacacu, Cürisitu Quesusi 'aixüa 'anemecü muyuhecüata ya'aretü Punisiyu Piratu hüxie, mücüta masixeyacacu müpaü nepümatü'aitüa ¹⁴ yaquetinecamieni que pemütiu'aitüarie, peca'iseviximatü 'aisica, hesiena pecarahüpatü, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu masiücütü mayanique. ¹⁵ Tucari 'aixüa mü'ane 'aye'ayu, masiücüme canayeitüamücü

Que mü'ane yutemavietü yuxevitü Ti'aitame mühücü,

Que mü'ane te'aitamete mütiva'aitüvame

Cusiyarima müvacusiyari,

¹⁶ Que mü'ane yuxevitü mücamüve,

Hecüaripa meca haque mücayüve 'aura mayanicü xevitü,
 Que mü'ane tevi müca'ixeyave
 Mücayüve mixeyacü,
 Mücü ve'eme quexasivani
 Quehetürücaüyeni yuheyemecü.
 Müpaü xEICÜa cani'aneni.

¹⁷ Müpaü quetiniva'aitüaca müme memeuca'u hicü cuiepa,
 mepücateyucatave'erieca, yuri mepücate'erieca yupinisie,
 'asimücatimasiücücü xüca xuavecämücü, masi yuri me-
 quete'erieca Cacaüyarisie püta. Mücü nai pütatipitüa yemecü
 masi temütatemamaviecacü. ¹⁸ Müpaü quetiniva'aitüaca
 meta 'aixüa memüte'uximayacacü, memeuca'unicü 'aixüa
 meteyurietü, 'aixüa memüte'u'iyarinicü, hipame vahamatü
 memüyuxevinicü. ¹⁹ Müpaü meteyurietü mepüyutatatenaritüani
 'aixüa 'aneme 'uxa'a varie maye'anisie mieme, tita yuricü
 mütitucari metehexeyatü mepacüne.

Papuru Timuteu que mütiuhüritüa

²⁰ Neuxei Timuteu quene'üviyani 'ahüritüarica.
 Ta'aurie quenavesie pemücava'enienicü yacü xEICÜa que
 memutiyuane mecate'ayexeyatü. Vaniquisise pepücativiyani
 metasi'aye'unietü que memutiyuane müme temaivavemete
 memüyuxata mete'itavatü. ²¹ Hipatü mücüsise mete'uviyaca
 xaüsise meneucuyunixüani yuri que memüte'eriecai.
 'Aixüa que tiuca'iyarini xehesie mieme.

TIMUTEU

Hutarieca Mieme Xapayari Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

¹ Ne Papuru Cürisitu Qesusi nü'arieya necanihücütüni müpaü mütinaquecü Cacaüyari, müpaü mutayücü meripai quename tucari xuaveni Cürisitu Qesusisie tiviyacacu. ² Nemanivaüritüaca Timuteu pemünenive nemümasinaqui'erie. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Qesusi mütati'aitüvame, xüca 'aixüa mete'u'iyarini 'ahesie mieme, xüca memasinenimayaca, xüca memasipitüaca 'a'iyarisie pemüca'uximatüariecacü.

Que mütihecüatani Cürisitu hepaüsita

³ Mücü Cacaüyari nepayexeiya ne'iyari 'itiyacacu, ne'uquiyarimata que memüteheyexeyacai. Mücü pamüpariyusi necanipitüaca nemasiha'erivatü necati-hayevatü tucariçü tucariçü quepaucua nemünenenevie. ⁴ Yuheyemecü nepümasiheuxeyamücü nemasiha'erivatü que pemütiutasuacacai pe'ahiverietü. Xüca nemasixeiyaque, nepünetemaviecaqueyu yemecü. ⁵ 'Ahepaüsita niuqui nepü'atüiyarie yuri que pemüti'erie yacü pecaticuxatatü. Müpaü yuri tiuta'erieca meri 'apucatei 'acusi Ruhira, 'avarusita 'Eunisi. Yuri nepüti'erie 'ecüta vahepaü yuri pemüti'eriecü.

⁶ Ayumieme nepümati'eritüaniqueyu pemücaratütümaiyanicü, pe'atatuatü yaquetineyurieneni Cacaüyari que matiupitüa 'ahesie ne'utimecu. ⁷ Cacaüyari que mütatiumi, pücatasi'upitüa ta'iyarisie temümamacacü, masi 'iyari pütasi'umi mütürücaüye püta, tasipitüatü temütetacanaqui'eriecacü temüseseüyenicü. ⁸ 'Ayumieme 'uxa'atüni varie pepüca'ateviyani petihécüatatü Tati'aitüvame hepaüsita, pepücanesiteviyani ne, sepa nemanutahüiya hesüana nemümiemecü. Niuqui 'aixüa manuyünesie mieme masi quetineucuine 'ecüta, Cacaüyari masitürücariyacacu. ⁹ Mücü canihücütüni que mü'ane mütasi'utaviceisitüa, mütasi'uta'ini temüpasiecacü hesiena miemecü. Tita temüteyuriecai tame, mücücü 'asipücatiuyuri, masi müpaü mütiyuvaüriyacaicü yücümana, 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme püta'utaviceisitüa. Müpaü tiniuca'iyaricaitüni tahesie mieme tucari caxuavecacu cuxi, tasiha'erivatü Cürisitu Qesusisie que temüteviyaniquecaicü. ¹⁰ Hicürixüa masiücütü nayani 'aixüa que mütiuca'iyari, munuacü tasiviceisitüvame Cürisitu Qesusi. Mücü que

mütiuyuri, taheyemecü temücacui'inicü yatiniuyurieni. Tiniutahecüatani que temüte'ayeyuyurini que temücatetipüne. Müpaü catinimasiücüni niuqui 'aixüa manuyüne cuxasivacacu.

¹¹ Ne nepucayeri mücü niuqui hepaüsita nemüticuxatanicü, nü'ari nuivarite tiva'üquitüvame nemayanicü. ¹² Müpaü nemü'anecü, 'ayumieme 'ipaü nepü'itüariexime hicüpaü, peru nepücaneteviya nemimatecü que mü'anesie yuri nemütiuta'erie. Yuri necatini'erieca mücü müyüvecü mi'üviyanicü tita münetyetui 'iya tucari mexi ca'aye'ave.

¹³ Para pemimaicacü niuqui müseüye que mütivaiyacü, tita pemütü'eni yaneticuxatacacu quenexeiyani 'a'inüaritüme, yuri peti'erietü peti'acanaqui'erietü Cürisitu Quesusisie tiviyatü que mütiyüveni. ¹⁴ Quene'üviyani tita 'aixüa müti'ane temüteyeturiiyarie, 'Iyari Mütiyupata tahesie müyeca masipareviecacu.

¹⁵ Müpaü que pemütimate, yunaitü 'Asiya cuieyarisie miemete mepünesi'ucu'eirie, Piqueru Herumuquenexi hipatüta. ¹⁶ Ti'aitame xüca vanenimayaca 'Unesipuru quiequiecatari. Mücü müixa pünesi'uxipitüa, pücanesiteviyacai sepa nemanutahüiyacai, ¹⁷ masi Xumasie 'uyeicatü püyumexütüacai nesicuvaunetü, pünesi'utaxei. ¹⁸ Ti'aitame xüca 'ipitüaca münenimayasiecacü 'iya tucari 'aye'ayu Ti'aitame que mütxeiyani. Naime que mütivapareviecai 'Epesusie heyeicatü, 'ecü 'aixüa 'anemecü yapepütimate.

2

Cuya 'aixüa mütiuca'iyaripaü yüanetü Qesusi Cürisitusie mieme que mütiyumieneri

¹ Mericüte nenive queneturücaüyeni Cürisitu Qesusi yamatipitüacacu 'aixüa mütiuca'iyaricü. ² Tita pemütü'enie neticuxatacacu tehecüatamete yumüireme vahüxie, mücü quenyavetuirieni teüteri yamemütecahu, mümeta memüyüvavenicü müpaü memütevati'üquitüanicü hipameta.

³ Quetineucüne 'ecüta pe'amienetü Cürisitu Qesusisie mieme, cuya 'aixüa mütiuca'iyaripaü peyüanetü. ⁴ Que mü'ane mücuya pücauyüyanüa yu'uximayasica cuvevienetü yücümana, masi ninaqui'aritäamücüni que mü'ane mitahüavixü cuya mayanicü. ⁵ Que mü'ane parecu münausame, sepa mürayu'ivaxü nausaricü, neuyeveca 'inüari manuyünepaü mütananausanicü muma manutiquesiyarienicü mürayu'ivaxücü. ⁶ Mücü meta, que mü'ane mü'esame müti'uximaya, caneuyeveca mücü meri mütipitüarienicü tita mütitixuavere. ⁷ Yaquetini'acühüaveni que nemaine mücü

hepaüsita. Ti'aitame pümasipitüaca pemütimaivenicü naima hepaüsita.

⁸ Quena'erivani Qesusi Cürisitu. Mücü müquite vasata nanucuquetüarieni, Ravirisie niyeyani. Müpaü paine niuqui 'aixüa manuyüne que nemüticuxata ne.

⁹ Müpaü nemüticuxatacü 'axa nepü'itüariexime, 'asita nepanutahüiya 'axa tiyuruvamepaü. Peru Cacaüyari niuquieya tixaü püca'anutahüiva.

¹⁰ 'Ayumieme ne naima nepütüinevi memanayexeyarie vahesie miemecü, mümeta memaye'axüanicü memütavicueisitüarienicü Cürisitu Qesusiasie meteviyatü, müpaü memütepitüariencacü meta yuheyemecü visi me'ananetü memacü necü.

¹¹ Mücü niuqui yuricü paine,

Xüca hamatüana te'ucuini
Hamatüanata tepayeyuyurini.

¹² Xüca tete'uca'enivani
Hamatüanata tepüte'aitametetüni.

Xüca tetacu'imavani
Quename teca'imate te'utiyuatü,

Mücürita püyucu'imavani
Quename catasimate 'utaitü.

¹³ Xüca tetehayevani yatetecahutü
Mücü yaticamietü 'apuve cayupatatü.
Püca'yüve yamütiyurienenicü que mücatiüca'iyari.

Ti'uximayatame mümasiücü que müti'inüasie

¹⁴ Mücü hepaüsita quetiniva'eritüaca, quenivahüritüaca Cacaüyari huxie memüca'yucitüvenicü niuqui hepaüsita. Müpaü tiyurienetü 'asipüca'yüni 'aixüa mü'anicü, püvaca'unaxüani memü'enana xEICÜA.

¹⁵ Quene'amexütüta Cacaüyari huxie pemümasiücünicü que pemüti'inüasie, ti'uximayatamepaü peyüanetü mücaheuyevese müyuteviyanicü 'aixüa müti'uximayacü, heiseriemecü peti'üquitatü niuqui yuri maine hepaüsita.

¹⁶ Yacü xEICÜA que memütecuxata mecate'ayexeyiatü, mücü hepaüsita quene'acuerivayurieca. Müpaü metecuxatatü masi yemecü Cacaüyari metümayiatü mepayuyeitüaximeni xEICÜA.

¹⁷ Vaniuqui püyemie püniyapaü. Müpaü mepü'anene Himeneu Piretu. ¹⁸ Müme müpaü memüyüa xaüsie meneucuyunixüani tita yuri müraine hepaüsita, müpaü memutiyuanecü quename 'ari te'anucu'ui.

Hipame mepüvamuina 'aixüa mü'anicü yuri memücate'eriecacü. ¹⁹ Sepasü müpaü memüteyurie, Cacaüyari yutesariya canitutavevieni qui tutuicame. 'Apuve se'itü 'uxaya masiücücacu müpaü manuyüne, Ti'aitame püvamate yuteüterima, 'ipaü meta manuyüne, Yunaitü memehüave

Ti'aitame mequeyucuerivayurieca tita mücatiheiserie hepaüsita.

²⁰ Qui 'amüevata huru pürata xacürüteyari puxuave, peru cüye haxu xacürüteyari puxuaveta. Hipatü visi mü'anecü pü'ayumieme, hipatüta 'axa mü'anecü pü'ayumieme.

²¹ Mericüsü xüca 'uyu'itieni müpaü memü'anene vahesie mücativiyanicü, xacü visi mü'anecü mü'ayumieme payani pasietü, 'aixüa tinaqui'erivatü cusiyari quepaucua meiyehüva, ha'arisietü 'aixüa mütiyurienenicü naimecü sepa que mütitita.

²² Quene'ata'una pemücati'acahive'eriecacü memühehecuva vahepaü. Müpaü püta quetine'amexüitüaca, heiseriemecü yapemüticamienicü, que pemaine yapemütiyurienenicü, pemüti'acanaqui'eriecacü. Müme memehüave Ti'aitame va'iyari 'itiyatücaicacu, müme vahamatü 'axeicüa yaxequeteneyurieca 'aixüa xemüteyuxeiyanicü.

²³ Memücatemaivave niuqui que memütexüatüa 'asimecatemaitü, mücü quenexani'erieca müpaü petimaitü, niuqui metixüatüame mepüyutacuini xeicüa. ²⁴ Caneuyeveca que mü'ane Ti'aitamesie mieme müti'uximayatame mücayumienenicü, masi que müvayuriene yunaima carima 'asimücati'yurienenicü, müti'üquitavenicü, minevienicü tita 'axa müti'ane, ²⁵ 'iyarieya 'aixüa 'anecacu müvatiheiseriyanicü müme memeye'unie. Tietüsü Cacaüyari vapiütüaca memütehayanicü que memüteyuriecai, tita yuri müraime memütehetimanicü, ²⁶ memanutahütüarienicü memütavicuenicü Cauyumarie viniyarieyasie cümana memuviyarie yamemütecahunicü que mütinaque 'iya.

3

Teüteri que memüte'u'iyarini taparirümecacu

¹ 'Ipaü quetinemaica, tucari taparirümecacu 'ana cuanivemecü mepüyüaca. ² Teüteri yuhesie mieme mepütenaqui'erieca xeicüa, tumini mepühive'erieca, mepüyuxeümacani, mepüyuxani'erieca, mepüvaseviximani hipame 'axa me'utiyuatü vahepaüsita, mepücava'enieni yu'uquiyarima, pamüpariyusi mepüca'ipitüani xeime, 'axa mepü'aneneni, ³ mepücayunaqui'erieca, mepücayuhaxüapitüaca, mepüyuniuquimani, mepücateyu'aitüaca, mepayu'eririyani, mepihecani tita 'aixüa müti'ane, ⁴ mepüvayetuani hipame, mepüyuxünani, mepühüsierietücani, mepinaqui'erieca tita mütivanaque peru mepüca'inaqui'erieca Cacaüyari. ⁵ Cacaüyari mayexeyapaü mepüteyuhecüaca, peru mepüyuhecüatani catürücaüyeme memü'eriecü tita memüte'ayexeya.

Ta'aurie quenavesi müya memü'anene vahasüa pemüca'uyeicanicü. ⁶ Hipatü müme teüteri vaquita meneutahaqueni 'avie meteva'irüviyaque 'ucaravesixi 'asimemücatemate, müme mevaru'iniecu va'ica mahetecü 'axa que memüteyuriecäi, memeuhapanietücacü naime metehive'erietü. ⁷ 'Ucaravesixi müpaü memü'anene yuheyemecü mepüteyü'üquitüatüve peru hasuacu mepüca'yüvave memeitimanicü tita yuri müraine. ⁸ Yaxeicüa Canesi Camüpüresi que memüteheye'uniecai Muisexi, 'imeta meneye'unieca tita yuri müraine. 'Icü teüteri mecanitipünirümeni que memüteyumate. Mepüxani'eriva yuri que memüte'erie, masi yuri memücate'eriecü. ⁹ Perusü masi vaücavamecü 'asimemücateyüvaveni. 'Asimemücatematecü memasiücütü mecanacünicuni yunaime vahüxie, meripai miemetexi memütemasiücücaipaü 'ana.

Papuru Timuteu que mütiuhürütüa

¹⁰ 'Ecü püta peniveiyani ne'inüari tita nemüti'üquitasie petiviyatü, que nemüticuyeica yapetiyurienetü, que nemütiyuriemücü, que yanemüticamie, que nemüreuterive netiucä'enivatü, que nemütinecanaqui'erie, que nemütiuca'eniva, ¹¹ que nemütiuveiyarie, que nemütiucuinixü nai que nemu'itüarie 'Anutiyuquiyasie 'Icuniyusie Risitürasie. Sepa que nemütiucuinixü ne'uveyariatü, Ti'aitame caneniutavicueisitüani naimecü. ¹² Siere menitaveiyariexüacuni yunaitü memüyuvaüriya Cacaüyari me'ayexeyatü memü'uvanicü Cürisitu Qesusisie meteviyatü. ¹³ Teüteri 'axa memüteyuricu memüteyucua mana masi vaüca 'axa me'ananetü mepacünirümeni mete'irümatü mete'irüviyariatü meta.

¹⁴ Peru 'ecü titasie pemüti'a'üquitüa tita pemüretima mütiyuricü, mücüsie petiviyatü quene'ahayevani. Pepüvamate quehate müpaü memate'üquitüacacu müpaü pemüretima, ¹⁵ müpaü pepütimate nunusiyaripai pemütimaicaicü que maine 'utüarica xapayari müpasie. Mücü püyüve petimaiveme mümasi'ayeitüanicü pemütavicueisitüarienicü yuri peti'erietü, müpaü que mütiyüve Cürisitu Qesusisie tiviyatü. ¹⁶ Naitü 'utüarica xapayarisie müre'uxa Cacaüyari 'inetüacu, mücü peuyevese müti'üquitanicü mütatierivanicü mütaheseriyarienicü ti'üquitüariatü mayanicü quepaü heiseriemecü yamüticamieni. ¹⁷ Mücü 'utüaricacü Cacaüyari teviyari paye'ani püha'arisieca 'aixüa mütiyurienenicü naimecü sepa que mütitita.

4

Niuqui quenecuxatani

1 Cacaüyari hüxie, Cürisitu Quesusi hüxie que mü'ane 'isücametütü müvatahüaveni memayeyuyuri müquite yunaime, mücü munuaximecü ti'aitametütü, müpaü nematinihüritüaca. 2 Niuqui quenecuxatani. Mücücü quene'ayumietüni penaqui'erivatü pecanaqui'erivatü. Quenivarutati'a quenivacu'imaiyani quenivatuicani. Naimecü 'equetineutevini petiuca'enivatü, naimecü quetine'üquitani. 3 Tucari naye'amücü quepaucua memüca'inevieca 'üquisica müseüye, masi que mütivanaque mepüvaxexeürivani te'üquitamete, vanacate varusicuaquiv-acacu. 4 Ta'aurie mepaxürieni meca'i'eniecutü tita yuri müraine. Xaüsie mepeucuyunüxüani yü'üxasisie memüteviyanicü. 5 'Ecüsü naimecü quene'amaica. Quetineucanevieca sepa 'axa pemü'itüariene. Quetine'uximayaca peticuxatatü niuqui 'aixüa manuyü necü. 'Ahüritüarica quenaye'atüa yemecü.

6 Neri mavari nepayeitüariexime. Tucari canahuraniri nemüyemiecü. 7 'Aixüa 'anemecü nenetatuatü nepünemienecai. Que nemütinausanecai nepeta'a. Nepücatiuhayevaxü yaneticamietü. 8 Hicü nepe'usiyarie muma nemümarivacü heiseriemecü yanemüticatüacü. Ti'aitame 'isücame canihücütüni heiseriemecü yamüticamie. Mücü müpaü pünetipitüani 'iya tucari 'aye'ayu. Ne xeücüame müpaü pücanetipitüani, masi yunaitü memünaqui'a münuaximecü müpaü pütivapitüani müme.

Que müti'aitüa

9 Quene'amexütüaca cuitü nehesüa pemünuanicü. 10 Remaxi pünesi'ucu'eirie cuiempa timieme tinaqui'erietü. Tesarunicapaitü neyani. Cüreseniti Carasiya cuieyarisie petüa, Titu Tarümasiyasiepaitü retüa. 11 Rucaxi yuxaüta nehamatü puyeica. Quenavitüqui Maricuxi, 'a'utüma quene'atüa. Mücü 'aixüa pü'ane münesipareviecacü. 12 Tiquicu nepenü'a 'Epesupaitü. 13 Mücü 'ücarü Türuhasisie nemeicu'eirie Carüpusüa quenahuri pemamiecü. Xapate quenahuri navi müraye'utüca masi.

14 Herecanituru tepüa vevivame 'axa pünesi'uyuri vaücava. Ti'aitame 'epürepinirieni müpaü 'axa münesi'uyuricü. 15 'Ecüta quene'acuerivayurieca hepaüsitana. Yemecü peye'uniecai taniuqui.

16 Nehesie mieme ne'utaniucacacu meri miemecü, ni xevitü neheima püca'utana. Yunaitü mepünesi'ucu'eirie. Mericüte xüca vahesie catiuhüiyani mücücü. 17 Ti'aitame masi ne'aurie puvecai nesitürücariyatü 'icü xasicaya yemecü mücuxaxasivanicü yaneticuxatacacu, yunaitü nuivarite memi'enienicü. Neputavicueisitüarie maye pücanesi'utacuai. 18 Ti'aitame pünesitavicueisitüani sepa que memüteyurie 'axa

menesiyuricutü. 'Asineca'itüarievacacu pünesi'aye'atüani
 haque müre'aita muyuavisie, mana nemaye'anicü.
 Hepaüsitana 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. 'Icü
 niuqui canise'ini.

*Que mütivaruvaüritüa, 'aixüa que mutayü 'aixüa
 memü'itüarienicü*

¹⁹ Quenivavaüritüaca Pürisira 'Aquiramame, 'Unesipuru
 quie quiecatari meta. ²⁰ 'Erasitu mana peyuhayevaxü
 Curinitusie. Türupimu nepecu'eirie Miretusie ticuyecacu.

²¹ Quene'amexüitüaca pemünuanicü ca'uhaütücacu cuxi.
 'Eupuruxi Purenisi Rinu Cürauriya yunaitü ta'ivama
 mepümasivaüritüa.

²² Ti'aitame 'a'iyari xüca masiteütani. 'Aixüa xüca
 tiuca'iyarini xehesie mieme.

TITU Papuru Que Mütinü'airi

Vaiürisica

¹ Ne Papuru ti'uximayatame necanihücütüni Cacaüyarisie mieme. Qesusi Cürisitu nü'arieya necanihücütüni, yuri neti'erietü yaxeicüa yuri que memüte'erie müme Cacaüyari müvaranayexei, müpaüta netimaitü tita yuri müraine, que müreuyevese yamütimaicacü Cacaüyari xüca 'ayexeiyani. ² Müpaü netiniyurieneni nemitacueviecü tucari mücaxüve nemexeiyanicü. Cacaüyari pücati'itava. Meripai tucari caxuavecacu cuxi müpaü putayü tucari mütasipitüaniqueaicü. ³ Hicürixüa tucari 'aixüa mü'ane 'aye'acu, masiücüme canayeitüani yuniuqui, teüteri yametecuxatacacu. Necaniuhüritüarieni müpaü nemüticuxatanicü ne, müpaü mütiuta'aicü tativicueisitüvame Cacaüyaritütü. ⁴ Ne necamanivaüritüaca Titu. Yuricü pecaninenivetüni, yuri que temüte'erie tanaitü. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Qesusi mütativicueisitüvame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini 'ahesie mieme, 'a'iyarisie xüca memasipitüaca pemüca'uximatüariecacü.

'Uquiravesixi te'üviyamete que müreuyevese müpaü memü'enenenicü

⁵ Mücücü nemanecu'eirieni Cüretasie, pemeiheiserietüanicü tita müreuyevese, pemüvacuyasaxüanicü va'uquiyarima xexuime quiecarisie, yaxeicüa que nemümatitahüavixü, ⁶ que mü'ane mücaniuquimarie, que mü'ane xeücüame mü'üya, que mü'ane yütüriyama müvarexeiya yuri mete'eriecame vahesie carahüivacacu, quename merucuyatüve quename meca'l'enie müpaü caraniuvacacu. ⁷ Cacaüyarisie mieme mühüritüariecü, neuyeveca que mü'ane ti'üviyame mühücü mücaniuquimariecacü, yuxaüta xeicüa mücayüanenicü mayu'eriya mücahücütünicü, tavecame mücahücütünicü, mücavativayanicü, tumini mücahive'eriecacü tiyucumanamütü. ⁸ Masi peuyevese müvatanaqui'erienicü teva quiecatari, minaquieriecacü tita 'aixüa müti'ane, mütimaivenicü, heiseriemecü yamüticamienicü, Cacaüyari mayexeiyanicü cuini mieme, müseüyenicü yu'iyarisie que mütiyu'aitüa. ⁹ Peuyevese mütiviyanicü niuqui yuri mainesie, 'üquisica manuyünepaü müyüvenicü müvatuicani ti'üquitatü que mütivaiyacü yemecü, müyüvenicü meta müvahecüatanicü memüniuquixie.

10 Yumüiretü 'ameniu'uvani mecaheu'enanatü, yacü xeicüa metecuxatatü, meteyucuamanatü. Müme xitequiya 'inüariyarisie memüteviya masi yemecü müya mepü'anene. 11 Peuyevese memanunatücanicü que memütecuxata. Que memü'anene, mepüvamuina 'asita xeime qui quiecatari 'axeicüa yunaime, mepüteti'üquita tita 'aixüa mücati'ane, mete'ivacutü 'axa ti'anemecü.

12 Vahesüa mieme tixaxatame xevitü müpaü niutayüni, Cüretatari yuheyemecü mecateni'itavani, yeutari memayu'eririya mecanihümetüni, mecaniyu'uraraxieca yuhuriepa meteviyatü xeicüa. 13 Mücü yemecü yuricü catiniutahecüata. 'Ayumieme quenivarutati'a türücaüyemecü, müme memüseseyenicü, yuri mete'erietü que mütivaiyacü, 14 mecava'enietü Huriyusixi yacü xeicüa que memüte'üxasita, mecahe'erivatü tita memüte'aita teüteri memixani'erie tita yuricü müraine.

15 Que memüte'ixeiya müme memü'itiyatüca, naitü catini'itiyaca. Müme memüseviximarie yuri memücate'erie püta que memüte'ixeiya, tixaü pücatixuave müti'itiya, masi mecaniseviximarieca que memüteyumate, yu'iyari que memüte'enie vatate'acacu. 16 Mecaniyuecütatani yutetacü quename vaniu me'imate Cacaüyari me'utiyuatü, peru que memüteyurie, mepüyuecütata masi quename meca'imate. Cuini mieme 'axa mecani'aneneni, yamepücatecahu, mecanixani'erivani sepa que memüteyurie 'aixüa memücateyuriecü.

2

'Üquisica müseüye

1 'Ecüsü püta müpaü quetinecuxatani que müreyevese, seüyemecü pemüti'üquitanicü. 2 'Uquiravesixi mequeyumatani, 'aixüa mequetehecahuni, mequeteHEMAIVAVENI que müreyevese yamütiyurienenicü, mequeseseüyeni yuri que memüte'erie que memüteyucanaqui'erie, que memüte'uca'eniva. 3 Yaxeicüa 'ucaravesixi que memüte'u'uva, müpaü mequeteyurieca que müreyevese yamütiyurienenicü Cacaüyarisüa miemetütü, niuquiperaxi mepücaüyaca, vinucü mepüca'u'uvani xeicüa, tita 'aixüa müti'anecü xeicüa mequete'üquitani 4 müpaü meteva'üquituatü 'ucari, müme memüvanaqui'eriecacü yücünama yütüriyama, 5 memütemaivavenicü que müreyevese yamütiyurienenicü, yücünama vahesie memüteviyanicü me'itiyatücaitü, yuquie memüte'uximayacacü, 'aixüa memüte'u'iyarinicü, memüteyu'aitüarinüacacü vacünama que memaitüca. Xüca

müpaü me'aneneni, Cacaüyari niuquieya pücaseviximarieca, 'axa pücatixaxasivani hepaüsitana.

⁶ Müpaü yaxeicüa quetinivatuicani 'uquisi memütemaivavenicü que müreuyevese yamütiyurienicü.

⁷ Naime hepaüsita 'inüari quena'ayeitüvani 'aixüa petiyurienetü. Que pemüti'üquita, 'aiyarisie 'aixüa peti'acühüavetü quetine'üquita 'aixüa peticamietü.

⁸ Müpaü quetinecuxatani 'aniuqui seüyemecü, xevitü mücayüvenicü mitave'eriecacü, que mü'ane müxe'aye'unie müteviyasitüarienicü masi, cayüvetü mayanicü 'axa mainenicü xehepaüsita.

⁹ Müme vaüriyarica memüte'uximaya me-queteyu'aitüarinüaca vacusiyarima que memaitüca naimecü. Mequevanaqui'aritüaca masi, mepücaniuxieca.

¹⁰ Mepücavanavatüveni, masi mequevahecüasitüiyani 'aixüa 'iyari yamemütecahucü, tativicueisitüvame Cacaüyari 'üquiscaya visi mütixeyariecacü que memüteyurie naimecü.

¹¹ 'Ari masiücütü canayani 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari. Müpaü mü'anecü, yunaitü teüteri mecaniyüvaveni memütavicueisitüarienicü.

¹² 'Ayumieme müpaü teteni'üquitüarieni temütahecüatanicü quename müme Cacaüyari memüca'ayexeiya vahesüa tecamiemete, quename tame teca'ihive'eri tita cuiepa memütama memütehive'eri. Masi yeme 'ipaü püta tepüte'üquitüarie que temüte'u'uvanicü, tetemaivavetü que müreuyevese yatemüteyuriecacü, heiseriemecü yatetecahutü, Cacaüyari te'ayexeyatü hicü temu'uvanicü 'ena cuiepa, ¹³ meta temicueviecacü que mü'ane yemecü mütasitemavieritüani. Hicü tepicuevie,

masiücütü mayanicü visi 'anetü que mü'ane Cacaüyaritütü mumarive tativicueisitüvame Cürisitu Qesusi hücütütü.

¹⁴ 'Iya niyuyetuanı tahesie mieme, mütasitaxünacü, yemecü temüca'itisanacü 'inüari, mücü mütasitienicü masi yuhesie mieme, teüterimama temacü necü tetavaüriyatü 'aixüa temüteyuriecacü.

¹⁵ Müpaü quetinecuxatani, vaüriyarica quenivapitüaca, quenivahecüatüaca heiserie petiva'aitüatü, xevitü mücamasitave'eriecacü.

3

Heiserie tepupitüarie 'iya 'aixüa mütiuca'iyaricü

¹ Quenivarata'eritüvani yamemütecahunicü te'aitamete heiserie memexeiya que memaitüca, memüteyu'aitüarinüacacü, memüyuvaüriyanicü 'aixüa memüteyuriecacü sepa que mütitita 'aixüa müti'ane,

² memüca vaseviximacacü hipame 'axa me'utiyuatü

vahepaüsita, memüca'yucuitüvenicü, memüca'ayu'eririyanicü, mümasiücünicü quename tixaütü mecatehüme que memütevaxeiya yunaime teüteri. ³ Tameri tanaitü meripai 'asitecatemaitü teniu'uvacaitüni, yatepücatecahucai, tepeuyexüriecai, vaüriyarica tepüte'uximayacai tita temütehiv'e'eriecaisie mieme xeicüa, müiremecü temünaqui'acacü xeicüa tepüyüacai, 'atepu'uvacai 'axa teteyuricutü te'ütesatü. Tepü'uxive'erivacai, tepüta'uxive'eriecai tanaitü. ⁴ Anatütüri masiücütü canayani 'aixüa que mütiuca'iyari tativicueisitüvame Cacaüyari, que mütatinaqui'erie teüteri. ⁵ Tame heiseriemecü yatetecahutü temüyüacaicü 'asipücatiuyuri, masi mücü mütasinenimayacaicü püta pütasi'utavicieisitüa. Pütasi'u'iti hutarieca tasitinuivitüaca, 'Iyari Mütiyupata tasihecuariyacacu. ⁶ Mücü 'Iyari niutatvani vaücavamecü temeixeiyanicü, tativicueisitüvame Qesusi Cürisitu yatatiumicu. ⁷ Heiserie tepupitüarie 'iya 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme tahesie catininaqueni tucari mücaxüve temexeyanicü. Müpaü yuri tete'erietü tepüta'icueva.

⁸ Mücü niuqui yuricü paine. Müpaü nepüticu'eriva, peuyevese türücaüyemecü müpaü pemütivatahüavecü. Peuyevese müme yuri memüteta'erivave Cacaüyarisie memüyu'iyaritüacacü quepaü 'aixüa memüteyurieca. 'Aixüa cani'anemücü nivapareviecamücü teüteri, müpaü memüteyuriecacü. ⁹ Peru niuqui que memütexüatüa 'asimecatemaitü, que memütecuvaütüve xeime ramare hepaüsita, que memüteyuheca, 'inüari niuquiyari hepaüsita que memüteyucuitüve, mücü hepaüsita quene'acuerivayurieca. 'Axa 'anetü payeica que memüteyurie, xüanacüa payeica. ¹⁰ Que mü'ane yuhesie mütivaviyasitüa 'ivamarixi, mücü quenanyehüva hutacüa pe'ita'imaiyame, ¹¹ müpaü petimaitü, que mü'ane müpaü mütiyuriene neutunini, 'axa tiniuyuriene, yücümana yuhesie tiniuhüpani.

Que mütiavaruta'aitüa

¹² 'Ahesüa quepaucua menuani 'Arütema nehenunü'ayu, Tiqicu nusu, quene'amexütüa nehesüa pemümiécü Nicupuripai. Müpaü nepüticu'eriva, mana nepecani muhaütüsie. ¹³ Senaxi 'inüaricü müti'üquitame, 'Apuruxi yunaime quenivaparevieca vahuyeta, 'aixüa 'iyaricü pe'atuatü, tixaütü memücateheuyehüacacü. ¹⁴ Tateüterima müpaü mequeteyü'üquitüaca 'aixüa memüteyuriecacü memeixeiyanicü tita müreuyevese, capa meca'utixuxuaveretü me'acüneccü.

Que mütiavaruvaüritüa, 'aixüa que mutayü 'aixüa memü'itüarienicü

¹⁵ Yunaitü nehesüa mem'uva mecamanivaüritüaca. 'Ecüta quenivavaüritüaca müme memütasinaqui'erie yuri mete'erietü. 'Aixüa quetiuca'iyarini yunaime xehesie mieme tacacaüyari. Müpäü xEICÜA.

QUIRIMUNI

Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

¹ Ne Papuru, ne'anutahüiyatü Cürisitu Quesusisie mieme, ta'iva Timuteumatü, tecanixevaüritüaca, Quirimuni temümasinaqui'erie tahamatü pemüti'uximaya, ² tamita meta 'Apiya titevacame temünaqui'erie, 'Aruquipu meta tahepaü cuya, müme meta memüyuyexexeüriva 'aquita. ³ Cacaüyari müta'uquiyari, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitumatü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Quirimuni que mütiyucanaqui'eriecai, yuri que müti'eriecai

⁴ Pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari neheyemecü, quepaucua nemümasicuxata nenenenevietü, ⁵ nemü'enacü que pemütivanaqui'erie Cacaüyari teüterimama yunaima, Ti'aitame Quesusisie yuri que pemüti'erie. ⁶ 'Ipaü netininenenevieca, 'axeicüa temüpitüarienicü masi yemecü Cürisitusie teteviyatü temacünecü, 'ahamatü temütaxevicü yuri tete'erietü. Xüca 'aixüa tetemaica tita temütehhexeiya 'aixüa müti'ane naime, müpaü teni'itüariecacuni. ⁷ Vaücava nepünetemavie nepütuicarie 'ecü pemüti'acanaqui'eriecü. Cacaüyari teüterimama mecani'uxipitüarieca yu'iyarisie, 'ecü que pemütiyuriene ne'iva.

Papuru que mütitavavirie 'Unesimu hepaüsita

⁸ 'Ayumieme, Cürisitusie netiviyatü sepasü heiserie nemexeiya necamatü nemümati'aitüacacü tita müreyeyese, ⁹ masi temütetacanaqui'eriecü, 'ayumieme vaüriyarica nemanipitüacaqueyu püta. Ne Papuru que nemü'ane, ne'uquirasitütü, ne'anutahüiyacame nehücütütü hicü Cürisitu Quesusisie mieme, ¹⁰ vaüriyarica necamanipitüaca nenive hepaüsita, que mü'ane ne'anutahüiyatü nemitinüivitüa. 'Unesimu necanixatani.

¹¹ Mücü 'asipücatiyurienecai 'aixüa mü'ane 'ahesie mieme, perusü hicü 'ecü ne tecaneiyehüaca tanaitü. ¹² 'Ahesüa nenenunü'amücü ne'iyaritüme. ¹³ Nehesüa nepicayeniquecai, 'ahesie mieme munesiparevienicü ne'anutahüiyacacu niuqui 'aixüa manuyünesie mieme. ¹⁴ Masiri 'ecü 'asipecatimaicacu, nepücanaevaüriyacai. Xüca ne'icayenique, 'aixüa pepütüyurieneunqueyu 'ecü, peru vaüriyarica yapepütüyurieneunqueyu. Mecuxi pemü'avaüriyaniqueyu püta. ¹⁵ Pepitatümaiya yareutevicacu, peru xüari müpaü tiniuyüni

'aheyemecü peheixeyatü pemayanicü. ¹⁶ Ti'uximayatame xeicüa pücahücü, masi vaücava peuyevese hicü. Ta'iva canayani münaqui'eriva. Ne yemecü nepinaqui'erie, 'ecüta masi vaüca peninaqui'eriecamücü tevitüme, Ti'aitamesie tiviyacameta.

¹⁷ 'Ayumieme xüca tetaxevime pe'erieca, queneu-tanaqui'eri que pemüneretanaqui'erieniqueyu ne. ¹⁸ Xüca 'axa masi'uyurieni, xüca tixaütü reuyeveca mütiyutuanicü, yaquenetineucuetatüa ne. ¹⁹ Ne Papuru nemamacü müpaü nepütü'utüa, ne nepürapica. Siqueresü 'asinepücamarahüaveni que müreuyevese masi pemünerapiniriecacü 'ecü tucari pemex-eyacü. ²⁰ 'Eri ne'iva, Ti'aitamesie temüteviyacü nepaine, 'aixüa nepü'itüarieniqueyu 'acümana. Queneu'uxipitüa ne'iyarisie, Cürisitusie que temüteviya.

²¹ Nepümatü'utüiri yuri neti'erietü quename yapeticamiene, müpaü netimaitü, que nemutaine ne, 'ecü pecananuyehaitürüvemücü. ²² Mücü meta, queneneucuha'arütüiri haque nemayecani. Nepüta'icueva müpaü yuri neti'erietü, xeyuneneviecacu nepüpütüarieni xehesüa nemüyemiecü.

Vaürisica que müttivarunü'airiexüa

²³ Mecamanivaüritüaca, 'Epaüpüraxiri nehepaü muviyarie Cürisitu Qesusisie mieme, ²⁴ Maricuxiri, 'Arisitaricuri, Remaxiri, Rucaxiri. Müme nehamatü meteni'uximayaca.

²⁵ Ti'aitame Qesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xe'iyarisie mieme.

HEPÜRAYSIXI Que Memüte'u'utüiyari

Cacaüyari pütatiutaxatüa nu'aya yaticuxatacacu

¹ Cacaüyari meripai tinivacuxaxatüvacaitüni ta'uquiyarima, texaxatemetemama yametecuxatacacu, yuxexütü que memüte'upitüarie niuqui yücü mü'ane hepaüsita. ² Hicü tucari taparirümecacu pütatiutaxatüa tame, yaticuxatacacu que mü'ane nu'aya mühücü püta. Mücü yunive caniucayasa hesiena mütinaquenicü naitü. Mücü 'inetüacu meta Cacaüyari caninetüani tita 'amüticama. ³ Mücüsie que mütixavatü canimasiücünü que mütimarive Cacaüyari, Cacaüyari cani'inüarieyatüni que mütivaiyacü. Naimeta meta püratücü yuniuqui mütürücaüyecü. Mücü yücümana 'aixüa 'iyurieca tita 'axa temüte'uyuri hepaüsita mütasi'itienicü, 'ana que mü'ane mumarive serieta nayerüni muyuavisie.

Nu'aya püve'eme, niuqui tuayamete taheima miemete hepaüna mecave'emetücacu

⁴ Mücü niupitüarieni yemecü mumarivanicü que mü'ane mühücü, peru taheima miemete niuqui tuayamete hepaüna mepücate'upitüarie. Yaxeicüata ve'emetütü nayani, müme hepaüna mecave'emetücacu. ⁵ Queri Cacaüyari müpaü titahüavive niuqui tuayamete xeime heiva, müpaü ticühüavetü,

'Ecü pepünenive,

Hicü 'a'uquiyari nepaneyeitüa,

'utaitü. Nusu queri 'utayü,

Ne 'uquiyarieya nepayani,

Mücü nenive payani,

'utaitü. ⁶ Masi tucari hepaüsita ticuxatatatü quepaucua cuiëpa mi'atüani yumatüari müpaü püta canaineni,

Yunaitü Cacaüyarisüa miemete

Niuqui tuayamete

Meque'ineneviyani,

'utaitü. ⁷ Quepaucua niuqui tuayamete müvaxata müpaü paine,

Yuniuqui tuayamete

'Eca nivarayeitüvani,

Yutupirisixima meta

Tai nerücuari nivarayeitüvani.

⁸ Yunive püta xatatü müpaü paine,

'Ecü Cacaüyari 'a'uveni haque pemüra'aita

Yuheyemecü 'apuve,

Canixeuräüyeni
 'Aisü pemacue'e pemüti'aitamecü
 'Inüari canihücütüni
 Heiseriemecü que pemüticamie 'ecü.
⁹ Pepinaqui'erie tita mütiheiserie,
 Pepi'uxive'erie tita 'aisica mütitisana.
 Cacaüyari 'acu
 Que mü'ane mü'acacaüyari
 Pümasi'anayexei,
 Temavierica masipitüatü
 'Inüaritüme
 'Ahamicuma cavaratahüavetü.
¹⁰ Müpaü paineta,
 'Ecü Ti'aitame sutüapai pepicaque cuie,
 Muyuavi peputavevie 'amamacü.
¹¹ Mücü pütüyünare
 'Ecü püta 'apeniuvemücü.
 'Ixuriquipaü mücü naitü nitaye'irimücü.
¹² Muyuavi pepütatuna 'ücaripaü
 Camixapaü püpasieni.
 Masi 'ecü yaxecüa pe'aretü pepü'ahayeva,
 'Atucari pücatixüni.
¹³ Queri hasuacu titahüavive niuqui tuayamete xeime müpaü
 ticühüavetü,
 Neserietta mexicuxi quenacani
 Memümasi'aca'unie nemüva'atüani 'ahetüa.
¹⁴ Camüsü niuqui tuayamete yunaitü 'iyarite
 mecanihümetüni, Cacaüyari memütupirisiximama.
 Mepütanü'ariva memüvaparevienicü müme vahesie
 mütinaquirüme memütaviceisitüarienicü.

2

'Icü vicueisitüarica vaüca pütürücaüye

¹ Müpaü mü'aneü, 'ayumieme caneuyeveca masi
 vaüca teme'erivanicü tita temüte'u'eni capa yacü
 xecüa teyüatü teva te'u'uvanicü. ² Camü mücü
 niuqui mutaxasie niuqui tuayamete taheima miemete
 yametecuxatacacu, mücü niseüyecaitüni. Yunaitü
 memütisanaxüa yunaitü memüca'i'eniecai metenapini-
 yariecaitüni mecanimari'itüariecaitüni, vahesie que
 mütinaquecai, que müreuyevecai. ³ Mericüte, xüca müpaü
 'aneni, quesü tetetavicueni tame xüca te'itave'erieca 'icü
 vicueisitüarica müya mütitürücaüye. Mücü caniusütüarieni
 Ti'aitame yaticuxatacacu que temütetaviceisitüarieni haitü.
 Niuquieya mepuseiriyaxü mümeta memi'eniecai müpaü
 temütemaicacü tame. ⁴ Cacaüyarita 'axeicüa vahamatü

müpaü tinihecüatacaitüni 'inüari vevietü mamarivaveme, türücaüyemecü tiyurienetü müiremecü, 'Iyari Mütiyupata vatapitüacacu yuxexuime, que mütinaquecai Cacaüyari.

Que mü'ane misutüa temütavieisitüarienicü

⁵ Que mütiu'aitaxü mücü cuie 'umamie hepaüsita, niuqui tuayamete memüte'aitanicü muva 'asipüca'utayü. Mücü cuie canihücütüni tita hepaüsita temütecuxata. ⁶ Hecüasica canixu-aveni xapasie müpaü manuyüne,

Teüteri que metetitamexi pemüvara'erivanicü.

Teüteri vanivema quesü metetitamexi

Pemü'avaüricü vahesie mieme.

⁷ Penivaranucayasa niuqui tuayamete vahepaü memücatürücavinicü yapaümexa.

Penivaranutimumatüani visi me'ananetü memacünecü

Ve'emecü memüxeiyarienicü.

⁸ Pepicayasaxü naime pehe'ivaca vahesie mieme

Müme memüte'aitanicü hepaüsitana.

Mericüsü, que müticayasaxü naime he'ivaca para teüteri memüte'aitanicü hepaüsitana, tixaü pücaranuyuhayeva hepaüsitana memücate'aitanicü. Peru hicü cuxi que temütevaxeyia teüteri, naitü 'acuxi pücaha'ivarieve müme memüte'aitanicü hepaüsitana. ⁹ Quesusi xeicüa que temüte'ixeyia, mücü yapaümexa niucayerieni niuqui tuayamete vahepaü mücatürücaüyenicü. Mücü mütiucuinxücü quepaucua mumü, cananutimumatüarieni visi 'anetü mayanicü ve'emecü müxeiyarienicü. Cacaüyari

'aixüa mütiuca'iyaricü müpaü tiniuyüni, mumünicü tanaime tahesie mieme.

¹⁰ Mücü nisütüani naime, 'inetüacu caniuneni naitü. 'Aixüa caniuyüni Cacaüyari, varavitütü yumüireme yunivema visi me'ananetü memacünecü, meye'atüacü que mü'ane misutüa memütavieisitüarienicü, yatipitüatü müticuinecü para maye'anicü. ¹¹ Que mü'ane müvapata, mümeta memupasie, xeimesie mecaniyecüne yunaitü. 'Ayumieme pücayuteviya yu'ivama vaterüvatü ¹² müpaü 'utaitü,

Nepümasihécüatani que mü'ane pemühücü

Ne'ivama menesi'eniecacu

Memüyutixexeüriva vahixüapa ne'uvetü

Nemasinüavani.

¹³ Müpaü paine meta,

Ne yuri nepüti'erieca hesiena.

Müpaü meta paine,

Camü ne necaniyüaneni,

Nenivemata Cacaüyari que münetiuhüritüa mecaniyüaca.

¹⁴ Mericüsü, ranivema 'axeicüa mecaniyuxevini xei xuriyayari xei vaiyari. 'Ayumieme mücüta yaxeyicüa

tahamatü yuxevitü nayani, tahepaü yemecü. Müpaü mütiuyuricü mumücü meta püyüvecai mica'unanicü que mü'ane türücarıya mexeıya yemecü mütasicuınicü Cauyumarietütü. ¹⁵ Püyüvecai meta müvaxünacü müme mexi me'ayeyuyurıcai meuyevecai vaüriyarıca memüte'uxımayacacü meteha'erıvatü que memütecınequecai. ¹⁶ Canımasiücünü niuqui tuayamete memücahümecü müvaparevie, masi 'Apurahami xiüyarımama püta püvaparevie. ¹⁷ 'Ayumieme peuyevecai yu'ıvama vahepaü 'anetü mayeıtüarıenicü naıme hepaüsita. Müpaü 'anetü caniyüvecaitünü mara'acame mayanicü tiyucanenımayatü yaticamietü, Cacaüyarisie mieme hürıtüarıetü, 'aixüa miyurıenicü tita teüteri 'axa memüte'uyuri hepaüsita. ¹⁸ Mücü mütiucuınixücü mu'inüasiecü, caniyüveni müvaparevienicü hipame mexi me'inüasie.

3

Qesusi püve'eme, Muisexi hepaüna cave'emetücacu

¹ Mericüte ne'ıvama xemupasie Cacaüyarisie mieme, 'axeicüa xemuta'inierie que mü'ane taheıma macave xehahüavecacu, müpaü mü'anecü 'ayumieme müpaü nepaine, xequena'erıvani Qesusi. Mücü nü'arı nayani, mara'acameta nayani cuıni mieme mütiuhürıtüarie. Mücü canihücütünü hesiena teteviyatü temütahecüata. ² Mücü yatınicamieni que maine que mü'ane mihürıtüa, yaxeicüa que mütıcamiecai Muisexi, Cacaüyari quie quiecatari vahepaüsita hürıtüarıetü. ³ Peru 'icüsie pütıunaquixü masi yemecü ve'emecü müxeıyarıenicü, Muisexi hepaüna catıxeıyarıevecacu, yaxeicüa qui vevıvame cui ve'emecü que mütıcuxaxasıva, vevıyaya hepaüna caticuxaxasıvacacu qui. ⁴ Tevi pitıveıve naıme qui, peru que mü'ane nai mütiıtıveıve, mücü Cacaüyari canihücütünü. ⁵ Mericüsü, Muisexi yapütıcamiecai Cacaüyari quie quiecatari yunaıme vahepaüsita que mütiuhürıtüarie, peru tıparevivame canihücütücaıtünü xeicüa mucayeri mütihecüatanicü tita 'arıque mütıcuxaxasıvanıquecai hepaüsita. ⁶ Cürısitü püta yapütıcamie quiecame nu'aya hücütütü, Cacaüyari quie quiecatari vahepaüsita que mütıhürıtüarie. Mericüsü tame quıena quiecatari tepühüme xüca tetahayeva tecamamatü 'aixüa te'ıtıyuatü tita temütecueıveı hepaüsita tecacuyıtüarıvatü quepaucua mütıpareque.

Cacaüyari teüterımama que memüte'uxıpitüarıeca

⁷ 'Ayumieme que maine 'ıyari Mütiyupata, Hıcu xüca xe'i'enieni 'utaniucacacu, ⁸ Xe'u'ıtutıpetü xepüca'acüne yu'ıyarısie Que memüte'acü müme 'ana

Quepaucua memüyucuitüvecai nehamatü

Que memüte'uyuri mücü tucarisie

Quepaucua memünesi'uta'inüataxü

Macumavesie me'u'uvatü,

⁹ Haque xe'uquiyarima memünesihe'isipatüvecai,

Sepa ne'uximayasica memüxeiyacai huta teviyari viyari.

¹⁰ 'Ayumieme nepuyeha'a 'ana miemetexi vahepaüsita.

Müpaü neputayü,

Yuheyemecü yu'iyarisie meneuyexürüveni, nehaitü.

Que nemütiuyeica, 'asimepücateheitimaivave.

¹¹ 'Ayumieme müpaü nepütinehürütüa neha'atü,

Müpaü ne'utaitü,

Yemecü mepüca'aye'axüani haque nemüvareca'uxipitüani.

¹² Xequeneyucuerivayurieca xeme ne'ivama capa xevitü

xeme 'iyarieya 'axa 'anenicü, capa yuri cati'eriecacü

'ihayevamütü Cacaüyari mayeyuri. ¹³ Masisü xexuime

tucarisie xequeneyutuicani mexicuxi hicü xasiva,

capa 'u'ituperecü xevitü xeme, tita 'axa müti'ane

xecuamanacacu. ¹⁴ 'Axeicüa tepütaxeivi Cürisitumatü xüca yuri

tete'erietü tetahayeva, matüaripai yuri que temüte'uta'erie,

'asitecacuyütüarivatü quepaucua mütapareque, ¹⁵ müpaü que

manuyüne,

Hicü xüca xe'i'enieni 'utaniucacacu,

Xe'u'itutupetü xepüca'acüne yu'iyarisie

Que memüte'acü müme 'ana

Quepaucua memüyucuitüvecai nehamatü.

¹⁶ Que hate mepüyucuitüvecai hamatüana sepa memi'eniecai.

Müme mecanihümetücaitüni yunaitü 'Equipitu cuieyarisie

memeyecü Muisexi varavitücücacu. ¹⁷ Mericüte, que

hate vahepaüsita püha'acai huta teviyari viyari. Müpaü

catinimasiücüni, müme mecanihümetücaitüni 'axa

memüte'uyuri 'ana. Müme vacaxari 'apucuhetei me'atixüriecu

macumavesie. ¹⁸ Mericüte, que hate tivarahüavetü

tiyühürütüa, müpaü 'utaitü quename meca'aye'axüaniquecai

yemecü haque müvareca'uxipitüaniquecai. Müme

mecanihümetücaitüni yuri memücate'eriecai. ¹⁹ Mericüte 'ayu-

mieme müpaü tepütamate, mepüyutatexi me'aye'axüanique

yuri memücate'eriecaicü müme.

4

¹ Mericüsü niuquieya puxuave cuxi que mutayü quename

tevi yüve maye'anicü haque meica'uxipitüani. 'Ayumieme

teque'umamaca capa xevitü xeme ca'aye'avemepaü

tixeyariecacü. ² Tamesietü niuqui 'aixüa manuyüncü

tepüte'utaxatüarie yaxaicüa vahepaü. Peru mücü niuqui

memu'eni 'asipücavaruyuri müme, mücayutaxeviriyaxücü

müme memi'eniecai vahamatü yuri mecateta'erivavecacu.
³ Tame püta yuri temüte'uta'eri tepaye'axüaxime haque
 mütsiheca'uxipitüani, müpaü que mutayü,
 Yanepütinehürütüa neha'atü,
 Müpaü ne'utaitü,
 Yemecü mepüca'aye'axüani müme
 Haque nemüvareca'uxipitüani.
 Müpaü putayü sepa 'uximayasicaya münürie cuie
 munetüariapai. ⁴Xapasie niuqui puxuave mücü 'atahutarieca
 mieme tucari müxata müpaü 'anuyütü, Cacaüyari
 'atahutarieca tucarisie niuca'uxipieni 'inüca yu'uximayasica
 naimé. ⁵Müpaü paine meta,
 Yemecü mepüca'aye'axüani müme
 Haque nemüvareca'uxipitüani.
⁶ Mericüsü 'uxipiya 'acuxi puxuave hipatü
 yamemüte'aye'axüanicü, peru müme matüari niuqui 'aixüa
 manuyüncü müpaü memütecühüavarüvacai mepüca'aye'axüa
 yuri memücate'eriecaicü. ⁷Tavari tucari niupata xeime, Hicü
 müterüvarie. Raviri xapayasie müpaü putayü müixa viyari
 'anuyeyacu, yaxaicüa meripai que mutayü müpaü 'utaitü,
 Hicü xüca xe'i'enieni 'utaniucacacu,
 Xe'u'itutupetü xepüca'acüne yu'iyarisie.
⁸ Hicümüsü, xüca mücü Cusue vareca'uxipitüanique 'ana,
 Cacaüyari 'asipücahaineniqueyu xeime tucari hepaüsita
 'arique maye'aniquecaicü. ⁹'Ayumieme 'uxipiya
 tucari puxuave cuxi Cacaüyari teüterimama vahesie
 mieme. ¹⁰Que mü'ane maye'ave haque meica'uxipitüa,
 mücü pütiuhayevaxü yu'uximayasica 'unüca, yaxaicüa
 Cacaüyari que mütiuhayevaxü 'inüca yu'uximayasica.
¹¹'Ayumieme tequetamexüitüaca temaye'axüanicü
 haque mütsiheca'uxipitüani, xevitü capa 'ativenicü capa
 masiücünicü hesiena yuri que mücati'erie yaxaicüa müme
 vahepaü.
¹²Cacaüyari niuquieya payeyuri pütürücaüye. 'Aixüa
 püreutiquequema, hepaüna careutiquequemacacu 'ixipara
 sepa naisata meutixicacauni. Pitixiteque 'ipatatü ratucari
 ra'iyari, raturuyari ratutanayari naimé. Pi'inüata tevi
 que mütiyumate que mütiyu'iyaritüa yu'iyarisie. ¹³Sepa
 que mütitita munetüarie püca'yüve mü'aviesiecacü mücü que
 mütxeiya. Naitüri masi pümasiücü panutiyepeya que mü'ane
 mütasitahüave 'ixeyacacu.

Quesusi mara'acame canihücütüni cui mühüritüarie mümarive

¹⁴ Mericüsü tepeixeiya mara'acame cuini mieme
 mühüritüarie mümarive muyuavi heima manutitüa Que-
 susitütü Cacaüyari münu'aya. 'Ayumieme tequetahayevani

yatetetahecüatatü hesiena que temüteviya. ¹⁵ Mara'acame que temüte'ayexeiya, tepücaheixeiya que mü'ane mücayüve tahepaü mütiyumaicacü que temütevararani tame. Tepeixeiya püta que mü'ane naima hepaüsita mü'inüasie yaxaicüa tahepaü, peru 'axa catiyurievätü. ¹⁶ 'Ayumieme tecamamatü 'aura teque'acüne que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari 'uvenieya manuve 'aurie, temünenimayasiecacü, temüpareviyanicü quepaucua müpaü temüteheuyehüva, mücü 'aixüa tiuca'iyaricacu.

5

¹ Mara'acate cuini mieme memühürütüarie teüteri vaşata mecananuyexeyarieca yunaitü, mecaniucayasarieni Cacaüyaris mieme memühürütüariecacü, teüteri vahesie mieme memixatüanicü 'imiquieri mavari, 'aixüa me'iyurienique tita 'axa memüteyurie hepaüsita. ² Xüca müpaü 'aneni mara'acame, caniyüveni müvatahüave müme 'asimecatemaitü memeuyexürüve carima cavayurienetü, vahepaü veranitü 'amuyeicacü. ³ Müpaü müveranicü quepaucua mixatüa Cacaüyari teüteri tita 'axa memüteyurie hepaüsita, müpaüta püreuyevese mavari müvevienicü yücümana tita 'axa mütiuyuri hepaüsita 'aixüa miyurienicü.

⁴ Mücü meta, tevi yücümana püca'uyucaye 'ipaü mütiühürütüariecacü, masi Cacaüyari yatitahüavecacu xEICÜA pucayeri 'Arunipaü. ⁵ Yaxeicüa Cürisitu visi 'aneme püca'ayueitüa yücümana mara'acame mayanicü cui mühürütüarie, masisü müpaü pütipitüa que mü'ane müpaü mütitahüavixü, 'Ecü pepünenive,

Hicü 'a'uquiyari nepaneyeitüa.

⁶ Müpaü puyü que maine xeime xapasie,

'Ecü 'aheyemecü pecanimara'acametüni,

Merüquiserequipaü que mütiühürütüarie

Yapepütühürütüarie 'ecü.

⁷ Mücü mexi tevitütü 'a'uyeicacai carima niyutanenevieni 'ahivatü 'utasuatü, nitavavirieni que mü'ane müyüvecai mitavicueisitüanicü capa 'umünicü. Pu'enierie müreiyehüviriecaicü Cacaüyari. ⁸ Sepa nu'aya mühücütücai, tiucuineca yapüretima yamüticamienicü. ⁹ Müpaü raye'atüarieca, yuheyemecü memütavicueisitüarierenicü vapitüatü nayani, yunaitü yamemütecahu que maine,

¹⁰ Cacaüyari 'icayecu mara'acame cuini mieme mühürütüarie mayanicü Merüquiserequi que mütiühürütüarie.

Que mütivacu'imavacai memücatehayevanicü yuri mete'erietü

11 Mücü Merüquiserequi hepaüsita vaücavame tepeixeiya niuqui mücuanive yatemütexehécüasitüiyanicü, xeme xemüyu'üraraxiecü que xemüte'u'enana. 12 Tamüsü, müpaü püreuyevese masi te'üquitamete xemühümetünicü, müxa manuyetüacü yuri xemüte'uta'eri, peru xecaneiyehüaca que mü'ane hutarieca misütüani tixe'üquitüatü sutüapai mieme 'üquisica Cacaüyari que maine, hecuamete que memüte'üquitüarie. Resi xeheyehüatü xecanacüne, 'icuai mütürücaüye xequematü xepüca'acünivave. 13 Yunaitü resi memüsise mecacani'iyamatücani niuqui müheiserie hepaüsita. Mepütüri cuxi. 14 'Icuai mütürücaüye 'amemutütü vahesie canimiemetüni, müme memü'iyamatücacü yu'iyarisie memütüyü'üquitüavavecü para memipatanicü tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane, müme vahesie pümieme.

6

1 Mericüsü peuyevese temütehayevanicü hicü tetecuxatatü sutüa mieme niuqui hepaüsita Cürisitu hepaüsita manuyüne xEICÜA. Tepucüne püta temaye'axüanicü. Tavari tenari tepücatavevieni quitüa mieme, müpaü tepücatecuxatani que müreuyevese tevi mütihayevanicü que mütiyurienecai cümana mümüniquecai, que müreuyevese yuri mütita'erienicü Cacaüyarisie. 2 Müpaü tepücate'üquitani hicü 'üyarica hepaüsita, tevisie que memüte'utime hepaüsita, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita, yuheyemecü 'isücame que mütivaranutaxürieni hepaüsita. 3 Mericüte, temaye'axüanicü tepucüne, xüca Cacaüyari müpaü tatitaunieca.

4 Müme heiva memuhecüariyari, yuhesie memeitima mücü 'imiquieri taheima mümieme, 'Iyari Mütiyupata mehexeiyatü memacü 'axeicüa tahepaü, 5 yücümana müpaü memütehetime 'aixüa que müti'ane Cacaüyari niuquieya türücarिया memetima tucari 'umamiesie mieme, 6 müme xüca ta'aurie me'axüriexüani, mepücaüvave tavari memühecuaritarienicü para memütehayevanicü que memütüyuriecai. Müme masi curuxisie mepimi Cacaüyari nu'aya yücümana, masiücüme mepeyeitüva münanaimarienicü. 7 Tamüsü, cuie xüca viyeri yatiyuineni hesiena mucaviviye, xüca 'itinetüani tupiriya 'aixüa mü'anene 'esamete vahesie mieme, Cacaüyari 'aixüa pütipitüa. 8 Me cuie xüca xuya visaxa 'utinetüani püxani'eriva püta, pücueriva'ane hepaüsitana müticuxaxasivanicü para 'axa mü'itüarienicü. Mütataiyarienicü pü'ayumieme xEICÜA.

Tepüseiriyari yateteta'icuevatü

9 Perüsü sepa müpaü temaitüca, masi 'aixüa 'anemecü quename xeteyurie yuri tepüte'erie xehepaüsita tanaqui'erima, quename xetavicueisitüariexime.

10 Cacaüyari müpaü pücaüane que mü'ane heiseriemecü yamücaticamiepaü. Pücaxetümaiya que xemüte'uximayacai que xemüteyuecüatacai xeteyucanaqui'erietü xeme'erivacaicü. Que xemüteyucanaqui'eriecai pümasiücücai xemüvapareviecaicü teüterimama, hicüta que xemütevaparevie. 11 Müpaü pütatinaque, yuxexütü xeme xemüyuhecüatanicü yaxeicüa xeyumexütüatü yemecü yuri que xemüte'erie, xeta'icuevatü quepaucua mütapareque. 12 Peuyevese xemücayu'üRARAXIECACÜ, masi peuyevese xemüva'üquenicü müme yuri mete'eriecacu 'emeteutevicacu mecavaüripietü, müme vahesie mütinquirüme tita memütehahüavarüvacai quename meheixeiyaniquecai.

13 Cacaüyari quepaucua müpaü mütitahüavixü 'Apurahami tita mürexeiyaniquecai hepaüsita, xevitü masi vaüca mütürücaüyecai 'apüca'uyeicacai Cacaüyari mixatanicü yühüritüatü. 'Ayumieme yuxatatü yücümana puyühüritüa müpaü 'utaitü, 14 Yemecü 'aixüa nemaniyuriecämücü, yemecü nemanimüriyacämücü. 15 Müpaü 'ereutereca cavaüripietü 'Apurahami, que mütiutahüavarie, heixeiyaü nayani. 16 Teüteri quepaucua memüyühüritüa, mepixata que mü'ane masi vaüca mütürücaüye. Naimecü xüca yühüritüani, mücücü püseiriyarie niuqui, pünami niuqui xüatüarica. 17 'Ayumieme Cacaüyari yaxeicüa pütuyuri quepaucua muyuvaüri masi heiseriemecü müvahecüasitüiyanicü müme vahesie mütinakeniquecai tita memütehahüavarüvacai, müpaü memütemaicacü que mücatipasieve tita mütiyuriemücü. 'Ayumieme pitaxeviriyaxü yuniuqui yühüritüatü. 18 Tame 'ayumieme tita mücatipasieve tepexeiya hutame. Mücü hepaüsita Cacaüyari pücaüve mütatü'itaiyanicü. Mücücü 'ayumieme türücaüyemecü tecanituicarieca, tame temütata'unaxü te'iviyatü tita temütecuevie. 19 Müpaü xüca teteta'icuevani yuri tete'erietü, tepeixeiya tiyuhaname tatucarisie mieme mütasiseiriyanicü. Pücahateque püse'i. Cacaüyari manuvesie pütiviya, tuquieyasie mieme 'ixuriqui reunacame varie peuthave, 20 haque tahesie mieme meutaha Qesusi tasi'anuyehaitüiyatü, mara'acame 'ayaca yuheyemecü, Merüquiserequipaü mütiuhüritüarie.

7

Merüquiserequi que mütiuhüritüarie mara'acametütü

1 Mücü Merüquiserequi, Saremetari pütiva'aitüvametücai, Cacaüyari taheima macave pümaracameyatücai. Quepaucua 'Apurahami mamieiximecai vara'ivaca te'aitamete, mücü penucunaquixü, 'aixüa putayü hepaüsitana para 'aixüa mü'itüarienicü. 2 Mücü 'Apurahami tita mütivarunavairi

naimesie mieme yapaümeme tamamatasio mieme xeime pimi. Merüquiserequi taniuquicü Ti'aitame Heiseriemecü Yamüticamie catinitevaca, Saremetari Tiva'aitüvame catinitevaca meta, Ti'aitame 'Aixüa Memüteyuxeiyanicü Mütivapitüa maine. ³ Quemasieya varusieya maremama mepücaxasiva. Pumave niuqui que mütisütüa 'ayenieretü, que mütiutixü tucarieya hepaüsita. Cacaüyari nu'ayapaü cani'aneni, mara'acametütü 'acaniuveni catihayevatü yuheyemecü.

⁴ Mericüte, xequena'erivani que mütimarivecai mücü. 'Asita que mü'ane mütatusitücai 'Apurahamitütü xei tapari pimi tita cuyaxi mütivarunavairisie mieme. ⁵ Mericüsü, hipatü Revi xiüyarimama mara'acariyacü memühürütüarie, müme 'aitüarica mecanexeyani tamamatasio mieme xei tapari memüvavaviriecacü teüteri yu'ivama 'inüari niuquiyari que maine, sepa mümeta yu'ivama vahepaü 'Apurahamisie memüyecü yunaitü. ⁶ 'Icü masi 'asipücativamaretücai, peru 'Apurahami xei tapari pimi, mücüta 'aixüa putayü hepaüsitana para 'aixüa mü'itüarienicü. Que mü'ane mütiutahüavarie tita mütipitüarieniquecai, mücü hepaüsita müpaü putayü. ⁷ Niuqui pücayu'uxienüa, que mü'ane masi mütürücaüye canihücütüni 'aixüa maine que mü'ane hepaüna mücatürücaüye hepaüsita, mücü 'aixüa mü'itüarienicü. ⁸ Mücü meta, 'icü teüteri memücuixime mepitanaqui'eri xeime tapari tamamatasio mieme. Mücü püta müpaü xEICÜA pütihECÜASIE quename 'ayeyuri. ⁹ Püyüve müpaü mütayüni, que mü'ane xiüyarimama memitanaqui'eri hicü xei tapari, mücüta Revitütü xei tapari pimi, 'Apurahami müpaü timicu. ¹⁰ Yu'uquiyarisie pücayeivecai cuxi quepaucua Merüquiserequi menunaquixü.

¹¹ Mericüsü teüteri 'inüari niuquiyari mepupitüarie Revi xiüyarimama memümara'acatetücaicü. Mericüte, xüca tevi yüvenique maye'anicü memara'acatetücacu müme, titayari reuyevecaqueyu xevitü mara'acame yücü 'anetü manucuquenicü Merüquiserequipaü tihürütüarietü, 'Arunipaü catihürütüarietü mütahüavarienicü. ¹² Mara'acate va'inüari xüca 'upasieni, 'inüari niuquiyarita vaüriyarica pücupasiva. ¹³ Que mü'ane hepaüsita müpaü müticuniuva, mücü xeime nuivarisie canimiemetücaitüni. Mücü nuivarisie mieme xevitü mavari pücavevive hasuacu. ¹⁴ Canimasiücünü Tati'aitüvame Curasio müyetüacü, sepa mücü nuivari hepaüsita Muisexi 'asimücahainecai quename memara'acatetüniqueyu.

¹⁵ Mücü meta, masi cuxi müpaü catinimasiücünü xüca mara'acame 'anucuqeni yücü mü'ane Merüquiserequipaü

'anetü. ¹⁶ Mücü püca'uqueri 'inüari müpaü mütiuta'aitaxücü quename ranivetütü heiserie hexeiya, masi puqueri mütürücaüyecü tucarieya mücaxüvecü. ¹⁷ Müpaü pütihecüasie, 'Ecü 'aheyemecü pecanimara'acametüni Merüquiserequipaü que mütiuhürütüarie.

¹⁸ 'Aisica meripai mümieme payeitüarie müveranicaicü 'asimüca'uyücü. ¹⁹ 'Inüari niuquiyari hasuacu pücaheye'atüave tevi. 'Utixani'eriecu tepupitüarie tita masi 'aixüa müti'ane müpaü püta temüteta'icuevanicü. Müpaü teteta'icuevatü 'aura tepacüca Cacaüyarisüa.

²⁰ Mücü meta, 'asipüca'uyü xevitü cayühürütüacacu. 'Ana mara'acate mepucayasarüvacai mecayuhürütüatü, ²¹ peru mücü que mütiucayeri, que mü'ane mitahüavixü niyühürütüani müpaü 'utaitü,

Ti'aitame puyuhürütüa,

Yücü pücatiyücühüaveni,

'Ecü 'aheyemecü pecanimara'acametüni

Merüquiserequipaü que mütiuhürütüarie.

²² 'Ayumieme yaxaicüa Qesusi nitaseiriya xeime türatu masi mütürücaüye. ²³ 'Ana miemete mara'acate mecaniyümüirecaitüni, peru mecuicui'itü mepücapitüariecai memüyuhayevanicü. ²⁴ Peru mücü yuheyemecü 'amuyeicacü canimara'acametüni, hürütüaricaya mücayupatacü.

²⁵ 'Ayumieme caniyüveni müvatavicueisitüanicü yuheyemecü müme 'aura memacüca Cacaüyarisüa mücü vapareviecacu, yuheyemecü 'ayeyuritü püyüve yamütivaviriecacü vahesie mieme.

²⁶ 'Aixüa caniyünita temeixeiyacü mara'acame müpaü mü'ane. Canipasieca, 'axa pücatiyuriene, pücaseviximarie, 'axa teyuruvamete vahepaü püca'ane, muyuavi heima nanutiyeicani. ²⁷ Müme memümara'acate vahepaü püca'ane, pücareuyevese tucaricü mavari mütivevienicü yuhesie mieme meri 'axa mütiuyuricü, 'arique teüteri 'axa memüte'uyuricü. Masi xei mieme 'aixüa piyuri quepaucua mavari mayuyeitüa yücümana. ²⁸ 'Inüari niuquiyaricü meniucayasarieni mara'acate cui memühürütüarie peru memüverarani. Mücü niuqui cümana muyuhürütüa, 'inüari niuquiyari sepa mutaxasie meri, mücücü püta niucayerieni nu'ayatütü

maye'atüarieve yuheyeme 'amuve.

8

Türatu que mütiyetuiriyari que müti'atüa hecuame

¹ Mericüsü masi 'acuxi caneuyeveca yamütayünicü. Müpaüta mü'ane tecanexeiyani mara'acame. Mücü mana paya muyuavisie, haque müre'aita que mü'ane

mümarive, mücü serieta paya. ² Haqueva miemecü mepasie, püti'uximaya mana. Que mü'ane yuricü tuqui mühücü, que mü'ane Ti'aitame mitavevi tuqui, tevi pücatixaü, mana püta püti'uximaya mücü. ³ Mericüsü yunaitü mara'acate meniuti'uitüarieni memütemavanicü. 'Ayumieme caneuyeveca mücüta tixaütü mürexeiyanicü mütixatüanicü. ⁴ Masi xüca cuiepa 'uyeicanique, pücamara'acametüniqeyu, 'amemu'uvacü hipatü püta memütemava que maine 'inüari niuquiyari. ⁵ Peru müme haque memütehetimava, mücü pi'üque xEICÜA tita taheima mütimieme, peru pücahücü. 'Etüriyapaü xEICÜA pü'ane. Yaxeicüa pü'ane hicü, que mütiutahüavarie Muisexi quepaucua mitaquetüaniquecai 'ixuriqui tuquiyari, yaticühüavecacu, Quene'acuerivayurieca pemitivevienicü naima yaxeicüa peti'üquetü 'inüari que pemütiuta'üquitüarie yemurisie pe'uvetü. ⁶ Hicü masi Cürisitu türatu 'aixüa mü'ane caniyetüiriarieni cani'atüani, türatu meripai mieme 'aixüa müca'anecaicü hepaüna. 'Ayumieme mara'acame que mütihücü, visi pütihüritüarie, meripai miemete visi memücatehüritüariecaicü hepaüna. Türatuya meta niuqui müse'isie pütiviya, Cacaüyari türücaüyemecü müpaü mutayücü que mütiyurieni. Peru meripai mieme türatu hepaüna pücase'icai.

⁷ Mücü türatu meripai mieme xüca 'aixüa 'anenique, xüca careuyevecaque münüquimariecacü, tavari pücaheuyevecaqueyu xevitü. ⁸ Siepüre canivaniquimaca teüteri müpaü mainecü, Camü tucari canaye'amücü, Müpaü canaineni Ti'aitame. 'Ana türatu mühecua nepüvavitüani 'Ixaheri xiüyarimama Cura xiüyarimama.

⁹ Mücü türatu va'uquiyarima nemüvarutaveviriepaü püca'aneni Meripai que nemütitavevi Quepaucua nemüvaruviyaxüa vamamasie Nevareyevitüni que 'Equipitu cuieyarisie. Müme netüratusie yamepücatecahucai. 'Ayumieme neta nepüvaratümayaxü, Müpaü paine Ti'aitame.

¹⁰ Peru müpaü paineta Ti'aitame, Türatu que nemütivatavevirieni 'Ixaheri xiüyarimama Mücü tucari 'aye'ayu Ne'inüari niuquiyari nepüvamini Mücücü memüyu'iyaritüacacü. Va'iyarisie nepütita'utüani ne'inüari niuquiyaricü.

Ne vacacaüyari nepüyaneni,
Müme neteüterima mepühümetüni.

¹¹ Yuxexütü mepücatevati'üquitüani 'auravatari,

Yuxexütü mepücatevati'üquitüani yu'ivama
Müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame quenetimati.

Yunaitü masi mepünesimateni

Türi 'uquiravesixi yunaitü.

¹² Ne nepüvanenimayaca

Sepa heiseriemecü yamemücatecahucai,

Tavari nepücahe'erivani

Sepa 'axa memüte'uyuri.

¹³ Mericüte türatu yücü mü'ane xatatü, meripai mieme
putayeitüa. Tita mütitaye'itüre mütiverani meripai mütimieme,
mücü cuitü pütaxüni.

9

Tuqui cuiépa mieme tuqui taheima mieme

¹ Mücü türatu meripai miemesie meteviyatü, mepeixey-
acai 'inüari heiseriemecü que mütimavariécacai manuyüncacai.
Tuquita mepexeyacai müpasiecai 'ena cuiépa. ² Mücü
tuquipa xevitü hüxiena puvecacai 'ixuriqui tuquiyari. Mana
püti'ucacai hecüarivivame, mexa, pa mexasie xatüariécacu. Mücü
Müpasie catinitevacaitüni. ³ 'Ixuriqui reunacame varie,
mana puvecacai 'ixuriqui tuquiyari taüta mieme, Yemecü
Müpasie mütitevacacai. ⁴ Mana püti'ucacai 'ücua vivivame hu-
rucü veviyatü, cacuni meta türatu mü'inüariyaritücai hu-
rucü heuvesitüarietü herie. Cacunisieta mana püyecatei xari
huru xariyari manana payari muyemanecacai, 'Aruni mu-
muxieya mutaxutui cacunisie püyecateita, tete 'esimüsuye
mana püyecatei türatucü müraye'uxacacai. ⁵ Cacunisie naisata
mepa'ucacai Queruvinisixi memütetetevacacai memamarivavetü.
Müme meni'etüriviyacaitüni 'inüari cümana mühecüarecü Ca-
caüyari 'aixüa mütiuyuricü 'aixüa temütexeyarienicü. Pücaüve
naimécü hicü temütécuxatanicü mücü hepaüsita.

⁶ Mücü naitü müpaü tiunüriecu, mara'acate tucariécü
hüxiena mieme tuquita meneutahaqueni yametecahutü
yu'uximayasicasie. ⁷ Taütana mieme tuquita xei viyari
'anuyeyeicacacu xeiécüa neutahaqueni yuxaüta mara'acame
cui mühüritüarie mücü tucarisie. Quepaucua mana
neutahaque, xuriya 'a'ütü xeiécüa püyüve. Pütimava meri
'aixüa miyurienicü yuhesie mieme. 'Arique pütimava 'aixüa
miyurienicü teüteri 'axa memüte'uyuricü 'asimecatemaitü.
'Anarique tiutimavaca mana peutahaque. ⁸ 'Iyari
Mütiyupata müpaü catinihecüatani, huye cuxi pücamasiécü
tevi maye'anicü que mü'ane müpasiesüa mexi 'a'uve

mücü tuqui hüxiena mieme. ⁹ Mücü tuqui 'inüari patüa. Tita hicü mütimieme, mücü pühecüata. Mücü tuqui que mü'ane, 'imiquieri mavari yapütüxatüariva, sepa mücayüve meye'atüanicü que mü'ane mütiutimava, 'iyarieya müca'itate'anicü. ¹⁰ Que memüte'ayexeiya, yamepütecahu que mütiu'aisie ravaiyari hepaüsita, mepe'eriva que müticuani que mütiu'ieni que mütiucamaima que mütiuca'üva xEICÜA. 'Aisica müpaü müti'aita putaxasie mexi tucari ca'aye'vecai naitü mütihecuarecü.

¹¹ Peru Cürisitu caninuani. Mara'acame canihücütücaitüni cui muhürütüarie. Cani'atüani tita 'umüramiecai 'aixüa müti'ane. Tuquita peutaha, peru tuquieya 'aixüa pü'ane masi, paye'ave, mamacü pücaseviya, 'ena cuiepa pücamieme. ¹² Mücü tuquita quepaucua meutaha, sipuri siqurusixi vaxuriya 'aütü pücaüanecai. Yuxuriya püta 'aütü xei mieme xEICÜA mana neutahani Müpasieta. Müpaü tiuyurieca pütasitixünaxü taheyemecü temüxüxüninicü. ¹³ Meripai sipuri turusixi vaxuriyacü, vaquiya mumierie mutataiyari naxiyari cuamariyaricü, mücücü mepühapüsiriecai teüteri, que mü'ane museviximarie. Mücücü mepüpasiecai, yuvaiyarisie memü'itiatüanicü. ¹⁴ Mericüsü xüca müpaü 'anecaitüni, masi vaücavamecü catati'itieni Cürisitu xuriyaya. Mücü mavari 'aixüa mü'ane mücaseviximarie nayuyeitüani mixatüanicü Cacaüyari, 'Iyari yuheyemecü 'amuyeica müpaü tipitüacacu. Mücü xuriyaya catani'itieca ta'iyari mücatasitate'anicü que mütatitate'acai quepaucua müpaü temüteyuriecai cümana temütecuinequecai. Te'u'itiyaca, Cacaüyari mayeyurisie mieme tete'uximayatü tepacü.

¹⁵ 'Ayumieme mücü canihücütüni que mü'ane mi'atüa türatu hecuame, müme memuta'inierie meheixeyatü memacü necü tita yuheyemecü vahesie mütinaque que memüte'utahüavarie. Müpaü tiniuyurieni quepaucua mumü, püvarunanai müvataxünacü teüteri memitisanaxücü 'inüari mexi 'a'vecai meripai mieme türatu. ¹⁶ Tevi xüca türatu 'utavevieni yupini hepaüsita, queyupaüme mütivamini quepaucua mumüni, caneuyeveca mühecüarecü quename 'ümü, 'ariqueque niseirimücü mücü türatuya. ¹⁷ Türatu müpaü mü'ane 'aixüa müyünicü, peuyevese tevi mümünicü meri. Mücü niuquieya 'asipücaüve mexi cuxi 'ayeyuri que mü'ane mitavevi. ¹⁸ 'Asita mücü türatu meripai mieme quepaucua mutaveviya, xuriya putayeyuriya. ¹⁹ Muisexi 'ana tinivarutaxatüani yunaime teüteri naime 'aisica que mütiu'aisie 'inüari niuquiyaricü. 'Arique siqurusixi sipuri vaxuriya ha caniunütüani. 'Urecanu cüyeyari 'anahüaca vita mütaüraüyecü, mücücü xuriyacü nivaruhapüsieni teüteri yunaime, niuqui xapayarita, ²⁰ müpaü 'utaitü, 'Icü

xuriya türatu 'inüariyari canihücütüni, que mütixe'utaveviri Cacaüyari. ²¹ Yaxeicüa xuriyacü nitahapüsieni 'ixuriqui tuquiyari, xacürüteta naime, mücüsie mütiutimavarüva. ²² 'Inüari niuquiyari que maine, 'esivatücacu naitü xuriyacü caniti'itivani. Xüca xuriya catiyeuriveni pücareuyehüvyarüva.

Cürisitu que mütitayeitüa tita 'axa müti'ane, mavari mayuyeitüacü

²³ Mericüsü, caneuyeveca mü'itiyanicü tita müti'üquisica, mi'üquecü tita taheima mütimieme. Peru tita taheima mütimieme, mücü mavari masi yemecü 'aixüa mü'anecü caniu'itiyani püta. ²⁴ Cürisitu quepaucua meutaha Tuqui Müpasieta, mana pücaheutaha mamacü müveviyata. Haque yuricü mütuqui, mücü 'üquisicayarita pücaheutaha. Muyuavisie miemeta püta neutahani. Hicü Cacaüyari hüxie caniuyeicani, tahesie mieme mütaniunicü. ²⁵ Mücü meta, quepaucua mana meutaha müixa mavari 'ayuyeitüvatü pücayäanecai, mara'acame cui mühürütüarie que müreutahaque Tuqui Müpasieta xei viyari 'anuyeyeicacacu, xeime xuriyaya 'a'ütü. ²⁶ Xüca 'acu müpäü 'anenique, müixa pümüniqueyu cuie munetüariepaitü hicürique. Hicü masi xei mieme xEICÜA masiücütü canayani tucari taxüximecacu, mitayeitüanicü tita 'axa müti'ane, mavari mayuyeitüacü. ²⁷ Teüteri vahesie catininaquimücü xei mieme memücuinicü, 'ariqueta 'isücame nivatahävimücü. ²⁸ Yaxeicüata Cürisitu mecanixeyiacuni müme memicuevi, canivatavicueisitüamücü. Que mü'ane xei mieme mavari mayeitärie hesiena mütiuhüivanicü tita 'axa memüte'uyuri yuvaücavatü, mücü 'arique mecanixeyiacuni tita 'axa müti'ane caxuavecacu.

10

¹ Mücü 'inüari niuquiyarisie canimasiücünü tita 'aixüa ti'aretü 'umüramie, peru 'etüriyaripäü catinimasiücünü xEICÜA. Yemecü hepaüna püca'ane que mütivaiyacü. Mücü mavari yuheyemecü mücuxatüariva xei viyari 'anuyeyeicacacu, mücü hasuacu pücayüve müvaraye'atüanicü müme 'aura memacüca. ² Me xüca varaye'atüanique, mecatehayevaqueyu memütemavatüvecai. Va'iyari que tivatate'aniqueyu tita 'axa memüte'uyuri hepaüsita, xüca xei mieme me'u'itiyanique müme müya memüte'ayexeiya. ³ Masi xexuime viyarisie mepa'eritüarivani 'axa memüte'uyuricü. ⁴ Turusixi sipuri vaxuriya pücayüve tevi tita 'axa mütiuyuri menuyeitüirienicü.

⁵ 'Ayumieme quepaucua cuiepa munuaniquecai müpäü caniutayüni,

Mavari pepücanaqui'erie que pemütixatüarie.

Masi pepünesi'ucuha'aritäiri nevaiyari.

⁶ Pepücanaqui'a sepa mavari mütaxüni taipa.
Mavari menuyeitüaniqueyu tita tevi 'axa mütiuyuri,
Mücü pücamasinaque.

⁷ 'Ana müpaü neputayü, Camüsü ne,
Que müre'uxa xapa mücuicuiyasie nehepaüsita,
Necaninuani yanemütiyurienenicü
Que mümatinaque 'ecü Cacaüyari.

⁸ Mericüsü mana müpaü paine, Pepüca'inaqui'erie mavari,
que pemütixatüari, mavari mütaxüni taipa, mavari
menuyeitüaniqueyu tita tevi 'axa mütiuyuri, mavari
müxatüarie que maine 'inüari. Mücücü pepücanaqui'a.

⁹ 'Ana cuitüta müpaü canaineni, Camüsü ne necaninuani
yanemütiyurienenicü que mümatinaque. Nitayeitüani meripai
mieme, mitaseiriyacü 'arique mieme. ¹⁰ Müpaü mütinacü,
'ayumieme tepupasie tame, mavari mayeitüariecü xei mieme
Qesusi Cürisitu yuvaiyarisie 'uyeicatü.

¹¹ Yunaitü mara'acate tuçaricü mana meniuti'uni
mete'uximayatü, mavari yaxeicüa 'aneme me'icuxaxatüvatü.
Peru mücü mavari müpaü mü'ane hasuacu pücaüve
mütasi'anuyeitüirienicü tita 'axa temüte'uyuri. ¹² 'Iya

püta mavari puvevie xei mieme müta'anuyeitüirienicü
tita 'axa temüte'uyuri. Mavarieya yuheyemecü 'aixüa
miyuricü, 'ayumieme mücü Cacaüyari serieta canayerüni.

¹³ Hicü xeicüari püta'icueva mexi me'a'ivariexime müme
memeye'unie, mexi me'ahapava huxiena. ¹⁴ Xei mieme

mavari mayeitüariecü, yuheyemecü püvaraye'atüa müme
memüpasietüve yuxexütü. ¹⁵ 'Iyari Mütiyupata pütasihecüatüa
yaxeicüa 'utaitü. Müpaü canaineni,

¹⁶ Türatu müpaü 'aneme necanivataveviriemücü
Mücü tucari 'aye'ayu.

'Arique müpaü paineta Ti'aitame.
Ne'inüari niuquiyari nepüvapitüani
Yu'iyarisie memeixeyanicü.

Mana nepita'utüani
Mücücü memüyu'iyaritüacacü.

¹⁷ 'Axa que memüte'uyuri,
'Inüari que memüte'utisanaxü,
Müpaü nepücara'erivaniri.

¹⁸ Mericüte mücü hepaüsita xüca reuyehüviyarieni, tavari
mavari pücxatüarieni, menuyeitüanicü tita 'axa mütiuyuri.

'Aurava teque'acücani

¹⁹ 'Ayumieme nepaine ne'ivama, Qesusi xuriyaya
mutaxüriyacü, heiserie tepexeyia tecamamatü temeuta-
haquenicü Tuqui Müpasieta. ²⁰ Huye hicüque mümieme
mücücü temayeyuyurinicü, mücü tecanexeyiani, mücü

mütahuyetaxücü tahesie mieme. Que mu'itüarie yuvaiyarisie, tahuye patüa, temeutahaquenicü tame haque müreunamecai mücü 'ixuriquicü. ²¹ Mücü meta, tecaneixeiyani mara'acame mütürücaüye Cacaüyari quiya mühüritüarie. ²² Mericüsü müpaü mü'aneqü 'aurava teque'acücani, ta'iyari yemecü yuxevicacu, yemecü yuri tete'erietü, ta'iyari 'itiyacacu 'axa tecateyurietü capa ta'iyari tasi'utatienicü tita 'axa temüte'uyuri hepaüsita, tavaiyari meta hauxinariecacu ha 'aixüa mü'aneqü. ²³ Yatequetecahuni, müpaü tetetahecüatatü que temüte'icuevie ta'aurie teca'axürüvetü, müpaü tetemaitü, que mü'ane müpaü mütatiutahüavixü tita mütatimini, mücü yacatinicamieni que maine. ²⁴ Tequehetata'eritüvani tanaitü, temütavaüriyanicü temütetacanaqui'eriecacü 'aixüa temüteyuriecacü. ²⁵ Tepücatehayevani tepütacuxexeürivani, hipame vahepaü tepücatehayevani. Tepütatuicani masi. Que xemüte'imate mücü tucari maye'aximecü, masi vaücava müpaü xequeteneyurieca.

²⁶ Ta'iyari ya'aneqacu xüca tetavaüriyani 'axa temüteyuriecacü teheitimaine tita yuri müraine, mavari pücaxuave tavari menuyeitüanicü tita 'axa temüte'uyuri. ²⁷ Xücarü müpaü 'aneni temamatü tepüta'icueva temüta'ivaviyarienicü xeicüa, yuhaxüacü quepaucua müvataxütüani müme memeye'unie, yumexütüatü taipaü. ²⁸ Xüca 'itixani'erieni 'inüari niuquiyari Muisexi mi'atüa, caniumümcü canenimayasietü, yuhutatü ya yuhaicatü müpaü metetahecüatayu. ²⁹ Que xetecu'eriva. Masi yemecü hesiena catinaque tatacuri, que mü'ane minanaima Cacaüyari nu'aya, que mü'ane seviximariecame mü'erie mücü xuriyaya türatu mutaseiriyari cümana, mupasie cümana, que mü'ane mitave'erie 'Iyari 'aixüa mütatipitüa. ³⁰ Tame tepimate que mü'ane müpaü mutayü, Necümana nepünemieneni, 'anepürapica ne. Tavari müpaü putayü, Ti'aitame tatacuri nivapitüamücü yuteüterima. ³¹ Pümariveni quepaucua Cacaüyari mayeyuri miviyani.

³² Xequena'erivani masi meripai que mütiuyü. 'Ana cuitü xe'uhecüariyarieca, cuini mieme xepüte'ucacucuínecai peru xepüteneviecai. ³³ Sepa yunaime vahüxie xemütevinüariecai 'axa xetecühüavarüvatü xe'uximatüarietü, sepata hipame xemüvapareviecai quepaucua müpaü memü'itüarie, xeme xepüteneviecai. ³⁴ Memanutaxüriyacai que memüte'ucüinitüarie, xemeta vahepaü xepüteyumaicai. Xeyutemamavietü xepüvaneviecai quepaucua memüxete'unavairi xepini, müpaü xetemaitü, yupini masi 'aixüa müti'anene 'emütiterive xemütehexeiyacü xeme muyuavisie. ³⁵ 'Ayumieme nepaine, xepücaheivivivani

tita xemütehexeiya. Heiserie xepexeiya xecamamatü
 xemüyüacacü. Mücücü vaücava xepüte'iva. ³⁶ Caneuyeveca
 xemüte'ucaneviecacü, xeheixeyatü xemacüncü que
 xemüte'utahüvarie quename müpaü tixepitüani,
 yaxeteyurieu que mütinaque Cacaüyari.

³⁷ 'Esiva yareutevicacu cuxi,

Que mü'ane 'umamie caninuamücü,
 'Epücareutere.

³⁸ Mücü heiserie mexeiya nehesüa miemetütü

Mücü canayeyuricamücü yuri müti'eriecü.

Xüca vaüripieca

Ne'iyarisie nepücanaqui'aca que nemütixeiya.

³⁹ Peru tame müpaü tepüca'anene. Tepücavaüripietüca,
 tepücatatümaiarieni. Masi yuri tepüte'erie tatucari
 temücatatümaiycü.

11

Que mü'ane yuri müti'erie

¹ Que mü'ane yuri müti'erie müpaü pütimate, peixeyani
 tita müticuevi. Müpaüta catiniyumaica, 'apuve tita
 mücatixeyarieve. ² Müpaü yuri memüte'eriecaicü
 mecanimarivacaitüni ta'uquisiema meripai miemete 'aixüa
 memüteyuriecaicü.

³ Yuri temüte'eriecü müpaü tepütimate, cuie munetüariecü
 Cacaüyari müpaü 'utayücu. Tita mütixeyarieve que
 mütiuveviya, tita mücarahecüacü catiniutiveviyani.

⁴ Yuri müti'eriecaicü Haveri mavari 'aixüa mü'ane pixatüa
 Cacaüyari, Caini mavarieya 'aixüa ca'anecacu hepaüna.
 Müpaü mütiutimavaxücü pütahecüasie quename heiserie
 hexeiyacai, Cacaüyari müpaü tihecüatacacu 'imiquierieya
 hepaüsita. 'Ayumieme sepa mümüqui, 'inüarieya püticuxata
 cuxi.

⁵ Yuri müti'eriecaicü, 'Enuqui pevitüquie müqui
 müca'ayanicü. Pumavecai Cacaüyari heivitücu. Cahe-
 vitüquievētü cuxi, müpaü pütihēcüasiecai minaqü'aritüacaicü
 Cacaüyari. ⁶ Tevi yuri xüca cati'erieca, pücaüve
 minaqü'aritüanicü. Caneuyeveca müpaü yuri müti'eriecacü
 que mü'ane Cacaüyari 'aurie maye'amücü, quename 'a'uyeica,
 quename tiva'ivisitüa müme memicuvautüve.

⁷ Yuri müti'eriecaicü Nuhexi yucuerivayurietü nitavevieni
 naviya müvatavicueisitüanicü yuquie quiecatari, müpaü tiu-
 tahüvarieca tita teüteri 'acuxi memücatexeyavavecai hepaüsita.
 Müpaü mütiuyuricü, cuiepa memütama vahesie pütihüüya,
 mücüsie püta pütüinaquixü heiserie mexeiyanicü yuri ti'erietü.

⁸ Yuri müti'eriecaicü, 'Apurahami quepaucua muta'inierie, yaticamietü manapaitü caneyani haque hesiena mürenaqueniquecai. Caneyani 'asicatimaitü haqueva menuaniquecai. ⁹ Yuri ti'erietü mana caniyupata mücü cuieyarisiepaütü que mütiutahüavarie hesiena müтинаqueniquecaicü, peru xeime cuieyapaü pütimaicai. 'Ixuriqui quiyarita menayetecaitüni mücü 'Isahaquimatü Cacuvumatü. Mümeta vahesie pütinaqueniquecai que memüte'utahüavarie, yaxaicüa 'Apurahamipaü. ¹⁰ Canicueviecaitüni mücü quiecari qui hetüa mieme tenari mexeiya yemecü, 'inüarieya metimacü Cacaüyari, mitavevicü.

¹¹ Yuri müti'eriecaicüta, Saramatü türücariya mepupitüarie nunusi mehexeiyatü memacü necü, sepa tucarieya manutitüa sepa mü'ucarasitücai. Müpaü pütüuyü yaticamiecame mü'eriecaicü que mü'ane müpaü mütitahüavixü quename müpaü tipitüaniquecai. ¹² 'Ayumieme xeimesie meniyeçüne, sepa mücü mumüximecai. Taheima miemete xuravesixi vahepaü meyupaümetü mecanacüne, xiecari haramara tesita miemepaü meyupaümetü menacüne mücay'u'inüasinüapaü.

¹³ Yuri mete'erietü meneutacuixüani müme yunaitü. Meheixeyatü mepüca'acü que memüte'utahüavarie. Masi tevapai mepixei yuri mete'erietü, mepivaüritüa. Müpaü mepütüyuhécüatacai quename xaüsie miemete cücamete mehümetücai xEICÜa 'ena cuiepa me'u'uvatü. ¹⁴ Que mü'ane vahepaü maine, mücü püyuhecüata quename 'icuvaune yucue. ¹⁵ Xüca me'icuxatanique mücü cuie haque memeyecü, tucari mepühücaqueyu memücunuaXüanicü mana. ¹⁶ Hicü masi mepihive'erie cuie masi 'aixüa mü'ane taheima mieme. Cacaüyari 'ayumieme pücauteviya müme vacacaüyari mümarivanicü. Quiecari püvarunüsiri.

¹⁷ Yuri müti'eriecaicü quepaucua muta'isiparie 'Apurahami, mavari payeitüa tüma 'Isahaqui. Que mü'ane müpaü mütiutahüavarie que mürexeyaniquecai, mücü mavari payeitüaniquecai yunive muyuxevicai. ¹⁸ 'Apurahami müpaü pütüutahüavarie meripaitü, 'Isahaqui xiüyarimama mepüte'uterüvarüvani müme 'ahesie memüyecüne. ¹⁹ 'Apurahami müpaü tiniyücühüavecaitüni, Cacaüyari müyüvemेतücaicü tavari menucuquetüanicü müquite vasata. 'Ayumieme hutarieca heixeyatü que müratüa, 'inüari canayani.

²⁰ Yuri müti'eriecaicü 'Isahaqui 'asita tita 'umüramiecaicü müpaü ra'erivatü, 'aixüa caniyutayüni Cacuvu 'Esahu vahepaüsita, 'aixüa memü'itüarienicü. ²¹ Yuri müti'eriecaicü Cacuvu quepaucua mümüximecai 'aixüa caniyutayüni yuxexuime Cuse nivemama vahepaüsita, müme 'aixüa

memü'itüarienicü. Puyutanenevi yutuicatü yu'isücü. ²² Yuri müti'eriecaicü Cuse 'umüximetü müpaü püra'erivacai mana memüyecünequecaicü mücü cuieyarisie 'Ixaheri xiüyarimama, puyuta'aitaxü caxarieya manutüquienicü.

²³ 'Utinuivacu Muisexi yuri memüte'eriecaicü 'uquiyari-mama meniti'avieta haica mesayari visi memüte'ixeiyacaicü nunusi, memücateheiyehüviriecaicü cuiepa ti'aitame que mütiuta'ai. ²⁴ Yuri müti'eriecaicü Muisexi 'e'utevitü, mücü cuiepa ti'aitame tevarieya pücauterüvanüacai, püca'uyuvaüri Parahunü nu'aya 'uca niveya müxasivanicü. ²⁵ Puyuvaüri masi 'axa mü'itüarienicü Cacaüyari teüterimama vahamatü, cayuvaüriyatü münaqui'acacü 'axa tiyurienetü yapaümexa viyari. ²⁶ He'erivatü tita müra'ivaquecai xeicüa, müpaü püticu'erivacai, quename masi vaüca hexeiyaniquecai 'axa ticühüavarüvatü Cürisitupaü, quenameta tixaütü carexeiyaniquecai pini xüca rexeiyanique 'Equipitusie timieme vaücava. ²⁷ Yuri müti'eriecaicü 'Equipitu cuieyarisie neyeyani ca'imacatü cuiepa ti'aitame sepa müha'acai. Pütücaneviecai, que mü'ane Cacaüyari müxeiyapaü püyüanecai, sepa mücü mücaxeiyarieve hasuacu.

²⁸ Yuri müti'eriecaicü Pasicua 'ixüarari pusutüa memüteha'erivanicü Cacaüyari que mütvaruhayevaxü vateüterima. 'Ana quitenie pü'üyaxü xuriyacü, que mü'ane müvaca'unarümecai vamatüarima mücavamayüanicü 'Ixaherisixi vamatüarima. ²⁹ Yuri memüte'eriecaicü Haramara Muxuresie mecananucüne macuvaquipaü 'anecacu. 'Equipititari müpaü meteyuriecütü menehauxüani haramarasie.

³⁰ Yuri memüte'eriecaicü, Quericutari vatesariya nanaca'uni 'atahutamexa 'auriena me'acünecu. ³¹ Yuri müti'eriecaicü Xahavi püca'utatümayari teüteri yuri memücate'eriecai vahamatü. Mücü 'uca tuminicü müyuvitünüacai canihücütücaitüni, peru 'ana yuquita cuyaxi nivarutanaqui'erieni mema'avienenieresai, 'aixüa pütivaxeiyacai.

³² Mericüte, tita cuxi netitaxata. Quereuni Varaqui Sanisuni Quepите Raviri Samueri texaxatamete yunaimexa xüca mücü ne'üxasitanique, tucari nepücahücaqueyu. ³³ Müme yuri memüte'eriecaicü mepüvara'ivaxü cuiepa te'aitamete, heiseriemecü mepüte'aitacai, meheixeyatü mepacü que memüte'utahüavarie, menivarata'imaiya mayesi memücavaticuanicü, ³⁴ menitüni tai sepa mütürücaüyecai, meniutavicueni cusiracü memücacui'ivacü, sepa memuveraranicai meputürücariyarie, cuyacü yüvavemete mecanacüne, menivaranucuveiya cuyaxi xaüsie miemete.

35 'Ucari tavari menivarutanaqui'erieni yuhesüa miemete, me'ucuicu me'anucu'ucu.

Hipatü menitiveivacaitüni mecayuvaüriyatü memüxünarienicü. Müpaü mepüteyuriecäi memüpütüarienicü masi 'aixüa 'anemecü memanucu'unicü. ³⁶ Hipatüta que memüte'upitüarie, mecaninanaimariecaitüni mecanitiveivacaitüni, meta mepütihüivacai mepanutaüriyacai. ³⁷ Mepütituaxivacai tetexicü, sexusucü mepütixitevacai, mepü'inüasietüvecäi, mepücüi'ivacai cusiracü. Menicu'uvacaitüni muxa naviyari sipu naviyari me'anacatütücaitü me'icuteüxütüvetü, metehueyehüatü me'uximatüarietü 'axa me'itüarietüvetü. ³⁸ Cuiëpa memütama 'aixüa mepücate'u'iyaricai vasata memüxuavenicü teüteri müya memü'anenecäi. Macumavesie hürisie mecanicu'uvacaitüni meheuyexürietü, terüta meucatevasie meyetetücaitü. ³⁹ Mücü yunaitü sepa memühecüasiecai yuri memüte'eriecaicü, 'acuxi tita memüte'utaxatüarie metehexeyiatü mepüca'acü. ⁴⁰ Cacaüyari meripai tixaütü pütüutavevi masi 'aixüa müti'ane tahesie mieme, müme memaye'axüanicü 'ate'u'uvacacu tame xeicüa.

12

Qesusi xeicüa tepa'erivani

¹ 'Ayumiemericü hicü ta'aurie meyuxeüriecacu müya me'anenetü tehecüatamete cui meyuvaücavatü, tepeihüani naimë mürahete, naimë 'axa müti'ane mütasicuhapana. Tecavaüripietücaitü tepuhuni, tepütanausaxüani temeta'axüanicü haque temecueviya, ² cuini mieme Qesusi teha'erivatü, que mü'ane misütüa meye'atüa titasie yuri temüte'erie. Mücü müpaü ra'erivatü que mütiyutemaviecaquecai 'ariqueque, pitanevie curuxi sepa mutevinüarie. Hicü mana paca Cacaüyari 'uvenieya serieta.

³ Capa xe'u'uxenicü xeme, yu'iyarisie capa xevaüripiëcacü, xequena'erivani mücü que mütiucaneviecai 'axa teyuruvamete cuini mieme meheye'uniecacu. ⁴ Xeme que xemüteyucuitüve tita 'axa müti'anematü, 'acuxi xexuriya püca'uhane. ⁵ Xüari xepücahetümai que mütixetuica tevi yunive müticuxaxatüvapaü, müpaü 'utaitü,

Neuxei nenive,

Pepücatiucatave'erieca

Ti'aitame mati'üquitüacacu cuini mieme 'uximatüaricacü.

Pepücavaüripieca mücü masi'utate'acacu.

⁶ Ti'aitame 'uximatüaricacü

Pütü'üquitüa que mü'ane münaqui'erie,

Yunaimë püvacuvaya yunivema müvarutanaqui'erie.

⁷ Quepaucua xemüte'uca'eniva, xete'üquitüarietü xemacü necü 'uximatüaricacü xepüyüa. Cacaüyari püxeyuriene que müvayurie yunivema. Quepai ranivetücacu, mücü 'uquiyarieya pütü'üquitüa 'uximatüaricacü. ⁸ Me xüca 'uximatüaricacü xecate'üquitüarieni yunaitü 'axeicüa que memütepitüarie, cari 'avienuari xepünivemama, Cacaüyari xepücanivemama. ⁹ Mücü meta, tepüvarexeiyacai ta'uquiyarima memüteüteritücai. Müme metate'üquitüacacu 'uximatüaricacü tepüvareu'eniecai. Hicü yeme masi tepi'enieca 'iyarite va'uquiyari temayeyuyurinicü. ¹⁰ Müme yapäumexa tucari mepütate'üquitüacai que mütivanaquecai 'uximatüaricacü. Mücü masi 'aixüa temü'itüaricacü pütati'üquitüa 'uximatüaricacü, hepaüna tepasietü temacü necü. ¹¹ 'Uximatüaricacü mexi tete'üquitüarie, tetatemamaviecame tepücata'erie, masi tetahiveriecame tepüta'erie. 'Ariqueque müme müpaü memü'itüarie mecanipitüarieca heiseriemecü yamemütecahunicü, yu'iyarisie meca'uximatüarietü.

Müme memixani'erie Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu

¹² 'Ayumieme yumama xequeneuseiriyaxüa müveraranicü, yutunuteta mücatürücavicü xequeneutiseiriya mütitürücaxüanicü. ¹³ Huye müxexeuravi xequeneutivevi yü'ücasie mieme, mücatatunirecü tita mütitunirive, müranayehüyanicü püta.

¹⁴ 'Aixüa xemütevaxeyanicü yunaime xequeneyumexütüaca, xemüpasiecacü Cacaüyarisie miemecü meta. Xüca müpaü catipasieca, hasuacu püca'ixeiya Ti'aitame. ¹⁵ Xequeneyü'üviyani xevitü ca'aye'avetü müca'ayanicü, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que mütiminiqueyu. Xequeneyü'üviyani xevitü capa xemuinanenicü, nana cuipepa mutineica hasivimecü mütixuxuaverepaü yüanetü. Müpaü xüca tiyurieneni, yumüiretü meniseviximariecacuni. ¹⁶ Xequeneyü'üviyani capa xevitü 'icumaüvanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, capa Cacaüyari ca'ayexeyatü yüanenicü 'Esahupaü. Mücü xei 'icuaiyaricü nipata heiserie mexeyacaicü mümatüarietücaicü. ¹⁷ Müpaü xepütemate, 'arique quepaucua heixeyatü mayeimücücai tita hesiena mütiutaxasie 'aixüa mü'itüarienicü, püxani'erivacai. Müpaü pücatiupitüarie müyupatanicü tavari, sepa 'utasuatü müpaü mütivaucü.

¹⁸ Haque xeme'axüa xeme, mana xepüca'u'axüa meripai miemetexi vahepaü haque tevi müyüve mimayüanicü yemuri, haque tai müta'a, haque meyüvi, teüca haque meyeica, ¹⁹ cuxineta haque mehüserie, haque xevitü me'enierie 'utaniucacacu. Müme quepaucua memi'eni

mepitavaviri xeime niuquicü memücatahüavarienicü tavari. ²⁰ Mepüca'iquemacai tita memüte'uta'aitüarie müpaü metecühüavarüvatü, Sepa yeutanaca mimayüa yemuri, tetexicü pümierieni tituaxivatü. ²¹ Yemecü marivetü mütiyuxexeiyacaicü, 'asita Muisexi müpaü niutayüni, Ne nepuma nepuyüyüaca.

²² Xeme masi xepu'axüa Siyuni yemuriyari haque meve, Cacaüyari mayeyuri quiecariena, Querusareme taheima mieme haque maniere, yumüireme vahesüa xepu'axüa, taheima miemete niuqui tuayamete va'ixüararipa, ²³ mana matüarixi memutinunuiwa muyuavisie memacayasari haque memeyuxexeüriva, mana xepu'axüa, que mü'ane 'isücametütü müvata'ivaviyani yunaima Cacaüyaritütü, mücüsüa xecaniu'axüani, müme heiseriemecü yamemütecahucai memaye'axüavave yu'iyarisie memu'uva, müme vahesüa xecaniu'axüani, ²⁴ que mü'ane türatu hecuame mu'atüa Quesusitütü, mücüsüa xecaniu'axüani, haque xuriyacü müre'üyarie cümana tevi mü'itiva xecaniu'axüani. Mücü xuriya masi 'aixüa 'anemecü catinihecüatani, Haveri xuriyaya hepäuna catihecüatacacu.

²⁵ Xequeneyucuerivayurieca capa xe'ixani'eriecacü que mü'ane maniuca. Müme mepüca'utavicuei me'ixani'erieca que mü'ane 'ena cuiepa müpaü mütiutarutahüavixü que memü'itüarieniquecai. Tame masi yemecü tepücatavicueni xüca ta'aurie te'axürieni temüca'i'enienicü que mü'ane taheima maniuca. ²⁶ Mücü 'utaniucacacu caniutayuani cuie 'ana. Hicüta que mütiyurieni müpaü paine ya'utaitü, Xei mieme cuxi cuie hücüa nepücatayuitüani, muyuavita nepütayuitüani naima masi. ²⁷ Xei mieme cuxi 'utaitü, müpaü pütihecüata, tita mütayuitüarieni pütitayeitüarieni, tita mütiutiveviya xatatü. Peru pütiyuhayevani tita mücatitayuitüarieni. ²⁸ 'Ayumieme pamüpariyusi teque'ipitüaca mücü temupitüariecü tati'aitüvame. Haque müre'aita mücü, mana pücatayuitüarieni. Müpaü tequete'uximayaca Cacaüyarisie mieme pamüpariyusi te'ipitüatü, 'aixüa 'anemecü que mütinaque, teheyexeyatü teteheyehüvirietü. ²⁹ Tacacaüyari tai naima mütitixüsitüvapaü cani'aneni.

13

Que müreuyevese yamütiyurienenicü Cürisitusie tiviyatü

¹ Xepücatehayevani xevanaqui'erietü 'ivamarixi.

² Xepücatehatütümaiyanı xemüvatanaqui'erienicü teva quiecatari. Müpaü meteyurietü hipatü mepüvarutanaqui'erie niuqui tuayamete 'asimecatemaitü.

³ Xequenivara'erivani que mü'ane memanutaxüriya, vahamatü xemanutaxüriyapaü xeteyumaitü. Xequeni-vara'erivani müme 'axa memü'itüariexime müpaü xetemaitü, xemeta yuvaiyaricü xemu'uvacü.

⁴ Teüteri xüca meneneüqueni, 'aixüa mequetexei-yarieca naime hepaüsita, peru me'itiyatücaitü xeicüa mepüyucumaüvani. Mesü, Cacaüyari tatacuri canivapitüamücü müme memicumauva que mü'ane mücava'üya mücavacüna, memicumauva xeime 'üyaya, peru müme memü'itiya pücatixaü.

⁵ Müpaü xequeteneu'uvani tumini xecahive'erietü. Xequenenaqui'aca xeheixeyatü tita xemütehexeiya. Mücü canihücütüni que mü'ane müpaü mutayü, Ne yemecü nepücamasihayevani 'axaütame, nepücamasicu'erieni hasuacu.

⁶ Ayumieme tecamamatü müpaü teputyuane, Ti'aitame canihücütüni que mü'ane münesiparevi. Nepücamaca, Qesü nesi'uyurieni tevi.

⁷ Xequenivara'erivatü müme memütexe'aitüacai. Que memü'anecai, Cacaüyari niuquieyacü mepütexe'utaxatüa. Xevara'erivatü que memüte'utiparixü, müpaü que memüte'u'uvacai, xequeniva'üqueni yuri que memüte'eriecäi.

⁸ Qesusi Cürisitu meripai hicüta yaxecüa cani'aneni, yuheyemecüta. ⁹ Tevapai xepücauyvitünüa, 'üquisica yücü 'aneneme xepüca'enietüveni hipame vayeiyarisie mieme. 'Aixüa caniyümücü yu'iyarisie müseiriyarienicü 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu, peru 'icuaicü hasuacu pücaseiriyarieni. Müme 'icuaisie meteviyatü memü'uva havai mepüca'upareviya.

¹⁰ Tame mürayutimavatüre tecanexeiyani. Mana mieme memütectuacacü heiserie mepücahexeiya müme memütemava 'ixuriqui tuquiyarita miemecü. ¹¹ Mara'acame cuini mieme mühürütüarie Tuqui Müpasieta quepaucua mi'atüva vatevama vaxuriya 'aixüa miyurienicü tita 'axa memüte'uyuri, caxari mana pütaiyari quiecarari tesita. ¹² 'Ayumieme Qesusita quitenie 'aurie pütücuinixü tacua, Cacaüyarisie mieme müvapatanicü teüteri, mücü mumieriecü. ¹³ Hicümü hesüana tepüyehu quiecarari tesitapai, niuquimarica tenevietü hepaüna. ¹⁴ 'Ena cuiepa tepücaheixeiya quiecarari 'emütiterive. Tepitacuevie quiecarari xevitü 'umamie. ¹⁵ 'Ayumieme mücü tasipareviecacu, tamavari teque'ivevirieca Cacaüyari taheyemecü, 'aixüa te'utiyuatü hepaüsitana. Tateta mayeneicacü tequetahecüatani hesüana temiemetütü que mü'ane mühücü, mücü canihücütüni tamavari. ¹⁶ Mücü meta, xepücatehatütümaiyanı 'aixüa xemüteyuriecacü

xemüteyumicuanicü. Mavari müpaü mü'ane pinaque Cacaüyari.

¹⁷ Yaxequetenecahuni que memutiyuane müme memütexe'aitüa, xe'v'anietü. Müme mepi'üviya xe'iyari müpaü metemaitü, yühürütüarica hepaüsita memüta'ivaviyarienicü. Müpaü xequeteniva'enieca, müme müpaü memüte'uximayacacü meyutemamavietü, me'uti'aivatü memüca'yüacacü. Me xüca xevahiveritüaca, xeme masi xepücapareviyani.

¹⁸ Tahesie mieme xequeneyunenevieca. Tame müpaü tepütetamate, ta'iyari 'aixüa pü'ane 'asipücahaine, naimecü temütavaüriyacü 'aixüa 'anemecü teme'u'uanicü. ¹⁹ Nepüxetuica müpaü xemüteyuriecacü masi yemecü, cuitüva xemüpitüarienicü tahüxi temutinenierecü.

'Aixüa que mutayü 'aixüa memü'itüarienicü, que mütivaruvaüritüa

²⁰ Que mü'ane Cacaüyaritütü mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüariyecacü, que mü'ane müquite vasata menayevitü muxasi vahüveme mümarive Tati'aitüvame Quesusi, mücü 'itaseiriyaca türatu yuheyeme 'amuve mücü xuriyayacü, ²¹ mücü xüca xe'aye'atüani que mütinaque yaxemüteyuriecacü naimecü 'aixüa xeteyurietü, mücü xüca xeyuitüani xeminaqui'arütüanicü que mütixexeiya, Quesusi Cürisitu xepareviecacu. Mücü hepaüsita 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. Müpaü xeicüa cani'aneni.

²² Ne'ivama nepüxetuica, xequeneuyuvaüriya xemi'enienicü neniüqui que nemütixetuica. Yapaümemecü nepütixe'uta'utüiri. ²³ Müpaü xequetenemaica, ta'iva Timuteu muxünariyecü. Cuitü xüca nuani tahamatü tepüxexeiayau tanaitü.

²⁴ Xequenivavaüritüaca yunaime memütexe'aitüa, yunaime Cacaüyari teüterimama. 'Itariya cuieyarisie miemete mepüxevaüritüa.

²⁵ 'Aixüa xüca tiuca'iyarini yunaime xehesie mieme. Müpaü xeicüa.

SATIYACU Meitanü'axüa

Vaürisica

1 Ne Satiyacu Cacaüyarisie mieme neca-
tini'uximayatametüni Ti'aitame Quesusi Cürisitusie mieme.
Naisarie xemeutayeixüa necanixevaüritüaca yunaime
tamamata heimana yuhutame nuivarite.

Cacaüyari que mütatipitüa temütemaivavenicü

2 Ne'ivama naimecü xeyutemamaviecame xe-
queneyu'erieca quepaucua xemüta'inüasieni 'inüari yücü
mü'anecü, 3 müpaü xetemaitü, müpaü xete'inüasieme
yuri xüca xete'erieca yemecü, mücücü xete'uca'enivatü
xepacüne. 4 Xequenaye'axüa xete'uca'enivatü
müpaü xemütemasiücünicü müyuxevicü xe'iyari, tixaü
mücareuyevesecü.

5 Me xüca xevitü xeme ca'aye'aveni mütimaivenicü, müpaü
quetitavavirieni Cacaüyari. Müpaü catinapitüamücü. Ca-
caüyari 'aixüa 'iyaricü catinivamicuani yunaime cavatate'atü.
6 Müpaü quetitavavirieni yuri ti'erietü xeicüa, tixaü huta
'iyariyari cahexeyatü. Que mü'ane huta 'iyariyari mex-
eiya, mücü hamevaripaü caniyüneni haramarasie mieme
mu'equipaü muyuanepaü. 7 Mücü müya mü'ane mecuxi
pütihayeva müpaü ticu'erivatü quename tipitüarieni. Ti'aitame
tixaü pücatipitüani 8 tevi huta 'iyariyari mexeiya mühücücü,
müyuxamurie yuyeyacü naimecü.

9 Ta'iva tixaü mücatihücü ve'eme queyuxatani müpaü
ra'erivatü ve'eme que mürayeitüarie. 10 Xicutütü meta
ve'eme queyuxatani müpaü ra'erivatü tixaü catihücütütü
que mürayeitüarieni, müpaü timaitü, 'üxa xuturipaü peyani.
11 Tau paneica xücatü, 'üxa pütivasiüxa. Xuturiyari pücaxürüve,
visi mütiyuxexeyacai putiyünaxü. Yaxeicüata tevi müxicu
pütavaxime yuyeyacü sepa que mütiyuriene.

Que mütiuca'eniva 'inüasietü

12 'Aixüa cani'itüarieca que mü'ane mütiuca'eniva 'inüasietü.
Mücü 'inüasieme tucari canipitüariemücü 'inüaricü, yaxeicüa
muma que müranutimaniyarie que mü'ane müvara'iva
nausaricü, müpaüta catinitamarivamücü, Cacaüyari
que mutayü quename vamini müme meminaqui'erie.
13 Tevi mexi 'inüasiexime müpaü pücahaineni, Cacaüyari
püta caniyüneni nesi'inüatatü haitü. Cacaüyari
pücayüve müta'inierienicü para 'axa mütiyurienicü.
Yaxeicüa mücü püca'ita'inieni tevi, para mücü 'axa

mütiyurienenicü. ¹⁴ Yuxexuitü masi yücümana mepü'inierie 'axa memüteyurienicü. Meteyucahive'erietü mepüyuyiyanüa mepüyuhapaninüa yücümana. ¹⁵ Tiyucahive'erietü cuitü 'axa pütüyurieneni. 'Aye'ame 'axa tiuyurienetü, vaüriyarica pümüni, yaxaicüa 'uca 'ayehucatü vaüriyarica mütinivenipaü.

¹⁶ Xepücate'irüviyarieca ne'ivama nenaqui'erima. ¹⁷ Naitü 'imiquieri 'aixüa mü'ane, nai temüte'umiquie müraye'axe, mücü taheima canimiemetüni. Canacaneicani hecüarivivamete va'uquiyarisüa miemetütü. Mücü pücauyupata, ni 'etüriya que mütiyupata tau 'acayunirümecacu, müpaü pücatiyupata. ¹⁸ Yücümana müpaü tiyühüaveca püta'utavevie, müpaü 'utayüca niuquicü yuri mainecü, para tame tita mütiunetüasie mieme visi temütexeyariyecacü, tame nivesicapau temütexeyariyecacü yacütüniquetü.

Que müreuyevese yatemütetyuriecacü niuqui que maine

¹⁹ 'Ipaü xequetenemaica ne'ivama nenaqui'erima. Peru yunaitü teüteri mequeyumexüitüaca memü'enananicü. 'Emequeteheutevini püta memütiniunicü memüyeha'anicü. ²⁰ Tevi ha'atü yapücatiamieni heiseriemecü, Cacaüyari que mütixeyia. ²¹ 'Ayumieme xequenevivi nai mütiyusevixima, nai 'axa müti'ane naisarie manayuhayeva. Xeca'ayu'eririyatü xequeneutanaqui'eri niuqui xe'iyarisie muca'iteüsie. Mücü caniyüveni xe'iyari mütavicueisitüani.

²² Niuqui que maine yaxetecahutü xequenacüni. Xe'ienietü xEICÜa xepücaüyaca capa xeyucuananicü yücümana. ²³ Xüca niuqui 'enieni xEICÜa, xüca yaticamieni, tevipaü caniyüaneni xicürisie müyu'ixüari yühüxie que mütiyuxexeyia. ²⁴ Yu'ixüarieme caniyemieni, yapaucua que mütiyuxexeyiacai püratümaiya. ²⁵ Que mü'ane masi mütanieri mücü 'inüarisie müraye'axesie mütasixünasie, que mü'ane mücüsie mü'ayumieme, xüca 'u'ename caratümaiya, masi xüca yaticamieni müpaü tiyurienetü, mücü 'aixüa cani'itüariyecamücü yatiyurienetü.

²⁶ Tevi xüca rayexeyame yu'erieca, peru xüca ca'ipirenutüaca yuneni, mücü masi yücümana caniyucuananani, yacü xEICÜa catinayexeyiani. ²⁷ Me xüca rayexeyiani 'itiyatü caseviximarietü, Cacaüyari müta'uquiyari que mütixeyia, müpaü püta caniyüanemücü. Caniva'üviyacamücü memünutuixietüca viyurasixi meta mexi me'uximatüarie. Püyü'üviyanita, tita cuiepa mütimieme ca'iseviximanicü.

2

Que mütivaru'imaiyaxü yücü memücatevaxeyiacü teüteri

¹ Ne'ivama, Quesusi Cürisitu Tati'aitüvame visi mü'anesie yuri que xemüte'erie, xequeteneuhayeva yücü xetevaxeiyatü teüteri. ² Mana tevi xüca heutahani xemüyuyexexeürivasie huru hanirayari vatimanatücaitü visi mü'ane 'anacatütü, xücarita mana heutahani xevitü cui mavetü 'anacatünitü, quesü 'uyüni. ³ Xücaru cui xe'ixeyani que mü'ane visi mü'ane manacatücü, xüca müpaü xete'icühüaveni, 'Ecü xüa 'ena quenacani 'aixüa mü'anesie, xüca müpaü püta xete'icühüaveni tevi mümave, 'Ecüsü 'umapaitü queneuveni, mesü 'ena nehetüa queneucani, ⁴ cari huta 'iyariyari xepexeyia, cari 'isücate xepayuyeyitüa, peru 'axa xeteyücühüavetü.

⁵ Xequenene'enieca ne'ivama nenaqui'erima. Tamüsü Cacaüyari püvaranuyeteüxixü müme cui memümamave cui epa memütama que memütevaxeyia. Müme masi meheuca'ucame püvarayeyitüa yuri que memüte'erie, para vahesie mütinaquenicü müme memaye'axüanicü tiva'aitüvame mayanicü, que mutayü quename vapitüani müme meminaqui'erie. ⁶ Xeme püta ca'aye'aveme xepüxata mümave. Tamüsü xicusixi mecatehüme memütexexüxitüa. Müme mecatehüme memüxehapa 'isücate vahesüa. ⁷ Tamüsü mümetütü mecatehüme memisevixima que mü'anesüa xemümüemete, 'axa me'utiyuatü hepaüsitana. Mücü que mü'ane mühücü, mücü 'aixüa pü'ane.

⁸ Me xüca 'acu xeheye'atüani Ti'aitame 'inüarieya, 'utüarica que maine, Pepinaqui'erieca 'ahepaü tevi yaxeyicüa que pemütianaqui'erie manuyüne, 'aixüa cani'aneni. ⁹ Me xüca yücü petivaxeyani teüteri, 'axa xecaniyüaca. 'Inüari niuquiyari püxehecüata que xemüte'itisana. ¹⁰ Que mü'ane nainesie yamüticamie 'inüari niuquiyari que mainesie peru xüca xei niuquiyari hepaüsita 'utiquetamüre, masi hesiena pütühüivani miseviximacü 'inüari naime. ¹¹ Que mü'ane müpaü mutayü, Pepüca'icumaüvani xeime 'üyaya haitü, mücürita müpaü niutayüni, Pepücare'amemivani. Mericüsü sepa xeime 'üyaya pemücacumaüva, perusü xüca peti'amemivani, pepitisanaxü 'inüari niuquiyari. ¹² Que xemutiyuane, que xemütexeyurie, müpaü xequetenemaica, 'isücame canixeta'ivaviyamücü 'inüari mütasixüna que maine. ¹³ Que mü'ane mücatiyucananimaya, 'isücame ca'inenimayatü pitahüave. Perusü que mü'ane mütiyucananimaya, mücü püra'iva sepa 'isücame mitahüave.

Xüca yuri ti'erieca niu tixaü catiyurienetü, yuri que müti'erie canimüquini xeyicüa

¹⁴ Qesü 'uyüni ne'ivama, tevi xüca yuri ti'eriecame yuxatani, peru tixaü 'asicatiyurienetü. Müpaü niu yuri que müti'erie, queri tiyüveni para mütavicueisitüarienicü.

¹⁵ Ta'iva 'uquitütü 'ucatütü xüca 'anacavixurieca, xüca 'icuai heuyehüaca tucarisie mieme, ¹⁶ xevitü xeme xüca müpaü ticühüaveni, 'Aixüa pereu'erietü quenemie. 'E'ayesuime quenanacatüqui, queneutahuxai, 'utaitü, peru xüca xeca'imini tita müreyehüva yuvaiyarisie mieme, quesü 'uyünicuta, 'aixüa püca'yüni. ¹⁷ Yaxeicüa xüca niu yuri ti'erieca, peru xüca tixaü 'asicatiyurieneni, yuri que müti'erie pümüqui zeicüa, yücümana 'asimüca'yüvecü.

¹⁸ Perusü xevitü xüari müpaü pütayüni, Mericüte 'ecü xeniu yuri pepüti'erie, ne masi tixaütü nepütiyuriene. Quene'ahecüata yuri que pemüti'erie tixaü 'asipecatiurienetü, ne masi tixaütü 'asinetiyurienetü nepünehecüatani yuri que nemüti'erie. ¹⁹ Xüari yuri pepüti'erie xeniu quename Cacaüyari yuxevi. Mericüte 'aixüa pepaine, peru 'asita cacaüyarixi 'axa memü'anene müpaü yuri mepüte'erieta. 'Ayumieme mepuyüyüacatüca maricacü.

²⁰ Cari yacü zeicüa pepüticuxata. Tietüsü pe'avaüriyani müpaü pemüretimanicü, tevi 'asimüca'yüvecü xüca yuri niu ti'erieca tixaü 'asicatiyurienetü. ²¹ Mericüsü ta'uquiyari 'Apurahami heiserie pupitüarie tixaütü mütiuyuricü quepaucua yunive 'Isahaqui mavari mayeitü'aniquecai müratimavarüvasie.

²² Müpaü xüari pepütimate, yuri ti'erietü 'iya, 'axeicüa tixaü 'asipütiyurienecai. Yuri que müti'eriecai, paye'atüarie müpaü tiyurienetü. ²³ Müpaü tiyurienecacu 'utüarica naye'ani müpaü manuyüne, 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari, 'ayumieme heiserie hexeyame cani'erivacaitüni. Cacaüyari hamicuya niutaterüvarieni.

²⁴ Müpaü xüari xepütemate, 'asitiyurienetü zeicüa heiserie püpütüarieni tevi, yuri ti'erietü zeicüa pücatixaü.

²⁵ Mücürita yaxeicüa pütüuyuri 'asita Xahavi 'ucatütü tuminicü muyuvitünüacai. Tamüsü tixaütü mütiuyuricü heiserie caniüpütüarieni, quepaucua cuyaxi müvarutanaqui'eri niuqui tuayamete, quepaucua xaüsie müvarenü'a xeime huyeyari 'utüa. ²⁶ Ravaiyari canimüquini careca'iyaritä. Yaxeicüata yuri ti'erietü, peru tixaü 'asicatiyurienetü, canimüquinita yuri que müti'erie.

3

Taneni que mütiyuruva

¹ Ne'ivama te'üquitamete xepüca'acüne yunaitü, hipatü zeicüa, müpaü xetemaitü, tame temüte'üquitamete tahesie masi vaüca pürahüivani. ² Vaücavamecü tepecaxürüve tanaitü. Xüca tevi niuquisie cahecavauseni, mücü canaye'aveni. Caniyüveni müyupirenutüanicü yuvaiyarisie naime. ³ Xüca pirenu tevarutaqueisitüani cavayasixi

memütasi'anu'enienicü, mücücü vavaiyari naime ta'aurie tepahüpani. ⁴ Neuxeita naviyasixi 'ememünene. Sepa memü'equetüca 'eca mütürücaüyecü, ta'aurie mepaxüriva titunisitüvame 'esimüyevacü, que mütüyuvaüriya ta'aurie mehüanicü 'inü'avame. ⁵ Yaxeicüa taneni püyuxevi xeicüa 'esipetü, peru marivemecü caniyüveni ve'eme müyuxatanicü. Camü macucüyexiyasie xüca 'utinaini tai 'esipemecü, mücü caniyüveni 'e'acuyeume mütaxüsitüani. ⁶ Taneni meta taipäü caniyüveni. Cuiepa timieme tixatatü 'epüyeca tavaiyarisie, tita mücatiheiserie naime tixatatü. Tavaiyari püsevixima naime. Pütasixürimüsitüa tatucari naime. Xasi taiyariyarisie mieme panunetüarie mütacacü. ⁷ Yunaitüri que memü'anene yeutari, viquixi, cuterixi, haramarasie quiecatari, yunaitü mecanimaxiusievaveni, teüteri yücümana menivamaxiutavaveni. ⁸ Peru tevi pücaüve mimaxiutani yuneni. 'Axa catiniyurieneni, püyuxamuriene xeicüa. 'Uhaye mümüiyacü xeicüa pühüne. ⁹ Tanenicü 'aixüa teputiyuane Ti'aitame müta'uquiyari hepaüsita. Tanenicü meta teüteri tepüvaruxaxata 'axa memü'itüarienicü, sepa Cacaüyaripaü me'anenetü memutiveviya. ¹⁰ Xei tetayarisie püvayeneica niuqui para 'aixüa mü'itüarienicü para 'axa mü'itüarienicüta 'axeicüa. Mücü 'aixüa püca'ane ne'ivama. ¹¹ Haixapa que tivatineica heuxeicüa ha hacacatü hacucutü. ¹² Ne'ivama xapasie que tiyüve huriva tacariyari mütixuxuavere, 'icü meta, caxie nanayarisie que tiyüve mütixuxuavere xapa. Yaxeicüata haixa ma'usivi müvatineica 'aixüa ha'aneme mayuyeitüani pücaüve.

Que mütimaive müpaü tiupitüarieca taheima miemecü

¹³ Xevitü xeme xüca timaiveni, xüca vaüca timaica, 'aixüa 'anemecü yüanetü queyuhecütani, quename ca'ayu'eriyatü yatiyuriene, que müreyeveese müpaü mütiyurienenicü timaivetü. ¹⁴ Me xüca hasivimecü xe'ütesaca xüca yuhesie mieme xeicüa xeyüaca yu'iyarisie, mecuxi xepücateyucatave'erieca, mecuxi xepücate'itavani xeheye'unietü tita yuri müraine. ¹⁵ Müpaü que xemütemate xüca müpaü 'aneni, taheima miemecü xepüca'upitüarie. Cuiepa püta canimiemetüni, teüteri va'iyarisie pümieme, cacaüyarixi 'axa memü'anene vahesüa pümieme que xemütemaivave. ¹⁶ Haque memü'ütesa haque yuhesie mieme xeicüa memüyüa, manarita mecaniyuxamuriecuni, naime 'axa müti'anecü mepüyüaca. ¹⁷ Masi que mütimaive taheima miemecü 'upitüarieca, pü'itiya meri, meta 'aixüa pütivaxeyasitüa hipame, püca'ayu'eriya, pütüyu'aitüarinüa, yuheyemecü pütüyucanenimaya, 'aixüa pütüyuriene, 'uximayasica que müreyeveese, huta 'iyariyari pücahexeiya,

yacü xEICÜA pÜCATI'itava. ¹⁸ Müme 'aixüa memütevaxeyasitüa teüteri, yu'uximayasica que memüte'u'esa cayuvatü mehexeiyatü yu'iyarisie, que mütitixuavere, mücücü heiserie mecanipitüaricuni.

4

Tepüca'inaqui'erieca tita cuiépa mütimieme

¹ Titayari xeteyucuyatatüve, mücü haque pemieme. Titayari xeteyucuitüve. Tamüsü xemünaqui'acacü xEICÜA xepüyüa, 'ayumieme müpaü xepüteyurie, mücü naqui'eriya müyumiencü xevaiyarisie. ² Tixaütü xepütehiv'e'erie, peru xepücaheixeiya, 'ayumieme xepüteyumemiva. Mücü meta, xepüyumexütüa hipame vahepaüsita xevara'ivacutü, peru xepüyutexie tixaütü xetehexeiyatü xemacüncü, 'ayumieme xepüyucuitüve xepüyucuyatatüve. Masi xepücaheixeiya xemüca'ivavacü. ³ Sepa xemütevava, tixaü xepücateyetuiriyarüva, xe'iyari 'axa 'anecacu xemütevavacü, xemicasitaruvanicü xenaqui'acutü xEICÜA. ⁴ Cari xeme teüteri hipame va'ütama memüvacumaüva vahepaü xepüyüa. Xüari müpaü xepücatemate, xüca 'inaqui'erieca tita cuiépa mütimieme, pi'uxive'erie Cacaüyari. 'Ayumieme que mü'ane müyuvau'riya minaqu'eriecacü tita cuiépa mütimieme, mücü Cacaüyari 'aye'unietü payuyeitüva. ⁵ Mesü müpaü püta xetecu'eriva 'acu, quename xeniu 'utüarica yacü xEICÜA haine, Cacaüyari 'ütesatü pihive'erie mücü 'iyari mütasi'utuitüa tataüta, que maine. ⁶ Peru mücü vaücavamecü masi 'aixüa tiuca'iyaritü pütasiyurie. 'Ayumieme müpaü paine, Cacaüyari nivaraye'unieca müme memüte'ucatave'erie, 'aixüa tiuca'iyaritü püta püvayurie müme tixaü memücatehüme. ⁷ 'Ayumieme xequeneyuvau'riyani Cacaüyari mütxe'aitüacacü. Xequenaye'unieca Cayumarie. Xüca müpaü xeteyurieca, mücü Cayumarie püyuta'una xehesüa. ⁸ 'Aura xequenacüni Cacaüyarisüa, mücüta 'aura payani xehesüa. Xequeneuyu'itiexüa yumamasie xeme 'axa teyuruvamete. 'Aixüa 'ane xequenayeitüa yu'iyari xeme huta 'iyariyari xemexeiyacü. ⁹ Xequene'uximatüarieca yu'iyarisie masi, xequeneyuhiverieca xequeneutisuanani. Xenanai quepasieca hiverica mayanicü. Xetemavierica quehüiyani xexüxunitü püta xequenacüne. ¹⁰ Tixaü xecatehümetütü xequenayuyeitüani Ti'aitame huxie. 'Ana mücü vavemete püxe'ayeitüani.

Ta'ivama vahesie tepücate'uhüpani

¹¹ Xepücayuniuquimaca ne'ivama. Que mü'ane miniuquima yu'iva, que mü'ane yu'ivasio mütiuhüpa, müpaü tiyurienetü piniuquima 'inüari niuquiyari, pütiuhüpa

'inüari niuquiyarisie. Mericüsü xüca 'inüari niuquiyarisie petiuhüpani, que mü'ane 'inüari niuquiyarisie yamüticamiepaü pepüca'yüane, 'isücamepaü xeicüa pepü'yüane. ¹² Que mü'ane 'inüari niuquiyari mucaye, que mü'ane mü'isücame, mücü caniyuxevini. Mücü caniyüveni mütiyutavicueisitüanicü mütiyuca'unanicü. Quecuta 'ecü pe'ane 'ahepaü tevisie pemütihüpanicü.

'Asixepücatemate 'uxa'atüni que mütiyüni hepaüsita

¹³ Neuxei xeme müpaü xemutiyuane, Hicüri 'uxa'a nusu tepüyehu mücü quiecarisie ya mücüsie, mana xei viyari tepeyurieni, mana tepetaharerutatüveni tepüte'ivatüveni xeniu xemutiyuanepaü. ¹⁴ Xeme 'asixepücatemate 'uxa'atüni que mütiyünicü. Qesü titita xetucari. 'Aüxi xecanihümetüni xeicüa. 'Aüxi 'epücareutere xeyarietü, cuitü caxeyarietü payeica. ¹⁵ Masi peuyevese müpaü püta xemutiyuanenicü, Xüca müpaü tinaqueni Ti'aitame, tepayeyuyurini, meta 'ipaü ya müpaü tepüteyurieca, müpaü xe'utiyaütü. ¹⁶ Peru hicü masi ve'emete xepüyuxata xeteha'erivatü que xemüteyucatave'erie xeicüa. Naime müpaü que xemutiyuane yuhepaüsita, 'axa xepüteyurie. ¹⁷ Mericüsü que mü'ane müpaü mütimate 'aixüa mütiyurienicü, peru müpaü mücati'yurienne, mücü 'axa püt'yurienne püta xeicüa.

5

Xicusixi memüteyuca'uximatüa

¹ Hicümüsü xeme xemeuca'u. Neuxei, xequeneutisuani xequeneutihivani müpaü xeteha'erivatü 'uximatüarica müxe'axirümecü. ² Titacü xemüteheuca'u, mücü pütitipüque. Xe'ixuriqui püticümiva cüpsi mepiyuine. ³ Xehuru tepüayari xepürata tepüayari püyucuitamatüca. Cuitayari pütihecüata xehepaüsita. Xepüyuhiveritüa, yaxaicüa tai que mütiyucucüinecü xevaiyarisie. Sepa tucari mütaparirüme xepeyuca'uitüa xeicüa. ⁴ Camü te'uximayatamete va'ivarica. Mepicuxeüri xevaxata mieme, peru xepüvacuamana xeme. Va'ivarica pümasiücü meuyevesecü. 'Isanamete metihivacacu, que mü'ane Yümüireme Tiva'aitüvame mühücü nivaru'enieni. ⁵ Xemeri hive'ericacü xeicüa xeyüatü 'axepu'uvacai cuiepa, xerucuyatüvetü xeicüa xepü'ayumiemetetücai. Xepüyuvaiyatüacai vacaisixi vahepaü xemücüi'ivanicü xeicüa. ⁶ Xepixanetacai que mü'ane heiseriemecü yamüticamiecai. Xepe'ivaxü, xepimi. Peru mücü pücaxe'aye'uniecai.

Xepücavaüripieca xete'uca'enivatü, xequeneyunenevieca

7 'Ayumieme ne'ivama xete'uca'enivatü xepücavaüripietücani, Ti'aitame mexi canuave. Camü cuiepa 'esame picuevie 'icuaxi cuiepa mieme cui müraye'axe. Pücavaüripi sepa 'emüreutere 'auracacu mieme 'icürixa mieme ha tacuevietü. 8 Xemeta xepücavaüripietücani xete'uca'enivatü. Xequeneyutürücariyani yu'iyarisie. Canaye'aximeni Ti'aitame munuanicü. 9 Neuxei ne'ivama, xeme niuqui xepücaxüatüaca yu'ivama vahepaüsita, capa 'isücame xetixani'erienicü. Camü mücü quitenie püta'axime. 10 Texaxatamete Ti'aitamesüa memiemetetütü memütecuxatacai, müme xequenivara'erivani ne'ivama 'üquisica memühümetücaicü, 'axa mü'ane menevietü que memüte'uca'enivacai temüva'üquenicü. 11 Camü müme memüte'uca'eniva 'aixüa me'itüariename tepü'erie. Xepu'enana que mütiuca'enivacai Cuvi. Müpaüta xepütehetime 'arique Ti'aitame que müreye'atüa, Ti'aitame cuini mieme que mütiyucananimaya.

12 Sepa naimecü ne'ivama, xepücayühürütüaca. Sepa taheima mieme xexatatü sepa cuie xexatatü sepa que tita mütihücü xexatatü, xepücayühürütüaca. Xüca xeyuvaüriyani, hü xequeneutiyuaneni xeicüa. Me tixaü xüca xecayuvaüriyani, tixaü xequeneutiyuaneni xeicüa, capa xehesie tiuhüivatü 'ayanicü.

13 'Axa mü'ane xüca nevieximeni xevitü xeme, queyutanenevieni. Me xüca yutemavieca que'utacuicani. 14 Xüca ticuyeni xevitü xeme, yu'aurie quevare-tacuevieni memüyuyexexeüriva va'uquiyarima. Müme meque'ineneviani me'icavirivatü haseiti, que mü'ane müti'aitame mücü mehahüavetü. 15 Que memüteyunenevie yuri mete'erietü, mücü pütavicueisitüarieni ticuicame, Ti'aitame penucuquetüani. Mücü meta, xüca 'axa tiuyurieni, mücü püreuyehüviyarieni. 16 'Ayumieme hipatü mexe'eniecacu xequeneyuhecüatani xüca 'axa xete'uyurieni, xemüyuneneviecacü yuxexuime yuhesie mieme yunaitü, müpaü xete'ivautü xemanayexüriyanicü. Que mü'ane heiseriemecü yamüticame, mücü nenevierieya vaüca caniyüvemücü Cacaüyari müpaü xüca ticuyuitüvani. 17 'Eriyaxi canitevitücaitüni tahepaü tiuca'iyaritü. Mücü cuini mieme püyuneneviecai mücacaviyecü. Püca'ucaviyexü mana cuiepa haica viyari heimana 'ataxeime meseri. 18 Tavari puyutanenevi, 'ana muyuavisie pucaviyexü, cuie pitixuavitüa 'icuaxi.

19 Ne'ivama xüca xevitü xeme heuyevauseri tita yuri mürainesie cativiyatü, xüca xevitü ta'aurie hehüani, 20 müpaü xequetenemaica, que mü'ane ta'aurie mehüa

'axa tiyuruvame haque meuyeve müca'uyeicanicü, mücü pitavicueisitüani tucarieya müca'umünicü. Sepa vaüca 'axa mütiuyuri, mücü canayeitüariemücü.

PECURU

Meitanü'axüa Mexüacame Xapayari

Vaiirisica

¹ Ne Pecuru necaninü'aritäni Quesusi Cürisitusüa nemiemetütü. Necanixevaüritüaca xeme xemanayexeyarie xemeucuyaxixüa teüteri vasata, Punitutari Carasiyatari Caparusiyatari 'Asiyatari Vitiniyatari vasata xemetitei hicü. ² Xecananayexeyarieni Cacaüyari que mütimaicai meripaitü ta'uquiyaritütü. 'Iyarieya xepatacacu Cacaüyarisie mieme xecaniyüaca. Quesusi Cürisitu mumieriecü, xemeta xecaniü'itiyani xuriyayacü, xemüyuvaüriyanicü yaxemütecahunicü que maine. Cuini mieme 'aixüa xüca tiuca'iyarini xehesie mieme, xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Tucari que temütepitüarie mexi teta'icueva yuri tete'erietü

³ Que mü'ane Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu mücacaüyarieya mü'uquiyarieya, mücü hepaüsita 'aixüa queticuxaxasivani. Mücü vaücavamecü tatinenimayatü, hutarieca cataniutinuiv-itüani tucari temexeianicü mexi teta'icueva yuri tete'erietü. Quesusi Cürisitu müquite vasata manucuquecü yunivema catanayeitüani. ⁴ 'Ayumieme tahesie catininaquimücü tita mücatipünive mücatiyüvi mücatiyeive, tita muyuavisie müre'üviyarie xehesie mieme. ⁵ Xemesü yuri xete'erietü xecani'üviyarieca Cacaüyari türücariyayacü. 'Ayumieme xecanitavicueisitüariecuni, Cacaüyari que mütiha'arisie hicü, que mütimasiücünü xevicueisitüatü tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare.

⁶ Müpaü xetemaitü xecaniyutemamavieca, sepanetü müreyevese hicü yapäu mexa xemüyeheiveriecacü xeta'inüasietüvetü müiremecü. ⁷ Xüca xemasiücünü yuri yemecü que xemüte'erie, Cacaüyari 'aixüa pütayüni xehepaüsita, visi pütixexeyia, ve'emecü 'aixüa pütixexeyia quepaucua masiücütü mayani Quesusi Cürisitu. Xüca müpaü xetemasiücünü xeta'inüasietü, cuini mieme 'aixüa püyüni. Ni huru tuminiyari mütipünive mücüpaü 'aixüa püca'ane, sepa taipa mü'inüasieve.

⁸ Sepa hasuacu xemüca'ixeyavave Quesusi Cürisitu, xepinaqui'erie. Xeca'ixeyatü cuxi, hesiena yuri xepüte'erie. 'Ayumieme xepüyutemamavie 'anuyuhayevacamecü visi 'aneme que xemütepitüarie. ⁹ Titayari yuri xete'erie. Xe'iyari mütavicueisitüarienicü, 'ayumieme yuri xeteni'erieca. Mericüte, müpaü xe'itüarietü xenacünirümeni.

10 Mücü vicueisitüarica hepaüsita mepüyu'iyaritüatüvecai mepütevautüvecai Cacaüyari niucametemama quepaucua memütecuxatacai que xemütemiquieniquecai hepaüsita. 11 Mepütevautüvecai quepaucua müxatacai, que mü'ane tucari mühecüatacai Cürisitu 'Iyarieya vahesie mütiviyacai. Yacatiyüvecacu cuxi 'Iyari pütihecüatacai Cürisitu que müticuinequecai, 'arique visi 'anetü que mürayaniquecai. 12 Mümeri müpaü mepüte'u'üquitüarie, yuhesie mieme müpaü mepücayüacai que memütehüritüariecai, tame püta tahesie mieme mepüyüacai mücü hepaüsita. Xemesü hicü vicueisitüarica hepaüsita xepüte'utahüavarie vahepaü, texaxatamete yametenixecuxaxatüvacaitüni, 'Iyari Mütiyupatasie meteviyatü taheima meyenü'ariesie. Cacaüyari niuqui tuayametemama müpaü mepütemaicaqueyu que xemüte'utahüavarie.

Que xemüte'upasie, müpaü xequeteneu'uvani

13 'Ayumieme xequeneyuha'aritäaca yu'iyarisie 'aixüa 'anemecü xetecu'erivatü. Xequeneyumateni. Naimesie xequetenecuevieca tita xemütemiquieni quepaucua masiücütü mayani Qesusi Cürisitu. 14 Türi yamemütecahu vahepaü xeyüatü, müpaü xepücayumaica meripaipaü, que xemüteyucahive'eriecai 'asixecatemitü 'ana. 15 Que mü'ane müxe'uta'ini canipasieca. 'Ayumieme xemeta mücüpaü püta xe'ananetü xequenacüni, hesiena mieme xequenepasieca naimesie que xemüte'u'uva, 16 müpaü müre'uxacü, Xeme xequenepasieca nehiesie mieme, ne nemupasiecü.

17 Mücü yücü cativaxeyiatü niva'inüatani que memüteyurie yuxexütü. Müya mü'ane xüca xe'utahüave yu'uquiyaritüme, xeteheiyehüvirietü xequeneyüaca mexi 'uva xe'utitei 18 müpaü xetemaitü, tita mütüpünivecü cumu püratacü huru tuminiyaricü, mücücü xepüca'unanaiya quepaucua xemuxünarie 'uxa'atüni varie yacü xeicüa xemüca'u'uvanicü, xetevarima que memütexe'üquitüacai yututuyari. 19 Xepuxünarie Cürisitu xuriyayacü püta cuini mieme masi müraye'axecü. Mücü mavaripaü muxa nunusipaü caniumierieni, hesiena carahüivacacu 'asicatiyüvitü, 'aixüa 'anetü mavari mayanicü. 20 Cuie canetüarievecacu cuxi, Cacaüyari yacatinimaicaitüni que mütiyurieniquecai 'iya. Tucari 'aye'aximecacu, xeyiarietü nayani xehesie mieme 21 yuri xemüte'erie Cacaüyarisie Cürisitu yatixepitüacacu, xeme xehesie mieme. Cacaüyari canenucquetüani müquite vasata. Visi 'aneme nayeitüani yuri xemüteta'erienicü Cacaüyarisie, xemicueviecacü Cacaüyari.

22 Xecaniyu'itirieni yu'iyari, tita yuri mürainesie yaxetecahutü 'Iyarieya xepareviecacu, 'ayumieme xecanivanaqui'erieca yu'ivama yacü xeicüa xecateva'itaiyatü. Mericüte, 'aixüa 'iyaricü xequeneyunaqui'erieca müiremecü. 23 Hutarieca xeniutinunuiva. 'Imüari müpünivesie xecaputinexüa. Mücapünivesie püta xeputinexüa, Cacaüyari niuquieya yatixepitüacacu mayeyuri yuheyemecü 'emütiterive. 24 Tamüsü, Yunaitü teüteri 'Üxapaü mecani'aneneni. Nai visi que memü'anene, 'Üxapa mieme tuturipaü Mecani'aneneni. 'Üxa pütayüna, Tuturiyari pücaxürieni. 25 Perusü Ti'aitame niuquieya püta Yuheyemecü 'apütiterive. Mücü niuqui mÜxata, niuqui 'aixüa manuyüne canihücütüni xemuxatüarie.

2

1 Xequetenehayeva 'axa xeteyurietü naima, xepücate'irümaca, yacü xeicüa xepücatecuxatani, xepüca'ütesaca, xepücavaniuquimaca hipame. 2 Türi xique memutinunuivaxü vahepaü püta xequenehive'erieca resi 'iyarisie mieme mücahatuiyarie. Mücücü xecanitivericuni, xetavicueisitüarietü xecanacünicuni. 3 Xüari xecane'inüatavaveni, müpaü xepütehetima 'aixüa que mütiuca'iyari Ti'aitame.

Tetepaü que mü'ane mayeyuri

4 Mücüsie xequeteneviyani. Tetepaü cani'aneni mayeyuri. Teüteri menixani'erieca, Cacaüyari püta nenayexeiya, ve'emecü 'aixüa tinixeiyani. 5 Xeme meta, tetexi que mütiu'uitüariva qui mayanicü, yaxaicüa xeme xe'ayeyuyuritü xequeneti'uitüarie qui xemacü necü 'iyarisie mieme. Mara'acate xequenacüni Cacaüyarisie mieme xemupasicü, xemixatüanicü mavari 'iyarisie mieme que müтинаque Cacaüyari, Qesusi Cürisitu xepareviecacu. 6 Tamüsü 'ayumieme müpaü püre'uxa, Neuxei, Siyunisie nenitaqueni Tete manayexeiyarie Sicurita mieme, Cui ve'eme. Que mü'ane yuri müti'erie hesiena Tixaü pücayuteviyani.

7 Cuini mieme ve'emecü 'aixüa que mütixeyarie, xemeta yuri xemüte'erie yaxecüa xepütexeyarie hepaüna. Yuri memücate'erie vahepaüsita püta que maine, Mücü tete qui vevivamete memixani'eri, Mücütütü sicurita mieme tutuicame nayani.

8 Mücü metatü,

Mücü tetesie mepüti'ücamüre

Tete mürecaxürütüre canihücütüni.

Müme meniuti'ücamüre niuquisie yamemücatecahucü. Müpaü memüteyurienicü meniucayasarieni.

Cacaüyari teüterimama

9 Xeme püta xeime nuivari xecanühümetüni xemanayexeyarie. Mara'acate xepühüme xemüte'aitamete meta, xeime nuivari Cacaüyarisie mieme mupasie xepühüme, Cacaüyari yuteüterima püxe'ayeitüa. Müpaü xepü'anene xemütehecüatanicü marivemecü que mütiyuriene que mü'ane müxe'uta'ini xemütehayevacü yüvipa xe'u'uvatü, mücü hecüariyayasie püta xemu'uvanicü mümarivesie.

10 'Anapai nuivari xepücahümetücai, hicüsü Cacaüyari teüterimama xecanühümetüni. Xepücanenimayasiecai, hicü reputinenimayasie.

Cacaüyari te'uximayatametemama xequeneyüaca

11 Nenaqui'erima cücamete xecanühümetüni cu'uvamete xecanühümetüni. 'Ayumieme müpaü necatinixetuicaniqueyu, xemütehayevacü yaxeteyurietü que mütiyucahive'erie vaisie tiviyatü. Mücü hive'ericca ta'iyarimatü caniyucuitüveni.

12 Hipame nuivarite vasata 'aixüa 'anemecü xequeneyüaca. Xüca müpaü xeteyurieca, sepa memüxeniuquima 'axa xemüteyurie me'utiyuatü, 'aixüa 'anemecü xemüteyuriecü, mexexeyatü 'aixüa me'utiyuatü mecanacünicuni masi Cacaüyari hepaüsita, mücü tucari 'aye'ayu quepaucua müvaxeyia.

13 Ti'aitamesüa xemümiemetecü, yaxequetenecahuni que memutiyuane yunaitü heiserie memexeyia teüteri vasata. Yaxequetenecahuni cuiepa ti'aitame que maine mücü müve'emecü.

14 Yaxequetenecahuni 'isücate que memutiyuane, cuiepa ti'aitame müvareyenü'axüacü memüvatamari'itüanicü müme 'axa memüteyurie, 'aixüa memütevatahüavecü müme 'aixüa memüteyurie. 15 'Ipaü cani'aneni tita mütinaque Cacaüyari, xeme 'aixüa xeteyurietü xemenucunacacü tita yacü xecüa memüte'utiyuane teüteri 'asimemücatemate.

16 Xecanixüxünini, peru xexüxünitü, heiserie xehexeyame 'axa xemüteyuriecacü xepücayu'erieca. Cacaüyari te'uximayatametemama xecanühümetüni püta. 17 Ve'emecü

'aixüa xequetenivaxeiyani yuxexuime. Xequeni-vanaqui'erieca 'ivamarixi. Xequeteneuyehüvirieca Cacaüyari. Cuiepa ti'aitame ve'emecü 'aixüa xequetenexeyani.

Cürisitu ta'inüari patüa mütiucuinixücü

18 Te'uximayatamete yaxequetenecahuni que memutiyuane xecusiyarima naimecü xetevareuyehüvirietü. 'Aixüa memüte'u'iyari memüca'ayu'eririya nepücavaxata xeicüa, masi memüses'e'ita que memutiyuane yaxequetenecahuni. 19 'Aixüa püticühüavarüvani xüca hiveritüariECA Cacaüyari ha'erivatü, xüca tiucacucuineni heiseriemecü ca'itüarietü. 20 Titacü 'aixüa xetecühüavarüvani xüca xete'uca'enivani 'axa xete'uyurieme xeicüa, xe'utiveiyame. Masi 'aixüa püta xete'uyurieme xe'utiveiyame xüca xete'uca'enivani, Cacaüyari 'aixüa pütixetahüave. 21 Müpaü mütiyünicü xeputa'inierie, Cürisituta mütiucuinixücü xehesie mieme, 'inüari xepitüatü, xemiveiyanicü 'iya que mütiyurienecai. 22 Mücü 'axa pücatiuyuri. 'Irümarü pücaxuavecai tetana. 23 'Axa ticühüavarüvatü 'axa pücativarutahüavixü. Ticuinetü 'asipücahainecai quename 'axa vayurieniquecai. Masi caniyuyetüani, que mü'ane heiseriemecü müva'inüata 'aixüa miyuririenicü. 24 Mücü yuvaiyarisie canititüni tita 'axa temüte'uyuri cüyesie 'ucavivatü, tame te'utixünarieme 'axa temücateyurienicü 'uxa'atüni varie, temayeyuyurinicü püta heiseriemecü yatetecahutü. Mücü meucuveyaxüacü, xepanayexüriya xeme. 25 Masi muxasi memeuyexürüpaü xepüyüacai. Hicürixüa ta'aurie xe'axürieca muxasi vahüvemesie xepüte'uvi, que mü'ane xe'iyari mü'üviyasie.

3

Que müreuyevese yamemüteyuriecacü meyu'üitatü

1 'Ucari yaxeicüa, yaxequetenecahuni que memutiyuane xecünama. Müpaü xeteyuriecacu, sepa hipatü yamemücatecahu niuqui que maine, va'üitama 'aixüa 'anemecü xe'u'uvacacu yuri mepüteta'eritüarieni 'asixeca'utiyuanecacu, 2 mexexeyatü que xemüte'u'uva Cacaüyari xeteheuyehüvirietü xe'itiyatücaitü. 3 Que xemüteyuquemaritüa, herie miemecü xeicüa xepücamarivani, que xemüteyusa'a yücüpasie, hurucü que xemüte'aticuca, que xemüte'enacatücü 'ixuriqui. 4 Masi xequenemarivani que xemü'anene yutaüta haque mücahemasiücü herie, yu'iyarisie püta. Xüca xe'iyari ca'ayu'eriyani xüca cayuvatü 'umaca, mücü masi visi pürequemarie mücapünivecü. Que mü'ane müpaü mü'ane, Cacaüyari cuini mieme ve'emecü 'aixüa pütixeiya. 5 'Ucari meripaitü 'amemu'uvacai memüpasiecai Cacaüyarisie miemecü, memüta'icuevacai yuri

mete'erietü hesiena, müme müpaü mepüteyuquemaritüacai yametecahutü que memutiyuanecai vacünama. ⁶ Sara meta yacatinicamiecaitüni 'Apurahami que mainecai, ti'aitame tinitamare. Xemeta nivemama xecanacüne hepaüna 'aixüa xeteyurietü, xecamamatü xüca xemariusieca.

⁷ 'Uquisita yaxaicüa, xetemaivavetü yu'ütama vahamatü xequeneutiteni, müpaü xetemaitü, xehepaü memücatürücavicü yuvaiyarisie. Ve'emecü 'aixüa xequetenivaxeyani, müpaü xetemaitü, mexeteütacacu vahesieta pütinaque tucari memümüquienicü xehamatü. Müpaü xüca xeteyurieca xenenevieri püca'anunamieni.

Yaxequeteneyurieca xe'iyari caxe'utatienicü

⁸ 'Imatürieca yunaitü xequenyuxevini que xemüteyücühüave, xequenyuxevini 'axeicüa xeyutemamavietü xeyuhiverietü nusu, xequenivanaqui'erieca 'ivamarixi, xequeteneyucanenimayaca, xepüca'ayu'eririyani.

⁹ 'Axa xete'upitüarieme 'axa xepücavayurieni. 'Axa xete'utahüavarieme 'axa xepücatevacühüaveni. Masisü xequeneutavaviri Cacaüyari 'aixüa memü'itüarienicü püta. 'Ayumieme xeputa'inierie, xehesie mütinaquenicü 'aixüa xemü'itüarienicü.

¹⁰ Que mü'ane minaqu'erimücü tucari, Que mü'ane mixeyamücü tucari 'aixüa mü'ane, Quetihayevani 'axa 'utaitü yunenicü, Quetihayevani yutetacü cuamanarica ticuxatatü.

¹¹ Que'icue'irieni tita 'axa müti'ane, 'Aixüa quetiyurieneni püta. Queticuvauni 'aixüa mütivaxeyanicü teüteri. Queyumexüitüaca mücücü.

¹² Ti'aitame nivaxeyani müme heiseriemecü yamemütecachu, Nacaya vaneneviericü pü'ayumieme. 'Axa pütivaxeya müme 'axa memüteyurie.

¹³ Mücü meta, quepaicüsü 'axa püxeyurieni xüca xeyuvaüriyani hicü xemüyumexüitüacacü tita 'aixüa müti'ane hepaüsita. ¹⁴ Mesü xüca xete'ucacucuineni heiseriemecü yaxemütecahucü, xequenyutemamavieca masi. Xepücavamacarüca, xepücayuxamurieca. ¹⁵ Masi yu'iyarisie xequeteneuyehüvirieca Ti'aitame Cürisitu que mütiupasie. Yuheyemecü xequeneha'arisieca xemütiniunicü tita xemütecueviesie mieme, yaxete'icühüavetü que mü'ane müxeta'ivaviya. Müpaü xetecuxatatü xepüca'ayu'eririyani xaicüa, xequeteneuyehüviri masi que mü'ane müxeta'ivaviya, ¹⁶ xe'iyari 'aixüa 'anecacu caxetate'acacu. Müpaü que memütexeniuquima, mücü hepaüsita mepüyuteteviyani müme memüxeniuquima que xemüteyurie 'aixüa 'anemecü,

Cürisitusie xeteviyatü que xemüyüa. ¹⁷ 'Aixüa caniyümücü xüca xete'ucacucuineni 'aixüa xemüteyuriecü, xücate müpaü tinaqueni Cacaüyari, peru 'axa xemüteyuriecü pücatixaü.

¹⁸ Cürisitutütü xei mieme xeicüa caniumüni tita teüteri 'axa memüteyurie hepaüsita. Que mü'ane heiseriemecü yamüticamiecai, mücü caniumüni tame heiseriemecü yatemücatecahu tahesie mieme, mütasi'aye'atüanicü Cacaüyarisüa. Que mütitevitücai, caniumierieni. Yu'iyari que mürexeiyacai, panutanieritüarie. ¹⁹ Müpaü 'anetü 'asita caneyani, püvarutaxatüa 'iyarite memanutaxüriyacai. ²⁰ Müme meripai mepücayuvaüriyacai yamemütecahunicü quepaucua Cacaüyari müta'icuevacai tiuca'enivatü 'ana Nuhexi 'amuyeicacaisie, mexi naviya veviecai. Mücüsie meyetetü yayupaümetü 'atahaicatü meputavicuei memutihausie. ²¹ Mücü 'inüari canayani, 'üyarica cani'inüaritüni. 'Üyaricacü xevaiyari xepücahaxina que müticiuema, mücücü masi xe'iyari caxetate'acacu xepüyuhüritüa Cacaüyari xe'eniecacu. Müpaü xepüteyuvicueisitüa hicü, Qesusi Cürisitu manucuquécü. ²² Mücü Cacaüyari serieta 'apuve muyuavisiepai heyaca. Niuqui tuayamete heiserie hexeyiamete türücaria hexeyiamete yunaitü yamepütecahu que maine.

4

'Aixüa xequetenaye'atüa que xemüte'uhüritüarie Cacaüyari 'imiquierieya hepaüsita

¹ 'Ayumieme, Cürisitu yuvaியarisie que mütiucuinxü tahesie mieme, xemeta xequeneyuha'arütüaca que xemüteyucuinicü, hepaüna xeteyumaitü. Tamüsü que mü'ane yuvaியarisie mütiucuinxü catiniuhayeva 'axa tiyurienetü. ² 'Ayumieme mexi yuvaியarisie 'uyeica cuxi, tiucahive'erietü pücaüaneni, teüteri que memüte'ucahive'erie, Cacaüyari que mütinaque püta yatiniyurienemücü. ³ Senecatü tucari manuyetüasie tucari xepühücai yaxemüteyurienicü que mütivanaque nuivarite. 'Axecaniu'uvacaitüni xerucuyatüvetü, xete'ucahive'erietü xetarüvetü xe'ixüaratüvetü xecu'ietüvetü tetexi xevarayex-eyiatü que mücatitauniva. ⁴ Müpaü xemücateyuriecü hicü mecanihüxiyaca, xeme vahamatü xemüca'utananausacü vahepaü xeyutatuatü xemütümaiarienicü. 'Axa metenicux-atani. ⁵ Caneuyevacamücü müme niuqui memütaniunicü yuhesie mieme quepaucua müvata'ivaviya que mü'ane 'amuve ha'arisietü müvata'ivaviyacü memayeyuyuri müquite yunaitü. ⁶ 'Ayumieme teüteri memucui mecaniutaxatüarieni hepaüsitana niuqui 'aixüa manuyü necü, memüta'ivaviarienicü

yuvaïyarisie teüteri que memü'itüariva, yu'iyarisie püta memayeyuyurinicü Cacaüyari que mürayeyuri.

⁷ Mücü meta, canaye'aniri naitü mütiparecü. 'Ayumieme xetemaivavetü xequeneyüaca. 'Aixüa xequeneyumateni xemüyunenevecacü. ⁸ Sepa naimecü, xequeneyunaqui'erieca yuheyemecü. Tiyucanaqui'eriecacu canayeitüarivani vaüca 'axa mütiuyuri. ⁹ Yuquita xequeneyunaqui'erieca niuqui xecaxüatüatü. ¹⁰ Cacaüyari que mütxepitüa yuxexuime, müpaü xequeteneyuparevieca. Que xemüte'uhütüarie Cacaüyari 'imiquierieya hepaüsita müümüire hepaüsita, müpaü 'aixüa xequetene'uximayaca. ¹¹ Xüca niucametüni, Cacaüyarisie mieme 'utaniütü queticuxatani. Xüca tiparevivametüni, müpaü quetivaparevieca Cacaüyari que mütitürücarïya. Müpaü xeteyuriecacu, Qesusi Cürisitu yatixepitüacacu, Cacaüyari visi catinixaxasivamücü naimecü. Mücü visi queticühüavarüvani, türücarïya quepitüarieca yuheyemecü. 'Icü niuqui caniseüyeni.

Cürisitusie tiviyatü que mütiyurieni tiucacucinetü

¹² Nenaqui'erima, xepücahüxiyaca xeta'inüasietüvetü sepa taicü. Xe'iyarixitüariecame xepücayuerieca müpaü xemü'itüarieximecü. ¹³ Masisü que xemüteyuxevi Cürisitumatü, xete'ucacucinetü 'iya mütiucuinixüpaü, mücücü xequeneyutemamavieca. Mücü meta, xüca müpaü 'aneni, cui xecaniyutemamaviecacuni quepaucua masiücütü mayani visi 'anetü. ¹⁴ Xüca 'axa xete'utahüavarieni Cürisitusüa xemümiemetecü, xequeneyutemamavieca, müpaü xetemaitü, 'Iyari visi mü'ane xehesie pütiviya, Cacaüyari 'Iyarieya hücütütü. Vahesüa 'axa püticuxaxasiva, xehesüa 'aixüa püticuxaxasiva püta. ¹⁵ 'Aixüa pücayüni xüca xevitü xeme tiucacucineni mütiyumemivacü mütinavayacü 'axa mütiyurienecü manivecü. ¹⁶ Masi xüca tiucacucineni Cürisitusie mütiyiyacü, pücayuteviyani. Cürisitusüa miemetütü müpaü que'itüarieni masi, Cacaüyari 'aixüa müticuxaxasivanicü.

¹⁷ Tucari naye'ani 'ivaaurica müsütüarienicü, Cacaüyari quie quiecatari meri temüta'inüasienicü. Xüca tahesie sütüarieni meri 'ivaaurica, quesü me'u'itüarieni müme memücayuvaüriya yamemütecahunicü niuqui que maine Cacaüyari hepaüsita 'aixüa manuyüne.

¹⁸ Müme heiseriemecü yamemütecahu

Xüca haveri mieme xeicüa me'utavicueisitüarieni,

Haquevari müme Cacaüyari memüca'ayexeiya,

Haquevari müme 'axa memüteyurie.

¹⁹ 'Ayumieme müme memüte'ucacucine müpaü mütinacuecü Cacaüyari, müme caneyeveca 'aixüa meteyurietü

memüyuyetuanicü, que mü'ane müvarunetüa müva'üviyanicü va'iyari. Mücü yacatinicamieni que maine.

5

Cacaüyari muxasimama xequeniva'üviyani

¹ 'Ayumieme 'ipaü nepütivatuicaniqueyu xe'uquiyarima. Neta xehepaü necani'uquirasitüni, necaniuniere Cürisitu tiucuinecu, neta neheixeyatü necanayani tita 'umüramie visi 'anetü que temütexeisitüarieni, 'ayumieme nepaine.

² Cacaüyari muxasimama xehesie memüte'unaquixü xequeniva'üviyani. Vaüriyarica xecayüatü, xe'iyari ya'anecacu püta xequeniva'üviyani que mütinaque Cacaüyari. Tumini xehive'erietü xeicüa xepücayüaca xeteyucumanatü, yaxequeteneyuvaüriyani püta.

³ Xevamarivecatüatü müme xehesie memütenaque xepücayüaca, masi 'inüari xequenayuyetitüaca muxasi vahesie mieme. ⁴ Quepaucua muxasi vahüvemete va'uquiyari xeyarietü mayani, muma xecananutimaniyariyecuni mücayeive, visi xe'anenetü xepayetitüarieni.

⁵ Xeme xemühehecua yaxaicüa, que memutiyuane 'uquiravesixi yaxequetenecahuni. Xeca'ayu'eririyatü xequeneyüaca yunaime vahepaüsita naimecü.

Cacaüyari nivaraye'unieca

Müme memüte'ucaxani'erie,

'Aixüa pütüca'iyari püta

Tixaütü memücatehüme vahesie mieme.

⁶ 'Ayumieme Cacaüyari yütürücariyacü xetuicacacu, tixaütü xecatehümetütü xequenacüne, mücü yemecü tixaü xetehümetüme müxe'ayeitüanicü tucari 'aye'ayu.

⁷ Que xemüteyu'iyaritüa, xequeteneyetüiri naime, mücü xehepaüsita müyu'iyaritüacü.

⁸ Xequeneyumateni xequenayeneniereni. Xeneüquixivi pücuyeica maye mahivapaü 'icuvaunetü que mü'ane mütacuani Cauyumarietütü.

⁹ Xequenaye'unieca, xequeneyuseiriyani yuri xete'erietü, müpaü xetemaitü, caneuyeveca yaxaicüa memüte'ucacucuinenicü yunaitü 'ivamarixi naisarie cuiepa.

¹⁰ Mücü meta, Cacaüyari naimecü 'aixüa catiniuca'iyarini. Mücü canixe'uta'inieni hepaüna visi xe'aneneme müxe'ayeitüanicü yuheyemecü Cürisitusie xeteviyacacu. Mücüri yapaümexa xetecuineyu canixemane-siquitüamücü, canixeseiriyamücü, canixetürücariyamücü, xequitüa mieme tesariya canitaquemücü. ¹¹ Mücü türücariya quepitüarieca yuheyemecü. 'Icü niuqui caniseüyeni.

12 Sirivanu ta'iva yamüticamie que nemüticu'eriva nesipareviecacu, yapaümemecü 'ipaü netinixe'uta'utüirieni nexetuicatü netixehecüatüatü quename yuricü 'ipaü 'aixüa tiuca'iyari Cacaüyari. Mücü 'aixüa tiuca'iyaricacu xehesie mieme xequeneti'uca.

13 Müme Vaviruniyatari memüyutixexeüriva xehepaü memanayexeyarie mecanixevaüritüaca. Nenive Maricuxi meta canixevaüritüaca. 14 Xeteyucanaqui'erietü xequeneuyuvaüritüaca xeyunaquetü.

Yunaitü Cürisitusie xemüteviya xüca xepitüarieca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü. Müpaü xeicüa cani'aneni.

PECURU

Meitanü¹axüa Hutarieca Mieme Xapayari

Vaürisica

¹ Ne Simuni Pecuru Qesusi Cürisitusie mieme necatini'uximayatametüni necaninü'aritüni. Necanixevaüritüaca xeme xemupitüarie yuri xemüte'eriecacü tahepaü, tacacaüyari tasivicueisitüvame Qesusi Cürisitu que mütixepitüa heiseriemecü yamüticamecü. ² Cuini mieme xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme vaücavamecü, xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, que xemüte'imate Cacaüyari, Qesusi meta Tati'aitüvame.

Hamatüana tepütataxevire que müti'ane Cacaüyaritütü

³ Mücü Cacaüyaritütü mütürücaüyecü, pütasi'upitüa naima que müreuyevese temayeyuyurinicü 'aixüa 'anemecü temüte'ayexeianicü. Müpaü tecateniupitüarieni temeitimanicü que mü'ane mütasita'ini visi 'anetü marivetü. ⁴ Müpaü mü'ane'ancü 'iya pütasi'umi tita mütatiutahüavixü temeixeianicü cuinie raye'arücame mariveme. Müpaü pütatiumi, mücücü hamatüana xemüyutaxevirecü que müti'ane Cacaüyaritütü, quepaucua xemütavicueni capa xeseviximariecacü, cuiepa memütama que memüteyusevixima memüte'ucahive'eriecü. ⁵ Mücü 'ayumiemeyaricü yuri xete'erietü cuini mieme xequeneyumexütüaca 'aixüa xe'ananetü xemayuyeitüanicü. 'Aixüa xe'ananetü, tita müreuyevese xetematetü xequenacünita. ⁶ Yaxetematitü, xeseseüyetü xequenacünita yu'iyarisie que xemüteyu'aitüa. Xeseseüyetü que xemüteyu'aitüa yu'iyarisie, yaxaicüa xecayupatatü xequenacünita sepa 'axa xemü'itüarie. Xecayupatatü, xete'ayexeyatü xequenacünita. ⁷ Xete'ayexeyatü, yu'ivama xevanaqui'erietü xequenacünita. Yu'ivama xevanaqui'erietü, yeme xeteyucanaqui'erietü xequenacünita.

⁸ Müpaü xüca xeteyurieca, cuini mieme xüca yaxeteyurieca, yacü xeicüa xete'uximayatü xepüca'ayeitüarieni, masi pütitixuavere püta que xemüte'imate Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu. ⁹ Que mü'ane müpaü müca'ane, mücü 'aura xeicüa caniniereni, masi canacüpeni. Catinatümaiya que mütiu'itiya, tita meripai 'axa mütiuyuri mütiunavaiyari. ¹⁰ 'Ayumieme ne'ivama masi vaüca xequeneyumexütüaca xemitürücarıyacı mücü 'uximayasica para münürecü que xemüte'uta'inierie que xemüte'anayexeyarie. Müpaü xüca xeteyurieca hasuacu xepücaheuyexürieni.

11 Müpaü xeteyurietü, yemecü masi xecanipitüariecacuni xemaye'axüanicü haque yuheyemecü müre'aita Tati'aitüvame Tasivicueisitüvame Quesusi Cürisitu.

12 'Ayumieme ne sepa müpaü xemütemate, 'icü hepaüsita neheyemecü necanixeha'eritüvamücü, sepa xemutürücariyari tita yuri müraine müxe'a'axixücü.

13 Müpaü nepüticu'eriva, mexi 'icü vaisie neyeca püheiserie para nemüxe'anutahütüanicü müpaü xemüteha'erivanicü

14 müpaü netimaitü, cuitü nepenutihüna 'icü nevaiyari, que münetiuhecüasitüa Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu.

15 Nepünemexüitüa yuheyemecü xemüyüvavenicü müpaü xemüteha'erivanicü neyemieyu.

Tepixei que mütimarive Cürisitu

16 'Üxasi cuamanarica mütaveviyasie, mücüsie tepücateviyacai tame quepaucua temütexe'utaxatüa, müpaü te'utiyaütü que mütitürücaüye Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu, que mütinuani meta. Masi tame temunenierixü tepühüme, temixeicü que mütimarive 'iya. 17 Quepaucua Cacaüyari müta'uquiyari ve'eme mixatacai, visi 'aneme quepaucua mayeitüa, quepaucua xevitü mutaniu visi 'anemesie marivemesie 'ayevetü müpaü 'utaitü hesiena mieme, 'Icü nenive canihücütüni münaqui'eriva, hepaüsitana nemünaqui'a, 'utaitü, 18 'ana tame teni'enieni 'utaniucacacu taheima, quepaucua hamatüana temu'uvacai yemurisie Cacaüyarisie mieme müpasiecaisie.

19 Mücü meta, tita masi vaüca müti'se'i tecanexeiyanita texaxatamete vaniuquitüme. 'Aixüa xepütēyurie xüca xe'i'enieca. Macuyüvisie mühecüariviepaü cani'aneni. Xepi'enieca mexi cacatarive, tuxacüta mieme xurave mexi ca'atineve xe'iyarisie. 20 Yemecü peuyevese müpaü xemütemaicacü, texaxatamete vaniuqui naitü 'utüarica xapayarisie müre'uxa, tevi püca'yüve yücümana mihecüatanicü. 21 Mücü niuqui quepaucua munua, tevi müpaü müti'naquecaicü xeicüa hasuacu püca'atüarie. Masi pü'atüarie 'Iyari Mütiyupata vacuyuitüvacacu teüteri memüpasiecai. Müme yametenicuxatacaitüni Cacaüyarisüa miemecü.

2

Müme texaxatamete te'üquitamete memüyuterüva peru memücahüme

(Cura 4-13)

1 Hipatü texaxatamete memüyuterüvacai peru memücahümetücai meripai mepanucu'ui teüteri vasata. Yaxeicüata hicü xeme xesata hipatü te'üquitamete mepüyuterüvani, peru mücü mepücahümetünita. Niuqui

mecani'atüacuni 'avie cümana teüteri memütatümayarienicü yücü manuyüncü. 'Asita mepüyucu'imavani, müpaü me'utiyuatü quename meca'imate yucusiyari que mü'ane müvaruxünaxü müvarunanai. Yapaucua meyütümayiatü menayuyeitüacuni. ² Yümüretü vahesie mecateniviyacuni vahepaü memüyutatuanicü merucuyatüvetü xEICÜA. Müme vacümana, tita yuri müraine huyeyari püseviximarieca 'axa ticuxaxasivacacu hepaüsitana. ³ Pinite metehive'erietü, yacü xEICÜA me'utiniutü xecümana mepüte'ivani. Sepa meripai 'amemu'uva, xüanacüa pücayäane 'isücame 'arique müvatahüave, que mü'ane müvaca'una pücacusu.

⁴ Camüsü, Cacaüyari pücavaruhayevaxü 'asita niuqui tuayamete taheima miemete 'axa memüte'uyuri. Masi püvayetua tatacuri müvaxuavesie memüta'üviyarienicü meucatevasie müvatiyüvisie mexi cavatahüavive 'isücame. ⁵ Pücavaruhayevaxüta cuiepa memütama meripai miemete, masi pita'üviyaxü Nuhexi 'atahutame vahamame. Mücü pütixaxatametücai mütivacuxaxatüvacai heiseriemecü yamemütecahunicü. Pita'üviyaxü Cacaüyari, peru püvarutihaitüa cuiepa memütama Cacaüyari memüca'ayexeyacaicü. ⁶ Mücü meta, tatacuri nivarupitüani memüca'unarienicü Surumasie Cumuxasie quiecatari, naxi nayeitüani vaquiecarite. 'Inüari nivarayeitüani, müme 'arique 'amemu'uvaniquecai Cacaüyari meca'ayexeyatü memüvara'erivanicü que memüte'anayecü. ⁷ Siepüre tevi heiseriemecü yamüticamiecai niutavicueisitüani Ruti titevacame. Mücü cuinie tiniuti'uxitüarivacaitüni, 'inüari sanamete que memüte'u'uvacai merucuyatüvetü. ⁸ Mücü heiseriemecü yacatinicamiecaitüni, peru que mütinierecai que müti'enacai mexi vasata 'ayecatei, tucaricü yu'iyarisie pü'uximatüariecai vaxeyatü que memüteyuriecai 'inüari memüsanacaicü. ⁹ Caniyüveni Ti'aitame müvatavicueisitüanicü müme Cacaüyari memayexeyia quepaucua memüta'inüasie. Püyüveta müme heiseriemecü yamemücatecahu müvata'üviyacü va'uximatüatü, 'isücame 'arique müvata'ivaviyacü.

¹⁰ Müme masi püvaquema, müme 'amemu'uva yuvaiyarisie meteviyatü, mete'ucahive'erietü memüseviximarienicü, me'ixani'erietü que mü'ane ti'aitame mühücü. Mümeri mepücaucuerivayurie, masi yuhesie mieme xEICÜA mepüyutatua. Mepücamama sepa memüvasevixima mamarivavemete 'axa me'utiyuatü. ¹¹ Taheima miemete niuqui tuayamete sepa masi cuini mieme memümamarivave meyüvavetü metürücavitü, peru müme mepücvasevixima quepaucua yamemutiyua, mevaxanetatü müya memü'anene

Ti'aitame hūxie.

¹² Mūme tatevama memūcate'u'iyari vahepaū me'anenētū, yūcūmana xeicūa mepūte'u'iyari, mepūtinunuiva memūtiyarienicū memūcui'ivacū xeicūa, mūme 'axa me'utiyuatū mepisevixima tita 'asimemūcatemate hepaūsita. Mericūte, tatevama vahepaū mepūtatūmaiarieni mūme.

¹³ 'Axa me'itūarietū yamepūtepiniarieni 'axa memūvaruyuricū hipame. Naqui'eriya mepū'erie hecūta merucuyatūvetū mūme. Mepūyusevixima mepūyuyūriya sepa xehamatū memūtecua'a xeicūa, memūnaqui'acū mete'irūmatūvetū.

¹⁴ Yūhūxicū 'ucaravesixi memūvacuvautūvenicū pūvanaque xeicūa memūvacumaūvanicū sepa hipame va'ūitama. Mepūcatehayeva metecuvautūvetū 'axa que memūteyurienicū. Mepūteva'irūviya mepūvaviya mūme va'iyari mūcasese'i. Mūme masi yu'iyarisie mepū'iyamate hipame vapinite memūtehive'eriecacū. Vahesie pūtinaque 'axa memūtetahūavarienicū para 'axa memū'itūarienicū. ¹⁵ Huye me'ucu'eirica mūxeuraūye, meneuyexūrieni. Varami Vehuri nu'aya huyetana meniuyune masi. Mūcū pihive'eriecai tita mūti'ivaniquecai sepa mūcaheiseriecai, ¹⁶ peru niutatierieni 'inūari mūtisanaacū. Puxuri sepa memūcaniuvave tevi niuquieyacū tiuniutū puxu caninena tixaxatame que mūtiyurienecai cayumaitū.

¹⁷ Mūmetūtū haixapaū mecani'aneneni peru memayevavaqui. 'Aūxipaū mecani'aneneni teūcacū mū'equetūcapaū. Yūriya cui mūyūvi vahesie mieme cani'ūviyariecamūcū. ¹⁸ Marivemecū que memūtecuxata peru yacū xeicūa me'utiyuatū, mepūteva'irūviya mepūvaviya mūme haveri mieme memutavicuei, teūteri memeuyexūrie vahepaū 'amemu'uvacai. Mepūteva'irūviya mevahive'ericasitūatū, teūteri yuvaiyarisie meteviyatū que memūte'ucahive'erie, para memūrucuyatūvenicū xeicūa. ¹⁹ Mūpaū mepūtevacuxaxatūva quename vaniu meyūvaveni memūyunū'acacū yūcūmana me'utiyuatū, peru mūmetūtū mūya memutiyua masi yemecū vaūriyarica mepūte'uximaya tita mūtipūpūnisie miemecū. Tita mūre'iva tevi, mūcūsie mieme vaūriyarica catini'uximayacamūcū.

²⁰ Mūme memutavicuei mepūte'uhayevaxū que memūteyusevixima cuiēpa memūtama, memeitimacū Ti'aitame Tiyuvicueisitūvame Qesusi Cūrisitu, peru mūme xūca me'a'ivarieni tavari me'uviniyarietū meripaipaū, 'imatūrieca masi yemecū 'axa me'itūarietūvetū menacūnicuni, memūca'itūarietūvecaipaū matūaripai.

²¹ Masi 'aixūa pūyūniqueyu xūca mecaheitimanique huye que mū'anesie 'uyeicatū heiseriemecū yamūticamienicū, peru 'aixūa pūcayūniqueyu xūca me'ucunuaxūanique meheitimaime, me'icu'eirieme 'aisica memūyētuiriyari

müpasie Cacaüyarisie mieme. ²² Müpaü meniuyüni, mücü xasica que maine, Sücü pucunua yuhayari müticuanicü. Mücü meta, 'Uca'üyarieca tuixu niucunuani hutarieca müyutahaxumanicü. Yuri paine xasica.

3

Tucari paye'ani quepaucua Ti'aitame munuani

¹ Hicüri nenaqui'erima 'icü pühücü hutarieca mieme xapa nemutavevie nemüxe'uta'utüirie. 'Icüsie mieme 'iyasie mieme yanepütixe'utaxatüa tita xemüteha'eriva, nex'e'anutahütüatü nex'e'iyaritüatü xe'iyari müyuxevicü ² xeme'erivanicü que memutiyanecai texaxatamete Cacaüyarisie mieme memüpasiecai, yacatiyüvecacu cuxi, xeme'erivanicüta Ti'aitame tiyuvicueisitüvame que müti'aitacai müme memenu'arie xehesüa que memütexecuxaxatüvacai.

³ Yemecü peuyevese müpaü xemütemaicacü, tucari taparirümecacu teyunanaimavamete mecanitixuavericuni. 'Ameniu'uvacuni que memüte'uchahive'erie xeicüa ⁴ müpaü me'utiyuatü, Haquevasü püca'aye'ave cuxi mücü que mutayü quename nuani. Ta'uquiyarima memeucusixüapai hicüque, naitü yaxaicüa 'anetü 'acanitamaca que müti'anecai sutüapai quepaucua munetüarie, me'utiyuatü. ⁵ Müpaü me'utiyuatü, mepüyuvaüriya müpaü memütehatümayiacü, Cacaüyari ya'utayücu muyuavi matüaripai 'apuyemacai, cuie meta hapa pune, putaveviya hacü. ⁶ Mücücüta 'ana miemete cuiepa memütamacai mecaniutatümayarieni ha 'utahünecu. ⁷ Mücü müpaü mutayücüta, hicü mieme muyuavi cuie ni'üviyarieca mütataiyarienicü, tucari 'aye'ayu quepaucua teüteri memücaheyexeiya Cacaüyari memüta'ivaviyarieni memütatümayarieni.

⁸ Müpaü xeicüa xepücatehetütümayiani xeme nenaqui'erima, Ti'aitame que mütixeiya, xei tucari xei miriyari viyaripaü cani'aneni, xei miriyari viyari meta xei tucari paü pü'ane. ⁹ Ti'aitame 'ereutevitü püca'yüane yuniuqui hepaüsita que mutayü quename müpaü tiyurieni, sepa hipatü caheye'atüaveme memü'erie. Masi püca'ayüripie 'emüreuterecü xecuevietü xeme. Püca'yuvaüriya teüteri memütatümayarienicü ni xevitü, masi püyuvaüriya yunaitü memaye'axüanicü para memütehayevanicü que memütetyuriecai.

¹⁰ Peru tucari canaye'amücü quepaucua Ti'aitame munuani, tinavayame mü'axepaü yüvicüta. 'Ana muyuavi canitayeimücü carima 'utayuanecacu, titacü mütiutiveviva naitü canicumaveriyariemücü taicü. Cuie, tita meta cuiepa memütama memüte'utivevie, naitü masiücütü catinayeimücü.

¹¹ Mericüte, naitü müpaü xüca tiucumaveriyarieni, quepaü reuyevese que xemü'anenenicü xeme, naimecü xepasietü Cacaüyarisie mieme que xemüte'u'uva, xeheyexeyatü, ¹² xe'icuevietü mücü tucari, xe'imexüitüatü cuitüva maye'anicü para Cacaüyari munuanicü. 'Anasü muyuavi tana'iyarieme pütaxüsütüarieni, titacü mütiutiveviva naitü canitavesitüarimücü taicü. ¹³ Mücü meta, tame tecanicuevieca muyuavi mühecua cuie mühecua, mücü que mütatiutahüavixü. Mana quiecatari heiseriemecü yamecatenyuriecacuni.

¹⁴ 'Ayumieme nenaqui'erima, xemicueviecü müya 'aneme, xequeneyumexüitüaca mücü xeta'ivaviyame müxexeyacü xecaseviximariyecame xecayüyüvime 'aixüa xeteyuxeyacame püta. ¹⁵ Tati'aitüvame que müreuterive tiuca'enivatü, tucari xehüme xequeneyu'erieca para xemütavicueisitüarienicü. Ta'iva Papuru teminaqui'eri yaxaicüa 'utaitü catinixe'uti'utüirieni, que mütipitüarie müpaü mütimaivenicü. ¹⁶ Naimexapasie yaxaicüa paine 'icü xatatü. Xapateyasie niuqui canixuaveni mücuanive. Müme 'asimemücateyü'üquitüavave memücaseseüye meneitatunani niuquieya, yaxaicüa que memüte'ituna 'utüarica hipame. Peru müpaü meteyurietü yücümana mepüyatatümaiya xaicüa.

¹⁷ Mericüsü nenaqui'erima, müpaü xepütemate yacatiyüvecacu cuxi. 'Ayumieme xequeneyucuerivayuriecaca xecaseseüyetü xe'acü necü, 'inüari sanamete metexe'irüviyacacu que memüteheuyexürie müme. ¹⁸ Masisü xequenevereni vaücava masi 'aixüa xete'u'iyaritü xemacünirümenicü, xe'imatetü xemacünirümenicü Tati'aitüvame Tasivicueisitüvame Quesusi Cürisitu. Mücü ve'emecü quecuxaxasivani hicü, tucari mücaxüve mexica'aye'ave. Müpaü xaicüa cani'aneni.

VANI

Meitanü'axüa Mexüacame Xapayari

Niuqui tucari tiyupitüvame hepaüsita

¹ Tita matüaripai mütimieme, tita temüte'u'enie, tita temüte'uxei tahüxicü, tita temütexeyacai, tita tamamacü temüte'umayüa, mücü tecanixecuxaxatüvani niuqui tucari tiyupitüvame hepaüsita. ² Tucari masiücütü nayani. Tame tecanixeiya, tecanihecüatani, tetenixe'utaxatüani mücü tucari mücaxüve hepaüsita. Mücü yu'uquiyari caniteütacaitüni, tepuxeisitüarie tame. ³ Tita temüte'uxei, tita temüte'u'enie, mücü tecanixecuxaxatüvani xemeta tanaitü temütaxevinicü. Que temütetaxevi tame, ta'uquiyarimatü tepütaxevi nu'ayamatüta Qesusi Cürisitumatü tepütaxevi. ⁴ Ipaü tecateniu'ütüani xemaye'axüanicü xeyutemamavietü.

Cacaüyari hecüariyapaü cani'aneni

⁵ Ipaü panuyüne niuqui hesüana mümieme temi'enie temüxecuxaxatüva. Cacaüyari hecüariyapaü cani'aneni, yüriya pumave hesiena haquevasü. ⁶ Xüca yate'utiyuani quename hamatüana tetaxevi, yüvipa xüca te'u'uvani, tepüte'itava, yuri yatepücatecahu. ⁷ Masisü hecüaripa xüca te'u'uvani 'iya hecüaripa macavepaü, tanaitü tecanitaxevicacuni. Mücü meta, Qesusi Cacaüyari münu'aya xuriyaya naime 'axa temüteyurie catani'itirieca.

⁸ Xüca yate'utiyuani quename tita 'axa müti'ane tecatehexeiya, tacümana tepeutayexürüva, tita yuri müraine tahesie pumave. ⁹ Me xüca te'itahecüata tita 'axa temüte'uyuri, 'iya que maine yapüticamie, que mütiheiserie yapütiyuriene, tita 'axa temüte'uyuri pütareuyehüvirieni, catani'itirieca naime mücatiheiserie. ¹⁰ Xüca yate'utiyuani quename 'axa tecateyurievave, mücü ti'itavame tenayeitüvani, niuquieya tahesie pumave.

2

Cürisitu tahesie mieme pütaniuni

¹ Nenivema 'icü nepüxe'utüirie 'axa xemücateyuriecacü. Me xüca 'axa tiuyurieni xevitü, tame tepeixeiya que mü'ane tahesie mieme mütaniuni yu'uquiyari hüxie, Qesusi Cürisitu hücütütü que mütiheiserie yamütiyuriene. ² 'Iya canihücütüni que mü'ane 'aixüa mütiuyuri 'aixüa temütexeyariecacü tame 'axa temüteyurie. Tita tame temüteyuriecü xeiçüa püca'uyü, masi yunaitü cuiepa memütama vahesie mieme puyü.

³ Xüca yatetecahuni que müti'aita, müpaü tecatenimaica temeitima. ⁴ Que mü'ane ne nemeitima maine, yacaticami-etü que müti'aita, mücü tini'itavani, tita yuri müraine hesiena pumave. ⁵ Que mü'ane yamüticamie 'iya niuquieyasie, yuricü mücü naye'ani tiyucanaqui'erietü Cacaüyariपाü. 'Ipaü tecatenimaica hesiena temüteviya. ⁶ Que mü'ane hesiena tiviyatü 'emuyeica maine, caneuyeveca hepaüna müyüaneni 'iya müyüanecaipaü.

'Aisica hecuame

⁷ Nenaqui'erima, hecuamecü netixe'aitüatü nepücatixe'utüiri. 'Aisica meripai canimiemetüni püta matüaripai xemeixeiya. 'Icü 'aisica meripai mümieme, niuqui canihücütüni matüaripai xeme'enie. ⁸ Mesüte hecuamecü netixe'aitüatü netinixe'utüirica, tita yuri müraine 'iya hepaüsita xehepaüsitata, yüriya macuyeiximecü, tita yuricü mütihecüariya mühecüariyacüri.

⁹ Que mü'ane hecüaripa muyeica maine, yu'iva mu'uxie, mücü yüvipa cuxi caniuyeicani. ¹⁰ Que mü'ane yu'iva münaqui'erie hecüaripa caniuveni, pücatiquetamüre yücümana. ¹¹ Que mü'ane yu'iva mu'uxie yüvipa caniuveni, yüvipa tiuyeica, 'asipücatimate que mütimie yüriya mecüpiriyacü.

¹² Nenivema nepütixe'utüirie tita 'axa xemüte'uyuri xemüteuyehüviyariecü 'iyasüa xemümiemetecü. ¹³ Xeme xemüva'uquiyarima nepütixe'utüirie xemeitimacü 'iya matüaripai 'amuyeica. 'Uquisi nepütixe'utüirie xeme'ivaxücü 'iya 'axa mütiyuriene.

Türi nepütixe'uta'utüiri yu'uquiyari xemetimacü. ¹⁴ Xeme xemüva'uquiyarima nepütixe'uta'utüiri xemeitimacü 'iya matüaripai 'amuyeica. 'Uquisi nepütixe'uta'utüiri xemütürücavicü, Cacaüyari niuquieya xehesie mütiviyacü, 'iya 'axa mütiyuriene xema'ivaxücü.

¹⁵ Tita cuiepa mütimieme xepücatenaqui'erieca. Quepaümetü cuiepa mütixuave xepücatenaqui'erieca. Tita cuiepa mütimieme xüca tinaqui'erieca, haquevasü yu'uquiyari pücanaqui'erie. ¹⁶ Tamüsü naitü cuiepa mütixuave, tevitütü tita müthive'erie, tita yühüxicü müthive'erie, yacü xeicüa que mütiyucatave'erie yupini hepaüsita, mücü ta'uquiyarisüa pücatimieme, mücü cuiepa pütimieme püta. ¹⁷ 'Icü cuie canacuyeiximeni. Tita cuiepa memütama memütehive'eri canacuyeiximenita. Masi que mü'ane yamüticamie que mütinaque Cacaüyari, mücü caniyuhayevani yuheyemecü.

Que mü'ane Cürisitu maye'unie

¹⁸ Neuxei türi, hicü tucari canaye'aniri quepaucua mütapare. Que xemüte'enanacai queiname xevitü 'uhamie

Cürisitu 'aye'unietü, hicütütüri yumüiretü Cürisitu memaye'unie mecanixuaveni. 'Ayumieme tepütemate tucari maye'a quepaucua mütapare. ¹⁹ Tasata mepayecü, masiri tahesüa mepücamiemetetücai. Xüca tahesüa memiemetetücaitünique, tahamatü mepuyuhayeveaqueyu. Mecanayecünesüari memümasiücünicü tahesüa memücamiemetecü.

²⁰ Mücü müpasie heiserie canixe'upitüani, yunaitü xepütemate. ²¹ Nepücatixe'uti'utüiri tita yuri müraine xemücamatecü, tita yuri müraine xemümatecü püta nepütixe'uti'utüiri, naitü 'itarica yurisie müca'ayeneica xemütematecü.

²² Quepai püti'itava. Que mü'ane müyuhecüata müpaü 'utaitü quename Quesusi heiserie cahexeiya Cürisitutütü, mücüri catini'itavani. Que mü'ane müyuhecüata 'uquiyarieya cahex-eiyatü ni nu'ayata, mücü Cürisitu maye'unie canihücütüni. ²³ Yunaitü nu'aya mecahexeiyatü memüyuhecüata, 'uquiyarieyata mepücahexeiya. Que mü'ane 'iya nu'aya hexeiyatü muyuhecüata, mücü 'uquiyarieyata canexeiyani.

²⁴ Xeme tita xemüte'enie matüaripai, xehesie tiviyatü queyuhayevani. Xüca xehesie tiviyatü yuhayevani tita matüaripai xemüte'enie, xemerita nu'ayasie 'uquiyarieyasieta xeteviyatü xecaniyuhayevacuni. ²⁵ Tucari mücaxüve canihücütüni tita 'iya mütatiutahüavixü temeixeiyanicü.

²⁶ 'Icü 'ipaü nepütixe'u'utüiri memüxeheuyexürüva vahepaüsita. ²⁷ Xemeri heiserie que mütixe'upitüa 'iya, mücü heiserie xemexeiya xehesie tiviyatü caniyuhayeva. Tixaü xeime xepücaheuyehüva mütixeti'üquitüanicü. Mücü heiserie xemupitüarie 'iyasüa mieme mütixe'üquitüapaü naima hepaüsita, yuri mainepaü, mücati'itavapaü, mütixe'uti'üquitüapaü, müpaü hesiena xeteviyatü xequeneyuhayeva.

²⁸ Hicüsüari nenivema hesiena xeteviyatü xequeneyuhayeva. Xüca müpaü xeteyurieca, quepaucua masiücütü mayani 'iya, 'aixüa tepütetamaica tecatateteviyatü hüsiena quepaucua munuani. ²⁹ Xüca xetemaica 'iya yamütiyuriene que mütiheiserie, xequetenemaica yunaitü yamemüteyurie que mütiheiserie hesiena memüyecü.

3

Cacaüyari nivemama

¹ Neuxei ta'uquiyari que tatinaqui'erie. Mücücü Cacaüyari nivemama teputaterüvari, nivemama tepühüme. 'Ayumieme cuipea memütama mepücatasimate memücaheitimaivavecaicü

'iya. ² Nenaqui'erima hicütütüri Cacaüyari tecaninivemamatüni. Tixaü cuxi pücamasiücü que temü'aneneni. Müpaü tepütemate, quepaucua masiücütü mayani Cürisitu, mücü que mü'ane, hepaüna tepü'aneneni, te'ixeyatü mücü que mü'ane. ³ Yunaitü 'ipaü memüte'icuevi mepuyu'itie yücümana 'iya que müti'itipapü.

⁴ Yunaitü 'axa memüteyurie 'aisica menitisanani. Tita 'axa müti'ane 'aisica saname canihücütüni. ⁵ Xeme müpaü xepütemate 'iya masiücütü matüacü mütasinavairienicü tita 'axa temüteyurie. Tita 'axa müti'ane pumave hesiena. ⁶ Yunaitü hesiena memüteviya 'axa mepücateyurie. Yunaitü 'axa memüteyurie mepüca'ixeyavave mepücaheitimaivave. ⁷ Nenivema xüca tüma xevitü caxeheuyexürienique. Que mü'ane yamütiyuriene que mütiheiserie, mücü heiserie canexeyani 'iya heiserie mexeyapü. ⁸ Que mü'ane 'axa mütiyuriene Cauyumariesüa canimiemetüni, Cauyumarie 'axa mütiyuriencü matüaripai. Cacaüyari nu'aya 'ayumieme masiücütü nayani mita'unacü Cauyumarie tita mütiyuriene.

⁹ Yunaitü Cacaüyarisie memüyecü 'axa mepücateyurie 'iya 'imüarieya vahesie müyuhayevacü. 'Axa memüteyurieni mepüca'yavave Cacaüyarisie memüyecü. ¹⁰ 'Ipaü mepütemasiücü Cacaüyari nivemama Cauyumarie nivemama. Yunaitü yamemücateyurie que mütiheiserie, que mü'ane yu'iva mücanaqui'erieta, mücü Cacaüyarisüa mepücamiemete.

Xequeneyunaqui'erieca yunaitü

¹¹ Müpaü canaineni niuqui matüaripai xemi'enie. Tanaitü tepütanaqui'erieca paine. ¹² Cainipäü tepüca'yüaca. 'Iya 'axa mütiyurienesüa canimiemetücaitüni, yumuta caniumieni. Titayari timi. Tita mütiyuriencai 'axa müti'anecaicü, mutaya tita mütiyuriencai müheiseriecaicü.

¹³ Ne'ivama xepücahüxiyaca xüca cuiepa memütama mexe'uxieca. ¹⁴ Tame ta'ivamarixi temüvanaqui'eriecü 'ayumieme tepütemate temütapataxü tecamüquitetütüri te'ayeyuyuritü püta. Que mü'ane mücatiyucanaqui'erie müquitü 'apuyeica cuxi. ¹⁵ Yunaitü yu'ivama memüva'uxie teyumemivamete mecanihümetüni. Xeme xepütemate tiyumemivame yücümana tucari mücaxüve pücahexeiya. ¹⁶ 'Icücü tepeitama naqui'eriya, 'iya tahesie mieme yutucari müyetuacü. Caneuyeveca tameta ta'ivama vahesie mieme tatucari temüyetuani. ¹⁷ Que mü'ane yupini cuiepa timieme mürexiya, mixeiya yu'iva reuyehüacame, xüca yu'iyari 'anunaca hepaüsitana, queri tinaqui'erieca Cacaüyari. ¹⁸ Neuxei nenivema tepücatanaqui'erieca niuquicü xEICÜA YACÜ xEICÜA. Que temüteyurie püta yuricü püta tepütanaqui'erieca.

'Aixüa tepütemaica Cacaüyari hüxie

¹⁹ Müpaü tetenimaicacuni tita yuri mürainesie temümiemetecü. Cacaüyari hüxie müpaü ta'iyari tepütenütüaca ²⁰ xüca ta'iyari tasi'utatieni. Tita ta'iyari mücatimate Cacaüyari püta catinimaica, naime pütimate. ²¹ Nenaqui'erima ta'iyari xüca catasi'utatieni 'aixüa tepütemaica Cacaüyari hüxie, ²² naime temitavaviricü tepütanaqui'eri yatemütecahucü que müti'aita, tita mütinaque yatemüteyuriecü. ²³ 'Ipaü catini'aitani, yuri temüteta'erienicü que mü'ane Cacaüyari nu'aya mühücüsie Qesusi Cürisitusie, temütanaqui'eriecacü tanaitü mücü que mütatiu'aitüa. ²⁴ Que mü'ane yamüticamie que müti'aita, Cacaüyarisie tiviyatü puyuhayeva, Cacaüyarita hesiena tiviyatü tiyuhayeva. 'Ipaü tecatenimaica tahesie tiviyatü muyuhayeva, yu'iyari mütasi'umicü.

4*'Iyari yuri maine, 'iyari meuyuyehüpa*

¹ Nenaqui'erima yunaimie 'iyarite yuri xepücateva'erierieca. Xequeteneuta'inüataxüa 'iyarite masi, siparasü xüca Cacaüyarisüa memiemetetüni. Yümüretü yacü xeicüa texaxatamete meneutayeixüani cuiepa. ² 'Ipaü xepüteheitimani Cacaüyari 'Iyarieya. Yunaitü 'iyarite memüyuhecüata Qesusi Cürisitusie tevi matüasie meteviyatü, müme Cacaüyarisüa mecanimiemetetüni. ³ Yunaitü 'iyarite memücayuhecüata Qesusisie meteviyatü Cacaüyarisüa mepücamiemete. Mücü Cürisitu mu'uxiesüa mecanimiemetetüni. Xeme xepu'enana quename 'uhamie, hicüri cuiepa caniuyeicani.

⁴ Nenivema xeme Cacaüyarisüa xecanimiemetetüni, xepüvara'ivaxü. 'Iya xehesie mütiviya canitürücaüyeni. Mücü cuiepa memütama vahesie mütiviya masi pücatürücaüye 'iyapaü. ⁵ Müme cuiepa mecanimiemetetüni. 'Ayumieme cuiepa mieme metenicuxatani, 'ayumieme cuiepa memütama mecaniva'enieca. ⁶ Tamesü Cacaüyarisüa tecanimiemetetüni. Que mü'ane Cacaüyari mümate catani'enieca. Que mü'ane Cacaüyarisüa mücamieme pücatasi'enie. 'Icücü tepüvamate 'iyari yuri maine 'iyari meuyuyehüpa.

Cacaüyari catiniyucanaqui'erieca

⁷ Camüsü nenaqui'erima tepütanaqui'erieca tanaitü. Naqui'erिया Cacaüyarisüa canimiemetüni. Yunaitü memüteyucanaqui'eri Cacaüyarisie mecaniyecüne, Cacaüyari mecanimaica. ⁸ Que mü'ane mücatiyucanaqui'eri Cacaüyari pücahetimaive Cacaüyari mütiyucanaqui'eriecü. ⁹ 'Icücü tahesie masiücütü nayani Cacaüyari que mütatinaqui'eri, Cacaüyari yunive muyuxevi meyenü'acü cuiepa, mücücü

temayeyuyurinicü. ¹⁰ Müpaü cani'aneni naqui'eriya. Tameri tepüca'inaqui'eriecai Cacaüyari. Mücü püta pütasinaqui'eriecai, yunive reyenü'a 'aixüa miyurienicü 'aixüa temütexeyarienicü tame 'axa temüteyurie.

¹¹ Nenaqui'erima Cacaüyari xüca müpaü tati-naqui'eriecaitüni, caneuyeveca tameta müpaü temütetanaqui'eriecacü tanaitü. ¹² Xevitü püca'ixeyave Cacaüyari hasuacua. Xüca tetanaqui'erieca tanaitü, Cacaüyari tahesie tiviyatü caniyuhayeva. Mücü que mütiyucanaqui'eri, naqui'eriya naye'ani tahesie. ¹³ 'Ipaü tepütématique hesiena temüteviya mücürita tahesie mütiviya, yu'iyari mütasi'umicü taxexuime. ¹⁴ Tame tepunenierixü tecatenihécüatani ta'uquiyari yunive meyenü'acü cuiépa memütama vavicueisitüvame. ¹⁵ Que mü'ane müyuhecüata müpaü 'utaitü quename Qesusi Cacaüyari nu'aya hücü, Cacaüyari hesiena tiviyatü caniyuhayeva, mücüta Cacaüyarisie tiviyatü tiyuhayeva.

¹⁶ Tame tecatenetimani que mütatinaqui'eri Cacaüyari, yuri teteniuta'erieni naqui'eriyayasie que mütatinaqui'erie. Cacaüyari catiniyucanaqui'erieca. Que mü'ane tiyucanaqui'erietü muyuhayeva, mücü Cacaüyarisie tiviyatü caniyuhayevamücü, Cacaüyarita hesiena tiviyatü tiyuhayeva. ¹⁷ Naqui'eriya müpaü tinaye'ani tahesie 'aixüa temütetamaicacü mücü tucarisie quepaucua 'isücame mütasita'inüata, hepaüna temü'anecü tame 'ena cuiépa 'iya mü'anepaü. ¹⁸ Xüca tiyucanaqui'erieca marica pücaxüave. Naqui'eriya maye'axe marica payeveveiya. Que mü'ane müma cani'uximatüarieca. Que mü'ane müma püca'aye'ave tiyucanaqui'erietü.

¹⁹ Tame tepütetacanaqui'erie mücü meri mütasi'utanaqui'ericü. ²⁰ Xüca xevitü ya'utayüni, Ne Cacaüyari nepünaqui'erie haitü, xüca yu'iva 'uxieca, mücü catini'itavani. Que mü'ane yu'iva xeyiatü müca'inaqui'erie, capüyüve minaqu'erieca Cacaüyari ca'ixeyavetü. ²¹ 'Icü 'aisica tecanexeyiani hesüana mümieme. Que mü'ane Cacaüyari münaqui'eri, yu'ivata quenaqui'erieca.

5

Yuri ti'erietü, tita cuiépa mütimieme püra'iva

¹ Yunaitü yuri memüte'erie quename Qesusi heiserie 'upitüarie Cürisitütütü Cacaüyarisie mecaniyecüne. Que mü'ane 'iya 'uquiyarieya münaqui'erie, 'iya hesiena müyetüata caninaqui'erieca. ² Tame 'ipaü tepütématique Cacaüyari nivemama temüvanaqui'erie, quepaucua Cacaüyari temünaqui'erie, quepaucua yatemütecahu que müti'aita. ³ 'Ipaü

tetenyurieca xüca Cacaüyari tenaqui'erieca, yatepütecahuni que müti'aita. 'Aisicaya pücahahete. ⁴ Naitü Cacaüyarisie müyetüa cuiepa mieme cana'ivarümeni. Tita yuri temüte'erie, mücü canihücütüni tita 'ari müre'iva cuiepa timieme. ⁵ Quepaicü pühücü cuiepa mieme ma'ivarüme. 'Icüri pühücü, que mü'ane yuri müti'erie quename Qesusi Cacaüyari nu'aya hücü.

'Iyari catinihecüatani

⁶ 'Icü Qesusi Cürisitutütü canihücütüni que mü'ane ha xuriya 'inüariyari'icü munua. Ha 'inüariyari hexeiyatü xeicüa pücanua, masi ha xuriya 'inüariyari hexeiyatü punua. 'Iyari müpaü tinihecüatanita, 'Iyari yuri mainecü. ⁷ Mepüyuhaica memütehecüata taheima, ta'uquiyari, Nu'aya, Iyarieya Mütiyupata mepühüme. 'Icü yuhaicatü mecaniyuxevini. ⁸ Mepüyuhaica memütehecüata cuiepa. Cacaüyari 'Iyarieya, ha, xuriya mepühüme. Yuhaicatü 'axeicüa mepütehecüata. ⁹ Teüteri que memütehecüata tecaniva'enieca. Mericüte, Cacaüyari que mütihecüata masi caniheiserietüni. 'Ipaü catinihecüatani Cacaüyari, yunive hepaüsita tiniutahecüata. ¹⁰ Que mü'ane yuri müti'erie Cacaüyari Nu'ayasie mücü hecüasica pexeiya yuhesie. Que mü'ane Cacaüyari yuri mücati'eriri, mücü Cacaüyari ti'itavame canayeitüvani, yuri mücatiuta'ericü que mütiutahecüataxü Cacaüyari yunive hepaüsita. ¹¹ Müpaü paine tita mütihecüata. Cacaüyari cataniupitüani tucari mücaxüve. Nu'ayacü canixuaveni mücü tucari. ¹² Que mü'ane 'iya nu'aya mexeiya, tucari pexeiya. Que mü'ane Cacaüyari Nu'aya mücahexeiya, tucari pücahexeiya.

Xepütemate tucari mücaxüve xemexeiya'icü

¹³ 'Icü nepütixe'uti'utüiri xeme yuri xemüte'erie que mü'ane Cacaüyari nu'aya mühücüsie xemütemaicacü tucari xemexeiya mücaxüve.

¹⁴ 'Ipaü 'aixüa tepütetamate huxiena. Xüca tixaütü tete'itavavirieni que mütinaque, pütasi'enie. ¹⁵ Mücü meta, xüca müpaü tetemaica mütasi'enie tita temüte'ivaviri, tepütemate temeixeiya tita temüte'ivaviri.

¹⁶ Xüca xevitü 'ixeiya yu'iva 'axa tiyurieneme que mücatimüni, canitavaviriemücü yu'ivasie mieme. Tucari mecanipitüariecuni müme 'axa memüteyurie que mücatimüni. Tita 'axa müti'ane puxuave 'axa xüca tiyurieni mümünicü. Mücüsie mieme xemitavavirieni 'asinepücahaine. ¹⁷ Naitü mücatiheiserie 'axa cani'eneneni. Tita 'axa müti'ane puxuave 'axa xüca tiyurieni mücamünicü.

¹⁸ Tame tepütemate yunaitü Cacaüyarisie memüyecü 'axa mepücateyurie. 'Iya Cacaüyarisie müyetüa caniva'üviyani, 'iya 'axa mütiyuriene pücamayüa.

¹⁹ Tepütemate Cacaüyarisüa temümiemete, naitü cuiepa mütimieme 'iya 'axa mütiyurienesie tiviyatü 'amuve.

²⁰ Tepütemate Cacaüyari nu'aya munua, mütasi'ematüa temi-maicacü mücü muyuri. Tame 'iya muyurisie tepüteviya nu'ayasio Qesusi Cürisitusie. 'Icü yuricü canicacaüyaritüni, tucari mücaxüve canihücütüni. ²¹ Nenivema xequeneyu-cuerivayurieca cacaüyarixi vahepaüsita.

VANI

Meitanü'axüa Hutarieca Mieme Xapayari

Vaürisica

¹ Ne nemüxe'uquiyari necanixevaüritüaca 'uca pemanayexeyari 'anivemata. Yuricü nenixenaqui'erieca. Ne xEICÜa pücatixaü, masi tanaitü temeitima tita yuri müraINE tepüxenaqui'eri ² tita yuri müraINE tahesIE tiviyatü muyuhayevacü, mütasiteütacü yuheyemecü. ³ Cacaüyari ta'uquiyari, Qesusi Cürisitu ta'uquiyari münu'aya, yuricü me'utiyuatü meteyucanaqui'erietü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexenenimayaca, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüarIecacü.

⁴ Vaüca nepünetemaviecai nemütimarIecü 'anivema hipatü tita yuri müraINesIE meteviyatü memU'Uvacü, 'aisica ta'uquiyarisüa mieme que temüte'upitüari. ⁵ Hicüri 'uca hecuamecü nemati'aitüatü nepücamati'utüirIE, mücÜ 'aisica matüari temeIXEiyacai nepümati'utüirIE püta. 'Ipaü nepümativaviri, tanaitü temütanaqui'erIecacü. ⁶ 'Ipaü tetenyurIEca xüca tetetacanaqui'erIEca, tepu'uvani que müti'aita. 'IcÜ canI'aisicayatüni, xeteyucanaqui'erietü xemu'uvanicü, matüarIpai que xemüte'u'enana.

Memeuyuyexürüva

⁷ Yümüiretü memeuyuyexürüva mecaneutayeixüani cuiEpa. Müme mepücayuhecüata quename Qesusi CürisitusIE tevi matüasIE metevIya. Müya 'anetü canihücütüni reuyuyehüpame, müya 'anetü tihücü 'iya Cürisitu maye'unIE. ⁸ XequeneyucuerivayurIEca capa xehEiyexürIenicü ta'uximayasica, masi yu'ivarica naime xemüpitüarIenicü.

⁹ Yunaitü memanuyehaitürüve, tita Cürisitu müti'üquitasIE meteviyatü memücaYUhayeva, mücÜ Cacaüyari mepücahexEiya. Que mü'ane tita müti'üquitasIE tiviyatü müYUhayeva, mücÜ yu'uquiyari pEXEiya nu'ayata reXEiya. ¹⁰ Xevitü xüca xehesüa nuani 'icü 'üquisica cahexEiyatü, xepüca'i'INIEca yuquIE, xepüca'ivaürItüaca. ¹¹ Que mü'ane mitvaürItüani, mücÜ 'uxImayasIcaya 'axa que mü'anene, müpaü 'anetü canayeImücü.

Xehesüa nepeuyeimücü

¹² Sepanetü müireme nemütixeti'utüirIenIquecai, nepücanevaürIya xapacü tauxicü. Masisü xehesüa nepeuyeimücü püta, tahüxi te'utinenieretü temütetaxatacü xemaye'axüani xeyutemamavietü.

¹³ 'A'iva 'uca manayexeyari nivemama mepümasivaüritüa.
Müpaü xecüa cani'aneni.

VANI

Meitanü'axüa Hairieca Mieme Xapayari

Vaürisica

¹ Ne nemü'a'uquiyari nepümati'utüirie nemümasinaqui'erie Cayu. Yuricü nepümasinaqui'erie ne.

² Neuxei, 'ecü nemümasinaqui'erie, nepünenenevie naimecü 'aixüa pemüreumienicü, 'aixüa pemüreu'eriecacü 'aiyari 'aixüa mütimiepaü. ³ Vaüca nepünetemaviecai me'u'axecacu ta'ivama metehcüatacacu 'ahepaüsita yuri que pemaine. Yaxeicüa 'ecü tita yuri mürainesie petiviyatü pepuyeica. ⁴ Que yanemücatinetemavi, vaüca masi nepünetemavi yanetimaitü quename nenivema hipatü me'u'uva tita yuri mürainesie meteviyatü.

⁵ Neuxei, 'ecü nemümasinaqui'erie, yamüticamiepaü peniyüaneni naime ta'ivama vahesie mieme pemütiyuriene sepa memücu'uvamete. ⁶ Müme mecateniutahecüata meyucuxeüriecu que pemüti'acanaqui'erie. 'Aixüa penivayuriemücü pevaparevietü vahuyeta, Cacaüyariपाü petiüca'iyaritü. ⁷ Que mü'ane Qesusi Cürisitu mühücüsie mieme meteta'uximayataque menayecüne. Tixaü mepücatevarutanaqui'eriri hipame nuivarite. ⁸ 'Ayumiemerücü caneuyeveca müya memü'anene temüvatanaqui'erieni tame, tanaitü tita yuri mürainesie mieme temüte'uximayacacü.

Riyütürepexi que müttivaraye'uniecai

⁹ Ne 'esiva nepütivaruta'utüiri memüyutixexeüriva, peru mücü Riyütürepexi va'uquiyari mayuyeitüamücü pücatasi'upitüa. ¹⁰ 'Ayumieme xüca nehenuani neneye'eritüamücü que mütiyuriene niuqui 'axa mü'anecü tasiniuquimatü. Mücücü xEICÜA pücanaqui'a, masi müireme pütüyurieniqueyu. Ta'ivama pücaüpütüa, pücaüpütüa müme memüvüpütüacu, memüyutixexeüriva vasata püvaranuyenü'ava.

¹¹ Neuxei, 'ecü nemümasinaqui'erie, 'axa müti'ane pepüca'üqueni, 'aixüa müti'ane püta quene'üqueni. Que mü'ane 'aixüa mütiyuriene Cacaüyarisüa canimiemetüni. Que mü'ane 'axa mütiyuriene püca'ixeyave Cacaüyari.

Remetüriyu hepaüsita mepütehecüata

¹² Yunaitü mepütehecüata Remetüriya hepaüsita, tita yuri müraine tihecüatacacuta hepaüsitana, tameta tepütehecüata hepaüsitana. 'Ecü pepütimate yuricü temütehecüata.

Teutüarica

13 Nesü vaüca nepümatiti'utüirieniquecai peru
tauxicü ti'utüvamecü nepücamati'utüiriamücü.

14 Nepümasiheuxeiyamücü püta yareutevitü, tahüxie
te'utinenieretü tepütetaxata.

15 'A'iyarisie xüca peca'uximatüarieca. Müme
temüvanaqui'erie mepümasivaüritüa. 'Ecüta quenivavaüritüaca
müme temüvanaqui'erie yuxexuime que memüteteteva.

CURA Meitanü'axüa

Vaürisica

¹ Ne Cura Quesusi Cürisitusie mieme neca-
tini'uximayatametüni Cacuvu 'ivaya nehücütütü.
Necanixe'vaüritüaca xeme xemünaqui'eriva Cacaüyari
müta'uquiyarisie xeteviyatü, Quesusi Cürisitu müxe'üviya
xemuta'inierie. ² Xüca xenenimayasieca, xüca xepitüarieca
yu'iyari xemücamüiriyanicü, xüca xenaqui'erivani yemecü.

Mete'itavatü que memüte'üquitani

(2 Pecuru 2:1-17)

³ Nenaqui'erima, cuini mieme necanine-
mexütüaçaitüni nemütixeti'utüirienicü tanaitü 'axeicüa
que temütetavicueisitüariexime hepaüsita, peru neuyeveca
yanemütixeti'utüirienicü hicü vaüriyarica nexepitüatü
xemüyucuitüvenicü tita yuri temüte'erie hesie mieme, tita
Cacaüyari teüterimama xei mieme temüteyeturiyarie hesie
mieme. ⁴ Hipatü teüteri tasata menatahaxüani 'avie. Meripai
meniucayasariexüani müpaü memütemari'itüarienicü.
Cacaüyari mepüca'ayexeiya, mecanipata tita Cacaüyari
mütivamicua 'aixüa tiuca'iyaritü, para memüyutatuanicü
merucuyatüvetü xeicüa. Mecaniyucu'imavani müpaü
me'utiyuatü quename meca'imate que mü'ane hücüatü
mütacusi'yari mütati'aitüvame Quesusi Cürisitu.

⁵ Sepa xei mieme müpaü xemütehetima naimecü,
necanixe'eritüamücünü que mütiuyü hepaüsita quepaucua
Ti'aitame müvarutavicueisitüa 'Ixaherisixi teüteriyari 'Equipitu
cuieyarisie vareyevitüca. Varutavicueisitüaca 'arique
nivaruca'una müme yuri memücate'eriecai. ⁶ Taheima
miemete niuqui tuayamete meta hipatü mepüca'yü'üviyacai
que memütehüritüariecai matüaripai, mepicu'eirie masi
yuquie. Mücü Cacaüyari caniva'üviyani memütaxanesienicü
tucari mümarive 'aye'ayu, nivananutaxürüvani yüriyasie
tepüa mücaxüvecü. ⁷ Vahepaüsü mecaniuyünü Surumatari
Cumuxatari va'aurie miemete quiecaritesie quiecatari.
'Ameniu'uvacaitüni müme mevacumaüvatü que mü'ane
mücava'üyatücai mücavacünatücai, me'icumaüvatü titacü
memüteyuseviximacai. Mümeta meniucayasariexüani 'inüari
memacüneccü memari'itüarietüvetü taipa yuheyemecü
mütaivesie.

⁸ Peru hicü miemeteta yaxaicüa mecani'aneneni. Que
memüteheinüsa meniseviximaca yuvaiyari. Menixani'erieca
que mü'ane ti'aitame mühücü, mecanivaseviximani

mamarivavemete 'axa me'utiyuatü vahepaüsita. ⁹ Mücü Miyeri niuqui tuayamete tiva'aitüvame mühücü, quepaucua Cauyumariematü mücü niuqui memüxüatüacai Muisexi caxarieya hepaüsita, mücü pücayuvaüriyacai miseviximanicü Cauyumarie hesiena tiuhüpatü, masi müpaü niutayüni, Ti'aitame quematitieni. ¹⁰ 'Ime püta meniseviximaca tita 'asimemücatemate hepaüsita 'axa me'utiyuatü. Que memütemate, yücümana xeicüa mepütemate tatevama memücate'u'iyari vahepaü. Müpaü metemaitü 'ayumieme mecanitümaiariaca.

¹¹ Xüa 'ui müme. Caini huyeta meneucayune hepaüna mete'u'uvatü. Tuminicü meniyutatuanı memeyexürıenicü Varamipaü müti'ivamücücaipaü. Meniutatümaiarieni yaxeicüa que mütiuyü quepaucua Cure meye'uniecai Muisexi. ¹² 'Ime meniseviximaca xe'icuai quepaucua xeyunaqui'erietü xemüteca'a, memücateheuyuehüviriecü quepaucua xehamatü memüteca'a. Muxası vahüvemete meyuterüvatü mepüteyumicua xeicüa. Haivitüri mayevavaquipaü mecani'aneneni 'ecacü mecu'enetüvetü. Cüyexipaü mecani'aneneni memüca'utixuxuavere tucari maye'axesie. Hutacüa mepucui, mepüvatihunarietüca.

¹³ Memasiücütü mepayuyeitüva que memüteyurie meyuteviyasitüatü, yaxeicüa hamevari mayu'eriya mücuaimuxa masiücüme que mürayuyeitüva haramarasie. Xuravesixi memeyexürüve vahepaü mecani'aneneni. Yüriya cui müyüvi caniu'üviyarieni vahesie mieme yuheyemecü.

¹⁴ Müya memü'anene meripai catinivacuxaxatüvacaitüni 'Enuqui 'Arani müxiüyariyatücai 'atahutariaca mieme, müpaü 'utaitü, Nenixeiya Ti'aitame nuaximeme yuteüterima varavitütü müireme miriyari meyupaümeme, ¹⁵ yunaimे vataxanetaque, yunaitü Cacaüyari memüca'ayexeiya vahesie tiuhüanique naime hepaüsita que memüte'uyuri Cacaüyari meca'ayexeyatü vatahüaveque, naime niuqui mü'aüxaüna hepaüsita, que memüte'iniuquima Cacaüyari hepaüsita 'axa teyuruvamete Cacaüyari memüca'ayexeiya. ¹⁶ 'Ime mecanihümetüni niuqui xüatüacate niuquixivivamete. Que memüte'ucahive'erie xeicüa 'ameniu'uvani. Yutetacü vaüca mepütecuxata meteyucatave'erietü. Niuquicü me'utiniütü menivatemavieritüaca teüteri memüvara'ivanicü.

Que mütiva'imaiyacai que mütivatuicacai

¹⁷ Xemesü nenaqui'erima, niuqui xequena'erivani meripai que memutiyua Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu nü'arımama yacatiyüvecacu cuxi. ¹⁸ Müpaü metenixecühüavecaıtüni, Tucari taparirümecacu 'amenitamacacuni teyunanaimavamete.

'Ameniu'uvacuni que memüte'ucahive'erie xEICÜA Cacaüyari meca'ayexeyatü. ¹⁹ 'Ime mecanihümetüni memüvapata teüteri 'iyarisie vaniu memüteviya 'iyarisie vaniu memücateviya sepa yu'iyari xEICÜA memexeyia müme, yuri 'iyari memücahexeyia.

²⁰ Peru xeme nenaqui'erima, xequeneyuseiriyani yunaitü, yuri que xemüte'erie tita mütipasiesie. Xequeneyunenevieca 'Iyari Mütiyupatasie xeteviyatü. ²¹ Xequeneyü'üviyani Cacaüyari xenaqui'eriecacu. Xequeneuta'icuevani maye'anicü Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu quepaucua müxenenimayacacü xepitüatü yuheymecü xemayeyuyurinicü.

²² Xequenivanenimayaca hipame memeu'erietüve, ²³ xequenivatavicueisitüani müme xevaranayehapanatü taipa. Hipame meta que xemütevanenimaya xequeneumama masi, xe'ixeümatü 'asita va'ixuriqui xüca seviximarieca que memüte'uyuri yuvaiyarisie meteviyatü.

'Aixüa que mutayü Cacaüyari hepaüsita

²⁴ Que mü'ane müyüve müxe'üviyani xemüca'atixürüvenicü, müyüve meta müxe'aye'atüanicü que mü'ane visi mü'ane hÜxie xehesie catiuhüivacacu xeyutemamaviecacu, ²⁵ que mü'ane yuxevitü mücacaüyari mütimaive mütasi'utavicueisitüa, mücü visi quetixeyarieca que mariveni heiserie quehexeyiani quetürücaüyeni tucari casutüarievecacu, hicüta, tucari catixüvecacu yuheymecü. Müpaü cani'aneni.

MASIÜCÜTÜ QUE MÜRATÜA, Vani Que Mütixei

Tita Qesusi Cürisitu masiücüme mürayeitüa

¹ Qesusi Cürisitu 'icü masiücüme canayeitüani. Cacaüyari müpaü catinipitüani müpaü mütivahecüatüacacü müme hesiena mieme memüte'uximaya, müpaü memütemaicacü yareutevitü que mütiyüni vaüriyarica. Masiücüme nayeitüani ne Vanitütü müpaü nemütimaicacü, nehesüa neiyenü'ani yuniuqui tuayame hesiena mieme nemüti'uximayacü. ² Cacaüyari niuquieya que maine, müpaü necatinihecüatani, Qesusi Cürisitu que mütihecüata. Que nemütixei yanecatinihecüatani.

³ Aixüa cani'itüariemücü que mü'ane mititerüva, mümeta memi'enie 'icü niuquiyari 'aixüa mecani'itüariecuni xüca yametecahunı que müre'uxa 'icüsie. Tucari caneutihuraniri.

Que mütivaruvaüritüa memüyutixexeürivacai 'atahutarieca quiecarisie

⁴ Ne Vani necanixevaüritüaca 'atahutarieca quiecarisie xemüyutixexeüriva 'Asiya cuieyarisie. 'Aixüa xüca tiuca'iyarini xehesie mieme mücü, xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü. Müpaü pütıyurieneni que mü'ane 'amuyeicacai 'amuyeica 'umamie, mümeta 'atahuta 'iyari mücü 'uvenieya hüxie memüti'u, ⁵ Qesusi Cürisitu meta que mü'ane yaticamietü müyuhecüatacai, que mü'ane müquite memanucu'uni vamexüacame mühücü, que mü'ane mütiva'aitüa cuiepa te'aitamete. Mücü canihücütüni que mü'ane mütasinaqui'erie, que mü'ane yuxuriyacü müta'utixünaxü tahesie mücarahüivanicü 'axa temüte'uyuricü, ⁶ que mü'ane teüterimama müta'ayeitüa tati'aitüvametütü, mara'acate müta'ayeitüa 'uquiyarieyasie mieme temüte'uximayacacü Cacaüyarisie mieme. Mücü 'aixüa quecuxaxasivani quetürücaüyeni yuheyemecü. 'Icü niuqui canise'ini.

⁷ Camü, haisata pacaneni. Yunaitü yuhüxicü mecanixeiyacuni, mümeta memeitiseixüa mepixeiya. Yunaitü nuivarite cuiepa memütama meniytuıheiveriecuni me'ixeyatü. Müpaü cani'aneni, niuqui canise'ini.

⁸ Ti'aitame mücacaüyari müpaü paine, Ne Mexüacame 'Imatüreme netitevatü necanihücütüni que mü'ane misütüa minüni. Que mü'ane 'amuyeicacai 'amuyeica 'umamie, que mü'ane nai mütürücaüye, ne necanihücütüni.

Que mütixei Yuri Tevi

9 Neri Vanitütü necanixe'ivatüni. Xehepaü nepü'itüariene te'uximatüariēcacu tete'aitametetücacu tete'uca'enivacacu Qesusisie teteviyatü. Cuie Patümuxi müracutēvasie haramara hixüapa mayemasie neneyeicacaitüni Cacaüyari niuquieyasie nemütiviyacü Qesusi hepaüsita nemütihecüatacü. 10 Ti'aitame tucariēyasie 'Iyari nesi'uviyacu, nevarita 'uvecacu neni'enieni que mü'ane carima mutaniucacai cuxinetapaü ti'eniürücütü. 11 Müpaü niutayüni, Ne que mü'ane misutüa minüni necanihücütüni, Mexüacame 'Imatüreme nepühücü. Tita pemütixeiya quetinaca'utüa xapasie, queneutanü'axüa memüyutixexeüriva vahesüa 'atahutariēca quiecarisie memetitei, müme 'Epesusie 'Esimirünasie Perücamusie Tiyatirasie Sarütixisie Piratepiyasie Rautiseyasie memetitei.

12 Hicü ta'aurie nenaveni niucame nexeiyaque, que mü'ane müneretahüavixü netinecühüavetü. Ta'aurie ne'aveca, cüxeme 'utame neniuxeiya 'atahutame huru tepüayaricü muveviya. 13 Ti'utame hixüapa 'uvecacu nepixei que mü'ane Yuri Tevipaü mütiyuxexeyacai. 'Etevime panacatücücai, yutavisie panayücühüacai huru hüiyameyaricü. 14 Mu'uya cüpayä pütuxacai muxa huxariyaripaü 'üvipaü. Hüxiteya tai mütacapaü cani'anenecaitüni. 15 Quetateya tepüa müxavatüpaü pütüyuxexeyacai huxunuta hüsieriecamepaü. Niuquieya vaüca hapaü putatürarücacai. 16 Yuserieta xuravesixi nivaratücücaitüni 'atahutame. Tetana püvayeneicacai cusira naisata heutixicacaunitü. Tau que mütixavatü türücaüyemecü tatü, müpaü canaye'anecaitüni.

17 Quepaucua nemixei, hetüana neniucaveni müquipaü. Mücü yuseriecü nehesie canitümeni müpaü 'utaitü, Pepücamaca. Ne mexüacame 'imatüreme necanihücütüni. 18 Que mü'ane mayeniēre necanihücütüni sepa nemümüquicai. Neuxei, nepayeniēre hicü neheyemecü. Nene'üca yaviyari heiserie nemexeyacü müquite vahepaüsita, nereunarümatü nereuyepivatü haque meme'uva. 19 'Ayumiēme nepaine, quetinaca'utüa tita pemütixeiya, hicüque mütiyüane, 'arique que mütiyüni. 20 'Ipaü catinimasiücüni niuqui mü'aviesiecai 'atahutame xuravesixi neserieta nevaratücüme pemüvaruxei vahepaüsita, 'atahutame cüxeme 'utame hurucü muveviya pemüvaruxei vahepaüsita. Mücü xuravesixi 'atahutatü, niuqui tuayamete mecanihümetüni müme 'atahutariēca quiecarisie memüyutixexeüriva vahesüa miēmete. Cüxeme 'utamete, müme memüyutixexeüriva 'atahutariēca quiecarisie mecanihümetüni.

2

Que mütivarunü'airi memüyutixexeürivacai 'atahutarieca quiecarisie 'Epesusie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

¹ Müpaü quetine'utüiri niuqui tuayame 'Epesusie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü paine que mü'ane yuserieta müvaratücü xuravesixi 'atahutame, que mü'ane 'atahutame cüxeme 'utame hurucü muveviya vahixüapa muyeica. ² Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene peti'a'uxitüatü petiua'enivatü. Müpaüta nepütimate, pemücavaneviecü 'axa memü'anene. Pepüvaruta'inüataxü müme nü'arisixi memüyuxata peru memücahüme, pepüvaretima memüte'itavacü. ³ Pepütiuca'eniva, vaüca pepütiucanevie nehesüa pemümiemecü, pepüca'uxive. ⁴ Peru tixaütü püreuyevese nemasixeyiacacu, pemütiuhayevaxücü peti'acanaqui'erietü matüaripai que pemüti'acanaqui'eriecai. ⁵ 'Ayumieme nepaine, quene'a'erivani que pemü'anecai haitüari, 'arique que pemüracave. Quetineuhayeva que pemütiyuriene hicü, matüaripaipaü püta quetineyuriene. Me xüca pecatiuhayeva, nepunuani 'ahesüa, 'acüxeme 'utame nepüvatixüna huyeritana. ⁶ Siere tixaütü pepürexeyia 'aixüa ti'aneme, pemi'uxive'eriecü tita memüteyurie müme Nicuraitasixi vahesie memüteviya. Neta nepi'uxive'erie. ⁷ Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, ne nepütimini mürecuanicü mücü cüyesie mieme cümana mayeyurinicü, Cacaüyari haraveritana meve.

'Esimirünasie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

⁸ Hicü müpaü quetine'utüiri niuqui tuayame 'Esimirünasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane mexüacame 'imatüreme mühücü, que mü'ane müqui matüa manutanierixüta. ⁹ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene, que pemüti'uximatüariexime, que pemütimave. Masisüari pepeucave. Müpaü nepütimate que memütexesevixima hipatü Huriyusixi teüteriyari memüte'uyuterüva 'axa me'utiyuatü xehepaüsita. Huriyusixi masi mepücahüme, Cauyumarie tuquitana mepümiemetexi püta müme. ¹⁰ Pepücamaca sepa pemüticuineni. Camüsü Tücacame casariyanata püxe'anutaxürieni hipame xemüta'isiparienicü. Xepü'uximatüarieca tamamata tucari. Xüca yapeticamieni sepa pemümüni, ne tucari nemanipitüamücü pemümarivanicü, yaxeyicüa muma que müranutiquesiyarie rayu'ivaca nausaricü mümarivanicü. ¹¹ Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, mücü 'axa püca'itüarieni, hutarieca pücamüni.

Perücamusie memüyutixexeürivacai que müttivarunü'airi

¹² Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Perücamusie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane meixeiya cusira naisata meutixicacauni cui müreutiquematüca. ¹³ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Müpaüta nepütimate, haque pemeca, mana Cauyumarie 'uvenieya peve haque müre'aita. Sepa mücü, que mü'ane nemühücüsie pepütiviya, pepüca'acu'imava, quename nehesie yuri pecati'erie pe'utaitü. Müpaü pepücati'acu'imavacai sepa 'iya tucarisie quepaucua xehesüa mumierie 'Anütipa. Mücü nehesüa miemetütü püyuhecüatacai yaticamietü que nemainecai, pumierie haque Cauyumarie manuca. ¹⁴ Perusü 'esiva püreuyevese tixaütü nemasixeyiacacu. Muva pepüvarexeiya müme Varami 'üquisicayasie memüteviya. Mücü müpaü pütita'üquitüa Varaqui müvacunuitüanicü 'Ixaheri xiüyarimama, memicuacacü tita cacaüyarixi memütemaviyarie, memüvacumaüvanicü hipame memücayü'üitamatücai memücayücünamatücai. ¹⁵ Yaxeicüa 'ecü pepüvarexeiya hipame Nicuraitasixi va'üquisicasie memüteviya, que nemüti'uxive'erie. ¹⁶ 'Ayumieme nepaine, quetineuhayeva que pemütiyuriene. Me xüca pecatiuhayeva, cuitü nepunuanı 'ahesüa, vahamatü nepütinemieneı necusira nehacuetü neteta mayeneicacü. ¹⁷ Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enioca tita 'Iyari müttivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, ne nepütimini manana payari muti'aviesiecai. Tete mütüxa nepipitüanita, mücü tetesie püra'utüarieni hecuamecü que müttitevaca. Xevitü müpaü pücatimaica, que mü'ane mitanaqui'erienı, mücü zeicüa müpaü pütimaica.

Tiyatirasie memüyutixexeürivacai que müttivarunü'airi

¹⁸ Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Tiyatirasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni Cacaüyari Nu'aya, que mü'ane yühüxie tai mütcapaü maye'ane, que mü'ane yü'ücatesie tepüa müxavatüpaü mü'ane. ¹⁹ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene, que pemütı'acanaqui'erie, que yapemüticamie, que pemütivaparevie hipame, que pemütıuca'enıva. Müpaü nepütimateta, 'imatürieca ması vaüca pepütıyuriene hicü, matüarıpai 'esıva zeicüa pepütıyurienecai. ²⁰ Perusü tıxaütü püreuyevese nemasixeyiacacu, pemıtaunıecü mücü 'uca Qesaverı müttıeva yamütıyurieneınicü que müttınaque. Nıucame püyuxata Cacaüyarisüa mıeme, peru que müti'üquıta, pütıva'ırüviya nehesüa mıemete te'uxımayatamete memüvacumaüvanicü müme memücayü'ütama memücayücünama, memıcuacacü tıta cacaüyarıxı memütemaviyarıe. ²¹ Ne tucarı nepıpitüa

mütihayevanicü que mütiyuriene, peru pücayuvaüriya mütihayevanicü vacumaüvatü müme memücacünamama. ²² Tamüsü nepüticuinitüani, nepeicahüani 'utayasie, müme memicumauva cava'üyatücacu nepüvareucaxürieni vaüca memü'uximatüariecacü xüca mecatehayevani hepaüna meteyurietü. ²³ Nivemama nepüvacuini. Müpaü netiyurieu yunaitü naisarie memüyutixexeüriva müpaü mepütemaica, ne nemühücücü que mü'ane xe'iyari müta'inüata que xemüteyücühüave. Yuxexuime nepütixe'apinirieni que xemüte'uyuri. ²⁴ Peru hipatü xeme Tiyatirasie xemütama, queyupaümetü 'icü 'üquisicasie xemücateviya, queyupaümetü teva xemücaheutahaxüavave xeteyü'üquitüatü Cauyumarie 'üquisicayacü que memüteniniuqui, müpaü nepütixecühüave xeme, tavari cuanivemecü nepücaxe'icatüani. ²⁵ Mücü xeicüa, tita xemütehexeiya, mücü xequeneuviya nenuayuque. ²⁶ Que mü'ane mürayu'iva, que mü'ane mücatihayevani nehepaü tiyurienetü tapareyuque, mücü heiserie necanipitüamücü nuivarite mütiva'aitüacacü. ²⁷ Tepüa 'isüyari 'acuetü pütiva'aitüaca, haxu xariyaripaü püvatitara, neta heiserie que münetiupitüa ne'uquiyari. ²⁸ Neta nepimini xurave tuxacüta maneica. ²⁹ Xaütü netü mu'enaxü, que'l'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva.

3

Sarütixisie memüyutixexeürivacai que mütiyarunü'airi

¹ Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Sarütixisie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane Cacaüyari 'iyariteya 'atahutame müvarexeiya, xuravesixi 'atahutame. Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Sepa pe'ayenieretü pemüxasiva, pepümüqui. ² Quenanutahütüa, queneutatürücariya tita mücatimüve mütiuyuhayevaxü mücü mümüximecü. Necacaüyari que matixeiya, nemasixeyiacacu ne, que pemütiyuriene peuyevese cuxi pemüraye'atüanicü. ³ 'Ayumieme nepaine, quetina'erivani que pemütiupitüarie que pemütüenaxü. Müpaü yaquetinecamieni, quetineuhayeva que pemütiyuriene hicü. Me xüca peca'anutahütüani, tinavayamepaü nepunuani. 'Asipepücatimaica quepaucuatücacu 'ahesüa nemunuani. ⁴ Siepüre hipame pepüvarexeiya teüteri Sarütixisie memütama yu'ixuriqui memücasevixima. Müme nehamatü meniu'uvacuni me'anacatuxatü, 'aixüa memüte'u'iyaricü vahesie müpaü mütinakenicü. ⁵ Que mü'ane mürayu'iva, mücü vahepaü pütiquemaritüarieni 'ixuriqui mütxacü. Que mütiteva nepücaheyeitüani haque macayasarie quename tucari hexeiya. Nepünehecüatani quename ne'imate,

müpaü ne'utaitü ne'uquiyari hüxie hesüana miemete niuqui tuayamete vahüxie. ⁶ Xäütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva.

Piratepiyasie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

⁷ Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Piratepiyasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane Cacaüyarisie mieme müpasie, que mü'ane yuri maine, que mü'ane Raviri yavieya macue'e. Mücü reuyepieyu xevitü pücareunani, reunayu xevitü pücareuyepieni. ⁸ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Camüsü, quitenie müreyepie nepümasi'uxeiyasitüa. Xevitü pücaüve müreunanicü. 'Esiva xEICÜA türücaria pepexieya peru nenuquisie yapepüticamie, pepüca'acu'imava quename pecanesimate pe'utaitü. ⁹ Tamüsü müpaü nepütivapitüaca müme Cauyumarie tuquitana memümiemete, müme Huriyusixi teüteriyari memüte'uyuterüva peru memücahüme, memüte'itava xEICÜA. Tamüsü müme nepüvarahapani, me'a'ivarieme memütihüxima'unicü 'ahetüa. 'Ana müpaü mepütehetimani, nemümasinaqui'eriecü 'ecü. ¹⁰ Nenuquisie yapemüticatüacü petiüca'enivatü nehepaü, neta nepümasi'üviyani quepaucua tucari maye'ani cuiepa naisarie, quepaucua cuiepa memütama memü'inüasieni. ¹¹ Cuitü nepunuani. Queneuviya tita pemürexieya, xevitü 'amuma camasi'unavairienicü 'a'inüari. ¹² Que mü'ane mürayu'iva, necacaüyari tuquitana nepicaqueni 'iquisaraütüme. Yuheyemecü pücaüvayeyani hasuacu. Hesiena nepüra'utüani necacaüyari que mütiteva, necacaüyari quiecarieya Querusareme mühecua taheima macaneni necacaüyarisüa miemetütü que mütiteva, neta hecuamecü que nemütiteva. ¹³ Xäütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva.

Rautiseyasie memüyutixexeürivacai que mütivarunü'airi

¹⁴ Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Rautiseyasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, 'Ipaü canaineni que mü'ane Niuquieya Müse'i mütiteva, que mü'ane yaticamietü yuri haitü müyuhecüata, que mü'ane misütüa tita Cacaüyari mütiunetüa. ¹⁵ Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Ni pepücase'i ha mühaütüpaü, ni pepücacuyuane ha mücuanapaü. Xüca tüma yemecü pehaütünique, xüca tüma pecuananique nusu. ¹⁶ Hicü masi 'esiva xEICÜA xücamepaü pepü'ane pecacuanatü pecahütütü. 'Ayumieme ne nemananatihayamücü neteta. ¹⁷ 'Ecü müpaü pecanaineni, Cari ne nepeucave, nepütita'iva, tixaü nepücareuyehüva pe'utaitü. 'Asipepücatimate que pemü'ane. 'Axa pepütüarie pepünenimayasiva,

tuminicü pepümave, pepacüpe, 'ixuriquicü pepümave.
¹⁸ Nepümasita'imaiya, nehesüa queneunanai huru tuminiyari
 taipa mütapariyarieve. Mücücü pepeucaveni. 'Ixuriqui mütxa
 queneunanaita pemenacatünicü. Mücücü pücamasiücüni
 que pemüti'ateviya pemavetü. Hüxi cuiniya 'uhayeyari
 queneunanaita pema'aviriexüanicü 'ahüxita. Mücücü
 pepeuniereni. ¹⁹ Queyupaümeme nemüvanaqui'erie, müme
 nepüvatate'a nepütiva'üquitüa neva'uximatüatü. 'Ayumieme
 'aixüa 'anemecü quene'avaüriyani, quetineuhayeva que
 pemütiyuriene hicü. ²⁰ Neuxei 'itupari varita neputive
 neheihusunatü. Tevi xüca nesi'u'enieni ne'utaniucacacu,
 xüca reuyepieni, nepeutahani hesüana, hamatüana
 nepüticuani, 'iyata nehamatü püticuani. ²¹ Que mü'ane
 mürayu'iva, mücü necanipitüamücü nehamatü mayerünicü
 ne'uvenisie haque nemüti'aita, neta ne'uquiyarimatü
 que nemütiyua 'uvenieyasie nerane'ivaca. ²² Xaütü
 netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave
 memüutixexeüriva.

4

Muyuavisie nenevieri que memüte'ipitüa Cacaüyari

¹ Mericüsü mücü ne'uxeyaca, tavari neneutaniere,
 mana nenixeiya quitenie reuyepiyacame muyuavisie. Que
 mü'ane nemu'eni matüaripaitü cuxinetapaü ti'eniüriücüme
 nehamatü ticuxatame, mücü müpaü canetiniutahüave,
 'Uva quenatiye'a. Nepümasixeyasitüani que mütiyüni
 'arique vaüriyarica. ² Yapaucua 'Iyari pünesi'uvi. Mericüsü
 ti'aitame 'uvenieya mana puvecai muyuavisie. Xevitü
 'uvenisie nacateitüni. ³ Que mü'ane mana macatei que
 mütiyuxexeyacai, casüpe teteyaripaü curunarina teteyaripaü
 tiniyuxexeyacaitüni. Cuvivi 'uveni 'aurie punierecai
 'esümerarüta teteyaripaü tiyuxexeyatü. ⁴ 'Uveni 'aurie
 niti'ucaitüni 'uvenite xei teviyari heimana naucatü.
 'Uvenitesie 'uquiravesixi menatecaitüni xei teviyari heimana
 yunaucatü me'anacatuxatü, yumu'usie huru mumayari
 me'anamanatü. ⁵ Mücü 'uveni manuvecaisie mana
 nivayemerücacaitüni neyeyuanecaitüni neyetürarücacaitüni.
 Cüxeme mana canicutatavecaitüni 'uveni hüxie 'atahutatü.
 Cüxemete Cacaüyari 'iyariteya canihücütüni 'atahutatü.
⁶ 'Uveni hüxie haramarapaü tiyuxexeyatü pucumacai
 xicüripaü 'anetü tete manuyehecüapaü tiyuxexeyatü.

'Uveni 'aurie naisarie mana meniu'uvacaitüni memayene-
 niere yunaucatü, mehahüxitücaitü yuhüxie yuvarita
 naisarie. ⁷ Mexüacame mayepaü pütüyuxexeyacai, hutarieca
 'utüana mieme puixipaü pütüyuxexeyacai, hairieca mieme

tevipaü paye'anecai, naurieca mieme verica mütaviximepaü pütüyuxexeyacai. ⁸ Mücü yunaucatü memayeneniere yuxexuitü 'ataxeime 'anayari mecanexeyacaitüni, naisarie yuxetüapaitü menahüxitücateitüni. Tucaricü tücaricü mepüca'uxipivavecai müpaü me'utiyuatü, Canipasieca, canipasieca, canipasieca Ti'aitame mücacaüyari nai mütürücaüye, Que mü'ane 'amuyeicacai, Que mü'ane 'amuyeica, Que mü'ane 'umamie.

⁹ Quepaucua müpaü memutiyuaneni müme memayeneni, 'Aixüa quecuxaxasivani, ve'emetütü quemarivani, pamüpariyusi quepitüarieca que mü'ane 'uvenisie maca, que mü'ane mayeniere yuheymecü, me'utiyuatü, ¹⁰ 'uquiravesixita xei teviyari heimana yunaucatü mepütihüxima'uni que mü'ane 'uvenisie maca hüxie. Nenevieri menipitüaca que mü'ane mayeniere yuheymecü, yumumate meneucamanani 'uvenieya hüxie müpaü me'utiyuatü,

¹¹ Tati'aitüvame
 Tacacaüyari 'acu,
 'Aixüa pepütüca'iyari
 'Ahesie mütinaquenü
 'Aixüa pemücuxaxasivanicü
 Ve'eme pemümarivanicü
 Petürücaüyetü pemümarivanicü.
 'Ecü nai pepütünetüa.
 Müpaü mümatinaquecü
 'Apütüve naitü,
 'Ayumieme pütünetüarie.

5

Xapa mutacuicuiya, Muxa Nunusi

¹ Mericüsü que mü'ane 'uvenisie macatei yuserieta hehuriecame neniuxeiya xapa mutacuicuiya naisata müraca'utüarie 'atahuta seyuyaricü meumanariexüa.

² Hicü nenixeiya niuqui tuayame mütürücaüyecai müpaü mutayü carima, Quepaicü 'aixüa pütüca'iyari hesiena mütinaquenü mitaveracü xapa, hexünaxüame seyuyari.

³ Muyuavisie cuiepa cuietüa ni xevitü pücaüyavecai mitaveracü xapa, mixeyacü. ⁴ Ne vaüca neputasuacacai xevitü mücataxeyarievecaicü 'aixüa tiuca'iyaritü hesiena mütinaquenü mitaveracü xapa, mixeyacü. ⁵ Müme 'uquirasi xevitü müpaü netiniutahüave, Pepüca'utasuacani. Neuxei, mayepaü marivetü Cura nuivarieyasie miemetütü Raviri

quie mutine nana, mücü pürayü'ivaxü, püyüve mitaveracü xapa, hexünaxüame seyuyari 'atahutame.

⁶ Hicü mana neneutaniere. 'Uveni 'aurie yunaucatü memayeneniere vahixüapa 'uquiravesixi vahixüapa nenixeyia Muxa Nunusi mana 'uveme. Mumieriepaü pütüyuxexeyacai, 'atahuta 'avayari 'atahuta hüxiyari pexeyacai. Hüxiteya Cacaüyari 'iyariteya canihücütüni 'atahutatü, naisarie cuiepa meutanü'ariexüa. ⁷ 'Iya 'aura nayani, que mü'ane 'uvenisie macatei yuserieta mehuriecai xapa nihuritüani. ⁸ Quepaucua xapa muhuritüarie, yunaucatü memayeneniere xei teviyari heimana yunaucatü 'uquiravesixi yunaitü meniutihüxima'uni Muxa hüxie. Yuxexütü harupa meniu'ücaitüni huru xacüyari mepu'ücai 'ücuacü hüpüneme. 'Ücua Cacaüyari teüterimama vanenevieri canihücütüni. ⁹ Hicü cuicari hecuame meniutacuica müpaü me'utiyuatü,

'Aixüa pepütiuca'iyari

'Ahesie mütinaquenicü

Pemenuhurienicü xapa

Pemexünaxüanicü seyuyari,

'Ecü pemumieriecü.

'Axuriya mutayeuricü

Cacaüyarisie mieme

Pepüvarutinana teüteri

Pevaxünaque,

Yunaime nüivarite

Vahesüa miemete hipatü

Naime niuquicü memutiniuca

Naisarie cuiepa quiecatari

Yunaime teüteriyari vahesüa miemete.

¹⁰ Tacacaüyari teüterimama

Pepüta'ayeitüa

Tati'aitüvametücacu 'iya.

Mara'acate pepüta'ayeitüa.

Cuiepa tepüte'aitani.

¹¹ Hicü neheutaniereca neni'enieni tita yumüireme niuqui tuayamete vaniuquipaü müti'eniürüicücai. 'Uveni 'aurie memayeneniere va'aurie 'uquiravesixi va'aurie meniti'ucaitüni müireme miyuniyari meyupaümetü. ¹² Müpaü carima meniutiyuanecaitüni,

Muxa mumierie

'Aixüa catiniuca'iyarini

Hesiena mütinaquenicü

Türücaüyetü heucavetü

Timaivetü yüvetü

Mümarivanicü

Ve'eme mücuxaxasivanicü
 'Aixüa mücuxaxasivanicü
 Visi müticühüavarüvanicü.

¹³ Hicü naitü mütiunetüarie muyuavisie cuiepa cuietüa haramarasie, naitü mana mütitama, nai neniuenieni müpaü 'utaineme,

Que mü'ane 'uvenisie maca,
 Muxa meta,
 Visi mequetecühüavarüvani,
 Ve'emetete mequecuxaxasivani,
 Visi mequecuxaxasivani,
 Mequete'aitani yuheyemecü.

¹⁴ Memayeneniere yunaucatü müpaü meniu-tiyuanecaitüni, Mücü niuqui canise'ini, me'utiyuatü, 'uquiravesixi me'utihüxima'ucacu nenevieri me'ipitüacacu que mü'ane yuheyemecü mayeniere.

6

Xapa seyuyari

¹ Mericüsü neneutaniere quepaucua Muxa Nunusi mixünaxü xeime 'atahuta seyuyarisie mieme. Yunaucatü memayeneniere xeime neniuenieni müpaü haineme türanaripaü ti'eniüriücüme, Quenaye'a, queneuxeiya, 'utaineme. ² Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya meutuxa mana panierecai. Que mü'ane hesiena macatei tupi pacuecai. Muma cananutimaniyarieni. Rayu'ivarümetü neyani, rayu'ivaque meta.

³ Hicü quepaucua mixünaxü seyu hutarieca mieme, mayeniere neniuenieni hutarieca mieme müpaü 'utaineme, Quenaye'a queneuxeiya. ⁴ Hicü xevitü cavaya nivayeyani heuxuretü. Que mü'ane hesiena macatei müpaü catiniupitüarieni müvamuinanicü cuiepa memütama 'aixüa memücateyuxeiyanicü, memüyucuinicü. 'Ixi para 'amütevi pucueitüarie.

⁵ Hicü quepaucua mixünaxü seyu hairieca mieme, mayeniere neniuenieni hairieca mieme müpaü 'utaineme, Quenaye'a queneuxeiya. Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya meuyüvi mana panierecai. Que mü'ane hesiena macatei quiru ti'inünüatame nahapacaitüni yumamasie. ⁶ Hicü xeime neniuenieni yunaucatü memayeneniere memati'ucai hixüapa heyeniucame que müti'eniüriücücai. Müpaü niutayüni, Türicu merie cacuniyari müpaü quetinaye'atüa xei tucari que müti'iva tevi, sevara meta xei cacuniyari yaxeicüa raye'arücame. 'Asipepüca'iyurieni viya caxie xeicüa.

⁷ Hicü quepaucua mixünaxü seyu naurieca mieme, mayeniere neniuenieni naurieca mieme müpaü 'utaineme,

Quenaye'a queneuxeiya. ⁸ Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya meucutuxie mana panieresai. Que mü'ane hesiena macatei Tacucuyame catinitevacaitüni. Müquite vahüveme 'utüana niveiyacaitüni. Heiserie mecaniupitüarieni cuiepa memütama vahepaüsita, nauca taparisie mieme, xei tapari vahepaüsita que memüteyupaüme, memüvacuinicü 'ixiparacü hacacü cuiniyacü cuiepa miemete yeutari vacü.

⁹ Hicü quepaucua mixünaxü seyu 'auxüvirieca mieme, mürayutimavatüretüa me'ateme nenivaruxeiya 'iyarite, müme memucul'ivaxü Cacaüyari niuquieyasie memüteviyacaicü, hesiena memiemetetütü memüyuecüatacaicü, müme va'iyarite. ¹⁰ Carima meniutihvacaitüni müpaü me'utiyaütü, Cusiyari 'acu pemüpaside yuri pemaine, quepaucuaque petivatahüaveni, quepaucuaque tatacuri petivapitüani cuiepa memütama taxuriya memutayeuricü. ¹¹ Hicü yuxexütü mecaniuhuritüarieni 'ixuriqui mütuxa memenacatünicü. Müpaü mepüte'utahüavarie memü'uxipiecacü yareutevicacu 'acuxi, te'uximayatamete memücayunaitütücaicü cuxi va'ivama memücü'ivaquecai vahepaü.

¹² Hicü neneutaniere quepaucua mixünaxü seyu 'ataxevirieca mieme. 'Ana cuie carima niutayuanecaitüni. Tau puyürixü 'ücarü müyüvipaü. Meseri naitü xuriyapaü 'anetü nayani. ¹³ Xuravesixi muyuavisie memeucatecai meniucaxürieni cuiepa, xapasie que müticaxürüve tacariyari carima 'ucu'ecacacu. ¹⁴ Muyuavi hixüapa pusanixü xapa mütacuicuiyanipaü. Naitü yemurite cuiepa haramara hixüapa mayemata xaüsie püta pupasi, haque mütinierecai pumavecai. ¹⁵ Hicü cuiepa te'aitamete vavemete cuyaxi va'uquiyarima memeuca'ucal memütürücavical, yunaitü vaüriyarica memüte'uximayatametetücal memüyünü'acaita, yunaitü meniuyuti'avietaxüani terüta 'aitüa hürisie. ¹⁶ Müpaü metenitahüave hürite 'aite, Quetananucanama, quetaneuti'avieta catasixeyiacü que mü'ane 'uvenisie maca Muḡa Nunusi catasihecanicü. ¹⁷ Tucari mümarive canaye'aniri quepaucua memüyeha'ani. Quepai püyüve 'amuveni, meputiyuanecai.

7

Queyupaümetü memuseyumarie

¹ Mericüsü 'ana niuqui tuayamete nenivaruxeiya yunaucame. Taserieta ta'utata tahixüapa tasütüa meti'utü meninenacaitüni 'eca, naisarie müca'uyeicanicü cuiepa haramarasie naime cüyesie. ² Hicü xeime neniuxeiya niuqui tuayame tau manatineica 'utimiecame, Cacaüyari mayeniere seyuya 'acuetü. Hicü carima

nivarutahivieni niuqui tuayamete yunaucame, müme müpaü memütepitüariecai 'axa memiyurienicü cuie haramara. ³ Müpaü niutayüni, Mexicuxi 'axa xepüca'iyurieni cuie haramara naime cüye, tecavati'inüaritüavavecacu tacacaüyari te'uximayatametemama vacanata. ⁴ Hicü 'inüarite nenetimani, que memüteyupaümecai memuti'inüaritüarie. Xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari meyupaümetü mecaniu'inüaritüarieni 'Ixaheri xiüyarimama. Xexuitü nuivarite mepuxuavecai. ⁵ Cura nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari mecaniu'inüaritüarieni, Xuveni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Cari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁶ 'Aseri nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Nepütari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Manasexi nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁷ Simiyuni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Revi nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, 'Isacari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁸ Savuruni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Cuse nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Venicamini nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari mecaniu'inüaritüarieni.

Meyümüiretü memanacatuxacai

⁹ Mericüsü 'ana neneutaniere. Camüsü teüteri mecaniyümüirecaitüni, tevi püca'yüvecai müvaruti'inüatacä. Yunaime teüteriyari vahesüa mecanimietetücaitüni, yunaime nuivarite vahesüa mepümiemetetücai, naisarie cuiepa mepüquiecataritücai, naime niuquicü meputiniucacai. Mana meniti'ucaitüni 'uveni hüxie Muxa hüxie me'anacatuxatü, tacü me'a'ütü yumamasie. ¹⁰ Carima müpaü meniutiyanecaitüni, Catiniyüvicueisitüvametüni tacacaüyari 'uvenisie maca, Muxa meta. ¹¹ Yunaitü niuqui tuayamete mana meniti'ucaitüni 'uveni 'aurie, 'uquiravesixi va'aurie, yunaucatü memayeneniere va'aurie. Hicü meniutihüxima'uni 'uveni hüxie. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari ¹² müpaü me'utiyaatü, Niuqui canise'ini.

Visi queticühüavarüvani

'Aixüa quecuxaxasivani

Timaivetü quemarivani

Pamüpariyusi quepitüarieca

Ve'eme quexasivani

Türücaüyetü yüvetü quexasivani

Tacacaüyari yuheyemecü.

Müpaü xeicüa cani'aneni.

¹³ Mericüsü xevitü müme 'uquirasi müpaü canetiniutahüave, 'Ime memanacatuxa quehate. Haque mepeyecü.

¹⁴ Ne müpaü netinicühüaveni, Neuxei, masi 'ecü yapepütimate. 'Iya nerahüave, 'Ime mecanihümetüni memu'axüa vaücava me'uximatüarica. Meniti'ecua yu'ixuriqui, menitituriya Muxa Nunusi mumiericü. ¹⁵ 'Ayumieme Cacaüyari 'uvenieya hüxie meniti'uni.

Tucaricü tücaricü

Hesiena mieme meteni'uximayaca tuquitana.

Que mü'ane 'uvenisie maca

Püvateütani va'üviyatü.

¹⁶ 'Uxa'atüni varie

Mepücaheuhacacuicuni,

Mepücaheuharicuni.

Tau pücavaxürimütüaca,

Xüri pücava'uximatüaca.

¹⁷ 'Uveni manuve 'aurie

Mücü Muxa mana 'uветü

Mücü püva'üviyani

Muxasi vahüvemepaü yüanetü.

Püvacuvitüneni

Naisarie haixa mücuneniere

Mana meharetü mepayeyuyurini.

Cacaüyari naime va'ucai

Cana'itiexüamücü vahüxita.

8

Seyu 'atahutarieca mieme

¹ Mericüsü quepaucua mixünaxü seyu 'atahutarieca mieme, muyuavisie cayuvatü putamarixü merie hurayari yacütütü. ² Hicü niuqui tuayamete Cacaüyari hüxie memüti'u necanivaruxeiya 'atahutame. Cuxineta

meniuta'ütüarieni 'atahutame. ³ Hicü xevitü 'aura nayani niuqui tuayame. Mürayutimavatüre niutaqueni huru pusiari

'ahanatü. Vaüca 'üca visi mu'üa canituitüarieni, yunaime Cacaüyari teüterimama vanenevierisie mieme, mimavanicü mürayutimavatüresie hurucü muveviya 'uveni hüxie maniere.

⁴ Hicü 'üca cuauniyari niuti'enirümeaitüni Cacaüyari teüterimama vanenevierisie mieme, niuqui tuayame 'etucacu

Cacaüyari hüxie. ⁵ Hicü niuqui tuayame 'enuhanaca pusi, 'itahüniyaca tai mürayutimavatüre mieme, neihüani cuiepa. Pecutürarücaai putayuanecai pucumerücaai cuie putayua.

Cuxinetate

⁶ Hicü niuqui tuayamete 'atahutatü, 'atahuta cuxinetayari mema'ücai meniuyucuha'aritüani memitihüsienicü.

⁷ Hicü mexüacame nitahüsieni yucuxineta. Te taimatü xuriya nütü neucaxüriyani cuiepa. Cuie 'esivatücacu xei terisi niutataiyarieni cüyexi 'esivatücacu xei terisi meta, 'üxa müsisiüravi naitü niutataiyarieni.

⁸ Hicü hutarieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Yemuripaü tiyuxexeyatü 'enetü tatü neucahüiyani haramarasie. Haramara 'esivatücacu xei terisi xuriya nayani.

⁹ Haramarasie memüye'uva 'esivatücacu xei terisi meniucuini. Naviyasixi meniutatümayarieni 'esivatücacu xei terisi.

¹⁰ Hicü hairieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Taheima 'acaneca cuiepa niucaveni xurave 'enetü cüxemepaü tatü. Hatuxame haixa mücunenieresie 'esivatücacu xei terisisie niucaveni. ¹¹ Xurave Masiyi catinitevacaitüni. Ha 'esivatücacu xei terisi hasivitü nayani. Yümüretü teüteri meniucuini ha masiürixücü.

¹² Hicü naurieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Tau puveiya 'esivatücacu xei terisi, meseri yaxeicüa, xuravesixi yaxeicüa. Niucuyüre, tucari mücahecüacacü 'esivatücacu xei terisi, tücarita yaxeicüa.

¹³ Hicü neneutaniere. Niuqui tuayame neniuenieni muyuavi hixüapa 'aviximeme, carima müpaü 'utaineme, Xüa 'ui, xüa 'ui, xüa 'ui que me'itüarieni cuiepa memütama quepauca hipatü cuxineta mütihsierieni haicatü, quepauca niuqui tuayamete memitihüsieni.

9

¹ Hicü 'auxüvirieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Xurave neniuxeyia taheima mieme cuiepa 'ucavecu. Müvatixavasie mieme yaviyari caniucueitüarieni cümana müreyepienicü meucatevasie. ² Hicü tineuyepieni müvatixavasie. Hicü meucatevasie cuauni nivatineicani teca 'amüpa cuauniyaripaü 'anetü. Tau cahecüacacu pucuyürixü, ca'anuyehécüatü patüa cuauni müvatineicacaicü müvatixavasie. ³ Hicü cuaunisata mehatinexüaca, cuiepa menivacüne 'usicari. Türücariya mecaniupitüarieni yaxeicüa terücaxi cuiepa miemete que memütetürücavi. ⁴ Müpaü meteniutahüavarieni, 'asimemüca'iyurienicü cuiepa mieme 'üxa, naime müsisiüravi naime cüye, masi 'axa memüvayurienicü teüteri Cacaüyari seyuya memücahexeyia yucanata. ⁵ Müpaü meteniupitüarieni, memücavacuinicü, masi memüva'uximatüacacü 'auxüme meseri. Que memüteva'uximatüacai, yaxeicüa mecaniyüacaitüni cumu quepauca tevi terüca miquei. ⁶ Mücü tucarisie teüteri mepeucuicuni peru mepüyatatexieni memücuinicü. Mepüyuvautüveni memücuinicü, peru müiya püyuta'una, vahesie pumaveni.

7 'Usicari que memüteyuxexeyacai, cavayasixi memücuha'arisie cuyacü mecani'anenecaitüni. Yumu'usie huru mumayaripaü 'aneneme menanutimanacaitüni. Yühüxie teüteri que memüte'aye'anene müpaü me-paye'anenecai müme. 8 'Ucari vahepaü mepüte'ucüpacai. Vatame mayesi vatamepaü pü'anenecai. 9 Tepüapaü 'aneneme mepanacatütücatei yutavisie. Yu'anacü meputixuvarücacai, cuyaxi vacaxetatepaü que mütiuyuatüca cavayasixi mehehapacacu cuyacü meheutanausaxüaximetü. 10 Vacuaxi terücaxi vacuaxipaü cani'anenecaitüni 'anuyemümüsütü. Yucuaxicü mecanitürücavicaütüni, 'auxüme meseri 'axa memüvayurienicü teüteri. 11 Que mü'ane mütiva'aitüvacai niuqui tuayame canihücütücaütüni mana müre'aitacai meucatevasie. Hepürayusixi vaniuquicü 'Avaruni catinitevacaitüni, Cüriyecusixi vaniuquicü Tiyuca'uname titevatü.

12 Naye'aniri, xüa 'ui matüari que mutayü. 'Arique cuxi canaye'amücü hutacüa xüa 'ui que mutayü.

13 Hicü 'ataxevirieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Haqueva meve mürayutimavatüre nauca 'avayari mexeiyaya hurucü müveviyatüca Cacaüyari hüxie muve, 'ava hixüapa 'utaniucame xeime neniuenieni. 14 Müpaü tinitahüave 'ataxevirieca mieme niuqui tuayame cuxineta macuecai, Niuqui tuayamete quenivarutixüna yunaucame, müme hatuxame 'amüpasie 'Eupürate mütitevasie memanutaüriya. 15 Hicü meniutixünarieni yunaucatü niuqui tuayamete memücuha'arisiecai mücü hurayari mücü tucari mücü meseri mücü viyari mecuevietü, memüvacuinicü teüteri 'esivatücacu xei terisi. 16 Vacuyaxima cavayasixi vahesie mematecai huta sienituyari miriyari miriyari mecaniyupaümecaitüni. 'Inüari nenetimani.

17 Hicü heinüsitapaü nepütiunierixü, 'ipaü me'aneneme nenivaruxeiyaya cavayasixi, müme vahesie mematecai meta. Yutavisie menenacatütücateitüni tepüa mayetaimaüyetücatei mayecuauniyatücatei mayetataxavi 'asupürepaü. Cavayasixi vamu'u mayesi vamu'upaü cani'anenecaitüni. Vateta nivayeneicacaitüni tai cuauni 'asupüre. 18 Haica cuiniyayaricü meniucuini teüteri 'esivatücacu xei terisi, taicü cuaunicü 'asupürecü vateta müvayeneicacaicü. 19 Cavayasixi yütürücariya mecanexeyacaitüni yuteta yucuaxisie. Vacuaxi cuterixi vahepaü cani'anenecaitüni 'anutimu'utücaütü. Mücü 'axa mepüvayuriecai.

20 Hipatü teüteri mepüca'ucui'ivaxü mevacuicacu. Müme mepücatehayevacai mete'ayexeyatü tita yumamacü memütevevie. Mepücatehayevacai nenevieri mevapitüatü

cacaüyarixi 'axa memü'anene, huru pürata vürunise tete cüye cacaüyarixiyari sepa memücaheuneniere memücaheu'enana memücaheucünivave. ²¹ Mepücatehayevacai que memüteyumemivacai que memüteyuquevayacai que memütevacumaüvacai müme memücava'üitamatucai memücavacünamatücai, que memütenavayacai.

10

Niuqui tuayame xapa mahuriecai

¹ Hicü xeime niuqui tuayame neniuxeiya türücaüyeme taheima 'acamecame, haivitüri 'anacatücüme, cuvivi 'anamacame yumu'usie. Taupaü nayexavatücaitüni yühüxie, 'ücateya tai 'iquisaraüyaripaü pütüyuxexeyacai. ² Yumamasie xapa nahuriecaitüni 'esiyeume verime. Yuserieta niutaqueni haramarasie, yu'utata cuiepa. ³ Hicü carima niutaniuni maye que mütiuhiva. 'Ütaniucu, 'atahuta türanariyari niuyuani. ⁴ Quepaucua muyua 'atahuta türanariyari ne nepütiti'utüaniquecai. Xeime neniuenieni taheima müpaü haineme, Seyücü queneunama tita pemütü'eni müretüranaxü 'atahuta türanariyari, yapepücaraca'utüani. ⁵ Hicü mücü niuqui tuayame nemuxeí haramarasie cuiepa 'uveme, yuserieta neutimeni muyuavisiepaütü. ⁶ Niuyuhüritüani 'ieniecacu que mü'ane yuheyemecü mayeniere, que mü'ane mitivevi muyuavi tita muyuavisie mütxuave cuie tita cuiepa mütxuave haramara tita haramarasie mütxuave naime mütiutivevi. Müpaü niutayüni, 'Ari hicürixüa neutiparerü, ⁷ masi quepaucua 'atahutarieca mieme niuqui tuayame mütaniuni, quepaucua mitahüsieni yucuxineta, 'ana tita Cacaüyari mütiuti'avietaxü canaye'amücü caniunüre, que mütivacuxaxatüvacai texaxatamete hesiena mieme memüte'uximayacai.

⁸ Hicü que mü'ane nemu'eni taheima 'utaniucame, mücü tavarü pünesi'utahüavixü müpaü 'utaitü, 'Uma quenemie, quenahuri 'iya xapa 'esimüyeva muveri niuqui tuayame mehurie haramarasie cuiepa 'uvetü. ⁹ Hicü neneyani niuqui tuayamesüa müpaü neticühüavetü munesihuritüanicü xapa 'esimüyeva. 'Iya müpaü netinicühüaveni, Quenanuhurisü queneutacua'i. 'Ayuriepa pasiüre, peru 'ateta xietepaü pacacare. ¹⁰ Hicü xapa 'esimüyeva ne'anuhurieca niuqui tuayame mehuriecai, nenitacuani. Neteta xietepaü pacacarixü. Quepaucua nemitacuai, neyuriepa hasivitü nayani. ¹¹ 'Iya müpaü pünetiutahüavixü, Neuyeveca 'ecü tavarü Cacaüyarisie mieme pemüticuxatanicü yumüireme nuivarite vahepaüsita naisarie cuiepa miemete vahepaüsita müireme ni-

uquicü memütiniuca vahepaüsita yumüireme te'aitamete vahepaüsita.

11

Tehecüatamete yuhutatü

¹ Mericüsü haca necaniucueitüarieni ti'inünüatamepaü 'aneme. Müpaü netiniutahüavarieni, Quenanucuquexi, Cacaüyari tuquieya queneuti'inüata mürayutimavatüre meta, mümata memüyunenevietüve tuquipa quenivaruti'inüata. ² Tuqui tacua queneuhayeva xeicüa. Pepüca'iti'inüata, mana memupitüariecü nuivarite hipatü. Müme meniquesticuni Cacaüyari quiecariena huta teviyari heimana huta meseri. ³ Neri yuhutame necanivarexeiyani tehecüatamete. Müme nepüvatiyasani que memüte'unenierixü müpaü memütecuxatanicü xei miriyari heimana huta sienituyari heimana haica teviyari tucari, maixa me'anacatütücaitü hiverica hepaüsita.

⁴ Huriva cüyeyari hutatü, cüxeme hutatü cuie cusiyari hüxie müti'u, 'ime mecanihümetüni. ⁵ Xüca xevitü 'axa vayuriemücüni, tai püvayeneica vateta, püvatixüsitüani müme memüvaraye'unie. Müpaü catinimieriemücü que mü'ane 'axa müvayuriemücü. ⁶ Müme heiserie mecanexeyani memeitinanicü muyuavi mücacaviyecü mexi metecuxata. Heiserie mecanexeyanita ha hepaüsita, xuriya memayeitüanicü, memüvativanicü cuiepa memütama naime cuiniyacü sepa quepaümexa mütivanaque. ⁷ Quepaucua meminüni müpaü metehécüatatü, yeutanaca meucatevasie matine vara'ivamütü püyumieneri. Vara'ivame nivacuimücü. ⁸ Vacaxarite quiecarü hixüapa pütiheni quiecarü 'amacuyevasio. 'Iyari que mütimate 'inüaricü, Suruma catinacutévaca, 'Equipitu meta racuteva mücü quiecarü. Mana Tati'aitüvame curuxisio caniumierieni. ⁹ Hipatü naisario cuiepa miemete, nuivarite vahesüa miemete müireme niuquitecü memütiniuca vahesüa miemete yumüireme teüteriyari vahesüa miemete yunaitü menixeyacuni vacaxari haica tucari heimana merie tuca. Mepücaavataunieni memücateuquiyanicü vacaxari teuquiyapa. ¹⁰ Cuiepa memütama mepüyutemamavieca mevaxeyatü, temavierica mecanexeyacuni, 'imiquieri mepüyutanü'airiexüani, texaxatamete yuhutatü memüva'uximatüacaicü cuiepa memütama. ¹¹ Hicü haica tucari heimana merie tuca 'anucayacu 'iyari nieritüvame nivaruviya Cacaüyari heiyenü'acu. Yü'ücatecü menanucu'uni, müme memüvaruxei cuini mieme meniutimamani. ¹² Hicü xeime meniu'enieni

taheima 'utaniucame müpaü mütivarutahüavixü, 'Uva xequenanicüni. Muyuavisie menanuticüne haivitürisata, müme memüvaraye'uniecai mevaxeyiacacu. ¹³ 'Anari cuie carima niutayuani. Quiecarı tapa xeiçüa nacaxürieni tamamata taparisie mieme xei tapari. 'Atahuta miriyari meyupaümetü teüteri meniucui'iva cuie 'utayuacu. Hipatü meneumamacaitüni, 'aixüa metenicuxatacaitüni Cacaüyari taheima macave hepaüsita.

¹⁴ Naye'ani xüa 'ui hutarieca que mutayü. Cuitüva canaye'amücü hairieca xüa 'ui que mutayü.

Cuxineta 'atahutarieca mieme

¹⁵ Hicü 'atahutarieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Hicü carima menetiniucacaitüni muyuavisie müpaü me'utiyuatü, Hicüsüari Tati'aitüvamematü hesüana mieme Cürisitumatü, müme cuiepa mete'aitatü mecanacüne. Catini'aitacamücü yuheyemecü. ¹⁶ Hicü 'uquiravesixi xei teviyari heimana yunaucatü Cacaüyari hüxie mematecai 'uvenitesie, müme meniutihüxima'uni. Nenevieri mecanip-itüani Cacaüyari ¹⁷ müpaü me'utiyuatü,

Pamüpariyusi tepümasipitüa

'Ecü Ti'aitame Cacaüyari

Naimecü pemütürücaüye 'acu,

Que mü'ane 'amuyeicacai

Que mü'ane 'amuyeica,

Que mü'ane 'umamie

'Ecü pecanihücütüni,

Penisutüani

'Acümana peyüanetü

Cuini mieme que pemütitürücaüye.

Penisutüani

Peti'aitatü.

¹⁸ Nuivarite meniha'acaitüni,

Peru 'ahaxüa canaye'ani,

Tucari raye'a

Pemüvatahüavecü müquite,

Va'ivarica pemüvaminicü

'Ahesüa miemete te'uximayatamete,

Texaxatamete,

Cacaüyari teüterimama,

Müme memümateheuyehüviri

Que mü'ane pemühücü,

Türi 'uquiravesixi yunaitü.

Naye'ani meta

'Ecü pemüvaseviximanicü

Müme cuie memüseviximacai.

¹⁹ Mericüsü Cacaüyari tuquieya caneuyepiere muyuavisie. Cacuni türatuya mü'inüariyari canimasiücücaitüni tuquita yecaitü. Nivayemerücacaitüni neyeyuanecaitüni neyetürarücacaitüni cuie niutayvani te 'enenetü niucaxürieni.

12

'Uca cumatü

¹ Mericüsü 'inüari masiücütü nayani muyuavisie marivetü. 'Uca mana nanierecaitüni tau 'anacatütü meserisie 'avetü, yumu'usie muma 'anamatü tamamata heimana huta xuravesixi mumayari ² nunusi 'ayetütü. Niutahivacaitüni 'icucuinecacu cui tinivenique. ³ Xevitüta masiücütü nayani muyuavisie 'inüaritütü, cu 'epatü heuxuretü 'atahuta mu'uyari hexeyatü, tamamata 'avayari hexeyatü, yumu'utesie 'atahuta mumayari 'anamanatü. ⁴ Yucuaxicü nivaranacahapani xuravesixi muyuavisie 'esivatücacu xei teresi, nivareucaxürieni cuiepa. Cu 'amüpa 'uca mütiniverümecai hüxie niuhuni 'icuaïmütü nu'aya quepaucua mütiniveniquecai. ⁵ Hicü 'uquitüme niutiniveni, que mü'ane yunaime nuivarite tiva'aitüvame mayani, que mü'ane tepüa 'isüyari müticueni. Nu'aya panutivitüque Cacaüyarisüa 'uvenieya macavesiepaitü. ⁶ Hicü 'uca niuyuta'una macumavesiepai, haque Cacaüyari meicuha'aritüiri mana me'üviyarienicü xei miriyari heimana huta sienituyari heimana haica teviyari tucari.

⁷ 'Ana cuya niutaveni muyuavisie. Miyeri, niuqui tuayametemama yunaitü menisütüani cumatü meyucuitüvetü. Cu niyumienecaitüni, niuqui tuayametemama hepaüna, ⁸ peru mepüyutatexi, huyeri pumavecai memütenaquenicü muyuavisie. ⁹ Hicü mücü cu 'amüpa, mücü cu matüaripai mümieme Cauyumarie mütiteva Satanaxi mütiteva, que mü'ane mütiva'irüviya yunaime cuiepa memütama, mücü cananuyehüiyani mana. Cuiepapai neucahüiyani, niuqui tuayametemama 'utümana meneucaxüriyani mana.

¹⁰ Hicü xeime neniuenieni müpaü mutayü carima, Hicürixüa canaye'ani, canimasiücünü tacacaüyari que mütiyuvicueisitüva que mütitürücaüye que müti'aita. Canimasiücünü Cürisitu heiserie que mürexeiya hesüana miemetütü. Que mü'ane müvaxaneta ta'ivamarixi, mücü cananuyehüiyani, que mü'ane tacacaüyari hüxie müvaxanetaçai tucariçü tücaricü. ¹¹ Mümeri mene'iva Muxa xuriyayacü, memütecuxatacaicü meyuhecüatatü, yutucari memücayuqueririecaicü sepa memucui'ivaxü. ¹² 'Ayumieme quene'atemavieca muyuavi 'acu, xeme muyuavisie xemetitei xequeneyutemamavieca. Xüa 'ui cuiepa xemütama

haramarasie xemütama. Cauyumarie neucahüiyani xehesüa cui ha'atü müpaü timaitü, yapaümexa xeicüa püyüveni.

¹³ Mericüsü quepaucua cu müpaü müretima cuiepapai macahüiya, niveiyacaitüni mücü 'uca 'uqui mutinivexü. ¹⁴ Hicü 'uca caniupitüarieni ma'anatücanicü verica 'amünenapaü, macumavesiepai manuvienicü yuhyeripa, haque müca'ixeyacü cu, haque müremiquieca xei viyari, 'ariqueta huta viyari, 'ariqueta merie viyari. ¹⁵ Hicü cu hatuxamepaü pame ha nanatihayani 'uca 'utüma 'enuhausitüanique. ¹⁶ Peru cuie nipareviecaitüni 'uca. Nivatixavare, muva neucayeurieni hatuxame cu menatihayaxü yuteta. ¹⁷ Hicü cu niuyeha'ani 'uca hepaüsita. Neyani müyumienenicü, hipame hesiena memüyenunuiva varaye'unietü, müme yamemütecahu Cacaüyari que müti'aita, memüyuhecüata Qesusisüa memiemetetütü, müme varaye'unietü.

13

Yeutari yuhutatü

¹ Mericüsü mana ne'utaqueca xiücaripa haramara tesita, yeutanaca neniuxeiya haramarasie 'anatiyeiximeme. Tamamata 'avayari nexeyacaitüni, 'atahuta mu'uyari meta, 'avateyasie tamamata mumayari nanamanacaitüni. Mu'uteyasie püra'utücatei que mütiyuseviximacai 'axa titevatü. ² Mücü yeutanaca nemuxei tüvepaü catiniyuxexeyacaitüni, husepaü re'ücatü, mayepaü retenitü. Hicü cu 'amüpa nipitüani yütürücariya, heiserie nipitüanita müti'aitanicü 'uvenisie 'acaitü haque cu müre'aitacai, heiserie vaüca nipitüanita. ³ Mu'uya xevitü mumieriepaü pütüyuxexeyacai, peru que mütiucuinxü nanayehüiyani sepa mümüximecai. Yunaitü cuiepa memütama meni'iyarixiecaitüni me'ixeyatü yeutanaca, hesiena mepüteviyacucai. ⁴ Nenevieri menipitüani cu, mücü heiserie mipitüacü yeutanaca. Yeutanacata nenevieri menipitüani müpaü me'utiyuatü, Quepaicü mücü yeutanacapaü pü'ane, quepaicü püyüve hamatüana müyumieneni.

⁵ Hicü niuqui niupitüarieni vaüca müticuxatanicü, miseviximanicü Cacaüyari 'axa 'utaitü hepaüsitana. Heiserie caniupitüarienita huta teviyari heimana huta meseri müpaü mütiyurienenicü. ⁶ Hicü nisutüani 'axa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita, 'iseviximatü que mü'ane mühücü, 'iseviximatü tuquieyata, mümeta muyuavisie memütitei vaseviximatü nisutüani. ⁷ Hicü müpaü tiniupitüarieni müyumienenicü Cacaüyari teüterimama müvaraye'uniecacü, müvara'ivanicü. Heiserie pupitüarie yunaime nuivarite vahepaüsita, naime

cuiepa quiecatari vahepaüsita, naime niuquicü memutiniuca vahepaüsita, yunaima teüterixi vahepaüsita. ⁸ Yunaitü cuiepa memütama nenevieri menipitüacaitüni, müme xeicüa cuie munetüariepai memacayasarie Muxa mumierie xapayasie quename tucari mehexeiya manuyünesie, müme xeicüa nenevieri mepüca'ipitüacai.

⁹ Xaütü netü mu'enaxü.

¹⁰ Que mü'ane teüteri teva müvarahapa

Vaviyatü,

Mücü nanuhaniemücü tevapai.

Que mü'ane 'ixiparacü mütiyumemiva,

Mücüta 'ixiparacü

Canimieriemücü vaüriyarica.

Müpaü metemaitü Cacaüyari teüterimama mepüte'uca'enivani yuri mete'erietü.

¹¹ Mericüsü 'ana xeime necaniuxeiya yeutanaca cuieta matine. Cana'avatücateitüni muxapaü. Cupaü tiniuxaxatacaitüni. ¹² Yeutanaca matüari müyüanecai heiserie que mürexeiyacai, 'icü naimecü yaxecüa catiniyurieneni hüxiena 'uветü. Nicuyuitüani cuie, müme cuiepa memütamata nivarucuyuitüani nenevieri memipitüanicü mücü yeutanaca matüari müyüanecai, que mü'ane manayehüiya müximetü quepaucua mütiucuinixü. ¹³ 'Inüari püvevie mamarivaveme, tai 'aitüatü taheima macanenicü cuiepa teüteri me'ixeyiacacu. ¹⁴ Cuiepa memütama tiniva'irüviyani müireme 'inüari pitüarietü, yamütiyurienenicü yeutanaca hüxie 'uветü. Müpaü tinivaruta'aitüani cuiepa memütama 'üquisica memütavevienicü yeutanacapaü tiyuxexeyame, que mü'ane manutanierixü sepa 'ixiparacü mütiucuinixü, mücüpaü 'aneme. ¹⁵ Hicü müpaü catiniupitüarieni 'iyari mipitüanicü yeutanaca 'üquisicayari, mücü müticuxatanicü yeutanacapaü tiyuxexeyatü, müpaü müti'aitanicü memücüi'ivacü queyupaümetü nenevieri memüca'ipitüa yeutanaca 'üquisicayari. ¹⁶ Hicü müpaü tinivaruta'aitüani türi 'uquiravesixi yunaima, memeuca'u memümamave, müme memüyünü'a müme vaüriyarica memüte'uximaya yunaima, yumamasie yuserieta memü'inüaritüarienicü yucanata. ¹⁷ Tevi pücaüve tixaütü mütinanenicü mütitanicü me xüca ca'inüaritüarieveni, ra'utü que mütiteva yeutanaca, que müti'inüasie terüvaricaya 'inüariyari nusu. ¹⁸ 'Icücü yapüretimani, que mü'ane 'aixüa müremu'u que'iti'inüata yeutanaca 'inüasicaya. Tevi müpaü catini'inüasieca que mütiteva. 'Inüasicaya 'ataxeime sienituyari heimana haica teviyari heimana 'ataxevi canipaümeni.

14

Mümüiremete vanüavari

¹ Mericüsü 'ana neneutaniere. Camüsü mücü Muxa Nunusi mana navecaitüni yemurisie Siyuni mütitevasie. Hamatüana mana meniti'ucaitüni xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari meyupaümetü, yucanata mete'a'utücaitü mücü que mütiteva, 'uquiyarieyata que mütiteva. ² Yuariya neni'enieni muyuavisie haineme, ha 'amüpapaü ti'eniürüücüme, türanari mütürücaüyepaü ti'eniürüücüme. Yuariya nemu'eni, canarivivamete vacuicari canihücütücaitüni. ³ Cuicari mühecua menicuicacaitüni mana meti'utü 'uveni hüxie, yunaucatü memayeneniere vahüxie, 'uquiravesixi vahüxie. Xevitü pücaüyvecai meitimanicü mücü cuicari, müme xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari memüyupaümecai xeiçüa mepimaicai, queyupaümetü memütixünarie me'utinaniyaca cuiëpa memütama vasata. ⁴ Müme mecanihümetüni memücaüyusevixima 'ucaravesixi mevaveiyatü, mepücaxuriquitüca. Müme mecanihümetüni memeveiya mücü Muxa que mütimie. Teüteri vasata meputinaniya memütixünarienicü, Cacaüyari nivesicaya Muxa nivesicaya memacü necü. ⁵ Vateta 'itarica pumave, vahesie pücarahüiva.

Niuqui tuayamete haica niuquiyari memü'atüa

⁶ Hicü xeime neniuxeiya niuqui tuayame muyuavi hixüapa haviecame. Niuqui 'aixüa manuyüne yuheyemecü mücuxaxasiva nexeyacaitüni yamütivatataxatüanicü cuiëpa memütama, yunaime teüterixi yunaime nuivarite naimë niuquicü memutiniuca naimë cuiëpa quiecatari. ⁷ Müpaü nainëcaitüni carima, Xequeteneuyehüvirieca Cacaüyari, ve'eme xequene'erieca. Tucari canaye'ani müvatahüavecü 'isücametütü. Nenevieri xequenepitüaca que mü'ane mitivevi muyuavi cuië haramara haixate.

⁸ Hutariëcata niuqui tuayame 'ütümana niümiecaitüni müpaü 'utaitü, Quiecarì mümarive niuca'unariëneri Vaviruniya quiecariyari. Yaxeicüa 'ucapaü yuvinu que mütiva'itüa memü'axenicü memicumaüvanicü, mana quiecatari meniva'itüacaitüni yunaime nuivarite memühecarienicü. Hicürixüa vaquiecarì niuca'unariëni.

⁹ Hairiecata niuqui tuayame va'ütüma niümiecaitüni ya'utaitü carima, Que mü'ane nenevieri mipitüa yeutanaca, que mü'ane nenevieri mipitüa 'üquisica hepaüna mütiyuxexëiya, que mü'ane mitanaqu'erie seyuya yucanata yumamasie, ¹⁰ mücü nenu'iemücü Cacaüyari vinuya mucatuariva tecüxitana canüitüarievëtü,

yapüretimani que mütiha'a Cacaüyari quepaucua mücü mihecani. Cani'uximatüariemücü taicü 'asupürecü

Cacaüyari niuqui tuayametemama vahüxie Muxa hüxie.

¹¹ Yamete'uximatüariecacu cuauniyari yuheyemecü petineicani. 'Uxipiya mepücahexeyani tucaricü tücaricü

queyupaümetü nenevieri memipitüa yeutanaca, müme nenevieri memipitüa 'üquisica hepaüna mütiyuxexeyia, memitanaqui'erie seyuya que mütiteva ra'ucacu vahesie.

¹² Müpaü metemaitü mepüte'uca'enivani Cacaüyari teüterimama, müme yamemütecahu Cacaüyari que müti'aita yuri memüte'erie Quesusisie.

¹³ Hicü xeime neniuenieni müpaü hetaineme taheima, Müpaü quetineu'utüa, 'Aixüa mecani'itüariecacuni müme Ti'aitamesie meteviyatü memücuini hicü 'uxa'atüni varie. Hü, naineni 'Yari, meni'uxipiecacuni que memüte'u'uximayacai. Tita memüte'uyuri pümasiücünü sepa haque meme'uva.

Cuiepa que mütiucaxirie

¹⁴ Hicü neneutaniere. Camüsü haivitüri mütuxa

'acananierecaitüni. Haivitüri heima nacateitüni que mü'ane Yuri Tevipaü mütiyuxexeyacai, yumu'usie huru mumayari

'anamatü, yumamasie huxa mataxicaunicai 'acuetü. ¹⁵ Hicü xevitü niuqui tuayame tuqita 'ayeneca nitahivieni que

mü'ane haivitüri heima macatei, müpaü 'utaitü carima, 'Ahuxacü queneucaxica. Tucari naye'ani xirica, türicu

müsese'icü cuiepa. ¹⁶ Hicü haivitüri heima 'acaitü yuhuxacü cuiepa necuxini. Cuiepa nacuxirieni naitü.

¹⁷ Hicü xevitü niuqui tuayame nivayeneni tuqita muyuavisie. Mücüta huxa mataxicaunicai nacuecaitüni.

¹⁸ Xevitiüxa mürayutimavatüresie neyeyani niuqui tuayame heiserie mexeyacai tai hepaüsita. Carima nitahivieni que

mü'ane huxa mataxicaunicai macuecai ya'utaitü, 'Ahuxa mataxicaunicü queneucuxeüri caxie tacariyari cuiepa. 'Ari

caxie caniuticuacuaxeniri. ¹⁹ Hicü mücü niuqui tuayame yuhuxacü nicuxeürieni caxie cuiepa. Caxie pünameta

'amüyevata neicaxürieni, 'inüari mayanicü Cacaüyari que mütiha'a. ²⁰ Hicü caxie pünameta mieme niutiquesinarieni

quiecarı tesie. Xuriya nivayeneicacaitüni caxie pünameta, cavayasixi vapirenupaü suitü, haica sienituyari heimana xei

teviyari quirumeturuyari 'acuyeucacu.

15

'Atahuta cuiniyayari 'atahutatü memi'atüa niuqui tuayamete

¹ Mericüsü xeime 'inüari neniuxeyia muyuavisie mariveme tiyühüxiyatüvame. Niuqui tuayamete nenivaruxeyia

'atahutame 'atahuta cuiniyayari memexeyacai 'imatürieca miemete.

² Hicü haramarapaü 'aneme nepuxei xicürüpaü tiyux-exeyame tai nücame. Mümeta nepüvaruxei meme'ivaxü yeutanaca, meme'ivaxü üquisica hepaüna mütiyuxexeyacai, meme'ivaxü seyuya 'inüasicaya cümana mü'inüasie que mü'ane mühücü. Xicüri haramarayari tesita meniti'ucaitüni harupa me'u'ütü Cacaüyari menüavatü. ³ Muisexi Cacaüyarisie mieme ti'uximayatü que mütinüavacai, Muxa que mütinüava, müpaü meteniucuicacaitüni müpaü me'utiyaütü,

Que pemütiyuriene

Pepümarive

Pepüti'ahüxisiyatüvame

Ti'aitame Cacaüyari

Nai pemüti'aita.

Heiseriemecü yapeticamietü

Yuri pehaitü 'apepuyeica,

Nuivarite tiva'aitüvame.

⁴ Yunaitü mepümateheuyehüvirieca Ti'aitame,

Visi mepümatexatani

Que mü'ane pemühücü.

'Ecü 'axaütame pepüpasie,

Yunaitü nuivarite meni'axüacuni,

Meniyunenevecacuni

'Ahüxie meti'ütü

Mümasiücücü

Tita pemütiyuriene

Heiseriemecü yapeticamietü.

⁵ Mericüsü 'ana neneutaniere. Haque masi yemecü mepasie tuquita muyuavisie, haque Cacaüyari mehecüasie, mana tineuyepiyani. ⁶ Tuquita menayenexüani niuqui tuayamete 'atahutatü memi'atüa 'atahuta cuiniyayari. Rinu 'ixuriquiyari mü'itiyacai müxavatücai mepanacatütücatei, yutavisie huru hüiyameyaricü mepühüatücatei. ⁷ Hicü yunaucatü memayeneniere, xevitü mücü nivaruhanitüani niuqui tuayamete huru xacüyari 'atahutame haxüa hüpüneme, Cacaüyari yuheyemecü mayeyuri que mütiha'a 'inüariyari.

⁸ Hicü tuquita cüsi niutahüne, Cacaüyari que mütimarive que mütitürücaüye 'inüariyari puyü cüsiyari. Xevitü pücaüvecai tuquita meutahanicü mexi catiparivecai 'atahuta cuiniyayari, 'atahutatü niuqui tuayamete memi'atüa.

16

Haxüa que memüte'upitüarie xacürüte müpaü tihüpüneme

¹ Mericüsü xeime neniuenieni carima 'utaniucame tuquita müpaü tivacühüaveme niuqui tuayamete 'atahutame, Mana

xequenehu, cuiepa xequeneucatuaxüa 'atahuta xacüyari Cacaüyari haxüaya mühüpüne.

² Hicü mexüacame neyani. Neicatuani yuxacü cuiepa. Hicü teüteri memüte'a'utücatei yeutanaca seyuyacü nenevieri memipitüacai 'üquisica yeutanacapaü mütiyuxexeyacai, müme cuini mieme 'axa 'anemecü meniuti'esata.

³ Hicü 'utümana mieme neicatuani yuxacü haramarasie. Xuriya nayani müqui xuriyayapaü 'anetü. Yunaitü memayenenierecai meniucüni haramarasie memü'uvacai.

⁴ Hicü hairieca mieme neicatuani yuxacü hatuxametesie haixatesie. Mücüta xuriya nayani. ⁵ Hicü mücü niuqui tuayame hacü mühürütüarietüca neniuenieni müpaü 'utaineme, 'Ecü 'apemuyeicacai 'apemuyeica pemüpasie, heiseriemecü pepütüyurie müya pemütivamari'itüacü. ⁶ Ateüterima vaxuriya niucamete vaxuriya memutiyeurixücü, 'ecüta xuriya pepüvaru'itüa. Müpaü pütünaquixü vahesie. ⁷ Xeimeta neniuenieni mürayutimavatüresie müpaü 'utaineme, Hü, Ti'aitame Cacaüyari nai pemüti'aita, yuri pehaitü heiseriemecü yapeticamietü pepüti'amari'itüva.

⁸ Hicü naurieca mieme neicatuani yuxacü tausie. Tau müpaü catiniupitüarieni müvativarücanicü teüteri taicü. ⁹ Teüteri menitivariquecaitüni cuini mieme, peru meniseviximacaitüni que mü'ane Cacaüyari mühücü, 'axa me'utiyuatü hepaüsitana heiserie mexeyacaicü müpaü mütiyacüniyatüanicü. Mepücatehayevacai que memüteyurietüca, mepücayuvaüriyacai ve'eme memü'erietüca.

¹⁰ Hicü 'auxüvirieca mieme neicatuani yuxacü yeutanaca 'uvenieyasie haque müre'aita. Naisarie müra'aitacai nacuyüre. Teüterimama yuneni menicuquevecaitüni müvarucucüinecaicü 'ana. ¹¹ Cacaüyari muyuavisie macave mecaniseviximacaitüni 'axa me'utiyuatü hepaüsitana, mücü müvarucüitücateicü memü'esatücateicü. Peru mepücatehayevacai que memüteyurietüca.

¹² Hicü 'ataxevirieca mieme neicatuani yuxacü hatuxame 'amüpasie 'Eupürate mütevasie. Ha mana niucavani macuha'arisienicü te'aitamete vahuye tau manatinecasie miemete.

¹³ Hicü necanivaruxeiya cacaüyarixi yuhaicame memüca'itiyatücatei, temusi vahepaü me'aneneme, cu teta yeutanaca teta tixaxatame müti'itavacai teta me'ayenexüacu. ¹⁴ Müme cacaüyarixi 'axa memü'anene va'iyarite mecanihümetüni. Marivemecü metenyurietücaitüni, meneutayeixüani yunaima cuiepa memütama teva'aitüvamete vahesüa, memüvacuxeürüenicü cuyacü, mücü tucari mümarive 'aye'ayu que maine Cacaüyari nai ti'aitame. ¹⁵ Mücü müpaü paine, Neuxei, tinavayame mü'axepaü nepunuani. 'Aixüa

pü'itüarieni que mü'ane müyühütüa, que mü'ane müha'arisie yu'ixuriqui mücavaune capa mavetü 'uyeicanicü 'uxa'a varie me'ixeiyacacu que mütiyuteviya. ¹⁶ Mericüsü teüteri menivarucuxeürieni haque 'Arümaquetuni mütiuyeteva Hepürayusixi teüteriyari vaniuquicü.

¹⁷ Hicü 'atahutarieca mieme neicatvani yuxacü 'ecapa. Hicü muyuavisie niuqui nivayeyani tuquita 'uveni manvesie carima 'utaitü, Canaye'aniri. ¹⁸ Caniucumerücacaitüni necuyaneacaitüni necutürarücacaitüni. Cuie carima niutayvani, que mücatitayuvecai quepaucua tevi cuiepa 'ucaitü matüa hicüque, cuini mieme tiutayuatü nayani. ¹⁹ Hicü quiecarü 'amacuyeva haicacüa niutitare. Hipame nuivarite vaquiecarite caniucaxürieni. 'Ana Cacaüyari Vaviruniya quiecarü mümarive quiecatari püçavarutatümayaxü, masi yutecüxita mieme yuvinu nivaru'itüani yuhaxüa. ²⁰ Naitü cuie haramara hixüapa mayema niyupata, yemurite niutimamavere. ²¹ Teüteri vahesie niucaxürieni te nauca haxuvayari rahetetücaitü. Teüteri meniseviximacaitüni Cacaüyari 'axa me'utiuyatü hepaüsitana, te 'acaxüriecu memüte'ucuinixücü cuini mieme.

17

'Uca mümari'itüarieni

¹ Mericüsü 'atahutatü niuqui tuayamete 'atahuta xacüyari memexeiyacai, xevitü mücü 'aura canayani. Müpaü canetiniutahüave, Quenaye'a. Nepümasixeisitüani que mütimari'itüarieni mücü 'uca tuminicü müyuvitünüa marivetü, hatuxame 'amüpa tesita 'acaitü. ² Mücü menicumaüvacaitüni cuiepa te'aitamete cava'üyatücacu. Vinuyacü cuiepa memütama menitarüvecaitüni, mücü yuvitünüacacu.

³ Hicü 'Iyari nesi'uviyacu mücü canenevitüni macumavesiepai. 'Uca neniuxeiya yeutanaca meutaüraüyesie 'acaime. Yeutanaca naisarie hesiena püra'ucal 'axa que mütitevacai yuseviximatü. 'Atahuta mu'uyari tamamata 'avayari canexeiyacaitüni. ⁴ 'Uca taüraüyeme xureme panacatücücai. Hurucü tetexi visi müraye'arücü perüracü püquemaritüariecai. Huru tecüxiyari pahanacai yumamasie hüneme. Pü'inüariyatücai que mütiyuseviximacai que mücati'itiyacai müpaü tiyuvitünüatü. ⁵ Canatana que mütitevacai na'ucaitüni 'üquisica mü'aviecü, Vaviruniya quiecarü 'amacuyeva, 'anuyütü, Cuiepa miemete tuminicü memüyuvitünüa, yunaitü memüyusevixima, 'icü pühücü vavarusi, 'anuyütü. ⁶ Hicü mücü 'uca neniuxeiya tavecame Cacaüyari teüterimama vaxuriya 'anu'ieca, müme memüyuhecüatacai Quesusisüa memiemetetütü vaxuriya

'anu'ieca. Hicü ne'ixeyatü cuini mieme neni'iyarixiecaitüni.
 7 Niuqui tuayame müpaü canetiniutahüave, Titayarisü
 peti'iyarixie. Nepümatihécüatüani 'avie niuqui 'uca hepaüsita
 yeutanaca metücü 'atahuta mu'uyari tamamata 'avayari
 mexeiya hepaüsita. 8 Mücü yeutanaca pemüxeiya, mücü
 'aniuyeicacaitüni, hicü 'apüca'uyeica. Meucatevasie vatineme,
 püyemie müca'unarienicü. Cuiepa memütama queyupaümetü
 memüca'acayasarie cuie munetüariapai xapasie tucari
 memexeyia manuyünesie, müme meni'iyarixiecacuni
 quepaucua memixeyia mücü yeutanaca 'amuyeicacai, hicü
 'amüca'uyeica, mayeneni.

9 Üquisica 'ipaü cani'aneni meitimanicü que mü'ane
 'aixüa müremu'u mütimaive. 'Atahuta mu'uyari, mücü
 'atahuta yemuriyari canihücütüni hesiena maca 'uca.
 10 Te'aitamete 'atahutatü mecanihümetüni meta. Yu'auxüvitü
 menacaxürieniri, xevitü 'apuyeica, xevitüta pücueviya
 pücanuave cuxi. Quepaucua munuani, peuyevese 'esiva
 yamüreuterecü xeicüa. 11 Mücü yeutanaca 'amuyeicacai
 'amüca'uyeica, mücü 'atahairieca mieme canihücütüni
 müme. 'Atahutatü vahesüa canimiemetüni. Caniyemieni
 müca'unarienicü.

12 Tamamata 'avayari pemuxei, mücü tamamata
 te'aitamete mecanihümetüni. Mete'aitatü mepüca'isutüavave
 cuxi. Heiserie mecanitanaqui'ericuni xei hurayari
 memüte'aitanicü yeutanacamatü. 13 Müme va'iyari
 caniyuxevini. Yütürücarिया mecaniyetuiriecuni yeutanaca
 vatürücarिया mexeiyanicü, heiserie mexeiyanicü müme
 heiserie memexeyipau. 14 Cuya meniveviecuni
 Muxa me'aye'unietü. Muxa nivara'ivamücü cusiyarite
 müvacusiyaricü te'aitamete mütiva'aitüvamecü. Müme
 hamatüana memu'uva meputa'inierie mepanayexeyarie
 yamepütecahu.

15 Hicü müpaü netiutahüavixü, Ha pemuxei haque
 meca 'uca müyuvitünüa, mücü nuivarite mecanihümetüni
 mümüiremete teüterixi niuquitecü memutiniuca mepühüme.
 16 Tamamata 'avayari pemuxei, yeutanacata, 'axeicüa
 mecaniti'uxive'eriecuni 'uca müyuvitünüa. 'Ucu'eirivame
 menayeitüacuni maveme. Menitacuaicuni vaiyarieya,
 menitataiyacuni taicü. 17 Cacaüyari müpaü pütiva'iyaritüani
 müpaü memüteturiecacü mücü püta que mütiyuriemücü
 va'iyari yuxevicacu me'ipitüacacu yeutanaca mücü püta
 müti'aitametünicü vahesie mieme. Müpaü meteyurieyu
 catinaye'atüariemücü nai Cacaüyari que mutayü. 18 'Uca
 pemuxei, mücü quiecarì mümarive canihücütüni haque
 cuiepa te'aitamete meme'aitüarie.

18

Vaviruniya que mütiuca'unarie

1 Mericüsü 'ana nenixeiya xeime niuqui tuayame taheima 'acamicame cuini mieme heiserie mexeyacai. Cuiepa canacuhecüare 'iya marivecacu. 2 Hicü türücaüyemecü niutahiva müpaü 'utaitü, Quiecarı mümarivecai niuca'unarieniri Vaviruniya. Cacaüyarixi 'axa memü'anene vaqui nayani, yunaitü 'iyarite memüca'itiatüca, yunaitü viquixi memüca'itiatüca yunaitü memü'uxive'eriva vatesariya ratüa. 3 Yaxeicüa 'ucapaü yuvinu que mütiva'itüa memü'axenicü memicumauvanicü, mana quiecatari yunaimenivarite meniva'itüacaitüni cümana memühecarienicü. Cuiepa te'aitamete menicumauvacaitüni cava'üyatücacu. Tetuayamete cuiepa miemete meheuca'utü menayuyeitüacaitüni visi 'ane müyupitüacaicü 'anayuhayevamecü.

4 Hicü neni'enieni xeime müpaü mainecai taheima, Quiecarisie xequenevayecüni neteüterima 'acu, xehesieta rahüyanicü tita 'axa memüte'uyuri mana quiecatari, xemücate'ucacucuinenicü 'iya que müticuine. 5 Tita 'axa mütiuyuri niucuxeüriyani muyuavisiepaütü. Cacaüyari püca'itatümai que mütiuyuri heiseriemecü yacaticamietü. 6 'Axequetenapiniri que mürapicai. Hepaüna capaümeme masi tavari cuxi 'axequetenapiniri müpaü mütiuyuricü. Tecüxitana haque meinüitüacai yuvinu tavari cuxi yaxequeteneutanütüiri. 7 Marivetü que mürayuyeitüacai visi 'ane que mütiyupitüacai, yaxeicüa 'uximatüarica heiverica xequenepitüaca. Yu'iyarisie müpaü paine, 'Ena neti'aitametütü 'enepuca. Necarecacünatü nepüca'ayani, heiverica nepücahexeyani. 8 'Ayumieme cuiniyaya xei tucarisie caninuamücü, müyacü cuiniyacü hacacü püpitüarieni. Taicü nitataiyariemücü. Canitürücaüyeni que mü'ane mitamari'itüani ti'aitametütü Cacaüyaritütü.

9 Hicü cuiepa te'aitamete queyupaümetü memicumauvacai cava'üyatücacu hamatüana visi 'ane memüyupitüacai, müme meniutisuanacuni meyuheiverietü mehe'erivatü quepaucua memixeiya cuauni 'atineicame tataiyarieximecacu. 10 Memamatü müpaü müti'uximatüarieximecü, teva meniti'uicuni müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa 'ui, yapaucua quetiumari'itüarie Vaviruniya quiecarı marivetü türücaüyetü.

11 Tetuayamete cuiepa miemete mecaniutisuanacuni meyuheiverietü mehe'erivatü, müpaü metemaitü, xevitü tavari püca'inaneni va'icate. 12 Meneiye'icatacaitüni mana huru me'atüvatü pürata tete müraye'arü perüra rinu 'ixuriquiyari 'ixuriqui mütataüravi sera 'ixuriquiyari 'ixuriqui müxuxure, naimenime cüye visi mu'üa, naitü mutiveviya

herepanite tameyariçü, naitü mutiveviya cüye müraye'arüçü, tepüa müxeta tepüa mümerücavi marümuri teteyari ¹³ canera visi mu'uatüca 'üca mixaxi rivanu vinu viya harina türicu vacaisixi muxasi cavayasixi caxetate teüteri, teüteri va'iyarite meta. ¹⁴ Müpaü meputiyuaneni 'ana, Tita pemütihive'eriecai 'a'iyarisie cuacuaxicacu, 'ahesüa caniumaveni. Xavatütü marivetü naitü tiniutatümayarieni 'ahesüa. Yuheyeme pütiumaveni.

¹⁵ Müme memituacai müya 'aneneme, müme meheuca'utü memayuyeitüacai cümana, yunaitü tevapai meniti'uicuni memamatü müpaü müti'uximatüarieximecü, me'utisuatü meyuheiverietü ¹⁶ müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa 'ui, yapaucuaque pumaveriyari quiecar marivetü. Rinu 'ixuriquiyari 'ixuriqui mütataüravi müxuxure nanacatücücaitüni, yuquemaritüatü hurucü tetexi visi müraye'arüçü perüracü. ¹⁷ Xei hurayarisie niutimavere cui que müreucavecai.

Naviya nü'avamete, yunaitü naisarie memü'axe naviyasie meyetetü, naviya vequemete, queyupaümetü haramarasie memüte'ivacai, mümeta tevapai meniti'ucaitüni. ¹⁸ Me'ixeyatü cuauni 'atineicame tataiyarieximecacu meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Haquevasü xevitü quiecar mücü 'amacuyeucaipaü 'anetü. ¹⁹ Tumuanari meneutivivivacaitüni yumu'usie me'utisuatü meyuheiverietü müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa 'ui, yapaucua que tumaveriyari quiecar marivetü. Mana meheuca'utü menacüne yunaitü naviyasixi memüvarexeiya haramarasie, mücü vaüca mürexeiyacacü. ²⁰ Muyuavisie xequeneyutemamavieca xehe'erivatü. Cacaüyari teüterimama, nü'arisixi texaxatamete yunaitü xequeneyutemamavieca. Cacaüyari 'imari'itüatü nixhecüatani heiserie xemexeyacü xeme.

²¹ Hicü niuqui tuayame mütürücaüye nenutuni tete matapaü necame. Haramarasie neicahüani müpaü 'utaitü, Yaxeicüa carima tinica'unariemücü Vaviruniya quiecar mümarive. Tavari 'uxa'a varie pacumaveni. ²² Canarivivamete xavererusixi cürautavivamete cuxineta hüsiyamete mepüca'enierieni 'ahesie. Naime tevevivamete mepücaxuaveni 'ahesie. Tüxüme püca'enierieni 'ahesie. ²³ Cüxeme 'ahesie pücacüxeniri. Neneüqueme viquivame vani-uqui püca'enierieni 'ahesie. 'Ahesüa quiecatari memütetuacai cuiepa memütama va'isücate mecanihümetücaitüni. Peti'aquevayacacu meteni'irüviyariecaitüni yunaitü nuivarite. ²⁴ Mana mücü quiecarisie masiücutü nayani texaxatamete vaxuriya mutayeuricü Cacaüyari teüterimama vaxuriya

mutayeuricü, yunaitü cuiepa memucui'ivaxü vaxuriya
mutayeuricü mana.

19

¹ Mericüsü 'ana neni'enieni yuariya yumüireme
teüteri vaniuquipaü ti'eniüriücüme türücaüyeme. Müpaü
meniutiyuanecaitüni muyuavisie, 'Aixüa xequeneutiyuaneni
Cacaüyari hepaüsita. Pütüyucueisitüvame püve'eme
pütürücaüye tacacaüyari. ² Yuri haitü heiseriemecü
yaticamietü pütüyumari'itüva. Nitamari'itüani mücü
'uca mumarivecai tuminicü müyuvitünüacai, que mü'ane
müvaseviximacai cuiepa memütama yuvitünüatü. Cacaüyari
'apürepiniri 'uca metayeuricü teüterimama vaxuriya. ³ Hicü
hutarieca müpaü meniutiyuani, 'Aixüa xequeneutiyuaneni
Cacaüyari hepaüsita. Camü, cüsi yuheyemecü nivatineicani
mana. ⁴ Hicü 'uquiravesixi xei teviyari heimana yunaucame
vahamatü yunaucatü memayeneniere meniutihüxima'uni
yunaitü. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari 'uvenisie
'acaicu müpaü me'utiyuatü, Niuqui canise'ini. 'Aixüa
xequeneutiyuaneni Cacaüyari hepaüsita. ⁵ Hicü niuqui
nivayeneni 'uveni manuvecaisie müpaü 'utaitü,
'Aixüa xequeneutiyuaneni
Tacacaüyari hepaüsita
Yunaitü 'iparevivametemama
Yunaitü xemüteheiyehüviri
Türi 'uquiravesixi yunaitü.

Neüquiya 'ixüarariyari Muxa mivevie

⁶ Hicü müümüiremete vaniuqui neni'enieni. Ha 'amüpapaü
püti'eniüriücücai, türanari mütürücaüyepaü. Müpaü mecaniu-
tियuanecaitüni,
'Aixüa xequeneutiyuaneni
Cacaüyari hepaüsita,
Ti'aitatü matüacü
Ti'aitame mütacacaüyari
Nai müti'aita.
⁷ Tequetatemamavieca
Temavierica tequehexeiyani
Visi tequete'ixatani
Maye'acü Muxa mütineüquecü.
'Üyaya puyucuha'aritüa.
⁸ Caniupitüarieni rinu 'ixuriquiyari
Müxavatü mü'itiya manacatünicü.
Rinu 'ixuriquiyari cani'inüaritüni, tita memüteyurie heis-
eriemecü yametecahutü Cacaüyari teüterimama va'inüariyari.

⁹ Hicü müpaü pünetiutahüavixü niuqui tuayame, 'Aixüa mecani'itüariëca müme memuta'inierie 'ixüararipa, Muxa neüquecacu. Müpaüta nerahüave, 'Icü Cacaüyari niuquieya müyuri canihücütüni. ¹⁰ Hicü hetüana neniutihüximaqueni nenevieri ne'ipitüanique. Müpaü nerahüave, Quetineuhayeva. 'Ahepaü necatini'uximayatametüni ne, 'a'ivama memüyuhecüata Qesusisüa memiemeteütü vahepaü nepüti'uximaya. Nenevieri quenepitüaca Cacaüyari püta. Que mü'ane müyuhecüata Qesusisüa miemetütü, mücü 'iyari canipitüariëca Cacaüyari texaxatametemama vahepaü.

Que mü'ane cavaya meutuxasie macatei

¹¹ Mericüsü muyuavi neniuxeiya reutenime. Cavaya meutuxa mana niuvecaitüni. Que mü'ane hesiena macatei Yamüticamie catinitevacaitüni, Yuri Maine titevatü. Heis-eriemecü yaticamietü catiniyumari'itüvametücaitüni caniyu-mienecaitüni. ¹² Hüxiteya tai mütacapaü pütüyuxexeyacai, yumu'usie müireme muma nanamanacaitüni. Que mütiteva naye'ucaitüni hesiena, peru xevitü 'asipücatimaicai que mütiteva, 'iya xEICÜa yapütimaicai. ¹³ 'Ixuriqui xuriyacü müxure nanacatücücaitüni. Cacaüyari Niuquieya catinitevaca. ¹⁴ Cuyaximama muyuavisie miemete meneveyacaitüni 'ütümana cavayasixi memeutuxa vahesie me'utetü, rinu 'ixuriquiyari mütuxa mü'itiya me'anacatütücaitü. ¹⁵ Tetana niyeneicacaitüni 'ixipara meutixicacaunicai cümana müvativitenicü nuivarite. Pütiva'aitüa tepüa 'isüyari 'acuetü. Mücü canihücütüni que mü'ane mitiquesina caxie pünameta mieme, 'inüari vevienetü Cacaüyari nai müti'aita que mütiha'a que mütivaheca. ¹⁶ Camixayasie teurieyasie müpaü püre'uxacai que mütiteva, Te'aitamete Tiva'aitüvame titevacacu, Cusiyarima Vacusiyari titevacacu.

¹⁷ Mericüsü xeime neniuxeiya niuqui tuayame tausie 'uveme. Carima niutahiva müpaü tivacühüavetü yunaime viquixi muyuavi hixüapa me'avüximecacu, Xequenacüni, xequeneyucuxeürie, Cacaüyari 'icuai püvevieni vaücava. ¹⁸ Xequetenecuaca te'aitamete vavaiyari, cuyaxi va'uquiyarima vavaiyari, memütürücavi vavaiyari, cavayasixi vavaiyari, müme vahesie memutecai vavaiyari, yunaitü memüyünü'a memüte'uximayatamete türi 'uquiravesixi yunaime vavaiyari. ¹⁹ Hicü yeutanaca neniuxeiya, cuiepa te'aitamete vacuyaxima me'üarime. Yunaitü meniyucuxeürieximecaitüni memüyutacuinicü me'eye'unietü que mü'ane cavayasie macatei cuyaximama mevaraye'unietü. ²⁰ Hicü yeutanaca niuviyarieni, hamatüanata tixaxatame müti'itavacai niuviyarieni, que mü'ane 'inüari mütiveviecai yeutanaca hüxie cümana

mütiva'irüviyacai müme memitanaqui'eri yeutanaca seyuya müme nenevieri memipitüacai 'üquisicaya hepaüna mütiyuxexeyacai. Mücü yuhutatü me'ayenenieretü meneucaxüriyani haracuna müta'asie 'asupürecü müta'asie. ²¹ Hipatü yunaitü meniucui'iva 'ixipara vayeneicacacu que mü'ane cavayasie macatei tetana. Yunaitü viquixi meniutihuxani vavaiyaricü.

20

Xei miriyari viyari

¹ Mericüsü niuqui tuayame neniuxeiya muyuavisie 'acamicame yavi 'acuecame para mürevatiyepienicü meucatevasie, carena caunariyari 'amüpa 'ahurietü yumamasie. ² Hicü mücü cu niuviya meripai mümieme Cauyumarie mühücü Satanaxi mühücü. Canecuvieni xei miriyari viyari. ³ Meucatevasie heicahüaca nenunani, quiteniena niseyumani, mücativa'irüviyanicü nuivarite mexi cataparivecai xei miriyari viyari. 'Anaque neuyeveca müxünarienicü yapäumexa.

⁴ Hicü te'aitamete va'uvenite neniuxeiya mana 'a'ucame. Hesiena menayaxe müme heiserie memupitüarie. Mecani'isücatetücaitüni que memüte'upitüarie. Hicü hipameta nenivaruxeiya, müme vamu'u manutivitequietüca memüyuhecüatacaicü Qesusisüa memiemetetütü, Cacaüyari niuquieya memücuxatacaicü yeutanaca nenevieri mecapitüatü hepaüna 'aneme meta 'üquisica, seyuya mecanaqui'erietü yucanata yumamasie, müme va'iyarite neniuxeiya. Müme me'anutaneniereca, Cürisitumatü te'aitamete menacüne xei miriyari viyari. ⁵ Hipatü müquite mepüca'anutanenierixü cuxi 'ana, xei miriyari viyari 'utaparecuque menanutaneniere 'imatüremete. Que memüte'anucu'uitüarie haitürüvemete, matüari mieme catinitevaca. ⁶ Aixüa cani'itüariecamücü, canipasiecamücü que mü'anesie mütinaque matüari miemecü manucuquenicü. Vacucuyame heiserie pücahexeiya vahepaüsita hutarieca memücuinicü, müme masi mara'acate mepühümetüni Cacaüyarisie miemete Cürisitusie miemete. Hamatüana te'aitamete mehümetütü mepüte'aitani xei miriyari viyari.

⁷ Mericüsü quepaucua mütapare xei miriyari viyari, Cauyumarie nixünariemücü manutahüiyasie. ⁸ Püvatineni mütiva'irüviyanicü nuivarite taserieta ta'utata tahixüata tasütüapai memetitei cuiepa, Cuquitari Macuquitari yunaime. Nivacuxeüriemücü memüyutacuinicü haramara tesita miemepaü xiücaripaü meyupaümetü. ⁹ Hicü cuie 'amacuyevasie meneutiynixüani. Quiecar

münaqui'eriva 'aurie menicutecaitüni Cacaüyari teüterimama memütihipitecaisie, peru tai nacaneni muyuavisie nivarutixüsütüani müme. ¹⁰ Que mü'ane mütiva'irüviyacai Cauyumarietütü mana neucahüiyani haracuna 'asupürecü müta'asie, haque yeutanaca tixaxatame müti'itavamatü memüyetecai. Tucariçü tücaricü meni'uximatüariecacuni yuheyemecü.

'Uveni mütuxa hüxie memuhapanie 'isücame müvatahüavecü

¹¹ Hicü ti'aitame 'uvenieya neniuxeiya 'amüpa mütuxa. Que mü'ane hesiena macatei mexeyatü cuie muyuavi naitü niyupataxüani hüxiena memücatitenicü. Vahuyeri pumavecäi muva memücatitenicü. ¹² Hicü müquite nenivaruxeiya 'uquiravesixi türi yunaime, 'uveni manuvecai hüxie meti'ucame. Xapate niutiverarieni. Xevitüta niutaverarieni xapa haque memacayasarie müme tucari memexeiya. Hicü müquite meniuta'ivaviyarieni que memüte'uyuri hepaüsita que müre'uxacai xapatesie, müpaü meteniupitüarieni. ¹³ Mana müquite menivayecüne haramarasie memüyetecai, Tacucuyamesüa, Müquite Vahüvemesüa menivayecüne müquite mana memüyetecai. Yuxexuitü me'uta'ivaviyariECA que memüte'uyuri hepaüsita, müpaü meteniupitüarieni. ¹⁴ Tacucuyame caneucähüiyani haracuna müta'asie Müquite Vahüveme 'üaritü. Müpaü que memüte'ucui'ivaxü müme, hutariECA müya catinitevaca. ¹⁵ Que mü'ane müca'acayerie xapasie tucari mexeiya manuyünesie, mücütä haracuna müta'asie caneucähüiyani.

21

Muyuavi mühecua cuie mühecua

¹ Hicü muyuavi mühecua cuie mühecua neniuxeiya. Meripai mieme muyuavi meripai mieme cuie neutayeixüani, hara-mara püca'anierercai. ² Cacaüyari quiecarieya Querusareme mühecua neniuxeiya muyuavisie 'acamiecame, Cacaüyari manucasie 'acamieme, ha'arisiecame viquivame que mürequemarie yücünasie mieme. Ne Vanitütü necanixeiya. ³ Hicü neni'enieni que mü'ane carima müpaü mutayü muyuavisie, Hicürixüa Cacaüyari teüteri vasata nitaquimücü, vasata 'ucaitü nayeimücü. Teüterimama mecanihümetücacuni, mücütütü nivateütacamücü vacacaüyaritütü. ⁴ Naime va'ucai cana'itixüamücü vahüxita. Tavari mepücacuini mepücayuheiverieca mepüca'utihivani mepücate'ucacucuieni. Tita meripai mütimiemetücai catinanacayaniri.

⁵ Hicü que mü'ane 'uvenisie macatei müpaü niutayüni, Camü, naime hecuame nepayeitüaxime. Müpaüta netiniutahüave, 'Ipaü quetineu'utüa, müyüvecü 'icü niuquisie

yuri müti'eriecacü, yuri mainecü. ⁶ Müpaüta pünetiutahüavixü, 'Ari tinaye'ani naitü. Ne Mexüacame 'Imatüreme netitevatü, ne necanihücütüni que mü'ane misutüa minüni. Que mü'ane meuharimücü, ne neca'icuetatüatü neniharitüamücü nehaixacü cümana tucari mexeiyanicü. ⁷ Que mü'ane mürayu'iva, hesiena catinaquimücü 'icü naitü. Neta Cacaüyarieya necanayeimücü, 'iyata nenive rayani. ⁸ Peru queyupaümetü memamatü memucunuaxüa, yamemücatecahu, memüyusevixima, memüteyumemiva, memüvacumaüva müme memücava'ütama memüvacacünama, memüteyuquevaya, tetexi memüvarayexeiya, yunaitü memüte'itava, yunaime vahesie pütinaqueni haracuna 'asupürecü müta'asie memeucaxüriyanicü haque hutarieca memecuini.

Querusareme quiecariyari mühecu

⁹ Hicü 'atahutatü niuqui tuayamete 'atahuta xacüyari mema'ücai hüpüneme 'atahuta cuiniyayari 'imatürieca mieme, xevitü müme 'aura 'ayaca müpaü pünetiutahüavixü, Quenaye'a. Viquivame nepümasixeisitüani Muxa 'üyaya mayani. ¹⁰ Hicü 'iyari nesi'uviyacu, canenevitüni yemuri 'amünenasie 'emutevisie. Cacaüyari quiecarieya pünesi'uxeisitüa Querusareme. Muyuavisie nacaneni Cacaüyari manucasie 'acamietü ¹¹ Cacaüyaripaü visi 'anetü. Que mütixavatücai, tete visi müraye'arüpaü catiniyuxexeyacaitüni casüpe teteyaripaü tete manuyehécüapaü. ¹² Tesariyari 'enetü 'e'utevitü canitinierecaitüni tamamata heimana huta quitenieyari hexeyatü. Maquitenietücateisie niuqui tuayamete meniti'ucaitüni tamamata heimana yuhutatü. Que memüteteteva nuivarite mana tina'utücateitüni nuivarite 'Ixaheri nivemama vahesie memüyecü tamamata heimana yuhutatü que memüteteteva. ¹³ Tau manatinecasie haicacüa natetenicaitüni, ta'utata haicacüa, taserieta haicacüa, tasütüapai haicacüa. ¹⁴ Quiecarie tesariyayari tamamata heimana hutame canexeyacaitüni 'itutuicame. Hesiena que memüteteteva tamamata heimana yuhutatü teyü'üquitüvametemama Muxasie miemete catine'ucaitüni.

¹⁵ Que mü'ane müneticühüavecai ti'inüatame nacuecaitüni huru hacayari 'i'inüataque quiecarie, quiteniete, tesariyayari naima. ¹⁶ Quiecarie 'uta'isiquinatü 'epuma yaxaicüa heutatetevatü yaxaicüa 'acuyeutü. Hicü niti'inüata quiecarie mücü hacacü xei meseri yeyayari heutatevacacu. Yaxaicüa peutateteva 'apacuyeva 'apatitütü. ¹⁷ Tesariyayarita niuti'inüata, xei sienituyari heimana huta teviyari heimana nauca sicuriyari naye'ani tevi que müti'inüata, niuqui tuayame tevipaü yati'inüatacacu.

18 Tesariyari casüpe teteyaricü püveviya. Quiecarî naitü huru tepüayari mü'itiyacü caniveviyaca xicüri maye'itiyapaü tiyuxexeyatü. 19 Tetexi quiecarî tesariyayari mütituica xexuitü tetexi visi müraye'arücü püquemaritüarie. Mexüacame tete 'ituicatü tesariya canicasüpetüni tuxatü, hutarieca mieme sapiru yuavitü, hairieca mieme 'acata teteyari yuavitü, naurieca mieme 'esimerarüta siüraüyetü, 20 'auxüvirieca mieme 'unise teteyari tuxatü, 'ataxevirieca mieme curunarina xuretü, 'atahutarieca mieme cürisuritu taxaüyetü, 'atahairieca mieme veriru siüraüyetü, 'atanaurieca mieme tupasiyu taxaüyetü, tamamata mieme cürisupürasu siüraüyetü, tamamata heimana xevirieca mieme casinitu yuavitü, tamamata heimana hutarieca mieme 'amatisüta taüraüyetü. 21 Quiteniete mieme tamamata heimana huta 'itupariyari tamamata heimana huta perürayari canihücütüni. 'Itupari xexuitü xei perürayaricü putiveviya. Quiecarisie cayete huru mü'itiya canihücütüni xicüri mayehécüapaü mütiyuxexeyia.

22 Mana tuqui nepüca'uxei quiecarisie. Ti'aitame mücacaüyari nai müti'aita yücümana canituquitüni, Muxa meta. 23 Quiecarisie mepücaheiyehüva tau meseri mühecüarivienicü mana. Cacaüyari visi 'anetü püvahecüariviya püta. Muxa canihücütüni vahecüarivivame. 24 Nuivarite metavicueisitüarieme 'ameniu'uvacuni müpaü metehécüariyarietü. Cuiepa te'aitamete tita memütehhexeyia visi ti'aneneme meteni'atüacuni mana, ve'emete que memütemarivani. 25 Quitenie pücareunatücani tucaricü. Tücarî pücaxuaveni muva. 26 Tita nuivarite memütehhexeyia visi ti'aneneme raye'arücame mecateni'atüiriecuni. 27 Hasuacu hesiena pücaheutahani tita mütiseviximarie, tita mütiyusevixima meta müti'itava. Müme xEICÜA memacayasarie Muxa xapayasie quename tucari mehhexeyia manuyünesie, müme meneutahaqueni mana.

22

1 Mericüsü 'ana hatuxame pünesi'uxeisitüa cümana tucari memexeyanicü. Tete manuyehécüapaü nixavatücaitüni ha Cacaüyari 'uvenieya manucasie Muxa 'uvenieya manucasie 'ayeneicatü. 2 Caye hixüapa, hatuxame tesita 'anataüye 'anutaüye cüye niti'ucaitüni cümana tucari mexeyia. Tamamata heimana hutamexa niutixuxuavereni, xexuime meserisie niuticuacuaxeni. Cüye xavariyari nuivarite memanayexürüvenicü cani'ayumiemetüni. 3 Naitü mütiixani'eriva pücaxuaveni hasuacu, muva catiniumavecamücü. Cacaüyari 'uvenieya Muxa 'uvenieya

mana puveni, me'eyexeyacacu müme hesiena mieme memüte'uximaya. ⁴ Yühüxie meniutineniericuni, que mütiteva püre'uxani vacanata. ⁵ Tücarı pücaxuaveni muva, mepücaheiyehüaca cüxeme müvahecüarivienicü ni tau. Ti'aitame Cacaüyari püvahecüariviyani püta. Yuheyemecü te'aitamete mepüyüaca.

Canehuraniri Cürisitu munuani

⁶ Hicü müpaü netiniutahüave, 'Icü niuquisie caniyüveni yuri müti'eriecacü, yuri paine. Ti'aitametütü, que mü'ane Cacaüyaritütü 'iyari müvatuitüa texaxatamete, mücü neiyenü'ani yuniuqui tuayame yamütiva'üquitüacacü yuhesüa miemete te'uximayatamete, müme müpaü memütemaicacü que müreyeveve yamütiyünicü cuitüva. ⁷ Neuxei, cuitü nepunuani.

'Aixüa cani'itüariacamücü

Que mü'ane yamüticamie

'Icü xapasie xasica que maine.

⁸ Nesü Vani necanihücütüni que mü'ane mi'eni mixei 'icü. Quepaucua nemu'enaxü nemunierixü, neniutihüximaqueni nenevieri ne'ipitüanique niuqui tuayame müpaü müneti'üquitüa, hetüana ne'ucaveca. ⁹ Müpaü nerahüave masi, Neuxei, quetineuhayeva. 'Ahepaü necatini'uximayatametüni, 'a'ivama Cacaüyarisie miemecü memütecuxata vahepaü, müme yamemütecahu 'icü xapa que maine vahepaü nepüti'uximayatame. Nenevieri quenepitüaca Cacaüyari püta.

¹⁰ Hicü müpaü netiniutahüave, Pepüca'inenaca tita mütixata 'icü xapasie, pepüca'iseyumaca niuquiyari. Tucari nehuraniri maye'anicü. ¹¹ Que mü'ane heiseriemecü yamücaticamie, yax-eicüa püyüaneni heiseriemecü yacaticamietü. Que mü'ane müyusevixima yax-eicüa quetiyuseviximaca. Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie meta heiseriemecü yaqueticamieni. Que mü'ane Cacaüyarisie mieme müpasie, yax-eicüa pasietü queyuhayevani.

¹² Camüsü, cuitü nepunuani. Nenuame nepürapica, yux-exuime netinivarapiniriemücü que memüte'uyuri. ¹³ Neri Mexüacame 'Imatüreme necatinitevaca, que mü'ane misütüa minüni nemühücü.

¹⁴ 'Aixüa mecani'itüariacamücü müme 'aixüa 'anemecü memü'uvani va'ixuriqui 'itiyatücaicacu que memüteheye'ecua. Heiserie mecanexeyacacuni mücü cüyesie mieme memütecuacacü, cümana tucari memexeyanicü heiserie mepexeyanita quiecarisie memeutahaquenicü quiteniesie. ¹⁵ Quiecarı varie meniu'uvacuni müme sücüri vahepaü memüyüa teyuquevayamete müme memüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna memüteyumemiva

tetexi memüvarayexeiya, yunaitü 'itarica memünaqui'erie memüte'itava.

¹⁶ Neri Quesusitütü neneinü'ani neniüqui tuayame müpaü mütixehécüasitüiyanicü haque xemeyutixexeüriva. Ne nana necanihücütüni Ravirisie nemüyetüa nemutine. Xurave müxavatü tuxacüta mieme necanihücütüni.

¹⁷ 'Iyari Quenaye'a canaineni, Viquivameta yaxeicüa paine. Que mü'ane mü'ena Quenaye'a que'utayüni. Que mü'ane meuharimücü, mücü que'ayani. Que mü'ane müyuvaüriya cacuetatüarietü que'anuhareni cümana tucari mexeiyanicü.

¹⁸ Ne 'ipaü nepütivahecüatüa yunaime memi'enie 'icü xapasie xasica que maine. Xüca xevitü 'icü niuqui 'utanütüvani, Cacaüyari mücü pünütüani cuiniya 'ipitüatü 'icü xapasie que müre'utüca. ¹⁹ Xevitü 'icü xapasie que maine xasica xüca niuqui 'unavani, Cacaüyari pinavairienita tita hesiena mütinaquequecai. Müpaü pücatipitüarieni macayerienicü xapasie tucari memexeiya manuyünesie, ni Cacaüyari quiecariena maye'anicü que müre'uxa 'icü xapasie yapücatipitüarieni.

²⁰ Que mü'ane müpaü mütihecüata müpaü naineni, Hü, cuitü nepunuani. Mücü niuqui canise'ini. Quenaye'a Ti'aitame Qesusi.

²¹ Ti'aitame Qesusi 'aixüa quetiüca'iyarini yunaime xehe-sie mieme. Müpaü xEICÜa cani'aneni.